

**ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені В. Н. КАРАЗІНА**

◆◆◆◆◆◆◆◆◆◆ **А. А. Сагаровський** ◆◆◆◆◆◆◆◆◆◆

ФРАЗЕОЛОГІЧНИЙ СЛОВНИК

ЦЕНТРАЛЬНОЇ СЛОБОЖАНЩИНИ

(ХАРКІВЩИНИ)

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені В. Н. КАРАЗІНА

Щоб наша правда не пропала,
Щоб наше слово не вмирало
Т. Шевченко

А. А. Сагаровський

**ФРАЗЕОЛОГІЧНИЙ СЛОВНИК
ЦЕНТРАЛЬНОЇ СЛОБОЖАНЩИНИ
(ХАРКІВЩИНИ)**

Харків – 2024

УДК (038)811.161.2'28
С 13

Рецензенти:

В. С. Калашник – доктор філологічних наук, професор Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна;

О. О. Маленко – докторка філологічних наук, професорка Харківського національного педагогічного університету ім. Г. С. Сковороди.

*Затверджено до друку рішенням Науково-методичної ради
Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна
(протокол № 2 від 18 грудня 2020 року)*

Сагаровський А. А.

С 13 Фразеологічний словник Центральної Слобожанщини (Харківщини) /
А. А. Сагаровський. – Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2024. – 436 с.

ISBN 978-966-285-830-3

Робота містить понад 7500 фразеологізмів (у найширшому розумінні поняття), засвідчених у говірках 543 населених пунктів Харківської області; частково використано відповідний матеріал (ФО), що територіально співвідноситься з теперішньою Харківщиною, зі *Словаря української мови (за ред. Б. Грінченка)*, *Словника стійких народних порівнянь О. Юрченка й А. Івченка*, *Словника мови творів Г. Квітки-Основ'яненка*. Кожну фразеологічну одиницю (значення) витлумачено, супроводжено достатнім інформативним природним контекстом, засвідчено кілька пунктів її вживання.

Лінгвістам, літературознавцям, історикам, етнографам, краєзнавцям, фольклористам, письменникам, журналістам, учителям-гуманітаріям, студентам, уням – усім, кого цікавить народне мовлення.

УДК (038)811.161.2'28

ISBN 978-966-285-830-3

© Харківський національний університет
імені В. Н. Каразіна, 2024

© Сагаровський А. А., 2024

© Пруднік Н. Є., макет обкладинки, 2024

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	5
Основні умовні скорочення	11
Цифровий показник назв населених пунктів Харківщини, матеріал яких використано у словнику	12
А	19
Б	22
В.....	55
Г	85
Ґ	120
Д.....	121
Е	152
Є	152
Ж	152
З	162
И	174
І	174
Ї	176
Й	177
К	178
Л.....	216
М.....	229
Н	253
О	265
П	275
Р	314
С	330
Т	370

У	384
Ф	391
Х	393
Ц	405
Ч	410
Ш	418
Щ	426
Ю	428
Я	429

*Моїм незабутнім університетським
учителям Мартем'янову П. І., Муромцеву І. В.,
Наконечному М. Ф., Солонській Г. Т.
присвячую*

ПЕРЕДМОВА

Сучасна українська діалектна фразеологія, хоч і не надто задовільними темпами й не завжди високоякісно, але все ж досліджується, вряди-годи з'являються роботи словникового типу (Г. Аркушин, Н. Вархол, Г. Доброльожа, А. Івченко, Н. Кірілкова, Н. Коваленко, З. Мацюк, К. Мізін, Г. Ступінська, В. і Д. Ужченки, В. Чабаненко й кілька інших подвижників). Це, зрозуміло, позитивно, та праці згаданих авторів представляють мовленнєві території Західного і Центрального Полісся, Західної України, Східної Слобожанщини, Нижньої Наддніпрянщини (що слід усіяко вітати), а от саме Центральній Слобожанщині (Харківщині) щодо цього не надто таланило, хоч і є окремі роботи О. Івашенко, О. Плетневої, А. Сєдих, Н. Уманцевої, О. Юрченка тощо.

При кафедрі української мови філологічного факультету Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна потугами упорядника цієї праці, викладачів, студентів створено картотеку діалектних (в основному лексико-семантичних) особливостей нашого регіону місткістю 65-70 тисяч одиниць опису) із них близько 9000 фразеологізмів і фразеоподібних утворень, приблизно 500 їх уведено у два випуски «Матеріалів до діалектного словника Центральної Слобожанщини (Харківщини)», виданих відповідно 2011 і 2013 рр.

2015 року видано і «Матеріали до фразеологічного словника Центральної Слобожанщини (Харківщини)» орієнтовно на 3400 статей. Очевидно, настав час видрукувати відносно повний (?) фразеологічний словник (хоча ми свідомі того, що на потужному говірному масиві Слобожанщини ФО може бути тисяч 30).

У теорії і практиці діалектної фразеології і фразеографії є багато не цілком (або неоднозначно) розв'язаних проблем, хоча прагматично все починається з вибору говіркового пункту, інформатора, питальника, методів здобування фактажу, навідного антуражу, вербальних стимуляторів-«провокаторів», фіксування реалій, попереднього фільтрування, уточнювання значень, контекстного забезпечення. Далі – визначення вихідної форми ФО (фразеологічна одиниця) синонімічних, факультативних компонентів, варіантів, професійно-стилістично-часової співвіднесеності; потім – дефініціювання, локалізація-паспортизація, зорієнтування у тім, чи ФО діалектна, чи діалекту, чи діалектизм регіональний, чи

ширшого ареалу, чи індивідуально авторський (інформатора), чи загальноговірковий; який його стосунок до фразеології літературної мови тощо, тощо.

Фразеологам і фразеографам відомо, що у мовознавстві є близько двох десятків визначень (і розумінь) ФО. Від того, до якого з них схиляється автор фразеографічної роботи, в основному залежить і введення/невведення певної одиниці до неї.

Зокрема, не всі теоретики і практики «прихильно» ставляться до компаративних сполук, приказок, прислів'їв, кліше, формул і т. ін. Щодо цього певною мірою є протиставними думки, наприклад, В. Виноградова, О. Молоткова (строгіший підхід) і Г. Аркушина, Л. Булаховського, С. Гаврина, В. і Д. Ужченків, В. Чабаненка, М. Шанського (поміркованіша позиція). С. Гаврин, приміром, відносить до фразеологізмів майже всі сполуки, що відтворюються у мовленні у «готовому» вигляді, мають семантичну цілісність, характеризуються, в основному, більш-менш широкою вживаністю, мають певний ступінь метафоричності, відносно стабільний компонентний набір, а більшість – і доволі постійну граматичну форму.

Такого розширювального розуміння ФО дотримуємося й ми, більшість українських фразеографів, які до збірок (зокрема й діалектних), уводять (подаємо в їхньому формулюванні, можливо, з дублюванням): вигукові сполуки, евфонізми, еліпсиси, компаративізми, кліше, крилаті вислови, приказки, приповідки, прислів'я, термінологічні утворення, фразеорепліки тощо.

Очевидно, це не ідеально коректно, але доки дискутуватимемо з «рафінованими класичними» фразеологами, то надто багато втратимо (не встигши зафіксувати) традиційного, природного фактажу, навіть якщо він декому видається лише (!) фразеоподібним матеріалом. Не засвідчене сьогодні – завтра-позавтра може зникнути назавжди.

Поінформувавши потенційного користувача «Словника...» у нашому розширювальному розумінні сутності діалектного фразеологізма, деталізуємо його наповнення.

Як, скажімо, В. і Д. Ужченки (*Фразеологічний словник східно-слобожанських і степових говірок Донбасу*. – Луганськ, 2002), до реєстру ми (орієнтуючись хоча б на «*Фразеологічний словник української мови*» Г. Удовиченка (К., 1984) чи «*Словник української мови*» (К., 1970-1980) й ін.) уводимо ФО, відсутні в літературній мові; що різняться значенням од літературномовних; які мають лексичні, словотвірні, граматичні діалектні компоненти тощо. Не уникаємо ми навіть індивідуалізмів (зрозумілих певній мікроспільності) чи жартівливих або ситуативно актуальних трансформацій загальновідомих фразеологізмів й ін.

Самозрозуміло, що об'єктивно нелегко розрізнити говіркову фразеологію й фразеологію літературної мови (в основі народній), не кажучи вже про ФО діалекту й діалектні ФО. Аж ніяк не закидаючи негативу іншим авторитетним укладачам словників регіонального мовлення, усе ж зауважимо, що (за однакових значень) є, наприклад, ФО в Г. Аркушина (*Сказав, як два зв'язав.* – Люблін-Луцьк, 2003), засвідчені й «Словником української мови»: *дуля з маком; стояти над душею; рвати душу; як засватана; кров з носа; як курка лапою; як по маслу; як з неба впасти; пустити нюні; як пити дати; розпускати рюми; як сало без хліба; по смерть посилати; любити, як собака палку* й ін. (правда, подекуди з несуттєвими фонетичними відмінностями).

Те ж масмо у «свіжішій» роботі З. Мацюк *«Що сільце – то нове слівце: словник фразеологізмів Західного Полісся»* (Луцьк, 2013): *беляндраси точити; берега пуститися; як білка в колесі; язик як бритва; як вареник у маслі; вола б з'їсти; під вінець їти; дай, Боже, нашому теляті вовка з'їсти; кінці в воду; як у рот води набрати; як у воду опушений; як герой; світла голова; хоч кілок на голові теши; скакати в гречку; бути на божій дорозі...*

Подібне, хоч і меншою мірою, є у «Фразеологічному словнику говірок Нижньої Наддніпряни» (Запоріжжя, 2001) В. Чабаненка: *білі мухи; вибивать очі; виварить воду; вийти на правду; візка під хвіст попала; опустить хвоста; підставлять шию; піти димом; шкура горить; як водою змило тощо.*

Це засвідчує і нелегкість розрізнювання, й, очевидно, певну позицію авторів.

«Територіальний» лексико- і фразеограф має визначитися і з проблемами етичними й естетичними, бо у природному мовленні є немала кількість слів, словосполук із «образливим» змістом або «неполіткоректними» елементами-назвами, зокрема, представників певних націй, народностей, рас: африканців (*негр*), євреїв (*жид*), росіян (*кацан*), українців (*хохол*), циган, чукчів тощо.

Зрозуміло, що можна було б цнотливо не подавати їх, але ми (без крайнощів) дешиццю уведемо, як це чинить і, наприклад, Г. Аркушин. І не треба тут шукати якогось «фобства» – це говіркові реалії.

Ми свідомі того, що наша думка (і реалізація) сприйметься неоднозначно, але пропонуємо хоча б частково облишити святенництво, лукавство й бодай дозовано вводити до словників лексеми й фраземи «делікатної» сфери, обценного характеру, бо вони – кількісно значний і функціонально невід'ємний сегмент системи діалекту. Ідеться, зокрема, про ФО, що представляють інтимні (часом і сексуальні) стосунки, чи фразеологізми з компонентами (даруйте) *«жопо»*, *«пердіти»*, *«срака»*, *«срати»*, *«сяяти»* й под.

До речі, декілька сполучень із «субстандартними» елементами є у словнику В. Чабаненка й кілька десятків – у збірці Г. Аркушина: *гавно, гувно, срака, срати; поставити палку*, у словнику З. Мацюк: *гівно, жопа, обісрався, пересцяти, срака, срати, хер; попорати жінку* й ін.

Маємо відповідну практику в інших українських (С. Пиркало, Л. Ставицька) й російських (В. Мокієнко, Т. Нікітіна, О. Хоменко) лінгвістів. Очевидно, нерозумно й безпідставно закидати їм (і нам) порушення табу, популяризування розпусти.

Щодо позначок, які маркують ФО на емоційно-стилістичну, зокрема, співвіднесеність, то фразеографи в їх уживанні дуже помірковані, обережні, як наприклад, В. Чабаненко; Г. Аркушин, З. Мацюк майже не застосовують, правда, помітно немала їхня кількість у словнику В. і Д. Ужченків.

Один з укладачів і редактор «*Фразеологического словаря русского языка*» (М., 1967) О. Молотков із цього приводу зазначає, що фразеологізми – явища у масі своїй із повсякденно-буденного мовлення, тобто вже відповідно насажені там, і їх не просто диференціювати. У «його» словнику (як сам пише) дуже обережно й обмежено подано емоційно-експресивну оцінку ФО, бо, мовляв, бракує даних, які б уможливили говорити про ту чи іншу (гадано) переважну емоційно-експресивну характеристику кожної з них і визначати бодай якість «норми» щодо цього. Усе ж деякі одиниці в роботі супроводжено позначками «*бран.*», «*ирон.*», «*неодобр.*», «*пренебр.*», «*шутл.*».

Ми наважилися на певне стилістично-частотне (і часове) маркування, хоч і свідомі відносної наївності цього, бо, щоб осягнути всі тонкощі нюансування, слід досконально знати кожну говірку, життя мікроспільноти села «зсередини»; відтінки значення і забарвлення залежать від десятків чинників, емоційно-експресивні деталі часто зумовлені обставинами конкретної ситуації, доповнюються мімікою, жестами – усім антуражем реалізації ФО, чого у словнику (й контексті) не передати.

У межах нашої збірки статті намагаємося розташувати за алфавітом формально стрижневого лексико-морфологічного елемента ФО у такій послідовності: іменник, займенник, прикметник, числівник, дієслово, прислівник, частка..., не приставши на думку (і практику) шановних Г. Удовиченка чи В. Чабаненка, які подають фразеологізми за алфавітом першого компонента. Це, очевидно, відносно зручно укладачеві, але, мабуть, не користувачеві, бо пошуку потрібної сполуки не сприяють відносно вільний порядок елементів її, факультативність або синонімія «інгредієнтів» ФО. Власне, у цій фразеографічній позиції ми приєднуємося до В. і Д. Ужченків.

Зрозуміло, що і за цієї ситуації слід зважати на можливі (фоно)графічні чергування перших букв у стрижневому (особливо початковому) слові: «і», «й», «и», «у», «в»... .

Необхідно також мати на оці слова-транспозити – з ад'ективацією, субстантивацією, вербалізацією, адвербіалізацією тощо.

У корпусі ФО зі спільним формально стрижневим лексико-морфологічним елементом подаємо фразеологізми «за алфавітом» його граматичних форм.

Якщо користувачам і це видасться незручним, то сподіваємося, що вони все одно знайдуть потрібну сполуку, адже ці комплекти не надто численні: найбільші – у межах двох-трьох сторінок.

Статті «Словника...» технічно мають будову, як і в деяких інших фразеографічних роботах (Г. Аркушин, В. і Д. Ужченки):

- фразеологізм (фразеоподібне утворення) подано у вихідній формі за алфавітом формально стрижневого лексико-морфологічного елемента;
- у міру потреби ФО чи окремі компоненти її спрощено транскрибовано;
- синонімічні складники подано у круглих дужках, факультативні – у ламаних ромбічних;
- після діалектеми можливі позначки функціонально-частотної чи стилістичної співвіднесеності (*бот.*, *вulg.*, *зрид.*, *лай.*, *нов.*, *підсил.*...);
- далі – витлумачення значення (значень) чи літературномовний відповідник;
- потім фразеодіалектизм ілюструється місцевим інформативним контекстом (теж спрощено транскрибованим);
- фактаж зі «Словаря української мови» за ред. Б. Грінченка й «Словника мови творів Г. Квітки-Основ'яненка» подано автентично, з відповідними позначками – СГр і СКв;
- матеріал зі «Словника стійких народних порівнянь» О. Юрченка й А. Івченка позначено – СЮр;
- у кінці кожної статті цифра у круглих дужках позначає пункт, у якому засвідчено саме цей контекст, далі №№ ще кількох сіл, де побутує ця ФО (значення) (див. Цифровий показчик...).

Зрозуміло, що у цій збірці описано далеко не всі центральнослобожанські фразеологізми: тисячі їх лишилися поза словником, але таке співвідношення між зафіксованим і реально вживаним є у кожного територіального фразеографа.

Якщо хтось із сучасних мовлян засумнівається у можливості вживання якоїсь конкретної сполуки, зокрема рідкісної, то не слід забувати, що наш словник почасти і діахронічний і від якоїсь давнішої фіксації (скажімо, Г. Квіткою-Основ'яненком) минуло вже близько 200 років, а фразеологічний фонд за цей час міг частково змінитися. Та й, очевидно, що немає двох мовлян у межах говірки навіть одного села, у яких би кількісний і якісний набір ФО був би ідентичним.

Уважних, допитливих, доскіпливих користувачів цього словника, зокрема фразеологів і фразеографів, хочу запевнити в тім, що, очевидно, як ніхто інший, знаю хиби й діткливі його місця (зумовлені об'єктивними й суб'єктивними чинниками), але різноманітні обставини вимагають спроби його виддрукування.

Зрозуміло, що у деяких мікростаттях доречними були б розлогіші, точніші, переконливіші контексти, коректніші дефініції.

Незайвим було б забезпечити немалу кількість ФО об'єктивнішими, повнішого набору відповідними позначками (стилістичними, емоційними, частотними, часовими...).

Напевно, не все бездоганно з вихідними формами фразеологізмів, не всі колеги (небезпідставно!) погодяться з виділенням/невиділенням факультативних елементів.

Укладач свідомий того, що деякі значення полісемічних ФО можна було б оформити як самостійні одиниці, була змога так учинити і з більшістю фразем із синонімічними компонентами.

У таких роботах, на жаль, не уникнути технічних недоглядів, похибок, спричинених складністю набирання: транскрипція, різноманітні шрифти, розміри знаків тощо, тощо.

Усе це, повірте, надзвичайно непросто.

Та все ж сподіваюся на розуміння і порозуміння.

Автор

ОСНОВНІ УМОВНІ СКОРОЧЕННЯ

анат. – анатомічний
астр. – астрономічний
буд. – будівельний
вет. – ветеринарний
виг. – вигуковий
вulg. – вульгарний
глуз. – глузливий
дит. – дитячий
евф. – евфемічний
ент. – ентомологічний
етн. – етнографічний
жарг. – жаргонний
жарт. – жартівливий
заб. – забобонний
заст. – застарілий
згруб. – згрубілий
здеб. – здебільшого
змен. – зменшувальний
знев. – зневажливий
зрід. – зрідка
ірон. – іронічний
іст. – історичний
кул. – кулінарний
лай. – лайливий
мед. – медичний
мет. – метеорологічний
несхв. – несхвальний
нов. – новий
орн. – орнітологічний
пест. – пестливий

підсил. – підсилювальний
рел. – релігійний
риб. – рибальський
рос. – рослинний
сад. – садівельний
пец. – спеціальний
схв. – схвальний
твар. – тваринний
тех. – технічний
тк. – ткацький
тс. – те саме
у б.пп. – у більшості пунктів
уроч. – урочистий
фам. – фамільярний
СГр – «Словарь української мови»
за ред. Б. Грінченка
СКв – «Словник мови творів
Г. Квітки-Основ'яненка»
СЮр – «Словник стійких народних
порівнянь» О. Юрченка, А. Івченка

**Цифровий покажчик назв населених пунктів Харківщини,
матеріал яких використано у словнику:**

1. Лиман Перший Дворічанського р-ну;
2. Чернещина Борівського р-ну;
3. Чернещина Зачепилівського р-ну;
4. Циркуни Харківського р-ну;
5. Грушине Первомайського р-ну;
6. Петропавлівка Куп'янського р-ну;
7. Кутузівка Харківського р-ну;
8. Козача Лопань Дергачівського р-ну;
9. Баранове Валківського р-ну;
10. Пересічне Дергачівського р-ну;
11. Городнє Краснокутського р-ну;
12. Бригадирівка Балаклійського р-ну;
13. Барчани Харківського р-ну;
14. Шийківка Борівського р-ну;
15. Смирнівка Лозівського р-ну;
16. Безлюдівка Харківського р-ну;
17. Стариця Вовчанського р-ну;
18. Волоська Бакалія Шевченківського р-ну;
19. Гресі Золочівського р-ну;
20. Перемога Харківського р-ну;
21. Зелений Гай Великобурлуцького р-ну;
22. Пархомівка Краснокутського р-ну;
23. Андріївка Балаклійського р-ну;
24. Власівка Кегичівського р-ну;
25. Рогівка Валківського р-ну;
26. Нечволодівка Куп'янського р-ну;
27. Бурбулатове Близнюківського р-ну;
28. Максимівка Богодухівського р-ну;
29. Шовкопляси Дергачівського р-ну;
30. Кутьківка Дворічанського р-ну;
31. Кругляківка Куп'янського р-ну;
32. Верхньоводяне Близнюківського р-ну;
33. Малинівка Чугуївського р-ну;
34. Водяне Близнюківського р-ну;
35. Вільхуватка Нововодолазького р-ну;
36. Новоолександрівка Вовчанського р-ну;
37. Червоноармійське Друге Вовчанського р-ну;
38. Новоселівка Нововодолазького р-ну;
39. Кисівка Коломацького р-ну;
40. Червоний Шахтар Ізюмського р-ну;
41. Семенівка Дергачівського р-ну;
42. Олексіївка Краснокутського р-ну;
43. Просяне Нововодолазького р-ну;
44. Велика Шапківка Куп'янського р-ну;
45. Таранівка Зміївського р-ну;
46. Лиман Зміївського р-ну;
47. Крисине Богодухівського р-ну;
48. Паськівка Вовчанського р-ну;
49. Бабенкове Ізюмського р-ну;
50. Курилівка Куп'янського р-ну;
51. Тимченки Зміївського р-ну;
52. Мурафа Краснокутського р-ну;
53. Вільхуватка Великобурлуцького р-ну;
54. Борщівка Балаклійського р-ну;
55. Борова Борівського р-ну (райцентр);
56. Бірки Зміївського р-ну;
57. Братениця Богодухівського р-ну;
58. Вербівка Балаклійського р-ну;
59. Веселе Харківського р-ну;
60. Великі Хутори Шевченківського р-ну;
61. Глушченкове Борівського р-ну;
62. Попівка Красноградського р-ну;
63. Гракове Чугуївського р-ну;
64. Гути Богодухівського р-ну;
65. Дмитрівка Первомайського р-ну;
66. Жовтень Сахновщинського р-ну;
67. Жовтневе Дворічанського р-ну;
68. Задонецьке Зміївського р-ну;
69. Іванівка Барвінківського р-ну;
70. Іллічівка Барвінківського р-ну;
71. Ков'яги Валківського р-ну;
72. Катеринівка Великобурлуцького р-ну;
73. Кам'янка Ізюмського р-ну;
74. Колодяжне Дворічанського р-ну;
75. Катеринівка Лозівського р-ну;
76. Лютівка Золочівського р-ну;
77. Манченки Харківського р-ну;
78. Мерефа Харківського р-ну;
79. Наталине Красноградського р-ну;
80. Новий Бурлук Печенізького р-ну;
81. Одноробівка Золочівського р-ну;
82. Пісочин Харківського р-ну;

83. Підлиман Борівського р-ну;
84. Червона Балка Близнюківського р-ну;
85. Алісівка Близнюківського р-ну;
86. Рокитне Нововодолазького р-ну;
87. Сніжківка Ізюмського р-ну;
88. Старий Салтів Вовчанського р-ну;
89. Савинці Балаклійського р-ну;
90. Лозова Кегичівського р-ну;
91. Успенське Близнюківського р-ну;
92. Хрущова Микитівка Богодухівського р-ну;
93. Чепіль Балаклійського р-ну;
94. Чемужівка Зміївського р-ну;
95. Шевченкове Близнюківського р-ну;
96. Лукашівка Близнюківського р-ну;
97. Олександрівка Золочівського р-ну;
98. Сахновщина Сахновщинського р-ну (райцентр);
99. Берестове Куп'янського р-ну;
100. Андріївка Кегичівського р-ну;
101. Олександрівка Лозівського р-ну;
102. Революційне Вовчанського р-ну;
103. Різдвянка Лозівського р-ну;
104. Скрипаї Зміївського р-ну;
105. Шипувате Великобурлуцького р-ну;
106. Катеринівка Близнюківського р-ну;
107. Золочів Золочівського р-ну (райцентр);
108. Кегичівка Кегичівського р-ну (райцентр);
109. Лебеже Чугуївського р-ну;
110. Липчанівка Ізюмського р-ну;
111. Чапаєве Кегичівського р-ну;
112. Черкаська Лозова Дергачівського р-ну;
113. Черкаський Бишкин Зміївського р-ну;
114. Берестове Близнюківського р-ну;
115. Криштопівка Близнюківського р-ну;
116. Артемівка Печенізького р-ну;
117. Липці Харківського р-ну;
118. Мартове Печенізького р-ну;
119. Мала Вовча Вовчанського р-ну;
120. Козіївка Краснокутського р-ну;
121. Дегтярка Нововодолазького р-ну;
122. Пристін Куп'янського р-ну;
123. Хорошеве Харківського р-ну;
124. Комунар Харківського р-ну;
125. Єфремівка Первомайського р-ну;
126. Олексіївка Первомайського р-ну;
127. Краснопавлівка Лозівського р-ну;
128. Красноград Красноградського р-ну (райцентр);
129. Гороховатка Борівського р-ну;
130. Великий Бурлук Великобурлуцького р-ну (райцентр);
131. Красне Кегичівського р-ну;
132. Піски Радківські Борівського р-ну;
133. Чернешина Краснокутського р-ну;
134. Костянтинівка Краснокутського р-ну;
135. Лебедівка Сахновщинського р-ну;
136. Матвіївка Богодухівського р-ну;
137. Мала Рогозянка Золочівського р-ну;
138. Дерегівка Нововодолазького р-ну;
139. Михайлівка Краснокутського р-ну;
140. Коломак Коломацького р-ну (райцентр);
141. Караван Дергачівського р-ну;
142. Новомиколаївка Шевченківського р-ну;
143. Кулиничі Харківського р-ну;
144. Писарівка Золочівського р-ну;
145. Вовчанські Хутори Вовчанського р-ну;
146. Іванівка Вовчанського р-ну;
147. Ковалівка Краснокутського р-ну;
148. Колісники Зміївського р-ну;
149. Вільне Балаклійського р-ну;
150. Краснокутськ Краснокутського р-ну (райцентр);
151. Безм'ятжне Шевченківського р-ну;
152. Комісарове Великобурлуцького р-ну;
153. Слобідка Краснокутського р-ну;
154. Шестакове Вовчанського р-ну;
155. Шелудьківка Зміївського р-ну;
156. Солоницівка Дергачівського р-ну;
157. Зарічанка Дергачівського р-ну;
158. Сосонівка Нововодолазького р-ну;
159. Першотравневе Богодухівського р-ну;
160. Мала Комишуваха Ізюмського р-ну;
161. Мирне Краснокутського р-ну;
162. Токарівка Дворічанського р-ну;
163. Шевченкове Шевченківського р-ну;
164. Черемушна Валківського р-ну;
165. Яблунівка Валківського р-ну;
166. Костянтівка Зміївського р-ну;
167. Старий Мерчик Валківського р-ну;
168. Новоплатонівка Борівського р-ну;

169. Хотімля Вовчанського р-ну;
170. Безруки Дергачівського р-ну;
171. Вільшани Дергачівського р-ну;
172. Дергачі Дергачівського р-ну (райцентр);
173. Феськи Золочівського р-ну;
174. Жовтнєве Ізюмського р-ну;
175. Червоний Оскіл Ізюмського р-ну;
176. Каплунівка Краснокутського р-ну;
177. Основинці Краснокутського р-ну;
178. Орільське Сахновщинського р-ну;
179. Печеніги Печенізького р-ну (райцентр);
180. Яковлівка Харківського р-ну;
181. Губарівка Богодухівського р-ну;
182. Шляхове Коломацького р-ну;
183. Петрівське Близнюківського р-ну;
184. Соколове Зміївського р-ну;
185. Очеретове Валківського р-ну;
186. Ізюмське Борівського р-ну;
187. Червоне Барвінківського р-ну;
188. Ганнівка Близнюківського р-ну;
189. Лозова Лозівського р-ну (райцентр);
190. Близнюки Близнюківського р-ну (райцентр);
191. Бубнове Перше Близнюківського р-ну;
192. Варварівка Близнюківського р-ну;
193. Верхня Самара Близнюківського р-ну;
194. Гаврилівка Дергачівського р-ну;
195. Домаха Лозівського р-ну;
196. Землянки Вовчанського р-ну;
197. Надеждине Близнюківського р-ну;
198. Нова Іванівка Лозівського р-ну;
199. Самійлівка Близнюківського р-ну;
200. Уплатне Близнюківського р-ну;
201. Царедарівка Лозівського р-ну;
202. Широке Близнюківського р-ну;
203. Веселе Первомайського р-ну;
204. Касянівка Сахновщинського р-ну;
205. Малі Кринки Шевченківського р-ну;
206. Мечебилове Барвінківського р-ну;
207. Мірошниківка Коломацького р-ну;
208. Новомихайлівка Красноградського р-ну;
209. Рогозянка Великобурлуцького р-ну;
210. Устимівка Зачепилівського р-ну;
211. Федорівка Великобурлуцького р-ну;
212. Червоноармійське Зачепилівського р-ну;
213. Березівка Шевченківського р-ну;
214. Вовчанськ Вовчанського р-ну (райцентр);
215. Гаврилівка Нововодолазького р-ну;
216. Дворічний Кут Дергачівського р-ну;
217. Довжик Золочівського р-ну;
218. Костянтинівка Сахновщинського р-ну;
219. Мартинівка Красноградського р-ну;
220. Чорне Великобурлуцького р-ну;
221. Аксютівка Зміївського р-ну;
222. Барвінкове Барвінківського р-ну (райцентр);
223. Березівка Красноградського р-ну;
224. Богодухів Богодухівського р-ну (райцентр);
225. Благодатне Барвінківського р-ну;
226. Бунакове Лозівського р-ну;
227. Валки Валківського р-ну (райцентр);
228. Велика Данилівка Харківського р-ну;
229. Воскресенівка Богодухівського р-ну;
230. Гусарівка Барвінківського р-ну;
231. Дмитрівка Барвінківського р-ну;
232. Забарине Зачепилівського р-ну;
233. Залиман Балаклійського р-ну;
234. Зачепилівка Зачепилівського р-ну (райцентр);
235. Знам'янка Нововодолазького р-ну;
236. Іванівка Чугуївського р-ну;
237. Іванівка Дворічанського р-ну;
238. Кадниця Богодухівського р-ну;
239. Катеринівка Кегичівського р-ну;
240. Кирилівка Красноградського р-ну;
241. Ківшарівка Куп'янського р-ну;
242. Кобзарівка Валківського р-ну;
243. Коротич Харківського р-ну;
244. Котелівка Краснокутського р-ну;
245. Куньє Ізюмського р-ну;
246. Куп'янськ Куп'янського р-ну (райцентр);
247. Кучерівка Куп'янського р-ну;
248. Лиман Лозівського р-ну;
249. Лідне Жовтневого р-ну Харкова;
250. Лісне Дергачівського р-ну;
251. Люботин Харківського р-ну;
252. Минківка Валківського р-ну;
253. Нова Водолага Нововодолазького р-ну (райцентр);
254. Нестеренки Валківського р-ну;
255. Новий Мерчик Валківського р-ну;

256. Новоолександрівка Сахновщинського р-ну; 300. Рояківка Кегичівського р-ну;
257. Нове Пекельне Зачепилівського р-ну; 301. Суданка Первомайського р-ну;
258. Оддихне Лозівського р-ну; 302. Турове Золочівського р-ну;
259. Олександрівка Валківського р-ну; 303. Велика Рогозянка Золочівського р-ну;
260. Первомайський Первомайського р-ну (райцентр); 304. Великі Бучки Сахновщинського р-ну;
261. Петропавлівка Вовчанського р-ну; 305. Вінники Нововодолазького р-ну;
262. Полкова Микитівка Богодухівського р-ну; 306. Вінницькі Івани Богодухівського р-ну;
263. Польова Дергачівського р-ну; 307. Катеринівка Сахновщинського р-ну;
264. Протопоївка Дергачівського р-ну; 308. Крутоярівка Кегичівського р-ну;
265. Рогань Харківського р-ну; 309. Любівка Краснокутського р-ну;
266. Рясне Золочівського р-ну; 310. Цапівка Золочівського р-ну;
267. Садове Лозівського р-ну; 311. Миколаївка Зачепилівського р-ну;
268. Стара Водолага Нововодолазького р-ну; 312. Семенів Яр Богодухівського р-ну;
269. Семенівка Зачепилівського р-ну; 313. Лужок Дергачівського р-ну;
270. Сенькове Куп'янського р-ну; 314. Єлизаветівка Лозівського р-ну;
271. Ситники Краснокутського р-ну; 315. Білий Колодязь Вовчанського р-ну;
272. Скалонівка Зачепилівського р-ну; 316. Тавільжанка Дворічанського р-ну;
273. Сомівка Зачепилівського р-ну; 317. Малий Бурлук Великобурлуцького р-ну;
274. Станичне Нововодолазького р-ну; 318. Булацелівка Первомайського р-ну;
275. Тополі Дворічанського р-ну; 319. Червоний Дінець Балаклійського р-ну;
276. Хижнякове Вовчанського р-ну; 320. Яблучне Богодухівського р-ну;
277. Червоний Прапор Краснокутського р-ну; 321. Первухинка Богодухівського р-ну;
278. Шебелинка Балаклійського р-ну; 322. Більшовик Первомайського р-ну;
279. Шевченкове Великобурлуцького р-ну; 323. Бугайка Ізюмського р-ну;
280. Шелестове Коломацького р-ну; 324. Вишневе Валківського р-ну;
281. Ясенове Валківського р-ну; 325. Довгалівка Балаклійського р-ну;
282. Велика Гомільша Зміївського р-ну; 326. Зарябинка Богодухівського р-ну;
283. Волохів Яр Чугувського р-ну; 327. Іванчуківка Ізюмського р-ну;
284. Геніївка Зміївського р-ну; 328. Ізбицьке Вовчанського р-ну;
285. Дворічна Дворічанського р-ну (райцентр); 329. Молодова Вовчанського р-ну;
286. Зміїв Зміївського р-ну (райцентр); 330. Моначинівка Куп'янського р-ну;
287. Біловусівка Нововодолазького р-ну; 331. Плоске Великобурлуцького р-ну;
288. Бердянка Зачепилівського р-ну; 332. Синиха Куп'янського р-ну;
289. Вільхівка Харківського р-ну; 333. Сковородинівка Золочівського р-ну;
290. Гнилиця Великобурлуцького р-ну; 334. Слатине Дергачівського р-ну;
291. Заброди Богодухівського р-ну; 335. Цупівка Дергачівського р-ну;
292. Кленове Богодухівського р-ну; 336. Шарівка Богодухівського р-ну;
293. Кам'янка Красноградського р-ну; 337. Шарівка Валківського р-ну;
294. Багата Чернечина Сахновщинського р-ну; 338. Шуби Богодухівського р-ну;
295. Богодарове Барвінківського р-ну; 339. Петрівське Балаклійського р-ну;
296. Левківка Ізюмського р-ну; 340. Теплянка Балаклійського р-ну;
297. Парасковія Нововодолазького р-ну; 341. Опитна (Дослідна) Валківського р-ну;
298. Піски Дворічанського р-ну; 342. Глушківка Куп'янського р-ну;
299. Рідкодуб Дворічанського р-ну; 343. Біляївка Первомайського р-ну;
344. Гонтів Яр Валківського р-ну;

- 345.Зарічне Зачепилівського р-ну;
346.Кам'яна Яруга Чугуївського р-ну;
347.Лісна Стінка Куп'янського р-ну;
348.Олексіївка Близнюківського р-ну;
349.Петропілля Шевченківського р-ну;
350.Різуненкове Коломацького р-ну;
351.Покровка Коломацького р-ну;
352.Петрівське Вовчанського р-ну;
353.Панютине Лозівського р-ну;
354.Гайдари Зміївського р-ну;
355.Трудолюбівка Коломацького р-ну;
356.Есхар Чугуївського р-ну;
357.Комплія Зміївського р-ну;
358.Кочеток Чугуївського р-ну;
359.Красна Поляна Зміївського р-ну;
360.Лихове Нововодолазького р-ну;
361.Верхня Озеряна Харківського р-ну;
362.Олександрівка Богодухівського р-ну;
363.Петрівка Красноградського р-ну;
364.Плисове Лозівського р-ну;
365.Покотилівка Харківського р-ну;
366.Улянівка Кегичівського р-ну;
367.Подолі Куп'янського р-ну;
368.Дементіївка Дергачівського р-ну;
369.Аргільне Лозівського р-ну;
370.Борщова Харківського р-ну;
371.Вільне Перше Близнюківського р-ну;
372.Вірнопілля Ізюмського р-ну;
373.Гаврилівка Чугуївського р-ну;
374.Грушівка Куп'янського р-ну;
375.Липкуватівка Нововодолазького р-ну;
376.Мала Рогань Харківського р-ну;
377.Миропілля Шевченківського р-ну;
378.Новопокровка Чугуївського р-ну;
379.Підсереднє Великобурлуцького р-ну;
380.Берестовенька Красноградського р-ну;
381.Канцедалівка Куп'янського р-ну;
382.Прудянка Дергачівського р-ну;
383.Базаліївка Чугуївського р-ну;
384.Бісквітне Харківського р-ну;
385.Благодатівка Куп'янського р-ну;
386.Вище Солоне Борівського р-ну;
387.Гвоздеве Валківського р-ну;
388.Горіхове Харківського р-ну;
389.Гурине Харківського р-ну;
390.Гуртовівка Коломацького р-ну;
391.Дорошенкове Великобурлуцького р-ну;
392.Затишся Харківського р-ну;
393.Копанки Борівського р-ну;
394.Коропи Харківського р-ну;
395.Куп'янськ Вузловий Куп'янського р-ну;
396.Малахове Великобурлуцького р-ну;
397.Миколаївка Чугуївського р-ну;
398.Михайлівка Чугуївського р-ну;
399.Мищенки Харківського р-ну;
400.Нестеренки Харківського р-ну;
401.Нижнє Солоне Борівського р-ну;
402.Нова Гнилиця Чугуївського р-ну;
403.Новий Лиман Шевченківського р-ну;
404.Новостепанівка Шевченківського р-ну;
405.Нежданівка Дворічанського р-ну;
406.Ордівка Нововодолазького р-ну;
407.Полтава Шевченківського р-ну;
408.Приколотне Великобурлуцького р-ну;
409.Рябухине Нововодолазького р-ну;
410.Садове Близнюківського р-ну;
411.Санжари Харківського р-ну;
412.Семенівка Шевченківського р-ну;
413.Сірий Яр Великобурлуцького р-ну;
414.Спартаси Харківського р-ну;
415.Стара Покровка Чугуївського р-ну;
416.Старий Чизвик Шевченківського р-ну;
417.Старовірівка Нововодолазького р-ну;
418.Степанки Харківського р-ну;
419.Тернова Чугуївського р-ну;
420.Травневе Харківського р-ну;
421.Ударне Харківського р-ну;
422.Шевченкове Шевченківського р-ну
(райцентр);
423.Яроші Харківського р-ну;
424.Велика Бабка Чугуївського р-ну;
425.Буряківка Великобурлуцького р-ну;
426.Мар'ївка Сахновщинського р-ну;
427.Хворостове Валківського р-ну;
428.Момотове Харківського р-ну;
429.Богуславка Борівського р-ну;
430.Замість Великобурлуцького р-ну;
431.Костів Валківського р-ну;
432.Комсомольське Нововодолазького р-ну;
433.Красноярка Сахновщинського р-ну;

434. Ляшівка Нововодолазького р-ну;
435. Лигівка Сахновщинського р-ну;
436. Міщенки Дергачівського р-ну;
437. Михайлівка Великобурлуцького р-ну;
438. Москальцівка Нововодолазького р-ну;
439. Нововолодимирівка Сахновщинського р-ну;
440. Новомихайлівка Сахновщинського р-ну;
441. Першотравневе Борівського р-ну;
442. Хатнє Великобурлуцького р-ну;
443. Червона Поляна Нововодолазького р-ну;
444. Щебетуни Нововодолазького р-ну;
445. Яковлівка Сахновщинського р-ну;
446. Бірки Нововодолазького р-ну;
447. Осадківка Куп'янського р-ну;
448. Петрівка Куп'янського р-ну;
449. Качалівка Краснокутського р-ну;
450. Високий Харківського р-ну;
451. Високопілля Валківського р-ну;
452. Головашівка Золочівського р-ну;
453. Киселі Первомайського р-ну;
454. Південний Харківського р-ну;
455. Погонівка Барвінківського р-ну;
456. Просянка Куп'янського р-ну;
457. Ржавчик Первомайського р-ну;
458. Цибівка Куп'янського р-ну;
459. Чугуїв Чугуївського р-ну (райцентр);
460. Глинське Ізюмського р-ну;
461. Діброва Ізюмського р-ну;
462. Донецьке Ізюмського р-ну;
463. Капитолівка Ізюмського р-ну;
464. Пимонівка Ізюмського р-ну;
465. Топольське Ізюмського р-ну;
466. Медведівка Кегичівського р-ну;
467. Гаркавець Краснокутського р-ну;
468. Павлівка Краснокутського р-ну;
469. Піонерське Краснокутського р-ну;
470. Степанівка Краснокутського р-ну;
471. Верхня Орілька Первомайського р-ну;
472. Благодатне Вовчанського р-ну;
473. Бурівка Валківського р-ну;
474. Василівка Вовчанського р-ну;
475. Відрадове Первомайського р-ну;
476. Захарівка Вовчанського р-ну;
477. Копані Лозівського р-ну;
478. Красиве Первомайського р-ну;
479. Литовщина Лозівського р-ну;
480. Максимівка Первомайського р-ну;
481. Мар'янівка Близнюківського р-ну;
482. Миколаївка Лозівського р-ну;
483. Михайлівка Первомайського р-ну;
484. Нижній Бурлук Шевченківського р-ну;
485. Огульці Валківського р-ну;
486. Олексіївка Лозівського р-ну;
487. Перше Шевченкове Вовчанського р-ну;
488. Поди Лозівського р-ну;
489. Середній Бурлук Великобурлуцького р-ну;
490. Суха Кам'янка Ізюмського р-ну;
491. Шевченкове Валківського р-ну;
492. Балки Красноградського р-ну;
493. Гнилиця Перша Великобурлуцького р-ну;
494. Грушоваха Барвінківського р-ну;
495. Добренька Красноградського р-ну;
496. Ялта Лозівського р-ну;
497. Вільхуватка (Братське Озеро)
Балаклійського р-ну;
498. Кицівка Печенізького р-ну;
499. Новобогданівка Сахновщинського р-ну;
500. Ржавець Харківського р-ну;
501. Ізюм Ізюмського р-ну (райцентр);
502. Худоярове Шевченківського р-ну;
503. Орілька Лозівського р-ну;
504. Литвинове Золочівського р-ну;
505. Макариха Золочівського р-ну;
506. Орішанка Золочівського р-ну;
507. Василівка Друга Барвінківського р-ну;
508. Веселе Барвінківського р-ну;
509. Надеждівка Барвінківського р-ну;
510. Нікополь Барвінківського р-ну;
511. Земляний Вал Вовчанського р-ну;
512. Юрченкове Вовчанського р-ну;
513. Капранське Краснокутського р-ну;
514. Колонтаїв Краснокутського р-ну;
515. Комарівка Краснокутського р-ну;
516. Рябоконева Краснокутського р-ну;
517. Вільне Кегичівського р-ну;
518. Дальнє Кегичівського р-ну;
519. Лип'янка Красноградського р-ну;
520. Шляхове Кегичівського р-ну;
521. Серго Кегичівського р-ну;
522. Новоселівка Зачепилівського р-ну;

523.Лихолобівка Дворічанського р-ну;	534.Олександрівка Шевченківського р-ну;
524.Балаклія Балаклійського р-ну (райцентр);	535.Смолівка Шевченківського р-ну;
525.Ольшана Дворічанського р-ну;	536.Тимківка Куп'янського р-ну;
526.Зрубанка Золочівського р-ну;	537.Волохівське Вовчанського р-ну;
527.Ковалі Золочівського р-ну;	538.Караван Нововодолазького р-ну;
528.Шевченкове Кегичівського р-ну;	539.Кругле Великобурлуцького р-ну;
529.Гутирівка Кегичівського р-ну	540.Червона Гусарівка Балаклійського р-ну;
530.Софіївка Кегичівського р-ну;	541.Княжне Нововодолазького р-ну;
531.Новоосикове Куп'янського р-ну;	542.Сінне Богодухівського р-ну;
532.Кислівка Куп'янського р-ну;	543.Сніжків Валківського р-ну
533.Московка Куп'янського р-ну;	

Зрозуміло, що на сьогодні сіл 25 із цього списку вже немає у природі, адже оперуємо безпосередньо засвідченим матеріалом аж із 1951 року (поділ станом до 1.VII. 2020 р.).

Ми намагалися врахувати зміни останнього часу у назвах населених пунктів і в районному підпорядкуванні, якщо не встигли – перепрошуємо, та це й не найбільша біда, бо місцева людність, природно, краще орієнтується у попередніх найменуваннях і районуваннях.

20.XII.2020 р.

АВТОБУС. ОДИНАДЦЯТИМ АВТОБУСОМ [одінац':атим аўтобусом], *ірон.* Пішки. Попутки нема, рейсу нема – прийдиц':а одінац':атим аўтобусом (15), 97, 231.

АВТОПЛОТ. ПРИХОДИТЬ НА АВТОПЛОТІ [приходить' на аўтоп'ілот'і], *жарт.* Іти, приходити, не пам'ятаючи дороги (через сильне сп'яніння). Прийшоў на аўтоп'ілот'і, і чéриз кладку йáкос' пройшоў, шо там і тверéзий нóч':у ўпаў би (377), 76, 117.

АГЕЛ. АГЕЛ ЧОРТІВ [чóрт'іў], *лай., зрід.* Лайка на свійську тварину. Ну ж і кұр'і, áгили чóртов'і, повил'ітáли ўже! (116), 7.

АГУКАТЬСЯ. ЯК АГУКНЕТЬСЯ, ТАК І ОДКЛІКНЕТЬСЯ [йак агукниц':а, так і одклікниц':а]. Про адекватність відповіді, протидії. Свої́х жи обворува́ли – і ни морга́ють', та н'ічо́ – йак агукниц':а, так і одклікниц':а (494), 3, 114, у б. пп.

АД. АДОМ ДІХАТИ, несхв. Злитися, вороже ставитися, не терпіти. А́дом ді́ши сус'ід, бо ни по́зициў йу́му грóшиий – так пагáно од:а́йе ж (397), СКв, 78.

АДАМ. ОД АДАМА ДО ЄВИ [Йéви], *підсил., зрід.* Від початку до кінця; довго; з подробицями, детально. Тут хóчиц':а пошви́ч:и узна́т', а в'ін – од Ада́ма до Йéви т'áгне (309), 95, 203.

АЇСТ. АЇСТ ВІКАКАВ [а́йіст ві́какаў], *ірон.* Евфемічне пояснення народження. Де ўз'аўс'а, де ўз'аўс'а – а́йіст ві́какаў (265), 18, 119.

АЇСТ ОБРОНИВ [а́йіст обрoніў], *ірон.* Евфемічне пояснення народження. Йак дити́н'і обйáсний? Ото́ й брéшииш, шо а́йіст обрoніў, йак н'іс чéрез силó (347), 106, 177.

АЇСТА ВИГЛЯДАТЬ [а́йіста вигл'адáт'], *евф.* Чекати на швидке народження немовляти. Живóтик нимáлий – порá а́йіста вигл'адáт' (179), 89, 348.

ДО АЇСТА ГОТОВИТЬСЯ [до а́йіста готóвиц':а], *евф.* Чекати на швидке народження дитини. До а́йіста готóўл'ац':а сурйóзно – шо́б усé бу́ло при́дусмотр'іт' (378), 109, 143.

АЇСТА ЖДАТЬ [а́йіста ждáт'], *евф.* Чекати на швидке народження дитини. Сус'іди он а́йіста ждóут' – скóро (15), 93, 190.

АЇСТА ПРИМАНЮВАТЬ [а́йіста примáн'ува́т'], *евф.* Чекати на швидке народження немовляти. Скóро ўже а́йіста на́да примáн'ува́т' – д'іўка ос' рoзнаде́ц':а (379), 27, 134.

АЇСТИ КРУТЯТЬСЯ [а́йісти кру́т'ац':а]. Натяк на швидке народження дитини. А́йісти кру́т'ац':а над Петренка́ми – по́полн'ён':а жди (125), 18, 162.

АЇСТИ [а́йісти] ПРИНЕСЛИ. Евфемічне пояснення народження. Ц'у́ дити́нку а́йісти принисли́ й у двoр'і покáли (120), 8, 204.

АЇСТИ [а́йісти] СКІНУЛИ. Евфемічне пояснення народження. Он'учи́чку а́йісти скі́нули ў дв'ір на мор'іжóк (321), 3, 86.

АКОМУЛЯТОР. АКОМУЛЯТОР ЗАРЯЖАТЬ [акомул'атор зар'ажат']. Відновлювати сили, підзарядовуватися. *Об'їд привизлі, тепер акомул'атори зар'адимо й дал'і будим косит'* (84), 13, 149.

АКОМУЛЯТОР СІДА́ [акомул'атор с'іда́]. 1. Техн. Зменшується заряд акумулятора. *Акомул'атор у мо́цику с'їу – на́да підживи́т'* (104), 34, 380; 2. Вичерпуються, виснажуються життєві ресурси людського організму. *Го́да моїй вили́к'і, ото́ й сла́бну – акомул'атор с'іда́* (106), 157, 387.

АЛЬО́ХА/АЛЬО́ША. АЛЬО́ХА [Ал'о́ха] З ВОДОКА́ЧКИ, глуз. Йолоп, недоумок. *Ус'і л'у́ди, йак л'у́ди, а це – Ал'о́ха з водока́чки, з прив'е́том* (125), 23, 191.

АЛЬО́ХА [Ал'о́ха] З МИЛЗАВО́ДУ, глуз. Йолоп, недоумок. *Чи ти ў мото́р'і розбере́с'а – Ал'о́ха ти з милзаво́ду* (119), 85, 112.

АЛЬО́ША З МЕ́ЛНИЦІ [Ал'о́ша з ме́лниц'і], глуз. Йолоп, дурень, недоумок. *Ус'і тут норма́лн'і, так н'і – прибу́у Ал'о́ша з ме́лниц'і* (105), 62, 185.

АЛЬО́ША [Ал'о́ша] КУ-КУ́, глуз. Йолоп, дурень. *А той Ал'о́ша ку-ку́ на де́рево вил'із і ша́пко́у маха́йе* (259), 4, 93.

АЛЬО́ША ЛЯ-ЛЯ́ [Ал'о́ша л'а-л'а́], глуз. Йолоп, дурень, недоумок. *Прийшо́у Ал'о́ша л'а-л'а́ – хот' посм'їймóс'а* (104), 59, 205.

АЛ'Я-УЛ'Ю. АЛ'Я-УЛ'Ю́ [ал'а-ул'у́]. Закінчення, кінець, край. *Оце́ зако́нчимо копа́т' – і ал'а-ул'у́* (381), 2, 95.

АМБА́Л. АМБА́Л НЕСУСВІ́ТНИЙ [несусв'ітний], знев. Громіздка, незграбна, неспритна, неповоротка людина. *Амба́л несусв'ітний – по́ки поверта́у́с'а, д'їйни́ц'у перики́нуу* (382), 74, 192.

АМЕ́РИКА. ЯК [йак] З АМЕ́РИКИ ПРИЙ́ХАТЬ [прий'іхат'], ірон. Не розуміти простих, звичайних речей, ситуацій; поводитися не по-місцевому. *Ти йак з Аме́рики прий'іхау́, шо ни пон'іма́йш, шо до чо́го* (166), 7, 151, у б. пп.

АМЕ́РИКУ ВІ́ДНО, підсил. 1. Далеко видно. *З то́йі то́пол'і аж Аме́рику ві́дно* (106), 15, 388; 2. Сильне відчуття кислого. *Йа́блука ше зе́ле́н'і, йак уку́сиш – Аме́рику ві́дно* (113), 61, у б. пп.

АМІ́НЬ. АМІ́НЬ [ам'і́н'] ПРИХО́ДЕ, несхв. Крах, кінець, безвихідь, руйнація. *ИНТИЕ́САМ ам'і́н' прийшо́у, йак колхо́зи сам'і тракторі́й і комба́йіни купува́т' нача́лі* (204), 52, 300.

РОБІ́ТЬ АМІ́НЬ [робі́т' ам'і́н'], несхв. Убивати. *Ни бро́сиш пит' - зро́бл'у то́б'і ам'і́н', хай хот'і ў т'у́рму́ с'а́ду* (115), 33, 206.

АНА́ЛІЗ. ЛАБАЛАТО́РНИЙ АНА́ЛІЗ [анал'і́з], мед. Лабораторний аналіз. *Усе́, шо на база́р' приво́з'ат', биру́т' на лабалато́рний ана́ліз* (300), 11, 15, 39, 77, 169.

НІ́ЧОГО НЕ ВО́ЗЬМЕШ, КРО́МЕ АНА́ЛІЗУ [н'і́чого ни во́з'миш, кро́ме ана́лізу], ірон. Бідний, неїмущий, убогий. *Та з йо́го н'і́чого ни во́з'миш, кро́ме ана́лізу – б'і́дний з б'і́дних* (494), 60, 189.

АНАТО́МІЯ. АНАТО́МІЯ ХОД'Я́ЧА [анатом'і́я ход'а́ча], ірон. Надзвичайно худа істота. *Ту коро́ву хот' кудá ган'а́й па́сти – ўс'ора́у́но анатом'і́я ход'а́ча* (188), 3, 349.

АНА́ФЕМА. РОЗСПІВА́ТЬСЯ, ЯК АНА́ФЕМУ В ПІСТ [рос:п'і́вац'а, йак ... ў п'і́ст], ірон. Робити щось недоречно. *Оце́ рос:п'і́вау́с'а, йак ана́фиму ў п'і́ст – прикрати́, по́ти ўре́м'я при́йде* (275), СЮр, 136, 380.

АНГОЛ. АНГОЛ З ЧОРНИМ ХВОСТОМ, *ірон.* Підступна людина, дворушник, зрадник. *Йа ж йому дов'іриўс'а, а то ж а́нгол з чо́рним хвостом* (143), 77, 84.

АНГОЛ ІЗ ЧОРНИМИ КРІЛЬЦЯМИ [... кріл'ц'ами], *ірон.* Підступна людина, дворушник, зрадник. *Сус'іди ду́майут', шо до́бра, а воно́ – а́нгол із чо́рними кріл'ц'ами* (107), 25, 117.

АНКА. АНКА-БУР'ЯШНИЦЯ [...-бур'яшниц'а] З КОЛХÓЗУ «ЧАПА́ЄВА» [...«Чапа́йива»], *ірон.* Некрасиво, неохайно одягнена людина (*перев.* жінка). *Оце́ по́йавілас' Анка-бур'яшниц'а з колхóзу «Чапа́йива» на д'і́скот'е́ц'і* (40), 114, 215.

АНКОГОЛІК. АНКОГО́ЛІК БЕЗПРОСВІ́ТНІЙ [анкого́л'ік бизпросв'і́й], *знев.* Цілковитий, безнадійний алкоголік. *Шо ти йому́ зроби́ши, йак усé про́півá – анкого́л'ік бизпросв'і́тні́й* (123), 32, 389.

АНКОГО́ЛІК НЕПРОСИ́ПУ́ЩИЙ [анкого́л'ік непросипу́щій], *знев.* Цілковитий, безнадійний п'яниця. *Йак п'і́е анкого́л'ік непросипу́щій, так дн'а́ми п'і́др'а́д* (390), 36, 193.

ПРОПО́ЙНИЙ АНКОГО́ЛІК [...анкого́л'ік], *знев., нов.* Хронічний, невинуватий пияк. *Про́по́йний анкого́л'ік у́же і з ха́ти несе́* (114), 6, 92.

АНКОГО́ЛІК [анкого́л'ік] **ТЕМНИЙ**, *знев.* Цілковитий, безнадійний алкоголік. *Ото́ п'і́е по-те́мному, то́го́ й призва́ли анкого́л'ік те́мний* (77), 50, 207.

АНТОНІВНА. <ІТИ> ДО АНТОНІВНИ [до Анто́н'і́ўни] **НА ЧАЙ**, *жарт.* Іти визнавати новини, плітки... *П'і́ду до Анто́н'і́ўни на ча́й – ото́ ў́же ўс'і́ брехн'і́ зна́тиму* (189), 4, 189.

АНЦІХРИСТ. АНЦІ́ХРИСТИ БЕРУ́ТЬ [...бир'ут'], *несхв.* Кудись щось (хтось) дівається, зникає, пропадає. *Його́, ма́буд', а́нціхристи ў́з'а́лі, бо й тепе́р ни вирну́ўс'а* (145), 10, 322.

АНЧУТКА. ЯК [йак] АНЧУ́ТКА, *несхв.* Брудний, неохайний. *Йак анчу́тка хóде, на́чи й ма́тир'і́ нимá, шо́б обми́т', обст'і́ра́т'* (146), 119, 391.

АПТЕКА. В АПТЕ́КІ О́ЧЕРІ́ДЬ ЗАЙМА́ТЬ [в апте́к'і́ о́ч'і́р'і́д' займа́т'], *згруб.* Загроза побиттям. *В апте́к'і́ о́ч'і́р'і́д' займі́, бо ру́ки-но́ги то́б'і́ пери́лама́йу, так і зна́й!* (121), 82, 392.

ЯК У АПТЕ́КІ [йак у апте́к'і́], *підсил.* Абсолютно точно. *Шо ти сумл'і́ва́йіс'а – у нас то́чно, йак в апте́к'і́* (117), 91, 160.

ЗБАГА́ЧУВАТЬ [збага́чуват'] АПТЕ́КУ, *несхв.* Тривалий час хворіти (від побиття). *Йа то́б'і́ йак накла́ду, шо́ буди́ши до́ўго збага́чуват' апте́ку* (115), 26, 194.

НА АПТЕ́КУ РОБИ́ТЬ [...роби́т'], *несхв.* Тривалий час важко хворіти (від побиття). *Диви́с'а, шо́б ни полу́чи́ў тако́го, шо́ на апте́ку роби́тимеш* (120), 216, 393.

АРА́Б. НА АРА́БА ТРИ ПРОРА́БА, *глуз.* Про недохват реальних працівників і надлишок «начальників». *Там у канто́р'і́ ск'і́ки нахл'і́бник'і́ў сиди́т', а робо́т'а́г ма́ло – на ара́ба три прора́ба* (96), 15, 208.

АРА́П. БІ́ЛІЙ, ЯК [б'і́лій, йак] АРА́П, *ірон.* Чорнявий, засмаглий, брудний. *Іс-таўка́ при́ходе́ б'і́лій, йак ара́п, так і́а його́ зра́зу́ ж у вага́ні* (222), СЮр, 209.

АРМІЯ. КРА́СНА А́РМІЯ [Áрм'íйа] **НАПА́ЛА (ПРИЙШЛА́)**, *жарт., мед.* Почалися місячні (менструація). У *молодост'і м'іж ж'інка́ми шуті́ли, що Кра́сна А́рм'íйа напа́ла – на минструа́ц'і́ю* (492), 181, 363.

ХТОСЬ В А́РМІ́ [хтос' в а́рм'íйі], *ірон.* Дурнуватий, недоумкуватий. У *ї́йх не їс'і до́ма – хтос' в а́рм'íйі* (168), 57, 84.

В А́РМІ́Ю [а́рм'íйу] **ЗАБРА́ЛИ БА́БУ** <ДІД ГАЛА́СВІТА ЗАБІ́Г [...д'ід гала́св'іта заб'і́г]>, *жарт.* Нісенітна ситуація, абсурд. Там *такий «пор'а́док», що ў а́рм'íйу забра́ли ба́бу, д'ід гала́св'іта заб'і́г* (350), 11, 78.

НІ В КРА́СНУ А́РМІ́Ю, НІ В КОЛХО́З [н'і ў Кра́сну А́рм'íйу, н'і ў колхо́з], *жарт.* Ні до чого непридатний, ні на що не годиться. *Н'і до чо́го в'ін не притесаний, ни годі́ц':а н'і ў Кра́сну А́рм'íйу, н'і ў колхо́з* (80), 86, 189.

АРТІ́ЛЕРІ́Я. НИ В АРТІ́ЛЕРІ́Ю, ТАК У ПІ́ХОТУ [ни в арті́лер'і́йу, так у п'і́хоту], *ірон.* На щось кудись пригодиться, придатися. У *т'ехн'іку́м ни посту́пиши, так п'і́диши в учі́лищи – ни в арті́лер'і́йу, так у п'і́хоту* (87), 6.

АСВА́ЛЬТ/АСФА́ЛЬТ. АСВА́ЛЬТ НЮ́ХАТЬ [асва́л'т н'у́хат'], *ірон.* Лежати п'яним на дорозі. *Ідемо́ з дискот'е́ки, а сус'ід лижі́т' – асхва́л'т н'у́ха, т'і́ки що живі́й* (98), 54, 383.

АСВА́ЛЬТ ПІ́ДНІМА́ЄТЬСЯ [асва́л'т п'ідн'іма́йц':а], *ірон.* Про непевну ходу п'яного. *І́йак же мо́жна р'і́уно йти, йак п'ід п'і́ани́м асва́л'т п'ідн'іма́йц':а?* (114), 33, 89.

АСВА́ЛЬТ РІ́ВНЯ́ТЬ [асва́л'т р'і́ўн'ят'], *ірон.* Про непевну ходу п'яного. *З имі́ні́н ни йшо́ў, а асва́л'т р'і́ўн'а́ў* (50), 23, 195.

АСВА́ЛЬТ ЦІ́ЛУВА́ТЬ [асва́л'т ц'і́лува́т'], *ірон.* Про непевну ходу п'яного, повзання. *По́ки пид:е́ржува́ли, по́ти й йшо́ў, а йак пусти́ли – ста́ў асва́л'т ц'і́лува́т'* (72), 118, 384.

З АСВА́ЛЬТОМ ОБНІ́МА́ТЬСЯ [з асва́л'том обн'іма́ц':а], *ірон.* Бути п'яним на дорозі. *Ру́ки, но́ги позбива́ў – з асва́л'том обн'іма́ўс'а?* (78), 27, 394.

З АСВА́ЛЬТОМ ЦІ́ЛУВА́ТЬСЯ [з асва́л'том ц'і́лува́ц':а], *ірон.* Про непевну ходу п'яного, падіння, повзання. *Хто іс:ва́йби р'і́ўне́н'ко йшо́ў, а хто і з асва́л'том ц'і́лува́ўс'а* (180), 217, 395.

СІ́РІЙ, ЯК АСФА́ЛЬТ [с'і́рій, йак асфа́л'т], *знев.* Дурень, телепень, недоумок. *Й́ому́ дурако́м і прикида́ц':а ни на́да, бо с'і́рій, йак асфа́л'т* (173), 22, 34.

АХВІ́НЕ́Я. АХВІ́НЕ́Ю [ахв'іне́йу] **НЕСТІ́**, *ірон.* Говорити дурниці, нісенітниці. *В'ін таку́ ахв'іне́йу несе́, що аж во́лоси ді́бом* (142), 67, 210.

— Б —

БА́БА. СЕ́РЕД БА́Б ОДІ́Н ПРОРА́Б, *жарт.* Про одного чоловіка серед жінок (гурт, ланка, бригада), *жарт.* В *огорбд'і́й ла́нк'і ста́ршого поста́вили мужи́ка – се́ред баб оді́н прора́б* (123), 46, 372.

БА́БА БА́ЗА́РНА, *несхв.* 1. Балакучий, говіркний, словоохотний. *Ба́бу ба́за́рну ни останóвиши, йак говоре́* (82), 12, 373; 2. Наклепник, обмовник, пліткар. *Он п'ішла́ уже́ ба́ба ба́за́рна розно́сит' спл'отн'і* (396), 94, 141; 3. Лайливець,

сварливець. *Лайиц'а, мат'укайиц'а за ту мижу, йак баба базарна* (152), 10, 145; 4. Розголошувач таємниць, секретів. *Йа цуму т'іки одкрилас', шо ўже берэмен:а, а в'ін ус'йй ўлиц'і розказаў – баба базарна*; 5. Похатник, любитель гостювати. *Обичітил'ний, йак баба базарна, із чужіх хат'йў не вилáзе* (225), 85, 181; 6. Незграба, вайло. *Рос'ілас'а посеред хати баба базарна, ни прійдиш* (385), 143, 386.

ВОЄННА [войён:а] БАБА, підсил. Активна, підприємлива, бойовита жінка. *Вона́ войён:а баба – зрб́е такé, шо ни ўс'áкий мужі́к змóжи* (95), 276, 345.

ВСПОМНИЛА БАБА, ЯК [йак] БАНТИ В'ЯЗАЛА [вйаза́ла], ірон. Згадати щось дуже давнє. *Розкажу́ про коли́шні до́св'ідки, хай ону́ка то́жи послóха, та скáжи, шо ўспóмнила ба́ба, йак банті́ вйаза́ла* (397), 68, 196.

БАБА ВОВА (Вáня, Кóля, Пéтя ... [Вáн'а, Кóл'а, Пéт'а ...]), ірон. Чоловік із відповідним іменем, який теревенить, пліткує, як жінка. *Он ба́ба Во́ва ўже ўс'йй ву́лиц'і порозка́зуваў* (315), 95, 218.

БАБА З ВО́ЗА – НА ОС'Я ЛЕ́ГШЕ [на ос'á лéкши], ірон. Про звільнення від зайвого клопоту. *Одка́зуйіс'а, шоб йа грóш'і тоб'і позича́ў, ба́ба з во́за – на ос'á лéкше* (398), 29, 145.

БАБА З ВО́ЗУ – МЕН́ШЕ НАВО́ЗУ, жарт. Менше небажаних клопотів. *Пойі́хали б'із сват'йў, ба́ба з во́зу – ме́нше наво́зу* (104), 169, 372.

БАБА З ВО́ЗУ – КОБІ́ЛА В КУ́РСІ ДІ́ЛА [...ў кúрс'і д'і́ла], жарт. Про полегшення, зняття відповідальності. *Ска́зали, шоб ни йшо́ў у дру́гу см'éну, так ба́ба з во́зу – кобі́ла ў кúрс'і д'і́ла* (106), 22, 211.

БАБА З КОН'Я́КИ [...кон'áки] – МЕН́ШЕ ГНО́ЯКИ [гно́йáки], жарт. Менше зайвих клопотів. *Ни хóчи ж'інка на і́мініни, ба́ба з кон'áки – ме́нши гно́йáки* (108), 21, 351.

БАБА-КАЛАМА́ГА, ірон. Незграбна, неохайна людина (здеб. жінка). *Вір'ади́ц'а, йак ба́ба-калама́га, і сýниц'а, шо ни розминéс'а* (3), 167, 204.

ПАЩЕКУВА́ТЬ, ЯК БА́БА НА ВО́ЗІ [пашчикува́т', йак ... на во́з'і], ірон. Кричати, горланити. *Та периста́н' у́жé – пашчику́йиш, йаг ба́ба на во́з'і, а бу́ло́ б за шо* (4), СЮр, 213.

БА́БА ПІ́ХТЯ (ПУ́ХТЯ) [...Пі́хт'а (Пу́хт'а)], глуз. Невисока товста жінка. *Так'йй жи ба́б'і Пі́хт'і й ході́т' ва́жко – он ск'і́ки са́ла* (399), 34, 178.

БА́БА РЯ́ЗАНСЬКА [...р'аза́нс'ка], несхв. Криклива, сварлива жінка. *З йейу́ же ни зговóрис'а, пере́кричі́т' – ба́ба р'аза́нс'ка* (117), 4, 152.

БА́БА-СТАХА́НОВКА, схв. Працелюбна людина. *Ни ж'інка, а ба́ба-стахано́ўка ў ме́не – і горóд на ййй, і с'імн'á, и́че й на робо́ту виб'і́га* (119), 47, 223.

БА́БА ТРИ́НДІ́ЧКА (ТРИ́НДИ́ЧІ́ХА), глуз. Балакуча, язиката людина. *Хоч ти й мужі́к, а плéщчиш, йак ба́ба Тринди́чка* (115), 41, 223.

БА́БА ХВÉСЬКА [...Хвéс'ка], глуз. Простакувата, невихована жінка. *Шо ййй ска́жиш – ба́ба Хвéс'ка – ото́ й лайи́ц'а* (124), 49, 400.

ЗГА́ДАЛА БА́БА ДІ́ВЕРЯ [...д'івир'а], ірон. Дуже давно. *То ж бу́ло́ тхóзна-ко́лі – згада́ла ба́ба д'івир'а* (183), 83, 366.

МНЯ́ТЬ, ЯК [мн'ат', йак] БА́БА ВО́ВНУ, жарт. Повільно, мляво щось робити. *Мнеш, йак ба́ба во́уну, йа б ту гр'áдку мй́гом скопа́ла б* (273), СЮр.

ПУПКОВА́ БА́БА, *мед.* Баба-пупорізка. *Шо пупо́к вйáжи, ото́ й:е пупкова́ ба́ба – йак окушо́рка* (95), 29, 303.

КАПУ́СТЯНА [капу́ст'а́на] БА́БА, *етн.* Головна кухарка на весіллі. *Назива́ли гла́ну куха́рку капу́ст'а́на ба́ба то́го, шо на свáйб'і гла́но́йу йідо́йу бу́у капу́сн'а́к – з кі́слоїі капу́сти, мн'а́са, пио́на́ й карто́шки* (47), 161, 541.

ПУПО́РІЗНА [пупор'і́зна] БА́БА, *мед.* Повитуха, пупорізка. *Ро́ди у йéй прин'іма́ла на́ша знако́ма пупор'і́зна ба́ба* (113), 8, 165, 214, 255, 267.

НЕ ЗНА́ЛА БА́БА КЛОПІ́Т [...клоп'і́т] <ТАК ПРИБІ́ЙВСЯ КІ́Т [...прибі́йс'а к'і́т]>, *ірон.* Невиправдані, некомфортні клопоти. *Посади́ла т'і капри́зн'і цв'і́ті – не зна́ла ба́ба клоп'і́т, так прибі́йс'а к'і́т* (131), 27, 197.

ШУХЕРНА́ (ШУХОРНА́) БА́БА, *жарт.* Завзята, весела, активна жінка. *Та О́л'га та така шу́хирна́ ба́ба, шо з не́йу ни заску́чайи́ш* (114), 19, 369.

ЯК БА́БА ГЛІ́ННЯНКА [йак ... Глі́н'анка], *знев.* Неохайна, нечепурна жінка. *Ходи́ш, йак ба́ба Глі́н'анка – диви́ц'а то́шно, хоч умі́йс'а* (213), СЮр, 149.

ЯК [йак] БА́БА ДІ́ВКОЮ [...д'і́вко́йу] БУ́ЛА, *підсил.* Дуже давно. *Ко́лі ж це бу́ло, шче б згада́ла, йак ба́ба д'і́вко́йу бу́ла!* (171), 104, у б. пп.

ЯК [йак] НА́ША БА́БА ДІ́ВУВА́ЛА [...д'і́вува́ла], *підсил.* Дуже давно. *Де́рево посади́ли, шче йак на́ша ба́ба д'і́вува́ла* (104), 99, 156.

ЯК БА́БА ЖЕНИ́ЛАСЯ [жині́лас'а], *ірон.* 1. Ніко́ли. *Бу́у у нас ставо́к, йак ба́ба жині́лас'а* (212), 68, 352; 2. Дуже давно. *Мо́же, й приво́зили к'і́но, йак ба́ба жині́лас'а* (371), 34, 46.

ЖІ́ТНЯ (СОЛОМ'ЯНА) [жі́тн'а (соло́м'я́на)] БА́БА, *згруб., заст.* Товста, опасиста жінка. *Хо́де така́ жи́тн'а ба́ба на два обхва́ти* (123), 46, 219.

БА́БА ЯЗІКА́ТА [...йазика́та], *несхв., (здеб. про жінок).* 1. Плітка́р, обмовець, наклепник. *Ба́ба ти йази́ка́та п'і́сл'а то́го, йак почу́ў, шо ти про харо́шу д'і́вчину плéи́чиш* (83), 74, 456; 2. Балакун, словоохотливець. *Т'і́й ба́б'і йази́ка́т'і́й т'і́йéйі но́вост'і на нид'і́лу хва́те гово́рит'* (271), 30, 186; 3. Лайливець, сварливець. *Замо́ўч ти, ба́ба йази́ка́та, не ла́йс'а хоч ра́д'і пра́зника* (347), 162, 186.

ЯК У <СТАРО́Й> БА́БИ ЖЕНИХІ́В [йак у <старо́йі> ба́би жиних'і́ў], *ірон.* Немає, мало, недостатньо. *Гро́ш'і́ў оста́лос', йак у ба́би жиних'і́ў* (128), 188.

ЯК У <СТАРО́Й> БА́БИ ЗУБІ́В <У РО́ТІ> [йак у <старо́йі> ба́би зуб'і́ў <у ро́т'і>], *ірон.* Мало, недостатньо. *Коро́ў на на́шому ку́тк'у оста́лос', йак у ба́би зуб'і́ў* (17), 124, 374.

БА́БИ КА́ЮТЬСЯ, А ДІ́ВКІ́ ЗБИРА́ЮТЬСЯ [ба́бі ка́йуц'а, а д'і́ўкі збира́йуц'а], *ірон.* Про ризики заміжжя. *Ой, за́м'іж, ле́гко вийти́, а неле́гко ўде́ржа́ц'а – ба́бі ка́йуц'а, а д'і́ўкі збира́йуц'а* (492), 363, 375.

<ГО́СТРИЙ>, ЯК [йак] У БА́БИ ЗУ́БИ, *ірон.* Недотепний, нерозумний. *На шу́тки го́стрий, йак у ба́би зу́би* (155), 12, 198.

НЕ ЗРО́БИТИ З БА́БИ ДІ́ВКИ [...д'і́ўкі], *ірон.* До попереднього немає вороття. *Шо, д'а́дку, ни п'і́дні́миш дво́хпудо́ку, йак ко́ліс' – ни зро́бити з ба́би д'і́ўки* (492), 93, 114, у б. пп.

НЕ БУ́ЛО У БА́БИ КЛОПО́ТУ <КУПІ́ЛА ПОРО́СЯ [...поро́с'а]>, *ірон.* Невиправдані, некомфортні клопоти. *Не бу́ло ў ба́би кло́поту, так завела́ инді́к'і́ў* (184), 8, 95.

У БАБИ-КІЦІ [кіц'і], *етн.* Гра між дитиною і дорослим, схожа на піжмурки. *Давай у баби-кіц'і – запл'ушчай очки* (95), 74, 377.

ЗДРАСТІ БАБИ НАСТІ [здрáст'і бáб'і Нáст'і], *ірон.* Репліка на несподівану появу когось або неочікувані прохання, пропозиції. *Здрáст'і бáб'і Нáст'і – оцє йа тоб'і прóти нóч'і попрус' кудіс'* (315), 79, 85.

НІДЕ ХУДІЙ БАБИ СІСТИ [н'іде худ'ій бáб'і с'істи], *ірон.* Недостатньо місця, площі. *Там горóд у них такій, шо н'іде худ'ій бáб'і с'істи* (75), 145, 376.

НІ ЧОРТУ СВІЧКА, НІ БАБИ [н'і чóрту св'ічка, н'і бáб'і] КОЧЕРГÁ, *ірон.* Негодящий, нікчемний, непотрібний. *Вістругаў диржакá – н'і чóрту св'ічка, н'і бáб'і кочергá* (81), 133, 310.

КОРТІТЬ БАБИ [кортит' бáб'і] ШКУРІНКА, *ірон.* Про бажання тепер неможливого, а колись доступного. *Шо, д'іду, на д'іучат облізуйс'а? кортíт' бáб'і шкурінка?* (492), 54, 220, 363.

БАБИ [бáб'і] ПО ХВАРТУХ, *жарт.* Про людину низького зросту. *Так в'ін же слабáк і рóсту – бáб'і по хвартух* (199), 7, 86.

ЯК ДЕСІТЬ БАБІВ ПОШЕПТАЛО [йак дэс'іт' бáб'іў...], *підсил.* Про швидке одужання, виправлення. *Йак сказаў, шо одлуплу – так йаг дэс'іт' бáб'іў пошпíтало – поб'іг мириц'а* (178), 9, 155.

БАБУ ГНУТЬ [гнут'], *етн.* Дитяча забавка, що полягає в гуртовому прогинанні молоді криги на водоймі. *Бабу гнут' трéба так, шоб ни проваліц'а* (101), 37, 213.

БАБАЙ. ЙОХАНІЙ БАБАЙ, *лай., нов.* Вираження обурення, здивування. *Та ну йóханий баба́й! Йак мо́жна так ізд'іва́ц'а над л'уд'мі!* (315); *Йóханий баба́й – йа й забуў, шо тил'áт на́да по́йт'* (106), у б. пп.

БАБКА. ЖЕЛІЗНА [жил'ізна] БАБКА, *ент.* Стрекоза. *Жил'ізна ба́бка он пурха, так'і кри́л'ц'а сл'уд'ан'і – воно́ бизурéдне* (368); *Жил'ізна ба́бка швидко л'іта́* (213), 13, 80, 85, 181, 228.

БАБКА-КУЛЬБАБКА [кул'ба́бка], *пест.* Добра бабуся. *Ота́ ба́бка-кул'ба́бка ўс'іда́ чімс'а ўгóсте* (200), 26, 123.

БАБКА НАДВОЄ [на́дво́йи] КАЗАЛА (ВОРОЖІЛА), *ірон.* Про сумнівну щодо успішності дію, ситуацію. *Сва́тат' – то п'і́димо, а йак пол'у́чиц'а – ба́бка на́дво́йи каза́ла* (429), 54, 220, у б. пп.

НАЧЕ БАБКА ПОШЕПТАЛА. Нормалізувалося, покращало. *П'ісл'а то́го дн'а йо́му на́че ба́бка пошеп́тало – бросіў пít' і ку́ріт'* (46), 115, у б. пп.

ГАРНИЙ, БАБКО, ГРЕБІНЕЦЬ [...греб'іне́ц'] <РОДИ, БО́ЖЕ, ВО́ШІ [...во́ш'і]>, *зрід.* Про бажання щось використати, застосувати. *Оцє купі́ла на база́р'і в'і́ник, йак ка́жут' – га́рний, ба́тко, греб'іне́ц', роди́, Бо́же, во́ш'і,* (119), 9.

БАБУСЯ. БАБУ́СЯ [бабу́с'а] ЗА НО́ГУ ПІЙМА́ЛА [п'ійма́ла], *жарт.* Евфемічне пояснення народження. *Бра́т'іка бабу́с'а год наза́д за но́гу п'ійма́ла* (187), 55, 92.

БАГАЖ. З БАГАЖО́М БРА́ТИ, *несхв.* Одружуватися з жінкою, що вже має дитину. *Ото́ ўз'аў з бага́жом д'і́ўку, так и́че й дво́йи* (67), 2, 324.

БАГАТИЙ. БАГАТОМУ Й КУРАЙ НЕСЕТЬСЯ [...нисец':а]. Про талан (і неталан) у житті. *Багáтому й курáй нисец':а, так і сус'ід лотарейу ви́граў* (63), 31, 174.

БАГАТСТВО. БАГА́ТСТВА (ЩА́СТЯ), ЯК [бага́цтва (шча́ст'а), йак] У КОЗІ́ ХВОСТА́, *ірон.* Про бідність, неталан. *Бага́цтва ў ме́не, йак у козі́ хвоста́ – йа ж удово́йу оста́лас' и́че ўнача́лі войні́* (372), 3, 350.

БАГЛАЙ/БАГЛАЙ. БАГЛАЙ́ ГОДУВА́ТЬ [баглай́ годува́т'], *несхв.* Ледарювати, неробствувати. *Ўм'исто ро́боти, в'ін баглай́ году́е* (46), 15.

БАГЛА́Я [баглайа́] БИТИ, *несхв.* Ледарювати. *Ц'і́лими дн'а́ми син баглайа́ б́е, н'ічо́г'іс'ін'ко не ро́бе* (32), 27, 166.

БАДИЛИНА. ПРОПАДА́ТЬ, ЯК [пропада́т', йак] БАДИЛИ́НА В МОРО́З, *несхв.* Гинути, потерпати. *Прийшо́с'а так, шо хоч пропада́й, йак бадилі́на ў моро́з – тут б'ідн'іст', а тут и́че й д'і́ти мал'і́, і чолов'і́ка нима́* (265), СЮр.

РОСТІ́, ЯК [йак] БАДИЛИ́НА, *підсил.* 1. Швидко, потужно рости, розвиватися. *Дити́на так б́істро росла́, йак бадилі́на* (220), 196, 390; 2. Бути самотнім, бездоглядним, неприкаяним. *Так і ви́росла сирото́йу, йак бадилі́на – чуж'і́ л'ўди потро́ху помага́ли* (173), СЮр, 300.

<ТОНКИЙ,> ЯК [йак] БАДИЛИ́НА, *несхв.* Худа, висока, німе́цна людина. *Коли́ ўже шос' на кост'ах наро́стє? тонкий, йак бадилі́на* (181), СЮр, 372.

ЯК [йак] БАДИЛИ́НА (ГА́ЙДУР, ГЛИСТА́, ГО́ЛКА), *несхв.* Худа й висока людина. *Вонó ж худе́, йак бадилі́на – іде́, і його́ в'ітир хита́* (74), 11, 63.

БАДИЛЛЯ. <ОДН́Е, САМ́Е> БАДИ́ЛЛЯ В ГОЛОВІ́ [бади́л':а ў голо́в'і́], *ірон.* Дурень, недоумок, телепень. *Куда́ йому́ жини́ц':а, йак самé бадил':а ў голо́в'і́, а и́че йаг д'і́ти п'і́дут'?!* (160), 34, 170.

БАЙДАКИ. БАЙДАКІ́ БИТИ, *несхв., заст.* Ледарювати, неробствувати. *(Неві́стка) мабу́ть, дома байдаки била, а господарства не вчи́лася ...* (СКв), 33, 141.

БАЙДИ. БА́ЙДИ ПУСКА́ТЬ [...пуска́т'], *несхв.* Пліткувати, наговорювати, зводити наклепи. *Охо́та тоб'і́ про харо́ших л'уде́й ба́йди пуска́т'?* (141), 47.

БАЗАР. І́ТИ НА БАЗА́Р, ШОБ ХТО СРА́КУ ПОКА́ЗАВ, *жарт.* Ходити без діла, розглядатися, зокрема й на базарі. *Гро́иший нема́, п'і́ду́ поди́у́л'ус' –п'і́ду́ на база́р, шо́б хто сра́ку пока́заў,* (201), 104, 325.

БАЗАРНИК. БАЗА́РНИКА ДАВА́ТИ, *несхв.* Давати хабара, базаринки. *Шо́б ни бу́ло про́бл'є́м, на́да ж бу́ло база́рника да́ти* (117), 75, 202.

БАЗАРЬ. НЕМА́ СПОКО́Ю – НА БАЗА́РІ ЗА СТАРЦЯ́МИ, ДО́МА – ЗА ДІ́ТЬМИ [нима́ споко́йу – на база́р'і за старц'а́ми, до́ма – за д'і́т'ми], *ірон.* Про су́ету, клопоти. *Нима́ споко́йу й по́йісти – на база́р'і за старц'а́ми, до́ма – за д'і́т'ми* (492), 85, 93, 222.

ГНИ́ЛИЙ БАЗА́РЬ [база́р'], *ірон.* Порожні балачки, теревені. *Конча́й цей гни́лий база́р' – та за ро́боту на́да* (372), 85, 87.

РОЗВО́ДИТЬ БАЗА́РЬ [розво́дит' база́р'], *несхв.* 1. Теревенити, пліткувати. *Розво́дит' база́р' хва́те – бир'і́ц':а за д'і́ло* (161), 72, 175; 2. Улаштовувати безлад, колотнечу. *Сид'і́ли ти́хо-ми́рно за сто́лом, прийшо́у з'а́т' п'я́ний – розв'і́у база́р'* (139), 18, 353.

ДУМКІ НА БАЗАРЬ ПОСИЛАТЬ [...базар' посилат'], *ірон.* Бути неуважним, гавити. *Хватає думкі на базар' посилат' – на́да слухат' і робіт' (89), 10, 143.*

ХОТЬ НА БАЗАРЬ [хот' на базар']. 1. *Схв.* Високоякісний, красивий. *Таку табу́речку мин'і зробі́у ло́ўку – хот' на базар'! (103), 65, 221;* 2. *Ірон.* Багато, зайвина. *Он дочо́к пйáтиро, куди́й йїх д'іва́т' – хот' на базар' (179), 18.*

ВИЙДЯТЬ ІЗ БАЗАРЮ [вийжд'ат' із базар'у], *жарг.* Припиняти розмову. *Йак кориш' йу́ свої́х побáчи́у, так і вийіха́у із базар'у (105), 32, 153.*

БАЗІКАЛО. ЗАКРИВАТЬ БАЗІКАЛО [закрива́т' баз'ікало], *згруб.* Замовкати, припиняти розмови. *Закрі́й свої́е баз'ікало й моу́чі, по́ки спита́йут' (69), 168, 202.*

БАКИ. ЗАЛИВАТИ БАКИ, *несхв.* Напиватися п'яним. *Залива́ти ба́ки ти маста́к, а до чо́гос' друго́го ни́приго́дний – т'і́ки пі́ти (494), 17, 95.*

ЗАЛИВАТЬ [залива́т'] У БА́КИ, *жарт.* Обманювати, піддурювати, брехати. *А в'ін залива́ мин'і́ у ба́ки про л'убо́у, хот' йа зна́йу, шо́ у́ його́ шче дв'і́ д'і́учини́ йе (200), 61, 160.*

БАКЛУ́ШІ. БАКЛУ́ШІ БИТЬ [баклу́ш'і бит'], *несхв.* Ледарювати, байдикувати. *Баклу́ш'і бит' ле́гши, чим ро́гом упира́ц':а (71), 28, 158.*

БАКША. ТІКИ НА БАКШІ СТАВИТИ [т'і́ки на бакш'і ста́вит'], *ірон.* Про потворну людину. *Молодо́йу шче бу́ла нічо́, а тепе́р – т'і́ки на бакш'і ста́вит' (150), 34, 401.*

БАЛАБА́ЙКА. БАЛАБА́ЙКА БЕЗ СТРУ́Н, *несхв.* Базіка, балакун, торохтій. *Та то балаба́йка б'із стру́н – його́ ни перислу́хайиш (113), 51, 332.*

БАЛАКА́ТЬ. БАЛАКА́ТЬ [бала́кат'] В ОДНО, *схв.* Мати спільну думку, взаєморозуміння. *Шоб о́бичи шос' робі́т, на́да і бала́кат' в одно́ – тоді́ д'і́ло бу́де (78), 152, 402.*

БАЛАКА́ТИ НАЧИСТО́ТУ, *схв.* Говорити щиро, відверто. *Ото́ бала́кайім начистоту́ – і ле́жиш, і йасн'іше ста́йе (332), 20, 91.*

БАЛАКА́ТЬ НЕ ХО́ЧЕТЬСЯ [бала́кат' не хо́чиц':а], *несхв.* Кепський настро́й, утомленість. *Бала́кат' не хо́чиц':а, так зморі́лас'а (73), 32, 309.*

І НЕ БАЛАКА́ТЬ [...бала́кат'], *підсил.* 1. Апри́орі погоджуватися. *Од:амо́ со́рок рубл'і́у – і не бала́кат' (161), 64, 403;* 2. Безвихідь, немає ради. *Куда́ д'і́нис'а – іді́ у́ найми́ – і ни бала́кай (134), 27, 190.*

О́ДРУБОМ (О́ДРУБА) БАЛАКА́ТЬ [...бала́кат']. Говорити різко, сердито. *В'ін о́друба бала́ка, бо ду́ма, шо́ вилі́кий нача́льник (123), 36, 315.*

БАЛАКУ́ЧКА. БАЛАКУ́ЧКА ХВАТА́, *жарт.* Виникає бажання говорити. *Балаку́чка його́ йак ухва́те, так мо́же віда́сти, шо́ й на го́лову не нал'і́зе (46), 189, 404.*

БАЛАЛА́ЙКА. ЗАХЛО́ПНИСЬ [захло́пнис'] БАЛАЛА́ЙКА, *знев., зрід.* Наказ замовчати. *Захло́пнис' балала́йка, а то ти с'о́дн'і шос' ду́же кру́чиний і гов'і́ркий (159), 8, 134.*

БАЛАНДА. ТРОВІ́ТЬ [трові́т'] БАЛАНДУ, *знев., жарг.* Вести несерйозні, порожні балачки, теревенити. *Троу́л'ат' бала́нду мужики́ за дом'іно́м, а на робо́ту – ни хо́д'ат', хоч і нистар'і́ (153); Бала́нду трові́т в'ін ма́ст'і́р, так би до д'і́ла (163), 26, 82, 91.*

БАЛАЧКА. БАЛАЧКА ОДНА́. 1. Несхв. Теревені, безмістовні розмови. *Балачка одна́, а д'їла нема́* (155), 51, 308; 2. Суть, сутність діла. *Балачка одна́, грóш'ї ти об'ázаний од:ám', а то буде ху́же* (117), 34, 407.

БАЛАЧКІ́ БАЛАКА́ТИ, несхв. Займатися несерйозними розмовами, теревенити. *Буде балачкі́ балакат' – порá забóр ста́вит'* (119), 91, 408.

БАЛАЧКИ НЕМА́. 1. Немає домовленості, згоди. *Про ме́ж'ї балáчки нема́ і не бу́ло* (406), 191, 201; 2. Самозрозуміло, природно, факт. *Шо з'ат' у́мний, балáчки нема́, так йабі́ ше й ни гул'áў* (46), 113, 333.

ТІ́КИ [т'і́ки] Й БАЛАЧКИ. 1. Предмет жвавого обговорення, інтересу. *Т'і́ки й балáчки, шо про Петро́ву смерт'* (172), 112, 410; 2. Суть, сутність діла. *Т'і́ки й балáчки – верта́йс'а до́дóму, ми́ріс' – і живі́ по-до́брому* (115), 28, 411; 3. Категоричний кінець розмови. *Договори́лис'а, шо робі́т' – т'і́ки й балáчки!* (405), 23, 409.

БАЛАЧКІ́ ТОЧИ́ТИ, несхв. Теревенити, пліткувати. *Йак зби́руц'а бабі́ на ла́ўц'ї за забóром увéчир'ї – і ну балачкі́ точі́ти* (51), 150, 412.

БАЛДА. БАЛДА́ БАЛДО́Й, знев. Телепень, тюхтій, недоумок. *Шо ни спита́й – ни зна – балда́ балдо́й* (107), 79, 182.

БАЛДУ́ ГАНЯ́ТЬ [...ган'át'], несхв. Ледарювати, байдикувати. *А в'ін ц'і́лими он'áми т'і́ки те й ро́бе, шо балду́ ган'á* (154), 32, 414.

БАЛУ́ЦКИ. БАЛУ́ЦКІ́ ВИТРИ́ЩАТИ [...витр'і́щáти], згруб. Дивитися здивовано, не розуміючи. *Балу́цкі́ ві́тр'і́щчи, а сказа́т' н'ічо́ не мо́жи* (189), 85.

БАЛЯ́НТРАСИ. ЗАГИНА́ТИ (ПІДПУСКА́ТИ) БАЛЯ́НТРАСИ, заст. Дотепно розповідати, жартувати. *Коли ж підся́де (Васи́ль) до старі́ших та стане загина́ти їм свої́ бая́нтраси, так усі, і старі́ і молоді́, сидя́ть та, порозі́влявши роти, слуха́ют хоч до пі́зньої но́чі* (СКв); *Зате ж і на ву́лиці з дівчатами жартува́ти ..., бая́нтраси підпу́скати, так проти́в Васи́ля ніхто* (СКв).

БАЛЯ́НТРА́СИ ТОЧИ́ТЬ [бал'антра́си точі́т'], несхв. Теревенити, базікати, пліткувати. *Л'у́бл'ат' на́ш'ї бабі́ бал'антра́си точі́т' про ко́гос'* (413), 27.

БАЛЯ́СИ. ТАЧА́ТЬ БАЛЯ́СИ [тача́т' бал'áси], знев. Тс, що ТРОВІ́ТЬ БАЛÁНДУ. *Бабі́ ў нид'і́л'у т'і́ко й ро́бл'ат' б'і́л'а дво́р'іў, шо тача́йут' бал'áси* (8), 134, 194.

БАМА́ЖКА. КРА́СНА БАМА́ЖКА (БУМА́ЖКА), заст. Асигнація на 10 карбованців. *Коли б ва́ше благо́родіє, будучи, пожа́лували красну бума́жку... для уся́кого розхо́ду* (СКв), 236, 445.

БАНА́Н. ЛІ́СИЙ БАНА́Н, ірон., нов. Лиса, плішива голова; лисина. *Лі́сिम бана́ном св'ірка́йїш, аж за́йчики йду́т'* (108), 12, 253.

БАНО́ЧКА. І́ТІ В БА́НОЧКУ, ірон. Залишати, облишати, давати спокій, відчеплятися. *Іс:во́йе́йу риболо́ўли́йу іди́ ў ба́ночку – йа лу́ч'и до́ўши поспл'у́* (107), 4, 105.

БА́НТИК. ХТО́ЗНА-ШО І ЗБО́КУ БА́НТИК, знев. Нісенітниця, дурниця, абсурд, чудасія. *То каза́ў норма́лно, а то ўра́з бо́ўкнуў – хто́зна-шо і збо́ку банти́к* (27), 5, 9.

БА́НТИКИ ВІ́ШАТЬ [в'і́шат'], глуз. Прибріхувати, лукавити. *Ти м'ін'ї ба́нтики ни в'і́шай, а кажі́ пра́ўду – шо б там ни бу́ло* (167), 3, 416.

СТИЦЬ-ТРИНДИЦЬ І ЗБОКУ БАЊТИК [стиц'-триндиц' і збоку бант'ік], *знев.* 1. Дурниця, нісенітниця. *Сказаў такé, шо стиц'-триндиц' і збоку бант'ік* (213), 7, 23; 2. Неоковирність, потворність. *Од'іла той жикéт, а в'ін стиц'-триндиц' і збоку бант'ік* (4), 143, 415.

БАЊЬКИ. ЯК БАЊЬКИ НЕ ВИСКАКАЮТЬ, *знев., зрід.* Про пильне, уважне розглядання, придивляння. *Бачу, що ви стоїте, витріцивши на мене очі, що як баньки не вискакають* (СКВ).

БАЊЬКИ ДУТЬ [бан'ки дут'], *жарт., зрід.* Пильно дивитися. *Питро́ на Ка́т'у так бан'ки й ду́йц* (425), 132.

БАЊЯ. <І> В БАЊІ ВОДО́Ю НЕ ОБІЛЛЕ́Ш [<і> ў бан'і водо́йу ни об'і́л':éш], *ірон.* 1. Спритний, винахідливий, метикований. *Там такé оборо́тисте, шо ў ступ'і ни попаде́ш, а ў бан'і водо́йу ни об'і́л':иш* (114); *Ти його́ на слов'і ни п'і́йма́йиш – вікрути́ц':а, бо такі́й, шо й у бан'і водо́йу ни об'і́л':éш* (230), 36, 293; 2. Скритний, потаємний, хитрий. *У бан'і бу́де, так і там водо́йу ни об'і́л':éш, такі́й хі́трий – сухі́й бу́де* (78), 185, 420.

СПІ́ШІТЬ, ЯК ГО́ЛІЙ У БАЊЮ [сп'і́шіт', йак го́лий у бан'у], *ірон.* Дуже поспішати, квапитися, нетерпеливитися. *Ни сп'і́ши́, йак го́лий у бан'у – тре́ба б обмозгува́т'* (334), СЮр, 32, 417, у б. пп.

БАРАБАН. ПО БАРАБА́НУ, *несхв.* Байдуже, усе одно. *Хто чим ити́рису́йиц':а, а йому́ по бараба́ну* (100); *Та ййі́ же одна́ково, на ко́го ў́чиц':а – на огро́нома чи пар'і́кма́хира – по бараба́ну* (419), 69, у б. пп.

БАРА́Н. БАРА́Н БАРАНО́ВИЧ, *зруб.* Дурень, телепень. *Сам бара́н бара́нович, а с:ов'étaми л'і́зе* (421), 56.

БАРА́Н БАРАНО́М, *зруб.* Цілковитий дурень. *Ти, Пе́тре, прости́, а йак бу́ў бара́н бара́ном, так і оста́ўс'а* (418), 23, 33, 176, у б. пп.

БАРА́Н З БАРА́НІВ [...баран'іў], *зруб.* Цілковитий дурень, телепень. *Тако́го ду́рака́, бара́на з бара́н'іў, и́че пошукáт'* (148), 44, 422.

БАРА́Н НА МОТУ́ЗКІ [...моту́зк'і], *зруб.* Дурень, йолоп. *То йест' ду́ра́к, а то и́че й бара́н на моту́зк'і* (119), 106, 290.

БАРА́Н ТВЕРДОЛО́БІЙ, *зруб.* Дурень, телепень. *Куди́ йому́ ў трансм'і́с'і́ях розби́рац':а, йак в'ін бара́н твердо́лобі́й* (151), 16, 423.

ДИВИ́ТЬСЯ, ЯК БАРА́Н НА (У) БІ́БЛІЮ [диви́ц':а, йак ... на Б'і́бл'і́йу], *глуз.* Дивитися здивовано, з незрозумінням. *Ді́виц':а в інстру́кці́йу, йаг бара́н на Б'і́бл'і́йу, а ничо́ ни собража́* (232), 296, 492.

<УПИРА́ТЬСЯ,> ЯК БАРА́Н У СІ́НО [<упира́ц':а,> йак ... у с'і́но], *знев.* Опиратися, протистояти, виявляти затятість, упертість, непоступливість. *Упе́рс'а, йак бара́н у с'і́но, шо ни п'і́де ў шко́лу ў дра́них чобот'і́х – і н'ічо́ йому́ ни дока́жиш* (98); *Упре́ц':а, йак бара́н у с'і́но – т'і́ки по-мо́йому шо́б бу́ло* (117), 48, 307.

БЕ́КАТЬ, ЯК БАРА́Н У ХЛІ́ВІ [бе́кат', йак ... у хл'і́в'і́], *знев.* Говорити дурниці. *Бе́ка, йак бара́н у хл'і́в'і́ такé, шо і на го́лову ни на́ла́зе, а слуха́йут' жи* (131), СЮр, (155).

ДИВІТЬСЯ, ЯК БАРА́Н (КОЗА́) У ПОРО́ЖНЕ ВІДРО́ [дивіц'а, йак ... порóжн'е в'ідрó], знев. Тупо, здивовано дивитися. *Шо дівис'а на мене, йак баран у порóжн'е в'ідрó – ни ўзнайєш, чи пєрве бачиш?* (135) СЮр, 96, 179.

ДОПАДА́ТЬСЯ, ЯК БАРА́Н ДО ЗМІЛКІВ [допадац'а, йак ... змілк'іў], підсил., ірон. Надто багато їсти, жадібно пити (здеб. спиртне). *Одкріли на останóўц'і буфєт, так мужики ўраз і допа́лис' до пїва, йак баран до змілк'іў* (113) СЮр, 424.

УДА́ЛИЙ БАРА́Н НЕ ХО́ДЕ БЕЗ РА́Н, *жарт*. Про забіяку, задираку. *Опйа́т' с:ин'ака́ми, ну пон'а́тно, шо уда́лий баран ни хóде биз ран* (426), 109, 431.

ЯК [йак] БАРА́Н ІЗ ЖИ́ТА, *глуз*. Раптово, несподівано, зненацька. *Зл'ака́лас', бо ви́скочиў, йак баран іж:и́та* (427), 196, 428.

ДО БАРАНА́. Виявляти статеvu охоту (про вівцю). *Б'ісиц'а в'іўц'а, бо до барана́ порá* (49), 46, 61, 68, 91.

БАРАНА́ РІЗА́ТЬ [...p'ízat'], *ірон*. Хропіти уві сні. *Т'іки о́ч'і стуліў, уже́ барана́ p'ízat' начаў* (47), 23, 429.

НА БАРА́НІ ВОЗИ́ТЬ [на баран'і вози́т'], *зрид., етн*. Бавлячись із дитиною, возити її на шиї (плечах). *Л'убе Пє́т'а, йак його́ на баран'і во́з'ат'* (79), 186.

БАРДА. ДУМАТИ ОБ БАРДІ, А СКАЗАТИ ОБ ТЕРНІВЦІ, *ірон., заст*. Бути непослідовним, алогічним, зокрема у мовленні. *Далі принявся, мнявкав-мнявкав, та й начне про воли, а кінча про голуби, дума об барді, а скаже об тернівці, та як замовк, та й замовк* (СКв).

БАРИНЯ. ЯК БА́РИНЯ В [йак ба́рин'а ў] САЖУ́, *зруб*. Ледащого, нероба. *Сиди́т' дн'а́ми до́ма, йак ба́рин'а ў сажу́, – і н'і за холо́дну во́ду* (432); *Бригад'і́рша до́ма сиди́т', йак ба́рин'а ў сажу́, т'іки шо ни ро́хка* (81), СЮр, 54, 432.

НЕЧЕ́САНА БА́РИНЯ [...ба́рин'а], *несхв*. Ледаща, нехазяйновита жінка. *Он ж'інка ў Питра́ така нихаро́ша – ниче́сана ба́рин'а про́сто* (293), 36, 269.

БАРИ́НЯ. ВИСО́КА (КУЧЕРЯ́ВА [кучир'а́ва], НЕЧЕ́САНА, РОЗПА́ТЛАНА, РОЗХРІ́СТАНА) БА́РИНЯ [ба́рин'а], *рос*. Кучерява трав'яниста рослина з витким стеблом, продовгастим і вузьким листям та восьмипелюстковими квітками. *Йак висо́ка бар'и́н'а цв'іте́ – л'убу́йс'* (71), 41, 81.

БАРЛО́ГА. У БАРЛО́ЗІ (ЛІ́СІ) ВИРО́СТА́ТЬ [у барло́з'і (лі́с'і) ви́роста́т'], *ірон*. Бути відлюдним, нелюдимим, невихованим. *Вона́, ма́буд', у барло́з'і ві́росла, шо ни здо́роўкайц'а* (96), 87, 230, 433.

БАСЕ́НКА. БА́СЕНЬКА ПРО ВА́СЕНЬКУ [ба́син'ка про Ва́син'ку], *глуз*. Брехня, порожня балаканина, відмовки. *Конча́й ба́син'ку про Ва́син'ку, а кажи́, коли́ гро́ш'і од:асі́* (77), 167, 430.

БАСНЯ. ДОВ́ГА БА́СНЯ [доўга ба́сн'а], *глуз*. 1. Довга розмова; тривале непереконливе пояснення, виправдання. *Слу́хат', за шо дво́йку получи́ў, то доўга ба́сн'а*, 95, 31, у б. пп; 2. Нудна, забарна дія (чекання, споряджання...). *По́ки ти складе́с'а, збере́с'а – доўга ба́сн'а* (436), 91, 135, у б. пп.

БАТА́ЛЬЙОН. БА́БСЬКИЙ БАТА́ЛЬЙОН [ба́бс'кий батал'йон], *жарт*. Група жінок, дівчат. *На вичирни́ц'ах з'ібра́ўс'а сам ба́бс'кий батал'йон* (135), 55, 152.

БАТАРЕ́Я. БАТАРЕ́Я ОКОМУ́ЛЯТО́РНА [батаре́йа окомул'аторна], *тех*. Батарейна акумуляторна, акумулятор. *Розр'ади́лас' бата́ре́йа окомул'аторна,*

а тут ішчє і ток вікл'учили (63); На т́анках окомул'аторн'і батарє́йі ви́лік'і – к'логра́м по н'і́йс'а́т (7), 37, 93, 113, 230, 264.

ЯК БАТАРЕ́Я (РАДІА́ТОР) [йаг батарє́йа (рад'іа́тор)], *ірон.* Надзвичайно худий. *П'ісл'а розво́ду ста́ла така́ худа́, йа́к батарє́йа – ни́ йіст' н'ічо́го (40), 13, 66.*

БАТІ́Г. ЯК БАТІ́Г [йак баг'і́г] **НА МОТОВІ́ЛО <ПОХО́ЖИЙ>**, *ірон.* Несхожий, неподібний, різний. *Похóжий Микóла на виховáтил'а, йа́к бат'і́г на мотові́ло (301), 85, 435.*

БАТІ́ГОМ ПО ВОДІ́ [бат'і́гом по вод'і́] **ПІ́САНО**, *ірон.* Про непевність у реалізації, малоймовірність здійснення. *Чи по́ст'упиш у те́хн'іку́м, то бат'і́гом по вод'і́ пі́сано (123), 56, 439.*

ЯК БАТІ́ГОМ ПО ВОДІ́ [йок бат'і́гом по вод'і́], *ірон.* 1. Активно теревенити, пустословити, пліткувати. *Ц'і́лий ден' йа́к бат'і́гом по вод'і́ – і ни́ замóр'ау́:а, ус'і́х обсúд'ат' (437), 10, 148; 2. Байдуже, недошкульно, неефективно. Хоч ка́жш, хот' кри́чи на́ йóго – йа́к бат'і́гом по вод'і́ – ни́ спрáвиц'а (438), 42, 168.*

БАТО́ГÁ ПРОСІ́ТЬ [просі́т'], *несхв.* Непослухом, поганими вчинками провокувати покарання. *Ти воді́ принисі́, а не батогá просі́ (434), 25, 314.*

БАТЬКІ́ВЩИНА. НЕСТІ́, ЯК БАТЬКІ́ВЩИНУ [йак ба́т'к'і́ўщину], *підсил.* Обережно нести; уважно ставитися. *Несé те в'ідрó, йа́к ба́т'к'і́ўщину, шоб ни́ розхл'ýпат' (97), СЮр, 440.*

БАТЬКО. БЕЗ БАТЬКА В ГОЛОВІ́ [б'із ба́т'ка ў голов'і́], *несхв.* Неслух, бешкетник, шибеник. *Дити́на ў́ йі́х така́ нислухйáна – зóу́с'ім б'із ба́т'ка ў́ голов'і́ (335), 78, 198.*

ПРОПИВА́ТЬ БАТЬКА [пропива́т' ба́т'ка], *етн.* Випивати зі свекром на третій день весілля. *Колі́с' гóст'і́ ході́ли с:вéкром у́ корчму́ – пропи́вали ба́т'ка (443), 7, 62.*

БА́ТЬКА ТІ́КИ [ба́т'ка т'і́ки] **<ЛІ́СОГО> НЕ ХВАТА́**, *ірон.* Усього (усіх) задосить. *Набі́лос'а ў́ ту четáл'н'у – т'і́ки ба́т'ка лі́сого не хвата́ (58), 148, 355, у б. пп.*

З БА́ТЬКА [з ба́т'ка], *підсил.* Здавна, споконвіку. *З ба́т'ка таќ повилóс'а, шо́ ста́рших ува́жáт' на́да (347), 14, 435.*

З БА́ТЬКА, З ДІ́ДА [з ба́т'ка, з д'і́да], *зрід.* Здавна, споконвіку. *З ба́т'ка, з д'і́да в'ін ковал'ува́ў (213), 46, 101, СКв.*

З БА́ТЬКА-МА́ТЕРІ [з ба́т'ка-ма́тир'і́], *підсил.* Здавна, споконвіку, традиційно. *З ба́т'ка-ма́тир'і́ воспі́тували́с'а ў́ слухйáнств'і́ (101), 60, у б. пп.*

УМІ́СТІ Й БА́ТЬКА БІ́ТЬ СПІ́ДРУ́ЧНІ́ШЕ [ум'і́ст'і́ й ба́т'ка бі́т' сп'і́дру́чн'і́ше], *ірон.* Разом усе легше робити. *Раз-два – і по́гр'і́б ві́копали – ум'і́ст'і́ й ба́т'ка бі́т' сп'і́дру́чн'і́ше (49), 33, 145.*

У БА́ТЬКА (МА́ТИР) ГВОЗДІ́ТЬ [у ба́т'ка (ма́т'ір) гвoздíт'], *несхв.* Матюкатися. *На́чи й же́нищина, а ў́ ба́т'ка гвoздíт' т'і́ки так (236), 27.*

ПЛЕ́СТІ БА́ТЬКА З МА́ТИР'Ю [плі́сті ба́т'ка з ма́т'ір'ю], *ірон., зрід.* Вигадувати, видумувати, фантазувати. *Плі́те ба́т'ка з ма́т'ір'ю, шо́ йа́ до На́д'ки загл'ада́ў – менé й блі́з'ко там ни́ бу́ло (92), 62.*

ЯК ТВОГО БАТЬКА ДІТИ [йак твого ба́т'ка д'іти], *ірон.* Удачею, поведінкою (здебільшого негативними) бути схожим на батька. *І ти ж дурнува́тий, йак твого ба́т'ка д'іти* (291), 78, 446.

ПІТИ ДО БАТЬКА МОЛИТЬСЯ [п'іти до ба́т'ка моли́ц'а], *зри́д.* Померти. *Д'ід Іва́н иче то́йгод н'ишо́у до ба́т'ка моли́ц'а* (447), 124.

ДО ЧОРТЕННОГО БАТЬКА [до чортéн:ого ба́т'ка], *підсил.* Багато, велика кількість. *До чортéн:ого ба́т'ка л'уде́й на ви́бори з'ібра́лос'а* (445), 116, у б. пп.

ІТИ ДО ЧОРТЕННОГО БАТЬКА [чортéн:ого ба́т'ка], *підсил.* Незадоволення кимось, проганання когось. *Іди́ до чортéн:ого ба́т'ка, пода́л'і, шоб йа тебе не ба́чила!* (140), 297, 452, у б. пп.

ДИВІТЬСЯ, ЯК БАТЬКА [диві́ц'а, йак ба́т'ка] УБІВ, *несхв.* Непривітно, сердито, грізно дивитися. *Шо ж йа йому́ зроби́у, шо подиви́у́с', йак ба́т'ка ўби́у* (27), СЮр, 189.

ЛУПИТИ, ЯК ЗА РІДНОГО БАТЬКА [йак за р'ідного ба́т'ка], *ірон.* Правити надто високу ціну. *Хот'іла ме́ду сторгува́ти, та де там – лу́п'лат', йак за р'ідного ба́т'ка* (121), СЮр, 451, 142..

НАВАРЮВАТЬ, ЯК БАТЬКА ЖЕНИТЬ [нава́р'уват', йаг ба́т'ка жини́т'], *ірон.* Наготовляти надто багато їжі. *Оце́ стара́ настра́лас'а – наварі́ла, йаг ба́т'ка жини́т'* (18), СЮр, 59, 450.

НАСКІПЛЮВАТЬСЯ (НАРІПЛЮВАТЬСЯ), ЯК НА <РІДНОГО> БАТЬКА [наск'іпл'ува́ц'а (нар'іпл'ува́ц'а), йак на <р'ідного> ба́т'ка], *ірон.* Чіплятися, сердито кричати. *Чого́ репиту́йиш? наск'іпау́с'а, йак на р'ідного ба́т'ка! до його́ н'іди́ покри́чи!* (37), СЮр, 174, 449.

ЯК (НА)ЧЕ БАТЬКА [йак ... ба́т'ка] ПОХОВАТИ (ПОХОРОНИТИ), *підсил.* Про сумного, невеселого. *Шо ти, йак ба́т'ка похова́у? ободри́с' і ход'ім* (215), СЮр.

ЯК ВІТРІВ БАТЬКО [йак в'ітр'і́у ба́т'ко], *ірон.* Швидкий, поспішний, квапливий. *Ни сп'іши́, йак в'ітр'і́у ба́т'ко, а с'ад' і обмозгу́й усе́* (95), 17, 435.

ВІСРАНИЙ БАТЬКО [ба́т'ко], *згруб.* Дуже схожий на батька, ідентичний (зовнішністю, вдачею). *Син – так вісрани́й ба́т'ко, й морга́ так, і хо́де пере́вал'ци́м* (84), 59, 441.

ДІТСЬКИЙ БАТЬКО [д'і́ц'кий ба́т'ко]. 1. *Заст.* Рідний батько... *Як ховали, так труну його́ несли́ через усе́ село́ на руках, мов дітського́ батька* (СКв), 95; 2. *Ірон.* Хлопець, який любить гратися з малими дітьми. *Той із зро́слими хло́пц'ами во́зиц'а, а цей – д'і́ц'кий ба́т'ко – з мали́ми* (57), 140, 442.

ЯКІЙ БАТЬКО [йакі́й ба́т'ко], ТАКІЙ СИН, ЯКА [йака́] СВІНКА, ТАКІЙ СВИН, *ірон.* Про подібного характером, поведінкою до своїх батьків. *І старі́й л'іні́вий бу́у, і цей – йакі́й ба́т'ко, та́кий син, йака́ сві́нка, та́кий свин* (39), 159, 444.

БАТЬКО <НЕ> НА СТІКЛОЗАВОДІ [ба́т'ко ни на ст'і́клозаво́д'і], *ірон.* Натяк відійти, не заступати. *Шо? ба́т'ко на ст'і́клозаво́д'і, шо за́стуйи́ш – сто́йиш про́ти ла́нни!* (91), 297, 457.

ХТО ПОСЛІДНІЙ – ТОЙ І БАТЬКО [хто посл'і́дн'ій – той і ба́т'ко], *ірон.* Про батьківство немовляти гулящої жінки. *Йакé о́чиство? там хто посл'і́дн'ій – той і ба́т'ко* (448), 34, 171.

ГОЛОВАТИЙ БАТЬКО, *етн.* Весільний батько, *етн., заст.* Тепер, головатий батьку, бери хліб, сядь собі, а молоді станьте перед батьком ..., а ми поблагодаримось (СКВ).

КРИВІТИСЯ, ЯК ЦИГАНСЬКИЙ БАТЬКО [кривітис'а, йак циганс'кий бат'ко], *ірон.* Жалібно кривитися, удавати нещасного. *Кривиц'а*, йак циганс'кий бат'ко – т'іки щоб його жаліли (79), СЮр, 27.

ХРЕЩЕ́НИЙ БАТЬКО [хришчє́ний бат'ко], *жарт.* Лозина для биття. *Ма́ти* у д'іцтв'і ча́сто ка́зала, що йак ни слухати́му, то бу́ду би́та хришчє́ним бат'ком (495), 52, 173.

БАТЬКО МА́ТЕРІ [бат'ко ма́тир'і] СЕСТРА́, *жарт.* Дуже дальня чи й сумнівна рідня. *Йа* й ни скажу́, ким дл'а нас Іва́н, во́пшичм – бат'ко ма́тир'і систра́ (75), 303, 456.

БАТЮШКА. БАТЮШКИ ТІКИ [бат'ушки т'іки] НЕ ХВАТА́, *ірон.* Усього (усіх) задосить. *Бат'ушки т'іки* у с'ін'ах не хватá, а так уже́ їс'і (51), 32, 63, 83.

БАТЮШКУ ЗВАТЬ [бат'ушку зват']. Передчувати кінець, смерть. *Ого́, йак ру́ку ни́знача́й ур'ізала, так і кри́ку, що, мо́жи, бат'ушку зват'?* (101), 29, 195, 499.

БАЧИТЬ. БАЧИТЬ НА́ВСКРІЗЬ [бачит' на́ўскр'із'], *ірон.* Бути проникливим, розуміти приховане. *Сус'ід тебе́ ба́чи на́ўскр'із', що ти́ їе* (455), 60, 177, у б. пп.

БАШ. БАШ НА БАШ. Річ на річ, без придачі, доплати (обмінювати). *Махну́лис' баш на баш, но́жничок на за́жигáлку* (112), 84, 460, у б. пп.

БАШКА. БАШКА́ (НЕ) ВА́РЕ, *знев.* (Не)розумний, (не)розвинений інтелектуально. *Ба́шка не ва́ре, бо ў́ма не́ма́* (163), 3, 458, у б. пп.

БАШКУ́ ЗНО́СЕ, *підсил.* Про стан нервування, розпачу, неадекватності. *У тебе́ вобиче́, башку́ зно́се, йак Ан'ку побачи́ш* (306), 14, 457, у б. пп.

БАШКУ́ ЗНОСИТЬ [зносит'], *зруб.* Фізично карати. *Іди́ гет', бо йа тоб'і башку́ знису́* (138), 61, 464, у б. пп.

БАШКУ́ РВЕ, *підсил.* Про стан нервування, розпачу, агресивності. *П'ісл'а ла́йки у його́ ча́сто башку́ рве* (141), 63, 464.

БАШТА́Н. НА БАШТА́НІ НАХО́ДИТЬ [на башта́н'і нахо́дит'], *жарт.* Евфемічне пояснення народження. *На башта́н'і тебе́ найшли́ – б'і́л'а кау́нчика лижа́у* (189), 95, 461.

БАЯ́Н. РВАТЬ БАЯ́Н [рват' байа́н], *підсил.* Розлучатися, припиняти стосунки, сваритися. *От че́риз три го́да порва́ли байа́н з чолов'і́ком* (504), 88, 312.

<НУЖИ́Н> ЯК МЕРТВОМУ БАЯ́Н (БАЛАБА́ЙКА) [... йак ... байа́н]..., *ірон.* Зайвий, непотрібний, безкорисний. *Мин'і та розби́та тарада́йка – йак ме́ртвому байа́н, і да́ром ни хо́чу* (81), 3, 390.

ЧУДИ́ТИ БЕЗ БАЯ́НА [...байа́на], *жарт.* Витинати, говорити чи робити щось смішне, дотепне, абсурдне. *Ни чу́ди б'із байа́на – оце́ йа свої́х л'о́тних на тво́їх ту́рман'іу́ пом'ін'а́йу?!* (462), 34, 167.

БЕ. НІ БЕ, НІ МЕ <НІ КУКУР'ІКУ> [н'і бе, н'і ме <н'і кукур'іку>], *несхв.* Незнання, невміння, нерозуміння, дилетантство. *Йа у то́му насос'і – н'і бе́, н'і ме* (6), 101, 433.

БЕБЕЛІ́. БЕБЕЛІ́В [бебил'іу́] ДАВА́ТИ, *зруб.* Бити, лупцювати. *Бе́бил'іу́ та́ких да́м, що дес'а́тому зака́жиш* (89), 37, 363.

БЕБЕХ(И). ОДВАЖИТЬ [одва́жит'] БÉБЕХА, підсил. Ударити, зацідити. *Йак роздухарі́ўс'а, йак одва́жнїў бéбеха, шо йе сил* (465), 30, 193.

БÉБЕХАМИ ГОДУВАТЬ [...годува́т'], згруб. Бити, штурхати. *Бéбехами па́синка нагодува́ў, а сам – спат'* (179), 44, 476.

БÉБЕХАМИ ПРИПО́ШТУВАТИ, згруб. Бити, лупцювати. *П'ізнéн'ко з кў́мом вирну́лис'а, так Л'ўба менé бéбехами й припо́штувала* (85), 35, 446.

У БÉБЕХАХ ВАЛЯ́ТЬСЯ [...вал'а́ц':а], несхв. Довго ніжитися у постелі, лінуватися. *До:б'ід у бéбехах вал'а́йц':а, а ма́ти зу́тра на горóд'і* (67), 292.

БЕДА. БЕДА́ БЕДУ́ ТЯГНЕ [т'а́гне], несхв. Тривалий неталан, кілька нещасть поспіль. *Йак не везé, так ус'ігда́ беда́ биду́ т'а́гне, де одна́, там і дру́га* (150), 61, 181.

БЕДА́ ЗА БЕДО́Й, несхв. Про тривалий неталан, кілька нещасть поспіль. *Беда́ за бедо́й – то ко́биц' кур'а́т забра́ў, то соба́ка заб'і́г* (146), 91, 298.

БЕДА́ НЕ ПРИХО́ДЕ ОДНА́, несхв. Тривалий неталан, кілька нещасть поспіль. *Беда́ не прихо́де одна́ – то вісуши́ло гр'а́дки, а тепе́р зали́ло* (118), 77, 470.

БЕДА́ ОДНА́ НЕ ЙДЕ́ – ШЕ ОДНУ́ ВЕДЕ́, несхв. Про тривалу біду, неталан, горе. *Беда́ одна́ ни йде́ – ше одну́ веде́ – то чолов'і́к бро́сиў, а це ще́ й з'а́т' ниожи́дано ўме́р* (50), 468, 469.

БЕДА́ САМА́ НЕ ХО́ДЕ, несхв. Тривалий неталан, кілька нещасть поспіль. *Беда́ сама́ ни хо́де – от ішчé й забол'і́ла* (141), 39, 282.

БЕЗРИБ'Я. НА БЕЗРИБ'І́ [бизри́бїї] Й ЖА́БА (ПУ́ГОЛОВОК) – РІ́БА, ірон. Про безвихідь, безальтернативність. *П'ішла́ за кул'а́вого, бо на бизри́бїї́ й жа́ба – ри́ба* (148), 27, 336.

БЕКАЛО. БЕКАЛО РОГА́ТЕ. 1. *Жарт.* Дома́шня (свійська) худоба. *Ос' бе́кало рога́те ўпо́райу хот' чу́т'-чу́т', тоді́ з ва́ми бала́кат' будемо* (95), 471, 473; 2. *Згруб.* Дурень, невіглас, телепень. *Шо ти, бе́кало рога́те, зна́йїш про охóту, та и́ще й на воу́ка?!* (28); *Діви́ц':а ў кні́жку, бе́кало рога́те, – н'ічо́ ни смі́сле* (172), 68, 143.

МУ́ДРИЙ (У́МНИЙ), ЯК [йак] БЕКАЛО РОГА́ТЕ, знев. Дурень, недоумок. *Йа ба́чу, шо ниду́рній, а ў́мний, йак бе́кало рога́те!* (47), СЮр, 91.

БЕЛЕБЕНЬ. ЛІ́СИЙ, ЯК БЕЛЕБЕНЬ [..., йаг бе́либин'], *жарт.* Ці́лком лисий. *Наш д'ід на ста́рост' стаў лі́сий, йаг бе́либин', аж бли́шчі́т'* (167), 3, 341.

З БЕЛЕБНЯ СПУСКА́ТЬСЯ [з бе́лебн'а спуска́ц':а], глуз. Облишати пиху, зарозумілість. *Спусти́с'а з бе́лебн'а, ти така́ ж, йак і ми, т'і́ки шо ни ў́ сил'сов'éт'і ро́бимо* (475), 16, 158.

З БЕЛЕБНЯ [бе́лебн'а] УПА́СТИ, *жарт.* Не знати очевидного, загальновідомого. *Ти шо, з бе́лебн'а ўпа́ў, шо не зна́йїш, шо порá да́ўно с'і́ям'?* (474); *Йак з бе́лебн'а ўпа́ў – ни зна то́го, шо ка́ждий дура́к зна́йе* (58), 18, 58, 213.

БЕЛПЕРДА. БЕЛПЕРДУ́ РОЗКА́ЗУВАТЬ [бил'і́бирду́ розка́зуват'], несхв. Говорити нісенітниці. *Тако́го бут' ни мо́жи, хва́те бил'і́бирду́ розка́зуват'* (68), 4, 74.

БЕЛЬБАХИ. БЕЛЬБАХИ ВІДБИВА́ТИ [бéл'бахи в'ідбива́ти], згруб. Бити, лупцювати. *...тусанів надають, та так йому́ бельбахи пові́дбивають, що наси́лу удо́світа рачки до́дому до́лізе* (СКв), 57, 73.

БЕЛЬКИ. ВИПУ́ЧУВАТИ БЕ́ЛЬКИ [випу́чуват' бѣл'ки], підсил. 1. Дивуватися, бути приємно враженим. *Йа й ни думала, шо в'ін так танц'у́йи, побáчила – і випу́чила бѣл'ки* (494), 176, 304; 2. Дуже розізлитися, нетямитися від гніву. *Йак сказа́ли, шо дочка з хул'і́ганом гу́ла, так і випу́чила бѣл'ки* (494), 41, 484.

БЕНЕРЯ. БЕНЕ́РЯ [бенѣ́р'а] НО́СЕ, несхв. Кудись далеко і довго ходити. *Де тебе́ бенѣ́р'а но́се – у́жѣ ж те́мно?* (73), 123, 478.

БЕНЬКИ. БЕНЬКИ ВИВА́ЛЮВАТЬ [бѣн'ки вива́л'уват'], зруб. Витріщатися, безцеремонно розглядати. *Йак ви́йшла ў ново́му плáт':і, так сус'ідки бѣн'ки вівалили* (180); *Бѣн'ки вівалиў, шо йа го́ла, і не змигне́* (191), 46, 82, 112.

БЕНЬКИ ВИЛУ́ПЛЮВАТЬ [бѣн'ки вилу́пл'уват'], зруб. Пильно розглядати, дивуватися. *Бѣн'ки ви́лупила на мою́ клубн'і́ку, так йа ййі́й прика́рмл'у́йу!* (142); *Ни вилу́пл'у́й так на ме́не бѣн'ки, náче ти ні́чого ни знаў* (72), 32, 37.

БЕРДО. ЯК [йак] БѢ́РДО, несхв. Про худу людину. *Худа́, йак, бѣ́рдо, й мн'áса не нароста́* (476), 62, 81.

БЕРЕГ. БЕРЕГА ДАВА́ТИ, підсил., заст. Класти край, обмежувати, припиняти. *Треба то́бі берега дати, бо щось дуже розпо́стився* (СГр – Харьк).

ДОПЛИВА́ТЬ [доплива́т'] **ДО** БѢ́РЕГА. Визначатись у чомусь, закінчувати якесь діло, роботу (навіть життя). *Доплиў до бѣ́рега, б'і́ду пере́б'уў* (130); *Пора стати хазя́йном; і мою́ старі́сть звеселив би, доплив до берега, як усі до́брі люди* (СКв), 58, 91; *Йак так бол'і́т', так шві́ч':і б у́жѣ допли́ути до бѣ́рига та на кла́йбишчи* (58), 91, 163.

ПЛУ́ТАТЬ [плу́тат'] **БЕРЕГ**А́, ірон. Не цілком усвідомлювати, орієнтуватися. *Ти, шо, бери́га плу́тайіи, шо зо мно́йу так бала́кайіи – йа з тобо́йу сві́н'і ни нас* (429), 275, 456.

ВИХО́ДИТИ **З** **БЕРЕГ**ІВ [бериг'і́ў], ірон. Гладкішати, товщати, повніти. *По́ки ў ма́мки гос'т'ува́ла, зо́ўс'ім ви́йшла з бериг'і́ў* (130), 52, 99.

ПЛИВ-ПЛИ́В, А НА БѢ́РЕЗІ **ВСПРА́ВСЯ** [плиў-плиў, а на бѣ́риз'і ўсра́ўс'а], глуз. Про брак наполегливості, послідовності. *То насто́йуваў на свої́ому, а тоді́ одступі́ў – плиў-плиў, а на бѣ́риз'і ўсра́ўс'а* (43), 85, 447.

У **БѢ́РЕЗІ** **НАХО́ДИТЬ** [у бѣ́риз'і нахо́дит'], жарт. Евфемічне пояснення народження. *У бѣ́риз'і тебе́ ба́т'ко з ма́тир'о́йу найи́шли* (170), 56, 114.

БЕСЕДА. БЕСЕ́ДУ **ВЕСТИ́**. 1. Говорити, обмінюватися думками. *У праўл'і́н':і бесѣ́ду виду́т' про пос'і́ўну́* (199), 75, 238; 2. Бути ініціатором, головним в обговоренні чогось. *Бесѣ́ду в'і́ў огро́ном, бо в'ін же знаве́ц'* (103), 50, 357; 3. Заст. Бенкетувати; гуляти в компанії. *Ні з ким бесѣ́ди води́ти, ні з ким слова промови́ти* (СКв).

БЕСТИЯ. **БУДЬ** **Я** **БЕСТИЯ.** Формула завіряння в чомусь, божба. *От бублики! Будь я бестия, коли такі і дома їв!* (СКв).

БЕШИХА. ЯК [йак] БЕШІ́ХА, несхв. Причіпливий, обридливий. *Приста́не, йак би́ишха – не одкара́скайіс'а* (106), 13, 313.

БЕШІ́ХУ **ВИШІ́ПТУВА́ТЬ** [виш'і́птуват'], ірон. Лаяти, вичитувати. *Прийди́ш додо́му пйáнен'кй – ж'і́нка тоб'і́ би́ишху ви́ишпчи* (112), 198, 367.

БЄ́ЛКА. БЄ́ЛКУ **ГАНЯ́ТЬ** [бѣ́лку ган'áт'], глуз. Випивати (спиртне). *Ну шо́, оп'áт' бѣ́лку ган'áйиш? диві́с', шо́б вона́ тебе́ ни догна́ла* (169), 197, 472.

ЗАПУСКА́ТЬ БЕ́ЛКУ (СТРЕ́ЛКУ, ГАГА́РИНА, ТИ́ТОВА) [запуска́т' Б'елку (Стр'елку, Гага́р'іна, Т'ітова)], *ірон.* Відкорковувати шипуче вино, шампанське. *Запуска́й уже́ Б'елку, бо ўс'і шипу́чки захот'іли* (213), 116.

БЕЛОЧКА. ДО БЕЛОЧКИ (ЯНГОЛІВ) <ДОПИВА́ТИСЯ> [до б'елочки (йангол'іу)] <допива́тис'а>, *несхв.* Споживати спиртне до крайньої (хворобливої) межі. *Шо ж, уже́ й до б'елочки допи́с'а – чорті в:ижа́йуц':а* (184); *М'ій кумас' он уже́ до белочки допи́с'а* (268), 52, 480.

БЖІЛКА. ЯК БЖІЛКОЮ [йак бж'ілкойу] ВЖАЛЕНИЙ, *жарт.* Швидкий, різкий, рвучкий. *Поб'іг, йак бж'ілкойу ўжа́лений* (79), 8, 481.

БЖОЛА. БЖОЛА́ МЕДУ ДАЛА́, *ірон.* Бджола «вкусила». *Йак б'із с'ітки, так бжолá меду́ й даст'* (115), 74, 268.

ЯК БЖОЛО́Ю [йак бжолóйу] ВЖАЛЕНИЙ. Надто імпульсивний, гарячковитий. *Нóсиц':а й нóсиц':а, йак бжолóйу ўжа́лений* (482), 41, 141.

БЖИК. БЖИК У ПО́ПІ [пóp'і], *ірон.* Про непосиду, крутька, вертуна (здеб. дитину). *Бжик у пóp'і могó ўну́ка – ни ўсіде на м'іст'і* (77), 33, 253.

БЗДИТИ. БЗДИ́ТИ [бзд'іти] – НЕ ВГОДИ́ТИ <І ПЕРДНЕШ – РОЗСЕРДИШ>, *ірон.* Важко (неможливо) догодити. *Шо ни при́длага́й – биспол'ізно, так шо і бзд'іти – ни ўгоди́ти, і перднши – рос:е́рдиш* (252), 164, 176.

БЗДИТЬ. ЯК МЕРТВИЙ БЗДИТЬ [йак...бздит'], *згруб.* Ніяк, без явних ознак, слабо. *Ти так старáйіс'а копа́т', йак ме́ртвай бзди́т'* (485), 83, 486, у б. пп.

БИК. ЯК [йак] БИК ПО ДОРО́ГІ [дорóг'і] <ПОСЦЯ́В [посц'аў]>, *згруб.* Нерівно. *Вікопали транше́йу ни н'ід ину́рòк, а йак бик по дорóг'і* (25), 120.

ЯК УСРА́ТИЙ БИК ПО ЧЕРЕДІ <БІГА́ТЬ, МОТА́ТЬСЯ> [йак усра́тий бик по черид'і <б'ігат', мота́ц':а>], *ірон.* Метушитися, гарячкувати, квапитися. *Б'іга по тих збо́рах, йак усра́тий бик по черид'і, шо́б йогó н'ід:е́ржали* (192), 27.

БІГА́ТЬ (ГАНЯ́ТЬ), ЯК КУ́ЦІЙ (УСРА́НИЙ) БИК ПО ЧЕРЕДІ [б'ігат' (ган'ат'), йак ... черид'і], *глуз.* Метушитися, мотатися, бігати. *Б'іга, йак ку́ций бик по черид'і по брига́д'і, а д'іло ни ро́биц':а* (77), СЮр, 173.

РЕВІ́ТИ, ЯК [рив'іти, йак] БИК (БИЧО́К), *підсил.* Голосно плакати. *Шо ти реве́ш, йак бик, шо ц'а́цку забра́ли?* (97), СЮр, 85.

УПИРА́ТЬСЯ, ЯК [упира́ц':а, йак] БИК РО́ГОМ, *підсил.* Опиратися, не поступатися, чинити опір. *Ти йуму́ дока́зу́йши, а в'ін упрéц':а, йак бик ро́гом – і н'і́йак* (107), 56, 487.

ЯК [йак] БИК КОЛХО́ЗНИЙ, *знев.* Упертюх, непоступливець. *В'ін йак бик колхóзний, н'і́коли ни согласі́ц':а* (107), 93, 157.

ЩЕ [шче] БИК ВОДИ́ НЕ ПИВ, *підсил.* Дуже рано. *Шче бик води́ ни пи́, а ми ўже́ на ла́нку збира́йімс'а* (81), 34, 489.

ДО БИКА́. 1. Виявляти статеву охоту (про корову). *Корóва до бика́ аж ска́че* (87), 4, 16, 27, 78; 2. *Жарт.-ірон.* Виявляти статеву охоту (про дівчину, жінку). *Чолов'ік уже́ старéнкий, а вона́ и́че б і до бика́ зб'і́гала* (178), 110, 114, 117.

ТЯНУ́ТЬ БИКА́ ЗА ЯЗИКА́. [т'ану́т'... йа́зика], *ірон.* Повільно, довго, нудно розповідати. *Тебе́ ни ти́рису́хайши – т'а́ниши бика́ за йа́зика* (5), 284, 489.

МІНЯТЬ [м'ін'ат'] БІКА́ НА ИНДИКА́, *глуз.* Про невідгідний, нерівноцінний обмін, неадекватну заміну. *Іва́н робо́т'а́щчий, трудо́л'убі́мий бу́, а це́й – пійа́ниц'а й ло́дар' – ото́ Ва́л'ка пом'и́'а́ла бика́ на инди́ка* (190), 79, 279.

ЯК БИКО́ВІ В ЗА́ДНИЦЮ ЗАГЛЯ́ДАТИ [йак бико́в'і ў за́дниц'у загл'а́дати], *згруб.* Дивитися з неохотою, відразою. *Ка́ждий де́н' хо́д'у, ди́л'у́с' на то́й шчо́ч'ик, йак бико́в'і ў за́дниц'у загл'а́да́йу* (494), 35, 186.

БИЛКО. БІЛКО КРОВА́ТИ [крово́ат'і], *тех.* Бильце ліжка. *Че́рез бі́лко крова́т'і про́л'і́з – та́кий худо́й* (490), 86, 492.

БИРЬКА. ЯК БИРЬКА [йак бі́р'ка], *ірон.* Дурень, телепень, нерозумійко. *Ма́ла дити́на, йак бі́р'ка – не зна, шо мо́на йі́сти, а шо – н'і* (23), 164, 493.

<БІГАТИ,> ЯК СРА́НА БІРЬКА [<б'ігати,> йак сра́на бі́р'ка], *глуз.* Безладно бігати, метушитися. *Ус'і лу́ди сто́я́т' споко́йно, одна́ Ва́л'ка, йак сра́на бі́р'ка* (492), 224, 363.

ЗАБОВТУВА́ТЬСЯ, ЯК БІРЬКА [забо́ўтува́ц'а, йак бі́р'ка], *жарт.* Забризуватися, захлопуватися. *По́ки мо́я дити́на кал'у́жами бро́діла, забо́ўталас'а, йак бі́р'ка* (99), СЮр, 7.

БИТИЙ. БІТИЙ НЕБИ́ТОГО ВЕЗЕ́, *ірон.* Про можливу життєву несправедливість, лукавство. *Во́на його́ оду́рила, а в'и́н шче́ й про́щє́н'а про́си́ў і мо́гори́ч ста́ви́ў – бі́тий ни́битого ве́зе!* (280), 76, 494.

БИТОМУ НЕ СПИ́ТЬСЯ [спі́ц'а]. Винуватець видає себе; провина виявляється. *Бі́тому не спі́ц'а, бо пра́ўди так і́и сказа́ў* (143), 32, 494.

БИТЬСЯ. БІТЬСЯ НАВБІ́ТКИ [бі́ц'а наўбі́тки], *єтн.* Биттям визначати міцніше великоднє яйце. *Йак бі́лис'а наўбі́тки, то но́га ў йайце́ че́рез д'і́рочку во́ску напу́ска́ли* (63), 175, 491.

БІЦЯ. <УМНИЙ,> ЯК БІ́ЦЯ [йак бі́ц'а], *ірон.* Дурень, недоумок, тупар. *Шо шко́лу за́кончи́ў, так типе́р у́мний, йак бі́ц'а* (78), СЮр, 495.

БИЧ. 3-ПІ́Д [сп'і́д] БИЧА́. Із примусу, недобровільно, неохоче. *Сп'і́д бича́ йак ро́бі́т', так лу́ч'и́и ни на́да* (495), 89, 497.

ХОТІ́ТЬ [хот'і́т'] БИЧА́ ЧИ ПА́ЛКИ, *ірон.* Вередуванням і неслухнянством провокувати покарання. *Йак хо́чиши бича́ чи па́лки, то риві́ да́л'і* (200), 17.

БИЧОК. НЕ ЗДО́ІТЬ [...здойі́т'] БИЧКА́ ДЛЯ [...дл'а] МОЛО́ЧКА, *ірон., зрід.* Не мати змоги, зокрема грошей на придбання чогось. *Йак дочка́ про́си́ла шос' купі́т', гро́ш'і́ў ни бу́ло – йа ка́зала́, шо ни здо́йі́ли бичка́ дл'а мо́лочка́* (495), 51.

БІБ. БОБІ́ РОЗВО́ДИТЬ [розво́дит'], *ірон.* Базікати, теревенити. *Конча́й бобі́ розво́дит' – он и́нче́ ц'і́ла за́г'і́нка не ко́шина* (190), 91, 281.

ДАВА́ТЬ [дава́т'] БО́БУ, *підсил.* 1. Сварити, вичитувати. *Да́ла бо́бу, шо ўс'а́кими сло́ва́ми обзе́вала́* (497), 4, 16; 2. Бити, лупцювати. *Да́вали бо́бу чу́жі́м хло́пц'ам, шо́б на на́шу у́лиц'у ни ўча́шча́ли* (53), 118, 500; 3. Карати, бити. *Сиді́ до́ма і́ не ви́ход', а то бо́бу да́м* (46), 106, 167.

ЯК [йак] БО́БУ, *підсил.* Багато, рясно, густо. *Каву́н'і́ў на́ч'и́пл'а́лос'а, йак бо́бу – т'і́ки же́ о́р'і́бн'і́ бу́дут'* (193), 73, 186.

БІБЛЮТЕКА. У БІБЛЮТЕ́ЦІ РО́БЛЯНИ́Й [у б'і́бл'юте́ц'і ро́бл'аний], *схв.* Розумник, грамотій. *Ба, йакé мо́лоде́, а ў́же ск'і́ки зна – йак у б'і́бл'юте́ц'і ро́бл'аний* (499), 92, 327.

БІГАТЬ. ХОЧ ГОЛЯКА́ (ГОЛЯКО́М) БІГАЙ [хоч гол'ака́ (гол'акóм) б'ігай], *ірон.* Безлюдно, самотно. *На пл'ажі н'ікого – хоч гол'ака́ б'ігай* (498), 50, 502.

БОКАСА́ БІГТИ [...б'ігти], *зрід.* Бігти й оглядатися, поглядаючи набік. *Б'іжі пр'амо, а не бокаса́, а то шче перече́пис'а* (114), 178.

БІГУНЦІ. БІГУНЦІ СПРАВЛЯТЬ [б'ігунци́ спраул'ат'], *ірон.* Утікати, прудко бігти. *Іяк сторож захва́те, так б'ігунци́ й спраул'а́ймо* (503), 117.

БІДА. СЛУ́ХАЙ МЕНЕ́ – БІДА́ (ТЮРЬМА) [...б'іда́ (т'ур'ма́)] **НЕ МИНЕ́, жарт.** Самоіронічний заклик дотримуватися чийхось порад. *Ти ото́ під каблу́к попа́у, а лу́ч'и слухай мене́ – б'іда́ ни мене́, сходи́ за бутілко́й* (110), 87, 96.

БІДНИЙ. БУ́ДЕШ БІДНИЙ [б'ідний], *підсил.* Погроза покаранням. *Ни послуха́йіс'а ба́т'ка – будиши б'ідний* (501), 32, 49.

ТРИ́ЧИ БІДНИЙ [три́чі б'ідний], *підсил., несхв.* Неімущий, злиденний, нужденний, жебрак. *Іяк вони́ т'іки й живу́т? то́ йе б'ідні́, а ці́ так три́чі б'ідні́ – у́жас!* (263), 91, 275.

БІЗКОЗИ́РКА. ЗНИМА́ТЬ БІЗКОЗІ́РКУ [зн'іма́т' б'ізкозі́рку], *ірон.* Знімати закривку-фольгу на пляшці. *Зн'іма́й б'ізкозі́рку – стака́ни да́ўно гото́в'і* (109), 96, 213.

НЕ БІ́ЙСЯ [б'і́йс'а], *підсил.* Мабуть, очевидно, напевно. *Ни б'і́йс'а, со́тин' три за порос'а од:али́?!* (472), СКв, 231, 342.

БІК. БОКА́МИ ВЕРТИ́ТИ [вирт'іти]. Танцювати. *Іяк йа́кій пра́зник, так вона́ пе́рва бокáми вирт'іти, а йак робі́ти – посл'і́дн'а* (116), 79, 520.

НА БОКА́Х ШКУ́РУ НАТИРА́ТИ, несхв. Ледарювати, неробствувати. *Так і зна́йу́т', шо́ т'іки на бокáх шку́ру натира́ти, а за робо́ту – н'і* (143), 157, 275.

БО́КИ МНЯ́ТЬ [мн'ат'], *несхв.* Вилежуватися, ледарювати. *Ці́лими дн'áми бо́ки мене́ – шо́ йому́, на робо́ту чи шо́?* (69), 95, 429.

БИ́ТЬ (МНЯ́ТЬ) [бит' (мн'ат')] БО́КИ ПОДУШКА́М, несхв. Довго спати, лежати. *Ни так у́же й наморі́ус'а, йак до́с'і б́йе бо́ки подушка́м* (27), 16, 240.

ПІДТО́ПТУВА́ТИ [п'іт:оптувати] **БО́КИ, підсил., зрід.** Збиратися на силі, бадьоритися. *П'іт:опта́у бо́ки, пороби́у ус'у робо́ту – гул'а́й соб'і́ см'іло* (95).

БО́КИ (ЖИВІ́Т [жив'іт]) РВА́ТИ, підсил. Сміятися до знемоги. *Куме́д'і́ю нам при́дстау́лали, так ми бо́ки рва́ли – так см'і́ино* (106), 83, 258.

З УСІ́Х БОКІ́В ПІДКО́ПАНИЙ [з ус'і́х бокі́у п'ідко́паний], *несхв.* Про скруту, сутугу, безвихідь. *Загна́ла жи́зн', шо́ ни зна́йіш, куди́ д'і́ц'а – з ус'і́х бок'і́у п'ідко́паний* (84), 60, 240.

З УСІ́Х БОКІ́В [з ус'і́х бок'і́у] КЛЕ́ПАНИЙ, ірон. Досвідчений, загартований, бувалий. *Ія́ у́же з ус'і́х бок'і́у кле́паний, так шо́ й кри́зис не зл'а́ка* (115), 78, 504.

БО́КОМ ВИЛІ́ЗА́ТЬ [вил'і́зат'], *несхв.* Негативно позначатися, виявлятися у майбутньому. *Те, шо́ л'і́скі виру́буйі́м, у́ буду́шчому бо́ком нам ви́лі́зе* (199), 57, 505.

БО́КОМ-СКО́КОМ, А ДЕ РА́ЧКИ, жарт. Усякими способами, прийомами. *Бо́ком-ско́ком, а де ра́чки до кумі́ пробра́у́с'а* (116), 253, 506.

ТО БО́КОМ, ТО СКО́КОМ, ТО ПО́ПОВЗОМ [по́поу́зом], *жарт.* Усякими способами, засобами. *То́ бо́ком, то́ ско́ком, то́ по́поу́зом, а до свої́х попа́у* (358), 102, 510.

БОКОМ У ДВЕРІ [двер'і] **ЗАХОДИТИ**, *ірон.* Бути товстим, опасистим, гладким. *Такий здоровий стаў, шо скóро бóком у двéр'і бóде заходити* (194), 58, 502.

БОКОМ-СКОКОМ-ВІСТРИБОМ, *підсил.* Швидко, завзято, охоче. *Так йак у бухвёт, то в'ін пёрвий бóком-скóком-вістрибом* (107), 4, 88.

З ЛІВОГО [з л'івого] **БОКУ ВСТАТИ**, *ірон.* Бути не в гуморі; дратуватися, нервуватися. *Шо, з л'івого бóку ўстаў, шо з умá схóдиши?* (361), 95, 519.

У БОЦІ <БУТЬ> [у бóц'і <бут'>]. Лишатися осторонь, бути непричетним. *Семен зостається у боці, а Іван одвічай за все* (СГр – Змієв. у), 119, 320.

БІЛЄТ. ЛЬГОТНИЙ БІЛЄТ [л'гóтний б'іл'ёт]. Пільговий квиток. *У студéнт'їу он л'гóтн'ї б'іл'éти йе* (116), 12, 188, 248, 318, у в. пп.

БІЛИНА. БЛИНОЮ ОБ'ІСТИСЯ [б'ілино́йу обйістис'а], *несхв.* Збожеволіти. *Б'ілино́йу сус'їдка обйілас'а, бо кáже, шо йа кур'át ййй чим потровіла* (252), 84, 507.

БІЛКА. БІЛКА В ГОЛОВІ [б'ілка ў голов'і], *жарт.* Дурень, телепень, йолоп. *У Микóлиной ж'інки б'ілка ў голов'і, бо ним'ін'áйма* (104), 20, 93.

БІЛЬО. СПІДНЄ (НИЖНЄ) БІЛЬО [сп'ідн'е (ніжн'е) б'іл':ó]. Спідня білизна. *Коліс' і сп'ідн'е б'іл':ó, й усé носіл'не ст'іра́ли ў жлукт'і* (101), 143, 511, у б. пп.

БІНОКЛЬ. <І> В БІНОКЛЬ НЕ БАЧИТЬ ... [у б'інокл' ни бáчит'], *підсил.* Умисно не помічати когось, ігнорувати. *Та йа тебе й у б'інокл' ни бáчу і ни хóчу бáчит' н'ікóли* (191),

БІС. БІС [б'іс] **ЙОГО БА.** Ніхто не бачив, не знає. *Б'іс йогó ба, куді вонó д'їлос'а, а шче недáўно бáчиў* (143), 85, 509.

ПОРЯДКУВАТЬ, ЯК БІС [пор'адкувát', йак б'іс] **У ЛОЗАХ**, *ірон.* Вередувати, капризувати, сваволити. *Нив'істка прийіж':á, так пор'адку́йи, йак б'іс у лóзах, а шо скáжиши?!* (97), СЮр, 508.

ГНАТЬ БІСА [гнат' б'іса], *несхв.* Брехати, обманювати. *Слўхали, пóки ти гнаў б'іса, а типéр лўч':и покажи, шо зробиў* (193), 69, 168.

БІШКІН. ЧЕРЕЗ БІШКІН [...Б'ішк'ін] **ІТИ**, *ірон., зрід.* Довго йти, затримуватися. *Ти шо, чéрез Б'ішк'ін ішла? Чогó так дóўго?* (46), 23.

БЛЕСК. БІГТИ [б'ігти] **З БЛЁСКУ**, *підсил., зрід.* Зникати, щезати, гинути. *Як розходилась стара моя, – батю мій, хоч з блеску біжи!* (СГр – Харьк), 113.

БЛИН. ПЕРВИЙ БЛИН КОМОМ. Перша спроба здебільшого невдала. *Прóбуваў зависті карас'їу у ко́панц'і, а вони подóхли – пёрвий блин ко́мом* (192), 95, у б. пп.

БЛИНДАРЬ. ЯК БЛІНДАРЬ [йак бліндар'], *несхв.* Неприкаяно, постійно вештатися, блукати. *В'ін ус'ў жизн', йак бліндар', од одної до другої хóде* (48), 236, 511.

БЛИНЧИК. БЛІНЧИК МА́ЗАНИЙ (МІЗЕНИЙ), *жарт.* 1. Пещена дитина. *Йак ус'ї йогó бáлували, так і буў – блінчик ма́заний* (512), 5, 101; 2. Вередлива, перебірлива, зманіжена дівчина. *Блінчик м'їй ма́заний, вийди на минутку* (101), 80, 513.

БЛИСКУЧКА ГРОМАДЗЬКА [грома́дз'ка], *зрід., мет.* Потужна блискавка. *Йаг блиску́чка грома́дз'ка ўдáрила – йа аж прис'їла* (270), 145.

БЛІДНИЙ. БЛІДНОГО ПІЙМАТИ [бл'ідного п'іймати], *ірон.*, *зрід.* Зблідніти. *Так зл'акáўс'а, що бл'ідного п'іймаў* (104), 82, 516.

БЛІЗІР. ДЛЯ БЛІЗІРУ [дл'а бл'із'іру]. 1. Про людське око, фальшиво, неширо. *Дл'а бл'із'іру поста́вила пусту́ бутілку* (107), 67, у б. пп.; 2. Про всяк випадок, без надії на успіх. *Дл'а бл'із'іру и́че чорну́шки пос'і́йала* (517), 237, 271.

БЛОХА. ЯК БЛІХ У СІВОЇ [йак бл'іх у сівої] КОБИЛИ, *знев.* Багато, забагато, надмір. *У Н'інки тих уха́жор'іў, йак бл'іх у сіво́йі коби́ли* (335), 17, 95. ЯК БЛІХ [йак бл'іх] У ЧЕРВІВОВОГО ПСА, *знев.* Дуже багато, надмір. *У йо́го тих дру́з'ей-п'іа́ниц'у, йак бл'іх у чирві́вого пса* (230), 85, 161.

ВИКРУЧУВАТЬСЯ (ВИНА́ЧУВАТЬСЯ), ЯК БЛОХА́ НА МОТОЦІКОЛІ [викру́чувац'а (вина́чувац'а), йак блоха́ на мото́цікол'і], *знев.* Хизуватися, чванитися. *Йа́г ба́т'ко брига́д'і́р, так і тре́ба ото́ викру́чувац'а, йак блоха́ на мото́цікол'і* (88), СЮр, 91.

БЛОХА́ ПРИСТАВУ́ЧА, *знев.* Нав'язлива, надокучлива, причіплива людина. *Одста́н' од ме́не, блоха́ приста́вуча – згин' і пропа́ді* (77), 50, 253.

МАЛА́ БЛОХА́ БОЛЬНІ́ШЕ [бол'ні́ши] КУСА́, *ірон.* Про приховану небезпеку, можливі підступи. *Воно́ от ро́стом мале́ й н'іку́діи́н'е, а на йа́зі́к йа́дне – малá блоха́ бол'н'і́ши кусá* (91), 245, 350.

<МОТА́ТЬСЯ,> ЯК БЛОХА́ ПО ШТА́НІХ [<мота́ц'а,> йак блоха́ по шта́н'іх], *ірон.* Про метушливу, непосидливу людину. *А в'ін – йак блоха́ по шта́н'іх – то ў хл'іў, то ў сажі* (115), 45, 521.

БЛОХИ-ВО́ШІ НЕХАРО́ШІ [-во́ш'і ниха́рош'і], *глуз.* Комахи-шкідники, паразити. *У са́ду, на горо́д'і ўс'а́ка не́чист' на ўрожа́й напа́да – бло́хи-во́ш'і ниха́рош'і, і брі́зкайу, і збира́йу* (514), 253, 515.

БЛЯ́МБА. ПОВІСИ́ТЬ (ПОСТА́ВИТЬ) БЛЯ́МБУ [пов'і́сит' (поста́вит') бл'а́мбу], *несхв.* Набити синець. *Пов'і́сили бл'а́мбу п'ід гла́зом – так в'ін і ў шко́лу при́йшоў* (189), 190, 455.

БЛЯ́ХА. БЛЯ́ХА [бл'а́ха]-МУ́ХА, *лай., нов.* Вираження здивування, обурення. *Бл'а́ха-му́ха, оп'я́т' ти на кула́кі на́рива́йіс'а?!* (272), 70, 519.

БОБЕР. ЯК БОБЕ́Р У СА́Л'І <ЖИ́ТЬ> [йак бобе́р у са́л'і <жит'>], *ірон.* Добре, безтурботно, заможно (жити, почуватися). *С'і́ча́с дупу́та́ти жи́вуть', йак т'і бобрі́ ў са́л'і, а ми – ні́шч'і* (519), 151, 520.

БОБИ́К. БОБИ́К ЗДОХ, *жарт.* 1. Фізична слабкість, безсилля, неміч. *Колі́с' і шистипудо́в'і м'і́шкі носі́ў, а це ў́же бо́бик здо́х – в'ідро́ б донисті́* (520), 74, 187; 2. Сексуальна слабкість, імпотенція. *Шутку́йу до ба́би, що бо́бик здо́х – іді́ до ку́ма, в'ін мо́лоч'и́й* (518), 106, 524.

БО́БИК ША́РИКА ГА́Н'Я [...ган'а́], *несхв.* Про людину легковажну, нерозумну. *У йо́го зма́лку бо́бик ша́рика ган'а́ – куди́ його́ ў брига́д'і́ри? (162); Та́кий ро́діўс'а – бо́бик ша́рика ган'а́, при́бі́тий* (106), 238, у б. пп.

БОВТО́К. ІЗ БОВТКА́ ВИСІ́ДЮВА́ТЬ [із боу́тка висі́д'уват'] КУРЧА́, *ірон.* Робити неймовірно, бути підприємливим, енергійним. *Та́кий сус'і́ц'кий син бойові́тий, шо з боу́тка курча́ ві́сиде* (522), 91, 273.

БОГ. БОГ ДАВ – БОГ УЗ'Я́В [...уз'а́ў]. Сентенція-рекомендація не надто перейматися. *Шо́ ж, шо тил'а́ здо́хло, ни ду́жи пере́жива́й – Бог даў – Бог уз'а́ў,*

иче наживеши (523). *Хароший буѣ хлопчик, ну, багáто бол'іу і ўмер – шо ж, Бог даѣ, Бог і ўз'аѣ – так бувá* (1), 141, у б. пп.

БОГ НА ПРАВДУ ВИВÓДЕ. Вираження сподівання на позитивне втручання вищих сил. *Хоч йак ти на мене наговáр'уйиш, а Бог на прáѣду віведе* (112), 1.

БОГ З ПРÁЗНИКОМ, А ЧОРТ З ДІЛОМ [...д'ілом], *жарт*. Про невідкладні справи у свята, вихідні. *Опйáт' жи порайс'а кóло худóби – Бог з прáзником, а чорт з д'ілом* (526), 10, 254.

ЙОШКИН БОГ, *вульг., нов.* Натяк на лайку. *Та йóшкин бог – ск'іки иче до тóго силá йіхат'?!* (525),

ЗМІЛУВАТЬСЯ, ЯК [змíлувац'а, йак] БОГ НАД РАКОМ, *ірон.* Покарати, познуватися. *Помучиѣ, побіѣ і одпустиѣ – змíлуваѣс'а, йак Бог над рáком* (74), СЮр (103), 182.

НАКАЗÁТЬ [наказáт'], ЯК БОГ ЧЕРЕПÁХУ, *ірон.* Покарати, познуватися, побити. *Будиш ииче п'ідскалдíкуват' – накажу, йак Бог черипáху* (66), 113.

НА КÓГО БОГ, НА ТÓГО Й ЛЮ́ДИ [л'уди], *підсил.* Про тривалий неталан у всьому. *І так у йóго ўсе наперикос'áк і п'ишлó – ни зр'á кáжут', шо на кóго Бог, на тóго й л'уди* (492), 85, 290, 329.

НЕ ДАВ БОГ КРАСІ́ – ЧО́РТА НЕ ПРОСІ́, *ірон.* Порада, зокрема жінкам (дівчатам), задовольнятися природною зовнішністю. *Намаз'укайиц'а помáдами, кремáми, пúдр'ами, а тóлку мáло – ни даѣ Бог красі́ – чóрта ни просі́* (315), 62, 528.

ОБШЧÁВ БОГ ДАТЬ, ТА СКАЗÁВ ПÍДЖДАТЬ [об'ішчáѣ Бог дат', та сказаѣ п'ід'іждáт'], *ірон.* Про примарні обіцянки. *В'ір' голов'і, шо л'ісу віпиши – об'ішчáѣ Бог дат', та сказаѣ п'ід'іждáт'* (10), 32, 369.

СОЗДА́В БОГ І ВÍСЬКАВСЯ [... віс'акаѣс'а], *ірон.* Про нікчемну, недолугу, дурнувату людину. *Ну такé ўже дурнé, шо, мат', создаѣ Бог і віс'акаѣс'а* (42), 79, 167.

БОГ <ОДÍН> ЗНА́. Ніхтó не знає, невідомо. *Мат', Бог одíн зна, шо ў йóго наро́диц'а ў голов'і придуркуват'иі* (470), 71, у б. пп.

ХАЙ БОГ МÍЛУЄ <І КРÍЄ> [... мíлуйи <і крíйи >]. Побажання Божої допомоги, заступництва; запевнення. *Шоб йа хот' грáму чужóго ўз'алá – хай Бог мíлуйи* (95), 170, у б. пп.

ШО БОГ ДАЄ [... даіе́] – У ТÓРБУ, *ірон.* Про збирання, підбирання, накопичення. *Гусин'á чийес' прибудíлос', так хай у нас побуде, шо Бог даст' – у тóрбу* (56), 173, 390.

ЯК [йак] БОГ НА ДУШУ ПОКЛАДÉ. Інтуїтивно; як вийде, довільно. *Оцé лóдку струга́йи, йак Бог на душу покладé, бо н'ікóли ни робіѣ, а поспитáт' н'ікого* (345), 296, у б. пп.

НАСÍЛУ (УСÍЛУ) ДАВ [даѣ] БОГ СÍЛУ. Примовка по закінченні якоїсь великої, виснажливої роботи. *Насíлу даѣ Бог сíлу ц'у віáзку солóми донисті́* (337); *Усíлу даѣ Бог сíлу спасті́ с'іно в'ід доишч'у* (18), 143, 201, у б. пп.

ОСЬ [ос'] БОГ, ОСЬ [ос'] ПОРÓГ, *підсил.* Настійлива пропозиція полишити приміщення (сім'ю, компанію). *Погостіѣ, а тупéр – ос' Бог, ос' порóг!* (114), 18, 359.

БОГ НЕ ТЕЛ'Я́ [...тил'а́], БА́ЧЕ ВІДТІЛ'Я́ [в'іт':іл'а́], *жарт*. Сподівання на справедливість. *Шо ж, шо ти мижу́ загну́, мине́ обижайи́ш – Бог ни тил'а́, ба́чи в'іт':іл'а́, в'ін одпла́те* (99), 150, 532.

БОГ НЕ ТЕЛ'Я́ – БА́ЧЕ ЗВІДДАЛ'Я́ [...тел'а́ – ба́чи зв'ід:ал'а́], *жарт*. Сподівання на вищу справедливість, законність. *Шо ти ў ка́рти п'ід:ури́у, так воно́ тоб'і́ гикне́ц':а , бо Бог ни тел'а́ – ба́чи зв'ід:ал'а́* (77), 45, 527.

БОГ ПОЗАВІДУВАВ, *несхв*. Різке, помітне погіршення всього (достатку, здоров'я, злагоди в сім'ї). *Жили́ ж лу́чи ўс'іх у сил'і́, так на тоб'і́ – Бог позавідува́у – розорі́лис'* (533), 124, 534.

БОГ РО́ЗУМ ВІДНЯВ [...в'ідн'а́у], *несхв*. Хтось збожеволів, утратив розсудливість. *Брешиш! Тебе́ тут і не було́! – крикнув Денис, віді́пхнувши хлопця́ від себе́ і вже не тямлячи, що́ й казати. Так то́ вже у нього́ бог і розум відняв, і́ язик попу́тав* (СКв), 278, 424.

ШОБ ВАС (ТЕБЕ́) БОГ ЛЮБИ́В [л'уби́у]. 1. *Жарт*. Побажання гараздів, талану. *А щоб вас Бог л'уби́у, йак так'і до́бр'і до мене́* (112), 86, 189; 2. *Евф*. Лайка, прокльон. *Ота́к за́дки коби́ла кину́ла – щоб тебе́ Бог л'уби́у!* (192), 39.

ШОБ ТЕБЕ́ (ЙОГО́) БОГ ПОБИ́В. Некатегоричне побажання кари. *Та щоб тебе́ Бог побі́у, шо ві́топта́у мин'і́ вес' горо́х!* (255), 51, 115.

БА́ЧИТЬ СТІ́КЛ'ЯНОГО́ [ба́чит' ст'ікл'а́ного] БО́ГА, *несхв*. Бути у стані алкогольного марення, галюцинацій. *Допива́ўс'а до оду́ру, ка́жи, шо ў́же ба́чиу ст'ікл'а́ного бо́га* (204), 167, 345.

НА БО́ГА СВИСТІ́ТЬ [свисті́т'], *несхв., зрід*. Не шануватися, поводитися аморально. *Систри́на д'і́узу́л'а с:а́мого пупка́ на Бо́га свисті́т' – ба́тка-ма́тир'і ни слуха́* (252), 204.

НІ ДО БО́ГА, НІ ДО ЛЮДЕ́Й [н'і ..., н'і до л'уде́й], *несхв*. Дивак, схиблений. *Ра́нши бу́ла споко́йна, прив'і́тна, а йак дити́ну пот'і́р'ала, так ста́ла – н'і до Бо́га, н'і до л'уде́й* (163), 82, 239.

ОД БО́ГА ДУ́ЛЮ ЖДА́ТЬ (ХОТІ́ТЬ) [... ду́л'у ждат' (хог'і́т')], *ірон*. Вередувати, перебирати; чекати неймовірного, незбагненного. *Того́ ти ни хо́чиш, того́ то́жи! шо ж ти́ ждеш? од Бо́га ду́л'у?* (107); *Харо́ший хло́пиц' сва́тайи́ц':а – молоді́й, крас'і́вий, так шо́ йи́й шче на́да? од Бо́га ду́л'у хо́чи?* (140), 163.

ОД БО́ГА ПІ́ШКИ [...п'і́шки] ПРИ́ЙТИ́, *схв., зрід*. Бути гранично порядним, чесним, здібним, талановитим. *Хло́пиц' та́кий пор'а́дочний, йак од Бо́га п'і́шки при́йшо́у* (107); *Шо спита́й – зна, йак од Бо́га п'і́шки при́йшо́у* (529), 13, 127.

БО́ГА КОРЧИ́ТИ, *ірон*. Чванитися, гоноритися, бундючитися. *Бо́га с:е́бе ни корч, а робі́, шо про́ст'і́ л'у́ди ро́бл'ат'* (360), 95, 140.

ЖИ́ВИМ ДО БО́ГА ЛІ́ЗТИ [л'і́зти], *ірон*. Бути святошею, святенником, ханжею. *По́сту доде́ржуи́ц':а, до по́па п'і́длі́зуи́ц':а – живо́йу до Бо́га л'і́зе* (77), 256, у б. пп.

ЗАГІ́НАТИ В БО́ГА (ХРЕСТА́, БО́ЖУ МА́ТИР, БОГОРО́ДИЦЮ) [... Ма́т'і́р, Богоро́диц'у], *несхв*. Матюкатися. *Йак шос' ни по-йому́, так, бис:о́в'існий, і́ загина́ у Бо́га* (536), 33, 117, у б. пп.

ЯК [йак] У БО́ГА ЗА СПИ́НОЮ́ [спинбо́йу], *схв*. Надійно, гарантовано, безпечно. *Та вона́ за Йва́ном, йак у Бо́га за спи́но́йу* (94), 31, 539.

БОГІ КАЗАЛИ, ШОБ ПРОХОЖІ [прохо́ж'і] ПОМАГА́ЛИ. Жартівлива відповідь на зичення «Боже, поможи». *Богі казали, щоб прохо́ж'і помага́ли – а ви т'іки жила́йіте* (193), 34, 256.

КАЗА́ЛИ БОГІ, ШОБ І ВИ ПОМОГЛІ́. Відповідь на побажання успіхів у важкій роботі. *Бог у по́мошч! – Казали Богі, щоб і ви помоглі́, а ви – мі́мо* (96), 7, у б. пп.

СТІКЛЯ́НОМУ БО́ГОВІ МОЛІ́ТЬСЯ [ст'ікл'а́ному бо́гов'і моли́ц'а], *ірон.* Регулярно пиячити, зловживати спиртним. *Іак нача́у ст'ікл'а́ному бо́гов'і моли́ц'а, так і роз'и́шлис'а ж'і́нкойу́* (537); *Ж'інка ро́бе ни прис'іда́, щоб д'іте́й і́якос' соде́ржат', а в'ін мо́лиц'а ст'ікл'а́ному бо́гов'і* (232), 52, 164.

НІ БО́ГОВІ СВІ́ЧКА, НІ ЧОРТОВІ О́ЖОГ [н'і Бо́гов'і св'і́чка, н'і чо́ртов'і о́жог], *ірон., зрід.* Ні до чого не придатна річ, людина. *Той Іва́н – н'і Бо́гов'і св'і́чка, н'і чо́ртов'і о́жог – про́сто н'і́який* (120), СГр – Мнж, 68.

ЯК З БО́ГОМ ПООБІ́ДАТЬ [йак з Бо́гом по:б'і́дат'], *ірон.* Бути пихатим, зарозумілим. *Шо це Васи́л' так несéц'а, іак з Бо́гом по:б'і́дау?!* (530), 7, 91.

З БО́ГОМ, ПАРА́СКО <, ЯК ЛЮ́ДИ НАХО́ДЯТЬСЯ [йак л'у́ди нахо́д'ац'а]>, *жарт.* Про бажаність використання слушної нагоди. *П'і́димо ми з кумо́йу додо́му – з Бо́гом, Пара́ско, іак л'у́ди нахо́д'ац'а* (139), 95, 274, у б. пп.

НІЯКИ́М [н'і́які́м] БО́ГОМ, підсил. Нізашчо, ніко́ли, жодним чином. *Шоб його́ ўпроси́т' шос' і́зробит' – н'і́які́м Бо́гом* (540), 108, 541.

ЗДО́РОВА́ТЬСЯ З СТІКЛЯ́НИМ [здо́ровац'а с:т'ікл'а́ним] БО́ГОМ, *несхв.* Пиячити, випивати. *Дойшло́ до того́, шо чи ни ка́жсин ден' здо́ровайіц'а з ст'ікл'а́ним бо́гом* (538), 73.

БО́ГОМ НАКА́ЗАНИЙ І МУ́ХАМИ ЗАГА́ЖЕНИЙ. Іронічно-поблажливе ставлення до ситуації непорозуміння. *Ну й хай соб'і́ се́рдиц'а – Бо́гом нака́заний і му́хами зага́жений* (317), 63.

ДАЙ, БО́ЖЕ, ІЗ СЬОГО ТА Й У КРАЩЕ, *схв.* Побажання ще значніших успіхів. *Так ради, що не то що ... Дай, бо́же, із сього та й у краще* (СКв).

СОХРА́НИ БО́ЖЕ. Тс, що УПА́СИ БО́ЖЕ. *Сохрані́ Бо́же нас од тако́го бригад'і́ра – ус'у́ ду́шу ві́мотау́* (118), 145, 257, у б. пп.

УПА́СИ БО́ЖЕ. Застереження, запобігання. *Упасі́ Бо́же колхо́зи ве́рнуц'а, осóбин:о т'і́, шо поперва́х бу́лі!* (123), 70, 542.

БО́ЖИЙ. БО́ЖЕ ПУ́ТАТИ З ПРА́ВЕДНИМ. Сплутувати протилежне, несумісне. *То ўкра́й, а то свої́е забра́у – бо́же не пу́тай з пра́ведним* (543), 33, 202.

БО́ЗЯ. БО́ЗЯ [бóз'а] БУ́БЛИКИ (О́РІШКИ [ор'і́шки]) ВЕЗЕ́, *жарт., дит.* «Заохочувально-виховне» пояснення грому. *Ни б'і́йс'а гро́му, то бóз'а бу́блики слухі́аним д'і́ткам визе́* (73), 95, 518.

БО́ЗЯ СЕРДИ́ТЬСЯ < НА НЕ́СЛУХІ́В > [бóз'а се́рдиц'а < на не́слух'і́у >], *жарт., дит.* «Лякальне» пояснення грому. *Отó бач – бóз'а на не́слух'і́у се́рдиц'а, гримі́т'* (152), 61, 501.

БО́КОВА. НА БО́КОВУ́ <ПОРА́>. Спати; пора (час) спати. *Оце́ з ва́ми и́ще по́сід'у трóхи – і на бо́кову́* (103), 195, у б. пп.

БОКОВЕНЬКА. ІТІ (ІХАТЬ) НА БОКОВЕНЬКУ [...(й'іхат') на Боківен'ку], *жарт.* Спати, засинати. *Пойіду, мат', на Боківен'ку на п'їдн'а – пров'їдайу, такіх, йак йа* (122), 27, 81.

БОЛИГОЛОВА. БОЛІГОЛОВИ НАНІОХУВАТЬСЯ [...нан'ўхувац':а], *ірон.* Бути неадекватним, несповна розуму. *Ти чи боліголови нан'ўхалас'а, шо мат'ўч':а гнеш?* (23), 154, 503.

БОЛІГОЛОВОЮ СНІДАТЬ [боліголовоюу сн'їдат'], *ірон.* Бути неадекватним несповна розуму. *Ви шо, д'ад'ку, боліголовою сн'їдали, шо такé кáжете?* (13), 63, 95.

БОЛІЗНЬ. ПРИХВАТУВАТИ БОЛІЗНІ [бол'їзн'ї], *мед.* Заражатися на якусь хворобу, захворювати. *Йак поїде у гóрод, так йакóйіс' бол'їзн'ї й прихватує – то гриб, то корóсту* (242), 277, 329.

КОЖНА БОЛІЗНЬ [бол'їзн'], *мед.* Нашкірна хвороба. *Із кóжними бол'їзн'ами лежáт' у диспáнсир'і, ў гóрод'і* (186), 3, 29, 48, у в. пп.

ЛУЧОВА БОЛІЗНЬ [бол'їзн'], *мед.* Променева хвороба. *Лучову бол'їзн' прихватує у Чорнóбил'і* (277), 24, 109, 145, 201.

БОЛІЗНЬ ЯК І НЕ ЗМÓРЮЄ, ТАК РОЗПОТВÓРЮЄ [бол'їзн' йак і ни змóр'уйи, так розпóтвóр'уйи], *несхв., зрід.* Сентенція про те, що хвороба псує людський характер. *П'ісл'а бол'ніц'і нérвний стаў – бол'їзн' йак і ни змóре, так розпóтвóре* (153), 249.

САХАРНА БОЛІЗНЬ [...бол'їзн'], *мед.* Цукровий діабет. *Рáн'че р'ідко колі почу́йиш, шо ў кóго сáхарна бол'їзн', а шчас багáто хворáйут', та молод'і* (123), 195, 504.

ЧÓРНА БОЛІЗНЬ [... бол'їзн'], *мед.* Епілепсія. *Од чóрної бол'їзн'і чóрним платкóм накривáли, св'ачéноїу водóйу брїзкали, шче й шос' шиптáли* (95); *Йак чорна бол'їзн', так л'ўди пáдайут', йїх кру́те, а з рóта п'їна йде, то йїх чóрним платкóм накривáйут' і ножóм зўби рошчéпл'ўйут', шоб йазі́к віт'агти, шоб ни запáў* (428), 98, 179.

БОЛНИЦЯ. З БОЛНІЦІ [болніц'ї] ВІДАЛИ, *жарт.* Евфемічне пояснення народження дитини. *З болніц'і тебе відали, бо там д'ітéй багáто, а ў нас ни бу́ло* (84), 329, 505.

БОЛОТО. З БОЛОТА ВИВÓДИТЬ [...вивóдит'], *схв.* Допомогати комусь вийти зі скрути. *З болóта йогó вона вівела, бо ниў і гул'áў стра́ино* (85), 44.

ЛЯПНУТЬ, ЯК БОЛОТОМ В ОЧІ [л'áпнут', йак ... в óч'ї], *несхв.* Образити, зневажити. *Сус'їдка л'áпне, йак болóтом в óч'ї, а ни поду́ма, шо здр'а* (55), СЮр, 516.

БОЛТ. БОЛТ НА ВОРОТНІК <ПОЛУЧІТЬ [получіт']>, *несхв., зрід.* Нічого не одержати, не мати. *Болт йому на воротні́к, а не п'ї́хати* (82), 243.

БОЛТАТИ. БОЛТАТИ – НЕ ОРА́ТИ, *підсил.* Про небажаність порожньої балакни (й корисність практичної роботи). *Болта́ти – не ора́ти, п'ї́ди й сам ско́й ход' дес'áтїну* (278), 6, 510..

БОЛЯЧКА. ОДНА (САМА) БОЛЯЧКА [бол'áчка], *несхв.* Тільки неприємності, клопоти. *От'ї индову́тки – одна бол'áчка, усé норóул'ат' утиктї* (154), 23, 84.

ЯК БОЛЯЧКА НА ЛОБІ (НОСІ) [йак бол'ачка на лоб'і (нос'і)], *знев.* Обридливий, осоружний, гидкий. *Мин'і той Микóла – йак бол'ачка на лоб'і – аж з душ'і вёрне* (117), СЮр, 506, у б. пп.

ТРЕБА, ЯК БОЛЯЧКИ НА ЛОБІ (НОСІ) [... , йак бол'ачки на лоб'і (нос'і)], *несхв.* Цілком не потрібно. *Мин'і того нар'áду трéба, йак бол'ачки на лоб'і – йа й сам зна́йу сво́йу робо́ту* (77), СЮр, 3, у б. пп.

«БОРЖО́МІ». ПИТЬ «БОРЖО́МІ», ЯК [пит' «боржом'і», йак] ПО́ЧКИ ОДКАЗÁЛИ, *ірон., зрід.* Намагатися надолужити згаяне, виправити занапашчене. *Ра́нши на́да бу́ло дۇ́мат', йак купува́т', а ни пит' «боржом'і», йак по́чки о́дказáли* (107), 127.

БОРІ́С. ЯК БОРІ́С-БАБОРІ́З [йак Борі́с-бабор'і́з], *підсил.* Страшний, потворний (чоловік). *Йак зустр'і́ла його́ б'і́ла поса́дки, дۇ́мала, шо ў́мру од стра́ху – ну вили́тий йак Борі́с-бабор'і́з* (180), СЮр, 70.

БОРІ́ДКА. СІ́ВА БОРІ́ДКА, А В ГОЛОВІ́ РІ́ДКО [сі́ва бор'і́дка, а ў́ голов'і́ р'і́дко], *ірон.* Про літню нерозумну, недійшлу, неадекватну людину. *У́же п'і́д с'е́мдис'ат, а шче п'і́е й гу́л'а – сі́ва бор'і́дка, а ў́ голов'і́ р'і́дко* (115), 91, 244.

СІ́ВА БОРІ́ДКА, А УМА́ РІ́ДКО [...бор'і́дка, ... р'і́дко], *ірон.* Про нерозумну, легковажну поведінку немолодих чоловіків. *Ї́хму ш'і́здис'ат, а ў́ха́жуйи за три́ц':атил'е́тн'ойу – сі́ва бор'і́дка, а ума́ р'і́дко* (118), 67, 521.

БІ́ЛА БОРІ́ДКА, А РО́ЗУМУ РІ́ДКО [б'і́ла бор'і́дка, а ро́зуму р'і́дко], *ірон.* Про відсутність розуму, мудрості в зрілому віці. *С'о́мий дис'а́ток, а на молоді́х т'а́не – б'і́ла бор'і́дка, а ро́зуму р'і́дко* (189), 4, 287.

БОРО́ДА. СПА́СОВА БОРОДА́, *етн.* Спеціально залишений нескошеним кущик трави, злакових (на честь Іллі, Спаса). *Усе́ с'і́но ско́сіли – т'і́ки ото́ Спа́сова борода́ тирчі́т'* (511), 24, 517.

БОРОДА́ ТОБІ́ [тоб'і́], *підсил., зрід.* Категорична відмова. *Борода́ тоб'і́, а ни п'я́т'о́рку на к'і́но* (330), 54.

БОРОДА́, ЯК [йак] В І́РОДА, *жарт.* Густа, довга борода. *То бу́ла мане́нька борода́, а то зав'і́у – борода́, йак в І́рода* (34), 147, 507.

БОРОДА́, ЯК [йак] У ВЛА́ДІ́КИ, А СО́ВІСТЬ, ЯК У ГРІ́ШНИКА [а со́в'іст' йак у гр'і́шника], *глуз.* Про лицемірну, облудну, підступну людину. *Ў́то хо́де, уліба́йиц':а тоб'і́, а ў́ само́го борода́ – йак у вла́ді́ки, а со́в'іст', йак у гр'і́шника* (245), 7, 196.

БОРОДА́ ДО ПОСТО́ЛА, *жарт.* Бородань, неголений чоловік. *На с'і́нокос'і́ нид'і́лу побуди́ш, при́йіж':а́йиш додо́му – борода́ до посто́ла* (69), 80, 117.

У БОРО́ДІ́ [бород'і́] СИВИ́НА, А В ГОЛОВІ́ [голов'і́] <ЩЕ> Й НА ЗЯ́Б <шче> й на з'а́б НЕ О́РАНО, *глуз.* Про дорослу людину неадекватної поведінки. *З:имл'і́ ў́ла́гу ў́же ві́сушило, а агроно́м кома́нди ни да́йе – у боро́д'і́ сивина́, а ў́ голов'і́ й на з'а́б ни о́рано* (32), 134, 512.

ПІ́ТІЙ ПО БОРО́ДІ́ [п'і́ті по бород'і́], *несхв., зрід.* Загубитися. *Йак од:а́у сус'і́ц':і́ лопáту, так і п'і́шла по боро́д'і́* (133), 89.

ЗАПІ́ЛТА́ТЬ [запл'і́та́т'] БОРО́ДУ, *ірон.* Казати неправду, брехати. *Шо ти там бо́роду запл'і́та́йиш, йак йа тебе́ ў́ кумі́ ба́чила сама́* (92), 52, 429.

БОРОНА. ХТО В БОРОНІ́, ХТО В СТОРОНІ́ [хто ў борон'і́, хто ў сторон'і́], *ірон.* Про недружність, неодностайність, розбрат. *Йак гуртовá пóмоч, так ус'і рóбл'ат', а ни так, шо хто ў борон'і́, хто ў сторон'і́* (246), 30, 288.

ХОЧ У БО́РОНУ ЗАПР'ЯГА́Й [запр'ага́й], *підсил.* Сильний, потужний, витривалий. *Щче д'ід сіл'ний – хоч у бо́рону запр'ага́й* (197), 106, 121.

БОРЩ. БОРЩ [боршч] – АЖ ЖМУ́РИ ВСТАЮ́ТЬ [...ўстайу́т'], *несхв., заст.* Несмачний, поганий борщ (СГр – Мнж), 95.

БОРЩ [боршч] ГО́ЛИМ ПЕРЕЙТИ́ (ПЕРЕБРЕСТІ́), *ірон.* Дійняти, зіпсувати, накапостити. *Гл'анула на мене так, náчи йа йій боршч го́лим перийшóў* (164), 3, 79, 176.

ГО́ЛИЙ БОРЩ [...боршч], *кул.* Пісний борщ, *С'одн'і ў нас го́лий боршч, не кáждий же ден' мн'áсо* (513); *На го́лому боршч'і вілами ц'ілий ден' ни пове́ргайиш* (155), 124, 117, 198, 213.

БОРЩ СІМНА́ДЦЯТОГО [боршч с'імна́ц'атого] ГО́ДУ, *ірон.* Несвіжа їжа. *Шо ци ти мин'і ўсі́пала? – боршч с'імна́ц'атого го́ду?* (96), 15, 95.

ЗАХОЛО́ЖУВАНИЙ БОРЩ, *заст., кул.* Холодник, пісний борщ. *Перш [іли] борщ горячий – далі захоложуваній борщ з линами* (СКв).

НАПЛЮВА́ТЬ У БОРЩ [напл'ува́т' у боршч], *несхв.* Зневажити, принизити, нашкодити. *То хло́пиц' бойовий, заўз'ятий – ни даст' напл'ува́т' соб'і ў боршч* (495), 125, 143, 349.

У БОРЩ НАСЦЯ́ТЬ (НАСРА́ТЬ) [у боршч насц'ят' (насра́т)], *згруб.* Завдати значних неприємностей. *Сéрдиц'а й дівци'а на мене, náчи йа йій у боршч насц'áла* (129), 30, 241.

НІЩІ́МНИЙ БОРЩ [н'ішчі́мний боршч], *кул.* Без м'яса, пісний борщ. *На н'ішчі́мному боршч'і скирдóўшчики ни пот'áнут'* (96), 32, 165..

ПОЛУЧИ́ТЬ І БОРЩ, І ДО БОРЩУ́ [получи́т' і боршч, і до боршчу́], *підсил., ірон.* Бути побитим, піддатися фізичному покаранню. *П'ішли до чужі́х д'і́чат, так получи́ли і боршч, і до боршчу́* (71), 13, 276.

ПУСТІ́Й БОРЩ [...боршч], *кул.* Пісний борщ. *На пу́стóму боршч'і ц'ілий ден' транше́йу не покопа́йиш* (241), 4, 119.

<ГАРЯ́ЧИМ> БОРЩЕ́М ПОХЛИ́НУТИ́СЯ [<Гар'áчим> боршче́м похлину́тис'а], *ірон.* Знітитися, зніяковіти. *Серде́шний Забрю́ха сидить, мов горячим борще́м похлину́вся* (СКв), 399, 159.

ЗАЛИВА́ТЬСЯ, ЯК ДУ́РНІЙ БОРЩО́М (СИРОВА́ТКОЮ) [залива́т'с'а, йак... боршчо́м (сироватко́у)], *ірон.* Сильно сміятися, реготати. *Хва́те см'ййáц'а, а то залива́йис'а, йаг дурні́й боршчо́м* (492), 83, 129, 363.

НАІ́ДАТЬСЯ СМІ́ШНОГО БОРЩУ́ [найі́дац'а см'і́шного боршчу́], *ірон.* Безпричинно сміятися. *Чи см'і́шного боршчу́ найі́лис'а, шо з н'і́чого см'ййі́тес'?* (95), 89, 250.

ПЕРЕСО́ЛИТЬ БОРЩУ́ [пи́рисоли́т' боршчу́], *ірон.* Перестаратися, виявити недоречну ретельність, запопадливість. *Це ти, кума́, пи́рисоли́ла боршчу́, шо так при́дс'іда́ти'а хвали́ла, дўмайи́ш, шо ліши́н'йі́ трудоде́н' за́пиши?* (193), 171, 175.

БОРЩИ́К. ХАРО́ШИЙ БО́РЩИК [...бо́рщик], ТА МА́ЛІЙ ГО́РЩИК [го́рщик], *ірон.* Про незадоволення станом речей, вибором, розподілом. *Йак*

так прийма́ють, то ми – додо́му – харо́бий бо́ричник, та мали́й го́ричник (113), 525.

БОСЕМ. БОСЕМ БОСІСІНЬКИЙ, підсил., заст. Зовсім, цілком босий; бідний. Там такий: *голем голісінький, босем босісінький* (СГр – Харьк).

БОЧКА. БОЧКА РОЗПАЛАСЬ [...ропáлас'], евф. Вагітна народила, розродилася. *Бочка розпáлас'а – сус'ід ону́чку полу́чіў* (112), 78, 522.

РОЗСОХЛАСЯ [рос:о́хлас'а] БОЧКА, несхв. Щось розладналося, не вийшло, не склалося. *Ті́ки з'ібра́ўс'а жини́ц'а, а тут – рос:о́хлас'а бочка – в а́рм'і́у йти* (40. 125, 360).

ДО КАЖДОЇ [ка́ждої] БОЧКИ ЗАТИЧКА, глуз. Про людину, яка любить утручатися у чужі справи. *Ни л'із', куди́ ни про́с'ат', чи ти до ка́ждої боч́ки за́тичка?* (11), 117, 367.

В УСІ [...ус'і] БОЧКИ ЗАТІЧКА, глуз. Людина, що самочинно втручається не у своє діло. *З ми́жойу б'із те́бе розбе́римос'а, а ти ни л'із' – у ўс'і боч́ки за́тичка* (114), 126, 198.

ТРИ БОЧКИ І БІЛЬШЕ (ЩЕ ТРІШКИ) [... і б'і́л'ши (ще трі́шки)], підсил. Багато, забагато. *Пйа́т'о́рок у ме́не ў та́бил'і – три боч́ки і б'і́л'ши* (508), 16.

ЗАМОЧЕНИЙ У БОЧКІ [...бо́чк'і], ірон. Сумний, невеселий, неговіркий. *Хо́де й да́же ни гово́ри – замо́чний у бо́чк'і* (96), 32, 514.

НА БОЧКІ ІЗДИТЬ [на бо́чк'і йі́здит'], ірон. Мати криві ноги. *Но́ги обо́ручом – на бо́чк'і ма́лойу йі́здила* (58), 143, 185, у б. пп.

БОЧКУ КОТИТИ, несхв. Виявляти незадоволення, нарікати, діяти, звинувачувати. *Хто шо зро́біў, а винува́т йа – на ме́не боч́ку ко́т'ат'* (185); *Шо ти на ме́не боч́ку ко́тиши? – йа ни винува́та* (226), 91, 426.

У БОЧКУ ПЕРДНУТИ, згруб. Сказати дурницю, нісенітницю, недоречність. *Ус'і шос' ула́д каза́ли, а в'ін оп'а́т' у боч́ку пе́рднуў* (91), 8, 247..

<ДУРНИЙ,> ЯК ДЕСЯТЬ БОЧОК ДЬОГТЮ [<...,> йак де́с'ат' ... д'о́гт'у], згруб. Цілковитий дурень. *Там така́ несту́лепа, йак де́с'ат' бо́чок д'о́гт'у, а посту́па́т' зби́раїц'а* (42), СЮр, 183.

БОЯТЬСЯ. БОЯТЬСЯ РОЗХЛЮПАТЬ [бо́йа́ц'а розхл'у́пат'], жарт. Іти нешвидко, обережно, граційно. *Та д'і́ука хо́де, на́че бойи́ц'а розхл'у́пат', та осто́рожно* (71); *Хо́де так осто́рожно, на́чи бойи́ц'а розхл'у́пат'* (79), 26.

БРАГА. БРАГОЮ [бра́гойу] ПАХНЕ, ірон. Про ознаки, передчуття можливості випити, почаркуватися. *Бра́гойу, хло́пц'і, па́хне – до сус'і́да син у го́ст'і при́йхаў* (248), 6, 79, 127, 156..

БРАТ. БРАТ МІЙ, А ХЛІБ ЇЖ СВІЙ [брат м'і́й, а хл'і́б йі́ж св'і́й], ірон. Про певну прагматичну межу стосунків. *Ни мо́жу ж йа то́б'і ўсе од:а́т' – брат м'і́й, а хл'і́б йі́ж св'і́й – пор'а́док на́да зна́т'!* (509); *Ск'і́ки ж мо́жна наду́рн'а́к жит'?* *іди́ робі́т' – брат м'і́й, а хл'і́б йі́ж св'і́й* (116), 14, 331..

БРАТ МІЙ, А ТАБАЧОК КУРІЙ СВІЙ [...м'і́й...св'і́й], ірон. Про коректність, адекватність, об'єктивність. *Ст'і́й в о́чирид'і, йак ус'і – брат м'і́й, а табачо́к ку́рі св'і́й* (362), 33, 188.

ДУРНОМУ БРАТ, знев. Дурень, тупар. *Шо ти йо́го слуха́йши! в'ін жи́ дурно́му брат, шо пу́тн'е в'ін то́б'і посо́в'ітуй?!* (539), 95, 96.

БРАТЬ. БРАТЬ НА ТРÓХИ-НАВСІДА́ [брат' на трóхи-наўс'іда́], *жарт.* Красти. *Уз'аў тискі на трóхи-наўс'іда́* (150), 32, 222.

БРАТЬСЯ. НЕ ЇВШИ-ПІВШИ НЕ БЕРІСЯ [ни йїўши-пїўши ни биріс'а]. Про необхідність зваженості, попередньої підготовки. *Ни йїўши-пїўши ни биріс'а н'і за шо – чи косіт', возіт', чи садіт'* (79), 1.

БРЕД. БРЕД СІВОГО МЕРІНА, *глуз.* Дурня, брехня. *Усё, шо ка́жиши – бред сівого ме́рина* (316), 10, у б. пп..

БРЕД П'ЯНОГО [...пйáного] ЙÓЖИКА, *глуз.* Дурня, нісенітниця. *Усё, шо ти плитёш – бред пйáного йóжика* (64), 170, 369.

БРЕД СІВОЇ [...сівої] КОБІЛИ, *глуз.* Дурня, брехня, нісенітниця. *Отó ти й пов'іриў у бред сівої кобили* (73), 80, 339.

БРЕНЬКИ. БРЕНЬКИ ТОЧИТЬ [брён'ки точіт'], *несхв.* Брехати, теревенити, пліткувати. *Ц'ілий ден' брён'ки то́чи, а так - н'і д'іла, н'і робóти* (224), 2, 82.

БРЕХАТИ/БРЕХАТЬ. БРЕХА́ТИ, ЯК [йак] ДІХАТИ, <А ДІХАТИ ЧА́СТО>, *ірон.* Брехати, постійно обманювати. *Та Васил'ов'і брехáти, йаг діхати, а діше в'ін ча́сто* (27); *Так вона́ ўже даўно́ приўчілас' брехáт' – брэше, йаг дише* (66), 12, 168.

БРЕХА́ТЬ І НЕ КРИВІТЬСЯ [брехáт' і ни кривіц'а], *несхв.* Уміло, управно брехати, обманювати. *Ужé так намасти́риўс'а, шо брэше і ни кривіц'а* (370), 13, 24.

БРЕХА́ТЬ І НЕ МОРГА́ТЬ [брехáт' і не морга́т'], *несхв.* Упевнено, переконливо говорити неправду. *Брэше – і не морга́йш, хоч постидіўс'а б* (21), 19, 190.

БРЕХА́ТЬ І НЕ СМІЯ́ТЬСЯ [брехáт' і не см'йáц'а], *несхв.* Упевнено, переконливо говорити неправду. *Брэше й не см'йёц'а, а ўс'і т'іки ўхами л'áпайут'* (266), 7, 62.

БРЕХА́ТЬ І НЕ ТЯ́МИТЬСЯ [брехáт' і ни т'áмиц'а], *несхв., зрід.* Нахабно, беззастережно говорити неправду. *Ми ж зна́ймо про його́ ўсе, так н'іт – вихвал'áйц'а, брэши і ни т'áмиц'а, йакій в'ін сп'іц'іал'іст* (104), 528.

БІЗ [б'із] БРÉШЕШ. 1. Відверто, щиро. *Призна́вайс'а мин'і б'із брэшиши* (75), 6, 7; 2. Точно, неодмінно, обов'язково. *Б'із брэшиши – зробл'ў* (35), 18, у б. пп.

БРЕХНІ. БРÉХНІ БРЕХА́ТЬ [брéхн'і брехáт'], *несхв.* Пліткувати, теревенити, зводити наклепи. *Рос'áдуц'а бабі на лаўц'і п'ід забóром – і ну брэхн'і брехáт' вес' ден'* (331), 27, 33.

БРÉХНІ ПЛОДИ́ТЬ [брéхн'і плоді́т'], *несхв.* Пліткувати, наговорювати. *Брэхн'і пло́де Мару́с'ка на ўсе село́* (294), 9, 45.

БРÉХНІ РОЗВÓДИТЬ [брéхн'і розвóдит'], *несхв.* Пліткувати, наговорювати, зводити наклепи. *Брэхн'і розвóдит' на харóших л'удёй – це ўйёй сп'іц'іал'ност'* (191), 17, 78.

БРÉХНІ ТАЧА́ТЬ [брéхн'і тачáт'], *несхв.* 1. Займатися несерйозною балаканиною, жартувати. *Охóта вам до нóч'і брэхн'і тачáт'?* (159), 8, 69; 2. Пліткувати, оббріхувати. *По ўс'óму сил'і бабі про ме́не брэхн'і тачáйут'* (32), 3, 28.

БРЕХНЯ. ПО МОСКАЛЕВІЙ БРЕХНІ ДЗВОНИТИ, *заст.* Говорити неправду; брехати. *Бов, бов, бов! То по москалевій брехні дзвонють* (СКв).

БРЕХНЯ́ [брехн'а́] НА ПО́СНОМ МА́СЛІ [...ма́сл'і], *несхв.* Цілковита брехня, нісенітниця. *Шо вона́ плетé, то брехн'а на по́сном ма́сл'і, а ти й у́ха розв'ісила* (199), 18, 371.

І СПÉРЕДУ БРЕХНЯ́, І ЗЗÁДУ БРЕХНЯ́ [...брехн'а́, і з:а́ду брехн'а́], *підсил.* Цілковита, суцільна брехня, неправда. *Н'і́л'з'а́ ж так жит', шо і спéриду брехн'а́, і з:а́ду брехн'а́, на́да же коліс' і на пра́ўду вихо́дит'* (169), 11, 40.

<ІТІ́>, ЯК БРЕХНЯ́ ПО СЕЛІ́ [... йак брихн'а́ по сил'і́], *ірон.* Легко сприйматися, засвоюватися, приносити насолоду (здеб. про спиртне). *Пéрва ча́рка п'и́шла, йак брихн'а́ по сил'і́* (297), СЮр, 33, 457.

БРЕХНЯ́ ЯК [брихн'а́ йак] НЕ ДОЖЕНÉ, ТАК ВІ́ПЕРЕДЕ, *несхв.* 1. Порада жити чесно. *Збриха́ти на́чи й лéгше, а воно́ брихн'а́ ж йак ни до́жинé, так ві́периде, й л'у́ди ўзна́йут'* (79), 48, 226; 2. Про швидке поширення недоброї слави. *Ни ўсп'і́ла присто́йат' із хло́пц'ом, йак усе́ сило́ зна - брихн'а́ ни до́жинé, так ві́периде* (4), 5, 15.

БРЕХНЯ́, ЯК [брихн'а́, йак ...] ГО́ЛКА, ТЕПÉР НЕ ВКО́ЛЕ, ТАК ПОТО́М БО́ЛЬНІ́ШЕ [... бол'н'і́ши] БУ́ДЕ, *несхв.* Сентенція про шкідливість брехні. *Запо́мни, до́ччико, шо брихн'а́, йак го́лка, тепéр ни ўко́ле, так пото́м бол'н'і́ши бу́де* (494), 22, 300.

БРЕХУН. ЯК [йак] У БРЕХУНА́ ПРА́ВДИ, *ірон.* Мало, недостатньо. *У йо́го ўс'о́го ба́гато, йак у брихуна́ пра́уди – так і в'і́р'ти йому́* (255), СЮр, 149.

БРЕХУНІ́ВКА. ІЗ БРЕХУНІ́ВКИ [із Брехун'і́уки], *жарт.* Брехун. *Шо ви йо́го слуха́йте, йак в'ін, ма́буд', із Брехун'і́уки – а там ус'і́ так'і* (92), 46, 104.

ПОВЕРТА́ТЬ У БРЕХУНІ́ВКУ [поверта́т' у Брехун'і́уку], *жарт.* Починати брехати, звертати на брехню. *Начина́ў пра́ўду ка́зат', а пост'і́п'є́н:о звирну́ў у Брехун'і́уку* (70), 10, 340.

БРЕХУ́ХА. У БРЕХУ́ХУ ЗАГЛЯДА́ТЬ [...загл'ада́т'], *ірон.* Бити, карати. *Тре́ба бу́ло част'і́ше ў бриху́ху загл'а́дат', так і л'удіно́й бу́ би* (87), 196, у б. пп.

БРИ́ГАДА. П'Я́ТА [пйата] БРИ́ГАДА, *несхв., зрід.* Ледарі, пияки. *Йі́йі чолов'і́к с:войі́ми дру́жкaми йак та пйа́та брига́да ў сі́л'і - пйут', гу́л'а́йут'* (100), 14, 193.

БРИ́ДНІ. БРИ́ДНІ МОЛО́ТЬ [бри́дн'і́ моло́т'], *знев.* Говорити дурниці, нісенітниці. *Бри́дн'і́ моло́т' дл'а не́йі – пл'ове́ д'і́ло* (81), 16, 102..

БРИ́ТВА. БЕЗ БРИ́ТВИ ОДБРИВА́ТИ, *ірон.* Різно, рішуче заперечувати, відмовляти. *Шос' нихаро́ши сказа́ў, так вона́ при ўс'і́х б'із бри́тви одбри́ла* (73), 286, у б. пп.

ЗА БРИ́ТВУ ХВАТА́ТЬСЯ [хвата́ц':а], *підсил.* Намагатися використати останню (ефемерну) можливість. *Хто то́не, той і за бри́тву хвата́йц':а, шо́б пор'атува́ц':а* (91), 112, 176.

БРИ́ЧКА. БРИ́ЧКОЮ Ї́ХАТЬ¹ [бри́чко́у йі́хат'], *жарт.* Голосно хропіти. *Уже́ бри́чко́у по́йіхаў, аж ст'і́ни тру́с'ац':а* (95), 175, 429.

БРИ́ЧКОЮ Ї́ХАТЬ² [бри́чко́у йі́хат'], *жарт.* Затримуватися, довго не повертатися. *Ма́т', бри́чко́у йі́де, бо ў́же час, йа́г до́лжин бу́т'* (200), 96, 445.

ХО́Ч У БРИ́ЧКУ (ГАРБУ́, СА́НИ, ПРИ́ЦЕП) ЗАПР'А́ГАЙ [...запр'ага́й], *схв.* Сильний, потужний, витривалий. *Шо в'ін притвор'а́йц':а, шо бол'ні́й – йо́го*

хоч у брічку запр'агаї (171); Ужé й нимолодій, а хоч у прицép запр'агаї (186), 1, 106.

НУ́ЖЕН, ЯК БРІ́ЧЦІ [... йаг бріц':і] ГУДÓК, *ірон.* Зайвий, непотрібний. *Ну́жин мин'і той Васи́л', йаг бріц':і гудóк! об'їдýс' (99), СЮр, 38.*

БРІВКА. БРІВКИ, ЯК У ПЕРЕПІ́ЛКИ [бр'іўки, йак у перип'ілки], *схв.* Тонкі жіночі брови. *Бр'іўки, йак у перип'ілки, а ни то, шо ў па́лиц' ши́рині (7), 33.*

БРОВА. ОДНА БРОВА́ СТО́Є [...сто́є] ВОЛА́, *схв.* Про красиву дівчину, жінку. *Шо ти отó Гáл'ки ни берéш – там т'іки одна брова́ сто́є вола́! (75), 95, 301.*

ПРИХО́ДИТЬ [приходит'] НА БРОВА́Х, *ірон.* Приходити дуже п'яним. *Іс:ва́йби на брова́х приишо́ў – йак т'іки й доро́гу тра́пиў? (195), 42, 114.*

ПО <СА́МІ [са́м'і]> БРОВИ, підсил. Надто, занадто, сильно, максимально. *Застр'áli ў боло́т'і по са́м'і брóви (137), 64.*

БРОНЕПО́ІЗД. ЯК БРОНЕПО́ІЗД [йак брони́по́їзд], *жарт.* Громіздка, огрядна людина. *Іде́, йак брони́по́їзд – усé зм'іта́ (50), 34, 295.*

ХРОПІ́ТЬ, ЯК БРОНЕПО́ІЗД (ТОВАРНЯ́К, ПОРОЖНЯ́К, КОМБА́ЙН...) [хрoп'і́т', йак брони́по́їзд (товарн'áк, порожн'áк, комба́йін...)], *ірон.* Голосно, потужно хропіти. *Та ўже розбуді́ його́, бо хрoпé, йак брони́по́їзд (92); Х'іба́ ж споко́йно спа́тимши, йак п'ід бо́ком чолов'ік хрoпé, йак комба́йін? (3), 65, 194.*

БРОСА́ТЬ. ХОТЬ [хот'] БРОСА́Й, підсил. Негодаща, нікчемна річ. *Шо той горо́д копа́т', йак сýхо – хот' брос' (23), 6, 372.*

БРО́ШКА. БРО́ШКА-САМО́ТКА, *несхв., зрід.* Покинута заміжня жінка. *Йак пої́хаў на ц'ілину́, а вона́ так і оста́лас' бро́шка-самóтка – чи його́ ждат', чи шче раз вихо́дит'?' (126), 4, 84.*

БРУНЬКА. У БРУНЬКУ ВИРОСТА́ТЬ [у бру́н'ку ви́роста́т'], *жарт.* Мати немалого розміру чоловічий статевий орган. *Хоч сам невели́кий, а ў бру́н'ку, мат', ви́р'іс (43), 53, 197.*

БРУС. ЯК [йак] БРУС, *несхв.* Нерухомий (від втоми, виснаження, сп'яніння). *Лижі́т', йак брус – йому́ б т'іки похми́літис'а (42), СЮр, 112.*

БРЮ́ХО. БРЮ́ХО [бр'у́хо] ПО <СА́МІ [са́м'і]> ВУ́ХА, *ірон.* Про череваня, пузатка. *Бр'у́хо по са́м'і ву́ха, а в'ін усé йіст' і йіст' (494), 17, 129.*

БРЮ́ХАТА. БРЮ́ХАТО́Ю ХОДИ́ТЬ [бр'ухáто́ю ході́т'], *мед.* Бути вагітною. *Усé Ва́л'ка бр'ухáто́ю хóде – н'ї́як ни ро́де (300), 18.*

БУ́БКА. ДО БУ́БКИ. ДО дрібниць, ретельно. *Картóпил'ку до бу́бки ви́брала (85); До бу́бки ви́зб'і́рала (51), 86, 93, 104, 120.*

БУ́БЛИК. ЯК БУ́БЛИК В ОПОЛÓНЦІ <КРУТІ́ТЬСЯ> [йак бу́блик в ополóнц'і <крути́ц':а>], *знев.* Зарозумілий, чванливий, зверхній. *Надуши́лас', накра́силас' – і на коло́дках –йак бу́блик в ополóнц'і (119), 2, 285, у б. пп.*

БУ́БЛИК БУ́БЛИКОМ, *ірон.* Криві ноги. *Но́ги бу́блик бу́бликом, а на та́нц'ах ути́на х'іба́ так! (494), 54, 55, 341.*

ЛАМА́ТИСЯ, ЯК [лама́тис'а, йак], ЗДО́БНИЙ БУ́БЛИК <У ПОМІ́ЙНИЦІ [у помі́йниц'і]>, *знев.* Чванитися, гоноритися, величатися. *Ламáйц':а, йаг здо́бний бу́блик у помі́йниц'і, а ус'і́ ж зна́ють, шо вона́ сто́є (213), 83, 102.*

БУБЛИК СКРУЧЕНИЙ, *ірон.* Зігнутий, похилий (про людину). *Уже́ йак бублик скру́чиний, а на огоро́д хо́де* (145), 29, 189.

ВІШАТЬ [в'ішат'] БУБЛИКА НА НОСА, *ірон.* Обманювати, лукавити, говорити неправду. *Ни в'ішай м'ін'ї бублика на носа – ни бриши́й* (76), 37, 93.

ХОТЬ БУБЛИКА ЧІПЛЯЙ [хот'...ч'іпл'ай], *ірон.* Кирпатий ніс. *Кі́рпа така, хот' бублика ч'іпл'ай* (36), 91, 199.

БУБЛИКИ ГНУТЬ [гнут'], *ірон.* Випорожнюватися. *Йа свого́ дру́га шука́йу, а в'ін п'ід кушчо́м бублики гне – та наво́н'а́у!* (193), 186.

БУБНА. ГОЛІЙ, ЯК [йаг] БУБНА, *несхв.* Бідний, неімуший. *Он Іва́н го́лий, йаг бубна, а ві́тит' за шо нахо́де* (66), СЮр, 115.

ВИБИВА́ТЬ [вибива́т'] БУБНИ, *несхв.* Бити, лупцювати. *Ви́биу ба́т'ко бу́бни, щоб за гус'мі́ диві́ує'а* (49), 25, 39.

ДАВА́ТЬ [дава́т'] БУБНИ, *несхв.* Бити, лупцювати. *Дала́ бу́бни шче й на ку́курузу́ у́ куто́к поста́вела* (198), 20, 70.

БУБОН/БУБЕН. ДАТЬ [дат'] У БУБЕН (БУБНУ), *підсил.* Ударити, побити. *Бра́тов'ї сказа́ла, так в'ін то́му пристава́л'ї дау́ у бу́бин, щоб ни л'із* (83), 74, 241.

ХОТЬ [хот'] У БУБОН БИЙ, *підсил.* Про скруту, труднощі, безвихідь. *Полама́лас' маши́на у́ по́л'ї – шо ро́біти, хот' у бу́бон бий* (331), 13, 217.

ЯК БУБОН НА СВАЙБИ <НАРОБЛЯТЬСЯ> [йак бу́бон на сва́йб'ї <наробл'ац':а>], *підсил.* Виконувати значний обсяг роботи, виснажуватися, зморюватися. *За ц'і́лий де́н' нап'і́р'а́йує'а, йак бу́бон на сва́йб'ї – рук не чу́йу* (56), 96, 342.

ХОРО́ШИЙ БУБОН ТІКИ ЗА ГОРО́Ю [...т'і́ки за горо́йу], *ірон.* Хибна думка, що своє, близьке не може бути цінним і привабливим. *Чого́ ото́ до чужі́х д'і́уча́т аж на ві́силок хо́діт'? шо – хоро́ший бу́бон т'і́ки за горо́йу?* (164), 51, 113.

БУВАЛИЙ. БУВА́ЛИЙ І ВИДА́ЛИЙ, *схв.* Досвідчений, обізнаний. *То ти ни зна́йиш, а бува́лий і вида́лий за́просто це зро́бе* (63), 95, 317.

БУВАТИ. БУВА́ТИ Й ПЕРЕБУВА́ТИ, *підсил.* Бути досвідченим, бувалим. *Скр'і́з' йа буу́ і пери́буу, ба́чиу́ і переба́чиу – так і це дл'а ме́не ни но́вост'* (79), 60, 200.

БУГАЙ. БУГА́Й СКАЖЕ́НИЙ, *етн., заст.* Різновид дитячої гри «віл» (СГр – Ив). ЯК [йак] БУГА́Й НА ПРИ́В'ЯЗІ [прів'яз'ї], *ірон.* Лютий, сердитий. *Ус'ї́ л'у́ди норма́л'н'ї, а цей – йак буга́й на прів'яз'ї – б'і́га, усé б по́біу, потрошчи́у* (57), 1, 343.

ПІДНІМА́ТЬ БУГА́Я [п'ідн'і́ма́т' буга́йа], *підсил.* Бути сильним, демонструвати силу. *Ка́зали – п'ідн'і́ма́т' буга́йа, – хоч уже́ й буга́йіу́ ни було́, про́сто пока́зували си́лу на гі́р'ах, ка́мин'ах, м'і́шка́х* (136), 26, 373.

РОБИ́ТЬ НА БУГА́Я [робі́т' на буга́йа], *несхв.* Працювати задарма, безоплатно. *Го́дамі у́ колхо́з'ї на буга́йа ро́били, бо ни платі́ли, бувало́, н'ічо́го* (52), 4, 227.

БУДДЕ́НЬ. ПРО БУ́ДДЕ́НЬ [про бу́д:ин'], *зрід.* Для будня; нащодень. *Ця́ спі́дниця вже́ нехай про будде́нь бу́де* (СГр – Харьк. г), 113.

БУДИЛЬНИК. БУДИЛЬНИК НАЇДАТЬ [буділ'ник найідат'], зруб. Мати м'ясисте обличчя, бути товстим, гладким. *Буділ'ник найіу на бат'кових харчях, а йак у Хар'коу поїхау, то кудá ї д'їлос'а* (60), 31, 145, 165.

БУДКА. ГАВ – І В БУДКУ, глуз. Про удаваного, непослідовного сміливця. *А на зборах кáжин – гаў – і ў будку* (96), 83, 175.

ЗАЇХАТЬ [зайіхат'] У БУДКУ, зруб. Ударити в обличчя. *Зайіхау раз-два ў будку – знáтимо, йак на чужé рот одкривáт'* (56), 182, 232.

БУДКУ СВОЮ [свойу] ЗНАТИ, зруб. Знати своє місце, шануватися. *Будку свойу знай, і до мужик'іу не м'їшáйс'а* (114), 1, 121.

БУДКУ НАЇДАТЬ [найідат'], знев. Мати м'ясисте обличчя, бути товстим, гладким. *Будку найіу у кантор'і, а йа на лáнц'і охл'áла* (99), 11, 296.

ЦІБА [ц'ібá] В БУДКУ, зруб. Категорична пропозиція замовчати, зникнути. *Ц'ібá ў будку, не виступáй, по́ки не позвол'ат'* (115), 77, 154.

БУДУЛАЙ. БУДУЛАЙ ВІЛИТИЙ, ірон. Неголений, непідстрижений, бородатий чоловік. *З команд'іроўки вирнуўс'а – Будула́й вілітий, т'іки ж борода́ ни с́іва* (121), 59, 172.

БУДЯК. ЯК БУДЯК МІЖ ЧОРНОБРІВЦІВ [йак буд'ак м'їж чорнобрїуц'іу], ірон. Нерівня, не свій, не такий, чужий. *Сиді́т' се́ред д'іу́чат, йак буд'ак м'їж чорнобрїуц'іу* (357), СЮр, 114.

БУЗА. БУЗИТЬ [бузит'] БУЗУ, несхв. Базікати, патякати, скандаляти. *Кончи́и бузі́т' бузу – упраўл'áйс'а по двору́* (218), 267, 275.

БУЗИНА. БУЗИНІ ОБ'ІСТИСЯ [обїїстис'а], несхв. Бути ненормальним, поводитися неадекватно. *Чи ти бузині обїі́йс'а, шо на диті́ну кричі́ш?* (130), 51, 232.

БУКВА. БУКВОЮ ЗЮ [буквойу з'у], жарт., нов. Криво, зігнувшись, косо. *Ст'інку покла́ли буквойу з'у – от-о́т зава́лиц'а* (85).

СТАВАТЬ БУКВОЮ ЗЮ [става́т' буквойу з'у], жарт., нов. Набувати незручної, неприродної, карикатурної пози. *Бабушка хóче, щоб йа бур'акі поло́ла, а йа кажу́, шо ни буду става́т' буквойу з'у* (42), 180, 363.

ПО САМУ БУКВУ «Я» [...йа], підсил., ірон., нов. Максимально, потужно, інтенсивно; до крайньої межі. *Ауто́бус забі́тий по са́му букву́ Йа* (106), 7, 10.

ДВОХ БУКОВ НЕ СКЛАСТИ, ірон. Дурень, недорозвинений. *Хоч і с'ім клáс'іу за́кончи́у, а двох бу́коу не складе́* (86), 22, 344.

БУЛГАХТІР. <СПШІЙТЬ> ЯК БУЛГАХТІР ІЗ ЗАРПЛАТОЮ [<сп'іші́т'> йак булгáхт'ір із зарплáтою], ірон. Не поспішати, зволікати. *Ти так сп'іші́ш помагáт', йак булгáхт'ір із зарплáтою* (92), 176, 233.

БУЛКА. ШЕВЕЛІТЬ (ДВІГАТЬ, ВОРУШІТЬ) [шевилі́т' (двігат', воруші́т')] БУЛКАМИ, жарг. Швидко йти. *Шевилі́ бу́лками, бо ни ўсп'і́йм у шко́лу* (87), 230, 372.

БУЛЬБА. ПУСКА́ТЬ БУЛЬБИ [пусkáт' бу́л'би], ірон. 1. Тонути. *Т'іки одвирну́с'а, а в'ін у́жé се́рид р'ічки бу́л'би пусká* (119), 251; 2. Говорити. *Ти мин'і бу́л'би ни пусkáй, а замóуч і жди* (115), 58, 110.

БУЛЬБУ ДМУТЬ [бу́л'бу дмут'], ірон., зрід. Сердитися, ображатися. *Ди́л'у́с' – опіа́т' вона́ бу́л'бу надму́ла, а пита́йц'а – чо́го?* (513), 52.

БУЛЬКА. НЕ БУЛЬКА [...бул'ка] З НОСА, *ірон.* Непроста річ. *Тра́ктор – це тоб'ї ни бул'ка з носа, а сло́жний миха́н'їзм* (176), 109, 201.

БУЛЬКИ ВИБУЛЬЧУВАТЬ [бул'ки вибул'чуват'], *згруб.* Вирячатися, витріщатися. *Їа ўже ўклада́йус'а спат', а сус'їд у в'їкно́ бул'ки вибул'чиў – б'їс:ов'їсний* (117), 47, 374.

НА БУЛЬКИ РОЗЛИВА́ТЬ [на бул'ки розлива́т'], *жарт.* Наливати спиртне з пляшки у кілька ємностей, орієнтуючись на звуки (булькання). *Такий буў фо́кусник, шо на бул'ки розливаў – і ни ошиба́ўс'а* (213), 27, 267.

НА ТРИ БУЛЬКИ [бул'ки], *жарт.* Ділити спиртне, орієнтуючись на слух (булькання). *На три бул'ки под'їле ў темнот'ї – н'їкого ни об'їде* (213), 5.

БУМ. НИ БУМ-БУМ, *ірон.* Дурень, незнайко; не знати, не розуміти(ся). *Їа ў тих мото́рах – ни бум-бу́м* (315), 97, у б. пп.

БУМАГА. ПОПИРО́СНА БУМА́ГА, *тех.* Цигарковий папір. *Канахве́ти, ка́жда, заго́рнут'ї йак у попиро́сну бома́гу, шо́б ни злипа́лис'* (114), 173, 296.

ТОРГУВА́ТЬ БУМА́ГОЮ [торгува́т' бума́гойу] (ПАУТИ́НОЙ), *ірон.* Про відсутність продуктів, предметів торгівлі. *Ти́жн'ами това́ру ни приво́зили. Чи́м торго́ват' – бума́гойу?* (213), 59, 145.

БУР. ПЕ́РТИ БУ́РОМ, *згруб.* Настійно, наполегливо домагатися чогось. *Ни при бу́ром – ни полу́чиши ти маши́ну – нед:ам* (109), 34, 345.

БУРАТИ́НО. БАГАТЕНЬКИЙ БУРАТИ́НО [багатен'кий Бурат'їно], *ірон.* Багатій. *Дом ба́т'к'їўс'кий и́че й ви́г'їдно прода́ў, типе́р в'їн багатен'кий Бурат'їно стаў* (61), 160, 193.

БУРКУНИ. БУРКУНІ СПРАВЛЯ́ТЬ [спраўл'ят'], *ірон.* Бурчати, бубніти. *П'їду́ годува́т' Мико́лу, бо з по́л'а приишоў і ўже буркуні́ спраўл'а́* (119), 20.

БУРОК. СІБІРЬСЬКИЙ [с'їб'їр'с'кий] БУ́РОК, *знев.* Тупа, обмежена, дурнувата людина. *І пока́зуваў, і розка́зуваў, і мал'уваў ту трансм'їс'їйу, а воно́ – с'їб'їр'с'кий бу́рок – ни по́йме* (91), 58, 181.

БУРЯ. ЯК ВОЗНЕСЕ́НСЬКА БУ́РЯ [йак вознисе́нс'ка бу́р'а], *ірон., зрід.* Сумбурний, стихійний, непередбачуваний. *Приб'їгла, йак вознисе́нс'ка бу́р'а – поторохт'їла йазиком, і дал'ї полит'їла* (95), 145.

БУРЯК. БУРЯ́К [бур'ак] СА́ХАРНИЙ, *спец.* Буряк цукровий. *Бур'акі са́харн'ї й сахза́води с'ї'їали, так напро́рива́йїс'а йїх* (80), 305.

НІ БУРЯ́К, НІ РЕ́ДЬКА [н'ї бур'ак, н'ї ре́д'ка], *несхв.* 1. Непевний, сумнівний, невизначений. *Надво́р'ї то моро́з, то одлі́га – н'ї бур'ак, н'ї ре́д'ка* (78), 57, 112; 2. Безхарактерний, несамотійний. *В'їн і ў с'їмі́ї та́кий, низам'їтний – н'ї бур'ак, н'ї ре́д'ка* (119), 81, 234.

СІЯ́ТЬ БУРЯ́К, А ВРО́ДЕ БУДЯ́К [с'їят' бур'ак, а ўро́де буд'ак], *ірон.* Про невмілого чи недбайливого господаря. *Йак дба́йїш, так і ма́йїш, а ни так, йак Га́л'ка – пос'їйи бур'ак, а ўро́де буд'ак* (108), 13, 183.

ЧИТІ́РІ БУРЯ́КІ [читі́р'ї бур'акі] ТА ДВА КАБА́КІ, *ірон.* Мало, недостатньо (зокрема про урожай на городі). *Шо ж ти з горо́ду зн'ала́? читі́р'ї бур'акі та два каба́кі!* (95), 12, 82.

НАЗДОГÁД БУРЯКІВ [бур'ак'іў] <ШОБ ДАЛІІ ВАРÉНИКІВ [варéник'іў]>, *жарт*. Натяк на щось інше. *Кажі́ ў́же, шо хот'і́ў, а то ў́се наздога́д бур'ак'і́ў, шо́б да́лі варéник'і́ў* (132), 11, 15.

БУР'ЯН. У БУР'ЯНА́Х ЗАГУБІ́ТЬ [у бурйанáх загубі́т'], *глуз*. Позбавитися вагітності через аборт. *Ході́ла-ході́ла берéмин:а, а тоді́ шо? – у бурйанáх загубі́ла?! (51), 106, 142.*

У БУР'ЯНІ́ НАХО́ДИТЬ [у бурйан'і́ нахо́дит'], *жарт*. Евфемізм щодо народження. *У бурйан'і́ тебе́ найшлі́ – за буд'ако́м схова́ўс'а* (85), 89, 173.

ЯК БУР'ЯНУ́ [йак бурйану́], *підсил*. Дуже багато, велика кількість. *Картóшки сéй год, йак бурйану́* (119), 331.

БУТИ. БУВ ТА ЗАГЎВ, *несхв*. Чогось (когось) не стало. *З'ат' буў та загуў – бро́сиў мо́йу дочку́* (107), 95, у б. пп.

БУВАЄ Й УБУВАЄ [бува́йи й убува́йи]. Про природну закономірність, чергованість хорошого й поганого, достатку й нестачі. *Ишчé на тво́йому в'і́ку ўс'о́го бу́де й убу́де, так шо не жу́ріс' (134), 41, 318.*

БУЛА́ НЕ БУЛА́!, *підсил*. Про намір, спробу, ризик. *Була́ ни була́! попрóбу́йу и́ще раз – мо́жи й вий́де шос' (341), 125, у б. пп.*

БУТИ́ЛКА. БЕЗ БУТІ́ЛКИ НЕ РОЗІБРА́ТЬСЯ [роз'ібра́ц':а], *ірон*. Надто складно, неясно, незрозуміло. *По то́му прогнóзу бу́де дои́ш, по дру́гому бу́де су́хо – б'і́з буті́лки не розберéс'а* (235), 142, у б. пп.

У БУТІ́ЛКУ ЛІ́ЗТИ [...л'і́зти]¹, *несхв*. Ображатися, провокувати сварку, конфлікт. *Ти до і́ейі нормáл'но бала́кайш, а вона́ зра́зу ў буті́лку л'і́зе* (182), 30, 96.

У БУТІ́ЛКУ ЛІ́ЗТИ [...л'і́зти]², *несхв*. Зловживати алкогольними напоями, пиячити. *Ни ўсн'і́ло ві́рости – у́жé ў буті́лку л'і́зе, загл'ада́, а шо ж да́л'ш'і́ бу́де?! (494), 16, у б. пп.*

ЯК [йак] У БУТІ́ЛКУ (КАЛІ́ОЖУ [кал'ў́жу]) ПÉРДНУТИ, *згруб*. Сказати дурницю, нісенітницю. *Ус'і́ бала́кали ў д'і́ло, а цей моўча́ў, а тоді́ – йак у буті́лку пéрднуў* (142), 6, 106.

БУХ. ПІД [п'ід] БУ́ХОМ, *знев*. П'яний, напідпитку. *У́жé п'ід бу́хом, у́жé п'існ'і́ сп'і́ва (104); Йак ко́му́с' дес' пом'і́г, так додо́му п'ід бу́хом при́ходе – лу́ч'и́ б у́жé грóш'і́ браў (364), 94, 260.*

БУХВЕТ. БУХВЕТ ВИСТАВЛЯ́ТЬ [вистаўл'áт'], *ірон*. Випинати, демонструвати пишні груди (про жінок). *Бухвéт вистаўл'á, мо́же, хто і кл'у́не* (93), 6, 363.

БУХЕНВА́ЛЬД. ЯК У БУХЕНВА́ЛЬДІ [йак у Бухинва́л'д'і] ПОБУВА́ТИ, *ірон*. Худий, виснажений. *Прий́хала додо́му на кан'і́кули – йак у Бухинва́л'д'і побува́ла, чи ни йі́ст'н'і́чо? (30), 186, у б. пп.*

БУХТИ. З БУ́ХТИ-БАРА́ХТИ, *підсил*. Несподівано, неочікувано, зненацька, незважено. *З бу́хти-бара́хти стрóйку ни зат'і́вайут', бо це сурйóзне д'і́ло* (16); *.З бу́хти-бара́хти за́м'і́ж ни вихо́д'ат', а ў́се обдо́мат' трéба* (95), 91.

БУЧА. БУЧА ЗА ДРА́НУ (ЧУЖУ́) ОНУ́ЧКУ, *жарт*. Сварка з дріб'язкового приводу. *Зн'а́лі́ бу́чу за дра́ну ону́чу, а ра́ди чо́го? (71), 115, 261.*

ЗНИМА́ТЬ [зн'іма́т'] БУ́ЧУ, *підсил*. Кричати, галасувати. *Ма́н'ка, йак нинормáл'на, зн'а́ла́ бу́чу на ў́се силó* (379), 218, 213.

БЮРО. СПРАВУШНЕ БЮРО́ [б'у́ро]. 1. Довідке бюро. *На воза́л'і у спра́вушному б'у́р'і й спита́йши* (320), 17, 95; 2. *Жарт.* Знайко; ерудована людина. *Пёт'а ў нас – спра́вушне б'у́ро – усé зна* (471), 68.

БЯША. ЯК БЯША НА НОВІ [йак б'а́ша на нов'і] ВОРО́ТА <ДИВИ́ТЬСЯ [диві́ц':а]>, *знев.* Чогось очевидного не розуміти, дивуватися. *Два і два – чита́р'і, а в'ін дівіц':а, йак б'а́ша на нов'і воро́та* (174), 11, 91.

— В —

ВАВКА. ВА́ВКА В ГОЛОВІ [ва́ўка ў голов'і], *глуз.* Несповна розуму, дурень, телепень. *Із ва́ўкоў у́ голов'і тоб'і тут робі́т' н'і́чого – найду́ умн'і́шого* (44); *Йа́кэ там йо́му зам'і́ча́н':а ска́жиши, йак у йо́го ва́ўка ў́ голов'і?* (86), 116, 376.

ЧУЖА́ ВА́ВКА НЕ БОЛІ́ТЬ [болі́т'], *несхв.* Про егоїзм, байдужість до чийогось горя, нещастя. *А шо типе́р йо́му до на́шого го́р'а – чу́жэ ва́ўка ни бо́літ'* (187), 32, 122.

ХОЧ ДО ВА́ВКИ КЛА́СТИ, *схв.* Про слухняну, згідливу, виховану людину. *Ото́ повезло́ На́сті, де вона́ тако́го й прийма́ка ви́копала – хоч до ва́ўки кладі́* (375), 92, 262.

ШОБ ВАВКІ́ В РО́ТІ [...ро́т'і] ПОВИЛА́ЗИЛИ, *згруб.* Побажання комусь лихого, недоброго, зокрема за наговір, обмову, плітки. *Шоб т'і́й мойі́й сус'і́ц':і ва́ўкі ў ро́т'і повила́зили, йак вона́ так'і спл'ётн'і про ме́не пуска́* (95), 20, 84.

ВАГОН. ВАГО́Н І МАЛÉНЬКА ТІЛÉЖКА [ваго́н і малéн'ка т'і́л'éжка], *підсил.* Дуже багато, через край. *За л'і́сом тих ви́шен' – ваго́н і малéн'ка т'і́л'éжка* (101), 13, 167.

ВАЛÉРА. ЯК ВАЛÉРА [йак Вал'éра], *глуз., зрід.* Дурень, йолоп. *Шо ти йак Вал'éра, хо́диши чмелéн:ий?* (319), 95.

ВАЛÉТ. ВАЛÉТОМ (ВАЛ'ТО́М) ЛЯГА́ТЬ [вал'éтом (вал'то́м) л'ага́т']. Лягати поряд, але в протилежні сторони головами. *М'і́ста бу́ло ма́ло, так ми вал'éтом л'а́гли* (143), 18, у б. пп.

ВАЛ'ТІ́ В ГОЛОВІ́ [вал'ті́ ў́ голов'і], *знев.* Недоумок, телепень. *Хот' у йо́го й ва́л'ти ў́ голов'і, а михан'і́зато́рс'ку шко́лу зако́нчиў, и́че й тракто́р'і́ст нипога́ний* (175), 129, 193.

БІЗ ДВОХ ВАЛ'ТІ́В <У ГОЛОВІ́> [б'і́з дво́х вал'т'і́ў <у́ голов'і>], *знев.* Несповна розуму, дурень, йолоп. *Куди́ йо́му на робо́ту, йак в'ін б'і́з дво́х вал'т'і́ў?* (126), 8, 119.

ВАЛИ́ТИ. ВАЛІ́ТИ НАПРОЛО́М, *підсил.* Рішуче досягати свого, незважаючи на перепони, перешкоди. *Та д'і́ўка ва́ле напра́лом – зна, шо хо́че і йак йо́го до́біц':а* (119), 52, 373.

ВА́ЛОМ ВАЛІ́ТЬ [...валі́т'], *підсил.* Безперервно, у великій кількості (натовпом) рухатися. *Наро́д на йа́рмарк'і ва́лом во́ле* (346); *Лу́ди на база́р' ва́лом ва́л'ат'* (58), 300, 380, у б. пп.

ВАЛ'ЬС. ГУЛЯ́ТЬ ВАЛ'ЬСОМ [гул'а́т' ва́л'сом], *ірон.* 1. Одержати відмову, відкоша. *Сказа́ла Іва́нов'і, шоб гул'а́ў ва́л'сом – лу́ч':ого найду́* (263), 20, 91; 2.

Мати вільний час, звільнятися від чогось. *Горód прибрáў – тепёр гул'áй вáл'сом до сл'ёдушчой висні* (89), 39, 229.

ТАНЦЮВА́ТЬ ВА́ЛЬСОМ [танц'увáт' вáл'сом], *ірон.* Ити, забиратися геть. *Танц'уй вáл'сом з на́шої лáвочки – у вас сво́йá йе* (30), 275, 456.

ВАЛЯНОК. ВА́ЛЯНОК [вáл'анок] НА ПЛЕЧА́Х, *знев.* Дурень, телепень, недоумок. *Шо ти зд'éлайиш, йак вáл'анок на плечáх – мозгі друг'і ни ўста́виш* (494), 145, 377.

ЯК СІБІРСЬКИЙ ВА́ЛЯНОК [йак с'іб'ірс'кий вáл'анок], *знев.* Дурний, пришепелуватий, недоумкуватий. *Йа ў тих зап'яті́х, чи ко́мах, і ў шкóл'і бу́лá – йак с'іб'ірс'кий вáл'анок* (68), 15, 113.

ПРИКИДА́ТЬСЯ ВА́ЛЯНКОМ (ШЛА́НГОЮ, ЩЕКО́ЛДОЮ) [прикида́н'а вáл'анком (шлáнгою, шчикóлдóю)], *глуз.* Удавати із себе просту, наївну людину. *Прикида́йц'а вáл'анком, а сам соб'і́ на ум'і* (230), 56, у б. пп.

ВАМ, ВАС. А ХА́Й ВА́М. 1. *Лай.* Незадоволення, досада, злість. *А хай вам – п'и́лі п'ід три чорті́* (95), 17, 177; 2. *Схв.* Доброзичливість, симпатія, прихильність. *А хай вам – шоб жив'і́ бу́лі й и́часлі́в'і* (96), 70, 264.

ШОБ ВАС (ТЕБЕ́, МЕНЕ́). 1. *Лай.* Незадоволення, досада, злість. *Шоб вас, йак ви ба́штан ми́н'і перепо́ганили* (86), 76, 111; 2. *Схв.* Доброзичливість, задоволення. *А шоб тебе́ – отакé зробі́ў – ни ўс'ак зум'і́и* (16), 127, 117.

ВАНЬКА. ВА́НЬКУ ВАЛЯ́ТЬ [Ва́н'ку вал'áт'], *несхв.* 1. Ледарювати, неробувати. *Ус'і на жни́вáх, а в'ін у двoр'і Ва́н'ку вал'á* (116), 15, 347; 2. Прикидатися, лукавити. *Ва́н'ку не вал'áй, а кажі́, куди́ цей про́водок кр'і́п'іт' – ти ж це зна́йиш* (109), 89, 65; 3. Поводитися несерйозно, смішити, комікувати. *Тут во́прóс сур'йóзний р'і́шáйц'а, а в'ін Ва́н'ку вал'á, шо ўс'і ре́гóчут'* (97), 7, 231.

ВА́НЬКА ВСТРÓВ [Ва́н'ка В'ётроў], *глуз.* Ніхто, невідомий. *Хто дрóва рубáтиме? – Ва́н'ка В'ётроў?!* (128), 3, 114.

ВА́НЬКА ПРИКУКУ́РЕНИЙ, *знев.* Дурень, телепень, неумійко. *Йакá там д'і́учина п'утн'а з ним стр'і́чáтимц'а, з тим Ва́н'ко́у прикуку́риним* (271), 74, 129.

ВАНЯ. ВА́НЯ (ПЕ́ТЯ) [Ва́н'а (Пёт'а)] З КОНЗАВО́ДУ (МИЛЗАВО́ДУ), *знев.* Простакуватий, примітивний чоловік (хлопець); селяк. *Та в'ін і рук ни м'і́йе, йі зуби ни чі́сте – Ва́н'а з конзаво́ду!* (128), 93, 321.

ВАРЕНИЙ. І ВА́РЕНЕ, І ЖА́РЕНЕ (І ПЕ́ЧЕНЕ, І ШКВА́РЕНЕ). Усе є; цілковитий достаток; усі вигоди, умови. *Шо йо́му и́че трéба бу́ло – і ва́рене, і жа́рене – усé йе* (84), 162, 177.

ВА́РЕНИЙ І ЖА́РЕНИЙ (СМА́ЛЕНИЙ, ПЕ́ЧЕНИЙ), *підсил.* Бувалий, досвідчений. *І ў т'ур'м'і́ сид'і́ў, і ў С'іб'і́р' на зароб'і́тки йі́здиў, і скр'і́з бува́ў, одно́ сло́во – ва́риний і жа́риний* (119), 18, 378.

ВАРЕНИК. ВАРЕ́НИК ІЗ НІЧІ́ЙМКОЮ [...н'і́чіймко́ю], *кул.* Вареник без начинки, варяниця. *Зварі́ла с'і́ром ва́ре́ник'і́ў, а не́ск'і́ки – з н'і́чіймко́ю* (348), 3, 8.

ЛІ́НІВІЙ [л'і́нівій] ВАРЕ́НИК, *кул.* Вареник без начинки, виготовлений із тіста, замішаного із сиром. *К'і́сто с'і́ром зам'і́с ували́, о́крул'áли заўб'і́лики з ка́кл'ёту́ й ва́рі́ли, а не начин'áли – то́го́ й л'і́нів'і ва́ре́ники* (203), 106, 143.

МУ́ДРИЙ (СМІШНИЙ [см'ішний]) **ВАРÉНИК**, кул. Вареник, який навмисно готували без начинки або з іншим наповнювачем-сюрпризом. *Ус'ї варéники з ви́ин'ами, а оді́н-два – с:лі́вами, ото́ й му́дрий варéник, його́ шука́ли – кому́ попаде́ц'а* (190), 27, 134.

СЛІ́ПІЙ [сл'іпій] **ВАРÉНИК**, кул. Вареник без начинки. *Вари́ли варéники з карто́шкою, капу́стою і сл'іп'і́ варéники – б'і́з нічо́го* (538), 57.

ВАРÉНИК(А) РОЗКРИВА́ТИ, *евф., ірон.* Знаджувати, добровільно вступати у статевий акт (про дівчину, жінку). *Йе так'і́ доброво́лки, шо варéник сам'і́ розкрива́ють, а тод'і́ крича́т, шо знасі́л'нича́в* (93), 119, 205.

ВАРÉНИК(А) РОЗТУ́ЛЯТЬ [...розту́л'ят'], *евф., ірон.* Провокувати, виявляти хіть до статевого акту (про дівчину, жінку). *Йакби́ варéник сама́ ни розту́лила, то ніхто́ на не́й й ни лі́з би* (423), 96.

ЯК [йак] **ВАРÉНИК**, *жарт.* Товста, гладка, опецькувата людина. *Таки́й упи́таний і кру́глєн'кий ону́к, йак варéник* (106), 23, 259.

ВАРÉНИКИ СМЕТА́НОЙ НЕ СПО́РТИТИ, *схв.* Хороше не має меж. *Угои́чай, стара́, налива́й по трéт'ї́ – варéники смета́ной ни спо́ртиш* (379), 34, 179.

ВАРÉНИКИ З ГВІЗДКА́МИ [...гв'іздка́ми], *жарт.* Відсутність харчу, їжі. *На ве́чér'у ў́ нас, йа так по́н'аў, т'і́ки варéники з гв'іздка́ми?* (149), 18, 125.

ВАРÉНИКИ СПРАВЛЯ́ТЬ [варéники спраўл'ят'], *етн.* Частина весілля: пригощання у домі нареченої. *Йаг одгу́л'а́ли ў́ молодóго, так іду́т' до молодóї варéники спраўл'ят'* (120), 104, 380.

ВАРÉНИКИ ПІ́Д ЛА́ВКОЮ З УСЯ́КОЮ ПРИПРА́ВКОЮ [п'ід лаўкою з ус'акоюу припраўкоюу], *жарт.* Добробут, достаток їжі, харчів. *Захо́т'и ў́ го́ст'і – у нас тут варéники п'ід лаўкоюу з ус'акоюу припраўкоюу* (387), 85, 191.

ЛПІ́ТИ [л'і́пити] **ВАРÉНИКИ**, *несхв.* Пліткувати, пересуджувати, судачити. *То так'і́ ба́бі, шо ц'і́лий де́н' л'і́п'лат' варéники – йі́х лу́ч'и ни тро́гат'* (125), 4, 191.

НАЙДА́ТИСЯ СМІ́ШНИХ ВАРÉНИКІВ [найда́тис'а см'і́сних варéник'іў], *ірон.* Сміятися без причини. *Шо, найі́лис'а см'і́сних варéник'іў, шо аж зали́ва́їтис'?* (157), 13, 204.

ВАРЯ́НИЦІ. МА́МИНІ ВАРЯ́НИЦІ [ма́мин'і вар'ані́ц'і], *жарт.* Великі губи. *Ни пл'а́мкай ма́миними вар'ані́ц'ами й ві́три йі́х* (104), 59, 381.

РОЗКА́ТУВАТЬ ВАРЯ́НИЦІ [розка́туват' вар'ані́ц'і] (**ВАРÉНИКИ**), *жарт.* Розраховувати отримати щось дурно, легко; зазіхати на чуже. *Розката́ли вар'ані́ц'і на дармові́й мого́річ, та ни ту́т-то бу́ло* (382), 62, 185.

ВАРЯ́НИЦЯ ХОДЯ́ЧА [вар'ані́ц'а ход'а́ча], *ірон.* Губань, губатий. *Розпусти́ў свої́ губи – вар'ані́ц'а ход'а́ча* (95), 249, 317.

ВАСИ́ЛЬ/ВАСЯ. ВАСІ́ЛЬ БА́БІ РІ́ДНА ТІ́ТКА [Васі́л' ба́б'і р'ідна т'і́тка], *жарт.* Далекий (сумнівний) родич. *Йак'і́ там вони́ родич'і – Васи́л' ба́б'і р'ідна т'і́тка* (105), 2, 112.

ВАСІ́ЛЬ БА́БІ РІ́ДНИЙ ХВЕ́ДІР [Васі́л' ба́б'і р'ідний Хвeд'і́р], *жарт.* Далекий (сумнівний) родич. *Шо то за родич'і – т'і́ки й того́, шо Васи́л' ба́б'і р'ідний Хвeд'і́р* (192), 95, 151.

ВАСІ́ЛЬ БА́БІ [Васі́л' ба́б'і] **СЕСТРА́**, *жарт.* Далекий (сумнівний) родич. *Ага́, родич'і – Васи́л' ба́б'і систра́* (331), 61, 214.

ГО́ЛИЙ ВАС'Я. [Вас'а], жарг. Немає нічого, пусто, порожньо. У кошил'ку Микóлиному - го́лий Вас'а (113), 15, 166.

СВІ́СНИ, ВАС'Ю, ТИ ДУРНІ́ШИЙ [сві́сни, Вас'у, ти дурн'іший], ірон. Перекладати свою роботу на іншого. Сві́сни, Вас'у, ти дурн'іший – а йа ни бў́ду робі́т' не свої́е (166), 74, 388.

ВАС'Я ТЮ-ТЮ [Вас'а т'у-т'у́], ірон. Дурень, йолоп. Ус'і л'у́ди, йак л'у́ди, а цей – Вас'а т'у-т'у́ (106), 7, 112.

ЗДРА́СТУЙ, ВАС'Я, Я ЗНЕСЛАС'Я [...Вас'а, йа знеслас'а], ірон. Про несподіванку, сюрприз. То год три не бу́ло, а то прийі́хаў – здра́стуй, Вас'а, йа знеслас'а! (77), 3, 95.

ВАСЬ. ВАСЬ-ВАСЬ [вас'- вас'], ірон. Про дружні, приятельські (інколи інтимні) стосунки. А ви, шо, не зна́ли, шо Св'є́тка з То́л'кой вас'-вас'? (107), 33, 206.

ВА́ТА. ВА́ТА ЧИ ВО́ВНА, ШОБ КИШКА́ ПОВНА [...воўна...поўна], ірон. Неперебірливість, пожадливість у їжі. Йак проголода́йіс'а, так не дівис'а – ва́та чи воўна, щоб т'і́ки кишка́ поўна (115), 60, 389.

ВА́Ш. ВА́ША НЕ ПЛІ́АШЕ [пл'а́ше], жарт. Про неспроможного безсильного, безпорадного суперника. Ва́ша не пл'а́ше, бо ў ме́не коро́л' ко́зир'а на рука́х (188), 143, 349.

ВА́ШИМ І НА́ШИМ, несхв. Про нестійкість, непринциповість позицій, поведінки. То така д'і́ўка, шо і ва́шим, і на́шим – йаби́ йі́й ви́годно бу́ло (77), 4, 6.

ВДА́ЧА. ВДА́ЧА СОБА́ЧА <ЯК [йак] НЕ БРЕХНЕ́, ТО Й НЕ ДИХНЕ́>, несхв. Про неправдиву, лукаву людину. Ти йо́му' ни в'і́р' – у йо́го у́да́ча соба́ча, йак не брехне́, то й не дихне́ (40), 32, 215.

ВДОВЖ. ШО ВДОВЖ [ўдоўж], ШО ВПÓПЕРЕК, ірон. Невисока, але товста людина. Там так розі́йлас'а – шо ўдоўж, шо ўпо́пирек (114), 36, 390.

ВДРУГ. НЕ ВДРУГ. 1. Нешвидко, повільно, обдумано. Ни ў́друг вона́ й согла́силас'а, а по́том пожині́лис'а – і живі́ут' (50), 119, 322; 2. Серйозно, ґрунтовно, підготовлено. Самáн:а ха́та про́ста, а ни ў́друг стрóйи́ц'а – усé на́да загото́вит' (123), 25, 77; 3. Нелегко, непросто. С'о́дн'і і п'у́тн'а д'і́ўка ни ў́друг за́м'іж ви́йде (95), 145, 207.

ВЕ́КЛА. ВЕ́КЛА ПРОСИ́ТЬСЯ [...про́сиц'а], ірон. Вадження, блювання, ригання. Ві́тиц'у лі́йни'ого – так типéр Ве́кла про́сиц'а (230), 84, 146.

СИДІ́, ВЕ́КЛО, ШЕ НЕ СМЕ́РКЛО, несхв. Про непрацьовиту людину, що любить часто і допізна гостювати, пліткуючи. Та н'і, йа ў́же п'і́ду, бо бу́де, йак ото́ – сиді́, Ве́кло, ше не сме́ркло (189), 10, 391.

ВЕ́ЛИКДЕНЬ. У ТУРЕ́ЦЬКИЙ ВЕ́ЛИКДЕНЬ [у туре́ц'кий вели́гдин'], ірон. Ніколи, ні за яких умов. См'і́йе́ц'а а й ка́же, шо прийі́ду́ свáтат' у туре́ц'кий вели́гдин' (138), 193, 194.

ШІ́ЙТИ-БІ́ЛІТИ – ЗА́ВТРА ВЕ́ЛИКДЕНЬ [ші́ти-б'і́літи – заў́тра Вилі́гден'], жарт. Про поспіх, хапливість. Он свáйба на но́с'і – на́да ші́ти-б'і́літи – заў́тра Вилі́гден' (121); Назби́рала робо́ти, а ви́ходний оді́н, ото́ й ви́ходе, шо тре́ба шит'-б'і́літ' – заў́тра Вилі́гдин' (104), 67, 516.

ВЕНІ́ГРЕТ. ВЕНІ́ГРЕТ РОБІ́ТЬ [вин'і́грет робі́т'], підсил. Бити, товкти. Йак п'і́йма́йу, з мо́рди вин'і́грет зроби́ў, щоб ни дра́жні́ўс'а (82), 120, 160.

ВЕРБА. ПЛАКСІВА ВЕРБА́, *ірон.* Вередлива, плаксива людина (дитина). *Плаксíва верба́ завелá своїейі, хоч в'ідрó п'ідстаўл'а́й* (91), 117, 216.

ВЕРБА́ У ПО́ПІ (ЖО́ПІ) [пóп'і (жо́п'і)] ВІ́РОСТЕ, *ірон.* Жартівлива заборона довго купатися, перебувати у воді. *Вилáз' із ваган'і́й, бо верба́ ў пóп'і ві́росте* (350), 57, 168.

ЯК ІЗ ВЕРБ́Й ШЕ́РСТІ [йак із вирб́й ше́рст'і], *ірон.* Нічого, нікчемно мало. *Пóл'зи з тебе́, йак із вирб́й ше́рст'і* (115), 26, 392.

ЯК [йак] З ВЕРБ́Й ПЕТРУ́ШКИ, *ірон.* Нічого, мізерно. *Із тебе́, Ка́т'у, по́моч'і, йак з вирб́й питру́шки* (392), 11, 208.

НА ВЕРБ́І НАХО́ДИТЬ [на вирб́'і нахо́дит'], *жарт.* Евфемізм щодо народження. *Бе́регом ба́т'ко йшоў і тебе́ на вирб́'і найшоў* (80), 15, 393.

ВЕРБО́Ю ВЧИ́ТЬ [вербо́йу ў́чит'], *ірон.* Бити, карати. *Твої́х д'іте́й т'і́ки вербо́йу ў́чит' – хул'і́гани* (78), 84, 86.

ВЕРБЛЮ́Д. ПЛЕ́СТІСЬ, **ЯК** ВЕРБЛЮ́Д [пли́стіс', йак вирбл'у́д], *несхв.* Повільно йти. *Плеті́ц':а, йак вирбл'у́д – так і на по́йїзд опозда́ймо* (96), 33.

ТЕЛПІА́ТЬСЯ, **ЯК** ВЕРБЛЮ́Д [т'і́л'іпа́ц':а, йак вирбл'у́д], *несхв.* Повільно йти. *Т'і́л'іпа́йц':а поза́д, йак вирбл'у́д* (143), 87, 394.

ВЕРЕТЕ́НО. <СИ́ДІТЬ,> **ЯК** НА ВЕРЕТЕ́НІ [<сид'і́т',> йак на вериті́н'і], *ірон.* Нервуватися, нетерпеливитися. *Ус'і́ д'і́ти сид'а́т' норма́льно, а цей – йак на вериті́н'і* (209), 365, 383.

<КРУ́ТІТЬСЯ,> **ЯК** БА́БСЬКЕ [<кру́ти́ц':а,> йаг ба́бс'ке] ВЕРЕТЕ́НО, *ірон.* Бути метушливим, непосидливим, зайнятим повсякчасною роботою. *На миг ни прис'а́де – кру́ти́ц':а, йаг ба́бс'ке верете́но, в:ес' ден'* (114), 54, 89.

ВЕРЕТЕ́НОМ КРУ́ТІТЬСЯ [... кру́ти́ц':а], *підсил.* 1. Бути активним, енергійним; докладати максимум зусиль. *Верете́ном удова́ кру́ти́ц':а, шоб д'і́т'ам у го́роді помо́гті* (26), 129, 275; 2. Метушитися, клопотатися, суєтитися. *Верете́ном кру́ти́ц':а по дво́ру, а пóл'зи нима́ – т'і́ки шко́да* (186), 130, 241.

ВЕРСТА. **ЗА** СІМ [с'і́м] ВЕ́РСТ КИСЕЛЮ́ Ї́СТИ [кис'і́л'у́ йі́сти], *ірон.* Про неадекватність зусиль і результату. *Найшо́ў дурака́ за с'і́м верст кис'і́л'у́ йі́сти – і́тії за четвирті́нкойу аж на той к'і́не́ц' селá* (72), 9, 217.

ЧУГУ́ЙВСЬКА [чу́гуйі́ўс'ка] ВЕРСТА́, *ірон.* Дуже висока людина. *Та чу́гуйі́ўс'ка верста́ й в одв'і́рках пригина́йц':а* (78), 27, 395.

ЗА ВЕРСТУ́ ВІ́ДНО, *підсил.* Здалеку помітно, видно. *За вирсту́ ві́дно, шо хита́йи́с'а* (195), 50, 384.

ЗА ВЕРСТУ́ ЧУ́ТЬ [...чут'], *підсил.* 1. Дуже голосно; далеко чути. *По-секре́ту гово́риши, а за вирсту́ чу́т'* (118), 23, 395; 2. Про сильний запах. *Над'і́кало́нилас', шо за вирсту́ чу́т'* (119), 12, 210.

ВЕРТО́ЛЬОТ. **ЯК** ВЕРТО́ЛЬОТ [йак вертол'о́т], *жарт.* Швидка, метка, моторна людина. *Подво́р':ам мото́йц':а, йак вертол'о́т – ото́ ба́ба!* (180), 67, 173.

ВЕРТО́ЛЬО́ТИ (САМО́ЛЬО́ТИ) В ГОЛОВІ́ ЛІТА́ЮТЬ [виртол'о́ти (самол'о́ти) ў́ голо́в'і́ л'і́тайут'], *несхв.* Про шум, гудіння у вухах, головний біль. *Виртол'о́ти ў́ голо́в'і́ л'і́тайут' – мат', даўл'е́н'є підн'ало́с'а* (143), 34, 323.

ВЕРХ. ПО ВЕРХА́М. 1. Схв. Вільно, швидко (читати). *Хлопча узялось за письмо і стало не спотикаючись читати аж по верхам* (СКв); 2. Несхв. Поверхово, невдумливо (читати, осягати, учитися). *І ў шкóл'і по верхáм учіўс'а, і ў т'эхн'ікум'і* (401), СКв, у б. пп.

ВЕРХОВИЙ. ЯК [йак] ВЕРХОВІ́Й, підсил. Високий зростом. *Стойіт' уже́ висо́кий, йак верхові́й* (373), 82, 94.

ВЕРША. РОЗЖАЛОБИТЬСЯ, ЯК [рож:áлобиц':а, йак] ВÉРША НАД РА́КАМИ, ірон., зрід. Неширо, лукаво співчувати. *Це ўсирамна́ково, шо пожал'іў воўк коби́лу, шо рож:áлобиц':а, йак ве́рша над ра́ками – і там, і там – обма́н* (178), СЮр.

ВЕРШОК. ДВА ВЕРШКА́ ОД ГОРШКА́ <З КАРТУЗО́М>, жарт. Низькоросла людина. *Два вери́кa од гори́кa з картузо́м, а ў шерéнгу пне́ц':а пе́рвий* (142), 22, 397.

ВЕСЕЛО. ВÉСЕЛО І СЕРДІ́ТО, схв. Задовільний варіант, можливо, оптимальний. *Корóву купіли недо́рого – ве́село і серди́то* (152), 10, 386.

ВÉСЕЛО-ПРЕВÉСЕЛО, підсил. Надзвичайно весело; піднесеність настрою; легкість. *Ці́лий ден' в'інкі плетимó та за мите́ликами ган'айімос'а – ве́сило-приве́сило нам* (385), 141, 145.

ВЕСНА. СПАТЬ ВЕСНО́Ю – ПЛА́КАТЬ ЗІМО́Ю [спат' весно́йу – пла́кат' з'імо́йу], несхв. Про неприпустимість, шкідливість, небезпечність ледарства. *С'іча́с са́м'і гар'а́ч'і дн'і, бо спіи́ш весно́йу – пла́чиш з'імо́йу, бо йі́сти н'і́чого* (225), 95, 398.

ВЕСТИ. ВЕСТІ́ ЖИВОСІ́ЛОМ, підсил. Примушувати йти. *Сам ни хот'іў – прийшлос' висті́ живосі́лом* (68), 123, 218.

ВЕСЬ. ЯК НЕ ВЕСЬ (ВСЯ) [йак ни вес' (ўс'а)], ірон. Несповна розуму, недоумок. *Ти оце́ балака́йиш, йак ни вес' – сті́дно слуха́т'* (169), 46, 372.

ВЕХ. ВÉХУ ВХОПІ́ТЬ [... ўхопі́т'], знев., зрід. Бути недоумкуватим, дурнуватим, пришелепуватим. *Мат', ве́ху ўхопі́ў, шо так ка́зиц':а* (252), 275.

ВЕЧІР. ДО СІВОГО ВÉЧЕРА, підсил. Допізна, майже до ночі. *На д'і́л'а́нках задéржували́с'а до сі́вого ве́чера* (104), 29, 196.

ВÉЧЕРОМ НЕ ЗАЖЕ́НІШ, УТРОМ НЕ ДОБУ́ДИШСЯ [добу́дис':а], ірон. Про ледаря-гульця. *Сино́к у йе́йі – ве́чером не заже́нїш, у́тром не добу́дис'а, ходжби́ ўже́ жини́ўс'а* (145), 22, 211.

ВЕС/ВІС. НА ВЕС ... [в'ес]... ЗО́ЛОТА, підсил. Надзвичайно цінно. *Здорóв'я на́да ц'і́ніт' на в'ес зо́лота* (380), 106; 117;.

НА ВІС [в'іс] ЗО́ЛОТА, підсил. Дорогий, дорогоцінний, важливий. *Механ'іза́тори хоро́ш'і бу́ли на в'іс зо́лота ў МЕТЕ́ЄС'І* (108), 21, 178.

ВЗГЛЯД. ВЗГЛЯ́Д [ўзгл'ад] ЗІ́ЗИЙ, несхв. Заздрий, недобрий, зурочливий погляд. *Йак ўзгл'ад зі́зий – л'у́діна недо́бра, ни дру́жі з йе́йу* 351); *Ўзгл'ад зі́зий, йак у в'ід'мака́* (213), 163, 177.

КО́РЯВИЙ ВЗГЛЯ́Д [кор'авий ўзгл'ад], несхв. Недобрий, недоброзичливий, зурочливий погляд. *Кор'авий ўзгл'ад у йо́го, йак гл'а́не – мо́же коро́ва окрив'і́т'* (34), 4, 152.

НА ВЗГЛЯД. [ўзгл'ад]. 1. Приблизно, на око. *На ўзгл'ад тут к'іл пйат' бўде* (399); *На ўзгл'ад ййй год'йў ш'існац'ат'* (101), 148, 171, 213, 298. 2. На чинось думку. *На м'йй ўзгл'ад, так в'ін того не стоїи, шоб так убивац':а* (400), 47.

ТРЕЗВИЙ ВЗГЛЯД [ўзгл'ад], схв. Адекватне, розсудливе, зважене сприймання. *На трэзвий ўзгл'ад, так тут і д'іліт' н'ічого – усё д'іт'ам од:ат'* (119), 41, 366.

ВЗРОСТ. ДО ВЗРОСТУ, зрід. До повноліття. *Там-то вона (Галочка) і була до взросту і навчалась там (у монастирі) усьому доброму (СКв), 147, 351.*

ВИ. А ШОБ ВИ ВІЗДИХАЛИ, згруб. Проклін, побажання нещастя. *А шоб ви йому віздихали, йак отó ўс'і гр'адкі розгриблі* (178), СКв, 244, 259.

ВИБІРКИ. ЗА ВІБІРКИ БОГ ДАЄ ВІТРІШКИ [за виб'ірки Бог даїє вітр'ішки], глуз. Про небажаність вередування, капризування. *Ни хот'іла виходит' за Микóлу, а тупёр – хот' за старóго чи дурнóго, за виб'ірки Бог даїє вітр'ішки, шоб знала, йак перибират'* (114), 27, 212.

ВИБРОСИТЬ. ВІКРАСИТЬ І ВІБРОСИТЬ [вікрасит' і вибросит'], несхв. Негодяща річ, нікчемний виріб. *Ну й кóхту пошїла – вікрасит' і вибросит'* (104), 27, 171.

ВИВАРКА. СТАРА ВІВАРКА (КАСТРУЛЯ) [кастрўл'а], знев. Стара людина. *Старá віварка ўже, а губи помадоўу ма́жи* (131), 19, 197.

ВИВОДОК. СУЧОГО ВІВОДКУ (ЗАВОДУ), згруб. Із кепського середовища, оточення. *Шо ти з хло́ц'а пўтн'ого ждеш, йак в'ін сучого віводку – у йóго ўс'а с'імія – банд'іти* (104), 46, 219.

ВЁСЬ [вёс'] ВІВОДОК, жарт. Уся сім'я, компанія, група. *Увёс' віводок іс:ад'іка на прогўлку ведё* (352), 117, 149.

ВИГІН. НА ВІГІН ДИВІТИСЯ [на вигін дивітис'а], ірон., зрід. Бути напередодні смерті. *Йак старій ўже, то й на виг'ін диўл'ўс'* (164), 123.

ВИГОВОР. ІЗ ВІГОВОРОМ, ірон. Із доганою, наріканнями. *Хоч і з віговором, а ж'інка одпўстїла-такї на рибáлку* (128), 68.

ВИГРАШКИ. НЕ ВІГРАШКИ, підсил. Серйозне, клопітне, трудомістке у виконанні діло. *Р'адóк бур'ак'йў з к'ілометр прополóт' – то ни віграшки* (156), 99, 371.

ВИД. НА ВИД. На вигляд, за зовнішніми ознаками, приблизно. *На вид ййй год'йў шпінáц':ат'* (370); *На вид ййй ни б'ілиш триц':атї* (371), 7, 124.

ВІДИ БАЧИТЬ [бáчит'], схв. Бути досвідченим, обізнаним. *Багáто за жизн' йа від'йў побáчиў, і побуáў і ў Гирмáн'ййі, Пóл'ш'і* (85), 79, 374.

ВІДИ ВИДАТЬ [видáт'], схв. Бути досвідченим, обізнаним. *Багáто де бувáў, багáто від'йў видáў* (145), 17, 198.

ПІД [п'ід] ВІДОМ. Удаючи, прикинувшись. *П'ід відом бол'ноїі на роботу ни хóде* (188), 95, 375.

<АЖ> НА ВИДУ ПЕРЕМІНЯТЬСЯ [перем'ін'áц':а], підсил. Дуже хвилюватися, перейматися. *Йому благодарност' обйáўл'áйут', а в'ін аж на виду перем'ін'áйц':а* (124), 86, 177.

БРЕХАТИ Й ВІДУ НЕ ДАВАТИ, несхв. Упевнено, переконливо говорити неправду. *Наўчїўс'а брехáти й віду не давáти, ну йак тут ни пов'іриш?* (34), 155, 376.

КОМУНІАЦЬКОМУ [комун'ац'кому] ВІДУ НЕМА́ СТІДУ, *нов., несхв.* Про неморальність більшості компартійців. *Та ц'і ж парт'ійн'і пєрв'і ж і колхóзи роз'ікра́ли - комун'ац'кому віду нима́ стіду* (15), 81, 376.

ВИДАЛЬЦІ. ВИДА́ТИ ВИДА́ЛЬЦІВ [...вида́л'ц'і́], *схв., зрід.* Бути досвідченим, бувалим. *Видали ми, будучи сказать, вида́льців. Прижучив було він мене добре, та і я йому, теє-то, задав пинхви* (СКв), 474.

ВИДРЯ. ЯК ВІДРЯ [йак відр'а], *несхв.* Хитрун, лукавець, шельма. *Та відр'а ўсе ўже зна й насм'іхайц'а* (86), 75, 184.

ВИЖИМАТЬ. ХОЧ ВИЖМИ, *підсил.* Про щось дуже вологе, мокре. *Так спот'і́у, шо сорóчку – хоч віжми* (464), СКв, 202.

ВИЗГ. ДО ПОРОСЯЧОГО (КАБА́НЯЧОГО) [до порос'ячого (каба́н'ячого) ВІЗГУ НАБИРА́ТИСЯ [набира́тис'а], *згруб.* Надмірно вживати спиртне. *Йак дес' шабайну́у, так до порос'ячого візгу набере́ц'а* (368), 37, 178.

ВИКАЗУВАТЬ. НЕ ВІКАЗАТЬ [віказат'], *підсил.* Бракує слів від захвату. *Така́ гáрна йóлка ў шкóл'і, аж ни віказат'* (155), 4, 213.

ВИКИСАТЬ. НЕ ВИКИСА́ТЬ [викиса́т'], *знев.* Постійно пиячити. *Сус'ід і ў прáзник, і ў бóдин' не викиса́* (101), 4, 46.

ВИКРУТ. БЕЗ ВІКРУТУ. Без можливості ухилитися, уникнути; безвихідь. *Йак у йейі ўже жив'іт до нóса, так биз вікруту прийшлóс' жини́ц'а* (106), 124, 200.

ВИЛА. ВІЛА В СПІ́НУ ВСА́ДЮВАТЬ [...ўса́д'уват'], *несхв.* Зраджувати, підводити. *Х'іба́ ж йа ждаў, шо віла ў спі́ну ўса́де, ота́к прода́ст'?!* (63), 2.

БРА́ТЬ [брат'] НА ВІ́ЛА, *підсил.* Бити, фізично розправлятися. *Казáў, шо в'і́з'му на ві́ла, йак мижу́ ни востанóвим по-йóго* (186), 275, 456.

ДВОЗУ́БЧАСТІ [двозу́бчаст'і] ВІ́ЛА, *спец.* Вила з двома ріжками. *Тепєр у хаз'а́йств'і двозу́бчаст'і ві́ла нева́жн'і* (124), 1, 38, 47, 56.

СТАВА́ТЬ [ставáт'] НА ВІ́ЛА, *підсил., зрід.* Визначатися, вибирати. *Оце́ ўну́чка мойá ста́ла на ві́ла – куді́ поступáт'* (129), 26.

КАРТОПЛЯ́НІ [картопл'ан'і] ВІ́ЛА, *спец.* Металеві вила з густими тупими ріжками для набирання картоплі, буряків, моркви й ін. *Картопл'ан'і ві́ла полама́лис', так йа бур'акі́ рука́ми вигр'і́ба́ла* (84), 97, 105, 110, 124, 147.

З ВІ́ЛАМИ НА ПАРОВÓЗ <ЛІ́ЗТИ [л'і́зти]>, *ірон.* Про безглуздість наміру, дії. *Чогó л'і́зиш з ві́лами на паровóз – ба́чиш, шо вони́ силн'іш'і* (92), 26, 187.

ВІ́ЛАМИ <НА> ТА́НКУ ГРОЗІ́ТЬСЯ [грозі́ц'а], *ірон.* Про наївність, безглуздість наміру, дії. *Грозі́ ві́лами та́нку, мо́же, зл'акáйц'а?* (31), 115.

ВІ́ЛЬМІЙ ПО КАЛЮ́ЖІ [віл'мі по кал'уж'і] <ПІ́САНО> [пі́сано], *ірон.* Про сумнівність, непевність наміру, дії. *Чи вийде вона́ за йóго за́м'іж, чи н'і – то шче вил'мі́ по кал'уж'і пі́сано* (55), 67, 141.

ВИЛИВОК. ТРУСІ́ТЬСЯ, ЯК ВІ́ЛИВОК У ГНІ́ЗДІ́ [трусі́ц'а, йак ... у гн'і́зд'і́], *ірон.* Тремтіти, дрижати (здеб. від страху, хвилювання). *Тру́сиц'а, йак вили́вок у гн'і́зд'і́, бо бойи́ц'а, шо ма́ти лупки́ даст'* (504), СЮр, 232.

ВИ́ЛИЗАНИЙ. ЯК [йак] ВІ́ЛИЗАНИЙ, *схв.* Прибраний, чистий. *Дв'ір йак ві́лизаний – н'іде́ ни сорі́нки* (446), 180, 436.

ВИЛУПЛЯТЬСЯ. ЯК ВІЛУПИТЬСЯ [йак вілупиц'а], ірон. Цілком несподівано, раптом з'явитися, виникнути. *Т'іки хот'іли секретно побалáкат', а тут і Іва́н – йак вілупиц'а* (46), 27, 220.

ЯК СЬОГОДНІ ВІЛУПИТЬСЯ [йак с'огóдн'і вілупиц'а], ірон. Бути необізнаним, наївним. *Шо, ни пон'іма́йіш, шо йак ни п'ідма́жиш – ни пойдіши – йак с'огóдн'і вілупиц'а!* (63), 15, 174.

ВИЛЯСКИ. <АЖ> **ВІЛЯСКИ** ЙДУТЬ [віл'аски йдуть], підсил. Про високий ступінь інтенсивності виконання дії. *Тéше ту ко́лоду – аж віл'аски йдут'* (166), 33, 74.

ВИМНЯ. СОБА́ЧЕ ВІМНЯ [...вімн'а], мед. Нарив, наростень під пахвою. *Де воно́ й уз'ало́с'а, шо соба́чи вімн'а нар'аді́лос'?* (201); *Йак соба́чи вімн'а вір'і́зали, так до́ўго ни зажива́ло п'ід пахво́ю, бо мокр'і́ш* (141), 34, 170.

ВИНО. ВИНÓ (ВÓДКУ) ПИТЬ [пит'] – **ВИНО́М (ВÓДКО́Й) ЗАКУ́СЮВАТЬ** [закус'уват'], несхв. Про надмірне вживання алкогольних напоїв. *Так олкогóл'іки так і ро́бл'ат', шо вино́ п'іут' – вино́м заку́с'у́йут'!* (325), 47, 104.

ВИНТИК. ВІНТИКИ-БО́ЛТИКИ, ірон. Традиційна чоловіча виробничо-побутова сфера. *Знай свої́ вінтики-бо́лтики, а ў мак'і́трі ни л'і́з* (83), 11, 117.

ВИПИТОК. ПІД ВІПИТКОМ, несхв., зрід. Напідпитку, під чаркою. *Семен під випитком і розказав, як вони крали яблука у панськiм саду* (СГр – Волч. у), 175.

ВИПИХАТИ. УЗАШІЙ ВИПИХАТИ, зруб. Безцеремонно, грубо виганяти, проганяти. *А через год ..., село купивши, та свого таки пана у заши́й випхав* (СКв), 247, 456.

ВИПОРОЖНІ. ВІПОРОЖНІ ЛОВІТЬ [віпорожн'і ловить], несхв., зрід. Бути неуважним, гавити. *Ти он віпорожн'і лóвши, а друг'і сл'уха́йут', у́чац'а* (139), 10.

ВИПРЯГАТЬСЯ/ ВИПРЯГТИСЯ. ВИПРЯГА́ТЬСЯ [випр'ага́ц'а] **СКÓРО**, несхв. Передчасно помирати. *Шос' мо́ї́ одногóдки випр'ага́йуц'а скóро – то, чу́йіш, оді́н п'ішо́ў, то – другі́й* (352), 75, 85.

ВИПРЯГТИСЯ [випр'агтис'а] **ШВІ́ДКО**, несхв. Передчасно померти. *Одногóдок Іва́н шві́дко віпрагс'а, а и́че мо́жна бу́ло б жит'* (45), 34, 213.

ВИРИГА́ТЬ. ХОТЬ ВІ́РИГАТЬ [хот' віригат'], підсил., ірон. Дістати, роздобути за всяку ціну. *Закома́ндувала соб'і мо́дн'і чо́боти – хот' ві́ригай* (204), 42, 252.

ВИРІ́Й. У ВІ́РІЙ ЗБИРА́ТЬСЯ [у вір'і́й збира́ц'а], зрід. Бути напередодні смерті. *Та там ба́ба ўже слаба́ – у вір'і́й збира́йіц'а* (202), 18.

ВИСИРА́ТЬСЯ. ВИСЕРЕ́ТЬСЯ І НА ТЕ ОГЛЯ́НЕТЬСЯ [вісерец'а, і на те огл'áneц'а], знев. Про скнару, жадобу, скупаря. *Та то таке́ скупé, шо вісерец'а і на те огл'áneц'а, бо жа́лко свої́е оста́ўл'ат'* (161), 72, 89.

ВІ́СРАТЬСЯ Й НЕ НАДУ́ТЬСЯ [вісрац'а й ни наду́ц'а], зруб., ірон. Отримати щось без жодних зусиль, хитрощами. *Хо́чи, шо́б йа да́ром йогó на база́р' одв'і́з – вісрац'а й ни наду́ц'а* (353); *Хі́трий ти ду́жи – вісрац'а й ни наду́ц'а ни вийде – на́да шос' зроби́т'* (95), 83, 105, у б. пп.

ЯК ВІ́СРАТЬСЯ [йак вісрац'а], зруб. Легко, просто, невимушено. *Йі́й збри́хат', йак вісрац'а – ни заду́майіц'а да́жи* (494), 153, 326.

ВИСІВ. ЛЕНТОЧНИЙ ВІСІВ [віс'іу], спец. Стрічкоподібне висівання. *Бур'які ленточного віс'іву* (84), 27, 51, 84, 86.

ВИСІВКИ. ЯК ВІСІВОК ОБІСТИСЯ [йак віс'івок обйістис'а], ірон., несхв. Бути неадекватним, несповна розуму. *Приходе од матир'і, і йак віс'івок обйіс'а – кричіт', лійіц'а* (105), 18, 103.

ВИСОТА. З ВИСОТИ ПЛЮВАТЬ [пл'уват'], несхв. Виявляти зверхність, зневагу. *З висоти пл'увай йа на вашу прём'іу – заробл'у иче дес'* (143), 17.

ВИСТАВКА. НА ВІСТАВКІ [на вістаўк'і], жарт. Напоказ; із навмисним демонструванням, хизуванням. *Ц'іц'кі на вістаўк'і, пуп відно – ото красавиц'а!* (65), 32, 221.

ВИСЯКУВАТЬСЯ. НІКОЛИ ВІСЯКАТЬСЯ [н'іколи віс'акац'а], ірон. Крайня зайнятість роботою, клопотами. *То йісти зварит', то худобу уіорат', то гр'адкі – н'іколи віс'акац'а* (95), 75, 113.

ШО (ЯК [йак]) <РАЗ> ВІСЯКАТЬСЯ [...віс'акац'а], жарт. Легко, просто, невимушено. *Та йому т'іл'ів'ізор справіт' – шо раз віс'акац'а – так насобачиц'а* (113), 34, 401.

ВИТІВКИ. БЕДОВИЙ НА ВІТІВКИ [...віт'іўки]. Дотепний, схильний до жартів, несподіваних учинків. *На вит'іўки бедовий, і на свайбах, і на вулиц'і, на колодках* (91); *Бедова на ўс'ак'і вит'іўки – усе скаже і прикаже* (82), 8, 55, 75, 138.

ВИТРЕБЕНЬКИ. ВИТРЕБЕНЬКИ ВИТРЕБЕНЬКУВАТЬ [витрибён'ки витрибён'куват'], несхв. Бешкетувати, пустувати, вередувати, капризувати. *Витрибён'ки витрибён'куйи увес' ден' – то дай те, то друге* (107), 28, 332.

ВИТРИШКИ. ЇЗДИТЬ ПО ВІТРИШКИ [йіздит' по вітр'ішки], ірон. Ходити, їздити без діла, ледарювати. *Йїдимо по вітр'ішки, поїхали з нами* (514), 30, 516.

ПО ВІТРИШКИ ХОДІТЬ [по вітр'ішки ходіт'], несхв. Невідомо куди й навіщо ходити; баритися. *Ти, нав'єрно, по вітр'ішки ходиў, бо ўже заждалис'а?* (150), 51, 202.

ХОДІТЬ ЗА ВІТРИШКАМИ [ходіт' за вітр'ішками], ірон. Вештатися, швендяти, бродити. *Цілий ден' ходіла за вітр'ішками! Шо бачила, ўзнала?* (158), 20, 71.

ВІТРИШКИ ЦИТАТЬ [вітр'ішки шчитат'], несхв. Бути неуважним, роззявкуватим. *На туч'і вітр'ішки ичитала, поки кошил'ок укрáli* (301); *На базар'і вітр'ішки ичитала, поки кошил'ок укрáli* (44); *Йа вітр'ішки ичитала, поки й грóш'і вит'агли* (63), 84, 123.

ВИХИЛЯСИ. ВИХИЛЯСИ СТРОЇТИ [вихил'аси стрóйіти], ірон. Загравати, кокетувати, витинати. *І шо то вже перед Костем вона і баяси точить, і усякі вихиляси стрóйт', щоб то Кость націлив на неї* (СКВ), 188, 297.

ВИЧУДИ. ВІЧУДИ ВІЧУДЮВАТЬ [...вичуд'уват'], зрід. 1. Утинати, учиняти щось несподіване, смішне. *Циганами на свад'б'і периуд'агнуц'а і по силу вичуди вичуд'уйут'* (340), 97; 2. Несхв. Капризувати, вередувати. *Малá ўс'ак'і вичуди вичуд'уйи, щоб т'іки л'ал'ку йійі кутіли* (83), 94.

ВИШЕНЬКА. НЕ БУДЕ ВИШЕНЬКА ЦВІСТИ ЯБЛУНОВИМ ЦВІТОМ, *заст.* Сентенція про природні закономірності, звичайний стан речей. *Не буде вишенька цвісти яблунувим цвітом, їй є свій цвіт ...* (СКв).

ВИШКВАРОК. ГОВОРІТЬ ПРО ПОЗАТОЙГОДНІШНІ [говорит' про позатойгód'ішн'і] ВІШКВАРКИ, *ірон.* Говорити про щось давнє, несуттєве. *Ти кажі до д'їла, а говоріт' про позатойгód'ішн'і вішкварки – хай бабам оставім* (309), 69, 95.

СКАКАТЬ, ЯК ВІШКВАРОК НА СКОВОРОДІ [скакат', йак ... на сковород'і], *ірон.* Смикатися, шарпатися, метушитися. *Ни ўсїде на м'їст'і – скака́, йак вішкварок на сковоро́ц'і – йому́ й двора́ ма́ло* (437), СЮр, 78.

ШКВАРЧАТЬ, ЯК ВІШКВАРОК НА СКОВОРОДІ [шкварча́т', йак ... на сковород'і], *ірон.* Сердитися, нервуватися. *Шкварча́т', йак вішкварок на сковород'і, аж слін'а з не́йї брі́зка* (321), СЮр, 73.

ВИШКРЕБОК. ВІШКРІБКИ ВИЛІЗУВАТИ [вішкр'ібки вилізуват'], *знев.* Доїдати останнє. *Там така́ голо́та, шо ўже вішкр'і́бки вилізу́ють', а ўперид'і шче н'іўз'їмі* (134), 32, 403.

ВИШНЯ. ЯК ВІШЕ́НЬ НА ДЕ́РЕВІ [йак ви́шен' на де́рив'і], *підсил.* Багато, рясно. *У йе́йї д'їте́й, ону́к'іў – йак ви́шен' на де́рив'і* (143), 27, 161.

ВІВТОРОК. НА ТОЙ ВІВТО́РОК [в'іўто́рок] <ГО́ДІВ [год'іў] ЧЕ́РЕЗ СО́РОК>, *ірон.* Невідомо коли (або й ніколи). *Гро́ш'і од'а́ст' на той в'іўто́рок – сам'і зна́йште, шо н'і́коли* (152), 190, 402.

ВІВЦЯ. З ПАРШІ́ВОЇ ВІВЦІ́ ХОТЬ [з парші́вої в'іўц'і хот'] ВО́ВНИ ПУ́ЧКА, *ірон.* Про недостатню, мізерну користь із когось. *Ц'і́лий ден' сид'у на прі́з'б'і та ха́ту охрaн'а́йу – з парші́вої в'іўц'і хот' во́ўни пучка* (492), 95, 290, 363.

ВШІ́ВА ВІВЦЯ́ [в'іўц'а́], *знев.* Кепська людина, нікчема. *У Ст'і́нку́ ну́й так, шо з робо́ти ви́гнали, ду́маў – тут в'і́з'мут', а ўші́ва в'іўц'а́ н'іде́ ни згоди́ц'а* (494), 36, 153, 404.

ВІВЦЯ́ [в'іўц'а́] ЗАЖА́РОВАНА, *підсил., зрід.* Людина у стані граничного фізичного й нервового напруження. *Ц'і́лий ден' кру́т'у́с', йак в'іўц'а́ зажа́рована* (159), 123, 405.

ЯК КРУГОВА́ ВІВЦЯ́ [йак ... в'іўц'а́], *ірон.* Суєтливий, метушливий. *Шо ти, йак кругова́ в'іўц'а́, м'їста соб'і ни на́йдиши?* (445), 96, 168.

ВІВЦЯ́ ПРО́ТИ МОЛОДЦЯ́ [в'іўц'а́ ... моло́ц'а́], *ірон.* Слабкосилий, слабкодухий. *Шо ти р'і́ун'а́ц'а хо́чиши – то ж бога́тір', а ти – в'іўц'а́ про́ти моло́ц'а́* (189), 8, 315.

ЗА́СРА́ТА ВІВЦЯ́ ЗАВОНЯ́ ВСЮ́ [в'іўц'а́ завон'а́ ўс'у] ОТА́РУ, *несхв.* Про шкідливість розбрату й бажаність одностайності. *Шо нам слуха́т' ло́дар'іў і пия́ниц' – за́срата в'іўц'а́ завон'а́ ўс'у ота́ру – так і ў нас* (315), 3, 46.

ЗА́СРА́ТА ВІВЦЯ́ [...в'іўц'а́] УСЕ́ СТА́ДО ПО́РТЕ, *несхв.* Про шкідливість розбрату й бажаність одностайності. *І стар'і́ й мал'і́ за одно́, а той пия́ниц'а – про́т'іў – за́срата в'іўц'а́ ўсе ста́до порте* (117), 91, 408.

ВІВЦЯ́ [в'іўц'а́] КРУ́ЧЕНА. 1. *Жарт.* Людина з кучерявим волоссям. *Ус'і сині́ з пр'а́мім во́лосом, а цей – в'іўц'а́ кру́чена – з кучер'а́вим* (155), 34, 308; 2. *Ірон.*

Людина неспокійної вдачі, непосидько. *Та побуд' на днóму м'іст'і хот' міну́ту в'ї́ц'а крúчина* (191), 51, 407.

СХОТІЛА ВІВЦЯ ЗА ЖЕРЕБЦЯ [схот'іла в'ї́ц'а за жирибц'а], *ірон.* Про неможливе, неймовірне, нездійсненне. *Про Ва́лку забу́д' і ду́мат' – ич, схот'іла в'ї́ц'а за жирибц'а!* (158), 119, 406.

ЯК ВІВЦЯ [йак в'ї́ц'а] **БОТУШНА**, *зруб.* Дурень, йолоп, несповна розуму. *Кру́тиц'а, йак в'ї́ц'а бо́тушина, а н'ічо́го не пон'іма́є* (112), 46, 411.

ЯК ПРИБЛУДНА ВІВЦЯ [йак ... в'ї́ц'а], *знев.* Блукалець, неприкаяний. *Тин'а́йц'а: а б'із д'іла, йак прибу́дна в'ї́ц'а* (74), СЮр, 115.

ВІДБУТОК. **ВІДБУТОК** **ВІДБУТЬ** [в'ідбу́ток в'ідбу́т']. Віддати належне; розрахуватися. *В'ідбу́тки колхóзов'і й госуда́рству йа в'ідбула́ – тинéр одпуста́ім' менé* (113), 223.

ВІДДАЧА. **У ВІДДАЧУ** [у в'ід:áчу], *зрід.* У борг. *А яка ціна́ буде? ... А ціна́ така, що я не на гроші, а у віддачу. Уродить ... – віддасте, скільки хто озьме* (СКВ), 64, 333.

ВІДДИХ. **БЕЗ ВІДДИХУ** [б'із в'ід:иху], *підсил.* Без перепочинку, без пауз, безперервно. *Б'із в'ід:иху проб'і́гли г'ін трóйи* (378), 276, 451.

ВІДДИШКА. **БЕЗ ВІДДІШКИ** [в'ід:ішки]. Безперервно, не відпочиваючи, без пауз. *Без в'ід:ішки куши́н молока́ ви́хилиў* (119); *Без в'ід:ішки го́ни пройшла́* (48), 20, 45.

ВІДРО. **ТРИ ВІДРА́ І БІЛЬШЕ** [... в'ідра́ і б'і́л'ши], *підсил.* Багато, забагато. *У ме́не три хло́пц'ї́ – три в'ідра́ і б'і́л'ши* (39), 4.

ВІДРО́ [в'ідро́] **МЕЖ НОГА́МИ ПРОЛІТА́** [прол'іта́], *ірон.* Про криві ноги. *Куді́ вона́ купа́л'ник та́кий над'іла – у йéйі ж в'ідро́ меж нога́ми прол'іта́!* (49), 369.

ВІДСІК. **ДАВА́ТИ В КОРМОВІ́Й ВІДСІ́К** [в'іде'і́к], *зруб., зрід.* Бити в обличчя. *Даў у кормові́й в'іде'і́к – йухóйу ўмі́ўс'а* (9), 161.

ВІДЬМА. <КРАСИ́ВА,> **ЯК ВІДЬМА З ЛІ́СОЇ ГОРІ́** [... йак в'ід'ма з Лі́сойі ...], *ірон.* Некрасива, потворна жінка (дівчина). *Таку́ ў́з'аў краси́ву, йак в'ід'ма з Лі́сойі горі́, а́бі не свої́у* (323), СЮр.

РОБЛЕНА ВІДЬМА [... в'ід'ма], *заст., етн.* Не натуральна (спадкова) відьма, а навчена (СГр – ХС). *Страши́на насто́йши́ча, а ни ро́блина в'ід'ма* (95), СГр-ХС.

ВІЖКИ. **НА КОРО́ТКИХ ВІЖКА́Х ДЕРЖА́ТЬ** [... в'ї́жках ди́ржа́т'], *ірон.* Обмежувати, підкоряти, гнобити. *Св'éтка сво́го на коро́тких в'ї́жках де́ржи – б'із йéйі н'іку́ди н'і ного́й* (172), 28, у б. пп.

ВІ́З. <ТОРОХТІ́ТЬ,> **ЯК ВІ́З** [<торохт'і́т'>, йак в'і́з] **З ГОРІ́ШКА́МИ**, *ірон.* Швидко і безмістовно говорити. *Торохти́м' Васи́ліна, йак в'і́з з гори́шка́ми, а про шо – ни добира́єш* (74), СЮр, 372

ТОЙ ПРО ВІ́З [... в'і́з], **А ТОЙ ПРО КІ́З** [... к'і́з], *ірон.* Про нерозуміння, незлагодую, розбрат. *Ни пойма́єш, шо хто хо́чи – той про в'і́з, а той про к'і́з* (73), 80, 222.

ХОЧ У ВО́ЗА ЗАПРЯ́ГАЙ [запр'ага́й], *підсил.* Фізично сильна, витривала людина. *Ви́годували синóчка, ви́тустували – хоч у во́за запр'ага́й* (150), 23, 410.

ВОЗОМ ЗАЇЖДЯТЬ [зайіжд'ят'], *жарт.* Незграбно, повільно заходить у приміщення. *Що ти вóзом зайіжд'айиш, зачин'ай двёр'і – ни л'іто ж* (409), 95, 333, у б. пп.

ХОТЬ [хот'] **ВОЗОМ ОБ'ЇЖДЯЙ** [...обйіжд'ай], *ірон.* 1. Про незручне розташування когось; хтось заважає комусь пройти. *Рос'їлас'а ў кал'ідор'і – хот' вóзом обйіжд'ай* (201), 79, 182; 2. Про огрядну, товсту людину. *То Катеріна розйїлас'а, роздобр'їла – хот' вóзом обйіжд'ай* (154), 32, 414.

ВОЗОМ НЕ ОБ'ІХАТЬ [...обйіхат'], *знев.* 1. Товста людина. *Одгодув'їлас'а, шо вóзом ни обйідиш* (85), 51, 189; 2. Незручно розташуватися, розкластися. *Розл'їс'а сёред двóру, шо вóзом ни обйідиш* (413), 27, 354.

ВОЗОМ ПЕРЕІХАТИЙ – [...перйіхатий], *глуз.* Дурнуватий, недоумкуватий. *Куд'а там йому інстру́ктором, йак в'ін вóзом перйіхатий* (412), 123, 416.

ВОЗОМ <СКРИПУЧИМ, НЕМА́ЗАНИМ> ІХАТЬ [...йіхат'], *жарт.* Плакати, скиглити. *Вóзом пойїхала мал'а – шос' ни ўгоди́ли, шос' не так ужé* (143), 8.

ВОЗОМ ПРОІХАТЬ [...пройїхат'], *ірон.* Не зачинити двері. *Оцé вóзом пройїхаў, а надвóр'і нитéпло* (505), 87, 110.

ВІЙНА/ВОЙНА. **ВОЙНА НЕ ВСІХ** [ўс'іх] **ЗАБИРА́**, *глуз.* Про дурнувату, пришепелкувату людину. *У кáждому кл'ас'і чўдики йе – войн'а ни ўс'іх забр'ала* (3), 194, 334.

СТРАШНІШИЙ АТОМНОЇ ВІЙНИ [страшн'іший атомної в'йні], *згруб.* Некрасивий, потворний. *Та Г'ал'ка страшн'їша атомної в'йні – хто там йїї в'їз ме'?!* (167); *Та в'їша Дўн'ка страшн'їша атомної войні – хто з йéйу й ходітиме?* (415), 32, 134.

ВОЙНА ПЛАН ПОКА́ЗУЄ [пока́зує]. Про експромт, імпровізацію. *Що ти пережив'айиш – гл'аўне нач'ат', а там – войн'а план пока́же!* (143), 212.

ХАТНЯ [х'атн'а] **ВОЙНА́**, *глуз.* Сімейні сварки. *Ц'а х'атн'а войн'а у сус'ід'їў дліц':а ўже год* (516), 80, 328.

ВІК. **ВІК КОЛГОТА́ТЬ** [в'ік колгот'ат'], *несхв.* Важко, нудно жити. *В'ік колгот'ала одна – н'і чолов'їка, н'і д'ітéй, і пóмоч'і н'їй'акої* (417), 69, 293.

ЗБУ́ДЬ-ВІК, *несхв., заст.* Зла чаклунка, ворожка. *Перша – збудь-вік Пріська Чир'ячка, змолоду не раз сиділа у куні, позводила на той світ аж трьох мужиків* (СКв).

НА ВІ́ЧНИЙ ВІК [на в'ічний в'ік], *підсил.* Надовго, назавжди, на все життя. *У цérкв'і ж в'інч'айуц':а на в'ічний в'ік* (420), 78, у б. пп.

ВІК, ЯК МА́КІВ ЦВІ́Т [в'ік, йак ма́к'їў цв'іт], *несхв.* Коротке, здебільшого нещасливе життя. *М'їй в'ік, йак ма́к'їў цв'іт – бул'а сирот'а, потóм чолов'їка ўб'їто, з д'іт'ми сам'а – трўдно, бо шче й нездорóв'їа* (503), 347, 360.

СПЕРЕЖДА́ ВІКІ́В [в'ік'їў], *зрід.* Споконвіку. *Сперезда́ в'ік'їў так повелóс'а, шо мéниший пéред вїшчим гнéц':а* (132), 56, 421.

ВІ́КУ [в'іку] **НЕМА́**, *схв.* 1. Тривале життя, довголіття. *Н'ашому д'ідов'і в'іку не́ма* (100), 114, 185; 2. Незношеність, збереження високих первісних властивостей, характеристик. *Тому́ трохвéйному кинж'алу в'іку не́ма, йак новий* (419), 23, 418.

ВІКНО. САМІ ВІКНА [сам'і в'ікна] ТА ЗАМКІЙ, *несхв.* Порожнє приміщення, пуста. *У хат'і – сам'і в'ікна та замкі* (290), 34, 176.

ВІЛ. БОВТНУТЬ, ЯК ВІЛ У КАЛЮЖУ [бóўтнут', йак в'іл у кал'ўжу], *глуз.* Сказати дурницю, неочікуване. *Ус'ї моўчáт' – тут Івáн боўт', йак в'іл у кал'ўжу, шо бáчиў Мару́с'ку з Питро́м* (97), СЮр, 148.

ДОПАДА́ТЬСЯ, ЯК ВІЛ [допада́ц'а, йак в'іл] **ДО БРА́ГИ, жарт.** Про надмірну охоту, пожадливість. *До боршчú допа́ўс'а, йак в'іл до бра́ги* (44), 16, 48.

СТАРИЙ ВІЛ [в'іл] **БОРОЗНИЙ НЕ СКРИВЕ.** Досвідчена людина справу не зіпсує. *Худáмент р'ї́но покладу́ – старі́й в'іл борозні́ не скрі́ве* (151), 106, 425.

ТЯГНУ́ТЬ, ЯК ВІЛ ВО́ЗА (ПЛУ́ГА) [т'агнúт', йак в'іл] **во́за (плу́га), ірон.** Безвідмовно виконувати важку роботу. *Так у сил'і́ ж так і́ ѝе, шо ни розгінáйїс'а – т'áниш ус'у жизн', йак в'іл во́за* (245), СЮр, 204.

ЯК ВІЛ ПОСЦЯВ <ПО ДОРÓЗІ> [йак в'іл посц'áў <по дорóз'і>], *ірон.* Криво. *Таку́ л'ін'ї́у пров'ї́ – йак в'іл посц'áў* (119), 145, 424.

ЯК ВІЛ У КАЛЮЖУ <ЛЯПНУТЬ> [йак в'іл у кал'ўжу <л'áпнут'>], *ірон.* Недоречно щось сказати; бовкнути. *Ус'їгдá Васи́л' шос' ска́же – йак в'іл у кал'ўжу л'áпне* (423), 98, 179.

ЯК ВІЛ У ЯРМІ [йак в'іл у йарм'і], *несхв.* Покірний, слухняний, безвідмовний, необачний. *Спасибі, шо мій дурень гне шию і лі́зе у біду, як віл у ярмо* (СКВ), 280, 336.

ЯК ЛІСИЙ ВІЛ ОТЕ́ЛИТЬСЯ [йак ... в'іл отéлиц'а], *ірон., зрід.* Ніко́ли. *Тод'ї́ д'їд же́нищ'а, йак лі́сий в'іл отéлиц'а* (95), 274, 453.

ВОЛА́ ЗДІДА́ТЬ [зд'їда́т'], *жарт.* Бути голодним. *Таки́й ѝа голо́дний, шо вола́ зд'їм* (422), 96, 427.

НІ [н'і] ВОЛА́, НІ [н'і] ОСЛА́, несхв. Бідний, неімущий. *У двор'ї́, ў хаз'áйств'і нема́ н'ї вола́, н'ї ослá – н'їчо́го* (307), 47, 429.

ЯК У ВОЛА́ В СРА́ЦІ <ПОБУВА́ТЬ> [йак у вола́ ў сра́ц'і <побувáт'>], *ірон.* Про щось несвіже, пом'яте, пожмакане. *Прийшо́ў – а куст'ум на йому́, йак у вола́ ў сра́ц'і побува́ў* (427), 23, 117, у б. пп.

ВОЛА́М ХВОСТІ́ ВИМИНА́ТИ, ірон. Займатися примітивною, непрестижною роботою. *Ни бúдиш учі́ц'а – н'їдиш у колхóз'і вола́м хвості́ вимина́т'* (269), 79, 433.

ДЕ ВОЛА́М РО́ГИ ПРА́ВЛЯТЬ [праўл'ат'], *ірон.* Далеко, невідомо де. *В áрм'ї́ї буў аж на Камча́тк'і – де вола́м ро́ги праўл'ат'* (186), 54, 432.

ДЕ ВОЛА́М ХВОСТІ́ КРУ́ТЯТЬ [кру́т'ат'], *ірон.* У колгоспі. *Ни хоч учі́ц'а, н'їдиш тудá, де вола́м хвості́ кру́т'ат' – у колхóз* (431), 31, 109.

ВОЛІ́ СПО́РЯТЬСЯ [спор'áц'а], *зрід.* Про погану спарованість, збалансованість волового запрягу. *Воли́ спóр'ац'а, йак пога́но н'їд'їбран'і по рóсту, ша́гу, нóрову* (155), 426.

НАЧИНА́ТЬ ПРО ВОЛІ́, А КІНЧА́ТЬ ПРО ГОЛУБІ́ [начина́т' ..., а к'інча́т' ...], *ірон.* Говорити нісенітниці, допускатися непослідовностей, алогізмів. *Далі́ прийня́вся, мня́вкав-мня́вкав, та ѝ начне про воли, а кінча́ про голуби, дума́ об барді́, а ска́же об терні́вці* (СКВ) 324.

РОЗВЕРТА́ТЬ [розвирта́т'] ВОЛІ́Й, *заст.* Кардинально міняти думку, намір. *Що, периуб'іди́ў їа тибé? Розвирта́й волі́, ни упр'амс'а, та бўдим робі́т' по-мо́йому* (95), 206, 344.

ЯК [йак] ВОЛІ́В [вол'і́ў] ПА́РА НОЧУВА́ЛА, *згруб.* Про неприємний запах із рота. *От у тебе з ро́та вон'а́, йак вол'і́ў па́ра ночувала́* (95), 77, 430.

ВІН. ХОЧ ТОПЧІ́СЬ [топчі́с'] ПО ЙО́МУ, *жарт.* Про спокійну, флегматичну істоту. *Н'іко́ли й ни зачиркне́ц':а - хоч топчі́с' по йому́* (430), 6.

ВІНЕЦЬ. ЗБАВЛЯ́ТЬ ВІНЦЯ́ [збаўл'а́т' в'інц'а́], *несхв.* Позбавляти цноти. *Зба́виў в'інц'а д'і́ўчину, шче й параз'і́т, см'і́йец':а, а йій стид'які́й* (13), 34.

ВІНИК. БІГА́ТЬ, ЯК ВСРА́ТИЙ ВІ́НИК <ПО БАЗА́РЮ> [б'і́гат', йак ўсра́тий в'і́ник <по база́р'у>], *ірон.* Метушитися, бігати, суетитися. *Робо́ти тако́йі, шо б'і́гайіш, йак ўсра́тий в'і́ник по база́р'у - ни зна́йіш, за шо ўхвати́ц':а* (104), 48, 328.

МОТА́ТЬСЯ, ЯК ВІ́НИК [мота́ц':а, йак в'і́ник] ПЕ́РЕД ПРА́ЗНИКОМ, *жарт.* Непокоїтися, метушитися. *Зна́, шо ону́ки при́йідут', от і мота́йіц':а, йак в'і́ник пе́рид пра́зником* (77), СЮр, 434.

ЯК ВІ́НИК [йак в'і́ник] ПЕ́РЕД ПРА́ЗДНИКОМ <НОСІ́ТИСЯ [носі́тис'а]>, *жарт.* Спішно щось робити, метушитися, хапатися, гарячкувати. *Йак в'і́ник пе́ред пра́зником но́сиц':а, а то́лку ма́ло* (167), 91, 301.

ЯК ВІ́НИК ПО БАЗА́РЮ [йак в'і́ник по база́р'у], *жарт.* Швидко, жваво, метушливо. *Д'і́дўс' ішче́ крѣ́пкий - по дво́ру, йак в'і́ник по база́р'у* (152), 55.

ЯК СРА́НИЙ ВІ́НИК <БІГА́ТЬ, МОТА́ТЬСЯ> [йак ... в'і́ник <б'і́гат', мота́ц':а>], *ірон.* Метушитися. *Угомо́ніс' і с'ад, а то йак сра́ний в'і́ник б'і́гайіш* (504), 40, 168.

ДРА́НИЙ ВІ́НИК [в'і́ник], *знев., зрід.* Бідак, неімущий. *За́м'іж за дра́ного того́ в'і́ника н'іко́ли ни п'і́дў* (135), 63, 436.

ЯК ВІ́НИК [йак в'і́ник] З ДЕРЕЗІ́Й, *ірон.* Неохайний, кострубатий. *П'і́т:і́калас'а, йак в'і́ник з деризі́* (112), СЮр, 196.

УБИВА́ТЬСЯ З ВІ́НИКА [убива́ц':а з в'і́ника], *жарт.* 1. Про низькорослу людину. *Рості́, а то шче з в'і́ника убйе́с'а* (42), 123, 440; 2. Переїматися через дрібниці. *Що ти з в'і́ника ўбива́йіс'а че́риз те курча́?* (85), 25, 314.

ПЕРЕБИРА́ТИ, ЯК ВІ́НИКИ НА БАЗА́РІ [... , йак в'і́ники на база́р'і], *ірон.* Вередувати, капризувати, перебирати. *Перебира́ тих жини́х'і́ў, йак в'і́ники на база́р'і - н'і́йак ни остано́виц':а* (182), СЮр, 435.

ДО СУХІ́Х (ЗЕЛѐНИХ) ВІ́НИКІВ [... в'і́ник'і́ў], *підсил.* Довго, надовго. *Усі́пл'у дубце́м, так по́мнитиміш до сухі́х в'і́ник'і́ў, а то й шче до́ўши* (189), 27, 451.

ДО МОЛОДІ́Х ВІ́НИКІВ [в'і́ник'і́ў], *підсил.* Нескоро, тривалий час, надовго. *До молоді́х в'і́ник'і́ў шче жит' і жит'* (56), 10, 439.

ДО СВІ́ЖИХ ВІ́НИКІВ [до св'і́жих в'і́ник'і́ў], *підсил.* Нескоро, тривалий час, надовго. *Йак усі́пл'у тоб'і́, шо до св'і́жих в'і́ник'і́ў по́мнитимеш* (438), 59, 84.

ДО СИРІ́Х ВІ́НИКІВ [в'і́ник'і́ў], *підсил.* Нескоро, тривалий час, надовго. *Це ўже зал'і́г д'і́д на пич'і́ до сирі́х в'і́ник'і́ў* (159), 148, 437.

ДО ТРЭТІХ ВІНИКІВ [до трэт'іх в'інік'іў], *підсил.* Довго, нескоро. *Йак ону́ка жда́т' на кан'іку́ли, так до трэ́т'іх в'інік'іў* (335), 39, 140.

ВІНИКОМ УБИВА́ТЬСЯ [в'ініком убива́ц':а], *ірон.* Дурниця, нісенітниця. *В'ін мин'і таке́ шос' мо́лоў – в'ініком убі́ц':а* (448), 57, 66.

ЗА ВІНИКОМ ЗАХОВА́ТЬСЯ [за в'ініком захова́ц':а], *ірон.* Бути дуже худим. *Ти та́ка ста́ла, шо за в'ініком захова́йіс'а, і н'іхто́ не побаче́* (78), 60.

ВІНОК. ГО́ЛА, БО́СА, НО В В'ІНКУ́ [в'і́нкү], *знев.* Безпідставні зарозумілість, чванькуватість. *Ўд'а́гнена йак отр'а́ха, а несéц':а – го́ла, бо́са, но в'і́нкү* (441), 101, 444.

ДІВО́ЧИЙ ВІНО́К (ЦВІТО́К) [д'іво́чий в'іно́к (цв'іто́к)], *анат.* Дівоча цнота, незайманість. *Д'іво́чий в'іно́к до сва́йби бере́глі* (148), 58, 442.

ДІВО́ЧИЙ ВІНО́К (ЦВІТО́К) МНЯ́ТЬ (ЖМАКА́ТЬ, ІРВА́ТЬ, РУ́ШИТЬ) [д'іво́чий в'іно́к (цв'іто́к) мн'ат' (жмака́т', ірва́т', ру́шит')], *несхв.* Позбавляти дівчину цноти, незайманості. *На сил'і́ позо́ром шчита́лос', йак йакі́й д'іво́чий цв'іто́к до сва́йби ру́шиў, знасі́л'ничаў* (443), 198, 446.

ВІНОЧОК. ЯК ВІНО́ЧКИ [йак в'іно́чки] ПЛЕ́СТІЙ, *схв.* Легко, без надмірних зусиль щось робити. *Д'іу́чат оду́р'у́йи, бо гово́ре, йак в'іно́чки плетé* (157), СЮр, 447.

ВІРА. АНА́ХТЕМСЬКА ВІ́РА [ана́хтимс'ка в'і́ра], *лай.* Щось (хтось), що викликає бридкість, відразу, дратівливість, ворожість. *А за́йіц', ана́хтимс'ка в'і́ра, ра́ниний ут'і́к* (290), СКв, 398.

НЯ́ТЬ ВІ́РИ [н'ат' в'і́ри], *зрід.* Довіряти, звірятися. *Н'іко́му н'із':а́ н'ат' в'і́ри – осóбин:о́ найлу́ч'им подру́гам* (171), 62, 445.

ВІРЬОВКА. ВІРЬО́ВКА НА ШІ́ЙІ [в'ір'о́ўка на ші́йі], *несхв.* Тягар, клопіт, морока, скрута, безвихідь. *М'ін'і́ той ко́лхоз – в'ір'о́ўка на ші́йі – н'і по́йхат' ку́ді, н'і од'і́рва́ц':а* (291), 59, 452.

ЯК ВІРЬО́ВКА [йак в'ір'о́ўка] ВЧÉТВЕРО́, *підсил.* Міцний, здоровий, кремезний. *Д'ідов'і́ за с'ём'іс'ат, а шче́ йак в'ір'о́ўка ў́чэ́твиро́* (140), 116, 450.

ВІРЬО́ВКІ ВІ́ТЬ [в'ір'о́ўкі вит'], *несхв.* Підкоряти, пригнічувати, приневолювати. *Ожині́ўс'а на нир'і́ун'і, а вона́ типéр в'ір'о́ўкі з йо́го в́іе* (189), 27, 297.

БЕЗ ВІРЬОВКИ ВІ́ШАТЬ [б'із в'ір'о́ўкі в'і́шат'], *несхв.* Завдавати прикрощів, заганяти у скруту, безвихідь. *Д'і́тки сус'і́дку б'із в'ір'о́ўкі в'і́шайут' – у́же́ йі ко́ро́ву прода́д, шо́б йі́м помо́гті* (180), 218, 503.

ВІСНИК. СІ́ЛЬСЬКІ́Й ВІ́СНИК [с'і́л'с'кі́й в'і́сник], *ірон.* Пліткар, базіка, пустомеля (здеб. жінка). *Ви он у Га́ліні спита́йте – то ў́ нас с'і́л'с'кі́й в'і́сник* (124), 142, 449.

ВІ́ТЕР. ВІ́ТЕР [в'і́тир] У КА́РМАНА́Х <ГУ́ЛІЯ [гу́л'а]>, *ірон.* Відсутність грошей. *П'і́сл'а сва́йби в'і́тер у карма́нах гу́л'а* (174), 32, 456.

ВІ́ТЕР У КА́РМА́НІ <СВІ́ЩЕ> [в'і́тер у карма́н'і <сві́щче>], *ірон.* Відсутність грошей. *В'і́тер у карма́н'і, бо дру́з'і́ зустр'і́ў, так погу́л'а́ли* (303), 63, 195.

ВІ́ТЕР У КОШЕ́ЛЬКУ́ [в'і́тер у кошил'кү́], *ірон.* Відсутність грошей. *Жист' студéнта та́ка – в'і́тер у кошил'кү́* (101), 29, 455.

ГАНЯТЬ ВІТЕР <ПО СВІТУ> [ган'ат' в'ітер <по св'іту>], *несхв.* Ледарювати, неробствувати. *Т'іки й наўчіўс'а, шо ган'ат' в'ітер, а сидіи на матирну п'єнз'іу (177); Бат'кі обизпéчуїут' – от в'ін в'ітир і ган'а (454), 2, 167, 177.*

ЗА ВІТЕР ДЕРЖАТЬСЯ [за в'ітер держáц'а], *жарт.* Не мати опертя, бути слабким, немічним. *Ти хоч за в'ітер диржéс', йак сил нема́ (163), 4, 112.*

ПОМАГАТЬ, ЯК ВІТЕР <СУХІЙ> СОЛОМІ [помагáт', йак в'ітир <сух'ій> солóм'і], *ірон.* Шкодити, робити гірше, ніж було досі. *Так'і посóбники помагáїут', йак в'ітир солóм'і – то хоч йак сарáї диржáўс'а, а тупéр розпадéц'а зóўс'ім (218), 3, 503.*

ВІТЕР [в'ітер] У РУКАХ, *підсил., схв.* Жвавий, енергійний, роботящий. *У того́ Васил'а в'ітир у руках – за шо ни вóз'миц'а – усé горíт' (349), 218, 267.*

ВІТЕР ШАРУДИТЬ [в'ітир шарудíт'] У КАРМАНАХ, *ірон.* Безгрошів'я, обмаль грошей. *І коли́ тупéр нову́ купл'у – ни́зв'існо, бо в'ітир шарудíт' у карма́нах (315), 60, 460.*

ВІТЕР [в'ітер] ЗДУВА́, *несхв.* Худий, слабкосилий. *Систра́ така́ ўже́ худá й сухá стáла, шо в'ітир здувá (189), 63, 167, у б. пп.*

ВІТРА ВХОПІТЬ [в'ітра ўхопíт'], *підсил.* Утекти, зникнути, щезнути. *Пéт'а йак бат'ка побáчиў, так зра́зу в'ітра ўхопíў (63), 60, 141.*

ВІЮТЬ ВІТРИ 3-ПІД МАКІТРИ [в'ійут' в'ітри сп'ід мак'ітри], *глуз.* Легковажна, нестатечна, несерйозна людина. *Кудá там ійі́ диті́ну рожа́т', йак у нéї – в'ійут' в'ітри сп'ід мак'ітри (95), 84, 458.*

ВІТРІВ ЛОВІТЬ [в'ітр'іў ловíт'], *несхв.* Розглядатися, роззиратися, бути неуважним. *Пóки в'ітр'іў ловíла, од бат'ка загубíлас'а (459); На тоўкучк'і не ловí в'ітр'іў, бо б'із ко́шилка остáнис'а (4), СКв, 32, 76, 139, 175.*

ЯК СТО ВІТРІВ [йак ... в'ітр'іў], *підсил.* 1. Непосидливий, метушливий. *Йакра́з ійі́ на м'іст'і застáниш! вона́ ж йак сто в'ітр'іў (91), 274, 483; 2. Примхливий, вередливий, норовливий, непостійний. У йéї с'óдн'і одíн уха́жóр, а заўтра́ другíй – йак сто в'ітр'іў вона́ (95), 4, 33.*

ВІТРОМ [в'ітром] НАДУ́ЛО ПАРАШУ́Т, *ірон.* Про дошлюбну вагітність. *Та вона́ ж х'іба́ гул'áла? То прóсто в'ітром наду́ло парашу́т (315), 14, 457.*

ЗА ВІТРОМ ПІТІ [за в'ітром п'іті], *жарт.* Зникнути, щезнути, пропасти. *Буў жинíх, а тод'і кудíс' за в'ітром п'ішоў (461), 61, 463.*

ЗА ВІТРОМ ХОДІТЬ [за в'ітром ходíт'], *ірон.* Бути худим, легким. *То така́ тоўстуха, шо т'іки за в'ітром хóде (7), 45, 51.*

З (ЗА) ВІТРОМ ЗАВІЯТЬСЯ [... в'ітром зав'і́ац'а], *ірон.* Щезнути, зникнути, надовго затриматися. *Дочка́ дес' за в'ітром зав'і́алас'а, а мин'і прийма́й ійі́́ гостéй (204), 3, 363.*

ВІД ВІТРУ РОЗСИПА́ТИСЯ [в'ід в'ітру рос:ипáтис'а], *підсил.* Бути слабким, немічним, кволим. *Шо то за коза́к, шо в'ід в'ітру рос:ипáйц'а?! (281), СКв, 428, 464.*

<ЯК> ДО ВІТРУ СХОДІТЬ [<йак> до в'ітру сходíт'], *підсил.* Легко, просто. *Це тоб'і́ ни до в'ітру сходíт', а ц'і́ла нау́ка (312), 34, 138.*

СЦЯТЬ ПРО́ТІВ ВІТРУ [сц'ат' прóт'іў в'ітру], *глуз.* Затято суперечити, іти наперекір, займатися завідомо безнадійним ділом. *Спóрит' із голово́їу – шо*

си'ат' прот'іу в'ітру (306); *Прот'іу в'ітру си'ат' - соб'і ж урид'іт'* (3); *Ни сици прот'іу в'ітру, бо началство сил'іши - зд'ід'ат'* (181); *Прот'іу голови виступа'т', шо си'ат' прот' в'ітру, йак у його у райко'м'і п'ід:ёржка* (88), 14, 68, у б. пп.

ВІХОЛА. НА ВІХОЛУ <КРИЧАТЬ> [на в'іхолу <крича'т'>], *жарт.* Про безпричинний, безпідставний крик. *Шо ти кричи'ш - на в'іхолу?* (462), 4.

ВІШАЛКА. ВІШАЛКА БЕЗ ПАЛ'ТА [в'ішалка б'із пал'та], *ірон.* Дуже худий (часто ще й високий). *Прийшла в'ішалка б'із пал'та - худ'а, шо страх див'іц':а* (37), 89, 467.

СТАРА ВІШАЛКА [в'ішалка], *знев.* 1. Людина похилого віку, зокрема жінка. *Т'ошча, стар'а в'ішалка, у с'імн'у м'ішай'іц':а* (356), 44, 292; 2. Незаміжня дівчина-перестарок. *Йак ій'і п'ід три'ц':ат', так хто на ій'і жєніц':а - стар'а в'ішалка* (179), 35, 466.

ЯК ВІШАЛКА [йак в'ішалка] <СПРАВНИЙ [спраўний]>, *ірон.* Худа, немічна людина. *Ти ўже спраўний, йак в'ішалка - сквозн'ак зд'у'и* (292), 20, 465.

ВЛАЗИТЬ. СКІКИ ВЛІЗЕ [ск'іки ўл'ізе], *підсил.* Багато, досхочу. *У сил'і ў баб'ус'і привол':а - гул'ай - ск'іки ўл'ізе* (67), 85, 470, у б. пп.

ВЛІЖНО. БУДЕ ВЛІЖНО [ўл'іжно], НЕ БУДЕ В'ІЖНО [в'іжно], *ірон., зрід.* Про необхідність працювати, трудитися. *Роб'іт' на'да ўс'ігд'а, бо б'уде ўл'іжно, не б'уде в'іжно* (146), 61.

ВНІМАННЯ. БЕЗ ВНІМАННЯ [б'із ўн'іман':а], *несхв.* 1. Без догляду, піклування, уваги. *Оста'ви' стар'у ма'т'ір б'із ўн'іман':а* (141), 39, 473; 2. Байдуже, ігноруючи. *В'ін до ме'не проб'у'и балакат', а йа б'із ўн'іман':а, йак нима' його* (143); *Шо ж ти без ўн'іман':а, шо нов'у по'чту зроб'іли?* (195), 95.

ОБРАЩАТЬ ВНІМАННЯ [обрашча'т' ўн'іман':а]. Звертати увагу, застерігати. *Йак мн'асо куп'у'иш, обрашча'й ўн'іман':а на вид і за'пах* (27); *Обрашча'т' ўн'іман':а тре'ба, йак ўчи'ц':а дит'іна, шо чита' (93), 26, 104, 101, у всіх пп.*

ВОБЛА. ВОБЛА СУШЕНА, *ірон.* Худа, сухоребра людина. *І мали'м бу'є сла'б'ім, і вір'іс, так шо з його - вобла су'шина* (190), 25, 317.

ВОВК. ВОВК ЗІМУ З'ІДА [... з'іму зй'іда], *етн.* Про настання весняного тепла. *Хоч і ра'но ў ц'ом год'у типл'іша, а ўс'ороўно во'ўк з'імі ни зй'іст', бо мороз'и б'удут' аж до ма'йа* (492), 14, 363.

ВОВК (МІДВІДЬ) У ЛІСІ [во'ўк (м'ідв'ід') у л'іс'і] ЗДОХ, *ірон.* Про надзвичайну, малоймовірну позитивну подію. *Во'ўк, ма'буд', у л'іс'і здох, шо д'ід сам при'ишо'ў мир'іц':а* (74), 28, 472.

ДИВИТЬСЯ, ЯК ВОВК НА ТЕЛ'Я [див'іц':а, йак во'ўк на тел'я], *знев.* Ставитися зверхньо, неприязно, вороже. *Див'іц':а на те'бе, йак во'ўк на тел'а, бо в'ін же ж дес'атник* (336), 16, 475.

ЯК ВОВК ІЗ СОБАКОЮ <ЖИТЬ> [йак во'ўк іс:обако'ю <жит'>], *ірон.* Жити немирно, сваритися. *Дл'а чо'го було сходи'ц':а? Жив'ут', йак во'ўк іс:обако'ю, гірка'йц':а с'утками п'ідр'ід* (158), 57, 337.

ЩЕДРИЙ, ЯК [шчєдрий, йак] ВОВК, *ірон.* Скупий, жадний. *Он ком'ірнік у нас такий шчєдрий, йак во'ўк* (97), СЮр, 474.

БОЯТЬСЯ, ЯК ВОВК ЯГНЯТИ [бойац'а, йак воўк йагн'ати], *ірон.* Зовсім не боятися, ігнорувати. *Бойу́с'а йа того́ в'іч:і́ма, йак воўк йагн'ати* (294), 28, 69.

БІТИЙ ВОВК, *жарт.* Досвічена, булава людина. *Хоч і бітій воўк, а й того́ прови́лі - попа́у́с'а* (114); *То бітій воўк – і ў Харков'і пожіу́, у Полта́в'і буу́* (170), 50, 480.

ЯК ВОВК НА ЗВ'ОЗДИ [йак воўк на зв'озди], *глуз.* Здивовано, тупо, розгублено дивитися. *Дівиц'а на до́ску, йак воўк на зв'озди - н'ічо́ ни пон'і́ма* (103), 52, 357.

ВОВК ОВЦІ [оуц'і] НЕ ТОВАРИШ, *ірон.* Про різницю у статусі, цензі (майновому, соціальному). *Шоб ба́гач посва́таў б'і́дну? Воўк оуц'і ни това́риш* (77), 9, 180.

НЕ БАЧИТЬ [бачит'] ПЕЧЕНОГО ВОВКА [воўка], *ірон.* Бути недосвідченим, мало що знати, уміти. *Не ба́чиу́ ти и́че пече́ного воў́ка, пожі́т' и́че на́да* (477), 73, 197.

ХОЧ НА ВОВКА ЗАЛА́ЗЬ [залаз'], *підсил., зрід.* Дуже темно. *Ой, а надво́р'і – хоч на воў́ка зала́з', хоч гла́з ві́коли* (95), 123.

ВОВКА БОЯТЬСЯ – КЛА́СТИ (СІДА́ТЬ) У ХА́ТІ [...бойац'а – ...(с'іда́т') у ха́т'і], *ірон.* Про небажаність боягузтва, страху, зайвої обережності. *Ти ни хо́чиш, а йа рискн́у, бо воў́ка бойа́ц'а – кла́сти ў ха́т'і* (120), 92, у б. пп.

ВОВКІ ВІЮ́ТЬ [воўкі вийу́т'], *несхв.* Про занехаяну ділянку землі, порослу бур'яном. *Тут у́же трéт'ій год воўкі́ вийу́т', а ко́ліс' і ха́з ай́н буу́* (68), 43.

ВОВКІ В ЖИВО́ТІ ВІЮ́ТЬ [воўкі ў живот'і вийу́т'], *жарт.* Про сильне відчуття голоду. *Дава́й, Га́л'у, ве́че́р'ат', бо воўкі́ ў живо́т'і вийу́т'* (169), 81.

ХОТЬ ВОВКІВ (СОБА́К) ГА́НЯЙ [хот' воўк'іу́ (соба́к) ган'ай], *несхв.* Про холоднечу у приміщенні. *Два́ дн'а ни то́пи́ла ў ха́т'і – хот' воўк'іу́ ган'ай* (299), 56, 180.

ВОВКОМ ВІ́ТИ, *несхв.* 1. Страждати від самотності. *Буди́ш по́сл'і воў́ком ві́т', так п'і́зно бу́де – ни при́йму́ ў с'і́мйу́* (142); *Буди́ш воў́ком ві́ти, а н'і́хто́ й ни озве́ц'а* (480), 85, 478; 2. Плакати, скиглити, побиватися. *Хва́те, Ма́шко, тоб'і́ воў́ком ві́ти – у́же ни о́живи́ш* (476), 130, 283.

НІ́ЧИМ [н'і́чим] ВОВКУ СРА́ТИ, ТАК ХОЧ ЛІ́КАМИ, *ірон., заст.* Нерівноцінність, неадекватність заміни; ускладненість вибору. *Ниси́ ў́же хоч свої́ йа́блука – ні́чим воў́ку сра́ти, так хоч лі́ками* (75), 199, 479.

ВОГОНЬ. ДО ПЕЧЕНОГО ВОГНЮ ПРИКЛАДА́ТЬ [...вогн'у́ приклада́т'], *несхв.* Ускладнювати, погіршувати ситуацію. *І так г'і́рко на ду́ш'і, а ти и́че до пе́ченого вогн'у́ приклада́йиш* (74), 116, 172.

ВОДА. ВОДА́ НЕ ОСВЯ́ТИТЬСЯ [осв'атиц'а], *ірон.* Про небажану присутність когось. *Хот'і́ли ж та́йно пере́нисти́, так б'і́з А́н'ки вода́ не осв'ати́ц'а – йак ту́т* (191), 56, 299.

ВОДА́ В ГУ́ЗНІ (ЖО́ПІ, ЗА́ДНИЦІ) НЕ ДЕРЖИ́ТЬСЯ [... ў гу́зн'і (жо́п'і, за́дниці'і) ни дер́жиц'а], *зруб.* Про неуміння, неспроможність берегти секрети, таємниці. *Зна́ла, кому́ дов'і́риц'а – у не́йі ж вода́ ў гу́зн'і ни дер́жиц'а! (473); Н'і́йа́к і та́йни йі́й н'і́л'з'а дов'і́ра́т', бо ў і́ейі вода́ ў гу́зн'і ни дер́жиц'а* (500); *Ти йі́й нічо́ не ка́жи, бо там вода́ ў жо́пі ни дер́жиц'а* (115); *Йі́й жи́ т'і́ки*

шипнула, а ў йёйі вода ў срац'і не дер'жиц':а - розбаза́рила ўс'о́му си́лу (32), 313, у б. пп.

ВОДА́ ПИТТЬОВА́ [пит':ова́]. Вода питна. У ц'йй крини́ц'і вода́ пит':ова́,а он у т'йй – боло́том тхне (52), 10, 32, 73.

ПІШЛА́ [п'ішла́] ВОДА́ В [ў] ХА́ТУ, ірон. Щось негативне почалося. П'ішла́ вода́ ў ха́ту – нача́ла ла́йцац':а (268), 13, 483.

ВОДА́ ПРИНЕСЛА́, жарт. Евфемічне пояснення народження. Сус'і́д'ам он ону́ка вода́ принисла́ – так і́ ўс'і ра́д'і (275), 176, 341.

ТИХА ВОДА́ БЕРЕГІ́ МІЄ́ [мі́йе], ірон. Про лицемірну, підступну людину. Ни ду́мала, шо лу́ч':а подру́га так п'і́веде – ті́ха вода́ беригі́ мі́йе (8), 481, 482.

ХРА́БРА (СМІ́ЛА [см'і́ла]) ВОДА́, евф. Горілка, самогон. Хра́брой води́ дерба́лізнуў і п'ішоў на св'і́дан':а (106), 41, 485.

ЯК [йак] ВОДА́ УМІ́ЛА, підсил. Безслід зникнути, швидко щезнути. Т'і́ки ж буў тут і – йак вода́ умі́ла (113), СЮр, 266.

ЯК [йак] ВОДА́ В СИ́РУ ЗЕМЛЮ́ [зёмл'у́], схв. Легко, сприятливо, без перешкод. Усе́ зра́зу зала́дилос'а, п'ішо́ – йак вода́ ў си́ру зёмл'у́ (53), 106.

ЖО́ВТА ВОДА́ (МО́ЧА) В ГО́ЛОВУ́ СТУ́КА, глуз. Про безглузді несподівані вчинки, напади дурощів, жорстокості. То споко́йний, а то жо́ўта вода́ ў го́лову сту́кне – йак зв'і́р' (91), 46, 498.

ВОДІ́ НЕ БА́ЧИТИ, ірон. Нечасто митися, бути брудним. По-мо́йому тво́йá шийá даўно́ води́ не ба́чила (83), 48, 486.

З ВОДІ́ ВИ́ТЯГА́ТЬ [вит'а́гáт'], зрід. Розвеселяти, підбадьорювати, надихати. Мабуть, ворожи́ла над не́ю або що-небу́дь таке зби́ла, що́ як з води́ витя́гла на́шу Окса́ну? (СКв.), 484.

З ВОДІ́ НА ВО́ДУ ПЕРЕХО́ДИТИ, несхв. Бідувати, злидарювати. Так і жи́ли, шо т'і́ки з води́ на во́ду перихо́дили – згада́т' жу́тко (494), 141, 200.

З ВОДІ́ СУХІ́М ВИХО́ДЕ ЮХІ́М [йухі́м], ірон. Про хитруна, пройду. Ц'і́х посажа́ли ў до́пре, а той ві́крути́с'а – з води́ сухі́м ви́йде Йухі́м (80), 25.

ОДНІ́СІ́ [одн'і́йейі] ВОДІ́, підсил. Схожі зовнішньо, вдачею. Ус'і зна́ють', шо вони́ одн'і́йейі́ води́, так одина́ково й зро́бл'ат' (331), 304.

НАЛІ́ТЬ ВОДІ́ В ОЛІ́Ю [налі́т' ... в ол'і́йу], ірон., зрід. Посваритися. То жи́ли дру́жно й мі́рно, а то ўо́дуг нали́ли́ води́ в ол'і́йу – чу́т' ни роз'і́шли́с'а (200), 129.

ШО́Б ТИ ВСРА́ВСЯ І ВОДІ́ НЕ БУЛО́ <ПІ́ДМІ́ТЬСЯ> [... ўсра́ўс'а ... <п'і́дмі́ц'а>], згруб., зрід. Недобре побажання кепській лідині опинитись у скрутній ситуації. Йак ти мене́ ота́к підв'і́, так шо́б ти ўсра́ўс'а й води́ ни бу́ло п'і́дмі́ц'а (495), 503.

ЯК [йак] З ВОДІ́ ВІ́ЙНЯ́ТИЙ [ві́йн'а́тий], схв. Свіжий, бадьорий, життєрадісний. Їа́ п'і́сл'а ўчо́рашн'і́х гу́лок н'і́які́й, а в'ін – йак з води́ ви́йн'а́тий, аж св'і́ти́ц'а (27), 192.

ЯК [йак] З ВОДІ́ ВІ́ЙТИ, схв., заст. Повеселішати, збадьоритися. Ті́лки що́ се (капшучок) і́й поче́пила, так панна О́лена і повеселі́шала, як з води́ ви́йшла (СКв); Ва́жко ду́жи бо́л'і́, а и́час, йак з води́ ви́йшоў, сла́ва Бо́гу (273), СЮр.

ДЕШЕ́ВШІЙ ВОДІ́, підсил. Дуже дешевий, малоцінний. Та й на́ша робо́та ў́же дешё́ўша води́ (167), 190, 281.

ЗНА́ТИ ВСІ [ʏс'і] ВО́ДИ (ХО́ДИ) І БРО́ДИ. 1. *Схв., зрід.* Знати багато, все. *Отó в'ін вас че́рез л'ісо́к і доведе́ – зна ʏс'і хо́ди і бро́ди* (178), 49; 2. *Несхв.* Лукавець, облудник, пройда. *То така́, шо ʏс'а́ку ком'іс'і́йу обдо́ре – зна ʏс'і во́ди і бро́ди* (114), 32.

РОСТІ́ НА ВОДІ́-БІДІ́ [вод'і-б'ід'і], *несхв.* Бідувати, зазнавати злигоднів. *Хто ʏак, а ми ни розкошувáли, а росли́ на вод'і-б'ід'і* (88), 56, 283.

ЯК У ВОДІ́ БА́ЧИТЬ [ʏак у вод'і ба́чит']. Пророкувати, передбачувати. *Га́л'ка про вс'і́х ʏак у вод'і ба́че – шо ска́же, ʏак в о́ко* (68), 173, 338.

З ВОДО́Ю [водо́йу] ЗАПЛИ́СТИ. 1. *Ірон.* Про приховувану вагітність. *ʏакишо́ ти н'і з ким не бу́ла, то з водо́йу запли́ло?* (14), 5, 489; 2. *Евфемізм* щодо народження. *Де ти ʏз'ало́с'а? З водо́йу запли́ло* (93), 487, 488.

ЯК ВОДО́Ю ЗАЛИ́ТЬСЯ [ʏак водо́йу зали́ц'а], *ірон.* Раптово замовкнути. *Бриха́ла, бриха́ла і – ʏак водо́йу зали́ас'а ʏ́друг* (310), *СЮр*, 94

ЯК ВОДО́Ю ПОХЛИ́БНУТЬСЯ [ʏак водо́йу похли́бну́ц'а], *ірон.* Раптово замовчати. *То виступа́ў, ʏак сп'іва́ў, а то ʏраз – ʏак водо́йу похли́бну́с'а* (95), 226, 419.

ВО́ДУ БАЛАМУ́ТИТЬ [баламу́тит'], *несхв.* Під'юджувати, провокувати сварки, безлад. *Ба́л'ка брехн'ами во́ду баламу́те* (85), 493, 510.

ВО́ДУ ВИВА́РЮВАТЬ [вива́р'уват'], *несхв.* Дратувати, доводити до сварки. *Не вива́р'уї во́ду – ни купл'у́ свист'у́л'ку* (79), 279, у б. пп.

ВО́ДУ ВОЗІ́ТЬ [возі́т'], *несхв.* 1. Гнобити, експлуатувати. *ʏак ʏа н'ічо́го не каж́у, так мо́жна во́ду на м'ін'і возі́т'?* (491); *Та вони́ на то́му́ приймако́в'і во́ду во́з'ат', а в'ін б'ізо́тв'ітний* (164), 34, 490; 2. *Зрід.* Ображатися, бути у сварці. *Хва́те во́ду возі́т', дава́йте мири́тис'а – сус'іди ж* (186), 23.

ВО́ДУ ЗАПА́ЛЮВАТЬ [...запа́л'уват'], *підсил.* Могти робити неймовірне. *То та́кий жо́х, шо во́ду запа́ле, ʏак захо́чи* (35), 86.

ВО́ДУ КИП'Я́ТИТЬ [кип'я́тит']. Дратувати, доводити до сварки. *По́ки ти во́ду кип'я́ти́тимеш – перестáн', ни ний* (81), 7, 492.

ВО́ДУ ПЕЛЕНО́Ю НОСІ́ТЬ [во́ду пелено́йу носі́т'], *несхв.* Робити безглузду, марну справу. *Тої м'іст н'і́дсипáт', шо во́ду пелено́йу носі́т' – злупо́та* (175), 63.

ЗЛИВА́ТИ ВО́ДУ, *ірон.* 1. Закінчувати, припиняти. *П'ід ц'у ст'і́ну забу́ту́ймо – і злива́ї во́ду на с'о́дн'а* (189), 76, 280; 2. Пасувати перед кимось, припиняти спротив; підкорятися. *Ба́чут', шо на́ш'і за́били два го́лі, от і зли́лі во́ду – зда́ліс'а* (89), 32, 280.

ТОВКТИ́ ВО́ДУ В ЖЛУ́КТИ [тоўктьі во́ду ў жлу́кт'і], *несхв., заст.* Довго й нудно обговорювати, повторюватися, зволікати. *Чо́го тоўктьі во́ду ў жлу́кт'і – тре́ба шос' р'іша́т'* (143), 17, 497.

ЯК У ВО́ДУ ПЕ́РДНУТЬ [ʏак ... пе́рднут'], *згруб.* Сказати непотрібне, недоречне. *Сказо́нуў, ʏак у во́ду пе́рднуў, шо ʏ ву́ха зав'я́ли* (107), 89, 495.

ХОДІ́ТЬ [ході́т'] ПО ВО́ДУ ДО ЧУЖО́ГО БРО́ДУ, *ірон.* Учащати до «несвоїх» дівчат, жінок (про чоловіків). *На ʏліц'і прійши́лим хло́пц'ам шійу́ мі́лили, шо́б ни ході́ли по во́ду до чужо́го бро́ду* (200), 51, 496.

ЯК [ʏак] ВО́ДУ ПІ́ТИ. Легко, просто, невимушено, звично. *ʏо́му́ бреха́т', ʏак во́ду пі́ти – о́ком ни зми́гне* (494), 118, 500.

<НАХОДИТЬ>, ЯК НА ВОДУ СВЯТУ́, [<находит>, йак на во́ду св'ату́], підсил. Збиратися у великій кількості, натовпом. *Ні́чо соб'ї л'уде́й найшло́, йак на во́ду св'ату́* (117), 50, 503.

НОСИ́ТЬ ВО́ДУ В СІ́ТІ (РЕ́ШЕТІ) [носі́т' ... ў сі́т'і (ре́шет'і)], ірон. Займатися непотрібною, безглуздою роботою. *Шо носі́т' во́ду ў сі́т'і, шо по мо́крому копа́т'* (115), 4, 502.

ВОДИ. ВО́ДИ ТА ПЕРЕВО́ДИ, зрід. Дружба, товаришування, спілкування. *Осточорт'їли тво́ї во́ди та перево́ди з Миколо́й – бросі́у би його́, бо пога́ний хло́пци'* (251), 327, 503.

ВОДИЦЯ-ЖИВИЦЯ [води́ц'а - живи́ц'а], ірон. Горілка. *Ру́ки дрожа́т', а йак ві́пїши води́ц'і-живи́ц'і, так і напра́виц'а ўсе* (501), 78, 116.

ВОДКА. ЯК ВО́ДКА МІ́ША РОБО́ТІ – БРО́СЬ РОБИ́ТЬ [йак ... м'іша́ робо́т'і – брос' робі́т']. Іронічна сентенція про шкідливість пиятики. *Шо ж, при́йдиц'а тоб'ї робі́т' по при́нципу, йак во́дка м'іша́ робо́т'і – брос' робі́т'* (189), 216.

ХРА́НЦЮЗЬКА ВО́ДКА, заст. Виноградна горілка; коньяк. *Аж ось прибі́г передови́й козак, що бі́жить за ним пан справник ..., відомкну́ли казенни́й ящик, потягну́ли чимало, турну́ли у город і за ренським, і за храни́цюзкою водо́ю* (СКВ).

ВОДОШНИК. ВО́ДОШНИК НЕПРОСИ́ПУЩИЙ [непросипу́щий], знев. Гіркий п'яниця, алкоголік. *Водо́шник непросипу́щий – йак пе́нс'ї́у полу́чи, так і пі́е, ск'їки хвата́* (109), 54, 199.

ВО́ДОШНИК НЕСУСВ'І́ТНІЙ [несусв'і́тн'ї́й], знев. Гіркий п'яниця, алкоголік. *Бу́у мужико́м норма́л'ним, а тепе́р – водо́шник несутсв'і́тн'ї́й, не просиха́* (504); *Водо́шник несутсв'і́тн'ї́й – допи́ўс'а до чо́ртик'ї́у* (213), 18.

ВОЗДУХ. У ВО́ЗДУСІ ВИСІ́ТЬ [у во́здус'і вис'і́т']. 1. Несхв. Непевно, некомфортно почуватися. *У во́здус'і і вис'у́ – мо́жут' ви́гнат'* (235), 4, 253; 2. Незабаром, скоро щось має відбутися, настати, реалізуватися. *Война́ ўже ў во́здус'і вис'ї́ла, а ми шче ў колхо́з'і хаз'а́йїнува́ли* (506), 26, 507.

ВО́ЗДУХ ПЕРЕВА́ЖУВА́ТЬ [перева́жуват'], ірон. Про бездіяльність продавця через відсутність краму. *Шо д'їлат' у пуста́'ї́й ла́ўц'і – во́здух перева́жуват'?* (213), 84, 252.

ВО́ЗДУХ ПЕРЕКРИВА́ТЬ [перекрива́т'], несхв. Унеможливлювати діяльність, життя. *З райо́ну во́здух пере́крива́ють – то гро́ш'і ни да́йут', то т'єхн'їку* (508); 93, 191.

ВО́ЗДУХ ПО́РТИТИ, несхв. 1. Випускати смердючі газоподібні продукти життєдіяльності організму. *Хто тут по́рте во́здух – шо, квасо́л'і найї́ўс'а?* (102); *Хтос' во́здух іспо́ртиў – ни продихне́ш* (106), 42, 58, 110, у в. пп; 2. Заважати, дратувати присутністю. *Ни порт' м'ін'ї во́здух – іди́ погу́л'а́й на́дв'їр, надойі́у* (509); *Іди́ й ни порт' во́здух – йа при тоб'ї робі́т' нічо́го ни мо́жу* (233), 115, 117, 180.

ЗАКУ́СЮВА́ТЬ [заку́с'уват'] ВО́ЗДУХОМ (ДІ́ХОМ), ірон. Нічим не закушувати. *Ві́пит' найшлі́, а заку́с'уват' во́здухом бу́дем* (104), 3, 236.

ТО́РГУВА́ТИ ВО́ЗДУХОМ (ТАРАКА́НАМИ), ірон. Про відсутність краму, предметів торгівлі. *Това́ру нема́ й на ба́з'і, чим торго́уват' – во́здухом?* (213), 20.

ВОЗИТЬ. ВЕРШКИ ВОЗІТЬ [вoзі́т'], *етн.* Бавлячись із дитиною, возити її на шиї (плечах). *Па, повoзі́ менé вéршки, даўно́ ў́же не вoзіў* (101), 48, 513.

ВОЗРОСТ. ІЗ ВО́ЗРАСТОМ. Із віком; старіючи; досягаючи певного віку. *Із во́зрастом л'ўди добр'ішаўт'* (95), 5, 511.

У ВО́ЗРОСТІ [в:о́зрост'і]. Немолодий, літній. *Л'ўди в:о́зрост'і бол'іўт' част'іши* (104), 67, 270.

ВОКЗАЛ. НЕ НА ВОКЗА́ЛІ [...вoгза́л'і], *ірон.* Про необхідність зачиняти двері. *Ти й до́ма так? Ни на вoгза́л'і ж – чо́го хату вихолон'а́йш'!* (85), 1, 91.

ЯК НА ВОКЗА́ЛІ [йак на вoгза́л'і], *несхв.* Гамір, гармидер, безлад, метушня. *На збо́рах, йак на вoгза́л'і – н'і́хто́ н'і́кого́ ни сл'ўха, а кри́чїт'* (107), 82, 517.

ВОЛНА. ГНА́ТИ ВОЛНУ́, *нов.* 1. Казати неправду, шокувати неймовірною звісткою. *Ни жині́ волну́, шо Ва́л'ка з го́рода вирну́лас'* (145), 59, 516; 2. Панікувати, гарячкувати. *Шо женéш волну́, шо на аўто́буз опoздáйїм – усп'і́їм* (4), 18, 112.

ВОЛОВІД. НА ВОЛОВО́ДІ ХОДІТЬ [...волово́д'і хо́дїт'], *несхв., заст.* Бути залежним, несамостійним. *Ни надoйі́ло тоб'і́ у ж'інки на волово́д'і хо́дїт'?* (217), СЮр.

ВОЛОК. ПÉРЕД ВО́ЛОКОМ <РІ́БУ> ЛОВІТЬ [...лові́т'], *ірон.* Необачно, необдуманно поспішати з якимось ділом. *Шо ти пéред во́локом лóвиш - с'ад' і поду́май* сна́чала (91), 162, 521.

ВОЛОС. ВО́ЛОС В'Я́НЕ [в'я́ане], *підсил.* Стає страшно, моторошно. *Йак сл'ўхайу́ т'і страи́н'і казкі́, так аж во́лос в'я́ане* (237), 271, 514.

ВО́ЛОС ДІ́Б'Я [ді́б'я], *підсил., зрід.* Про відчуття й ознаки страху, подиву. *У поса́дк'і шо́с' йак хро́кне – у ме́не й во́лос ді́б'я* (504), 116.

І ВО́ЛОСОМ НЕ ДВИГА́ТИ, підсил., зрід. Бути спокійним, незворушним. *Не з чорта́ ж хитра́ і Дома́ха! Так що́ ж бо? Хустка ле́жить, а салда́т і волосо́м не двига́* (СКв), 54, 272, 296.

ВОЛОСИ́НА. ОДНА́ ВОЛОСИ́НА СТИРЧІ́ТЬ [стирчі́т'], *ірон.* Мало волосся на голові; лисий. *Така́ ў́же краса́виц'а – одна́ волоси́на стирчі́т'* (115), 70, 77.

ДВІ [дв'і] ВОЛОСИ́НИ В ТРИ РЯ́ДА [р'а́да], *ірон.* Обмаль волосся на голові; лисина. *Дв'і́ волоси́ни ў́ три р'а́да, а шче ў́ пар'і́кма́хирс'ку хо́де, шо́б п'і́дстри́гали* (106), 45, 520.

ДВІ [дв'і] (ТРИ) ВОЛОСИ́НИ ТИРЧІ́ТЬ [тирчі́т'], *ірон.* Дуже мало волосся на голові. *Йак зробі́т' причо́ску, йéсл'і́ т'і́ки́ три волоси́ни тирчі́т'?* (518), 74, 187.

ОДНА́ БУЛА́ ВОЛОСИ́НА, ТА Й ТУ ГНІ́ДА ОДКУ́СИ́ЛА, ірон. Лиса, безволоса людина. *Типéр і про ме́не он хло́пц'і ка́жут', шо одна́ була́ волоси́на, та й ту гні́да одку́сила – йак:о́л'іно* (519), 16, 151.

НА ВОЛОСИ́НУ, підсил. На малу, мізерну величину. *Йа́ й на волоси́ну од пра́ўди ни одступл'ўс'а, по́ки й жи́тиму* (238), 106, 524.

ВОЛО́ССЯ. ВОЛО́ССЯ В НО́СІ <ЩЕ> [волос'а ў́ но́с'і <шче>] *НЕ ВІ́РОСЛО, ірон.* Недорослий, недосвідчений, неспроможний. *Волос'а́ ў́ но́с'і́ шче не ві́росло, шо́б так губи́ мал'ува́т'* (523), 10, 273.

ВИДИРА́ТЬ ВОЛО́ССЯ [видира́т' волос'а:] **ЛИ́СОМУ, ірон., зрід.** Займатися дурницями, нікчемною, непотрібною роботою. *Пору́чі́ насто́йа́шчу робо́ту, а*

ни видира́т' волос':а лісому (230); *Шо п'ісок кінши – в'ін осипа́йц':а, це робі́ти – шо волос':а лісому видира́ти* (141), 45.

ВОЛО́ССЯ **ЩИТА́ТЬ** **НА** **ЛІСИНІ́** [волос':а щита́т' на лісин'і], *ірон.* 1. Дуже мало волосся на голові, лисий. *Волос':а ичита́й на лісин'і, а тоді́ ўже жиниха́йс'а* (522), 45, 182; 2. Займатися нікчемним, безглуздим ділом. *Ни зна́йиш, шо робі́т' – волос':а ичета́й на лісин'і* (528), 103, 254.

ЯК **У** **ЛІСОГО** **ВОЛО́ССЯ** [йак у лісого волос':а], *ірон.* Мало, недостатньо. *У його́ грóшиш, йак у лісого волос':а* (113), 114, 527.

ВОЛО́ССЯ, **ЯК** **НА** **КОЛІ́НІ** (**ЛІ́КТИ**) [волос':а, йак на кол'ін'і (л'ікт'і)], *глуз.* Лисий, лисина. *На голов'і́ волос':а, йак на кол'ін'і – блиск!* (38), 525, 526.

ВОЛОТОК. **ВИКИДА́ТЬ** [викида́т'] **ВОЛОТКІ́**, *спец.* Колоситися, викидати колоски. *Жі́то ўже викида́ волоткі́* (4), 85, 93, 120.

ВОЛОЧА́ЙКА. **ЯК** [йак] **ВОЛОЧА́ЙКА**, *несхв., зрід.* Як розпутна, гуляща жінка (дівчина). *Вона́ он од'і́лас' і накра́силас', йак волоча́йка* (164), 232.

ВОНО. **ВОНО́** **Й** **ВІ́ДНО**. Підтвердження припущення. *Вонó й ві́дно, шо ти хаз'а́йнува́ў* (201), 91, 163.

ШОБ **ВОНО́** < **ВАМ** (**ТОБІ́** [тоб'і́]...) > **СКІ́СЛО** **Й** **ВІ́СОХЛО**, *ірон.* Виявлення неприхильності, відрази, огиди. *Сиди́ш вишива́йиш ці́лими дн'а́ми й вичира́ми – у́же й о́ч'і́ бол'а́т' – а шо́б вонó скі́сло й ві́сохло* (341), 42, 167.

ВОНЯ. **ДЕ** **ВОНЯ́**, **ТАМ** **І** **МОНЯ́** [де вон'а, там і мон'а], *ірон.* Потрібне й корисне не завжди зовні красиве, привабливе. *Йа зна́йу, шо од качо́к пага́но па́хне, так де вон'а, там і мон'а* (107), 18, 529.

ВОНЯ́ТЬ. **ШОБ** **І** **НЕ** **ВОНЯ́ЛО** [вон'ало], *знев.* Щоб і не було, щоб і не нагадувало. *Ві́кин' це з ха́ти, шо́б і не вон'ало* (531); *Не ну́жн'і м'ін'і тво́йі грóш'і, забира́й, шо́б і не вон'ало* (530); *Забира́й свої́ манатки, шо́б і не вон'ало* (139), 62, 139, у б. пп.

ВОР. **ВОР** **І** **ЩІ́ТАНЕ** [шчі́тане] **БЕ́РЕ́**, *ірон.* Про потребу пильнувати, оберігати, стерегти. *При магаз'ін'і трéба, шо́б сто́рож бу́ў, бо вор і и́читане бере́* (143), 7, 94.

МОТА́ТЬСЯ, **ЯК** **ВОР** **ПО** **ЯРМА́РКУ**, *несхв.* Метушитися, непокоїтися. *То́й норм'іро́ушчик мота́йц':а, йак вор по йа́рмарку, шо́б де ни периплати́т', а ўр'і́зат'* (123), СЮр, 532.

ОД **ВО́РА** **НЕМА́** **ЗАПО́РА**, *несхв.* Про недостатність, марність запобіжних заходів, зокрема і щодо крадіїв, злодіїв. *Ше ў п'яда́:ис'а́тих ни замика́ли хати́ – во-пе́рвих, ни бу́ло шо кра́сти, во-ўто́рих дов'і́р'а́ли, а ў-трéт'іх – ус'о́роўно од во́ра ни́ма запóра* (58), 114, у б. пп.

НА **ВО́РУ** **ША́ПКА** **ГО́РІТЬ** [горі́т'], *ірон.* Хтось сам себе видає. *На во́ру ша́пка горі́т', от л'у́ди й зам'і́ча́йут', хто ўкра́ў* (99), 189, 537.

ВОРО́ЖКА. **ЯК** [йак] **ВОРО́ЖКА** **ПОШЕПТА́ЛА**, *схв.* Про помітні зміни на краще. *Побала́каў йа з ним сурйóзно – і йак воро́жка пошепта́ла – зм'і́ніўс'а* (256), 33, 117.

ВОРО́НА. **ЩИТА́ТИ** [шчета́ти] **ВОРО́Н**, *несхв.* 1. Неробувувати, ледарювати. *Ці́лий ден' воро́н ичета́ў – н'і́ч'о́ ни зроби́ў* (360), 192, 541; 2. Бути неухажним. *Щчета́ла воро́н, по́ки коши́л'ок укра́ли* (540), 34, 255.

ВОРО́НА, А СОРО́ЧЕ ПІР'Я [п'і́ря], *несхв.* Хитра, нещира, підступна людина. *Ти його́ не розку́сиш, бо то воро́на, а со́рочи п'і́ря* (534), 13, 96.

СТАРА́ ВОРО́НА, *знев.* Немолода сварлива людина (*здеб.* жінка). *Ста́ра воро́на розка́ркалас'а, шо п'і́зно прийшо́ў, та ще й із'а́пахом* (140), 82, 124.

ЯКА́ [йака́] **НЕ ВОРО́НА, А ВСЕ Ж ОБОРО́НА**, *ірон.* Про наявність чоловіка у сім'ї. *Іва́н йака́ ни воро́на, а ўсе ж оборо́на – то дрове́ць уко́ле, то води́ принесе́* (533), 150, 359.

ЯК ВОРО́НА ПОБІЛІЄ [йак ... поб'і́л'і́йи], *підсил., ірон.* Ніко́ли. *Од'а́ст', ма́т', гро́ш'і, йак воро́на поб'і́л'і́йи* (115), 39, 535.

ВОРО́НІ [воро́н'і] **МІЛО НЕ ПОМО́ЖЕ**, *ірон.* Про неможливість замаскувати кепську вдачу, негідні вчинки. *Притвор'а́йиц'а, шо ўже спра́виу́с'а, слуха́йиц'а, а йа ни в'і́ру – воро́н'і міло ни помо́жи* (379), 91, 376.

ЦІЛІТЬСЯ [ці́ли́ц'а] **В ВОРО́НУ – УБИ́ТЬ** [уби́т'і] **КОРÓВУ**, *глуз.* 1. Про невлучного стрільця. *Ото́ стр'і́лака, ц'і́лиу́с'а в:оро́ну – уби́ў коро́ву* (112), 51, 536; 2. Ненароком викривати когось (щось), казати зайвину. *Хот'і́у про сторож'і́у сказа́т', а вийши́ло, шо бригад'і́р винува́тий – ц'і́лиу́с'а в:оро́ну – уби́ў коро́ву* (86), 95, 239.

ВОРО́ТА. НЕ В СВО́Й ВОРО́ТА ВСКА́КУВА́ТЬ [ни ў свої́...ўска́кува́т'і], *ірон.* Утручатися в розмову; перебивати. *Слу́хай, ти ни ў свої́ воро́та ўска́куйи́ш – пириждо́й, по́ки ста́ри і бала́кайу́т'* (96), 77, 539.

ЗАКРІ́ТЬ [закрі́т'і] **ВОРО́ТА**. 1. *Згруб.*Замовкнути. *Закрі́й воро́та, замоу́чи, по́ки йа ни заткну́ў* (193), 87, 429; 2. *Жарт.* Застебнути ширіньку. *Закрі́й свої́ воро́та, застибни́с'а* (372), 69, 200.

ВОРО́ТНИК. ЗА ВОРО́ТНИ́К ЗАКЛА́ДАТИ, *несхв.* Уживати спиртне, зловживати ним. *За воро́тні́к закла́да несла́бо* (193), 108, 538, у б. пп.

ЗА ВОРО́ТНИ́К НЕ КА́ПА, *ірон.* Про відносну комфортність, небажання змін. *Шо йому́ – си́тий, п'я́ний, і за воро́тні́к не ка́па* (73), 33, 257, у б. пп.

ОДИ́Н ВОРО́ТНИ́К <ОСТА́ВСЯ [оста́ўс'а]>, *ірон.* Бідний, кепсько одягнений. *Прийшо́ў з тих п'і́дроб'і́тк'і́у – оди́н воро́тні́к оста́ўс'а* (118), 543.

ВОРС(А). **ВО́РС(У) ВИМИ́НАТИ**, *ірон.* Упокорювати, утихомирювати, приборкувати, робити згідливим. *Йак п'і́де ў при́йми до Ва́л'ки, так вона́ ворсу́ з його́ ві́мне – і пит' бросе́, і гу́ла́т'* (542); *Йак Іва́н прои́тра́пиц'а, так Ма́ри́на з його́ ворсу́ й вимина́* (123), 70, 202.

ВОСК. **ЯК** [йак] **З ВО́СКУ ВІЛИ́ТИЙ**, *підсил.* Надзвичайно схожий; копія. *Мико́ла похо́жий на бра́та – йак з во́ску ві́лти́й* (145), 143, 313.

ВОСПА́ЛЕНІЄ. ВОСПА́ЛЄ́НІЄ ЛЬО́ХКИХ [воспа́л'є́н'і́є л'о́хких], *мед.* Запалення легенів. *Мойа́ дити́на до дис'а́ти год'і́у два ра́за воспал'є́н'і́йим л'о́хких пере́бол'і́ла* (519); *Пере́бол'і́ў воспал'є́н'і́йим л'о́хких* (57), 11, 15, 213, у в. пп.

ВОСЬМЬО́РКА. ВОСМЬО́РКИ [восм'о́рки] **ПЛЕ́СТІ́**, *несхв.* Іти непевною ходою (через сп'яніння, нездужання). *Уже́ восм'о́рки плеті́ од кумі́ додо́му – напро́в'і́дува́с'а* (518); *Восм'о́рки пл'і́у од бухе́ту до са́мого до́му, а на кри́л'ц'і́ засну́ў* (23), 4, 85, 93, 94, 97.

ВОСЬМЬО́РКИ ОПІ́СУВАТЬ [вос'м'орки описуват'], *глуз.* Непевно, нерівно йти (здеб. п'яним). *Де чолов'як? — од кума до куми вос'м'орки описує* (16), 4, 83.

ХОДИ́ТЬ ВОСЬМЬО́РКОЮ [ходит' вос'м'оркойу], *глуз.* Про непевну, нерівну ходу п'яної (здеб.) людини. *Ходе вос'м'оркой од забора до забора* (103), 60, 194.

ВОША. ЯК [йак] ВОША НА ГРЕБІНЦІ [греб'інц'і], *ірон.* Мотатися, метушитися, гарячкувати, нервуватися. *Ус'ї спокійно одв'ічали, а цей — йак воша на греб'інц'і — викручуваєс'я* (501), 61, 275.

ВИЛА́МУВАТЬСЯ (ВИКАБЛУ́ЧУВАТЬСЯ), ЯК ВО́ША НА ГРЕБІНЦІ [виламувац':а (викаблчувац':а), йак воша на гриб'інц'і], *ірон.* Хизуватися, чванитися. *За одно́йу па́ртойу сиді́ли, а тупе́р прийі́хала з Ха́р'кова — і виламу́йц':а, йак воша на гриб'інц'і* (334), СЮр, 16, у б. пп.

ВИНА́ЧУВАТЬСЯ, ЯК ВОША НА МОРО́ЗІ [виначувац':а, йак ... на мороз'і], *ірон.* Бундючитися, гоноритися, чванитися. *Виначу́йц':а, йак воша на мороз'і, що італ'я́нс'к'і чо́боти чолов'я́к їйі́ купі́ў* (108), 25, 253. ▢

ДЕРЖА́ТИСЯ, ЯК [держатис'я, йак] ВО́ША КОЖУ́ХА, *ірон.* Міцно триматися, дотримуватися. *Учині́лас'я за конто́ру й де́ржиц':а, йак воша кожуха* (107), 84, 240.

ЧІПЛЯ́ТЬСЯ, ЯК [ч'іпл'яц':а, йак] ВО́ША ЗА КОЖУ́Х (ВОРОТНІ́К, РУБЕ́ЦЬ [рубец']), *знев.* Міцно держатися, послідовно дотримуватися, дорожити. *Ч'іпл'я́йц':а голова́ за до́лжност', йак воша за кожух* (152), 27, 157.

КА́ЖНА ВО́ША СОБІ́ [соб'і] ХАРО́ША, *ірон.* Про необ'єктивність, упередженість оцінок, ставлення. *Ка́жи, що дочка́ красави́ц'я, айа́тжи — ка́жна воша соб'і́ харо́ша, так і вона́* (143), 106, 502.

ВО́ША НЕ ЗАБЛУ́ДИТЬСЯ (НЕ СХОВА́ЄТЬСЯ) [... ни заблудиц':а (ни схова́йц':а)], *ірон.* Про рідке волосся на голові, бороді. *На тр'я́цц'і в'ін ту боро́ду зав'і́ў, там жи́ такé волос'ц'я, що і воша́ ни заблуди́ц':а* (164), 79, 309.

ЯК [йак] ВО́ША, *знев.* Мала, недоросла, слабка істота (зокр. людина). *Самé йак воша, а пі́рскайи, задирáйц':а* (143), СЮр, 86, 297.

РОЗСІ́ДАТЬСЯ, ЯК ВО́ША НА КОЖУ́СІ (ЧУ́БІ) [рос':ідац':а, йак воша на кожус'і (на чуб'і)], *ірон.* Сідати розвалившись, займаючи багато місця. *Рос':і́ус'я, йак воша на кожус'і — н'чо́ ни роби́ш, т'і́ки м'і́сто зан'іма́йиш* (345), 79, 344.

ВО́ШІ ПО́ЗА СПИНО́Ю БІ́ГАЮТЬ [вош'і ... спинойу б'ігайут'], *підсил.* Відчуття нервування, переляку. *На́чи вош'і по́за спино́йу поб'і́гли — так зл'ака́лас'я* (81), СЮр, 37.

ЯК ВО́ШІ ТОВПІ́ТЬСЯ [йак вош'і тоўпиц':а], *ірон.* Про великий безладний натовп. *Л'ю́ди йак вош'і тоўпл'а́ц':а на база́р'і* (88), 258, 361.

І ВО́ШІ ПІШЛІ́ [і воші п'ішли] (БРО́СИЛИ), *знев.* Бідність, нужденність. *Там така́ жебро́та, що і вош'і п'ішли́ - н'чим поживи́ц':а* (95), 81, 277.

ВО́ШІ ЗАІ́ДАЮТЬ [вош'і зайідають'], *несхв.* Про нужду, нужденність, злидні, нестатки. *П'і́сл'я во́йни зра́зу ў ко́лхозах вош'і за́йіда́ли* (116), 79, 242.

НЕ ТАК ВО́ШІ, ЯК [... вош'і, йак] ГНІ́ДИ, *знев.* Про шкідливість дрібних посіпак. *Ни ск'і́лки голова́ проти́ўний, йак його́ канто́ра — ни так вош'і, йак гні́ди* (494), 122, 503.

ЗА КОПІЙКУ ВОШУ ДО ХАРЬКОВА ГНАТЬ [за коп'їрку вошу до Хар'кова гнат'], *несхв.* Бути жадібним, скупим. *Шо ж, йак у його віпросиши, йак в'ін за коп'їрку вошу до Хар'кова пожене* (58), 27, 520.

ВОЩИНА. <ЖОВТИЙ,> ЯК ВОЩИНА (ВОШЧОК) [<...,> йак вошчіна (вошчок)], *несхв.* Нездоровий колір обличчя (через хворобу, виснаження). *Лице – йак вошчіна, та иче ж і худий* (273), СЮр, 154.

ВРАЧ. ВРАЧ ВІПИСАВ, *жарт.* Евфемічне пояснення народження дитини. *Бат'ко й ма́ма п'їшли ў бол'ни́цу, написали зайаў'єн'їе на тебе, а ўрач тебе й вїписаў і́м - получ'їт!* (153), 23, 505.

ВРЕМЕНА. У КІРЕНСЬКІ [кє́ринс'к'і] ВРЕМЕНА́, *глуз., ірон., зрід.* Давно. *Та йа ў кє́ринс'к'і вре́менá д'ївува́ла* (123), 13.

ВРЕМНЯ/ВРЕМ'Я. ВРЕ́МНЯ [ўре́мн'а] НЕМА́ ВВЕРХ [в:єрх] ГЛЯ́НУТЬ [гл'анут'], *підсил.* Відсутність вільного часу. *Ўре́мн'а нема́ в:єрх гл'анут', так н'їколи, а ти иче про к'їно* (249), 63, у б. пп.

ВРЕ́МНЯ [ўре́мн'а] НЕМА́ НА НЕ́БО ГЛЯ́НУТЬ [гл'анут'], *підсил.* Відсутність вільного часу. *Ўре́мн'а нема́ на не́бо гл'анут'* (84), 278, у б. пп.

ВРЕ́М'Я УГОДИ́ТЬ [ўре́мйа ўгоді́т']. Підгадати, вибрати зручний час, оптимальну нагоду. *Йак ўре́мйа ўгоди́ши з пос'ївом – будиши с хл'їбом* (195), 3, 4.

ДІ́ТСЬКЕ ВРЕ́М'Я [д'іц'ке ўре́мйа]. Непізнйй час доби. *Шо, ўже ўклада́йіс'а? Так иче ж д'іц'ке ўре́мйа* (329), 44, у б. пп.

ДО ВРЕ́М'Я [до ўре́мйа]. До певного (слухного) часу. *До ўре́мйа воу́чин'ата у но́рах хова́йуц'а, тоді́ ўже ўзро́сл'ї їх виво́д'ат'* (85), 504, у б. пп.

НЕМА́ ВРЕ́М'Я [ўре́мйа] ВМЕ́РТИ, *підсил., ірон.* Про ніко́льство, граничну зайнятість, заклопотаність. *Тако́йї робо́ти, тако́йї робо́ти, шо нїма́ ўре́мйа ўме́рти* (516), 154, у б. пп.

ВСЕ/ВСІ. ОДВІЧА́ТЬ ЗА ВСЕ [одв'іча́т' за ўсе]. 1. Опікуватися багато чим. *За́уч у шко́лі одв'іча́ за ўсе – і хто ко́му глаз наби́ў, і хто ші́бку вїстави́ў* (115), 243, 510; 2. Виконувати значний обсяг фізичної роботи. *На горóд'ї одв'іча́йу за ўсе – пос'їят', прополóт', політ'* (84), 23, 510.

НА ВСІ [ўс'і] СТО, *підсил.* Найкраще, найуспішніше, найповніше. *І ко́ліс' вони́ ни б'їдува́ли, і тепе́р живу́т' на ўс'і сто* (182), 6, у б. пп.

НА ВСІ ЧІ́ТІРІ [на ўс'і ч'іті́р'і] <ЙТІ́>. 1. Бути вільним, незалежним (звільненим). *От шко́лу зако́нчи – і на ўс'і ч'іті́р'і, кудá хоче* (244), 63, 195; 2. Кругом, скрізь, навколо. *На ўс'і ч'іті́р'і н'іко́го нема́ – хоч запали́* (95), 67, 521.

ВСЕР. ДО ВСЕ́РУ (ВСИРА́ЧА, ВСИРА́ЧКИ), *підсил., згруб.* Надто, сильно, до крайньої міри. *Хоч до ўсе́ру робі́, стара́йс'а, а м'і́л'їо́на че́сно ни зарóбиши* (181), 67, 511.

ВСИ́ДІТИ. НЕ ВСІ́ДІТИ І НЕ ВСТÓЯТИ [ни ўсі́д'іти і ни ўсто́яти], *підсил.* Про нетерплячку, бажання узяти безпосередню участь у чомусь. *Так усі́х і тягне танцюва́ти та скакати: як почує́ш його́ (марш), то ні – вже не всиди́ши і не всто́йи, як заграють його́* (СКв), 68, 339, 440.

ВСИРА́ЧКА. ДО ВСИРА́ЧКИ (ВСИРА́ЧА), *підсил., згруб.* До кінця, крайньої межі; цілком, досхочу. *Пилі́ ўже й:ї́ли до усира́чки* (287), 91, 118, у б. пп.

ВСПТИ. НЕ ВСПТИ <Й> ОГЛЯНУТЬСЯ [ни ўсп'іти <й> огл'ануц':а], підсил. Запізнитися з реакцією, не помітити настання чогось. *Ни ўсп'іли й огл'ануц':а, а тўча ўже над головою* (195), СКв, 469, 475.

ВСПОМИНАТИ. ВСПОМИНАТЬ, ЯК СРАТЬ СІДАТЬ [ўспоминáт', йак срат' с'ідáт'], згруб. Рідко згадувати. *Йа йому так ну́жна, шо ўспоминáйи, йак срат' с'ідáйе* (118), 127, 517.

ВСЯКИЙ. НА ВСЯКИЙ ЯКИЙ [на ўс'áкий йáкий], жарт. Про всяк випадок. *В'із'мі соб'і на ўс'áкий йáкий шче одного́ рушника́ – ма́ло чо́го* (114), 307, 503.

ВСРАНИЙ. <ПРИБИРАТИ> ВСРАНИМ НАВЕРХ, згруб. Неохайно прибирати; незатишне приміщення. *Зайшли́ ў хату́, а там усё ўсра́ним на́верх – йак так мо́на* (513), 52, 176.

ВСЦИК. ДО ВСЦІКУ (ВСЦИКАЧА́, ВСЦИКА́ЧКИ), згруб., підсил. Надто, сильно, максимально. *См'йáлис'а з то́йі о́каз'йі до ўсц́іку – животі́ над'і́рва́ли* (196), 7, 507.

ВТИКАТИ. НЕ ВТИКА́ТИ (ДОГАНЯ́ТИ [доган'áти]), жарг. Не розуміти, не знати, не могли збагнути. *Йа ў тих насóсах ни ўтика́йу, хай он чолов'і́к ска́жи* (245), 24, 330.

ВТОРИ. НА ВТО́РИ СЛАБІ́Й, несхв. Похитливий, неморальний, невитриманий (частіше про жінку). *На ўто́ри слаба́ о́казáлас' – от і привела́ дити́нку* (147), 34, 288.

ВУГІЛЛЯ. ЯК НА ВУГІ́ЛЛІ ТЛІ́ТЬ [йак на вуг'і́л'і тл'і́т'], підсил. Горіти, червоніти. *Од стида́ йак на вуг'і́л'і тл'йі́и – так красн'йі́и* (197), 54, 80.

ВУГО́Л. УДА́РЕНИЙ ІЗ-ЗА [із:а] ВУГЛА́ <ПУСТІ́М МІШКО́М [м'ішкóм]>, згруб. Недоумкуватий, дурнуватий. *Ти йому́ ўже прощáй, йак в'ін уда́риний із:а вугла́, шо ти зроби́ш?* (133), 32, 137.

ІЗ-ЗА [з:а] ВУГЛА́ СПУ́ГАНІ́Й, знев. Дурень, телепень, неадекват. *Хоч і з:а вугла́ спуганий, а ў канто́р'і ро́бе* (307), 116, 143.

ВУГО́Л ЗНІМА́ТЬ [зн'іма́т']. Квартирувати, винаймати кімнату. *Хто ко́лі ў го́род'і ўчи́ўс'а, той зна, йак вугóл зн'іма́т' (69); Обóйе ро́бл'ат'у дин'і́, вугóл у знако́мойі зн'іма́йут' (7), 8, 74, 177, 198.*

ВУГО́Л СВІ́Й [св'йй]. Свій будинок, власна квартира. *Тре́ба старáц':а св'йй вугóл ім'і́т', а ни тирибивáц':а по квати́рах* (95); *Харашó, йак йе вугóл св'йй, хоч го́лову прихі́лиш* (86), 133, 184.

ВУГО́Л СВЯ́ТІ́Й [св'атйй], рел. Покуть, покуття. *Го́ст'а садо́ў'ат' у св'атйй вугóл* (17); *Йе тепе́р і ў нас вугóл св'атйй – там ба́т'ко св'і́те ланпа́дку, Бо́гу мо́лимос'а* (15), 79, 81.

ВУЖ. ЯК ВУЖ НА СКОВОРО́ДІ <ВЕРТІ́ТЬСЯ> [йак вуж на сковород'і <вирт'іц':а>], несхв. Викручуватися, брехати, ніяково почуватися. *Никóлі пра́уди ни ска́жи, в'і́чно, йак вуж на сковород'і* (106), 89, 512.

<КРУТІ́ТЬСЯ> ЯК ВУЖ НА СКОВОРО́ДІ [<крути́ц':а> йак вуж на сковород'і] (ВІ́ЛЯХ), ірон. Ніяково, некомфортно, незручно (почуватися). *Крут'ўс', йак вуж на сковород'і, бо ни́ўдо́бно пе́рид учи́тел'ко́йу за си́на* (117), 30, 246.

СМОКТА́ТЬ, ЯК [смокта́т', йак] ВУЖ ЖА́БУ, *ірон.* Пристрасно, але неуміло цілувати. *Шко́льники х'їба ці́луйут'?* *смо́кчут'*, *йак вуж жа́бу* (79), СЮр, 241.

ВУСА. ВУ́СА, ЯК [йак] У СУ́СА, *жарт.* Акуратні, невеликі вуса. *У ко́го йак ту́рецьк'і*, *а ў йо́го ву́са*, *йак у Су́са* (121), 32, 95.

ЗА ВУ́СА НЕ ВЕСТІ́, *несхв.* Не слухатися, ігнорувати. *Ці ону́чки ўже ме́не й за ву́са ни ви́дуть'* (426), 193, 232.

ВУСАДКИ. ДЕРЖА́ТИ НА ВУ́САДКИ, *ірон.* Довго не видавати дорослу дочку заміж. *Шо то́ дочку́ ни-д: айе́ш за́муж – де́ржиши на ву́садки?* (71), 106, 119.

ВУСТЯ. СТИ́СНЯ́ТЬСЯ (СОРО́МИТЬСЯ) ЯК ВУ́СТЯ ВУ́СТИЛКО́Ю [ст'існ'ац':а, йак Ву́ст'а ву́ст'ілкойу], *ірон.* Соромитися, стидатися. *Шо ти ст'існ'а́йіс'а*, *йак Ву́ст'а ву́ст'ілкойу – с'іда́й з на́ми за ст'іл* (93), СЮр, 95.

ВУТКА. ЯК [йак] ВУ́ТКА <ВУ́МНИЙ>, *ірон.* Дуже розумний. *Йак ву́тка ву́мний*, *бо та зна, ко́лі ни́рнуть'* (276), 13, 513.

ВУХО. ВУ́ХА БОРЩО́М МИ́ТЬ [борщо́м мит'], *ірон.* Недочувати. *Йа то́б'і кричу́-кричу́, а ти чи ву́ха борщо́м мійиши*, *чи ни хо́чиши обзива́ц':а?* (114), 4, 250.

НАСТРУ́НЧА́ТЬ [наструнча́т'] ВУ́ХА, *підсил.* Прислухатися, підслуховувати. *Уже́ он сус'і́дка за за́бором наструнчи́ла ву́ха – хо́чи почу́т', про шо ми тут кал'а́кайм* (4), 297, 453.

ОПУ́СКА́ТЬ ВУ́ХА, ЯК ЛОПУ́Х НА ДОЩ [опуска́т' ..., йак ... дощ], *ірон.* Губитися, зневірятися, сумувати, хнюпитися. *Ті́ки пе́рва ни́ўда́ча, а в'ін уже́ опу́стиў ву́ха*, *йак лопу́х на дощ* (137); *Шо, розл'уби́ла чи прогна́ла? а ти й опу́стиў ву́ха*, *йак лопу́х на дощ – на́йдиши и́нче* (180), СЮр, 95.

ОБ'І́ДА́ТЬ [обйіда́т'] ВУ́ХА, *підсил.* Забирати все, лишати ні з чим. *По́ки д'і́ти ўчи́лис'а*, *так ву́ха обйі́дали до́бре – чи й на́ста́чиши* (80), 220, у б. пп.

НАХО́ДИТЬ СВОБО́ДНІ (НЕЗА́ЙНЯ́ТІ) [нахо́дит' свобо́дні (незайня́ті)] ВУ́ХА, *ірон.* Мати слухача для повідомлення брехень, пліток. *Найшла́ свобо́дні ву́ха – і зали́ва про вс'і́х* (367), 78, 183.

У ВУ́ХА ЗАЛИ́ВА́ТИ, *ірон.* Брехати, пліткувати. *Ус'ім у ву́ха зали́ва*, *йакі́й в'ін ге́ро́й* (514), 91, 185.

ПО <СА́МІ [са́м'і]> ВУ́ХА ВИРОБЛЯ́ТЬСЯ [ви́робл'а́ц':а], *підсил.* Сильно забруднюватися, вимазуватися. *У йа́ру по са́м'і ву́ха ви́робилас'а дити́на* (95), 32, 247.

ПО ВУ́ХА ОБСИРА́ТИ, *згруб.* 1. Занехаювати, забруднювати. *Ква́рт'іру по ву́ха об'ісра́ли* (143), 11, 508; 2. Оговорювати, паплюжити, ганьбити. *По ву́ха на ўсе се́ло об'ісра́ли* (2), 27, 41, 96, 115, 116, 199, у в. пп.

ВУ́ХА ОБЧУ́ХРУВАТИ, *згруб.* Фізично карати. *На ба́киў и́че раз пол'і́зите, п'і́ймайу – ву́ха обчу́храйу* (96), 16, у б. пп.

ЧЕ́РЕЗ ДЕ́СЯ́ТІ [дис'а́т'і] ВУ́ХА. Із непевного джерела, із чуток, небезпосередньо. *Че́рез дис'а́т'і ву́ха ўзнаў*, *а се́рдиц':а* (331), 8, 58.

ПО ВУ́ХАМ ДАВА́ТИ, *згруб.* Бити, карати. *Бага́то ў́мничати́миши*, *так по ву́хам дам мо́минта́лно* (248), 23, 515.

ПО ВУ́ХАМ ЧЕСА́ТЬ [чиса́т'], *несхв.* Брехати, обманювати. *По ву́хам че́ши*, *а йа ж зна́йу*, *шо бре́иши*, *т'і́ки ни ка́жу* (429), 30, 456.

АЖ ЗА ВУ́ХАМИ СВИСТІ́ТЬ [свисті́т'], підсил. Швидко і багато їсти, мати добрий апетит. *Намина́, що аж за ву́хами свисті́т' (509), 33, 362.*

МІЖ ВУ́ХАМИ ПЕРЕМИКА́Є [м'іж ... перимика́йи], несхв., нов. Про небажання слухати дурниці. *Шо ти дурн'у́ ка́жиш? у ме́не аж м'іж ву́хами перимкну́ло (230), 79, 188.*

ВУ́ХАМИ ХЛО́ПАТЬ [хло́пат'], знев. Не чути важливого, гавити. *В'іта, ву́хами не хло́пай, йак ба́т'ко ка́жи (116), 14, 71.*

ЇЗДИ́ТЬ [йі́здит'] **ПО ВУ́ХАХ**, ірон. Брехати, базікати. *Д'іпута́ти йі́зд'ат' нам по ву́хах, щоб їх т'і́ки ви́брали (442), 230, 317.*

ХОТЬ У ВУ́ХО СТРІ́ЛЬ [хот'...стр'і́л'], жарт. 1. Глухий. *Йому́ хот' у ву́хо стр'і́л' - ни чу́йи, бо старі́й ду́жи (27), 80, 222;* 2. Неслухняний, упертий. *Хот' у ву́хо стрі́л', а в'ін свої́ейі - ни п'і́ду́ ь са́дик (79), 150, 316;* 3. Байдужий, інертний. *Кажу́, що горо́би'ї со́йахи пови́бива́ли - п'і́ди поган'а́й, а йому́ хот' у ву́хо стр'і́л' - шос' оста́ниці':а (73), 10, 224.*

В ОДНО́ ВУ́ХО ВЛІ́ТА, В ДРУ́ГЕ - ВИЛІ́ТА [...ў́л'і́та, ...вил'і́та], несхв. Про неухважність, неслухняність. *Шо вони́ иш:ко́ли зна́йут', йак у їх в одно́ ву́хо ў́л'і́та, ь дру́ге - вил'і́та? (96), 165, 522.*

ЯК [йак] ЗА ВУ́ХО КІ́НУТИ, підсил., зрід. Швидко, пожадливо щось з'їсти. *В'ін мойі бли́нці́ так із':і́у, йак за ву́хо кі́нуу́ (107), 112.*

У ВУ́ХО ВЛІ́ТА [ў́л'і́та] **У ПО́ПУ ВИЛІ́ТА** [вил'і́та], згруб. Про неухважність, неслухняність. *Шо то́му не́слуху - в:у́хо ў́л'і́та, у по́пу вил'і́та (170), 64, 369.*

<І> ЗА ВУ́ХОМ НЕ ВЕСТІ́, підсил. Не слухатися, не шануватися. *Ск'і́ки йі́и ни ка́жйі, а вона́ і за ву́хом ни веде́ - ў́ри́дн'у́ка така́ (492), 30, 363.*

ЗА ВУ́ХОМ НЕ ЧЕ́ШЕТЬСЯ [че́шиці':а], несхв. Хтось не реагує, спокійний, байдужий. *У йо́го йа́блука кра́дут', а ў йо́го й за ву́хом ни че́шиці':а (476), 167, 345.*

ВУ́ШІ МОРО́ЧИТЬ [ву́ш'і мо́рочит'], несхв. Обридати нудними недоречними розмовами. *По́ки м'і́н'і ву́ш'і мо́рочитимеш? надойі́у у́же (82), 32, 168.*

ЯК У ВУ́СІ [йак у ву́с'і], схв. Тепло, затишно, комфортно. *Ха́тка мане́н'ка, а при́брано, оку́ра́тно - йак у ву́с'і (198), 89, у б. пп.*

ВЧО́РА. БУ́ДТО [бу́т:о] (**НА́ЧЕ**) **ВЧО́РА**. Начебто недавно. *Бу́т:о ўчо́ра за́м'іж иш́ла, а ў́же п'і́в':і́ку мину́ло (19); Ус'і́ уро́ки по́мн'у, на́че ўчо́ра, хот' пройшло́ ў́же год'і́у п'і́йіс'а́т (294), 33, 191.*

ВЧО́РАШНІ́Й. МЕН́ШЕ ВЧО́РАШНЬО́ГО [ўчо́рашн'ого], підсил. Апатично, байдуже, нецікаво, неінтересно. *Вона́ кри́чйіт' на ме́не, а мин'і́ - ме́нше ўчо́рашн'ого - хай! (27), 13, 339.*

В'Ю́Н. ЯК В'Ю́Н НА СКОВОРО́ДКІ <КРУ́ТІТЬСЯ> [йак ўйу́н на сковоро́дк'і <кру́тиці':а>], ірон. 1. Хапатися, метатися, метушитися. *Усе́й ден' по дво́ру б'і́гайиш, йак ўйу́н на сковоро́дк'і (24), 12, 21;* 2. Хитрувати, бути несамостійним, кон'юнктурним. *Йо́го ж і ў сту́п'і ни попаде́ш - кру́тиці':а, йак ўйу́н на сковоро́дк'і - йак ви́годно - так, а йак н'і - о́бра́тне (7), 35, 370.*

В'Я́ЗИ. В'Я́ЗИ ЗВЕРТА́ТЬ [вйа́зи зверта́т']. 1. Згруб. Калічити, сильно бити. *Петро́в'і вйа́зи звирну́, бо д'і́чину мойу́ оби́диу́ (69), 1, 18;* 2. Калічитися, зазнавати серйозних травм шиї, плечей. *З дра́бини ўпау́, так чу́т' вйа́зи не звирну́ (6), 27, 190*

ГАБЕЛОК. ГАБЕ́ЛКИ ЗБИРА́ТИ, *зрід.* Збиратися, збирати особисті речі. *Ўре́мн'а ўже габе́лки зб'іра́т' і соб'іра́ц':а додóму* (175), 2.

ГАВ. НІ ГАВ-ГÁВ, НІ БОВ-БÓВ [н'і гаў-гаў, н'і боў-боў], *жарт.* 1. Тиша, мовчанка. *Вийдиш увéчир'і надв'ір - н'і гаў-гаў, н'і боў-боў - н'і душ'і, н'і звۇ́ка* (45), 62, 66; 2. Мовчун, несловоохотник. *Йаг з ним і стр'і́ац':а, шо ц'і́лий вéч'ір н'і гаў-гаў, н'і боў-боў* (159), 28, 78.

ГÁВА. НЕ ВИЙДЕ З ГÁВИ ПÁВА, *ірон.* Негідну людину неможливо перевиховати. *З лóдар'а зробі́т' передовикá? – ни вийде з гáви пáва* (115), 86, 537.

ГАВРИК. ГАВРИКОМ СТОЯ́ТЬ [гаўриком сто́йа́т'], *ірон., зрід.* Стояти без діла у несподіваному місці. *І шо ти сто́йиш гаўриком б'і́л'а до́роги, ко́го ждеш?* (32), 169.

ГАВРИЛО. НЕ ВМЕР ГАВРІ́ЛО, ТАК БОЛЯ́ЧКА [бол'áчка] ПОЛОЖІ́ЛА, *ірон.* Однаково, все одно, байдуже. *Хот' с'óдн'а, хот' заўтра, а йі́хат' трéба – ни ўмер Гаўрі́ло, так бол'áчка положи́ла* (193), 68, 148.

ГАД. ДО ГАДÁ, *підсил.* Багато, забагато. *Йа́блук у ц'ом году́ до гада́* (371), 9, 17.

НА ГАДÁ, *підсил.* Нащо, навіщо. *На гада́ ти м'ін'і оцé ко́лесо прин'іс?* (79), 17, 40.

ЯКО́ГО [йако́го] ГА́ДА, *згруб.* Для чого, навіщо, чого. *Йако́го га́да прийшо́у – йа ж тоб'і за́каза́ла* (77), 8, 300.

ГАДОСТЬ. РОБІ́ТЬ ГАДОСТІ (ПА́КОСТІ) [робі́т' га́дост'і (па́кост'і)], *несхв.* Завдавати прикроців; капостити. *Ни мо́жи сус'і́дка ни робі́т' га́дост'і, хоч прич'і́лок ха́ти, а обл'áпа* (193), 220, 523.

ГАДСТВО. ОТ ГА́ДСТВО [од га́цтво], *несхв.* Вираження незадоволення, гніву. *Од га́цтво – кудá йа мо́лоток покла́у?* (3), 18, 226.

ГАЗ. ГАЗ, КВАС, КОНДУБÁС, *жарт., зрід.* Гульня, пиятика. *Тут он газ, квас, кондубáс, а менé ни позва́ли повесили́ц':а* (308), 445.

ПІД [п'ід] ГÁЗОМ (ГÁЗÁМИ), *ірон.* Напідпитку. *Диўл'ус'а – у́жé од кумі́ прийшо́у п'ід га́зом* (170); *Йак до ро́дич'іў захо́де, так додóму йаўл'а́йц':а п'ід га́зом, весéлий* (380), 173, 390.

ДАВА́ТИ ГА́ЗУ, *підсил.* Робити чогось багато, з високою інтенсивністю. *Дава́ли тако́го га́зу на д'і́скот'е́к'і, шо аж ни в'і́рило́с'а, йак та́ке мо́жна ви́д'елува́т'* (275), 245, 300.

ГАЗЕТА. ГАЗЕ́ТА ХОДЯ́ЧА [ход'áча], *ірон.* Пліткар, обмовник (здеб. жінка). *Он в'і́йц':а га́зета ход'áча, с'і́час ус'і спл'óтн'і ў́зна́йім* (300), 11, 149.

ГАЗЕ́ТА ХУТОРСЬКА́ [хуторс'ка́], *жарт.* Пліткарка, балакуча жінка. *Га́зета хуторс'ка́ ў́се со:би́чи́т' – і ра́д'і́ва ни на́да* (104), 5, 199.

ЯК [йак] ГАЗЕ́ТА ПРОЗРА́ЧНИЙ, *жарт.* Худий, тонкий. *Усé хв'і́зурó бере́гла, а ста́ла йак га́зета прозра́чна* (186), 4, 15.

ГАЗЕ́ТУ ЧИТА́ТИ, жарт. Затримуватися, зволікати. *Хва́те вам у кушча́х га́зету́ чита́ти – порá за ро́боту* (196), 10, 92.

НА ГАЗЕТУ БОЯТЬСЯ СТАВАТЬ [бойац'а стават'], *ірон.* Бути боязким, неспівимим. *Шо ти ййй на драбіну л'ізти посилійши – вона на газету бойййц'а стават' (100), 70, 193.*

ГАЙ. АЖ ГАЙ ГУДЁ, *підсил.* Безперешкодно, інтенсивно виявляється якась дія. *Сніт' – аж гай гудё (87), 22, 81, у б. пп.*

ГАЙКА. ГАЙКА З ЛЄВОЮ РІЗЬБЮЮ [л'ёвойу р'із'бёйу], *знев.* Несповна розуму, дурень, телепень. *Прийшла гайка з л'ёвойу р'із'бёйу – т'іки послухай ййй (73), 16, у б. пп.*

НІЯКА [н'ййака] **ГАЙКА**, *підсил.* Нічого не впливає, не діє. *Прос'у, мол'у, шоб куді п'ішоу робіт' – н'ййака гайка (48), 102, 286, у б. пп.*

З ГАЙОК ЗРИВАТЬСЯ [зривац'а], *несхв.* Неспровоковано вибухати гнівом, бути неадекватним. *Н'і з то́го, н'і с'о́го з гайок зрива́йц'а – розор'а́йц'а, йак пороблино йому́ (464), 46, 295.*

ГАЛА. ГАЛА-БАЛА, *несхв.* Теревені; теревенити, базікати. *Йак бабі з'ййдуц'а, так і гала-бала про ўс'іх (50), 14, 522.*

ГАЛАЙ. НА ГАЛАЙ-БАЛАЙ <РОБИТИ>, *несхв.* Як-небудь, недбало, непродумано, поспіхом. *Ти, дóчко, подóмай – на галай-балай за́м'іж ни вихо́д'ат' (171), 1, 106.*

ГАЛАЛА. ГАЛАЛА-БАЛАЛА, БАЧИЛА, ХОЧ І БЛІЗЬКО [бліз'ко] НЕ БУЛА, *ірон.* Про брехню, брехливу людину. *У шо ти в'іриш – це ж галала-балала, бачила, хоч і бліз'ко ни була́ (52), 204, 345.*

ГАЛКА. БІЛА [б'іла] **ГАЛКА.** Людина нестандартної поведінки. *Ус'і согла́ййц'а, а ц'а, йак б'іла галка, усé н'і й н'і (372), 38, 301.*

ТОВКТІСЯ (ВОВТУЗИТЬСЯ, ВОЗІТЬСЯ, МОСТІТЬСЯ), **ЯК ГАЛКА** (ГРАК, КУРИЦЯ, СОРОКА) **НА** (У) ГНІЗДІ [тоўктіс'а (воўтузиц'а, возіц'а, мостіц'а), йак ... куриц'а, ...) **НА** (У) ГНІЗДІ [тоўктіс'а (воўтузиц'а, возіц'а, мостіц'а), йак ... куриц'а, ...) **НА** (У) ГНІЗДІ, *ірон.* Довго і повільно щось робити, клопотатися, порпатися. *Ц'іл'іс'ін'кий ден' у хат'і тоўчэц'а, йак галка ў гн'ізді́, хоч ужé вóс'імдис'ат (65); Шо тоўчэс'а, йак галка на гн'ізді́? умóшчуйс'а, та ўже пойдимо (371), СЮр, 23.*

ГАЛОША. СТАРА́ ГАЛО́ША, *знев.* Стара, немічна людина. *Стара́ гало́ша т'іки пéнз'ййу получа́, а ўже н'ічо́ не рóбе (126), 3, 42.*

ОБУВАТЬ У ГАЛО́ШІ [обуват' у гало́ш'і], *несхв.* Обдурювати, ошукувати. *Ци́ганка ж обу́ла ў гало́ш'і, бо м'ед' за зóлото продала́ (195), 6, 75.*

САДІТЬ [садіт'] **У ГАЛО́ШУ**, *підсил.* Перемагати, висміювати, ставити на місце. *Посади́ла ў гало́шу при ўс'іх, бо дво́пудóўку п'ідн'ала́ (43), 4, 194.*

ГАЛУШКА. **ЯК ГАЛУ́ШКА В ПОМІЙНИЦІ** [йак ... ў помійниц'і], *знев.* Про чванька, зарозумільця. *А Микóла Миколáйович, йак галу́шка ў помійниц'і, н'іко́ли й ни поздра́стуйц'а (492), 95, 363.*

ЯК [йак] **ГАЛУ́ШКА З ПОПЕЛУ**, *глуз.* Абсурдність, неможливість, дурниця. *Шо ти, нака́заў, то йак галу́шка з по́пи́лу (84), 65, 541.*

ЯК [йак] **ЗА ГАЛУШКА́МИ**, *жарт.* Натовп, багатолюддя, тиснява. *Ві́стройалис'а б'і́л'а магаз'і́на, йак за галу́шка́ми (197), 34, 119.*

ЯК [йак] НЕ ВМЕРТИ, ТАК ГАЛУШКОЮ ПОДАВІТЬСЯ [подави́ц'а], *ірон.* Однаково, усе одно, байдуже. *Оста́лос' йак ни ўме́рти, так галу́шкою подави́ц'а – к'іне́ц' оді́н* (136), 42, 189.

ГАЛУШКУ ПІДНЕСТІ [п'іднесті́], *ірон.* Учинити (повідомити) щось неприємне, підступне. *Галу́шку т'о́шча п'іднесті́а, шо д'іте́й заби́ра* (407), СКв, 312.

ГАЛУШОК ОБ'ІСТИСЯ [об'істис'а], *жарт.* Збожеволіти, утратити розум. *Чи ти галу́шок об'і́т'с'а, шо бо́сий по моро́зу хо́диш?* (112); *Йа ж галу́шок ни об'і́т'ас'а – таке́ на куму́ сказа́ти* (150), 114, 124, 189.

ГАЛЬКА. БАЛУВАНА <ВАША> ГАЛЬКА [Гал'ка], *ірон.* Перебірлива, вередлива, примхлива людина (зокрема жінка, дівчина), *Йак так веридува́т', шо н'і́йа́кий хло́ниц' ни п'ідхо́де, так же ба́лувана ва́ша Гал'ка (чи хоч Ва́л'ка)!* (492); *Йа́гбі ти ме́ниши вичван'а́ўс'а, так лу́ч'и й то́б'і́ б бу́ло, й нам, а то – ба́лувана ва́ша Гал'ка* (504), 308, 517, у б. пп.

ГАЛЯ. НЕ БУДЕ ГАЛЯ, БУДЕ ДРУГАЯ [ни бу́де Гал'а, бу́де друга́йа], *ірон.* Небезнадійна ситуація; не той, так інший; хтось буде. *Які-то ще но́ві буду́ть – не зві́сно, а зві́сно ... те́є-то, що буду́ть, бо пи́саніє глаго́лет'ь: не бу́де Га́ля, бу́де дру́гая* (СКв), 95, 54.

ГАЛЯ [Гал'а] БЕРЕГА НЕ БАЧЕ, *ірон.* Нетактовний, невихований, неслухняний. *Посто́йа́н:о йо́го ўтихоми́р'ува́т' на́да, бо Га́л'а бе́рига ни ба́чи* (83), 30, 347.

ГАМАН. ГАМАНА ПЕРЕРОБЛЯТИ [периробл'ати́], *підсил., зрід.* Багато, інтенсивно працювати. *Та йа за ц'і́лий де́н' гамана́ периробі́ла, ни то шо* (129), 53.

ЯК [йак] ГАМАНА БІТИ, *зрід.* Сильно бити. *Су́с'і́дка сво́го́ мужика́ йак гамана́ бі́є, о́со́бо йак то́й ві́нїє* (85), 17.

ГАННА. ПРИЛІП, ЯК ДО ГАННИ [... йак до Га́н:и] ПИЛІП, *жарт.* Про набриду, приставайка. *Йак хто ушні́ниц'а до ко́го, то й ка́жут', шо прилі́п, йак до Га́н:и Пили́п* (83), 74, 456.

ГАПЛИК/ГАПЛІЙ. ГАПЛІК ПРИХОДЕ, *несхв.* Настає кінець, крах, смерть. *Ва́л'анкам га́плік прихо́де – розл'і́зайу́ц'а* (145); *Хоч йа́кий бага́тий, а га́плік при́йде* (4), 58, 240.

ГАПЛІЙ ПРИХОДЕ [гапл'ій]. Настає кінець, крах, смерть. *Хот'і́ў ішче́ по́жит', та ба́чу, шо га́пл'і́й при́йшо́ў* (70), 273, 275.

ГАРБА. ХОЧ У ГАРБУ ЗАПР'ЯГАЙ [запр'ага́й], *схв.* Фізично сильна, потужна людина. *Спо́ртом зан'і́ма́ўс'а ў́нук, так тепе́р хоч у гарбу́ запр'ага́й – усе́ зро́бе* (342), 20, 115.

ГАРБУЗ. ГАРБУЗАМИ ГОДУВАТИ, *глуз., етн.* Відмовляти при сватанні. *Йак бу́ла молода́, ох і ча́сто гарбуза́ми хло́нц'і́ў годова́ла* (198); *На́годова́ла Га́лка гарбуза́ми і Петро́а, і свата́ч'і́ў* (128), СКв, 104, 213.

У ГАРБУЗАХ НАХОДИТИ, *жарт.* Евфемізм щодо народження. *У гарбуза́х найшлі́ – за ви́ліким гарбузо́м ли́жа́ў* (123), 275, 363.

У ГАРБУЗАХ УЧІТЬСЯ [учи́ц'а], *ірон.* Про невправного танцюриста. *Зра́зу ві́дно, шо ў гарбуза́х учи́ўс'а – то́го́ так і та́нц'у́йиш* (156), 74, 275.

ГАРБУЗИННЯ. У ГАРБУЗІННІ НАХОДИТЬ [у гарбузін'ї находит'], *жарт.* Евфемізм щодо народження. У гарбузін'ї найшли – п'ід ви́лі́ким листко́м лижа́ў (113), 49, 164.

ГАРМОНЬ(Я)/ГАРМОШКА. ТРИ ГАРМОНІ ПОРВА́ТЬ [гармо́н'ї порва́т'], *жарт.* Виявити захват, радість, захоплення. Ма́ти т'ї́'ко з ха́ти, а в'ї́н у́же три гармо́н'ї порва́ў, шо сам оста́йце́':а ба́лувае́':а (56), 63, 200.

РВА́ТИ, ЯК [йак] ГАРМО́ШКУ МАХНО́, підсил. Із силою, активно, рвучко щось виконувати. Шо ти рвеш той м'їшо́к, йак гормо́шку Махно́? (373), 26, 95.

ГАСПИД. ГАСПИДОМ ДИХАТИ, несхв., заст. Злитися, ненавидіти. А на Левка (Тимоха) гаспидом дише, думаючи, що се усе через нього (батько дає мало грошей) (СКв), 133.

ГАСЯ. ЯК ГАСЯ [йак Гас'а], підсил. Дуже високого зросту (здеб. про жінку). Он п'їшла́, йак Гас'а, шо до не́ба доста́не (164), 7, 23.

ГВІЗДОК. ЯК ГВІЗДКО́М [йак гв'їздко́м] ПРИБИ́ТИЙ, підсил. Малорухливий, нерухомий, непорушний. Сиди́т' за кни́жкоюу, за уро́ками, йак гв'їздко́м приби́тий – і ни здвигне́ н'їку́ди (176), 47, 262.

З <РЖА́ВИМ> ГВІЗДКО́М У ГОЛОВІ́ [... гв'їздко́м у голо́в'ї́], *знев.* Дурень, телепень, неадекват. Ус'ї́ круго́м, ўро́д'ї норма́лн'ї, а цей – з иржа́вим гв'їздо́ком у голо́в'ї́ – викондри́чуиц':а (483), 4, 503.

ЯК ГВІЗДО́К ЗАГАНЯ́ТЬ [йак гв'їздо́к заган'ят']. Остаточнo, рішуче, безапеляційно висловлювати свою позицію. Ска́заў, йак гв'їздо́к загна́ў – н'їчо́го ў́же ни зм'ї́не (275); Ї́ого ў́же ни зру́шиш, бо йак гв'їздо́к загна́ў, шо ни прода́м! (267), СЮр, 34.

ГВОЗДИК. БЕРЕМЕННИЙ [биремин'ий] ГВОЗДИК, *ірон.* Худа, але з немалим апетитом, людина. Кудá оте́ ўсе́ д'їва́йц':а, шо ти йі́си – ну, пр'ам биремин'ий гвозди́к (100), 87, 282.

ГВОЗДИКА. ПАНЬСЬКА [па́нс'ка] ГВОЗДИ́КА, *рос.* Майор, цинія. Па́нс'кі гвозди́ки б'ї́'л'ши п'ї́ўме́тра расту́т' (123), 54, 471.

ГВОЗДЬ. <ЖО́ПОЮ, СРА́КОЮ> ГВОЗДІ́ РВА́ТЬ [жо́поюу, сра́коюу> гвозд'ї рват'], підсил., *ірон.* Діяти рішуче, енергійно, несамовито. Йак т'ї́ки посту́пл'у, так бу́ду жо́поюу гвозд'ї́ рват', а ві́ўчус' (136), 51, 317.

БЕРЕМЕНИЙ ГВОЗДЬ [гвозд'], *глуз.* Худа, але з немалим апетитом, людина. По:б'ї́даў за тр'ох, а де воно́ – биреминий гвозд' (60), 79, 145.

ГВОЗДЬ У ГОЛОВІ́ [гвозд' у голо́в'ї́], *глуз.* Дурень, телепень. Шо тут попи́шеш, йак у його́ гвозд' у голо́в'ї́ (227), 57, 165.

ГВОЗДЯ́ [гвозд'а́] <РЖА́ВОГО> <В ДОМ> НЕ ПРИНЕСТІ́, *ірон.* Про кепського добутника, поганого господаря. За два го́ди, шо з йї́м живу́, в'ї́н гвозд'а́ ржа́вого ў́ дом ни прин'ї́с, ни то, шо́б шо́с' п'утн'е́ (518), 86, 380.

НІ ГВОЗДЯ́, НІ [н'ї́ гвозд'а́, н'ї́...] ЖЕЗЛА́. Жартівливе побажання водієві успіхів. Шо́б ско́ро дойі́хаў, і шо́б н'ї́ гвозд'а, н'ї́ жезла́ тоб'ї́ (275), 363.

ГЕ. ВЕЛІ́КЕ ГЕ, *ірон.* Вискочка, зарозумілець, псевдоавторитет, нікчема. Йак с'ї́л'с'кохаз'а́йствиний т'ї́хн'ї́кум зако́нчила, так і несéц':а – чи й ни вели́ке ге (218), 116, 446.

ЗАЧПІАТЬ [зач'іпáт'] **ГЕ**, *знев.* Контактувати з нікчемною, капосною людиною. *Ни зач'іпáй ге, а то нипри́йáтност'и ни об:ирéс'а* (95), 125, 349.

ЯК У ГЕ ВСТУПАТЬ [йак у ге ўступáт'], *знев.* Відчувати бридливість, огиду. *Отó з ним побалáкала, так йак у ге ўступіла – такий в'ін нипри́йáтний* (91), 26, 426, у б.пп.

ГЕЙГЕКАЛО. **ЯК** [йак] **ГЕЙГЕКАЛО**, *глуз., зрід.* Вайло, незграба. *Ус'і д'іти виртл'áв'и й поворотк'і, а м'ій, йак гейгéкало, пóки розвёрниц'а, пóки рож:инéц'а* (107), 32.

ГЕКТАР. **НА ОДНОМУ ГЕКТÁРІ** <ОПРАВЛЯТЬСЯ> **НЕ СІДАТЬ** [... гектáр'і опраўл'áц'а не с'ідáт'], *знев.* Виявлення зневаги, презирства. *Якé там чу́ство – йа з їм на одному́ гектáр'і опраўл'áц'а не с'áду* (92), 18, у б. пп.

ГЕНА. **ГЕНА** З **ДРÉНА**, *згруб.* Небажана людина (здеб. чоловік). *Т'іки з'ібралис'а ўже розхóдиц'а, йак йавіўс'а цей Гéна з дрéна* (189), 101.

ГЕПТ(ОМ). **УСÉ ГЕПТОМ**, *підсил.* Підряд, цілком, до решти. *Усé гéптом вів'із із двóру – н'ічó не оста́виў* (319), 8, 167.

ГЕРОЙ. **ГЕРО́Й ПРИ ЧÁРКІ** [чáрк'і], *ірон.* Сміливий тільки тоді, коли вип'є. *Герóй ти т'іки при чáрк'і, а так – йак ба́ба* (95), 84, 143.

ГЕРО́Й У БА́БИНІЙ КО́ХТІ [ба́бин'ій ко́хт'і], *ірон.* Несправжній, удаваний сміливець. *Йакий там в'ін хра́брый – х'іба шо герóй у ба́бин'ій ко́хт'і, бо й сус'іц' ко́йі соба́ки бойіц'а* (183), 120.

ГИДКИЙ. **ГІДОМ ГИДКІЙ**, *підсил.* Надто гидкий, брудний осоружний. *Гідом в'ін мин'і гидкий – н'іко́ли до йóго ни вирну́с'* (92), 95, 101.

ГИКНЕТЬСЯ. **ХАЙ** <ЙОМУ> <ЛЕГÉНЬКО [лигéн'ко]> **ГИКНЕТЬСЯ** [гикнéц'а], *етн.* Традиційна формула побажання згадати про когось. *Д'ід тв'ій, хай йому́ лигéн'ко гикнéц'а, настóйáщчий хаз'áйін буў* (45), СКв, 242, у б. пп.

ГИЛЬЦЕ. **ГІЛЬЦЕ ВИСІ́ЛЬНЕ** [гíл'це вис'і́л'не], *етн.* Невелике дерево, прикрашене квітами, колосками, цукерками й стоїть на столі протягом весілля. *На вис'і́л'не гíл'це навйáзуйут' цв'іті, колоскі, ч'іпл'áйут канхвéти – і ўсу свáйбу сто́йіт'* (213), 90, 96, 164.

ГИЛЬЦЕ. **ПРОДАВАТЬ ГІЛЬЦÉ** [продава́т' г'і́л'цé], *етн.* Віддавати частини весільного гільця за гроші. *Кв'іточку абó в'іточку з г'і́л'ц'á бра́ли, а на тар'ілку кла́ли грóш'и – це й називáли продава́т' г'і́л'цé* (167), 164, 281.

ГИРЯ. **ГІРІ ВА́ЖИТЬ** [гíр'і ва́жит'], *ірон.* Про бездіяльність продавця через відсутність товару. *Шо прода́ушчи́ц'и робі́т', йак торго́ва́т' н'ічим – сто́йіт' гíр'і ва́жи* (213), 52, 126.

ЖА́ДНОМУ І ГІ́РІ ЛÉКШІ [гíр'і лéкш'і], *жарт.* Про підозріливість, скнарість, пожадливість. *Жáдний же ни дов'і́р'áє – йому́ й гíр'і лéкш'і ка́жуц'а* (13), 112, 201.

ЗАХОТІЛОСЯ ГІРІ ПРОТІВ НОЧІ КІСНИЧКА, *заст., ірон.* Про несподівану неймовірну забаганку, примху, каприз. *Мені купи тих ласо́ців, що я, вередуючи, хочу. – Захоті́лося гíрi проти́ ночі кісничка* (СКв).

ГІВНО/ГІМНО. **НІ ГІВНА́, НІ** [н'і г'і́ўна́, н'і] **ЛО́ЖКИ**, *знев., зрід.* Бідний, неїмущий. *У ц'о́го дурака – н'і г'і́ўна́, н'і ло́жки, йак отó на св'і́т'і живé, и́че й д'іте́й плóде* (230), 2, 341.

ЗАГОРІЛИСЬ ГІВНА В ЖОПІ [загор'їлис' г'їўна ў жоп'і], *ірон.* Про поспіх, раптову активність. *Загор'їлис' г'їўна ў жоп'і б'ігóm йїхат' до кўма, хоч і ни збирáлис' скóро* (196), 91, 434.

ГІВНА В РОТ НАБИРА́ТЬ [г'їўна ў рот набира́т'], *зруб.* Замовкати. *Ти г'їўна ў рот набири́, і сиди́, по́ки ни спита́йут' ста́рш'і* (154), 77, 296.

НЕ ТРО́ГАТИ ГІВНА – НЕ ВОНЯ́ТИМЕ [... г'їўна – ни вон'áтима], *зруб.* Капосну людину краще не чіпати. *Казáў жи, шоб ни ходи́ў до Питра́, бо хўжи бу́де – ни трож г'їўна – ни вон'áтима* (74), 26, у б. пп.

ЯК ГІВНА ЗА БАНЬОЙ [йак г'їўна за бан'ой], *зруб.* Багато, велика кількість. *А наро́ду з'ібра́лос' а, йак г'їўна за ба́н'ой* (60), 4, 343.

ХОТІ́ТИ ГІВНА НА ЛОПА́ТІ [хот'і́ти г'їўна на лопáт'і], *зруб.* Про забаганки, примхи, капризи. *Усе́ ў до́м'і йест', шо тоб'і́ шче? Хо́чиш г'їўна на лопáт'і!* (114), 11, 175.

З ГІВНА В ЦА́РСЬКІ [з г'їўна ў ца́рс'к'і] ПАЛА́ТИ, *зруб.* Про швидко набуття високої посади, багатства (часто незаслужене). *Йак з г'їўна та ў ца́рс'к'і пала́ти попа́ў, так д'іла пу́тити ни бу́де* (115), 59, 232.

СПО́РИТЬ – ГІВНА НЕ СТО́ЙТЬ [спо́рит' - г'їўна ни сто́йг'т'], *зруб.* Про непотрібність, неконструктивність зайвих спорів, суперечок, лайок. *Хто спо́ре – той г'їўна ни сто́йи – лу́ч'и по́пробу́йте ла́дкóм р'іши́т'* (99), 85, 86.

ЗБИРА́ТИ НА ГІВНІ [г'їўн'і] СМЕТА́НУ, *зруб.* 1. Ледарювати, байдикувати, неробствувати. *Ус'і ўпира́йуц'а, а в'ін зби́ра на г'їўн'і смита́ну, ў т'ін'і* (114), 51, 344; 2. Бути жадібним, скнаристим; намагатися здобути вигоду, зиск на нікчемному. *У л'уде́й го́ре, а в'ін і тут стара́йиц'а з'ібра́ти на г'їўн'і смита́ну, на по́хоронах!* (130), 22, 172.

ВСПО́МНИ <ПРО> ГІВНО (ГАМНО́) – ОСЬ І [...г'їўно...ось [ос'] І ВОНО́, *знев.* Про неочікувану появу небажаної людини, яку тільки-но згадали. *Ос' в'ін і сам дві́жиц'а, ўспо́мни про г'їўно – ос' і вонó* (315); *Т'іки за Ван'ка забала́кали, в'ін і припе́рс'а, спо́мни г'їўно – ос' і вонó* (285), 55, 101.

ШО НЕ ГІВНО [г'їўно́], ТО ВСЕ ДО НА́ШОГО БЕ́РЕГЕА <ПЛИВЕ>, *ірон.* Про неталан, некоректність кандидатур (для чогось). *Н'і зо:т'ехн'іка хоро́шого ни́ма, н'і огро́нома, а шо ни г'ївно́, то ўсе до на́шого бе́рига пливе́* (121), 1, 96.

<КРУ́ТИТЬСЯ>, ЯК ГІВНО́ В ОПОЛО́НЦІ [<крути́ц'а,> йак г'їўно́ в ополóнц'і], *глуз.* Про поведінку зарозумілої, фанаберної людини. *У клу́б'і кру́тиц'а, йак г'їўно́ в ополóнц'і, шо з го́рода при́йїхало* (52), 83, у б. пп.

УСЯ́КЕ ГІВНО́ [ус'áке г'їўно́] ДО НА́ШОГО БЕ́РЕГА <ПЛИВЕ́>, *глуз.* Про неталан, лиху вдачу. *Шче оди́н приби́ўс'а ў при́йми – ус'áке г'їўно́ до на́шого бе́рига пливе́* (86), 106, 233, у б. пп.

ГІВНО́ НА ЛОПА́ТІ [г'їўно́ на лопáт'і], *знев.* Чванько, хвастун, задавака, зарозумілець, нікчема. *Той голова́ бу́ў ўмний, почи́тил'ний, а це - г'їўно́ на лопáт'і* (115); *Х'іба то хаз'áйін, шо ў йо́го й забóр лижи́т' – г'їўно́ на лопáт'і* (180), 7, 10.

ЯК ГІВНО́ В ОПОЛО́НЦІ [йак г'їўно́ ў ополóнц'і], *глуз.* 1. Швидко, метушливо, безладно. *С'ад', а ни мотáйс'а по дво́ру, йак г'їўно́ ў ополóнц'і* (42), 110, 117; 2. Чванькувато, зарозуміло, зверхньо. *Несе́ себе́, йак г'їўно́ ў ополóнц'і* (119), 58, 363.

ЯК ГІВНО ПО ХАЛОШІ <БІГАТЬ> [йак г'іўно по халош'і <б'ігат'>], *глуз*. Мотатися, метушитися. *С'ад', а то йак г'іўно по халош'і б'ігайиш* (97), 47, 159.

ГІВНО, СПИШ ДАВНО? [г'іўно, спиш даўно?], *знев*. Про сонливця, сплюха. *Під кушчом хронé, а йа - г'іўно, спиш даўно?* (109), 95, 96.

ГІВНО [г'іўно] ПЕЧÉНЕ (МЕРЗЛЕ), *згруб*. 1. Ніщо, нічого (не мати, не отримати). *Г'іўна пичéного тоб'і, а ни дочкú – нид:ám, шоб мачúха зд'івáлас'* (145), у б. пп.; 2. Щось надзвичайне, рідкісне, фантастичне. *Вириду́йи дитина, чогóс' хочи – так усé йе – х'іба г'іўна мёрзлого? Отó розбáлували* (201), 27, 347.

ГІВНО В ПОЛЬОТІ [г'іўно ў пол'от'і], *жарт*. Прудка, швидка людина, поспішайко. *Ти ж мн'алó, а вона – г'іўно ў пол'от'і* (109), 5, 267.

ГІВНО [г'іўно] ЗÁСРАНЕ, *згруб*. Нікчемна, ница людина. *Кому́ ж ти дов'іри́с'а? То ж г'іўно зáсране* (59), 34, у б. пп.

ЯК ГІВНО [йак г'іўно] В ОПОЛÓНИКУ, *згруб*. 1. Незручно, некомфортно. *Ўсі при д'іл'і, а вона, йак г'іўно ў ополóнику – т'іки м'и́а* (20), 91, 181; 2. Зарозуміло, пихато, чванькувато. *То бу́ла д'і́учина, йаг д'і́учина, а тепéр – йаг г'іўно в ополóнику, – бо зазнáлас'а* (226), 20, 345.

НА ГІВНО СХÓДИТЬ [на г'іўно схóдит'], *згруб*. Злитися, сердитися. *Чéриз той пуст'ак ти на г'іўно схóдиш – кúпимо нову́ лопáту, раз полама́ли* (80), 112, 234.

<ПРИЛИПА́ТЬ,> ЯК ГІВНО ДО ШТАНІВ [<прилипáт'> йак г'іўно до штан'іў], *згруб*. Обридати, сікатися. *Іду́ з кимс' дру́гим побала́кай, а то при́лип, йаг г'іўно до штан'іў* (183), 13, 305.

ГІВНОМ ДАВІТЬСЯ [г'іўно́м дави́ц':а], *згруб*. 1. Мовчати. *Отó ў куткú сиді́ і г'іўно́м дави́с', по́ки ни розри́и́а́т' сказа́т' шо* (229), 39, 145; 2. Бути жадібним, скнаристим. *Сама́ бага́та, а г'іўно́м дави́ц':а – і ни да́ст'* (91), 15, 263.

З ГІВНОМ (ГІВНАМИ) З'ЇСТИ (ЗМІША́ТЬ) [з г'іўно́м (г'іўна́ми) зй'істи (зм'іша́т')], *згруб*. Морально знищити; знеславити, перемогти. *Хай т'іки шо́с' про ме́не л'áпне – йа йогó з г'іўно́м зйі́м* (241), 275, у б. пп.

ГІВНО НА ПО́СНОМУ МА́СЛІ [г'іўно на ... ма́сл'і], *знев*. Щось нікчемне, гидке, бридке, негодяще. *Йак йа йогó ни л'убл'у́, так в'ін м'ін'і – г'іўно на по́сному ма́сл'і* (95), 146, 252.

<БО́ВТАТЬСЯ,> ЯК ГІВНО БІ́ЛЯ [<бо́ўтац':а,> йак г'іўно б'і́ла] БÉРЕГА, *ірон*. Никати, вештатися без діла. *Йак це мо́жна – ц'ілий ден' бо́ўтац':а, йак г'іўно б'і́ла бéрига, і во́ди соб'і ни прине́сти* (52), 94, 182.

ГІМНА́ НЕ ПЕРЕКУ́СИТЬ [г'імна́ ни переку́си́т'], *ірон*. Про неможливість щось удіяти. *Хоч бй́йс'а, хоч убй́йс'а, а г'імна́ ни переку́си́т' – хай ужé по-йй́й' бу́де* (232), 79, 309.

БАГА́ТО ГІМНА́ ЗДІ́СТИ [... г'імна́ зд'і́сти], *згруб*. Пройти через випробування, зазнати невдач, труднощів. *Шоб до́би́ц':а чо́гóс' пúтн'ого ў жи́зн'і, бага́то г'імна́ прихóдиц':а зд'і́сти* (95), 273, 307.

З ГІМНА́ КÓНИКІВ ЛПІ́ЙТЬ [з г'імна́ кóник'іў л'і́пй́т'], *згруб*. Виконувати легку, непрестижну роботу. *На конба́йн'і робі́т' – сурйóзне д'іло, це ни з г'імна́ кóник'іў л'і́пй́т'!* (3), 345, 503.

НАГОВОРІТИСЯ, ЯК ГІМНА́ НАЇСТИСЯ [наговори́тис'а, йак г'імна́ найістис'а], зруб. Про неприємну безрезультатну розмову. *Слу́хат' вона́ мене́ не хо́че – наговори́ўс'а, йак г'імна́ найіўс'а* (108), 81, 119.

І ГІМНА́ НЕ ВІПРОСИТЬ [і г'імна́ ни віпросит'] < У БАЗА́РНИЙ ДЕНЬ [ден']>, знев. Про скнару, жадобу, скупаря. *Такий скр'ага, шо і г'імна́ ни віпросиш у базарний ден'* (494), 51, 95, у б. пп.

ЯК ІЗ ГІМНА́ ПУ́ЛЯ [йак із г'імна́ пу́л'а], знев. Ніякий, негодящий, нікчемний. *Із його́ хаз'а́йін, йак із г'імна́ пу́л'а* (106), 41, 235, у б. пп.

НА ГІМНІ ЯКОНО́МИТЬ [на г'імні́ йаконо́мит'], зруб. Ощадити на дрібницях, найнеобхіднішому; скупитися. *Уже́ й кра́шанки ни позвол'а зді́сти – на г'імні́ йаконо́ме* (95), 519, 521.

ГІМНО́ ХЛЪОБА́ТЬ [г'імно́ хл'оба́т'], знев. Бути у безвиході, скруті. *Ти догра́йїс'а, шо з робо́ти ви́жинут' – і будиш г'імно́ хл'оба́т', а помогти́ н'ікому* (75), 18, 540.

КОЛО́ТИТЬ ГІМНО́ В СТУ́ПІ [колоті́т' г'імно́ ў́ ступ'і], знев. Повільно щось робити; нудно, довго, безпредметно говорити. *Ти ни колоти́ г'імно́ ў́ ступ'і, а пр'а́мо кажі́, шо туб'і́ на́да, у чо́му́ нужда́* (230), 36, 199.

ГІМНО́ [г'імно́] ПЧО́ЛИ – ГІМНО́ [г'імно́] МЕД, знев. Який захід, який і результат. *Йак із палочо́к хатку́ л'іпи́ли, така́ й ви́йшла, бо г'імно́ пчо́ли – г'імно́ мед* (134), 142, 173, 318, у б. пп.

ГІМНО́ ВСНЯ́ТКУ [г'імно́ ўсн'átku], знев. 1. Ница, нікчемна людина. *Йаби́ знаў, шо ти г'імно́ ўсн'átku, йа б на д'і́ло тебе́ ни браў би* (89), 260, 364; 2. Дурниця, нісенітниця, нікчемність. *То, йак ти зроби́ў, назива́йїц':а г'імно́ ўсн'átku – ни запла́т'ў* (364), 16, 104.

ГІМНО́ ДО ГІМНА́ [г'імно́ до г'імна́] ЛІ́ПНЕ, знев. Про гуртування, об'єднання нікчем. *Ото́ й ба́чу конпа́н'їю́ пїа́ниц'і лода́р'їу – г'імно́ до г'імна́ лі́пне* (494), 58, 331

ГІМНО́ З ГІМНА́ [г'імно́ з г'імна́], знев. Ница, непорядна, невдячна людина. *Йа́ дл'а́ його́ ўсе́ робл'ў, а в'ін – г'імно́ з г'імна́ – ниблагода́рний* (107), 30, 96.

КА́ЖДЕ ГІМНО́ ХО́ЧЕ ФІА́ЛКОЇ ПА́ХНУТЬ [г'імно́ хо́чи ф'іалко́й па́хнут'], ірон. Про пиху, зарозумілість, чванство. *Стро́йи с:е́бе нипон'а́т' шо – ка́жде г'імно́ хо́чи ф'іалко́й па́хнут'* (106), 6, 182.

ГІМНО́ НА ПА́ЛОЧКІ (ЦІ́ДІЛКІ) [г'імно́ на па́лочк'і (ц'іді́лк'і)], знев. Хвалько, хвастун, фанфарон. *Та вона́ йак начне́ тут ви́хожда́ти, йак г'імно́ на па́лочк'і* (94), 93, 320.

МІ́НЯТЬ ГІМНО́ НА ЯЕ́ШНЮ [м'ін'а́т' г'імно́ на йайе́шн'у], зруб., ірон. Про обмін «погане на погане» або й «погане на гірше». *То бу́ў н'ікче́мний прийма́к, а цей ішче́ ху́жий – зм'ін'а́ла г'імно́ на йайе́шн'у* (95), 16, 261.

ГІМНО́ В ГУ́ЗНІ НЕ ДЕ́РЖИТЬСЯ [г'імно́ ў́ гузн'і не де́ржиц':а], знев. Про неспроможність тримати секрети, таємниці. *Йа́ ж дов'і́риўс'а т'і́ки тоб'і́, та ви́дно, шо г'імно́ ў́ гузн'і не де́ржиц':а* (115), 11, 71.

ГІМНО́ [г'імно́] ДАРМОВЕ́, зруб. Дармова річ, послуга. *Г'імно́ дармове́ так і ц'і́ниц':а – н'і́йак* (44), 17, 91.

ГІМНО́ [г'імнó] **НЕ ТОНЕ́**, *знев.* Сентеція про те, що негідним людям таланить. *Йагбі харо́ший чолов'я́к, так і заме́рз би, а п'я́ниці́'а ві́жжю́ – г'імнó не то́не* (174), 122, 376.

ЩЕ ЯК НА ГІМНО́ «БУ́БА» КАЗА́В [шче йак на г'імнó «бу́ба» каза́ў], *ірон., зрід.* Про недорослість, необізнаність. *Йа це зна́ла, шче йак ти на на г'імнó «бу́ба» каза́ў* (95), 20.

ЯК ГІМНО́ В ОПОЛОН́КІ <ЧВА́НИТЬСЯ> [йак г'імнó ў ополонк'і <чва́ниц'а>], *знев.* Гонориться, чваниться. *Та́кий жи́, йак ми́, а чва́ниц'а́, йак г'імнó ў ополонк'і* (116), 86, 375.

З ГІМНО́М ЗМІ́ШУВАТЬ [з г'імнóм зм'ішуват'], *підсил., вульг.* Остаточню розправлятися, знищувати (морально чи фізично). *На со́бран'і́ ко́м'ірни́ка́ з г'імнóм зм'іша́ли за воро́уство́* (315), 76, 91.

ВЕРШІ́ТИ-ВЕРШІ́ТИ, А ГІМНО́М [г'імнóм] **ЗАКОН́ЧИТИ**, *ірон.* Про нікчемний результат. *Ви́риш'ї- ви́риш'ї, а г'імнóм зако́нчити – ото́ про йо́го, бо ў́ч'їс'а- ў́ч'їс'а і бро́сиў* (89), 20, 346.

З ГІМНО́М ІЗДІ́СТИ [з г'імнóм изд'істи], *підсил., згруб.* Розправитися, морально знищити. *Йа тебе́, зара́за, з г'імнóм изд'і́м, йа́кшо́ до́лг ни́д:ас'ї́ш* (315), 9, у б. пп.

ІЗ СВО́ІМ ГІМНО́М НЕ РОЗСТАВА́ТЬСЯ [іс:во́їм г'імнóм ни ростава́ц'а], *згруб.* Про скнару, жадобу, скупаря. *Шо́б в'ї́н то́б'і́ пі́лку да́ў? Та́ в'ї́н с:во́їм г'імнóм ни ро́ста́ниц'а́, а ни то́ пі́лкоўу́* (494), 93, 302.

ГІМНЯ́К. ЗІМО́У [з'імо́ў] **МЕРЗЛО́ГО ГІМНЯ́КА́** [г'імн'ака́] **НЕ ВІ́ПРОСИ́Ш**, *знев.* Жадібний, скнаристий, скупий. *Про́с'ў по́зічит' трóху гро́ший, так сус'ї́д та́кий, шо́ з'імо́ўу ме́рзлого́ г'імн'ака́ ни ві́проси́ш* (68), 3, 13.

ГІНІРА́Л. ЯК ГІНІРА́Л ПРО́ЙХАВ [йак г'ін'іра́л про́йхаў], *жарт.* Про задоволення, насолоду від випитого спиртного. *Сто́ п'ї́їс'а́т при́йн'а́ў, так йак г'ін'іра́л про́йїхаў* (113), 86, 377.

ГІРКО́. ГІРКО́ [г'ірко] **Й ТО́ШНО**, *несхв.* Безрадісний, пригнічений стан; огида. *Г'ірко́ й то́шно, йак хтос' бо́г'їе́, а хтос' ку́скі збе́ра́* (111), 70, 127.

ГІРЧИ́ЧНИК. ЯК [йак] **МЕРТВО́МУ ГІРЧИ́ЧНИК** [гірчішник], *ірон.* Ніяк, жодним чином (не допоможе). *До́шчик по́кроп'ї́, так це́ зимл'і́ по́мо́жи, йак ме́ртвому́ гірчі́шник* (96); *Те́, шо́ ти но́та́ц'ї́ї йому́ чита́їш – йак ме́ртвому́ гірчі́шник* (107), 264, у б. пп.

ГІТА́РА. ЯК ГІТА́РА [йак г'іта́ра], *схв.* Про струнку жіночу фігуру (тонка талія, пишні стегна). *Ото́ хви́гу́ра – йак г'іта́ра* (76), 56, у б. пп.

ГЛА́ЖЕНИЙ. ЯК [йак] **ГЛА́ЖЕНИЙ**, *жарт.* Спокійний, слухняний, покірний. *Мико́ла, ма́т', одчортува́ў, так хо́де ж'ї́нка, йа́г гла́жина* (117), 15, 231.

ГЛА́З. ГЛА́З – АЛМА́З, *підсил.* Гострий зір. *Зда́лека ў́сих у́знає́ш, пр'а́мо гла́з – алма́з* (347), 116, у б. пп.

ГЛА́З ЛОЖИ́ТИ. Мати певні наміри. *На на́ш'і́ ўча́стки ў́ласт' у́же́ да́ўно́ гла́з по́ложі́ла – ско́ро за́биру́т'* (128), 7, 265.

НАБІ́ТИЙ ГЛА́З, *підсил.* Хтось досвідчений, умілий, проникливий. *На ўс'а́ку сві́ло́ч у ме́не да́ўно́ на́бі́тий гла́з* (97), 114, у б. пп.

ГЛАЗ НА СРАКУ (ЖОПУ, ЗАДНИЦЮ [зідниц'у]) НАТЯГУВАТЬ [нат'агуват'], згруб. Бити, карати (погроза). *Сус'ї'кому байструков'ї глаз на жопу нат'ану', йак груш'ї крастиме* (203), 89, 177.

НА ГЛАЗ. Приблизно. *На глаз у ц'ому окун'ї грам читіриста* (106), 18, 104.

З П'ЯНИХ [пй'аних] ГЛАЗ, *несхв.* Нетверезим; сп'яну. *З пй'аних глаз накричаю', а тепер жал'їю* (151), 143, 388, у б. пп.

МІЖ [м'їж] ГЛАЗ ДАВАТИ, згруб. Бити (в обличчя). *Ти його не в'їдвадиш, поки м'їж глаз ни дасїш* (206), 33, 188.

СКІКИ [ск'їки] ГЛАЗ ХВАТА, *підсил.* Багато, скільки оком видно. *Ск'їки глаз хватá – отó колхозне поле* (389), 77, 115.

НАБИВАТИ ГЛАЗ, *підсил.* Набувати досвіду, уміння, навичок. *На шабáшках набїю' глаз кріш'ї кріти* (146), 10, 119.

У ГЛАЗА БИТИ, *підсил.* Виділятися, вирізнятися, упадати у вічі. *Аж у глаза бїе – такий б'їзпор'адок* (143), 18, 348.

ГЛАЗА МОЗОЛИТИ, *несхв.* Обридати, діймати, дратувати тривалою присутністю. *Дн'ами ц'їлими глаза мозóле, нїш – пойїхаю' би хоч до кума – пробзд'їс'а* (119), 106, 378

<АЖ> ГЛАЗА ПОЗАПАДАЛИ, *підсил., несхв.* Ознака худої, виснаженої людини. *Прийшоу' н'їсл'а бол'їзн'ї – аж глаза позападали* (109), 84, 134.

ГЛАЗА ПО РУБ ПІЙСЯТ [п'їйс'ят], *ірон.* Великі від здивування очі. *Йа йак узна́ла, так у мене аж глаза по руб н'їс'ят ста́ли* (321), 8, 190.

ГЛАЗА ТЕРЯТЬ [тир'ят']. 1. *Несхв.* Утрачати зір, спіннути. *Стáрост' – ни радóст' – глаза ўже тер'аю* (379), 27, 86; 2. *Глуз.* Пильно дивитися, придивлятися. *Шо ти на Гáл'ц'ї глаза тир'аїш – красїва?! (179), 162, 204; 3. Глуз.* Губити окуляри. *Глаза ўтер'ала – ни бáчию', кудї йїх покáла?* (93), 3, 4.

ГЛАЗА САЛОМ ЗАПЛИВЛІЙ, *несхв.* Про товсту, гладку людину. *В нїй уже й глаза сáлом заплаїлі – дивїтис' гáдко* (331), 34, 380.

ГЛАЗА, ЯК У БІШЕНОЇ СІЛЬОДКИ [...йак у б'їшинойі с'їл'одки], *ірон.* Про великі очі (від здивування, напруження). *А на кáртоц'ї вїйшли глаза, йак у б'їшинойі с'їл'одки* (125), 93, 149.

ТИ ЙОМУ СЦИ В ГЛАЗА, А ВІН ТОБІ – «ДОЩ» [... а в'ін тоб'ї «дошч»], *ірон.* Про упертюха, нерозумїяка. *Кажу' ж, шо зал'їз за мижу', а в'ін – н'ї, так і бу́ло – ти йому' сци ў глаза, а в'ін тоб'ї – дошч* (157), 85, 120.

У ГЛАЗА СЦИКАТИ, згруб. Поводитися нахабно, нестримано. *Ти дивї – ўз'ало́ мóду ў глаза сцїкат', перебивáт' стáршого* (331), 23, у б. пп.

СЦИ ЙОМУ В ГЛАЗА, А ВІН [в'ін] – «БОЖА РОСА», *глуз.* Про упертху, самодура. *В'ін жи ўпéртий, йаг барáн, бо сци йому' ў глаза, а в'ін – «бо́жа росá»* (107), 3, 349.

ВІГЛЯДІТЬ <УСІ> [вігл'ад'їт' <ус'ї>] ГЛАЗА, *підсил.* Довго чекати, виглядати. *Вїгл'ад'їла ўс'ї глаза, по́ки жда́ла з хрóнту* (40), 193, 390.

ВИПЛАКУВАТЬ <УСІ> [вїплакуват' <ус'ї>] ГЛАЗА, *підсил.* Багато й часто плакати. *Д'їти вїплакали ўс'ї глаза, по́ки ма́т'їр дожда́лис'а* (123), 32, 215.

ЗА ГЛАЗА́. 1. Небезпосередньо, без присутності, не бачучи. *Ти б чу́ла, що в'ін про тебе за гла́за́ ка́же* (25), 77, 114; . 2. Підсил. Цілком, надто. *Йак по́зічши ти́шчу, так ми́н'ї за гла́за́ хва́те* (114), 36, 50.

ЗАКРИВА́ТЬ (ЗАПЛЮ́ЩУВА́ТЬ) [закрива́т' (запл'у́щуват')] ГЛАЗА́, *несхв.* Умисно не помічати, потурати. *Закрива́ла гла́за́, що в'ін опáздува́у на робо́ту* (145), 84, 207.

У ГЛАЗА́. Відверто, прилюдно. *А йа йому́ у гла́за́ кажу́, що вор* (189), 4, 322.

У ГЛАЗА́ НЕ БАЧИ́ТИ, *підсил.* Ніколи, ніяк, жодним чином не мати стосунку. *Та йа того́ кл'уча́ у гла́за́ не ба́чила, а ви на мене́ зверта́йіте* (117), 82, 391.

У ГЛАЗА́ ЛІЗТИ [л'ї́зти] (СТРІ́БАТИ), *підсил., несхв.* Обридати, докучати, сікатися. *У гла́за́ тоб'ї л'ї́зе, ни пита́ – чи ста́рший, чи ме́нчий* (160), 26, 115.

ГЛАЗА́МИ НА ВУ́ЛИЦЮ <ВИХО́ДИТЬ> [...ву́лиц'у <вихо́дит'>]. Вікнами на вулицю (про будинок). *Ото́ насто́йа́у, щоб дом тр'ома́ гла́за́ми на ву́лиц'у бу́у* (387), 119, 191.

УТИКА́ТЬСЯ [у́тика́ч':а] ГЛАЗА́МИ, *глуз.* Пильно, здивовано дивитися. *Йа така́ розфу́фірина́ йду, а в'ін уткну́у́с'а гла́за́ми – аж ни ў́знау́ попирва́х* (373), 83, 290

НА ГЛАЗА́Х. 1. За чисе́сь присутності, очевидно, відверто. *На гла́за́х бре́ше, і н'ї́хто н'ї́чого ни по́см'ї́е сказа́т'* (259), 62, 74; 2. У межах (відносно) короткого терміну. *На гла́за́х росте́, краси́в'ї́е* (185), 2, 205.

У ГЛАЗА́Х ТЕМНІ́ТЬ [тимн'ї́т']. 1. *Несхв.* Непритомніти, немочіти. *За св'ітові́й ден' наро́біс'а – у гла́за́х тимн'ї́е* (105), 59, 104; 2. Підсил. Багато, незліченна кількість. *У Лозов'ї на ста́нц'ї́йї л'уде́й – у гла́за́х тимн'ї́е* (106), 61, 382.

З ГЛАЗУ́ НА ГЛАЗ. Без сторонніх, безпосередньо. *П'їшли́ побала́кайїм з гла́зу на гла́з, б'ї́з св'їді́тил'ї́у* (381), 95, 112.

ГЛАЗКИ. АНЮ́ТИНІ [ан'у́тин'ї́] ГЛАЗ́КИ, *рос.* Братки, фіалка триколірна. *Ото́ й л'убу́йу́с'а у́ пал'їса́днику ан'у́тиними́ гла́зками – крас'ї́в'ї* (208), 78, 96.

СТРО́ЯТЬ [стро́йат'] ГЛАЗ́КИ, *жарт.* Кокетувати, загравати. *Шче́ й с'о́мий клас ни зако́нчила, а ў́же стро́йїш гла́зки хло́пц'ам* (166), 15, 192.

ГЛАЗО́К. ОДНІ́ЙМ ГЛАЗКО́М, *несхв.* Мимохідь, короткочасно, несерйозно. *Шо́ там, йакé закл'у́чин':а мо́жна зроби́т', йак та ко́м'їс'ї́йа одні́м гла́зко́м гла́нула?* (113), 7, 214.

ГЛАНДИ. ГЛАНДИ ПРОСТУ́ЖУВАТИ, *ірон.* Розкривати рота, говорити, базікати. *Ото́ розбала́калас'а, хва́те ў́же, а то гла́нди просту́диш* (168), 15, 57.

ГЛЕ́ЧИК. НАДПІ́ТИЙ ГЛЕ́ЧИК, *ірон.* Нецнотлива дівчина. *Ви́бири д'ї́ку п'утн'у, а Н'ї́нка – та ў́же надпі́тий гле́чик* (84), 11, 350.

ГЛИ́НА. СРА́ЛА, МА́ЗАЛА – ГЛІ́НИ НЕ СТА́ЛО (НЕ ХВАТІ́ЛО), *зруб.* 1. Про недбайливість, безгосподарність, непередбачливість. *Тут убо́рушна ў́ розга́р'ї, а тут гор'у́че конча́йїц':а – сра́ла, ма́зала – глі́ни не ста́ло* (80), 86, 393; 2. Про абсурдну, безмістовну розмову. *Шо́ з йе́у гово́ріт' – ти йї́й, шо хло́пц'ї шї́бку розгати́ли, а вона́ про поро́с'а – сра́ла, ма́зала – глі́ни ни хвати́ло* (143), 54, 189.

З ОДНІЄЇ (ТАКОЇ Ж) ГЛІНИ ЗЛІПЛЕНИЙ [з одн'ійєї (такої ж) глини зл'іплиний]. Такий самий, однаковий, рівня. *Шо ти чванис'а? ми ж з одн'ійєї глини зл'іплин'і – заб'уў, як у д'єцтв'і ко́ники л'іпили?* (114), СЮр, 442.

МАЗАТЬ ГЛІНОЮ [ма́зат' гли́ной], неслхв. Обмовляти, порочити, неславити. *Х'іба ж мо́жна свої́х ма́зат' гли́ною?* *Шоб чу́ж'і см'і́ялис'а* (365), 33, 383.

ГЛИНИЩЕ. ВИВОЗИТЬ У ГЛІНИЩЕ [виво́зит' у гли́нище] (КРУЧУ), згруб. Позбавлятися, позбуватися. *Ни буди́ш сл'у́хац'а – вівизу у гли́нищи* (114), 6, 209.

ГЛИСТ. ЯК [йак] ГЛИСТ У СРАЦІ [сра́ц'і] <НАДОЇДЛИВИЙ> [надої́дливий], згруб. Обридливий, осоружний. *Надої́дливий ти, як глист у сра́ц'і – одста́н', ра́зом ни пої́димо* (87), 27, 394.

АЖ ГЛИСТІ ВІДНО, підсил., ірон. Широко розкривати рота. *Розкри́ў свої́у пел'ку, аж глисти́ відно* (181), 42, 195.

ГЛИСТА. ГЛИСТА В ОБМОРОКІ [обморок'і], ірон. Надзвичайно худа істота, зокрема людина. *Наш Воло́д'ко, як глιστά в обморок'і, чи опити́ту нимá?* (180), 23, 217.

ГЛИСТА́ В ОБМО́ТКІ [... в обмо́тк'і], жарт. Дуже худа людина. *На йому́ ж ус'а одё́жа виси́т', ну натурáлно глιστά в обмо́тк'і* (118), 50, 384.

ГЛИСТА́ В ТОМА́ТІ [ў тома́т'і], ірон. Надзвичайно худа людина. *У ко́го й удала́с'а ц'а глιστά ў тома́т'і – ма́ти ж морда́тин'ка, тоу́стен'ка?* (9); *Д'і́чина, як глιστά ў тома́т'і, а ба́т'ко-ма́ти – норма́л'н'і* (58), 96, 111, 113.

ГЛИСТА́ ЗАСУ́ШИНА, ірон. Надзвичайно худа, слабка людина. *Шо ти, глιστά засу́шина, зо мно́й у ру́чки берес'а?* (395), 78, 173.

ГЛИСТА́ МАРИНО́ВАНА, ірон. Надзвичайно худа людина. *Хто таку́ глесту́ маринова́ну й на та́нц'і пригласи́т'?* (373), 119, 142.

ГЛИСТЯ́К. ЯК ГЛИСТЯ́К [йак глист'ак], ірон. Худа, висока, слабкосила людина. *Як глист'ак ви́росла, а од в'і́дра води́ гне́ц'а* (94), 323, 396.

ГЛО́ТКА. ДРА́НА ГЛО́ТКА, неслхв. Схильний до пияцтва. *Шо ж, як у його́ дрáна гло́тка – гро́ш'ї́у ни наста́чиш* (210), 72, 93.

ІЗ ГЛО́ТКИ ВИПАДА́, підсил. Велика кількість, надлишок, забагато. *У ко́го з гло́тки ви́пада, а хто голо́дний спат' л'а́га* (386); *Хто гододу́йи, а ў ко́го – аж із гло́тки ви́пада* (95), 34, 82.

ГЛУХИ́Й. ПОНИМА́ТЬ, ЯК ГЛУХА́ У ТА́НЦЯХ [пон'іма́т', йак ... у та́нц'ах], ірон. Нічого не тямити, не знати, не розумітися. *Як да́ч'і начи́ялис', так йа пон'іма́ў у садово́цтв'і, як глу́ха у та́нц'ах* (107), СЮр, 5.

ГЛУХИ́Й НЕДОЧУ́Є, ТАК ПРИБИ́ЧУЄ [ни́дочу́йи, так при́бичу́йи], жарт. Про викривлення інформації через глухуватість (або й навмисно). *То ти ўсе там шос' при́думала, ўчу́лос'а – ото́ глу́хий ни́дочу́йи, так при́бичу́йи* (181), 22, 141.

ГЛУХИ́Х ВЕЗУ́ТЬ І ТЕБЕ́ ПІДБЕРУ́ТЬ [...визу́т' ...п'і́дбири́т'], жарт. Репліка на перепитування. *Нидочу́ў, шо йа сказа́ў, так ос' глу́хих визу́т' і тебе́ п'і́дбири́т'* (331), 152, 169.

ГЛУХИ́Х ПОВЕЗЛИ́, А ТЕБЕ́ ЗАБУ́ЛИ, жарт. Репліка на перепитування. *Шока́йши і шока́йши – глу́хих повизли́, а тебе́ забу́ли* (331), 143, 385.

ГЛУХІХ ПОВЕЗЛІЙ, *ірон.* Відповідь на чергове перепитування. *Йак надойіст' поўтор'ат' приглу́хуватому, так і ка́жиш, шо глухіх повизлі* (275), 204, 309
ШО ГЛУХОМУ «ДОБРИЙ ВЕЧІР [...веч'ір]», *ірон.* Про байдужість, інертність, ігнорацію. *Хоч роз'ірві́с' – кажі́ йму́, а йму́, шо глухо́му «добрий веч'ір»* (145), 10, 225.

ГЛУХОТА. НАБИВА́ТИ ГЛУХОТУ́, *несхв.* Надто голосно говорити, кричати. *Помо́уч! У́же глухоту́ набі́й!* (494), 145, 372.

ГЛУШМАН. ПОНИМА́ТЬ, ЯК ГЛУШМА́Н (ГЛУШКО) У СПІ́ВАХ [пон'іма́т', йак ... у спі́вах], *ірон.* Нічого не тямити, не знати, не розумітися. *Ти ў тра́ктор'і пон'іма́йш, йак глушма́н у спі́вах* (92), СЮр, 85.

ГЛЯДІТЬ. ТО Й ГЛЯДІ́ [гл'аді́], *підсил.* Застереження від чогось несподіваного, неочікуваного; наголошення на важливості чогось. *То й гляди: б'єшся, б'єшся як та риба об лід, та ба! Нічого не зробиш* (СКв), 99, 448.

ГЛЯНУТЬ. НІКОГДИ І ВГО́РУ ГЛЯНУ́ТЬ [н'ікогда і ўго́ру гл'анут'], *зрід.* Ніколько, зайнятість. *За ха́тн'іми кло́потами н'ікогда і ўго́ру гл'анут'* (123), 68, 95.

ГНАТ. ГНАТ – УСІ́М [ус'ім] СВАТ, *жарт.* Доброзичлива, товариська людина. *Шо бу́ў душо́прия́тний, то й призва́ли – Гнат – ус'ім сват* (104), 46, 218.

ГНАТИ. ГОНО́М ГНА́ТИ, *підсил.* Рішуче, наполегливо, інтенсивно гнати, виганяти. *По-хара́шому ни пон'і́ма, шо на́да ў́же йти з ха́ти, тре́ба т'і́ки го́ном гна́ти с'і́мйі* (196), 29, 398.

ГНИДА. КА́ЖНА ГНІ́ДА НО́ЖКИ КІ́ДА, *знев.* Про зарозумілість, пиху, забаганки. *Ви́гнала с'і́л'ра́ди, бо наку́рили – ка́жда гні́да но́жки кі́да* (211); *Ка́жна гні́да но́жки кі́да, так і на́ша чо́кнута су́с'і́дка* (21), 20, 38, 130, 172.

ЯК [йак] ГНІ́ДА, *знев.* 1. Про слабкосилу, миршаву людину. *З ві́ду йак гні́да, а шакабарчи́т', йак шо п'у́тн'е* (211), 4, 21; 2. Про ницу, нікчемну людину. *Йак гні́да – усе́ до сло́ва передала́ ж'і́нц'і, а та ж – у псі́хи* (108), 34, 152.

ГНІЗДО. З (НЕ)НА́ШОГО ГНІ́ЗДА́ [гн'ізда́]. (Не)свій; (не)такій; (не)рівня. *Ві́дно, шо з на́шого гн'і́зда хло́пиц' – п'і́дс'і́дай блі́жчи* (105), 33, 125.

ОЙО́ЙКИНЕ ГНІ́ЗДО́ [гн'іздо́], *рос.* Колючий бур'ян, колючка. *Йак ста́ниши бо́сойу ногóйу на ойóйкине гн'і́здо́, так спра́ўд'і ойóйкайш до́ўго* (178), 95, 106.

ЧОРНОГУ́ЗЯЧЕ ГНІ́ЗДО́ [чорногу́з'аче гн'іздо́], *ірон.* Закудлане волосся, неохайна зачіска. *Намо́сти́ла на голо́в'і чорногу́з'ачи гн'і́здо́, аж горобц'і́ л'ака́йуц'а* (119), 57, 207.

ГНІ́Й. ЯК ГНО́Ю (ГНО́ЯКИ) [йак гно́йу (гно́яки)], *підсил.* Дуже багато. *Масл'а́т у сосни́ку́, йак гно́йу* (164), 117, 351, у б. пп.

ГНО́ЙОК. ДЕ ГНО́ЙОК, ТАМ ЛО́ЙОК, *схв.* Про потребу удобрювати землю. *Сп'і́д коро́ви, йак уле́жш'а, розкида́йш по горо́ді – де гно́йок, там ло́йок – отó й ро́де лу́ч'е* (80), 143, 365.

ГНО́МИК. ДО ЗЕЛÉНИХ ГНО́МИКІ́В [гно́мик'і́ў], *підсил.* Надто, багато; сильно напиться (зокрема спиртного). *Х'і́ба ж мо́жна так напива́тис'а – до зелéних гно́мик'і́ў?!* (22), 115, 366.

ГНОЯКА. ЯК ГНОЯКА [йак гнойака] НЕВІВЕЗЕНА <ЛЕДАЧИЙ>, *знев.* Лежень, ледар, лінюх. *Усї на робіт'ї, а вона – йак гнойака невівезена – до́ма* (18), 9, 11.

ГОВІННЯ. З ДУРНОГО ГОВІННЯ НЕ БУДЕ СПАСІННЯ [... гов'ін'а ... спас'ін'а], *несхв.* Погана дія спричиняє кепські наслідки. *Йак мо́кре с'їно скла́дт', так воно́ попр'їи – з дурного гов'ін'а ни́ буде спас'ін'а* (275), 52, 204.

ГОВОРИТЬ. І НЕ ГОВОРІ. Так; поза сумнівом; згода. *Йак Га́л'ки не ста́ло, й Іва́н опу́стіўс'а. І не говори́* (124), 114, 399.

ГОВОРИТИ-БАЛАКАТИ <СІСТИ [с'істи] І ЗАПЛАКАТИ>, *ірон.* Про беззмстовну, порожню, безрезультативну розмову. *Ці́лий ве́ч ір л'ала́кали н'ї про шо, ото́ й ви́шло, шо говори́ли-бала́кали, с'їли і запла́кали* (83); *Ота́к тоб'ї – говори́ла-бала́кала, а те́пер до́дому порá* (95), 181, 223.

КОРО́ЧЕ ГОВОРЯ́ [...говор'а]. Загалом; у підсумку; отже. *Коро́че говор'а – ви́йшла вона́ за йо́го за́м'їж* (183), 47, 369.

ГОД. ГОД ВИСОКО́СНИЙ. Рік високосний. *У году́ високо́сному не тре́ба б за́м'їж вихо́дит', бо шча́ст'а ни́ буде* (117); *У високо́сний год свайб'їу́ ме́нше* (31), 119, 241, 276.

ВЗЯТО́ШНИЙ [ўз'а́тошний] ГОД, *спец.* Удалий для пасічників рік, у який узято багато меду. *Той год буў ўз'а́тошний, а цей – ни́ўда́шн'їй* (293), 78, 100, 163.

ДЕ МОЇ СІМНА́ДЦЯТЬ [мої́ с'їмна́ц'ат'] ГОД, *жарт.* Натяк на колишню бадьорість, завзятість, хвацькість. *Йак побáчу ото́ краси́вих д'їво́к, ох – де мої́ с'їмна́ц'ат' год?!* (212), 171, 400.

ПІД [п'ід] ГОД. Як коли; у певний рік. *П'ід год грéчка ро́де, п'ід год – н'ї* (197), 19, 34.

НА ТОЙ ГОД В ОЦЕ́ <СА́МЕ> ВРЕ́М'Я [ўре́м'я], *ірон.* Ніко́ли. *Ага́, од'а́ст' в'ін тоб'ї грóш'ї на той год в оце́ ўре́м'я* (149), 4, 41.

РАЗ НА ГОД САМО́ГО СЕБЕ́ ЛЮБИ́ТЬ [л'уби́т'], *ірон.* Про злу, недобророзумну людину. *В'ін та́кий нена́видний, шо, ма́т', раз на год само́го себе́ л'убе́* (49), 223, 500.

СІМ [с'ім] ГОД МАК НЕ РОДІ́В, І ГО́ЛОДУ НЕ БУЛО́, *жарт.* Про щось неважливе, другорядне, мізерне. *Так до с'їмі́й й ни́ вирну́ўс'а, т'їки пере́ка́зуваў, шо б'їз йо́го ни́ ви́живемо, а ми й пере́би́лис'а б'їз йо́го – с'їм год мак ни́ роді́ў, і го́лоду ни́ було́* (495), 307, у б. пп.

СТО ГОД І ТРІ́СТА. Неймовірно, фантастично, абсурдно тривалий час (здебільшого із запереченням дії). *Жда́ла тебе́ сто год і трі́ста* (219); *Айáгжи, воно́ м'ін'ї ну́жно сто год і трі́ста* (352), 27, 131.

СІМ ГОД ПОЛІ́НЬ НЕ РОДІ́В, І БІ́ДІ НЕ БУЛО́ [с'ім год полі́н' ни́ роді́ў, і б'ї́ді ...], *ірон.* Про непотрібність, зайвість, малозначущість чогось. *Шо, на та́нц'ї ни́ ўз'али́, так с'їм год полі́н' ни́ роді́ў, і б'ї́ді ни́ було́* (123), 104, 128.

<ЦЕ> ТОЙ ГОД, ШО НА ДЕНЬ СІМ [... на ден' с'ім] ПОГО́Д, *ірон., зрід.* Про нестабільність, змінність, примхливість, капризування. *Полáйалис'а – хай, зум'ї́ють і поми́ритис'а, це той год, шо на ден' с'їм пого́д* (104), 46.

ЯК СТО ГОД НЕ Ї́СТИ [йак ... ни́ ї́сти], *підсил.* Бути голодним, мати значний апетит. *Умина́йи п'ї́сну карто́шку, йак сто год ни́ ї́ў* (91), СЮор, 220.

СТО ГОД НА ГОРИЩІ [горішч'і], підсил. Старий, ветхий, непотрібний. *Спомнила про корзину, так їй уже сто год на горішч'і - поламалас' (375), 85, 86.* РАЗ У ГОД І ДВА НА ПАСКУ, ірон. Дуже рідко. *Привозили онука раз у год і два на Паску (184); Та в'ін мин'і звоне раз у год і дв'іч'і на Паску (145), 74, 95.*

ТРЕТІЙ ГОД НА ДЕВ'ЯТОМУ МІСЯЦІ [трет'ій год на див'ятому м'іс'яц'і], ірон. 1. Про труднощі із завагітненням (жінки, дівчини). *Шо ни спитайиш – биремин:а, а де воно – трет'ій год на див'ятому м'іс'яц'і (377), 7, 199; 2. Про брехливі обіцянки щось зробити, закінчити. Ск'іки ждат' того сарайу – трет'ій год на див'ятому м'іс'яц'і (75), 8, 310.*

ГОДА ВИХОДЯТЬ [виход'ат']. 1. Збільшується вік, наближається до «критичного». *Года мин'і уже виход'ат', скоро, мабут', пом'ірат' (156), 68, 99; 2. Надходить певний термін, пора, часовий рубіж. Года виход'ат' Гал'ц'і б замуж (188); Годи виход'ат' іті в арм'ію (219), 370, у б. пп.*

ОБІЩАНОГО [об'іщаного] ТРИ ГОДА ЖДУТЬ [ждут'], ірон. Примарність, облудність обіцянок. *Об'іщаного три года ждуть, а йа од тебе од'ач'і позиченого жду уже п'ят' (371); Об'іщачу сарайчик п'ідправит', так об'іщаного три года ждуть' (115); Казачу, шо купе т'іл'іхвона – так об'іщаного три года ждуть' (11); Три года об'іщаного ждуть' – от і ми водопровод вигл'адаймо (187), 38, 151, у б. пп.*

У ГОДА ВБИВАТЬСЯ [убивац':а]. Дорослішати, рости, мужніти. *У годі убивайц':а – скоро в арм'ію (133), 86, 376.*

З ГОДАМИ. Із часом, пізніше. *Із годинами поїме, шо неипраў буў, так п'ізно буде (368), 37, 178, у б. пп.*

В ОДНИХ ГОДАХ. Одного віку; ровесники. *В одних годах з Петрóm булі, так його уже й одниси на клайб'ішче, а йа – на оч'ір'ід'і (81), 17, 177.*

У ГОДАХ. Літній, похилого віку. *У годах уже д'ідус', і сіна пережці (198); Ни те, шо старій, а ў годах уже (12), 15, 155.*

ТРИ ГОДИ НОСИТИ Й ЗМІНИ [зм'іни] НЕ ПРОСИТИ, підсил. Про речі тривалого використання. *Хароша сокіра – три годи носіла й зм'іни ни просіла (333), 51, 202.*

БЕЗ ГОДУ ТРІ ДНІ [...дн'і], жарт. Недовго, короткий час. *Прожили б'із гóду три дн'і – і розвóд'ац':а (124), 79, 374.*

БЕЗ ГОДУ НЕДІЛЯ [нид'іл'а], ірон. Короткий час, недовго. *Ти тут б'із гóду нид'іл'а, а уже приказуйиш, йаг жит' (107); Шо ти знайиш, йак у колхоз'і робіла б'із гóду нид'іл'у? (427), 134, 202.*

ГОДИНА. ПРОСВІТЛА [просв'ітла] (ПРОМІТА) ГОДИНА. Вільний час, дозвілля. *Л'ітом так ни вибереш просв'ітлої години з подругами на лаўк'і посід'іт' (101), 4, 213.*

НАША ГОДИНА, зрід. Час смерті. *Поживемо ще, потерпимо ще за гріхи наші на сім світі; по його волонці прийде і наша година (СКв), 60, 181.*

ДО ЛИХОЇ [лихóйі] ГОДИНИ, підсил. Багато, значна кількість. *До лихóйі години л'удей з ібра́лос'а ў клуб'і (124), 9, 155.*

ГОЛИЙ. ХОЧ ГО́ЛИЙ БІ́ГАЙ [б'ігай], підсил. 1. Безлюдно, порожньо. *Ран'ше ў сил'і дн'ом хоч го́лий б'ігай – ус'і на стипу́* (213), 46, 106; 2. Байдуже, інертно. *Йак с'а́де худбо́л диві́ц':а, так хоч го́лий б'ігай – не гл'а́не* (63), 67, 123.

ГО́ЛИЙ, БО́СИЙ І ПРОСТОВОЛО́СИЙ, підсил. Бідняк, неімущий. *Ото́ йак ба́т'ко-ма́ти поме́рли, оста́лас' йа, ма́ла, го́ла, бо́са і простоволо́са* (174), 141, 200.

ЯК ГО́ЛОМУ РОЗД'ЯГА́ТЬСЯ [йак...розд'ага́ц':а], ірон. Дуже швидко, легко; без проблем. *Йак го́лому розд'ага́ц':а – так м'ін'і на рі́бу скла́дац':а* (187), 55, 63.

ГОЛІ́СІНЬКИЙ. ГОЛЕ́М ГОЛІ́СІНЬКИЙ, підсил., заст. Зовсім, цілком голий. *Там такий: го́лем голі́сінський, босе́м босі́сінський* (СГр – Харьков).

ГО́ЛКА. ГО́ЛКА-НІ́ТКА. Нерозлийвода, дружні. *Та вони́ скр'і́з' ра́зом, ну йак го́лка-ні́тка* (166), 2, 155.

ГОЛКІ́ ЗАГАН'Я́ТЬ [заган'а́т'], несхв. Дошкуляти словесно, говорити неприємності. *Хва́те ўже́ голкі́ заган'а́т', ну, раз осту́пійс'а* (220), 26, 63.

ГО́ЛКИ НЕ ПРОТКНУ́ТИ, підсил. Дуже щільно, тісно. *У ма́ришру́т'і та́к к'і́сно, шо го́лки не проткне́ш* (46), 92, 324.

ГОЛКІ́-НИТКІ́-ШПІ́ЛЬКИ [...шпіль'ки], ірон. Предмети жіночої сфери домашнього вжитку. *Приби́рі с:то́лу сво́ї го́лки-ні́ткі-шпіль'ки – д'і́т'ам уро́ки робі́т' н'і́где* (201), 31, 63.

ЯК З ГО́ЛКИ ЗН'А́ТИЙ [йак ...зн'а́тий], підсил. Чесний, непорочний, незапльований. *Ти на н'о́го да́жи й ни гр'і́шій – в'ін йак з го́лки зн'а́тий* (160), 47, 141.

ГО́ЛКИ НЕ ПРОСУ́НУТИ, підсил. Дуже тісно, щільно. *Сто́ўпи́лис'а л'у́ди – го́лки не просуне́ш* (104), 11, 83.

ЗА ГО́ЛКОЮ [го́лкою] **НЕ ВІ́ДНО,** ірон. Худий, виснажений. *За го́лкою́ ни ві́дно – та́кий стаў «спраў́ний»* (33), 15, 27.

ЯК ГО́ЛКОЮ [йак го́лкою] **ВИШИВА́ТИ,** схв. Удало, до пуття щось робити, зокрема говорити. *Вона́ бала́ка, йак го́лкою́ вишива́ – заслу́хайіс'а* (107), 10, 91

ГО́ЛОВА. ГО́ЛОВА́ ГУДЕ́, несхв. 1. Сильний головний біль. *Голова́ гуде́, аж шата́йус'а* (89), 18, 161; 2. Гамірно, галасливо, шумно. *У ха́т'і таке́ зн'а́лі-го́лова́ гуде́* (139), 72, 175; 3. Надзвичайно багато роботи, клопотів. *Робо́ти – аж голо́ва́ гуде́* (117), 75, 85.

ВА́ША ТА НА́ША ГО́ЛОВА́. Ви (ти), я. *Та тес-то ... по́здоров бо́же ва́шу ... та будучи на́шу голо́ву* (СКв), 62.

ГО́ЛОВА́ З ГВОЗД'Я́МИ [... з гвозд'а́ми] **Й ОПІ́ЛКАМИ,** знев. Дурень, телепень, недотепа. *От у́же́ голо́ва́ з гвозд'а́ми й опі́лками – опіа́т' кран ни закру́тіла* (353), 32, 326.

ГО́ЛОВА́ З ТІ́РСОЙ, знев. Дурень, глупак. *Шо з ним то́лкува́т', йак в'ін – го́лова́ з ті́рсою* (143), 17, 179.

ТРЕ́ЗВА ГО́ЛОВА́, схв. Об'єктивна, зважена, розсудлива людина. *Ус'а́ка тре́зва голо́ва́ ска́жи вам, хто праў, а хто винува́т* (117); *Ото́ йак тре́звυ го́лову на́да, клі́чте Васи́л'а – в'ін рос:у́де* (145), 26, 189.

ГО́ЛОВА́ Й ДВА́ У́ХА, знев. Дурень, глупак. *Голо́ва́ й два у́ха – ск'і́ки ж то́б'і поўтор'а́т'?* (221), 65, 103.

ГОЛОВА́ КАПУ́СТЯНА [капу́ст'ána], *знев.* Незнайко, неумійко. *Голова́ капуст'ána – шо ўчиў, шо ни ўчиў* (105), 18, 95.

ГОЛОВА́ КЛОЧКА́МИ НАБИ́ТА, *знев.* Дурень, недоумок, телепень. *Шо з його́ ждат', йак у його́ голова́ клочка́ми наби́та* (158), 28, 150.

КУ́РЯЧА [ку́р'ача] ГОЛОВА́, *знев.* Дурень, недоумок. *Шо таку́ кур'ачу́ го́лову ўчит'?* *дурне́ бу́ло – дурне́ й бу́де* (95), 89, 118.

ГОЛОВА́ ЛОПАЄ́ТЬСЯ [лопайиц':а] (РОЗПАДА́ЄТЬСЯ, РОЗРИВА́ЄТЬСЯ, ТРІСКА́ЄТЬСЯ [розпада́йиц':а, розрива́йиц':а, тр'іскайиц':а]), *несхв.*

1. Сильний головний біль. *На погдо́у голова́ лопайиц':а* (332), 34, 113;

2. Гамірно, шумно; голосно. *Му́зика – голова́ розпада́йиц':а* (401), 20, 71;

3. Надмір роботи. *На горóд'і д'іло́у – голова́ розрива́йиц':а* (309), 64, 161.

ГОЛОВА́ МІСТО́ [м'істо] ШУКА́. Хочеться спати, відпочити. *Уже́ й замори́ўс'а – голова́ м'істо шука́* (73), 152, 403.

ГОЛОВА-ПОМІ́ЙНИЦЯ [... -помийниц'а], *знев.* Дурень, недоумок, телепень.

Д'іўка́ га́рна, та го́ре одне́ – голова́-помі́йниц'а, йак йі́йі бра́ти? (494), 32, 190.

ДРА́НА ГОЛОВА́, *ірон.* Слабка пам'ять. *От дра́на голова́ – йака́ ж то ста́нці'йа бу́ла, де ми йі́здили?* (492), 105, 363, у б. пп.

ГОЛОВА́ САДО́ВА, *несхв.* Забудько. *Та ў́же неча́сто прихо́де, ц'а, йак йі́йі – забу́ў, от голова́ мойа́ садо́ва* (27), 78, 402.

ГОЛОВА́ СІ́ВА (БІ́ЛА [б'іла]), *підсил.* Великий клопіт, гранична зайнятість, ніко́льство. *Мин'і́ робо́ти на с'одн'і – голова́ сі́ва* (189), 46, 405.

ГОЛОВА́, ЯК ДРУШЛІ́ЯК [йак друшл'ак], *ірон.* Слабка пам'ять. *Голова́, йак друшл'ак – н'ічо́ ни по́мн'у, шо і йі́ў с'одн'а* (315), 117, 404.

ДУРНА́ ГОЛОВА́ НЕ ЛИСІ́Є [ни лис'ійи], *ірон.* Натяк на тупість, недоумкуватість когось «волосатого». *См'йі́єс'а, шо йа́ лі́сий, так шо? дурна́ голова́ ни лис'ійи т'і́ки* (79), СГр – Богод. у, 407.

БАЛУ́, БАЛУ́ – ГОЛОВА́ В КАЛУ́, *знев.* Брехні, порожні розмови, теревені. *Сед'а́т' ба́бі на ла́ўц'і й балу́, балу́ – голова́ ў калу́ – ден' кро́з ден'* (123), 36, 159.

БІ́ТА ГОЛОВА́, *схв.* Досвідчений, бувалий. *В'ін – бі́та голова́, ба́гато де бува́ў, нема́ло чо́го вида́ў* (308), 8, 134.

ГОЛОВА́, ЯК ПІДСІ́ТОК [...йак п'ідсіток], *ірон.* Про погану пам'ять. *Голова́, йак п'і́дсі́ток – н'ічо́ ни де́ржи* (3), 153, 401.

ГОЛОВА́ З БУ́ТОРОМ (ТЕ́ЛЬБУ́ХАМИ [тél'бухами]), *знев.* Дурень, телепень, недоумок. *Шче з шко́ли зна́йў, шо ў́ його́ голова́ з бу́тором, бо в одно́м кла́с'і ў́чили́с'а* (406), 51, 191.

КУ́РЯЧА [ку́р'ача] ГОЛОВА́, *ірон.* Забудько, роззява, некі́тливець. *Мару́с'ка – ку́р'ача голова́ – ў́же й забу́ла, шо об'і́шчала́ сус'і́дам ви́йти на ла́ўку* (119), 34, 158.

ГОЛОВА́ НЕ СРА́КА (ЖО́ПА) – НА ЙІ́ НЕ СИ́ДІТЬ [...на йій ни сид'іт'], *згруб., жарт.* Про відносність пріоритетів. *Шо ж, шо голова́ бо́літ' – голова́ – ни сра́ка, на йій ни сид'і́т'* (91), 155, 201.

У́МНА ГОЛОВА́, А ДУРАКУ́ ДОСТА́ЛАСЬ [доста́лас'], *ірон.* Дурень, телепень. *Собража́т' жи́ тре́ба бу́ло, йак робі́т', а то у́мна голова́, а дураку́ доста́лас'* (494), 46, 113, 411.

ГОЛОВА́ ЧУМНА́, *несхв.* Сильний головний біль. *Так вискі зда́ўл'уйи, голова́ чумна́, а тут иче ти кричіиш* (315), 172, 410.

ГОЛОВА́, ЯК [йак] ВІВАРКА, *ірон.* 1. Велика голова. *Голова́, йак віварка, шо картуза́ ни п'ідбиреш* (333), СЮр, 115; 2. Дурень, телепень. *Хоч голова́, йак віварка, а ни со:бража́* (491), СЮр, 112.

ГОЛОВА́, ЯК КОР'ЯК [...], йак кор'я́к] НЕДОДОВБАНИЙ, *несхв.* Дурень, телепень. *Голова́, йак кор'я́к недододубаний – кудá йому́ прора́бом?! (17), СЮр, 150.*

<А> ШОБ ЙОМУ́ (ЙЙ, ТОБІ [ййй, тоб'і] ...) ГОЛОВА́ ОБЛІЗЛА [обл'і́зла], *згруб.* Недоброзичливе побажання лихого, проклін. *Шоб тоб'і голова́ обл'і́зла, йак ти такé на мене наговóр'уйиш* (230), 154, 189.

З ДЕСЯТТЮ́ [з дис'ат':у] ГО́ЛОВАМИ, *підсил.* Розумний, досвідчений, метикований. *Та буд' ти хоч із дис'ат':у́ го́ловами, а до тако́го ни доду́майіс'а* (451), СКв, 90.

УМІСТО́ [ўм'істо] ГОЛОВІ́ – СРА́КА (ЖО́ПА), *згруб.* Про дурня, телепня, недоумка. *Йабі́ вўмний буў, так учіўс'а б, а йак ум'істо́ голові́ – сра́ка, так хай іде́ на стрóйку* (189), 28, 409.

ОД ДУРНО́Ї [дурно́йі] ГОЛОВІ́ НОГА́М ПОКО́Ю [поко́йу] НЕМА́, *несхв.* Страждати, потерпати від непродуманих учинків, дій. *Во́зе тудá-с'удá – отó од дурно́йі голові́ нога́м поко́йу нема́* (331), 123, 354, у б. пп.

З БОЛЬНО́Ї [...бол'но́йі...] ГОЛОВІ́ НА ЗДОРОВУ́ <ВАЛІ́ТИ>. Перекладати провину, відповідальність на когось. *Сам о́город запустіў, а на мене кивá – з бол'но́йі голові́ на здоро́ву* (315); *Сам хазáйство запустіў, а тепéр ва́ле з бол'но́йі голові́ на здоро́ву* (243), 154, 156, 278, 287.

З ГОЛОВІ́ ГУБИ́ТЬСЯ [губи́ц':а], *несхв.* Не пам'ятати(ся), забувати(ся). *Іду́ ў мага́з'ін, дак запи́суўу, шо купи́т', бо з голові́ гу́биц':а* (32), 36, 417.

ПЛІГА́ТЬ ВІ́ЩЕ <СВОЙЄ́> [плігат' ві́щче <свойе́йі>] ГОЛОВІ́, *підсил.* Перевершувати можливості, досягати малоймовірного. *За де́н' о́город скопа́т', шо плі́гнут' ві́щче голові́ – нивозмо́жно* (416), 56, 185.

НА ГОЛОВІ́, ЯК НА КОЛІ́НІ, А В ГОЛОВІ́ ЩЕ МЕНЬ́ШЕ [на голов'і́, йак на кол'ін'і́, а ў голов'і́ – ше ме́н'ши], *ірон.* Про дурня, телепня, недоумка. *Ну й па́ру соб'і Ва́л'ка найшлá – на голов'і́, йак на кол'ін'і́, а ў голов'і́ – иче ме́н'ши* (345), 79, 309.

У ГОЛОВІ́ МАК ЦВІ́ТЄ [у голов'і́ ... цв'і́тє], *ірон.* Нерозумний, недосвідчений (здеб. через недорослість). *У голов'і́ иче мак цв'і́тє – йак йому́ дов'і́ра́т'?* (344), 79, 176.

У ГОЛОВІ́ ОДИ́Н ГРА, ДРУ́ГИЙ ТА́НЦЮЄ́ [у голов'і́ ... танц'у́йи], *ірон.* Про дурня, телепня. *Йе ж л'ўди ўмн'і, а йе так'і, шо ў голов'і́ оди́н гра, дру́гий та́нц'у́йи* (518), 520, 521.

<НУ́ЖНО,> ЯК У ГОЛОВІ́ (ЛІ́ШНЯ) ДІ́РКА [<...,> йак у голов'і́ (лі́шн'а) д'і́рка], *ірон.* Зайве, непотрібне. *Ну́жин той партко́м у соўхо́з'і, як у голов'і́ лі́шн'а д'і́рка* (265), СЮр, 162.

ШО У ТРÉЗВОГО В ГОЛОВІ́, ТЕ У П'Я́НОГО НА ЯЗИ́ЦІ́ [... ў голов'і́, те у п'я́ного на йази́ц'і́], *ірон.* Про властивість нетверезого сказати зайве. *Ві́пиу́йиш й*

назваў тэччу в'ід'мойу, бо ж зв'існо – шо у трэзвого ў голов'і, те у п'яного на йазиц'і (331), 8, 194.

ПО ДУРНІЙ ГОЛОВІ [по дурн'ій голов'і], *несхв.* Через дурість, необачність. *По твойй дурн'ій голов'і, шо граўс'а спічками, нам ус'ім страда́т'* (26), СКВ, 332.

У ГОЛОВІ ДІРКА [у голов'і д'ірка], *несхв.* Дурень, несповна розуму. *Йак у голов'і д'ірка, так і сиді́ д́ома – тут устро́йіс'а* (132), 150, 415.

БУТИ В ГОЛОВІ, *несхв., заст.* Бути напідпитку. *Не скоро опісля прійшов і Денис, і видно було, шо було трошки у голові у нього, та мерці́й і ліг спати* (СКВ), 95.

У ГОЛОВІ [голов'і] ЖУ́ЖАЛКА, *ірон.* 1. Дурень, недійшлий. *Шо з то́го паца́на то́лку жо́дат', йак у йо́го ў голов'і жу́жалка* (114), 78, 293; 2. Брудна, немита голова. *Прийшоў од мо́лотарки, а ў голов'і – жу́жалка* (151), 100, 420.

У ГОЛОВІ ЗАВІРЮХА [у голов'і зав'ір'уха], *несхв.* Про молоду (здебільшого), недосвідчену, несерйозну людину. *У голов'і зав'ір'уха – кудá там жині́ц'а* (418), 69, 421.

У ГОЛОВІ ЗВЕНІТЬ [у голов'і звині́т'], *знев.* Дурень, недоумок. *Йак у голов'і звині́т' – так ду́ра́к, бо пу́ста вона́* (419), 23, 425.

У ГОЛОВІ МЕЛЬКА́ [голов'і мил'ка́]. Щось невиразно згадується. *Иногда́ п'існ'а та ў голов'і мил'ка́, а ўс'у ни ўспом'у* (148), 34, 290.

У ГОЛОВІ НЕ БЛАГОСЛОВЛЯЛОСЯ [у голов'і не благослоў'áлос'а], *знев.* Дурень. *У голов'і не благослоў'áлос'а, бо ба́т'ко й ма́ти так'і ж бу́лі – чо́кну́т'і* (176), 44, 424.

У ГОЛОВІ [голов'і] НЕХВАТА́, *несхв.* Дурень, недоумок. *У голов'і нехвата́ – йак тепе́р до́бави́т'?* (423), 16, 119.

У ГОЛОВІ РІТЬСЯ [у голов'і рі́ц'а], *ірон.* Думати, згадувати. *Шос' йа ўсе забу́ла – на́да ў голов'і рі́ц'а, мо́жи, ви́пливе* (106), 95, 428.

У ГОЛОВІ [у голов'і] ПЕРЕСО́ХЛО (НЕДОСО́ХЛО), *ірон.* Про дурня, недоумка, тупаря. *Чи ў тебе́ ў голов'і перисо́хло, шо йа́рий часні́к на́з'іму поті́кала?* (470), 18, 104.

У ГОЛОВІ РОЇТЬСЯ [у голов'і ро́йц'а]. 1. Стан запаморочення, непритомності. *У голов'і шос' ро́йц'а – с'іча́с, ду́майу, ўпаду́* (422), 48, 179; 2. Згадується, пригадується, проясняється. *У голов'і ро́йц'а, шо, на́че, ко́ліс' ба́чили́с'а, а неўв'є́рина* (96), 117, 429.

У ГОЛОВІ СТИРЧА́ТЬ [голов'і стерча́т'], *ірон.* Пам'ятатися, думатися, згадуватися. *У голов'і стирча́т' та голодо́ўка, н'іку́ди ни д'іва́йц'а* (155), 47, 307.

У ГОЛОВІ ТРИДЦЯ́ТЕ ХІВРАЛЯ́ [у голов'і три́ц'ате х'і́рл'а], *груз.* Несповна розуму, дурень. *Дво́іе д'іте́й харо́ш'і, а ў ц'о́го ў голов'і три́ц'ате х'і́рл'а* (426), 23, 98.

У ГОЛОВІ [голов'і] ТРУХА́ (ТРЕБУХА́), *знев.* Дурень, телепень. *У голов'і шче тру́ха, а до мото́ци́кола л'і́зе розби́ра́т'* (109); 79, 433.

У ГОЛОВІ ХІВРА́ЛЬ [голов'і х'і́рл'а], *знев.* Дурень, нездара, недотепа, недоумок. *Йак у голов'і х'і́рл'а – от і са́де карто́шку ў ма́рту* (77); 145, 432.

У ГОЛОВІ ЧМЕЛІ́ [у голов'і чмил'і] (ЖУКИ), *несхв.* 1. Дурнуватий, розумово обмежений. *Чмил'і ў голов'і ро́йа́ц'а – л'і́чи́ц'а на́да* (269), 31, 430; 2. Про

сильний головний біль. *Чмил'ї ў голов'ї ройац'а, бо перебраў сїл'но ўчора* (101); *Йа й думат' не мѳжу, бо ў голов'ї чмил'ї* (54), 186, 431.

ІЗ ГОЛОВОЇ, підсил. Багато, задосить. *От йабї пѳнс'їа булѳ хоч тїс'ач дв'ї, тод'ї б хватїло з головою* (135), 95, 436.

ГОЛОВОЇ УДАРЕНИЙ, ірон. Розумово обмежений, дурнуватий. *То буў нормѳл'ний, а то стаў головою удѳриний – н'їч'ѳ ни сображѳ* (167), 40, 152.

ЗА ДУРНОЮ ГОЛОВОЮ І РУКАМ НЕМА ПОКОЮ [за дурноїу головою ... покоїу], несхв. Через необережність, недалекоглядність мати додаткову роботу. *Ни нат'анули брезент, а дошч замочїу, типѳр периробл'ѳї – за дурноїу головою і рукам нема покоїу* (495), 75, 456.

ГОЛОВОЮ ЗАЙЧИКІВ ПУСКАТЬ [головойу зайчик'їу пускат'], жарт. Бути лисим. *Ще трѳхи, і будїши головою зайчик'їу пускат', а пѳки волѳс'а йе* (91), 375, 436.

ГОЛОВУ ЗАДЎРЮВАТЬ (ЗАКРЎЧУВАТЬ) [задур'уват' (закрѳчуват')]. 1. Несхв. Піддурювати, обманювати. *Цегѳни ж спервѳ гѳлову задур'уїут', а тод'ї об'єрѳїут'* (440), 55, 301; 2. Жарт. Приваблювати, зачаровувати. *Задурїла Йѳнка Сашков'ї гѳлову* (439), 63, 196.

ГОЛОВУ (ЛОБА, ТІМНЯ) КЛУВАТЬ [... (...г'їмн'а) кл'увѳт'], несхв. Обридати, діймати, дошкуляти. *Ц'їлими дн'ѳми гѳлову кл'уїѳ, шѳб у гѳрод одпустаїла* (23), 51, 412.

БИТИ В ГОЛОВУ, підсил. Упливати на свідомість, п'янити. *Налиўка нѳчи й никрѳпка, а бїѳ ў гѳлову* (182), 32, 413.

БОЛЬНИЙ [бол'ний] НА ГОЛОВУ, несхв. Несповна розуму, недоумок. *Йѳк сус'їд бол'ний на гѳлову, так в'їн курчѳт і бїѳ* (27), 79, 85, у б. пп.

ДВІНУТИЙ НА ГОЛОВУ, згруб. Дурень, телепень, недоумок. *Це т'їки двїнутий на гѳлову придуїмаї п'їдн'ѳт' ус'їх за читїр'ї часѳ до ѳўтѳбуса* (114), 75, 435.

НЕ БРАТИ В ГОЛОВУ ДУРНОГО, <А В РУКИ – ВАЖКОГО>, ірон. Жартївлива сентенція з рекомендацією не перейматися через неприємності й негаразди. *Шѳ ти переживѳїїш, шѳ оп'їзнїѳс'ѳ? ни бирї в гѳлову дурного, а ў рѳки важкого* (107), 167, 334.

ПРИТКНЎТИ ГОЛОВУ. Мати притулок, прихисток; улаштуватися. *Приткнїу гѳлову аж у чуж'її с'їмїї, бо своїѳ одказѳлас'ѳ* (134), 3, 143.

ЗАПЎДРЮВАТЬ [запѳдр'уват'] ГОЛОВУ, ірон. Уводити в оману, дурити. *Зрѳзу гѳлову запѳдре, а тод'ї окрѳте й жѳне на соб'ї* (187); *Вѳнѳ кому хѳчиш запѳдре гѳлову* (187), 15, 134, 162.

ГОЛОВУ ЗАМІЛЮВАТЬ [замїл'уюват'], ірон., зрїд. Уводити в оману, дурити. *Гѳлову замїл'уїут' пѳред виѳборами, а тод'ї забѳдут'* (436), 13, 438.

ГОЛОВУ НАЗАД ОЧАМИ ПОВЕРТАТИ, згруб. Бити, карати. *Б'їгатимеш на хѳтїр до нѳїших д'їучѳт – гѳлову назад ѳчѳми повѳрнем* (168), 42, 314.

БРАТИ ДУРНЄ В ГОЛОВУ. Думати про погане, переймати нехороше. *Ни бирї дурнѳ гѳлову – ише одѳжайїш* (148), 25, 437.

НА ГОЛОВУ НАСИРАТИ, згруб. Зневажати, принижувати. *Сначѳла на гѳлову насѳрут', а тод'ї, ѳѳк н'ї ў чѳм ни бувѳло, ѳбрашчѳїуц'ѳ* (85), 10, 123.

НА ГОЛОВУ НАСІДАТЬ [нас'ідат'], *несхв.* 1. Гнітити, експлуатувати. *Д'ітки так на голову нас'ідайт', що п'єнс'іїї не хватá* (335), 56, 198; 2. Виявляти непослух, нахабніти. *Шо ни кажі́ – ни сл'уха, огризáйїц'а, на голову нас'ї́ – остáлос' т'іки нóги зв'ісит'* (66), 59, 444.

НА ГОЛОВУ ТРОНУТИЙ, *несхв.* Дурень, телепень, недоумок. *На голову тронутий, а др'угих поўчá* (291), 84, 159.

ХОЧ ГОЛОВУ ПРОБІЙ, *підсил., несхв.* Про упертюха, непоступливця, неслуха. *Вона́ стойїт' на свої́ому, хоч ти голову́ їйї пробій* (171), 60 447.

У ГОЛОВУ ЗБРИДАТЬ [збр'ідат']. Спадати на думку. *Нисурйóзний чолов'ік, шо у голову збрeдe, те й рóбе, а ни д'ума* (171), 57, 441.

У ГОЛОВУ НЕ КЛАСТИ. Не зважати, не брати до уваги, ігнорувати. *Хот' і погáне, й ус'áке л'ўди кáжут', а йа ў голову ни кладу́* (140), 39, 443.

УДАРЯТЬ [удар'ат'] У ГОЛОВУ. 1. *Несхв.* Відчувати напад головного болю. *Ударило ў голову, щоб не придeржалас'а – упáла б* (148), 58, 101; 2. Спадати на думку, пригадуватися. *Удар'á ў голову, шо трéба булó б не пускáти* (355), 78, 442.

ЧÉРЕЗ ГОЛОВУ ЗАКИДАТИ, *підсил.* Відмовлятися, цуратися, зрікатися, забувати. *Йак поступї́у у гóрод'і ўчїтис'а, так ус'у́ с'їл'с'к'у робóту чeрїз голову закіну́* (445), 7, 446.

ШО В ГОЛОВУ ЗБРИДА [збр'ідá] <ГОВОРІТИ>, *несхв.* Усе підряд, неконтрольовано, неадекватно. *Л'ána про ўсe, шо ў голову збр'ідá* (140), 34, 62.

ГОЛОВКА. ГАДІЮЧА ГОЛÓВКА [гад'уча голóўка], *несхв.* Лайлива, зла, підступна людина. *То ни с'їмн'á, а гад'уч'ї голóўки, аж сичáт' – з нїми й ни родичáйїц'а нїхтó* (60), 37, 46.

БЇТИ У ГОЛÓВЦІ [голóўц'ї], *несхв., зрід.* Бути напідпитку. *Іде наш отець Микита (та це, мабути, булó і у головцї), іде та собі під нїс всемирну мугиче* (СКв), 374.

ГОЛОВКО. ПРОПАДАТЬ, ЯК ГОЛОВКО НА БАЗАРІ (ЯРМАРЦІ) [пропадáт', йак ... на базáр'ї (йáрмаpc'ї)], *ірон., зрід.* Потрапляти у складну ситуацію, безвихідь. *Іс:трóйкоюу проблемі, шо шїхвиру нїмá – пропáў йа, йак голоўкó на базáр'ї* (271), СЮр.

ГОЛОД. З ГОЛОДУ ПОМІРАЛИ [пом'їрали], ХТО ДАРОМ ДАВАЛИ, *ірон.* Про непомірне роздавання, марнотратство. *Шо ж роздавáт', йак соб'ї́ й д'їт'ám нáда остáвїт', бо з голоду пом'їрали, хто даром давáли* (448), 46, 101.

ГОЛОДНИЙ. ТАК ХОЧЕТЬСЯ РОБІТЬ, ЯК ГОЛОДНОМУ СРАТЬ [...хóчиц'а робїт', йак...срат'], *зруб.* Про небажання працювати. *Вїйшли на горóд копáт', а йому́ так хóчиц'а робїт', йак голóдному срат'* (101); *Та йуму́ з похм'їл'а так хóчиц'а робїт', йак голóдному срат'* (494), 106, 447.

ГОЛОС. ТРÉЗВИЙ ГОЛОС, *схв.* Адекватна, зважена, об'єктивна думка. *Ус'ї кричитe, а йе хоч одїн трéзвий гóлос?* (92), 124, у б. пп.

ГОЛОСУ НЕ ЗВÓДИТЬ [звóдит'], *несхв.* Нездужати. *Слабїй – і гóлосу не зведe* (142), 59, 189.

ГОЛОС У ГОЛОС, ВОЛОС У ВОЛОС, *підсил.* Про однаковість (зовнішню, поведінську й ін.). *Т'ї близн'áта – гóлос у гóлос, вóлос у вóлос – йак вікопан'ї* (174), 51, 453.

У СОБАЧИЙ ГОЛОС, *несхв.* Пізно, запізно, невчасно. *Вонó ж і м'іл'їц'їїа приїхала ў собáчий гóлос, йак ус'ї розб'їглис'а* (297), 27, 452.

У ПСЯЧІ [пс'áч'ї] ГОЛОСИ, *ірон.* Невчасно, надто пізно. *Здаў прáхт'їку ў пс'áч'ї голосі – ни зашчитáли* (450), 95, 451.

ГОЛОСОК. ГОЛОСО́К, ЯК НА ПО́ПІ [йак на по́п'ї] ВОЛОСО́К, *згруб., ірон.* Тонкий неприємний голос. *Балаку́ча, йак сорóка, так у йе́йї иче й голосóк, йак на по́п'ї волосóк* (449), 32, 195.

ГОЛУБ. ЯК [йак] ГОЛУБ З ГОЛУ́БКОЮ [голúбкойу], *схв.* Ніжно, вірно, нерозлучно (про стосунки у парі). *Ти, Олексію, сядь тут окроме біля дверей, а ми, старий, з тобою, як голуб з голубкою* (СКв), 65, 120, у б. пп.

ЯК ПЕ́ЧЕНІ ГОЛУБІ́ ПОЛЕТЯ́ТЬ [йак пéчин'ї...полит'áт'], *ірон.* Ніко́ли. *Заплáте тоб'ї колхóз, йак пéчині голубі́ полит'áт'* (455), 75, 303.

ГОЛЬ-МОЛЬ. ЖИТЬ ГОЛЬ-МОЛЬ [жит' гол'-мóл'], *несхв., зрід.* Жити бідно, у нестатках. *Бат'кі мої́ жили гол'-мóл' – грóбиши і на хл'їб ни хватáло* (315), 101.

ГОЛЯК. ЯК ГОЛЯКУ́ ПІДПЕРІ́ЗУВА́ТЬСЯ [йак гол'аку́ п'їдпер'їзувац'á], *жарт.* Легко, без зайвих зусиль. *Мин'ї збирáц'á, йак гол'аку́ п'їдперизáц'á* (496), 83.

ГОН. З ГОНОМ, *підсил., заст.* Більше; понад; із перевищенням. *Тридцáть семисотних верст, и́ще з гоном, не спочиваючи, переї́хав* (СКв), 301.

ГОНИ/ГОНІ. НЕ ТУДІ́ ГОНІ. Не так; недоречно; навпаки. *Шо ти кáжиши, то не туді́ гóни – нáда б и́ще пожо́дт' с'ї́ят'* (306), 2, 454.

ГО́НІ КОРО́ТКІ [гóн'ї корóтк'ї], *заст.* Коротке життя; близька смерть. *Шос' в Іва́на гóн'ї корóтк'ї вїйшли – очо́уриўс'а* (29); *Гóн'ї корóтк'ї ўже остáлис'а* (84), 163, 179, 213.

НА ТРИ ГО́НІ [гóн'ї], *заст.* Далеко. *Шоб до ме́не і на три гóн'ї не приближа́ўс'а* (306); *Йак кричїт', так на три гóн'ї чу́т'* (221), 54, 85, 116.

ГОНКИ. ГО́НКИ ГНА́ТИ, *підсил.* Поспішати, швидко робити, йти. *Нáшо гóнки гна́ти? Ўре́мїа йе – і поса́димо, і вікопайїм, и́ще й пирв'їш'ї б́удим* (494), 63, 83.

ГОРА. ШО ГОРА́, ШО НИ́З, *глуз.* Байдуже, однаково. *Тако́му неслуху шо горá, шо низ – до ла́нпочки* (60), 14, 460.

ЗА ТРЬОМА́ [тр'ома́] ГОРА́МИ, ЗА СЬОМА́ [с'ома́] НО́РАМИ, *підсил.* Далеко. *Шча́ст'а шука́ў і за тр'ома́ гóрами, за с'ома́ но́рами – не́ма* (112), 4, 459.

З ГОРІ́ І СВИН'Я́ [...свин'á] РИСА́К, *ірон.* Про щось можливе за сприятливих обставин. *Ба́т'ко кваті́р'у їйї у го́род'ї купіў, так типéр вона́ го́рда, кан'е́шино – з горі́ і свин'á риса́к* (316), 27, 170.

ЗА КУДІ́КИНІ [куді́кин'ї] ГО́РИ <ПО КРА́СНІ ПОМІ́ДОРИ [кра́сн'ї пом'їдо́ри]>, *жарт.* Далеко, у місце, про яке не всім треба знати. *Куда́ йду? За куді́кин'ї го́ри по кра́сн'ї пом'їдо́ри* (115), 3, 177.

З ДУРНО́Ї ГОРІ́ СКОТІ́ТЬСЯ [з дурно́йї горі́ скоті́ц'á], *ірон.* Бути дурним, пришелепуватим. *Шо ти його́ слухайи́ш, йак в'ї́н з дурно́йї горі́ скоті́ўс'а – лепéчи чо́рт'ї й шо* (63), 29, 460.

ЗА КУДІ́КИНІ [куді́кин'ї] ГО́РИ <КРА́СТИ ПОМИ́ДОРИ>, *жарт.* Далеко, у невідоме для інших місце. *Куди́ з'їбра́ўс'а? За куді́кин'ї го́ри кра́сти пом'їдо́ри, а тоб'ї шо?* (163), 6, 7.

СРАТЬ <ХОТІТЬ> З ВИСОКОЇ [срат' <хот'іт'> з високої] ГОРІ, згруб. Ігнорування, зневажання, байдужість. *Срат' йа хот'іла з високої горі, на те, що хтос' спл'єтн'і розпуска – ни злин'айу* (458), 63, 462.

НЕМА ГОРІ – САМІ ЯРІ [сам'і йарі], *ірон.* Про дурня, недоумка, телепня. *Йак в'ін пришелєпкуватий, то дл'а його й нема горі – сам'і йарі* (463), 61, 312.

НІ [н'і] ГОРІ, НІ [н'і] НІЗУ, *несхв.* Неадекватний, непередбачуваний. *Од його мо́на ўс'ого ждат', бо то такий, що н'і горі, н'і низу* (141), 34, 461.

СРАТЬ, ПЕРДІТЬ, З ГОРІ ЛЕТІТЬ [срат', пирд'іт', ... лит'іт'], *ірон.* Дуже поспішати, квапитися. *Отó сраў, пирд'іў, з горі лит'іў, а кл'уч'і од:áč'і дóма забуў* (105), 230, 429.

ЯК З ГОРІ КОТІТЬСЯ [йак ... котіц':а], *ірон.* Легко, невимушено. *Йому брїхат', йак з горі котіц':а – л'ўбе це д'іло* (107), 179, 503.

ШО ДУРНÓМУ З ГОРІ КОТІТЬСЯ [котіц':а], *ірон.* Легко, невимушено, необдумано. *Йому жиніц':а, що дурнóму з горі котіц':а* (465), 44, у б. пп.

ЯК [йак] З ГОРІ НА ЛІЖАХ, *підсил.* Швидко, поспіхом, заздалегідь не плануючи. *Сначáла ми одклáдуїм, а потóм – йак з горі на ліжах* (85), 37, 467.

РОБІТЬ НА ГОРІ ГРЯЗЬКО [робіт' на гор'і гр'áz'ко], *жарт.* Невправно, неохайно щось робити. *Зробіў на гор'і гр'áz'ко, що з тóго забóра л'ўди см'їйуц':а* (189), 88, 167.

СПАТЬ ПІД ШЛАКОВОЇ ГОРÓЙУ [спат' п'ід шлáковойу горóйу], *ірон.* Бути брудним, задрипаним, неохайним. *Шо з тобóйу, Микóло – náчи спаў п'ід шлáковойу горóйу, иче й ни ўмівáуся?* (174), 35.

ГО́РУ КОТИТИ. Робити неймовірно багато. *Йа б і го́ру котіў би, щоб мо́лодост' вирну́лас' би* (138), 85, 411.

ЗА ГО́РУ ШУКА́ТИ ФЕДÓРУ, *жарт.* Кудись, далеко (за небажання конкретно відповісти на запитання «куди йдеш?»). *Куди́? За го́ру шука́ти Федóру! Ход'ім?* (95), 191, 201.

ЗА КУДІ́КИНУ ГО́РУ <У ЧÓРТОВУ НÓРУ>, *жарт.* Далеко, в утаємничене місце. *П'ішóў за куді́кину го́ру – у чóртову нóру, хай би й ни прихóдиў* (170), 96, 531.

НА ГО́РУ ОДПРАВЛЯ́ТЬ [одпраўл'ат'], *зрід.* Хоронити, ховати. *Слабій стаў – порá на го́ру одпраўл'ат'* (161), 408..

НА СІ́ДОРОВУ ГО́РУ <ЙТИ>, *підсил.* Далеко, невідомо куди. *Ко́му охóта на Сі́дорову го́ру йти од сво́єїї с'їмії?* (179), 67, 356.

ГОРБ. ГОРБ(А) ГНУ́ТИ, *підсил., несхв.* Важко працювати. *Горба́ гну́ла ў колхóз'і змáлу* (89), 295, 414, у б. пп.

ГОРБ НЕ З ТО́ГО БО́КУ, *жарт.* Про вагітну жінку. *То бу́ла нормáлна, а то диўл'ўс', а ў йе́ї горб ни з то́го бо́ку – нагу́ла ўже* (466), 20, 470.

ГОРБА́ НА СПИНІ́ РОБІТЬ [...спин'і робіт'], *підсил.* Бити, лупцювати. *Нахвал'аўс'а, що горба́ на спин'і зрóбе, йак п'ї́ма* (181), 61, 193.

НА ЧУЖÓМУ ГОРБІ́ ВІЙЖДЯ́ТЬ [горб'і вийжд'ат'], *несхв.* Досягати чогось за рахунок кого-небудь. *Хто рóбе, не розгінáйиц':а, а хто на чужóму горб'і вийжд'а́* (298), 77, у б. пп.

ГОРБО́М <СВОЇ́М> НАЖИВА́ТЬ [<свойі́м> нажива́т'], схв. Заробляти, досягати своєю нелегкою працею. *Усе́, що ба́чите, горбо́м свої́м нажи́у* (146), 50, 468.

НА ГОРБУ́ ТЯГТИ́ [т'агті́], підсил. Докладати значних зусиль. *Ма́ма са́ма на горбу́ т'агла́ пйáтиро д'ітє́й* (148), 150, 469.

ГОРБАТИ́Й. СПЕ́РЕДУ ГОРБА́ТА, жарт. Вагітна. *Нида́юно роди́ла й упи́єт' спє́реду горба́та хо́де* (143), 141, 336.

ЛПІ́ТЬ [л'ПІТ'] ГОРБА́ТОГО <ДО СТИ́НІ [до ст'іні́]>, жарт. Брехати, фантазувати, вигадувати. *Хва́те л'і́т' горба́того, що ти залива́йш, тоб'і н'іхто́ ни в'і́ре* (142); *Ни л'і́ні горба́того – н'іхто́ ни пов'і́ре, що ти со́ма н'і́ймáу* (503); *Ти ни л'і́ні горба́того, а че́сно призна́йс'а, що на робо́ту ни ходи́у* (345), 86, 498.

ГОРБАТИ́ТЬ. СПЕ́РЕДУ ГОРБА́ТИТЬ [горбат'і́т'], жарт. Вагітніти. *Жив'і́т', багат'і́йте – спє́риду горбат'і́йте* (299), 172, 473.

ГОРБАЧО́К. ГОРБАЧКА́ ЗАМО́РЮВАТЬ [замо́р'уват'], зрид. Споживати невелику кількість їжі. *По́ки ще той об'і́д д'і́ждес'а, замо́римо горбачка́* (91), 95, 282.

ГО́РЕ. ПЛАТИ́ТЬ [плати́т'] ЗА ГО́РЕ ГО́РЕМ. Мститися. *Ото́ й н'і́мц'ам плати́ли за го́ре го́рем, йак у Гирма́н'і́у в':і́йшли́* (39), 68, 472.

ГО́РЕ ЗА ГО́РЕ ЗАЧПЛЯ́ЙТЬСЯ [зач'і́пл'а́йц':а], підсил., несхв. Стає ще гірше, сутужніше. *І так бу́ло ту́го, а тут і́ще й коро́ва окол'і́ла – го́ре за го́ре зач'і́пл'а́йц':а* (309), 26, 47

ГО́РЕ КОТИ́ТИ, підсил. Бути максимально задоволеним. *Йа́би м'і́н'і́ сі́на жини́т' – йа б і го́ре коті́у, бо тод'і́ ўсе б у ме́не бу́ло* (471), 27, 475.

ГО́РЕ <Й> КОНЬО́М НЕ ОБИ́ДЕШ [... кон'о́м ни обйі́диш], несхв. Горя, нещастя важко уникнути. *Шо ти бу́диш робі́т', йак таке́ случі́лос'? Го́ре й кон'о́м ни обйі́диш* (494), 68, 197.

ГО́РЕ ТОМУ́, ШО ЗЕМЛ́Я [зимл'а́] НА ЙОМУ́, підсил. Смерть – найбільше лихо. *То ни го́ре, шо трі́шки прибол'і́у – го́ре тому́, шо зимл'а́ на йому́* (164), 232, 341.

ГО́РЕ, ЯК [йак] МО́РЕ <– НЕ ВІ́ПИТИ>, несхв. Сентенція про можливість і реальність немалих нещасть у житті. *Шо ж, до то́го на́да гото́виц':а, шо го́ре, йак мо́ре, і воно́ ў ка́ждого бува́* (494), 16, 158.

ГО́РЯ НАІ́ДАТЬСЯ (НАХЛ́ЬОБУВАТЬСЯ) [го́р'а найі́дац':а (нахл'о́бувац':а)], несхв. Зазнавати горя, нещастя. *Го́р'а з мали́ми, та и́че б'і́з мужика́, найі́лас'а – по н'і́куди* (179), 4, 474.

ГО́РИЩЕ. ВІ́ЩЕ ГО́РІЩА [ві́шче горі́шча], підсил. Багато, надмір. *Карто́шки нако́пали ві́шче горі́шча, і на про́даж бу́де* (337), 28, 74.

З ГО́РІЩА ПА́ДАТЬ [з горі́шча па́дат'], знев. Бути необізнаним, недоумкуватим. *Йак ти з горі́шча ўпа́у, так і скажи́, щоб л'у́ди зна́ли, шо ти за хрукт* (73), 57, 478.

ПУСТЕ́ ГО́РИЩЕ [горі́шче], знев. Дурень, пришелепа. *Дес'ати́л'і́тку зако́нчи́у, а го́рі́шче пу́сте́* (130), 43, 477.

НА ГОРІЩІ НАХОДИТЬ [на горіщчі нахóдит'], *жарт*. Евфемізм щодо народження. *На горіщче бáт'ко пол'із – а там і тебе найшо́у – за лижакóм* (123), 9, 180.

ГОРІТЬ. ЧИ (ХІБА) ГОРІТЬ [чи (х'іба) горі́т'], *ірон*. Про непотрібність, недоречність поспіху. *Шо ти менé п'ідган'áйш – чи горі́т'?* (313), 85, 476.

ГОРЛО. З ГОРЛА ВИДИРА́ТИ, *підсил.*, *несхв*. Забирати, віднімати. *То така наха́лка, шо з го́рла відире, шо́б їйї́ було́* (249), СКв, 443.

У ТРИ ГОРЛА́, *підсил*. Багато, сильно (їсти, пити, кричати). *У три го́рла крича́т' д'іти – ї́сти тре́буйут'* (95), 90, 309.

ГОРЛО ЗАШИВА́ТИ (ЗАШТО́ПУВАТИ), *жарт*. Не вживати алкогольних напоїв. *То за́пива́у, а те́пер го́рло заши́у* (57), 81, 478.

НЕ В ТЕ ГОРЛО <ЙДЕ>, *жарт*. Похлинатися їжею, напоєм. *Ка́ша не ў те го́рло п'и́шла, от і за́кашл'а́с'а* (170), 52, 480.

ПО <САМЕ> ГОРЛО, *підсил*. Досить, багато, забагато. *Робóти, д'іло́у – по са́ме го́рло* (56), 5, 479.

ГОРЛЯНКА. ЗАШИВА́ТЬ ГОРЛЯ́НКУ [зашива́т' горл'áнку], *жарт*. Відмовлятися уживати спиртне. *Надо́уго заши́у горл'áнку, до оч'і́р'ідно́ї полу́чки?* (357), 77, 283.

ГОРОБЕЦЬ. ЯК ГОРОБЕ́ЦЬ НА ГІ́ЛКІ [йак горобе́ц' на г'і́лк'і], *жарт*. Сам, один, одинак. *То бу́ла с'і́мн'а во́с'ім душ, а це оста́ўс'а, йак горобе́ц' на г'і́лк'і* (74), 32, 115.

ЯК ГОРОБЕ́ЦЬ [йак горобе́ц'] НАКА́КАВ (КА́КНУВ), *ірон*. Дуже мало; недостатньо. *Усі́наў то́го нас'і́н'а, йак горобе́ц' нака́каў* (91), 26, 360.

ЗІМО́Ю Й ГОРОБЕ́ЦЬ – МНЯ́СО [з'імо́йу й горобе́ц' - мн'áсо], *ірон*. Про безвихідь, безальтернативність. *У голодо́ўку так і каза́ли, шо з'імо́йу й горобе́ц' - мн'áсо, бо голодува́ли ж* (484), 83, 141, 486.

БІГА́ТЬ, ЯК МО́КРИЙ ГОРОБЕ́ЦЬ [б'іга́т', йак мо́кий горобе́ц'], *глуз*. Мотатися, метушитися, непокоїтися. *С'ад' успоко́йс'а – ни б'іга́й, йак мо́кий горобе́ц'* (304), 48, 200.

СМА́ЛЕНИЙ ГОРОБЕ́ЦЬ [горобе́ц'], *ірон*. Досвідчений, бувалий. *Сус'і́д – сма́линий горобе́ц' - де т'і́ки ж бува́у, чо́го ни вида́у* (176), 106, 485.

ГОРОБЦІ́В ДРА́ТЬ І ТЕБЕ́ ГОДУВА́ТЬ [горобц'і́у дра́т' і тебе́ годува́т'], *ірон*. Жартівлива відповідь на запитання «куди йдеш?». *Куди́ йду? Горобц'і́у дра́т' і тебе́ годува́т', йак тоб'і́ так интире́сно* (481), 13, 116.

ПУЖА́ТЬ ГОРОБЦІ́В [пужа́т' горобц'і́у], *знев*. 1. Ледарювати, неробствувати. *На пе́нс'і́у п'і́ду – бу́ду пужа́т' горобц'і́у, хва́те робі́т'* (114), 5, 479; 2. Викликати осуд, шокувати зовнішнім виглядом. *Тако́йу причо́ско́йу т'і́ки пужа́т' горобц'і́у* (414), 103, 199.

ГОРОБЦІ́Ю ПО КОЛІ́НО [горобц'і́у по кол'і́но], *ірон*. Мілко, неглибоко. *Гре́бл'у розкопа́ли на Во́д'аному, так оста́лос'а ста́ўка – горобц'і́у по кол'і́но* (95), 50, 75.

ГОРОБЦІ́Ю ПЕРЕКУ́СИТЬ [горобц'і́у переку́си́т'], *ірон*. Мало, недостатньо (про їжу, харчування). *Робі́т' заста́ўл'áйут' дотимна́, а годуйут' – горобц'і́у переку́си́т'* (7), 124, 450.

ГОРОБЦІО П'ЯТИ ЧУХАТЬ [горобц'у п'яти чухат'], *ірон.* Ледарювати, неробствувати. *Ми ц'ілий ден' ни розгіналис', а ви – горобц'у п'яти чухали, бо й м'орди заспан'і* (95), 140, 452.

ГОРОБЦІО <РАЗ> КЛІОНУТЬ (ЗАКУСІТ') [горобц'у ... кл'унут' (закусіт')], *ірон.* Мало, недостатньо (зокрема про їжу). *Поклала ў бл'ўц:е каш'і, шо горобц'у раз кл'унут', а ни ўзр'ослому мужику' (16), 81, 286.*

ЯК У ГОРОБЦЯ ПІД КОЛІНОМ [як у горобц'а п'ід кол'іном], *ірон.* Про слабкі, нерозвинені м'язи. *У тебе м'ускули, йак у горобц'а п'ід кол'іном* (79), 184, 483.

ДЕ І ГОРОБЦЯ [горобц'а] НЕ ПОБАЧИШ, підсил, зрід. Далеко. *Пойіхаў син'ок, де і горобц'а ни побачиш* (80), 41, 489.

ГОРОБЦЯМ ДУЛІ ДАВАТЬ (КРУТІТЬ) [горобц'ам д'ул'і дав'ат' (крутіт')], *знев.* Байдикувати, ледарювати. *Ц'ілий д'ен' горобц'ам д'ул'і дав'ат' – от'о йог'о зан'ат':а* (268), 8, 482.

ГОРОД. ТІКАТИСЯ [тік'атис'а] В ЧУЖІЙ ГОР'ОД, *несхв.* Утручатися в чужі справи. *Ни т'ікайс'а ў чуж'ій гор'од – хай жив'ут', йак хот'ят' (488), 120, 338.*

СВІЙ – НЕ СВІЙ, А В ГОР'ОД НЕ СМІЙ [св'ій – ни св'ій, ... ни см'ій], підсил. Застереження про небажаність утручання в чужі справи. *Хоч сис'тра й р'ідн'а, а ў чуж'у с'ім'іу хай ни л'ізе – св'ійі – ни св'ійі, а ў гор'од ни см'ійі* (380), 42, 204.

ЙОГО З ГОР'ОДА, А ВОНО В ГОР'ОД, *несхв.* Про неможливість чогось позбутися. *Вігн'ила Питра'ў хв'іртку, а ві'н ч'ериз заб'ор л'ізе, ск'азано – ти йог'о з гор'ода, а воно ў гор'од* (173), 25, 163.

ХОДИТИ ГОР'ОДАМИ, *глуз.* 1. Ити в обхід, манівцями, потаємно, приховано. *Т'іки ж'інка одл'учалас', а йа ходіў гор'одами-гор'одами до к'ума* (284), 85, 192; 2. Лукавити, лицемірити, хитрувати. *Шо ти ходиш гор'одами – каж'і ч'есно, шо супр'ажити ни б'удиш* (93), 27, 487.

НА ГОР'ОДІ [гор'од'і] ВИКОПУВАТИ, *жарт.* Евфемічне пояснення народження. *Бабу'с'а й д'ід'ус' каз'али, шо мен'е на гор'од'і вікопали* (518), 79, 218.

НЕСТІ, ЯК ПО ГОР'ОДУ П'ЕТЮ [як ... П'ет'у], *ірон.* Про несподівану реакцію (лайку, метушно, поспіх). *Шос' б'уркнула – н'іхт'о ни пон'аў, і понисл'о йійі, йак по гор'оду П'ет'у* (5), 79, 490.

ГОРОХ. ЯК У ГОР'ОСІ, ТА Й Д'ОСІ <БАЧИТИСЬ> [як у гор'ос'і, та й д'ос'і <бачитис'>], *ірон.* Про недавню зустріч. *Даўно б'ачилис' – йак у гор'ос'і, та й д'ос'і* (492), 30, 363.

ТОР'ОХ-ТОР'ОХ – РОЗСІПАВСЯ [рос'іпаўс'а] ГОР'ОХ, *глуз.* Порожня балаканина, плітки, сварка. *Уж'е шос' ни так'е ск'аз'аў, начин'а ж'інка – тор'ох-тор'ох – рос'іпаўс'а гор'ох, ну хто це відиржи?* (56), 35, 279.

ГОР'ОХ МІШАТЬ З КВАС'ОЛЬОЙ [м'ішат' з квас'ол'ой], *жарт.* Сплутувати, допускатися абсурду. *Шо д'ома м'ожна, не тр'еба робіт' у гост'ах – гор'ох ни м'ішаї з квас'ол'ойу* (186), 23, 81.

МОХ'УДНИЙ ГОР'ОХ, *рос.* Тс, що ГОР'ОХ ПАНСЬКИЙ. *Із мох'удного гор'оху й пир'іжкі пич'ут', і кашу вар'ат'* (95), 53, 123, 150, 213.

ГОРО́Х ПАНСЬКИЙ [... па́нс'кий], *рос.* Горох стручковий (посівний). *У горо́ху па́нс'кого стр'учкі́ такі́ плоскі́, і в'ін соло́дкий* (132), 95, 168.

ГОРО́Х ПУПА́ТИЙ, *рос.* Горох бобовий. *У пупа́того горо́ху по дв'і зирні́ни ўс'ого ў бо́б'і* (429), 67, 381.

СВІЙ, НЕ СВІЙ, А В ГОРО́Х НЕ СМІЙ [св'ій, ни св'ій, а ў горо́х ни см'ій]. Про потребу шануватися, коректно поводитися. *Хоч ти й родич йакійс', а ві́шн'і б'і́зпрос'а́ ни рви – св'ій, ни св'ій, а ў горо́х ни см'ій* (86), 34, 493.

ГОРОШИНА. <ЯК [йак]> **НА МА́КОВУ ГОРОШІ́НУ**, *підсил., зрід.* Трохи, мало, обмаль (здеб. про час). *Ўре́м'я оста́лос', йак на ма́кову гороші́ну – у́же у шко́лу вихо́дит' порá* (180), СЮр, 495.

ГОРОШОК МИШІ́НИЙ [горо́шок миші́ний], *рос.* Вика, кормова бобова рослина, плоди якої мають форму довгих стручків. *Коро́ву мо́жна годувáти миші́ним горо́шком.* (125) 112, 115, 140.

ГОРШОК. ГОРШКА́ ОКРО́ПУ НЕ СТО́ЯТИ [сто́яти], *знев., заст.* Дуже дешево, нічого не вартувати. *Товку́єте не зна́ть об чім? Горі́шка окро́пу не стої́ть. Та хоч би і зовсі́м дурни́й був, так ... бу́де багати́й після́ моє́ї сме́рти* (СКв), 154, 398.

СІМ ГОРШКІ́В [с'ім горшк'іў] **ОД ВЕРШКА́**, *жарт.* Про низькорослу людину, зокрема дитину. *С'ім горшк'іў од вері́шка ти бу́в, йак йа в а́рм'і́у п'ішо́ў* (175), 7, 491.

ГОРШО́К ГІ́РЯВИЙ [гір'авий], *жарт.* Лиса голова (людина). *Прикрі́й св'ій горі́шок гір'ави́й хоч шáпкой* (492), 32, 497.

ГОРЩИ́К. ГО́РЩИКИ БИ́ТЬ [го́рщики бит'], *жарт.* Розсварюватися. *То го́рщички бі́ють', то ц'і́л'у́юц':а* (164), 63, 496.

ГОСПОДА́Р. У ПУ́ТНЬОГО ГОСПО́ДАРЕ [у пúтн'ого господа́р'а] **І СВИ́НКА ГОСПО́ДИНКА**, *схв.* Про позитивність сумлінного господарювання. *У дво́р'і пор'áдок, усе́ дола́дно – у пúтн'ого господа́р'а й сви́нка господа́нка* (200), 76, 494.

ГОСПО́ДЬ. ГОСПО́ДЬ ПРИБРА́В [госпо́д' прибра́ў], *рел.* Смерть; померти. *Госпо́д' прибра́ў мале́н'кого, шо́б не му́чилос'а* 494), 17, 89.

ГОСТЕ́ЦЬ. МНЯ́ТЬ, ЯК ГОСТЕ́ЦЬ БАБУ́СЮ [мн'ат', йак госте́ц' бабу́с'у], *жарт.* Повільно, мляво щось робити, поратися. *Ни мни, йак госте́ц' бабу́с'у, а захо́діс' шос' робі́т'* (274), СЮр, 280.

ГОСТИ́НЕЦЬ. ДАВА́ТЬ ГОСТИ́НЦІ́В [дава́т' гості́нц'іў], *ірон.* Бити, лупцювати. *Харо́ших далі́ гості́нц'іў, шо́ о́хатимут' і зга́дуватимут' до́ўго* (280), 32, 118, 159.

ГОСТЬ. **ГОСТЬ** [гост'] **ЖЕЛА́НИЙ**, *схв.* Бажаний, дорогий гість. *Захо́д', захо́д', го́ст' жи́ланний* (500); *От і го́ст'і́ желáн'і́ при́йї́хали* (109), 97, 117, 159, 201, 267.

ГО́СТІ ДОВГОХВО́СТІ [го́ст'і́ доўгохво́ст'і́], *ірон.* Небажані гості, візитери. *Ану́, го́сті доўгохво́ст'і́, зби́райте ка́рти – і шо́б йа вас не ба́чила* (143), 4, 7.

ГО́СТІ НА КРА́СНІЙ МАШІ́НІ <при́їхали> [го́ст'і́ на кра́сн'ій маши́н'і <при́їхали>], *мед., евф.* Менструація, місячні. *Нам на бур'а́кі на́да, а ў ме́не го́ст'і́ на кра́сн'ій маши́н'і* (167), 91, 499.

У ГО́СТІ [г'ост'і] ЗАПРИГЛАША́ТИ, *ірон., мед.* Про діарю, пронос. *Тут на нар'ад ну́жно йти, а вонó сáме ў гóст'і запрагlašали, шó з ну́жника хот' ни вилáз' (114), 50, 70.*

ГО́СТІ ПРИЙЖА́ЮТЬ (ПРИХО́ДЯТЬ) [г'ост'і прійж':áйт' (прихóд'ат')], *мед., евф.* Починаються місячні. *Чолов'і́к бурчíт', шó гóст'і ўс'і́дá прійі́ж':áйт' нивóўрмíа (492), 193, 220, 363.*

ГО́СТІ [г'ост'і] З КРАСНОГРÁДА, *мед., евф.* Менструація. *Прийі́хаў додóму, до жé'інки, а ў нéйі – гóст'і з Красногрáда (251), 46, 281.*

ПОЛОВИ́НА В ГОСТЯ́Х [гост'áх], *глуз.* Несповна розуму, дурень, телепень. *Шó ти йогó за грóш'і питáйіш, йак там полові́на ў гост'áх! (498), 53, 502.*

ЯК У ГОСТЯ́Х [йак у гост'áх], *жарт.* Несміливо, сором'язливо. *Шó ти, йак у гост'áх? прохóд', с'і́дáй за ст'іл – ми ж рóдич'і! (197), 51, 106, у б. пп.*

ГО́ЦИК. ГО́ЦИКОМ УДА́ТЬСЯ [удáц':а], *знев.* Бути (народитися) невисокого зросту. *Такім гóциком удáўс'а, шó ўс'і́ йогó так і дражні́ли (115), 110, 117.*

ГРАБЛІ́. ГРАБЛІ́ ОД СЕ́БЕ НЕ ГРЕБУ́ТЬ [грабл'і́ ... ни грибу́т'], *ірон.* Про неприродність не скористатися зручною нагодою (для зиску, збагачення). *І нашóм 'і́рні́к хапóнуў соб'і́, айáгжи – грабл'і́ од сéбе ни грибу́т' (344), 3, 341.*

ПРОСТІ́Й, ЯК ГРАБЛІ́ (СТІ́НА, ДВÉРІ) [... , йак грабл'і́ (ст'і́на, двéр'і)], *ірон.* Відверта, безхитрісна, нелукава людина. *Такім с'і́чáс вáжко, бо в'ін прості́й, йак грабл'і́, а хитрíт' ни ум'і́ш (505), 49, 178.*

ЯК НА ГРАБЛІ́ НАСТУПІ́ТЬ [йак на грабл'і́ наступі́т'], *підсил.* Нетямитися, нависніти. *Чогó ти кáзис'а, йак на грабл'і́ нáчи наступі́ў – охолóн' (429), 175, 225.*

ГРАБЛЯ́МИ ПО КАЛЮ́ЖІ [грабл'áми по кал'úж'і], *несхв.* Без сліду, наслідків; байдуже. *Шó йому́ кáжиш – грабл'áми по кал'úж'і – ни слúха (199), 92, 327.*

ГРАДУ́С. ПІ́Д [п'ід] ГРАДУСА́МИ, *несхв.* Напідпитку, п'яний. *Йак прійі́де п'ід грáдусами, так і розор'áйіц':а (116), 102, 501.*

ГРА́МА. ДО ГРА́МИ, *підсил.* До останнього, до решти; ретельно. *До грáми ў зáкрóм'і ві́мела (504), 96, 109.*

НІ́ [н'і] ГРА́МИ, *підсил.* Ніяким чином, анітрішки, нічого. *Н'і грáми йа н'і́ко́лі чужóго не брáла (50), 87, 358.*

ГРАМА́ТКА. ЗАПІ́СУВАТЬ [запі́суват'] У ГРАМА́ТКУ, *ірон.* Запам'ятовувати. *Ус'і́ тво́йі нéслухи запи́шу ў грамáтку, а йак ві́ростіш, йа напóмн'у (114), 116, 274.*

ГРА́МИНО́ЧКА. ДО ГРА́МИНО́ЧКИ (ГРА́МИ́НКИ, ГРА́МУ́СІ [граму́с'і], ГРА́МОЧКИ), *підсил.* 1. До решти, до останнього, ретельно. *До грамíночки зéрн'атка ві́збирала (95), 78, 253; 2. Ніяким чином, анітрішки, нічого. За жéзн'у н'і грамíночки ни созр'і́шіла (507), 26, 252.*

ГРА́НИЦЯ́. ЗА ГРА́НІЦЮ́ ПО ДІ́ВІЦЮ́ [за грáніц'у по д'івіц'у], *жарт.* Жартівлива відповідь на запитання «куди йдеш?». *Куді́ йду? – за грáніц'у по д'івіц'у – йак хóчиш, ход'і́м (93), 20, 508.*

ГРА́ТИ. У НАВКО́ТКА – (НАВКІ́ТЬКА́ [наўк'і́т'ká]) ГРА́ТИ, *етн.* Дитяча гра на Великдень, яка полягає у пусканні з певного підвищення крашанки, щоб вона (котячись) ударилася об якусь іншу. *У наўк'і́т'ká граў, так навигрáвáў йайéц' пíятнáц':ат' (27), СГр – Ів, 95.*

ГРАТИ НАВБИТКА́, *етн.* Випробовувати, змагатися на міцність великодніх крашанок. *Йак гра́йут' наўбитка́, так стара́йуц':а уда́рит' го́стрим к'і́нцём у тупі́й* (104), 3, 95.

ГРАЧ. ГРАЧ І ПРАЧ. 1. *Схв.* Універсальний умійко. *Так Васи́л' усе́ ўм'і́е, усе́ зна́ – і тра́ктор, і дойі́л'ний апа́рат – грач і пра́ч* (81); *Усе́ по хаз'а́йству ўм'і́е – і грач, і пра́ч* (54), 18, 58, 84. 2. *Несхв.* Людина, змушена виконувати і невластиву важку роботу. *Йак оста́лас' одна́, так і косі́ла, й ора́ла, і тка́ла – і грач, і пра́ч* (509); *Сама́ оста́лас'а – так і грач, і пра́ч – і ст'іра́ти, і дрова́ вози́т'* (79), 74, 116, 296.

ГРЕБІНЕЦЬ. ГРЕБІНЦІ ХВАТА́ТЬ [гриб'інц'ї хв'атат''], *несхв.* Красти. *Булі́ й так'ї, шо йшли́ на й́рмарку гри́б'інці́ хва́та́т'* (80); *Хва́та́т' гре́б'інці́ ка́жсин змо́же, а хто ро́біт' бу́де?* (191), 84, 328.

ГРЕЦЬ. ГРЕЦІВ (ЧОРТІВ) [гриц'їў (чорт'їў)] ТА́ЧКУ, *підсил., ірон.* 1. Багато, надто багато. *Наба́лакала, йак со́ро́ка, гри́ц'їў та́чку – і да́л'ї пода́лас'* (104), 85, 515; 2. Мало, недостатньо, нічого. *Гри́ц'їў та́чку ти ў ме́не ро́ж:иве́с'а, а ни сто гра́м!* (104), 107, 271.

ХА́Й (комусь, чомусь) ГРЕЦЬ [грец'] І РА́З, *підсил.* Висловлення несхвалення, дистанціювання, цурання. *Ха́й йо́му гре́ц' і ра́з, шо́б йа шче ко́лі по-те́мному на́просте́ц' п'ішла́* (254), 48, 253.

ЯК ГРЕЦЬ ПО КОРО́БЦІ <ТОРОХТІ́ТЬ> [йак гре́ц' по коро́бц'ї <торохт'і́т'>], *несхв.* Голосно торохтіти, стукати, гриміти. *Тут і так голо́ва бо́літ', а в'ін і́шче́, йак гре́ц' по коро́бц'ї* (104), 236, 510.

ГРЕЦЬКА. ГРЕЦЬКА [грец'ака] ПРИНО́СЕ, *несхв.* Про небажаний прихід, візит. *Шче то́го гре́ц'ака́ прин'і́с – жа́дали́ ду́же!* (143), 5, 506.

ГРЕЧКА. ГРЕ́ЧКОЮ [грéчкойу] ПРИТРУ́ШЕНИЙ, *жарт.* Веснянкуватий на обличчі. *Р'абі́й од со́нц'а, йак грéчкойу́ притру́шиний* (512), 95, 511.

ГРИБ. ЧО́РТІВ [чо́рт'їў] ГРИБ, *рос.* Отруйний, неїстівний гриб, мухомор. *Прин'і́с з'ат' по́ўне в'ідро́ чо́ртових гри́б'їў, бо ни знаў* (104), 85, 270.

ХОВА́ТЬСЯ, ЯК ГРИБ < У ТРАВІ́ (ЛІ́СТІ) > [хов'ац':а, йак ... <у трав'і́ (лі́ст'ї)>], *підсил.* Ховатися, маскуватися, уникати зустрічі. *На о́ч'ї ни хо́чи попа́дц':а, так і хова́йц':а, йак гри́б у тра́в'ї* (143), СЮр, 220.

ДЕШЕ́ВШИЙ ГРИБІ́В [гриб'їў], *підсил.* Дуже дешевий. *Йа́блука на ба́за́р'ї дешéвши'ї гри́біў, а йа н'і́с йїх ск'і́ки* (82), 91, 516.

ЯК ПІ́СЛЯ ДУ́РНІХ ГРИБІ́В [йак п'і́сл'а ... гри́б'їў], *глуз.* Неадекватний, дурний. *Іва́н на похм'і́л':а та́кий, йак п'і́сл'а ду́рніх гри́б'їў* (107), 67, 515.

ГРИ́ЗЛО. НАТО́ВКУВАТИ ГРІ́ЗЛО, *зруб.* Бити, зокрема в обличчя. *Гро́зіўс'а сус'і́ц'кому хло́пцив'ї гри́зло нато́укті́* (237); *Об'і́шчаў нато́укті́ гри́зло, а кулакі́ ў йо́го ви́лік'ї* (52), 271, 514.

ГРИ́ЦЬ. БЕЗ ГРІ́ЦЯ ВОДА́ НЕ ОСВЯ́ТИТЬСЯ [б'із Грі́ц'а ... ни осв'а́ті́ц':а], *ірон.* Про всюдисущу, прогнозувату, небажану людину. *Ду́мали, шо ві́пйем удо́х, так тут Іва́н – б'із Грі́ц'а вода́ не осв'а́ті́ц':а* (74); *Уже́ он чо́рт Га́л'ку несе́ – б'із Грі́ц'а вода́ ни осв'а́ті́ц':а* (95), 4, 347.

НЕ ДЛЯ ГРІЦЯ ПАЛЯНИЦЯ [ни дл'а Гріц'а пал'аніц'а], *ірон.* Хтось не гідний, не достойний чогось (когось). *Шо, одказали ў свѣтан':і, мат', ни дл'а Гріц'а пал'аніц'а!* (513), 45, 151.

У НАШОГО ГРІЦЯ [...Гріц'а] СОБАКА ТА КІЦЯ [...кіц'а], *ірон.* Про злидні, бідність. *Хтос' і «Жигул'онка» купіў, а йак у нашого Гріц'а собака та кіц'а, то хочбі йакій вѣл'ік* (150), 64, 79.

ГРИША. ШАРАХ ГРИША З ГРУШІ [гр'уш'і], *глуз.* Про несподівану репліку, раптову появу. *Сидимó тихѣн'ко вечѣр'айім, а тут – шарах Гріша з груш'і – прийма́к йаўл'айіц'а* (272), 16, 115.

ГРИМ. ГРИМ НЕ ТРІСНЕ – ЧОЛОВІК НЕ ПЕРЕХРЄСТИТЬСЯ [гр'ім ни тр'існе – чолов'ік ни перихрєстиц'а], *несхв.* Відкладати якусь роботу до останнього, критичного моменту. *Йак задошчїло, пол'із крішу латат' – гр'ім ни тр'існе – чолов'ік ни перихрєстиц'а!* (70), 187, 521.

ЯК ГРИМ [йак гр'ім], *схв.* Міцний, витривалий, сильний (*здеб.* про істоту). *Ба́ба ище йак гр'ім – за л'убо́го мужика справиц'а* (182), 509, у б. пп.

ГРОБ. ГРОБ ЗАКА́ЗУВАТИ, *несхв.* Бути у безвиході, скруті. *У так'їй обстаноўк'і ни ўживѣс'а – на́да гроб зака́зувати, бо до́ма зд'ід'ат'* (90), 3, 245, у б. пп.

ПО ГРОБ ЖІЗНІ [жізн'і], *підсил.* Надовго, назавжди. *По гроб жізн'і ни забуду доброті* (162), 106, 520.

ПОРА́ ГРОБ КОПА́ТЬ [копа́т']. Час помирати. *Пора́ гроб копа́т', бо ба́б'і к'інц'і прихóд'ат' – так і так прожила́ за д'ів'анóсто* (207), 204, 266.

У ГРО́Б ЛОЖИТИ, *несхв.* Укорочувати віку, прискорювати смерть, занапащати. *Оц' інками свої́ми ти менѣ у гроб ло́жиши – ко́лі справиши?!* (141), 115, 519.

МЕРТВОГО З ГРО́БУ НЕ ВОРОЧА́ЮТЬ [вороча́ют'], *ірон.* Про щось зроблене, сказане, що не можна виправити, переінакшити. *Мертвого з гробу не ворочають. Почали, так, будучи, треба діло кінчати* (СКв), 288, 347.

ЯК [йак] У ГРО́БУ <СКУ́ЧНО>, *підсил.* Нудно, сумно, невесело. *Пашл'і до́дóму, бо тут – йак у гробу – здо́хнут' од ску́ки мо́жна* (331), 238, 518.

ГРОШАТА. ГРОША́ТА І ЛОША́ТА, *схв.* Капітал, статок, достаток, добробут. *Йе гроша́та і лоша́та, бо хаз'айнува́ў* (524), 91, 523.

ГРОШИКИ. БГА́ТИ ГРО́ШИКИ, *ірон.* Складати, збирати, копичити гроші. *Бгаў гро́шики ўс'у жизн', а вмер – і пропа́ли* (273), 10, 522.

ГРО́ШИКИ КО́ТЮТЬСЯ [ко́т'уц'а]. 1. *Схв.* Грошей прибуває. *Гро́шики ко́т'уц'а до то́го, хто дба́є* (87), СКв, 78, 96, 109; 2. *Несхв.* Грошей меншає. *Гро́шики ко́т'уц'а, бо їх ни шану́йиш* (199), 115, 116, 253.

ГРОШ/ГРОШІ. ЗА ГРОШІ КА́ЖЕН ХАРО́Ш, *ірон.* Про немалу, інколи вирішальну, силу грошей. *Війшла за ба́гáтого, хоч і паган'учого Васи́л'а – за грош ка́жен харо́ш* (143), 38, 127.

НЕ ПО ГРОША́М. Дорого; не про кишеню. *Ходив наш Пархі́м, ходив по базарю, вибі́рав, приці́нявся: усе доро́го, не по його гро́шам* (СКв), 91, 529.

ГРО́ШЕЙ КО́ШЛІ [ко́ш'іл'], *підсил.* Про багатство, достаток. *Хара́шо, у ко́го гро́ший ко́ш'іл' – усе мо́же купі́т', а тут у карма́нах сви́стіт'* (1), 24, 224.

БЕШЕНІ ГРОШІ [бешин'і грош'і]. 1. *Підсил.* Велика (значна) сума грошей. *Так'і бешин'і грош'і, шо ни зна́йе, куда́ д'іт' (213), 85, 150, 182, 289;* 2. *Несхв.* Легко здобути гроші. *Йім бешин'і грош'і сам'і пливут' (36), 3, 8, 32.*

ГРОШІ КАРМАННІ [грош'і карман'і]. Гроші на щодень, кишенькові гроші. *Грош'і карман'і у йейі йе – йа ж дайу́ кáжин раз (106); Йа йому́ карман'і грош'і дайу́ ў шко́лу, на бухвѣт (89), 18, 20, 89, 104, 265.*

ЛЄВІ ГРОШІ [л'єв'і грош'і], *несхв.* Гроші, здобуті нечесно. *Л'єв'і грош'і ичáст'а ни принисут' (127); На л'єв'і грош'і й дом пострóййу (213), 3, 34, 49, 50, 87.*

ДУРНІ ГРОШІ [дурн'і грош'і], *несхв.* Гроші, що легко дісталися. *Бáт'ко горбóм заробл'áу, а сýнов'і дурн'і грош'і достáли'с'а (45), 1, 112.*

ГРОШІ ЛОПАТОЮ [грош'і лопáтою] **ГРЕБСТІЙ**, *підсил., несхв.* Мати значні прибутки. *На óптов'ій бáz'і приві́к грóш'і лопáтою грибстí (103), 77, 528.*

ГРОШІ МАЛЮВАТЬ [грош'і мал'увáт'], *ірон.* Легко добувати гроші. *Йа грóш'і не мал'ýйу, шоб так лéгко розкидáт', трáтит', пропивáт' (527), 45, 254.*

ОГРІБАТЬ ГРОШІ [огр'ібáт' грош'і], *підсил.* Одержувати, набувати багато грошей. *Пристрóййу'с'а на тѣплóму м'іст'і – й огр'ібá грóш'і (526), 113, 182.*

ЯКБІ ГРОШІ ТА ХАРЧІ ХОРОШІ [йáгбі грóш'і та харч'і хорóш'і], *ірон.* Напівжартівливі задовільні підстави (умови) для діяльності. *Йа й у прійми п'ішóу би, йáгбі грóш'і та харч'і хорóш'і (114), 182, 525.*

ЛУШЧИТЬ ГРОШІ [лúшчит' грóш'і], *підсил.* 1. Заробляти немалі гроші. *Пой'хáу на шабáшку й лúчи грóш'і х'ібá ж так'і (163), 62, 201;* 2. Інтенсивно витрачати гроші. *Заробíу нимáло, так йáгбі ти бáчила, йак в'ін лúчи т'і грóш'і сотн'áми! (150), 18, 274.*

УСІ ГРОШІ СТОЯТЬ [ус'і грóш'і стóйат'], *жарт.* Бути дуже цінним, дорогим. *У мѣни чолов'ік, так ус'і грóш'і стóйи – хаз'áйін (139), 13, 530.*

ГРУБА. ХОВАЙСЯ [ховáйс'а] **В ГРУ́БУ**, *жарт.* Репліка на сказану дурницю, нісенітницю, несподіванку. *Шо, Васил'á бригад'іром настáвили? Ховáйс'а ў грубу! (124), 96, 534.*

ЛЕЖАТЬ НА ГРУ́БЦІ (ЛЕЖА́НЦІ) [лижáт' на гру́бц'і (лижáнц'і)], *несхв.* Ледарювати, неробствувати. *Ус'áкий зна, шо лижáт' на гру́бц'і лéгше, чим горбáтиц'а (114), 99, 533.*

ГРУДКА. ЯК [йáк] **ГРУ́ДКА З НЕ́БА <УПА́СТИ>**, *підсил.* Несподівно, зненацька. *Оцѣ, йак грудка з не́ба, заўтра санстáнц'і́йа ў столóву йде (18), 189, 359.*

ГРУДКИ. БРА́ТИ ЗА ГРУДКІ́Й, *підсил.* 1. Битися, сваритися. *Нáче й малѣ прот' йóго, а берѣц'а за грудкі́, дерѣц'а (239), 82, 532;* 2. Прискіпатися, настійно вимагати. *Так д'ітки-лóдар'і ўз'áли за грудкі́, шо хоч ус'у пѣнс'і́у йім од'áй (360), 86, 356.*

ГРУ́ША. ПЕРЕСПІ́ЛА [перисп'і́ла] **ГРУ́ША**, *ірон.* Дівчина-перестарок. *Шо тоб'і, д'і́учáт молодѣ́н'ких мáло, шо звйáзáу'с'а з перисп'і́лою гру́шою? (112), 39, 115.*

ГРУША ПІД ЯБЛУНЮ НЕ ПАДАЄ [... п'ід йаблун'у ни падаѝи]. Про не випадковість, системність, залежність. *Отó ж і син такіѝ, йак ма́ти – гру́ша п'ід йаблун'у ни па́да, а на ко́го ж йому́ похóжим бут'?* (252), 3, 79.

ГРУШКА. ЯКА [йакá] ГРУШКА, ТАКА́ Й ЮШКА [й:ушка], *ірон.* 1. Про адекватність дії, ознаки – наслідкам. *Ти сад брі́зкаѝ, п'ідр'ізаѝ, шо ждеши урожа́ѝу, н'і? – йакá гру́шка, така́ й:ушка* (192); *С'їяли по сухóму – от і ни ўроді́ло – йакá гру́шка, така́ йу́шка* (429), 162, 456; 2. Про схожість, однаковість зовнішню, у вчинках (про рідних, родичів). *Ти д'ім'ám ни помогаѝ, а тупéр і вони́ отка́зуѝуц':а – йакá гру́шка, така́ йу́шка* (256), 51, 535.

ГРЯД. <ТОРОХТІТЬ,> ЯК ГРЯД ПО ВІКНІ [<торохт'іт'> йак гр'ад по в'ікн'і], *глуз.* Швидко й нерозбірливо говорити. *Торохті́т', йак гр'ад по в'ікн'і, а про шо, н'іхто́ ни добирé* (47), 176, 186.

ГРЯДКА. НА ГРЯДКІ НАХОДИТЬ [на гр'адк'і находит'], *жарт.* Евфемізм щодо народження. *На гр'адк'і тебе́ ма́ма найшла́ – п'ішла́ полóт', а там до́чичка малéнка б'і́га* (95), 140, 537.

ГРЯЗЬ/ГРЯЗЮКА. ІЗ ГРЯЗЗЮ ЗМІШУВАТЬ [із зр'áz':у зм'ішуват'], *несхв.* Оббріхувати, паплюжити, принижувати. *Із гр'áz':у мене́ зм'іша́ли, а сам'і хóд'ат' св'ат'і та бóж'і* (77), 31, 540.

ГРЯЗЗЮ (ГРЯЗЮКОЮ) ОБЛИВАТЬ [гр'áz':у (гр'аз'у́койу) облева́т'], *несхв.* Обмовляти, одгуджувати, знеславлювати. *Гр'áz':у облі́т' хот ко́го мо́жна* (107), 103, 106, 194.

ІЗ ГРЯЗІ ВИВОДИТЬ (ВИТЯГÁТЬ) [із гр'áz'і вивóдит' (вит'агáт')], *схв.* Допомогати, визволяти. *Із гр'áz'і тебе́ вівили́ – тепéр у́жé сам жи́ви* (193), 33, 255.

ЯК ГРЯЗІ [йак гр'áz'і], *підсил.* Багато, забагато, безліч. *Йа́блук у садо́у, йак гр'áz'і* (539), 94.

ГРЯЗЬ ЛІТЬ [гр'аз' літ'], *несхв.* Обмовлювати, знеславлювати, паплюжити. *Гр'аз' лит' – ниблагóдарне д'і́ло – мо́же одгукну́ц':а* (258); *Гр'áz' літ' ти л'уби́ш на л'удéѝ, а сама́ йакá?* (256), 34, 540.

ГРЯЗЬ [гр'аз'] (НЕ) ПРИСТАЄ [пристаѝé]. (Не) вдається когось оббріхати, опорочити. *Йак д'і́ука пў́тн'а, так гр'áz' і не пристаѝé* (300); *Гр'аз' ни приста́не, а ў ко́гос' йа́зі́к ко́лом ста́не* (189), 39, 51, 86, 95, 297.

ПРИСТАВА́ТЬ, ЯК ГРЯЗЬ ДО ПІДОШВИ (ЧÓБОТА) [приставáт', йак гр'аз' до п'ідóшви], *підсил., несхв.* Чіплятися, сікатися, обридати. *Приста́ла, йак гр'аз' до п'ідóшви, шо́б і йї́ѝ ў го́род уз'ала́* (283), СЮр, 114, 442.

УПА́СТИ <МОРДОЮ> В ГРЯЗЮ́КУ [... <мóрдойу> ў гр'аз'у́ку], *несхв.* Знеславитися, осоромитися, ошукатися. *При ўс'і́х осканда́ліу́с'а – мо́рдойу ў гр'аз'у́ку* (538), 95, 117.

ГУБА. ДЕ ДВОЄ ЦІЛУЮТЬСЯ, ТРÉТЬОГО ПО ГУБА́М Б'ЮТЬ [де дво́ѝи цілу́ѝуц':а, трéт'ого по губáм б'ѝут'], *ірон.* Про небажане втручання стороннього. *Чо́го ти м'і́шаѝіс'а ни ў сво́йе д'і́ло? де дво́ѝи ці́луѝуц':а, трéт'ого по губáм б'ѝут'!* (95), 24, 196.

ЯК [йак] ПО ГУБА́М ВАРЕ́НИКОМ <З МА́СЛОМ>, *ірон.* Приємно, утішно. *От як і тепер підтакнув і, дивлячись йому у вічі, побачив, що се Ригоровичу – як по губам вареником з маслом* (СКв), 240, 371.

ЗА ГУБА́МИ ХОДИ́ТЬ [ході́т'], *ірон., зрід.* Зраджувати у подружньому житті. *Писарчата узяти та й описали таку бумагу, щоб суддеві у ченці постригтись, а його жінку віддати заміж за пана обозного, що з нею було частенько у лісок за губами ходить* (СКв), 502.

ГУ́БИ ЗАШИВА́ТИ, *підсил.* Не говорити, замовкати; зберігати таємниці, секрети. *Можеш м'ін'ї дов'іриц':а – йа губи зашію* (543), 145, 257.

ГУ́БИ НАКОПІ́РЧУВА́ТЬ [накоп'і́рчуват'], *несхв.* Ображатися, сердитися. *Уже губи накоп'іричила – що ж йа там такого обидного сказала?* (7), 5, 10.

ГУ́БИ ПІДКО́РОЧУВА́ТЬ [п'ідко́рочуват'], *ірон.* Зменшувати забаганки, наміри; не розраховувати на багато. *Ти губи п'ідкорочуй, оце дам дв'ї тишч'ї – і загов'їй* (542), 73, 108.

ГУ́БИ ПІДКРА́СЮВА́ТЬ [п'ідкра́с'уват'], *ірон.* Імітувати, маскувати, профанувати. *Йакій там ремо́нт – про́сто губи п'ідкрасили, щоб од л'уде́й ни сті́дно* (123), 143, 518.

ГУ́БИ, ЯК ВАРЯ́НИЦІ [... йак вар'аніц'ї], *жарт.* Надто великі, повні губи. *Накачала губи, йак вар'аніц'ї, на п'їмóрди* (492), 275, 363, у б. пп.

ГУ́БИ ОД ЧАРКИ НЕ ОДВЕРТА́ТИ, *евф.* Полюбляти випити. *На слова́х – ни пїе, а так губи од чárки ни одвирта́* 13), 27, 224.

ГУ́БИ-ТРУ́БИ, *жарт.* Про людину з великими, товстими губами. *Отó ў д'їўки губи-труби – йак ц'їду́йц':а, так, мат', аж віл'аски йдут'* (240), 84, 501.

ГУ́БИ, ЯК [йак] ТРУ́БИ. 1. *Жарт.* Великі, м'ясисті губи. *Губи, йак труби – йак у вербл'уда́* (157), 60, 61; 2. *Несхв.* Ображений, сердитий, набурмосений. *Йак т'іко шо ни по йїїї, так зразу – губи, йак труби* (27), 83, 519.

ГУ́БИ КРА́СИТИ, А ЖО́ПУ НЕ МІ́ТИ, *зруб.* 1. Бути неохайним, неакуратним. *Таку́ нив'їстку д'їжда́ла, шо губи кра́се, а жо́пу ни мї́є* (505), 63, 84; 2. Робити щось для показухи, про людське око. *Од у́лиц'ї над забо́ром промелá, а ў дво́р'ї срач – губи накра́сила, а жо́пу ни мї́ла* (249), 85, 329.

МА́СЛЯНІ [ма́сл'ан'ї] ГУ́БИ, *ірон.* Лукавець, лицемір, фарисей. *Так'ї ма́сл'ан'ї губи, до ко́го хоч п'їдлі́жц':а* (504), 44, 123.

ГУБУ́ ПРИКУ́СЮВА́ТЬ [прику́с'уват'], *зруб.* Замовкати, нишкнути. *Ти губу́ прику́ї й ни л'із', йак ба́т'ко гово́ре* (117), 70, 118.

ГУ́БУ (ГУ́БИ) ВІ́ДДУДУ́РЮВА́ТЬ [... в'їд:уду́р'уват'], *ірон.* Гніватися, сердитися, ображатися. *Систра́ губу в'їд:уду́ре й хóде, се́рдиц':а ц'ї́лий ден'* (341), 164, 275.

ГУ́БУ ВАРЕ́НИКОМ КОПІ́ЛИТЬ (КРУ́ТИТЬ) [... копі́лит' (кру́тіт')], *жарт.* Схлипувати, пхикати, скиглити. *Шос' малá губи варéником копі́ле – с'ї́час розре́в'єц':а* (331), 152, 275.

ГУ́БУ ВІ́ЩЕ [...ві́щче...] НО́СА КОПІ́ЛИТИ, *несхв.* Чванитися, гоноритися. *Губу́ ві́щче но́са копі́ле, шо з'ат' горо́ц' кї́й* (107), 4, 361, у б. пп.

ГУ́БУ ДУТЬ [дуг'], *несхв.* 1. Сердитися, ображатися, гніватися. *Сос'ідка губу дме на мене, що забór висóкий поста́виў* (258), 13, 81; 2. Чванитися, бундючитися, хизуватися. *Губу́ дме, бо дра́ного «Запорóз'я» купі́ли* (194), 88, 106. ГУ́БУ ПІДКО́ЧУВАТЬ [п'ідко́чуват'], *ірон.* Зменшувати забаганки, наміри; не розраховувати на багато. *Хай ону́чки губу́ п'ідко́чуйут', бо на йїхн'і шпíл'ки ў д'іда ўже нехвата́* (103), 27, 58.

РОЗКА́ТУВАТЬ [розка́туват'] ГУ́БУ, *несхв.* Розраховувати, зазіхати на чуже, дармове. *Розка́туйут' губу́ надурн'ак на́пиц':а – ни ві́йде* (154), 23, 503.

У ГУ́БУ ДАВА́ТЬ [дава́т'], *зруб.* Бити в обличчя. *Заробі́ў, бо зарива́ўс'а – у губу́ далі́* (277), 79, 242.

ЧЕРЕЗ ГУ́БУ БАЛА́КАТЬ [бала́кат'], *несхв.* Говорити зверхньо, знехотя, сердито. *Йак у нача́лство ви́биўс'а, так у́же й че́риз губу́ бала́ка* (116), 122, 520.

ГУБЕРНІ́Я. ЗАЇ́ЖЖА́ТЬ У ХА́РЬКОВСЬКУ ГУБЕ́РНІЮ [зайі́ж:а́т' у Ха́р'коўс'ку губе́рн'ію], *жарт.* Бити, зокрема в обличчя («харю»). *Не раз зайі́хаў у Ха́р'коўс'ку губе́рн'ію, що йу́шкоїу й умі́ўс'а* (153), 84, 195.

ГУ́Ж. В ОДИ́Н ГУ́Ж ТЯНУ́ТЬ [... т'ану́т'], *схв.* Бути заодно, разом; діяти спільно. *Йак сус'іди в оди́н гу́ж т'анут', так ус'ім ле́гше* (506), 63, 84.

З КОРО́ТКИМИ ГУ́ЖАМИ ПРИСТАВА́ТИ, *підсил.* Категорично вимагати, наполягати. *Приста́ў з корóткими гу́жамі щоб свої́е де́риво на хату́ од:а́ў* (243), 6, 154.

ГУ́ЗА-БУ́ЗА. ГУ́ЗА-БУ́ЗА, *знев., зрід.* Дурень, телепень, недоумок. *Хто б поду́маў – гу́за-бу́за наш Ва́н'ка, а апте́ку по́строї́ў!* (315), 278.

ГУ́ЗИЦЯ/ГУ́ЗНО. ОДВЕРТА́ТЬ ГУ́ЗИЦЮ [одверта́т' гу́зиц'ю], *зруб.* Сердитися, виявляти неповагу, ігнорувати. *За що ж ти так оби́дилас', що одвирта́йши гу́зиц'ю?* (3), 15, 79.

ДО ГУ́ЗНА, *знев.* Байдуже, однаково. *Мин'і твої́й нахва́лки до гу́зна* (511), 4, 10.

ДО ВСЯ́КОГО [ўс'а́кого] ГУ́ЗНА ЗА́ТИЧКА, *зруб.* Нахаба, безцеремонна людина. *Ми полáйалис'а, ми й поми́римос'а, а ти ў на́ш'і д'іла́ ни л'із' – до ўс'а́кого гу́зна за́тичка* (189), 91, 127.

ЗРО́БЕНЕ В ГУ́ЗНІ НЕ ПЕРЕКУ́ЄШ У КУ́ЗНІ [...ў гу́зн'і не перику́єш у ку́зн'і], *знев.* Про неможливість перетворити нікчемне на хороше. *Ба́т'ко-ма́ти так'і, так і син – зро́бене ў гу́зн'і не переку́єш у ку́зн'і* (189), 95, 114, 199.

У ГУ́ЗНІ [у гу́зн'і], *зруб.* Невідомо де, далеко; щезло, зникло. *Твої́й курча́та ўже ў гу́зн'і – шу́л'ак забра́ў* (118), 95, 115.

У ГУ́ЗНІ ВІТРЯ́К [у гу́зн'і в'ітр'а́к], *жарт.* Метка, метушлива, швидка людина. *Б'і́га м'іт'і́ором и́че, йак у гу́зн'і в'ітр'а́к* (521), 24, 517.

У ГУ́ЗНІ [гу́зн'і] МОТО́Р, *жарт.* Про метку, метушливу, непосидливу людину. *Ма́т', у гу́зн'і мото́р, що за ці́лий ден' ни прис'а́де* (500), 59, 196.

ЯК ЦИГА́НСЬКЕ [йак цига́нс'ке] ГУ́ЗНО, *ірон.* Про щось непевне, чорне, темне. *Н'іч те́мна, йак цига́нс'ке гу́зно* (510), 3, 23.

НИ ВМІ́ТЬ ГУ́ЗНО ПІДТЕ́РТИ [ни ўм'і́т' гу́зно п'іт:е́рти], *зруб.* Бути недосвідченим, неумілим, несамодостатнім. *Шче ни ўм'і́ши до́пут':а́ гу́зно п'іт:е́рти, а ўже за́м'і́ж хо́чи – отако́їі* (21), 77, 300.

ГУ́ЗНОМ (ЖО́ПОЙ, СРА́КОЙ) ДУ́МАТИ, згруб. Чинити необачно, нерозсудливо. *На́да бу́ло ма́т'ір слухати, а ни гу́зном ду́мати* (244), 67, 287.

ГУ́ЛІ. ГУ́ЛІ ПРА́ВИТЬ [гу́лі пра́вит'], несхв. Ледарювати, байдикувати. *Конча́й гу́лі пра́вит' – у́же́ два м'іс'ац'і, йаг з а́рм'і́ї́ приишо́у* (147), 7, 330.

ГУЛЯ́ТЬ. ГУ́ЛЬМОМ ГУЛЯ́ТЬ [гу́л'мом гу́л'а́т'], підсил., зрід. Гуляти, неробствувати, бенкетувати. *Йак ж'і́нкоюу роз'і́йшо́у'с'а, так гу́л'мом гу́ла́* (95), 96.

ГУ́НА. АЖ ГУ́НА́ ЙДЕ, підсил., зрід. 1. Дуже голосно, гучно, лунко. *Йак сус'і́дка кри́кне – аж гу́на́ йде* (80), 95; 2. Енергійно, інтенсивно. *Руба́ той суи́н'а́к, аж гу́на́ йде* (95), 507.

ГУ́РКАЛО. ЯК [йак] ДУ́РНОМУ ГУ́РКАЛО, жарт. Подобатися; бути забавкою, розвагою. *Йому́ ма́циклéт – йак ду́рному гу́ркало – дн'а́ми не одхо́де* (463), 7, 10.

ГУ́РТ. ГУ́РТОМ ТА ВДВО́Х, ірон. Про марні надії на певну кількість помічників. *Ду́мали, що д'і́ти помо́жут' сади́т', а приишо́с' з ба́бойу гу́ртом та ўдо́х* (245), 34, у б. пп.

ПІ́ТІ [п'і́ті] ДО ГУ́РТУ, зрід. Померти. *...не забуду́ть і тебе на сі́м сві́ті, озму́ть і не буду́ть пита́тись: чи хочеш до гу́рту, чи ще б, може, погу́ляв?* (СКв), 381.

ГУ́САК. ГУ́СА́К СВИНІ́ [...свин'і...] НЕ ТОВАРИ́Ш, знев. Про неможливість підтримувати дружні стосунки. *Йак у Ха́р'ков'і поте́рс'а, так у́же́ й гу́са́к свин'і́ не това́риш* (69), 106, 512.

ГУ́СЕ́Й. ПІ́ДГАНЯ́ТИ [п'ідган'а́ти] ГУ́СЕ́Й, зрід. Перекладати роботу на іншого. *Окса́на така хі́тра ста́ла, що підган'а́и гу́се́й кому́с'* (241), 13, 250.

ГУ́СЕ́Й ТРАВІ́ТИ, несхв. Брехати, пліткувати, теревенити. *Ха́те вам гу́се́й траві́ти си́д'ачи – по́ра шос'і́ робі́ти* (367), 95, 198.

<НУ́ЖЕН> ЯК ГУ́СИМ ЯРМО́ [<...> йак гу́с'ім йармо́], ірон. Зайвий, непотрібний. *Ну́жин ста́рий д'ід, та и́че й бол'ни́й, у с'і́мн'і́, йак гу́с'ім йармо́* (401), СЮр, у б. пп.

ГУ́СЯМ ЯРМО́ <, А ТОБІ́ ГІМНО́> [гу́с'ам йармо́ <, а тоб'і́ г'і́мнó>], згруб. Недоброзичлива відповідь на небажане запитання «що робиш?». *Осточо́рт'і́у ти с:во́йі́м л'убо́пи́цтвом, що робл'у́ – гу́с'ам йармо́, а тоб'і́ г'і́мнó* (309), 52, 380, у б. пп.

ГУ́СКА. ГУ́СКОЮ ХОДІ́ТЬ [гу́ско́у ході́т'], ірон. Величатися, гоноритися, вивищуватися. *С'і́час гу́ско́у хо́де, а забу́ла, йак ла́нц'і́ носі́ла?* (288), 30, 89.

ГУ́СКУ ДРА́ТИ. Неохоче, спроквола говорити, відповідати. *Чого́ йо́го гу́ску дра́ти – скажи́, йаг бу́ло* (246), 32, 133.

ЯК [...йак...] З ГУ́СКИ ЦПЛЯ́Т [...ц'і́пл'а́т], ірон. Дарма, нічого; мало користі (зиску). *Помо́иш'і́ з йі́х, йаг з гу́ски ц'і́пл'а́т* (197), 117, 134.

ГУ́СТО. НЕ <ДУ́ЖЕ> ГУ́СТО, підсил. Небагато, мало, недостатньо. *Гро́иши́ у́же́ ни ду́жи гу́сто, шо́б обзаво́диц'а ха́з'а́йством, но нача́т' мо́жна* (289); *Гро́иши́ ни ду́жи гу́сто, а д'і́т'і́м у го́род'і́ помага́т' на́да* (52), СКв, 245, 344.

ТО ГУ́СТО, ТО ПУ́СТО. По-всякому; як коли; непередбачувано. *Карто́шка йак ро́де? – то гу́сто, то пу́сто* (134); *То пове́зе, то – н'і́, то гу́сто, то пу́сто* (331), 112, 266.

ГУСЬ. ГУСЬ [гус'] ЛАПЧАСТИЙ, *ірон.* Хитрун, лукавець, пройда. *Того гус'а лапчастого ни проведеш – иче сам попадес'а* (513), 32, 275.

ГУСЯ ГНАТЬ [гус'а гнат'], *несхв.* Брехати. *Бросай гус'а гнат' – уже надоили брехн'і* (165), 4, 121.

УКРАСТИ ГУСЯ, А ЗВЕРНУТЬ НА ПОРОСЯ [...гус'а, а звернут' на порос'а], *ірон.* Наївне, малоймовірне виправдання кепського вчинку. *Ти ж чорнілку перикинуў, а сказаў, шо йа – украў гус'а, а звернуў на порос'а* (119), 15, 71.

ЯК З ГУСЯ [йак з гус'а] **ВОДА.** Без негативних наслідків, не впливає, байдуже. *Хот' кажі, хот' ни кажі, а йому – йак з гус'а вода* (96), 89, у б. пп.

ГУЩА. **ЯК ГУЩА В СИРІВЦІ** [йак гушча ў сир'іўц'і], *ірон.* Непокітися, бентежитися, метушитися, хапатися. *Шо, йак гушча ў сир'іўц'і, м'іста ни находити?* (95), 11, 112.

ГУЩА СІМ'І НЕ РОЗГАНЯ [гушча с'імій ни розган'а], *жарт.* Добробут, достаток об'єднує, гуртує. *Шо, борщ дужи густій? – гушча с'імій ни розган'а* (183), 78, 114.

З ОДНІЄЇ ГУЩІ (КВАШІ) [з одн'ійейі гушч'і (кваш'і)], *ірон.* Однакові, рівні походженням, вихованням. *Йа й в'ін з одн'ійейі гушч'і, так в'ін он куді ўгору п'ішоб, а йа – колхозник* (126), 143, 514.

ГАВА. **ЯК** [йак] **ГАВА НА <СУХІЙ> ОКАЦІЇ** [<сух'ій> окац'ійі], *ірон.* Незручно, некомфортно. *Ті ййдут' у гарб'і нормал'но, а йа – йак гава на сух'ійі окац'ійі – на драбін'і* (95), 307, 446, 483.

ГВАЛТ. **ГВАЛТ ЗНІМАТЬ** [зн'іма́т'], *несхв.* Сильно кричати, галасувати. *Наліжжуй'а, зн'імут' гвалт, хоч із хати б'іжй* (17), 2, 53, 54.

ГЕДЗИКИ. **ЗАПУСКАТЬ ГЕДЗИКИ** [запуска́т' ге́дзики], *жарт.* Кокетувати, кокетливо поглядати. *Шче шко́лу ни закінчила, а до хлопц'іў уже запуска́ гедзики, йак ўзросла* (167), 232, 380.

ГЕДЗЯКА. **ГЕДЗЯКА ВКУСИЛА** [гедџа́ка ўкуси́ла] (**ВЖАЛИЛА**), *ірон.* Про безпідставну раптову агресивність, неадекватну поведінку людини. *Чи йійі гедџа́ка ўжала, шо візв'ірилас'а н'і з того, н'і с'орого* (185), 16, 96.

ГІГІР. **НА ГІГІРІ** [... гігир'і], *зрід.* На видному місці; на видноті, підвищенні. *Шо ти стоїш на гігир'і?* (494). *У їх хата пр'амо на гігир'і* (494), 542.

ГІЛА. **ГІЛА ПАХОВА**, *мед.* Грижа пахова. *Гилу пахову нажйу – хоч торбу на нейі ший* (227), 145, 155, 165.

ГОВЕЗКА. **ГОВЕЗКИ ДАВАТИ**, *підсил.* Бити палицею, прутком, лозиною. *Ос' йак говезки дам, так і ўтихомірис'а* (91), 32, 508.

ГОГОС/ГОГУС. **ГОГОСОМ ХОДИТИ**, *зрід., несхв.* Чванитися; поводитися зверхньо, зарозуміло. *Приййдут' у гост'і так го́госом ход'ат', бо вірвалис' з колхозу ў город* (515); *Диві, йакім ходе го́гусом, йак на́чи ни ра́зом бос'акá б'ігали паца́на́ми* (107), 8, 331.

ГУ. НІ ГУ, НІ МЕ, *жарт., заст.* Про недорікуватість, неспроможність сказати (СГр – Мнж).

ГУГІЛЬМЕ. ГОТУВАТИ ГУГІЛЬМЕ́ [гуґ'іл'мé], *жарт., зрід.* Готувати якусь незвичайну страву. *Шо ти там пригото́вила за гуґ'іл'мé? – шче ни ийґ тако́го* (224).

— Д —

ДАВА. ДА́ВА ДА́ВЕ, *ірон.* Про жадібність, скнарість. *В'ін би й рад шос' дат', так йогó да́ва да́ве* (247); *Руб дат' йогó да́ва да́ве* (163), 126, 143.

ДАВАЛКА. ЧЕ́СНА ДА́ВАЛКА, *ірон.* Жінка (дівчина) легкої поведінки; розпусниця. *Йак ж'і́нкоюу пола́йау́с'а – так і до че́сної дава́лки, вона́ не одка́же* (58), 71, 509.

ДАВАНКА. ДА́ВАНКУ ПРОСИ́ТЬ [проси́т']. Бути голодним, хотіти їсти (про худобу). *Худоба́ шче зу́тра да́ванку про́се, а н'і́кому одні́стї* (188), 26, 116.

ДАВАТИ/ДАВАТЬ, *підсил.* ДАВА́ТИ ДРА́ЛА. Швидко, чимдуж утікати. *Пора́ дава́т' дра́ла, бо набі́ют' шче б'і́ше* (248), 14, 362.

ДАВА́ТИ ДЬО́РУ [д'ору], *підсил.* Швидко, чимдуж утікати. *Сто́рож с'і́л'у з руж'і́: а́ по нас, а ми – з дере́й, і далі́ д'о́ру* (79), 23, 33.

ДАВА́ТИ ПРОСРА́ТИСЯ [просра́тис'а], *ірон.* Бити, сварити, виговорювати. *Так вона́ йаг да́ла йому́ просра́ц'а, та в'ін і пі́ти бро́сиу!* (27), 64, 222.

ДАВА́ТЬ ДИХну́ТЬ [дава́т' дихну́т'], *ірон.* Уможлилювати певні дії, створювати умови. *У колхо́з'і дава́ли дихну́т' т'і́ки механ'іза́торам, бо ну́жн'і бу́лі* (79), 10, 73.

ДАВА́ТЬ ПОРВА́ТЬ [дава́т' порва́т'], *підсил.* Виявляти хотіння, домагатися. *Раз-два поката́й го́рки, так ийі́ дай порва́т' – з плі́чей ни зла́зе* (316), 32, 80.

ДА́ВОМ ДАВА́ТЬ [дава́т'], *несхв., зрід.* 1. Роздавати, розтринькувати. *Ус'і́м гро́ш'і да́вом да́йе, а ни пита́, ко́лі од:а́дут'* (84), 113, 70; 2. Задарма, без повернення. *Хоч і да́вом дава́й, а ни в'і́змү* (213), 76, 96; 3. Видавцем, скупю, міряючи. *Да́вом да́йе – запі́сує, шоб ни пирида́т'* (91), 111, 113, 213.

ШО ДАЙ, ШО ВІ́КИНЬ [ві́кин'], *ірон.* Однаково нікчемний, небажаний результат. *Гро́ш'і тоб'і́ – шо дай, шо ві́кин' – н'і́ко́лі ти йі́х ни в'і́д:аси́ш* (216), 7.

ДАТЬ, ШО І НЕ ДОНЕ́СТІ, *підсил.* Сильно побити. *Шо ти ві́тр'и́шчиу́с'а й дра́жнис'а? и́час йаг дам, шо і ни донісе́ш!* (315), 70, 150.

ДАВИТИ. ДА́ВОМ ДАВІ́ТИ, *підсил.* Тиснути, примушувати, душити. *Сов'е́ц'ка вла́ст' да́вом даві́ла, шоб у колхо́зи у́ступáли* (21), 13, 224.

ДАВНО. ДАВНО́М ДАВНО́ [даўно́м даўно́], *підсил., зрід.* Дуже давно. *Даўно́м даўно́, шче д'ід буу́ живи́й, пожа́р спі́хнуу́* (34), 84, 113, 264.

З ДА́ВНЬОГО [даўн'ого] ДА́ВНА, *підсил.* Здавна, споконвіку. *З даўн'ого даўна́ так устро́йіно, шо ба́ба до́лжна́ чолов'і́ка слуха́т'* (24); *З даўн'ого даўна́ чолов'і́к у сі́м'и́ праву́ш* (2), 19, 239.

ДАЛЕКО. ДАЛЕ́КО Й ЩЕ ДА́ЛЬШЕ [... шче да́л'ши], *підсил.* Дуже, надто далеко. *Куда́ йду? да́ле́ко й шче да́л'ши* (331), 12, 27.

ДАЛІ. ДА́ЛІ (ДА́ЛЬШ, ДА́ЛЬШЕ, ДА́ЛЬШІ) НІКУДИ [да́л'і (дал'ш, да́л'ше, да́л'ш'і) н'ікуди], *підсил.* Надто, занадто, до крайньої межі, до граничних можливостей. *Набіу́ горіи́ще с'і́ном – да́л'ше н'ікуди* (370); *Возно́се себе́, шо да́л'і н'ікуди* (27), 66, 190, у б. пп.

ДА́ЛІ–ПОДА́ЛІ [да́л'і–пода́л'і]. Через певний час. *Винен був гроші і не віддавав, а да́лі–пода́лі віддав* (СГр – Харьк. у), 93, 115

ДА́ЛІ [да́л'і] **ПОКЛАДЕ́Ш – БЛІ́ЖЧЕ ВІ́ЗЬМЕШ** [в'і́з'миш], *жарт.* Сентенція про охайність, акуратність у роботі з господарськими предметами, інструментами. *Уз'ау́ клуч, покрути́ – і на м'і́сто, бо да́л'і покладе́ш – блі́жче в'і́з'миш* (104), 18, 75.

ДАЛШ/ДА́ЛШ/ДА́ЛЬШІ. НА ДАЛШ, *зрід.* На пізніший час; на потім. *Старий, обпатравиши кабана, розділя його на шматки і розсила меншими хлопцями, що у хаті до жінки ... на празник, а що треба на дали, на святки, так посила до молодой невістки у комору* (СКв), 112, 344

ЩО [шчо] **ДАЛШ**, *зрід.* Чим далі. *От, як недужав та недужав, і усе йому що дали, усе було трудніш* (СКв), 266

ДА́ЛЬШ [да́л'ш] (**ДА́ЛЬШЕ** [да́л'ше], **ДА́ЛЬШІ** [да́л'ш'і]) **НЕМА́ КУДІ́** (НІ́КУДИ [н'ікуди]). Надто, занадто. *Тири́т да́л'ш'і не́ма куди́* (41), 53, 68, 75, 102, 121.

ТІ́ШЕ І́ДЕШ – ДА́ЛЬШІ [йі́диш – да́л'ш'і] **БУ́ДЕШ.** Сентенція про небажаність поспіху, гарячкування. *Шо ти загор'і́єс'а купува́т' той дом, поду́май і́шче, ті́ше йі́диш – да́л'ш'і бу́диш* (419), 62, 266.

ДА́МА. ДА́МА З АМСТЕРДА́МА, *ірон., нов.* Гоноровита, пихата, чванькувата жінка (дівчина). *Йаві́лас'а да́ма з Амстирда́ма – шчас хвастоу́єтво́ начне́ц'а* (186), 162, 456.

ДА́МКА. У ДА́МКАХ, *підсил.* Про швидкий позитивний результат. *Робі́у чи не робі́у – а у́ да́мках* (32), 7, 33.

ДА́НИЛО. НЕ ВМЕР ДА́НІ́ЛО, ТАК БО́ЛЯ́ЧКА [бол'а́чка] ЗАДА́ВІ́ЛА, *ірон.* Однаково, усе одно. *Ті́ки ви́бриха́єс'а, так за прогу́ли ви́гнали – не ў́мер Да́ніло, так бол'а́чка зада́вила* (35), 6, у б. пп.

НЕ ВМЕР ДА́НІ́ЛО, ТАК ГАЛУ́ШКА ЗАДА́ВІ́ЛА, *ірон.* Однаково, усе одно, байду́же. *І там ри́би ни на́ловим, і там – ни ў́мер Да́ніло, так галу́шка зада́вила – лу́ч'и си́д'іт' удо́ма* (181), 52, 129.

ДА́Р'Я. ДЕ ДА́Р'Я – ТАМ АВА́РІ́Я [де Да́р'я – там ава́р'і́я], *жарт.* Невдачлива людина. *Вона́ т'і́ки ни́щча́ст'а прино́се, де Да́р'я – там ава́р'і́я* (370), 17, 159.

ДВА. ДВА НЕ БУ́ДЕ, *ірон.* Сентенція на виправдання помірних фізичних покарань. *Йак учи́тил'ша пожа́луйц'а, так лозі́ни й дам – н'ічо́го, з йо́го два не бу́де, а пото́м і́шче й благода́ритиме* (51), 13, 27.

ДВА – Я́К [йак] **ОДІ́Н, А ОДІ́Н – Я́К** [йак] **НІ** [н'і] **О́ДНОГО**, *ірон.* Про слабкосилих людей. *Пом'і́шник'і́у ў́ ме́не – два – йак оді́н, а оді́н – йак н'і́ одного* (213), 159, 160, 167.

У ДВА ДИВІ́ТЬСЯ [диві́ц'а], *підсил.* Пильнувати, бути уважним. *За тако́йу дити́ноюу т'і́ки ў́ два диві́ц'а на́да, а то ў́струге́не шос'* (33), 4, 17.

ВЕРХОМ НА ДВОХ, *жарт*. Пішки. Чого доўго добираўс'а? Так йа ж верхом на двох (11), 5, 7.

НА <СВОЇХ [своіх]> ДВОХ, *жарт*. 1. Іти без сторонньої допомоги, звичайно, природно. *Хоч і віпили з кўмом багáто, а додóму дойшоў на двох* (294), 8, 45; 2. Пішки, ногами. *До стáнц'ііі прийшлós'а на своїх двох* (3), 69, 191.

НА ДВОХ (ДВОМ) ПЛАНУВА́ВСЯ <ОДНОМУ ДОСТА́ВСЯ> [...плануваўс'а... <...достаўс'а>], *глуз*. Про великий ніс. *У д'іўчинки нóсик акура́тнин'кий, малéн'кий, а ў хлóпц'а – на двох плануваўс'а* (75), 34, 195.

ДВА́ДЦЯТЬ П'Я́ТЬ. ОП'Я́ТЬ ДВА́ДЦЯТЬ П'Я́ТЬ [оп'я́т' два́ц':ат' п'ят'], *жарт*. Одне й те ж; те саме. *Ну ти диві – оп'я́т' два́ц':ат' п'ят', шче раз ла́йат', шоб п'ішоў?* (9), 28, у б. пп.

ДВАНА́ДЦЯТЬ. НА ДВАНА́ДЦЯТЬ [на двина́ц':ат'], *жарт*. Про ознаки сильного сексуального потягу у чоловіків. *У йóго ўс'іздá булó на двина́ц':ат' – жéніччини ни обижа́лис'а* (78), 11, 169.

ДВЕРІ. ДО ДВЕРЕЙ. У межах сім'ї, родини, між своїми. *Т'іки так, про шо своїй бала́кали – до дверей, не да́л'і* (100), 87, 92.

ДВЕРІ (ХВІ́РТКУ) ЗАБУВА́ТЬ [двeр'і (хв'іртку) забува́т'], *ірон*. Не застібати матню у штанях. *Ти он двeр'і забу́ў – застибні* (300), 15, 77.

ДВЕРІ ЦІЛУВА́ТЬ [двeр'і ц'ілува́т'], *жарт*. Не заставати когось удома. *Прийшоў – двeр'і поц'ілуваў і п'ішоў* (371), 40, 79.

ЗАБУВА́ТЬ, ЯК ДВЕРІ (ХВІ́РТКА) ОДЧИНЯ́ЮТЬСЯ [забува́т', йак двeр'і (хв'іртка) оч':eн'áйуц':а], *підсил*. Про небажаність повернення. *Н'іко́лі ўже не прихóд', забóд', йак хв'іртка оч':eн'áйіц':а* (18), 4, у б. пп.

І БАГА́ТИЙ ДО БІДНОГО В ДВЕРІ [... б'ідного ў двeр'і] ПОСТУ́КА, *ірон*. Сентенція про змінність, примхливість долі. *У жéзн'і мóжи бу́ти ўсе – і такé, шо й бага́тий до б'ідного ў двeр'і посту́ка* (495), 86, 125.

ЯК ДВЕРІ [йак двeр'і], *жарт*. 1. Про наївну, просту, безхитрісну людину. *Одн'і з витребéн'ками, шче йe з вибpажáн':ам, а в'ін – йак двeр'і* (226), 46, 199; 2. Про фізично здорову, велику людину. *Ба́ба ўже на ла́дан ді́ше, а д'ід – йак двeр'і шче* (340), 10, 70; 3. Про спокійну, врівноважену людину. *Ж'інка п'іни́ц':а, скаўчít', йак з'інске шчен'á, а в'ін – йак двeр'і* (196), 48, 149.

ЯК НЕ ДВЕРІ ПРИЧА́ВЛЯТЬ [йак ни двeр'і причаўл'ат'], ТАК КОРО́ВА ОБСÉРЕ, *ірон*. Неталан, нещастя. *Ус'у жéзн'у ни везé – йак ни двeр'і придаўл'ат', так коро́ва обсéре* (515), 52, 516.

ЗА ДЕ́СЯТИМИ ДВЕРЬМІ ОЧУТИ́ТЬСЯ [за дис'áтими двир'мі очуті́ц':а], *підсил*. Бути грубо вигнаним, виштовханим. *Йак ішчé зала́йіс'а – за дис'áтими двир'мі очу́тіс'а* (181), 16, 193.

ДВІ́Р. ПОСТОЯ́ЛНИЙ ДВІ́Р, *заст*. Заїзд; заїжджий двір. *Держав постоя́льний двір, так тут в́же, звісно, усячину треба держати, бо звозжичики та хуричики требують усього* (СКв).

ЩОБ [шчоб] <ТИ> МОГО́ ДВОРА́ <НІКО́ЛИ [н'іко́ли]> НЕ ЗНАВ, *лай*. Категорична заборона комусь відвідувати когось. *Узяв його за руку, та й вивів з хати і сказав, щоб ніколи і двора мого не знав* (СКв), 91, 380.

НА ДВА ДВОРІ. 1. Обслуговувати два обійстя, приватні господарства. *Йак бат'кі помёрли, сус'ід'ам на два дворі прихóдиц':а робіт'* (295), 22, 73; 2. *Ірон.* Про подружню зраду, учащання до коханки. *Усе село зна, шо в'ін на два дворі живе* (14), 1, 42.

НЕ ПО ДВОРУ. Не підходити; не до вподоби. *Отó й нив'істка ввійшла ни по двору – ж:или од себе* (345), 20, 119.

ДВОРИЩЕ. ДВОРІЩЕ, ШО З МОЄЇ СТРІХИ [дворішчи, шо з мойейі стр'іхи] НА ЧУЖЕ КАПА, *ірон.* Малий двір, невелика садиба. *Он у Микóли дв'ір - хот' кон'ом грай, а ў мене дворішчи, шо з мойейі стр'іхи на чуже капа* (171), 102, 286.

ДВОХЧАСОВИЙ. ДВОХЧАСОВІЙ ПРИЙШÓВ (ПРИЇХАВ) [...прийшоў (прийіхаў)], *жарт.* Чотирнадцята година, час, з якого можна було продавати (і купувати) спиртне. *От і двохчасовий прийшоў – гóлови поправимо* (372), 50, 114.

ДЕБІЛ. ДЕБІЛ ДЕБІЛОВИЧ [диб'іл диб'ілович], *знев., нов.* Дурень, телепень, недоумок. *З віду диб'іл диб'ілович, а ўстроїўс'а хараіо* (108); *Шо дура́к дурако́вич, шо диб'іл диб'ілович – одина́ково дура́к* (3), 38, 106.

ДЕБІЛ ДЕБІЛОМ [диб'іл диб'ілом], *знев., нов.* Дурень, телепень. *Йак в'ін диб'іл диб'ілом, так шо йму́ обйасн'ат' – ни по́йме* (189), 42.

ДЕВ'ЯНОСТО. ДЕВ'ЯНОСТО, ДЕВ'ЯНОСТО НА ДЕВ'ЯНОСТО [девіанóсто на девіанóсто], *ірон.* Про невисоку товсту жінку (пародійний натяк на класичні пропорції фігури 90х60х90). *Шо там т'і модел'ки, он у мене ба́ба – девіанóсто, девіанóсто на девіанóсто* (128), 23, 301.

ДЕВ'ЯТЬ. ДЕВ'ЯТЬ НА ДВІНА́ДЦЯТЬ [дévйат' на дв'іна́ц':ат'], *ірон.* Дуже повний, товстий з лиця. *Найіў мо́рду дévйат' на дв'іна́ц':ат' – і ра́дуйц':а* (92), 43, 194.

ДЕВ'ЯТЬ ЗА ДЕСЯ́ТИМ ГАНЯ́ЮТЬСЯ [дévйат' за дис'атим ган'айуц':а]. 1. *Знев.* Про дурня, телепня, недоумка. *У його́ ж у голов'і дévйат' за дис'атим ган'айуц':а, а н'і́йак ни догóн'ат' – тогó та́кий приду́рок* (345), 167, 204; 2. *Ірон.* Про безлад, бедлам, хаос. *У і́йх у с'і́мйі, йак у колхо́з'і пага́ному – дévйат' за дес'атим ган'айуц':а, а робо́та сто́йіт'* (309), 341, 345.

ДЕКРЕТ. ІТІ В ДЕКРЕ́Т, *спец.* Мати відпустку з приводу вагітності. *П'ішла ў дикре́т п'ізнó – ўже на с'óмому м'іс'ац'і* (347), 74, у б. пп.

ДЕМОН. ДЕМО́НІВ ГАНЯ́ТЬ [дéмон'іў ган'ат'], *зрід.* Прибирати, давати лад. *Ма́ти приказáла дéмон'іў ган'ат' у хáт'і й по двор'і* (84), 4, 6.

ДЕНЕЖКА. ТРЬОХ ДЕНЕЖОК НЕ СТОЯТИ, *знев., заст.* Дуже дешево, нічого не вартувати. *Як напуста́ть (цигани) мару, так і сам бачиш, що шкапа трьох денежок не сто́їть, та тілки ... лупаєш очима і не знаєш, куди від них дітись* (СКв).

ДЕНЬ. БО́ЖИЙ ДЕНЬ [день]. Ранок, початок дня; світанок. *Як тілки настав день божий, так і повалив народ до Тихона* (СКв), 125, 193, у б. пп.

ВЧО́РЯШНІЙ ДЕНЬ ШУКА́ТЬ [ўчор'ашн'ій ден' шукат'], *ірон.* Байдикувати, ледарювати, тинятися без діла. *З у́тра до вéч'іра ўчор'ашн'і́й ден' шука́ў і хо́че, щоб йому́ нар'а́ди хараіо́ закри́ли* (95), 85, 197.

ДЕНЬ ГУЛЯЄ, ДВА – БОЛЬНИЙ <, А НА ТРЭТІЙ – ВИХІДНИЙ> [ден' гул'а́е, два - бол'ний <, а на трэ́т'ій – вих'ідний>], *несхв.* Про ледаря, ледарювання. *Оце год ц'ілий так – ден' гул'а́е, два – бол'ний* (96), 65, 126.

ДЕНЬ САЧКА́ ОДМІЧАТЬ [ден'...одм'іча́т'], *глуз.* Ледарювати, неробствувати. *Так вони через раз ден' сачка́ ў кахве́ одм'іча́ўт'* (54), 53, 285.

ЗА ДЕНЬ НЕ ОББІГТИ [за ден' ни об'і́гти], *підсил.* Велика площа, ділянка. *Двор'а́ка такий, шо за ден' ни об'і́гти* (341), 2, 17.

ЗА ДЕНЬ НЕ ОБІСРА́ТЬ [за ден' ни об'і́сра́т'], *згруб.* Про повне, м'ясисте, одутле обличчя. *Найіў мо́рду – за ден' не об'і́сра́т'* (112), 55, 119.

ЗА ДЕНЬ НЕ ПЕРЕЩИТА́ТЬ [за ден' ни пери́шчита́т'], *підсил.* Багато, велика кількість. *Та ў то́го куркул'а́ки гроши́ т'і́іеі – за ден' ни пи́риши́чита́т'* (129), 20, 39.

ЗУТРА́ НЕ ВИПИВ – ДЕНЬ [ден'] ПРОПА́В, *ірон.* Жартівлива сентенція про щоденну п'ятику. *У йо́го т'і́л'ки й погово́рки, шо зутра́ ни ві́пиў – ден' пропа́ў, от і шука́йи, де б похмили́тис'а* (230), 113, 200.

КА́ЖДИЙ (КА́ЖИН) БО́ЖИЙ (БО́ЖИН) ДЕНЬ [ден'], *підсил.* Щодня, день-у-день. *Уко́ли назна́чили ка́жин бо́жин ден'* (93); *Вони́ ж гриз'у́ц'а ка́ждий бо́жий ден', з са́мого ран'а́ і аж по́ки со́нце не пове́рне* (291), 190, 193, 201, у б. пп.

КРА́ЙНІЙ ДЕНЬ [кра́йн'ій ден']. Останній робочий день тижня. *Забу́ў, шо с'бо́дн'і кра́йн'і́й ден'?* *підтниц'а ж* (189), 190, 286.

ДЕНЬ-ПРОХОДЭ́НЬ [ден'-проходэ́н'], *несхв.* Змарнований, прогуляний день. *За ден'-проходэ́н' н'іхто́ ж не пла́те* (198), 36, 302.

СІМ ДЕНЬ У НЕДІ́ЛЮ [с'ім ден' у нид'і́л'у], *підсил.* Часто, щодня. *Пі́е в'ін ни́ча́сто – с'ім ден' у нид'і́л'у* (189), 36, 91.

ГУЛЯ́ЩИЙ ДЕНЬ [гул'а́шчий ден']. Вихідний, неробочий день. *На жи́ви́ах у колхо́зник'і́ў гуа́л'а́шчих дн'і́ў ни бу́ло – аж о́с'ін'у* (145), 29, 76.

ПРА́ЗНУВАТЬ ДЕНЬ СВА́ТОЇ [пра́знува́т' ден' св'а́то́ї] ПОДУ́ШКИ (ПЕРІ́НИ), *ірон.* Ледарювати, неробствувати. *Че́риз раз пра́знуйи ден' св'а́то́їі пи́ріни – і н'і на йа́ку робо́ту ни хо́де* (380), 266, 390.

СПРАВЛЯ́ТЬ ДЕНЬ СВА́ТОГО ЛІ́НТЯЯ [спраўл'а́т' ден' св'а́то́го л'інт'а́йа], *ірон.* Ледарювати, неробствувати. *Йа́ка там робо́та – спраўл'а́ ден' св'а́то́го л'інт'а́йа* (95), 113, 204.

ДРУЖЕ́БНИЙ ДЕНЬ [... ден'], *етн.* Дівич-вечір. *У підтниц'у – дру́же́бний ден' – дру́жкі зби́ра́йуц'а ве́ч'іром у молодо́їі робі́т чи доро́бл'а́т' цв'і́ті, кв'і́ч'а́т' г'і́л'це́* (281), 164, 400.

ЧЕ́РЕЗ ДЕНЬ [...ден'] ТА КА́ЖНИЙ ДЕНЬ [...ден'], *підсил.* Часто, щодня. *Гри́зимос'а з мойі́м мі́лим ни ча́сто – че́риз ден' та ка́жний ден'* (499), 50, 251, у б. пп.

ТРИ ДНІ [дн'і] БЕЗ ГО́ДУ, *ірон.* Короткий термін. *Три дн'і б'і́з год'у про́жили – і розво́диц'а* (199), 49, 56.

ЩІ́ТАНІ ДНІ [щі́чїтан'і́ дн'і́], *підсил.* Небагато, обмежена кількість часу. *До сва́йби щі́чїтан'і́ дн'і́, а шче́ ск'і́ки на́да ўс'о́го при́гото́вит'* (91), 350, у б. пп.

ЯК ДНЬОМ [йаг дн'ом] <ВІДНО>, підсил. Як удень, серед дня. *М'іс'ац' старій, хмар нимá, надвóр'і – йаг дн'ом* (95), 27, 277, у б. пп.

ДО ДНЯ [до дн'á]. Удосвіта. *До дн'а поробіу́ усé* (88), 9, 11, 27, 147.

ДНЯМИ ДНЮВАТЬ [дн'áми дн'увáт'], підсил. Перебувати десь тривалий час. *Так в'ін дн'áми дн'увáу у нас, бо Нáст'а д́ужи на́рáвилас'а* (146), 47, 442.

ДЕПУТАТ. КОШЕЧІЙ (КОТЯЧИЙ) [кот'áчий]) ДЕПУТАТ, ірон., нов. Хвастун, зарозумілець, чванько. *Ти ни дипутáт с'іл'ра́ди, ти кошéчий дипутáт, бо тебе́ ни ми, а к'ішкі виби́ра́ли* (429), 74, 343.

ДЕРЕВО. УДОБРЯТЬ [удобр'áт'] ДЕРЕВА (КУЩІ [кушч'і]), ірон. Блювати; випорожнюватися. *Перепи́ла́ вина́, а тоді́ пага́но ста́ло – при́йшло́с'а б'і́гат' удобр'áт' дере́ва* (226), 85, 307.

ДРАСТУЙ ДЕРЕВО, знев. Дурень, телепень, неумійко. *Шо́ йому́ там и́че л'уд'мі́ кома́ндуват', йак в'ін – дра́стуй дере́во* (25), 70, 96.

ГОЛЕ ДЕРЕВО. Безлисте дерево. *Йак гримі́т' на го́ле дере́во – то зна́чи, шо ўрожа́й пага́ний бу́де* (115), 84, 518.

СКРИПУЧЕ ДЕРЕВО ДОВШЕ СТОЇТЬ [стойі́т'], ірон. Хто нарікає на нездоров'я, довше живе. *Той мо́ўчки бол'і́у, а ўмер молоді́й, а ба́ба ўсе жал'і́лас'а, а й до́с'і живе́ – скри́пучи дере́во до́ўши сто́йит'* (316), 95, 189.

ДЕРЕЗА. ЯК [йак] ГОЛІЙ У ДЕРЕЗІ [дериз'і], жарт. Про стан ніяковості, некомфортності, незручності. *На́чи й невинувáтий, а сто́йу́ пе́ред кла́сом, йак го́лий у дериз'і* (136), 79, 317.

ДЕРЖАК. ЯК [йак] ДЕРЖАК (ДРАБІНА, КАРАНДАШ), ірон. Худа й висока людина. *Ві́росло, йак держáк, а чи попра́виц':а ко́лі дити́нка?* (164), 51, 60.

ДЕРЖАКА ВІПРОШУВАТИ, ірон. Провокувати покарання. *Чи п'і́чен':а до́прóсис'а, а держáка ві́просиш* (52), 60, 95.

ДЕРЖАКА КОШТУВАТИ, ірон. Бути побитим. *Забу́у, йак вередува́у, так держáка коштува́у?* (26), 63, 373.

ЗА ДЕРЖАКОМ СХОВАТЬСЯ [... схова́ц':а], ірон. Бути надто худим. *Така́ подру́га бу́ла стрóйна, шо, мат', за диржа́ком схова́лас' би, і ни ві́дно бу́ло б* (252), 42, 275.

ДЕРКАЧ. ДЕРКАЧА ПРОСИТИ, ірон. Провокувати гнів із можливим фізичним покаранням. *Ц'а дити́нка – не́слух та́кі дерка́ча про́се* (145), 77, 165.

ДЕРКУЛЕТ. <ДЕРЕНЧАТЬ,> ЯК [<диринча́т'>йак] ДЕРКУЛЕТ, ірон. Про голосні звуки і їх джерело. *Ві́кл'учи ту му́зику, бо деринчи́т', йак диркуле́т* (96), 1, 45.

ДЕРТЬ. ДРАТЬ НА ДЕРТЬ [драт' на дерт'], підсил. Жорстоко розправлятися з кимось, бити. *Таку́ др'ан' на́да дра́т' на дерт' – і ни жа́лко бу́де* (57), 4, 31.

ДЕСЯТИЙ. ДЕСЯТОМУ ЗАКАЗУВАТИ [дес'áтому за́каза́ват'], підсил. Категорично чогось більше не робити. *Дес'áтому за́кажу́, шо́б б'і́л'ше до пч'і́л не ла́зит'* (227); *І сам у́же не п'і́ду, й дис'áтому за́кажу́* (302), 121, 343.

ДЕСЯТЬ РОБИТИ [дес'áт' робі́т'], жарт. Погроза покарати. *Йак ни на́но́сиш води́ д'ві бо́чки – йа за тебе́ дес'áт' зроби́ у!* (296), 36, 114.

ДСНЬГИ. ДСНЬГИ ЛЄВІ [д'én'ги л'év'і], несхв. Гроші, здобуті нечесно. *Так жит' за че́сн'і д'én'ги н'і́з':á – т'і́ки за л'év'і* (115), 9, 37.

ДЖЕРЕЛЯНКА. ЯК ДЖЕРЕЛЯ́НКА [йак джерил'анка], схв., зрід. Уродлива дівчина. *То д'їучина, йак джерил'анка, шо й очей ни зводіуь би* (401), СЮр.

ДЖОС. ДАВА́ТЬ ДЖО́СУ [давát' (джо́су)], підсил. Виконувати якусь дію з високим ступенем інтенсивності (бігти, бити, полоти, лаяти,...). *На ўбо́рошн'їй на́ш'ї комбайне́ри дали́ тако́го джосу́, шо дру́ге м'їсто ў райо́н'ї зайн'али́* (54); *Дали́ їм джосу́ – бу́дут' по́мнит' ус'у́ жи́зн'у* (80), 46, 48, 113.

ДЖУР. <ТІКИ> ДЖУ́РУ [т'іки джу́ру] НЕХВАТА, підсил., зрід. Гармонія, комфорт, достаток. *Отó живу́т' - т'іки джу́ру їм нехвата́* (363), 95.

ДЗИГА. ЯК ДЗІ́ЙГОЮ ГРА́ТЬ(СЯ) [йаг дз'йгойу гра́т'(ц':a)], несхв. Маніпулювати, подавляти, підкоряти. *Гра́йц':а Ма́н'ка свої́м приймако́м, йаг дз'йгойу́* (52), 92, 204.

ДЗІО́НЬКА. ДЗІО́НЬКА СПРЯ́ЛА [дз'у́н'ка спр'ала], жарт., зрід. Про швидке й незрозуміле зникнення когось (чогось). *Ни зна́йу, куди́ в'ін д'їс'а – дз'у́н'ка спр'ала?!* (331), 95.

ДИБИ. НА ДИБІ́ СТАВА́ТИ, підсил. Бути проти, обурюватися, активно заперечувати... *Шо ни попра́сиш ізро́бїт' – на дибі́ стаїе́* (175), 11, 99, у б. пп.

ДИВИ́ТЬСЯ. ДИВІ́СЬ І ДИВІ́СЬ [диві́с' і диві́с'], підсил. Про нагальну потребу слідкувати, перевіряти, контролювати. *За ц'їм банд'іткуватим хло́пц'ом диві́с' і диві́с', бо го́р'а ниб:е́рєс'а* (154), 83, 115.

ДИВІ́ТЬСЯ [диві́ц':a] ТРЕ́ЗВО, схв. Адекватно, об'єктивно сприймати, оцінювати. *Йак диві́ц':а тре́зво, то таку́ хату́ і купува́т' ни сто́її – ни ну́жна вона́ ста́ріїм* (146), 4, 322.

ДИВО. З ДІ́ВА НЕ СХО́ДИТИ, підсил. Тривалий час дивувати. *Та ў ме́не з ді́ва не схо́де, йак в'ін у моро́з ві́плиу́* (114), 51, 344.

ДИКОВИ́НА. НЕ ДИКО́ВИНА, ШО КОЗА́ НЕКО́ВАНА, ірон. Звичайна річ; нормально, логічно. *У його́ сад ро́де, бо й перико́пуйи, й поли́ва, й обр'і́за – ни дикова́на, шо коза́ никована́* (110), 59, 262.

ДИМ. ДИМ ГРУЗІ́ТИ, ірон. Байдикувати, неробствувати. *Ус'ї по робо́тах п'їшли́, а сино́к до́ма дим гру́зе* (172), 96, 164.

АЖ ДИМ З ОЧЕ́Й, підсил. Про стан розлюченості, гніву. *Заб'їг такий сирді́тий – аж дим з очей́* (130), 85, 86.

<ПІ́Й>, ЯК [йак] ДИМ УГО́РУ, підсил. Іти без вороття, пропасти безвісти. *П'їшо́у, йаг дим у́го́ру, і два го́ди ўже́ ни чу́т'* (54), СЮр, 180.

У ДИМ (ДИМІ́НУ) П'Я́НИЙ [пйáний], підсил. Надто п'яний. *У дим пйáний, а ў хв'ї́тку тра́пиу́* (22), 106, 233.

НА ДИМОВІ́ ПОВІ́СНУТЬ [на ді́мов'ї пові́снут'] <МО́ЖНА>, ірон. Про накуреність, задимленість у приміщенні. *На час оста́вила мужик'ї́у у ха́т'ї, прихо́ду – а там на ді́мов'ї пові́снут' мо́жна* (113), 26, 263.

ДИМА́РЬ. НА ДИМА́РЬ ЛІ́ЗТИ [на димáр' л'ї́зти], жарт. 1. Затято, палко наполягати на своєму, захищати свою точку зору. *Аж на димáр' л'ї́зе – усé свої́е то́ро́че* (95), 58, 115; 2. Про високий ступінь неадекватності (від сп'яніння, недоумкуватості). *Такий пйáний, шо аж на димáр' л'ї́зе* (42), 7, 10.

ДИМА́РЯ ДОСТАВА́ТЬ [димáр'á достава́т'], жарт. Про дуже високу людину. *То бу́у шмарка́ч, а тепе́р он і димáр'á доста́не* (363), 97, 159.

ДИНЯ. ДІНІ НА ВЕРБІНІ [дін'і на вирбін'і], *жарт., зрід.* Дурниця, нісенітниця. *Розка́зуйиш про дін'і на вирбін'і, а дурн'і бабі́ слухайут'* (201), 5, 13.

РОЗКАЗА́ТЬ, ПОЧІ́М ДИ́НІ <СЬО́ДНЯ> НА БА́ЗА́РІ [розказа́т', поч'ім дін'і <с'о́дн'а> на ба́за́р'і], *ірон.* Виказати невдоволення, вилаяти. *Ос' прійдиш с'о́дн'а додому – йа тоб'і́ розкаж'у́, поч'ім дін'і на ба́за́р'і* (307), 95, 232.

ДАВА́ТЬ У ДІ́НЮ (БЛЮ́ДО, ТА́ЗІК) [дава́т' у дін'у (бл'у́до, та́з'ік)], *згруб.* Бити в обличчя. *Хве́д 'ка п'я́ний чу́т' шо, зра́зу ж'і́нц'і ў дін'у дава́т', а вона́ – йому́* (117), 189, 267.

ДИ́РКА. ДІ́РКА В ГОЛОВІ́ [ў́ голов'і́], *знев.* Дурень, телепень. *Йаг ди́рка ў́ голов'і́, так ни рі́пайс'а торгова́т'* (109), 47, у б. пп.

ДИ́РКА В КА́РМА́НІ [ў́ карма́н'і́], *ірон.* Відсутність грошей, бідність. *Наста́ли ва́жк'і ў́реме́на – і ди́рка ў́ карма́н'і́* (27), 59, 374.

ДО КА́ЖДОЇ́ [ка́ждої́] **ДИ́РКИ ЗА́ТИЧКА.** 1. *Згруб.* Людина, яка безцеремонно втручається у чужі справи, розмови. *Куди́ тебе́ ни про́с'ат', ти л'і́зиш – про́сто до ка́ждої́ ди́рки за́тичка* (494), 8, 135, у б. пп; 2. *Несхв.* Людина, що мусить виконувати багато дрібної, неактуальної роботи, бути на побігеньках. *Те зді́лай, те пода́й-принисі́ – про́сто йак до ка́ждої́ ди́рки за́тичка* (494), 181, 226.

ДИ́РКУ ПРОДИ́ВЛЯ́ТЬСЯ [проди́ў'ац'а], *ірон.* Дуже пильно дивитися, розглядати. *Ото́ ві́тр'и́шчи́ўс'а – гл'ади́ ди́рку ни проди́віс'* (331), 109.

ДИ́ТИНА/ДИ́ТЯ. ВРА́ГОВА ДИ́ТІ́НА, *лай.* Капосна, кепська людина (дитина). *Ура́гова дити́на н'і́кого́ ни сл'у́ха – т'і́ки по́яса дава́й* (150), СКв, 345.

ДИ́ТІ́НА ГРУДНА́. Немовля, сисунець. *Йак у те́бе дити́на гру́дна, н'е́рвичат' н'і́з'а* (355); *У не́йї гру́дна дити́на – куди́ там на робо́ту йти́* (20), 3, 26, 93, в у. пп.

І́РОДОВА ДИ́ТІ́НА, *лай.* Неслухняна, бешкетна дитина, шибайголова. *І́родова дити́на, бо то ші́бку ві́саде, то бо́чку переки́не* (328), 34, 116.

ПРИГУ́ЛЯ́НА [пригу́л'ана] **ДИ́ТІ́НА,** *несхв.* Позашлюбна дитина. *Це ж ни о́бшча, а пригу́л'ана дити́на* (136), 70, 114.

ХВА́РИПО́НОВА ДИ́ТІ́НА, *ірон., зрід.* Інфантильна молода людина. *Ти ў́же ви́лі́ка, куди́ тоб'і́ на каче́л'і ката́ц'а?!* *Оце́ и́че м'і́н'і́ Хварипо́нова дити́на* (492), 363.

ДИ́ТИНА ЦІ́ЩКОВА́ [ц'і́ц'кова́], *зрід.* Немовля, сисунець. *Йак дити́на ц'і́ц'кова́, то ў́ йа́сла носі́ли* (91), 119, 145.

УДА́Є́ТЬСЯ, Я́К СТА́РІ́Й БА́БІ ДИ́ТІ́НА [ў́дайе́ц'а, йак стар'і́й ба́б'і ...], *ірон., зрід.* Не вдається, не виходить. *Наў́чи́ўс'а, ви́ходе, корзи́нки пли́сті? уда́йе́ц'а, йак стар'і́й ба́б'і дити́на* (255), СЮр.

НІ́ [н'і́] **ДИ́ТІ́НИ,** **НІ́** [н'і́] **БИ́ЛИ́НИ,** *підсил.* Вільний, сам, незалежний, самотній. *Н'і́ дити́ни-би́лини – жи́вє́, йак сама́ хо́че* (254); *У́же год'і́ў два́ц'ат' сам жи́вє́ – н'і́ дити́ни, н'і́ би́лини* (58), 20, 305.

БРА́ТИ ДИ́ТІ́НУ, *мед.* Приймати дитину під час пологів. *Та зна́хур'ка ў́ сус'і́дки бра́ла дити́ну – ли́гка́ рука́* (85), 108, 183.

МІРЯТЬ [м'ір'ат'] ДИТІНУ, *етн.* Купаючи дитину, почергово зводить їй ліву руку з правою ногою, праву руку – з лівою ногою. *Молоду́ ма́му на́да ще на́у́чит' і м'ір'ат' дити́ну* (119), 81, 112.

ВИКИНУТИ ДИТІНУ. Мати викидень. *Ї́йї так жа́лко, бо са́ма не зна́ла, що ви́кине дити́ну* (53), 4, 5, 9, 18, 44.

ДИТІНУ ЗАСТРУГАТИ (ЗАТЕСАТИ), *згруб.* Запліднити жінку (дівчину). *Ше й ш'існа́ц'ати ни бу́ло, йак ї́йї дити́ну заструга́ли* (80), 13, 119.

ПРИГУЛЯТЬ [пригул'ат'] ДИТІНУ, *несхв.* Мати позашлюбну дитину. *Так получи́лос'а, що ще до заму́жиства пригул'а́ла д'ї́учина дити́ну, бо пов'ї́рила одно́му* (196), 167, 181.

ДИТІНУ СКИДАТЬ [скида́т'], *мед.* 1. Мати викидень. *Важке́ п'ідн'ала́ – і дити́ну ски́нула* (106), 89, 318; 2. Робити аборт. *П'ішла́ ў бо́л'ни́ц'у – там дити́ну ски́нула* (235), 106, у б. пп.

САМОСІЙНЕ ДИТЯ [самос'ї́йне дит'а] (ДИТІНА). Позашлюбна дитина. *Вонó ж низакóн'е, самос'ї́йне дит'а, отó ж друг'і́й см'ї́уц'а над ї́йм – а х'іба́ вонó винувáте?* (204), 164, 309.

ДИХ. БИТЬ ПІД ДИХ [бит' п'ід ...], *несхв.* 1. Завдавати болісних ударів, зокрема людині, у передню частину підребер'я. *Йак п'ід:ї́х уги́ліў, так той і задиха́ц'а стаў* (173), 95, 142; 2. Дошкуляти звісткою, нагадуванням. *Прóсто уда́риў під:ї́х, що напóмниў, що долг ра́нчи од:а́т' на́да* (134), 41, 51.

ОДНИМ ДІХОМ ДІХАТИ, *підсил.* Жити дружно, у злагоді, взаєморозумінні. *Отó хараи́ш, йак у с'ї́мії́ одні́м ді́хом ді́хайут'* (96), 30, 95.

ДИХАТЬ. ДІХАТЬ НЕ ХОЧЕТЬСЯ [ді́хат' ни хóчиц'а], *підсил.* Стан утоми, граничного фізичного й морального виснаження. *Так бо́літ', що і ді́хат' ни хóчиц'а* (94); *Так нако́палас'а тих бур'ак'ї́ў, що і ді́хат' ни хóчиц'а* (106), 16, 93.

І НЕ ДІХАТИ, *підсил.* Ігнорувати, нехтувати. *Йак отó полáйали́са, так вонá до ме́не й ни ді́ха* (116); 92, 187.

І НЕ ДИХНУТИ, ЯК [йак] НЕ БРЕХНУТИ, *несхв.* Про людину, що постійно говорить неправду, обманює. *Мару́с'ка ў́же й ни ди́хне́, йак ни бри́хне́, а ра́н'чи же ни бу́ла така́* (104), 6, 71.

НЕ ДИХНУТИ, НЕ ПЕРДНУТИ, *згруб.* 1. Безвихідь, сутуга, скрута. *Жизн' така́ трудна́ п'ішла́, що ни ди́хнути, ни пе́рднути* (93), 44, 91; 2. Тісно, вузько. *У бухе́т'і так зажа́ли, що ни ди́хнути, ни пе́рднути* (115), 16, 17.

ДИШЛО. У ДІШЛО ДАВАТЬ [дава́т'], *згруб.* Бити, лупцювати. *Брат бу́ў сї́льний – йаг даст' ко́му ў ді́шло, так б'ї́л'ши ни пол'ї́зе* (174), 261, 320.

ЗАЛИГАТИ В ДІШЛО, *ірон.* Підкорити, приневолювати, заволодіти. *Залига́ тебе́ д'ї́ука ў ді́шло, і н'їку́ди ни д'ї́нис'а* (376), 20, 95.

ДІВАН. ДІВАН НАСІЛЮВАТЬ (ТОЛОЧИТЬ) [д'івáн насї́луват' (толочи́т')], *ірон.* Ледарювати, неробствувати, лежати. *Там бу́рийану́ ск'ї́ки розви́лос'а, а в'ї́н д'івáн насї́луйи* (182), 260, 364.

ДІВІЗІЯ. ТВОЮ <Ж> ДІВІЗІЮ <МАТЬ> [тво́йу <ж> д'ів'ї́з'ї́йу <мат'>], *лай.* Вираження здивування, невдоволення, роздратування, злості. *Тво́йу́ же д'ів'ї́з'ї́йу – опіа́т' кл'уч'і́ до́ма забу́ў* (315), 32, 86, у б. пп.

ДІВКА. НАЧА́ТА ДІВКА [д'і́ўка], *несхв.* Нецнотлива дівчина. *Коліс' було́, що нача́ту д'і́ўку і за́м'їж не бра́ли* (319), 8, 167.

ДІВКА-СЕМИДІЛКА [д'і́ўка-симид'і́лка], *схв.* Управна, уміла, роботяща дівчина. *У сус'їд дочка́ л'їні́ва, а ў нас – д'і́ўка-симид'і́лка зате́* (143), 84, 126.

СМІЯТЬСЯ, ЯК ДУРНА́ ДІВКА [см'і́яц'а, йак ... д'і́ўка], *ірон., зрід.* Сильно сміятися, реготатися. *Ж чо́го там залива́ц'а? так н'ї – см'і́єц'а, йак дурна́ д'і́ўка* (164), СЮр.

ЯК ДІВКІ ЛЯЛЬКА <НУ́ЖЕН> [йак д'і́ўк'і л'а́лка <ну́жин>], *ірон.* Непотрібний, небажаний. *М'ї́н'ї той при́йма́к у с'і́мїї ну́жин, йак д'і́ўк'і л'а́лка* (122), 18, 101.

ДІВКУ ЗАПИВА́ТЬ [д'і́ўку запива́т'], *етн.* Попередньо домовлятися про сватання, супроводжуючи це частуванням. *Д'і́ўку неда́ўно запи́ли – скоро́ старо́ст'ї́у засила́т'* (124); *Запи́ли д'і́ўку, тупе́р н'їку́ди ни д'і́ниц'а* (155), 9, 36, 76, 91.

ДІВЧИНА. НЕТО́ПТАНА ДІВЧИНА [д'і́ўчина], *схв.* Незайманка, цнотливиця. *Та и́че нето́птана д'і́ўчина – ото́ ї приди́ви́с', мо́же, ї па́ра тоб'ї́* (119), 15, 263.

ДІД. ДІД-БОРОДІ́Д [д'ід-бород'ід], *жарт.* Стара людина, дід. *На́чи ї ни ста́рий, а хо́де – йак д'ід-боро́д'ід* (89), 68, 145.

ДІД БА́БІ РІДНИ́Й ХВЕ́ДІР [д'ід ба́б'ї р'ідний Хве́д'ір], *ірон.* Імовірний, сумнівний родич. *Йа Васи́л'ов'ї, йак д'ід ба́б'ї р'ідний Хве́д'ір – че́риз доро́гу напри́с'адки* (107), 39, 20.

ДІД-ПЕРДІ́Д [д'ід-пирд'ід], *жарт.* Старий, немічний чоловік, дід. *У мо́лодост'ї́ геро́йс'кий бу́ў, а тепе́р – д'ід-пирд'ід* (91), 20, 86.

НАДІЯВСЯ ДІД НА ЧУЖИ́Й ОБІ́Д <, ТА НЕ ВЕЧЕ́РЯВШИ СПА́ТЬ ЛІГ> [над'і́йаўс'а д'ід...об'ід <...вече́р'аўши спат' л'іг>], *ірон.* Про марність сподівань. *Не сн'ї́дали, бо ў го́ст'ї по́йї'хали, а ни ви́йшло – над'і́йаўс'а д'ід на чу́жий об'ід* (229), 119, 346.

ДІД ПРО ХЛІ́Б, БА́БА ПРО ФІЯ́ЛКИ [д'ід про хл'і́б, ... ф'і́йа́лки], *ірон.* Про не(по)розуміння, різні інтереси. *Йа ж'ї́нк'ї ка́жеў, шо на́да купі́т' до́ски на пол, а вона́ – л'іно́л'їм, от і ви́хо́де, шо д'ід про хл'і́б, а ба́ба про ф'і́йа́лки* (346), 116, 435.

НЕ ХОТІ́ТЬ, ЯК ДІ́Д КАЛАЧА́ [ни хот'і́т', йаг д'ід калача́], *ірон.* Хотіти, бажати. *В'ї́н так ви́пит' не хо́че, йаг д'ід калача́* (134), 56, 113.

ПРИДИ́ВЛЯ́ТЬСЯ, ЯК ДІ́Д ДО КОПІ́ЙКИ [приди́ўл'ац'а, йак д'ід до коп'і́йки], *ірон.* Прискіпливо дивитися, уважно розглядати. *Шо ти до ме́не приди́ўл'а́йїс'а, йак ді́д до коп'і́йки – чи сва́тат' збира́йїс'а?* (390); *Шо приди́ўл'а́йїс'а, йак д'ід до коп'і́йки? да́ўно ни ба́чиў?* (64), СЮр, 155.

<ТІ́КИ ДІ́Д> [<т'і́ки> д'ід] **ЗА ДУ́ГУ – БА́БА З ДВО́РУ**, *ірон., несхв.* Про зрадливу дружину. *Ус'у́ жи́зн'ї мужи́ка ду́ре, т'і́ки д'ід за ду́гу – ба́ба з дво́ру, то ни зр'а́ ж хтос' сказа́ў* (315), 117.

ЯК ТВІ́Й ДІ́Д ГОРІ́В – МІ́Й СРА́КУ ГРІ́В [йак тв'і́й д'ід гор'і́ў, м'і́й – сра́ку гр'і́ў], *ірон.* Несправжні або далекі родичі. *То йа́кіїс' сими́ўродний плім'ї́н.ик – йак тв'і́й д'ід гор'і́ў, м'і́й – сра́ку гр'і́ў* (96); *У нас і р'і́дного, шо йак тв'і́й д'ід гор'і́ў, м'і́й – сра́ку гр'і́ў* (76), 114, у б. пп.

ДІД [д'ід] ПИХТО́, *жарт*. Ніхто, невідомо хто; хтось (відповідь на запитання «хто?»). *Хто! хто зна? Д'ід Пихто́!* (70), 127, у б. пп.

ШУКА́ТЬ, ЯК ДІД ВУ́СТІЛКУ (ОНУ́ЧУ) [шукáт', йак д'ід ву́ст'ілку], *ірон*. Шось довго й повільно робити, зокрема шукати. *Шука́йши той кл'уч, йак д'ід ву́ст'ілку – скор'іш, а то ни ўсп'і́йм* (37), СЮр, 129, 329.

ІЗ ДІ́ДА [із д'і́да], *підсил*. Здавна, споконвіку. *Із д'і́да прі́ўчиний ста́рших уважа́т'* (230), 16, 264.

ДІ́ДА ГРІ́ТЬ (ПАЛІ́ТЬ, СМАЛІ́ТЬ) [д'і́да гр'і́т' (палі́т', смалі́т')], *етн*. Спалювати різдвяне сміття. *На Рі́здво см'і́т':а ни вим'і́тали з ха́ти, а по́сл'і вино́сили ў садо́к і палі́ли м'іж дирéвами, і називáлос'а це д'і́да гр'і́т' чи смалі́т'* (274), 158, 235.

ПРО МЕНЕ́, ЯК ПРО ДІ́ДА [... йак про д'і́да] СЕМЕ́НА, *жарт*. Байдуже, однаково, дарма. *В'ін шос' розка́зує, а про мене́, йак про д'і́да Семе́на – ўс'орамно́* (176), 52, 275.

У ДІ́ДІ ЗАПІ́СУВА́ТЬСЯ [у д'і́ді запі́сувац'а]. 1. Ставати дідом після народження онука. *Отепе́р ти по-настойа́шчому ў д'і́ді записа́ўс'а – дочка́ роді́ла* (97), 15, 128; 2. Удавати старого (старшого). *Ра́но тоб'і шче ў д'і́ді запі́сувац'а – доживі́ хот'а́ б до с'емдис'а́ті* (116), 7, 231.

ЯК ДЕСЯ́ТЬ (СТО) ДІ́ДІВ [йак дэ́с'ат' (сто) д'ід'і́ў], *підсил., ірон*. Розумний, мудрий, мудрований. *Шче т'і́ки ў дру́гу гру́пу ході́ў, а ўс'ім усé розка́зуваў, йак дэ́с'ат' д'ід'і́ў* (95), 206, 146.

ДІ́ДОВІ Й БА́БІ НО́ГИ ГРІ́ТЬ [д'і́дов'і й ба́б'і но́ги гр'і́т'], *етн*. Спалювати різдвяне сміття. *Зу́тра на Но́вий год у садо́у п'ідпа́л'ували солóм'яни́ вёрчи́ки і ка́зали, шо д'і́дов'і й ба́б'і но́ги гр'і́т'* (541), 274, 541.

ДІ́ДКО. <А ЛИСИ́Й> ДІ́ДКО <ВАС> ЗНА, *заст., лайл*. Ніхто не знає. *От верта́ють пана сотника́ і пита́ються, що їм робити́ і для чо́го їх зіб́рали? – А лисий ді́до вас зна! – крикну́в на них Микита Уласович, ля́ючи і в ба́тька, і в ма́тір* (СКв).

ДІ́ДОК. ЗАМО́РІТИ ДІ́ДКА́, *етн., заст*. У дитячій грі «дідок» ударити палкою на льоту дерев'яну кулю (дідок) (СГр – Ив).

ДІ́ДУСЬ. ЯК ТВІ́Й ДІ́ДУСЬ МО́Й БАБУ́СІ ЦВІ́ТО́ЧКИ НОСІ́В [йак тв'і́й д'і́дус' мойі́й бабу́с'і цв'і́то́чки носі́ў], *ірон*. Давно. *Ўспо́мнила, це ж бу́ло шче то́д'і, йак тв'і́й д'і́дус' мойі́й бабу́с'і цв'і́то́чки носі́ў* (89), 3, 265.

ДІ́ЖКА. ТОРОХТІ́ТЬ, ЯК ПОРО́ЖНЯ ДІ́ЖКА <ПО МО́СТІ> [торохт'і́т', йак поро́жн'а д'і́жка <по мо́ст'і>], *ірон*. Теревенити, бубоніти. *Ск'і́ки оце́ йі́хали, так і торохт'і́ла, йак поро́жн'а д'і́жка по мо́ст'і – ус'і́ но́вост'і пере́казала* (63), СЮр, 347.

ДІ́ЛО. ДІ́ЛА [д'і́ла] НЕМА́. 1. Байдуже, однаково, відособлено. *М'ін'і тепе́р до ма́чухи д'і́ла нема́* (84), 8, 204; 2. Щось не ладиться, не виходить. *Йак ни кру́тиц'а, а з мага́з'і́на д'і́ла нема́* (125), 13, 120.

ДІ́ЛА ПРОВЕРТА́ТЬ [д'і́ла проверта́т']. Бути діяльним, підприємливим, ініціативним. *Мико́ла ўже́ на м'і́ст'і ни сиді́т, а д'і́ла прове́рта' – там кú́пе де́шиво, а там прода́ст' доро́жше* (157), 34, 104.

ДО ДІЛА [д'іла] ШТЕПНИЙ, схв., заст. Беручкий, тямущий, умілий.
Знайшовся і в нас парень-друзяка, до діла штепний, та й хоче робити збірник
... (СКВ), 173, 177.

ТУДО́Й – СЮДО́Й, А ДО ДІ́ЛА НІ [тудой-с'удой, а до д'і́ла н'і] НОГО́Й, *ірон.*
Ледарювати, вештатися, уникати роботи. *Он сажо́к даю́но ўжи на́да*
пидпра́вит', а в'ін тудой-с'удой, а до д'і́ла н'і ного́й (517), 204, 274.

БЕЗ ДІЛА ТІКИ КОБІЛА ПЕРДІЛА [б'із д'іла т'іки кобіла пирд'іла], згруб.
 Про певну прагматичність, небажання гаяти час. *Шо з тобóйу ўлусту
 говорім' – б'із д'іла т'іки кобіла пирд'іла* (106), 59, 382.

У ДІЛІ [д'іл'і] ПРОБІТИЙ, схв. Знайко, розумійко. Наш Васіл' у д'іл'і пробітий, зна, що робіт', з йакого боку зайті (106), 18, 191.

ВІСТИМЕ ДІЛО [в'істиме д'іло], *заст.* Звичайно, відомо, самозрозуміло. Аякже? Вістиме діло, що покаюсь. Так і почну молебні наньмати (СКВ); В'істиме д'іло, н'ісл'а Ів'ан і посв'атаєс'а до В'ал'і (106), 3, 114, 163.

ДІЛО [д'іло] ГІБЛЕ, *несхв.* Кепська, безнадійна річ, ситуація. *Йак стау у чárку загл'адáт', то ўже д'іло гібле* (203), 279, 349.

ДІЛО ГОРІТЬ [д'іло горі́т'], підсил. Щось швидко й успішно виконується. *Йак сп'и'іа́л'іст'і'ю-плóтник'і'ю найн'а'у́, так д'і́ло й горі́т'* (119), СКВ, у б. пп.

ДРУГЕ ДІЛЮ [д'ілю], схв. Інша річ; те, що потрібно, що годиться. *Йак зуби ўста́виў, так дру́ге д'ілю – йї́сти мо́на пушті́ ўсе* (377), 106, у б. пп.

ДІЛО [д'іло] ДУРНЕ, *несхв.* Непевна, сумнівна річ, ситуація. *Ваша така торгівл'а – д'іло дурне, бо прогорите* (109), 18, 348.

ДІЛО ЗАГЛУХАЄ [д'іло заглуха́є], *несхв.* Щось занепадає, розладнується, зникає. *Стр'ічалу́с'а, мод'і в'ін п'ішоў в а́рм'ію́ і д'іло заглу́хло* (347), у б. пп.

ДІЛО ЗАКРЇЧУЄТЬСЯ [д'іло закрѣчуйиц'а], схв. Щось відроджується, відновлюється. *Зн'алий того хану́гу з голови́ – і д'іло закрути́лос'а* (119), у б. пп.

ЗАРОБІТОШНЕ ДІЛО [зароб'ітошне д'іло], схв. Заробітне діло, вигідна робота.
Худамент заливати – зароб'ітошне д'іло, бо об'єм великий (143), 203, 378.

ДІЛО МАНЕНЬКЕ [д'іло манен'ке]. Про ситуацію невтручання, відсторонення. *Хай вони ла́йуц':а, бй'уц':а – моє д'іло манен'ке* (3), 162, 321.

ДІЛО [д'іло] МИНУТНЕ. Швидко у виконанні діло. *Там справит' машину – д'іло минутне* (86); *У магаз'ін за бутілкойу – минутне д'іло зб'їгат'* (34), 13, 18, 104, 120.

ДІЛО МІСЛЯНЕ [д'іло місл'ане]. Імовірна, можлива (хоч і важка) річ, справа. *Х'іба ж місл'ане д'іло – розваліт' колхоз, а л'удей куди?* (188); *Чи ж місл'ане д'іло – д'ітей маліх бросат'?* (107), 33, 115, 143.

МОГОРІШНЕ ДІЛО [д'іло]. Нескладна послуга, виконувана за частування (могорич). *Слухай, йе могорішне діло – треба зробит'* (109), 13, 83, 141, 176.

НЕ ТВОЄ [твойє] (ВАШЕ, ЙОГО...) <СОБАЧЕ> ДІЛО [д'іло], згуб. Засторога від утручання сторонніх. *Це моя с'ім'я, а то ти твоє собачи д'іло, чим ми живем* (191), 4, 78, 159.

ДІЛО [д'іло] НЕ ТУПЕ, схв. Щось путяще, варте уваги, вигідне. *Ну тупе д'іло – корж'ї с'ялом йїсти* (341), 167, 275.

ДІЛО З ПОРАДКОМ, *схв., заст.* Усе гаразд; усе як належить, годиться. *Страви ж було усякої наварено, була ж і горілка, була й варена. Таки нічого сказати: було діло з порядком* (СКв).

ТЕ Й ДІЛО [д'іло], *підсил.* Про тривалість, повторюваність, інтенсивність дії. *Настя те й діло розкажує* (СКв), 184, у б. пп.

ДІЛО ТЕЛЯЧЕ < – ОБІСРАВСЯ І СТІЙ> [д'іло тил'ачи < – об'ісраўс'а і ст'ій>], *ірон.* Про невтручання, нейтралітет, відстороненість. *Ни л'із'у спор, твоє д'іло тил'ачи – об'ісраўс'а і ст'ій – вони са́ми помі́р'ау':а* (179), 3, 379.

ДІЛО ЯСНЕ, ШО ДІЛО [д'іло йасне, шо д'іло] ТЕМНЕ, *ірон.* Заплутана справа, невизначена ситуація. *Хто пер́вий уда́риў – ни розбире́с'а, т'іки й того́, шо д'іло йасне, шо д'іло темне* (26), 15, 98, у б. пп.

ТИ ЙОМУ ПРО ДІЛО, А ВІН – ПРО КОЗУ́ БІЛУ [... про д'іло, а в'ін про ... б'ілу], *ірон.* Про не(по)розуміння, неоднаковість інтересів. *Так вонó ж ни пон'і́ма, ти й́му про д'іло, а в'ін – про козу́ б'ілу* (125), 27, 93.

ХУДЕ́ ДІЛО [... д'іло], *несхв.* Кепський, аморальний учинок; недобра слава. *Про худе́ д'іло л'ўди зра́зу ўзнай'ут'* (330), СКв, 149.

ДІЛО [д'іло] МОГОРИЧО́ВЕ (МОГОРІ́ШНЕ). Дрібна послуга (за пригощання). *Йе д'іло могоричо́ве – хв'і́рку нав'і́сит'* (185), 85, 119.

ДІЛО [д'іло] ПА́ХНЕ КАРАСІ́НОМ [ка́рас'і́ном], *ірон.* Непевне, небезпечне діло, заняття. *Йа́кщо́ безплатно́ розда́й'ут', то шос' ни те, д'іло па́хне кара́с'і́ном* (95), 7, 113.

ПЛЬО́ВЕ ДІЛО [пл'ове́ д'іло], *ірон.* Легка робота, неважке заняття. *Забо́р попра́вит' – пл'ове́ д'іло* (205), 2, 105.

ДІЛО ШУТЕ́ЙНЕ [д'іло шут'ейне], *ірон.* Легка річ, несерйозна справа, дія. *Карб'ура́тор роз'ібра́т' – д'іло шут'ейне, а от з'ібра́т'!* (95), 61, 151.

ДІЛО́В [д'ілоў] КУ́ЧА. 1. *Підсил.* Багато справ, велика зайнятість. *У хаз'а́йств'і ўс'і́гда́ д'ілоў ку́ча* (388), 23, 93; 2. *Ірон.* Несерйозна, нескладна, легка справа. *Викл'уча́тил' поста́вит' – д'ілоў ку́ча, с'і́час зро́бим* (4), 104, 259.

ПРО́МЕЖ ДІЛОМ [... д'ілом]. Між іншим; знічев'я. *Ді́виц':а на поплаво́к і про́миж д'ілом у во́ду попл'ову́и* (254), СКв, 214.

НАХО́ДИТЬ ДІЛУ [нахо́дит' д'ілу] КРА́Й, *схв.* Бути працюючим, закінчувати почате. *То та́кий, шо на́йде́ д'ілу кра́й – ни бро́се* (206), 483, 492.

ДІМ/ДОМ. РОДІ́ЛЬНИЙ [роді́л'ний] ДОМ, *спец.* Пологовий будинок. *Т'і́ки схва́тки нача́ліс'а – одвизлі́ ў роді́л'ний до́м – нан'а́лі сус'і́да з маши́ною* (189), 61, 463.

СМИ́РИТЕ́ЛЬНИЙ [смирі́тил'ний] ДОМ, *спец.* Божевілля, психлікарня. *Ус'і́х п'я́ниц'і́ на́да пом'і́шат' у сми́ритил'н'і́ до́ма, мо́же, там йі́х ві́л'і́чат'* (166), 15, 74.

МОЛІ́ТВЕНИЙ ДОМ, *рел.* Молитовний дім; дім для молитов. *У мо́літвиний до́м ба́пт'і́сти зб'іра́й'уц':а* (34), 68, 351.

НА́ЧЕ ДОМ ЖЕЛІ́ЗОМ [жил'і́зом] ПОКРІ́ТИЙ, *ірон.* У достатку, добробуті, гаразді. *Вибража́, ста́ве с'е́бе, на́чи до́м жил'і́зом покрі́тий* (393), 25, 215.

САМОШЕ́ДЧИЙ [самоше́ч'ий] ДОМ, *спец.* Божевілля. *Йа́к умо́м трону́с'а, та́к і ў самоше́ч':ий до́м одпра́вили* (178), 22, 108.

І ДОМА, І ЗАМУЖОМ, *жарт*. Про вигідність, зручність певної життєвої ситуації. *Робота хатн'а, на машинк'і строчу – і дома, і замужом* (189), 192, 300.

НЕ ВСІ [ʏc'ɪ] ДОМА <, БАБУ В АРМІЮ [árm'iyu] ЗАБРАЇЛИ, ДІД ГАЛАСВІТА ЗАБІГ [д'ід галасв'іта заб'іг]>, *жарт*. Дурень, недоумок. *У т'її с'їмїй ʏc'igdá так було – бабу ʏ árm'iyu забрали, д'ід галасв'іта заб'ig* (114), 60, 115.

НЕ ВСІ [ʏc'ɪ] ДОМА <, ДО ВЕЧЕРА ЗБЕРУТЬСЯ [, до вєчера збируц':a]>, *жарт*. Дурень, недоумок. *Шо, ʏак дурнуват'і – ни ʏc'ɪ дома – до вєчера збируц':a* (123), 77, 188.

НІ ДОМА, НІ В ПОЇЛІ [н'і..., н'і ʏ пól'і], *ірон*. Ледар, нероба, дармоїд. *Шо з ʏого тóлку – н'і дома, н'і ʏ пól'і* (143), 33, 107.

ДОМА І СОЛОМА ЇДОМА [йідома], *зрід*. Про задовільність, достатність, оптимальність традиційного домашнього побуту. *Дома і солома ʏідома, а ʏ гост'ах шанувáц':a трéба* (160), 40, 193.

З ДОМУ ДОДОМУ ЙТИ. Помирати. *Задрéжаʏc'а ʏа – порá ʏже з дому додóму ʏти* (206), 349, 389.

ОД ДОМУ ОДРИВАТЬСЯ [одривáц':a]. Йти з дому, залишати домівку. *Од'óму од'irváʏc'а, ʏак в árm'iyu ʏз'али* (322), 32, 77.

СХОДИТЬ [схóдит'] ІЗ ДОМУ (ДВОРУ). 1. Покидати, лишати домівку. *Чогó отó схóдит' із дому, ʏак усé ʏе – і хаз'áйство, і с'їмн'а* (189); *Собáка з óму з'їишлá, ʏак сказíлас' чогóс'* (207), 36, 390; 2. Лишати, покидати сім'ю. *З óму з'їишóʏ, бо дрóга хвóйда периманíла* (391), 50, 84.

ДІРКА. ДІРКА В СТЕЛІ (НЁБІ) [д'ірка ʏ стéл'і (нёб'і)], *глуз*. Людина високого зросту. *Ус'і серéдн'ого рóсту, а цей – д'ірка ʏ стéл'і* (194), 10, 146.

ВЕЛИКА ДІРКА [д'ірка], ТА МАЛА ЛАТКА, *ірон*. Про великі потреби й недостатні можливості. *Купíт' багáто нáда, а грóший нибагáто – вилíка д'ірка, та малá лáтка* (145), 4, 119.

ДІРКА НА ДІРЦІ [д'ірка на д'ірц'і], *підсил*, *ірон*. Драний, латаний одяг. *Прийшóʏ з прійм'їʏ, так сорóчка ʏ итанí – д'ірка на д'ірц'і* (117), 82, 121.

ДЕШЕВІШИЙ ОД ДІРКИ [дешéʏший од':ірки...] З БУБЛИКА, *ірон*. Надзвичайно дешевий. *Дорогé сáло? Дешéʏше од':ірки з бублика* (138), 26, 120.

ДО КАЖДОЇ ДІРКИ [до кáждой д'ірки] (СРАКИ) ЗАТИЧКА, *ірон*. Про надто активну людину, що втручається у чужі справи, бере на себе надто багато. *Перистáн' бут' до кáждойі д'ірки зáтичкоʏу – хай хот' раз б'із тéбе попрóбуʏут' зрóbíт'* (516), 176, 181.

УСІ ДІРКІ ЗНАТЬ [ус'і д'іркí знáт'], *підсил*. Знати всі деталі, подробиці. *ʏа на тоб'і ʏсі д'іркí знáʏу – ни збрéшиш* (96), 91, 216.

ДІРКІ ПРОПІКАТЬ [д'іркí проп'ікáт'], *підсил*. Невідривно, пильно дивитися. *Хвáте д'іркí проп'ікáт' – чи даʏно ни бáчиʏ?* (86), 57, 168.

У КАЖДУ ДІРКУ [...д'ірку] ЗАТИЧКА, *ірон*. Нахабна, неетична людина. *Ни буд'у кáжду д'ірку зáтичка – ни л'із', куди ни прóс'ат'* (84), 138, 157.

ДІРКУ ПРОТИРАТЬ [д'ірку протирáт'], *підсил*. Пильно дивитися, розглядати (здеб. когось). *Чогó вилуц'іʏс'а на мéне? д'ірку протрéш!* (504), 15, 80.

ЗНА́ТЬ ДО ДІРО́К [знат' до діро́к], підсил. Знати до деталей, подробиць. *Йа свого сус'їда зна́йу до д'іро́к - сволоч - іншого ни ска́жеш!* (392), 115, 208.

ДІРОЧКА. СОПІТЬ У ДВІ ДІРОЧКИ [соп'іт' у дв'і д'ірочки], *жарт.* Поводитися коректно, не втручатися, мовчати. *Сопі соб'ї ў дв'і д'ірочки, по́ки не спита́йут'* (78), 11, у б. пп.

ДІСЦПЛІНА. ДІСЦПЛІ́НА ЖЕЛІ́ЗНА [д'ісц'іпл'і́на жил'і́зна]. Суворий, точний порядок і розпорядок. *У нас і ў с'імі́й бу́ла д'ісц'іпл'і́на жил'і́зна, бо ка́ждий зна́у сво́йу робо́ту* (305); *Ў а́рм'ї́і жил'і́зна д'ісц'іпл'і́на* (213), 108, 112, 119, 183, 234.

ДІТИ. ІТІ́ НА <ЧУЖІ́Х> ДІТЕ́Й [д'іте́й]. Організовувати сімейне життя з удівцем (удовою), що має дітей. *У йо́го ж'їночка ўме́рла, так Га́ла а й п'ішла́ на д'іте́й* (209); *У само́го йе син, а не побойа́ўс'а п'іті́ ше на двох д'іте́й – у не́йі* (350), 54, 143.

ДІТИ МАКУША́НІ (КУКУРУЗЯ́НІ, ЛЕВА́ДНІ, ПАСЛ'ОНО́ВІ) [д'іти макуша́н'і (кукуруз'а́н'і, лева́дн'і, пасл'оно́в'і)]. Прості, звичайні сільські діти. *Т'і д'іти макуша́н'і й транва́а ни ба́чили* (189), 89, 394.

ДІТИ В ЯЙЦЯ́Х (ЯЙ́ЧНИКА́Х) ПИШЧА́ТЬ [д'іти ў яйц'а́х (йай'чника́х) пишча́т'], *ірон.* Хтось уже дорослий, досяг статевої зрілості. *Ти ўсе ду́майш, шо мали́й – та ў йо́го ўже́ д'іти ў йайц'а́х пишча́т, дай т'і́ки во́лу* (79), 42, 95.

ПРОДАВЧИ́ШИНІ ДІ́ТИ З ГО́ЛОДУ НЕ ВМИРА́ЮТЬ [прода́ўчішин'і д'іти з го́лоду не ўмира́йут'], *ірон.* Про певну забезпеченість сім'ї продавчині. *Хоч шо б ни бу́ло, а прода́ўчішин'і д'іти з го́лоду не ўмрут'* (195), 33, 383.

КРАСІ́ВИЙ, ЯК СОВІ́НІ ДІ́ТИ [йак сові́н'і д'іти], *ірон.* Некрасивий. *Так'і до́чки ў сус'ї́дкі краси́в'і, йак сові́н'і д'іти* (114), 6, 365.

ДІ́ТМІ ОБВІ́ШУВАТЬСЯ [д'іт'мі обв'і́шувац'а], *несхв.* Мати багато дітей у сім'ї. *Шче́ молода́, а д'іт'мі он у́же́ йак обв'і́шалас'а – тро́йе* (118), 87, 217.

ДІ́ТЯМ [д'іт'ам] **І ОНУ́КАМ ЗАКА́ЗУВАТИ**, підсил. Обіцянка чогось не повторювати. *Д'іт'ам і ону́кам зака́жу во́ўч'і йа́годи йі́сти* (181), 9, 180.

ДНО. ДНО ВІ́ДКО, підсил. Про малу кількість (наповненість) чогось. *Гро́шам даўно́ ўже́ дно ві́дко* (416); *Гроша́м у́же́ дно ві́дко, бо так тра́тиц'а – то ду́раві́на* (134), СКв; *Сі́лам мойі́м у́же́ дно ві́дко, бо ск'і́ки ўже́ мо́жна гар'ува́т'?* (191), 390.

ДОБРИ́Й. ДО́БРИЙ, ЯК СПИ́ТЬ [йак спит'] <ЗУБА́МИ ДО СТИ́НІ [ст'іні́]>, *жарт.* Нехороша, недобра людина. *Ус'і ка́жут', шо харо́ший – ага́, харо́ший, йак спит' зу́бами до ст'іні́* (72), 78, у б. пп.

ДОБРО. У ДОБРІ́-ТЕПЛІ́ [у добр'і-типл'і́], *схв.* Про комфортні умови проживання (життя). *За та́кім сі́ном харо́шим і вона́ ў добр'і-типл'і́ прожи́ла* (119), 27, 384.

ДОБРО́М НЕ КОНЧИ́ТЬСЯ [ко́нчиц'а], *несхв.* Передчуття недоброго, нещасливого. *Ото́ зйа́злас' із Іва́ном – добро́м це не ко́нчиц'а* (395), 50, у б. пп.

ДОВБНЯ. ЯК ДО́ВБНЯ ЗАЦВІ́ТЕ́ [йак до́ўбн'а зацв'і́те́], *ірон.* Ніко́ли. *Йа до те́бе пере́йду́, йак до́ўбн'а за́цв'і́те́* (23), 94, 210.

ДОГАДКА. ДОГА́ДКУ БРАТЬ [брат']. Здогадуватися, припускати. *Йа так дога́дку бирú, шо вони тайно стр'іча́йуц':а* (173), 34, 323.

ДОГОРИ. ДОГОРІ ДИБ, підсил., зрід. Догори, сторч. *Завдав жаху! Аж волосся догори диб полізло* (СГр – Харьк. г), 95.

ДОГОРІ ДРІГОМ, несхв. Неналежним чином; навпаки; ненормально. *Зайшла ў хату, а там усé догорі́ дрігом* (12), 94, у б. пп.

ДОГОРІ РАКОМ, несхв. 1. Верхом униз; безладно, неприродно. *Хто ж цибу́л'у са́де догорі́ ра́ком? А куди́ йій рості́?* (142), 67, 152; 2. Абсурдно, викривлено. *Ни пойн'а́ў, шо сказа́ла, а переда́ў кúму догорі́ ра́ком* (145), 10, 143.

ДОЇСТИ. НІ ДОЇСТИ, НІ ДОПІТЬ (ДОСПАТЬ) [н'і дойісти, н'і допіт' (доспа́т)], підсил. Про заклопотаність, зайнятість, самозречення, самопожертву. *Коли узаявся за яке діло, так вже ні доість, ні доп'є і ні об чому не дума біли, поки не скінча свого діла* (СКв), 81, 302, у б. пп.

ДОКЛАДКА. ДО́КЛАДКИ ДОКЛА́ДАТИ, несхв. 1. Повідомляти, інформувати, доносити. *Ни ўсп'і́ў до кумі́ зайті́, йак ж'інц'і ўже до́кладки докла́ли* (145), 22, 141; 2. Зрід. Насміхатися, кпити, іронізувати...*хоч ти і довго мені об тім докладки докладав і в вічі насміхався* (СКв).

ДОКТОР. ШО ДО́КТОР ПРОПИСА́В [прописа́ў], ірон. Те, що потрібно; саме (точно) те. *Картóшки нажа́рила, шо до́ктор прописа́ў, а йа й хот'і́ў* (82), 29, 46.

ДОВГ/ДОЛГ. ЯК ДОВГ ВЕЛИ́ТЬ [йак доўг вилі́т'], заст. Як належить (треба, годиться), за традицією. Зібралися старости, як довг велить, узяли хліб святний (СКв), 406.

ОДДАВА́ТЬ [од:ава́т'] ДОЛГ ГОСУДА́РСТВУ, жарт. Випорожнюватися, відвідувати нужник, туалет. *Пожди́, ос' зб'іга́йу на горóд, од:а́м долг госуда́рству, тод'і́ й продо́лжимо* (396), 152, 218.

У ДОЛГІ́ ЗАЛА́ЗИТИ, несхв. Брати у борг, боргувати. *Ду́мат' на́да, чим од:ава́т', а тод'і́ ўже й у долги́ зала́зит'* (104), 95, 169.

ЯК ОД ДОЛГІ́В ТІКА́ТЬ [йак од:олг'і́ў т'іка́т'], глуз. Швидко йти, бігти. *Куда́ б'і́жииш, йак од:олг'і́ў т'іка́йии?* (397), 57, 373.

ДОЛЖНИК. КАРАНДА́ШНИЙ ДОЛЖНІ́К. Людина, яка бере товар у магазині під запис, у борг. *У ла́ўк'і каранда́шних должник'і́ў – п'і́yselá* (372), 213, 312.

У ДОЛЖНИКА́Х ХОДІ́ТИ (БУ́ТИ). Боргувати. *Той пйáниц'а ўс'і́да ў должника́х хóде, бо ни ўсп'і́ва долги́ роздава́т'* (398), 213, 375.

ДОЛИНА. У ДОЛІ́НУ ПО МАЛІ́НУ, жарт. Кудись, у певне місце, про яке не слід усім знати (відповідь на нетактовне запитання «куди йдеш?»). *Та ми з кúмом у доли́ну по мали́ну лéмзайемо* (117), 85, 225.

БІГТИ, ЯК СІ́РИЙ ДОЛІ́НОЮ [б'ігти, йак с'і́рий доли́нойу], ірон. Швидко бігти, утікати. *Шо б'і́жииш, йак с'і́рий доли́нойу? зл'ака́ўс'а дўжи?* (232), 42, 167.

ДОЛОНЯ. ЯК НА ДОЛОНІ́ ВОЛО́ССЯ ПОЯВИ́ТЬСЯ [йак на долон'і́ волóс':а пойма́виц':а], ірон. Ніко́ли. *Уже́ зна́йу, шо спра́вис'а, йак на долон'і́ волóс':а пойма́виц':а* (196), 123, 386, у б. пп.

ДОЛЯ. ВИХОДИТИ З СВОЄЇ ДОЛІ, *заст.* Зрадити свої уподобання, кардинально змінитися. *Поблагословив нас, дяковав мене, що я не вийшла з своєї долі, не захотіла панєю бути, і успокоївся навіки* (СКв).

ДОЛІ СЛУХАТЬ [дóл'і слухат'], *етн.* Увечері підслуховувати (стосується дівчат) на різдвяних святах під вікнами чужої хати розмови, деякі слова з яких уважалися символічними щодо заміжжя. *Ходіли отó дóл'і слухат' – йакишо почуїи слова «п'ішоў», «п'ішла» – значит', війде ў ц'ом гóд'і зám'іж, а йакишо «сиді», так н'і* (262), 167, 409.

ДОЛЯ Й НА ПЕЧІ [дóл'а й на пич'і] **НАЙДЕ.** Про неунікність наперед визначеного, що судилося. *І розв'їс'а, а ўсе з йейу ожиніўс'а, бо дóл'а й на пич'і найде* (385), 106, 211.

ЧУБАТА ДОЛЯ [дóл'а], *ірон., зрід.* Несприятлива доля, неталан. *Шо ж об'їжац'а на жизн'? така твайа чубата дóл'а, мат'* (107), 46.

ДОМОВИЙ. НІ [н'і] **ДОМОВОГО** <НЕМА>, *несхв.* Убоге приміщення; пустака. *У т'їй хát'і, мат', і домового нема – йак там і жит'?* (241), 4, 213.

ДОПНГ. ХЛИСНУТИ ДОПНГУ [...дóп'інгу], *жарт., нов.* Випити спиртного, похмелитися. *Хлиснуў дóп'інгу – полéшало, а б'іл'ше не хóчу, бо хўже бўде* (213), 119, 189.

ДОПРЕ. ЯК [йак] ІЗ ДОПРА, *несхв.* Худий, виснажений. *Прийшоў із тих п'ідроб'ітк'іў – йак із дóпра – насілу одміла й одгодувала* (119); *Йак там йогó нив'істка годувала, а прийїхаў – йак із дóпра* (189), 95, 399.

ДОПРОС. ДОПРÓС ІЗНІМАТЬ [ізн'імát'], *ірон.* Допитувати, допитуватися, вивідувати. *Хвáте допрóс ізн'імát' із мéне, од:ихну– сам розкажў* (117), 46, 49.

ДОРОГА. ЖЕЛІЗНА [жил'ізна] ДОРО́ГА. Залізниця. *Так Лозовá т'іки й живёé благодар'á жил'ізн'їй дорóг'і* (21), 19, у б. пп.

ЗАБИВНА́ ДОРО́ГА. Забита снігом, не укочена дорога. *По ц'їй забіўн'їй дорóз'і наўр'ад чи пробїймóс'а* (1), 89, 213.

КОНА́ТНА ДОРО́ГА. Канатна, підвісна дорога. *Онўка покатаў на конáтн'їй дорóг'і, так бойáўс'а* (97), 47, 133, 134.

ХРЕСТОВА́ ДОРО́ГА, *заст.* Перехрестя. *На христову́ дорóгу вихóдили, шоб найтіи зустр'ічних кум'іў* (541), 91, 181.

ДОВГА ДОРО́ГА В ДІЮНАХ [д'ўнах], *ірон., нов.* Тривала, нудна розмова (розповідь). *Нáшу ба́бушку ни перислўхайиш – доўга дорóга ў д'ўнах* (197), 114, 212.

ПРОХВІЛ'РÓВУШНА ДОРО́ГА [прохв'іл'іро́вушна дорóга], *спец.* Дорога, вирівняна грейдером. *Вийди на прохв'іл'іро́вушину дорóгу й сп'їймай там машину* (215), 2, 119, 243.

НА ПРЯМІЙ ДОРО́ГІ <БУТЬ> [на пр'ам'їй дорóг'і <бут'>]. Слабувати, кепсько почуватися; бути морально і фізично готовим до смерті. *Т'у, м'ін'ї ўже ж вóс'імдис'ат – ўже йа на пр'ам'їй дорóг'і, порá* (49), 131, 127.

АСВАЛ'ТІРУВАТИ [асвал'т'ірувати] ДОРО́ГУ, *етн., нов.* Випивати останню чарку перед від'їздом. *По посл'ідн'їй – за:свал'т'іруйім дорóгу* (213); *Ну, дорóгу ж асфал'т'іруват' náда ж, шоб р'іўн'їша показáлас'?* (31), 52, 200.

ГЛÁДИТИ ДОРО́ГУ. 1. *Етн.* Випивати чарку спиртного перед від'їздом, дорогою. *У нас заведено глáдити доро́гу, йак ужé вийїж:áйт' (213), 4, 51; 2. Ірон.* Іти п'яним (спотикаючись, падаючи). *Ужé глáде доро́гу од бухвéту додóму (223), 83, 95.*

ДОРО́ГУ ЗНАТЬ, А ПИТА́ТЬ [...знат', а питáт'], *жарт.* Виявляти обережність, хитрувати. *То такий мýдрий, шо й доро́гу зна, а питá (183), 47, 124.*

ЧÉРЕЗ ДОРО́ГУ НАПРІСЯДКИ (НАВКОСІ, НАВСКОСІ) [...напріс'адки], *жарт.* 1. Недалеко, поряд. *Так он вони́ живу́т' – чéриз доро́гу напріс'адки (41), 115, 366; 2. Ірон.* Далека (сумнівна) рідня. *Таки́х родич'їу – чéриз доро́гу напріс'адки – у мéне по́уно (171), 369, у б. пп.*

ХОЧ НА ДОРО́ГУ ВІКИНЬ [вікин'], *підсил.* 1. Твердий, тужавий, черствий. *Хл'їб ужé на дру́гий ден' – хоч на доро́гу вікин' (149), 27, 352; 2. Міцний, глибокий, непробудний (сон).* *Сон у йóго, йак намóриц':а – хоч на доро́гу вікин' (188), 68, 156.*

НА ВЕЛІ́КІЙ ДОРО́ЗІ ПРИ ТРИСКУ́ЧИМ МОРО́ЗІ [на вилі́к'їй доро́зі при тр'іску́ч'ім морóз'ї], *підсил.* В екстремальній, несприятливій ситуації. *Шоб ти очуті́йс'а на вилі́к'їй доро́зі при тр'іску́ч'ім морóз'ї (219), 34, 123.*

ПО ПІ́ЗНІЙ ДОРО́ЗІ [по п'ізн'їй доро́зі], *несхв.* Невчасно, із запізненням. *Йїздили на йáрмарку, так ужé по п'ізн'їй доро́зі – свинéй ни бу́ло (104), 106, 151.*

ЯК НА ДОРО́ЗІ [йак на доро́зі] НАЙТИ́, *підсил.* Незабаром, невдовзі, швидко (щось відбудеться, станеться). *Ни сумл'їва́йс'а, скóро полу́чиши по заслу́гах – йак на доро́зі найди́ши (128), 46, 104.*

ДОСА́ДА. ДОСА́ДУ ЧПЛЯ́ТЬ ІЗЗА́ДУ [...ч'іпл'áт' із:áду], *схв.* Забувати образи, обиди; іти на компроміс. *Ск'ї́ки мо́жна ду́ц':а, се́рдиц':а – порá досáду почи́т' із:áду (95), 94, 147.*

ДОСКА/ДОСТКА. ЯК ДО́СКА ПЛО́СКА, *ірон.* Дівчина чи жінка з невеликими грудьми, сидницями. *Подиви́ на н'у – йак до́ска плóска (370), 12, 15.*

ТО́НКА ДОСКА́ І ДВА СОСКА́, *знев.* Надто худа дівчина (жінка). *І диві́ц':а нима́ на шо – то́нка доска́ і два соска́ (331), 85, 371.*

НА ЧИТІ́РІ [читі́р'ї] ДО́СКИ ПОРА́. Час помирати. *Зажилáс'а йа, задéржалас'а – на читі́р'ї до́ски да́уно́ порá (54); Йак ни круті́, а порá на читі́р'ї до́ски (84), 91, 163.*

ПОРА́ ДО́СКИ СТРУГА́ТЬ [струга́т']. Час помирати. *Сус'ї́д на ла́дан ді́иши – порá, мат', до́ски струга́т' (275), 3, 296.*

ЧИТІ́РІ [читі́р'ї] ДО́СКИ ЖДУ́ТЬ [жду́т']. Час помирати. *Куда́ там до бра́та йїхат' – само́го читі́р'ї до́ски жду́т' (155), 79, 124.*

У ДО́СКУ, *підсил.* Максимально, до межі, до останку, *Мико́ла ж св'ї́й у до́ску (95), 75, 159, у б. пп.*

ЧИТІ́РІ [читі́р'ї] ДО́СТКИ ЗАГОТОВЛЯ́ТЬ [загото́ул'áт']. Бути близьким до смерті. *Читі́р'ї до́стки йа ўже загото́виў – скóро (177), 17, 145.*

ДОТОВП. ДОТОВПУ (прóтовпу) НЕМА́, *підсил.* Про неможливість досяпитися, проникнути, долучитися. *До ви́щого образо́вн':а б'ї́дним до́топу нима́ й ни бу́ло ніко́ли (81), 86, 198.*

ДОХЛИК. ЯК [йак] ДО́ХЛИК (ДОХОДЯ́ГА [доход'ága]), *знев.* Слабак, недужий, кволий. *І йіст', і робе – йак до́хлик* (374), 7, 133.

ДОЧКА. СУ́ЧА (ШЕЛЬМО́ВСЬКА, АНАХТЕМСЬКА) [шил'моўс'ка, анахтимс'ка] ДО́ЧКА, *лай.* Кепська, нікчемна жінка (дівчина). *Хто ж так паскудно робе – суча ти дочко* (350), СКв, 11, 120.

ДОЧКІ ЧОБІТКІ, А НЕВІСТКІ [дочк'і чоб'іткі, а нив'істк'і] – ОПО́РКИ, *ірон.* Про неоднакове, необ'єктивне ставлення, зокрема у сім'ї. *Приходиш у с'імн'у за робін'у, і так получа́йц':а, шо дочк'і чоб'іткі, а нив'істк'і – опо́рки, бо то ж свої́а, а ти – прійшла!* (494), 95, 310.

ДОЩ. ВИЗИВА́ТЬ ДОЩ [визива́т' дощ], *ірон.* Довго спати вдень. *То в'ін ни дрі́хне, а визива́ дощ* (377), 86, 199.

ЗВІЗНИЙ ДОЩ [зв'ізний дощ], *астр.* Зорепад, метеоритний дощ. *Зв'ізний дощ в а́вгуст'і бува́* (75), 74, 376.

ДОЩ ІДЕ́, А МИ СКИРДУ́ЄМ <, ПЕРЕСТА́В – ДОДО́М ШУРУ́ЄМ> [дощ ..., скирдуйім <... шуру́йім>], *ірон.* Про щось абсурдне (предмет, дію, ознаку). *Така причо́ска назива́йц':а «дощ іде́, а ми скирдуйім»* (107), 58, 184.

ДОЩ ІДЕ́, А МИ СКИРДУ́ЄМ (БОРОНУ́ЄМ) <, ПЕРЕСТА́В – ГОРІ́ЛКУ ДУ́ЄМ> [дощ іде́ – а ми скирдуйім (боронуйім <, периста́ў – гор'ілку дуйім>], *ірон.* Про невчасне виконання робіт, безгосподарність. *Наду́малис'а крі́шу крит', йак занипого́дилос'а, йак ус'іда́ – дощ іде́ – ми борону́йім* (513), 47, 516.

КАЛДУВА́ТЬ НА ДОЩ [калдува́т' на дощ], *ірон.* Довго спати вдень. *Накрі́ўс'а з голово́йу й калду́є на дощ, аж хронé* (8), 60, 207.

ОБЛОГОВИЙ ДОЩ [дощ], *заст.* Обложний дощ. *Обло́говий дощ* (СГр – Мнж), 50, 204.

ОБЛОЖНИЙ ДОЩ [дощ], *мет.* Тривалий, затяжний дощ. *До́шчик обложні́й зайшо́ў, мабу́д', на ц'і́лий ден'* (330), 15, 81, 213, у в. пп.

ДОЩ СИРІ́ТСЬКИЙ [дощ сир'іц'кий], *ірон., мет.* Дрібний негустий дощ при сонці. *Дощ сир'іц'кий, бо сл'о́зи нага́дує* (178), 95, 390.

СВИНЯ́ЧИЙ ДОЩ [свин'ачий дощ], *ірон., мет.* Дрібний дощ при сонці. *Така́ туча, шо ливин'а́ка п'ішо́ў би, а воно́ свин'ачий дощ* (46), 124, 213.

ДОЩ [дощ] СУТКОВИЙ, *мет.* Тривалий, затяжний дощ. *От йаби́ дощ сутковий зайшо́ў, то промочи́ў би* (368), 9, 155.

ДОЩ ЦИГА́НСЬКИЙ [дощ циганс'кий], *ірон., мет.* Дрібний дощ при сонці. *Од цига́н'іў по́л'зи ма́ло, так і од цига́нс'кого дощчу́* (101), 37, 178.

І ПІД ДОЩО́М [... п'ід дощо́м ...] СУ́ХО, *ірон.* Про байдужість, відстороненість, нереагування на подразники, обставини. *Ім (закоханим) і під дощем сухо, на морозі тепло, у пустині весело* (СКв); *Іванов'і й п'ід:ощо́м су́хо, особи́н:о йак п'ід гра́дусом* (106), 4, 67.

МО́КРИЙ ДОЩУ́ НЕ БОЇ́ТЬСЯ [...дощчу́ ни бойі́ц':а], *ірон.* Немає чого боятися, утрачати. *Сказа́ў це буга́лтиру, скаже́ў й голов'і, бо шо ўже́ т'і́р'ат' – мо́крий дощчу́ ни бойі́ц':а* (207), 266, 510.

ДОЩИК. ПІСЛЯ ДОЩИКА В НЕДІЛЮ < ЯК ПІДУ ПО ЗІЛЛЯ> [п'ісл'а дощичка ў нид'іл'у <йак п'іду по з'іл':а>], *ірон.* Через невизначений час, ніколи. *Долг од:ám п'ісл'а дощичка ў нид'іл'у, йак п'іду по з'іл':а* (47), 2, 187.

ПІСЛЯ ДОЩИКУ [п'ісл'а дощичку] В ЧЕТВЕР, *ірон.* Ніколи, нескоро. *Сказала, що пол'убе п'ісл'а дощичку ў четвер* (92), 26, 123.

ПІСЛЯ ДОЩИКУ В ЧЕТВЕР <ТІКИ НЕ ТЕПЕР> [п'ісл'а дощичку ў читвѣр <т'іки ни типѣр>], *ірон.* Нескоро, ніколи. *Справиц':а вона п'ісл'я дощичку ў читвѣр, т'іки ни типѣр* (115), 55, 200.

ДРАБИНА. ДРАБІНА ДВОМЕТРОВА, *ірон.* Людина високого зросту. *Он драбіна двометрова прийшла – хай в'ін і достайє* (63), 123, 324.

КОШАЧА ДРАБІНА, *ірон.* Висока, худа людина, зокрема жінка. *Кому та кошача драбіна нужна – йак доска* (46), 27, 141.

БЕЗ ДРАБІНИ СТІХУ [стр'іху] ДОСТАВАТИ, *жарт.* Бути високого зросту. *Вір'іс, що без драбіни стр'іху достане* (166), 15, 174.

ІЗ ДРАБІНИ ПАДАТИ, *ірон.* Утрачати здоровий глузд, не знати очевидного. *Ти, набуд', із драбіни ўпаў, що ни знайіш, що случілос'а?* (39), 31, 220.

СПУСКАТЬ [спускат'] З ДРАБІНИ, *зруб.* Виганяти, виставляти, витурювати. *Виход' з хати, бо спуст'у з драбіни, нисмотр'а, що ти й родич* (380), 3, 204.

ПО ДРАБІНІ ГАЛАСВИТА [по драбін'і галасв'іта], *ірон.* Кепська ідея, дурниця. *Шо ти придумаў перепродат', називайц':а по драбін'і галасв'іта* (33), 47, 201.

ЗАТИШНО, ЯК ЗА ДРАБІНОЮ [йак за драбіною], *ірон.* Незатишно, некомфортно. *Перис'іў за прич'ілок, а тут затишно, йак за драбіною* (83), 34, 325.

ДРАБИНКА. ДРАБІНКИ ЗНАТИ. Про невміле підстригання. *Де це тебе стрігли, т'іки драбінки знати?* (170), 11, у б. пп.

ДРАКА. ДВОЄ В ДРАКУ, ТРІТІЙ – В СРАКУ [дво́йи..., трѣт'ій...], *зруб.* Про невтручання сторонніх у бійку, суперечку. *Два сус'іди сам'і й розбируц':а, бо дво́йи ў драку, трѣт'ій – ў сраку* (95), 155, 207.

ДРАЛИМОН. ДРАЛИМОНА ДАВАТИ, *підсил.* Утікати. *Йаг бачим, шо побіу́т' – дралимона дали́* (141), 74, 104.

ДРАНТЯ. АЖ ДРАНТЯ СІПЕТЬСЯ [дрант'а сіпиц':а], *підсил.* 1. Старий, слабкий, немічний. *Там ужє такий пинс'іонѣр, шо аж дрант'а сіпиц':а* (161), 95, 301; 2. Про високий ступінь інтенсивності ознаки, дії. *Картюшку виб'іраїім, аж дрант'а сіпиц':а, бо на к'іно об'ішчали* (95), 75, 175.

ДРАП. ДРАПУ ДАВАТИ, *підсил.* Швидко бігти, утікати. *Йак нас мѣниш, так драпу давали ми, а то й наўборот* (504), 96, 161.

ДРАПАК. ДРАПАКА ДАВАТИ, *підсил.* Утікати, драпати. *Йак молотобойц' по́явийс'а, так хут'ірс'к'і драпакá й дали́* (72), 89, 326.

ДРАСТІ/ДРАСТУЙ. ЯК ДРАСТІ [йак драст'і], *глуз.* Несподівано, раптово (з'явитися, сказати). *Сид'іли ўс'і, тихѣн'ко ў карти гул'али, а тут – йак драст'і - Васи́л'* (117), 65, 143.

ДРА́СТУЙ І ПРОЩА́Й [прошча́й], *ірон.* На короткий час, ненадовго; непевно, ненадійно. *З райко́му привизли новóго при́дс'їда́тил'а, зра́зу ві́дно, що дра́стуй і проща́й* (9), 198, 421.

ДРИВІТНЯ. ЯК ДРІВІТНЯ [йак дрів'їтн'а], *глуз.* 1. Велика голова. *Йак дрів'їтн'у но́се на ви́з'їх* (70), СЮр, 114; 2. Телепень, нетямко, тупар. *В'їн жи, йак дрів'їтн'а – н'їчо́ ни т'а́ме* (196), СЮр, 455.

ДРИГОВША. ЯК ДРИГÓВША (ДРІГЛЯ) [йак ... (Дрігл'а)], *знев., місц.* Пліткар(ка). *Ти йак та Дриго́вша, то́го що спл'є́тн'ї розно́сиш* (107).

ДРИГ. СОБАЧИ́М ДРИГО́М, *несхв., зрід.* Кепсько, недоладно, непрогнозовано. *Нача́л'ник хл'ї́бно́ї ба́зи бу́в Бе́йник – ус'їм за́праўл'а́ў, жи́лї ші́роко, а син йо́го наркомáном ста́ў, так і п'ї́шло ў ї́х усє́ соба́чим дрі́гом* (492), 363.

ДРИЖАКИ. ДРИЖАКА́МИ ТОРГУВА́ТЬ [торгува́т'], *ірон.* Мерзнути. *Йа захи́пну́лас'а, а в'ї́н на кри́л'ц'ї дрижа́ками торго́ваў* *ї́че час* (202), 18, 353.

ДРИЖАКІ ПРА́ЗНУВА́ТЬ (СПРАВЛЯ́ТЬ) [пра́знуват' (спраўл'а́т')], *ірон.* Мерзнути. *До́ўго йа дрижа́кі спраўл'а́тиму, тебе́ до́жида́йучи?* (85), 10, 153.

ДРИЖАКІ ПРОДАВА́ТИ, *ірон.* Мерзнути. *Дрижа́кі прода́ймо́ на до́ро́з'ї, по́ки ма́ршру́тка підбе́ре* (105), 18, 221.

ДРИЗ. НЕМА́ НІ [н'ї] ДРІ́ЗУ, *підсил., заст.* Цілковита відсутність; немає нічого. *У дво́р'ї по́рожен'о – ни́ма н'ї дрі́зу* (81), СГр – Мнж.

ДРИН. ДАВА́ТЬ (ОДПУСКА́ТЬ) [одпу́скат'] ДРІ́НА, *підсил.* Бити, фізично карати. *Да́ў дрі́на т'ї́й сво́лоч'ї, що жи́л'ї́зо на ми́талоло́м кра́де, мо́жи, б'ї́ли ни ла́зитиме?* (139), 17, 179.

ПОЛУЧА́ТЬ (КУШТУВА́ТЬ) [получа́т' (куштува́т')] ДРІ́НА, *підсил.* Бути битим, піддаватися покаранню. *Шо, полу́чи́ў дрі́на? зна́тимиш, йак по чу́жїх ву́лиц'а́х ла́зит' – сво́я ї́е!* (103), 32, 95.

УГОЩА́ТЬ (ПРИЧАЩА́ТЬ) [угошча́т' (причашча́т')] ДРІ́НОМ, *підсил., ірон.* Бити, фізично карати. *Хто ў на́шу поса́дку по шо́ўкові́ц'у нав'ї́дува́єс'а, то́го ї́ угошча́ли дри́нами* (95), 51, 401.

ДРИШНЯ. ІТІ́ СОБА́ЧОЮ ДРИШНЬО́Ю [... соба́чою дри́шн'о́йу], *згруб.* Зникати, щезати, перетворюватися на нінащо. *Нажі́ў бу́в Васи́л' ви́лі́ке хаз'а́йство, а йак с'ї́м'я́ розпа́лас' – п'ї́шло воно́ соба́чо́йу дри́шн'о́йу* (85), 167, 309.

ДРИШНЮ ВОЗІ́ТЬ [дри́шн'у́ возі́т'], *знев., зрід.* Займатися дурницями, виконувати дріб'язкові роботи. *Де́н' ц'ї́лий ти дри́шн'у́ чипухо́ву во́зиш – зроби́ шос' ну́жне* (107), 189, 202.

ДРІЗД. ДАВА́ТИ ДРОЗДА́, *підсил.* 1. Сварити. *Тако́го дро́зда́ дава́ла чолов'ї́ков'ї, що йа́зі́к забо́л'ї́ў* (402), 34, 332; 2. Бити, карати фізично. *Балча́нам дава́ли на́ш'ї дро́зда́, шо́б т'ї́ ни м'ї́шали́ нам на Во́д'а́не ў к'ї́но́ ході́т'* (404), 29, у б. пп; 3. Виконувати, робити щось із високим ступенем інтенсивності. *Косу́ наманта́чиў – і да́є дро́зда́, аж гра́бки мел'ка́йут'* (113), 28, 158.

ДАВІ́ТЬ [даві́т'] ДРОЗДА́, *ірон.* Спати. *Ех, л'убл'у́ даві́т' дро́зда́ ми́ну́т по ш'ї́с'о́т* (403), 71, 332.

ЗДОРÓВ, ДРÓЗДЕ, А Я О́СЬДЕ [здорóў, дрóзде, а йа о́з'де], *підсил.* Про неочікуване, несподіване. *Шо, не жда́ли, а йа – здо́роў, дрóзде, а йа о́з'де* (159); *Здо́роў дрóзде, а йа о́з'де, да́ўно тебе́ жду́* (90), 95, 213.

ДРОЗДІВ ЛОВІТЬ [дрозд'іў ловіт'], *ірон., жарт.* Тремтіти (від страху, холоду). *В:ес' вєч'ір дрозд'іў ловіў на в'ітр'і, а ти так і не прийшла* (91), 32, 73.

ДРОЗДІВ НАЛОВИТЬ [дрозд'іў наловіт'], *несхв., ірон.* Забагато випити, перепити спиртного. *Ни перистали празнуват', поки дрозд'іў ни наловили* (189), 3, 8.

ДРІЗКИ. НА ДРІЗКІ [др'ізкі]. На друзки, дрібно. *Хворост на др'ізкі порубаў, щоб у топку ўл'ізо* (145), 119, 138, 146.

ДРОБ. ДРОБ ШІСНА́ДЦЯТЬ [ш'існа́ц':ат'], *зрід.* Малоого розміру, дрібний. *Картбишки п'ід кушчом нема́ло, так т'іки ж дроб ш'існа́ц':ат'* (171), 64.

ДРОБИНА. ХАЙ ЙОМУ́ ДРОБИНА́ СНИ́ТЬСЯ, *несхв., заст.* Незичливе побажання мертвому (СГр – Мнж).

ДРОВА. СОЛО́М'ЯНІ [солóм'я́н'і] **ДРОВА́**, *ірон.* Солома для спалювання й обігрівання приміщень. *Йє́л'і вїписаў у колхоз'і дв'і гарб'і солóм'я́них дроў, бо ж топі́т' н'ічим – дєрева ж нє́ма* (152), 78, 134.

У ДРОВАХ <БУТЬ [бут']>, *ірон.* У стані непоружності, нерухомості (через перевтому, сп'яніння...). *П'ісл'а сўток прийшоў додóму – і ў дрóвах* (189), 226.

ДРОЖДІ. ДРÓЖДІ ПРОДАВА́ТЬ [дрóжд'і продава́т'], *ірон., жарт.* Мерзнути, потерпати від холоду. *Пóки д'ід кон'áку за́пр'іг, ми ў двор'і дрóжд'і продава́ли* (392), 8, 74.

ЯК НА ДРОЖД'ЯХ [йак на дрожд'áх], *підсил.* Швидко збільшуватися, рости. *Неда́ўно ше малій буў, а то – йак на дрожд'áх зра́зу* (194), 86, 133.

ДРОКИ. ДРÓКИ Б'Ю́ТЬ [б'йут'], *ірон., зрід.* Хвилювання, нервування. *У шкóл'і на изáминах, мат', ус'іх дрóки б'йут'?!* (315), 150.

ДРУГ. БІЛИЙ [б'ілий] **ДРУГ**, *жарт., нов.* Унітаз. *Йак с'áдиш на б'ілого дрúга, так одне удовóл'ство* (189), 140, 190.

ЗАГЛЯДА́ТЬ У БІЛОГО ДРúГА [загладáт' у б'ілого] дрúга, *жарт.* Блювати, зокрема після перепою. *Отó погул'áў, шо ц'іле ўтро за́гладá ў б'ілого дрúга* (190), 27, 309.

ДРУГИЙ. ЗА ДРУГІ́Х РОЗПÍСУВА́ТЬСЯ [розпíсувац':а], *несхв.* Говорити, свідчити за інших, попереду інших. *За другі́х ни розпíсуєс'а – вони́ сам'і за себе́ скáжут'* (402), 46, у б. пп.

ДРúГО́Й СПÍВА́ТЬ [дрúгóйі сп'івáт'], *несхв.* Міняти наміри, уподобання, позиції. *На тих ви́борах ти другóйі сп'івáў* (405), 153, у б. пп.

ДРУ́ЖБА. ДРúЖБА ДРúЖБО́Й, А ТАБАЧÓК СВÍЙ [св'ій], *ірон.* Про певний ступінь нещирості, неподільчивості. *Йак вони́ там дрúжат' – дрúжба дрúжбой, а табачóк св'ій* (191), 36, 315.

ДÍЛАТИ [д'ілати] **ДРúЖБУ**, *заст.* Учинити чинюсь волю; виконати прохання. *Зд'ілай дрúжбу – сходи в обтєку і купи л'ікарствá, шо врач приписáў* (409), 23, 27.

ЗДÍЛА́ТЬ [зд'ілат'] **ДРúЖБУ** (ЛЮБО́В, МÍЛОСТЬ [л'убóў, мíлост']), *зрід.* Учинити по-дружньому; прислужитися. *Та скажи мені, Галю, зділай милость, хто се у вас іде заміж?* (СКв), 47, 387.

ДРУ́ЗЬКА. СÍТИЙ ГОЛÓДНОМУ НЕ ДРУЗ'Я́КА [друз'áка], *ірон.* Про різні або й протилежні стани, розуміння, позиції. *Йа зám'іж вийшла, а подру́га – н'і, і шо йа жа́луйєс', вона́ ни пон'і́ма – сítий голóдному ни друз'áка* (495), 86, 453.

ДРЮ́ЧОК. Í ДРЮ́ЧКО́М НЕ ВБÍТЬ [і др'учкóм ни ўбít'], *жарт.1.* Про фізично здорову, бадьору людину. *Хоч йому́ й с'є́м'іс'ат, а йогó й др'учкóм ни*

їбит' (123), 134, 315; 2. Про неможливість навчити когось. *Йому́ ту нау́ку і др'учко́м ни ї́бит'* (308), 91, 407.

І ДРЮЧКО́М НЕ ВІБИ́ТЬ [і др'учко́м ни ви́бит'], *жарт*. Про неможливість перевчити, відучити когось. *Мат'уши́н у́ з йо́го і др'учко́м ни ви́бит'* (333), 51, 95.

ДРЮЧКО́М НЕ РОЗЛУЧИ́ТЬ [др'учко́м ни розлучи́т'], *жарт*. Вірні друзі, приятелі. *Так і́ друз' :а́, що і др'учко́м ни розлучи́т'* (119), 34, 158.

ДУБ. ВИСО́КИЙ ДУБ, *заст., етн*. Назва гри у м'яча (СГр – Ів).

ДУБ-ДЕРЕ́ВО, *знев*. Дурень, телепень. *Шо ти йому́ пору́чиш, йак в'ін дуб-дере́во?* (299); *Йа ў мат'іма́тиці'і – дуб-дере́во* (195), 158, 204, 213, 295.

ДУБ – ДЕРЕ́ВО ХВО́ЙНЕ, *ірон*. Дурень, телепень, недоумок. *Ти кажі́, а воно́ ни пон'іма́ просто́го, дуб – дере́во хво́йне* (494), 42, 162.

ДУБ ДУБОВИ́Й (СОСНО́ВИЙ, ВІЛЬХО́ВИЙ [в'і́л'хóвий]), *знев*. Дурень, телепень, недоумок. *На́че й дуб дубо́вий, а ха́ту сам зроби́ў* (181), 52, 136.

ДУБ ДУБОВИ́Ч, *знев*. Дурень, телепень. *Шо ви слуха́йте то́го ду́ба дубо́вича, йак в'ін чо́кнутий* (162), 117, 406.

ДУБ ДУ́БОМ, *знев*. Дурень, недоумок. *Шо ў йо́му? Дуб ду́бом, чи й ни жини́х* (408); *У ц'о́му д'і́л'і сус'і́д дуб ду́бом* (6), 191, 202, 213.

ДУБ НЕОБРИ́ЗНИЙ [ниобр'і́зний], *знев*. Дурень, телепень. *То бу́ў дурако́м, а тепе́р дуб ниобр'і́зний* (172), 189, 411.

ЗЕЛЕНИ́Й ДУБ, *заст., етн*. Назва дитячої гри (СГр – Ів).

НІ В ДУБ НОГО́Ю [н'і ў дуб ного́йу], *підсил., ірон*. Про нерозуміння, несприйняття, тупість. *В а́лгибр'і ў шко́л'і йа ў бу́ў н'і ў зуб ного́йу, а подру́га йа́кос' с'і́клá, так м'і́н'і й помага́ла* (410), 32, 150.

ДАВА́ТЬ [дава́т'] ДУ́БА. Помирати. *Одно́го́док м'і́й уже́ даў ду́ба, пора́ й мин'і* (155), 46, у б. пп.

ІЗ ДУ́БА ПА́ДАТИ, *знев*. Не знати очевидного, примітивного. *Шо, із ду́ба ўпа́ў, що свої́єї́ стéжки не тра́пиш?* (189), 23, 201.

ІЗ ДУ́БА ПА́ДАТИ НА КА́КТУС, *знев*. 1. Бути необізнаним, не знати загальновідомого. *Із ду́ба ўпа́ў на ка́ктус, що не зна́йиш, що й д'і́ти ў́же ўм'і́ють?* (58), 28, 113; 2. Бути смішним, невправним. *Шо, з ду́ба ўпа́ў на ка́ктус, що ў с'і́дло не попаде́ш?* (334), 58, 115.

ПЛЕ́СТІ СМА́ЖЕНОГО ДУ́БА, *ірон*. Говорити дурниці, нісенітниці. *Плетé сма́жени́го ду́ба, а вони́ й ло́катори розв'і́шали – в'і́р'ат* (194), 85, 182.

У ТРЬО́Х [тр'о́х] ДУБА́Х БЛУДИ́ТИ, *ірон*. Бути недоумкуватим, телепнем, невинахідливим. *Не зна́йут', що с'і́яти – чи жи́то, чи бур'а́кі, чи со́йахи – у тр'о́х дуба́х блу́д'ат'* (412), 79, 354.

ЯК НА ДУ́БІ (дере́ві) [йак на ду́б'і (дери́в'і)] НАЙШЛІ́, *схв*. Про людину міцного здоров'я, зокрема дитину. *Наш Пе́трик н'і́коли ни бол'і́и, йак на ду́б'і найшли́* (134), 51, 154.

ДУБЕЦЬ. ДУБЦЯ́ ДАВА́ТЬ [дубц'а́ дава́т'], *ірон*. Помирати. *Ни хот'і́ло с'а б і́ще дубц'а́ дава́т', а при́йдиц' :а, бо здо́ров'яа гет' не́ма* (414), 36, 143.

ДУГА. ПРА́ВИЙ, ЯК [йак] ДУ́ГА (КОЧЕРЃА, КОРО́МИСЛО), *ірон*. Неправий, брехливий. *Ти пра́вий, йак дуга́, т'і́ки йа зроби́ў по-сво́йому* (132), 3, 167.

РОБИ́ТЬ ІЗ ДУГІ́ ОГЛО́БЛЮ [робі́т'... огло́бл'у], *ірон.* Про неможливе, неймовірне, абсурдне. *Лода́р'а перивоспита́т' – одина́ково, шо зробі́т' із дугі́ огло́бл'у – ни полу́чиц'а* (95), 19, 168.

НІ [н'і] В ДУГУ́, *несхв.* Негодяща, нікчемна річ, ситуація. *Те, шо ти зробі́у, н'і у́ дугу́ – загоро́дка крива́, сто́пчики сла́б'і* (162), 103, 526.

ДУЖКА. ПО ДУ́ЖКУ, *підсил.* Надто, дуже, до крайньої межі (напрацюватися, натерпітися...). *Нажилас'а з ним, настрадалас'а – по ду́жку, хва́те* (204), 8, 124.

ЧЕ́РЕЗ ДУ́ЖКУ <НАБИРА́ТЬСЯ [набира́ц'а]>, *підсил.* Надто, багато, зайве (випити, зокрема, спиртного). *Оце́ ўже допа́ўс'а надури́ку, так і че́риз ду́жку полу́чилос'а* (290), 196, 457.

ДУ́ЛЯ. ОКРО́МЕ ДУ́ЛІ НІ́ЧОГО ДА́ТЬ [...ду́л'і н'і́чого да́т'], *глуз.* Нічого не давати. *Прийшо́у ха́ту д'ілі́т', а ўа кажу́, шо д'і́т'ам тре́ба, а тоб'і, окро́ме ду́л'і, н'і́чого да́т'* (293), 32, у б. пп.

ДУ́ЛЮ ДЕРЖА́ТЬ У КАРМА́НІ [ду́л'у диржа́т' у карма́н'і], *ірон.* Потаємно бажати горя, нещастя. *На слова́х ме́дом розлива́йц'а, а ду́л'у де́ржи ў карма́н'і ўс'і́гда* (189), 58, 81.

ДУ́ЛЮ ПОКА́ЗУВА́ТЬ [ду́л'у пока́зува́т'], *несхв.* Не погоджуватися, не давати, не виконувати, піддурювати. *Петай́у – «колі́ гро́ш'і од'асі́?», а вона́ – «ду́л'у покажу́!» – ка́же* (151), 185, у б. пп.

ДУ́ЛЮ ХА́ВАТЬ [ду́л'у ха́ва́т'], *жарг.* Нічого не отримувати, не мати. *Їак ни зробіши, шо сказа́у – ду́л'у схавайи́ш* (189), 114, 413.

ДУМА́ТИ. НЕ ДУ́МАТИ, А ЗАНО́ЧУВА́ТИ, *ірон.* Про зміну намірів, непередбачуваність ситуації. *Хот'і́у ўі́хат' у Пау́логра́д, а пода́ўс' у Лозову́ – ни ду́мау́, а заночува́у* (415), 100, 416.

НІ [н'і] ДУ́МАНО, НІ [н'і] ГА́ДАНО. Несподівано, неочікувано, раптом. *Наши пан сотник повеселі́шав трохи, шо я́кось-то ні думано, ні га́дано, та придумав до ла́ду* (СКв), 280, 320.

ДУМКА. ДУ́МКА ВО́ВЧА [во́ўча], *несхв.* 1. Потаємний, підступний намір. *В'ін і жини́ўс'а з во́ўчойу ду́мкойу* (176), 69, 418; 2. Набір, думка втекти. *Хоч і́ак його́ заперай́, а ду́мка во́ўча бу́де* (423), 119, 417.

ДУНДУК. ЯК [йак] ДУ́НДУ́К, *знев.* Дурень, телепень. *Вона́ йому́ обйасн'а́, а в'ін – і́аг дунду́к сто́йіт'* (429), 148, 419.

ДУНЬКА. ДУ́НЬКА [ду́н'ка] БЕЗОДКА́ЗНА, *знев.* Розпусниця; жінка, що безвідмовно надає сексуальні послуги. *До ц'і́ейі́ Ду́н'ки Бизодка́зної́ усі́, кому́ ни л'ін', ходи́ли* (494), 78, 420.

ДУПЕ́ЛЬ. ДУ́ПЕЛЬ [ду́пил'] ПУ́СТО, *глуз.* 1. Відсутність якихось предметів. *Загл'ану́ у сво́йу зانی́чку, а там ду́пил' пу́сто* (421), 56, 425; 2. «Відсутність» розуму; глупота, дурість. *Шо ў його́ пита́т', і́ак там у голо́в'і ду́пил' пу́сто* (424), 44, 290.

У ДУ́ПЕЛЬ П'Я́НИЙ [у ду́пил' п'я́ний], *несхв.* Надто п'яний. *У ду́пил' п'я́ний прийшо́у – дес' ша́пку й рукави́ц'і загуби́у* (422), 16, 106.

ДУПКА. І́ТІ В ДУ́ПКУ, *знев., зрід.* Звільняти когось від своїх турбот, клопіт, присутності; іти геть. *Слу́хай, Пе́тре, іди́ ти ў ду́пку, бо надойи́у – сме́рт'* (107), 34, 428.

ДУР. З УСІЄЇ ДУРІ [з ус'їєї дур'і], підсил., нов. Щосили. Гѣннуѹ двиріма з ус'їєї дур'і, аж шибкі забр'ажчали (380), 52, 322.

ДО ДУРУ, підсил. Багато, надто, зайве. Робіли на косовиц'і до дѹру – додому ѹсілу дохóдили (430); Нативалис'а до дѹру, а на другій ден' страдали (204), 145, 204.

ДУРА/ДУРОЧКА. НАША ДУРА ВІЩЕ ВСІХ [віщче ѹс'іх], ірон. 1. Висока, незграбна людина, зокрема жінка. У стройу, на л'євому хланз'і, ѡак палка – наша дѹра віщче ѹс'іх (98), 77, 301; 2. Вискочень, нетерпійко. Ыакѣс' об'ізати'ство на́да брат', так вона пѣрва – наша дѹра віщче ѹс'іх (179), 96, 307.

ДУРУ ГАНЯТЬ [ган'ат'], несхв. Ледарювати, неробствувати. Ден' у ден' дѹру ган'ат' – так і замориц'а з лóдарства мóжна (186), 48, 155.

ДУРОЧКА З КРИВОГО (ГЛУХОГО) ПЕРЕУЛОЧКА, знев. Недоумок, телепень (здеб. про жінку). А та дѹрочка з глухóго переу́лочка торóче, шо ў́же порá парні́к одкривáт' (117), 23, 47.

ДУРОЧКУ ВКЛЮЧАТЬ [... ѹкл'учат'], ірон. Прикидатися нерозумійком, тупарем. Ти ѡйй про сов'іст', а вона дѹрочку ѹкл'учá – ѹрóд'і ни пон'іма (26), 70, 117.

ДУРАК/ДУРАЧОК. ЯК [ѡак] ДУРАК НА ВЕЛІКДЕНЬ [Вили́гдин'], глуз. Негарно, без смаку, потворно. Шо ти вір'адиѹс'а, ѡак дѹрак на Вили́гдин' – см'ішно ж (335), 109, 434.

ДУРАК ДУРАКА БАЧЕ ЗДАЛЕКА, знев. Про кількох телепнів. Так ви і з'їїшлис'а однаков'і, сказано, шо дѹрак дѹрака́ баче здалека́ (426), 79, 429.

ДУРАК ДУРАКОВИЧ, згруб. Дурень, телепень. І бат'ко ѡ́го дѹрако́м буѹ, а цей і подáюно – дѹрак дѹрако́вич (31), 431, 432.

ДУРАК ДУРАКОМ, згруб. Цілковитий дурень, незнайко, неумійко. Ыа ў мотóрах дѹрак дѹрако́м (427), 54, 432.

ДУРАК НЕСУСВІТНІЙ [нисусв'ітн'іѡ], знев. Цілковитий дурень, ідіот. Од:ѹрака́ нисусв'ітн'óго та́кий і син уродіѹс'а (435), 91, 269.

НАІДАТЬСЯ, ЯК ДУРАК (ДУРНИЙ) ТРЯПОК [на́йіда́ц'а, ѡак ... тр'áпок], ірон. Переїдати. Оце́ ни здіѡус'а, бо ў гост'áх на́йілас'а, ѡак дѹрак тр'áпок (167), 55, 436.

ПРОСТИЙ (ПІДКИДНИЙ [п'ідкидний]) ДУРАК. Різновид гри у карти. Ми в очко́ ни гра́йім, а ў прóстого дѹрака́ (13), 152, у б. пп.

ДУРАК ХОРМЕНИЙ, знев. Цілковитий дурень. Буѹ прóсто дѹрак, а тепѣр – дѹрак хóрминий (196), 40, 152.

НОСИТЬСЯ, ЯК [носи́ц'а, ѡак] **ДУРАК З ТАБУРЕТКОЙ,** глуз. Приділяти надто багато уваги ситуативно неважливому. Нóсис'а з тим м'ішко́м, ѡак дѹрак з табу́реткой (446), 171, 445.

ДУРАКА ВАЛЯТЬ [вал'áг'], несхв. 1. Удавати дурня. Ти дѹрака́ не вал'áй, ѡа ж ба́чу, шо пойн'áѹ (314), 56, 148; 2. Ледарювати, неробствувати. Ц'і́лими дн'áми т'і́ки ѡ́ робіши, шо дѹрака́ вал'áйиш (198), 42, 168.

ДУРАКА (ДУРОЧКУ) КОРЧИТИ, несхв. Удавати дурня, прикидатися. Ти дѹрочку ни корч, а збира́йс'а ў шкóлу (140), 25, 437.

ДУРАКА (ДУРИ) КУСОК, лай. Дурень, телепень, йолоп. Уз'áѹ і по́йіхаѹ з о́бму – дѹрака́ кусо́к! (135), 63, 440.

ДУРАКА́ ОПО́РЮВАТЬ [опо́р'уват'], *несхв.* Помилятися, ошукуватися. *Опоро́ў їа дурака́, шо їа́лову т'о́лку купі́ў* (95), 10, 123.

ДУРАКА́ (ДУ́РОЧКУ) СТРО́ІТЬ [стро́їт'], *несхв.* Удавати дурня, прикидатися. *Хва́те ду́рочку стрóїт' – ти цв'іті́ полама́ла?* (445); *Ни стрóй іс:е́бе дурака́, шо́б ві́крутиц':а* (85), 159, 291.

ДУРАКА́М ЗАКОН НЕ ПІСА́НИЙ, *згруб.* Про неадекватну поведінку, непослух, нешанування. *Казáў жи, шо́б ни їшо́ў на ставо́к ката́ц':а, так н'ї, п'їшо́ў, прова́ліўс'а – ду́рака́м зако́н ни піса́ний* (252), 3, 380, у б. пп.

НА ПТИ, ШО́Б ПИТА́ЛИ ДУРАКІ́, ЯК [йак] ТИ, *жарт.* Відповідь на запитання «нащо?». *Нашо́ ти па́лку застругáў? На пти, шо́б пита́ли ду́ракі́, йак ти* (331), 56, 443.

ЗДІДА́ТЬ ЗА ТРЬО́Х ДУРАКІ́В [зд'іда́т' за тр'ох ду́рак'іў], *згруб.* Уживати надто багато їжі. *Йак прій́дут' з лу́гу, да́к зд'і́да ка́ждий за тр'ох ду́рак'іў* (84), 39, 78.

ДУРАКО́ВІ СІ́М [ду́рако́в'і с'і́м] ВЕРСТ НЕ КРИВІ́НКА (ПЕТЛЯ, КРЮ́К [питл'а́, кр'ук]), *ірон.* Про байдужість, неадекватність сприйняття. *Ну шо́ ж, периро́бл'ў – ду́рако́в'і с'і́м верст не криві́нка* (59), 148, 447.

НЕ ВСЕ́ ДУРАКУ́ ВИХО́ДНИЙ, *ірон.* Послабки, пільги комусь кінчаються. *Ни ў́се ду́раку́ вихо́дний – устава́й, си́ну, п'і́димо хоч с'і́но периво́руши́м* (66), 57, 444.

ПА́ДАТЬ [па́дат'] НА ДУРА́ЧКА, *несхв.* Удавати, прикидатися дурником. *В'ін би́стрін'ко ўпа́ў на ду́рачка, і шо́ ти йо́му́ ска́жеш?* (442), 34, 101.

ДУ́РЕНЬ. <БО́ВКНУТЬ,> Я́К ДУ́РЕНЬ З ПЕ́ЧІ [<бо́ўкнут',> йак ду́рин' з пе́ч'ї], *згруб.* Несподівано, недоречно щось сказати. *Бо́ўкну́ў, йа́к ду́рин' з пе́ч'ї, шо́ ї н'їхто́ ни жа́даў* (355), 62, 441.

ДУ́РЕНЬ ДУ́МКОЮ, А СТА́РЕЦЬ СУ́МКОЮ БАГА́ТІЄ́ [ду́рин' ду́мкойу, а ста́риц' су́мкойу бага́т'ї́е], *несхв.* Сентенція про примарність надій. *Ти на случа́й ни над'ї́с'а, то т'і́ки ду́рин' ду́мкойу, а ста́риц' су́мкойу бага́т'ї́е* (91), 120.

ДУ́РЕНЬ ДУ́МКОЙУ́ [ду́рин' ду́мкойу] РА́ДИЙ, *ірон.* Про примарність надій, фантазій. *Так ото́ ў лота́ре́йу ви́грайи́ш? Ду́рин' ду́мкойу ра́дий, так і ти* (331), 99, 156.

ЗАЛИВА́ТЬСЯ, Я́К ДУ́РЕНЬ СИРО́ВАТКОЮ́ [так і ка́жут' – «залива́ц':а, йак ду́рин' сирóваткойу́], *згруб.* Голосно і безпричинно сміятися. *Шо́ б'ї́з д'ї́ла см'ї́йе́ц':а, так і ка́жут' – «залива́йи́ц':а, йак ду́рин' сирóваткойу́»* (123), 104, 128.

НАЇ́СТИСЯ (НАПО́РОТЬСЯ, НАПЕ́РТИСЯ), Я́К ДУ́РЕНЬ НА СВА́ЙБІ́ [найі́стис'а (напо́роц':а, напе́ртис'а), йак ду́рин' на сва́йб'ї́], *ірон.* Надто багато з'їсти; переїсти. *Найі́ўс'а ў р'і́дно́ї те́шч'ї, йак ду́рин' на сва́йб'ї́* (113), 79, 100, 400.

Я́К ДУ́РЕНЬ ІЗ ПА́СКОЮ <НОСІ́ТЬСЯ> [йак ду́рин' із па́ско́йу <носі́ц':а>], *жарт.* Приділяти надмір уваги, захоплюватися, фетишизувати, обожнювати. *Із тим з'а́т'ом, йак ду́рин' із па́ско́йу но́с'ац':а – так у́же ц'ї́н'а́т'* (58), 3, 6.

Я́К ДУ́РЕНЬ З ПЕ́ЧІ <СКА́ЗАТЬ> [йак ду́рин' з пе́ч'ї <ска́за́т'>], *згруб.* Сказати дурницю, нісенітницю. *П'і́дим у к'і́но, а ў шо́ ўбу́ц':а – йак ду́рин' з пе́ч'ї – ни подóмаў* (220); *Ну ти ї при́думáў – йак ду́рин' з пе́ч'ї, шо́ н'їхто́ ї ни жа́даў* (83), СЮр, 193.

ЦУР ДУРНЯ, ТА МАСЛА ГРУДКА, *ірон. заст.* Вираження досади, невдоволення, обурення. *Цур дурня, та масла грудка. Зділайте милость, відчепіться* (СКв).

ЯК У ДУРНЯ ФА́НТИКІВ [йак у дурн'а фантик'ів], *глуз.* Дуже багато. *Лубоўник'іў у нёйі - йак у дурн'а фантик'іў* (189), 7, 60.

ДУРНЯ З'ІСТИ [дурн'а зйісти], *несхв.* Ошукатися, прогадати. *Прийшлос' дурн'а зйісти, бо ни ўсе ўшчитаў* (449), 116, 297.

ДУРИНДА. ДУРІНДА ДОВГОТЕЛЁСА, *знев.* Дурень, тупак, йолоп. *Дуринда доўготелёса, хто ж так робе – коли ж ти поумн'ііш?* (450), 303, 455.

ДУРКА. ІЗ ДУРКИ ЗБІГ [зб'іг], *знев.* Дурень, телепень, недоумок. *Ти шо, із дурки зб'іг, шо он голий про́вод висі́т'* (450), 59, 140.

ЯК З ДУРКИ ЗБІГТИ (УТЕКТІ) [йак ... зб'ігти] ..., *знев.* Бути дурнуватим, пришелепуватим. *Ти йак з дурки зб'іг – ус'і це зна́ють', а ти – н'і* (56), СЮр, 503.

ДУРМАН. ДУРМАН НЕСУСВІТНІЙ [...нисусв'ітн'ій], *згруб.* Цілковитий дурень. *Ах ти ж дурма́н нисусв'ітн'ій – хто ж позвол'а́ д'іт'ім спі́чками гра́ц':а?* (194); *Дурма́н нисусв'ітн'ій – на ўсе село́* (133), 95, 145, 184.

ДУРНИЙ. ДУРНЁ СПИТЬ – ДУРНЁ СНИТЬСЯ [...спит' – ...сній':а], *знев.* Про беззмістовну балаканину. *Шо ти ото́ вирзе́ш, то так, шо дурне́ спит' – дурне́ сній':а* (195), 27, 92.

ДУРНЁ ГОРОДИ́ТИ, *несхв.* Говорити дурниці, нісенітниці. *Дурне́ горо́де, шо с'і́ят' порá – земл'а́ ж не розме́рзлас'а* (142), 124, у б. пп.

ДУРНЁ З ДУРНИ́М СТРІ́ЧАЄТЬСЯ [стр'і́чайиц':а], *несхв.* Про кількох не надто розумних людей. *Ната́шка з Лар'іско́йу того́ і дру́жат', шо дурне́ з дурні́м стр'і́чайиц':а* (101), 2, 32.

ЗАРОБІ́ТЬ, ЯК ДУРНИ́Й НА МІ́ЛП [заробі́т', йак ... на міл'і], *ірон.* Нічого не заробити; прогадати, зазнати збитків. *Шо пов'і́з на база́р' – ни прода́ў, наза́д вирну́ўс'а, шче раз пов'і́з – зароби́ў, йак дурни́й на міл'і* (95), 38, 372.

ЯК ЖЕНИ́ВСЯ ДУРНИ́Й, УЗ'Я́В ДУРНУВА́ТУ, ТА НЕ ЗНА́ЛИ, ШО РОБИ́ТИ – ПІДПА́ЛИЛИ ХА́ТУ [йак жині́ўс'а ..., уз'а́ў, ... – п'ідпали́ли ...], *жарт.* Пародія на беззмістовну, порожню балаканину. *Ви б лу́ч':и росказа́ли, йак жині́ўс'а дурни́й, уз'а́ў дурнува́ту, та ни зна́ли, шо робі́ти – п'ідпали́ли ха́ту, а ни к'істочкі́ сус'і́дам перимива́йіте* (107), 112, 453.

ДУРНИ́Й – НЕ ДУРНИ́Й, Й У́МНИЙ НЕ ТА́КИЙ (Й УМНИМ НЕ НАЗВЕ́Ш), *жарт.* Іронічний сумнів щодо інтелектуальної адекватності. *Ну й ди́ў'у́с'а на його́ – дурни́й – ни дурни́й, й у́мний ни та́кий* (75), 4, 177.

ЗАЛИВА́ТЬСЯ, ЯК [залива́ц':а, йак] ДУРНИ́Й МІ́ЛОМ, *згруб.* Сміятися, реготатися. *Ти йо́му про серйо́зн'і ве́щ'і ка́жиш, а воно́ залива́йиц':а, йак дурни́й мі́лом* (458), 14, 457.

НЕ ДУРНИ́Й, А ЗРО́ДУ ТА́КИЙ, *ірон.* Дурень, телепень. *Шоб ни обі́дно бу́ло, от і ка́жут', шо ни дурни́й, а зро́ду та́кий* (84), 60,

ЗА ТРЬО́Х [тр'ох] ДУРНИ́Х І́СТИ [йісти], *підсил., глуз.* Мати хороший апетит; багато їсти. *Т'і́ робі́т' п'і́шли, а ц'о́го от:ар'і́лки ни от':а́гниш – за тр'ох дурни́х йі́ст'* (107), 174, 306.

ДУРНІШИХ [дурн'іших] ШУКА́ТИ, *жарт.* Не вдається піддурити, ошукати. *За таку́ ц'іну́ йа не купл'у – дурн'іших шука́й* (461), 115, 312.

ДУРНО́М ДУРНІ́Й, *підсил., знев.* Цілковитий дурень. *Хоч дурно́м дурні́й, а ко́н'ухом робі́т' мо́же* (163); *Дурно́м дурні́й, а ў нача́л'ство л'ізе* (199), 4, 9, 37.

ДУРНО́МУ НЕ ПРИСНИ́ТЬСЯ [присни́ц':а], *підсил.* Про щось неймовірне, неприродне, абсурдне. *Таке́ зробі́у, шо і дурно́му ни присни́ц':а – молоду́ йа́блун'у зруба́у* (189), 34, 167.

ДУРНО́МУ НЕ СКУ́ЧНО Й САМО́МУ, *ірон.* Про нерозумну пропозицію, поведінку, дію. *Куди́ н'ід доишч по́прес'а – дурно́му ни ску́чно й само́му – сиди́ ўже* (331); *Таке́ бо́ўкнут' мо́жи т'іки Йван – сказа́но, шо дурно́му ни ску́чно й само́му* (456), 51, 452.

ДУРЬ. ДУРЬ [дур'] ВИБИВА́ТИ, *несхв.* Биттям «виховувати». *Йа тоб'і дур' ви́бїу би́стро, шо́б н'іко́ли ўже тако́го ни робі́ла* (141), 63, 464.

ДУРЬ [дур'] ВИХО́ДЕ, *глуз.* Хтось розумнішає, позбавляється глупоти. *Ка́жишч'а, шо з хло́пц'а дур' вихо́де* (88), 115, 460.

ДУРЬ У ГО́ЛОВУ Б'Є [дур' у го́лову б'є], *несхв.* З'являється погана думка. *Дур' у го́лову ўда́рила – н'ішо́ў розбі́у ші́бку* (134), 106, 402.

ДУРРЮ МА́ЯТЬСЯ [дур':у ма́йац':а], *зруб.* 1. Ледарювати, байдикувати, вештатися. *Дур':у ма́йиц':а й із ха́ти не вихо́де* (95), 161, 326; 2. Займатися чимось дріб'язковим. *Йому́ ка́жиш, шо́б карто́шку копа́у, а в'ін дур':у ма́йиц':а – йаку́с' па́лочку струже́* (141), 51, 333.

ДУ́Р'Ю ТОРГУВА́ТЬ [дур'їу торгова́т'], *несхв., зрід.* Чинити дурниці; бешкетувати, ледарювати. *Ти́ждин' дур'їу торгова́у – заўтра вихо́д' на робо́ту* (153), 134.

ДУСТ. ДУ́СТУ (ДУ́СТОМ) НАЇДА́ТЬСЯ [найіда́ц':а], *зруб.* Чманіти, божеволіти, навісніти. *Ти шо, ду́сту найі́с'а, шо на д'іте́й кричі́иш?* (179), 35, 50.

ДУХ. ВИБИВА́ТИ ДУХ, *підсил.* Дуже сильно бити. *Вибива́тиму з йо́го дух, по́ки ни ста́не слуха́ц':а* (233), СКв, 332.

ДУХ ЗАБИВА́, *підсил.* Важко дихати через фізичні чи психічні причини. *Моро́з'а́ка та́кий, шо ви́йдиш упраўл'а́ц':а, так аж дух за́бива́* (191), 77, 466.

ДУХ ЗАНЬМА́ЄТЬСЯ [зан'ма́йиц':а], *підсил.* Важко дихається (від захоплення, страху, обурення). *Дух зан'ма́йиц':а, йак йо́го побáчу, а сказа́т' бойі́с'* (143), 20, 467.

ДУХ ЗАПРА́ЄТЬСЯ [зап'іра́йиц':а]), *підсил., зрід.* Про стан афекту, збудження. *Од шча́ст'а дух зап'іра́йиц':а, аж сказа́т' н'ічо́ ни мо́жу* (46), СКв, 222.

ДУХ РА́ДУЄТЬСЯ [ра́дуїиц':а], *схв.* Задоволення, піднесений настрої. *Аж дух ра́дуїиц':а, йак моло́д'і ла́дно живу́т'* (36), СКв, у б. пп.

НА ДУХ НЕ НЕСЕ́, *підсил., несхв.* Про несприйняття, відразу, огидність. *М'ін'і ва́шого холо́ц':у́ й на дух ни несе́* (506), 169.

НА ДУХ НЕ ПЕРЕНО́СИТИ (ТЕРПІ́ТИ [тирп'іти]), *підсил., несхв.* Категорично не сприймати, негативно ставитися. *На дух не перино́с'у, йак у мойй ха́т'і ўка́зуйут', шо і йак робі́ти* (523); *Йа тих кот'ї́у і на дух ни перино́с'у* (192); *Йа т'ї́йі самого́нки й на дух не перино́с'у, а чу́йу – за к'іломе́тир* (199), 123, 193.

НЕ В ДУХАХ, *несхв.* Не в доброму гуморі, роздратовано, дразливо. *Шо ти не ў духах – хтос' обідиў? Їак ж'інка не ў духах, лўч'їе їйїї не займаї – лєше ї тоб'ї бўде* (471); *Ужє зутра не ў духах, шос' ужє ни так п'їшло* (37), 148, 469.

ДУХОМ СВЯТИМ ЗАКУСЮВАТЬ [св'атім закус'уват'], *ірон.* Нічим не закушувати. *Хил'нулі нема́ло, а закусіли дўхом св'атім* (181), 67, 356.

ШОБ І ДУХОМ НЕ ПАХЛО, *підсил.* Щоб зовсім не було. *Вим'їтаїс'а с:арайу, шоб твоїїми запчаст'їми тут і дўхом ни пахло – он гара́ж їе* (199), 238, 528.

БЕЗ ДУХУ, *підсил.* Дуже зморений, знесилений. *З робо́ти прийшла – б'їз дўху зóўс'їм* (292), 44, 465.

ДУХУ ПУСКАТЬСЯ [пуска́ц'а]. Помирати. *Стра́шно, їак мре́ц' дўху пуска́йїц'а – бува́, шо хри́їт', харчіт' – ото́ молод'ї миде́стри сна́чала бойа́ц'а, а тод'ї – н'їчо́* (467), 20, 158.

ЛЕГШЕ ДУХУ, *підсил.* 1. Легкий, незначної ваги. *Уз'ала́ кўри́ц'у ў рўку, а вона́ – лє́гше дўху* (197), 91, 118; 2. Швидкий, прудкий, моторний. *В'їн у нога́х – лє́гши дўху* (150), 4, 172.

НІ [н'ї] ДУХУ, НІ [н'ї] ХУХУ, *підсил., зрід.* Порожньо, нікого, нічого. *Ха́ту оч:инїла, а там – н'ї дўху, н'ї хўху – та шче те́мно ї хо́лодно* (95), 457.

ДУХИ. ЯК [їак] МЕРТВОМУ ДУХИ, *ірон.* Зайвий, непотрібний. *Мин'ї твоїї ўспокої́єн'ї:а – їак ме́ртвому духи́* (89), 85, 470.

ДУХОПЕЛИ. ДАВАТЬ ДУХОПЕЛІВ [дава́т' духопéл'їў], *підсил.* Бити, карати. *Зóла дава́ла такі́х духопéл'їў, шо аж рука́ забол'їла* (74), 61, 298.

ДУША. АНГЕЛСЬКА [а́нгелс'ка] ДУША́, *схв.* Чиста, непорочна, благородна людина. *Що зроби́ла з собою? Прямо,шо а́нгелс'ка ду́ша!* (СКв), 220, 488.

ДУША́ ЗАМЕРЗА́, *підсил.* Про відчуття холоду. *От:акóїї холодри́ги ду́ша́ замерза́* (141), 95, 468.

ДУША́ ЗВЕРХУ. Незастебнутий верхній одяг. *Шче хо́лодно, а в'їн б'їга – ду́ша́ зве́рху* (95), 27, 68.

ЯК КІНСЬКА [їак'їнс'ка] ДУША́ ПЛЎТАТЬСЯ [плўта́ц'а], *ірон.* Поневірятися, блукати, не знаходити місця. *Їак'їнс'ка ду́ша́ плўтайи́ц'а, неприка́йаний* (74), 146, 181.

ТИНЯТИСЯ, ЯК КІНСЬКА [тин'атис'а, їак к'їнс'ка] ДУША́, *ірон.* Безцільно ходити; почуватися неприкаяним. *Шо ти, їак к'їнс'ка ду́ша́, тин'айи́с'а? ход'бі́ за їаку́ робо́ту ўз'а́ўс'а* (107), 180, 282.

ДУША́ НЕ З ЛОПУХА́, *схв.* Сміливець, відчаяка. *Їак ду́ша́ не з лопуха́, так і чо́рта ни бойи́ц'а* (28), 336, 472.

ДУША́ НЕ СТОЇТЬ [стойі́т'], *несхв.* Не хочеться; немає бажання, прихильності. *Ду́ша́ ни стої́їт' на ту свайбу́ йти – хоч р'їж* (453), 80, 435.

ДУША́ ПІД ВЎСТІЛКОЮ [... п'їд вўст'їлко́ю], *підсил.* Про страх, переляк, побоювання. *Їак а́лгибру одв'їча́т', так у ме́не ї ду́ша́ п'їд вўст'їлко́ю* (37), 171, 275.

ДУША́ ЦИГАНСЬКА [цига́нс'ка], *несхв.* Зрадливець; ненадійна, підступна людина. *Ни в'їр'у їа Та́н'ц'ї – цига́нс'ка ду́ша́* (473); *Та то ду́ша́ цега́нс'ка – їак не збрє́ше, так укра́де* (480), 16, 475.

ДУША́, ЯК [йак] У ЛАТИША́, *ірон.* Бідняк, неїмущий. *Шо ти за його́ йдеш, йак у його́ душі́, йак у латиші́?* (139); *Шо ж, йак у його́ н'ічо́го нема́є — ду́ша, йак у латиші́* (130), 85, 89, 117.

СОЛО́М'ЯНА [солóмйана] (ОЧЕРЕТ'Я́НА [очирит'я́на]) ДУША́, *знев.* Боягуз, страхополох. *То така́ солóм'яна душі́, шо вéчиром за забóр бой'іц'а вийти* (517), 5, 284.

ПОНЕСЛАСЬ [понислáс'] ДУША́ В РАЙ, *ірон.* Про початок якоїсь активної дії. *О! н'ішлá танц'увáт', ну - понислáс' душі́ ў рай* (142), 57, 474.

З ДУШІ́ [душ'і] ПРЕ, *несхв.* Несприйняття, огида; надмір. *Накуплю усього, що побачу, та й наїмся, щоб аж з душі́ перло!* (СКв), 153, 268, 480.

ЗА ВПОКО́Й [ўпоко́й] ДУШІ́ [душ'і], *рел.* За упокоєння, упокорення, вічний спокій. *За здра́в'їє і за ўпоко́й душ'і мо́лимос'а* (18), 13, 29, СКв, у в. пп.

СОБІ́ НА ДУШІ́ [соб'і на душ'і], *зрід.* Про себе, мовчки, подумки. *Кость, слухаючи (як Мелася читає книжки), якщо добре натрапить, то і заміча собі на душі́, щоб так і робити* (СКв), 99, 114.

ОД ДУШІ́ [од:уш'і], *схв.* 1. Широ, непідробно, нелукаво. *Од:уш'і пол'убили синка́, хоч і патранáтний* (337), 43, 478; 2. Щедро, не шкодуючи. *Мискі́ насипáла од:уш'і, аж чéриз край* (121), 145, 153; 3. Цілком, на повну силу, без останку. *Наході́лас'а за ц'ілий ден' од:уш'і* (299), 85, у б. пп.

ОД ДУШІ́ [од:уш'і] ОДПАДА́, *схв.* Про полегкість, позбавлення від клопоту. *Почу́ла, шо син верта́йц'а, — й од:уш'і одпа́ло* (476), 123, 170.

СТОЯ́ТЬ ПÉРЕД ДУШО́Ю [стойáт' пéрид душóйу], *підсил.* Обридати, заважати, вадити. *Стойі́т' і типéр пéрид душóйу, аж вéрне* (103), 52, 479.

МЛІ́ТИ ДУШО́Ю [мл'іти душóйу], *підсил.* Переживати, перейматися, уболювати. *Оцé дочка́ ў Хар'ков'і, а йа мл'і́у душóйу — йак вона́ там?* (75), 8, 184.

ДУШО́Ю ПЕРЕМЛІВА́ТЬ [душóйу перемл'іва́т'], *підсил.* Переживати, перейматися. *Йа душóйу перимл'і́ла — так за його́ бойáлас'а* (477), 56, 357.

З ДУШО́Ю РОЗДІЛ'Я́ТИСЯ [з душóйу розд'іл'я́тис'а]. 1. Помирати. *Шоб у́жé ти з душóйу розд'ілі́ўс'а нав'іки!* (320), СГр — Мнж, 304; 2. Зрід. Боятися, потерпати від страху. *Пришчу́рилас' у йáм'і — з душóйу розд'ілі́ўс'а* (484), 79.

ЗА ДУШО́Ю НІЧИ́ЧИРК [... душóйу н'ічичі́рк], *підсил., зрід.* Цілковита відсутність, брак (здеб. грошей). *За душóйу н'ічичі́рк, а на базáр' іду́ — мо́жи, йáкос' достáну* (504), 115.

ЗАКІ́СЛЮВА́ТЬ [закі́сл'ува́т'] ДУ́ШУ. Угамовувати голод або спрагу невеликою кількістю їжі чи рідини. *Пéрид ча́ркоу дай чим-небу́д' закі́сліт' ду́шу, а то сп'я́нчу́с'а скóро* (14), СГр — Мнж, 141, у б. пп.

КИ́СЛИТИ ДУ́ШУ. Покуштувати, небагато з'їсти. *Шче зран':á й до об'і́д ни при́йшло́с' і кі́сліт' ду́шу — так н'і́коли* (95), 39, у б. пп.

ДУ́ШУ ВИМА́ТУВАТИ, *підсил., несхв.* Тривожити, хвилювати, дратувати, діймати. *Ду́шу ви́йма́ють д'ітки, по́ки йі́х ві́рости́и* (201), 27, у б. пп.

ГУБІ́ТИ ДУ́ШУ, *несхв.* Учиняти злочин, порушувати релігійно-етичні норми. *Кра́сти ў л'удéй — то губі́ти ду́шу вов'і́ки в'і́к'і́ў* (213), 81, у б. пп.

ЗАКОЛУ́ПНУТИ ЗА ДУ́ШУ, *підсил., зрід.* Уразити, зачепити за живе, дійняти. *Там (у «Полтаві» Є. Гребінки) і таке́ буде, що хоч не хочеш, а зако́лупне тебе́ за ду́шу* (СКв), 287.

ЗА МІЛУ ДУШУ, *підсил.* Залюбки, охоче. *Описаў мак'ітру варéник'іў за мілу душу* (95), 9, 77, у б. пп.

НІ ЗА КОЗЛЯЧУ [н'і за козл'ачу] ДУШУ, *ірон.* Дарма, ні за щó. *Пропáў н'і за козл'ачу душу* (107), 50, 313.

ВИВЕРТАТИ ДУШУ. Розказувати потаємне, інтимне. *Йак вінйе лішкy, так і л'ізе вивертáти душу, нáче хто його прóсе* (338), 116, 483.

ДУШУ ВИЛИВАТИ. Довірятися, утаємничувати. *Йа йому душу вилила ўс'у, а в'ін продáў* (268), 13, 482.

У ДУШУ ГАДИТИ, *несхв.* Завдавати прикрощів, зраджувати. *Отáк у душу гáдит' – розказáт' ус'ім* (252); *Нагáдиў у душу, напл'уваў – і скріўс'а* (5), 48, 191.

У ДУШУ НАКАКАТИ, *зруб.* Підступно підвести, зрадити. *Жилі мірно, спокóйно, а то з'иніў менé – йак у душу накакаў* (481), 32, 200.

У ДУШУ НАСРАТЬ [насра́т'], *зруб.* Образити, підвести. *Йа до йéйі йак до дочкі одно́силас', а вона мин'і ў душу насра́ла!* (74), 41, 141.

ДУШУ ИЗВІРЯТЬ [изв'ір'áт']. Довірятися, покладатися, ділитися потаємним. *Тре́ба подру́г'і душу изв'ірит' – тод'і, мо́же, полéша* (106); *Изв'іра́ла душу до посл'ідн'ого* (150), 146, 181.

НА ДУШУ ІТИ, *схв.* Подобатися, позитивно сприйматися. *Шос' м'ін'і холоде́ц' с'огóдн'і на душу п'ішоў* (80), 176, 486.

ТРОВІТЬ [трові́т'] ДУШУ, *несхв.* Діймати, нагадувати неприємне, образливе, болісне. *Ни трові́ душу – шо коліс' було́, хай уже́ забуди́ц'а* (120), 83, 485.

ДУШЕПАРКА. ДУШЕПАРКА ГАСПИДОВА, *несхв., заст.* Горілка. *Проклята горілочка, чортів збитень, гаспидова душепарка* (СКВ).

ДЬОРКИ. ДАВАТЬ ДЬОРКИ [дава́т' д'óрки], *підсил., зрід.* Тікати, швидко зникати. *Йаг даў д'óрки, так т'іки його́ й ба́чила* (173), 25, 48.

ДЮНДІЛЬ. ДАТЬ У ДЮНДІЛЬ [дат' у д'ю́нд'іл'], *зруб.* Ударити в обліччя (ніс). *Надава́ў у д'ю́нд'іл' – до́ўго чу́хатимиц'а* (189); *Даў у д'ю́ндил', шо аж сукро́виц'а бри́знула* (283), 18, 347.

У ДЮНДІЛЬ [у д'ю́нд'іл'], *жарт.* Цілком, надто, до крайньої межі. *Прийшо́ў – змерз у д'ю́нд'іл' (93), 27, 338.*

ДЯДЬКО. НА ДЯДЬКА СПИХАТЬ [на д'áд'ка спиха́т'], *несхв.* 1. Перекладати на когось свої обов'язки. *Д'іти тво́йі – от і году́й, а не стиха́й на йако́гос' д'áд'ка* (280), 85, 487; 2. Перекладати провину на когось. *Ти на д'áд'ка не стиха́й, шо забо́р полама́ў – сам римонту́ іруй* (448), 5, 56.

ДЯДЬКО [д'áд'ко] БРАТУ СЕСТРИН ЗЯТЬ [з'áт'], *жарт.* Сумнівна рідня. *В'ін м'ін'і та́кій ро́дич – д'áд'ко бра́ту систри́н з'áт' (55), 95, 108.*

ЗАВТРА ДЯДЬКО [д'áд'ко] СОБАКУ ГОДУВАВ, *ірон.* Про недовіру до непевних обіцянок. *Шо, заўтра зроби́ши? ни на́да – заўтра д'áд'ко соба́ку годува́ў* (519), 100, 111.

ДЯДЯ. НА ДЯДЮ РОБІТЬ [на д'áд'у робі́т'], *ірон.* Працювати майже задарма. *Вихо́де, шо на д'áд'у робі́ла год'іў sóрок, бо йакá ж пéнс'і́йа? (200); Роби́т' на д'áд'у надойло́, хóчиц'а шос' і полу́чи́т' (493); А ў колхóз'і, шо – ни робили на д'áд'у, йак, бува́ло, на трудо́ден' о́авали пйáт' грам зирна́ ?(95), 105, 206, у б. пп.*

ДЯДЯ-ДОСТА́НЬ-ГОРО́БЧИКА [д'ад'а-достáн'-], *жарт.* Високий чоловік, хлопець. *Отóй, шо д'ад'а-достáн'-горóбчика, хай іде од глібішого бéрега* (489), 35, 86.

ДЯДЯ Ё́ДІК ПРИЙШО́В [д'ад'а Ё́д'ік прийшо́ў], *жарт.* Блювати, блювання. *Іяк нам'ішáйіш віпи́ўки, так д'ад'а Ё́д'ік і прихóде* (495), 23, 164.

ЗРОБИ́В ДЯДЯ НА СЕ́БЕ ГЛЯ́ДЯ [зробі́ў д'ад'а на себе гл'ад'а], *жарт.* Про недолугий результат якоїсь роботи. *Ну й табурéтку ти зварга́ниў – зроби́ў д'ад'а на себе гл'ад'а* (89), 7, 186.

ДЯ́ДЯ СТЬО́ПА [д'ад'а Ст'о́па], *ірон.* Людина (здеб. чоловік) високого зросту. *Три сiна, йа́к ус'і, а четвёртий – д'ад'а Ст'о́па, хоч горобц'і́ў дра́т'* (143), 34, 490.

ДЯ́ДЯ СТЬО́ПА СВИ́ТОФОР [д'ад'а Ст'о́па Св'ітофо́р], *ірон.* Дуже висока людина. *Сама́ вона́ манéнка, а чолов'і́к – д'ад'а Ст'о́па Св'ітофо́р* (315), 491, 492.

ДЯ́КУВАТЬ. ДЯ́КУВАТЬ, А́Ж ПІДСКА́КУВАТЬ [д'áкуват', аж п'ідска́куват'], *ірон.* Жартівливе висловлення вдячності. *Устай́ў з бри́чки й кажу́ – д'áкуйу аж п'ідска́куйу, шо п'ідвизли́* (500), 89, 175.

ДЯ́КУВАТЬ ПО СПИ́НІ КОЛЯ́КОЮ (КАЧА́ЛКОЮ) [д'áкуват' по спин'і кол'áко́у (кача́лко́у)], *ірон.* Бити, лупцювати. *Ія тоб'і́ д'áкуйу по спин'і кол'áко́у, шо з полу́чки полови́ну до с'імі́ї дон'іс* (167), 79, 118.

— Е —

Е́ДІК. Е́ДІКА ВИЗИВА́ТЬ [Е́д'іка визивáт'], *жарт.* Блювати. *Так перебра́ў, шо хоч Ё́д'іка визивáй* (498), 17, 494.

ЕЛЕКТРОВІ́НІК. Я́К ЕЛЕКТРОВІ́НІК [йак илектров'і́ник], *жарт.* Швидкий, меткий. *Хоч ба́б'і вóс'ім'іс'ат, а по хáт'і – йак илектров'і́ник* (190), 32, 63.

— Є —

Є. Є Й ПЕРЕ́Є <І ЗНА́Є, ДЕ ВЗЯ́ТЬ >[йе й перийé <і зна́йи, ди ўз'ат'>], *підсил.* Бути багатим, забезпеченим. *Та там так'і багач'і́, шо ў йіх йе й перийé – аж із ро́та ва́лищ'а* (122), 316, 330, 332.

ЄВГЕНЯ. К ЄВГЕ́НІ-ФЕ́НІ [к Йеўгéн'і-Фéн'і], *жарт.* Далеко, подалі, геть (іти, посилати). *Осточорт'і́ў ти м'ін'і' – чи ни п'ішóў би к Йеўгéн'і-Фéн'і?* (332), 281, 496.

ЄВРЕ́Й. ЄВРЕ́Й З ЛОПА́ТОЮ [йиўре́й з лопáто́у], *ірон.* Дивина, чудасія. *Ти мин'і́ шче розка́жі, шо ба́чціў йиўре́йа з лопáто́у, ага́?!* (106), 51, 499.

— Ж —

ЖА́БА. ТІ́КИ [т'і́ки] ЖА́Б КОЛО́ТЬ [колóт'], *ірон.* Про тупий ніж. *Хл'і́ба та́кім ножóм не одр'і́жиш – т'і́ки жа́б колóт'* (253), 78, у б. пп.

ВЕЛИЧА́ТЬСЯ, ЯК [велича́ц'а, йак] ЖА́БА БОЛО́ТОМ, *ірон.* Чванитися, гоноритися (здеб. безпідставно). *Вона́ свої́м горóдом велича́йц'а, йак жа́ба боло́том, поло́ла ўс'огó раз* (230), 76, 46, 91.

ЖА́БА ДА́ВЕ, *ірон.* 1. Про скнарість, жадібність. *Та йогó жа́ба да́ве на шкóлу дес'áтку дат'* (527), 110, 178; 2. Про заздрість. *Йі́йі ўже жа́ба да́ве шо ў ме́не йе р'асна́ ху́стка, а ў йе́йі – н'е* (114), 117, 510.

ЖА́БА ТІТЬКИ ДАЄ [т'і́т'ки дайé], *жарт.* Кінець, занепад, крах. *Тим помидóрам жа́ба ўже т'і́т'ки дала́* (116), 4, 327.

КА́ЖДА ЖА́БА СВОЮ́ КАЛЮ́ЖУ [свої́у кал'ўжу] ХВА́ЛЕ, *жарт.* Про свої егоїстичні, необ'єктивні пріоритети. *Шо йі́йі соплі́ва дити́на найлу́ч'а? ка́жда жа́ба свої́у кал'ўжу хва́ле* (251), 32, 53.

ЯК ЖА́БА НА БÉРЕЗІ [йак жа́ба на бе́риз'і], *ірон.* Сердитий, роздратований. *Лу́ч'и до йогó с'одн'і ни п'і́дохóд', бо йак жа́ба на бе́риз'і – сирди́тий* (50), 49.

ЯК [йак] ЖА́БА НА КЛА́ДКІ <ДУ́ТЬСЯ> [кладк'і <ду́ц'а>], *ірон.* Величатися, чванитися, зазнаватися. *Йак жа́ба на кладк'і ду́йц'а, бо да́чу купі́ли* (501), 96.

ЯК [йак] ЖА́БА НА ПО́МОЦІ [по́моц'і], *ірон.* Незручно, некомфортно. *Сид'ў на конц'і ла́ўки, йак жа́ба на по́моц'і* (115), 49, 92.

ЯК [йак] ЖА́БА ЗАСУ́ШЕНА, *знев.* Худий, нестатурний. *Хто з не́йу й тани́увáт' п'і́де, йак вона́ йак жа́ба засу́шена* (358), 502, 503.

ПОСИ́НІТЬ, ЯК [поси́н'іт', йак] ЖА́БА, *ірон.* 1. Дуже розгніватися. *Йак жа́ба посин'і́у й аж п'і́ниц'а од зло́ст'і* (30), СЮр, 170; 2. Дуже змерзнути. *Посин'і́у, йак жа́ба, а з воді́ ни ви́жси́ши* (155), СЮр, 182.

СКАКА́ТЬ, ЯК ЖА́БА НА ПРИ́ЗЬБУ [скака́т', йак ... на при́з'бу], *ірон.* Необачно сікатись у бійку із сильнішим. *Ска́чиши, йак жа́ба на при́з'бу, а тоді́ пла́кат' буди́ши, йак зарóбиши* (113), СЮр, 182.

ЯК ЖА́БА В КУШУ́РІ [йак ... ў кушур'і], *ірон.* Непомітно, замасковано. *Сиди́т' у бисе́ц'і, йак жа́ба ў кушур'і – йогó ни зра́зу й зам'і́тиши* (419), 226, 307, 503.

ЖА́БИ КВА́КАЮТЬ [ква́кайут'] У ЖИВО́ТІ [живот'і], *жарт.* Про сильне відчуття голоду. *Жа́би ква́кайут' у живот'і, а до об'і́ду и́че далéко* (115), 109.

ЖА́БИ КВА́КАЮТЬ У ЧОБО́ТЯХ [ква́кайут' у чобóт'ах], *жарт.* Про намокле взуття (чоботи). *Зн'іма́й обу́жку та но́ги суши́, бо жа́би ква́кайут' у чобóт'ах* (508), 84, 507.

ЖА́БИ ПО КОЛІ́НА [жа́б'і по кол'і́на], *жарт.* Дуже мілко. *Р'і́чичка на́ша так ви́сохла, шо жа́б'і по кол'і́на* (252), 54, 505.

ЯК НА ЖА́БИ ПІ́Р'Я [йак на жа́б'і п'і́р'я], *ірон.* Цілковита відсутність. *У ме́не грóши́й так бага́то, йак на жа́б'і п'і́р'я* (95), 112, 535.

ЖА́БО, ДЕ ТВОЄ́ [твое́] БОЛО́ТО, *ірон.* Про пихату, зрозумілу людину, скоробагачка. *Йак тепéр у йі́х грóш'і йе, так зо мно́йу й не бала́кайут' – жа́бо, де тво́є боло́то?* (519), 87.

ГОТОВИ́Й ЖА́БУ З'І́СТИ [... зйі́сти], *ірон.* Ладен на все; готовий на крайнощі. *Готóвий жа́бу зйі́сти, аби́ ті́ки кому́с' досо́ли́т'* (331), 104.

ПІ́ЙМА́ТЬ [п'і́йма́т'] ЖА́БУ НА ВУ́ДКУ, *ірон.* Піддурити, ошукати. *П'і́йма́ў жа́бу на ву́дку – оду́ри́ў Ул'áну* (70), СЮр.

ТЯНУ́ТЬ [т'ану́т'] ЖА́БУ ЗА ЖА́БРУ, *ірон.* 1. Повільно, нудно розповідати. *Ни т'ані жа́бу за жа́бру, хо́ц'а ж дослу́хат'* (512), 96; 2. Повільно робити, працювати. *Дава́й до дощчу́ вівиримо ст'іжсо́к, а то т'анут' жа́бу за жа́бру* (191), 102.

ЯК [йак] <ЖИВУ́> ЖА́БУ ПРОКОВТНУ́ТИ, *несхв.* Про відчуття й вираз бридливості, гидливості, відрази. *Шо ти скриві́ўс'а, йак жа́бу прокоу́тнуў'?* (95), 3, 141.

ЖАБКА. ЖА́БКИ ПУСКА́ТЬ [...пукáт'], *етн.* Кидати на воду пласкі камінчики, щоб ті стрибали поверхнею. *Жа́бки пукáли, шоб аж на той б'ік достри́бували* (20), 26.

ЖАБРИ. ЗА ЖА́БРИ БРА́ТИ, *підсил.* Ставити у безвихідь, примушувати. *Йак у м'і́л'іц'і́йі за жа́бри ўз'а́лі, так і при́знáўс'а* (270), 509.

ЖАР. ЖАР ЗАГРІ́БАТИ [загр'іба́ти], *схв.* Примирятися, заспокоюватися, нормалізовуватися. *Пола́йалис'а, почу́билис'а, а тепе́р на́да жар загр'іба́т' — хва́те!* (331), 236.

СОЛО́М'ЯНИЙ [соло́мйаний] ЖАР, *жарт.* Запальна вдача, бурхливе миттєве реагування; людина такого характеру. *То ни Га́л'ка, а соло́мйаний жар — пі́хне моминта́л'но, а тод'і ско́ро й одхо́де* (511), 80.

У ЖАР КИ́ДА. Ніяковіти, шарітися. *Про сва́тан':а ка́жут', а н'і́в'єсту ў жар кі́да* (80), 48, у б. пп.

ІЗ ЖА́РУ В ПО́ЛУМНЯ [ў по́лумн'а], *підсил.* Про чергову біду, гіршу за попередню. *То на́л'ц'а ўр'і́зала, а тепе́р ше но́гу вівихнула — і́ж:а́ру ў по́лумн'а* (515), 101.

ЖАРЕНЕ. ЖА́РЕНИМ ПА́ХНУТИ, *підсил.* Відчувається, існує небезпека, загроза. *Жа́риним запа́хло — порá т'іка́т', бо обйі́жчики ос'-ос'* (328), 85, 513.

ЖАТЬ. ЖАТЬ НЕ СІЯ́ВШИ [жат' ни с'і́йаўши], *несхв.* Здобувати, мати щось незаслужено, задарма, незаконно. *Шоб норма́л'но жит', на́да ж упирáц'а, заробл'а́т', а ўну́чка хо́чи ў́се полу́чит' надурн'а́к — жат' ни с'і́йаўши* (85), 3, 116, 330.

ЖВАЧКА. ЖВА́ЧКУ ЖУВА́ТИ, *ірон.* Довго, невиразно, нерозбірливо говорити. *Ти жва́чку ни жу́й, а ка́жі так, шоб йа роз'ібра́ла* (271), 143, 517.

ЖДАНИКИ. ЖДА́НИКИ ПОЇ́СТИ [пойі́сти], *жарт.* Довго чекати, не дочекатися. *Жда́ли ў го́ст'і, жда́ли та й жда́ники пойі́ли* (107), 91, у б. пп.

ЖДА́ТЬ ЖДА́НИКІВ [ждат' жда́ник'іў], *ірон.* Даремно чекати, сподіватися. *Айа́гжи, так в'ін то́б'і с'і́но привезе́ — жди жда́ник'іў* (331), 237.

ЖДА́ТЬ. ЖДА́ТЬ І ГО́ДІ СКАЗА́ТЬ [то й ка́жут' — «ждáт' і го́д'і сказа́т'»], *підсил.* Перестати чекати. *Йак до́ўго жда́т' і ни д'і́жда́ц'а, то й ка́жут' — жда́т' і го́д'і сказа́т'* (145), 82.

ЖДА́ТЬ-ПОЖДА́ТЬ [ждáт'-пождáт'], *підсил.* Довго чекати. *А ми сиди́мо, жда́т'-пожда́т' — нема́* (514), 5, у б. пп.

ЖЕЛІЗО. ЯК ІЗ ЖЕЛІ́ЗА [йак із жил'і́за], *підсил.* Твердий, міцний, витривалий. *У йо́го ру́ки, йак із жил'і́за — йак уз'а́ў за плéч'і, так син'а́кі й оста́лис'* (522), 67, у б. пп.

ЖЕНИЛО. ЖЕНИ́ЛО ВІРОСЛО, *жарт.* Про досягнення юнаком статевої зрілості. *Жиніло віросло – можна вже й до д'івок ходіти* (523), 59, у б. пп.

ЖЕНИ́ЛО ВІРОСЛО, А УМО́М НЕ ВІ́НЕСЛО, *ірон.* Про юнака-бовдура. *Нипон їмущий, бо хоч жиніло віросло, а умом ни вінесло* (104), 106, 518.

ЖЕНИХ. ДО ЖЕНИХА́, *ірон., евф.* До самця: на спарювання, злучання. *Свин'а он уже б'їсиц':а – до жиниха́* (151), 74.

ЖЕРЕБЕЦЬ. ДО ЖЕРЕБЦЯ́ [до жеребц'а́]. 1. *Вет.* Виявляти статево охоту (про кобилу). *До жеребц'а́ Зор'ку т'агне* (167), 106, 118, 190; 2. *Жарт.-ірон.* Виявляти статево охоту (про дівчину, жінку). *Шче д'іву́л'а-недоробток, а до жеребц'а́ уже кортіт'* (281), 4, 49, 50, 92.

ЖЕРТВА. ЖЕРТВА АБО́РТУ, *знев.* Кепська людина. *То нормал'н'ї л'уди, а то віродок – же́ртва абору́ту* (115), 70, 189.

ЖИВИЙ. ЄЛІ [й'ел'ї] ЖИВИ́Й ТА ТЕ́ПЛИЙ, *підсил.* Слабкий, виснажений, зморений. *З т'її́ роботи приходи́ла й'ел'ї жива́ та те́пла, а шче ж й'їсти гото́вит'* (254), 45, у б. пп.

ІЗ ЖИВИ́М ВИРИВА́ТЬ [і:живі́м вирива́т'], *несхв.* Відривати гудзик, гачок із шматком тканини. *Так розт'їба́, шо п'увиц'ї жи:ви́м вирива́* (521), 16, у б. пп.

ЖИВІ́ [жив'ї...] БУ́ДЕМ – НЕ ПОМРЕ́М, *ірон.* Висловлення стриманого оптимізму, надії на краще. *На сл'їдушчий год, жив'ї́ будим – ни помре́м, заведимо́ тил'атко* (162), 1, у б. пп.

ЖИВІ́Т. ЖИВІ́Т [жив'їт] ДО СПІ́НИ (ХРЕБТА́) ПРИЛІ́П, *ірон.* Про сильне відчуття голоду. *Так й'їсти хо́ц':а, шо жив'ї́т до спі́ни прилі́п* (520), 187.

ЗА ЖИВІ́Т [жив'їт] СМО́КЧЕ, *ірон.* Про сильне відчуття голоду. *Шос' об'їд прип'їзн'у́йц':а, а тут аж за жив'ї́т смокче* (272), 273, у б. пп.

ЗА ЖИВІ́Т ТЯ́ГНЕ [за жив'їт т'а́гне], *ірон.* Про відчуття голоду. *За жив'ї́т т'а́гне – так уже́ за ст'їл хо́чиц':а* (525), 10, 529.

ЧЕ́РЕЗ ЖИВІ́Т [жив'їт] СПИНУ́ ЧУ́ХАТИ, *ірон.* Про худу людину. *До то́го схуд, шо че́рез жив'ї́т можна спину́ чу́хати* (141), 1, 106.

ЖИВІ́Т [жив'їт] ТОВСТІ́Й, А ЛОБ ПУСТІ́Й, *знев.* Про дорослу нерозумну людину. *Уже́ ж ўзрб́слий, а розмишл'а́йїш, йак дити́на – жив'ї́т тоўсті́й, а лоб пусті́й* (77), 12, 190.

ЗАРОБІ́ТЬ НА ЖИВОТІ́ ЛЬО́ЛЮ [заробі́т' на живот'ї́ л'ол'у], *несхв., зрід.* Незаплановано завагітніти (про дівчину). *Куда́ йї́й робі́т', йаг уже́ заробі́ла на живот'ї́ л'ол'у* (503).

У ЖИВОТІ́ ТЬО́ХКАЄ [у живот'ї́ т'о́хкає], *ірон.* Про відчуття страху. *У живот'ї́ т'о́хкає, а йа че́рез поса́дку в'ел'і́ком нис'у́с'а* (530), 45.

У ЖИВОТІ́ [живот'ї́] ХОЛО́НЕ, *ірон.* Про відчуття тривоги, страху, небезпеки. *У живот'ї́ холо́не, а йду но́ч':у с:та́нц'ї́ї* (182), 91, 112.

ЖИВУ́ЛЬКА. НА ЖИВУ́ЛЬКУ [на живу́л'ку], *несхв.* Нашвидкуруч, абияк, попередньо. *На живу́л'ку намета́ла, прим'ї́р'а́йїм, а тод'ї́ застро́чимо* (177); *На живу́л'ку п'ї́нжак намета́ли* (203), 3, 8, 143.

ЖИД. ЖИД НА ГІМНІ́ (КУ́ЧІ) [г'ї́мн'ї́ (ку́ч'ї́)], *згруб.* Жадоба, скнара. *Н'ї́чо́го в'ї́н тоб'ї́ ни по́зіче – то жид на г'ї́мн'ї́* (114), 38, у б. пп.

ЖИД ПАРХАТИЙ, *знев.* 1. Образлива назва єврея. *Жид пархатий, а пііше, шо їкраїніиц' (103), 45, 526; 2. Сснара, скупар. Нїче й св'їи, а жид пархатий, бо просїу позїчит', а не даў (113), 77, у б. пп.*

ТРУСІТЬСЯ, ЯК ЖИД НА ГІВНІ [трусиц'а, йаг жид на г'їүн'ї], *зруб.* Бути жадним, скупим, неподільчивим. *У своїє їрємн'а нагр'їб багїцтва, а тепєр трусиц'а, йаг жид на г'їмн'ї – коп'їйки ни позїче (143), 13, у б. пп.*

ЯК [йак] ЖИД НА КУЧКАХ. 1. *Ірон.* Мерзнути, тремтіти від холоду. *Замєрз на в'їтр'ї, йак жид на кучка́х (127), 62, 531; 2. Несхв.* Жадібний, сснаристий, скупий. *Здр'а ви ў їого шо просїте, в'їн – йак жид на кучка́х (531), 18, у б. пп.*

ЯК ЖИД НА МОЛІТВІ [молїтв'ї], *знев.* 1. Про крикуна, галасливця. *Шо репитуїиш, йак жид на молїтв'ї – тїіше (91), 139, 201; 2. Про нерозбїрливе монотонне мовлення. Про шос' бормоче, йаг жид на молїтв'ї, а не добиру (163), 247, у б. пп.*

ЖИЖАКИ. <АЖ> **ЖИЖАКІ ТРУСЯТЬСЯ** [трўс'ац'а], *підсил.* 1. Про сильне бажання, непереборний потяг. *На тїнци' – так аж жижаки́ трўс'ац'а ў д'їўки (274), 124. 2. Про страх, жак. Жижаки́ трўс'ац'а, а йа мїмо поса́дки їду (39), 18, 534.*

ЖИЗНЬ. **ЖІЗНІ НЕ ЖАЛІТЬ** [жізн'ї ни жал'їт'], *підсил.* Про серйозність намірів, готовність жертвувати. *Жїзн'ї ни жалїє, а дочкў содер́же кул'тўрно (140), 51, у б. пп.*

РІШАТИ ЖІЗНІ [р'їшати жізн'ї], *підсил.* Убивати. *Р'їшў жізн'ї, і Бог мин'ї прости́т' (192), 86, у б. пп.*

КУЧЕРЯВА ЖИЗНЬ [кучир'ава жізн'], *схв.* Заможне, безбїдне, веселе життя. *Вїйшла за багїтого - от і кучир'ава жізн', повизло́ (150), 99, 359.*

ЖІЗНЬ НЕП'ЮЩА [жізн' непїўшча], *схв.* Тверезість, тверезий спосіб життя. *Нипїўшча жізн' кончилас'а – їпїєт' запїў (531); Пїї́нку бросїу – нача́ў нитїўшчу жи́зн' (268), 41, 80, 313, у б. пп.*

ЖИЗНЬ – НЕ СЌХАРЬ [жізн' – ни сїхар'], *ірон.* Про нележке, непросте життя. *І типєр жи́зн' – ни сїхар', а дїл'иш, мат', бїде и́че хўжа (520), 380, у б. пп.*

ЖІЗНЬ [жізн'] СОБАЧА, *несхв.* Кепське, негїдне життя. *Жї́лко, шо й у нас бу́ла жи́зн' собї́ча, ї у д'їтєй та́ка ж бїде (25), 48, у б. пп.*

НЕ ЖИЗНЬ, А СЛЬОЗИ [ни жи́зн', а сл'їзи], *несхв.* Кепське, складне життя. *І го́лод буў, і смєрт'ї бїчили, і с'їчїс ни пої́миш, шо – ни жи́зн', а сл'ї́зи (494), 106, у б. пп.*

НИ ЖИЗНЬ [ни жи́зн'], А МАЛІ́НА, *схв.* Привільне, забезпечене, комфортне життя. *Д'їти ви́ўчили́с'а, хара́шo заробл'ї́їут', усє ў їого їє – ни жи́зн', а ма́ліна (494), 112, у б. пп.*

ЖИЗНЯ/ЖИЗЬ. **ЖІЗНЮ** [жізн'у] **ПОКО́ЦАНІЙ**, *підсил.* Досвідчений, бувалий. *Жї́зн'у по́коцаний хара́шo, бо проїшоў і Крим, і Рим (425), 129, 456.*

УСІЮ ЖІЗНЮ [ус'ў жи́зн'у]. Увесь час, тривалий період. *Ї́ак по́жинїли́с', так ус'ў жи́зн' у ти менє ри́ўнуїиш (96), 189, у б. пп.*

ЖІЗЬ [жіз'] КВАДРА́ТНА, Б'Є [бїє] **УГЛї́АМИ**, *жарт.* Про непросте, важке життя. *Жї́з' квад́ратна, бїє углї́ами – та́ко ва́жко бу́ва (532), 95.*

ЖИЛА. ОД ЖИЛ ДО ПА́ЖИЛ, *підсил.,заст.* Уся істота, увесь організм. *Вишептати (уроки) од жил до пажил* (СГр – Мнж).

ЖІЛИ РВА́ТИ, *підсил.* Важко, виснажливо працювати. *Жіли рва́ли на тих пен'ках, по́ки розкорчува́ли* (360), 115, у б. пп.

ЖИЛІЗО. КУВА́ТЬ ЖИЛІЗО, ПО́КИ ГАР'ЯЧЕ [кува́т' жил'ізо, по́ки гар'аче], *підсил.* Поспішати, користатися сприятливими умовами. *По́ки де́шево прода́йут' – купу́й, куй жил'ізо, по́ки гар'аче* (117); *Куй жил'ізо, по́ки гар'аче – би́рї д'ї́ку, по́ки молода́* (47), 29, 83, 96.

ЖИЛКА. АЖ ЖИЛКИ ТРЯСУ́ТЬСЯ [тр'асу́ц':а], *підсил.* Про вияв сильних почуттів, бажань. *Так на ту д'ї́скот'е́ку рве́ц':а – аж:ї́лки тр'асу́ц':а* (255), 239.

ЖИЛЬОТКА. ОД ЖИЛЬО́ТКИ [жил'о́тки] РУКАВА́, *ірон.* Нічого. *Хто шо получи́ў од роді́тил'ї́, а йа – од жил'о́тки рукава́* (538), 7, 256.

ЖИР. НУТРЯ́НИЙ [нутр'аній] ЖИР. Здір. *Нутр'ані́м жи́ром натре́ ма́ти, ї́ку́та – і йак руко́й зн'і́ме* (541), 96, у б. пп.

ЖІРОМ (СМА́ЛЬЦЬОМ [смáл'ц'ом]) ОБРОСТА́ТЬ [(смáл'цом) оброста́т'], *жарт.* Багатіти, заможнішати. *На́чи неда́ўно одстро́ї́лис'а, заході́лис'а фёрми́рствувати, а жи́ром у́же оброста́йут'* (540), 31, у б. пп.

ЖІРОМ (СМА́ЛЬЦЬОМ [смáл'ц'ом]) СХО́ДИТИ, *підсил.* Бути надто гладким, товстим. *І ни жа́рко, а в'ін сопé, жи́ром сходе́* (539), 33, 117.

ЗАЛИВА́ТИ ЖІРУ (СМА́ЛЬЦЮ [смáл'ц'у]) ЗА ШКУ́РУ, *підсил.* Дозоляти, допікати, нервувати. *Ну й зали́а́ ж ти мин'ї́ жи́ру за шку́ру, шче раз почу́йу – убі́у* (193), 537, у б. пп.

ІЗ ЖІРУ ПУ́ХНУТИ, *підсил.* Бути занадто товстим, жирним; мати надто великі статки. *Одн'ї́ жс:ї́ру пу́хнут', друг'ї́ куско́м хл'ї́ба нужда́йуц':а* (470), 36, 145 536.

ЖИРАХВА. ЯК [йак] ДО ЖИРА́ХВИ ДОХО́ДЕ, *глуз.* Про загальмовану реакцію, зволікання з відповіддю. *Йак до жи́рахви до́ходе, а ў́же да́ўно зву́* (237), у б. пп.

ЖИРНО. ЖІ́РНО ДУ́ЖЕ, *підсил.* Надто, надмірно. *Шче то́б'ї́ й маши́ну од:а́й – чи не жи́рно ду́же?* (77), 34, у б. пп.

ЖИРОК. ЖИРО́К ЗАВ'АЗУ́ЄТЬСЯ [зав'ї́зу́єц':а], *схв.* Стан і відчуття ситості, наїденості. *П'ї́ду по́лэ́жу, хай жи́рок зав'ї́зу́єц':а* (94), 95, у б. пп.

ЖИСТЬ. НІ В ЖІ́СТЬ [н'ї́ ў́ жї́ст'], *підсил.* Ніколи, за жодних умов. *Н'ї́ ў́ жї́ст' йа йо́му́ ни прост'у́, шо д'ї́те́й брóси́ў* (33), 123, у б. пп.

ЖИТО. ХОВА́ЙСЯ [хова́йс'а] В ЖИТО <ВСЕ ЖИВÉ І МЕРТВЕ>, *жарт.* Загроза, небезпека. *Хова́йс'а ў́́ жи́то – ба́т'ко сирді́тий іде́* (543), 70, 108.

ЖИТЬ. КУЧЕР'Я́ВО ЖИТЬ [кучир'áво жит'], *схв.* Жити в достатку, комфортно, заможно. *Це ми хир'ї́им, а д'ї́путáти кучир'áво жи́вут'* (542); *Сус'ї́д да́ўно ў́́же жи́ве кучир'áво – ни нужда́йї́ц'а н'ї́чим* (189), 10, 143, 397.

ЖІНКА. ЖІ́НКА ЛЕ́ВА [ж'ї́нка л'éва], *ірон.* Коханка. *Ти ду́майш, шо йа ни дога́дуї́с', ск'ї́ки ў́ тебе́ ж'ї́но́к л'éвих бу́ло?* (84); *Зав'ї́ собі́ ле́ву жи́нку, а до зако́н:ої́ ў́́же й рї́дко хóде* (213), 11, 92.

ЯК ЖІ́НКА [йак ж'ї́нка] БЕЗ СРА́КИ, *згруб.* Про якийся безумовний атрибут, щось самозрозуміле. *Дв'ї́р б'ї́з хаз'а́йї́на, йак ж'ї́нка б'ї́з сра́ки* (456), 83, 275.

ОДДАЙ ЖІНКУ ДЯДІ, А САМ ІДИ ДО ТЬОТІ [од:ай ж'інку, ... т'от'і], *ірон.* Про невчасну, невігідну позичку, неадекватний обмін. *Позичиў на ўрёміа кумов'і гостру стамёску, а сам доўбу тупоіу – од:ай ж'інку д'ад'і, а сам іди до т'от'і* (101), 73, 202.

ЖЛОБ. ЖЛОБ НА КОЛЁСАХ, *знев.* Скупий, скнара. *Сус'ід – то жлоб на колёсах, – і йе, а й рубл'а ни даст'* (257), 118, у б. пп.

ЖМЕНЯ. В ОБІДВІ ЖМЕНИ [в обідв'і жмён'і], *підсил.* Багато, немало. *Ага, получиш ти ў мене на л'ісапёд – в обідв'і жмён'і!* (145), 540, у б. пп.

У ЖМЁНЮ [жмён'у] НЕ ВБРАТИ, *підсил.* Про відносно великий розмір (фрукт, овоч). *Картёшка була, шо і ў жмён'у не ўбереш* (515), 123, у б. пп.

ПОПАСТИСЬ У ЖМЁНЮ [попастис' у жмён'у], *несхв.* Бути несамостійним, залежним. *Попаў у жмён'у до т'ошч'і – пиши пропало* (520), 60, 511.

ЖМОТ. ЖМОТ БАЗАРНИЙ, *знев.* Скупар, жадоба. *Шо, ни дасі косі хоч на ўрём'а? жмот базарний ти посл'і ц'ого* (12), 27, 116.

ЖМУРКИ. ЗІГРАТЬ [зігра́т'] У ЖМУ́РКИ (ЖМУРКА́), *ірон.* Померти. *Ужэ й д'ід даўно з'іграў у жму́рки, а баба шче живе́* (136), 42, 275.

ЖНИВА. ЯК [йак] ЖНИВА́, ТАК І ЖІНКА [ж'інка] КРИВА́, *ірон.* Про неталан, нещасливий збіг обставин. *У ўс'іх усё нормално, а тут збирёс'а шос' ізробит', а шос' ни так, отó мин'і – йак жнива́, так і ж'інка крива́* (154), 195.

ШО ЖНИВА́, ТАК І ДИТІНКА НОВА́, *ірон.* Про часте народжування, багатодітність. *У т'ій с'іміі шéстиро д'ітэй, а це шче й с'о́мого ждóут' – шо жнива́, так і диті́нка нова́* (108), 33, 202.

НІКОЛИ, ЯК [н'іколи, йак] У ЖНІВА, *підсил.* Зовсім бракує часу. *Тут н'іколи, йак у жнива́, а то шче гóст'і доўгохвóст'і прийі́хали* (107), 84, 518.

ЖОЛО. ЖОЛА́ ДАВАТИ, *ірон.* Дошкуляти зауваженнями, докорами. *Ти не ўтёрпиш і жола́ дасі – помóучала б* (73), 92, у б. пп.

ЖОЛУДОК. НЕЗВА́РЕННЯ [незváрен':а] ЖОЛУ́ДКА, *мед.* Нестравність. *Йак незváрен':а жолу́дка – зава́руй приворо́ти* (110), 12, 37.

ЖОЛУДОК ДО ХРЕБТА́ ПРИЛІ́П, *ірон.* Про сильне бажання їсти. *Б'іго́м готóу шо-не́буд', бо ў мене ўже жолу́док до хребта́ прилі́п* (117), 114, 178.

ЖОНА. МУЖНЯ́Я [му́жн'айа] ЖОНА́. Заміжня жінка. *Ни йака́ там гул'а́шча, неприка́йана, а му́жн'айа жона́* (106), СКв, 24, 114.

ЖОПА. ЖОПА В МІЛІ [... міл'і], *згруб.* Про велике навантаження, значні зусилля. *Ц'і́ле ўтро с'огóдн'і по базар'у б'і́гала, шука́ла п'ідро́шчиних курча́т – ус'а жо́па ў міл'і!* (492); *В:ес' ден' ни розгина́йімос'а – жо́па ў міл'і, а в'ін у т'ін'і сиді́т' – кні́жку чита́* (524), 104, 141.

ЖОПА МОТУ́ЗЯНА [мотуз'ána], *жарт.* Пустун, шибеник (здеб. про дітей). *Прис'а́д', заспоко́йс'а – жо́па мотуз'ána* (78), 4, 95.

ЖОПА ОБ ЖО́ПУ – <І ХТО ДА́ЛЬШЕ [дал'ше] ОДСКО́ЧЕ>, *ірон.* Розлучитися, розійтися. *Йак так жит', то лу́ч':е жо́па об жо́пу – і хто дал'ше одско́че* (159), 191.

ЖО́ПА (СРА́КА) МІ́СТА [м'іста] ШУКА́, *підсил.* Про втому, бажання відпочити. *Прийі́деш з ла́нки – жо́па м'іста шука́, а дома́шн'у ж робо́ту трéба по́рат'* (95), 16, у б. пп.

ЖОПА З РУЧКОЙ, *згруб.* Кепська людина; нікчема. *Жопа ти з ручкой, а ни мужік, бо йакиш кáжиши шо, то трéба робіт' (175), 75, 346.*

<ТОРОХТІТЬ,> ЯК ЖОПА ПІД КУЩОМ [*торохт'іт'*] йак ... п'ід кушчóm], *згруб.* Швидко й нерозбірливо говорити. *Мóжиши мéдл'ан'іши говоріт', а то торохтіш, йак жопа п'ід кушчóm (176), 181.*

ЖОПА ЖОПІ РАЗНИЦЯ [... жоп'і різниц'а], *згруб.* Усі люди різні. *Ни на́да р'і́н'а́т' йіх – жо́па жо́п'і різниц'а (494), 331.*

ГОЛА ЖОПА, *згруб.* Бідний, неімуший. *Уз'а́ў за се́бе з го́лой жо́пой – н'ічо́го ни принисла́ нив'і́стка (143), 240.*

ДО ВСЯКОЇ [у́с'ако́ї] ЖОПИ ЗАТИЧКА, *згруб.* Про людину, що недоречно й безцеремонно втручається у чужі справи, розмови. *Л'і́зиши не ў свої́е, шо тебе́ не касáйц'а – до ўс'ако́ї жо́пи за́тичка (152), 27.*

ДО ЖОПИ (СРАКИ) ДВЕРКА, *згруб.* Дурниця, непотріб, зайвина. *Шо ти мин'і кáжиши, то до жо́пи двéрка – і слуха́т' ни хо́чу (16), 275.*

ЗНАТИ <ТІКИ [т'і́ки]> З ЖОПИ <ТА> В РОТ, *ірон.* Нічого (мало) не знати; мати примітивне уявлення. *По́ки мали́й, ото́ тоб'і́ й зна́ти – іж:о́пи ў рот (4), 103, 194.*

ЯК [йак] З ЖОПИ (сра́ки) ВІЙНЯТИЙ [ві́йн'атий], *згруб.* Пом'ятий, неохайний (здеб. про одяг). *Шо ти оце́ йак ж:о́пи ві́йн'атий – ход'бу́ погла́ди́с'а (331), 83.*

СИДІТЬ НА ЖОПІ РІВНО [сид'і́т' на жо́п'і р'і́ўно], *ірон.* Зберігати спокій, не нервуватися. *Ну й шо, шо грóш'і за́канчу́йц'а – йа́кос' та бу́де, а по́ки сиди́ на жо́п'і р'і́ўно (501), 275.*

ЗАГОРІЛАСЬ В ЖОПІ [загор'і́лас' ў жо́п'і] ВАТКА, *ірон.* Нетерплячка, нестримне бажання діяти. *Загор'і́лас' ў жо́п'і ва́тка, ото́ й помча́лас' н'і св'і́т, н'і зор'а́ (58), 258.*

ЗАГОРІВСЯ В ЖОПІ ЛЬОН [загор'і́ўс'а ў жо́п'і л'он], *ірон.* Нетерплячка, нестримне бажання діяти. *Загор'і́ўс'а ў жо́п'і л'он – за́м'іж припекло́ (106), 361, 381.*

У ЖОПІ <БУТЬ, ОКАЗУВАТЬСЯ> [у жо́п'і <бут' о́казува́ц'а>], *глуз.* Опиняється у скруті, безвиході. *Набра́ўс'а долг'і́ў, а йак од:авáт' – так у жо́п'і о́казáўс'а (249), 519, у б. пп.*

У ЖОПІ [жо́п'і] ДНА НЕМА́, *знев., зрід.* Скнара, жадоба. *Ох і жа́дний – у жо́п'і дна́ нима́ (329), 79, 170.*

ЯК <У ВОЛА́> В ЖОПІ ПОБУВАТЬ [йак ... ў жо́п'і побува́т'], *згруб.* Бути пожмаканим, пом'ятим (здеб. про одяг). *Погла́ди́ўс'а б, а то штані́ – йак у вола́ ў жо́п'і побува́ли (277), 502, у б. пп.*

ЗДАЛО́СЯ, ЯК НА ЖОПІ (СРА́КИ) ВОЛО́ССЯ [здало́с'а, йак на жо́п'і (сра́к'і) воло́с'а], *згруб.* Про зайву, непотрібну річ, дію. *Мин'і́ те зам'іж':а здало́с'а, йак на жо́п'і воло́с'а (13), 116.*

ХОЧ ЖОПОЙ ЇЖ [йі́ж], *згруб.* Надто багато. *Так йа́блук уроді́ло – хоч жо́пой йі́ж (504), 23.*

ХОЧ ЖОПОЙ (СРАКОЙ) ЖУЙ, *згруб.* Забагато, неймовірно велика кількість. *У тих банд'юг гробіший – хоч жопою жуй, а прости́х л'уде́й обкрада́ють'* (503), 3, 112.

ЖОПОЙ ЧУТИ, *згруб.* Передчувати, відчувати заздалегідь. *Жопою чу́йу, що б'іда́ буде* (81), 27.

ГОЛОЮ ЖОПОЮ ПО АСВА́ЛЬТУ [голо́йу жо́пойу по асва́л'ту], *ірон.* Щось не може реалізуватися з вагомих причин. *Ага́, по́йідиши на мо́ре? за шо? –го́лойу жо́пойу по асва́л'ту!* (494), 61.

РОБИ́ТЬ ЖОПОЮ НА (ПО) ЛА́ВЦІ [ро́біт' жо́пойу на (по) ла́ўц'і], *ірон.* Нічого не робити; сидіти. *Йака́ с:та́ріх баб'і́у робо́та? робо́мо в:ес' ден' жо́пойу по ла́ўц'і* (114), 176, 380, у б. пп.

БРА́ТЬ [брат'] ЗА ЖО́ПУ (СРА́КУ, Я́ЙЦЯ [йа́йц'а]), *згруб.* Викривати, розвінчувати, ставити у безвихідь. *Йак бу́лгакт'і́ра рив'і́зіа ў́з'ала́ за жо́пу, так швиде́н'ко призна́ўс'а й ві́даў соо́бщник'і́у* (265), 297, 457.

РВА́ТЬ (ДРА́ТЬ) [рват' (драт')] ЖО́ПУ (СРА́КУ), *знев.* Вислужуватися, підлабузнюватися; демонструвати відданість, старанність. *Т'і́ки шо́б харо́шим пе́рид нача́л'ством бут', в'ін жо́пу рве – шо́б зам'і́тили* (26), 162, 429, у б. пп.

<У> ЖО́ПУ ПРИПІ́КА [прип'і́ка], *підсил., ірон.* Виникає якась нагальна потреба. *Жо́пу припи́кло – купи́ла, а кудá д'і́нис'а?!* (315), 157.

НЕ ВМІ́ЄШ СРА́ТЬ [ни ў́м'і́йш срат'] – НЕ МУ́ЧАЙ ЖО́ПУ, *згруб.* Рекомендація не займатися тим, що погано знаєш. *Чо́го ўо́го бу́ло на дима́р' л'і́зти б'і́літ', ни ў́м'і́йш срат' – ни му́чай жо́пу* (315), 88.

РОБИ́ТИ ЧЕ́РЕЗ ЖО́ПУ, *згруб.* Робити недбало, абияк. *Йака́с' йа ста́ла пот'е́р'ана, шо ни зроби́ў, усе́ че́риз жо́пу – н'ічо́го то́лком ни вихо́де* (315), 154, у б. пп.

ЗА ЖО́ПУ І В КОНВÉРТ, *жарт.* Про покарання, репресії, ув'язнення. *Пи́ў, бу́йа́ниў, по́ки м'і́л'і́ц'і́а при́йі́хала – і за жо́пу і ў конвéрт* (122), 242, у б. пп.

КУПІ́ТЬ – ЖО́ПУ ОБЛУ́ПІТЬ [купі́т' - жо́пу облупі́т'], *згруб.* Сумнів у можливості щось придбати (через безгрошів'я). *Ото́ про́сиши у ма́тир'і шо́б купи́ли пал'то́, а вона́ – «ку́пим – жо́пу облупі́м!»* (153), 44.

ЗАГЛЯ́ДАТИ [загльа́дати] В ЖО́ПУ, *згруб.* Годити, догоджати, принижуватися. *Ск'і́ки т'і́й дити́н'і ў жо́пу не загл'ада́й, а воно́ так і ни слуха́йц'а* (492), 345, у б. пп.

У ЖО́ПУ СТРИ́ЛЯТЬ [стр'і́л'а́т'], *згруб.* Зненацька, несподівано виникнути, з'явитися (думка, ідея). *Й:ак у жо́пу ўо́го стр'і́л'ну́ло – н'ідхвати́ўс'а, поб'і́г куди́с'* (155), 112.

Я́К [йак] У ЖО́ПУ РА́НЕТИЙ, *ірон.* Хапливий, метушливий, знервований. *Мота́йц'а по дво́ру, йак у жо́пу ра́ніта, т'і́ки суйі́тиц'а, а по́мошч'і – н'і́яко́й* (52), 100, 171.

ЖО́ПУ ЛИ́ЗАТИ (ВИ́ЛІ́ЗУВАТИ), *згруб.* Підлабузнюватися, запобігати ласки, принижуватися. *Хто нача́л'ству жо́пу лі́же, той шос' і полу́ча – то ші́хвир, то це́мент* (492), 363, у б. пп.

ЗА ЖО́ПУ (СРА́КУ) БРА́ТИ, *підсил.* Розкривати потаємне, приховуване. *А йак м'і́л'і́ц'і́а за жо́пу ў́з'ала́, так і ві́даў* (171), 63, у б. пп.

ЖОРНА. <ТОРОХТІТЬ,> ЯК ПОРО́ЖНІ [<торохт'іт'> йак порóжн'і] ЖО́РНА, *ірон.* Довго, швидко й беззмістовно говорити. *Його́ ни перислу́хайиш – торохті́т', йак порóжн'і жо́рна* (164), СЮр, 380.

ЖРАТЬ. ЖРАТЬ – НЕ СРАТЬ, МО́ЖНА Й ПІДОЖДА́ТЬ [жрат' – ни срат', мо́жна й п'ідожда́т'], *згруб.* Репліка на настійне вимагання їсти. *Приб'і́г, ни ўсп'і́у с'істи за ст'іл – дава́й. Жрат' – ни срат', мо́жна й п'ідожда́т', по́ки догото́ўл'у* (171), 85.

ДЕ ЖРАТЬ, ТАМ І СРАТЬ [де жрат', там і срат'], *згруб.* Про недбалість, неохайність. *У нас л'юди́ так'і́ п'ішли́, шо́ вес' л'іс у бума́жках і паке́тах – де жо́рали, там і сра́ли* (315), 243.

<ТІКИ> ЖРАТЬ ТА СРАТЬ [<т'іки> жрат' та срат'], *згруб.* Про неробство, паразитування, утриманство. *Жрат' та срат' ус'і́ ум'і́ють, а от заробл'а́т' – н'і* (494), 6, 23, у б. пп.

ЖУЖАЛИЦЯ. <КРИВІТЬСЯ,> ЯК ЖУ́ЖАЛИЦЮ Ї́СТИ [<криві́ц'а,> йак жу́жалиц'у ї́сти], *підсил.* Виявляти незгоду, зневагу, невдоволення, зверхність. *І́а до його́ ладко́м, по-ўс'а́кому, а в'ін – йак жу́жалиц'у ї́ст', так його́ крі́ве* (285), 85, 164.

ЖУК. ГРО́ЗНИЙ, ЯК [йак] ЖУК НАВО́ЗНИЙ, *ірон.* Про людину бундючну, яка намагається вселити страх. *На тебе́ поді́вис'а, так хоч л'ака́йс'а – гро́зний, йак жу́к наво́зний* (84), 278.

ЖУК КОЛОРА́ДСЬКИЙ [... колора́ц'кий], *знев.* Ница, нікчемна людина. *Питро́ – це жу́к колора́ц'кий – ниго́дний п'ідл'а́к* (100), 86, 341.

ЯК ЖУК У НАВО́ЗІ КОПА́ТЬСЯ [йак жу́к у наво́з'і копа́ц'а], *знев.* Повільно, мляво робити. *Йак жу́к у наво́з'і копа́йс':а – і́нший сто́ раз у́же зроби́ў би* (241), 63, 67.

КОПА́ТИСЯ, ЯК [копа́тис'а, йак] ЖУК НАВО́ЗНИЙ, *знев.* 1. Надто повільно щось робити. *Копа́йс'а, йак жу́к наво́зний – п'ішли́, бо маши́на ни́ бу́де жо́дат'* (404), 506; 2. Виконувати примітивну, брудну роботу. *На хве́рм'і́ ни́просто́ робі́т' – копа́йс'а, йак жу́к наво́зний* (494), 510.

МА́ЙСЬКИЙ [ма́йс'кий] ЖУК, *ент.* Хрущ. «Хрушч'і́ над ві́шн'ами́ гуду́т'» – *то́ же ма́йс'к'і́ жу́кі гуду́т'* (223), 83, 366.

ЯК [йак] ІЗ ЖУКА́ МОЛОКА́, *ірон.* Немає жодної користі, зиску з когось. *З то́го з'а́т'а по́л'зи – йак і́ж:ука́́ молока́* (91), 95.

ЖУ́КІ В ГОЛОВІ́ [ў́ голов'і́], *несхв.* Головний біль. *Прости́, шо́ кричу́ – так'і́ жу́кі ў́ голов'і́* (82), 516.

ЖУ́КІ В ГОЛОВІ́ [голов'і́], *знев.* Дурень, недоумок. *Шо́ ж, шо́ ў́ його́ жу́кі ў́ голов'і́, а́ мі́мо рта́ ло́жки ни́ пронисе́* (115), 4.

ЖУ́КІ ЗБИРА́ТИ, *жарт.* Блювати з перепою. *Ду́жи, мат', ве́сило погу́ла́ў, шо́ ў́же дру́гий де́н' жу́кі збира́йиш!* (522).

ЖУПАН. САМ У ЖУПА́НІ, А ГУ́ДЕ В КАРМА́НІ, *ірон., заст.* Про удавану багатість. *Зві́сно, панське́ ді́ло, сам у жу́пані, а́ гуде́ в карма́ні* (СКв).

ЖУРБА. ЖУРБА́ СОРО́ЧКИ НЕ ДА́Є [... ни да́йе], *ірон.* Несхвалення туги, зневіри, розпачу. *Шо́ жу́риц'а́, йак гр'а́д ши́бки поби́ў – х'і́ба́ ти́ винувáт, а́ жу́рба́ со́рочки́ ни́ да́йе* (127), 95.

ЖУЧОК. ПОПАВСЯ, ЖУЧКУ, ПАНОВІ У РУЧКУ *ірон., заст.* Про скруту, непереливки. *Попався, жучку, панові.у ручку! От халепа буде* (СКв).

— 3 —

ЗАБІГТИ. ГАЛАСВИТА ЗАБІГТИ [галасв'іта заб'ігти], *підсил.* Утекти, забігти далеко, невідомо куди, кудись. *От:акійі ж'інки і йа б галасв'іта заб'іг, бо з неїу жит' нивозмóжно* (196), 87, 340.

ЗАБЛУДЬКИ. ЗАБЛУДЬКІВ ОБ'ІДАТЬСЯ [заблуд'к'іу обйідац':а], *ірон.* Блукати, збиватися з дороги у знайомій місцевості. *Чи ти заблуд'к'іу обйіу'с'а, шо свого горóду ни найдиш?* (252), СЮр, 173.

ЗАБОЙЦІ. ЗАБОЙЦІ МОЧИТЬ [забойц'і мочит'], *несхв., зрід.* Набридати, надокучати. *Ск'іки в'ін ужé забóйц'і мочитиме – у нас ужé сил нема* (95), 94.

ЗАБОР. ДЕРЖАТЬСЯ, ЯК СЛПІЙ ЗАБОРА [диржац':а, йак сл'іпий ...], *ірон.* Відстоювати, захищати свою думку, позицію. *Йак упрéц':а, шо так, то дёржшц':а, йак сл'іпий забóра* (190), 244.

У ЗАБОРА <ТОЖЕ> ОЧІ Є [...óч'і йе], *ірон.* Про неможливість сховатися, сховати. *Хоч аж увéчир'і м'ішкі носіли, а йіх уп'іймано, бо ў забóра тóжи óч'і йе* (118), 189.

ЯК ПІД ЗАБОРОМ ВІСПАТЬСЯ [йак п'ід ... віспац':а], *ірон.* Мати неохайний вигляд. *Ти, д'іўко, шо – йак п'ід забóром віспалас'а? п'іді ўмійс'а й рошчишис'* (74), СЮр, 296, 300.

НАШОМУ ЗАБОРУ СІМНАДЦЯТИЙ [с'імнац':атий] ТИН, *ірон.* Дуже далекий родич. *Коліс' ма́ма й зга́дувала його́, шо в'ін йакійіс' чотириўродний плим'ін:ик, одне́ сло́во – на́шому забóру с'імнац':атий тин* (83), 114, 372.

ЗАБУТИ. ЗАБУТЬ І ЗВАТЬ [забут' і зват'], *підсил.* Цілком, остаточно забути; ніколи не згадувати. *Про пер́вого чолов'іка й ни зга́дуїу – забу́ла і зват', бо ни́хорóший* (287), 517.

ЗАВЕДЕННЯ. ЗАВЕДЕННЯ [заведén':а] ШОБ НЕ БУЛО́, *підсил.* Про винищення, викорінення, відмовляння. *Кро́л'іу розпрóдаў, пор'ізаў – заведén':а шоб ни бу́ло* (171), 521.

ЗАВЕДУЩИЙ. ЗАВЕДУЩИЙ ЧУЖІМ ХАЗЯЙСТВОМ [зав'едушчий ... хаз'айством], *знев.* Приймак. *Пóсл'і во́їні зра́зу пристаў до одні́їєї ўдові – так і жи́вуть, а ми см'і́їмо́с'а, шо заўчу́х – зав'едушчий чужі́м хаз'айством* (92, 129, 164).

ЗАВИДКИ. ЗАВИДКИ Б'ЮТЬ (ТРЯСУТЬ, ТІПАЮТЬ) [... бйут' (тр'асут', т'іпайут')], *ірон.* Стає заздрісно. *Чéриз той плато́к на Га́лц'і мене́ ў́же за́видки бйут'* (344), 3, 52.

ЗАВИСТЬ. ЗАВИСТЬ [завист'] БЕРЁ. Стає заздрісно. *За́вист' берé сус'і́ду, шо ў ме́не ўсе хара́шó – і чолов'і́к пўтн'і́й, і д'іти* (7), 147.

ЗАВИЧКА. ЗАВИЧКУ БРАТИ. Звикати. *Я й завичку не брала уде́нь спати* (СГр – Зміев. у), 267.

ЗАВІЙНИЦЯ. ЯК НА ЗАВІЙНИЦЮ <КРИЧАТЬ> [йак на зав'їйниц'у <крича́т'>], підсил. Голосно кричати. *Йак у живот'ї забол'їло, так крича́ло, йак на зав'їйниц'у* (196), 69.

ЗАВІЙОК. ПО ЗАВІЙКУ ДАТЬ [по зав'їйку дат'], згруб. Дати потиличника, лиснути. *Ни слухатимис'а – по зав'їйку дам або на кол'їна поста́л'у* (246), 89.

ЗАВІСКА. <СКРИПІТЬ,> ЯК НЕЗМА́ЗАНА ЗАВІСКА [<скрип'і́т'> йак ... зав'їска], ірон. Ремствувати, нарікати, бурчати. *Коли́ ж ти периста́ниш? надойло – скри́п'іт', йак низма́зана зав'їска* (26), СЮр, 52.

ЗАВОД. НА ЗАВО́Д НЕ ОСТАВЛЯ́ТЬ [оста́л'ят'], підсил. Знищувати, розправлятися. *Осо́б ви́полола – і на заво́д не оста́вила* (24), 245, у б. пп.

КИРПІЙШНІЙ [кирпійшн'ий] ЗАВО́Д, спец. Цегельня, цегельний завод. *На кирп'їшн'ому заво́д'і йак робіла, так йак розгруджа́йш п'їч, так сто пот'ї́у з тебе́ з'їде* (189), 145.

СА́ХАРНИЙ ЗАВО́Д, спец. Цукровий завод. *Бу́ї у нас са́харний заво́д, так усé на метало́лом пор'їзали, ви́визли, прода́ли* (509), 119.

ГВОЗДІЛЬНИЙ [гвозд'їлний] ЗАВО́Д, спец. Цвяхарня. *Гвозд'їлний заво́д і робі́у ус'а́к'і гво́зд'ї* (288), 78, 95, 114.

ЗАВТРА. ЯК НА ЗА́ВТРА [йак на за́ўтра], несхв. Повільно, зволікаючи, знехотя. *Шо́ ж ви йде́те, йак на за́ўтра – по́йїзд ни жда́тиме* (247); *Усе́ робе́, йак на за́ўтра, а на́да ж усп'ї́т'* (197), 237.

ЗАВТРИ́К. ЗАВТРИ́КАМИ ГОДУВА́ТЬ [за́ўтр'і́ками годува́т'], несхв. Обіцяти щось виконати найближчим часом, але не робити цього. *Прос'у́ ко́н'ї ви́визти с'їно, а брига́д'їр усé за́ўтр'і́ками году́їе* (330), 80, у б. пп.

ЗАВУЛОК. І В НА́ШОМУ ЗАВУ́ЛКУ БУ́ДЕ ПРА́ЗНИК, жарт. Сподівання на краще. *Ос' п'ї́д:у́жчайу, п'ї́ду на робо́ту – і ў на́шому заву́лку бу́де пра́зник* (462), 61.

ЗАВ'ЯЗКА. БЕЗ ЗА́В'ЯЗКИ І ВІ́НИК (МІТЛА́) РОЗСИПА́ЄТЬСЯ [б'ї́з за́вїязки й в'ї́ник (м'ї́тла́) рос:ипа́йц'а]. Порада триматися разом, товаришувати, дружити. *Йак дружи́тимите, слухатимитис'а ста́ршого, бу́де вам ле́ши жи́т', бо б'ї́з за́вїязки і в'ї́ник рос:ипа́йц'а* (309), 95, 196.

ПО ЗА́В'ЯЗКУ [по за́ўїязку], підсил. До крайньої межі, дуже багато. *Ден' конча́йц'а, а робо́ти – по за́ўїязку* (17), 188, у б. пп.

ЗАВ'ЯЗУВА́ТЬ. ЗА́В'ЯЗОМ ЗАВ'ЯЗУВА́ТЬ [за́ўїязом за́ўїязува́т'], підсил. 1. Зав'язувати міцно, надійно, певно. *За́ўїязом за́ўїажи́ ту в'ї́р'о́ўку, бо в'ї́тром ло́дку од'ї́рве* (118), 507; 2. Припиняти, класти край. *За́ўїязом за́ўїаза́ў, шо́ б'ї́л'ше н'ї ка́пл'ї ў рот ни би́ру́* (133), 34.

ЗА́В'ЯЗЬ. ДО МОРКВА́НОЇ ЗА́В'ЯЗІ [до моркв'а́ної за́вїяз'ї], ірон. Дуже довго, нескоро. *Мо́жи, до моркв'а́ної за́вїяз'ї й дочита́йу кни́жку, ну ни руджа́йс'а* (54), 30.

ЗАГА́ДКА. ЗАГА́ДКУ ЗАГА́ДУВАТИ. Інтригувати, завдавати клопоту. *Оце́ ти ми́н'ї зага́дку зага́дала – йак і пон'їма́т', шо́ сказа́но?* (512), 134.

ЗАГАНЯ́ТЬ. ВЗАГІ́Н ЗАГАНЯ́ТЬ [ўзаг'ї́н заган'ят'], підсил. Фізично виснажувати, експлуатувати. *Йа́ ўже́ б'ї́лиши ни мо́жу носи́т' – ти мене́ ўзаг'ї́н загна́ла* (230), 117.

ЗАГОВИНИ. СИДІТЬ [сид'іт'] ДО <ДРУГИХ> ЗАГОВИН, *ірон.* Чекати довго, безнадійно. *Ну і сидіти тут хоч і до заговин, може, кас'іриша прийіде, а йа п'ішб'у* (32), 288.

НА СОБАЧІ [собач'і] ЗАГОВИНИ, *ірон.* Ніколи. *Прийдиш сватац':а на собач'і заговини* (95), 106.

ЗАГОРОДКА. ЗАГОРОДКУ СВОЮ ЗНАТЬ [... *свойу* *знат'*], *ірон.* Знати своє місце. *Загородку свойу знай і ни л'із' до старших* (513), 165.

ЗАГУСТИ. ТІКИ [т'іки] ЗАГУЛО, *підсил.* Швидко, несподівано, безповоротно щезнути, зникнути. *Було ж коліс' дозор'іа – т'іки загуло* (192), 82.

ЗАД. ЗАД (ЗАДНИЦЮ, ЖОПУ) [... (*зідниц'у...*)] ВИЛІЗУВАТ' [... *вилізуват'*], *знев.* Принижуватися, підлабузнюватися. *У голові таких, що зад вилізуват', поўно – т'іки робіт' н'ікому* (39), 91, 263.

УДАРІТЬ [ударит'] ЗАД ОБ ЗАД, *ірон.* Розійтися, розлучитися, розірвати стосунки. *Пожилі год'іу з п'ят' і ўдарили зад об зад – б'аго, що д'іт'ей ни наплоділи* (42), 181, 456.

ЗАДНИЦЯ. ЗАДНИЦЮ НАЛАТУВАТЬ [*зідниц'у* *налатуват'*], *жарт.* Карати фізично, бити. *Б'алуїс'а, б'алуїс'а – ос' зідниц'у налатайу* (250), 96.

ЯК У ЗАДНИЦЮ [йак у зідниц'у...] (ЖОПУ) РАНИТИЙ, *ірон.* Швидкий, меткий, метушливий. *Ц'ілин ден' по двору б'іга, йак у зідниц'у ранитий* (521), 100.

ЗАДНИЦЯ, ЯК ТРИ НІМЦІ РАКОМ [зідниц'а, йак три н'імц'і раком], *ірон.* Про велику сідицю. *Зідниц'оїу повирнулас', а вона, йак три н'імц'і раком* (58), 95.

КУДИ НЕ ПОЦІЛУЙ – СКРІЗЬ ЗАДНИЦЯ [... *ни поц'ілуй – скр'із' зідниц'а*], *згруб.* Кепська ситуація, безвихідь. *Ус'е робиш, ус'ім догожайиш, а йій ни нарав'иц':а, куді ни поц'ілуй – скр'із' зідниц'а* (508), 71.

ЗАДНІ. ДЕРЖАТЬ ЗАДНІХ [дирж'ат' зідн'іх], *несхв.* Відставати, програвати. *Привік дирж'ат' зідн'іх, так шо ни ўпир'вої програват'* (12), 188.

БЕЗ ЗАДНІХ [б'із:зідн'іх], *підсил.* 1. Міцно, безпробудно спати. *Хоч із пуїки гати' – спит' б'із:зідн'іх* (15), 219; 2. Украй утомлений, знесилений. *Прийшоў з ночноїї – б'із:зідн'іх, поїїу швид'ен'ко – і ў л'у'лу* (15), 32.

ЗАЄЦЬ/ЗАЙЦЬ. ЯК ЗАЄЦЬ У ВЕРШІ [йак зайц'у в'ерш'і], *ірон.* Несподівано, ніяково, некомфортно. *Т'ікаў-т'ікаў, а тод'і прис'іў у кушч'ах і сидіт' – йак зайц'у у в'ерш'і* (248), 114.

РОБИТИ, ЯК ЗАЙЦЬ КОБІЛІ [йаг зайц' кобіл'і], *глуз.* Недостатньо або й нічого не зробити (через фізичну слабкість, неспроможність). *То в'ін т'іки нахва'айц':а, а зр'обе – йаг зайц' кобіл'і* (4), 13.

<НУЖЕН,> ЯК ЗАЙЦЕВІ [<нужин,> йак зайцив'і] **СТОП-КРАН**, *ірон.* Зовсім непотрібний, зайвий. *Мин'і та нахл'ібниц'а – йак зайцив'і стопкран* (232), 204, 275.

ЯК ЗАЙЦЮ В МОРКВІ (КАПУСТІ) [йак зайц'у ў моркв'і (кап'уст'і)], *схв.* Привільно, комфортно, вільотно. *Був'а, шо ў пріймах мужику жив'ец':а, йак зайц'у у моркв'і – лаф'а* (126), 11.

ЯК ЗАЙЦЮ [йаг зайц'у] **БОКОВІЙ КАРМАН**, *ірон.* Негодящий, непотрібний, зайвий. *Йаг зайц'у боковий карман – таг і ти мин'і, котіс' зоц':уда* (331), 198.

ЙАК ЗАЙЦЮ СТОП-СИГНАЛ [йак зайц'у стопс'ігнал], *ірон.* Непотрібно, зайве, байдуже. *Йак зайц'у стопс'ігнал, так м'ін'і н'ужин подоходний налог* (183), 78.

ЯК ЗАЙЦЮ П'ЯТЕ КОЛІНО [йаг зайц'у пйате кол'іно], *ірон.* Зайвий, непотрібний. *Тв'їй вóзик мин'ї, йак зайц'у пйате кол'іно – ни на́да* (367), 91.

БОЯТЬСЯ, ЯК ЗАЙЦЯ КОБИЛА [бойац'а, йак зайц'а коби́ла], *глуз.* Не боятися, відчувати свою фізичну й моральну перевагу. *Та Ма́н'ка сама́ здоро́вети́'на, то й бойи́ц'а того́ кара́пта, йак зайц'а коби́ла* (116), 95.

ОД ЗАЙЦЯ [зайц'а] (ЗАЙЧИКА, ЛИСІЧКИ, МЕДВЕДИКА), *дит., етн.* Про принесений дитині гостинець. *А це Во́в'ї гості́ниці' од зай́чика – переда́у* (112), 89.

ЗАЗУБЕНЬ. У ЗАЗУБЕНЬ ПОПАДАТЬ [у за́зубин' попада́т'], *несхв.* Потрапляти в халепу, скруту. *У за́зубин' йак попада́еш, так б'їз дру́з'їу́ сам ни ви́борсайіс'а* (193), 118, 283.

ЗАКАЗ. НА ЗАКА́З. На замовлення, індивідуально, індивідуалізовано. *Харо́ш куст'у́м мо́жна ш:їти т'їки на за́ка́з* (51); *Мин'ї ц'ї штані́ на за́ка́з ші́ли* (180), 39, 51, 86, 95, у в. пп.

ЯК ПІД [йак п'ід] ЗАКА́З, *схв.* Точно; як заплановано, задумано. *Купи́у́ у магази́н'ї пинжа́к, а в'їн – йак п'ід за́ка́з на ме́не* (8), 16, у б. пп.

ЯК [йак] НА ЗАКА́З, *схв.* 1. Акуратно, старанно. *Диржа́к ви́стругау́, йак на за́ка́з, а ни соб'ї́ – зал'убу́йіс'а* (32), 58; 2. Точно, саме так. *На робо́ту маши́на пидйі́ж:а́йи, йак на за́ка́з – у с'їм* (188), 79.

ЗАКАЛКА. СТАРА́ ЗАКА́ЛКА, *схв.* Природне виховання, традиційний менталітет. *На́ша ба́ба старо́йї зака́лки й л'убе, шо́б пожи́лих уважа́ли* (71), 26.

ЗАКВАСКА. ДА́ВНЯ [да́ўн'а] ЗАКВА́СКА, *схв.* Гарт, характер від попередніх («правильних») часів. *У ко́го да́ўн'а заква́ска, той ни кра́де й ни обма́н'у́йи* (54), 70, 275.

ЗАКЛЮПКА. БЕЗ ЗАКЛЮ́ПКИ <СЬОМОЇ> В ГОЛОВІ́ [б'їз:акл'опки <с'омой> ў́ голов'ї], *згруб.* Несповна розуму. *Вонó шче зма́лку бу́ло б'їз:акл'опки с'омойі́ ў́ голов'ї – і тепе́р таке́* (33), 23.

ЗАКУСКА. ЗАКУ́СКОЮ ХВА́СТАТЬСЯ [заку́ско́йу хва́стац'а], *ірон.* Блювати від надмірно випитого, з'їденого. *Два па́л'ц'ї ў́ рот – і заку́ско́йу хва́стайс'а* (362), 14.

ЗАЛИШОК. З ЗА́ЛИШКОМ, *підсил.* Із хвостиком; ще трохи. *На ма́лу міру сот зо́ три з зали́шком* (СГр – Кв), 58, 113.

ЗАЛІТКИ. НА ЗА́ЛІТКИ [на за́л'ітки], *зрід.* До наступного літа, року. *Не зоставля́йте сіно на залі́тки, а то́ бу́ва ми́ші пере́гризу́ть, затече́* (СГр – Волч. у), 90, 117.

ЗАМОК. ЗА ДЕСЯ́ТТЮ́ [дес'ат'у́] ЗАМКА́МИ, *підсил.* Потаємно, недоступно. *Шо́ там у ко́лхóзн'їй ка́с'ї робі́лос'а – то́ за дес'ат'у́ замка́ми* (95), 84.

ЗА СЬОМА́ [с'ома́] ЗАМКА́МИ, *підсил.* Недоступно, утаємничено, приховано. *То́ та́кій се́крет, шо́ за с'ома́ замка́ми* (508), 96.

ІЗ ЗАМКО́М ЗДОРО́ВКАТЬСЯ [здоро́ўкац'а], *ірон.* Не заставати когось удома. *Ти́ ж ка́зала, шо́ до́ма бу́диши – йа́ й при́йшоу́, та́ т'їки з:амко́м поздо́роўка́йс'а* (505), 183.

ПІД ЗАМО́К ЛІ́ЗТИ [п'ід замо́к л'ї́зти]. Проникати в замкнене приміщення. *Банд'їти́ й п'ід замо́к л'ї́зут', аби́ шос' укра́сти* (96), 115.

ЗАМО́К ЦІЛУВА́ТЬ [ц'ілува́т'], *ірон.* Не заставати когось удома. *Сус'їди ка́жуть, що у двор'ї т'їки ба́чили, а йа замóк поц'ілува́ў і соба́ку послу́хаў* (122), 63.

ЗАНА́ЧКА. ДЛЯ [дл'а] ЗАНА́ЧКИ. Спершу; для початку. *Дл'а занáчки нал':у́т' йому́ сто грам, а тод'ї ўже́ н'їшло́ – пої́хало* (123), 63.

ЗАПАДНЯ́. У ЗАПАДНІ́Ю ПОПАДА́ТЬСЯ [у западн'у́ попада́ц':а], *нов.* Ошукуватися, прораховуватися, потрапляти у безвихідь. *У западн'у́ попáўс'а, що крид'їт уз'а́ў* (106), 189.

ЗАПАЛЮВА́ТЬ. ХОЧ ЗАПАЛІ́Й, *підсил.* Пусто, порожньо; немає нічого, нікого. *У хáт'ї пúсто, пóрожен'о – хоч запалі́* (32); *У т'їй хáт'ї хоч запалі́ – н'їчо́го нима́, таке́ страх'їт'а* (107), 369.

ЗАПАХ. ВЕЧІ́РНІЙ [вич'їрн'їй] ЗАПАХ, *рос.* Нічна фіалка. *Вич'їрн'їй за́пах но́ч'у ж і розцв'їта́, па́хне* (95), 79.

ЗАПОРО́ХА. ЗАПОРО́ХА В ОЦІ́ [...о́ц'ї], *несхв.* Завада, перешкода. *Ти м'їн'ї – запо́ро́ха в о́ц'ї – ус'у́ жжизн' м'їша́йш, че́риз те́бе й за́м'їж ни вї́йшла* (80), 13.

ЗАПРЕ́Т. ЗАПРЕ́Т ЛОЖИ́ТИ. Забороняти. *Ма́ти за́прет ло́же до Га́л'ки ході́ти – не в:ажá їйї́* (175), 18.

ПІД [п'їд] ЗАПРЕ́ТОМ. Заборонено; під заборonoю; невільно. *Канхв'є́ти м'їн'ї п'їд за́претом* (222), 21.

ЗАРА́ЗА. БОЯ́ТЬСЯ, ЯК [бойáц':а, йак] ЗАРА́ЗИ, *підсил.* Боятися, остерігатися. *Пра́ўда, п'їсл'а то́го случа́йу бой'у́с'а хло́пц'їў, йак зара́зи – дис'áтоїу доро́гоїу обхо́д'у* (32), 17, 77.

ЗАСІ́К. СІМ ЗАСІ́КІВ [с'їм зас'їк'їў], *підсил.* Багато, забагато, безліч. *Та ў не́йї жини́х'їў тих бу́ло – с'їм зас'їк'їў* (150), 73.

ЗАСЛІ́НКА. БІ́ЛІЙ, ЯК ЗА́СЛІНКА [б'ї́лий, йак за́сл'їнка] (ЗА́ТКАЛО), *ірон.* Чорний, брудний, засмальцьований. *На копн'ї́тил'ї йак робі́ли, так прихо́дили до́дому б'їл'ї, йак за́сл'їнка* (91), 10, 149.

ЗАСПІВА́ТЬ. НЕ ТАК ЗАСПІВА́ТЬ [засп'їва́т'], *ірон.* Змінити думку, враження, оцінку (можливо, під примусом). *Йак д'їре́ктор вї́йде, вона́ мо́же і не так засп'їва́т'* (64), 170.

ЗАТИ́ЛОК. БА́ЧИТЬ, ЯК СВІ́Й [ба́чит', йак св'ї́й] ЗАТІ́ЛОК, *ірон.* Не бачити, не досягти, не мати. *Ба́читиме в'ї́н мой'у хáту й уса́д'бу, йак св'ї́й заті́лок* (356), 12, 77.

ЗАТІ́РКА. ЗАТІ́РКИ ДАВА́ТЬ [за́т'їрки дава́т'], *жарт.* Бити. *Х'їба́ ж тако́йї за́т'їрки дали́ वो́д'анц'ам, хоч ї́х і б'ї́лие бу́ло* (95), 316.

ЗАТІ́РКОЮ НАІ́ДАТЬСЯ [за́т'їрко́йу найі́да́ц':а], *несхв.* Бути надголюдь, голодувати. *Йак за́т'їрко́йу найі́да́ц':а, так до́ўго не про́т'áниш* (10), 27.

ДАВА́ТЬ НА ЗАТІ́РКУ [дава́т' на за́т'їрку] (ЗАТЕ́РУХУ), *жарт.* Бити, карати. *То сус'ї́к'ї хло́пц'ї да́д'ут' на за́т'їрку, то ми ї́м – доста́валос'а* (27), 95.

ЗАТЛО́. ЗАТЛО́ ПОЛЕТІ́ЛО [полит'ї́ло], А ПОЛÓВА ОСТА́ЛАСЬ [оста́лас'], *жарт., зрід.* Дурниця, нісенітниця, абсурд. *Тибé йак послу́хайш, так вихо́де, що за́тло полит'ї́ло, а поло́ва оста́лас'а – так ни бу́ва* (95).

ЗАТОРОХТІ́ТЬ. ТІ́КИ ЗАТОРОХТІ́ТЬ [т'ї́ки заторохт'ї́т'], *підсил.* Швидко зникнути, щезнути, віддалитися. *Оце́ шче бу́ла тут – і т'ї́ки заторохт'ї́ла* (224), 24.

ЗАХРОПТИ. ЗАХРОПІТИ НАВІКИ [захроп'іти нав'іки], ірон. Померти. *Із мойіх друз'ей – хто шче шкандибá, а хто ўже й захроп'іў нав'іки* (12), 339.

ЗАШМОРГ. ДИВИТЬСЯ [дивиц':а] ЗАШМОРГОМ, несхв. Зле, недобре дивитися. *Їа до йейі по-дóброму, а вона дівиц':а зáшморгом – шо йййі роз'ізлило?* (82), 1.

ЗАЩИТА. ПІД ЗАЩИТУ БРАТЬ [п'ід зашч'іту брат']. Захищати, заступатися, підтримувати. *Слáбиших же і náда п'ід зашч'іту брат', а хто ж йім помóже?* (19); *Мénчих ус'ігда браў п'ід зашч'іту* (213), 123, 170.

ЗБОКУ. ЗБОКУ-ПРИП'ОКУ [... -прип'оку], несхв., нов. Зайве, недоречно, непотрібне. *Нашó привіазáла тут бант? в'ін тут йак збоку-прип'оку – зн'імі* (104), 70, 238.

ЗБОРИ. ЯК [йак] НА КОЛХÓЗНИХ ЗБОРАХ, знев. Гамірно, безладно. *У с'імн'і, йак на колхóзних збóрах, ни бóде – лад náда давáт'* (108), 70.

ОБЧИ [óбч'і] (ОБЩИ [óбшч'і]) ЗБОРИ. Загальні збори. *От óбч'і збóри бóдут', там і розпáйóвуватимемо зéмл'у* (114), 128, у б. пп.

ЗБРЕХАТИ. БІЗПЛАТНО <І> НЕ ЗБРЕХАТЬ [б'ізплáтно <і> ни збрихáт'], підсил., ірон. Про корисливість, жадібність. *Той у вс'óму вíгóду шукá, так б'ізплáтно і ни збрéше* (90), 95.

ЗВІЗДА. ПРИЙШЛА ЗВІЗДА [зв'іздá], астр. Метеор. *Прийшла зв'іздá, йак náда, так за йейу сл'ід остáйец':а* (202), 3.

ЗВ'ОЗДИ <З НЕБА> ЗНИМАТЬ [зв'óзди <з неба> зн'імáт']. 1. Бути розумним, обдарованим. *Зв'óзд з неба не зн'імá, а пон'імá багáто шо* (3), 70; 2. Робити щось неймовірно, неможливе. *Так йййі л'убіў, шо зв'óзди з неба зн'імáў дл'а йейі* (116), 15.

ХОТЬ ЗВІЗДУ НА ГОЛОВІ [хот' зв'іздú на голов'і] ТЕШІЙ, підсил., зрід. Дарма переконувати, умовляти. *Тоб'і хот' зв'іздú на голов'і тиши́, а ти своїейі* (213), 168.

ЗВОД. НА ЗВОДІ [на звод'і], підсил. 1. Знервований, збуджений. *На робóт'і нагáўкалас'а – додóму ўже прийшла на звод'і* (213), 168; 2. Напідпитку, під чаркою. *То з друз'áми, то з кúмом вíпили – у дв'ір йавіўс'а на звод'і* (266), 27.

ЗВОДИТЬ. ЗВОДИТЬ НА НІТ [зводит' на н'іт], несхв. Перетворювати на ніщо; позбавляти смислу. *Шо ми старáлис'а – сажáли, поливáли, полóли – жарá звелá на н'іт* (66), 33.

ЗВОДНІ. ЗВОДНІ РОЗПУСКАТЬ [зводн'і розпусkáт'], несхв. Пліткувати. *Ц'ілими дн'áми вона зводн'і розпусká, та шче й про своїў знакóму* (7), 35.

ЗГА. ЯК [йак] ЗГА ПЕКТИ, несхв. Про в'ідливу, дошкульну людини. *Йак з тако́йу т'óшчо́йу жíт', вона – йак зга печé?* (6), 62.

ЗГА ЗНА, КОГО ПЕКТИ [пикті]. Про неминучість, невідворотність покарання. *Шо, мúче сов'іст'? Зга зна, когó пикті* (90), 55, 91.

ЗГАДАТИ. ЗГАДАТИ, ЯК СРАТЬ СІДАТИ <, А ЯК НАДУ́ТИСЯ, ТАК ЗРÁЗУ ЗАБУ́ТИСЯ> [згадáти, йак сrát' с'ідáти <, а йак надúтис'а, так зрáзу забúтис'а>], згруб. ірон. Про запізніле згадування. *Шо, забуў про ден' рожд'én':а? Згадáў, йак сrát' с'ідáў* (30); *Збуў, шо за кúр'ами сл'ідíт' náда? чи згадáў, йак срат' с'ідáў?* (107), 120.

ЗГЛАЗ. ПОГАНІЙ НА ЗГЛАЗ, *несхв., заб.* Зурочливий. *Мин'ї розказували, йак пров'ір'ят', чи погана ж'їнка на зглаз, чи м'ожє вон'а пороб'їти* (57), 95, 106.

ЗДАЧА. КАЖДОМУ СВОЯ [своїа] **ЗДАЧА**. Кожному своє, як належиться. *І ў ж'їзн'ї так устр'ойно, що к'аждому своїа здача – що зароб'їў* (213), 83.

ТОРГУВАТЬ, ШО НІЧИМ ЗДАЧІ ДАВАТЬ [торгува́т', шо н'їчим здач'ї дава́т'], *жарт.* Про невмілого, неправного продавця, збиткову торгівлю. *Поперва́х і ми могли́ торгува́т', шо н'їчим здач'ї дава́т'* (213), 3.

КУПУВАТЬ-ПРОДАВАТЬ – НІЧИМ ЗДАЧІ ДАВАТЬ [купува́т'-продава́т' – н'їчим здач'ї дава́т'], *ірон.* Натяк на безгрошів'я. *На базар' ни пої́ду, бо купува́т' – продава́т' – н'їчим здач'ї дава́т'* (213), 69.

ЗДАЧУ МИМО КАРМАНА НЕ ПРОНОСИТИ, *ірон.* Бути ошадливим, жадібним, дріб'язковим. *До полу́шки ўсе переши́чит'а, і здачу́ мі́мо карма́на не пронесе́* (213), 49.

ЗДЕРЖКА. НА ЗДЕРЖКУ <СОБІ [соб'ї]>, *несхв.* Невигідно, витратно, збитково. *Шоб розпр'ода́ц'а й наза́д мед не визті́ продава́ли соб'ї на зде́ржку* (95); *Ме́дом торгова́ў – т'їки соб'ї на зде́ржку* (200), 84, 95.

ЗДИДАТЬ. ЗДИДАТЬ, ШО ВЗДРІВАТЬ [зд'іда́т', шо ўздр'іва́т'], *жарт.* Про відсутність альтернативи, обмеженість вибору. *Ото́ й жини́ўс'а з йе́йу, бо на ко́му шче – зд'ї́ў, шо ўздр'ї́ў* (45), 114.

ЗДОБИТКИ. НА ЗДОБИТКИ <, ПІДВ'ЯЗАВШИ [п'їдв'яза́ўши] ЛІТКИ>. Жартівлива відповідь на запитання «куди йдеш?». *Ото́ йак хто но́са су́не узн'а́т', куди́ йдеш, так і одв'ї́цаймо – «на здоб'їтки, п'їдв'яза́ўши лі́тки»* (204), 167, 309.

ЗДОРОВ'Я. ПИТАТЬ У БОЛЬНОГО ЗДОРОВ'Я [пита́т' у бол'ного здоро́в'я], *ірон.* Про неприродність, абсурдність ситуації. *Шо йа тоб'ї мо́жу позичи́т' – пита́йши у бол'ного здоро́в'я – н'ї ко́пїа нема́* (191), 78.

УГРАТЬ ЗДОРОВ'Я [угра́т' здоро́в'я], *несхв.* Позбутися здоров'я; стати немічним, недужим. *У колхо́з'ї ж і ўгра́ла здоро́в'я – на ла́нках і на ра́зних робо́тах, за трудо́н'ї* (510), 93, 252.

ЗДОХЛЯ. ЗДОХЛЯ ХОДЯЧА [здо́хл'а ход'а́ча], *глуз.* Худа, немічна істота (людина, тварина). *Кор'ова на́ша – здо́хл'а ход'а́ча – ма́т', і до ново́ї траві́ не доживе́* (32), 28.

ЗДРАСТЕ. НІ ЗДРАСТЕ, НІ ПРОЩАЙ [н'ї здра́ст'е, н'ї проща́й], *ірон.* Байдуже, усе одно. *Йак і його́ стр'їну, так в'їн мин'ї н'ї́який – н'ї здра́ст'е, н'ї проща́й* (8), 17.

ЯК ЗДРАСТЕ [йак здра́ст'е], *глуз.* Про несподіванку, сюрприз. *Тут – йак здра́ст'е – й вона́ ў клуб'ї вплива́* (3); *Йому́ на уро́ках тре́ба бут', а в'їн, йак здра́ст'е, додо́му припе́рс'а* (159), 199.

ЗДРАСТІ. ЯК ЗДРАСТІ [йак здра́ст'ї <СЕРЕД НОЧІ [но́ч'ї]>], *глуз.* Раптово, неочікувано, несподівано, недоречно. *Йак Мико́лін'ї ро́дич'ї приї́хали, йак здра́ст'ї се́рид но́ч'ї, та хай́ йїх сам і веси́літ'* (294); *Тут, йак здра́ст'ї, доиш нусти́ўс'а* (18), 79.

ЗДРЯ. ПОЧОМ ЗДРЯ [здр'а], *підсил.* 1. Безладно; без розбору; як попало. *Ізваліу у кучу почом здр'а* (106), 119; 2. Без міри; без межі. *То рóbко пи, а тепér – почом здр'а* (213), 151, 176.

ЗДУМУВАТЬ. ЗДУМАТЬ ТІКИ [здумат' т'іки], *підсил.* Незбагненно; неймовірна річ. *Це здумат' т'іки, шо новá хата згор'іла!* (40), 300.

ЗЕЛІЗО. ЗЕЛІЗО [зил'ізо] КУВАТИ, ПОТИ ГАРЯЧЕ [гар'аче], *підсил.* Робити вчасно, не зволікаючи *Жиніс' по́ки д'і́рка харо́ша йе – зил'ізо куй, по́ти гар'áчи* (371), 81.

ЗЕМЛЯ. ЯК ЗЕМЛІ ЗА НО́ГТЯМИ [йак зимл'і за но́хт'ами], *ірон.* Недостатньо, мало, обмаль. *У ме́не тогó ича́ст'а, йаг зимл'і за но́хт'ами* (148), 9.

АЖ ЗЕМЛІ [зимл'і] **ВАЖКО**, *підсил.* Багато чогось в однім місці (предметів, людей, тварин). *Лудéй на базáр'і – аж зимл'і ва́жко* (9), 71.

ЗЕМЛІ ПРИСЛУХА́ТЬСЯ [зимл'і прислуха́ц'а]. 1. Шанобливо ставитися до землі, не шкодити їй. *Зимл'і на́да прислуха́ц'а, знат', шо їй трéба* (200), 7; 2. *Ірон.* Лежати п'яним. *То поўзе́, то зимл'і прислуха́йц'а* (208), 207.

ЗЕМЛЬО́Ю ПА́ХНУТЬ [земл'о́йу па́хнут']. Бути близьким до смерті. *Д'і́дус' сус'іц' кий у́же земл'о́йу па́хне* (8), 16.

З ЗЕМЛЬО́Ю (АСВА́ЛЬТОМ) ЗДО́РОВА́ТЬСЯ [з:имл'о́йу (асва́л'том) здо́ро́уац'а], *ірон.* П'яним припадати до землі. *Ус'у до́ро́гу од к'іоска до ха́ти з:имл'о́йу здо́ро́уа́с'а, по́ки ж'і́нка ви́йшла й п'ід'і́брала* (213), 71.

ПІД ЗЕМЛЬО́Ю БА́ЧИТЬ [п'ід земл'о́йу ба́чит'], *ірон.* Бути проникливим, спостережливим. *Чо́ртова ж'і́нка п'ід земл'о́йу ба́че, де мо́я за́нáчка* (11), 4.

ЖИВІ́М У ЗЕМЛЮ́ ЗАКО́ПУВА́ТЬСЯ [...зémл'у зако́пувац'а], *підсил.* Про крайню безвихідь. *Са́ма ниду́жа, а тут и́че дочка́ с:і́ном забол'і́ли – хоч живі́м у зémл'у зако́пу́йс'а* (15), 5.

ЯК У ЗЕМЛЮ́ [йак у зémл'у] **ЙТИ**, *підсил.* Щезати, зникати. *Пойі́хаў на за́роб'ітки – і йак у зémл'у п'ішоў! нима́* (4), СЮр, 283.

БЕЗПЛО́ДНЯ ЗЕМЛЯ́ [бизплóдн'а зимл'á], *несхв.* Неродюча земля. *Бизплóдн'а зимл'á, йак солонча́к, н'ічо́ ни ро́де* (34), 51.

ГУЛЯ́ЩА ЗЕМЛЯ́ [гул'áшча зимл'á], *нов.* Тимчасово не використовувана родюча земля. *Посл'ідн'е ўре́мн'а шос' ба́гато розви́лі гул'áшчойі зимл'і* (381), 67, 100.

ЗЕМЛЯ́ (ЗЕМЛЬО́Ю) [зимл'á (зимл'о́йу)] **ПА́ХНЕ.** Про близьку смерть. *Од сус'і́да зимл'о́йу па́хне, хоч і харо́ший буў, а ў́же старі́й* (34), 44.

ЗЕМЛЯ́ [зимл'á] **РЕ́ПНУЛА – ЧОРТ ВІ́СКОЧИВ**, *ірон.* Про несподіване, неочікуване, раптове. *Йак хтос' нио́жидано за́йде ў ко́мнату й зл'а́ка, то ка́жут', шо зимл'á ре́пнула – чорт ві́скочиў* (104), 145, 517.

АЖ ЗЕМЛЯ́ ВГІ́НАЄ́ТЬСЯ [аж зимл'á ўгінáйц'а], *підсил.* Про велику кількість чогось (когось). *Б'і́ла воза́лу наро́ду з'і́бра́лос'а – аж зимл'á ўгінáйц'а – усé ждóт', шо на́ш'і з ві́стаўки ве́рнуц'а* (189), 169.

ДО́ЛЖЕН, ЯК ЗЕМЛЯ́ [йак земл'á] **КОЛХО́ЗУ**, *ірон.* Нічого не винен. *А йа сво́йму кумов'і й ка́жу, шо до́лжнá, йак земл'á колхóзу – н'ічо́го ни до́лжна* (342), 84.

ЗАЛЕЖНА ЗЕМЛЯ [зимл'а]. Цілина. *Залижну зéмлю он у Казахста́н'і п'ідн'іма́ли – так вона́ з пил'у́кой по́сл'і і пидн'а́лас' (154), 79.*

ЗЕМЛЯ ТРЯСЁТЬСЯ [земл'а тр'асец'а], підсил. Високий ступінь інтенсивності; шосили, шодуху. *Так дро́ва рубá – земл'а тр'асец'а (213), 71.*

ЗЕМЛЯ НЕ ТРИУГОЛЬНА [зимл'а ни триуго́л'на], ірон. Натяк на можливу зустріч, відплату, справедливість. *Тоб'і и́че ве́рниц'а – зимл'а ни триуго́л'на (90), 71.*

ЗЕМЛЯНКА. ВІЧНА ЗЕМЛЯНКА [в'ічна зимл'анка], ірон. Труна, могила. *В'ічну зимл'анку ўже пригото́вили – ско́ро понису́т' (207), 208.*

ЗЕНЬКИ. ЗЕНЬКИ ЗАЛИВА́ТЬ [зён'ки залива́т'], несхв. Надміру випивати, пиячити. *Зутра́ зён'ки зал'у́т' мужики́ – і од'еха́йут' до ве́ч'іра (77), 46.*

ЗЕРКАЛО. <НУЖЕН,> **ЯК СЛІПОМУ** [йак сл'іпо́му] **ЗЕРКАЛО**, ірон. Непотрібний, зайвий. *Тоб'і той пат'іхво́н ну́жин, йак сл'іпо́му зе́ркало – ѝе ж рад'іо́ла (300), 56, 492.*

ЗЕРНО. СПОРНЕ ЗЕРНО́ (НАСІННЯ [нас'ін'а]), зрід. Якісне, добірне зерно. *Зас'іва́т' висно́у старали́с'а ж спо́рним зирно́м (295).*

ХУРА́ЖНЕ ЗЕРНО́, заст. Фураж, фуражне зерно. *Хура́жним зирно́м то́жизапасли́с' – хва́те на́шим ко́никам (159), 9.*

ЗЕРНЯТКО. ЗЕРНЯТКО З'ІСТИ [зерн'átko зйісти], жарт. Завагітніти. *Ранува́то ти зирн'átko зйі́ла, но дити́нка бу́де на́ша (340), 48.*

ЗЗА́ДІ. ШО ЗЗА́ДІ, ШО СПЕ́РЕДІ [шо з'а́д'і, шо спе́рид'і], глуз. Про товсту, незграбну, некрасиву людину. *Одна́ково гидка́ – шо з'а́д'і, шо спе́рид'і (70), 14.*

ЗИКАЛО. ЗИКАЛО ТОЧІТЬ [точі́т'], несхв., зрід. Пильно дивитися, приглядатися, підглядати. *Ни зна, шо робі́т' – ото́ сиді́т' ц'і́лий ден' і зи́кало то́чи (95).*

ЗИВОК. ЗІВКА́ ДАВА́ТЬ [з'і́ка дава́т'], несхв. Помилятися, пропускати, гавити. *З'і́ка да́ў, а вона́ ѝ вудли́шче ві́рвало з бе́рега (10); З'і́ка дали́ з коро́войу – тре́ба бу́ло прода́ти, йак доро́кше дава́ли (85), 48, 95.*

ЗІЛЛЯ. ПОМІШНЄ ЗІЛЛЯ [пом'ішнє з'іл'а], мед. Цілюще, помічне зілля. *Пом'ішно́го з'іл'а, шо вона́ т'і́ки зна́ла, зава́рила ѝ напо́йіла (80), 85.*

ЗИМА. ЗАБО́ЙНА (ЗАБО́ІСТА) ЗІМА́ [... (забойі́ста) з'іма́], мет. Сніжна зима. *Йак забо́йна з'іма́, та и́че г'іло́к нат'ага́т', та и́читк'і́ў набі́т', то ўла́гу мо́жна затрі́мат' (95), 170.*

ЗИМА́ [з'іма́] ПИТА́ УМА́. Про потребу, необхідність дбати, працювати. *Хоч л'і́то ѝ прогу́л'а́й, а з'іма́ спета́ ума́ (3), 363.*

ТОВСТА ЗІМА́ [з'іма́], мет. Багатосніжна зима. *Зіма тоді́ саме була́ товста та лю́та (СГр –Мнж), 80.*

ТЯГНУ́ТЬСЯ, ЯК ГОЛО́ДНА ЗІМА́ [т'агну́ц'а, йак ... з'іма́], підсил. Тривати довго, безкінечно. *Го́ди мо́йі т'агну́ц'а, йак голо́дна з'іма́ – к'інц'а́ ни ві́дно, а бол'і́зн'і ни одпусkáйут' (37), СЮр, 193.*

ЗІНА. ЗІНА З МАГАЗІ́НА [З'іна з магази́на], ірон. Дивачка, оригіналка. *Йа́вілас' З'іна з магази́на – л'убу́йтис' (213); Диві́, шо на се́бе напну́ла – ві́лита З'іна з магази́на (220), СЮр, 206.*

ЗІНИЦЯ. ЯК ЗІНІЦЯ [йак з'ініц'а] ОКО (БЕРЕГТІ), підсил. Цінувати, дбати, доглядати. *Бережé маши́ну, йак з'ініц'а око* (344), 85.

ЗІРКА. ЗІРКА З МІТЛОЮ [з'ірка з м'ітло́йу], астр. Комета. *З'ірка з м'ітло́йу йак литі́т', так мо́жи й хату́ запалі́т'* (119), СГр – Харьк, 85.

ЗІРКІ ЩИТА́ТЬ [з'ірки щчета́т'], ірон. 1. Не спати вночі. *Ноч'у з'ірки шчетали́, а у́тром же на робо́ту* (92), 196; 2. Несхв. Неробствувати, ледарювати. *З'ірки шчета́т' по́ки мо́жно, а шо з'імо́йу йістимемо?* (226), 87.

ЗЛИДНІ. ГОДУВА́ТЬ ЗЛІДНІ [годува́т' злідн'і], несхв. Бідувати, злидарювати. *Сам'і злідн'і годую́т', а дру́гім шче й стара́йуц':а помо́гті, чим мо́жущ'* (10), 45.

ЗЛІДНІ ЛАТА́ТЬ [злідн'і лата́т'], несхв. Переборювати злидні, виходити зі скрути. *Кой:ак Іва́н злідн'і полата́у – тупе́р, мо́жи, ві́карабкайіц':а* (89), 492.

<ПОСЛІДНІ> ЗЛІДНІ ПРОПИВА́ТЬ [<посл'ідн'і> злідн'і пропива́т'], несхв. Витрачати на спиртне усі гроші. *Посл'ідн'і злідн'і пропива́, а д'іт'ам у шко́лу н'і́учому ході́т'* (91), 213.

ЗЛЬОТ. НА ЗЛЬО́ТІ [на зл'о́т'і], ірон. Напідпитку. *Прийшо́у додо́му на зл'о́т'і й дава́й дебоши́рит'* (22), 100.

ЗМИГ. НА ЗМИГ О́КА, підсил. Надзвичайно швидко, миттєво. *Т'іки бу́у тут, і на змиг о́ка шче́з* (286), 186.

ЗМІЯ. ЗМІЯ ЗМІЮ́ЧА [зм'і́а зм'і́йуча], підсил., лай. Недобра, зла людина. *Йак той Васи́л' з тако́йу зм'і́йо́йу зм'і́йучо́й і живе́?* (341), 16.

ЗМІЯ [зм'і́а] ПИДКОЛО́ДНА, згруб. Зла, підступна людина. *Зна́ла ў́се, зм'і́а пидколо́дна, а до моме́нту моу́чала́* (104), 149.

ЗМІЯ [зм'і́а] ТРИГО́ЛОВА, несхв. Недобра, зла людина. *Дума́у, шо сус'і́дка нормал'на, а вона́ – зм'і́а триго́лова, жа́дна, лайлі́ва, воро́віта* (193), 1.

ЗНАТЬ. ЗНАТЬ, А НЕ СПОВНЯ́ТЬ [знат', а не споўн'а́т'], несхв. Не виконувати правила, обов'язки, призначення. *Тако́й чолов'я́к м'і́н'і не на́да, шо зна, а не споўн'а́* (73), 102.

ЗНАТЬ НАВІ́ЛЬОТ [знат' навіл'о́т], підсил. Знати детально, усе, у подробицях. *Йа ту паску́ду зна́йу наві́л'от – хво́йда* (372), 92.

ЗНОБИТИ. НІ ЗНОБІ́ТЬ, НІ ГРІ́С [н'і знобі́т', н'і гр'і́йи]. Байдуже, інертно. *Хай із ким хо́чи, з тим і живе́ – мене́ це ў́же н'і знобі́т', н'і гр'і́йи* (114), 171.

ЗОЗУЛЯ. ЗОЗУ́ЛІ НЕ ЧУ́ТЬ [зузу́л'і ни чут'], несхв. Померти. *Шоб ти зузу́л'і ни чу́ла, йак ти ма́т'ір броса́йиш* (75), 50.

ЗОРЯ. ЯК ЗОРЬ <НА НЕ́БІ> [йаг зор' <на не́б'і>], підсил. Багато, рясно, густо. *Цв'і́т'і́у на лу́ках, йак зор' на не́б'і* (90), 173, 524.

ЗРАННЯ. ЗРА́ННЯ ДО СМЕРКА́ННЯ [зра́н':а до смирка́н':а], підсил. Цілий день, дуже довго. *На ла́нц'і ў́ колхо́з'і зра́н':а до смирка́н':а робі́ли* (91), 213.

ЗРИВ. ЗРИВ НА МАКАРО́ННИЙ ФА́БРИКІ [зри́у на макаро́н':і́й фа́брик'і], жарт. Епатажна жіноча зачіска. *Йак прийшла́ на д'і́скот'е́ку, а на голо́в'і – зри́у на макаро́н':і́й фа́брик'і* (189), 35.

ЗРОБЛЕНИЙ. ХІТРО ЗРО́БЛЕНИЙ, *несхв.* Хитрий, винахідливий, метикований. *Н'іч'о, вікрутиц':а – хітро зроблений, друго́го п'ідста́ве, а сам ни пропаде́* (494), 7, 189.

ЗРОК. ЗРОК МОТА́ТИ, *жарг.* Відбувати певний термін покарання. *Засуди́ли на ш'іст' год – тупе́р зрок мота́* (16); *Ма́ти за колоскі зрок св'і́й мота́ла* (95), 6, 235.

ЗУБ. ГЛАЗНИЙ ЗУБ, *анат.* Кутній зуб. *Глазний зуб йак рву́т', так л'у́ди на ст'інку гото́в'і л'і́зти – так бо́л'но* (182), 77, у б. пп.

МОЛОШНИЙ ЗУБ, *анат.* Молочний (тимчасовий) дитячий зуб. *Посл'ідн'ій мо́лошиний зуб віпа́у, а там уже́ насто́йшич'і р'і́жуц':а* (95), 527, у б. пп.

ДАВА́ТИ ЗУБ НА ХОЛОДЕ́ЦЬ [холоде́ц'], *підсил.* Ручатися, гарантувати. *Да́йу зуб на холоде́ц', шо ско́ро й Мико́ла тут бу́де* (85), 292.

НІ [н'і] В ЗУБ НОГО́Й <, НІ [н'і] В ЛОБ КОЧЕРГО́Й>, *несхв.* Дурень, телепень, нездара. *То та́кий тупа́к - н'і ў зуб ного́й* (103), 45.

КІДА́ТЬ <ШОСЬ> [кідат' <шос'>] НА ЗУ́Б(А), *жарг.* Їсти. *Дава́й, же'ї́нко, кінут' шос' на зуб, а то проголода́лис'а* (35), 292.

ЗУ́БА ДАВА́ТИ, *підсил.* Запевнення у правдивості, клятьба. *Ни в'і́риш, шо вони́ пожи́нілис'а? зуб да́йу, шо пра́вда* (464), 45.

ЗУБА́МИ ПРОВО́ЛКУ КУСА́ТИ. 1. *Підсил.* Бути наполегливим, рішучим, цілеспрямованим. *Та́кий насто́йчивий, шо зуба́ми про́волку куса́, а у́чиц':а* (465), 301; 2. *Несхв.* Бути злим, агресивним. *До то́го кра́йн'ого й ни ход'і́т', то та́кий нил'у́дімий, шо зуба́ми про́волку куса́ – злий* (42), 38.

ЦО́КАТЬ [цокат'] ЗУБА́МИ, *несхв.* Потерпати від холоду, голоду, страху. *Цо́кайу зуба́ми, бо кухвайе́ц' не ўд'а́г* (34), 3.

СКИРГО́ТІТЬ [скиргот'іт'] ЗУБА́МИ, *підсил.* Лютитися, сердитися, дратуватися. *Аж скирготі́т' зуба́ми, шо ни так зробі́ли, йак в'ін хот'і́у* (106), 193.

ЩО́ЛГА́ТЬ [шчолга́т'] ЗУБА́МИ, *несхв.* 1. Сердитися, злитися. *Т'і́ки шчолга́ зуба́ми, а сказа́т' не ска́же, бо неправа́* (123), 4; 2. Голодувати, потерпати від нестачі їжі, харчів. *Корові́ он шчолга́ли зуба́ми висно́у, шо й стр'і́хи ї́йм ско́рміли* (6), 65.

ЗУ́БИ ВИСКА́ЛИТИ, *знев.* Померти. *Тут де не узая́вс ворон, ... надлеті́в над не́ї, крила́ми махну́в, ... тут ї́ї амі́нь ..., ті́лки зуби виска́лила!* (СКВ), 251, 454.

ВИЩИ́РЯТЬ ЗУ́БИ, ЯК ЦИГА́НСЬКІ ДІ́ТИ ДО МІ́СЯЦЯ [вищир'а́т'] зу́би, йак цига́нс'к'і д'і́ти до м'і́с'ац'а], *ірон.* Неширо сміятися. *Ї́хидно́ так вищир'а́ зуби, йак цига́нс'к'і д'і́ти до м'і́с'ац'а, й ду́ма, шо краси́во* (471), СЮр, 126.

ЗУ́БИ ИСКРЯ́ТЬСЯ [искр'а́ц'а], *підсил.* Ознака розлюченості, гніву. *Йак хто рос'е́рде, так та́кий зм'і́ї ста́йе – аж зу́би искр'а́ц':а* (143), 43.

АЖ ЗУ́БИ ОДСКА́КУЮТЬ [...одска́куйт'], *підсил.* Гаряче, збуджено, запально говорити, лаятися. *Ї́йі́ йак роздрако́ниш, так ла́йиц':а – аж зу́би одска́куйт'* (285), 54.

ЗУ́БИ ЗАГО́РОДЮВА́ТЬ [...загоро́д'уват'], *підсил.* Жадібно кусати. *Так зу́би загоро́д'у́є, йак три́ дн'і́ ни ї́їу* (112), 197.

ЗУБИ ЛОЖИТИ НА ПОЛКУ, *ірон.* Потерпти від недохвату, нестачі, відсутності харчів, грошей і т. ін. *Оцє йа тоб'ї позічу, а самóму зуби ложіти на полку, чи шо?* (182); *Грош'їу нима, хоч ложіи зуби на полку* (182), 8, 117, в у. пп.

ЗУБИ ПОЛОСКАТЬ [полоскát'], *ірон.* Похмелятися. *П'ісл'а ўчор'ашн'ого шче й зуби ни полоскаў, бо ж'інка дес' заховала читу́шку* (173), 3, 276.

ЗУБИ СМОКТАТЬ [смоктát'], *жарт.* Мовчати. *Йак спита́йут - ска́жиш, а по́ки сидіи́ й зуби смокчі́* (465), 43.

ДАВАТИ У ЗУБИ, ШОБ ДИМ ПШІОВ [п'ішоў], *жарт.* Давати (просити) закурити. *Та дай ужє ў зуби, щоб дим п'ішоў, бо своїй кóнчилис'а* (232), 43.

ЗА ЗУБИ БРАТИ, *підсил.* Діяти рішуче, енергійно, починаючи з головного, важливого. *Йак заходіиц'а кóло чо́гос', так за зуби берє зра́зу* (129), 85.

ЗУБИ СТУЛИТИ, *евф.* Померти. *Шоб ти ўже зуби стуліи́ нав'іки – йак ти мин'ї надойи́* (53), 12.

ЗУБИ ЦОКОТЯТЬ [...цокот'át'], *підсил.* 1. Про сильне відчуття холоду. *Так змёрзла, шо зуби цокот'át'* (17), 55; 2. Про сильне відчуття страху. *Настрахалас'а, шо зуби цокот'át'* (119), 302.

ЗУБИ ЩИТАТЬ [...шчетát'], *підсил.* Бити, лупцювати. *Зуби шчетát' сус'їц'ким хлóтц'ам наўчи́с'а, а шо харóшого – н'ї* (189), 199.

КУСАТЬ [кусát'] І **ЗУБИ** ХОВАТЬ [ховát'], *несхв.* Діяти хитро, підступно. *Куса́ й зуби хова́, брехне́ – і замаск'їру́йиц'а* (93), 9.

ЩЕ ДОБРІ ЗУБИ, ШО КИСІЛЬ (КЕФІР) ІДЯТЬ [шче до́бр'ї зуби, шо кис'їл' (киф'їр) їйд'át'], *ірон.* Про недолік зубів, нездорові зуби. *Йак ону́ка см'їйєц'а з мойіх зуб'їу, йа кажу́ – «шче до́бр'ї зуби, шо кис'їл' їйд'át'»* (76), 29.

НА ГОЛОДНІ ЗУБИ І ХАЛІЯВА ДОБРА [...голо́дн'ї... хал'áva...], *ірон.* Про відсутність вибору, альтернативи. *Шо, Га́л'ка никрасі́ва? Так де друго́йї ўз'ат'?* – на голо́дн'ї зуби і хал'áva до́бра (145), 36.

ЛУЩИТИ [лу́шчит'] **ЗУБИ**, *ірон.* Бити в обличчя. *У го́род'ї йак хул'їга́ни ро́бл'ат' – кастє́т на ру́ку – і паишоў лу́шчит' зуби* (37), 91.

ЗУЗДРО. **ВИРИВАТЬ** [виривát'] ІЗ ЗУЗДРОМ, *підсил.* Виривати, відривати грубо, неохайно, із зайвиною. *Ви́рваў пўви́ц'у із:ўздром – йак, до чо́го прии́т'?* (43), 49.

ЗЬОВ. **ДАВАТЬ** ЗЬОВУ [дава́т' з'óву], *несхв., зрид.* Гавити, не помічати. *Даў з'óву й ур'їзаўс'а ў забо́р сус'їц'кий* (200), 315, 401.

ЗЮЗЬКО. **ЯК** ЗЮЗЬКО́ [йак з'уз'ко́], *несхв.* Дуже, надто п'яний. *Набра́ўс'а, йак з'уз'ко́ – но́ги ни їду́т', йазі́к не поверта́йиц'а* (25), 56.

ЗЮЗЯ. **ЯК** ЗЮЗЯ́ [йак з'уз'а], *несхв.* Дуже, надто п'яний. *Йак з'уз'а нало́каўс'а – наси́лу додо́му довелá* (173); *Напи́ўс' йаг з'уз'а, шо й додо́му ни попа́ў* (119), 94, 142, в у. пп.

ЗЯБРА. **ЗА** ЗЯБРА БРАТЬ [за з'áбра брат'], *підсил.* Примушувати, ставити у безвихідь. *У м'їл'їц'їи́ за з'áбра биру́т', так при́знайи́с'а* (164), 173.

З'ЯН. **НА** З'ЯН [з'я́н], *несхв.* На шкоду, збитки. *Шо ви́лік'ї дои́ш'ї, шо засу́ха – усе́ на з'я́н колхо́зников'ї* (115), 96.

ЗЯТЬ. ЗЯТЬ – НІДЕ <ЛУЧЧОГО> ВЗЯТЬ [з'ат' – н'іде луч':ого ўз'ат'], *ірон.* Про немилого (лінивого, невірного, нечемного...) зятя. *У вас п'утн'ій прійма́к, а ў ме́не з'ат' – н'іде луч':ого ўз'ат' – при́ходиц':а з так'ім жит'* (81); *У ме́не з'ат' – н'іде ўз'ат', то у вас з'ат', йак у ко́го п'ят'* (91), 241.

ЗЯТЬ – НІ ДАТЬ, НІ ВЗЯТЬ [з'ат' – н'і дат', н'і ўз'ат'], *глуз.* Лінькуватий, неактивний у господарюванні зять. *Ви́дали ж золо́ту на́шу до́вичку, а з'ат' – н'і дат', н'і ўз'ат' – л'ін'кува́тий* (39), 113.

ЗЯТЬ – ЯК У КОГО П'ЯТЬ [з'ат' йак ... п'ят'], *схв.* Хороший (роботящий, вірний, тактовий) зять. *Друг'і те́шч'і на свої́х жа́луйуц':а, а ў ме́не, наобо́рот – з'ат', йак у ко́го п'ят'* (91), 138, 442.

— И —

ИГРУШКА. ЯК ИГРУ́ШКА [йак игру́шка]. 1. *Схв.* Красива людина (дівчина, дитина). *Дити́нка, йак игру́шка – така л'оўке́н'ка* (136), 79; 2. *Несхв.* Забавка, об'єкт тимчасової утіхи, насолоди. *Дл'а йо́го була́, йак игру́шка – награ́ўс'а мойе́йу до́вичко́йу, параз'іт, і бро́сиў* (317), 60.

ИКРА. З ИКРО́Ю [з икро́йу], *жарт.* Вагітна. *Дв'і близн'учки, одна́ ўже з икро́йу, а дру́га и́че за́мужом ни була́* (95), 111, 380.

ИКРУ МЕТА́ТИ, підсил. Злитися, сердитися, хвилюватися, нервуватися. *Шо ти икру́ ме́чиш? Ве́рнец':а тв'і́й байстр'ук* (51), 26.

ИСКРА. ЇСКРАМИ СИПАТИ <на всі [ўс'і] бо́ки>, *підсил.* Сердитися, злоститися, сатаніти. *Йак шо ни по йі́йі, так і́скрами про́сто си́пе* (63), 95.

БЕЗ ЇСКРИ ДИМУ НЕ БУВА́С [бува́йе]. Наслідок має причини. *Биз і́скри ді́му не бува́йе – ни ка́зали б л'у́ди да́ром, йатбі́ причі́н ни було́* (4), 22.

ИСПУГ. БРА́ТЬ [бра́т'] **НА ИСПУ́Г**, *несхв.* Залякувати, погрожувати. *Шо в'ін грози́ц':а, ни б'і́йс'а – то бере́ на испу́г* (373), 57.

ИШАК. ЯК ИШАК РОБИ́ТЬ [йак иша́к робі́т'], *згруб.* Важко, виснажливо, тривалий час працювати. *У колхо́з'і йак иша́кі робі́ли, а т'і́ки шо ў повозку́ не за́пр'ага́ли* (145), 1, у б. пп.

— I —

ІВАН. ІВА́Н БЕЗПРИЗО́РНИЙ [Б'іспризóрний], *несхв.* Сирота, одинок, безпритульник. *Р'ідних нима́, родич'і то поўмира́ли, то порозі́йже':а́лис, оста́ўс' – Іва́н Б'іспризóрний* (52), 227.

ІВА́Н, ДЕРЖИ́ КАРМА́Н <ТРО́ЯКА ЛІ́ЗЕ [тройа́ка лі́зе]>. Жартівливе звертання до якогось Івана. *Шоб обра́ти́т' ун'іма́н':а, ми так Іва́н'іу задрочу́ймо, шо, Іва́н, ди́ржі́ карма́н! Шоб при́кладно́ було́* (343), 60.

ІВА́Н КИВА́ НА ПЕТРА́, ПЕТРО́ – НА ЙВА́НА, *ірон.* Немає винуватця скоєного. *Хто глєчика з молоком розбіу? Іва́н кива́ на Петра́, Петро́ – на Йва́на* (96), 31.

ІВА́Н-ПОДА́Й-НАГА́Н, *жарт., зрід.* Несамостійна, залежна людина. *То ж сп'іц'іал'іст, а цей такий – Іва́н-пода́й-нага́н* (165).

ЯК [йак] ІВА́Н, ТАК І ПЛАН, *несхв.* Про незлагодженість, різнобій у думках, планах. *Той предлага́ так робіт', а той – ота́к – йак Іва́н, так і план* (105), 58, 193.

ІВА́НА ІВА́НОВИЧА СТА́ВИТИ <ІЗ СЕ́БЕ>, *несхв.* Виявляти пихатість, зарозумілість, гонор. *Іва́на Іва́новича не ста́у с:е́бе, бо зна́у тебе́ з пил'ушо́к* (11), 77.

ДО ІВА́НА ХОДИ́ЛИ, В ІВА́НА ПИЛІ́Й-ІЛИ [йілі], ІВА́НА Ж І БІ́ЛИ, *жарт.* Про невдячність, несправедливість, підступність. *Пригласі́у, на сва́йб'і подра́лис'а, от і вийшло, що до Іва́на ході́ли, в Іва́на пилі́й-йі́ли, Іва́на ж і бі́ли* (114), 296.

НЕ БУ́ДЕ З ІВА́НА ПА́НА, *ірон.* Про вискокчу, зарозумільця. *Ни бу́де з Іва́на па́на, а з на́шого пй́аниц'і брига́д'іра* (115), 121.

РО́СТОМ З ІВА́НА, УМО́М З БОЛВА́НА, *знев.* Дурень, недоумок. *Уже́ ж у дес'а́тому клас'і, а ро́стом з Іва́на, умо́м з болва́на* (175), 83.

ІГУМЕНША. ЯК ІГУ́МЕНША [йак игу́минша], *несхв., зрід.* Зла, вередлива, лайлива жінка. *А свикру́ха у́ мене була́ зла, йак игу́минша* (99).

ІДЮ́Т. ЧИ Я ІДЮ́Т, ЧИ ЛІ́ЖИ НЕ І́ДУТЬ [чи йа ід'іо́т, чи лі́ж'і ни йі́дут'], *ірон., зрід.* Про абсурдну ситуацію. *Так хто кому́ гро́ш'і до́лжин – чи йа ід'іо́т, чи лі́ж'і ни йі́дут'!* (154).

ІКЛА. ТОЧІ́ТИ І́КЛА, *підсил.* 1. Злитися на когось, мати недобрі наміри. *Питро́ то́чи і́кла на ме́не зда́уна, бо за́види биру́т'* (344), 114;. 2. Зазіхати на чуже. *То́чи і́кла сус'і́д на той клі́нчик, що за мойі́м горо́дом* (85), 86.

ІКРА. ТІ́КИ <одно́ї [одно́йі]> ІКРІ́ НЕХВАТА́, *підсил.* Практично все є; достаток, заможність. *Та вони́ так'і́ труд'а́шч'і ўс'і, ро́бл'ат', там у ха́т'і т'і́ки ікрі́ нихвата́* (130), 172.

ІЛЛІ́Ч. КАЗА́В ІЛЛІ́Ч [Іл':і́ч], ШО́Б СТА́ВИЛИ МОГОРІ́Ч, *жарт.* Вимагання могорича, додаткової оплати. *Хо́чите, щоб горо́д зора́ли – пожа́луста, т'і́ки каза́у Іл':і́ч, щоб ста́вили мого́річ* (429), 308, 517.

ІМПЕРІ́Я. НА ВСЮ ІМПЕ́РІЮ [на ўс'у імпе́р'ію], *підсил.* Для всіх, із великим розголосом, у значному масштабі. *Чого́ кричи́ш на ўс'у імпе́р'ію – йа тебе́ па́л'цим трону́?* (130), 59.

ІНДЮ́К. ІНДЮ́К КЛЮ́Є [інд'у́к кл'у́йє], *ірон.* Настає нагальна, невідкладна потреба. *Усе́ л'і́то в'і́клада́ли, а це інд'у́к кл'у́нуў са́ра́й перикри́т'* (51), 232.

ІНТЕ́РЕС. ПРИ БУ́БНОВИ́Х (СВОЇ́Х [свої́х]) ІНТЕ́РЕСА́Х, *несхв.* У програші, або принаймні без переваг, преференцій. *Суд їх розв'і́у, Ва́л'к'і з д'і́т'ми ўсе́ оста́лос'а, а Са́шкó – при бубно́вих інте́реса́х* (180); *Ви́дурили гро́ш'і, от і оста́ўс'а йа при бубно́вих инти́реса́х* (162), 26, у б. пп.

ІНТЕРНА́ЦІОНАЛ. ІНТЕРНА́ЦІОНА́Л У ГНІ́ЗДІ́ [інтирна́ц'іона́л у гн'і́зд'і́], *жарт.* Курник із курми. *Так йа п'і́шла сипну́т' свої́ому инти́рнац'іона́лу ў гн'і́зд'і́, а то ў́же телісу́йуц'а* (110), 106.

ІСУС. ЯК [йак] ІСУС БОСИМИ НОГАМИ ПРОЙШОВСЯ [пройшоўс'а], схв. Про приємне смакове відчуття, зокрема після випитого спиртного. *Оцэ чарку шваркнуў, так йак Ісус босими ногами пройшоўс'а* (500), 58.

ІТИ. ІТІ ВРОЗБРІД, нехв. Незгода, відсутність злагоди, взаємодії. *Праўл'ін':а п'ішло ўрозбрід, одн'і – розпайува́т', друг'і – од:ат' фэ́рмерам* (42), 233.

ІТІ КРУГОЙДА, зрід. Говорити непрямо, замасковано, натяками. *Ти, Н'інко, ни йди кругойда, а кажі одкровен:о* (95), 91.

ІТІ НАДВІР [надв'ір]. Іти до туалету. *Ви посі́т':е на лаўц'і, а йа сход'у надв'ір* (117), 7.

ІТІ ПО КОПАНОМУ. 1. Наслідувати когось, повторювати за кимось. *Ти не одкривай Аме́рику, а йди по копаному моўчки* (10), 115; 2. Ірон. Мати нецнотливу жінку, дівчину. *Ти у не́йі не пер́вий, так шо іді по копаному см'іло* (109), 159.

ІТІ НАПЕРЕКОС'ЯК [наперикос'ак], нехв. Складатися невдало, нещасливо. *Ус'а жизн' п'ішла наперикос'ак, йак вийшла за́м'іж* (115), 97.

ІТІ ПОТОПТОМ, підсил. 1. Іти, не добираючи шляху, навпростець. *Іду́т' по́топтом че́рез кукуру́зу, лама́йут' йййі, гну́т'* (374), 267; 2. Рішуче прогресувати у кар'єрі. *За три го́ди пройшо́ў по́топтом од бригад'іра до д'іре́ктора* (27), 201.

ІТІ ПРОТІВ [...прот'іў]. Заперечувати, виявляти непокору, непослух. *Іті прот'іў ба́т'ка – гр'іх* (59), 5, у б. пп.

УРОЗБРІД ІТІ, нехв. Не мати злагоди, одностайності. *Урозбрід іду́т' на́ш'і нача́л'ники, не мі́р'ац':а* (189), 91.

ІЮНЬ. ІЮНЬ [ій'ун'] – НА МО́РКВУ ПЛЮ́НЬ [пл'у́н'], рос. Спостереження, що у червні моркву вже не сіють і не пересівають. *Ій'ун' – на мо́ркву пл'у́н', бо н'і мо́рква, н'і бу́р'ак у́же ни ві́ростут'* (81), 119.

— І —

ІДУН. ІДУ́Н НАПАДАЄ [йідун напада́е], жарт. З'являється сильне бажання їсти. *Чо́го́с' йак зл'ака́йус', так на ме́не йідун напада́е* (45); *Чи на те́бе йідун напа́ў – неда́ўно ж з:а сто́лу?* (98), 28, 114.

ІЖАК. ІЖАКА́ ЗДІДА́ТЬ [ййжакá зд'іда́т'] < 3 ГОЛКА́МИ >, підсил. Сильно хотіти їсти, бути дуже голодним. *Так йі́сти хо́ц':а, шо ййжака́ б зд'і́ў, з голка́ми* (226), 20.

ЗАЛУПІТЬ ІЖАКА́ [залупі́т' ййжакá], нехв., зрід. Наразитися на проблеми, клопоти. *Зйаза́ўса з то́йу пога́нойу компа́н'ііейу, ото́ й залупі́ў соб'і ййжака́, шо ни зна́йу, шо й робі́т'* (95).

ІЖАЧОК. ІЖАЧКІ́ В ОДНОМУ́ МІСТІ <ЗАВО́ДЯТЬСЯ> [ййжачкі́ в одному́ м'іст'і <заво́д'ац':а>], жарт. Про нетерплячу, непосидливу людину. *У дити́нки ййжачкі́ в одному́ м'іст'і завилі́с'а, так ба́бушка не ўде́рже* (345), 34.

СТРІЛЯНИЙ ЇЖАЧОК [стр'іл'аний їйжачок], схв. Досвідчена, бувала людина. *Дід Сашико ў нас стр'іл'аний їйжачок – багато де буваў, л'удей павидаў і себе покажаў* (230), 112.

ЇСТИ. ЯК НЕ ЇСТИ, ТАК ПОНАДКЎСЮВАТЬ [йак ни йісти, так понадкўс'уваг'], ірон. Бути жадібним, неподільчивим. *Шоб н'ікому ни досталоc', так вона готова йак ни зйісти, так понадкўс'уваг'* (429), 241, у б. пп.

ГІДКО ЇСТИ – ЖАЛЬКО БРОСИТЬ [гїдко йісти – жал'ко бросит'], ірон. Про щось (когось) не дуже потрібне. *Ни л'їпї до мене того Миколу, бо в'ін мин'ї – гїдко йісти – жал'ко бросит'* (109), 91.

ЇДОМ ЇСТИ [йїдом йісти], підсил., несхв. Докоряти, допикати, лаяти. *Т'ошча мого сїна так йїдом йїст', прїсто жит' не дайє* (58), 145.

ЇСТИ НЕ СРАТИ – МОЖНА Й ПІДОЖДАТИ [йісти ... п'їдождати], ірон. Жартівлива репліка на вимогу дати негайно їсти. *Йак п'їдган'аў бат'ко мат'їр давати йісти, та см'їялас' і казала, шо йісти ни срати – можнá й п'їдождати* (500), 95.

ЇХАТЬ. БІСТРО ІДЕШ – МЕДЛЯННО ПОНЕСУТЬ [йїдиш – медл'ан:о понисут'], ірон. Сентенція про шкідливість поспіху, гарячкування. *То дл'а шофїр'їў должнó бут' прáвило – бїстро йїдиш – медл'ано понисут'* (189), 190.

ТІШЕ ІДЕШ – ДАЛЬШІ [йїдиш – дал'ш'ї] БУДЕШ, ірон. Сентенція про небажаність поспіху, гарячкування. *Шо ти загор'їус'а купува́т той дом, подумай ішчє, тіше йїдиш – дал'ш'ї бїдиш* (419), 62, 266.

НЕ ЇХАВ, НЕ ЙШОВ – СІДАЙ ПІДВЕЗУ́ [ни йїхаў, не йшоў – с'їдай п'їдвезу́], глуз. Безмістовне, абсурдне говоріння. *Такє наговори́ла, шо не йїхаў не йшоў – с'їдай п'їдвезу́* (183), 108.

ЇХАТЬ ПРЯМО [йїхат' пр'áмо], А ПОПÁСТИ В Я́МУ [йáму], глуз. Про недбалість, необачність. *То так'ї їздуни́, шо йїхали пр'áмо, а попáли ў йáму* (234), 13.

УКРУГОВУ́ ЇХАТЬ [йїхат']. 1. Об'їздити, обминати. *М'їсто́к з'їрва́ло – прїйшлос' укругову́ йїхат'* (80), 85; 2. Несхв. Лукавити, уникати відвертої відповіді. *Ти його́ чєсно пита́йш, а в'ін йуліт' – укругову́ йїде* (7), 5; 3. Несхв. Виявляти млявість, тугодумство. *Т'ї ўже ўсє п'їдичитáли, а в'ін ичє ўкругову́ йїде* (119), 305.

— й —

ЙВАН. ПІВТОРА́ [п'їўторá] ЙВА́НА, жарт. Людина високого зросту (чоловік). *У пєрвих клáсах за пáртойу сид'їли, так буў рóсту, йак йа, а тепєр – П'їўторá Йва́на* (134), 51.

ЙОЖИК. ЙОЖИК У ТУМА́НІ [тумáн'ї], ірон., нов. Худа, кволa людина. *Пойавіўс'а йо́жик у тумáн'ї – сам аж св'їтиц'а й хитáйц'а* (106), 89.

ЛЯКА́ТЬ ЙОЖИКА ГО́ЛОЮ ЖО́ПОЮ (СРА́КОЮ) [л'акáт' йо́жика го́лойу жо́пойу (сра́койу)], згруб., ірон. Про неможливість, абсурдність когось злякати. *Хва́те л'акáт' йо́жика го́лойу жо́пойу – сам зл'акáйїс'а* (369), 95.

ЙОЖИКА РОЖАТЬ [...рожат'], *глуз.* Повільно, з великими потугами щось робити. *Хв́ате йо́жика рожат' – ск'і́лки там того́ полива́н':а, к'інча́йте* (235), 41.

ЙОЛКА. ЙОЛКА НОВОГО́ДНЯ [...новогóдн'а], *ірон.* Людина високого зросту. *Го́лову задрала́, бо в'ін – йо́лка новогóдн'а пр'а́мо* (318), 142.

ЙОРЖ. ЙОРЖА́ ПІДСТРИГА́ТЬ [п'ідстрига́т']. Коротко підстригати волосся. *Йоржа́ п'ідстри́г, шо́ йа не ўзна́ла* (173), 95.

ЙОСИП. ЙОСИП ДРА́НИЙ, *жарт.* Вираження невдоволення і незадоволення. *Йо́сип дра́ний, йа ж забу́ў газ ві́кл'учи́т' (106); Йо́сип дра́ний, шо́ ж ти ни озива́йіс'а – йа ж пои́ти ў́же закопа́ў його́ (96), 319.*

— К —

КАБАК. КАБА́К (КАБА́КА) НЕ ВА́РЕ, *ірон.* Про дурня, телепня, неумійка. *Йак каба́к ни ва́ре, то дл'а чо́го й бра́ц':а за д'і́ло?* (260), 16.

КАБІНЕТ. КАБІНЕТ ЗАЇ́ДМЧИВОСТІ [каб'ін'ет заду́мчивост'і], *жарт.* Туалет. *Тре́ба б пос'іти́т' каб'ін'ет заду́мчивост'і (169); Нада́ ў́же ў каб'ін'ет заду́мчивост'і (300), 10, 79.*

У КАБІНЕ́ТІ ЗАСІДА́ТЬ [у каб'ін'ет'і зас'іда́т'], *жарт.* Бути у туалеті. *Шо́с' ти до́ўго у каб'ін'ет'і зас'іда́ў, а ми́н'і то́же припи́кло (190); Та ско́ко ти буди́ши зас'іда́т' у каб'ін'ет'і, йа за́раз у штані́ накладо́у (31), 58, 125.*

КАВАЛЕР. У КАВАЛЕ́РАХ ХОДИ́ТЬ [ходи́т']. 1.Бути неодруженим, нежонатим. *Ск'і́ки мо́жна у кавале́рах ходи́т' – про ма́т'ір ста́ру поду́май (174), 30; 2. Бути у стані залицяльника, коханого. Шо́, ти не зна́йіш, шо́ Йва́н при Ва́л'к'і ў кавале́рах хóде? (192), 116.*

КАВКА́ТЬ. ТІКИ КА́ВКНУТЬ (НЯ́ВКНУТЬ) [т'і́ки ка́ўкнут' (н'а́ўкнут')], *знев.* Щезнути, пропасти, померти, здохнути. *Наи́ н'і́мц'а штико́м – т'і́ки ка́ўкну́ў фр'і́ц (188), 172.*

КАДИ́ЛО. КАДИ́ЛО РОЗДУВА́ТЬ [... роздува́т'], *підсил.* 1.Провокувати, ініціювати суперечку. *У́же бу́ли поми́рилис'а, так н'і – Ва́л'ка опі́ят' кади́ло роздува́ (147), 154; 2.Перебільшувати. Кади́ло не роздува́й, шо́ та́кий си́льний – зна́йімо са́ми, йа́кий ти ўса́мд'і́л'і (97); 117.*

КАДОВБИ́НА. <ТОВСТІ́Й,> ЯК [йак] КАДОВБИ́НА, *ірон.* Дуже товстий (здеб. про жінку). *Йі́сти тре́ба ме́ниши, бо ў́же й так, йак кадо́убина (176), 3, 164.*

КА́ЗАН. КА́ЗАН ВА́РЕ, *схв.* Мати розум, могли адекватно сприймати, реагувати. *Каза́н ва́ре у хло́пц'а – насóса роз'ібра́ў, одригу́л'і́руваў, з'ібра́ў (59), 109.*

КАЗА́ТИ/КАЗА́ТЬ. ХОЧ КАЖІ́, ХОЧ СТРИ́ЛЯЙ [...стр'і́л'а́й], *несхв.* Непослух; упертість, затятість. *Та́ка дити́на ўро́ділас'а, шо́ стра́х, хоч кажі́, хоч стр'і́л'а́й – свої́е робі́тиме (104), 16.*

ШО́ В́ЖЕ КА́ЗА́ТИ, *підсил.* Бракує слів, аргументів. *Шо́ ў́же й каза́ти – хло́пци́ спóрчиний (147), 100.*

КАЗА́ТЬ, А НЕ ЗАВ'ЯЗА́ТЬ [казáт', а ни завйязáт'], *ірон.* Забувати. *Ти ж казáла, об'ишчáла – чи казáла, а ни завйязáла?* (95), 34.

КАЗКА. БА́БИНА КА́ЗКА, *ірон.* Брехня, вигадка. *Ти мин'і ни розка́зуй ба́биной ка́зки, а пра́вду кажі́* (94), 6.

КА́ЗКА (КАЗО́ЧКА) НА НІЧ [н'іч], *ірон.* Вигадки, брехні. *Брос' ти ц'у ка́зку на н'іч – то́ йа й пов'іри́у, шо ти на п'іупу́да ко́ропа п'ійма́у!* (182), 30.

КАКА/КАКИ. КА́КА-БЯ́КА [-б'áка], *несхв.* Щось негідне, брудне, огидне. *Ни би́ри́ у ру́ки ўс'áку ка́ку-б'áку* (147), 91.

АБИ КА́КИ НЕ ХОТІ́ЛОСЯ [хот'і́лос'а], *ірон.* Готовність догоджати, задовольняти примхи. *Ку́пл'у́ йому́ л'і́сап'ед – абі́ ка́ки не хот'і́лос'а* (93), 364.

КАКАТИ. КА́КАТИ Й ШТО́КАТИ, *глуз.* Недоречно вживати російськомовні елементи, невправно говорити по-російському. *Конча́й ка́кати й што́кати, а говори́ по-на́шому* (320), 324, у б. пп.

КАКАТЬ. НЕУДО́БНО КАКА́ТЬ СТО́Я [ка́кат' сто́йа], *ірон.* Про уявані незручності. *Шо, ниу́добно ў нас оста́ц':а ночува́т' ? – ниу́добно т'і́ки ка́кат' сто́йа!* (11), 44.

КАКЛІ́ТИ. ПІНСІО́НЕРСЬКІ КАКЛІ́ТИ [п'інс'іоне́рс'к'і какл'е́ти], *ірон.* Котлети без м'яса, вегетаріанські. *Було́, шо йі́ли одн'і́ п'інс'іоне́рс'к'і какл'е́ти, а мн'áса й ни ба́чили* (189), 128.

КАКТУС. СІ́СТИ [с'і́сти] НА КА́КТУС, *підсил.* Здивуватися. *Йак побáчила ў сус'ідки свої́ кра́дин'і грабл'і – так і с'і́ла на ка́ктус – ни ожди́ла* (115), 71.

КАЛАВУ́Р/КАЛАВУ́РЬ. НА КАЛАВУ́РІ СТО́ЯТЬ [на калаву́р'і сто́йáт']. Охороняти, сторожувати, чатувати. *Час'і́у по два на калаву́р'і сто́йáли – з а́утомáтами, у ко́жухáх* (95), СКв, 261.

ПІД [п'ід] КАЛАВУ́Р ОДДАВА́ТЬ [од:ава́т'] (БРА́ТЬ) [брат'], *зрід.* Заарештовувати. *П'ід калаву́р бра́ли й одпра́вл'áли у С'і́б'і́р* (199), СКв, 20, 25.

НА КАЛАВУ́РЬ КРИЧА́ТЬ [на калаву́р' крича́т'], *підсил.* Сильно кричати, кликати на допомогу. *Од бо́л'і на калаву́р' крича́ла, а н'і́хто́ ни чу́* (376), 20.

КАЛАЧ. <СОБА́КА> НЕ ЗДІ́СТЬ [зд'і́ст'] КАЛАЧА́, ПО́КИ НЕ ПОКАЧА́, *ірон.* Про незграбну, невправну, неспритну людину. *Опйáт' йáблукó ўпу́стила, ну шо ж, соба́ка ни зд'і́ст' калача́, по́ки ни покача́* (92), 187, у б. пп.

КАЛАЧІ́КИ. КАЛА́ЧИКАМИ ГОДУВА́ТИ, *ірон.* Обманювати, піддурувати. *Кала́чиками годува́у, по́ки обду́ри́у д'і́уку* (375), 32.

КАЛГАН. КАЛГАН НЕ ПЕ́ТРА, *згруб.* Дурень, недоумок. *Шо ти ў той компй́утир л'і́зиш, йак калга́н не পে́тра* (55), 175.

КАЛГАН НЕ ШУРІ́ПА, *згруб.* Дурень, недоумок. *Калга́н не шу́рі́па, от і попе́р па́л'ц'і́ ў мн'асору́бку* (108), 122.

КАЛГАН НЕ ШУРУ́ПА, Дурень, нерозумний. *У те́бе, йа ба́чу, калга́н зо́ўс'ім ни шу́ру́па, мабу́т', у д'е́цтв'і ча́сто па́дау́ з рук* (23), 18, 109.

КАЛІ́Ч. КАЛІ́Ч НЕГО́ДЯЩА [ка́л'іч ниго́д'áшча], *знев.* Слабка, виснажена, кволá істо́та. *Уже́ тако́йу ка́л'іч'у ниго́д'áшчо́йу ста́ла, шо й на ўго́рба́д'і н'і́чо́го ни робл'у́* (207), 45.

КАЛОШІ. КАЛО́ШІ [кало́ш'і] <В УГЛУ́> ПОСТА́ВИТИ, *ірон.*, *зрід.* Померти. *Старій у́жé даўно́ кало́ш'і ў углу́ поста́виў, а йа шче дожива́йу* (14); *М'ій старій даўно́ ў́же кало́ш'і в угóл поста́виў, а йа шче дожива́йу* (509), 79.

КАЛЮЖА. КАЛЮ́ЖІ МІРЯ́ТЬ [кал'уж'і м'і́р'ат'], *ірон.* Іти необережно, не добираючи сухої дороги, захлюпавшись. *Ти шо, кал'уж'і м'і́р'ала, шо так задрі́палас'а?* (204), 17.

КАЛЮЖІ ПРОМОКА́ТЬ [кал'уж'і промокáт'], *ірон.* Забруднюватися, ідучи грязькою дорогою. *Пóки долéмзаў додóму, кал'уж'і промокáў, ма́буд', ус'і* (39), 49.

ЯК У КАЛЮЖУ ПЕРДНУ́ТЬ [йак у кал'ужу пёрднут']. 1. *Згруб.* Сказати щось несподіване, недоречне, абсурдне; бовкнути. *На собра́н'і йак у кал'ужу пёрднуў – н'і́хтó глупоті́ й не ждаў тако́йі* (168); *Моўчи́т', моўчи́т', а тод'і йак ска́же, йак у кал'ужу пёрдне* (262), 95; 2. *Жарт.* Легко, невимушено. *Та йому зб'і́гат' у Во́д'ану, йак у кал'ужу пёрднут'* (95), 116.

КАМІНЬ. ТРЕ́ТІЙ КА́МІНЬ [трéт'ій ка́м'ін'] ОД БА́ЛКИ, *ірон.* Далекий, сумнівний родич. *Йа тако́го родича́ й ни чуў – трéт'ій ка́м'ін' од ба́лки* (101), 119.

<І> КА́МІНЬ ПЕРЕЛÉЖАТЬ [<...> ка́м'ін' перилéжат'], *підсил.*, *ірон.* Лінуватися, неробствувати, ледарювати. *Ти йогó йак ни зукáй – ни дозвéс'а, то та́кий, шо і ка́м'ін' перилéжи* (167), 8.

ЯК КА́МІНЬ У ПО́ЧКІ [йак ка́м'ін' у по́чк'і] <НУ́ЖЕН,> *ірон.* Непотрібний, зайвий. *Ти мин'і ну́жсин, йак ка́м'ін' у по́чк'і, шо вес' ден' м'іша́йши* (126), 143.

КАНДІБОБЕР. РОБИ́ТЬ КАНДІБО́БЕРОМ [робі́т' канд'і́бобиром], *глуз.* Робити абияк, неякісно, нерівно. *Не на́да робі́т' канд'і́бобиром, а шоб усé бу́ло по-настойа́шчому* (13), 18.

ХОДИ́ТЬ КАНДІБО́БЕРОМ [ходи́т' канд'і́бобиром], *глуз.* Пишатися, гоноритися, вичванятися. *Хо́де канд'і́бобиром, бо ў го́род'і жиниха́ йакóгос' найшла́* (52), 84.

КАНПОТ. У КАНПО́Т СЦЯ́ТЬ [сц'áт'], *ірон.* Боятися, перейматися, панікувати. *У канпо́т ни сци, в'ін хоч і б'із праў, а йі́зде хара́шо* (175); *Ни сци ў канпо́т – ж'і́нц'і ни скажу́, шо ў буфéт'і бу́лі* (47), 114.

КАНТО́РА. ОБЛАКА́ТСЬКА [облака́ц'ка] КАНТО́РА, *спец.* Адвокатська контора. *Сов'і́тували обра́тиц'а ў облака́ц'ку канто́ру* (276), 56, 230.

КАНХВЕТА. КАНХВЕ́ТОЙ НЕ ВІ́МАНИШ (ЗАМА́НИШ), *жарт.* Нічим не спокусиш, не звабиш. *Та ййі́ з то́го клу́бу й канхве́тойу ни ві́маниш* (68), 39.

КАНЦУР. ДО КА́НЦУРА, *підсил.* Цілком, остаточно, до решти. *Ку́кургузін'а коза́ зд'і́ла до ка́нцура* (56); *Пойі́ли коро́ви й солóму до ка́нцура* (213), 39.

КАПЕ́ЦЬ. КАПЕ́ЦЬ [капе́ц'] ПРИХО́ДЕ, *підсил.* Кінець, крах, смерть настає. *Капе́ц' прихо́де коро́в'і – зв'і́здох прокоў́тну́ла* (346), 91.

КАПЛЯ́. КА́ПЛІ [ка́пл'і] ОД ГОЛОВІ́, *ірон.* Спиртне на похмілля. *Набу́л'кай м'і́ні швидéн'ко ка́пил' од голови́* (300), 269.

ДО КА́ПЛІ (КА́ПЕЛЬКИ, КА́ПЕЛЬОЧКИ, КАПЕЛІ́НКИ, КАПЕЛІ́НОЧКИ, КАП'У́СІ) [до ка́пл'і (ка́пил'ки, ка́пил'очки, капи́лінки, капи́ліночки, кап'у́с'і)], *підсил.* До останку, до решти, до дрібниць. *Усé, шо сказа́ў, до ка́пл'і по́мн'у* (272), 300.

КАПЛИ СОРОКОГРАДУСНОЇ [капл'і сорокоградусной...] **ПРОБИ**, *ірон.* Горілка, самогон. *Дл'а опитіту помага́йут' ка́пл'і сорокогра́дусної про́би* (100), 204.

КАПУСТА. У КА́ЖНОЇ КАПУ́СТИ СВОЯ́ ГОЛОВА́ [... ка́жної ... своїа́ ...]. Про самостійність, окрему думку, позицію. *Шо йа тебе́ слухати́му – у ка́жної капу́сти своїа́ голова́* (341), 189.

ВАРИТЬ КАПУ́СТУ Й ЦИБУ́ЛЮ, А ВАМ ДУ́ЛЮ [варит' ... й цибу́л'у, ... ду́л'у], *згруб.* Негречна відповідь на дратівливе запитання «що варите?». *Та ва́рим капу́сту й цибу́л'у, а вам ду́л'у* (52), 252.

КАПШО. КУРЯ́ЧЕ [ку́р'аче] КАПШО́. 1. Жартівлива відповідь на запитання «Шо?», «А це шо?» *Не шо, а ку́р'аче капио́* (145), 152; 2. *Лай.* Лайно, покидьок, нікчема. *Х'іба то л'уді́на – ку́р'аче капио́* (203), 348.

КАРАГАНДА. ІДУ́ В КАРАГАНДУ́, *вульг.* Натяк на лайку, використовується як відповідь на запитання «куди йдеш?» *Куда́ йду – йду ў Караганду́* (302), 392.

КАРАНДАШ. КАРАНДА́Ш ЗАСТРУ́ГУВАТИ, *жарт.* Мати статевий акт. *Т'іки ж'і́нкою наду́малис'а каранда́ша заструга́ти, йак чо́рт'іу́ сус'і́д у ста́йн'у сту́ка* (143), 378.

БРАТЬ [брат'] НА КАРАНДА́Ш. Записувати, фіксувати борги (у магазині). *Усе́ село́ ў магази́н'і бра́ли на каранда́ш, бо гро́ш'і ж пла́тили нил'і́гул'а́рно* (393), 189.

КАРАНДА́Ш СПИСА́ВСЯ [списа́ўс'а], *ірон.* Про значну кількість «боргових» записів у магазині. *Л'уди́ йдут' – дай і дай, запи́ши, так уже́ ж каранда́ш списа́ўс'а* (191), 177.

ШУКА́ТЬ [шукáт'] КАРАНДА́Ш, *ірон., евф.* Довго випорожнюватися (через закріп). *Шо, шука́ў каранда́ш, шо до́ўго сид'і́у?* (134), 125.

КАРАНДА́Ш НЕ ХВАТА́, *ірон.* Про велику кількість «боргових» записів у магазині. *Уже́ каранда́ш не хвата́ запи́суват' ус'і́х должник'і́у* (347), 119.

КАРАСІ́Н. КАРАСІ́НОМ ОГО́НЬ НЕ ТУ́ШАТЬ [карас'і́ном огон' ни ту́шат'], *ірон.* Сентенція про неадекватність, абсурдність заходів. *Тре́ба б поми́ритис'а й повині́тис'а, а ти опіа́т' ла́йіс'а – карас'і́ном ого́н' ни ту́шат'* (391), 120.

ПА́ХНЕ КАРАСІ́НОМ [карас'і́ном], *жарт.* Про відчуття, симптоми небезпеки. *Па́хне карас'і́ном, хло́пц'і, пора́ ўшива́ц'а* (162), 379.

КАРДІБАЛЕТ. КАРДІБАЛЕТ УСТРА́ЮВАТЬ [кард'і́балет устра́йуват'], *ірон.* Пустувати, вередувати. *Виді́ себе́ нормáл'но, не вимага́й – кард'і́балет устра́йуйиши* (117), 230.

ТВОРИ́ТЬ КАРДІБАЛЕ́Т [творит' кард'і́бал'ет], *ірон.* Утинати щось несподіване; бешкетувати. *Йак при́йде з бухве́ту, так і тво́ре кард'і́бал'ет до́ма – до утра́ ни спимо́* (15), 20.

КАРЛСОН. КА́РЛСОН ПРИ́НІ́С [прин'і́с], *нов.* Жартівливе пояснення народження дитини. *Де ў́з'а́ўс'а? – Ка́рлсон прин'і́с і скі́нуў нам у дв'і́р* (89), 86.

КАРМАН. КАРМА́Н ВИДЕ́РЖУЄ [виде́ржуйе]. Достатні фінансово-матеріальні можливості. *Карма́н виде́ржуйе ў сус'і́да і дом пострóйат', і маши́ну купи́т', і на куро́рт пої́хат'* (229), 263.

КАРМА́Н НЕ ВИДЕ́РЖУЄ [виде́ржуйе], Фінансові можливості не дозволяють. *Купи́ў би ха́ту, так карма́н ни віде́рже* (89), 14, 68.

КАРМАН ДОРÓЖНИЙ. Спеціальне розширення дороги для зупинки транспорту. *Автобуси ў дорóжних карманах ста́йут', шоб ни м'іша́ти тра́нспорту* (291), 5, 202.

КАРМАН ДІРЧА́ВІЙ [д'ірча́вий], *глуз.* Відсутність грошей, можливо, і через марнотратство. *Карма́н д'і́рча́вий, бо гро́ш'і там не де́ржац' :а* (86), 91.

КАРМАН НАСТАВЛЯ́ТЬ [наста́ўл'а́т'], *ірон.* Розраховувати на що-небудь, чекати чогось. *Карма́н наста́ўл'а́й – за́раз усі́пл'у че́риз кра́й* (143), 167.

НА КАРМА́Н КЛА́СТИ, несхв. Давати хабара. *Шоб спра́ўку вон'у́чу ў́з'а́т', і то тре́ба ко́му́с' на карма́н кла́сти* (111), 113.

У КАРМА́Н КЛА́СТИ, несхв. Незаконно привласнювати. *У карма́н кла́ли нема́ло чу́жого́* (127), 394.

У КАРМА́Н ЛОЖИ́ТЬ [ложі́т'], *несхв.* Привласнювати. *Із колхо́зної ка́си нема́ло голо́ва ў карма́н ложі́ў, та попа́ўс'а* (143); *Не одну́ чу́жю́ тис'ачу ў карма́н положи́ли* (143), 163, у в. пп.

У КАРМА́Н ЗАГЛЯ́ДАТИ [загліа́дати], *несхв.* Сподіватися на допомогу. *Ді́ти, хоч і ви́лік'і ў́же, а ў карма́н заглада́йут'* (68), 15.

У КАРМА́Н ЗАЛІ́ЗАТИ [залі́зати], *несхв.* Зазіхати на чуже. *Чого́ до ме́не ў карма́н залі́зати? У вас сво́йа с'і́мйа, у ме́не – сво́йа* (12), 39.

КАРМА́НИ ВИВЕРТА́ТИ, підсил. Витрачати до останку, нічого не залишати. *Хоч карма́ни ви́верни – нічо́ нима́* (213); *Карма́ни ви́вирну́, а сі́нов'і мо́цикл'е́т купі́ў* (70), 170, у в. пп.

КАРМА́НИ ВИГРІ́БАТЬ [вигрі́ба́т'], *підсил.* Примушувати витрачати гроші. *Дочка́ при́йіде на кан'і́кули, так карма́ни ви́гребе* (96), 114.

КАРМА́НИ НАБИВА́ТИ, несхв. Незаконно збагачуватися. *На чу́жому го́р'і карма́ни набива́ти некра́сіво* (213); *По́ки бу́ў Сов'е́ц'кий Со́ю́з, ма́ло хто ду́маў карма́ни набива́ти* (4), 230.

У КАРМА́НИ ВІ́ТЕР ГУ́ЛЯ [у карма́н'і в'і́тер гу́л'а́], *підсил.* Безгрошів'я. *Б'із робо́ти ў карма́н'і в'і́тер гу́л'а́* (18), 139.

У КАРМА́НИ ВІ́ТЕР [у карма́н'і в'і́тер], *підсил.* Про матеріальну, фінансову неспроможність. *У карма́н'і в'і́тер, а дочку́ за́м'іж од'ава́т' кра́й тре́ба* (201), 109.

У КАРМА́НИ [у карма́н'і] **ГУДЕ́**, *підсил.* Безгрошів'я. *Куда́ там жи́ніц' :а, йак у карма́н'і гу́де?* (188), 321.

КА́РТИ. **У КА́РТИ ЛЯ́ПАТЬ** [л'а́пат'], *несхв.* У карти грати. *Л'у́ди на робо́т'і, а ло́дар'і ў т'ін'і ў ка́рти л'а́пайут'* (377), 264.

НА КА́РТИ ЛЯ́ПАТЬСЯ [л'а́пац' :а], *несхв.* Грати у карти. *І в е́лектри́чк'і с'а́дут' учите́р'о́х і на ка́рти л'а́пайу́ц' :а* (140), 16.

КА́РТОПЛЯ́НІ **КА́РТОПЛЯ́НІ** [картопл'а́н'і] **ВІ́ЛЯ, спец.** Металеві ви́ла з густими тупими рі́зками для набирання картоплі, буряків, моркви й ін. *Картопл'а́н'і ви́ла полама́лис', так йа́ бур'а́кі рука́ми вигрі́ба́ла* (97), 76.

КА́РТОХА. **ХОТЬ** [хот'] **КА́РТО́ХУ** **СА́ДІ, знев.** Про брудну людину. *П'і́р'а́ли, дес' п'і́р'а́ли хло́ц'і, а йак при́йішли́ додо́му, гл'а́нула – хот' карма́ху са́ді, ск'і́ки гр'а́з'у́ки* (111), 96.

КАРТОЧКА. ХЛІБНА [хл'ібна] КАРТОЧКА, *ірон.* Партийний квиток. *Йак хл'ібну карточку заім'їу, так тоб'ї і до́лжност', і почот* (231), 113.

КАРТОШКА. КАРТОШКА ПРОРОСТА́, *ірон.* Про брудну людину. *Ск'їки го́лову не миў, шо он ужé карто́шка пророста́?* (116), 7.

ЯК [йак] КАРТО́ШКА В МУНДИРАХ, *ірон.* Щось просте в розумінні й виконанні. *Так це ж пон'ятно, йак карто́шка ў мунді́рах* (95), 128.

У КАРТО́ШКІ НАХО́ДИТЬ [у карто́шк'ї нахо́дит'], *жарт.* Евфемізм щодо народження. *У карто́шк'ї найшли́ л'ал'у – п'їшли́ підгорта́т', а п'їд кушчо́м ти спелéнана лижі́ш* (3), 15.

КАСТРУЛЯ. КАСТРУ́ЛЯ [кастру́л'а] ВА́РЕ, *схв.* Про метиковану, розумну людину. *Кастру́л'а ў Микóли ва́ре й т'їл'їв'їз'їр на́ладит'* (291), 143.

КАСТРУ́ЛЯ [кастру́л'а] НЕ ВА́РЕ, *зруб.*, Про нерозумну, недорозвинену інтелектуально людину. *У кастру́л'у н'їчо́го ни засі́пано, так і ни ва́ре* (23), 9.

ЗАКРІ́ТЬ КАСТРУ́ЛЮ, НЕ ЛЯПА́ТЬ КРІ́ШКОЮ [закрі́т' кастру́л'у, ни л'а́пат' крі́шкою], *зруб.* Замовкнути. *Ну ск'їки мо́жна га́ўкат' – закрі́й кастру́л'у, ни л'а́пай крі́шкою* (188), 200.

КАСЮ́ЧКА. ЯК КАСЮ́ЧКА [йак кас'ўчка], *зрід.* Про низькорослу людину. *Віросла, йак кас'ўчка, а б'їл'ше – н'ї* (58), 42.

КАТАВА́СІЯ. КАТАВА́СІЯ [катава́сі́йа] З ПЕ́РЦЕМ, *жарт.* Мішаниця, безлад. *Так то ўже ни збо́ри, а катава́сі́йа з пе́рцим нача́лас', бо ўс'ї ре́питу́йт', а н'їхто́ н'їко́го ни чу́йш* (44), 63.

КАТЕРИ́НА. ЯК КАТЕРИ́НА ПІ́Д ЛІ́Д [йак Катирі́на п'їд л'їд], *ірон., зрід.* Утопнути. *Йа й повирну́ц':а ни ўсп'їла, а в'їн йурну́ў, йак Катирі́на п'їд л'їд* (27), 209.

КАТІ́ЛОК. КАТІ́ЛОК [кат'їло́к] ВА́РЕ, *схв.* Про розумну, підприємливу, метиковану людину. *Кат'їло́к ва́ре, от і ви́брали його́ ста́ришим* (451), 143, 163.

КАТІ́ЛОК [кат'їло́к] НЕ ВА́РЕ, *зруб.* *Тс, що КАСТРУ́ЛЯ НЕ ВА́РЕ. У те́бе кат'їло́к вобі́ше ни ва́ре, ти шо, ни зна́ў, шо тре́ба говори́ти?* (2), 29, 64.

КАТО́К. КАТКО́М МОТА́ТЬСЯ [мота́ц':а], *підсил.* Швидко бігати. *На́ст'а катко́м мотну́лас' і скоро́ прине́сла* (117), 9.

КАТУ́ШКА. НА ВСЮ́ [ўс'у] КАТУ́ШКУ, *підсил.* Повною мірою, максимально. *Розві́ззаўс'а на ўс'у кату́шку – пїе, гу́л'а, йак пе́рид погі́б'їл'у* (31), 316.

ЗЛІ́ТА́ТЬ [зл'їта́т'] З КАТУ́ШО́К, *несхв.* Поводитися неадекватно, божеволіти. *Поба́чїў «Йаву́» (мотоці́кол та́кий буў) – зоўс'їм злит'ї́у з кату́шо́к – купі́, і ўсе тут* (18), 114.

КАЦАПУ́РА. КАЦАПУ́РА РЕ́ПАНА, *підсил., знев.* Затятий, ортодоксальний «кацап» (росіянин). *Ц'а кацапу́ра ре́пана прожі́ла м'їж на́ми де́с'ат' год, а по-на́шому бала́кат' так і ни на́учі́лас'* (85), 83, 196.

КАЧА́ЛКА. КАЧА́ЛКОЮ МА́САЖУВА́ТЬ [кача́лкою масажува́т'], *ірон.* Бити качалкою, палицею. *Йак прї́йде ві́пїу́ши, так його́ ж'ї́нка кача́лкою й масажу́є* (89), 106.

ЖЕНИ́ТИ КАЧА́ЛКОЮ [кача́лкою] <КРУГО́М ХА́ТИ>, *ірон.* Бити качалкою, палицею. *Прї́йшо́у ві́пїу́ши, так йа його́ жині́ла кача́лкою круго́м ха́ти* (190), 86.

КАЧАН. СИДІТЬ [сид'іт'] КАЧАНОМ, *ірон.* Не рухатися, залякати. *Ну й сиді тут качаном, поки змёрзнеш, а йа додому п'ишл'а* (95), 170, 369.

КАЧАТЬСЯ. ХОЧ КАЧАЙСЯ [качайс'а], *підсил.* Порожньо, просторо. *Комната велика – хоч качайс'а* (179), 84.

КАЧКА. У БАГАТОГО І КАЧКА ПРАЧКА, *ірон.* Про (не)талан, (не)долю. *Тут нічого ни ўсп'івайш, а ў багатого й качка прачка – там усє помішники поробіли* (27), 104.

КАША. КАША В РОТІ, ДУРЬ У ЖОПІ [каша ў рот'і, дур' у жоп'і], *знев.* Молодий, недійшлий. *Куд'а йому жиниц':а – каша ў рот'і, дур' у жоп'і* (501), 8.

КАША СКІСЛА, *жарт.* Невдача, поразка, крах. *В Івана каша скісла – може до Вал'ки ўже ни ходім'* (3), 93.

НАВАРЮВАТЬ ГАРБУЗ'ЯЧОЇ КАШІ [навар'уват' гарбуз'ачойі каш'і], *глуз.* Відмовляти на сватанні. *Так Гал'ка пр'амо на сватан'і й наваріла гарбуз'ачойі каш'і йому'* (380), 34.

КАШІ [каш'і] ХО, А ПО ВОДУ – НЕ ХО, *несхв.* Про бажання щось мати задарма. *Шоб у корб'уки бул'о с'іно, нада йог'о накосім', а в:ас так, шо каш'і хо, а по воду – ни хо* (1), 51, 255.

ХОЧ КАШІ КИНЬ [хоч каш'і кин'], *ірон., зрид.* Дуже чисто, охайно. *У сват'іў у хат'і ўс'іда такий пор'ядок – хоч каш'і кин'* (18), 204.

ПІСЛЯ КАШІ НЕМА ПАШІ [п'ісл'а каш'і нема пап'і], *ірон.* Після їжі належить відпочинок. *Пол'агали п'ід кушч'ом, бо п'ісл'а каш'і нема пап'і* (24), 31.

КАШЛЯТЬ. НЕ КАШЛЯТЬ [кашл'ат'], *жарт.* 1. Бути здоровим, не перейматися. *Ми ўже пойд'емо, а ти оставайс'а, жди – і не кашл'ай* (149), 13; 2. Не виявляти незгоди, не заперечувати, не дивуватися. *Усє пойд'ом' – і не бу'де кашл'ат'* (37), 111.

КВАС. КВАС НЕ ПРО ВАС, *ірон.* Про нерівність, нерівню. *Хочиш з Ал'оной познакомиц':а? – то квас не про вас* (316); *То д'ірка ўже з т'ехн'ікума, а ти прост'ак – квас не про вас!* (103), 4.

У КВАС, *підсил.* Сильно, надто, занадто. *Од кума прийшоў – у квас п'яний* (93), 387.

КВАСОЛЯ. В'ЮЩА КВАСОЛЯ [в'юшча квасол'а], *рос.* Квасоля з довгим витким стеблом. *Квасол'у в'юшчу посадила – треба шче лозінок натікати* (184), 116, 169.

КВАТИР'Я. ВІЧНА КВАТІР'Я [в'ічна кватір'а], *ірон.* Труна, домовина, могила. *Скоро ўже на в'ічну кватір'у – пор'а* (74), 23.

КВАТІРА. ІТІ НА ВІЧНУ КВАТІРУ [... в'ічну кват'іру], *ірон.* Помирати. *Д'ід м'іи ўже даўно п'ішоў на в'ічну кват'іру, а йа оцє задёржалас'а* (504), 184.

КВІТКА. КВІТКУ ПОСТАВИТЬ [кв'ітку поставит'], *етн.* Закінчити спорудження дому. *Ос' в'ітровік прибіў – і кв'ітку поставім* (299), 268.

ПРИШИВАТЬ КВІТКУ [пришиват' кв'ітку], *ірон.* Давати прізвиська, зокрема образливі. *Пришила кв'ітку, шо сракодр'япка, так увес' хут'ір і назив'а Гал'ку* (95), 79, 176.

КВІТКУ СПРАВЛЯТЬ [кв'ітку спраўл'ат'], *етн.* Закінчувати (і відзначати – відсвятковувати) певний цикл сільськогосподарських робіт. *Бур'акіи насілу прибр'али й вивизли – теп'ер можна і кв'ітку спраўл'ат'* (184), 295..

КВОЧКА. ЯК КВÓЧКА НА СÍДАЛІ <МОСТÍТЬСЯ> [йак квóчка на с'íдал'і <мостíц'а>], *ірон.* Обережно, повільно усаджуватися, уможуватися, знаходити місце. *Повирніс'а на прáвий б'ік і ўже спи, а то йак квóчка на с'íдал'і* (259), 119.

ЯК КВÓЧКА НА ЯЙЦЯХ [йак квóчка на яйц'ах], *підсил., ірон.* Упертий, непоступливий, затятий. *Ск'іки ни соблазн'али, н'і - йак квóчка на йайц'ах – уперс'а!* (157), 23.

КЕБА. КЕБА ВÁРЕ, *схв.* Розум, розумність, умілість, хист. *У нас кéба вáре, шоб кул'т'івáтор одримонт'іруват'* (138), 157.

КЕБА НЕ ВÁРЕ, *несхв.* Глупота, нехист. *Раз кéба не вáре, сиді́ до́ма* (25), 114.

КЕБІ <В ГОЛОВІ> НЕМА́С [ке́бі <ў голов'і> нема́йе], *несхв.* Нерозумність, неумілість, невправність. *Йак ке́бі ў голов'і нема́йе, так і ни л'із' у с'іпарáтор* (85), 125.

КЕБЕКА. КЕБЕ́КИ НЕМА́, *глуз., зрід.* Дурень, несповна розуму. *Шо пона́ў рóбиш? у тебе соўс'ім кебе́ки нема́?* (107), 205.

КЕДІ. КЕ́ДІ НЕ КЕ́ДІ [ке́д'і ни ке́д'і], *несхв.* Невпевненість, байдужість, бездіяльність. *По́ки ти буди́ш ото́ ке́д'і ни ке́д'і – р'іша́й у́же* (190); *По́ки ти буди́ш ке́д'і ни ке́д'і, і рак сві́сне* (173), 189.

КЕНДЮХ. КЕНДЮ́Х НАБИВА́ТЬ [ке́нд'ух набива́т'], *згруб.* Наїдатися. *Заб'іг на три мину́т'і – «дай чі́мс'а ке́нд'ух на́біт'»* (185), 295, 305.

КЕРЕНСЬКИЙ. МЕТА́ТИСЯ, ЯК КЕ́РЕНСЬКИЙ [метáтис'а, йак Ке́ренс'кий] ПО ХРО́НТУ, *ірон.* Безладно метушитися, заважати. *С'ад', шо ти ме́чис'а, йак Ке́ренс'кий по хро́нту, ни м'іша́й* (381), 184.

КИБИЧ. КІ́БИЧЕМ НІО́ХАТЬ [н'у́хат'] <ЗЕ́МЛЮ [зéмл'у]>, *зрід.* Горбатитися, сутулитися. *Ото́ йак прива́ліло́ його́ ў гли́нишич'і, і ста́ў кі́бичем н'у́хат' зе́мл'у* (382), 105.

КИДЬ. НА ОДНУ́ КІ́ДЬ [...кид'], *підсил., зрід.* Недалеко, близько. *А він був од мене не більше, як на одну кидь* (СГр – Харьк.), 95.

КИЇВ. ЯК ДО КІ́СВА [йак до Кійі́ва] РА́ЧКИ (РА́КОМ), *ірон.* Далеко, значна відстань. *До то́го магаз'і́на, йак до Кійі́ва ра́чки* (104), 95, у б. пп.

ЯК ДО КІЇ́ВА НА КА́РЯЧКАХ [йак до Кійі́ва на кар'áчках], *ірон.* Неблизько, далеко; довго. *Та до висні́ ще, йак до Кійі́ва на кар'áчках* (218), 75.

КИЛЬДИМ. КИЛЬДІ́М ІЗБИВА́ТЬ [кил'ді́м ізбива́т'], *несхв., зрід.* Знімати гамір, бучу, безлад. *Утр'о́х мал'і́ такі́й кил'ді́м ізби́ли, йак на́чи їх два дис'áтки* (193), 112.

КИРИЛО. НЕ ВМЕР КИРІ́ЛО (ГАВРІ́ЛО, ДАНІ́ЛО), ТАК БОЛЯ́ЧКА ЗАБОЛІ́ЛА [... бол'áчка забол'і́ла], *ірон.* Про несподівану хворобу, рецидив. *Тут т'і́ки, на́чи, віл'і́чиўс'а, йак опі́ят' ху́жи ста́ло – ни ўмер Ки́ріло, так бол'áчка забол'і́ла* (275), 52, 341.

КИП'ЯТОК. КИП'ЯТКО́М ОБДАВА́ТЬ (ОШПА́РЮВАТЬ) [кипйáткóм обдава́т' (ошпа́р'уват')], *підсил.* Бентежити, приголомшувати, шокувати. *А вона́ кипйáткóм обдала́, шо ма́ма забол'і́ла* (2), 62.

КИП'ЯТОЧОК. КИП'ЯТО́ЧКОМ ПІ́СЯТЬ [кипйáтóчкóм п'і́с'ат'], *ірон.* Бути у захваті. *Йак ту Серд'у́чку почу́йут', так кипйáтóчкóм п'і́с'а́йут', а шо там тако́го?* (61), 151.

КИРИЛО. ДУРНОГО КИРІЛА ХІМКА ЗДУРІЛА, *ірон.* Про нерозумного, нерозважливого, наївного. *Шо, пов'іриу на слово й позициу дв'і тис'ач'і, так в'ін тоб'і ніколі ни-д'аст' – дурного Кирила Хімка здуріла* (33), 25, 190.

КИРПИЧ. КИРПІЧ НА ГОЛОВУ УПАВ, *знев.* Про телепня, недоумка. *Кирпич, мат', йому на голову ў д'эцв'і ўпаў – ото ў собража тўго* (4), 80.

КИРПИЧИНА. ЯК [йак] КИРПИЧИНОЮ 3-ЗА [з:а] УГЛА <ТРАХНУТИЙ>, *глуз.* Недоумкуватий, неадекватний. *Іа йому розказују, а в'ін ни пон'іма, т'іки дівщи':а, йак кирпичіной з:а угла* (192), 106.

КИРПИЧИНОЮ [киричинойу] ПРИБАЦНУТИЙ, *глуз.* Дурень, недоумок. *Хоч ус'і знайут', шо вона кирпичінойу прибацнута, а ў канто́ру ўз'алі* (456), 74.

КИСЕТ. ШІЛА <МІЛОМУ> КИСЕТ – ВІЙШЛА РУКАВІЦЯ [рукави́ця], *ірон.* Про невинного працівника; кепську роботу, неочікуваний результат її. *С'ійала ридіску, а з'ійшла г'ірчи́ц'а – ото ў случи́лос', шо шіла мілому кисет – вийшла рукави́ц'а* (372), 193, 445.

КИСІЛЬ. ПРОЦІДІТЬ КИСІЛЬ НА ЧИТІРІ ПА́ЛЬЦІ [проц'ідіт' кис'іл' на читі́р'і па́л'ц'і], *ірон., зрід.* Зробити щось кепсько, невміло, неохоче. *Зваріла боршч, йак проц'іділа кис'іл' на читі́р'і па́л'ц'і* (214), 456.

КИСЛИЦЯ. КВАСИТЬ КИСЛИЦІ [квасит' кислиц'і], *глуз.* Нюняти, схлипувати, пхикати. *Оце́ ўже ни ўгоди́ли чимс' ону́ц'і – завилá квасит' кислиц'і* (115), 15.

ПРОДАВА́ТЬ КИСЛИ́ЦІ [продава́т' кислиц'і], *ірон.* Плакати, рюмсати, нюняти. *Уже́ скривіла́с'а – с'і́час начне́ продава́т' кислиц'і* (91), 54, у б. пп.

СНЯ́ТЬСЯ <КОМУ́СЬ> КИСЛИ́ЦІ [сн'а́ц':а <кому́с'> кислиц'і], *ірон.* Про майбутню недобру дружину. *Оце́ сн'а́ц':а кому́с' кислиц'і, йаки́ш и́че мало́ју вериду́је* (206), 7, у б. пп.

КИСЛИ́ЦЬ НАЇ́СТИСЯ [кислиц' найі́стис'а], *ірон.* Плакати, пхикати, супитися. *Хо́де в'і́чно наду́тий, йак кислиц' найі́с'а* (331), 92, 275.

ТОРГУВА́ТЬ КИСЛИ́ЦЯМИ [торгува́т' кислиц'ами], *ірон.* Плакати, рюмсати, нюняти. *А ў не́йі така́ приви́чка, йак т'і́ки шос' ни по-йі́йі – торгува́т' кислиц'ами* (70), 114, у б. пп.

КИТАЙ. ЯК У КИТА́Й [йак у Кита́йі], *підсил.* 1. (Багато)людно. *На тоўку́чк'і ў нид'і́лу, йак у Кита́йі – ни пропхне́с'а* (91), 3, 503; 2. Густо, ясно. *У ме́не тут у це'і́тнику – йак у Кита́йі – н'ічо́го ўже ни ўм'і́стиц':а* (232), 75, 426.

КИТА́Й-МІ́СТО [кита́й-м'істо], *підсил, зрід.* Дуже багато. *А гри́б'іу на пол'а́н'і сплошн'ако́м – кита́й-м'істо* (429), 166.

КИЦЯ. КІНУЛАСЬ КИЦЯ, ЯК МО́КРА ГУЗНІ́ЦЯ [кінулас' кіц'а, йак ... гузни́ця], *ірон.* Про запізнілу реакцію, невчасне реагування, гавлення, роззявкватість. *Аўто́бус уже́ п'ішо́ў, а вона́ т'і́ки ўспомни́ла – кінулас' кіц'а, йак мо́кра гузни́ця* (388), 77.

КИШІТЬ. АЖ КИШІТЬ [киші́т'], *підсил.* Велика кількість, багато чогось. *Іа́блук на дере́в'і – аж киші́т'* (206), 33.

КІШМА КИШІТЬ [киші́т'], *підсил.* Багато, велика кількість. *Там того́ мал'ка́ – кішма киші́т'* (60), 389.

КИШКА. КІШКА КОРОТКА, *ірон.* Брак сили, сміливості, рішучості. *Шо, спóрит' зо мнóйу кішка корóтка?* (349), 3.

НЕ ХОЧЕ КИШКА ПРОСТОГО ХЛІБА [хл'іба] <– БУЛКУ ДАВАЙ>, *ірон.* Про капризування, вередування (здеб. щодо їжі), перебірливість. *Ми так у сóрок с'ід'м'ім і маторжéникам рад'і були, а тут – ни хóчи кішка прóстого хл'іба – бу́лку дава́й* (123), 36.

У КИШКАХ СИДІТЬ [сид'іть], *несхв.* Діймати, дошкуляти, обридати. *Уже́ ти свої́м нит' :ám у кишка́х сиді́ш* (193), 40.

АЖ КИШКІ ВИЛАЗЯТЬ [вилáз'ат'], *підсил.* Про надзвичайне, граничне напруження, зокрема фізичне. *Аж кишкі́ вилáз'ат', а ти ту вйáзку мóкрово́й трави́ преш* (107), 95.

КИШКІ БОЛЯТЬ [бол'ат'], *підсил.* 1. Про відчуття голоду. *Йісти хóчиц' :а, шо кишкі́ бол'ат'* (215), 114; 2. Про сильний сміх, регіт. *Од Тарапун'ки кишкі́ бол'ат' – так см'іино* (50), 32.

КИШКІ ВИПЛЬОВУВАТЬ [випл'óвуват'], *підсил.* 1. Важко, інтенсивно працювати. *Ми там ск'іки одна́хали, йа дума́у - кишкі́ випл'уну* (390), 25; 2. Блювати. *Набирéц' :а, нам'іна́ ўс'огó, а тод'і кишкі́ випл'óвуйи – так погано* (77), 11.

КИШКІ ЗЛИПАЮТЬСЯ [злипáйуц' :а], *підсил.* Про сильне відчуття голоду. *Ц'ілий ден' ни прис'ідала й ни йіла – кишкі́ злипáйуц' :а* (77), 146.

КИШКІ ЛАЮТЬСЯ [лáйуц' :а], *жарт.* Про сильне відчуття голоду. *Та да́йте ж йісти, бо ў мене́ ўже́ кишкі́ лáйуц' :а* (119), 322.

КИШКІ МАТЮКАЮТЬСЯ [мат'ука́йуц' :а], *жарт.* Про сильне відчуття голоду. *Де той об'ід – у мене́ ўже́ кишкі́ мат'ука́йуц' :а, бо сил нема́* (84), 88, 207.

КИШКІ МОТАТИ <НА ПАЛИЧКУ>, *несхв.* Нервувати, діймати, знущатися. *Ни на́да м'ін'і кишкі́ мотáт' – у́же́ п'ізно, гул'áт' ни п'ідиш* (145), 10, 145.

КИШКІ ВИВЕРТАТИ, *підсил.* Тяжко, над силу працювати. *Вона́ дл'а свої́х д'ітéй так рóбе - кишкі́ вивертá* (4), 138.

КИШКІ РВАТИ, *підсил.* Надриватися, надсаджуватися. *Кишкі́ харашо́ порва́ли, по́ки кана́ву ви́копали* (117), 194, 199.

КІВОСОК. ОБТЕКАРСЬКИЙ КІВОСОК [обте́карс'кий к'івóсок], *зрід.* Аптечний кіоск. *Буў обте́карс'кий к'івóсок на ста́нц'і́йі, так закрі́ли* (213), 11, 161, 279.

КІГТІ. КІГТІ ГОСТРІТЬ [к'і́гт'і гострі́т'], *несхв.* Мати намір заволодіти чимось, захопити, привласнити щось. *Бабу́с'а ў́же́ старéн'ка, а ўну́ки так і го́стр'ат' к'і́гт'і на ййі́ хату́* (113), 173, 296.

КІЗЯК. НА КІЗЯК (СОПЛЯК) ПЕРЕВОДИТЬСЯ [на к'із'ák (сопл'ák) перево́диц' :а], *ірон.* Ставати ніким, нічим; деградувати. *На к'із'ák тв'йі́ колхóз перив'і́с'а – розкра́ли* (115), 91, 171.

НА КІЗЯК (СОПЛЯК) ПЕРЕМЕРЗАТЬ [на к'із'ák (сопл'ák) перемерза́т'], *ірон.* Сильно мерзнути. *По́ки жеде́мо маши́ну, на к'із'ák перемерза́йім* (168), 120.

СТАРШИЙ НАД КІЗЯКАМИ [к'із'áка́ми], *ірон.* Працівник тваринницької ферми; колгоспник. *Ни хóчиш у реме́сл'ану – оста́нис'а ста́ршим над к'із'áка́ми* (121), 216.

КІЗЯКІ ЗБИРАТЬ (ПІДБИРАТЬ) [к'із'акі збира́т' (п'ідбира́т')], *ірон.* Займатися примітивною, непрестижною сільськогосподарською роботою. *Хто на огро́но́ма ви́ўчі́ўс'а, а хто і к'із'акі збе́ра* (57), 82.

КІЗЯКІ МІСІТЬ [к'із'акі м'ісі́т'], *ірон.* Виконувати примітивну, непрестижну сільськогосподарську роботу. *К'із'акі м'ісі́т' ус'і́гда ўсп'і́йш – по́пробу́й у го́род'і припи́са́ц'а* (26), 392.

КІЗЯКІ НЮХАТЬ [к'із'акі н'у́хат'], *ірон.* Займатися важкою, примітивною, непрестижною роботою. *Була́ ў го́род'і хот' при́ йак'і́й робо́т'і, а те́пер п'і́диш у ко́лхо́з к'із'акі н'у́хат'* (96), 80.

КІЗЯКІ ПУСКАТЬ [к'із'акі пуска́т'], *несхв., зрід.* Обмовляти, пліткувати. *Вона́ т'і́ки й ум'і́йш, шо к'із'акі пуска́т' – ус'і́х обго́воре* (521), 79.

КІЛ. БРЕХАТЬ, ЯК КІЛ ТЕСАТЬ [б́рихат', йак к'і́л тиса́т'], *несхв.* Брехати легко, невимушено. *Та́ йі́й бри́хат', йак к'і́л тиса́т' – вона́ т'і́ки тим і живе́* (213), 347, 503.

КІЛО. ДВА́ДЦЯТЬ КІЛО́ [два́ц'ат' к'і́ло] З МО́КРИМИ ТРУСА́МИ, *ірон.* Худа, фізично слабка людина. *Шо ти, мо́локо́с, до д'а́дка ч'і́пл'а́йіс'а ўзро́сло́го – у то́б'і́ ж два́ц'ат' к'і́ло з мо́крими труса́ми, бу́диш б'і́дний* (345), 204, 309.

КІЛОК. ЯК КІЛО́К [йак к'і́ло́к] ГО́ЛІЙ, *несхв.* Бідний, неіснуючий. *Усе́ розпро́дала, оста́лас'а, йак к'і́ло́к го́ла круго́м* (380), 84.

ЯК КІЛО́К ЗАТЕ́САТЬ [йак к'і́ло́к затиса́т'], *схв.* Просто, легко, невимушено. *Йому́ де́р'і збі́т', з'і́бра́т', йак к'і́ло́к затиса́т' – за́просто* (18), 180, 498.

КІЛО́К КІЛКО́М [к'і́ло́к к'і́лко́м], *знев.* Худа висока людина (здеб. жінка). *То́ д'і́уча́та хви́гу́рист'і, т'і́ліст'і, а це – к'і́ло́к к'і́лко́м* (15), 86.

КІЛО́МЕТР. ЗА КІЛО́МЕТР [за к'і́ло́метр] ЧУ́ТИ (БА́ЧИТИ), *підсил.* Здалека, з далекої відстані. *Н'у́х на ви́пи́ўку та́кий, шо самого́нку за к'і́ло́метр чу́је* (208), 78.

КІМЛЯХИ. У КІМЛЯХИ (КРЕ́МЛЯХИ, КРЕ́МЛЯШКИ) ГРА́ТИСЯ [у к'і́мл'ахи (кре́мл'ахи, кре́мл'ашки) гра́тис'а], *етн.* Грати в крем'яхи. *Вито́чували з куск'і́ў це́гли ша́рики й ні́ми ў к'і́мл'ахи гра́лис'а* (168), 27, 39, 41, 57.

КІМЛЯШКИ. У КІМЛЯШКІ ГРА́ТЬ [у к'і́мл'ашки грат'], *зрід., етн.* Тс, що У КІМЛЯХИ ГРАТЬ. *У к'і́мл'ашки тро́хи погра́йімо, поки коро́ви йті́мут'* (78), 39, 45, 84.

КІМ'ЯХИ. У КІМ'ЯХІ ГРА́ТЬ [у к'і́м'яхі грат'], *етн.* Тс, що У КІМЛЯХІ ГРАТЬ. *У к'і́м'яхи грат' тре́ба хоч удво́х* (60), 5, 7, 24, 318.

КІМ'ЯШКИ. У КІМ'ЯШКІ ГРА́ТЬ [у к'і́м'яшкі грат'], *етн.* Тс, що У КІМЛЯХІ ГРАТЬ. *У к'і́м'яшкі гра́йут' на р'і́ўно́му, шо́б вони́ далеко́ ни розко́ті́лис'* (101), 57, 84, 148.

КІНДРАТ. КІНДРА́Д [К'індра́т] СХВАТІ́В, *ірон., мед.* Хтось раптово помер. *Хто́ ж зна́ў, шо́ його́ К'індра́т мо́минта́л'но схва́те – й на то́й св'і́т* (93), 140.

КІНЕЦЬ. КІНЕ́ЦЬ ЛОЖИ́ТЬ [к'і́не́ц' ложі́ть], *підсил.* Припиняти, класти край. *Цо́му́ б'і́зобра́з'у да́ўно́ тре́ба к'і́не́ц' ложі́т'* (209), 350.

КІНЕ́ЦЬ СВІ́ТУ [к'і́не́ц' св'і́ту], *підсил.* 1. Край, крах, катастрофа. *Ну і шо, шо в'і́н пішо́ў – неўже́ к'і́не́ц' св'і́ту?* (143), 114; 2. Високий (найвищий) ступінь виявлення дії, ознаки, властивості. *Надво́р'і он та́к л'е́ – пр'ам к'і́не́ц' св'і́ту* (189), 89.

НА КІНЕЦЬ СОЛІ НАСІПАТЬ [на к'інец' сол'і насіпат'], *згруб.* Завдати прикрощів, образити, принизити. *Чого в'ін на мене сёрдиц':а? Їа йому шо, на к'інец' сол'і насіпаў?* (85), 220, у б. пп.

КІНЦІ НЕ НАХОДИТЬ [к'інц'і не находит'], Не знати причин або наслідків. *Так нахитрува́ли, шо к'інц'і н'іхто ни на́йде* (87), 383.

КІНЦІ ОДКИДАТЬ [к'інц'і одкида́т'], *евф.* Помирати, іти з життя. *Он уже мо́лоч':і од мене к'інц'і одкида́ют', а йа шче со́вайус'а* (365), 54.

<АЖ> З КІНЦЯ [к'інц'я] КАПА, *підсил., згруб.* 1. Про сильне бажання, хотіння. *Так хо́чиц':а моро́жина – аж з к'інц'я ка́па* (344), 3, 204; 2. Про велике фізичне напруження. *Т'ану́ той м'ішо́к важиле́зний – аж з к'інц'я ка́па, а на́да же додо́му донисті́* (345), 79, 167.

З КІНЦЯМИ [з к'інц'ами], *підсил.* Назавжди, остаточно, безповоротно (зникнути, щезнути, пропасти). *Уз'а́у сус'ід грабл'і – і з к'інц'ами* (78); *Йак п'ішо́у на зароб'ітки, так і з к'інц'ами – н'іхто ў сил'і ўже його́ й ни ба́чцў* (506), 116.

КІННИЙ. КІННИЙ ПІШОГО НЕ ПОНІМА́ [к'ін:ий п'ішого ни пон'іма́], *ірон.* Про складність, неможливість узгодження, зближення протиставних або й антагоністичних позицій. *К'ін:ий п'ішого ни пон'іма́ – так і ў нас з ба́гатым сус'ідом* (180), 33.

КІНО. КІНА́ [к'іна́] НЕ БУ́ДЕ, *жарт.* Не буде чогось очікуваного, сподіваного. *К'іна́ ни бу́де – хл'іб ни привизлі́, розхо́т':ис'а* (6), 78.

ЯК У КІНІ́ [йак у к'ін'і́], *жарт.* Малоімовірно, казково, фантастично. *Так вони́ й стр'іча́лис', і хова́лис' – йак у к'ін'і* (217), 72.

КІНО ПУСКА́ТЬ [к'іно пуска́т'], *ірон.* Брехати, вихвалитися, фантазувати. *Шо ти к'іно про се́бе пуска́йш, шо ти слаба́к, ус'і зна́ють, а ти розка́зуйш* (91), 34, 456.

КІНО́ І НІМЦІ́ [к'іно́ і н'імц'і́], *ірон.* Що викликає цікавість, інтерес, здивування. *Оп'іе́т' з'ійши́лис'а, помири́лис'а, збира́йцў':а жит' – к'іно́ і н'імц'і́* (195), у б. пп.

КІНЧИК. ЯК НА КІНЧИКУ́ [йак на к'інчику́] ГО́ЛКИ, *підсил.* Дуже мало. *Прин'іс то́го ма́сла, йак на кінчику́ го́лки* (111), СЮр, 252.

КІНЬ. КІНЬ ЖЕЛІЗНИЙ́ [к'ін' жил'ізний́], *заст.* Трактор. *Кон'ом жил'і́зним і л'убі́ли тра́ктор назева́т'* (213), 6, 16.

КІНЬ З Я́ЙЦЯМИ́ [йайц'ами́], *ірон.* Недоладність, абсурд, потворність. *Ти ў ц'і́й ша́пц'і йак к'ін' з йайц'ами́* (235), 93.

КІНЬ КУ́ЧЕРА НЕ ПА́НЯ [к'ін' ... ни пан'а́], *ірон., зрід.* Про усталеність функцій, субординацію. *Ти м'ін'і ни ўка́зуй, бо бригад'і́р йа – к'ін' ку́чи́ра ни пан'а́* (95), 196.

КІНЬ НЕ ВАЛ'Я́ВСЯ [к'ін' не вал'а́ўс'а], *ірон.* Ніхто нічого й не починав робити. *Дала́ ї́м за́да́н'і́е – прихо́д'у перив'і́рити, а там к'ін' не вал'а́ўс'а* (384); *В оді́нац':ат' захо́д'у до ї́х, а там – к'ін' ни вал'а́ўс'а* (11), 118.

<ІТИ> ЯК КІНЬ́ [<...,> йак к'ін'] СПУ́ТАНИЙ (СТРИНО́ЖЕНИЙ), *ірон.* Іти нерівною ходою, спотикаючись. *Із ла́ўки ў́же йде, йак к'ін' спу́таний – л'асну́ў ча́рку* (50), 27.

В'ЯЗОВІ КІСТКІ [в'язов'і к'істкі], *анат.* В'язи, шийні хребці. *Кажут', що в'ін скрутиў собі в'язов'і к'істкі* (134), 10, 54.

ДО ГОЛОЇ КІСТКИ [до го́лой к'істки], *підсил.* Цілком, остаточно, до решти. *Ійак виїїж'али, так забра́ли з двору́ їсе – до го́лой к'істки* (232), 42, 341.

КІСТКІ В КОМПЛЕКТІ (НАБОРІ) [к'істкі ў комплэ́кт'і (набо́р'і)], *ірон.* Худа істота (людина, тварина). *Не коро́ва – к'істкі ў комплэ́кт'і, хоч у́жэ й на па́шу пусти́ли* (385), 104.

КІСТКІ ОБСМО́КТУВАТЬ [к'істкі обсмóктуват'], *несхв.* Детально обговорювати, когось (щось); пліткувати. *Лу́б'лат' кумо́чки к'істкі чийіс' обсмóктуват' – хл'і́бом ни гуду́й* (107), 196.

КІСТО́К НЕ ЧУТЬ [к'істо́к ни чут'], *підсил.* Сильно змерзнути. *От:ако́го моро́зу к'істо́к ни чут'* (95), 372.

СОБА́ЧИ КО́СТІ [соба́ч'і ко́ст'і], *ірон.* Худа дівчина. *Он п'и́шли соба́ч'і ко́сті – і диві́ц':а н'і́нашо* (95), 117.

КІСТО. ЯК КІСТО [йак к'істо] РОЗНЕСЛО́, *несхв.* Про надто товсту людину. *Бо́же, та ййі́ рознесло́, йак к'істо на каз'о́н:их харча́х* (12); *Бага́то мучно́го ййі́ст', от і рознисло́, йак к'істо* (28), 39, 135.

<НАДУВА́ТЬСЯ,> ЯК ДРІ́ЖДЬОВЕ́ КІСТО [надува́ц':а,> йак др'і́жд'ове́ к'істо], *несхв.* Сердитися, ображатися, дутися. *Чос' вона́ надула́с'а, йак др'і́жд'ове́ к'істо і ни бала́ка до ме́не* (91), 267, 426.

УЧІ́ННЯНЕ КІСТО [учи́н'ане к'істо], *кул.* Дріжджове тісто. *А ши́шкі робі́лис'а з учи́н'аного к'іста* (164), 95, 176.

КІСТОЧКА. ЯК БЕЗЗУ́БОМУ КІСТОЧКА (ХРЯ́ЩИК) [йак биз:у́бому к'істочка (хр'а́шчик) , *ірон.* Щось комусь непотрібне, не до снаги. *Мин'і т'і д'і́уча́та ў́же, йак биз:у́бому к'істочка – мину́лос'а* (46), 372.

ХОТЬ ПО КІСТОЧКА́Х [хот' по к'істочка́х] РОЗБЕРІ́Й (РОЗКЛА́ДІЙ), *ірон.* Тихий, спокійний, урівноважений. *Таки́й, що хот' по к'істочка́х розби́ри, а в'ін споко́йно сто́йати́ме* (94), 29.

КІСТОЧКІ ПРОКЛИ́НАТЬ [к'істочкі прокліна́т'], *підсил.* Сильно лаяти, клясти. *У́жэ ж' йа бу́у́шого чолов'і́ка і к'істочкі прокл'а́ла, йаг в'ін ме́не з дити́ной бро́сиў* (395), 68.

ШУКА́ТЬ КІСТОЧКІ В МОЛОКІ́ [шукáт' к'істочкі ў мо́локу'і], *ірон.* 1. Намагатися знайти привід для сварки. *Ни с'і́кайс'а й ни шука́й к'істочкі ў мо́локу'і – ййх там не́ма* (54), 339; 2. *Несхв.* Неробствувати. *Хоч і молоді́й, а сиді́т' до́ма – шука́ к'істочкі ў мо́локу'і* (54), 21.

КІТ. КІТ БІ́ЛЯ ВОРІ́Т [к'іт б'і́л'а вор'і́т], *ірон.* Небажаний гість, візитер. *Опйáт' той к'іт б'і́л'а вор'і́т – шче раз при́йшоў грóйшии пози́чат'* (52), 3, 79.

НАРО́БІТЬ, ЯК <СІ́РИЙ> КІТ НА <РІ́ЖІЙ> ГЛІ́ЙНІ [наро́біт', йак <с'і́рий> к'іт на <рі́ж'ій> гли́н'і], *ірон.* Зробити мало й неякісно. *Струга́ў, теса́ў ц'і́лий де́н', а наро́біў, йак с'і́рий, к'іт на рі́ж'ій гли́н'і* (399), 218.

ЗНА́Є, ШО КІТ ЗАГРІ́БАЄ [зна́йи, шо к'іт за́гр'іба́йи], *ірон.* Нічого не знає (хтось). *Ни ка́ж'і́т' т'і́ки, шо зо:т'е́хн'і́к усе́ зна́йи – зна́йи т'і́ко, шо к'іт за́гр'іба́йи* (211); *Ох і розума́ка! Зна́йи, шо к'іт за́гриба́йи, хоч і т'е́хн'і́кум за́ко́нчила* (108), 178.

<ЖИТЬ,> ЯК КІТ_У МАСЛІ [<жит'> йак к'іт у масл'і], *ірон.* Про достатки, розкоші, привілля. *Тупér та сиротá ў нов'ій с'ім'іі – йак к'іт у масл'і* (100), 171, 275.

ДИВІТЬСЯ, ЯК КІТ НА ВАСЬКУ [дивіц'а, йак к'іт на Вáс'ку], *ірон.* Жалібно дивитися. *Ни жди, ни дивіс', йак к'іт на Вáс'ку – ни дам н'ічó!* (22), 211.

І КІТ НЕ ВАЛЯВСЯ [і к'іт ни вал'áус'а], *ірон.* Нічого не роблено. *Ужé скóро цибул'у садíт', а ў мéне на горóд'і й к'іт ни вал'áус'а, дáжи ни скорóдила шче* (315), 106.

КІТ ІЗ ХАТИ – МІШІ В ПЛЯС [к'іт ... – міш'і ў пл'ас], *жарт.* Зникла перешкода, завада. *Йак учíтил' вíйде з клáсу, так ó'ти й телісу́йуц':а – к'іт із хáти – міш'і ў пл'ас* (309), 136, 275.

ЛЮБИТИ, ЯК КІТ [л'убіти, йак к'іт] СМЕТÁНУ, *жарт.* Сильно, міцно любити. *Ж'інка ж мойá знá, шó йá йíйí л'убл'ў, йак к'іт смитáну* (331), 21.

ЯК КІТ НА ГІВНІ [йак к'іт на г'іўн'і], *зруб.* Сердитий, невдоволений. *Шó йá тоб'і ни так зробíла, шó сидíши йак к'іт на г'іўн'і* (351), 10.

СІВ КІТ (КІНЬ) СРАТЬ, ТА ЗАБЇВ ХВОСТÁ ПІДНЯТЬ [с'іў к'іт (к'ін') срат', ... п'ідн'át'], *зруб.* Неправильно, непродумано, незавбачливо. *Битóн заказáли, а траніше́у шче ни вікопали – с'іў к'іт срат', та забўў хвостá п'ідн'át'* (501), 104, 237.

ЯК КІТ НАПРІСЯДКИ (НАВСІДЯЧКИ) [йак к'іт напри́с'адки (наўсід'ачки)], *глуз.* Про людину невисокого зросту. *Там віросло, йак к'іт напри́с'адки, а пíжшиц':а – кудí там* (223); *Рóстом йак к'іт напри́с'адки, а до д'і ўчáт ужé б'íга* (58), 12.

ЯК КІТ НАСРÁВ [йак к'іт насрáў], *зруб.* Замало, обмаль. *Там тих канхв'ét'іў йак к'іт насрáў – нáда ў магаз'ін йíхат'* (4), 51.

ПОЛУЧА́ТЬ, ЯК КІТ НА ПЕРЕЛÁЗІ [получáт', йак к'іт на перилáз'і], *ірон.* Бути свареним, битим. *Получíў, йак к'іт на перилáз'і – знáтимиши, йак у чуж'і горóди шáстат'* (124), 34.

ЯК КІТ [йак к'іт] СÁЛО <ХОВАТИ>, *ірон.* Ретельно маскувати, ховати. *Ховá ту нешчáсну дес'áтку, йак к'іт сáло* (119), 47.

ЯК КІТ У СМЕТÁНІ [йак к'іт у смитáн'і], *схв.* Привільно, комфортно, розкішно (жити, почуватися). *В'ін у прíйíмах, йак к'іт у смитáн'і – ус'огó йе* (400), 49.

<БЛИСТІТЬ,> ЯК У КОТА́ ЯЙЦЯ [<блист'іт'> йак у котá йáйц'а], *зруб.* Дуже чисто. *Пóки прийду́, шóб кóмната блист'íла, йак у котá йáйц'а* (495), 75, 283.

ГНАТЬ [гнат'] КОТА́ ШАГОМ, *ірон.* Поспішати, швидко йти. *Не гонí котá шáгом – йá ж ни з'йíду́с'* (83), 183.

ЛЯКА́ТЬ КОТА́ СОСІСЬКОЇ [л'акáт' ... сос'іс'кой], *ірон.* Про абсурдну погрозу. *Ни л'акáй котá сос'іс'кой – ни бой'ус'а тебé, і ни старáйс'а* (171), 144.

ЯК [йак] КОТА́ ЗА ХВІСТ [хв'іст] СМІКАТИ, *глуз.* Про негармонійний спів. *Та ви там так сп'івáли, йак котá за хв'іст смíкали* (149), 366.

ЯК [йак] У <ЧОРНОГО> КОТА́ В ЖОЛУДКУ, *підсил.* Темно. *Надвор'і – йак у чóрного котá ў жолудку, шó там побáчиши?* (41); *Йак м'іс'ац' зайшоў, та так стáло, йак у котá ў жулудку – н'ічóго ни відно* (115), 117.

ТЯНУТЬ КОТА ЗА ХВІСТ [т'анут' ... хв'іст], *ірон.* Неквапом говорити, починаючи з другорядного. *Кажі́ ўже, йак вона́ — ни т'ані́ котá за хв'іст* (331); *Ни т'агні́ ўже котá за хв'іст, а кажі́, чим усé кóнчилос'а* (372), 245, 349. ТЯГНУТЬ КОТА ЗА ЯЙЦЯ [т'агнут' ... за йáйц'а], *ірон.* Зволікати; повільно, мляво щось робити. *Ни т'агні́ котá за йáйц'а, а шоб чéриз п'і́ўчасá буў готóў* (52), 252, 345.

НАЧЕ КОТІ (КО́ТИКИ) СМОКТА́ЛИ, *ірон.* Про нерозчесане, злипле волосся на голові. *Хóде та Х'і́ўр'а, а на голов'і́ — на́чи коті́ смокта́ли* (79), 344, у б. пп.

КІТЬКА. У КІТЬКА́ [у к'іт'ка́], *етн., дит.* Великодня гра, що полягає у коченні варених крашанок: чие яйце надколеться, той програв. *У к'іт'ка́ мóжна бу́ло ви́грат' і дис'áток крашанóк, бо хто вигравáў, той крáшанку забираў* (369), 1.

КІШКА. КІШКА́ [к'ішка] ЗНА, ЧИЮ́ [чийу́] СМЕТÁНУ ЗЛИЗÁЛА, *ірон.* Хтось відчуває приховану провину, що може виявитися. *К'ішка зна, чийу́ смета́ну злизáла, а Бог на пра́ўду ві́веде* (352), 131.

СМІШКИ З БА́БИНОЇ КІШКИ́ [см'ішки з ба́биної к'ішки], *жарт.* Нарікання на трагікомічну ситуацію. *Вам см'ішки з ба́биної к'ішки, а йа насі́лу з кал'ўж'і́ віл'із* (197), 212.

КЛАДБИЩЕ. НА КЛАДБИЩЕ О́ЧИРИДЬ ЗАЙМА́ТЬ [на кладбище о́чир'ід' займа́т'], *ірон.* Про близьку смерть. *Годá вихóд'ат' — порá на кладбище о́ч'ір'ід' займа́т'* (114), 104.

КЛАДВИЩЕ. СОБА́ЧЕ КЛАДВИЩЕ́ [кладвищч], *зрід.* Цвинтар, де хоронять нехрещених, самогубців. *Свої́х, когó зна́йут', хováли кóло цéрки, а чужі́х — на соба́чому кладви́щч'і* (27), 19.

КЛАДІ. КЛАДІ́ ДАВА́ТЬ [клад'і́ дава́т'], *несхв.* Бити. *Риві́, риві́, йа тоб'і́ клад'і́ дам, шоб не веридува́ў* (155), 95; *Ну, наші́ парубки дали йому тако́ї кладі́, що не скоро вичухається* (СГр — Харьк. у), 85.

КЛАПТИК. КЛАПТИКА́ НЕ ВПУСКА́ТИ, *підсил.* Не поступатися; не віддавати; скупувати, скнарити. *Швидче послі́дню сорочку з чоло́віка, та хоч би і з прия́теля здеремо, а свого́ і клапти́ка не впу́стимо* (СКв), 95, 328.

КЛЕЙ. КОЗЕ́ЙНОВИЙ [козейіновий] КЛЕЙ, *зрід., тех.* Казеїновий клей. *Чу́ла, що козейі́новим кле́йом бума́гу кле́йут'* (175), 16.

КЛЕЙ У ГОЛОВІ́ ВА́РИТЬСЯ́ [...у голов'і́ ва́риц'а], *жарт.* Про думання, мислення, розумову спроможність. *По́ки клей у голов'і́ шче ва́риц'а, по́ти й бу́ду робі́т'* (11), 84.

КЛЕМА. КЛЕ́МА ВИПАДÁ (ЗАЇ́ДА́ [зайіда́]), *ірон.* Про чийось неадекватну поведінку, шаленство, бешкет, хуліганство. *Йак кле́ма ў йéйі випада́ од зло́ст'і, так хоч с:и́ла б'і́жні галáсв'іта* (95), 74.

З КЛЕ́МИ ЗЛІТА́ТЬ [... злі́та́т'], *ірон.* Поводитися неадекватно, шаленіти. *Шоб із кле́ми злит'і́т', йому́ хвата́ па́ри р'у́мок* (95), 70.

КЛЕПКА. СЬО́МА [с'о́ма] КЛЕ́ПКА ЗАЇ́ДА́ [зайіда́], *знев.* Несповна розуму, неадекватний. *С'о́ма кле́пка зайі́да, а на тра́хтор поса́дили* (94), 54.

БЕЗ СЬО́МОЇ́ [с'о́мої́] КЛЕ́ПКИ <В ТІ́М'І́ [ў т'і́мї́]>, *знев.* Несповна розуму, теплень. *Йаг б'і́с'о́мої́ кле́пки ў т'і́мї́ — от і дурні́й* (106), 91.

КЛЕШНЯ. РОЗКІДАТЬ КЛЁШНІ [розкіда́т' клéшн'і], *несхв.* Сидіти, недбало розкинувши ноги. *Ус'ї́с'а, розкідаў клéшн'і, шо ни прб́йдиш* (95), 94, 184.

РОЗПУСКА́ТЬ КЛЁШНІ [розпукáт' клéшн'і], *несхв.* Чинити неподобства, торкатися недозволеного. *Ти ни розпукáй клéшн'і й ни торка́йс'а до мене* (91), 3, у б. пп.

КЛИН. КЛИН КЛИНАРЬОМ ВИБИВА́ТЬ [клина́р'ом виби́ва́т'], *жарт.* Нейтралізувати результат дії (стану) засобами, що спричинили її (його). *Отó й похми́лиц'а ни гр'і́х, бо клин клина́р'ом виби́ва́йт'* (106), 92.

КЛІЗМА/КЛІЗЬМА. КЛІЗМА БЕЗ ОРГАНІЗМА [кл'і́зма б'із орган'ізма], *ірон., зрід.* Худа людина (найчастіше жінка). *Ко́лі ж на тоб'і мн'áсо наростé – кл'і́зма ти б'із орган'ізма* (92), 143.

ЯК КЛІЗЬМА [йак кл'і́зма], *глуз.* Дуже худий. *Ти й так йак кл'і́з'ма, а ше й:і́сти ни хóчиш!* (107), 344.

КЛІЗЬМА П'ЯТИВІДÉРНА [кл'і́з'ма пйатив'ідéрна], *лай.* Неприємна, осоружна, нікчемна людина. *З тако́йу кл'і́з'мо́йу пйатив'ідéрноїу зна́ц'а йа ни хóчу* (186), 28.

СТА́ВИТЬ КЛІЗЬМУ <НА САЛІДÓЛІ> [ста́вит' кл'і́з'му <на сал'ідóл'і>], *ірон.* Вичитувати, ляяти, сварити. *Прійдиш додóму – поста́ве кл'і́з'му тоб'і ж'інка, шо ві́тиў* (189), 344.

КЛІЩІ. КЛІЩАМИ НЕ ОДТЯГНУ́ТЬ [кл'і́шча́ми ни от':агнۇ́т'], *підсил.* Не можливо відірвати, від'єднати, відучити. *Од охóти йогó ужé кл'і́шча́ми ни от':анۇ́т' – пристра́стї́с'а* (95), 193.

КЛІЩАМИ ТЯГНУ́ТЬ [кл'і́шча́ми т'агнۇ́т'], *підсил.* Із надзусиллями домагатися від когось відповіді, зізнання. *На уро́ц'і учі́тил'ка ўсé з йогó кл'і́шча́ми т'аѓла* (501), 95.

КЛОП. ТІКА́ТЬ, ЯК КЛОП ОД ДІ́НІ [т'іка́т', йак клоп од дін'і], *ірон., зрід.* Уникати, остерегатися, сахатися. *Зайц'і́ од тако́го охóтника т'іка́тимут', йак кло́п од:ін'і* (455), СЮр.

КЛУНОК. ЗБИРАТИ КЛУ́НКИ (МАНА́ТКИ), *згруб.* Забиратися, іти геть. *Зби́ра́йте клу́нки й освободáйте м'і́сто – ми ту́та ўс'і́да купáлис'* (124), 85.

КЛЮВ. КЛЮВ РОЗДЯВЛЯ́ТЬ [кл'у́ў розд'аўл'áт'], *жарт.* Розкривати рота, говорити. *Ти кл'у́ў ни розд'аўл'áй, а сид'і́ла б і моўча́ла* (104), 123.

КЛЮЧ. КИПІ́ТЬ У КЛЮ́Ч [кип'і́т' у кл'уч], *підсил.* Кипіти з бульканням, вируванням. *Водá он кипі́т' у кл'уч, аж вихл'ї́ну́йц'а* (371), 128.

КЛЮ́ЧІ [кл'уч'і] -ГА́ЙКІ́, *жарт.* Традиційна чоловіча виробничо-побутова сфера. *Ж'інка д'і́т'мі́ й гр'адка́ми зан'і́ма́йц'а, а мо́йé – кл'уч'і́-га́йкі* (219), 99.

КЛЮ́ЧОМ БИ́ТЬ [кл'учóм бит'], *підсил.* Про дієвість, активність, життєрадісність. *Скр'і́з' у не́й кл'учóм б́йе – на хвéрм'і, у клу́б'і* (370), 68.

КЛЮ́ЧКА. КЛЮ́ЧКІ́ ПУСКА́ТЬ [кл'учк'і́ пускáт'], *рос.* Проростати (про насіння). *Йак те́пло й ўла́жно, ус'áке нас'ін'а кл'учки́ пускá – проростá* (177); *Намочі́ла ў тр'áпц'і́ каву́ні, а вони́ ўже́ й кл'учк'і́ по́пуска́ли* (182), 341.

КЛЯ́ТИЙ. НІ КЛЯ́ТИЙ, НІ МНЯ́ТИЙ [н'і кл'áтий, н'і мн'áтий], *схв.* Звичайний, нормальний. *У нас і́шчé го́лови бол'áт', а в'ін нормáл'но п'і́шоў на робо́ту – н'і кл'áтий, н'і мн'áтий* (7), 3, 84, у б. пп.

КОБИЛА. КОБІЛА БОТУШНА, *лай.* Неадекватна фізично й психічно людина (здеб. жінка, дівчина). *Чеше пр'ам чéриз гр'адкі – кобіла бóтушина – д'їўка сус'їц'ка* (156), 46.

КОБИЛА ГЕРМАНСЬКА [гирманс'ка], *лай.* Товста, гладка, неспритна жінка (дівчина). *Ц'а кобіла гирманс'ка б'їла дорóжски ўс'ї цв'їті мин'ї вітоттала* (317), 50.

<ХУДИЙ,> **ЯК** ЦИГАНСЬКА [йак циганс'ка] КОБІЛА, *ірон.* Худий, шуплий. *Самá худá, йак циганс'ка кобіла, а так'ї носїлки солóми пре, шо й два мужикá ни п'їднису́т'* (95), 33.

КРАСИВА, **ЯК** [йак] КОБІЛА СІВА, *ірон.* Некрасива, потворна. *Хот' крас':а, хот' ни крас':а, а ўже будиш краси́ва, йак кобіла сі́ва* (34), 375.

КОБІЛА СУХОРЕ́БРА, *ірон.* Дуже худа жінка (дівчина). *Йак прийшла́ до нас у пйáтому клáс'ї кобіла сухоре́бра, так і шкóлу за́кончила шк'їлэтинойу* (113), 176.

РЕВІТИ, **ЯК** КОБІЛА В СПАСІВКУ [рив'їти, йак кобіла ў Спáс'їўку], *ірон., зрід.* Надто гучно плакати. *Шо вона́ у вас реве́, йак кобіла ў Спáс'їўку? Куп'їт' їй ўже́ ту кўклу* (492), 363.

<НУЖЕН,> **ЯК** КОБІЛІ (ЖЕРЕБЦЮ, КОНІЮ) [<...,> йак кобіл'ї (жирибц'у, кон'у)] КАРТУ́З (ТЮБІТЄ́ЙКА [т'уб'їт'ейка]), *ірон.* Непотрібний, зайвий. *Нўжин м'їн'ї той трудодéн', йак кобіл'ї картўз* (92), 176.

ЗНАЙ, КОБІЛО, ДЕ БРИКА́ТЬСЯ [брика́ц'а], *ірон.* Порада шануватися, дотримуватися етикету. *Ни л'їз' попірéd стáрших – знай, кобіло, де брика́ц'а!* (132), 77.

СВОЇ [свої́] КОБІЛУ ВКРА́ЛИ, *несхв.* Про зраду, підступ близьких людей. *Т'їки над'óжним і розказáла, а стáло зв'їсно ўс'їм – це ж свої́ кобілу ўкра́ли* (372), 376.

НЕУДО́БНО КОБІЛУ (КОРÓВУ) ЦІЛУВА́ТЬ [ц'їлува́т'] – <БО ДАЛÉКО БІГА́ТЬ [б'їгат'] >, *ірон.* Про уявані незручності. *Пага́но за столóм сид'їт', то н'їчо́го, бо ниўдо́бно т'їки кобілу ц'їлува́т', бо далéко б'їгат'* (198), 5, 189.

КОВАЛЕРИСТКА. КОВАЛЕРІ́СТКА ЗАСЛУ́ЖЕНА, *глуз.* Кривонога жінка. *Йак на но́ги гл'áниш – прóсто ковалері́стка заслўжина* (374), 81.

КОВАЛЕРІЯ. У КОВАЛЕРІ́І [ковалер'її] СЛУЖІ́ТИ, *глуз.* Мати криві ноги. *Гáл'ка йак у ковалер'її́ служі́ла, шо так'ї но́ги, та шче й волосáт'ї* (145), 8.

КОВА́ЛЬ. КОВА́ЛЬ ПІДШІ́В [ковáл' п'їдшіў], *глуз.* Хтось силою, побиттям навернув до тверезого життя. *Шос' Микóла даўно́ ў кафе́ ни кис, ма́бут', кова́л' н'їдшіў* (86), 188.

КОВБАСА. ДІЛОВА́ [д'їлова́] КОВБАСА́, *ірон., зрід.* Удавано ділова, підприємлива людина. *П'їдхо́де ц'а д'їлова́ коўбасá й при́длага́ купі́т' мед за п'їц'їні!* (129), 30.

МІНЯ́ТЬ [м'їн'áт'] КОВБАСУ́ НА СА́ЛО, *несхв.* Невигідно для себе помінятися, ошукатися. *Од:áў харóшу кролі́цу за парші́ву – пом'їн'áў ковбасу́ на са́ло, а типéр жа́луїц'а* (315), 241.

КОВБЕ́ШКА. КОВБЕШКА [коўбешка] (НЕ) ВА́РЕ, *підсил.* Про (не)розумну людину. *Ва́ре це коўбешка наверху́ ў ко́гос', шо так наро́д стра́да?* (3), 501.

КОВЗАТЬСЯ. ХОЧ КÓВЗАЙСЯ [хоч коўзайс'а], *несхв.* Мокро, слизько. *Дорóгу розпусти́ло, хоч коўзайс'а* (17), 79.

КОГТІ. КОГТІ РВАТЬ [ко́гт'і рват'], *підсил., жарг.* Утікати. *По кавуну схвати́ли – і ко́гт'і рват'* (95), 75.

КОЖА. КОЖА СОБА́ЧА, *лай., зрід.* Зрадник, відступник. *Ц'а ко́жа соба́ча за коп'йку прода́сц'а* (133).

КОЖА ТА КО́СТІ [ко́ст'і], *глуз.* Про худу істоту. *Он диві́с' на йо́го – ко́жа та ко́ст'і* (34); *Корóву занеха́йали – ко́жа та ко́ст'і* (23), 7, 31.

КОЖА ТА РО́ЖА, *глуз.* Про надто худу людину. *І диві́ц'а нема́ на шо – ко́жа та ро́жа* (331), 501.

ЧÓРТОВА КОЖА. Спеціальна міцна тканина для пошиття одягу. *Спицо́ўки механ'іза́торам видава́ли з чо́ртової ко́ж'і* (15); *Он штани́ з чо́ртової ко́ж'і, так трéт'ій год де́ржац'а* (81), 35.

НІ КОЖІ, НІ РО́ЖІ [н'і ко́ж'і, н'і ро́ж'і], *згруб.* Худа, некрасива, непоказна людина. *Ви́брали соб'і нев'і́стку – н'і ко́ж'і, н'і ро́ж'і, т'іки шо не з на́ших* (3), 95.

МОРО́З ПО КО́ЖІ [ко́ж'і], Про відчуття страху. *В'ітир ста́ўн'ами сту́ка, а ў мали́х аж морóз по ко́ж'і* (143), 18, у б. пп.

ІЗ КО́ЖІ ЛІ́ЗТИ [із ко́ж'і л'і́зти], *підсил.* Докладати надзвичайних зусиль. *Ма́ти з ко́ж'і л'і́зе, шоб у дочкі́ бу́ло, йак у л'уде́й* (27); *Бат'кі́ з ко́ж'і л'і́зли, шоб синóчка ви́ўчит'* (164), 13, у б. пп.

КО́ЖУ ЗНІМА́ТЬ [зн'іма́т'], *підсил.* 1. Сильно бити, карати. *Йак дво́йку полу́ч'у, так до́ма ко́жу зн'іма́ўт'* (76), 32, 47; 2. Визискувати, гнобити. *У колхо́з'і за прогу́ли ко́жу зн'іма́ли* (139), 44, 89, у в. пп; 3. Зрід. Бути надзвичайно схожим на когось. *Дочка́ на́че ко́жу з ма́тир'і зн'ала́, така́ похо́жа* (58), 54.

КО́ЖУ СПУСКА́ТЬ [спуска́т'], *підсил.* Тс, що КО́ЖУ ЗНІМА́ТЬ –1. *Оч:і́м ко́жу ни раз спуска́ў, йак прои́тра́пл'ус'* (84), 14, у в. пп.

КОЖУХ. КОЖУ́ХА ВІВЕРНУТИ, *несхв.* Підвести, учинити підлість. *Марга́рита йій кварта́іру ў Ха́р'ков'і купі́ла, харч'і́ў пе́рла су́мками, гро́ш'і возі́ла, а йак зл'агла́ – до́ц'а йій ко́жуха́ вівирнула́* (492), 350.

У КОЖУ́СІ Й КАПЕЛЮ́СІ [у ко́жус'і й капи́л'ус'і], *ірон.* Про невідповідність, дисонанс, абсурдність (у поведінці, одязі й ін.). *Маши́на йі́де, а в'ін назло́ р'а́дом н'і́шки йі́де – у ко́жус'і й капи́л'ус'і* (65), 78.

У ДВОХ КОЖУ́ХАХ ХОДІ́ТИ, *підсил.* Бути заможним, багатим. *Тест' бага́те при́дане даў, та й:ест' ж чо́го – сам у двох ко́жуха́х даўно́ хóде* (133), 164, 513.

КОЗА. КОЗА́ ДРА́НА, *лай.* Вередлива, бешкетна, неслухняна дівчина (жінка). *Ах ти ж коза́ дра́на, шо і йак робі́т' йа тоб'і́ каза́ла, а ти опі́а́т' по-сво́йому зроби́ла!* (315), 86.

БІГА́ТЬ, ЯК [б'і́гат', йак] СМА́ЛЕНА КОЗА́ (МІ́ША), *ірон.* Мотатися, метушитися, поратися. *Б'і́гайиш, йак сма́лина коза́ ці́лий ден' по подв'і́р'ю, а то́лку ма́ло* (92), 4, 40.

КОЗА́-ДЕРЕ́ЗА, *жарт.* Непосидлива, задержувата, розбишакувата дівчина. *Та коза́-дери́за ў́же куди́с' ле́пнула, мат', на той край* (91), 90, 204.

ТЕРПІЙ, КОЗА́, А ТО МА́МОЙ БУ́ДЕШ, *жарт.*, *зрід.* Заохочення до терплячості. *Йак упаде́ малá, пла́чи, а йа кажу́, шо тири́й, коза́, а то ма́мою буди́ш* (380).

ЯК [йак] КОЗА́ З ПОМІ́НОК <ІТІ́>, *глуз.* Іти непевною ногою, хитаючись, спотикаючись. *Іде́ додо́му, йак коза́ з помі́нок, насі́лу ча́пайе* (81), 49.

ЯК КОЗА́ У ПОРÓЖНЕ ВІДРО́ ДИВІ́ТЬСЯ [йак:озá ў порóжн'е в'ідро́ диві́ць:а], *глуз.* Дивитися здивовано, розгублено, не розуміючи. *В «Арихмэтику» діви́ць:а йак коза́ ў порóжн'е в'ідро́ – ни пон'іма́* (362), 37.

ПА́ДКІЙ, ЯК [йак] КОЗА́ НА МІ́ЛО, *ірон.* Небайдужий, охочий до чогось. *Наду́рику ві́тит', так падкі́й, йак коза́ на мі́ло* (143), СЮр, 18.

РОЗУ́МНИЙ, ЯК ДІ́ДОВА [йак д'ідова] КОЗА́, *ірон.* Хитрун, брехун. *Браў́ два рубл'і́, а од:а́йеш оді́н – розу́мний, йак д'ідова коза́, а йа ни забу́ла* (33), СЮр, 60.

РОЗУ́МНИЙ, ЯК [йак] ПОПÓВА КОЗА́, *ірон.* Дурень, недоумок. *Та така́ ўже ти розу́мна, йак попóва коза́ – ус'і́ ўже ўб'і́ділис', осóбин:о, йак ти при́длага́ла сти́рн'у́ запа́літ'* (180), СЮр, 419.

ЯК [йак] ІЗ КОЗІ́ (ДУ́БА, ЕТАЖА́) ВПАВ [ўпаў], *глуз.* Дурнуватий, несповна розуму. *Ус'і́гда в'ін бу́ў, йак із козі́ ўпаў – полоу́мок* (95), 64.

ЯК [йак] ІЗ КОЗІ́ ПА́ТОКИ, *ірон.* Нічого, жодно́ї користі. *Із тако́го хаз'а́йіна по́л'зи́, йак із козі́ па́токи* (79), 175.

І КО́ЗИ СІ́ТИ [сі́т'і], Й КАПУ́СТА ЦІ́ЛА [ц'і́ла], *жарт.* Усі́ задоволені, ніхто не зазнав збитків. *Тут горóд ур'і́зали, а там – доточі́ли, і ко́зи сі́т'і, й капу́ста ц'і́ла* (71), 56.

НЕ БА́ЧИТЬ СМА́ЛЕНОЇ [не ба́чит' сма́лино́йі ...] КОЗІ́, *ірон.* Не мати життєвого досвіду, бути наївним, надто довірливим. *Ни ба́чиў ти и́че сма́лино́йі козі́, шо так л'у́дам ус'і́м в'і́риш* (63); *Ни ба́чиў ти и́че сма́лино́йі козі́, йаки́чо ни бу́ў жинáтий* (305), 95.

ЗНА́ТИ, ДЕ В КОЗІ́ ХВ'І́СТ [хв'і́ст] РОСТЕ́, *ірон.* Бути обізнаним, досвідченим. *Д'і́ді й так зна́ли, де ў козі́ хв'і́ст росте́* (212), 35, 62.

НАГАДА́Й КОЗІ́ СМЕРТЬ <, А ВОНА́ – ПЕРДЬ ТА ПЕРДЬ> [... коз'і́ смерт' <, а вона́ – перд' та перд'>], *глуз.* Про обридливе, докучливе повторювання кимось слів, фраз, нарікання, скиглення, ниття. *Лу́ч:и б йа ни ка́заў, шо грóш'і згубі́ў, а тупе́р хóде нійе́ – нагада́й коз'і́ смерт', а вона́ хóде – перд' та перд'* (189); *Чо́го ти нійи́ш – ну, сказа́ў ненарóком, так і нагада́й коз'і́ смерт' – і сам ни ра́дій* (96), 155.

ЯК КОЗІ́ (КОБІ́ЛІ) «О́ТЧЕ НАШ» [йак коз'і́ (кобі́л'і) «Оч:ина́ш»], *ірон.* Дарма, байдуже. *Шо йій ни ка́жй, воспі́туй, а йій – йак ко́з'і «Оч:ина́ш»!* (310), 15.

НА КРИВІ́Й КОЗІ́ НЕ ПІД'І́ХАТИ [на крив'і́й коз'і́ ни п'і́дйі́хати], *ірон.* Про людину горду, пихату, вередливу. *У ме́не ону́ка пере́б'і́рлива, шо до не́йі на крив'і́й коз'і́ ни п'і́дйі́диш* (495), 297, у б. пп.

СМІ́ШНО КОЗІ́, ШО ЖО́ПА В ГРЯ́ЗІ́ [см'і́шно коз'і́, ... ў гр'аз'і́], *ірон.* Про безпричинний сміх. *Шо, ри́го́чите, бо ба́ба ни ба́чи? см'і́шно коз'і́, шо жо́па ў гр'аз'і́!* (107), 69.

СМІШНО КОЗІ́, ШО ХВІ́СТ У ГРЯ́ЗІ́ [см'і́шно коз'і́, шо хв'і́ст у гр'аз'і́], *ірон.* Про безпідставний, безпричинний сміх. *Найшо́у з чо́го ржат' – см'і́шно коз'і́, шо хв'і́ст у гр'аз'і́, так і ти ото́* (331), 199.

КОЗІ́ НА СМІ́Х [коз'і́ на см'і́х], *ірон.* Про щось безглузде, неадекватне, нікчемне. *Ві́струга́у до́ску коз'і́ на см'і́х – так і оста́лас' крива́ й покру́чина* (179), 13, 104.

СУСІ́ДСЬКІ́Й КОЗІ́ ДВОЮ́РІ́ДНИЙ ПЛЕМІ́ННИК [сус'і́ц'к'і́й коз'і́ двою́р'ідний плім'і́н:ик], *ірон.* Чужа людина (або дуже дальня рідня). *То у́ дес'а́тому кол'і́н'і́, мо́же, й р'і́дн'а́, а так – сус'і́ц'к'і́й коз'і́ двою́р'ідний плім'і́н:ик* (363), 182.

ЯК КОЗІ́ В КАРТУ́ЗІ́ [йак коз'і́ ў карту́з'і́], *ірон.* Некрасиво, потворно; не пасує. *Тоб'і́ ў т'і́й шл'а́п'і́, йак коз'і́ ў карту́з'і́ – т'і́ки бо́ки рват'* (429), 275.

ВОДИ́ТИ КОЗУ́, *несхв.* Пиячити. *З а́вансу йак зас'і́ли з кў́мом води́ти козу́, так у́же дру́гий ден'* (373); *Д'ід Андру́й і д'ід Стипáн с'о́дн'і козу́ води́ли, по́ки ни набра́лис'а* (230), 456.

КОЗУ́ ДРА́ТИ, *несхв.* Лементувати, голосно кричати. *Та заткні́с' у́же – козу́ ни ди́ри* (184), 86.

МІ́НЯТЬ [м'і́н'а́т'] КОЗУ́ НА ЛО́ЗУ, *ірон.* Про невідгідний, неадекватний обмін, хибний вибір. *Тре́ба ж бу́ло бра́т' Га́л'ку, а в'і́н ви́брау Ва́л'ку – ото́ й:е, шо м'і́н'а́т' козу́ на ло́зу* (518), 111, 341.

КОЗУ́ НАПУВА́ТЬ [... напува́т'], *несхв.* Пиячити. *Йак у́ колхо́з'і́ гро́ш'і́ запла́тили, так мужи́ки стара́йцу́:а козу́ напува́т'* (446), 58, 291.

ПІ́ЙМА́ТЬ [п'і́ймáт'] КОЗУ́ ЗА ВУ́ХО, *ірон.* Викрити когось на поганому вчинку (брехні, крадіжці) або негідному намірі. *П'і́ймáла козу́ за ву́хо, бо так і зна́ла, шо сус'і́дка во́ду ўсу́ виче́рпу́йи* (518), 100, 204.

СІ́СТИ [с'і́сти] НА КОЗУ́, *ірон.* Зганьбитися, осоромитися. *Мико́ла он п'і́сла ўчо́рашньої́ п'я́нки йак с'і́у на козу́, так і с'і́ча́с сті́дно* (74), 12.

КОЗАК. КОЗА́К, ТІ́КИ [т'і́ки] СРА́КА НЕ ТАК, *згруб., ірон.* Боягуз, страхополох, легкодух. *Но́ч:у́ й по́сц'а́т' на́дв'і́р ви́йти бойи́ц'а – коза́к, т'і́ки сра́ка не́ так!* (368), 46.

КОЗЕЛ. КОЗЕ́Л У САРАХВА́НІ́ [сарахва́н'і́], *глуз.* Задавака, хвастун, гордій. *Подив'і́ц'а на то́го козла́ ў сарахва́н'і́ – пі́жиц'а́, так бу́ло б ж чо́го?* (213), 101.

КОЗЕ́Л БЕЗРО́ГІ́Й, *лай.* Неприємний, огидний чоловік (хлопець). *Шо, оп'я́т' той козе́л б'і́зро́гий прихо́диу?* *Жині́ його́!* (155), 9.

ЛЯКА́ТЬ [л'ака́т'] КОЗЛА́ КАПУ́СТОЮ́ [капу́стойу́], *ірон.* Про абсурдність певних дій. *Зл'ака́ли козла́ капу́стойу – поста́вили вор'у́гу сто́рожом* (178); *Ага́, зл'ака́йиш козла́ капу́стой, йак ска́жиш, шо́б ни хо́диу́ до Га́л'ки, а в'і́н – до Ва́л'ки* (107), 106.

ЯК [йак] І́З КОЗЛА́ СЛІ́ВОК, *ірон.* Нічого, ніякої користі. *От:ако́го пома́га́л'ника по́моч'і́, йак і́з козла́ слі́вок* (141), 37.

КОЗЕНЯ. НАРА́ВИТЬСЯ, ЯК КОЗЕНЯ́ ЧО́РТОВІ́ [нара́виц'а́, йак козин'а́ чо́ртов'і́], *жарт.* Дуже подобатися. *На йе́йі́ ді́виц'а́, бо нара́виц'а́, йак козин'а́ чо́ртов'і́* (124), 4.

КОЗІ́НЦІ́. КОЗІ́НЦІ́ [кози́нц'і́] НАПА́ЛИ, *мед., зрід.* Про хворобу ніг (людини, тварини). *Пона́гинáлас' на го́ро́д'і́, так кози́нц'і́ на́пали, но́ги розбол'і́лис' оу́е* (492), 100.

КОЗИРЬОК. ПІД КОЗИРЬОК БРАТЬ [п'ід козир'ок брат'], *несхв.* Запопадливо погоджуватися. *Ни ўсп'іў д'іре́ктор шо сказа́т', а ўс'і прихл'обати́л'і п'ід козир'ок биру́т' (92), 182.*

КОЛЕСО. КОЛÉСА КРУТІ́ТИ, *підсил.* Займатися аферами, нечесними оборудками. *Поте́рс'а ў го́род'і, обві́кс'а – тепе́р ко́леса кру́те х'іба́ ж так'і (13), 58, 370.*

ПЕРЕС'ІСТИ [перис'істи] НА КОЛÉСА. Придбати, отримати автомобіль. *Хоч і погане́н'кий «Запо́ро́жець», а ўсе́ ж перис'іў на ко́леса (187), 55.*

БОРОЗÉННЕ [борозе́н:е] КО́ЛЕСО, *спец.* Колесо більшого діаметра (іде борозною) у плузі. *Борозе́н:е ко́лисо йде́ ў боро́зн'і, загли́блине, то́го воно́ б'і́л'ши (363), 141.*

ПОЛЬОВÉ [пол'ове́] КО́ЛЕСО, *спец.* Колесо меншого діаметра (йде неораною поверхнею) у плузі. *Пол'ове́ ко́лисо йде́ по ни́браному, по́вирху – воно́ ме́нши, а плуг – кол'и́н'а – оц'о́го ви́р'і́н'у́йц'а (324), 95.*

КО́ЛЕСО ДУРНÉ, *заст., етн.* Дитяча гра, у якій діти, взявшись за руки, утворюють обертове коло, повертаючись обличчям то всередину, то назовні. *Бабу́с'і шче на́ш'і гра́лис'у дурне́ ко́лесо, а йа т'і́ки чу́ла (77), 4, 38, 45.*

КРУ́ЧЕНЕ КО́ЛЕСО, *жарт.* Непосидько, крутько. *У л'уде́й д'і́ти, йа́г д'і́ти, а тут – кру́чине ко́лесо (45), 38.*

ПІДМА́ЗУВА́ТЬ [п'ідма́зуват'] КО́ЛЕСО, *ірон.* Давати хабара. *Йа́к п'і́дма́жиши ко́лисо, так воно́ й закру́тиц'а, й д'і́ло ви́грайи́ш (166), 115.*

<КОТІТЬСЯ,> ЯК [<котіц':а,> йак] КО́ЛЕСО З ГОРІ́. 1. *Схв.* Щось відбувається легко, невимушено, без затримок. *Гла́ўне – ст'і́ни поста́вित' і крі́шу накрі́т', а там у́же́ п'і́де, йа́к ко́лисо з горі́ (373), 196, 252; 2. Несхв.* Про безхарактерність, безвільне підкоряння життєвим ситуаціям. *Йа́к злама́ў йі́й жи́зн' оді́н, так і ко́тиц'а́ типе́р вона́, йа́к ко́лисо з горі́ (376), 186, 222.*

ХОЧ КО́ЛЕСОМ ПЕРЕ́ІДЬ [...перийі́д'], *підсил.* Про упертюха, неслухнянця. *Йа́к шо наду́маўс'а, да́к зро́бе – ти його́ хоч ко́лисом перийі́д' – ни одсту́пиц'а́ (201), 67.*

КОЛІ́НО. <ХОЧ> З КОЛІ́НА ВИЛУ́ПЛЮВА́ТЬ [... кол'і́на вилу́пл'уват'], *підсил., ірон.* Про крайні труднощі, неможливість щось дістати, забезпечити. *Йа́к на́р'і́тиц'а́ – по́зіч гро́ш'і – так хоч із кол'і́на ви́лупі́, а йому́ да́й! (63); Розба́лували, так типе́р йі́й хот' ригні́, хот' із кол'і́на ви́лупи, а до́стан' (3), 95, 232.*

КОЛІ́НА ЗБИВА́ТЬ [кол'і́на збива́т'], *несхв.* Упосліджуватися, принижуватися, запобігати ласки. *Та в'і́н і пе́рид т'о́шчо́у кол'і́на збива́, шо́б угоди́т' (123), 26.*

ЧЕ́РЕЗ ТРЕ́ТЕ КОЛІ́НО [... трéт'е кол'і́но] <РО́ДИЧ>, *ірон.* Далекий (сумнівний) родич. *А на́ш'і сос'і́ди нам шче́ й ро́дич'і, йа́ ду́ма́йу, че́риз тре́т'е кол'і́но (331), 196, 455.*

КОЛІ́НО В КОЛІ́НО [кол'і́но ў кол'і́но], *підсил.* Поряд, поруч, дуже близько. *Ішли́ вони́ кол'і́но ў кол'і́но (495), 267.*

ЛАМА́ТЬ ЧЕ́РЕЗ КОЛІ́НО [лама́т' че́риз кол'і́но], *підсил.* Підкоряти, присилювати. *Вона́ ко́го́ хоч пери́лама́ че́риз кол'і́но – така́ уда́лас', шо́ ўс'і́х п'і́д'і́гне (186), 162, 241.*

<ЛІСИЙ,> ЯК КОЛІНО [йак кол'іно], *ірон.* Зовсім без волосся на голові. *А чолов'як у Райки буў лісий, йак кол'іно* (492), 341, 380, у б. пп.

КОЛОДІЗЬ/КОЛОДЯЗЬ. НАХОДИТЬ У КОЛОДІЗІ (КРИНІЦІ) [находить у колод'із'і (криниц'і)], *дит.* Евфемізм про народження. *Найшли тебе ў колод'із'і – ма́ма в'ідро віт'агла, а ти там* (63), 200.

ХОЛОДНО, ЯК У КОЛОДЯЗІ [...], йак у колод'аз'і], *несхв.* Дуже холодно, холодне приміщення. *Йак ви тут і живите? тут жи холодно, йак у колод'аз'і* (4), СЮр, 213.

КОЛОДКА. ПІДБИВАТЬ [п'ідбива́т'] КОЛОДКІ, *ірон.* Загравати, залицятися. *Мар'ї́а ў мо́лодосці́ ду́жи краси́ва була́, так ус'і хло́пці́ стара́лис'а п'ідбива́т' коло́дкі, вона́ го́рда була́, так ни з ус'а́ким і бала́кат' хот'і́ла* (95), 52, 522.

В'ЯЗАТЬ (ВІШАТЬ, ЧПЛЯТЬ) [в'яза́т' (в'іша́т', ч'іпл'а́т')] КОЛОДКУ, *етн.* Прикріплять холостим чоловікам і хлопцям на Масницю якісь предмети як натики-«стимули» до одруження. *Шчас в'їа́жут' коло́дкі в'і́д'і пода́рка – одиколо́н на л'єнто́ц'і пов'і́с'ат' – шоб одкупі́ўс'а* (57), 2, 51.

КОЛОКОЛЬНЯ. ПЛЮВАТЬ З ВИСОКОЇ КОЛОКОЛЬНІ [пл'ува́т' з висо́кої колоко́л'ні], *знев.* Ігнорувати, зневажати, нехтувати. *Шо в'ін ду́ма – пл'ува́т' мин'і́ з висо́кої колоко́л'ні́* (2), 174, у б. пп.

КОЛОТУН. КОЛОТУНА СХВАТИТЬ [схвати́т'], *підсил.* Змерзнути. *Од'ага́йс'а скор'і́ш, а то колоту́на схва́тиши* (160), 31.

КОЛОТУНАМИ НАГРАЖДАТЬ [награжда́т'], *підсил.* Бити, лупцювати. *Колоту́на́ми награ́дили́ чужі́х і прогна́ли* (170), 33.

КОЛУН. ТУПИЙ, ЯК [йак] КОЛУН, *знев.* Дурень, тупар. *Го́споди, тупи́й, йак колу́н, а ў нача́л'ство прэ́ц'а* (164), СЮр, 455.

КОЛУПАТЬ. КОЛУПАТЬ [колупа́т'] ГЛІБКО, *підсил.* Намагатися все вивідувати, узнавати, викривати. *Ком'і́с'ї́а колу́па глі́боко, та на́ше праў́л'ін'а то́жси о́питне* (220), 15.

КОЛХОЗ. НІ [н'і] В КОЛХОЗ, НІ [н'і] В КРАСНУ АРМІЮ [А́рм'ї́ю], *знев.* Нездара, недотепа, нікчема. *Сиді́ на ху́тор'і́ й не рíпайс'а, бо з тво́ї́ми спосо́бнос'а́ми – н'і́ ў колхо́з, н'і́ ў Кра́сну Арм'ї́ю* (46), 27.

КРИЧАТЬ НА ВЕСЬ [крича́т' на вес'] КОЛХОЗ, *підсил.* 1. Голосно репетувати. *Шо ти кри́чи́ши на вес' колхо́з – ско́ро ўс'і позб'і́га́йуц'а* (76), 114, 345; 2. Розкривати таємниці, секрети. *Це ж т'і́ки ми́ж на́ми, так ни кри́чи́ на вес' колхо́з, бо й ко́му́ ни трéба – ўзна́йут'* (275), 85, 435.

У НАШОМ КОЛХОЗІ ВСІ НА МОРОЗІ [... колохоз'і ўс'і на мороз'і] *жарт., зрід.* Про пихатість, зарозумілість, гонор. *Да́жси ни здо́роўка́йуц'а, а про́ходе – у на́шом колхо́з'і ўс'і на моро́з'і* (331), 47.

ЯК У КОЛХОЗІ [йак у колхоз'і]. 1. Усе спільне. *В обичи́жї́т'ї́ї ўсе бу́ло, йак у колхо́з'і – ско́вороди, ка́стру́л'і, от'у́гі* (11), 104; 2. *Несхв.* Безладно, гамірно, галасливо. *У т'ї́й с'ї́мї́, йак у колхо́з'і – кри́ку, дра́к, ві́ску* (325), 83.

НАЧАЛОСЬ В КОЛХОЗІ [начало́с' в колхоз'і] УТРО, *глуз.* Початок лайки, сварки, гармидеру. *Прийшо́ў іш:ко́ли, прин'і́с дво́йку – і нача́лос' в колхо́з'і у́тро!* (58), 34.

УСІМ КОЛХÓЗОМ (СКО́ПОМ, ТА́БУРОМ, О́БЧИСТВОМ, ВІ́ВОДКОМ, БРИ́ГАДОЮ [брига́дой], КАГА́ЛОЮ [кагалóйу], КАПЕ́ЛОЮ [капéлойу]...), схв. Разом, гуртом, дружно. *Усім колхóзом йак с'áдут' за ст'іл, так ма́ти с:истро́йу ни ўсп'іва́йут' подава́т' (89), 74.*

КОЛХОЗНИК. КОЛХÓЗНИК РЕ́ПАНИЙ, *знев.* Проста, примітивна, невихована людина. *Хоч і колхóзник ре́паний, а ў бригад'іри ви́биўс'а (75), 18.*

КОЛЮЧКА. КОЛЮЧКІ У ПА́ЛЬЦЯХ [кол'учкі у пáл'ц'ах], *підсил.* Відчуття холоду в руках. *Так заме́рзла, шо аж кол'учкі у пáл'ц'ах по́йаві́лис'а (32), 3.*

КОЛЬСОНИ. МО́КРИМИ КОЛЬСО́НАМИ [...кол'со́нами...] 3-ЗА УГЛА́ ПРИБІ́ТИЙ, *знев.* Дурень, недоумок. *Шо ти йу́му ўтолку́йиш, йак в'ін мо́крими кол'со́нами з:а угла́ прибі́тий – ни пон'іма́ (95), 18.*

КОМАНДА. БО́СА (СОПЛІ́ВА) КОМА́НДА, *ірон.* Дітлашня, хлоп'ята. *Та бо́са кома́нда бакше́ўникам спат' ни да́йе (175), 139.*

СОПЛІ́СТА КОМА́НДА, *знев.* Слабаки, недоростки. *Йа ц'у соплі́сту кома́нду і бат'іго́м розгон'у (337), 16, 91.*

КОМАРИК. КОМА́РИКА ДУШІ́ТИ, *жарт.* Спати. *Кома́рика б придуші́ти час'і́у на пйáт' (202), 72.*

КОМАРЬ. <ПРИЛÁЗИТЬ, ПРИЛТÁТЬ, ЗЛТÁТЬСЯ> ЯК КОМА́РІ НА СÁХАРЬ [<прилáзит', прилтáт', злтáтц'а> йак комар'і на сáхар'], *ірон.* З'являтися охоче й у великій кількості. *Йак у йак'і́й хáт'і д'і́ука краси́ва, так хло́пц'і й злтáйу́ц'а, йак комар'і на сáхар' (435), 75, 275.*

КОМА́РЬ [комáр'] КРИЛÓМ ПЕРЕШИ́БЕ (ТРАВМІ́РУС [траўм'іруйе]), *ірон.* Про худу, слабкосилу людину. *Там та́кий силáка, шо кома́р' крилóм переши́бе (95), 117.*

КОМА́РЬ СІВ – ЗАХИТА́ВСЯ [комáр' с'і́у – захитáўс'а], *ірон.* Про худу, слабкосилу людину. *На кан'і́кули прийі́хало таке́, шо кома́р' с'і́у – захитáлос'а (161), 85.*

ЯК КОМА́РЬ [йак:омáр'], *ірон.* Мала, слабкосила людина. *Чи в'ін бо́чку п'ідн'іме? В'ін же и́че йак:омáр' (221), 10, у б. пп.*

ЯК КОМА́РЬ НАПІ́СЯВ [йак кома́р' нап'іс'аў], *жарт.* Про дуже слабкий дощ. *Х'іба́ то дои́ч – йак кома́р' нап'іс'аў? (143), 353.*

КОМА́РЯ ДАВІ́ТЬ [комар'á давіт'], *жарт.* Спати. *П'ісл'а об'і́да л'убл'у́ комар'á давіт' часо́к – дру́гий (179), 105.*

КОМАШКА. РОБОТЯ́ЩИЙ, ЯК [робот'áщчий, йак] КОМА́ШКА, *схв.* Сумлінний, працелюбний. *Про Га́л'ку шо пага́не ска́жиш? робот'áщча, йак кома́шка (70), СЮр, 114.*

КОМІРЬ. ЗА КОМІРЬ [кóм'ір'] НЕ КА́ПА, *ірон.* Немає підстав, причин, квапитися, поспішати. *Куда́ там перийі́ж'áт'? – за ко́м'ір' не ка́па (65), 17.*

КОМІТЕ́Т. ГО́ЛО-БО́СО-ДРА́НИЙ (УСРА́НИЙ, ВОШІ́ВИЙ) КОМІТЕ́Т [ком'іт'éт], *ірон., іст.* Комітет неможлих селян. *Отóй же го́ло-бо́со-дра́ний ком'іт'éт і погробі́у насто́йáщих хаз'а́йін'і́у (150), 103.*

КОМОК. КОМО́К ДО ГО́РЛА ПІ́ДСТУПА́ [п'ідступá], *підсил.* Про відчуття хвилювання, образи, гніву. *Комо́к до го́рла п'ідступá, а сказа́т' н'ічо́ ни вихо́де (91); Комо́к до го́рла п'ідступá – ни скажу́ н'ічо́го, волну́йус'а (249), 6, 23.*

КОМПАНИЯ. ЗА КОМПА́НІЮ І ЖИД ПОВІСИВСЯ [... компан'ію ... пов'ісиўс'а], *ірон.* Про викривлене почуття товариськості, солідарності. *Казала ж, щоб ни т'агс'а за тїми випивóхами, так п'іщóу з дру́жкáми – за компáн'іюу і жид пов'ісиўс'а* (492), 113, у б. пп.

КОНЕЦЬ. КОНЕ́ЦЬ ХРИ́ЗАНТЕ́МАМ [конéц' хр'ізантéмам], *жарт.* Крах, закінчення, припинення (зокрема стосунків). *Йак побáчиў ійїі з Кóл'койу, так і ўсе – конéц' хр'ізантéмам!* (58), 47.

ДО КОНЦЯ-КРА́Ю ДОВО́ДИТЬ [до конц'á-кра́ю доводит'], *схв.* Завершувати розпочате. *Хоч шо начáў, а до конц'á-кра́ю довод', абó й ни биріс' (71), 3.*

КОНИК. КÓНИКА ОДВ'Я́ЗУВАТЬ [одв'язувать], *жарт., евф.* Справляти природну (малу) потребу. *Отó п'ісл'а кавун'іу чáсто прихóдиц'а кóника одв'язуват' (76), 326.*

КÓНИКИ ВИБРІ́КУВАТЬ, *несхв.* Пустувати, поводитися несерйозно, легковажно. *Такá ўзрóсла, а кóники вибрі́кує, йак малá дитїна* (17), 310.

КÓНИКИ ВИКОМА́РЮВАТЬ [викомáр'уват'], *несхв.* Пустувати, витинати, капризувати. *Кóники викомáр'ує, шо куп'іт' і те, і те* (401); *На свáйб'і ўс'і так'і кóники викомáр'ували, аж ни в'ірилос'а* (79); *Нéрвиний стаў – йак шос' ни по-йогó, так так'і кóники викомáр'уїи, шо т'іки диржіс' (94), 31, 543.*

КÓНИКИ В ГОЛОВІ́ [голов'і], *знев.* Дурень, недоумок. *Кóники ў йéїї ў голов'і – тогó й ни ўз'алі в:бс'мий клас* (164), 81.

ВИСЦИКА́ТЬ [висцикáт'] **КÓНИКИ**, *зруб.* Вередувати, капризувати, витинати. *Йагбі мéнии висцикáла кóники, то даїно́ б зáмужим бу́ла й д'ітéй колихáла* (514), 515.

НЕ КÓНИКИ З ГІМНА́ ЛПІ́ЙТЬ [... з г'імнá л'пíпт'], *ірон.* Непросто, важко, складно. *Вес' горóд сам перикопáў, а це тоб'і ни кóники з г'імнá л'пíпт' (34), 28.*

БЕЗ КÓНИКІВ [б'із кóник'іу]. Звичайно, без зайвини, без витребеньок. *С'іда́й, йїж, не комизіс'а, б'із кóник'іу* (516), 86.

КОНТО́РА. ШАРА́ШКИНА КОНТО́РА, *знев.* Ненадійна, несерйозна організація, установа. *Отó й тин'аўс'а од одн'йéїї шарáшкиної конто́ри до другóїї, а й там, і там грóш'і ни платі́ли* (81), 4, 419.

КОНЬКИ. КОНЬКІ́ ОДКИДА́ТЬ [кон'кі одкида́т'], *евф.* Помирати. *І гóду п'ісл'а нéїї не прожїў – кон'кі одкінуў* (202), 51.

КОНЬКІ́ ПРОТЯ́ГУВАТЬ [кон'кі прот'áгуват'], *евф.* Помирати. *Такá жїзн'а самá застáве кон'кі прот'ану́т' (20), 113.*

КОНЬЯ́К. КОНЬЯ́К ТРИ БУ́РЯКА [кон'йáк три бур'акá], *жарт.* Самогон. *У ба́би Н'інки кон'йáк три бур'акá с'óдн'і пробу́ваў – харóш* (158), 332.

КОНЬЯ́К [кон'йáк] **ТРИ ГІ́ЧКИ**, *жарт.* Самогон. *І ба́ба Рома́ниха рóбе кон'йáк три гі́чки – так гидкопáкосний, тхне бур'акóм* (73), 152.

КОПА. КОПÁ (ГОРА́) МІ́ШУ НЕ РОЗДА́ВЕ, *ірон.* Про безпідставність побоювання інтимних стосунків невеликої жінки з важким, габаритної статури чоловіком. *Ну й шо, шо вона́ йому́ поп'ідруки, ни б'йіс'а – копá мішу не розда́ве* (161), 64.

У КОПИ ВКЛА́СТИ, *підсил., заст.* Сильно побити. *Так мене, синку, у копи вклали, що й не приведи Мати́ Божá* (СГр – Харьк), 95.

НІ [н'і] ЗА КО́ПУ ПРОПА́СТИ, *несхв.* Даремно пропасти, загинути, занапаститися. *Шо ни стара́ўс'а, дбаў, ба́чу, н'і за ко́пу пропаде́ з такі́ми насл'ідніка́ми* (345), 42, 341.

КОПАНКА. У КОПАНКІ НАХО́ДИТЬ [у ко́панк'і нахо́дит'], *дит.* Евфемізм щодо народження. *У ко́панк'і найшли́ – прийшли́ во́ду наб'іра́т', шо́б капу́сту полива́т', а зачерпну́ли тебе́* (309), 134.

КОПИТО. ВАЛІТЬСЯ З КОПИ́Т (РА́ТИЦЬ) [валі́ц'а ... (з ра́тиц')], *підсил.* Бути гранично втомленим. *У к'і́нц'і́ дн'а пр'а́мо ва́лимос'а з ко́пит на т'і́й ла́нц'і́* (332), 403.

БРА́ТИ (РВА́ТИ) З КОПИ́ТА, *підсил.* Різно, рішуче починати щось робити. *Ти ни би́рі з ко́пита, а поду́май, жини́ц'а, то д'і́ло сур'і́зне* (164), 56, 380.

КОПИ́ТАМИ ВОРУ́ШИТИ, *ірон.* 1. Жити, існувати. *Тре́ба, порá ужé й уми́рати, а йа́ и́ще ко́пита́ми вору́ш'у* (190), 32; 2. Іти, пересуватися, рухатися. *Вору́ш'і́т' ко́пита́ми, а то зор'ку́ проз'іва́йім* (315), 153.

КОПИ́ТОМ ЧЕБЕРХНУ́ТИ, *зрід.* Зробити щось швидко, несподівано, зненацька. *Копі́том чеберхну́ла води́ з на́шого коло́д'аз'а – і т'і́ка́ти* (189), 402.

КОПІЙ, КОПІ́ЙКА. ЯК НОВІ́Й КОПІ́Й [йак ... коп'і́й], *схв.* Цілком новий, свіжий, гарний, чистий. *У ви́рбо́вих но́човах ви́пари́ла, ви́мила – йак нові́й коп'і́й* (308), 79.

ГО́ЛА КОПІ́ЙКА [коп'і́йка], *зрід.* Готівка. *Го́лой коп'і́йкой рои́ччу́вац'а́ йа́кос' прів'и́н'и́ш* (27), 46.

КОПІ́ЙКА ОБ КОПІ́ЙКУ Б'Е́ТЬСЯ [коп'і́йка об коп'і́йку б'йе́ц'а], *несхв.* Бідність, безгрошів'я. *У Питра́, йак з робо́ти п'и́шоў, коп'і́йка об коп'і́йку б'йе́ц'а* (410), 112.

З КОПІ́ЙКАМИ [з коп'і́йка́ми], *ірон.* Із невеликою рештою, незначним залишком. *Просі́д'і́у́ три ча́са́ з коп'і́йка́ми, а ўра́ча́ не дожда́ўс'а* (134), 3.

КОПІ́ЙКИ НЕ СТО́ЯТЬ [коп'і́йки не сто́йат'], *підсил.* Нічого не вартувати, не становити жодної цінності. *Така́ тво́я́ по́мошч' і коп'і́йки не сто́йе* (159), 36.

З КОПІ́ЙКИ [коп'і́йки] РУБ РОБІ́ТИ, *схв.* Бути підприємливим, удатним; уміти заробляти. *Ти ж т'у́ха, а сус'і́д з коп'і́йки руб зро́бе, бо вл'і́и крути́тис'а* (404), 8.

ІЗ КОПІ́ЙКИ ЖИ́ТЬ [із коп'і́йки жит'], *несхв.* 1. Жити бідно, ощадливо витрачаючи гроші. *Із коп'і́йки жи́лі, за ка́ждоу́ тру́сі́лис'а* (123), 405; 2. Не мати інших засобів утримання, крім невеликого грошового. *Од сти́пу́хи до сти́пу́хи з коп'і́йки жи́лі, осó́бин:о́ ў сёс'і́йу* (191), 91.

ЗА КОПІ́ЙКУ БА́ТЬКА ПРОДА́ТИ (ЗАРІ́ЗАТИ) [за коп'і́йку ба́т'ка прода́ти (зар'і́зати)], *несхв.* Про надзвичайну жадібність (до аморальності). *Шо́ за молод'о́ж п'и́шл'а – за коп'і́йку ба́т'ка зар'і́же* (406), 51.

ЗА КОПІ́ЙКУ В ЦЕ́РКВІ ПЕРДНУ́ТЬ [за коп'і́йку ў це́ркв'і пердну́т'], *несхв.* Про жадобу, скупаря. *Так н'і́чо́го св'а́то́го нема́, а жа́дн'і́ст' – за коп'і́йку ў це́ркв'і пе́рдне, хай Бог прости́т'* (34), 117.

ЗА КОПІ́ЙКУ МА́ТИР <РІ́ДНУ> ПРОДА́ТЬ [за коп'і́йку ма́т'ір <р'і́дну> прода́т'], *несхв.* Про зажерливість, жадібність. *То та́кий скр'а́га і жа́доба, шо́ за коп'і́йку ма́т'ір р'і́дну прода́ст'* (158), 155.

ЗА КОПІЙКУ [коп'ійку] **НА ЦЕРКВУ ЗЛІЗТИ** [зл'ізти], *несхв.* Про жадібність, зажерливість. *У ба́т'ка ўда́ўс'а – той то́же буў такий, шо за коп'ійку на цёркву зл'ізе* (119), 7, 315.

ЗА КОПІЙКУ [коп'ійку] **ЦЕРКВУ СПАЛІТИ**, *несхв.* Про жадібність, зажерливість. *За коп'ійку цёркву спале, а за дв'і – сіло́* (407), 308.

ЩИТАТЬ КАЖДУ КОПІЙКУ [шчитат' кáжду коп'ійку], *несхв.* Жити сутужно, бути обмеженим у коштах. *Йак оста́лис'а б'із ба́т'ка, так шчитáли кáжду коп'ійку, шо́б йáкос' прожít'* (408), 113.

ВСТАВЛЯТИ <І СВОЇ> П'ЯТЬ КОПІЙОК [ўстаўл'ати <й свої> п'ят' коп'ійок], *ірон.* Недоречно втручатися, перебивати розмову. *Хто б і шо б ни ка́заў, а вона́ свої́ п'ят' коп'ійок уста́ве* (274), 409.

ДО КОП'Я [до коп'я́], *підсил.* До останку, до решти, усе. *У Близниц'і по́йіхаў, так до коп'я́ розтра́ціўс'а* (95), 115.

КОПІЙОЧКА. КОПІЙОЧКА [коп'ійочка] **РУБ БЕРЕЖЕ́.** Про потребу ощадності й ощадливості. *Коп'ійочка невилі́ка, а руб бере́же* (411), 28.

КОПІЙОЧКУ ДО РУБЛЯ СКЛАДА́ТЬ [коп'ійочку до рубл'а́ склада́т'], *підсил.* Економити, заощаджувати. *Отáк коп'ійочку до рубл'а́ скла́дали – і хáтку ўсе́-таки купі́ли* (201), 23.

КОПКА. ПОСКЛАДА́ТИ КО́ПКИ, УДА́РИТИ ГО́ПКИ, *схв.* Успішно закінчити значну, помітну роботу. *Дис'атир'і́чку зако́нчиш, тоді́ ду́матимимо – поскла́дайм ко́пки, уда́римо го́пки* (27), 150.

КОПОТЬ. КО́ПОТІ ДАВА́ТЬ [ко́пот'і дава́т'], *підсил.* Робити щось із високим ступенем інтенсивності. *Мико́ла он ко́пот'і да́йе – копа́ горбо́д, аж гай гуде́* (333); *А к'і́т до смета́ни прила́днаўс'а й да́йе ко́пот'і* (46), 172.

КОРЖ. ЯК КОРЖІ́ [йак корж'і́] **ПЕКТИ́**, *схв.* Швидко, легко, залюбки щось робити. *Та вона́ за шо ни в'і́змиц'а, йак корж'і́ пиче́ – така́ ум'і́ла* (114), СЮр, 167.

КОРЖО́М ЗНИМА́ТЬСЯ [зн'іма́ц'а]. Відділятися від чогось основного великими пластинами. *Шку́ра на опе́чиному коржо́м зн'іма́йц'а* (85), 51.

КОРИ́ТО. ДО КОРИ́ТА ДОБИРА́ТЬСЯ (ДОГРІ́БАТЬСЯ) [добира́ц'а (догр'іба́ц'а)], *несхв.* Набувати можливості розпоряджатися певними ресурсами. *Чого́ л'і́зут' у нача́л'ники – шо́б до кори́та добра́ц'а* (79), 414.

КОРИ́ТО СВОО́ ЗНА́ТЬ [свої́е зна́т'], *знев.* Знати своє місце, дотримуватися субординації, не втручатися. *Ото́ кори́то свої́е зна́й, а куди́ ни про́с'ат' – ни л'і́з'* (189), 182.

КОРИ́ТОМ НЕ ОБ'І́ХАТЬ [об'і́хат'], *ірон., зрід.* Великий, товстий. *Ну ти й пото́ўст'ішала, ба́бо, тебе́ й кори́том ни об'і́хат'* (154), 354.

КОРІ́ННЯ. ЯКЕ́ КОРІ́ННЯ, ТАКЕ́ Й НАСІ́ННЯ [йаке́ кор'ін'а, таке́ й нас'ін'а], *підсил.* Про схожість, однаковість удачі між рідними, родичами. *Йаке́ кор'ін'а, таке́ й нас'ін'а, бо й ба́т'ко його́ банд'іткува́тий буў* (32), 412.

КОРИ́НЬ. ЛАМА́ТЬ ПРИ КО́РЕНІ́ [ламáт' при ко́рин'і], *підсил.* Класти край, уживати рішучих заходів. *Йак чу́ствуйиш, шо́ д'і́ўка нача́ла гул'áт', на́да це лама́т' при ко́рин'і* (132), 123.

ІТІ (РОСТІ) У КОРІНЬ [кóр'ін'], *жарт*. Мати немалого розміру статевий чоловічий орган. *Ти ни дивіс', шо в'ін рóстом малій – у кóр'ін' в'ін п'ішóу* (413), 421.

У КОРІНЬ [у кóр'ін'], *підсил*. Остаточню, цілком, сильно, максимально. *У кóр'ін' молод'іж обнагл'іла* (331), 334.

ПІДРЇБУВАТИ НА КОРНІ [п'ідрѳбуват' на кóрн'і], *підсил*. Припиняти, класти край. *Йаг зам'ітиў, шо дитина почала крáсти – трéба це п'ідрѳбуват' на кóрн'і зрáзу* (194), 417.

КОРКА. ВІД [в'ід] КОРКИ ДО КОРКИ, *підсил*. Цілком, повністю, від початку до кінця (здеб. про читання, вивчення). *Малóму й кажу, шо пóки ни візубріш в'ід кóрки до кóрки з:а стóлу ни ўстáниш* (143), 36.

КОРМ. ПІДНОЖНИЙ [п'ідно́жний] КОРМ, *ірон*. Випадковий, примітивний, малокалорійний харч (для людини). *Три дн'і до полѳчки, а грóш'і спустіў, прійдиц':а перехóдит' на п'ідно́жний корм – чай і сухар'і* (134), 32.

КОРМОЗАПАРНИК. КОРМОЗАПАРНИК РОЗКОХУВАТИ, *ірон*. Мати великі сідниці (здеб. про жінок, дівчат). *Кормозапарник розкохáла за чолов'іком, бо н'ічо ни рóбе, т'іки дóма сидіт'* (344), 275.

ДАТИ В КОРМОЗАПАРНИК, *згруб*. Ударити в обличчя. *Даў кулакóм у кормозапарник – типér дбѳго син'акі бѳде носіти* (52), 204.

КОРОБ. НАГНЇТИ [нагнѳт'] <у> ТРИ КОРОВА, *підсил*. Насварити, виляяти. *Нагнуў йомѳ три кóроба, з мат'юка́ми, шоб дбѳго пóмниў* (393), 419.

КОРОВА. КОРОВА ДОЇНА. 1. *Ірон*. Спокійна, байдужа, інертна людина. *Йійі ла́йут', а вона сто́йит' – кóрoва дóйна, нáче йійі ни касáйиц':а* (185), 416; 2. *Несхв*. Людина, яка безвідмовно дозволяє забирати у себе, гроші, цінні речі, майно. *Чéтверо д'ітѳй, а ма́ти у йіх – кóрoва дóйна – пѳнс'і́йу забера́йут', шо вірoсте – тóжж* (415), 3.

КОРОВА НЕ СХОЧЕ – БИК НЕ СКОЧЕ, *ірон*. Про приховану згоду, потурання, незаперечення. *Йакіш йакѳс' знасі́л'ничали, то брехн'á – кóрoва не схóче – бик не скóче* (425), 114.

НАДѢЖНА КОРОВА, *спец*. Тільна корова. *Кóрoва нáша надѢжна – три м'іс'ац'і на́зд до буга́й воді́ли* (213); *Корóву ми ни прода́лі, бо вона надѢжна* (109), 119.

<РОЗЛЯГÁТЬСЯ (ВИЛЯГÁТЬСЯ, ВИВЕРТА́ТЬСЯ,> ЯК КОРОВА НА ТИРЛІ [<розл'агáц':а (вил'агáц':а, вивертáц':а,> йак ... на ті́рл'і], *згруб*. Лежати, зайнявши велику площу. *Розл'аглáс' на тахт'і́, йак кóрoва на ті́рл'і, й прис'істи н'ізде* (114), 345.

КОРОВА ПОЖУВА́ЛА, *ірон*. Про неохайний, невипрасуваний одяг. *Сѳн', од'ін' дру́г сорóчку, бо ц'у йак кóрoва пожува́ла – пѳрид гост'áми сті́дно* (31), 380.

ХОЧ КОРОВА, АБІ ЗДОРОВА, *жарт*. Про некрасиву, неструнку, але фізично здорову жінку (дівчину). *Рáниш ж, колі́с', йак трéба по хаз'áйству бу́ло робі́т', так і бра́ли ў ж'інкі хоч корóву, абі здоро́ву* (275), 79.

ЯК КОРОВА НА ЛЬОДУ (НА КОНЬКА́Х) [йак...л'одѳ (...кон'ка́х)], *ірон*. Незграбно, неграційно, невправно. *На тих каблукáх – йак кóрoва на л'одѳ, а то й хѳжи* (176), 155.

У КОРОВА́ВИ З-ПІД ХВОСТА́ НЮ́ХАТЬ [...сп'ід... н'ухат'], *знев.* Займатися примітивною, непрестижною сільськогосподарською роботою. *Сус'іц'к'і д'іти ў інст'ітутах повиўчаліс', а на́ша оста́лас' у коро́ви сп'ід хвоста́ н'ухат'* (91), 345. ВОДИ́ТЬ [водит'] КОРО́ВУ ДО БИКА́, *глуз.* Про жіночу подружню зраду. *Увёс' куто́к зна, шо Га́л'а во́де коро́ву до бика́* (380), 522.

КОРОВА́Й. НА ЧУЖІ́Й КОРОВА́Й ОЧЕ́Й НЕ ПОРИВА́Й. Застереження від заздрощів, зажерливості. *Сво́є на́да дба́ти, а на чу́жій коро́вай оче́й ни порива́й* (32), СГр – Мнж, 194.

КОРОВКА. БО́ЖА КОРО́ВКА. 1. *Ент.* Сонечко. *Бо́жу коро́ўку на ру́ку во́з'миш, а вона́ на па́лиц' ізл'ізе й полита́т', йак з тра́мпл'іна* (458), 237, 240; 2. *Ірон.* Тиха, несмілива, сором'язлива людина. *Йа́г будиш бо́жжюу коро́ўкою, так на тоб'і йі́здитимут', бо б'ізо́тв'ітна* (405), 50.

КОРОЛЕ́ВА. КОРОЛЕ́ВА ОГОРО́ДІВ [огоро́д'іў], *ірон.* Проста жінка, колгоспниця. *Йа́ ўчи́лишиче хот' за́ко́нчила, а ти так і оста́лас'а коро́лево́у о́горо́д'іў* (176), 395.

КОРОМИ́СЛО. ПРА́В, Я́К [йак] КОРО́МИСЛО, *ірон.* Неправий, несправедливий. *Іс'ус'і́дко́у н'ічо́ ни ві́спориш, бо вона́ пра́ва, йак коро́мисло* (190), 5.

РІ́ВНИЙ, Я́К [р'і́ўний, йак] КОРО́МИСЛО, *ірон.* Нерівний, нестрункий, зігнутий. *То бу́ла стрóйна, а н'ід ста́р'іст' ста́ла р'і́ўна, йак коро́мисло* (418), 100.

КОРОП. ЗЕРКА́ЛЬНИЙ [зерка́л'ний] КО́РОП, *риб.* Дзеркальний короп. *У зерка́л'ного коро́па трóшки лускí, і в'ін бли́скучий* (213); *У на́ш'ім ста́ўку зирка́л'них коро́п'іў розво́дили – к'ілогра́м по дес'а́т' бу́лі* (34), 80, у б. пп.

КОРТЯ́ЧКА. КОРТЯ́ЧКА [корт'а́чка] БЕРЕ́, *підсил., зрід.* Комуś дуже кортить, нетерпеливиться. *Ма́ти нисп'і́ша́ розкри́ва́, а мене́ корт'а́чка бере́ – аж прита́нц'ову́у* (198), 32.

КО́СА. БУ́ЛА КО́СА́, ТА́К ПОРВА́ЛАСЯ (ЗАТУПІ́ЛАСЯ) [...порва́лас'а (затупі́лас'а)], *ірон.* Про колишню силу, потугу, завзяття. *Ко́ліс' за два ча́са п'і́ўгоро́ду ви́по́л'увала, а типе́р і ти́жн'а ни́хвата́ – бу́ла ко́са́, так порва́лас'а* (108), 13.

ШЕ РА́З КО́СУ КЛЕПА́ТИ, *жарт.* Розповідати повторно, кілька разів. *Периста́н' шче раз ко́су клі́пати – у́же ск'і́ки раз чу́ли* (85), 81.

ПІ́РВА́ТЬ [п'і́рва́т'] КО́СУ, *несхв.* Ошукатися, зазнати невдачі. *П'і́шоў сва́тац'а, та п'і́рваў ко́су – гарбу́за́ полу́чиў* (42), 167.

ХОТІ́ТЬ КО́СИТЬ, Я́КБІ КО́СУ НЕ НО́СИТЬ [хот'і́т' ко́си́т', йа́гбі ко́су ни но́си́т'], *ірон.* Про неробство, ледарство. *Чо́го упр'і́ка́йите? і́ йа хот'і́у би ко́си́т', йа́гбі ко́су ни но́си́т'* (95), 4, 33.

СВІ́ТИТЬ КО́СО́Ю [св'і́ти́т' ко́со́ю], *рел.* Мати незапнене волосся (про жінок). *У це́ркв'і св'і́ти́т' ко́со́ю н'і́з'а бу́ло – ви́жину́т'* (100), 91.

КО́СА́РЬ. <І́СТИ,> Я́К КО́СА́РЬ [<йі́сти,> йак ко́са́р'], *підсил.* Багато, пожадно їсти. *Чи робі́у шос', чи ни робі́у, а́ йі́ст', йак ко́са́р' – ни наста́чиш* (297), 59, у б. пп.

КОСО. КÓСО, КРÍВО – АБÍ ЖÍВО, *несхв.* Недбало, несумлінно, абияк. *Найн'али́ стройїтил'їу, а вони́, пї́аниці'ї, зл'ї́пили кóсо, крї́во – абї́ жї́во, а типér – хот' периробл'а́й* (80), 86, 218, у б. пп.

КОСТИЛЬ. КОСТИЛÍ ПОДАРÍТЬ [костил'í подарít'], *згруб.* Травмувати когось у бійці. *Шче раз на на́шу вў́лиц'у поткнє́с'а – костил'í подáрим* (315), 345.

КОСТОМАХА. НА КОСТОМА́ХУ ЗАМÉРЗНУТИ, *підсил.* Дуже змерзнути. *По́ки сан'ами йї́хаў, на костомáху замéрз* (95), 78.

КОСТЬ. КОСТЬ КА́НЦЕДА́ЛІВСЬКИЙ [Кост' канцида́л'ї́с'кий], *знев.* Дурень, телепень, тюхтій. *Та той Кост' канцида́л'ї́с'кий йак л'áпне – т'і́ки диржї́с' (381), 246.*

КОСЯК. КОСЯКА́ [кос'ака́], (КОСЯКО́М [кос'акóм], КОСЯЧКА́ [кос'ачка́], КОСЯЧКО́М [кос'ачкóм]) ДИВÍТЬСЯ [дивї́ц'а], *несхв.* Тс, що КОСЯКИ КИДА́ТЬ. *Ти на ме́не кос'ака́ ни дивї́с' – йа то́б'ї н'ічо́ пага́ного ни зроби́ў* (104), 31, у в. пп.

ПОДАВА́ТЬ КОСЯКÍ [подава́т' кос'акí], *несхв.* Поглядати скоса, виявляти незадоволення поглядом. *Пода́йє кос'акí, а ка́зат' – не ка́же* (36), 25.

КОСЯКÍ КÍДАТЬ [кос'акí кíда́т'], *несхв.* Недоброзичливо дивитися. *Шо ти на ме́не кос'акí кидáйши, чи об'ї́диўс'а* (4), 51, у б. пп.

КОТОВСЬКИЙ. СТРÍГТИ ПÍД КОТОВСЬКОГО [п'ід Котóўс'кого], *ірон.* Стригти наголо. *В а́рм'ї́йї стри́жуть' н'ї́д Котóўс'кого* (62), 47.

КОТОК. КОТÓК ОСВА́ЛЬТОВИЙ [осва́л'товий], *тех.* Коток асфальтувальний. *Котóк осва́л'товий дў́же ме́дл'ано йї́де* (115); *Осва́л'товий котóк же важкíй, шо́б укóчуват' – тон п'атнáц'а́т' (366), 47.*

КОХТА. ТÍКИ [т'і́ки] КО́ХТА ЗДЎЛАСЬ [здўлас'], *підсил.* Швидко побігти, зникнути. *Бу́ў тут – і т'і́ки ко́хта здўлас' (167), 49.*

КОЧЕРГА. ПРАВ, ЯК [йак] КОЧЕРГÁ, *ірон.* Неправий, несправедливий. *Йї́й ка́жиши пї́ат', а вона́ – ші́ст' і вона́ права́, йак кочиргá* (83); *Йак тебе́ послў́хат', так ти пра́вий, йак кочергá, а т'і́ки ў́чітил'ка винувáта* (8), 56.

ЯК [йак] КОЧЕРГÁ ПО ЧЕРÉНІ <МОТА́ТЬСЯ> [по черéн'ї <мотáц'а>], *ірон.* Робити (поводитися) жваво, метушливо, поспіхом. *Ден' у ден', йак кочиргá по черéн'ї мотáйўс'а, ті́кайўс'а, а д'і́лоў ни ві́дно* (119), 69.

КОЧЕРГО́Ю НЕ ДОСТА́ТЬ [кочирго́йу ни достáт'], *глуз.* Гордїй, зазнайко. *Хо́де по хў́тору – кочиргóйу ни достáт' (95), 23.*

КОШАРА. У КОША́РУ ВБИРА́ТЬСЯ [ў́бира́ц'а], *жарт.* Потрапляти у сприятливі умови, комфортні обставини. *У коша́ру ў́браўс'а, бо настанові́ли брига́д'іром до горóдниці' (419), 420.*

КОШЕНЯ. ЯК КОШЕНЯ́ В ПО́ПЕЛІ <ВООБРАЖА́ТЬ> [йак кошин'á ў́пóпил'ї <во:бража́т'>], *ірон.* Величатися, чванитися, зазнаватися. *Йак кошин'á ў́пóпил'ї во:бража́, бо ба́т'ко – огро́ном соў́хоза* (176), 148.

КОШЕЛЬОК. БИТЬ ПО КОШЕЛЬКЎ [бит' по кошил'кў́], *несхв.* Завдавати збитків, дорого коштувати. *Ни купу́ва́тиму ке́йхві́р, бо по кошил'кў́ бї́є* (504), 7.

КОШОЛКА. КОШОЛКА СОЛО́М'ЯНА [солóм'я́на], *несхв., зрід.* Непевна, ненадійна людина. *От ба́ба – із норма́л'ного мужика́ зроби́ла кошо́лку солóм'я́ну* (150), 290.

КОШОЛКУ ПЛЕСТІЙ, *ірон.* Говорити дурниці, базікати, теревенити. *Хв́ате кошолку плесті́й – ход’ім ужé, забала́калис’а* (422), 106.

КРАЙ. ІЗ ДІКОГО КРАЮ [кра́йу], *глуз.* Відсталий, невихований, недорозвинений. *Ус’і д’іти здоро́укайуц’а, а цей – йак із дікого кра́йу* (307), 40.

З БРЕХЛИВОГО КРАЮ [кра́йу], *ірон.* Брехун, нещирий. *Хто з брехлівого кра́йу, то так ус’і й ка́жут’, а ми в’іримо* (429), 98.

З ГОЛОДНОГО КРАЯ [кра́йа], *жарт.* Голодний, зголоднілий. *Наб’ігайуц’а на вігон’і, а тод’і – йак з голо́дного кра́йа – воу́ка б із д’іли* (95), 44.

КРАЙНИЙ. ШУКАТЬ КРАЙНЬОГО [шукáт’ крайн’ого], *ірон.* Робити когось винним, перекладати провину. *Шука́ли крайн’ого й найшлі́ – стóрожа* (42), 25.

КРАН. КРАН НЕ ЗАКРУ́ЧУЄТЬСЯ [закру́чуйиц’а], *несхв.* Про надмірне вживання алкогольних напоїв. *Ужé б трéба й конча́т’ пит’, а кран не закру́чуйиц’а* (179), 95.

КРАНОМ НЕ ПІДНЯ́ТЬ [п’ідн’а́т’], *несхв.* 1. Людина (істота) великої фізичної ваги. *Кабана́ вігодувала, шо і кра́ном ни п’ідн’а́т’* (426), 155; 2. Лежень; лінива, неповоротка людина. *Його́ з кровáт’і кра́ном ни п’ідн’а́т’* (428), 117.

КРАНИК. ПРИКРУ́ЧУВАТЬ [прикру́чуват’] КРАНИК, *ірон.* Обмежувати когось у чомусь. *То помага́ли си́ну гр’ішми, а то р’іши́ли прикрути́т’ кра́ник* (79), 16.

КРАСКИ. ЙАК СЛІПІЙ [йак сл’іпій] У КРА́СКАХ, *ірон.* Нічого, цілком не знати, не смислити. *Найшлі́ у ко́го спита́ти – в’ін жи́ у сп’івах, йак сл’іпій у кра́сках* (427), 34.

КРАСНИЙ. ЛИЗА́ТИ ДО КРА́СНОГО, *несхв.* Інтенсивно підлабузнюватися, підлещуватися. *Лі́же голов’і до кра́сного, шо́б рах’і́унико́м поста́вили* (96), 47.

КРАСУВАТЬ. КРАСУВА́ТЬ-МИЛУВА́ТЬ [красува́т'-милува́т’], *підсил.* Прибирати, прикрашати. *Красува́ли-милува́ли ми ту ха́ту, а тупе́р усé соба́к’і п’ід хв’іст п’ішло́ – наду́маў ба́т’ко прода́т’* (99), 42, 80.

КРАШАНКА. ЯК КРА́ШАНКА [йак:ра́шанка], *схв.* Про красиву дівчину (жінку). *Д’і́учина, йак:ра́шанка – круглén’ка, плотнén’ка – красі́вин’ка* (48), 23.

З ВАРÉНОЇ [варéноїї] КРА́ШАНКИ КУРЧА́ ВИСІ́ДЮВА́ТЬ [висі́д’уват’], *ірон.* Бути наполегливим, настирливим, підприємливим. *Той Васи́л’ усé зробе́ – з варéноїї кра́шанки курча́ віси́де* (186), 77.

ЯК З ОДНОЇ [йак з одноїї] КРА́ШАНКИ, *ірон.* Дуже схожі; однакові. *На́чи й ни ро́дич’і, а по́хож’і – йак з одної́ї кра́шанки* (349), 143, 503.

КРЕЙДА. ШО В КРЕЙДУ СЧИ́ТЬ [счит’], *жарт., зрід.* Невідь-хто, будь-хто. *Йа́кий той? Шо ў кре́йду счи́т’!* (145), 95.

КРЕМЯХИ (КРЕМЛЯШКИ). ГРА́ТЬ (ГРА́ТЬСЯ) У КРЕ́МЯХИ (КРЕ́МЛЯШКИ) [грат’ (гра́ц’а) у кре́м’ахи (кре́мл’ашки)], *етн.* Грати в крем’яхи. *Шука́й кам’і́нци’і та ў кре́м’ахи з’ігра́йим* (95), 32.

КРИВЕНЬКЕ. КРИВÉНЬКЕ НАРО́ДИТЬСЯ, КРИВÉНЬКЕ [кривén’ке наро́диц’а, кривén’ке] Й ЗДО́ХНЕ, *знев.* Про невинність, приреченість, фаталізм. *У пага́н’і́й с’і́ми’і й д’іти низаві́дн’і бу́дут’ – кривén’ке наро́диц’а, кривén’ке й здо́хне* (213), 84.

КРИК. КРІКУ ДО ВСЦІКУ, *несхв.* Про великий гамір, крик, гвалт. *Йак на́ша ба́ба побáче, шо банкі нимі́т'і – бу́де крі́ку до ўсці́ку* (431), 109.

КРИЛО. КРІЛА ЗБОРКУВАТИ, *несхв.* Обмежувати, унеможливлувати, забороняти. *С'імн'а м'ін'і крі́ла збо́ркує, а то поли́т'їу би на зароб'і́тки* (19), 85.

КРИМ. <ПОЇХАТЬ,> ЯК У КРИМ ПО СІЛЬ [<пой́хат'>, йак ... по с'і́л'], *ірон.* Щезнути, зникнути, надовго затриматися. *Йак у Крим по с'і́л' пой́хаў, а хо́ду тут п'і́уча́са* (83), СЮр, 222.

ОДІН (ОДНА, ОДНЄ) З КРІМУ – ДРҮГИЙ (ДРҮГА, ДРҮГЕ) З РІМУ, *ірон.* Різні, несхожі, випадкові. *Набра́ў бри́гаду шаба́йїу, а вони́ – оди́н з Кри́му – дру́гий з Рі́му – так'і доўго ни ди́ржа́тимуц'а* (19), 85.

КРИХТА. УСІ [ус'і] КРІХТИ ПОЗБИРАТИ, *підсил.* Бути дуже схожим на когось із батьків. *Га́рний у вас синóчок – ус'і крі́хти ба́т'ков'і позби́раў* (4), 171.

КРИЧАТИ. КРІКМА КРИЧАТИ, *підсил.* Сильно, голосно кричати. *Ма́ти крі́кма крича́ли, йак мене́ ў Ги́рман'і́йу заби́ра́ли* (149); *Хоч крі́кма кричи́ – н'і́хто ни при́б'і́жі́т'* (18), 58.

АЖ КРИЧИТЬ [аж кричі́т'], *підсил.* Крайня потреба. *Тре́ба карто́шку бра́т' – аж кричи́т', а ми сиди́мо б'і́з д'і́ла* (95), 203.

ХОЧ «АЛА» КРИЧІЙ, *підсил.* 1. Про стан безсилля, відчаю, безвиході. *Тут ро́боти т'і́ки по до́му – хоч «ала́» кричи́, а здо́ров'я ни́ма* (433); *Так жи́зн' припе́рла – хоч «ала́» кричи́* (95), 241; 2. Про пустку, порожнину, безлюддя. *У жни́ва на ху́тор'і – хоч «ала́» кричи́ – ус'і на ро́бот'і* (171), 91.

КРИША. КРІША ЇДЕ [йі́де], *несхв.* 1. Хтось божеволіє. *Йак крі́ша йі́де, так і сан'і́тари при́йі́дут'* (301), 31; 2. Хтось нетямиться, не контролює себе. *Про́сто крі́ша йі́де, йак поду́майи́ш, де т'і зро́ш'і бра́т'* (13), 269.

КРІША ЇДЕ [йі́де] – ДОМ СТОЇТЬ [стойі́т'], *жарт.* Абсурдна, ненормальна ситуація. *Чудн'і ви л'у́ди, то в:ас усé хара́шо́, то гото́в'і поўбева́т' оди́н одно́го – крі́ша йі́де – дом сто́йи́т'* (432), 430.

ВІЩЕ КРІШІ [ві́щче крі́ш'і], *підсил.* Дуже багато, надмір. *У жи́л'і́знородо́жник'і́ў л'гот ві́щче крі́ш'і, не йак у нас* (189), 135.

ДО КРІШІ <ДОСТАВАТЬ> [до крі́ш'і <достава́т'>], *підсил.* Про високу людину. *До крі́ш'і ў́же доста́йе, так ума́ малкува́то* (167), 55.

КРІШУ ЗРИВА́, *несхв.* 1. Хтось не контролює емоції. *Йак побáчу краси́ву ма́те́р'і́йу, так у ме́не крі́шу зрива́* (152), 196; 2. Хтось божеволіє. *Йак крі́шу зрива́ – у ду́рбо́м* (434), 436.

КРИШКА. КРІШКА І ПОКРИШКА, *підсил.* Кінець, крах, край. *У́же ц'і́йи при́це́п'і крі́шка і по́кришка – на ме́та́л йі́йі* (435), 56.

КРПІ. КРÓПУ ВХВАТИТИ, *підсил., зрід.* Знавіснити, розсердитися. *Ти шо, кро́пу ў́хвата́ла, шо на ўс'і́х кі́дайи́с'а?* (457), 213, 456.

КРІПКО. КРІПКО-НАКРІПКО [кр'і́пко-на́кр'і́пко], *підсил.* 1. Якнайміцніше, найнадійніше. *Ви́ажі́ рубéл' кр'і́пко-на́кр'і́пко, шо́б с'і́но ни рос:у́нуло́с'а* (131); *Зав'яза́ў м'ішо́к кр'і́пко-на́кр'і́пко* (86), 27; 2. Суворо, безапеляційно. *Ба́т'ко кр'і́пко-на́кр'і́пко за́прити́ў хо́ди́т' на стрéл'би́ще* (161); *Кр'і́пко-на́кр'і́пко при́каза́ў, шо́б руж:о́ ни тро́гали* (98), СКВ, 133.

КРОВ. ЖАБ'ЯЧА [жа́бйача] КРОВ, *ірон.* Людина холодної, спокійної вдачі. *Отó жа́бйача кроу́ – ма́ти прі́смирт'і, а в'ін з друз'а́ми пиру́йи* (230), 75.

ЗАЯЧА [за́йача] КРОВ, *ірон.* Боягуз, лякливоць, полохливоць. *То ни Ва́л'ка, а за́йача кроу́ – на́дв'ір но́ч'у ни вихо́де, а по́л'зуйи́ц'а горшико́м* (92), 79, 123.

КРОВ НЕ ГРІЄ [... грі́йи], *несхв.* Про відчуття холоду через погану циркуляцію крові. *Та йа́ ў́же ста́ра, ме́не ў́же кроу́ ни грі́йи, а то́б'і́ шче ра́но ме́рзнуги* (492), 182.

КРОВАТЬ. ДІЖУРНИЙ ПО КРОВА́ТІ [д'іжу́рний по крова́т'і], *глуз.* Ледар, сплюх. *В'ін с'о́го́дн'і д'іжу́рний по крова́т'і – ра́н'ше об'і́д ни жд'і́т' (204), 54.*

У КРОВА́ТІ ГРАБЛЯ́МИ ШУКА́ТЬ [у крова́т'і грабл'а́ми шука́т'], *глуз.* Малий, худий. *Таку́ н'і́в'єсту з го́рода прив'і́з, шо у крова́т'і грабл'а́ми шука́т' на́да* (118), 95.

КРОЛІ́ХА/КРОЛІ́ЦЯ. <РОДОВІ́ТА,> ЯК [<...> йак] КРОЛІ́ХА (ТРУСІ́ХА, КРОЛЬЧІ́ХА [... крол'чі́ха]), *жарт.* Багатодітна матір. *Сус'і́дка он родо́віта, йак кролі́ха, с'о́ме ў́же найшло́с'а* (83), 30, 456, у б. пп.

ЛУПІ́ТИ, ЯК КРОЛІ́ЦЯ [..., йак кролі́ц'а], *ірон.* Багато і часто народжувати. *Сосн'і́ус'ка ота́ Та́н'ка лу́пе, йак кролі́ц'а – ка́ждий год по дити́н'і* (492), 79.

КРОПИ́ВА. КРОПИ́ВІ ТОБІ́ [тоб'і́] В РО́Т, *ірон.* Порада, рекомендація замовкнути. *Кропи́ві то́б'і́ ў́ рот, шо́б лі́ши́н'є ни розпа́т'а́кува́ў* (441), 54.

І НА КРОПИ́ВУ МОРО́З БУ́ДЕ (ПРІ́ЙДЕ), ірон. Про сподівання на справедливість, надію на покарання зла. *С'о́дн'і́ оби́диц'у брига́д'ір, а ў́за́ўтра, диві́с'і, і на кропи́ву мо́ро́з бу́де* (91), 82, 339.

СКАКА́ТИ В КРОПИ́ВУ, ірон. Мати позашлюбні сексуальні стосунки. *Ко́му́ ж це понара́виц'а, йако́му мужи́ку, шо́ ж'і́нка ска́ка ў́ кропи́ву* (363), 57.

УЛЕТІ́ТЬ [ули́т'і́т'] У КРОПИ́ВУ, ірон. Мати сексуальний стосунок. *Йа́к ма́ти ни бери́гла Ва́л'ку, а та ў́ли́т'і́ла-такі́ ў́ кропи́ву, бо нио́питна́ ж* (145), 103.

КРУГ. ЗАКАЛДОВА́НИЙ КРУГ, *несхв.* Безвихідна, безнадійна ситуація. *На ро́боту ни би́ру́т', бо припи́ски не́ма́, а ни припи́суйут' шо́ ни ро́биши – закалдо́ваний круг* (335), 95.

КРУ́ГУ НАКИДА́ТИ, несхв. Іти зайве, далеко обходити. *Хо́дім напра́мець, – чо́го нам сті́льки кру́гу накида́ти* (СГр – Змієв. у), 113, 47.

З КРУ́ГУ СПИВА́ТЬСЯ [спива́ц'а], *несхв.* Ставати алкоголіком. *Зо́ўс'і́м у́же Васи́л' з кру́гу спі́ўс'а – ста́ў і́з ха́ти барахло́ носи́т', шо́б ви́пит' (309), 14.*

КРУЖА́ЛО. КРУЖА́ЛО, ДЕ ЛЕЖА́ЛО, *жарт.* Відсутність чогось на звичайному місці (загублено, украдено...). *Т'і́ки ж покла́ў пайа́л'ник – кружа́ло, де лежа́ло* (168), 85.

КРУ́ПА. СІПАТИ КРУ́ПУ (КРУ́ПОЮ [крупо́йу]), *підсил.* Довго, швидко й нерозбірливо говорити; торохтіти. *Сі́пе кру́пу н'і́ўча́са – у́же ву́ха бол'а́т', а ў́ не́йі́ йа́зік – н'і́* (439), 123.

КРУ́ТИТЬСЯ. АЖ КРУ́ТИТЬСЯ [крути́ц'а], *підсил.* Вищий ступінь інтенсивності ознаки (глупоти, нетерплячки...). *Дурни́й, аж кру́тиц'а, а шко́лу йа́ккос' і зако́нчи́ў* (78), 198.

КРУ́ЧА. З КРУ́ЧІ ЗРИВА́ТИСЯ [з кру́ч'і зрива́тис'а], *ірон.* Метушитися, мотатися, поспішати. *Ка́т'ка с'о́дн'і́ з кру́ч'і з'і́рва́лас'а – б'і́га ц'і́лий де́н' (440), 7.*

КРЮК. ДАВА́ТЬ КРЮ́КА [дава́т' кр'у́ка], *несхв.* Обходити, об'їздити, долати зайву відстань. *Як ба́лка роз'їл':иц':а, от і прихо́диц':а дава́т' кр'у́ка* (95), 36.

КРЮЧОК. КРЮЧКА́ ЗАКИДА́ТЬ [кр'учка́ закида́т'], *жарт.* Обережно вивідувати, натякати. *Гово́ре з ма́т'ірю, а сам кр'учка́ закида́ – чи вийде дочка́ на у́лиц'у* (66), 39.

КРЯК. ЗАКУ́СЮВАТЬ КРЯ́КОМ [заку́с'уват' кр'а́ком], *ірон.* Нічим не закушувати. *Віпили, кр'а́кнули – от і назива́ють', що заку́с'уват' кр'а́ком* (84), 62.

КРЯЧКА. КРЯЧКО́Ю СИДІ́ТЬ [кр'ачкоюу сид'і́т'], *несхв.* Тривалий час перебувати на одному місці, не рухатися (через неможливість, небажання). *Кр'ачкою сид'у́х хат'і – і за хл'ї́бом нема́ сил і́сході́т'* (314), 39.

КУБЕЛЬЦЕ. КУБЕ́ЛЬЦЕ РОЗОРИ́ТЬ [кубел'це розори́т'], *несхв., зрід.* Позбавити дівчину цноти. *По́ки об'їшча́ў жини́ц':а – кубел'це д'ї́ччин'і розори́ў* (91), 220.

КУБЛО. ГАВ-ГА́В ТА В КУБЛО́ <, ШОБ НЕ ЖА́РКО БУЛО́>, *ірон.* Про несподіване й недоречне втручання в розмову. *Ото́ ў л'уб'і́й с'о́р'і в'ін та́кий – гаў-гаў та ў кубло́, щоб ни жа́рко було́, а т'і шче ду́шчи ла́йуц':а* (437), 148.

НАСИ́ЖЕНЕ КУБЛО́ (КУБЕ́ЛЬЦЕ [кубел'ци]. Оселя, дім; домашній затишок. *Прийшлос'а бро́сит' насі́жине кубло́ й пода́ц':а заробл'а́т'* (196), 95, 329.

КУВА́ТЬ. НІ КУВА́ТЬ, НІ СПІВА́ТЬ [н'і кувáт', н'і сп'іва́т'], *несхв.* 1. Нічого не вміти робити. *Так вона́ та́ка нестуле́на, н'і до чо́го – н'і кувáт', н'і сп'іва́т'* (95), 42; 2. Ледарювати, неробствувати. *Йу́му́ б н'і кувáт', н'і сп'іва́т' т'і́ки б на пич'і лежа́т'* (198), 140.

НІ КУВА́ТЬ, НІ ПЛЕСКА́ТЬ [н'і кувáт', н'і плиска́т'], *несхв.* Нічого не вміти робити. *Шо́ з йо́го в'ї́з'миш, як н'і кувáт', н'і плиска́т' ни ўм'ї́и, та і ни стримі́ц':а* (335), 10.

НІ КУЄ́, НІ МЕ́ЛЕ [н'і куйе́, н'і ме́ле], *несхв.* Нічого (хтось) не робить. *Шо́ ж той Хвё́дка – тре́ба шос' робі́т', р'атува́т', а в'ін н'і куйе́, н'і ме́ле* (441), 25.

КУДА. ХОТЬ [хот'] КУДА́, *підсил.* 1. Відмінний, доброякісний, красивий. *Д'ї́ку висватали – хот' кудá* (444), 159; 2. Відмінно, доброякісно, забезпечено. *Живу́т' сус'ї́ди – хот' кудá, дай так ус'ї́м* (437), 438; 3. У будь-якому напрямі, будь-яке місце, на всі випадки життя. *Гото́вий хот' кудá пода́ц':а, щоб т'і́ки зароби́т' трóхи* (101), 34.

КУДКУДА́К. КУДКУДА́К НА П'ЯТА́К [пйата́к], *ірон.* Несподіванка, сюрприз (учинок, репліка). *Кудкуда́к на пйата́к – то мо́у́чаў, а то л'а́пнуў, що н'їхто́ й ни ожди́аў* (95), 12, 116.

КУКА. КУКА В РУ́КУ, *жарг.* Хабар, заохочення. *А читвирті́ну са́ла одло́жим на ку́ку ў ру́ку, бо по-ї́ншому програ́ї́м* (380), 81, 175.

КУ́КУ В РУ́КУ ДАВА́ТЬ [дава́т'], *несхв.* Давати хабара. *Ку́ку ў ру́ку не дасі́ – шче раз у райо́н за спра́коюу т'ї́л'і́на́й* (341), 189.

КУКЕН. КУ́КЕН-КВА́КЕН, *підсил., зрід.* Кінець, край, успішне закінчення певної роботи. *Оце́ р'ї́чак докопа́ймо – і ку́кен-ква́кен* (413).

КУКЛА. У КУКЛІ́ ГРА́ТІ (ГРА́ТИСЯ [гра́тис'а]). 1. Займатися несерйозним ділом. *Броса́й уже́ ў куклі́ гра́тис'а, а би́рі та ма́тир'і хоч по горо́ду помага́й*

(171), 291; 2. Пора дитинства, безтурботності. *Йа ўже волóвий запр'аг водіў, йак ти иче ў ку́клі ѓр́лас'а* (331), 79, 81.

КУКУРІКУ. НІ БЕ, НІ МЕ, НІ КУКУРІКУ [н'і бе, н'і ме, н'і кукур'іку], *глуз.* Непонімущий, телепень, нерозумний. *Та йа й у шкóл'і в а́лгибр'і н'і бе, н'і ме, н'і кукур'іку* (451), 446.

КУКУРУЗА. СТАВИТЬ [ста́вит'] НА КУКУРУ́ЗУ, *несхв.* Карати, примушувати дитину стояти у кутку на колінах. *Не ба́луйс'а ду́же, бо поста́ў у на кукуру́зу* (148), 58.

ТРЕБУШИТИ КУКУРУ́ЗУ, спец. Дерти, вилушувати зерна кукурудзи. *Буў нар'а́д і трибуши́ти кукуру́зу на скла́д'і* (452), 142.

КУЛАК. ШО ДО ЧОГО, А КУЛА́К ДО МО́РДИ, *зруб.* Про життєву співвіднесеність, залежність. *А дл'а чо́го, кула́к, шоб ни бі́ц'а – шо до чо́го, а кула́к до мо́рди* (445), 355.

У КУЛА́К СВИСТІТЬ [сви́т'іт'], *несхв.* Потерпати з голоду, безгрошів'я. *Гро́ш'іў на трудоде́н' ни далі́, от у кула́к і свисті́, йак шос' купі́т' на́да ў го́род'і* (448), 140.

ПІДНІМАТЬ [п'і́дн'іма́т'] КУЛАКІ́, *несхв.* Бити. *Ти на ме́ниших кулакі́ п'і́дн'іма́йши, а попра́буй на ў́зро́слих* (124), 450.

КУЛЬ. У КУЛЬ (ГУЗІ́РЬ) ДИВІ́ТЬСЯ [у ку́л' (гузі́р') диві́ц'а]. Зважати на реальні можливості. *Ти сна́чала ў ку́л' подиві́с', а тод'і хва́стай* (449), 116.

ЯК КУЛЬ (МІШО́К) З ГІВНО́М [йак ку́л' (м'ішо́к) з г'і́вно́м], *зруб.* Товста, тілиста, жирна людина. *То́й паца́н стрóйний, а з на́шого бо́ку – йак ку́л' з г'і́вно́м* (297), 92.

ПОПРАВЛЯ́ТЬСЯ З КУЛЯ́ [попраў'ла́ц'а з ку́л'а] В РОГО́ЖКУ, *ірон.* Худнути, немочіти. *Ба́чу, йак ти ў прі́ймах попра́виўс'а з ку́л'а ў ро́го́жку* (189), 95, 375.

КУЛЬОМА. КУЛЬО́МА-ЛЬО́МА [кул'о́ма-л'о́ма], *знев.* Примітив, дурник, тупар. *Ей, ку́л'ома-л'о́ма, іди́ горо́бц'іў пошче́тай* (189), 18, 99.

КУЛЬТІПАШКИ. КУЛЬТІПА́ШКАМИ РОБІ́ТЬ [кул'т'іпа́шками робі́т'], *ірон.* Робити щось недбало, неякісно. *Йак шос' зробл'у́ гідко́, так бабу́с'а й ска́жи, шо ку́л'т'іпа́шками робі́ла* (160), 138.

КУМ. РІ́ДНИЙ [р'і́дний] КУМ, *заст., етн.* Перший кум щодо батька дитини. *Р'і́дний кум – то пе́рвий, насто́йа́чий кум* (110); *Р'і́дний кум с'о́дн'і прі́йде до хри́ще́ника* (3), СГр – Мнж.

КУМ СЛІ́ВА, *ірон.* Близький товариш, частий почарківець. *Он у́же́ тв'і́й кум Слі́ва плуга́нц'а – с'і́час у́же́ ў бухве́т пот'а́не* (172), 95.

ОДКУПНІ́ [одкупн'і́] КУМІ́, *заст., етн.* Другі куми, які змінюють «звичайних» у разі тривалої хвороби дитини. *Одкупн'і́ кумі́ м'і́н'а́ли пе́рвих, йак диті́на до́ўго бол'і́ла* (6), СГр – Мнж.

ПРО́ХАНІ́ [про́хан'і́] КУМІ́ *заст., етн.* Звичайні куми (перші). *Про́хан'і́ кумі́ – це обикно́ве́н'і́ кумі́, з йакі́ми дого́во́р'у́йуц'а, про́с'ат' бут' кума́ми* (115), СГр – Мнж.

СТРІ́ЧАНІ́ [стр'і́чан'і́] КУМІ́, *заст., етн.* Перші-ліпші чоловік і жінка, яких запрошують бути кумом і кумою. *Бува́, шо про́с'ат' бат'кі́ бут' кума́ми пе́рвих л'у́де́й, шо зустр'і́ли – ото́ стр'і́чан'і́ кумі́* (14), СГр – Мнж.

КУМА. КУМА́ УСЬОМУ́ СВІТУ [у́с'ому́ св'іту], *ірон.* Товариська, компанійська жінка. *Там знако́ма, там у йе́йі подру́га – кума́ у́с'ому́ св'іту* (195), 60.

КУМА́ (КУМ) УСЬОМУ́ [у́с'ому́] СЕЛЮ́, *ірон.* Надто контактна, компанійська людина. *Та вона́ кума́ у́с'ому́ силу́ – по́ки у́с'іх ни одв'іда – додо́му ни жди* (457), 101. **КУМІ ГІВНА́ – І КУ́МОВІ НА** [кум'і г'іу́на – і ку́мов'і на], *жарт.* Сумірно, порівну; як одному, так і другому. *Так і зна́ла, шо й ти захочи́ши йа́блук, бо йак кум'і з'іу́на – і ку́мов'і на* (454), 456.

КУМЕ́ДІЯ. КУМЕ́ДІЮ ПОКА́ЗУВАТЬ [куме́д'ію пока́зуват'], *ірон.* Прикидатися, розігравати, симулювати. *В'ін ж'і́нці куме́д'ію пока́зує, шо ц'і́пом поря́нці́с'а, а вона́ й в'і́ре* (115), 303.

КУМЕ́ДІЮ УСТРА́ЮВАТЬ [куме́д'ію устрáйуват']. Жартувати, веселити, комікувати, перекирляти. *Хто ж лу́ч'е куме́д'ію устро́є на сва́д'б'і, йак ни Іва́н?* (63), 455.

КУМЕ́ДІЮ ПРИСТАВЛЯ́ТЬ [куме́д'ію приста́ўл'ят'], 1. Сценізувати комедію. *У шко́лі д'і́ти приста́ўл'али куме́д'ію „Сва́тан'а на Гонча́р'івці”, так ми ході́ли* (169), 29, 54; 2. Жартувати, комікувати, перекирляти. *Мико́ла таку́ на вечорни́ц'ах куме́д'ію приста́ўл'а́ў* (58), 129, 148; 3. *Ірон.* Прикидатися, лицемірити. *Ти куме́д'ію ни приста́ўл'а́й, шо бол'ни́й – йа тебе́ зна́йу* (179), 35, 84.

КУМПА́НІЯ. НЕ КУМПА́НІЯ [кумпа́н'ія], *несхв.* Нерівня; не того статусу, інтересу. *Дали́ м'іні пон'а́т', шо йа йі́хн'ому сі́нов'і не кумпа́н'ія* (172), 138.

ХОТЬ КУПА́ЙСЯ [хот' купа́йс'а], *підсил.* Багато, надлишок (здеб. грошей). *Та ў старика́ гро́ш'іў - хот' купа́йс'а!* (63), 104.

КУПИ́ЛО. КУПІ́ЛО ПРИТУ́ПІЛО, *ірон.* Про неможливість щось купити, брак грошей. *Шта́ники на́да б купі́т', дак купі́ло притупі́ло* (161); *Воно́ б і чо́боти ў шко́лу на́да б купі́т', так купі́ло притупі́ло – хай у́же на той год* (290), 70, 193.

КУПУВА́ТЬ. ЯК КУПІ́ТЬ [йак купі́т'], *ірон.* Мало, недостатньо. *Принисла́ ог'і́рк'іў з горо́ду, йак купі́ла* (97), 140.

НЕ КУПІ́ТЬ, А ТАК УХВА́ТИТЬ [ни купі́т', а так ухвaтíт'], *ірон.* Мати прочухана, бути побитим. *На́чи й слуха́с'а, а ў д'і́да у́се-оно́ ни купи́ў, а так ухвaтíў* (390), 81, 300.

КУРА́Й. <І> КУРА́Й БАГА́ТОМУ НЕСЕ́ТЬСЯ [несéц'а], *ірон.* Про талан, щастя, удачливість. *І кура́й бага́тому несéц'а – і дом поста́виў, і маши́на йе, і гро́шики во́д'ац'а ў сус'і́да* (19), 194.

КУРВА. У КУРВА́Х ХОДІ́ТИ, *знев.* Зазнавати принижень, лайок, образ (про жінок). *Йа ж тоб'і дво́х д'і́те́й роді́ла – ск'і́ки ж йа бу́ду ў ку́рвах ході́ти?* (166); *Ск'і́ки ж йа у тебе́ ў ку́рвах ході́тиму – у нас у́же ж трóє д'і́ток?* (15), 88.

КУРGÁН. КУРGÁН НАД ПОГІ́БШИМ ГЕРО́ЄМ [гирóйим], *ірон.* Велике черево у чоловіка. *У Семéна ни жив'і́т, а курга́н над погiби́шим гирóйим* (81), 27.

КУРЕ́ЦЬ. КУРЕ́ЦЬ НА ЧУЖІ́Й ТЮТЮ́НЕЦЬ [куре́ц' ... т'ут'у́нец'], *ірон.* Про любителя дармового. *Помага́т' ни при́ходиў, а на мого́річ по́йави́с'а – куре́ц' на чужі́й т'ут'у́нец'* (80), 27.

КУРИЦЯ. ЯК КУ́РИЦІ [ку́риц'і] ВЕСЛЮ́, *ірон.* Негодящий, непотрібний, зайвий. *Мин'і тво́йá по́мошч нۇ́жна, йак кۇ́риц'і весло́* (64), 159.

<СХО́ДИТИ,> ЯК З ПАГА́НОЇ КУ́РИЦІ ПІР'Я [... йак з пага́ної кۇ́риц'і п'і́рйа], *несхв.* Безкарно минається. *Шо б ни ўстругнуў, йакۇ шкóду, а ўсе йому́ схóде, йак з пага́ної кۇ́риц'і п'і́рйа* (179), 75.

<ХОТІ́ТЬСЯ,> ЯК КУ́РИЦІ (КУ́РЦІ) [<хот'і́ц':а,> йак кۇ́риц'і (кۇ́рц'і)] НА СВОБО́ДУ, *ірон.* Зовсім не хотітисся. *Тоб'і́ так хóчиц':а йі́хат', йак кۇ́риц'і на свобо́ду – ййі́ і так харашо́* (91), СЮр, 196.

<ГРЕБ'І́СЯ,> ЯК КУРИЦЯ В ГІМНІ́ [<грибті́с'а,> йак кۇ́риц'а ў г'і́мні́], *знев.* Повільно й неефективно щось робити. *Шо той чимодáн зби́ра́т' – раз-двá й гото́во – а ти гребе́с'а, йак кۇ́риц'а ў г'і́мні́* (123), 91.

КУ́РИЦЯ В ШТА́НЯХ [ку́риц'а ў штáн'ах], *спец.* Курка з ногами, зарослими пір'ям. *Ба, йак'і́ мохна́т'і но́ги – то кۇ́риц'а ў шта́н'ах* (95), 79.

ЯК ОБПА́ТРАНА (ОЩІ́ПАНА) КУ́РИЦЯ [йак оп:áтра́на (ошчі́пана) кۇ́риц'а], *глуз.* 1. Людина жалюгідного вигляду (пригнічена, кепсько вдягнена). *Ни буд' йак оп:áтра́на кۇ́риц'а, а пит'а́гніс'* (159), 7; 2. Бідний, неімуший. *Живе́, йак ошчі́пана кۇ́риц'а – н'і кола́, н'і дво́ра, нішчий* (43), 7.

КУ́РИЦЯ ПУТЕ́ЙСЬКА [ку́риц'а пут'е́йс'ка], *жарт., зрід.* Ворона. *Кۇ́риц'а пут'е́йс'ка он ка́рка й по ре́л'ках хóде – шос' шука́* (189).

<НОСИ́ТЬСЯ,> ЯК КУ́РИЦЯ З КРА́ШАНКОЮ [<носи́ц':а,> йак кۇ́риц'а з кра́шанкойу], *ірон.* Виявляти надмір уваги, пестити. *Ту ж дити́нку до́ўго жда́ли, а тепе́р но́с'уц':а з йе́йу, йак:у́рица з кра́шанкойу* (59), 159.

<НАДУВА́ТЬСЯ,> ЯК КУ́РИЦЯ НА МОРО́ЗІ [<надува́ц':а,> йак кۇ́риц'а на моро́зі], *ірон.* Пишатися, гоноритися, величаться. *Надула́с', йак кۇ́риц'а на моро́зі, шо ба́т'ко шу́бку ййі́ купі́ў* (132), 25, 144.

<РОЗСІДА́ТЬСЯ,> ЯК КУ́РИЦЯ НА ЯЙ́ЦЯХ (ГНІ́ЗДІ́) [<рос':іда́ц':а,> йак кۇ́риц'а на йай́ц'ах (гн'і́зд'і́)], *ірон.* Сидіти, займаючи багато місця, заважаючи іншим. *У клуб'і́ на ла́ўк'і рос':і́лас', йак кۇ́риц'а на йай́ц'ах, шо мі́мо ни про́йдиш* (95), 77, 253.

КУРІ. КУРЕ́Й ДРА́ТИ. Збирати яйця у курнику. *П'і́ду куре́й дра́ти, бо с'о́дні́ шче ни ході́ла* (112), 51.

КУ́РІ КА́ШЛЯЮТЬ [ку́р'і ка́шл'а́ют'], *глуз.* Щось несмачне, погане, потворне. *Бори́ч ізварі́ла, шо ку́р'і ка́шл'а́ют', а йак л'у́д'ім йі́сти?!* (198), 95.

КУ́РІ БА́ЧИТЬ [ку́р'і ба́чит'], *жарт.* Удавати спання, прикидатися. *Сто́рож на́че спит', а ку́р'і ба́че* (461), 6.

КУ́РІ ДА́ВЛЯТЬСЯ [ку́р'і да́ўл'ац':а], *підсил.* Багато, надлишок. *Шо гроши́ма розкида́йіс'а – ку́р'і да́ўл'ац':а, чи шо?* (27), 59.

ЗАБУ́ЛИ КУ́РІ, ЯК ЧУБА́ТЕНЬКІ [... ку́р'і, йак чуба́тин'к'і] БУЛІ́Й, *ірон.* Про людей, що цураються простого походження, минулого. *Йака́ го́рда та пі́шина ста́ла – забу́ли ку́р'і, йак чуба́тин'к'і булі́* (91), 182, 300.

КУ́РІ СМІЮ́ТЬСЯ [ку́р'і см'і́юц':а], *ірон.* Про щось абсурдне, недоладне, потворне. *Склепа́ў сара́й – ку́р'і см'і́юц':а – ко́со, криво́, усе ў д'і́рках* (318), 68.

ХІ́МИНИ КУ́РІ [ку́р'і], МА́РХВИНИ ЯЙ́ЦЯ [йай́ц'а], *глуз.* Абсурд, нісенітниця, безглуздя. *Таке́ нака́зала, шо Хі́мини ку́р'і, Ма́рхвини йай́ц'а!* (66), 20.

ШОБ У ТЁБЕ (його, вас ...) КЎРІ НЕ НЕСЛІСЯ [... кўр'і ни нисліс'а], *підсил.* Побажання негараздів. *За те, що свін'і мин'і мórкву периріли, щоб у тебе кўр'і ни нисліс'а* (521), 100, 300

ІЗ КУРЬМІ ЛЯГАТЬ [із кур'мі л'агáт'], *жарт.* Лягати спати рано (як стемніє). *Старá ж нарóбиц':а за ден', от із кур'мі л'агá спат'* (458), 459.

КУРІНЬ. КУРІНЬ СЛАТЬ [кур'ін' слат'], *несхв., зрід.* Брехати, лукавити. *Кур'ін' м'ін'і ни стили, бо що случілос', йа й самá лұч':и тебе знайу* (306).

КУРКА. КЎРКА ЗАДКИ ВБ'Є [... ўбийє], *ірон.* Слабкий, немічний, безпорадний. *Оцэ ж'інка ўмёрла, так йа стаў такій, що кўрка задки ўбийє – зóўс'ім н'ікчёмний* (95), 249, 356.

ЯК [йак] КРЎЧЕНА КЎРКА, *знев.* Дурень, недоумок, телепень. *Шо йому обйасн'ат', йак воно – йак крўчина кўрка* (177), 163.

КУРОЧКА. КЎРОЧКА ПО ЗЕРНІНІ КЛЮЄ [зирнін'і кл'уйє] Й СІТА БУВА <ПРАВДА, ДВ'ІР [праўда, дв'ір] ЗАСИРА>, *ірон.* Сентенція про ступневість, послідовність, поміркованість позитивних дій. *А дл'а чо мин'і багáто – кўрочка по зирнін'і кл'уйє й сита бува, отó й мин'і ўс'огó хвáте* (95), 453.

НЕТОПТАНА КЎРОЧКА, *жарт.* Недоторка, незайманка, скромниця. *Вона ў нас ішчэ нитóптана кўрочка – ўсе б'іл'иши дóма сидіт', н'ікуди й гул'ат' ни хóде* (460), 141.

КУРЧА. КУРЧА НЕЗАКОННЕ [незакóн:е]. Курча, висиджене квочкою у потаємному місці. *Привелá квочá з кушч'іў двох курчáт незакóн:их* (246); *Заховáлас' квóчка ў кушчáх і вівела там незакóн':і курчáта* (288), 47.

КУРЯ. ХОЧ КУРЯТ [кур'ат] ПАСІ, *жарт.* Про веснянкувате обличчя. *Д'іўчина лóўка, т'іки ж на лиц'і – хоч кур'ат пасі* (464), 2.

КУРЯВА. АЖ КЎРЯВА (ПІЛЯВА) СТОВБÓМ [аж кўр'ава (піл'ава) стоўбóм], *підсил.* Про швидку їзду. *Он помчáў на Бáлку – аж кўр'ава стоўбóм* (95), 63.

КУРЯТНИК. У КЎРЯТНИКУ СПАТЬ [у кўр'атнику спат'], *знев.* Бути неохайним. *Ти чи ў кўр'атнику спáла? подивіс', на кóго похóжэ, на опўдало!* (267), 125, 426.

<ЖИЗНЬ, ДІЛА,> **ЯК** У КЎРЯТНИКУ – ВІЩИЙ НА НІЖНЬОГО КАКАЄ [«жизн', д'іла,> йак у кўр'атнику – вішчий на ніжн'ого кáкайи], *ірон., несхв.* Фразеологізована сентенція-нарікання на недосконалість, несправедливість виробничо-суспільних відносин. *Йак д'іла на робóт'і? – йак у кўр'атнику – вішчий на ніжн'ого кáкайи* (104), 82, 517.

КУСОК. КУСОК У ГÓРЛО НЕ ЛІЗЕ [л'ізе], *несхв.* 1. Відсутність апетиту. *Так зморілас'а, що кусóк у гóрло не л'ізе* (29), 32; 2. Стан тривоги, переживання, переймання. *Йак здұмайу про н'у, так і кусóк у гóрло не л'ізе* (167), 189.

ЗА КУСОК КІШКИ СТО ВЕРСТ ПІШКИ [п'ішки], *ірон.* Невигідно, збитково, не варто зусиль. *Агá, н'іду за хл'ібом аж на той край – за кусóк кішки сто верст п'ішки* (462), 88.

ПРОСЕНИЙ КУСОК ГÓРЛО ШКРЯБА [шкр'áба], *несхв.* Про гнітюче відчуття від позичок, випрохування (здеб. харчів). *Старáйус' н'ічóго ни позичáт', бо прóсиний кусóк гóрло шкр'áба* (275), 3, 380.

КУТОК. КУТОК СВІЙ [св'ій]. Своє житло (квартира, будинок). *Ус'ігá трéба старáц':а кутóк св'ій надбáт'* (63), 197.

КУТО́К, ДЕ РІЗАЛИ [... р'ізали] ПУПО́К. Рідний край, місце народження. *Де б ни буў, а т'ане ў той кутóк, де р'ізали пупóк, а ху́тора на́шого даўно́ нема́* (2), 13, 370.

КУТЯ. КУТІО РОЗМІША́ТЬ [кут'у розм'іша́т'], *несхв., евф.* 1. Утратити цноту. *Ранува́то кут'у́ розм'іша́ла - на «ра́д'іст'» бат'ка́м* (312), 84; 2. Позбавити цноти. *Кут'у́ розм'ішаў́ сус'іц'к'і́й д'іўчін'і́ шче ў́ див'я́тому́ клас'і́ – барбо́с* (34), 138.

КУХВА. ЯК КУ́ХВА, *жарт.* Про невисоку товсту людину. *Йак ку́хва хо́де, шо́ н'і́йа́ка оди́жїна́ ни схóдиц'а́* (96); *Розйї́лас', йак ку́хва* (95), 158.

КУЧА. КУ́ЧА НА КУ́ЧИ [куч'і], *підсил.* Велика кількість. *Там тих опéн'ок – ку́ча на ку́ч'і* (100); *Йа́блук тих – ку́ча на ку́ч'і* (213), 3, 40 у. пп.

ЗМІШУВА́ТЬ [зм'ішуват'] **В** (ОДНУ́) КУ́ЧУ, *підсил.* 1. Безладно накидати, навалювати, нагромаджувати. *Зм'іша́ли ў́ одну́ ку́чу ў́се барахло́ – і ви́визли* (4); 60; 2. Узагальнювати, не диференціювати. *Зм'ішуват' у́ ку́чу ра́зних л'уде́й ни на́да, бо́ йе́ харо́ш'і, а́ йе́ й плох'і́* (80); *Зм'іша́ли ў́ одну́ ку́чу і пра́вих, і́ винува́тих* (213), 14, у. в. пп.

КУ́ЧУ НАКЛА́ДАТИ, *згруб., евф.* Дуже лякатися. *Ста́риший знаро́шине гаўкнуў, а ме́ниший од́ стра́ху ку́чу наклаў́* (130), 137.

КУЧКА. КАК, КАК – І КУ́ЧКА, *ірон.* Глузливе передражнювання недоречного вживання російськомовного елемента. *Йак хто лама́ йазі́к і гово́ре «как», так ми́ й одв'іча́ймо – «как-как – і кучка»* (95), 77.

НА ЧО́РТОВИХ КУЧКА́Х, *підсил.* Дуже далеко, невідомо де. *Два го́ди буў, мат', на чо́ртових кучка́х, а́ це по́йавіўс'а́* (91), 75, 125.

КУЧМА. КУ́ЧМИ ДАВА́ТЬ [дава́т'], *підсил.* Бити, лупцювати. *Сус'ід́ сус'ідов'і́ ку́чми даў, шо́ прийшлос' м'і́л'іц'і́йу́ визива́т'* (109), 123.

КУЩ. БІГАТИ ПО КУЩА́Х [б'ігати по кушча́х], *несхв.* Гуляти, злягатися. *З пйатна́ц'ати́ год б'іга́йут' по кушча́х, а́ тод'і́ ма́тир'і́ с'упрї́зи принос'ат'* (20), 18.

РА́ЧКИ-РА́ЧКИ – ТА В КУЩІ́ [та ў́ кушч'і́] (ПОСА́ДКУ, ДЕРЕЗУ́, ЛОБОДУ́), *жарт.* Про непомітну втечу, зникнення. *Отó ж за сто́лом надойі́ло сид'і́т', таќ йа́ ра́чки-ра́чки – та́ ў́ кушч'і́, а́ там додо́му* (167), 36.

СТРИБА́ТЬ У КУЩІ́ [стриба́т' у кушч'і́], *несхв.* Удаватися до подружньої зради. *Оди́н од́ного́ сто́йат' – шо́ вона́ стрибала́ у кушч'і́, шо́ в'ін* (41), 31.

КУЩІ́ [кушч'і́] **ТОЛОЧИ́ТИ**, *несхв.* Гуляти, злягатися. *Помо́ишник ц'і́лу н'і́ч кушч'і́ з о́'іўча́тами́ толо́чи, а́ тод'і́́ кун'а́ на при́цép'і́* (63), 61.

— Л —

ЛАБЕЦЬ. ПРИХО́ДЕ ЛАБЕ́ЦЬ [лабе́ц'], *несхв.* Настає край, кінець. *Кастру́л'і́ лабе́ц' прийшоў́* (163), 75.

ЛАВА/ЛАВКА. БАКАЛЕЙНА ЛАВКА, *заст.* Крамниця з продажу дрібних предметів і продуктів харчування. *...(щоки́ у́ покі́йниць) ста́ли жо́вті, су́хі, позмори́зовані́, як тая́ губка́, що́ у́ греків́ у́ бакалейні́й лавці́ прода́ється* (СКВ).

«ГАВ» - І ПІД [п'ід] ЛАВКУ (В БУДКУ), зруб. 1. Про недоречне й несподіване втручання в розмову. *Хто тибé просіу́, шо ти «гау́» - і п'ід лаўку* (20), 356; 2. Про обмеження, заборону втручатися в розмову. *Ти доўго ни настал'акай, а «гау́» - і п'ід лаўку* (150), 35.

ПОРА́ НА ЛАВКУ [лаўку], евф. Про близьку смерть. *Пора́ на лаўку, хва́те – і так нема́ло пожелá* (44); *Чогó там ужé тогó здоро́в'я ждат' – пора́ на лаўку* (292), 89.

НА ЛАВУ ПОЛОЖИ́ТИ, евф. Похоронити. *Еге́! д'іда ўже́ два го́ди, йак на ла́ву положи́ли, а ти т'іки типéр узна́у?* (67), 179.

ЛАВОЧКА. ЛАВОЧКА ЗАКРИВА́ЄТЬСЯ (КОНЧА́ЄТЬСЯ) [закрива́йиц:'а (конча́йиц:'а)], жарт. Дармівщина, пільги, полегшення припиняються. *Ус'о́, ла́вочка закри́лас'а – б'і́л'ше по за́пис'і н'ічо́ не дава́тиму!* (213); *Ко́нчилас'а ла́вочка дл'а тебе́ – або́ йди робі́т', або́ – з до́му, ск'і́ки ж мо́жна парази́том бут'?* (159), 18, 84.

ПО П'Я́НІЙ ЛАВОЧКІ [по пйáн'ій ла́вочк'і], несхв. Через сп'яніння; у стані сп'яніння. *Шо по пйáн'ій ла́вочк'і у нас ни ро́бл'ат' – і сара́йі па́л'ат', і же́н'ац'а, і розво́д'ац'а* (83), 30, у б. пп.

ЛАГЕРЬ. ЛАГЕРЬ ПІОНЕРСЬКИЙ [ла́гир' піо́нерс'кий], спец. Піонерський табір. *По́над Д'інце́м піо́нерс'ких лагир'і́у було́ поўно* (89), 55, 88.

ЛАГЕРЬ ПОЛЬОВІЙ [ла́гир' пол'ові́й], спец. Польовий табір. *Пол'ові́й ла́гир' ога́рн'ізо́вували – там л'ўди жи́ли, по́ки хл'і́б іскóс'ат'* (84), 10, у в. пп.

ЛАД. У ЛАД (НЕ) ДАВАТИСЯ, заст. Поводитися (не)звичайно, (не)традиційно, (не)стандартно. *Парубкам же́ хоч і крі́пко до́садно було́, що така краси́ва і ба́гата дівка́ у лад не да́ється, та нічо́го було́ робить: си́лою не о́зьмеш* (СКв), 48.

У ЛАДУ́ ЖИТИ, схв. Жити у злагоді, мирно. *Дай вам Госпо́д' у ладу́ жи́ти* (181), 33.

ЛАЗ. ЛАЗИ ЧЕРЕЗ ПЕРЕЛАЗИ, ірон. Ходіння, відвідування, зальоти. *Ко́нчилис' мойі́ ла́зи че́риз пере́лази – остипи́ніўс'а, жини́ўс'а* (189), 37.

ЛАЗАРЬ. НАОБУ́М ЛАЗАРЯ́ [Лáзар'а], несхв. Навмання, недоладно, про всяк випадок. *Наобу́м Лáзар'а сказа́у, а вийшо́, шо ўгада́у* (96), 47.

ЛАЙКА. ЛАЙКА-БІЙКА [... б'і́йка], несхв. Сварка, метушня, розгардіяш. *Йак вони́ обо́йи пйут', так ота́м ка́жсин ден' ла́йка-б'і́йка* (3), 167, 380.

ЛАМАТЬ. ЛАМА́ТЬ – НЕ СТРО́ІТЬ [ламáт' ни стрóйіт'], ірон. Сентенція про легкість зруйнування, знищення (іноді невинуватих). *Шо ж, ИМТИ́ЕСИ роз'ігна́ли, тра́ктори-комба́йни роз'ікра́ли, лама́т' – ни стрóйіт' – і ду́раку по́йн'а́тно* (46), 213.

ЛАМБЕЦЬ. ЛАМБЕ́ЦЬ [ламбе́ц'] ПРИХО́ДЕ, несхв. Про крах, кінець, безвихідь, руйнацію. *Уже́ то́му л'іса́пéту ламбе́ц' прийшо́у, а в'ін йогó ўсе ри́монт'іру́йи* (85), 56, 390.

ЛАМПОЧКА. ДО ЛАМПОЧКИ (ЛАМПА́ДИ), знев. Байдуже; не цікавить; не обходить. *Уче́н'а, кни́жкі йо́му до ла́мпочки, т'і́ки худбо́л* (179), 172.

ЛАМПОЧКА ІЛЛІ́ЧА НЕ ГОРИ́ТЬ БЕЗ [... Іл'і́ча ни горі́т' б'і́з] МОГО́РИЧА́. Жартівливий натяк на додаткову оплату, могорич. *Св'ет ми прове́димó, т'і́ки ж ла́мпочка Іл'і́ча ни горі́т' б'і́з мого́рича́* (300), 91, 230.

ЛАНПА. ЛА́НПА ПАЯ́ЛЬНА [пайа́л'на], спец. Лампа паяльна. *Кабана́ смалі́т' мо́жна пайа́л'но́йу ла́нпо́йу, а лу́ч':е – жи́тн'о́йу соло́мо́йу* (198), 13, 26, 43, 51.

ЛАНТУХ. ЛА́НТУХ З ГІВНО́М [г'іўно́м], згруб. Одоробло, незграба, товстун. *Х'іба́ той м'ент п'ідб'іжи́т', йак в'ін – ла́нтух з г'іўно́м* (466), 85.

ЛА́НТУХ З ПРО́СОМ. 1. Ірон. Одоробло, незграба, товстун. *Посла́ли ла́нтух з про́сом у мага́з'ін – п'і́дн'а́ ходи́тиме* (37), 465; 2. Глуз. Дурень, телепень. *Шо в'ін у т'іх пчо́лах шу́рупа – ла́нтух з про́сом* (467), 146.

ЛАПА. МОХНА́ТА ЛА́ПА (РУКА́), несхв. Блат, знайомство, протекція. *Б'із мохна́то́й ла́пи ў́рад би на таку́ робо́ту ўстро́йі́ўс'а* (104), 59, 91, у б. пп.

ЛА́ПУ ЛОЖИ́ТИ, несхв. Привласнювати, розпоряджатися. *Ще́ й колхо́зи ни розпо́ліс'а, а голо́ва на ўс'і маши́ни ла́пу нало́жіў* (470); *На колхо́зну ка́су ла́пу нало́жіў* (114), 32, у в. пп.

ЛАПАЙ. ГРАТЬ У ЛАПА́Я [грат' у лапайа́], ірон. 1. Несміливо братися, повільно, знехотя виконувати; зволікати. *Гра́йуц'а на збо́рах у лапайа́, а н'іт, шо́б зра́зу р'іши́т' – ск'і́ки на трудо́дén' (298), 61; 2. Брутально залицятися до дівчат, зокрема на вечорницях. Гра́ли й у лапайа́ – хто́ йаку́ попаде́ – см'і́ха́ бу́ло, ві́ску* (326); *Хто на коло́дкі при́ходе, шо́б познако́миц'а, а хто – грат' у лапайа́* (118), 254.

ЛА́ПКА. СОРО́ЧА ЛА́ПКА, заст. Потрійний розріз на вусі тварини як мітка (СГр – Мнж).

ЛА́ПКИ ОДКИДА́ТИ (ЛА́ПИ, РА́ТИЦІ [ра́тиц'і]), ірон. Помирати. *Ще́ год-два́ по́живу́ й, ма́бут', пора́ ла́пки одкида́т' (347), 91.*

ЛА́ПКИ ПІДНІМА́ТЬ [п'ідн'іма́т'], несхв. Зневірятися, здаватися, визнавати поразку, відступати. *Дока́зуват' на́да сво́йу́ правоту́, а не ла́пки п'ідн'іма́т' (77), 39.*

ЛА́ПКИ РОЗКЛАДА́ТИ, жарт. Бути вдоволеним, умиротвореним. *Найі́ўс'а, сига́ре́ту ві́куриў, л'і́г і ла́пки розкла́ў* (193), 50.

ЛА́ПКИ СКЛАДА́ТЬ [склада́т'], несхв. Зневірятися, примирятися, не чинити опору. *Йаќ йій сказа́ли, шо́ син вино́ватий, вона́ й ла́пки скла́ла* (181), 61.

ЛАПО́ТЬ. СТАРІ́Й ЛАПО́ТЬ [лапот'], знев. Літній, старий чоловік. *Старі́й ла́пот', а на л'ісап'е́т'і ще́ так п'і́р'а* (181), 344.

У ЛАПО́ТЬ ЗВОНІ́ТЬ [у лапот' звоні́т'], несхв. Ледарювати, байдикувати. *Йа́ хот' во́ду воз'у́ трахтор'і́стам, а в'ін у ла́пот' зво́не ц'і́лий ден'* (465), 143.

ЛА́ПТИ ВІДКІ́НУТИ [ла́пт'і в'ідкі́нути], ірон. Померти. *Йа́к на́ш брига́д'і́р ла́пт'і в'ідкі́нуў, то́ йа́ його́ до́лжност' зан'а́ў* (331), 30.

ЛА́ПТИ В'Я́ЗАТЬ [ла́пт'і в'яза́т'], несхв. Неуміло, недбало щось робити. *При́цепи́чиком робо́т' – це́ то́б'і́ ни ла́пт'і в'яза́т', та́м на́да зна́т', йа́к ли́миш'і́ почи́стит', йа́к бор'і́нки пидн'а́т' (95), СЮр, 344.*

ЛА́ПТИ СПЛІ́ТА́ТЬ [ла́пт'і сплі́та́т'], несхв. 1. Заподіювати, спричиняти смерть, крах, занепад. *Колхо́зам у́же́ да́ўно́ ла́пт'і спли́лі – ниви́годн'і* (91), 16; 2. Помирати. *Іва́н ше́ той год ла́пт'і сплі́ў* (73), 141.

ОДІ́ВА́ТЬ ЛА́ПТИ [од'іва́т' ла́пт'і], ірон. Піддурювати, ошукувати, брехати. *Ни од'іва́й ла́пт'і, шо́ ў́ ку́ма ни бу́ў – оди́на́ково ў́зна́йу* (241), 74, 429.

ЯК ЛАПТЬОМ НАКРІТЬСЯ [йак лапт'ом накріц'а], *ірон.* Зникнути, пропасти. *П'ішоў на зароб'ітки – і йак лапт'ом накріўс'а, ос' ужэ п'іўгоду* (329), СЮр, 206.

ЛАПША. ЛАПШУ ВІШАТЬ [...в'ішат'] <НА ВУХА>, *ірон.* Вигадувати, казати неправду, вводити в оману. *Ага, п'іймаў судака на п'ят' к'ілограм – лапшў в'ішай комўс' другому* (118), 68.

ЛАСКА. НЕ ТІКИ [т'іки] ЛАСКИ, ШО В ПАРАСКИ, *жарт.* Про можливість вибору, іншого варіанта. *Йак ви ни позичите, так п'ідў до д'адини – ни т'іки ласки, шо ў Параски* (469), 68.

ТО ЛАСКОЮ, ТО ЗМАЗКОЮ [то ласкойу, то змазкойу], *жарт.* Використовуючи різноманітні засоби, методи, можливості. *Мужика ў с'іміі йак удёржиш? – то ласкойу, то змазкойу* (95), 27.

БУДЬ ЛАСКОВ [буд' ласкоў], *схв.* Чемне звертання при проханні. *Буд' ласкоў, дай воді нап'іц'а* (79), СКв, 85, 213.

ЛАСТ. ЛАСТИ СКЛАДАТИ (СКЛІЄЮВАТИ [склєйувати]), *евф.* Помирати. *Це ў мене сус'ідка хароша – і в аптєку, й у магаз'ін, а то даўно б ласти склаў* (150), 154.

ЛАСТИ РОЗТОПТАНІ [розтоптан'і], *глуз.* Ноги великого розміру. *У ко́го со́рок дру́гий – трéт'ій, а ў йо́го – ла́сти розто́птан'і – со́рок шóстий* (213), 148.

ЛАТА. ЯК [йак] ЛАТА (ЛІСІНА, ЛІЩІНА [л'ісіна, л'іщїна]), *ірон.* Худа й висока людина. *Віросла, йак лата, ішчє й худ'ўча* (474), 472.

ЛАТАНКА. ЛАТАНКИ ДАВАТИ, *несхв.* Карати, легко побити. *Бат'ко нас ни биў, а ма́ти, бувало, латанки да́ст'* (473), 282.

ЛАТКА. СТАРА ЛАТКА НА НОВІХ ШТАНІХ [штáн'іх], *ірон.* Невідповідність, абсурд, контраст. *Шо отó комун'ак вибира́йут', то йак старá латка на нові́х штáн'іх* (336), 28.

У ЛАТКАХ ХОДІТИ, *несхв.* Бідувати, не мати порядного одягу. *Пóсл'і во́йні пушті́ ўс'і ми ў латка́х ході́ли – і ў шкóлу да́же* (74), 191.

У ЛАТКИ, *етн.* Дитяча гра, в якій один з учасників має торкнутися долонею іншого й утекти, а той намагається «передати латку» (доторкнутися) ще якомусь гравцеві; «квач». *Ігра́ назива́лас' «у латки» – отó й б'і́гали оді́н за одні́м* (197), 57.

ЛАТКУ ОДДАВАТЬ [од'авáт']. У грі в «Латки» («Квача») торкнутися гравця, наздогнавши його. *Тепéр ти латка – йа тоб'і латку од'а́ў* (91), 95.

ПЕРЕДАТИ ЛАТКУ, *етн.* У грі у «Латки» («Квача») торкнутися рукою іншого учасника, який намагається те саме зробити ще з кимось. *Питро́ пери́даў латку Ва́л'і, а та типéр ган'а́йц'а за Га́л'о́йу* (114), 123.

ЛАХИ. ЗБИРАТЬ (ЗАБИРАТЬ) <СВОЇ> [збира́т' (забира́т') <свої́>] ЛАХИ, *зруб.* Іти геть. *Збира́й свої́ лáхи – і шоб б'і́л'ши йа тебе́ й б'і́ла двóру ни ба́чила* (157), 27, 240.

ЛАХМОТИ. ЛАХМОТІ ЗАДИРАТИ (ПІДНІМАТИ) [п'ідн'іма́ти], *зруб.* Виявляти готовність до ставєвих стосунків, провокувати їх. *Шче шкóлниц'і, а ўже гото́в'і лахмоті́ задира́ти – отак'і́ типéр д'і́ўки п'ішли́* (169), 4, 95.

ЛЕВКО. ЯК [йак] ЛЕВКО, *глуз., зрід.* Вайло, незграба, ледар. *Ус'і помага́йут', кру́т'ац'а, а той, йак Ле́ўко, сиді́т'* (107), 95.

ЛЕЖАНКА. ЛЕЖАНКУ ВІРОСТИТЬ (ВІКОХАТЬ) [... віростит' (вікохат')], *знев.* Від неробства, ледарства розповніти, поправитися (здеб. про жінку). *Бригад'іри'ї ж шо? спит' та лиж'іт' – отó лиж'анку й віростила* (34), 167.

ЛЕЖАТЬ. І НЕ ЛЕЖАТЬ, І НЕ БІЖАТЬ [леж'ат', і не б'іж'ат'], *несхв.* Нічого не робити, вичікувати. *Й'ак такé гóре, трéба шос' роб'іт', а вони і не леж'ат', і не б'іж'ат'* (461), 158.

ЛЕЖМА ЛЕЖАТИ, *несхв.* 1. Хворіти; через хворобу не вставати з ліжка. *Оцé ў́же п'я́тий год ле́жма лиж'іт' – но́ги одказ'али* (331), 70, 222; 2. Ледарювати, неробствувати. *Огород зароста́, а вона́ ле́жма леж'ит'* (331), 164, 252.

ЛЕЖЕНЬ. ЛЕЖНЯ СПРАВЛЯТЬ [лежн'а спраўл'ят'], *несхв.* Ледарювати, неробствувати. *Ід'ут' ус'ї на ла́нку, а вона́ ле́жн'а спраўл'я́* (475), 123.

ЛЕЖИ/ЛЕЖНІ. ЛЕЖІ (ЛЕЖНІ) НАПАДАЮТЬ [леж'і (лежн'і) напада́ють'], *несхв.* Хтось лінується, неробствує. *Й'аг ле́ж'і на́пали – пропа́ў чолов'ік* (84), 166.

ЛЕЖІ СПРАВЛЯТЬ [леж'і спраўл'ят'], *несхв.* Ледарювати, неробствувати. *Хва́те ле́ж'і спраўл'ят' – пор'а́ й за лоп'ату бра́ч'а* (100); *Ка́ждий хот'і́ў би ле́ж'і спраўл'ят', та нема́ за чим і ким* (96), 201.

ЛЕЖНІ ПРАЗНУВАТЬ [лежн'і пр'азнуват'], *несхв.* Ледарювати, неробствувати. *Ле́жн'і пр'азнува́т' ус'а́кий би хот'і́ў, а з'іма́ пр'ійде́ й спита́, шо роб'і́ў?* (49), 17, 102.

ЛЕЖНІ РОЗВОДИТЬ [лежн'і розво́дит'], *несхв.* Ледарювати, неробствувати. *Ус'ї на току́ ў́же, а вона́ з пол'убо́ўником ле́жн'і розво́де* (2), 213.

ЛЕЖНЬОМ ЛЕЖАТЬ [лежн'ом лиж'ат'], *підсил.* Тривалий час лежати і не хотіти чи не мати змоги встати. *Й'ак забол'іла о́с'ін':у, так ле́жн'ом лижу́ трéт'ій м'і́с'яц'* (95), 143, 213.

ЛЕЙБА. ЯК [й'ак] ЛЕЙБА, *глуз., зрід.* Ледар, лінько. *Зал'ага́ на ц'і́лий ден' на п'і́ч, й'ак Лей́ба* (107), 200.

ЛЕЛЕКА. ЛЕЛЕКУ ВІДНО ЗДАЛЕКУ, *ірон.* Про зовнішнє враження від людини (здеб. негативне). *Шос' нинаде́жного присла́ли помо́шника – лелéку ві́дно зда́леку* (77); *Йа́ й каза́ла, шо н'ічо́го п'у́тн'ого з но́во́го бригад'і́ра ни бу́де – лелéку ві́дно зда́леку, йа́ зра́зу його́ розкуси́ла* (540), 34, 193.

ЛЕМІШ. З ЛЕМЕША ШВАЙКУ РОБИТЬ [роб'іт'], *ірон.* Отримувати нікчемні результати. *То та́кий сп'і́ц'іал'і́ст, шо з лемеша́ шва́йку зро́бе, й'ак той ко́вал' – ц'и́ган* (249), 27.

ЛЕНІН. ЯК ЛЕНІН НА БУРЖУАЗІЮ <ДИВІТЬСЯ> [й'ак Лén'ін на буржуаз'і́у <див'і́ц'а>], *ірон.* Ставитися зверхньо, з презирством. *Шо ти д'ів'иса на ме́не, й'ак Лén'ін на буржуаз'і́у – йа́ та́кий, й'ак і ти* (196), 347.

ЛЕПЕТА. ДУРНА ЛЕПЕТА, *несхв.* Базікало, пліткар, брехло. *Й'ак ту дурну́ лепиту́ шче й на оби́чих збо́рах сл'уха́ють' – усé ж брэ́ше* (95), 200.

ЛЕТІТЬ. ЛЕТІТЬ, ПЕРДІТЬ І РАДУВАТЬСЯ [лит'і́т', пирд'і́т' і ра́дувац'а], *згруб.* Бути битим, тікати. *Ти ни за́йіда́йс'а, бо й'аг дам, так бу́диш лит'і́т' пирд'і́т' і ра́дувац'а* (124); *Й'аг раз дам по сра́ц'і, так бу́диш лит'і́т', пирд'і́т' і ра́дувац'а* (213), 78.

ЛЕЗВІЄ. ЯК ЛЕЗВІЄ [йак л'езв'іє], *підсил.* 1. Дуже гострий. *Н'їж нагостріу, йак л'езв'іє* (300), 18, 117, 128, 231, 265; 2. Дошкульний, дотепний, різкий. *Гал'ка гостра, йак л'езв'іє – кáждому одр'їже* (108), 18, 44.

ЛИЖА. ЯК [йак] ЛІЖА (СОХА́, АНТЕ́НА), *ірон.* Надзвичайно худий. *Сос'їдка висока й худá – йак лі́жа* (201); *Мару́с'ка он худá – йак лі́жа* (58), 20, 91, 116, 148.

НАМИЛЮВАТЬ ЛІЖІ [наmil'уват' ліж'і], *жарт.* Мати намір утекти, піти. *Кудá це ви наміл'уйіте лі́ж'і, а ба́т'ка спита́ли?* (85), 83, 442.

СТАВА́ТЬ НА ЛІЖІ [ставáт' на ліж'і]. 1. *Жарт.* Тікати. *По́ки со:брази́ли, а в'їн стау́ на лі́ж'і – т'їки пил'áка вйе́ц':а* (190), 123; 2. Схв.Набувати самостійності, незалежності, зокрема фінансово-матеріальної. *Сино́к у́же стау́ на лі́ж'і – і заробл'á прил'їчно, і на робо́т'і уважа́йут'* (114), 32, 40.

СТА́ВИТЬ НА ЛІЖІ [ста́вит' на ліж'і], схв. Допомогати, спрямовувати, напучувати. *Тре́ба д'їте́й и́че ста́вит' на лі́ж'і, бо б'їз п'їд:е́ржки йїм попи́рва́х ва́жко* (193), 50, 390.

ЛИЗ/ЛИЗЕНЬ/ЛИЗЬ/ЛИЗЯ. ЛІЗЕНЬ ЗЛИЗА́В [лі́зен' злизáу], *підсил.* Кудись дітися, зникнути, шезнути. *Т'їки з ним бала́кала, а ў́же й лі́зен' злизáу* (537), 39. ЛІЗОМ МА́ЗАТИ. Лизати, лизанням гоїти. *Уда́рило:с'а – дава́й йа лі́зом пома́жу* (58), 34, 145.

ЛИЗЬ [лиз'] ЗЛИЗАВ, *підсил.* Швидко зник, шез. *Т'їки буу́ б'їл'а ме́не, так т'їки лиз' злизáу, мат', у́же до хло́пц'їу пода́ўс'а* (265), 91.

ЛІЗЯ [ліз'а] ЗЛИЗА́ЛА, *підсил.* Кудись щось поділося, зникло, пропало. *У карма́н'ї д'їрка, а кл'уч'ї лі́з'а злизáла* (204), 252, 345.

ЛИКО. ЛИКА НЕ В'ЯЗА́ТЬ [ўйáзат'], *знев.* Бути незугарним, нездібним, нездатним. *Учили́шчá позакáнчува́ли, а ў́ трахторáх і лі́ка не ўйáжут'* (231), 55.

ОДНІ́М ЛІ́КОМ В'Я́ЗА́НІ [ўйáзан'і]. Однакового походження, статусу, роду занять. *Одні́м лі́ком вйáзан'і ми – шо ти с:ела́, шо йа з ху́тора* (139), 55.

ЛІ́КОМ НЕ В'Я́ЖЕ [... ни вйáжи], *ірон.* Неспроможний розбірливо, членоподільно говорити (здеб. через сп'яніння). *Прихо́де Васи́л' з дн'а ку́мового рожд'е́н':а – і лі́ком ни вйáжи – л'їг поспáт'* (181), 148.

ЛИН. ХОДІ́ТЬ, ЯК ЛИН (КАРА́СЬ) ПО ДНУ [ході́т', йак ... (кара́с') ...], *ірон.* Поводитися тихо, непомітно. *Ск'їки його́ по́мн'у – ус'їда́ в'їн і ході́у, йак лин по дну – за те й нача́л'ство його́ в:ажáло* (74), СЮр, 100, 207.

ЛИНО́ЧОК. ЯК [йак] ЛИНО́ЧОК (ЛИНО́К), схв. Повний, міцний. *Дити́ночка, йак лино́чок – да́й бог ка́жн'їй тако́го* (93), СЮр,

ЛИС. ЛИС МИКІ́ТА, *жарт.* Хитрун, лукавець, облудник. *Того́ Лі́са Микі́ту на́да пон'іма́т', коли́ притвор'áйиц':а* (77), 95.

ЛІСИ́Й. І НЕ ЛІСИ́Й, *ірон.* Нічого надзвичайного з кимось не сталося. *Мі́ску ва́ре́ник'їу нали́гнуу́ – і ни лі́сий* (337), 81.

СА́МІЙ ЛІ́СИЙ, *жарт.* Найнижчий в ієрархії. *Чого́ це йа до́лжин іті́ ў мага́з'їн – йа, шо, са́мий лі́сий?* (54), 5.

ЛІ́СИХ ШИ́ТА́ТЬ [...шчитáт'], заб. Перераховувати-згадувати 20-30 безволосих чоловіків, щоб змінилася погода (припинилася спека, пішов дощ, зменшився мороз). *Лі́сих и́читáт' – це зга́дáт' по ї́мин'ї три́ц':ат' лі́сих му́жик'їу в оку́рз'ї, тод'ї, náчи пи́рис'áдиц':а моро́з* (95), 35, 344.

ЛИСИЧКА. ЛИСІЧКІ [лисїчк'ї] СЕСТРІЧКА, *ірон.* Хитра, лукава людина. *То хитру́ха – лисі́чк'ї систрі́чка, так і ту обведе́* (180), 85.

ЛИСКУН. ЛИСКУНА́ ДАВА́ТИ, *несхв.* Давати ляпаса, потиличника. *Йак на сино́чка нема́ упрáви, так лискуна́ даў – і замо́ўк* (95); *Лискуна́ б дат', так жа́лко, мали́й ішч́е* (141), 16, 39.

ЛИСТ. <ПРИСТА́ТИ,> ЯК БА́ННИЙ [йак ба́н:ий] ЛИСТ <ДО СРА́КИ>, *згруб.* Бути надто нав'язливим, причепливим. *Оч:ипі́с' од ме́не, коро́ста! пристáў, йак ба́н:ий лист до сра́ки* (492), 113, у б.пп.

ЛІПНУТИ, ЯК [йак] ЛИСТ <ДО СРА́КИ>, *згруб.* Приставати, докучати, діймати. *Лі́пне, йак лист до сра́ки – шо йому́ ни кажі́, а в'ін ни одста́є* (77), 63.

ПРИСТАВА́ТЬ, ЯК БА́ННИЙ [приставáт', йак ба́н:ий] ЛИСТ <ДО ЖОПИ (СРА́КИ)>, *згруб.* Чіплятися, скіпатися, обридати. *Одста́н', ма́ра – ну приста́є, йак ба́н:ий лист* (128), 116, у б. пп.

У ЛИСТ. 1. *Спец.* У картярських іграх свідомо чи несвідомо давати суперникові карту, яку він поб'є. *Шо ни дам – усе ў лист, так і одбі́ўс'а* (84), 83; 2. *Схв.* Сприятливо, успішно, до ладу. *Ус'а́ жизн' у йо́го ў лист* (170), 10, 18, у б. пп.

ЛИСТО́М СЛА́ТЬСЯ [сла́ц'а], *ірон.* Догоджати, поступатися, прикидатися, удавати кращого. *Пе́рид сва́йбойу листо́м сла́ўс'а, а п'і́сл'а – чорт чо́ртом* (113), 46.

ЛИСТО́М (ТА́ЗОМ) НАКРІ́ТЬСЯ [накрі́ц'а], *підсил.* Зіпсуватися, пропасти. *Шо ти тру́сис'а над тим те́л'ком – в'ін у́же листо́м накрі́ўс'а, бо ск'і́ки же проро́біў* (170), 104.

ЛИСТЯ. ІЗ ЛИСТЯМ [лі́ст'ам] ОБНО́СИТИ, *підсил.* Неакуртно, грубо, підряд обривати плоди. *Черéшин'і з лі́ст'ам обнислі́ – й одн'і́й не оста́вили* (83), 160.

ЯК ЛІ́СТЯ [йак лі́ст'а] (ЛІ́СТУ), *підсил.* Багато; рясно, густо. *Д'іте́й наклипа́ли, йак лі́ст'а – той мали́й, а те ще ме́нши* (300), 94, 518.

ЛИТЬ. ЛІВОМ ЛІ́ТЬ [лит'а], *підсил.* Про сильну течу, тривалий, потужний дощ. *Дошч лівом л'е – і про́св'ітку ни ві́дно* (95), 142.

ЛИХО. АБІ́ ЛІ́ХО ТІ́ХО. Без конфліктів, ладком, компромісно. *Ти ў́же уступáй йому́ – абі́ лі́хо ті́хо, не ла́йс'а* (94), 81.

ЗАКУ́РЮВА́ТЬ І ЛІ́ХО ОБДУ́РЮВА́ТЬ [заку́р'уват' ... обду́р'уват'], *схв.* Пропозиція, порада заспокоїтися, умиротворитися. *Ни ростро́йуйс'а – дава́й заку́римо і лі́хо обду́римо, про́йде ў́се* (105), 291.

НЕ БУДІ́ТИ ЛИХО, ПО́КИ <СПИ́ТЬ [спит']> ТІ́ХО. Про бажання уникнути загострень, сварок. *Ск'і́ки раз тоб'і́ ка́зали, шо́б п'я́ного ни тро́гала – ни буді́ лі́хо, по́ки спит' ті́хо* (331), 89.

СТО ЛИХ І БІ́ДА [б'і́да], *підсил.* Нещастя, горе, неталан. *М'іні́ ў ц'ом году́ сто лих і б'і́да – і перебол'і́ли ўсі́, і з худобойу́ зава́л* (207), 196.

ЛІ́ХО ОКО́ШУЄ́ТЬСЯ [око́шуйц'а], *несхв.* Неталанить, нещастить. *Ус'ім везе́, а на мин'і́ на́че лі́хо окоші́лос'а* (114), 95.

<ПРИ́ЙМА́ТИ> ЧУЖЕ́ ЛІ́ХО ЗА СА́ХАРЬ [са́хар'], *знев., зрід.* Про заздрісника, завидника, злостивця. *Йе же так'і́ нинорма́л'ні́ л'ю́ди, шо́ їм чу́же лі́хо за са́хар'* (476).

ЛИХОМАНКА. ПОТАЙНА́ ЛИХОМА́НКА, мед., заст. Прихована, внутрішня лихоманка. Потайна лихоманка (СГр – Змієв. у).

ЛИЦЕ. ЗІЙТИ́ З ЛИЦЬЯ́ [з'ійти́ з лиц'я́], несхв. Змінитися на обличчі (змарніти, збліднути). *Йак побáчила той страх, так і з лиц'я́ з'ійшла́* (232), 164, 341.

ОДНІМ ЛИЦЕ́М, заст. Підряд, суцільно. *Одним лицем вода* (СГр – Мнж).

ЛИЧИНА. ГАСПИДСЬКА ЛИЧИНА, лайл., заст. Погана, зла, нікчемна людина. Та відчини, гаспидська личино! відчини! (СКв).

ЛИЧКО. З ЛИЧКА́ НЕ ПІЙТИ МОЛОЧКА́, ірон. Не все зовні привабливе є корисним, позитивним. *З личка́ не піти молочка́, що нив'істка никрасі́ва, так покла́диста й робот'áшча* (299); *Чолов'ік у не́йі і никрасі́вий, а толкóвий і робот'áшчий – з личка́ ни пит' молочка́* (112), 104.

УЗЯВШИ ЛИЧКО, НЕ ВІДДАТИ РЕМІНЦЯ, заст. Прогадати у чомусь. *Як знаєте, так і робіт ... Я ж кажу: гляді́те лишень того, по писанію, щоб узавши личко, не віддали ремінця* (СКв).

ЛІВА. ЛІВОЮ ЗА́ДНЬОЮ <РОБІТЬ> [л'івойу за́дн'ойу <робі́т>], несхв. Неналежно, несумлінно, абияк. *Приб'і́жит', ўро́ки поўчи л'івойу за́дн'ойу – і гул'áт'* (42), 232, 344.

ЛІНЬ. ЛІННЮ ПРОРОСТА́ТЬ [л'ін':у проростáт'], несхв. Занедбуватися, занегаюватися (через лінощі, нездоров'я). *Усе́ хаз'áйство л'ін':у проросло́, бо то ни хóчут' робі́т', то сил у́же нима́* (162), 43.

ЛІНЬКИ. ЛІНЬКИ РОЗБИРА́ЮТЬ [л'ін'ки розбира́йут'], несхв. Про стан млявості, нехоті працювати. *Шос' менé с'óдн'а л'ін'ки розбира́йут' – н'ічо́го робі́т' ни хóчиц':а* (492), 56, у б. пп.

ЗАЙШЛІ́ ЛІНЬКИ В КОЛІ́НКИ [...л'ін'ки ў кол'інки], несхв. Про неробство, ледарство. *Шо ти зрóбиш, шо ни хóчи на робóту ўстава́т' – зайшли́ л'ін'ки ў кол'інки* (113), 80, 218.

ЛІПЕНИК. <РОЗЛЯ́ГАТЬСЯ> ЯК ЛІПЕ́НИК НА МА́СЛЯНУ [<розл'ага́ц':а> йак л'іпéник на Ма́сл'ану], ірон. 1. Ледарювати, неробствувати. *Оно́ розл'і́гс'а, йак л'іпéник на Ма́сл'ану – хо́т'а́би пом'і́г* (85), 267, 345; 2. Заважати, займати багато місця. *Шо ти розл'і́гс'а, йак л'іпéник на Ма́сл'ану – н'іде мин'і́ й прис'і́сти* (426), 114, 275.

ЛІС. ОДІ́Н У ЛІ́С [...л'іс], ДРУ́ГИЙ – ПО ДРО́ВА, ірон. Про незлагодую, розбрат, незрозуміння. *У харóш'і́й с'і́мйі́ бут' ни мо́жи, щоб оді́н у л'іс, дру́гий – по дро́ва, бо й с'і́мйі́ ни бу́де* (21), 12, 190.

ХТО В ЛІ́С [л'іс], ХТО ПО ДРО́ВА, ірон. Недружно, невлад, розрізнено. *Йак сп'і́вайут', то т'а́гнут' – хто ў л'іс, хто по дро́ва* (477), 74.

ОДІ́Н У ЛІ́СІ [л'іс'і], ДРУ́ГИЙ У СТРІ́СІ [стр'іс'і́], ірон. 1. Неузгодженість, розлад. *Голова́ ка́же с'і́ят; огроно́м – н'і – оді́н у л'іс'і́, дру́гий у стр'іс'і́* (43), 72; 2. Недоумкуватість, пришепелкуватість, глупота. *У їх ус'а́ с'і́мн'а́ така́ – оді́н у л'іс'і́, дру́гий у стр'іс'і́* (310), 81.

ШО́СЬ У ЛІ́СІ [шос' у л'іс'і́] ЗДО́ХНЕ, ірон. Про малоюмовірний випадок. *Шос' у л'іс'і́ здо́хло, шо Петро́ п'і́ўл'і́тр'і́ поста́виў* (478), 56.

ГУЛ'Я́Й ЛІ́СОМ [гул'áй л'і́сом], жарт. Пропозиція піти геть; проганання. *Чого́ це ти прийшо́у на чужу́ ву́лиц'у, ану́, гул'áй л'і́сом до свої́х* (175), 81.

КОТИТЬСЯ ЛІСОМ [котіц'а л'ісом], *підсил.* Забиратися, іти геть. *Котіс' в'іц':іл'а л'ісом, щоб іа три гóда тебе́ ни ба́чила!* (162), 95.

ПІД [п'ід] ЧУЖІМ ЛІСОМ БАЧИТЬ [л'ісом бачит'], *несхв.* Помічати чужі вади й хиби. *П'ід чужім л'ісом ба́че ўсе́, а ў себе́ п'ід но́сом – н'і* (357), 5.

ЛІСАПЕД. ДЕТСЬКИЙ ЛІСАПЕД [д'е́ц'кий л'ісапед], *спец.* Дитячий велосипед. *Купі́ли оце́ ўну́ков'і д'е́ц'кий л'ісапед* (313), 103.

ЛІТО. СТО ЛІТ В ОБІД [сто л'іт в об'ід], *підсил.* Дуже, надто старий. *Чого́ нишви́дко ход'у́, так сто л'іт в об'ід* (170), 75.

ЛІТО ЗБИРАЄ, А ЗІМА З'ІДАЄ [л'іто збира́є, а з'іма́ зйіда́є]. Про необхідність працювати, дбати на прожиття. *У сезо́н тре́ба х'іба́ так робі́т', бо л'іто збира́є, а з'іма́ зйіда́є* (481), 114.

БАБ'Є ЛІТО [ба́б'є л'іто], *мет.* Бабинє літо; тимчасове повернення тепла на початку осені. *Ба́б'є л'іто – йак на́че насто́йа́шче л'іто верта́йц':а* (283), 9.

ЛІФТ. У ЛІФТІ РОДІТЬСЯ [у л'іфт'і родіц'а], *ірон., нов.* Не мати звички зачиняти за собою двері. *Ти шо, у л'іфт'і роді́ўс'а, шо двéр'і роздэ́'яплин'і бро́сиў?* (189), 190.

ЛІФЧИК. ПОВНИЙ ЛІФЧИК <НОСІТЬ> [по́ўний л'іфчик <носі́т>], *жарт.* Про пишногруду жінку, дівчину. *Он бач, по́ўний л'іфчик но́се – на́ша, украти́нс'ка поро́да* (52), 479.

ЛІЧИТИ. НЕ ЛІЧЕНО, НЕ МІЧЕНО [ни л'ічи́но, ни м'ічи́но], *підсил.* Багато, забагато, тісно. *На ста́нц'і́йі л'уде́й – ни л'ічи́но, ни м'ічи́но, а по́йзда не́ма́* (50), 8.

ЛОБ. НІЧОГО В ЛОБІ [н'ічо́го ў лóб'і] НЕМА́, *знев.* Дурень, телепень. *Н'ічо́го ў лóб'і не́ма́, а ў нача́л'ства чо́го́с'у почо́т'і* (107), 199.

ЯК НА ЛОБІ [йак на лóб'і], *підсил.* Навидноті, помітно. *Пригина́йц':а, а мин'і ві́дно ўсе́, бо зvéрху вони́, йак на лóб'і* (114), 327, 503.

ЛОБОМ ДВІГАТЬ [двіга́т'], *жарт.* Думати, розмислювати. *Шоб б'із убу́тку бут', лóбом двига́т' на́да* (480), 79.

ЛОБЕШНИК. ЛОБЕШНИК НЕ ВАРЄ, *згруб.* Хтось некмітливий, нездогадливий, нетямущий. *Шчита́й у́же́ ти, бо ў ме́не лóбешник ни ва́ре* (77), 41.

ЛОБУРЯКА. ЛОБУР'ЯКА ТРЬОХЕТАЖНИЙ [лобур'а́ка тр'охита́жний], *знев.* Висока, вайлувата, не надто розумна людина. *Шо́ ж ти, лобур'а́ка тр'охита́жний дівис'а? п'ідб'і́г би та пом'і́г п'ідн'а́ц':а д'і́ц'і!* (268), 115.

ЛОДАРЬ. ЛОДАРИЮ Й БУДЕНЬ [лода́р'у й у буди́н'] ПРАЗНИК, *несхв.* Засудження неробства, ледарства, байдиккування. *С'о́дн'а ж понид'і́лок – устава́й і шос' ізро́бі́, чи лода́р'у й у буди́н' празник?* (116), 184.

ЛОДАРЯ ВАЛЯТЬ [лода́р'а вал'а́т'], *несхв.* Лінуватися, байдикувати. *Хто на робо́т'і лóба гр'і́є, а хто лода́р'а вал'а́* (482), 141.

КАЧАТЬ ЛОДАРЯ [кача́т' лода́р'а], *несхв.* Ледарювати, неробствувати. *У́же́ ж ви́лікий – шко́лу зако́нчиў год то́му́, а ни рóбе, кача́ лода́р'а* (32), 13.

ЛОЖКА. <АЖ> ЛОЖКА СТОІТЬ [стойі́т'], *підсил.* Про густу, тривну першу страву. *Косар'і́ў годували́ таким боршчо́м, шо аж лóжка сто́йала* (80), 176.

ЛОЖКИ НЕ ПІДНЯТЬ [... п'ідн'а́т'], *несхв.* 1. Бути слабким, немічним. *Лóжки ни пи́дн'іме́, так хворóба йо́го з'і́ла* (107), 63, 75; 2. Лінуватися, ледарювати. *До́ле́жаўс'а, шо і лóжки од лі́н'і ни п'ідн'і́ме – хоч году́й* (107), 237, 400.

ВА́ЖЧЕ ЛО́ЖКИ НІЧО́ГО НЕ ПІДНІМА́ТЬ [... н'і́чого ни п'ідн'іма́т'], *ірон.* Бути неробою, ледарем. *Три́ц':ат' год, а живе́ з бат'ка́ми і за бат'ка́ми, бо ва́жчи ло́жки н'і́чого ў жи́зн'і ни п'ідн'іма́ў* (129), 30, 347.

У ЛО́ЖКІ [ложк'і] ВОДІ ВТОПІ́ТИ, *несхв.* Із найменшого приводу завдати прикросів, дискредитувати. *За ка́ждоу м'і́лоч гото́вий у ло́жк'і воді ўтопи́ти — шо йа йому́ зроби́ў?* (284), 483.

І ЛО́ЖКОЮ НЕ ПОВЕРНУ́ТЬ [і ложко́ю не повирну́т'], *ірон.* Лінуватися, неробствувати. *Уже́ і ложко́ю не пове́рне — чи йому́ ў рот запи́ха́т'?* (485), 200.

ЛО́ЖКОЮ [ложко́ю] МО́РЕ ВИХЛЮ́ПУВАТЬ [...вихл'упува́т'], *ірон.* Займатися невдячною, безперспективною, безглуздою роботою. *З ти́ми бу́рийана́ми на ла́нц'і во́юва́т', шо ло́жко́ю мо́ре вихл'упува́т'* (84), 6, 278.

ДЕРЕВ'ЯНУ ЛО́ЖКУ КУСА́ТЬ, **А** ОБ ЖЕЛІЗНУ ЗУ́БИ ЗЛАМА́ТЬ [деривіа́ну ... куса́т', а об жил'і́зну ... злама́т'], *ірон.* Пасувати перед труднощами. *То в'ін з Га́л'ко́ю хра́брі́ўс'а, а нова́ он йак у ру́ки ўз'ала́, так ото́ деривіа́ну ло́жку куса́ў, а об жил'і́зну зу́би злама́ў* (380), 232, 345.

ЛО́ЗИНА. ЛО́ЗИНИ ПРОСИ́ТЬ [проси́т'], *жарт.* Непослухом провокувати покарання. *Шо ни попросі́ — не зробе́, ло́зини про́се* (304), 106.

ЛО́ЗИНОЮ МІРЯ́ТЬ¹ [лозі́ною м'і́р'ат'], *несхв.* Фізично карати, лупцювати, шмагати. *Йак бу́ў шче мали́й і ни слуха́ў, так прихо́дило́с' і ло́зі́ноюу м'і́р'ат' — було́ й таке́* (448), 7, 101.

ЛО́ЗИНОЮ МІРЯ́ТЬ² [лозі́ноюу м'і́р'ат'], *несхв.* Готувати(ся) до смерті. *Йа́кий там оду́жа́йу — тре́ба ў́же ло́зі́ноюу м'і́р'ат', пора́* (445), 62, 297.

ЛОКАТОР. ЛОКА́ТОРИ РОЗВІ́СЮВАТЬ [розв'і́с'ува́т'], *жарт.* Підслуховувати, прислуховуватися. *Т'і́ки хло́пц' з д'і́учино́ю хо́чут' про́ шос' пошу́шкац' :а, йак і в'ін лока́тори розв'і́с'у́йе* (143), 484.

РОЗТАВЛЯ́ТЬ [розтаўл'а́т'] ЛОКА́ТОРИ, *жарт., нов.* Прислуховуватися, підслуховувати. *Шо хо́чимо секре́тне м'і́ж собо́йу побала́кат', а в'ін у́же́ розтаўл'а́йе лока́тори свої́* (192), 83.

ЛО́КША. ЛО́КШУ РОЗВІ́СЮВАТЬ [... розв'і́с'ува́т'] <на ў́ха>, *ірон.* Брехати, піддурювати. *В'ін тоб'і́ ло́кшу розв'і́с'у́йи про́ зам'і́ж':а, а ти й розпли́ўла́с'а* (95), 80, 513.

ЛОПА́ТА. ЛОПА́ТОЮ [лопа́то́юу] КІ́НУТИЙ, *знев.* Дурень, телепень, пришелепуватий. *Шо з не́йї спро́сиш, йак вона́ зма́лку лопа́то́юу кі́нута!* (95), 20.

ЛОПА́ТКА. **НА** ЛОПА́ТКИ ЛОЖИ́ТИ, *підсил.* Перемагати, пересилювати, перевершувати. *У со́цзмага́н':і сус'і́дн'у ла́нку на лопа́тки положи́ли* (91); 18. *У ша́хмати ўс'і́х шче ў шко́л'і ложі́ў на лопа́тки* (62), 13, 127, у в. пп.

У ВСІ́ [ўс'і́] ЛОПА́ТКИ, *підсил.* На повну силу, чимдуж, щодуху. *Йак ле́пнуў в ус'і́ лопа́тки, так т'і́ки й ба́чили його́* (338), 48.

ЛО́ПУХ. ЛОПУ́Х ЛОПУХО́М, *несхв.* Простак, незнайко, телепень, роззява. *Д'і́ўка така́ за ним ході́ла — і краси́ва, і ни б'і́з ума́, а в'ін — лопу́х лопухо́м — прога́виў* (494), 270.

У ЛОПУХА́Х НАХО́ДИТИ, *жарт.* Евфемізм щодо народження. *У лопуха́х найши́лі — п'ід са́мим ви́лі́ким листко́м* (25), 486.

ПРИКИДА́ТЬСЯ [прикида́ц':а] **ЛОПУХО́М**, *ірон.* Удавати невинуватість, непричетність. *Прикида́й'а лопухо́м, на́че йа по оча́х не ба́чу, шо ти д'іжку перики́нуў* (93), 105.

ЛОПУШИНА. **ЯК** [йак] **ЛОПУШІ́НА**, *жарт.* 1. Велика губа. *Губи, йак лопуші́ни – т'іки з коро́вой ц'ілува́ц':а* (495), 85; 2. Велике вухо. *Ўхо, йак лопуші́на, т'іки ж гр'азне* (27), 487.

ЛОПУШІ́НИ НАСТАВЛЯ́ТЬ [настаўл'а́т'], *жарт.* Прислухатися, підслуховувати. *Ти лопуші́ни не настаўл'а́й – йа ма́тур'і на секрёт шос' іскажу́* (120), 56.

ЛОСКОТУ́Н. **ЛОСКОТУ́Н НАПАДА́**, *схв.* Знемагає сміх; грайливий настрій. *Йак мали́й здоро́вий, так його́ лоскоту́н напада́* (488), 164.

ЛОХ. **ЛОХ МИТРОХВА́НОВИЧ**, *глуз., нов.* Роззявко, телепень. *Тако́го Лохá Митрохва́новича т'іки на база́р' поси́ла́т' – і обду́р'а т', і обкра́дуть* (500), 86.

ЛОХАНКА. **ЛОХА́НКУ ЗАКРИВАТИ**, *згруб.* Замовкати; припиняти розмову, суперечку. *Лоха́нку закри́ў, бо крит' н'ічим* (490); *Закри́й сво́ю лоха́нку, йак ста́рший гово́ре* (125), 17.

ОДКРИВА́ТЬ [одкрива́т'] **ЛОХА́НКУ**, *згруб.* Говорити, брати участь у суперечці. *Не одкрива́й лоха́нку, тебе́ н'іхто́ не пита́* (153); *Одкри́ла лоха́нку – хоч із ха́ти т'іка́й* (320), 8, 16.

ЛОША. **ГОДОВА́ЛЕ ЛОША́.** Однорічне лоша. *Ми сво́є годова́ле лоша́ прода́лі.* (130), 3, 14.

ЛУБОК. **НАШИВА́ТИ ЛУБО́К НА ЗА́ДНИЦІ (ЖО́ПІ, СРА́ЦІ)** [... за́дниц'і (жо́п'і, сра́ц'і)], *ірон.* Готуватися до фізичного покарання. *Сус'і́дка ба́т'ков'і пожа́лувала́с', так шо нашива́й лубо́к на за́дниц'і – бу́де по́рка* (500), 84.

ЛУК. **ГАДЮ́ЧИЙ** [гад'учий] **ЛУК**, *рос.* Зірочки; трава родини лілійних. *Чу́ла, шо цей лук га́д'учий мо́жна йісти, а йа ни риско́у́у, сво́єїй цибу́л'і хвата́* (123); *Га́д'учий лук цв'іте́, а па́хне сла́бо* (213), 85.

ЛУК'Я́Н. **ЛУК'Я́Н У МІ́РУ П'Я́Н** [Лу́к'я́н у м'іру п'я́н], *жарт.* Людина напідпитку. *Ни ка́ж'і, шо йак ч'іп, а Лу́к'я́н у м'іру п'я́н* (249), 85.

ЛУПКА. **ЛУ́ПКИ ДАВА́ТИ.** Фізично карати, бити. *Йак ду́же п'і́зно прихо́де, так лу́пки й да́й'у* (195), 60.

ЛУЧЧЕ. **ЛУ́ЧЧЕ МЕН́ШЕ, А КРІ́ПШЕ** [лу́ч':е ме́нше, а кр'і́пше], *ірон.* Про віддання переваги міцним алкогольним напоям. *Йа кисл'а́к ни пи́у, а самого́нку – лу́ч':е ме́нше, а кр'і́пше* (4), 84.

ЛУШНЯ́/ЛЮШНЯ́. **ЛУШНЬО́Ю** [лу́шн'о́йу] **ВДА́РЕНИЙ**, *знев.* Несповна розуму. *Ус'і л'у́ди хоч таблі́ц'у мно́жин':а зна́йу́т', а цей, лу́шн'о́йу ўда́риний, н'і* (80), 162.

ЛЮШНЬО́Ю ГЛА́ДИТЬ (ПРИКЛА́ДАТЬСЯ) [лу́шн'о́йу гла́дит'(приклада́ц':а)], *ірон.* Бити, лупцювати. *Той бато́жко́м ц'во́х – ц'во́х, а цей одно́ лу́шн'о́йу гла́де* (84), 48.

ЛЬОД. **САДІ́ТЬ НА ЛЬОД** [сади́т' на л'од]. 1. Підсил. Поскромлювати, розвінчувати, дискредитувати. *Шо голо́ва похва́ста, а буга́лтир сажá на л'од, бо зна, шо ў канто́р'і робо́ц':а* (186), 35; 2. Несхв. Спричиняти нещастя, різко

погіршувати ситуацію. *Нáче ставáли на нóги, а тут войнá й посади́ла ўс'іх на л'од* (492), 493.

ХОТІТЬ ПЕЧЕНОГО ЛЬОДУ [хот'і́т' ... л'óду], *ірон.* Хотіти неможливого, нездійсненного; вередувати. *Так д'ід ону́ку л'убе, шо йабі́ та захот'і́ла пичéного л'óду, то доста́й би* (89), СЮр, 186.

ЯК ДРІБНОГО ЛЬОДУ [йак др'ібно́го л'óду], *підсил.*, *зрід.* Багато, забагато, рясно. *Клубні́ки народи́ло, йак др'ібно́го л'óду* (494); *Діте́й у шко́л'і, йак др'ібно́го л'óду – крик, шум* (442), СЮр, 83.

З ЛЬОДУ ОГОНЬ ВИКРЕШУВАТЬ [з л'óду ого́н' викре́шуват'], *підсил.* Бути енергійним, умілим, винахідливим. *Чого́ ў го́род т'і́л'ів'ізор на римо́нт визті́, йак од'ала́ б В'іт'ко́в'і, то та́кий, шо з л'óду ого́н' ви́криши – зрбе́* (341), 52, 344.

ЛЬОЖКА. У ЛЬОЖКУ ЗАЛЯГАТЬ [у л'óжку зал'ага́т'], *несхв.* Ледарювати, неробствувати; тривалий час відпочивати. *Оце́ з ре́йсу при́йіду – й у л'óжку зал'а́жу* (81); *У л'óжку йак зал'а́же, так три дн'і́ і з ха́ти не вихо́де* (70), 1, 49, 96.

ЛЬОПИ. ЛЬОПИ РОЗВОДИТЬ [л'óпи розво́дит'], *несхв.* Невправно, недбало білити, підмазувати. *Наши́вдику́ ма́зат' – т'і́ки л'óпи розво́дит'* (143), 98.

ЛЬОЛІК. ЛЬОЛІК БОЛІКА ГАНЯ [л'óл'ік Бо́л'іка ган'а́], *глуз., нов.* Несповна розуму. *У те́бе шо, Л'óл'ік Бо́л'іка ган'а́, шо соба́ку ра́но ви́пустиў, а йак порве́ кого́?* (4), 76.

ЛЬОЛЯ. ЛЬОЛЯ [л'óл'а] ОДНА́, *підсил.* Бідний, неімущий. *При́йшла́ до нас нив'і́стка ў одн'і́й л'óл'і, а ми жé і при́йн'али́* (489), 117.

ЛЬОТЧИКИ. ВИЗИВАТЬ ЛЬОТЧИКІВ [визива́т' л'óч'ик'іў], *жарт., зрід.* Справляти природну потребу. *Шос' в'ін до́ўго визива́ л'óч'ик'іў в ку́шчах – чи ни сам полит'іў кудá?* (91), 175.

ЛЮБОВ. ЛЮБОВ [л'убо́ў] ДО ГРО́БА, *підсил.* Тривалі, міцні сердечні стосунки, вічна любов. *Уже́ й бат'кі́ йі́хн'і зна́йут', шо т'і во́д'ац'а́ шче з пия́того клáсу – л'убо́ў до грóба* (200), 89.

І ВСЯ ЛЮБОВ [і ўс'а л'убо́ў]. 1. *Підсил.* Кінець, край сердечним стосункам. *От Ва́л'к'і́ й ус'а́ л'убо́ў – погра́ўс'а і бро́сиў* (513), 190; 2. *Жарт.* Кінець, край якоїсь роботи. *Оце́ шче валкі́ п'ідгребимó – і ўс'а л'убо́ў* (280), 491.

ЛЮБОВ, ЯК ДРІШНЯ [л'убо́ў, йаг дрі́шн'а,] – НАПАДЕ І ПЕРЕСТА́НЕ, *ірон.* Жартівлива сентенція про першу, зокрема підліткову захопленість. *Ой, л'убо́ў, йаг дрі́шн'а, – нападе́ і периста́не. То в'ін сна́чала за не́йу б'і́гаў, той Ї́гор', а тоді́ дру́гу найшо́ў* (492), 363, 380.

ЛЮДИ. БЕЗ ЛЮДЕ́Й [б'із л'уде́й]. Насамоті; без свідків; приховано, потаємно. *Б'із л'уде́й – хоч го́лий ходи́, а на л'уд'ах – н'і* (79), 34.

НЕ КОЛО́ТЬ ЛЮДЕ́Й, А ЖИВІ́Х ПУСКА́ТЬ [ни коло́т' л'уде́й, ... пуска́т'], *ірон.* Жартівлива відповідь на запитання «коли?», для уникнення конкретної відповіді. *«Коли? Коли?» – ни коли́ л'уде́й, а живі́х пуска́й!»* (76), 63.

З ЛЮДЕ́Й ВИХОДИ́ТЬ, *несхв., заст.* Міняти звичайне життєве оточення. *У лю́дах був, то не знав ти́ї лю́льки, а з лю́дей ви́йшов – посо́бачивсь: став лю́лку намина́ти* (СГр – Харьк. г).

ЛЮ́ДИ ПРО́СТІ ЛЮ́БЛЯТЬ ГРО́ШІ Й ХАРЧІ́ ХАРО́ШІ [л'у́ди про́ст'і л'у́бл'ат' гро́ш'і́ й харч'і́ харо́ш'і], *ірон.* Про задовільні умови, помірні вимоги. *То ви*

там, город'ани, до витребен'ок привікли, а л'уди прост'і л'убл'ат' грощ'і й харч'і харош'і (18), 226, 307.

НІ ЛЮД'ЯМ, НІ СОБІ [н'і л'уд'ам, н'і соб'і]. 1. Підсил. Нікому. Хай л'уч'е пропаде – н'і л'уд'ам, н'і соб'і (496), 32; 2. Несхв. Ніякий, невиразний. П'єрший иче буу трόхи похόжий на мужика, а цей – н'і л'уд'ам, н'і соб'і (17); На свойому ніколи ни настόйит' – н'і соб'і, н'і л'уд'ам (496), 167.

ПРИ ЛЮД'ЯХ [при л'уд'ах]. При сторонніх свідках; при всіх; за присутності багатьох. При л'уд'ах вона тїха й сумірна, а так – чорт із рогами (118), 84.

У ЛЮД'ЯХ БУТИ, заст. Жити між своїми, простими, звичайними людьми. У людях був, то не знав тїї люльки, а з людей виїшов – пособачивсь: став люльку наминати (СГр – Харьк. г).

ЛЮДИНА. ЖЕЛІЗНА ЛЮДІНА [жил'ізна л'удіна], підсил. Людина незламна, непохитна, жорстка. То брехн'і, шо комун'істи булі жил'ізн'і л'уди, х'іба шо у віпц'і (173); Жил'ізна л'удіна н'ічого ни бойіц'а (213), 142.

ЛЮДИНА, ШО НА СПИНІ ЩЕТІНА [л'удіна, шо на спин'і шчитіна], знев. Кепська, капосна людина («свиня»). Так це та л'удіна, шо на спин'і шчитіна, а ти думайиш, шо хароший (106), 500.

ЛЮДИНОЮ НЕ ЩИТАТЬ [л'удіною ни шчетат'], несхв. Принижувати, ганьбити. Чогό ти з нїми вόдис'а, вони тебе л'удіною ни ичетайут' (134), 48.

ЛЮЛЬКА. ОДНЄ В ЛЮЛЬЦІ, ДРҀГЕ НА ДҀМЦІ [однє ў л'ўл'ц'і, дрҀге на думц'і], жарт. Про часте народжування дітей. Сус'ідка, слава Бόгу, рόде йїх – однє ў л'ўл'ц'і, дрҀге на думц'і (494), 106.

ЛЯГАТЬ. ПОКОТОМ ЛЯГАТЬ [л'агат']. 1. Укладатися на землі (підлозі) поряд, підряд. Пόкотом л'ягали, бо ни було де (510), 281; 2. Підсил. Реакція на смішне, комічне. Йак Райк'іна дивілис'а, так пόкотом л'агали (53), 505.

ЛЯГТІ СПАТЬ, А ЗАБУТЬ УСТАТЬ [л'агті спат', а забуд' устат'], ірон. Про сонька, неробу, ледаря. В'ін би й хот'їу робит' зутрā, так л'ажи спāt', а забуде ўстат' (143), 80, 218.

ЛЯД. ЯКОГО ЛЯДА [йакόго л'ада], лай. Для чого, навіщо. Йакόго л'ада йа сєред нόч'і кудас' п'іду? (251); Йāкого л'ада прийшобу – йа ж тебе вигнала? (145), 16, 189.

ЛЯДА. ЛЯДОЮ [л'адою] ПРИБІТИЙ, знев. Дурень, телепень, несповна розуму. Кудā йому жинихац'а – в'ін же л'адою прибітий – дурāk (302), 91.

ЛЯЖКА. ПО ЛЯЖКАХ [л'ажках] ТЕЧЄ, підсил. Ознака переляку, страху. По посāц'і: нόч':у йак іду, так аж по л'ажках течє – так бойус'а (189), 51.

ЛЯЖКИ, ЯК [л'ажки, йак] У ПАЛАЖКИ, жарт. Про жінку з пишними стегами. Л'ажки, йак у Палāжки – ус'ім хлопц'ам наравиц'а (199), 498.

ЛЯЛЕЧКА. ЛЯЛЕЧКА [л'аличка] – КРАЛЕЧКА. 1. Пестл. Маленька симпатична дитина. Йак од'їнут' у новен'кий камб'ізон – ну то прόсто л'аличка–крāличка наша (501), 23; 2. Ірон. Пещена, вередлива дівчина. Такā ўже л'аличка–крāличка, шо ниспростā й п'ід'їтити до нєйї (46), 499.

НІ ЛЯЛЕЧКИ [н'і л'алички], підсил. Нікого; безлюддя. На улиц'і – н'і л'алички, у таку жару ўс'і од'ихайут' (95), 32.

ЛЯЛЬКА/ЛЯЛЯ. ЗРОБИТЬ (ЗАСТРУГАТЬ) ЛЯЛЬКУ [зробіт' (застругат') л'ал'ку], *ірон.* Зачати й народити дитину. *Дід м'ій ус'у воїну пройшоў, додому вирнуўс'а, шче й ж'інц'і зробіў л'ал'ку* (456); *Ожиніўс'а дід із різниц'ойу год'іу у трііц'ат', шче й застругаў л'ал'ку* (4), 22, 181.

ЛЯЛЮ ПІЙМАТЬ [л'ал'у п'іймат'], *жарт.* 1. Завагітніти (про жінку). *Б'ігала по дискотеках, поки л'ал'у п'іймала* (114), 270; 2. Народити дитину. *Ужé й немолод'і, а л'ал'у лоўкén'ку п'іймали* (178), 92.

РОБИТЬ ЛЯЛЮ [робіт' л'ал'у]. 1. Запліднювати, робити жінку вагітною. *Зробіў, параз'іт, л'ал'у малол'ётк'і* (508), 110; 2. Займатися сексом. *Отó шче й у п'існ'і сп'івáйіц'а, шо, Гáл'у, дава́й зрóbим л'ал'у – так про шо, ви думáйте?* (502), 114.

ЛЯПАНЕЦЬ. КОРÓВ'ЯЧИЙ ЛЯПАНЕЦЬ [корóвйачий л'апанéц']. Коров'ячий екскремент (здеб. свіжий). *Такі ўступіў у корóвйачий л'апанéц' – тепér міти на́да, а ў стипу воді німа́* (95), 50.

ЛЯПАНЦІВ ДАВАТЬ [л'апанц'іў давát'], *жарт.* Фізично карати легким биттям. *Йак ужé зóўс'ім ни слухалис'а, приходилос'а л'апанц'іў давát'* (77), 186.

ЛЯПАНЦІВ ХВАТАТЬ [л'апанц'іў хватát'], *жарт.* Піддаватися легкому фізичному покаранню. *Та хто ж малим л'апанц'іў не хватáў?* (115), 96.

ЛЯПАНЦЯ ДАТЬ [л'апанц'я дат']. Легко ударити рукою. *Ни будеш слухац'а – л'апанц'я дам* (101), 60, 171.

ЛЯСУН. ЛЯСУНА ДАТЬ [л'асунá дат'] – *Тс, що ЛЯПАНЦЯ ДАТЬ.* *Йак зарóбе, так і л'асунá дам, а б'іл'ше ласкойу мóжна доби́ц'а* (187); *Далá л'асунá – почáў пла́кат'* (59), СКв, 67.

ЛЯХА. ЛЯХИ (ЛЯЖКИ) РОЗКИДАТЬ [л'áхи (л'áжки) розкидát'], *несхв.* 1. Розсідатися, займати багато місця. *Посун'с'а – л'áхи розкидала на ўс'у лаўку* (62), 82; 2. Бути готовою, виявляти хіть до статевих стосунків (про жінку). *То така́ пйáніц'а, так шче і л'áхи розкидát' готóва пéред кáждим* (91), 187.

ЛЯХИ (ЛЯЖКИ) РОЗКОХУВАТЬ [л'áхи (л'áжки) розкохувát'], *несхв.* Неробствувати, ніжитися. *Щоб так'і л'áхи розкохát', на́да, щоб хтос' багáтий содержа́ў, а так не прожеве́* (116), 49.

— М —

МАВПА. ПОРВАТИ, ЯК МА́ВПА [йак маўпа] ГАЗÉТУ, *підсил.* Легко упоратися, розправитися, подужати. *Перекопáйу мижу́ – порву́, йак маўпа газéту* (187), 91.

У МА́ВПУ ГРАТЬСЯ [гра́ц'а], *несхв.* Прикидатися, удавати. *Вона́ т'агла́ на соб'і хаз'áйство, а в'ін у маўпу граўс'а, йак бол'ні́й* (199), 503.

МАЗАТИ. ЯК [йак] ПОМА́ЖЕШ, ТАК І ПОЇДЕШ [пойідиш], *ірон.* Успіх чи невдача залежить від уміння «задобрити» когось. *Ірка зарáн'і, відно, договорілас'а з Лáркоїу, щоб йі́йі оста́вили буза́лтиром, шче й одвизла́ йі́й шос' – йак помáжиши, так і пойідиши* (492), 363, у б. пп.

МАЗИНЕЦЬ. МАЗІНЦЬОМ НЕ КИВНУТЬ [мазі́нц'ом ни ки́нну́т'], *несхв.* 1. Не брати й найменшої участі; утримуватися від певних дій. *І мазі́нц'ом ни ки́нну́, шоб менé зашчиті́т' (109), 4; 2. Неробствувати, ледарювати. У т'ін'ку проле́жала ц'і́ле л'і́то і мазі́н'ц'ом ни ки́нну́ла (509), 253.*

МАЗКА. МАЗКОЮ УМИВАТЬСЯ [ма́зко́у ўмива́ц':а], *заст.* Заливатися кров'ю від побиття, поранення. *Ма́зко́у ўмива́йе́ц':а, а рука́ми ўсе ма́ха (123), 11.*

МАЗНИЦЯ. ЯК МАЗНІЦЯ [йак мазні́ц'а], *жарт.* Брудний. *Од ко́нба́йна прійі́де – йак мазні́ц'а гр'азі́н'у́чий (167), 40.*

МАЗЬ. НА МАЗІ́ [на маз'і́], *схв.* Усе гаразд; усе передбачено, забезпечено, налагоджено. *Усе́ ў йо́го на маз'і́ – подба́ў, загото́виў на з'і́му (296), 87.*

МАЙ. НАБИРАТЬСЯ, ЯК [набира́ц':а, йак] МАЙ ГРУШ, підсил., *несхв.* Перепиватися спиртним. *Лшо́ў на сва́йбу л'уді́на йак л'уді́на, а там набра́ўс'а, йак май груш (79), у б. пп.*

ЯК У МАІ́Ю [йак у май'у́] ГРУШ, *ірон.* Мало, недостатньо, зовсім немає. *Ага́, у ме́не курча́т, йак у май'у́ груш – ус'і́ пови́здохали ч'ос' (45), 104, 253.*

МАК. ХОТЬ МАК СІ́Й [хот' ... с'і́й], *ірон.* Про брудне тіло чи його частини. *На голо́в'і́ – хоч мак с'і́й – так зани́ха́йўс'а (167), 52, 204.*

МАК У ГОЛОВІ́ [голо́в'і́], *несхв.* Дурень, телепень, тупак. *Куда́ йо́му́ жини́ц':а – шче мак у голо́в'і́ (95), 217 у б.пп.*

У МА́КУ НЕ ДОСИДІ́ТИ [... досид'і́ти], *знев.* Бути недоумком, дебілом. *См'і́їт'е́с'а над йі́м, а йо́го б пожа́л'і́ти тре́ба, бо ў ма́ку ни досид'і́ў (230), 507.*

СПАТЬ, ЯК П'І́СЛЯ [спат', йак п'і́сл'а] МА́КУ, підсил. Міцно спати. *Х'і́ба йо́го́ розбу́диши б'і́з пу́шки – спит', йак п'і́сл'а ма́ку (220), СЮр, 89.*

МАКАР. МАКА́Р НЕ ВА́РЕ, *глуз.* Дурень, телепень. *Шо́ з йо́го ў́з'ат', йак мака́р не ва́ре? (319); Не ва́ре мака́р, а жини́ц':а хо́че (84), 12, 162.*

НА БІ́ДНОГО МАКА́РА ВСІ́ ЩЕ́ПКИ ЛЕ́ТЯ́ТЬ [б'і́дного ... ўс'і́ шче́пки лит'а́т'] *ірон.* Кому́сь нещастить, неталанить. *Усе́ мало́ўу на ме́не звирта́ли – на б'і́дного Мака́ра ўс'і́ шче́пки лит'і́ли (190), 506.*

МАКІ́ВКА. ЯК МА́КІ́ВКА ПРИ ДОРО́ЗІ [йак ма́к'і́ўка при доро́зі], *несхв.* Нещасний, беззахисний, упосліджений. *Та он д'і́ўчина, йак ма́к'і́ўка при доро́зі, бо сирота́ (519), 111, 453.*

МАКІ́ТРА. МАКІ́ТРА З ТРЕ́БУХО́Ю [мак'і́тра з трибухо́йу], *ірон.* Дурень, неумійко. *Мак'і́тра з трибухо́у, хто́ ж так ко́се – ти́ ж ко́су по́рвеи́ (510), 78.*

ЛІ́СА МАКІ́ТРА [мак'і́тра], *жарт.* Лисун, лиско; лиса голова. *А ти, лі́са мак'і́тра, моу́чи, ти́ ж у пар'і́кма́х'і́рс'ку ни хо́диши?! (26), 252.*

ХІ́ТРА МАКІ́ТРА [мак'і́тра], *жарт.* Хитрун, лукавець. *Хі́тра мак'і́тра – сам у ту́ нор'у́ ру́ку сун' (327), 358.*

ВИКИ́ДАТЬ З МАКІ́ТРИ [викида́т' з мак'і́три], *ірон.* Забувати. *Зна́йу, шо́ куди́с' покла́ў, а ві́кину́ў з мак'і́три зо́ўс'і́м (504), 102.*

ПО МАКІ́ТРИ ДАВА́ТЬ [по мак'і́тр'і́ дава́т'], *жарт.* Бити по голові. *Ос' да́м по мак'і́тр'і́, і, ма́т', за́звині́т' (504), 104.*

МАКСИ́М. НЕ БЕРЕ́ МАКСИ́М ЦІ́ЦЬКУ [ці́ц'ку], *ірон.* Щось не виходить, іде не за планом. *Шо́, гарбуза́ получи́ли? Не бере́ Макси́м ці́ц'ку?! (191), 93.*

МАКУХА. МАКУ́ХА В ГОЛОВІ́ [голов'і́], *знев.* Дурень, телепень, недоумок. *Маку́ха шче ў голов'і́, а жині́ц'а ў́же прикида́* (252), 3, 95.

ЦВІСТІ́, ЯК МАКУ́ХА ПІД ЛАВКО́Ю [цв'істі́, йак ... п'ід лаўко́йу], *ірон.* Про нездоров'я, кепське самопочуття. *Цв'іту́, йак маку́ха п'ід лаўко́йу – ско́ро зо́ўс'ім оцв'іту́* (318), 39.

МАКУ́ШКА. ОД МАКУ́ШКИ ДО ХВОСТА́, *підсил.* Увесь, повністю, цілком. *Нам в'ін зв'існий од маку́шки до хвоста́ – зна́йім ус'ого́* (504), 84.

МАЛИНА. ВІДНО, ШО МАЛІ́НУ РВА́ЛА КИЛІ́НА, *ірон.* Про неохайну, неакуратну людину, здебільшого жінку (дівчину). *Ві́дно, шо мали́ну рва́ла Кили́на – так і ти, мат', к'і́сто м'і́сила?* (315), 518.

МАЛОЛЕ́ТКА. МАЛОЛЕ́ТКА З СОВХО́ЗУ «П'ЯТИ́ЛЕ́ТКА» [малол'ётка с:оўхо́зу «Пйат'і́л'ётка»], *глуз.* Недоросток, слабак. *Малол'ётка ти с:оўхо́зу «Пйат'і́л'ётка», а с'і́кайіс'а боро́ц'а з ў́зрослими* (512), 101.

МА́МА. МА́МА Б ЙОГО́ ЛЮБИ́ЛА [... л'убі́ла], *ірон.* Натяк на лайку. *Ма́ма б його́ л'убі́ла – так уда́риў молотко́м по па́л'ц'і* (511), 20.

МА́МА–ЗЛПІ́Й–СНІ́ЖКУ [–зл'і́пі–сн'і́жку], *глуз.* Ледар, неумійко (здеб. недорослий). *Та шо в'ін там мо́жси зробі́т' – то ж ма́ма–зл'і́пі–сн'і́жку* (328), 3.

МА́МА, НЕ ГОРІ́ЮЙ [... гор'у́й], *підсил., нов.* Про високий ступінь інтенсивності дії, ознаки. *Погу́л'али так, шо ма́ма, ни гор'у́й* (315), 141.

ДО БІ́СОВОЇ́ [б'ісово́й] МА́МИ (МА́ТЕРІ́ [ма́тир'і́]), *підсил.* Дуже багато. *Кавун'і́ў то́йгод бу́ло до б'ісово́й ма́ми* (143), 95.

МАМА́Й. МАМА́Й ПРОЙШО́В, *ірон.* Безлад, розгардіяш, спустошення. *На горóд'і́ н'і́сла д'і́твори́ – Мама́й пройшо́ў* (514), 145.

МА́МКА. ХІБА́ [х'іба́] МА́МКА ВИНУВА́ТА, ШО ДИТІ́НА ДУРНУВА́ТА, *жарт.* Батьки не винні в учинках дітей. *Ма́ти ў не́йі харо́ша ж'і́нка, а вона́ ў ко́го ўдала́с'а, хто його́ зна? х'іба́ ма́мка винувáта, шо дити́нка дурнува́та?!* (492), 52.

МА́МКА РОДИ́ЛА СТО́ЯЧИ [... сто́йачи], *ірон.* Про дурня, телепня, недоумка. *Шо з ним бала́кат', йак його́ ма́мка сто́йачи роди́ла – воно́ й уда́рило́с'а голо́ўко́йу* (204), 167, 522.

МАМО́Н. МАМО́Н НАБИВА́ТИ (НАПИ́ХАТИ), *глуз.* Пожадливо, надміру їсти. *Сп'і́ші́т' мамóн наби́ти, йак на́че його́ з:астóлу ві́кинут'* (536), 176.

МАМО́Н ТРАНБУВА́ТЬ [... транбува́т'], *глуз.* Жадібно й багато їсти. *У те́бе т'і́ки й ду́мки, шо́б дес' ві́пит' і мамóн наби́т'* (492), 170, 182.

МАМОНТ. МА́МОНТА (ВО́ВКА́, БЕГЕМО́ТА, СЛОНА́) Б З'І́В [... зйі́ў], *підсил.* Про сильне відчуття голоду. *Приб'і́г та́кий голо́дний, шо, ка́жшц'а, ма́монта б зйі́ў* (129), 168, 445.

МАНАСТІ́РЬ. МАНАСТІ́РЬ ЖЕ́НСЬКИЙ [манасти́р' же́нс'кий], *жарт.* Сім'я, бригада, ланка, що складається з осіб жіночої статі. *Повезло́ чолов'і́ков'і́ – настанові́ли бригад'і́ром у пташи́рн'у, а там же́ монасти́р' же́нс'кий* (192); *Попа́ў йа ў же́нс'кий монасти́р' – галд'а́т' увес' ден'* (208), 21, у б. пп.

МАНА́ТКИ. МАНА́ТКИ СОБИРА́ТИ, *зруб.* Вибиратися, виїздити, покидати. *Мана́тки собира́й свої́ й ума́туй оц'у́да, шо́б йа те́бе і ни ба́чила* (3); *Собира́й мана́тки – і шо́б йа те́бе ни ба́чила* (143), 89, у в. пп.

МАНДА. ЧЕРЕЗ ТРИ МАНДІ КОЛІНО [кол'іно], вульг. Дуже далеко рідня. *Та вони нам пушиті ни родич'і, так – чериз три манді кол'іно* (456), 168.

МАНДРАЖ. МАНДРАЖ БЕРЕ, *жарт.* Страх, побоювання, хвилювання. *Йак до начал'ника йду, так і мандраж берé* (209), 114.

МАНКА. МАНКА З НЕБА <ПАДА>, *жарт.* Дармівщина. *Нам мánка з неба ни пада – на́да ўсе заробíт'* (107), 186.

МАНЬКА. МАНЬКА З ПЕРЕЇЗДУ [Мán'ка з перейі́зду], *ірон.* 1. Неохайна, неакуратна, вайлувата людина (*перев.* жінка). *Пойавíлас' на ўлиц'і, од'áгну́та, йак Мán'ка з перейі́зду* (189), 114; 2. Дурнувата, пришелепкувата людина (*перев.* жінка). *Ти ййй, шо два́жди два – ч'іті́р'і, а вона́ діві́ц'і:а, йак Мán'ка з перейі́зду* (85), 236.

НАГРУЖАТЬСЯ, ЯК МАНЬКА КОМБІКО́РМУ [нагружа́ц':а, йак Мán'ка комб'іко́рму], *підсил.* 1. Нести важке; нести кілька речей. *На а́ўто́бус нису́ сýмок пíят', на́груз'ўс', йак Мán'ка комб'іко́рму* (187), 5; 2. Напиватися п'яним. *У го́род'і на́грузі́ўс'а, йак Мán'ка комб'іко́рму – вон'а́, хитáйці́:а* (519), 145.

СВАТАТЬ МАНЬКУ [св́атат' Мán'ку], *несхв.* Верзти дурниці, варнякати. *Прос'ў тебе́, йак ві́пййш, ни св́атай Мán'ку, бо од л'удей сті́дно* (237), 104.

МАРА. МАРА́ (МАНІЯ) СВИ́ТОВА́ [(ман'і́йа) св'і́това́], *знев.* Відразлива (зовнішністю, поведінкою) людина. *Прийшо́ў с фудбо́ла – ма́ра св'і́това́ – йак і одмі́т'* (535), 271.

ЯК [йак] МАРА́ (МАРІ́ЮКА [МАР'У́КА]), *несхв.* Брудний, неохайний. *Од копні́тил'а прихо́дила додо́му, йак ма́ра – і вага́ні води́ ни помага́ли* (107), 95.

МАРАХВЕТ. НАВО́ДИТИ МАРАХВЕТ. 1. Прибирати, чистити, прикрашати. *На́да нависті́ марахве́т у ко́мнат'і, бо го́ст'і ско́ро* (115), 106; 2. Займатися макіяжем. *Прийшла́ з робо́ти, навела́ марахве́т і гу́л'ам' п'іду́* (91), 80.

МАРГАРИН. МАРГА́РИН У ГОЛОВІ ЗАЦВІ́В [голов'і зацв'і́ў], *ірон.* Про дурня, телепня. *Йак марга́рин у голо́в'і за́цв'і́ў даўно́, так кудá ж:ини́ц'і:а* (162), 48.

<ОДІН (САМІЙ)> МАРГА́РИН У ГОЛОВІ [... голов'і́], *ірон.* Несерйозна, легковажна людина. *Ще оді́н марга́рин у голо́в'і, а до д'і́ўча́т у́же про́бу́йи ході́т'* (107), 515.

МАРИНА. МАРІ́НА ЗАМА́ЗАНА, *несхв., зрід.* Брудна, неохайна жінка (дівчина). *Сама́ – Ма́ріна зама́зана – шче й д'і́тей ни ўмива́* (315), 272.

МАРМИЗА. МАРМІ́ЗУ ОБМО́ЧУВАТИ, *жарт.* Злегка умиватися. *Мармі́зу хоч обмочи́, бо не годі́ц'і:а ході́ти ни́ўмівани́м* (237), 151.

МАРТИН. МАРТІ́Н З БАЛАБА́ЙКОЮ [балаба́йкойу], *несхв.* 1. Непрохана, небажана людина. *Йаві́ўс'а Марті́н з балаба́йкойу – хто жада́?* (112), 516; 2. Дивак, тухтій, незграба. *Прийшо́ў на коло́дкі Марті́н з балаба́йкойу – ра́дуйтис' (67), 517.*

НАЇСТИСЯ, ЯК [найі́стис'а, йак] МАРТІ́Н МІ́ЛА, *ірон.* З'їсти надто багато, наїстися досхочу. *Найі́ўс'а в об'і́д боричу́, йак Марті́н мі́ла – на два дні́ хва́те* (500), 70.

МАРУСЯ. ДО МАРУ́СИ НА ПОДУ́СИ [до Мару́с'і на поду́с'і], *жарт.* Спати, відпочивати. *Ну, ў́же поку́рили, погово́рили – пора́ до Мару́с'і на поду́с'і, бо за́ўтра ж ра́но на робо́ту* (91), 106.

СТИЦЬ, МОЯ МАРУ́СЯ [стиц', мойа́ Мару́с'а], *підсил.* Виявлення здивування, незгоди, несприйняття. *Жда́ли-ви́гляда́ли – ни́ма, а то́д'і – сти́ць, мо́йа Мару́с'а – по́йау́л'а́йи́ц'а з:а дру́го́го угла́* (164), 52, 204.

МАРЮКА. ЯК МАРЮКА [йак мар'у́ка], *ірон.* Надзвичайно брудний. *З по́л'а при́йде – йак мар'у́ка, т'і́ки зу́би бли́ща́т'* (238); *Прихо́де шо́хвир до́дому ў ко́сови́ц'у – йак мар'у́ка* (522), 254.

МАСА. НА МАСУ ДАВІТИ, *жарт.* Спати міцно, довго. *То та́кий лобур'а́ка, шо т'і́ки на ма́су й да́ве ц'і́лий ден'* (45), 521.

МАСЛАК. МАСЛА́К ДЛЯ [дл'а] **СОБА́К**, *ірон.* Худа людина. *То не Ма́рфа, то ма́слак дл'а соба́к* (95), 45.

МАСЛИНА. ІТИ (ІХАТЬ [йіхат'...]) **ЗА МАСЛІ́НУ**, *евф.* Помирати, бути похованим (кладовище – за деревами маслини). *Іти́ за ма́слину по́ра, бо ўс'і одногóдки ў́же там да́ўно од:иха́йут'* (95), 520.

МАСЛЮ. ПШЛІА́ [п'ішл'а...] **ПО МА́СЛО**, **Й У ПЕЧІ́** [п'іч'і] **ПОГА́СЛЮ**, *ірон.* Про людину, звиклу гаятися, баритися. *Ото́ й ма́ти ва́ша в'і́длучи́лас'а на ми́ну́ту – п'ішл'а по ма́сло, й у п'іч'і пога́сло* (74), 524.

ОДНІ́М МА́СЛОМ МА́ЩЕНІ́ [ма́шчин'і], *підсил.* Однакові, схожі. *Ус'і му́жикі́ одні́м ма́слом ма́шчин'і – по́дл'і* (113), 182.

ЯК [йак] **МА́СЛОМ НА СКІ́БКУ**, *схв.* Легко, приємно. *Йому́ та похва́ла – йак ма́слом на скі́бку* (525), 16.

ЯК МА́СЛОМ НА ХЛІ́БІНУ [йак... хл'і́біну], *підсил.* Легко, просто, невимушено. *Ти бре́шиши, йак ма́слом на хл'і́біну про́сто* (523), 59.

МАСТЕР. МА́СТЕР-ЛАМА́СТЕР, *ірон.* Неумійко, нетямко. *У тра́ктор'і шо́с' одне́ ни робі́ло, а тупе́р вобиче́ ни заво́диц'а, бо ма́стир-лама́стир походи́ў* (494); *Цей ма́стир-лама́стир так часі́ почини́ў, шо й запча́ст'і оста́лис'а* (103), 526.

МАСТЬ. МАСТЬ [маст'] (**КА́РТА**) **ЙДЕ**, *схв.* 1. Таланить у картах. *Йак ни зда́сиш, а йому́ маст' і́де – виграва́* (527), 10; 2. Таланити, щастити в житті. *Йак маст' п'і́де, так і ў хаз'а́йств'і ла́д бу́де, й жи́ни́х бага́тий по́паде́ц'а* (1), 272.

БІ́ЛА МАСТЬ [б'і́ла маст'], *ірон.* Незвичайні, привілейовані люди. *У канто́р'і – то б'і́ла маст', а ми, р'адов'і – то с'і́р'акі́* (133), 23, 126.

МАТ. МАТ НА МА́ТІ [ма́т'і], *несхв.* Часте вживання лайливих слів. *Х'і́ба з ним побала́кайи́ш, йак у йо́го мат на ма́т'і?* (206); *Вони́ йак ла́йу́ц'а, так мат на ма́т'і* (316), 15, у в. пп.

МАТ-ПЕРЕМА́Т, *несхв.* Лайка, часте вживання лайливих слів. *На́че ж ж'і́нка, а т'і́ки й чу́йи́ш мат-перема́т* (194), 47.

КРИ́ТИ МА́ТОМ, *несхв.* Грубо, матірно ляятися. *У каца́н'і́у так і дочка́ ба́т'ка мо́же кри́т' ма́том, а ў нас тако́го ні́ко́ли ни бу́ло* (79), 54, 433.

МАТИ/МА́ТИР. НАСРА́ТЬ ТВО́ЙІ МА́ТЕРІ́ [на́сра́т' тво́йї ма́тир'і], *несхв.* Жартівливе вираження незадоволення, несхвалення. *А насиру́ тво́йї ма́тир'і, йак ти оце́ ста́рших ни слуха́йи́ш* (143), 99.

ДО ЧОРТЭ́ННОЇ МА́ТЕРІ́ [до чортэ́н:о́ї ма́тир'і], *підсил.* 1. *Підсил.* Надто багато. *З ібра́лос'а ў то́му кахве́ питу́х'і́у до чортэ́н:о́ї ма́тир'і* (150), 193; 2.

Лайливе відсилення, запевнення, клятьба. *До чортѣн:ойі мѣтир'і! Хвѣте, б'іл'ше й кѣпл'і ў рот ни в'із'мѹ* (529), 139.

ІТІ (ПОСИЛАТИ) К ЯДРЬОНІЙ МАТЕРІ [... к йадр'он'ій мѣтир'і], *згруб.* нов. Прохання, побажання щезнути, зникнути, піти геть. *Йа тебе прос'у – іди ти к йадр'он'ій мѣтир'і й ни порт'м'ін'і вѣздох* (201), 45.

НАСИРАТЬ МАТЕРІ В ОЧІПОК [насира́т' мѣтир'і ў оч'іпок], *глуз.* 1. Робити щось малоюмовірне, важке у виконанні. *Шо, насраў мѣтир'і ў оч'іпок, а казаў, шо перестрибнѣш канѣву?* (274), 103; 2. Шкодити, капостити, завдавати прикросів, неприємностей. *П'ідр'ач:ики й насрали мѣтир'і ў оч'іпок, бо т'іки поїхали, а м'іст завалиўс'а* (543), 114.

ЯК ОДНОЇ МАТЕРІ [йак одної мѣтир'і], *підсил.* Схожі, подібні зовнішньо. *Дружилі, були з двох областѣй, а йак одної мѣтир'і* (124), 127.

ДО БІСОВОЇ МАТЕРІ [до б'ісової мѣтир'і] (МАМИ), *підсил.* Дуже багато. *Кавун'іў тоїгод було' до б'ісової мамі* (91), 62.

ЯК ТІКИ З-ПІД МАТЕРІ [йак т'іки сп'ід мѣтир'і] (МАМИ), *ірон.* Голий, неодягнений. *Виходе ўтром за сараї, обливаїиц':а холодноу водоїу голий, йак т'іки сп'ід мѣтир'і* (359), 82.

<ІТІ (ПОСИЛАТИ)> ДО ТАКОЇ-ТО МАТЕРІ <НА БІЛОМУ КАТЕРІ> [до такої-то мѣтир'і <на б'ілому кѣтир'і>], *жарт.* Далеко, безповоротно. *Осточорт'іў ти – чи ни п'ішоў би до такої-то мѣтир'і на б'ілому кѣтир'і* (533), 112.

ВІСРАНА МАТИ (мѣтир [мѣт'ір]), *згруб.* Надзвичайно схожа на матір (зовнішньо, вдачею). *А ц'а – вісрана мати – і бурчит' б'із д'іла таг жи* (77), 163.

КОШЕЧА (КОТЯЧА [кот'ача]) МАТИ, *жарт.* Жінка (дівчина), яка любить котів. *У тебе й ус'а одѣжа ў ширст'і, кошѣча ти мати* (315), 38.

КУПОВАНА МАТИ, *заст., етн.* Жінка, якій за символічну плату «продають» хвору дитину (щоб обдурити нечисту силу). *Кажут', шо та жѣничина – купована мати – начи нисла болнѹ дитїну додѣму, а сама звертала й од:авала дит'а бат'кам* (7), СГр – Мнж.

МАТИ НЕ ВИНУВАТА, ШО ДИТІНА ДУРНУВАТА, *несхв.* Про невміяка, несумлінця, бевзя. *Н'і до чо́го неприпл'ішиний – мати ж ни винува́та, шо дитїна дурнува́та – тре́ба б і ўчи́ц':а було́* (534), 18.

ЯК [йак] МАТИ В КОРІТІ [кор'іт'і] (но́чвах) КУПА́ЛА, *підсил.* Давно, за дитинства. *Слухїаний буў, йак мати ў кор'іт'і купала* (536), 95.

МАТИ ТЕРЕ́ЗА, *схв., нов.* Добра, щедра людина. *В'ін, йак мати Терѣза – усѣ б л'уд'ам од:аў* (115), 532.

НА ЧОРТѢННУ МАТИР [на чортѣн:у мѣт'ір], *лай.* Для чого. *На чортѣн:у мѣт'ір ти ц'у жил'із'ѣку додѣму прит'ѣ?* (18), 189.

СВІНСЬКА МАТИР [свінс'ка мѣт'ір] (МАТИ). 1. *Жарт., евф.* Свиня, свиня-самиця. *Свінс'ку мѣт'ір в'іт'інѣр л'ічи, а свінс'к'і д'іти крича́т'* (86), 535. 2. *Згруб.* Неохайна жінка (мати). *У свінс'кої мѣтир'і й до́ма свин'у́шник – хо їбї поприбирала* (360), 99.

МАТКА. МА́ТКА ОПУСКАЄТЬСЯ [опускаїиц':а], *згруб.* Про відчуття зляканості, страху. *Йак че́риз пут'а йду, так і ма́тка опускаїиц':а, бо те́мно й боїу́с'* (542), 256.

МАТНЯ. ПОПАДАТЬ У МАТНЮ́ [попада́т' у матн'у́], *ірон.* Опинятися у скруті, складній ситуації. *З ц'їйейу стрóйкоюу попада́ли ў матн'у́ – рост'їіалис', а тут усé подорóжчало* (163), 95.

МАТНЮ́ РОЗВІСЮВАТЬ [матн'у́ розвіс'уват'], *несхв.* Бути неуважним, гавити. *У го́род'і матн'у́ на до́ро́г'і не розв'іс'уй, бо ўраз п'ід маши́ну попада́еш* (77), 51.

МАТНЮ́ РОЗЧЕПІРЮВАТЬ [матн'у́ розчепірюват'], *несхв.* Хотіти, зазіхати, заздрити. *Ва́лка так матн'у́ розчеп'їрила на мо́йї пом'їдо́ри, шо хай їйї грец'* (117), 538.

МАТРОС. У МАТРО́СІВ БЕЗ ВОПРО́СІВ [у матро́с'іў б'із вопро́с'іў], *ірон.* Усе зрозуміло; претензій немає. *Їа до́лг од:а́ла? Тод'і – у матро́с'іў б'із вопро́с'іў* (315), 145.

МАТРЬОШКА. МАТРЬО́ШКА НАМАЗІ́ЮКАНА [матр'о́шка намаз'у́кана], *знев.* Без смаку, епатажно нафарбована й одягнена дівчина (жінка). *Прийшла́ матр'о́шка намаз'у́кана на та́нц'ї, їак попуга́й* (26), 186, 275.

МАТЬ. МА́ТЬ-ПЕРЕМА́ТЬ [ма́т'-перема́т'], *несхв.* Лайка, часте вживання лайливих слів. *Ти, на́че сапо́жник, усé ма́т'-перема́т'* (291); *У конто́р'і на нара́д'і т'їки ї чу́йїш, шо мат'-перема́т'* (318), 27, у в. пп.

МАТЬ [мат'] ЙОГО́ ЗА́ НОГУ́, *лай.* Брутальне вираження невдоволення, досади. *Їак ни визе́, так ни визе́, мат' його́ за́ ногу, за ўтро н'ї одн'їйейї покл'о́жи* (59), 92.

НІ В МАТЬ, НІ В ОТЦЯ́ <, **А В ЗАЛЬО́ТНОГО МОЛОДЦЯ́** > [н'і ў мат', н'і ў оц':а́ <а ў зал'о́тного молоц':а́>], *ірон.* Несхожий на батьків. *Пе́рвий сино́к похо́жий, а дру́гий – н'і ў мат', н'і ў оц':а́* (257), 39.

МАТЮГА́ЛЬНИК. ЗАКРИВА́ТИ МАТЮГА́ЛЬНИКА [мат'уга́л'ника], *зруб.* Закривати рота, замовкати. *Закри́й мат'уга́л'ника, шо́б їа тебе́ ни чу́ў* (202), 192.

МАТЮК. МАТЮКІ́ ГНА́ТЬ [мат'у́кі гнат'], *несхв.* Лаятися, уживати нецензурні слова. *Ўзро́слу л'уді́ну тру́дно ўже́ одучи́т' мат'у́кі гнат'* (7), 73.

МАТЮКІ́ ГНУ́ТЬ [мат'у́кі гнут'], *несхв.* Лаятися, уживати нецензурні слова. *Же́ничина, а мат'у́кі гне́ че́рез сло́во* (118), 34.

МАТЮЧЧЯ. МАТЮ́ЧЧЯ ГНА́ТЬ [мат'у́ч':а гнат'], *несхв.* Лаятися, уживати нецензурні слова. *Уже́ ї шко́льники мат'у́ч':а гнат' при ўзро́слих приви́кли* (108), 33.

МАХ. МАХ НА МАХ, *підсил.* Обмін, часто нерівноцінний, приблизний. *Оце́ часа́ми – мах на мах, так мин'ї́ «Поб'е́да» доста́лас'а, харо́ш михан'ї́зм* (255), 31.

ШО ПРИХО́ДЕ МА́ХОМ, ТЕ <й> ІДЕ ПРА́ХОМ, *несхв.* Сентенція про ненадійність, нетривкість здобутого непевним шляхом. *Їак, розбагат'ї́у на кра́диному? – ни рад'їй, бо шо прихо́де ма́хом, те ї іде пра́хом* (114), 118, 457.

МАЧИ́НА. МАЧІ́НА НАЧЕ́ТВЕРО́, *підсил.* Малий розмір; мало, недостатньо. *Принисла́ ма́ма суха́рик додо́му, розді́лили на ўс'їх, так шо там – мачі́на наче́тви́ро* (123), 70.

ЯК ДВІ [їак дв'ї] МАЧІ́НИ, *підсил.* Однакові, схожі зовнішньо. *І не близн'а́та, а їаг дв'ї мачі́ни – ни розлі́чиш* (33), 541.

МАЧУ́ХА. ДИВІ́ТЬСЯ, **ЯК МА́ЧУХА <НА ЧУЖІ́Х ДІТЕ́Й>** [диві́ц':а, їак ... <д'іте́й>], *несхв.* Зле, недобре дивитися, сприймати. *Шо ко́ліс' пра́ўду в о́ч'ї*

сусп'їи сказаў, так вона і зараз дівчи́:а на мене, йак ма́чуха на чужі́х д'їте́й (90), 113, 363.

МАША/МАШКА. МА́ША-ГУЛЯ́ША [гул'áша], *жарт., нов.* Дитина, що любить надвірні, вуличні ігри. Ці́лий би ден' у хату́ ни заходи́ла – Ма́ша-гуля́ша (94), 539.

МА́ША УСІ́М [ус'ім] НА́ША, *несхв.* Гуляща жінка, дівчина. І скро́мні д'ї́уча́та з:аво́ду прийи́ж' :áли, й так' і Ма́ш'и, шо́ ус'ім на́ш'и (114), 541.

БРА́ТИ МА́ШКУ ЗА ЛЯ́ЖКУ [л'áжку], *підсил.* Діяти рішуче, наполегливо, настирливо. Шо́ ти мо́н'айіс'а з тим ко́лисом, см'і́л'їй – би́рі Ма́шку за л'áжку (331), 94, 113.

МО́ЖНА, ЯК МА́ШКУ ЗА ЛЯ́ШКУ [, йак ... за л'áшку], *ірон., зрід.* Не можна, заборонено. Мо́жна? мо́жна, йак Ма́шку за л'áшку – іди́ дал'и́ш (74), 429.

МАЯТНИК. <МЕЛЬТЕШІ́ТИ,> ЯК МА́ЯТНИК [<мил'тиші́ти,> йак май́атник] <ПЕ́РЕД ГЛАЗА́МИ>, *несхв.* Заважати, обридати присутності. Шо́ мил'тиші́ш, йак май́атник? с'ад' і заспоко́йс'а (494), 95.

МЕД. МЕД (КАНФЕ́ТА) НА ПУ́ПІ (ПУ́ЗІ) ВІ́ЛІ́ЗЕ [... на пуп'і (пү́з'і) ві́л'і́зе], *ірон.* Пересторога ласунам. Хва́те той мед лиза́т', бо на пү́п'і ві́л'і́зе – шо́ тоді́ робі́тимим? (52), 309.

ЯК МЕД, ТАК ЩЕ Й ЛО́ЖКОЮ <ЯК ГІВНО́, ТАК ОПОЛО́НИКОМ> [йак ..., так шче й ло́жкойу <йак г'ї́уно́ ...>], *підсил., ірон.* Про надмірні забаганки. Йе́ мото́ці́кол, а шче хо́чут' і ма́шину – йак мед, так і ло́жкойу (107), 344.

МЕД (МЕДО́К) РОЗЛИВА́ТИ, *ірон.* Підлещуватися, підлабузнюватися, піддобрятися. Хло́пці́ й мед розлива́йут', об'и́шча́йут' золот'і го́ри, по́ки д'ї́учина пов'і́ре, а тоді́ ў́же й надсм'і́ха́йут' :а (419), 347.

ЯК [йак] ТРИ МЕДІ́ РА́ЗОМ, *підсил.* Приємний, смачний. Ж'інка́ так'і́ бо́риш' і ва́ре - йак три ме́ді ра́зом (307), 106.

МА́ЗАТИ МЕ́ДОМ ПО ГУБА́Х, *ірон.* Лестити, говорити приємне. Йак хо́чи шос' ві́просити, ото́ й ма́жи ме́дом по губа́х, по́ки доби́е́ц' :а сво́го (143), 518.

МАСТІ́ТИ МЕ́ДОМ, *ірон.* Підлещуватися, говорити неправду. Йак йо́му́ ну́жно, так масті́тиме ме́дом, бри́хати́ме й вихвал'а́тиме (84), 505.

ДА́ЙТЕ МЕ́ДУ ОТРАВІ́ТЬСЯ [отраві́ц' :а], *ірон.* Репліка – реакція на неправду, брехню. Йа́ сто́йу, а в'ін шос' розка́зує – да́йте ме́ду отраві́ц' :а – ў́ро́д' і́а пра́ду́ ни зна́ю (204), 96.

ПРО́БУВАТЬ [про́буват'] МЕ́ДУ, *евф.* Починати статеве життя. Ні́кого́ с'і́час ни волну́ш, шо́ про́буват' ме́ду мо́жна т'і́ки п'і́сла сва́д'би (107), 88.

МЕДВІ́ДЬ. МЕДВЕ́ДЯ НАПРІ́СЯДКИ НАВЧІ́ТЬ [медве́д'а напри́с'адки на́у́чї́т'], *підсил., ірон.* Про людину вольову, жорстку, владолюбну. То ба́ба така́, шо́ і медве́д'а напри́с'адки на́у́чї́т', не то шо́ йако́гос' пї́яні́чку пере́воспета́т' (153), 4.

МЕДВЕ́ДЯ ГУКА́ТЬ [медве́д'а гукáт'], *ірон., зрід.* Блювати. У субо́ту так на́пи́ус'а, шо́ й медве́д'а гука́у (152), 16.

ЯК МЕДВІ́ДЬ НА ЛІ́САПЕ́ТІ [йак мидв'і́д' на л'і́сапéт'і], *ірон.* Незграбно, потворно. Так і на кон'а́ц' і сиді́т', йак мидв'і́д' на л'і́сапéт'і (61), 277.

МЕЖА. ПЕРЕОРА́ТЬ [периора́т'] МЕЖУ́, *несхв.* Посваритися, розірвати стосунки. *С:ус'ідкой ми йак периорали пїат' год назáд мижу́, так і до с'їх пор ни здорóжаймос'а* (52), 309, 345.

МЕЛАШКА. ЯК [йак] МЕЛА́ШКА, *знев., зрід.* Неохайниця, задрипанка. *Хóде страшна́, йак Мелáшка* (107).

МЕЛЬНИЦЯ. МОЛО́ТЬ МЕЛЬНИЦЬОЮ [молóт' мѐл'ниц'ойу], *знев.* Багато, недоречно, швидко, нерозбірливо говорити. *Ни милі мѐл'ниц'ойу, а то й ни пойму́, шо случі́лос'* (95), 183.

МЕЛЬНИЦЯ ВІТРЯ́НА [мѐл'ниц'а в'ітр'анá], *тех.* Вітряк, вітряний млин. *Йак р'ічки ни бу́ло, так дес' на гор'і в'ітр'ану́ мѐл'ниц'у стрóйали* (114), 13, 126, 183.

МЕМЕЛЬ. МЕМЕЛІВ ДАВА́ТЬ (СІПА́ТЬ, ЛАТА́ТЬ) [дава́т' (сіпат' , латáт')], *згруб.* Бити, лупцювати. *Йак зарóбите, то й мѐмил'їу́ дам* (80); *На́да мѐмел'ї част'іше дава́т' – тод'ї д'ітки слухайу́:а* (79), 27, 73.

НАЛАТА́ТЬ МЕМЕЛІВ [налатáт' мѐмил'їу́], *згруб.* Бити, лупцювати. *Налата́йу мѐмил'їу – так узна́йїш, йак двóйки принóсит'* (202); 184.

МЕНТ. НІ [н'і] НА МЕНТ, *підсил.* 1. Постійно, без перерви. *На току́ н'і на мент робóту не прекра́щáли, дáже нóч'у* (240), 60; 2. Ні найменшою мірою, аніскільки. *Н'і на мент ни задр'імáла – йак жи маши́ну оста́вит'* (27), 157.

МЕНЬКА. БО́ЖА МЕНЬКА [мѐн'ка], *ірон., зрід.* Довірлива, наївна, лагідна людина. *Та вона́ ж – бóжжа мѐн'ка, иїї ж і диті́на одуре́, бо в'іре ўс'ім* (64), 49.

МЕРЗЛИЙ. ЯК [йак] МЕРЗЛЕ ГОРІ́ТЬ [горі́т'], *ірон.* Повільно, неохоче (працювати). *Йак так копа́т', йак мѐрзле горі́т', так і до з'імі́ худáмент ни зал'є́м* (148), 194.

МЕРИН. КРАСІ́ВИЙ, ЯК [йак] МЕРИН СІ́ВИЙ, *ірон.* Некрасивий, потворний. *Йак постар'їу́, так і стау́ красі́вий, йак мѐрин сі́вий* (191), 164.

МЕРТВІЙ. ЯК МЕРТВІЙ БЗДИ́ТЬ [йак...бздит'], *ірон.* Слабко, недостатньо, ніяк. *З кра́на ка́па, йак мѐртвий бзди́т'* (186); *В'ін у́же рóбе, йак мѐртвий бзди́т'* (1), 197, у б. пп.

<ДУРНО́ГО ВЧИ́ТЬ [ўчит']> ШО МЕРТВО́ГО ЛІ́ЧИТЬ [л'і́чит'], *ірон.* Однаково погано, безрезультатно, безнадійно. *Ни бу́де з те́бе то́лку – це, шо мѐртвого л'і́чит', іди́ до тил'áт* (123), 275.

МЕРТВЯК. ЖИВІ́Й МЕРТВЯ́К [миртв'áк], *несхв.* Виснажений, змучений, худий. *Гл'áниши на йóго – живі́ий мертв'áк, такі́й худі́й* (501), 4.

МЕСТИ. І МЕСТІ́, І ЗАГРІ́БАТЬ [...і загр'іба́т'], *підсил.* Устигати багато робити, старатися. *Йа думáла, шо н'ічо́ ни робі́тиме, йак сам оста́ниц'а, так де там – і метé, і загр'іба́!* (243), 213.

МЕТЕЛИК. МЕТЕ́ЛИКИ В ГОЛОВІ́ [голов'і́], *глуз.* Дурень, телепень, недоумок. *Шче йак на ву́лицу ході́ли, так зам'і́тно бу́ло, шо ў голов'і́ метéлики ў йóго* (258), 83.

МЕТЕЛИЦЯ. МЕТЕ́ЛИЦЯ (ВІ́ХОЛА) В ГОЛОВІ́ [метéлиц'а (в'і́хола) ў голов'і́], *глуз.* Дурень, телепень, недоумок. *Шче метéлиц'а ў голов'і́, а ў т'ѐхн'ікум л'ї́зе* (103), 3.

МЕТЕЛЬКА. З МЕТЕ́ЛЬКИ [з мѐтил'ки], *підсил., зрід.* Швидко, раптово. *Буу́ нормáльний, а тут з мѐтил'ки спі́ўс'а* (95).

МЕТР. МЕТІР ДЕСЯТЬ ІЗ ШАПКОЮ [...дес'ат' із шапкою], *глуз.* Людина малого зросту. *В'ін і ў с'омому клас'і шче буў мэтир дес'ат' із шапкою* (106), 58. МЕТІР ДЕСЯТЬ [дес'ат'] У ПРИЖКУ, *глуз.* Людина малого зросту. *В'ін мэтир дес'ат' у прижкѹ, а вонá – мэтр'іў два, дружат'* (194), 519.

МЕТІР З КЕПКОЮ [кепкою], *глуз.* Людина низького зросту. *Йак поста́вили ў шеренгу, а ў його мэтир з кепкою – посл'ідн'ій буў* (361), 27.

ДВА МЕТРА ГЛУПОТІ (ДУРАВІНИ), *ірон.* Висока дурнувата людина. *Шо ти ў його харбошого найшла? шо висо́кий, так то ж два мэтра глупоті* (91), 125, 213.

МІРЯТЬ ОДНІМ МЕТРОМ (МЕТРÓВКОЮ, СА́ЖНЬОМ) [м'ір'ат' ... (митро́ўкою, сáжн'ом)], *схв.* Бути об'єктивним, неупередженим. *М'ір'ат' л'удей на́да одні́м мэ́тром, то́д'і ни бу́де обі́д* (502), 81.

МЕТЬОЛКА. ВИКИДАТЬ МЕТЬОЛКУ [викида́т' мет'олку], *рос.* Викидати цвіт (про кукурудзу). *Кукурудза викида́е мет'олку в і́ўл'і* (9), 16, 23.

МЄЛОЧ. МЄЛОЧ [м'елоч] ПУЗА́ТА, *глуз.* Дрібні, недорідні плоди, істоти. *Ни пе́рсики ўро́дили, а м'елоч пуза́та* (213); *Не гарбузі ві́росли, а м'елоч пуза́та* (23), 3, 63.

МЄЛОЧІ ЖІЗНІ [м'елоч'і жізн'і], *жарт.* Незначні життєві труднощі, дрібні неприємності. *Шо пережива́т', шо мо́рква не з'ійшла – м'елоч'і жізн'і* (213), 6.

МИГ. (В) ОДИН МИГ, підсил. Швидко, миттю. *Та йа то́б'і с'іча́с – оди́н миг – мо́лока́ на́л'у́* (59); *В один миг з'ібра́лис'а* (74), 74, 129.

МИКИТА. МИКІТА – ЖО́ПА (СРА́КА) БІ́ТА, *ірон.* Дитина, покарана за бешкет, непослух. *Іди́ с'іда́й у́же за ст'іл, Мики́та – жо́па бі́та, та да́л'і шо́б слѹ́хаў* (170), 81, 390.

МИКОЛИ. НА МИКО́ЛИ ТА Й НІКО́ЛИ [н'іко́ли], *ірон.* У примарному майбутньому, невідомо коли; ніколи. *Ага́, жди, перика́зуваў, шо ве́рницѹ'а на Мико́ли та й н'іко́ли* (3), 134, у б. пп.

МИЛО. БЕЗ МІЛА БРИТЬ [брит'], *ірон.* Лаяти, шпетити. *На йа́зік така́, шо хоч ко́го б'із міла побри́йе* (134), 6, 36.

ЯК МІЛА ЗДІСТИ [йак ... зд'істи], *ірон.* Замовкнути, мовчати. *То на збо́рах ус'іда́ крича́ла, а с'бон'і сиди́т', йак міла зд'іла* (114), 56, 112.

БЕЗ МІЛА В СРА́КУ ЛІ́ЗТИ [л'і́зти], *згруб.* Про підлабузника, облесника. *Шоб уз'а́лі сикритар'ом, вонá гото́ва б'із міла ў сра́ку л'і́зти голо́в'і* (4), 84.

БЕЗ МІЛА В ЖО́ПУ ЛІ́ЗТИ [л'і́зти], *згруб.* Підлещуватися, принижуватися. *Шоб кладо́ушчи́ц'о́ўу на́зна́чили, гото́ва голо́в'і б'із міла в жо́пу л'і́зти* (84), 30.

БЕЗ МІЛА В ЖО́ПУ ВСКА́КУВА́ТЬ [... ўска́куват'], *згруб.* Підлабузнюватися, підлещуватися. *Йак йу́му шос' од голо́ві на́да – в'ін б'із міла ў жо́пу ўска́куйи* (514), 162, у б. пп.

ХАЗЯ́ЙСТВЕНЕ [хаз'айствене] МІ́ЛО, *спец.* Господарче мило. *Хаз'айствене міло купи́ла, так вонó харашо́ ст'іра́* (3), 143, 417.

МИНТУС(И). МИНТУСАМИ ГОДУВА́ТИ, *несхв.* Розпещувати, маніжити, панькати. *Йак приви́кне, шо його́ минтуса́ми годѹ́йут', так і розба́луйцѹ'а зма́лку* (74), 153.

МИНУТА. БЕЗ П'ЯТИ́ [п'яті́] МИНУ́Т, підсил. Невдовзі, незабаром. *Лі́том інст'іту́т у́же зако́нче – биз п'яті́ мину́т огроно́м* (213), 9.

МИНУ́Т ШІСТСО́Т ДРИМА́ТЬ [...ш'іс:о́т др'іма́т'], підсил. Тривалий час відпочивати, спати. *Йа́к убо́рошна зако́нчиц'а, так пе́рв'і су́тки др'іма́тиму мину́т по ш'іс:о́т* (82), 154.

ОДНА́ МИНУ́ТА, підсил. Зараз, дуже швидко, незабаром. *С'іча́с, одна́ мину́та – і йа́ освобожу́с'* (156), 243.

МИНУ́ТА ЧАС БЕРЕЖЕ́, схв. Про потребу цінувати час. *Ду́май ус'ігда́, шо мину́та час береже́ – і ўсе ўсп'іва́тимеш* (149), 61, 179.

МИНУ́ТА В МИНУ́ТУ, підсил. Точно, пунктуально. *Дире́ктор у ка́б'ін'е́т'і мину́та ў мину́ту, йа́к часі́* (125), 204.

В <ОДНУ́> МИНУ́ТУ, підсил. Швидко, миттю. *У мину́ту в'ітир крі́шу з і́рваў* (25), 39, у б. пп.

ЗА <ОДНУ́> МИНУ́ТУ, підсил. За короткий час, дуже скоро. *За одну́ мину́ту ўпра́ўл'ус'а, ос' побáчите* (12), 20, у б. пп.

НІ [н'і] НА <ОДНУ́> МИНУ́ТУ, підсил. Постійно, безперервно. *Од:иті́ни ни отхо́д'у н'і на мину́ту* (199), 95.

МИСКА. МИСКИ-ПОЛУ́МИСКИ, жарт. Традиційно жіноча виробничо-побутова сфера. *Йа́ зав'іду́йу миска́ми-полу́миска́ми, а мужи́к хай у гара́ж'і па́риш'а* (515), 195.

ЗНЕХОЧУ́ З'ІСТИ [зйі́сти] ТРИ МІ́СКИ БОРЩУ́ [боршчу́], ірон. Про удавану скромність, приховану жадібність. *Каза́ў, шо чужо́го ни хо́чи, а прихвати́ў мого́ горо́ду квад́ра́т'іў п'ят' – знихочу́ зйі́ три мі́ски борщю́ – ота́к-от* (317), 50.

УМНИЙ ІЗ МІ́СКИ <НАМИНА́ТИ>, ірон. Годен лише їсти. *У́мний ду́же з мі́ски, а хто ў мі́ску дба́тиме?* (249), 154.

ДО МИСО́К МІША́ТЬСЯ [м'іша́ц'а], жарт. Утручатися до традиційно жіночих побутово-господарських сфер. *Ти до мисо́к ни м'іша́йс'а, а йди до свої́х ві́нтик'іў-бо́лтик'іў* (79), 122.

МИСЛЯ. БЕЗ ЗА́ДНЬОЙ МИ́СЛІ [б'і́з:за́дн'ой мі́сл'і], ірон. Не маючи поганих намірів, не лукавлячи, відверто. *Йа́ ж ни зна́ла, шо ти ни хо́чиш, йа́ спета́ла про Йва́на б'і́з:за́дн'ой мі́сл'і* (85), 116.

МИСЛЮ́ [мисл'у́] ЗА ХВОСТА́ УПІ́ЙМА́ТЬ [уп'і́йма́т'], жарт. Згадати щось. *Моу́чаў – моу́чаў, а тод'і́ мисл'у́ за хвоста́ ўп'і́ймаў і ка́же да́л'і* (13), 63.

ХАРО́ША МИСЛЯ́ ПРИХО́ДЕ ОПОСЛЯ́ [... мисл'а́ ... опосл'а́], ірон. Про запізнілу думку, невчасну реакцію. *П'і́зно оду́маўс'а, шо на́да ж бу́ло одказа́ц'а, так харо́ша ж мисл'а́ прихо́де опосл'а́ – от і програ́ў* (76), 113.

МИТЬКА. МІТЬКО́Ю [Мі́т'ко́йу] ЗВА́ЛИ, жарт. Щось шезло, пропало, зникло. *Бу́ў т'і́ки кл'уч на читі́рнац'а́т' – у́же Мі́т'ко́йу зва́ли* (264), 329.

МИЧА́ТЬ. НЕ МИЧА́ТЬ І НЕ БУЧА́ТЬ [...мича́т'...буча́т'], ірон. Поводитися інертно, бездіяльно, пасивно. *Пора́ по́зичку од:ава́т', а в'ін ни мичи́т' і ни бучи́т'* (503), 23.

НІ МИЧА́ТЬ, НІ ТЕЛІ́ТЬСЯ [н'і мича́т', н'і тили́ц'а], ірон. Поводитися бездіяльно, пасивно, інертно. *Договори́лис'а, шо до субо́ти забо́р п'і́дпра́ве, а*

в'ін *иче* н'і *мичіт'*, н'і *те́лиць':а* (331); *Пози́чиу̇ пѣацѣ:о́т гриу́н'іу̇, а од:ава́т' – ни мичі́т' і ни те́лиць':а* (500), 37, 74.

МИША. МІША БОЛО́ТЯНА [... болот'ана], *несхв.* Тиха, непомітна, потаємна людина. *Йак посл'ідн'а дитинка ўме́рла, так і ма́ти заті́хла – зо́ус'ім йак мі́ша боло́т'ана* (249), 162.

<БІГАТЬ,> ЯК УСЦЯ́НА (УСЦЯ́ТА) [<б'ігат'>, йак усц'ана (усц'ата)] МІША, *згруб.* Метушитися, мотатися. *Ус'і́ б'іга́йут', і ти – йак усц'ата́ мі́ша – т'і́ки па́н'і́ки доба́у́л'а́йиш* (344), 3, 176.

ДРОЖА́ТЬ, ЯК МІША В ЗА́ПЧКУ [дрожат', йак ... ў за́п'ічку], *ірон.* Принишкнути, причаїтися, злякатися. *Шо́ дро́жиш, йак мі́ша ў за́п'ічку? Ни по́ка́зуй, шо́ зл'ака́у́с'а* (116), СЮр, 457.

НАДУВА́ТЬСЯ, ЯК [надува́ц'а, йак] МІША НА КРУПУ́, *ірон.* Сердитися, дратуватися. *Шо́ ти наду́лас'а, йак мі́ша на крупу́? йа́ ж тебе́ ле́ге́н'ко л'а́снуу́?* (12), 44.

МИША ЗДІ́ЛА [зд'і́ла], *жарт.* Про зникнення чогось/когось (істоти, предмета, ознаки, властивості). *Була́ ко́лис' па́мн'ат' до́бра, так мі́ша зд'і́ла* (504), 84.

ПИША́ТЬСЯ, ЯК МІША В БО́РОШНІ [пиша́ц'а, йак ... ў борошні], *ірон.* Чванитися, хизуватися, бундючитися. *Пи́ша́йу́ц'а, йак мі́ша ў бо́рошн'і, шо́ ве́л'і́к бат'кі́ купі́ли – хоч оди́н на дво́х* (520), 106.

<СИДІ́ТЬ,> ЯК МІША (МИШЕНЯ́) ПІД ВІ́НИКОМ [<сид'і́т'>, йак ... (мишин'а) п'ід в'і́ником], *ірон.* Нишкнути, поводитися тихо, непомітно. *Сви́кру́ха по́стар'і́ла, так ти́пе́р, йак мі́ша п'ід в'і́ником, – і ни чу́т' і́йи́* (285), 112, 207.

СЛІ́ПА МІША [сл'і́па мі́ша], *твар.* Кажан. *Сл'і́па мі́ша л'і́та́ла ве́ч'і́ром у па́рку* (189), 114.

МИША НЕ ПРОБІ́ЖИ́ТЬ [проб'і́жит'], *підсил.* Про високий рівень пильності, уважності. *В'ін та́кий гла́застий сто́рож, шо́ ў йо́го й мі́ша ни проб'і́жи́т'* (79), 176.

МИШЕ́Й ЛОВІ́ТИ, *схв.* 1. Працювати, заробляти. *Мико́ла и́че мише́й ло́ве, то́го й ни б'і́ду́ймо по́ки* (509), 134; 2. Бути при силі, могли виконувати специфічні чоловічі функції. *Дарма́,шо́ Іва́н по́жилі́й, а мише́й и́че ло́ве – до ўдо́ви́ц' на́в'і́ду́йи́ц'а* (154), 506.

МИШЕ́Й (ТАРАКА́НІВ [таракан'і́у̇]) ТОПТА́ТИ, *ірон.* Безцільно, дарма відвідувати, навідуватися. *Та́к ти т'і́ки мише́й то́пчи́ш, бо́ гарбу́за́ по́лучи́ш* (63), 4.

МІШІ СВА́ДЬБУ СПРАВЛЯ́ЮТЬ [міш'і сва́д'бу спра́у́л'а́йут'], *ірон.* Про порожнечу, пустку. *У до́м'і ну́сто, хо́лодно, т'і́ки мі́ш'і сва́д'бу спра́у́л'а́йут'* (510), 23.

РОЗБІ́ГА́ТЬСЯ, ЯК РУДІ́ МІШІ [розб'і́га́ц'а, йак руд'і́ мі́ші], *знев.* Полохатися, утікати. *М'і́л'и́ц'и́н'е́р йак сві́сну́у с'у́рчо́к, та́к т'і́ уркага́ни розб'і́глис'а, йак руд'і́ мі́ш'і* (84), 278.

МІШІ ПІШЛІ́ ДО СУСІ́ДІВ [міш'і п'ішли́ до сус'ід'і́у̇], *ірон.* Про бідність, відсутність їжі. *Та́м та́ка ну́щота́, шо́ мі́ш'і п'ішли́ до сус'ід'і́у̇ – шо́б з го́лоду ни подо́хнут'* (91), 453.

ЯК МІШУ ПІЙМА́ТЬ [йак ... п'ійма́т'], ірон. Бути задоволеним, щасливим. *Шо ти так рад'їйш, йак мішу п'ійма́у? усé ўдало́с'а?* (176), СЮр, 204, 226.

<І> МІШУ ЗЛÓВЕ, підсил. Спритник, підприємливць. *В'ін такий винахо́ч:ивий, шо і мішу злóве й на р'ї́ному зарóбе* (107), 179.

МИШКА. ОБІДИТИ МІШКУ – НАПІСЯТИ В НОРКУ [об'ї́дити ... нап'ї́с'ати ...], ірон. Про дріб'язкову, нікчемну підставу для обиди. *Чо́го ти з:а пус'ака́ сёрдис'а, поду́майш – об'ї́дили мішку – нап'ї́с'али ў норку* (331), 167.

МІДЯК. ЗА МІДЯК ПРОДАВА́ТЬ [за м'ї́д'ак продава́т'], несхв. Бути підступним, зрадливим, аморальним. *Ти йо́му́ секрéти дов'їр'а́йш, а в'ін готóу тебе́ за м'ї́д'ак прода́т'* (127), 82.

МІЛІЦЯ. ПРИ ЧОМ МІЛІЦЯ, ШО КУ́РІ НЕ НЕСУ́ТЬСЯ (ДО́ХНУТЬ) [... м'ї́л'ї́ц'ї́а, шо ку́р'ї ни нису́ц'ї́а (до́хнут')?], ірон. Про абсолютну непов'язаність подій, речей, ознак. *Чо́го це йа винувáта, шо ти забу́ла хл'ї́ба купі́ти? при чом м'ї́л'ї́ц'ї́а, шо ку́р'ї ни нису́ц'ї́а?* (429), 3, 115, у б. пп.

МІЛОЧ. МІЛОЧ [м'ї́лоч] ПУЗА́ТА, жарт. Дрібнота (діти, дорослі, плоди). *Ран'шш бу́лі мужики́ ого-го́, а с'ї́час – м'ї́лоч пуза́та* (315), 310.

МІЛЬ. ЇСТИ, ЯК МІЛЬ [її́сти, йак м'ї́л'] КОЖУ́ХА, підсил., ірон. Дорікати, ганити, сварити. *Нив'ї́стка свéкра ї́ст', йак м'ї́л' ко́жуха, шо ни ўс'ї́ гро́ш'ї сї́нов'ї од:а́йé* (516), 6.

МІНЬОК. РОБИТИ МІНЬКА [робі́т' м'ї́н'ка́], ірон, несхв. Красти. *Де ўс'а́к'ї вор'у́ги роб'ля́ть мін'ка́? Бол'ш́инство́ на база́р'ї, йак сумато́хи б'ї́л'шш* (363), 12.

МІРА. МІРИ ПРИЙМА́ТЬ [м'ї́ри прийма́т']. Чинити певні дії, запобігати, відвертати. *Тре́ба м'ї́ри при́йн'а́т', щоб сн'ї́г затрі́мат' – шчиті́ постáвиг' хоч* (162), 310.

НЕ В МОЮ МІРУ МІРЯЮЧИ [... мойу́ м'ї́ру м'ї́р'айучи], заб., зрід. Вислів-захист від небезпеки перейняти недугу, показуючи на собі місце чиєїсь хвороби. *Аж отак, не в мою́ міру мі́ряючи, рознесло́ йому́ що́ку* (СГр – Харьк. г), 95.

МІРКА. ПОРА́ МІРКУ ЗНІМА́ТЬ [...м'ї́рку зн'їма́т'], ірон. Про нездужання, близьку смерть. *Шо ти про здо́ров'я питáйш, йак ужé порá м'ї́ркузн'їма́т'* (7), 522.

МІСТО. ДО ОДНОГО МІСТА [м'ї́ста], згруб. Усе одно, байдуже, не обходить. *Тв'ї́й голова́ мін'ї́ до одно́го м'ї́ста – хай і́де й сам ски́рдуйш* (172), 115, у б. пп.

МІСТА НЕ НАГРІ́ТЬ [м'ї́ста ни нагр'ї́т'], ірон. Бути непосидючим, надзвичайно активним. *Мотáйш'ї́:а с'удá-туда́ – н'ї́я́к м'ї́ста ни нагр'ї́е* (34), 4, у б. пп.

МІСТА НЕ НАХО́ДИТЬ [м'ї́ста ни нахо́дит'], підсил. Клопотатися, непокоїтися, нервуватися. *За дочко́йу пережива́йу – м'ї́ста не нахо́д'у* (118), 95, у б. пп.

БО́ЛЬНЕ МІСТО [бол'не́ м'ї́сто], ірон. Дітклива, уразлива, слабка сторона, ознака, властивість. *Бол'не́ йо́го м'ї́сто – во́дка, а так би бу́у нормáл'ний мужі́к* (220), 177, у б. пп.

БО́ЙКЕ МІСТО [м'ї́сто]. Людне місце. *Йак хóчиш но́вост'ї ў́знат', так на база́р' – там бо́йке м'ї́сто* (73); *На бо́йкому м'ї́ст'ї і́ торгува́т' ви́годно* (95), 143, 480, у б. пп.

ГО́ЛЕ МІСТО [м'ї́сто]. Порожнина, пуста, відсутність засобів, можливостей. *Стро́йш'ї́:а начина́ли на го́лому м'ї́ст'ї – н'ї́чо́го ни бу́ло – н'ї́ кирпичу́, н'ї́ це́минту* (244), 521, у б. пп.

ДІТСЬКЕ МІСТО [д'іц'ке м'істо], *анат.* Плацента, орган зв'язку зародка з материнським тілом. *Д'іц'ке м'істо п'ісл'а рód'іу за́копували глі́боко, щоб соба́ки ни розрі́ли, або й спáл'ували* (115), 91.

ДИТЯЧЕ МІСТО [дит'яче м'істо], *анат.* Плацента, орган зв'язку зародка з материнським тілом. *Дит'я́че м'істо п'ісла рód'іу викида́йут'* (87), 113.

ПОСИЛАТЬ В ОДНЄ МІСТО [поси́лат' ... м'істо], *згруб.* Лаяти. *Так в'ін мин'і надойі́у, шо приишлós' послáти в одне́ м'істо* (196), 67.

ПУСТЄ МІСТО [м'істо], *несхв.* Нікчемна, бездарна людина. *Отó шо чолов'ік, шо пустé м'істо – н'і́йáкоїі пól'зи* (189), 80.

ТЄПЛЕ МІСТО [м'істо], *схв.* Вигідна, прибуткова посада; високооплачувана неклопітна робота. *Наишлá тéпле м'істо – сиді́т' у канто́р'і на т'і́л'іхвóн'і* (517); *Наишо́у тéпле м'істо – сторо́жувáт' б'і́ла комо́р'і* (316), 9, 23.

МІСТО ПРОДУВАТЬ [м'істо продува́т'], *ірон.* Сприяти, протегувати, забезпечувати. *Ба́т'ко синко́в'і ў райо́н'і ўже́ м'істо проду́у – у колхо́з'і ни остáниці':а* (50), 245.

ЛИННЄ МІСТО [лин:é м'істо], *риб.* Місце у водоймі, де водяться і ловляться лини. *Отáм на збро́с'і – са́ме лин:é м'істо* (179), 88, 89.

БЛІСНУТЬ ОДНІМ МІСТОМ [блі́снут' ... м'істом], *ірон.* 1. Щезнути, зникнути. *Пожі́у у при́ймах п'і́угоду, в'і́дйі́с'а, а тоді́ й блі́снуу́ одні́м м'істо́м* (27), 302; 2. Зазнати удару, побиття. *І́ак ума́жу в:у́хо, так т'і́ки блі́снши одні́м м'істо́м* (246), 54.

МІСЯЦЬ. ЯК НА ВОСЬМОМУ МІСЯЦІ [йак на вós'мому м'іс'ац'і], *глуз.* Про товсту, черевату людину, *здеб.* чоловіка. *Симéн он хóде, йак на вós'мому м'іс'ац'і – обйі́с'а* (178), 512.

МІСЯЦЬ ЛЮТИЙ [м'іс'ац' л'у́тий] <НЕ> СПИТА́, ЧИ ВБУ́ТИЙ, *ірон.* До випробування «зимовими» труднощами слід готуватися заздалегідь. *До з'і́мі на́да гото́виці':а л'і́том, бо м'іс'ац' л'у́тий не спитá, чи ўбу́тий* (362), 169.

МІСЯЦЬ НА ВІЩЕРБІ [м'іс'ац' на ви́шчирб'і], *астр.* Щербатий, на ушербі місяць. *Чим б'і́л'ши м'іс'ац' на ви́шчирб'і, тим ху́жи св'і́те* (510), 23, 154.

МІТЛА. НА МІТЛІ [на м'ітл'і], *жарт.* Швидко, прудко, енергійно. *Заку́ску на м'ітл'і припе́р* (188); *Ни прис'і́да в:ес ден' – йак на м'ітл'і* (508), 189.

ГНАТЬ УСРАТОЮ МІТЛЮЮ [гнат' усра́тою м'ітло́у], *підсил., згруб.* Рішуче відмовлятися, проганяти когось. *Та́кіх сп'і́ц'іа́л'іст'і́у з колхо́зу на́да гнат' усра́тою м'ітло́у* (107), 288, у б. пп.

МІШОК. РВА́ТЬ МІШКА́ СПІДТИШКА́ [рват' м'ішка́ сп'і́т:и́шка], *ірон.* Про потаємні підступні дії. *Приві́к рват' м'і́шка сп'і́т:и́шка, а н'і́хто́ на йóго й ни поду́ма* (513), 287.

ПІСЛЯ МІШКА ТОРБИ БОЯ́ТЬСЯ [п'ісл'а м'ішка́ ... бойáц':а], *ірон.* Про боягузтво, лякливість, страхопудство. *От:óго случáйу, шо, на́чи, воу́ка ба́чила, мише́й опа́сáйці':а – п'ісл'а м'і́шка то́рби бойі́ці':а* (95), 349, 503.

НАМА́ХАНІЙ ПУСТІ́М МІШКО́М [м'ішкóм], *глуз.* Дурень, телепень. *Так в'ін пу́стім м'і́шкóм нама́ханий, а йóго ў конто́ру ўза́лі робі́т'* (213), 4, 47.

ЯК МІШКО́М НАЛ'ЯКА́НИЙ [йак м'ішкóм на́л'яканий], *глуз.* Дурень, телепень. *Воно́ йак м'і́шкóм на́л'яка́не, то́го й ни со:бража́ н'ічо́* (114), СЮр, 92.

МІШОК [м'ішók] ДУ́СТУ, *ірон.* Зла, недоброзичлива людина. *Та т'о́шча ў йо́го – м'ішо́к ду́сту – усё отро́йе* (95), 511.

МІШОК З ГІВНОМ [м'ішók з г'і́внóм], *знев.* Непомірно повна людина, товстун. *Той м'ішо́к з г'і́внóм у́жé насі́лу хо́де, но́ги не видéржyт' і од'і́шка* (248), 126.

МІШОК З МУКО́Ю (ПІСКО́М) [м'ішók з муко́йу (п'іско́м)], *знев.* Товста, гладка людина. *Той м'ішо́к з муко́йу й ни п'ідб'і́жyт', йак на́да* (143), 165.

МІШОК [м'ішók] З НАВО́ЗОМ, *знев.* Підла, ненадійна людина. *То йа́бида – м'ішо́к з наво́зом – уз'а́ў і прода́ў минé ж'і́нц'і* (308), 380, 453.

МІШОК З ПОЛÓВОЮ [м'ішók з полбóйу], *несхв.* Товста, гладка людина. *Ну йак та́кий м'ішо́к з полóвоу на турн'і́к зал'і́зе, п'і́т' :а́ниц' :а?* (241), 134.

МІШОК [м'ішók] (ЛАНТУХ, КУБОМÉТЕР, ОБЕРÉМОК, ЦЕНКНÉР) ЦА́СТЯ [шча́ст'а], *глуз.* Про товсту, гладку людину. *Он тв'і́й м'ішо́к и́ча́ст'а ко́тиц' :а – од жи́ру йéл'і ді́ши* (190), 33, 253.

У МІШОК (МІХ) [у м'ішók (міх)] НЕ ВБЕРÉЩ, *підсил.* Багато, забагато, надмір. *Пйат'і́рок, мат', и́ш:ко́ли принисла́, шо й у м'ішо́к ни ўби́реш?* (128); *З'і́рок на не́б'і, шо й у м'ішо́к ни ўбра́т'* (125), 116, 503.

МІШОК НА СКІЛÉТІ [м'ішók на ск'і́лét'і], *глуз.* Худий, виснажений, німецький. *Бу́ў та́кий дебе́лий, а тепéр – м'ішо́к на ск'і́лét'і* (178), 198.

МЛИН. НЕСТІЙ МЛИН, *несхв., зрід.* Плести нісенітниці, теревенити. *Йа ўо́го н'іко́ли ни слуха́йу, бо та́кий несе́ млин, шо см'і́ино ста́йе* (61).

КОРÉЧНИЙ МЛИН, *спец., заст.* Водяний млин з наливним (з кірцями) колесом (СГр – Мнж).

КРАЙ ДО МЛИНА́ <, ТА НІ [н'і] З ЧИМ>, *ірон.* Байдуже; без потреби. *Отó йа п'і́ду за ва́шого Микóлу? Край до млина́, та н'і ж чим* (163), 8.

МЛИНЕЦЬ. ГОВОРІТЬ (ПИСА́ТЬ), **ЯК МЛИНЦІ́** [говорі́т' (писа́т'), йак млинц'і́] ПЕКТИ́, *підсил.* Легко, невимушено, до ладу говорити (писати). *Йак го́лову виби́ра́ли, так гово́риў, йак млинц'і́ п'і́к, йак хара́шо ми жит' бу́демо* (204), СЮр, 309.

МНЄ́НІЄ. З МНЄ́НІЯ ПОП'Я́ЛИТЬСЯ [з мн'én'і́йа попйáлиц' :а], *несхв.* Відмовитися від попередньої думки, позиції. *Шче год наза́д р'і́шyли, шо стрóйймóс'а на ми́ж'і, так Іва́н з мн'én'і́йа попйáлиц' :а – периду́маў* (69), 147.

МНОГО́ТА. ВЕЛІ́КА МНОГО́ТА́, *підсил., зрід.* Дуже багато, безліч. *У Лозов'і на то́ўчку́ ви́лі́ка мно́готá л'удéй зби́ра́йц' :а* (189), 114.

МНЯ́ЛО. **ЯК МНЯ́ЛО У МАКІ́ТРИ** [йак мн'ало́ ў мак'і́тр'і́], *жарт.* Непосидько, крутько. *То – д'а́йга – мотáйц' :а, йак мн'ало́ ў мак'і́тр'і́* (514), 330.

МНЯ́СО. МНЯ́СО (М'Я́СО) [мн'áсо (мйáсо)] НЕ НАРОСЛÓ, *жарт.* Про худу істоту, зокрема людину. *Д'і́ўчина хоро́ша, отó т'і́ки мн'áсо не наро́слó, так це д'і́ло попра́віме* (95), 116.

ПСІ́НЕ МНЯ́СО [мн'áсо], *лай.* Нікчемна, ница людина. *Брешеш, псине м'ясо!* (СГр – Мнж), 119.

НА МНЯ́СО ЗДА́ТЬ [на мн'áсо зда́т'], *жарт.* Погроза покарати. *Ни зли менé, а то на мн'áсо зда́м за тво́йі ви́брики* (250), 133.

ІЗ МНЯ́СОМ ВИРИВА́ТЬ [із мн'асом ви́рва́т'], підсил. 1. Відривати щось неохайно, із зайвиною. *Пу́виц'у із мн'асом ві́рваў – тепёр – д'ірка* (23), 121; 2. Рішуче позбавляти(ся). *Оту́ приві́чку кра́сти йа б із мн'асом ві́рваў* (507), 121.

МНЯ́ТИЙ. МНЯ́ТИЙ [мн'атий] І БІ́ТИЙ, схв. Досвідчений, бувалий. *Мико́ла ўже скр'із' побува́ў – мн'атий і бі́тий* (121), 117.

МОВЧА́ТЬ. МОВЧКИ МОВЧА́ТЬ [... моўча́т'], підсил. Мовчати, дотримуватися тиші. *Йак го́ре прикл'учи́лос', так вона́ т'іки моўчки моўчи́т', ход' і до ц'ого ни дўжи розго́вочива бу́ла* (79), 96.

МОВЧІ́ [моўчі́] ТА ДИШ <ТО БУ́ДЕ БАРИ́Ш>. Іронічно-жартівлива порада не втручатися, не говорити. *Йак ба́т'ко, бувá, се́рдци':а – луч':е моўчи́ та диш* (71); *Йак молод'і ла́йуц':а, так те́шич'і луч':и моўчи́ та диш – ле́ши на пич'інку* (107), СКВ, у б. пп.

ШОБ НЕ МО́ВЧКИ, ірон. Шоб не мовчати; аби тільки що сказати. *Тебе́ хто пита́? Шоб т'іки ни моўчки!* (32), 95.

МО́ГИЛА. МО́ГІЛА ГОРБА́ТОГО СПРА́ВЕ, ірон. Про безнадійність виправити(ся), позбутися негативних рис. *Дума́йеш, шо той бомжа́ра не кра́стиме? Айа́гже – мо́гила горба́того спра́ве* (33), 14, у б. пп.

МО́ГІЛА НЕ ПРОСО́ХЛА. Хтось недавно помер (похований). *Ба́т'кова мо́гила ни просо́хла, а йу́му загор'і́лос' до́бро д'ілі́т'* (183), 367.

ЯК У МО́ГІЛІ [йак у могі́л'і], підсил. Холодно, вошко, некомфортно. *Шо же ви ни протопі́те – у ха́т'і ж, йак у могі́л'і?! (267), 96, у б. пп.*

ПА́ХНУТЬ МО́ГІЛОЮ (ЗЕМЛЮ́Ю) [па́хнут' могі́лою (зимл'ойу)], несхв. Про ознаку старості, нездоров'я, слабкості, близькості смерті. *Так'і д'іди́ йе, шо ўже па́хне могі́лою, а до молоду́х шче мо́стиц':а* (494), 106.

МОГО́РИЧ. МОГО́РІЧ ЗАПИВА́ТИ. 1. Схв. Помірним чаркуванням скріплювати якусь домовленість, угоду. *Про мижу́ догорові́лис' і мого́рич запи́лі* (116), 93, 79; 2. Етн. Досягати згоди у сватанні. *Запи́лі мого́рич – шчета́й, шо посва́тали* (115), 13, 34, у б. пп.

МО́ДА. МО́ДИ БРА́ТЬ [брат']. 1. Звикати, призвичаюватися. *Побра́ли мо́ди з бат'ка́ми спо́рит'* (32), 15; 2. Несхв. Мавпувати, переймати. *Мо́ди биру́т' з америка́нц'іў розд'ага́ц':а пе́ред тилив'і́зором* (331), 24.

МО́ЗГИ. МО́ЗГІ ВСТАВЛЯ́ТЬ [ўстаўла́т'], підсил. 1. Виховувати, радити, напучувати. *Мозгі́ свої́ ни ўста́виш, а ро́бе по-сво́йому* (89), 30; 2. Бити, провчати. *Йак в'і́з'му палимо́н, так мо́зги бі́стро ўста́ўлу* (32), 185.

МО́ЗГІ ГРІ́ЗТИ, несхв. Діймати, дорікати; обридати проханнями, докорами. *Брос' м'ін'і мозгі́ грі́зти за ту шу́бу – нема́ по́ки гро́ш'іў* (26), 78.

МО́ЗГІ ГУБИ́ТЬ [... губи́т'], несхв. Помітно дурнішати, утрачати пам'ять, губитися. *Ста́ла стар'і́т', ста́ла мозгі́ губи́т' – нічо́ ни по́мну, шо й сні́дала* (247), 9.

МО́ЗГІ ЗАПУ́ДРЮВА́ТЬ [запу́др'уват'], несхв. Обманювати, піддурювати, улещати. *Мозгі́ запу́др'у́йе, шо л'ўбе, шо за́м'іж во́з'ме, а сам на сторо́н'і гу́л'а* (112), 95.

МО́ЗГІ ЗАСИРА́ТИ, згруб. Відволікати увагу, брехати, обманювати. *Мозгі́ засира́ў, шо поже́німос' а, а вийшло, шо обману́ў* (11), 117.

МОЗГІ ЗАСНЯДЛИ [засн'ад'іли], *глуз.* Про тугодумця, некмітливця, нерозумійка. *Од старост'і ўже мозгі засн'ад'іли, от і ни поймаў, шо до чо́го* (19), 15.

МОЗГІ КИПЛЯТЬ [... кipl'át'], *підсил.* Про інтенсивне думання, розумове перенапруження. *Мозгі ўже кipl'át' – де б позіचित' йакў грошіну, та купіт' дитин'і ўбыва́чку ў шко́лу* (104); *С'о́го́дн'і дурдо́м на робо́т'і – аж мозгі кipl'át'* (492), 155, 363.

МОЗГІ КОВИРЯТЬ [ковир'át'], *несхв.* Діймати, дорікати, допикати. *Мозгі ковир'át' мо́жи ц'ілий ден', шо́б гул'át' пусти́ла* (494), 244.

МОЗГІ КОНПАСІРУВАТЬ [конпас'іруват'], *несхв.* Обмановати, піддурювати. *Мозгі конпас'іруйе, шо ў Крим л'і́том по́йідем, а за шо?(237); Шо ти м'ін'і мозгі конпас'іруйи́и, шо т'і́ки р'у́мку ві́пиў* (521), 67.

МОЗГІ НА́БІК [на́б'ік], *несхв.* Несповна розуму, звихнений. *Йак стаў пит', так і мозгі на́б'ік зйі́хали* (195), 501.

МОЗГІ ПА́РИТЬ [па́рит'], *несхв., нов.* Обридати, діймати розмовами, рекомендаціями, повчаннями. *Ни пар' ти мин'і мозгі – і б'із те́бе то́шино* (79), 111.

МОЗГІ ПРОВІТРУВАТИ [... пров'і́трувати], *ірон.* Розслаблятися, відпочивати від розумової праці. *П'іду́ мозгі пров'і́тр'у, бо голо́ва тр'ішчі́т'* (492), 90, у б. пп.

ПРОЧИЩА́ТИ [прочищ'áти] **МОЗГІ**, *підсил.* Лаяти, сварити, вичитувати. *Йак свої́ému мозгі прочи́ст'у, так норма́льний хо́де, а п'і́сл'а оп'і́а́т'* (369), 32.

УПРАВЛЯ́ТЬ [упраўл'át'] **МОЗГИ**, *підсил.* Напучувати, виховувати, учити. *Упраўл'át' мо́зги шче ў шко́л'і нача́ли, а ў а́рм'і́йі – за́ко́нчили* (339), у б. пп.

У МОЗГІ ТЕ́НЬКА [те́н'ка], *несхв.* Про головний біль, слабкість. *Аж у мозгі те́н'ка – так замори́лас'а* (107), 150.

МОЗГІ ПРОПИВА́ТЬ [... пропив'áт'], *несхв.* Систематично зловживати спиртним. *І харо́ший хло́пиц' буў, а мозгі пропи́ў, звйа́заўс' з нихаро́шой бра́т'і́йи́у* (100), 14, 102.

НА МОЗГІ КАПАТИ, *несхв.* Діймати докорами, наріканнями, вимогами. *Хва́те мин'і на мозгі ка́пати, шо і ни хаз'а́йін, і ма́ло заробл'а́у – ск'і́ки мо́жна?! (81), 16, 286.*

МОЗОЛЬ/МОЗУЛЬ. НА МОЗО́ЛЬ БО́ЛЬНИЙ ДАВІ́ТЬ [на мозо́л' бол'ні́й даві́т'], *ірон.* Нагадувати про щось неприємне. *Ото́ йак про Га́л'у ка́жиши, так на мозо́л' бол'ні́й даві́иш* (73), 32.

МОЗО́ЛЬ [мозо́л'] **ТРУДОВІ́Й**, *ірон.* Великий живіт, черево. *Це ў ме́не ни жив'і́т вели́кий, а мозо́л' трудо́вий* (139); *Мозо́л' трудо́вий на́жйў од важко́йі робо́ти* (175), 25, у в. пп.

МОЗУ́ЛЬ НА́ДА́ТЬ [мо́зул' найда́т'], *несхв.* Ставати товстим, череватим. *У кладо́в'і́й робйў, так мо́зул' найіў х'і́ба́ ж та́кий* (169), 16.

МОКЛИ́ЦЯ. МОКЛІ́ЦІ САМІ́ [моклі́ц'і сам'і́], *ірон.* Занехаяне порожнє приміщення. *Това́ру ў ла́ўц'і не́ма – моклі́ц'і сам'і́* (213), 521.

МОКРІ́Й. І МОКРЕ ГОРІ́ТЬ [горі́т'], *підсил.* Про беручку, активну, підприємливу людину. *Йа така́ бо́йка бу́ла, шо ў ме́не й мо́кре гор'і́ло* (237), 79.

ГОВОРІТЬ, ЯК МО́КРЕ ГОРІ́ТЬ [говорі́т', йак ... горі́т'], *ірон.* Дуже повільно говорити. *Приві́к говорі́т', йак мо́кре горі́т' – так в'ін усé так робе – ме́дл'ано* (492), 155, 263.

МОКРИНА. МОКРІ́НУ ПІ́ЙМА́ТЬ [п'ійма́т'], *жарт.* Плакати, сумувати, журитися. *Мо́крину п'і́ймала сус'і́дка, бо мі́лий броси́в* (64), 222.

МОЛИ́ТВА. ДЕРЖА́ТЬСЯ НА МОЛІ́ТВІ [диржа́ц':а на моли́тв'і], *ірон.* 1. Мати слабке здоров'я. *Шо ти хо́чиш, йак у́же во́с'ім'іс'ат – диржу́с' на моли́тв'і* (4), 218, 457; 2. Немі́чно, ненаді́йно зроблено, виготовлено. *Воро́та т'і́ у́же т'і́ки де́ржац':а на моли́тв'і – от-от упаду́т'* (483), 33, 360.

МОЛО́ДА. МОЛОДУ́ ВИКУ́ПО́ВУВАТИ, *етн.* Сплачувати символічні кошти молодшому братові чи сестрі нареченої. *Йак моло́ду вику́пову́ют', так пла́т'ат', да́йу́т', на канхве́ти бра́тов'і чи систр'і́ н'ів'е́сти* (542), 300.

ПРОПИ́ВАТИ МОЛОДУ́, *етн.* Домовлятися про влаштування весілля (батьки молодих), супроводжуючи це помірним чаркуванням. *Ходи́ли до сват'і́у пропи́вати моло́ду, так од лі́шин'о́ї чарки возде́ржува́лис'а* (542), 201.

МОЛО́ДИЙ. МОЛОДЕ́-ЗЕЛÉНЕ, *жарт.* Про недосвідченість, невміння молодих людей. *І ми ж коли́с' при́йшли́ на проі́зво́цтво – моло́де-зеле́не – а такі́ ж прино́рові́лис' (170), 27.*

МОЛО́ДИЦЯ. НЕ БУ́ТЬ МОЛОДИ́ЦІ ДІВКО́Ю [ни бут' моло́ди́ц'і д'і́у́кою], *ірон.* Про щось безнадійно втрачене, безповоротне. *Колі́с' гарбу́ пидн'і́ма́в, а тине́р і в'і́дрó ва́жкє́ – ни ве́рниц':а сі́ла, ни бут' моло́ди́ц'і д'і́у́кою* (10), 316.

МОЛО́ДІ. БУ́ДИТИ МОЛО́ДИ́Х, *етн.* Наві́дувати молодят після першої шлюбної ночі. *На дру́гий ден' ра́но йди́мо гу́ртóм буди́ти молоді́х – то та́кий обр'а́д* (541), 190.

МОЛО́ДІСТЬ/МОЛО́ДОСТЬ. МО́ЛОДІ́СТЬ [мо́лод'і́ст'] ГРА, *підсил.* Хтось енергійний, бадьорий, темпераментний. *Йому́ у́же с'е́миса'ат, а мо́лод'і́ст' и́че гра он йак* (80), 21.

ПРОЩА́Й МО́ЛОДОСТЬ [прошча́й мо́лодост'], *ірон.* Дешеві повстані примітивні ботинки. *Привизли́ он «прошча́й мо́лодост'», так стар'і ба́бї́ й купу́йу́т' (339), 62.*

МОЛО́ЗИВО. З МОЛО́ЗИВА ЗЛІ́ПЛУВА́ТЬ [зл'і́пл'уват'], *евф.* Народжувати дитину. *З мо́ло́зива зл'і́пи́ли – ото́ ти так найшо́вс'а* (159), 28.

МОЛО́КО. ХОТІ́ТЬ [хот'і́т'] МОЛОКА́ ОД БИКА, *ірон.* Сподіватися неможливого, бажати надто багато. *Ду́майи́ш, шо привизе́ пода́рок – хоті́ молоко́ од бика́ – йакра́з той* (95), 27, 190.

У́ТРІ́ШНЕ [у́тр'і́шн'е] МОЛОКО́. Врані́шнє молоко. *У́тр'і́шн'ого́ молоко́, и́че те́плого, ві́пи́в – і на при́цепу* (95), 32.

ВЕ́ЧЕ́РІ́ШНЕ [виче́р'і́шн'е] МОЛОКО́. Молоко, здоєне ввечері. *Виче́р'і́шн'е молоко́ поста́вим у по́гр'і́б на за́утр'і́шн'е у́тро* (191), 78.

МОЛОКО́ КІ́СНЕ, *несхв.* 1. Відлудько, сумна, похмура людина. *Йак і до л'уде́й та́кий при́йде – молоко́ кі́сне, – че́рез те сам і живе́* (294), 199; 2. Некрасива, потворна людина, зокрема дівчина, жінка. *Хто́ йи́ї за́м'і́ж в'і́з'ме, йак при́йи́ молоко́ кі́сне* (294), 222.

КОЗИНЯЧЕ [козін'ачи] МОЛОКО́. Козяче молоко. *Козін'ачи молоко́ у три ра́зи жирн'іши коров'ячого* (164), 167, 252.

ОБІДІШНЄ [об'ід'ішн'є] МОЛОКО́, *Тс, що ОБІДНІШНЄ МОЛОКО́. Об'ід'ішн'є молоко́ соб'і остаўл'али, а вич'і́рн'є й у́тр'ішн'є – здава́ли* (155), 16, 47.

ОБІДНІШНЄ [об'ідн'ішн'є] МОЛОКО́. Молоко, здоєне в обід. *Об'ід'ішн'є молоко́ у по́гр'іб поста́вила – надвеч'і́р ві́пниймо* (91), 51, у б. пп.

ПИТЬ [пит'] МОЛОКО́, І ТО ЧЕРЕЗ ЦІДІЛОК [ц'іділок], *жарт.* Категорична відмова уживати (пити) спиртне. *Ни налива́йте, бо в'ін п'є т'і́ки молоко́, і то че́рез ц'іді́лок* (200), 34.

ТОЩЕ [то́шчи] МОЛОКО́. Пісне, нежирне молоко. *За то́шчи молоко́ плати́ли ме́нчи* (402), 28, 161.

МОЛОТАРЬ. МОЛОТА́РЬ [молота́р'] ІЗ МІ́СКИ. 1. *Жарт.* Їдець, пожадливий у їжі, із хорошим апетитом. *От у́же молота́р' із ми́ски с'о́дн'і уро́ки зако́нчиў – тре́ба годувáт' (71), 117; 2. Ірон., несхв.* Нахлібник, дармоїд. *Молотар'і́ў із ми́ски ба́гато, от на току́ їх не́ма* (213), 119.

МОЛОТІ́ЛКА. <Ї́СТИ,> ЯК МОЛОТІ́ЛКА [<й'і́сти,> йак молот'і́лка], *ірон.* Їсти швидко, без розбору. *Йак наб'і́гайц'а за ц'і́лий ден', так йі́ст', йак молот'і́лка* (218), 75, у б. пп.

МОМЕНТ. МОМЕН́Т ПІДОСПІ́ВА [п'ідосп'і́ва]. Настає слушний, зручний час. *Оце́ мо́мент п'ідосп'і́ва й на о́хоту йти* (117), 251.

МОМОН. МОМОН́ НАБИВА́ТЬ [набива́т'], *жарт.* Багато їсти; наїдатися. *Ти св'і́й момон́ наби́ў – і ра́дий, а дру́гим шо не оста́ви́ў?* (76), 189.

МОНАХ. ПОСИЛА́ТИ К МОНА́ХАМ, *підсил.* Брутально проганяти, лаяти. *Пошли́ ти к мона́хам тако́го чолов'і́ка – в'ін жи н'ічо́го ни ро́бе* (116), 426, у б. пп.

МОРДА. ХТО́НА-ШО І МО́РДА В СА́ЖІ [ў са́ж'і], *глуз.* Дурниці, нісенітниці. *Набала́каў тако́го, шо хто́на-шо і мо́рда ў са́ж'і* (158), у б. пп.

МО́РДА ДЕ́В'ЯТЬ НА ДВІНА́ДЦЯТЬ [де́в'ят' на дв'іна́ц'ат'], *глуз.* Повне, гладке обличчя. *В одно́го мо́рда де́в'ят' на дв'іна́ц'ат', у дру́гого, йак у хор'ка́* (16), 112.

МО́РДА – ЗА ТРИ ДНІ [дн'і] НЕ ОБСЕ́РЕШ, *згруб.* Велике, жирне, одутлувате обличчя. *У при́ймах нажи́ўс'а, шо мо́рда – за три дн'і не обсе́реш* (39), 51.

МО́РДА З ТРЯ́ПОК [тр'а́пок], *глуз.* Неприємна, відразлива людина. *І цей при́йшоў – мо́рда з тр'а́пок – в'і́к би йо́го не ба́чит'* (95), 86.

МО́РДА КИРПИ́ЧА ПРО́СЕ, *згруб.* 1. Зовні відразливий, потворний. *Йак у при́йми тако́го бра́т', йак у йо́го мо́рда кирпи́ча про́се* (180), 344; 2. Нахабний, пихатий, чванькуватий. *Т'і, шо мо́рда кирпи́ча про́се, л'і́зут' б'із о́чирид'і* (13), 27.

МО́РДА КИРПИ́ЧОМ, *згруб.* 1. Некрасивий, потворний. *Мо́рда проти́ўна, кирпи́чом, а ц'і́лува́ц'а л'і́зе* (100), 294; 2. Нахабний, пихатий, чванькуватий. *Стар'і сто́йа́т', а ў молоді́х мо́рда кирпи́чом – сид'а́т'* (77), 371.

МО́РДА КОНСЬКА́ [ко́нс'ка], *згруб.* Довгасте некрасиве обличчя. *Куда́ и́че ти з мо́рдойу ко́нс'койу л'і́зиш?* (24), 12.

МО́РДА ЛИ́ЦЯ [... ли́ц'а], *ірон.* Обличчя. *І ни стр'і́ча́йс'а, і шо́б йа тво́йу мо́рду ли́ц'а н'іко́ли ни ба́чила* (19), 2.

МОРДА ЛОПАЄТЬСЯ [лопайиц'а], *несхв.* Велике, одутле, жирне обличчя. *Морда лопайиц'а, бо йїст' за тр'ох* (1), 82.

МОРДА НА ДВОХ МЕТАЛАСЯ [металас'а] <, **ОДНОМУ ДОСТАЛАСЯ** [досталас'а] >, *знев.* Велике, м'ясисте обличчя. *Розій'у хар'у, шо про такіх і кажут', шо морда на двох металас'а, одному досталас'а* (302), 199.

МОРДА НА ДВОХ ШИТА, *знев.* Велике, м'ясисте обличчя. *Морда на двох шита, бо ў столів'і робе* (81); *Морда на двох шита, а одному віпала* (213), 18, 43.

МОРДА ОТЮГОМ [от'угóm], *знев.* Безсоромний, нахабний, брутальний. *Кажу' ў лаўц'і, шо ни дала здач'і, а ў лаушниц'і морда от'угóm – давала, кáже* (320), 249.

МОРДА ХОЧ ПОРОСЯТ [порос'ат] **БИЙ**, *зруб.* Велике, жирне, одутле обличчя. *У йейі лицé, йак опéн'ок старійі, а ў його морда – хоч порос'ат бий* (35), 182.

МОРДА ХОЧ ПРИКУРЮЙ [прикур'уй], *несхв.* Про повне рум'яне обличчя. *На мороз'і розпаш'їлас', морда – хоч прикур'уй* (15), 60.

МОРДА ЧАЙНИКОМ, *ірон.* Безсоромний, нахабний, брутальний. *Йа кажу', шо пїа́тий не ўла́зе, а ў його морда чайником – прéц'а* (19), 224.

МОРДА (ПІКА), ЯК [йак] **ПОЛУМИСОК**, *зруб.* Про пикатого, опецькуватого. *Морда, йак полумисок, а плéч'і вуз'к'і, йак у ба́би* (206), СЮр.

РОБИТЬ [робіт'] **ІЗ МОРДИ ІКОНУ**, *ірон.* Пишатися, бундючитися. *Ни роби' з морди ікону, бо така ж йак і мі, шо т'іки учі́лишчи за́ко́нчила* (7), 175.

МОРДОЮ В ГРЯЗЬ [мордойу ў гр'аз'], *зруб.* Ганьбити(ся). *При ўс'іх мордойу ў гр'аз' – страма́ йака́* (266), 370.

МОРДОЮ ТОРГУВАТЬ [мордойу торгува́т'], *зруб.* 1. Ходити без діла, вештатися. *Мордами поторгува́ли на ба́зар'і, бо й грóишй не бу́ло, а так прóсто* (40), 45; 2. Бути неухажним, роззявкуватим. *Мордойу на тоўку́ч'і торгува́ли, а ў йіх обо́х коши́л'кі й ві́т'агли* (27), 6.

МОРДОЮ (МОРДЯКОЮ) ТІКАТЬ [мордойу (морд'акойу) тіка́т'], *зруб.* Наводити факти, аргументи, викривати. *По́ки мордойу ни ті́книш, шо ни́правійі, ни согласи́ц'а* (79), 18.

ЖМАКАТЬ [жмака́т'], **МОРДУ**, *зруб.* Бити, зокрема в обличчя. *То ми тим байстр'уча́там по́жмака́йім морди, то вони́ нам* (17), 66.

МОРДУ КАРЬОЖИТЬ [кар'ожит'], *зруб.* Гримасою виражати відразу, презирство, несприйняття. *Суп св'і́жій йому́ ста́вши, а в'ін морду кар'о́жи, бо мн'аса́ нима́* (95), 86.

МОРДУ ЧІСТИТИ, *ірон.* Бити, лупцювати. *Д'ід у саду́ йак п'ї́ма, так морду чі́сте спра́ўно* (315), 75, у б. пп.

НАКЛЕПАТЬ [наклипа́т'] **МОРДУ**, *зруб.* Набити, зокрема обличчя. *Наклипа́ў йа морду з'а́т'у, шоб ни зд'іва́ўс'а над дочко́йу* (523), 70, 186.

МОРДАС(И). У МОРДАС(И) ДАВАТИ, *зруб.* Бити в обличчя. *У морда́с йаг даў, аж чв'іркну́ло* (85), 14.

ДАВАТИ ПО МОРДАСАХ, *зруб.* Бити в обличчя, по щоках. *Надава́ла по морда́сах, шо аж запла́каў* (370), 9.

МОРДАСИ НАМИЛЮВАТИ [наміл'уват'], *зруб.* Бити, лупцювати. *П'і́сл'а уро́к і'у хутор'а́н перистр'і́нут' і морда́си наміл'у́ют', а за шо, пита́йц'а?* (213); *Морда́си намі́лили, аж йу́шко́йу ўмі́ўс'а* (213), 125.

МОРДАСИВКА. У МОРДА́СИВКУ ЗАЇ́ХАТЬ [у Морда́с'іўку зайі́хат'], *жарт*. Ударити в обличчя. У Морда́с'іўку зайі́хаў, шо аж йу́шка бри́знула (8), 40.

МОРЕ. ІТІ́ ЗА МО́РЕ СРА́ТИ, *зруб*. Іти надовго, назавжди, затримуватися. Де чолов'я́к? П'ішоў за мо́ре сра́ти і три го́ди нема́ (105); Тут і хо́ду п'ят' ми́нұт, так н'і – п'ішоў за мо́ре срат' (206), 344.

ІТІ́, ЯК ЗА МО́РЕ ПО АЇ́Р-ЗІ́ЛЛЯ [... , йак ... по айі́р-з'і́л'а], *ірон*. Невідомо куди іти; довго не повертатися. П'ішоў, йаг за мо́ре по айі́р-з'і́л'а, а йа з д'і́т'ми сама́ оста́лас' (41), СЮр, 162.

МО́РЕ ПО́БОКУ, *підсил.*, *зрід*. Ніщо не лякає; усе ні по чім; байдуже. Хот' ти йо́му гро́зі, хот' л'ака́й – у́жé йо́му мо́ре по́боку (18), 3.

РОЗДА́ЙСЯ, МО́РЕ, ГІМНО́ ПЛИВÉ [розда́йс'а, мо́ре, г'і́мно плевé], *знев*. Про наближення, прихід небажаної, відразливої особи. Розда́йс'а, мо́ре, г'і́мно плевé – чорті́ Волод'ку п'я́ного нису́т' (199), 11, у б. пп.

РОЗДА́ЙСЯ [розда́йс'а] МО́РЕ – КІ́ЗЯК [к'і́з'я́к] ПЛИВÉ, *знев*. Про появу зарозумільця, чванька, хвастуна. Сид'і́ли, бала́кали, тут – розда́йс'а мо́ре – к'і́з'я́к пливé – чорті́ принислі́ хвасту́на Іва́на (12), 132.

РОЗДА́ЙСЯ [розда́йс'а] МО́РЕ, ЖА́БА ЛІ́ЗЕ [л'і́зе] (ПЛИВÉ), *жарт*. Про пихату, зарозумілу людину. Розда́йс'а, мо́ре, жа́ба л'і́зе – та́кіх панк'і́ў у нас ще не бу́ло (356), 341.

У́СÉ МО́РЕ ПЕРЕПЛИ́ЇТІ́, А НА БЕ́РЕЗІ ВСРА́ТИСЯ [... , а на бе́риз'і ўсра́тис'а], *жарт*. Про непослідовність, відступ, зраду... На четве́ртому ку́рс'і учи́ц'а: а броси́ў – у́сé мо́ре перипли́ў, а на бе́риз'і ўсра́ўс'а (5), 106.

ЗА СТО МО́РІВ [мор'і́ў], *підсил*. Далеко, хтозна-де, хтозна-куди. П'ішоў би ти за сто мор'і́ў, шо́б йа тибé н'і́коли й ни ба́чила (140), 4.

ЗА СТА МО́РЯМИ [... мор'а́ми], *підсил*. Дуже далеко, невідомо де. Де мо́йа ону́чка? за ста мор'а́ми, так ще й ни ози́ва́йиц'а! (107), 36.

МОРКВА. У МО́РКВІ НАХО́ДИТЬ [у мо́ркв'і нахо́дит'], *жарт*. Евфемізм щодо народження. Мо́ркви п'ішла́ на суп ви́рват' – і там, у мо́ркв'і, і найшла́ му́йў дити́нку (215), 169.

МО́РКВУ СКРЕБТИ́, *глуз*. Лаятися, сваритися. Шчас Мар'і́я з Іва́ном бу́дут' мо́ркву скрі́бти, бо шо́с' нидово́л'н'і́ друг дру́гом (104), 70.

МОРКВИНА. <СИ́ДІТЬ> ЯК МО́РКВІ́НА В ГРЯ́ДКІ [<сид'і́т'> йак ... ў гр'а́дк'і], *несхв*. 1. Заважати, перешкоджати рухові, роботі. Сиди́т' на до́ро́г'і, йак моркві́на ў гр'а́дк'і – ни про́йдиши (196), 73; 2. Бути малорухливим, бездіяльним. У́жé н'і́чо й до́ма ни робл'у́ – ц'і́лий ден' – йак моркві́на ў гр'а́дк'і (22), 92.

МОРО́З. МОРО́З ВКЛЮЧА́ТЬ [ў́кл'уча́т'], *підсил*. Не слухатися, ігнорувати. А вона́ моро́з ў́кл'учи́ла, ўро́д'і ни чу́йе (88), 13.

НА МОРО́З ПА́ДАТИ, *підсил*. Ігнорувати, не слухатися. Шо́ ни ка́жѝ, а в'ін ўпа́ў на моро́з і ро́бе сво́йе (197), 515.

МОРО́З ПО КО́ЖІ [ко́ж'і], *підсил*. Про відчуття страху. І дн'ом че́риз поса́дку йду́, і то моро́з по ко́ж'і (1), 296, у б. пп.

ЯК СІ́БІРСЬКИЙ [йак с'і́б'і́рс'кий] МОРО́З, *схв*. Велика, міцна, сильна людина. Та вона́ здо́рова, йак с'і́б'і́рс'кий моро́з – сто год про́живе́ (III), 317, у б. пп.

ЗАКЛИКА́ТИ (ГУКА́ТИ, ПРИКЛИКА́ТИ) МОРО́ЗА <ВЕЧЕ́РЯТИ [виче́р'ати]>, *етн.* Запрошувати міфічного мороза приєднатися до обрядової вечери (куті). *Хаз'а́йін в'ідклада́ў вирио́к кут'і ў міску й ішо́ў на пор'і́г гука́ти моро́за виче́р'ати* (57), 235, 274.

МОРОКА. МОРО́КА ДРА́НА, *лай.* 1. Обридлива, надокучлива, нудна людина. *Одста́н' од ме́не, осточорт'і́ў – от ужé моро́ка дра́на* (275), 52, 380; 2. Вираження досади, незадоволення, заклопотаності. *От ужé моро́ка дра́на – н'і́йа́к ту шихви́рину ни прикр'і́пл'у на сара́йі* (309), 164, 345.

МОРЯК. МОРЯКО́М БУТЬ [мор'ако́м бут'], *жарт.* Не втримувати сечі ві сні. *Мор'ако́м бу́де, бо и́танц'і́ намочи́ў* (16), 345, у б. пп.

МОСКВА. ЯК ДО МОСКВІ́ (КІ́ЙВА [Кійі́ва]) РА́КОМ (РА́ЧКИ), *підсил.* Дуже далеко. *Та нам і до Ха́р'кова, йа́к до Москві́ ра́ком, та и́че з та́кім тра́нспортом* (189), 193.

МОСКВУ́ ВІ́ДНО, *підсил.* Щось надзвичайно кисле на смак. *Зеле́ну кисли́ц'у ў жу́сиц'і́ – а́ж Москв́у́ ві́дно* (189), 61, у б. пп.

МОТРЯ. ПРЕМУ́ДРА МО́ТРЯ [Мо́тр'а], *ірон., зрід.* Спритна, підприємлива жінка (дівчина). *То и́че та приму́дра Мо́тр'а – і сво́йе ни од'а́ст', і на чу́жé поза́риц'а* (494), 87

МОХ. МО́ХОМ БРА́ТЬСЯ [бра́ц'а], *несхв.* 1. Про лінькувату малорухливу людину. *Та во́на мо́хом в'і́зми́ц'а, а робі́т' ни бу́де* (46), 340; 2. Про літню, стару людину. *Шо ти р'і́н'а́йиш, ба́б'і́ дивіа́но́сто л'ет – во́на ў́же а́ж мо́хом уз'а́ла́с'а* (10), 102.

МОЧ. СТАВА́ТИ У МОЧА́Х, *заст.* Уходити у силу; набувати сили. *Сиди́ть черв'я́к у то́му гнізде́чку, а як ста́не у моча́х, то й ви́лі́зе* (СГр – Волч. у).

СКІ́КИ МО́ЧІ [ск'і́ки мо́ч'і], *підсил.* Щодуху, щосили. *Ск'і́ки мо́ч'і ди́ржу́ за нали́га́ч, а коро́ва пре́* (244); *Кричу́ ск'і́ко мо́ч'і, а ў́с'і спл'а́т', і н'і́хто́ ни чу́́є* (186), 15, 127.

МОЧА. МОЧА́ У ГО́ЛОВУ Б'Є́ (СТУ́КАЄ) [бі́є (сту́ка́є)], *несхв.* Про неадекватну поведінку, різку зміну думок, несподіваний учинок. *Тод'і́ моча́ ў го́лову сту́кнула – ста́ў стр'і́л'а́т'* (301); *Моча́ ў го́лову сту́кнула, от і пол'і́з на молоди́й л'од* (81); *Моча́ ў го́лову сту́кнула, от і пода́ўс' опіа́т' до Га́л'ки* (16), 235.

МОЧА́ЛКА. МОЧА́ЛКУ ЖУВА́ТИ, *ірон.* Довго й невиразно говорити. *Хва́те моча́лку жува́т', а ка́ж'і, чи н'і́диш?* (234), 198.

МОШВА. ЯК [йак] МОШВІ́, *підсил.* Дуже багато. *Лу́де́й з'ібра́лос'а, йа́к мошві́* (213), СЮр, 442.

МО́ЩІ. МО́ЩІ НА ХОДУ́ЛЯХ [мо́шч'і на ходу́л'ах], *ірон.* Худа висока людина. *Ви́перло ў́го́ру, а ху́де – мо́шч'і на ходу́л'ах* (14), 286.

МО́ЩІ ХОДЯ́ЩІ [мо́шч'і ход'а́шч'і], *ірон.* Худа істота. *Т'о́лку на́че й не пасемо́ – мо́шч'і ход'а́шч'і* (1), 42, 171.

МОЯ. МОЯ́ [мо́йа] ЗВЕ́РХУ, *підсил.* Чиясь перевага, перемога, першість. *Запо́ўни, мо́йа ў́с'ігда́ бу́де зве́рху, бо йа́ стара́йус'а* (114), 50, у б. пп.

МУДЯ́. ХВАТА́ТЬ ЗА МУДЯ́ [хва́та́т' за му́д'а], *згруб.* Завдавати болю, прикрощів; утискати. *По́ки йо́го ни схва́тиш за му́д'а, д'і́ла ни бу́де* (38), 34.

МУЖИК. ОД (ЖИВО́ГО) МУЖИКА́ ДРУГО́МУ (ДРУГИ́М) СОРО́ЧКУ (СОРОЧКІ́) ПРА́ТИ (МІ́ТИ), *несхв.* Зраджувати чоловіка. *Йак слаба́ на ўто́ри ба́ба, так і ка́зали, шо од живо́го мужика́ б'і́га друго́му соро́чку пра́ти* (196), СКв, 274.

ПІВСЕЛА́ МУЖИКІ́В [п'іўсила́ мужик'іў] **ПРОЙШЛО́**, *несхв.* Про гуляшу жінку. *Че́риз не́йі п'іўсила́ мужик'іў пройшло́* (317), 65.

МУЗЕЙ. ХОЧ У МУЗЕ́Ї СТА́ВЛЯЙ [... музе́йі стаўл'ай], *схв.* Дуже красива людина (здеб. дівчина). *На лі́чко краси́ва, та́л'і́а то́чина – хоч у музе́йі стаўл'ай* (494), 115.

ЯК У МУЗЕ́Ї [йак у музе́йі], *схв.* Чисто, прибрано, порядок (у приміщенні). *Вона́ така́ хаз'а́йка харо́ша, шо ў ха́т'і, йак у музе́йі* (494), 92.

МУЗИКА. БЕЗ МУ́ЗИКИ ЧУДИ́ТЬ [чуді́т'], *ірон.* Смішити, витинати, чинити несподіване; пропонувати нереальне. *Ни чуді́ б'і́з му́зики – де йа тоб'і́ на заўтра́ гро́ш'і найду́?* (145), 84, у б. пп.

НЕ Ї́СТИ [йі́сти], **НЕ ПІ́ТИ**, **ТІ́КИ** [т'і́ки] МУ́ЗИКО́Й ЖІ́ТИ, *ірон.* Про сильний апетит, зголодніння. *Дава́й насипа́й, бо йа зу́тра ни йі́ла, ни пи́ла, т'і́ки му́зико́й жи́ла* (343), 75.

МУКА. З ПАГА́НОЇ [пага́но́йі] МУКІ́ <ЗЛІ́ПЛЕНИЙ [зл'і́плиний]>, *несхв.* Неналежного виховання поганої вдачі, поведінки. *Ни па́ра в'і́н тоб'і́ - з пага́но́йі мукі́ зл'і́плений* (3), 195.

МУРЛО. МУРЛО́ СОБА́ЧЕ (СОБАЧА́ЧЕ), *лай.* Негідник, мерзотник. *Мурло́ соба́чи – і каба́кі пото́птаў* (519), 90, 218.

МУРЧИ́К. <ЩАСЛІ́ВИЙ (ДОВО́ЛЬНИЙ)> ЯК МУ́РЧИ́К У СМЕТА́НІ [<шчаслі́вий (дово́л'ний)> йак ... у смита́н'і], *підсил.* Дуже задоволений, щасливий, радісний. *Покупа́ўс'а, попойі́ў і л'і́г – шчаслі́вий, йак Му́рчик у смита́н'і* (226), 193, 267.

МУСКУ́Л. МУ́СКУЛІ́, ЯК [йак] У КО́НИКА, *ірон.* Про худу, фізично слабку людину. *Шо ти хва́стайіш, у те́бе ж му́скулі, йак у ко́ника* (295), 372.

МУСО́Р. МУ́СО́Р ЗА ПОРІ́Г ВИНО́СИТЬ [пор'і́г вино́сит'], *несхв.* Розголошувати подробиці сімейного (здебільшого) життя. *Йак му́сор за пор'і́г ме́нше вино́сит' – с'і́мйа́ кр'і́ти́а бу́де* (194), 126.

ВИНО́СИТЬ [вино́сит'] МУ́СО́Р ІЗ ХА́ТИ, *несхв.* Розголошувати подробиці сімейного, як правило, життя. *У ка́жд'і́й с'і́мйі́ йе ни́пола́дки, так шо вино́сит' му́сор із ха́ти ни сп'і́ш'і́м'* (95), 226, 435.

МУХА. БОЯ́ТЬСЯ, ЯК МУХ ЗІМО́Ю [бойа́ц'а, йак ... з'і́мо́йу], *ірон.* Зовсім не боятися, ігнорувати. *Хоч і па́косн'і́ сус'і́ди, но йа йі́х бойу́с'а, йак мух з'і́мо́йу* (79), 11, 300.

МУХ ЛОВІ́ТЬ [лові́т'], *несхв.* 1. Бути неуважним, роззявкуватим. *У трамва́йі мух ни лові́ – обкра́дут', і ни почу́йіш* (70), 49; 2. Ледарювати, неробствувати. *На пе́нс'і́йі т'і́ки мух і лові́т' – на робо́ту ни йти́* (2), 53.

ЯК [йак] МУХ КРУГО́М ГІМНА́ [г'і́мна́], *згруб.* Велика кількість, багато. *То н'і́ко́го, не бу́ло, а то йак мух круго́м з'і́мна́* (17), 112.

ГАНЯ́ТЬ [ган'а́т'] МУХ, *несхв.* Байдикувати, неробствувати. *Йа ду́мала, шо в'і́н оста́ўс'а прово́дку чини́т', а в'і́н ган'а́ мух на д'і́ва́н'і* (76), 36, у б. пп.

ХУХ, НАЇВСЯ [най'ус'а] МУХ, АЖ ЖИВІТ [жив'іт] ОП'УХ, *жарт*. Вираження задоволення від щедрої їжі. *Отó так наўгоишч'аўс'а, шо хух, най'ус'а мух, аж:ив'іт оп'ух* (85), 9, 95.

МУ́ХА-ПОВТОРУ́ХА, *жарт.*, *зрід*. Людина (здеб. дитина), що повторює за кимось рухи, слова тощо. *Онучо́к, така́ му́ха-поўтору́ха, ус'і слова́ за мно́йу поўтор'а́, йак маўпочка чи попуга́й* (186), 162.

МУ́ХА-ПРИСТАВУ́ХА (ПРИЛИПУ́ХА), *ірон*. Нав'язлива, надокучлива людина. *Одста́н', му́ха-приставу́ха, х'іба́ ни бач, шо н'іколи з тобо́йу валáндац':а* (429), 26, 275.

МУ́ХА-ЦОКОТУ́ХА, *жарт*. Балакуча, говірка людина. *Ту му́ху-цокоту́ху не переслу́хайиш* (23), 197.

ПРИСТАВА́ТИ, ЯК [йак] МУ́ХА В СПА́СІВКУ [сп'ас'і'ку], *несхв*. Чіплятися, докучати, обридати. *Той Васи́л' на та́нц'ах приста́є, йак му́ха ў Спа́с'і'ку* (37), СЮр, 167.

СІ́ЛЬНИЙ, ЯК [сіл'ний, йак] МУ́ХА, *ірон*. Слабкий, слабосилий. *Та ти ў́же, онучку, сіл'ний, йак му́ха – і д'іда збо́риш* (91), СЮр, 165.

ЯК МУ́ХА В СМОЛІ́ [йак му́ха ў смол'і́], *несхв*. Повільний, незграбний. *Ус'і б'ігайут', поверта́йц':а, а вона́ – йак му́ха ў смол'і́* (43), 6, 129.

ЯК МУ́ХА З ДРО́ЖДІВ [йак ... дро́жд'і'ў], *знев*. Неохайний, брудний. *Війшла, йак му́ха з дро́жд'і'ў – ниўміта, гр'азна – йакій з не́йі по́вар?* (494), 5.

ЯК П'Я́НА [йак п'я́на], МУ́ХА, *жарт*. Вайлуватий, незграбний, повільний. *Поверта́йц':а по хат'і, йак п'я́на му́ха – ск'іки ўбі́єш, ск'іки ўйі́диш* (119), 4, 7.

<БІТЬСЯ> ЯК МУ́ХА В ПАВУ́ТИНІ [<біц':а> йак ... ў павуті́н'і], *несхв*. Бідувати, потерпати. *Од во́йні ни жи́ла, а бі́лас', йак му́ха ў павуті́н'і, бо сама́ з тр'о́ма д'іт'мі́ оста́лас'* (182), 91, 296.

МУ́ХА НЕ ПРОЛЕТІ́ТЬ [проліт'і́т'], *підсил*. Про високий рівень пильності, уважності. *То йак ста́не на д'іж'урство, так і му́ха ни проліт'і́т' – усé зам'і́те* (29), 342.

ЯК МУ́ХА НА СТІ́КЛІ́ [йак .. на ст'ікл'і́], *глуз*. Незграбно, метушливо. *С'ад' посі́д', а то ме́чис'а, йак му́ха на ст'ікл'і́* (115), 56.

ДОВО́ЛЬНИЙ, ЯК [довол'ний, йак] МУ́ХА В ТЕПЛО́, *схв*. Задоволений, утішений. *Най'ус'а, нап'і'ус'а - довол'ний, йак му́ха ў тепло́* (164), 39.

МУ́ХА ЦЕЦЕ́, *ірон., нов*. Банькатий, витрішкуватий. *Витр'і́шкува́тий, так прóсто – му́ха цеце́, а пушті́ н'ічо́ ни ба́чи* (33), 108.

МУ́ХАМИ ГОДОВА́НИЙ, *несхв*. Хитрун, крутій, пройда. *З ним лу́ч':и ни зйáзуйс'а, то му́хами годова́ний - прода́ст' і ку́пе* (96), 20.

МУ́ХИ ДО́ХНУТЬ [до́хнут'], *ірон*. Сумно, тоскно. *У клуб'і́ л'і́том му́хи до́хнут' – і к'і́на нема́є* (93), 54.

МУ́ХИ В ГОЛОВІ́ [голов'і́], *згруб*. Легковажна, дурнувата людина. *Той син сурйо́зний, основа́тил'ний, а цей – му́хи шче ў голо́в'і́* (25), 373.

АЖ МУ́ХИ ХЕ́КАЮТЬ [хе́кают'], *підсил*. Спека, жарота. *У Питр'і́'ку так жа́рко, аж му́хи хе́кают'* (200), 79.

ЯК МУ́ХИ НА ГУ́ГЛІ́ [йак му́х'і на гу́гл'і́], *ірон., зрід*. Незручно, некомфортно, кумедно. *Драбі́на с:у́нулас', а мин'і́ на ст'і́жко́в'і – йак му́х'і на гу́гл'і́* (37), 91.

МУХОЙ ТУДА-НАЗАД, *підсил.* Швидко ходити, бігати. *Мотніс' мухой тудá-назад у магаз'ін* (55), 283.

МУХУ ПРОКОВТНУТИ, *глуз.* Довго, сильно сміятися, реготатися. *Так см'їйáѳс'а-риготáѳс'а, мат', муху прокоѳтнуѳ* (60), 136.

У ПОЛІ МУХУ ЗАГАНЯТЬ [у пól'і муху заган'áг'], *підсил., жарт.* Бути метким, швидким, непосидливим. *То така проворна, шо ѳ пól'і муху заган'á* (145), 63.

МУХОМОР. <ЯДНИЙ [йáдний]> ЯК [йак] МУХОМОР, *несхв.* Дошкульний, гострий на язик, лайливий. *Сус'їдка йáдна, йак мухомор – їй би т'їки полáйаѳ':а та поб'їл'иши набрихáт'* (94), 77, 541.

МУХОМОР ФІЛЬТРОВАНИЙ [ф'їл'трований], *глуз.* Задавайло, хвалько, лайливець. *Буѳ хлóпиц' н'їчó, а з Хар'кова прийїхаѳ – мухомор ф'їл'трований – лáйїѳ':а, піжиѳ':а, нóсиѳ':а* (96), 26.

МУХОМОР З'ІДАТЬ [зйїдáт'], *глуз.* Дратуватися, навісніти. *Ти шо, мухомор зйїѳ, шо рúки розпускáйїши?* (136), 95.

МУШТРА. МУШТРУ ВИКИДАТИ, *заст.* Виконувати правила військового шикуння, артикулу. *Дивилась з дівчатами на москалів. Що то як гарно муштру викидають – як один* (СКв).

М'ЯСОРУБКА. ЗАКРИВАТЬ <СВОЮ> М'ЯСОРУБКУ (ХЛІБОРІЗКУ) [закривáт' <свойѳ> мйасорубку (хл'їбор'їзку)], *згруб.* Замовкати, припиняти розмову. *Ти б помóѳчаѳ, бо надойїѳ уже – то закрий свойѳ мйасорубку, поки йа ни заткнѳѳ* (232), 3, 85.

М'ЯЧ. МАСЛОВІЙ М'ЯЧ, *етн., заст.* Гра у м'яча (СГр – Ів).

— Н —

НАБИВАТЬ. БИТКОМ НАБИВАТЬ [набивáт'], *підсил.* Максимально наповнювати, натоптувати, ущільнювати. *Битком набїла м'їшóк берéзкойу – однислá крол'ám* (95), 220, у б. пп.

НАБИТИЙ. БИТКОМ НАБІТИЙ, *підсил.* Переповнений, щільно, тісно заповнений. *Та маришрутка битком набїта, шо й двér'ї ни закривáйѳѳ':а* (31), 1.

НАВАРИТИ. НАВАРИТИ, НАПЕКТІ, ПЕРДНУТИ І ЗАТОВКТІ, *згруб.* Наспїх, абияк, недбало щось зробити. *Пришлї ниожїдано – так йа йїсти наварїла, напиклá, перднула і затоѳклá* (51); *Тут д'їѳчáта й хлóпц'ї на вѳлиц'у клїчут', а тут готóѳка, отó й прийшлóс'а – наварїла, напиклá, перднула – затоѳклá* (113), 227.

НАВМИРУЩЕ. АБО НАВМИРУ́ЩЕ, АБО НАВСИРУ́ЩЕ [або наѳмиру́ще, або наѳсиру́ще], *жарт.* Про альтернативність ситуації. *Ни тужїѳ, шо кáшл'áйїши – це або наѳмиру́ще, або наѳсиру́ще* (148), 14.

НАГИНАТЬСЯ. ЗДРЯ НЕ НАГНУ́ТЬСЯ [здр'а ни нагнѳѳ':а], *несхв.* Бути скупим, корисливим, меркантильним. *Ти за йóго не переживáй, в'їн не прогадá, то такїй, шо здр'а ни нагнѳѳ':а* (171), 291.

НАДІЯТИСЯ. ПІЗНО ВСТА́ВШИ, НЕ НАДІ́ЙСЯ РА́НО ПОПО́ЙСТИ [п'ізно ўста́ўши, ни над'ійс'а ра́но попойі́сти], *ірон.* Натяк на шкідливість ледарства. *Зу́тра робл'у́, бо по́мн'у, йак д'ід бурча́ў, шо п'ізно ўста́ўши, ни над'ійс'а ра́но попойі́сти* (31), 60.

НАЖИТОК. У НАЖІ́ТОК, *схв.* На користь, на прибуток. *Йе ж так'і визу́ч'і л'ўди – шо ни зро́бе, усé йому́ ў нажі́ток, усé багат'ійи* (71), 16, 376.

НАЙТИ. НАЙШО́В – НЕ СКАЧ, ЗГУБІ́В – НЕ ПЛАЧ. Сентенція про зваженість, поміркованість поведінки. *Ни рад'ій, йак чуж'і гро́ш'і найшо́ў, бо то чийе́с' го́ре – найшо́ў – ни скач, згубі́ў – ни плач* (1), 57.

НАЇДАТЬСЯ. НЕ НАЇ́ВСЯ – НЕ НАДІ́ВИШСЯ (НАНІ́ОХАЄШСЯ) [не найі́ус'а – не надівис'а (нан'ўхайіс'а)], *ірон.* Про неможливість щось компенсувати, відновити, замінити, продовжити. *На́да ж бу́ло доро́жит' робо́тою – не пропу́ска́т', стара́ц'а, а тепе́р – не найі́ус'а – ни надівис'а* (110), 5.

НЕ НАЇ́ВСЯ, ТАК НЕ НАЛІ́ЖЕШСЯ [не найі́ус'а, так не налі́жис'а], *ірон.* Сентенція про недостатність часткових заходів. *Уже́ ни ўсп'ійи́ш прочита́т' – не найі́ус'а, так не налі́жис'а* (121), 115.

НАЙДА. ЯК [ЙАК] НАЙ́ДА, *ірон.* Жвава, рухлива, моторна людина. *Мотайі́ц'а ц'ілий ден' по си́лу, йак най́да* (114), 52.

НАКИДКА. У НА́КИДКУ – Наопаш. *Наді́в кожух у наки́дку* (СГр–Валжу), 1, 120.

НАКО́ЧУВАТЬ. ЯК НАКО́ЧЕНО, *підсил.* Багато (зокрема про рясний урожай кавунів, гарбузів, динь). *Кавун і́у тих на баи́тан'і, йак нако́чино* (83), 296.

НАЛИ́ГАЧ. З НАЛІ́ГАЧА ЗРИВА́ТЬСЯ [зрива́ц'а]. 1. *Жарт.* Звільнятися, позбуватися, отримати послабку. *З налі́гача з'і́рва́ўс'а, бо Н'інка з до́му одпусти́ла ж* (175), 99: 2. *Несхв.* Раптово, безпідставно, неспровоковано дратуватися, навісніти. *Схвати́ў лопату́ й ган'айі́ц'а – з налі́гача з'і́рва́ўс'а* (77), 11.

ОДНІ́М НАЛІ́ГАЧОМ ЗВ'Я́ЗАНИ [звйа́зан'і], *підсил.* Спільники, супрляжники, партнери. *Уз'али́с'а ўм'іст'і тро́гува́т' – тепе́р ми одні́м налі́гачом звйа́зан'і* (154), 344.

НАЛИ́СНИК. НАДАВА́ТЬ НАЛІ́СНИКІ́В [надава́т' налі́сник'і́ў], *підсил.* Побити, відлущувати. *Дови́пендр'ува́ўс'а, шо хло́пц'і ни ви́диржали́ й надава́ли налі́сник'і́ў* (344), 79.

НАЛИ́ТИЙ. ЯК [йак] НАЛІ́ТИЙ, *підсил.* Товста, гладка людина. *Чи ў н'о́го хвороба́ йака, хо́де, йак налі́тий, аж дро́жит' сам* (275), 172.

НАЛО́Г. ПОДОХО́ДНИЙ НАЛО́Г. Податок на прибуток. *Подохо́дний жи нало́г то́жи з:арпла́ти вивирта́ли* (446), 79, 297, у б. пп

НАМИ́СНИК. НАМІ́СНИКИ РОБІ́ТЬ? [... робі́т'], *несхв., зрід.* Бити посуд. *Мак'і́тру ўпу́стила – намі́сник'і́ў наро́біла* (164).

НАМИ́СТО. РОЗСИПА́ТЬ [рос:ипа́т'] НАМІ́СТО, *несхв.* Удаватися до подружньої зради (про жінок). *Та чи ни зна́ла, шо вона́ пр'а́мо п'ід його́ но́сом рос:ипала́ намі́сто з Ва́н'ко́м* (167), 317.

НАМО́РДНИК. НАМО́РДНИК НАДІ́ВАТЬ [над'іва́т'], *ірон.* Приборкувати, вгамовувати, підкорювати, упокорювати. *То до сва́йби в'ін виступа́ў, а тоді́ ўже́ В'е́рка намо́рдник над'і́ла* (130), у б. пп.

НАПИХАТЬ. НАПХОМ НАПХАНО, *підсил.* Багато чогось, надмірно. *Ўтром, йак на робóту йіхат', в ил'іктр'ічк'і напхом напхано л'удей* (189), 305.

НАПИТЕНИЙ. НАПІТЕНИЙ І НАІДЕНИЙ [найідиний], *схв.* Уконтентований, задоволений. *Н'і ў йа́кий клуб йа ў́же ни п'іду́ – напі́тиний і найі́диний, хва́те* (114), 22.

НАПРАСЛИЦЯ/НАПРАСНИЦЯ. НАПРА́СЛИЦІ РОЗПУСКА́ТЬ [напра́слиц'і розпуска́т'], *несхв.* Пліткувати, наговорювати, обмовляти. *Напра́слиц'і розпуска́, а ййі і в'і́р'ат'* (33), 33.

НАПРА́СНИЦІ РОЗПУСКА́ТЬ [напра́сниц'і розпуска́т'], *несхв.* Тс, що НАПРА́СЛИЦІ РОЗПУСКА́ТЬ. *Ти напра́сниц'і про мене́ ни розпуска́й – вони́ до мене́ не приста́нут', до тебе́ ве́рнуц'а* (141), 21, 46.

НАПУСТЬ. НАПУСТЬ НАПУСКА́ТЬ [на́пуст' напускат'], *несхв., заб.* Насилати неврожай, хвороби, нещастя. *Бог, мат', на́пуст' напусті́ў, шо садовині́ ў́же трéт'ій год нимá* (20), 8.

НАРИТНИК. НАКИДА́ТИ НАРИ́ТНИК, *несхв.* Підкоряти, приневолювати. *Зум'і́ла ба́ба накі́нут' нарі́тник – одказа́ўс'а чолов'і́к і од ча́рки, й од друз'е́й* (309), 54, 93.

НАСИЛУ. НАСИЛУ-СИЛУ. Із великими труднощами, ледве-ледве. *Насі́лу-сі́лу гр'а́дку допо́ло́ла – ва́жко ў́же* (90), 177.

НАСИРАТЬ. НАСÉРЕ Й ПОГЛЯ́ДИТЬСЯ, ЧИ НІКУ́ДИ НЕ ЗГОДІ́ТЬСЯ [... погл'ади́ц'а, чи н'і́куди ни згоди́ц'а], *згруб.* Про скнару, жадобу, скупаря. *З л'уде́й та́ке жа́дне на́йди́ц'а, шо на́сэре й погл'ади́ц'а, чи н'і́куди ни згоди́ц'а – жа́л'ко!* (494), 95.

НАСІННЯ. ОД НАСІ́ННЯ ДО КОРІ́ННЯ [од нас'і́н'а до кор'і́н'а], *підсил.* 1. Довго, тривалий час, усе життя. *На ц'ому́ двори́шч'і жи́вимó ў́же даўно́, йа – так од нас'і́н'а до кор'і́н'а* (37), 81; 2. Усією сім'єю, цілим загалом, разом. *Зн'али́с'а ў́с'і, од нас'і́н'а до кор'і́н'а, та й уда́рилис' на Да́л'н'ій Востóк* (190), 55.

НАСМІШКИ. СТРО́ЯТЬ НА́СМІШКИ [стро́йат' на́см'ішки], *несхв.* Насміхатися, кпити, глузувати. *Стро́йат' на́см'ішки з б'і́дної д'і́учини, а ж ни вину́вата, шо так опе́клáс' (63), у б. пп.*

НАСПІХ. НАСПІХ, ШО НА́СМІХ [на́сп'іх, шо на́см'іх], *несхв.* Сентенція про небажаність нерозсудливих дій, учинків. *Б'і́гом ви́йшла за́м'іж, а на́сп'іх, шо на́см'іх* (39), 27.

НАСТРОЄ́ННЯ. ПЕПСИКО́ЛЬНЕ НАСТРОЄ́ННЯ [пепсикóл'не на́стро́єн'а], *нов.* Грайливий, жаргівливий настрій. *Із дискоте́ки при́ходе – ў́с'ігда́ ў́ не́йі пепсикóл'не на́стро́єн'а* (189), 15.

НАСТЯ. КАЗА́ЛА НА́СТЯ, ЯК УДА́СТЬСЯ [... На́ст'а, йак уда́сц'а], *ірон.* Про незначну імовірність чогось. *Нало́виш кара́с'іў? каза́ла На́ст'а, йакуда́сц'а* (59), 86. ШВИДКА́ НА́СТЯ [На́ст'а], *жарт., мед.* Розлад шлунка, пронос. *У йе́йі ж швидка́ На́ст'а – із деризи́ ни ви́ла́зе* (85), 272.

НАТУРА. ЖИДІ́ВСЬКА [жид'і́ўс'ка] НАТУ́РА, *знев.* Кепський характер (скнарість, підступність, зрадливість). *Шо ж, така́ ў́ йо́го жи́д'і́ўс'ка нату́ра – ус'і́да́ прода́ст' і п'і́дове́де* (113), 296, 363.

БРАТЬ [брат'] НАТУ́РУ, *зрід.* Засвоювати, переймати; мати за приклад; наслідувати. *Уз'али́ нату́ру на танці́ віпи́уши прихо́дит', так їх ста́ли ни пускáт' (363), 4.*

НАУМ. НАУ́М УСІ́М [ус'ім] КУМ, *жарт.* Доброзичлива, товариська людина. *І сам ус'і́х присо́глаши́у у го́ст'і, і до дру́гів учашча́у – Нау́м – ус'і́м кум, госто́прийо́мний та́кий (374), 106.*

НАЦМЕН. НАЦМЕ́Н ГОРІ́ТЬ [горі́т'], *жарт., зрід.* Попередження про підгоряння їжі. *Ти диві́с'а он на зажа́рку, а то ў́же нацме́н горі́т' (60).*

НАЧАТЬ. НАЧА́ТЬ І КОНЧИ́ТЬ [начáт' і ко́нчит'], *ірон.* Багато, неймовірно велика кількість (роботи). *Лопáту ў́ зу́би й на го́рід, бо там копа́т' – нача́т' і ко́нчит' (106), у б. пп.*

НАЧИНЯТЬ. ЯК [йак] НАЧІ́НЕНО, *підсил.* Багато, велика кількість, безліч. *Під цим ку́щем карто́плі йак начи́нено (СГр – Харьк. у), 73, 198.*

НАША. ЗАЙМА́ТИ <й> НА́ШУ НА ПА́ШУ. Жартівлива пропозиція на приєднання, участь. *Так і йа до ва́шої ко́нна́н'її приста́ну – займ'і́т' і на́шу на па́шу (58), 10.*

НАШАТИРЬ. ШИРЬ-ПІРЬ-НАШАТІ́РЬ [шир'-пір'-нашаті́р'], *жарт.* 1. Медичний заклад (медпункт, лікарня). *Робе́ ж ота́м - шир'-пір'-нашаті́р' (7), 41;* 2. Поспіх; хапливе, неякісне виконання. *Ни ў́сп'і́у зайі́хат' у заго́нку - шир'-пір'-нашаті́р' - наора́у о́гр'і́х'і́у – хо́ду! (159), 109.*

НАШИЙ. ЯК [йак] НЕ НА́ШИЙ, *жарт.* Несміливий, сором'язливий. *Зайшо́у у го́ст'і, так с'і́дай за ст'і́л, а то сто́йши, йак не на́ший (42), 267, у б. пп.*

НАШМОРОК. НА́ШМОРОК ТЯГА́ТЬ [т'ага́т'], *мед.* Мати нежить. *Йак но́ги намочи́у, так на́шморок і т'ага́у (514), 42.*

НЕБІЖ. НА, НЕБО́ЖЕ, ШО НЕГО́ЖЕ, *несхв.* Про нещирого «благодійника». *Попросі́у мукі́, а в'ін да́у зле́глої – на, небо́же, шо не́гоже (513), 117.*

НЕБО. ВИСО́КИЙ ДО НЕ́БА – ДУРНІ́Й, ЯК [йак] <НЕ> ТРЕ́БА, *несхв.* Дурень, телепень, одоробло. *Ни слуха́й його́, в'ін ото́ висо́кий до не́ба – дурні́й, йак тре́ба (145), 109.*

З НЕ́БА ПАДА́, *ірон.* Легко, дарма дістається. *Усе́ зароби́у – з не́ба н'ічо́го не па́дало (97), 59.*

ЯК [йак] ДО НЕ́БА (Ки́ва [Кійі́ва]) РА́ЧКИ (РА́КОМ), *підсил.* Дуже далеко. *До Па́улогра́да тоб'і́ йти, йак до не́ба ра́чки (95), 27.*

ЗВІ́ЗНЕ [зв'і́зне] НЕ́БО, *астр.* Зоряне небо. *Йак туч не́ма, так усé зв'і́зне не́бо ві́дно (119), 5.*

НЕ́БО ЧАДІ́ТИ, *несхв.* Жити, існувати. *Хоч і здо́ров'я не́ма, а не́бо шче ча́д'у (181), 226.*

НЕ́БОВІ [не́бов'і] ЖА́РКО, *підсил.* Про високий ступінь інтенсивності певної дії. *Ко́се он' у заго́нц'і, аж не́бов'і жа́рко (20), 34.*

НЕВІСТА/НЕВІСТКА. НА́ША НЕВІ́СТКА УСЕ́ ТРІ́СКА [... нив'і́стка ... трі́ска], *жарт.* Про голодного з неабияким апетитом. *Ка́ша пригор'і́ла, ни́жу́сна ві́йшла, а йому́ хо́дѣ́жи шо – на́ша нив'і́стка усé трі́ска (193), 329.*

ХТО ВСРÁВСЯ – НЕВІ́СТКА [хто ўсраўс'а – нив'і́стка], *ірон.* Жартівлива сентенція про несправедливе, безпідставне звинувачення. *Чут' шо ни так, хтос' шос' зробіў шкóду, а винувáта йа – хто ўсраўс'а – нив'і́стка* (331), 114.

ПІ́ТИ, І́СТИ, НЕВІ́СТУ [йі́сти, нив'і́сту] БА́ЧИТИ, *жарт.* Фраза на закінчення гостини. *Йак гóс'т'і прощáйуц':а, так хтос' і кáжи, шо пилі́, йі́ли, нив'і́сту бáчили – порá додóм* (47), 91.

НЕГР. РОБІ́ТЬ, ЯК [робі́т' йак] **НЕГР, підсил.** Тяжко, над силу працювати. *Та ў колхóз'і ж робі́ли, йак нéгри – шче й б'ісплáтно* (183), 85.

ЯК [йак] **НЕГР, несхв.** Брудний, немитий, занехаяний. *Од комбáйна прихóде, йак негр, і ночóў нехвaтá, шоб одмі́т'* (58), 81.

ТÉМНО, ЯК [йак] **У НЕ́ГРА В ЖÓПІ** [ў жóп'і], *згруб.* Дуже темно. *Та дава́й хоч св'і́чку, бо ў пóгр'іб'і ж тéмно, йак у нéгра ў жóп'і* (108), 13.

ЯК [йак] **У НЕ́ГРА ПІ́Д** [п'ід] **МИШКАМИ**, *ірон.* Темно. *Чогó це в:ас так св'і́тло, йак у нéгра п'ід мі́шками?* (112), 80.

НЕДІ́ЛЯ. СІ́М НЕДІ́ЛЬ НА ТІ́ЖДЕНЬ СПРАВЛЯ́ТЬ [с'ім нид'і́л' на ті́ждин' спраўл'áт'], *глуз.* Байдикувати, ледарювати. *Нинад'óжний в'ін мужі́к, бо с'ім нид'і́л' на ті́ждин' спраўл'á* (119), 51.

ЗА НЕДІ́ЛЮ НЕ ОБ'І́ХАТЬ [за нид'і́л'у ни об'і́хат'], *глуз.* Товстун, гладун. *Такóго д'áд'ка й за нид'і́л'у ни об'і́хат'* (142), 106.

ЯК У НЕДІ́ЛЮ [йак у нид'і́л'у] (**ПРА́ЗНИК**). Небуденно, святково. *Шо це ти уд'аглáс', йак у нид'і́л'у – с'óдн'а ж читвéр!* (134), 95.

КЛЕЧА́ЛЬНА НЕДІ́ЛЯ [Кличáл'на нид'і́л'а], *етн.* Зелена неділя, день, яким починаються зелені свята. *Пра́знували ў нид'і́л'у – називáли Зилéнойу нид'і́л'ойу, Кличáл'нойу нид'і́л'ойу* (158), 47, 95.

НЕДОГРИ́ЗОК. КОША́ЧИЙ НЕДО́ГРИЗОК, *знев.* Людина мала, слабка, хвороблива. *Отó páрубок хóде? Коша́чий недóгризок, а не хлóпиц'!* (32); *Бáт'ко гирóйс'кий, висóкий, а син чогóс', йак кошáчий недóгризок* (42), СЮр, 155.

НЕДОУ́ЗДОК. ВОДИ́ТИ НА НЕДО́УЗДКУ, *глуз.* Обмежувати когось у вчинках, діях. *Вонá й ц'огó л'убóўника вóде на недóуздку, шо б'із йéйі не дихнé, не ступнé* (89), 142.

НЕДО́ЧУВАТЬ. ЯК НЕДО́ЧУ́С [йак недочу́е], **ТАК ЗБРЕ́ШЕ**, *ірон.* Про пліткаря, обмовника, балакливу людину. *То така́ говорлі́ва, шо і йак недочу́е, так збрéше* (234), 155, у б. пп.

НЕЙ́ЖЖЕНИ́Й. І НЕЙ́ЖЖЕНОГО ОБ'І́ЖЖА́ТЬ [і ний'і́ж:ино́го об'і́жж'áт'], *ірон.* Переконаність, що норовливого, неслухняного приборкають, переможуть. *Нихáй трóшки побрі́шка, понорові́ц':а попирва́х, а там – і ний'і́ж:ино́го об'і́жж'áйут', кудá там д'і́ниц':а* (173), 318.

НЕМА. НЕ́МОМ НЕМА́, *підсил.* Цілковита відсутність. *Йак'і там сто грам – нéмом нема́ н'і́чогó тако́го* (202); *Гро́ш'іў нéмом нема́* (213), 50.

ТО НЕМА́, ТО НЕ́ТУ [... н'éту], *ірон.* Відсутність (когось, чогось). *Шо ў магаз'ін за сáхар'ом прійди́ш – то нима́, то н'éту* (214), 106.

ШО Є [йе], **ШО НЕМА́**, *несхв.* Однаково, байдуже. *Шо йе в'ін, шо нема́ – ра́зниц'і н'і́яко́йі, т'і́ки б'ізпо́койство* (182); *Такі́й мужі́к у с'і́мн'і – шо йе, шо нема́* (30), 96.

НЕМОГТИ. ЧЕРЕЗ НЕМОГУ́, підсил. Над силу. *Через немогу́ ўже зд'їў той боршч, щоб не вилива́т' (287), 27, у б. пп.*

НЕОЖИДАНОСТЬ. ДЕЇЦЬКА НЕОЖИ́ДАНОСТЬ [д'єц'ка неожиданост'], жарт. Дитячі випорожнення. *Он у ба́би ко́хта цв'єту д'єц'кой неожиданост'ї (327); Носіу́ на рука́х, по́ки неожиданост' дец'ка пої́авілас'а (46), 23.*

НЕПОСИДУН. НЕПОСИДУ́Н (НЕПОСИ́ДЯЧКА [нипосид'ячка]) БЕРЕ́, ірон. Про непосидючість, крутькуватість, метушливість. *Чи ж та дити́нка ўси́де на м'іст'ї, йак їйї́ непосиду́н берé (211), 18.*

НЕРВ(А). НЕРВА НАПАДА́, несхв. Про нервування, роздратування, сердитість. *Ти́ше, д'їти, бо шос' у́же на ва́шого ба́т'ка нер́ва напа́да (34), 181.*

НЕРВИ В ТРЯПОЧКІ [ў тр'áпочк'ї], ірон. Про стан зосередженості, концентрації, удаваного спокою. *В'ін кри́чїт', ту́па нога́ми, а йа моу́чу – нер́ви ў тр'áпочк'ї (20), 100.*

НЕРВИ ГРА́ЮТЬ [гра́йут'], несхв. Нервування, знервованість. *Віскочи́ў п'ісл'а ла́йки – нер́ви гра́йут' (190), 201.*

НЕРВИ МОТА́ТЬ [мота́т'] <НА ПА́ЛОЧКУ>, ірон. Нервувати, дратувати когось. *Хва́те нер́ви мої́ мота́т' на па́лочку – слуха́йс'а, а то ўси́пл'у (145), 17.* ТРІПА́ТЬ [тр'іпа́т'] НЕРВИ, несхв. Нервувати(ся), дратувати(ся), несхв. *Чо́го йа тр'іпа́тїму нер́ви з:а пус́т'ака? (310), 155.*

НЕСІЯНИЙ. НЕСІЯНИМ ВИРОСТА́ТЬ [нис'їяним ви́роста́т'], ірон. Бути неадекватним, дебільним. *Шо з його́ в'і́з'миш, йак в'ін нис'їяним ві́р'іс – зма́лку ду́ра́к (203), 90.*

НЕСКЛАДНО. ХОЧ НЕСКЛА́ДНО, ЗАТЕ́ ПРИКЛА́ДНО, жарт. До ладу, дотепно. *Ото́ й сп'ї́ва́ймо сво́єї́ї – хоч нескла́дно, за́те прикла́дно (42), 2.*

НЕСОЛЕНИЙ. НЕСО́ЛЕНИМ Ї́СТИ [йї́сти], підсил. Ненавидіти, розправлятися, знищувати. *Так ни л'у́бе сво́го сус'ї́да, шо гото́ва його́ нисо́линим зйї́сти (60), 241, 276.*

НЕСПИ. НЕСПИ НАПАДА́ЮТЬ [напада́йут'], зрід., мед. Неспання, нехотіння спати, безсоння. *На мо́йу дити́нку не́спи напа́ли – с'о́го́дн'ї шче й часи́нку не спау́ (197); Не́спи напа́ли – так ус'у́ н'їч з'ї́ркі шче́тала (213), 87.*

НЕСТИ. І ВА́ЖКО НЕ́СТИ, І ЖА́ЛЬКО КИ́НУТЬ [жа́л'ко кінут'], ірон. Про майже непотрібну річ, обтяжливі стосунки. *Оце́ й те́рпимо ло́дар'а ў ха́т'ї – і ва́жко нисті́, і жа́л'ко кінут' (9), 133.*

НЕТУТЕШНИЙ. ЯК НЕТУ́ТИШНИЙ [йак нитут'їшн'їй], ірон. Сором'язливий, несміливий. *Шо ти ў ку́то́к забі́ўс'а – йак нитут'ї́шн'їй – см'їл'ї́й (110), 123.*

НЕХАЙ. НЕХА́Й – ПАГА́НИЙ ЧОЛОВІ́К [чолов'ї́к], ірон. Про небажаність, шкідливість відкладати справи на потім. *Та н'ї, зби́ри с'ї́час помидо́ри, бо неха́й – пага́ний чолов'ї́к (492), 363, у б. пп.*

НЕХАЙЛО. ЯК [йак] НЕХАЙЛО́, зрід., несхв. Неохайко, нечепура, замазура. *Х'їба́ мо́жна, щоб ж'ї́нка така́ була́ – йак нехайло́?! (95), 104.*

НЕМКА. ЯК У НЕ́МКИ (НЕ́ГРА, ТУ́РКА) В ГУ́ЗНІ (ЖО́ПІ) [йак у н'ємки ... ў гу́зн'ї (жоп'ї)], зеруб. Темно, темрява. *Л'ї́зиш у по́гр'їб – би́рі хви́на́рик, бо там – йак у н'ємки ў гу́зн'ї (104), 1, 522.*

НИТОЧКА. ДАВАТИ НІТОЧКУ. Давати привід, зачіпку. *Ни дава́й йому́ н'ї́йако́йї нї́точкї, бо по́том ни одві́а́жис'а* – так приста́не (143), 26, 373.

НИЧКА. НА НІЧКУ, *несхв.* Потай, нишком. *Ми голоду́їм, а в'ї́н са́ло йї́ст' на ні́чку, шо́б ни д'ї́ліц'а* (260); *К'ї́т он катле́ту пот'ї́г і на ні́чку зд'ї́у* (145), 117.

НІЧКУ ТОЧИ́ТЬ [точі́т'], *нов., зрід.* Заощаджувати, збирати, складати гроші. *Учі́с'а ні́чку то́чіт', бо б'ї́с то́го ва́жко бу́де про́жіт'* (189).

НИЩИЙ. НАБИРА́ТЬСЯ (НАХВА́ТЮВА́ТЬСЯ), ЯК НІЩИЙ (БІДНИЙ) У ТО́РБУ [набира́ц'а (нахва́тува́ц'а), йак нї́шчий (б'ї́дний)...], *ірон.* Зазнавати побиття. *Прийшлі́ нас побі́т', а набра́лис', йак нї́шчий у то́рбу* (95), 101.

ПОЛУЧА́ТЬ, ЯК НІЩИЙ [получа́т', йак нї́шчий] У ТО́РБУ, *ірон.* Бути побитим, зневаженим, розчарованим. *Шо́, по́зічїу́ тро́йака́? ага́ – полу́чїу́, йак нї́шчий у то́рбу* (95), 79, 113.

У НІЩОГО [нї́шчого] ВІПРО́СЕ, *підсил., несхв.* Жадібний до аморальності. *Йак притво́риц'а, шо́ б'ї́дний, так і ў нї́шчого ві́просе* (73), 222.

НИЩОТА́. НИЩОТА́ НИЩОТО́Ю [нищотá нищотóйу], *підсил.* Бідність, біднота, злиденність, злидні. *Оста́лос'а тро́йи з ма́т'ї́рїу – ни́шчотá ни́шчотóйу* (504), 80.

НІГО́ТЬ/НОГО́ТЬ. ЯК НА НІГО́ТЬ [йак на н'ї́гот'], *підсил.* Мало, недостатньо, трохи. *Йак на н'ї́гот' дошч про́мочи ў́* (136), 145.

ШО НО́ГОТЬ ЗІРВА́ТЬ [шо́ но́гот' з'ї́рва́т'], *підсил.* Дійняти, дорікнути, завдати страждань. *Ма́ти згада́ла про шко́лу – шо́ но́гот' з'ї́рва́ла, так обі́дно* (91), 2.

КУСА́ТЬ НО́ГТИ [куса́т' но́гт'ї] НА НОГА́Х, *підсил.* Шкодувати, каятися. *Оце́ бро́сиш с'ї́мн'ў – бу́диш ку́са́т' но́гт'ї на но́гах, так п'ї́зно* (54), 17.

ПІД НО́ГТЯМИ ТРА́УР [п'ї́д но́гт'ами...], *несхв., нов.* Бруд (брудно) під нігтями. *Сказа́ла ў́чітел'ка, шо́ п'ї́д но́гт'ами тра́ур – запи́сала ў́ шчоде́н:ик* (324), 33.

НІЖ. ХОТЬ НА НІЖ [хот' на н'ї́ж], *підсил.* Безвихідь, крайня потреба. *У с'ї́мїї го́лод, злі́дн'ї – хот' на н'ї́ж* (64), 170.

ДАВА́ТЬ НА (ЗА) НІЖ [дава́т' на (за) н'ї́ж], *етн.* Розплачуватися з колієм салом, м'ясом. *І дава́ли на н'ї́ж і са́ла, і мн'а́са, і бу́тору; на св'ї́жину́ остаў'а́ли* (21), 6.

ГО́ЛІЙ, БО́СІЙ І НІЖ ЗА ХАЛ'АВО́Ю [...і н'ї́ж за хал'áво́йу], *жарт., зрід.* Невідомий, хтось; уявано гризний. *Йа́ до пу́ття й ни роздіві́лас'а, хто то́, та́кий, ка́жут' – го́лий, бо́сий і н'ї́ж за хал'áво́йу* (500).

КО́ЖАНИМ НО́ЖОМ РІЗА́ТЬ [р'ї́зат'], *згруб.* Мати статевий стосунок. *Ха-ха́! Зл'а́ка́лас'а, так в'ї́н і хот'ї́у тебе́ порі́зат' – т'ї́ки ко́жаним но́жом* (95), 2.

НІЗДРЯ. НІЗДРЯ В НІЗДРЮ [н'ї́здр'а ў́ н'ї́здр'у], *ірон.* Однаково, одночасно; на одному рівні. *Н'ї́хто́ н'ї́кого́ не ві́передї́у – за́ко́нчили н'ї́здр'а ў́ н'ї́здр'у* (73), 79.

НІКУДИ. ДА́ЛІ НІКУДИ [да́л'ї́ н'ї́куди], *підсил.* До крайньої міри. *Возно́се себе́ так, шо́ да́л'ї́ н'ї́куди* (50), 89.

НІМЕЦЬ. НІМЦІ ЙДУ́ТЬ: АБО́ ТОЙ, АБО́ УБІ́Ю́ТЬ [ні́мц'ї́ йдут' – або́ той, або́ ў́бї́у́т'], *жарт.* Про наближення, прихід кого-небудь. *Ну, хлóпц'ї́ й д'ї́у́ча́та, он і ма́рїа́н ї́ус'к'ї́ – н'ї́мц'ї́ йдут' – або́ той, або́ ў́бї́у́т'* (150), 317.

ЯК ТРИ НІМЦІ [німц'і] РАКОМ, *підсил.*, *ірон.* Про велику сідницю. *Розгодувала жєн'у, йак три н'імц'і раком* (27), 75.

ДИВІТЬСЯ, ЯК НІМЦЮ [дивіц'а, йак н'імц'у] В СРАКУ, *згруб.* Пильно приглядатися. *Йак вибєра проду́хти на базáр'і, так дівиц'а, йак н'імц'у ў сра́ку* (190), 168.

НІМІЙ. ЯК НІМІЙ [йак н'імій] З ГЛУХІМ, *ірон.* Без порозуміння. *З'їйшліс'а й м'іс'ац' живу́т', так т'іки йак н'імій з глухі́м – ка́жний при свої́ому* (331), 100, 204.

НІС/НОС. НІС БІЖІТЬ [н'іс б'іжі́т'], *жарт.*, *мед.* Про нежить. *Оце́ йак хо́лодно й сі́ро, так у ме́не й н'іс б'іжі́т'* (226), 26, 274.

НІС [н'іс] НА ДВОХ РІС [р'іс] <, А ОДНОМУ ДОСТА́ВСЯ [достáуc'а] >, *ірон.* Про великий, довгий ніс. *Вона́ керпа́та, а ў йо́го н'іс на дво́х р'іс* (140); *Буў у нас у кла́с'і Малашчу́к, так у йо́го спра́ўд'і н'іс на дво́х р'іс, та шче й кра́сний, йак заме́рзне* (189), 124.

НІС ПІД СЕБЕ ПОПУСТІТИ, *заст.* Засоромитися, зніяковіти (СГр – Мнж).

ТІКИ НІС СТРИМІТЬ [т'іки н'іс стримі́т'], *підсил.* Дуже худа людина. *Захл'а́ў мали́й – т'іки н'іс стримі́т' і шче о́ч'і під ша́пкой св'і́т'ац'а* (28), 32.

НІС З ЯЗИКОМ ЗДОРОВКАЄТЬСЯ [н'іс з йазиком здоро́укайц'а], *ірон.* Про довгий ніс. *Йа́кій там в'ін курно́сий, йаг у йо́го н'іс з йазиком здоро́укайц'а?!* (24), 140.

НІС У РОТ ЗАГЛЯДА́ [н'іс... загл'ада́], *ірон.* Про довгий ніс. *І ў ба́т'ка носопі́рка норма́лна, й у ма́тир'і, а й сі́на чо́гоc' н'іс у рот загл'ада́?!* (435), 10.

СІНІЙ НІС [сін'ій н'іс], *глуз.* П'яниця, алкоголік. *Он уже́ тв'і́й дру́г – сін'і́й н'іс – при́йшоў – шо́ йому́ сказа́т'?* (77), 300.

НА НОС ПОНО́С, А НА ЖО́ПУ НА́СМОРК, *ірон.* Часте нездужання, тривалі хвороби. *То одна́ хвороба́, то за не́йу дру́га – на нос поно́с, а на жо́пу на́сморк* (82), 1.

НЕ БА́ЧИТЬ, ЯК [... ба́чит', йак] СВОГО́ НО́СА, *ірон.* Про неможливість чогось досягти, щось мати. *Ни ба́чит' тоб'і́ Н'і́нки, йак свого́ но́са* (54), СЮр, у б. пп.

НО́СА ЗАКОПІ́РЧУВАТЬ [закоп'і́рчуват'], *несхв.* Гоноритися, пишатися, зазнаватися. *З а́рм'і́й вирну́с'а, так і но́са закоп'і́рчу́, бо йи́фре́итор* (59); *Но́са не закоп'і́рчу́, а то хло́пц'і наби́у́т'* (116), 27.

ЗНА́ТИ З НО́СА В РОТ, *знев.* Про місце, примітивну поведінку недорослої, несамотійної, недосвідченої людини. *Ти ото́ помáлку́й і знай свої́є – із но́са ў рот* (341), 4.

СУ́НУТИ НО́СА В ЧУЖЕ́ ПРО́СО, *несхв.* Утручатися у щось. *Ти ни суй но́са ў чуже́ про́со – воно́ бу́де ле́ши на пич'і́нку* (266), 42.

ІЗ НО́СА КРОВ [кроў], *підсил.* Крайня потреба, нагальна необхідність. *Із но́са кроў, так срóчно прокла́дки на́да м'ін'а́т'* (300), 13.

У НО́СІ КОЛУПА́ТЬСЯ. [у нóс'і колупа́ц'а], *несхв.* Ледарювати, неробствувати. *Н'і́где в'ін ни робі́тме, а т'іки ў нóс'і колу́пати́миц'а, бо так при́чинний* (27), 341.

ВИСІ́ТЬ НА НО́СІ [вис'і́т' на нóс'і], *підсил.* 1. Бути (знаходитися) поблизу. *Та он та кні́жка висі́т' на нóс'і, а ти не ба́чиш* (75), 266; 2. Відбуватися скоро,

незабаром. *Игáмнини вис'ят' на нóс'і, а вона то на кружóк, то на д'іскот'еку* (35), 106.

АЖ У НОСІ [нос'і] **КРУ́ТЕ**, підсил. Дошкульно, неприємно. *Од пра́ўди ў йóго ў нóс'і кру́те, а слухат' трéба* (18), 159.

У НОСІ [нос'і] **НЕ КРУ́ГЛО**, ірон. Недосвідчений, неспроможний, недорослий. *Шче за рул' с'ідат' у нóс'і ни кру́гло* (27), 66.

ЛІЗТИ (ПХА́ТЬСЯ) [л'ізти (пха́ц':а)] **З РЕ́ПАНИМ НО́СОМ**, ірон. Порушувати субординацію, претендувати на незаслужене. *І цей л'ізе з ре́паним нóсом у начáл'ство – т'іки йóго й нухватáло* (426), 60, 457.

НО́СОМ ЗВЬО́ЗДИ ЦИТА́ТЬ [зв'óзди шчитáт'], несхв. Бундючитися, гоноритися. *Така тихáта стáла – нóсом зв'óзди ичитá* (19), 224.

НО́СОМ ЗЕ́МЛЮ [... зéмл'у] **РІ́ТИ**, підсил. 1. Докладати максимум зусиль; старатися. *Вона́ нóсом зéмл'у рíла – усé старáлас' за йóго зám'іж вийти* (492) 245; 2. Погано ходити, пересуватися (від немочі, старості). *Ба́ба Ка́м'ка ўже́ нóсом зéмл'у рíйи, а ўсе т'а́гне шос' на базáр' прода́вати* (492), 94.

НО́СОМ ТОРМО́ЗИТЬ [тормóзит'], жарт. Падаати, шкрябати обличчя. *Виб'і́гайу, а в'ін ужé нóсом тормóзе по асвáл'ту* (390), 65.

ДИВІ́ТЬСЯ ЗА СВО́ІМ [диві́ц':а за свої́м] **НО́СОМ**, ірон. Пильнувати себе, не втручатися не у своє діло. *Ти менé не ўчи, а диві́с' а за свої́м нóсом* (191), 7.

НО́СОМ СВО́ЛОК ЗАЧІ́ПАТЬ [зач'і́пат'], знев. Бути гонористим, чванькуватим. *Так пишáйиц':а, шо нóсом свóлок зач'і́на* (78), 62.

НО́СОМ ЧУ́ТИ, жарт. Здогадуватися, передбачити. *Оцé опозда́ў, дак нóсом чу́йу, шо сканда́л бу́де до́ма* (294), 17.

НІ́Ч. НІ́Ч У КУ́РЯТНИКУ [н'іч у кúр'атнику], ірон. 1. Безлад, розгاردіаш у приміщенні. *У кварта́ір'і – н'іч у кúр'атнику – усé перикі́нено, пола́мано* (32), 4; 2. Неохайна жіноча зачіска; закудлане волосся. *С хáти ў́тром вийшла неро́жчэсана, на голо́в'і – н'іч у кúр'атнику* (301), 9.

КУДІ́Й НІ́Ч [н'іч], **ТУДІ́Й Й СО́Н**, етн. Примовка від поганого сновидіння, кошмару. *Чорт йóго зна, шо присні́лос'а – от йа швидéн'ко й кажу́ – «куді́й н'іч, туді́й й сон» – проказа́ла і л'агла́ да́л'ш'і спат'* (69), 3.

СПОКО́Й НО́ЧІ [но́ч'і]. На добраніч, добраніч. *Споко́й но́ч'і – заўтра ўстава́т' ра́но* (226), 18.

ЯК НІ́Ч [йак н'іч] **У ЖНИВА́**, підсил. Малий проміжок часу; скоро. *Ск'і́ко ти там гост'ува́ў, йак н'іч у жнива́* (79), 169.

ЯК СЕ́РЕД НО́ЧІ [йак ... но́ч'і] **«ЗДРА́СТУЙ»**, ірон. Про щось недоречне, несподіване. *Моўча́ў, моўча́ў, а тоді́ – йак се́рид но́ч'і «дра́стуй» – пригласі́а до се́бе* (85), СЮр,

НІ́ЧИМКА. ЗАКУ́СЮВАТЬ НІ́ЧИМКОЮ [закúс'уват' н'і́чимко́ю], жарт. Нічим не закушувати випите спиртне. *Чикилді́кнули по стака́ну, закусі́ли, пра́ўда, н'і́чимко́ю* (213), 45.

НІ́ЧОГО. НІ́ЧОГО І ЩЕ [н'і́чо́го і шче] **ТРО́ШКИ (ПОЛОВІ́НА)**, ірон. Нічого. *У колхо́з'і за год, бува́, зарóбиш н'і́чо́го і шче тро́шки* (8), 192.

НІЯКИЙ. БЕЗ НІЯКОГО [б'із н'ійякого]. 1. Просто, легко, без ускладнень. *Заход'у ў кладоўку й б'із н'ійякого бирў, шо м'ін'і хоц':а* (95), 129; 2. Нелукаво, без каверз. *Б'із н'ійякого кажў, шо бачила Сирг'ііа, а вона йак обідниц':а* (39), 15.

НОГА. БЕЗ ЗАДНІХ НІГ [б'із задн'іх н'іг], підсил. 1. Сильний ступінь утомленості. *Прийшоў додому б'із задн'іх н'іг, змóриний – така робóта* (360), 56; 2. Тривалий час відпочивати, спати. *П'іусўтки спаў б'із задн'іх н'іг* (514), 160. **НОГÁ ОБ НÓГУ ЧУХАТИ**, підсил. Швидко йти, бігти. *Швídко ногá об нóгу чўхай оц':ўда* (40), 11.

ДАВАТИ НОГÁМ ЗНАТИ, підсил. 1. Танцювати. *П'ід мўзику так дава́ли ногáм зна́ти, шо з дол'і́ку кушпелá лит'і́ла* (50), 48; 2. Утікати, покидати, віддалятися. *Груш напорóли ц'і́л'і пáзухи, і далі́ ногáм зна́ти* (474), 46.

ВЕРХ НОГÁМИ, підсил. Протилежно до звичайного; безладно; абсурдно. *Д'і́тки грáлис'а, так усé ў хáт'і верх ногáми* (404), СКв, 165.

ВИКІ́ДОВАТИ НОГÁМИ, заст. Танцювати, робити па у танці. *А там стане вики́довати ногами, неначе вони йому пови́ломлювані* (СКв).

ПУ́ТАТИСЬ ПІ́Д [пўтатис' п'ід] **НОГÁМИ**, несхв. Заважати. *Двом на кўхн'і ни м'і́сто – т'і́ки пўтайцў':а п'ід ногáми* (196), 319.

УКРІ́ТЬСЯ [ўкріц':а] **НОГÁМИ**, підсил. 1. Померти. *Шо тут бойáц':а – ўс'ораўнó колі́с' трéба бу́де ўкрі́ц':а ногáми* (164), 3, 341; 2. Утекти. *Укрі́ўс'а ногáми – т'і́ки йогó й бáчили, тогó зáйц'а* (42), 79, 522.

ПІ́ТІЙ [п'іті́] **З НОГÁМИ**, несхв. Шезнути, пропасти. *Очкі́ даўнó ў́же п'ішли́ з ногáми – трéба нов'і́ купл'áт* (55), 285.

НО́ГИ В ЗУ́БИ <І ТІКА́ТЬ [і т'іка́т']>, ірон. Швидко бігти, тікати. *Йак почу́ў т'і́ кри́ки, так зра́зу но́ги ў зу́би* (5), 92.

НО́ГИ БУ́БЛИКОМ (ОБОДОМ), ірон. Криві ноги. *Но́ги бубли́ком, а йу́бочка корóтка – от усé й ві́дно* (494), 10.

НО́ГИ МОЇ́ [мойі́], **НО́ГИ**, підсил. Біг, утеча. *На дру́га напáли, а в'ін – но́ги мойі́, но́ги – аж до́ма спині́ўс'а* (494), 70.

ХОЧ ЗА НО́ГИ ВИВОЛПКА́Й [вивол'іка́й], підсил. Стан міцного сну. *Вони як по́снуть, то хоч за ноги їх пови́волікай* (СГр – Харьк. у), 109.

НО́ГІ НЕ ВСТРО́ЙТИ, підсил. Немає де стати; бракує місця; тиснява. *На тоу́чку́ но́гі ни ўстро́ї́ти – тако́го на́ро́ду* (65), 104.

ПАДА́ТЬ [па́дат'] **НА НО́ГИ**, несхв. Мати слабкі ноги, хворобу ніг. *Тили́ц'а шос' упáла на но́ги – трéба в'і́т'іна́ра при́глаша́т'* (426); *То б'і́гала йак рисáчка, а то зо́ўс'ім упáла на но́ги* (125), 226.

НО́ГИ РОЗСТАВЛЯ́ТЬ [розставл'áт'], вульг. Охоче йти на статеву близькість (про жінок). *Гул'óна шче та, бо т'і́ки й ка́жуть, шо но́ги по ўс'ім углáм ростаў'á* (87), 149.

НО́ГИ БОЧО́НКОМ, жарт. Криві ноги. *Не звйáзували д'і́учинц'і но́жки, от но́ги бочо́нком і йе* (100), 14.

НО́ГИ – ГЛІ́НА, ірон. Нестійкість, непевна хода (здеб. п'яного). *Куді́ йому напрі́с'ади, йак у йогó но́ги-глі́на – йéл'і сто́ї́т'* (16), 286.

НО́ГИ КО́ЛЕСОМ. 1. Кривоногий, клишоногий. *Но́ги ко́лисом, бо ў д'і́цтв'і на́да бу́ло йі́х руши́ніко́м зв'áзуват'* (112); *У мушчін шче ни так, а от йак у*

жéніччини чи д'їучини нóги кóлисом, то ўже б'їдá ц'їла (92); 2. Підсил. Прудко, швидко ходити. *Ос' тоб'ї тройáк – і нóги кóлесом у лáўку* (114), 42, 102.

НО́ГИ КРУТИ́ТИ, *жарт*. Тікати. *Ти в'їц'їл'á нóги круті́ швіч'є, шоб н'їхтó ї ни бáчиў* (38), 186.

НО́ГИ МИТЬ [мит'ї], *зрід*. Закінчувати розмову, не говорити. *Хвáте болтáт' – нóги мійймо ї додóму порá* (73), 1.

НО́ГИ МІ́ТИ І Ю́ШКУ [йўшку] ПІ́ТИ, *підсил*. Обоженювати до приниження, утрати гідності. *Їабі́ в'їн вирнў́с'а, їа б їому́ готóва нóги мі́ти і йўшку пі́ти* (171), 114.

З НО́ГІ, *підсил*. Швидко, негайно, миттю. *Ти не мóн'а́йс'а, а з ногі́, раке́той* (3), 43.

ЗБИРА́ТЬ [збирáт'ї] НО́ГИ В РУ́КИ, *ірон*. Тікати, швидко йти, забиратися. *Збирáй нóги ў ру́ки, і шоб їа тебе́ тут не бáчиў, ни потикáйс'а* (34), 193.

НО́ГИ НАЗА́Д КОЛІ́НЯМИ ПОВЕРТА́ТЬ [нóги назáд кол'їн'ами повертáт'ї], *згруб*. Бити, карати. *Ще раз чéриз горóд перéйдиш – нóги назáд кол'їн'ами повирнў́, так і знай* (22), 195.

НО́ГИ ОД УШЕ́Й, *жарт*. Про довгі красиві жіночі ноги. *По т'їл'ів'їзору д'їучат т'їки ї показу́ють' тих, шо нóги од уше́й* 81 295.

НО́ГИ ПРИРОБЛЯ́ТЬ (ПРИШИВА́ТЬ) [...приробл'áт' (пришивáт'ї)], *ірон*. Красти; брати без дозволу. *Т'їки же тут коробóк з ниткáми сто́йáў – у́же хтос' нóги приробі́ў* (342), 84.

НО́ГИ З СРА́КИ ВИСМИ́КУВАТИ, *вульг*. Бити, карати. *Бўдиш до мойéї Гáл'ки ўчашчáти – нóги с'рáки повисміку́йу* (7), 194.

РО́БИТИ НО́ГИ СВИСТКО́М, *глуз.*, *зрід*. Згинати ноги. *Стрі́бай пр'áмо – ни робі́ нóги свистко́м* (95).

НО́ГИ ТРУ́СЯТЬСЯ [трўс'áц'а], *підсил*. Про стан хвилювання, страху, переляку. *До начáльника їдеш, так аж нóги трўс'áц'а – мáло шо* (484), 4.

СІ́ДАТИ [с'їдáти] Ї НО́ГИ ЗВІ́СЮВАТИ [зв'їс'увати], *знев*. Про неробу, утримання, нахлібника, дармоїда. *Прийшо́ў з:акл'учéн'а додóму, с'їў і нóги зв'їсиў – хоч шо їому́ кажі́* (126), 6, 197.

НА ОДИНА́КОВІ́Й НО́ГІ [на одина́ков'їй ног'ї], *схв*. Як рівня. *У с'їмї́ ї їїх такий ўклáд, шо і старé, і малé на одина́ков'їй ног'ї* (167), 79, 176.

ОДНІ́ЄЮ НОГО́Ю ТУТА, А ДРУГО́Ю – ТА́МА [одн'ї́ейу ... тўта, а друго́йу – тáма], *підсил*. Дуже швидко, миттю. *Ни бўду тебе́ ждат', шоб одн'ї́ейу ногóйу тўта, а друго́йу – тáма* (518), 125, 435.

ВИХО́ДИТЬ <ХОЧ> НОГО́Ю [вихóдит' <хоч> ногóйу]. Порушувати заборону виходити. *Ось тї́лки хоч ного́ю вийдеш, то ... битиму* (СКв), 166, у б. пп.

ЧУ́ХАТЬ [чўхат'ї] НО́ГУ ОБ ДОРО́ГУ, *ірон*. Іти, рушати, забиратися геть. *Ти ўже збирáйс'а три часá, порá – чўхай нóгу об доро́гу* (285), 23.

ХВЕ НА БО́СУ НО́ГУ, *глуз*. Чванько, задавака, гордій. *Од'їлас'а, їак попугáй, і вичван'áйц'а – хве на бóсу нóгу* (467), 302.

НА ЛЕ́ВУ [л'ёву] НО́ГУ ШКОПІ́РТНУ́ТЬСЯ [шкопиртнў́ц'а], *ірон*. Раптово і безпричинно розілитися, роздратуватися. *Чогó ти злі́с'а, на л'ёву нóгу шкoпиртнў́лас'а?* (199), 85.

НОЖИЧОК. У НОЖИЧКА, *етн.* Дитяча гра, що полягає в киданні ножичка (з долоні, зубів, голови ...) так, щоб він устромлявся у землю. *Ді́йча́та б'і́льш у крémл'ахи гра́ли, а ми – у но́жичка* (97), 9, 15.

КАРМАННИЙ [карма́н:ий] **НОЖИЧОК.** Складаний ножичок. *Бу́в та́кий ло́ўкий карма́н:ий но́жичок, так загуби́ў* (7), 3, 264.

НОЖКА. ЧОРНА НОЖКА, *спец.* Фітофтороз, грибкове захворювання помідорів, картоплі. *Йак чо́рна но́жка нападе́, то помидо́рам а́мба* (76), 49.

НОЖКИ, ЯК [йак] **У КОЗІ РОЖКИ,** *ірон.* Криві ноги. *І сама́ худа́, і но́жки, йак у кози́ ро́жки* (53), 119.

НОЛЬ. НОЛЬ [нол'] **БЕЗ ПАЛОЧКИ,** *знев.* 1. Ніщо, надзвичайно мало, обмаль. *Зароби́ли ў колхо́з'і нол' биз па́лочки* (47), 42, 173, 211, у всіх пп.; 2. Незначна, нікчемна людина. *Хто ти та́кий – нол' биз па́лочки* (142), 10, 31, у в. пп.

НОЛЬ [нол'] **НА МА́СУ, підсил.** Не звертати уваги, не зважати, ігнорувати. *Йа ййі́ гука́йу, а вона́ – нол' на ма́су* (37), 189.

ПО НОЛЯХ (НОЛЯМ) [по нол'ах (нол'ам)]. Унічію, ніякого зиску, жодної вигоди. *Го́д робі́ли ў колхо́з'і, а о́с'ін'у рошчо́т – по нол'а́х, спа́с'іба, шо до́лжн'і не оста́лис'а* (60), 95.

НОМЕР. ДОХЛИЙ НОМЕР, *несхв.* Марне, завідомо безперспективне діло; безнадійна справа. *Тут ри́бу лови́т' – до́хлий но́мир, бо ййі́ ўже поглуши́ли* (264), 117, 225.

НОМЕР ПОСЛІДНІЙ [посл'ідн'ій] 1. Хтось останній у черзі, рахунку. *Тв'йй но́мер посл'і́дній – жди, по́ки ві́звут'* (36), 98; 2. *Знев.* Хтось обмежений у правах (нерівноправний). *Хай снача́ла ба́т'ко ска́же, тв'йй но́мер посл'і́дн'йй* (55), 201.

ОДИНАДЦЯТИМ [оді́нац':атим] **НОМЕРОМ** <ІХАТЬ [й'іхат']>, *жарт.* Пішки (пересуватися, діставатися). *Н'і о́дноїй попу́тки –прийи́шлос' оді́нац':атим но́мером* (98), 93.

НОРЕЦЬ. НОРЦЯ ДАВА́ТЬ [норц'а дава́т']. Ринати. *Йак норц'а́ даў, так ме́тр'іў за два́ц':ат' ві́нирнуў* (29), 9.

СЛІПІЙ, ЯК НОРЕЦЬ [сл'і́пій, йак норéц'], *підсил.* Підсліпувата, а то й цілком сліпа людина. *Шо ти йу́му газéту дайéш, а в'ін сл'і́тій, йак норéц'* (29); *Приткну́ў дес' очкі́, тупéр – йак норéц'* (9), 95.

НОРИЦЯ. ШОБ ТЕБЕ (...) **НОРИЦІ (МОТЕ́ЛИЦІ) ЗДІЛИ** [... норі́ц'і (моте́лиц'і) зд'і́ли], *лайл., заст.* Проклін; побажання негараздів, нещастя. *Йак в'ін ота́к мин'і жи́зн'у перив'іў, так шоб йогó норі́ц'і зд'і́ли* (164), 3, 345.

НОСАК. НОСАКА́ ПІД ХВІСТ [п'ід хв'іст] <ДАВА́ТИ>, *згруб.* Давати копняка. *Носака́ п'ід хв'іст – і п'ішоў, посві́стуйе* (3), 176.

НОСАКА́МИ ВИНО́СИТИ, *згруб.* Бити ногами, виганяти когось із чогось. *Носака́ми ж'інку не раз вино́сиў із ха́ти* (275), 90.

НОСАКА́МИ ГОДУВА́ТИ, *згруб.* Бити. *Носака́ми гуду́йе й з до́му виган'а́ – хоч у за́шморг* (39), 485.

НОСАКІВ ДАВА́ТЬ [носак'іў дава́т'], *згруб.* Бити ногами, копняків давати. *Носак'іў дава́ў, по́ки нача́ў просі́ц'а* (37), 89.

НОСОК. У ДІР'АВИЙ НОСО́К ХОВА́ТЬ [у д'ір'авий носо́к хова́т'], *несхв.*, зрід. Не вміти зберігати таємницю, секрет. *Те, що вони з ма́т'ір'ю у́ д'ір'авий носо́к схова́ли, ско́ро ўсе си́ло ўзна́ло, що бире́мин:а* (163), 141.

НОТАЦІЯ. НОТА́ЦІЮ ДАВА́ТЬ [нота́ц'і́ю дава́т'], *підсил.* Карати, ляяти, докоряти. *Хва́те м'ін'і нота́ц'і́ї дава́т' – сам зна́йу, не мане́н'кий* (145), 198.

НУЖДА. НУЖДІ́ МА́ЛО. Байдуже, однаково. *До тво́го го́р'а м'ін'і нужди́ ма́ло* (302), 164.

БІТЬСЯ З НУЖДО́Ю [бі́ц':а з нуждо́йу], *підсил.* Потерпати від злиднів, бідності, нестатків. *Так і вихо́де, що ўс'у жи́зн'у бі́лас'а з нуждо́йу – то война́, то колхо́з, то д'іти, то шче що* (96), 323.

НУЖДУ́ ГОДУВА́ТИ, *несхв.* Жити бідно, у нестатках. *Ус'і ми бу́лі нибага́т'і, а сус'іди, так т'і воби́че нужду́ годувáли, бо бу́ло трóйи д'іте́й ма́лих* (477), 7.

НЮ́НІ. НЮ́НІ РОЗВО́ДИТЬ (РОЗПУСКА́ТЬ) [н'у́н'і розво́дит' (розпуска́т')], *несхв.* Плакати, скиглити, нарікати. *Хва́те н'у́н'і розво́дит' – не помо́жиши, а тре́ба шо́с' робі́т'* (164), 323.

НЮ́НЬКО. НЮ́НЬКА́ ЗАВО́ДИТЬ [н'ун'ка́ заво́дит'], *несхв.* Плакати, скиглити. *Н'ун'ка́ ни заво́д', а йіж ка́шу гарбузо́ву* (13), 96.

НЮ́Х. ДАВА́ТЬ У НЮ́Х (НЮ́ХАЛО, НЮ́ШКУ, НОСОПІ́РКУ) [дава́т' у н'у́х (н'у́хало, н'у́шку ...)], *згруб.* Бити в обличчя. *Дат' би то́б'і ў н'у́х, шо́б у чу́ж'і дво́рі ни загл'ада́у* (376), 95, 429.

НЯ́НЬКА. У СЕМІ́ НЯ́НЬКО ДИТЯ́ ОБІ́СРАТЕ [... н'а́н'ок дит'а́ об'і́срате], *ірон.* Про неорганізованість, нерозпорядливість, безлад. *Хот' л'уде́й бага́то, а д'іла ни́ма – у симі́ н'а́н'ок дит'а́ об'і́срате* (495), 118, 446.

— О —

ОБДИМО́К. ОБДИ́МКОМ СТАВА́ТИ, зрід. Перетворюватися на відлюдька. *Йак стау́ обди́мком, так н'іко́ли й не забала́ка* (213).

ОБІ́Д. ПІ́ТІ НА ОБІ́Д, ШО́Б ЗА́ВТРА ВЕРНУ́ТЬСЯ [п'і́ті на об'і́д, шо́б заўтра вирну́ц':а], *жарт.* Про порушення продавцем графіка роботи. *Прийди́ши у магази́н, ла́вошни́ц'а п'ішла́ на об'і́д, шо́б заўтра вирну́ц':а* (390), 56.

ОБІ́Д ВЕРТА́ТЬ [об'і́д вирта́т'], *ірон.* Блювати. *Вийшли хло́пц'і з чайно́ї, та, мат', перебра́ли, що за угло́м об'і́д вирта́йут'* (250), 89, 126.

У́ТРОМ РО́СНО, В ОБІ́Д [об'і́д] МЛО́СНО, А ВЕ́ЧЕРОМ КОМА́РІ [кома́р'і], *ірон.* Про ледарські причини для неробства. *А ййі ото́ аби́ ни робі́ти – у́тром ро́сно, в об'і́д мло́сно, а ве́чиром кома́р'і* (331), 52.

ОБІ́ЗЯНА. ОБІ́ЗЯНА – СРА́КА МОТУ́З'АНА [об'і́з'а́на – сра́ка мотуз'а́на]. Жартівлива назва дитини – пустуна. *Ах ти ж мо́й об'і́з'а́на – сра́ка мотуз'а́на* (95), 173.

Я́К ОБІ́ЗЯНА [йак об'і́з'а́на]. 1. *Згруб.* Некрасива людина; потвора. *Та ж гл'а́нут' на його́ проти́юно – йак об'і́з'а́на* (25), 343; 2. *Жарт.* Людина, що чимось нагадує мавпу (управно лазить; робить гримаси тощо). *Ла́зе Ван'ко́ по го́р'іхов'і, йак об'і́з'а́на* (20), 113.

ОБІСРАНИЙ. ЯК ОБІСРАНИЙ [йак об'ісраний], *знев.* 1. Принижений, зганьблений. *Одн'ікувац'а ўже стідно - стойў перэд ус'іма, йак об'ісраний* (51), 79; 2. Хапливий, метушливий. *Шо ти мотайіс'а по сілу, йак об'ісрана?* (63), 26.

ОБІЦЯНКА. ОБІЦЯНКА-ЦЯЦЯНКА <, А ДУРНÓМУ ЗАБАВКА> [об'іц'янка-ц'яц'янка <, а дурнóму забавка>], *жарт.* Про ненадійність, примарність обіцянок, запевнень. *Думайіш, шо бригад'ір солóми привезе – об'іц'янка-ц'яц'янка, а дурнóму забавка* (89), 14.

ОБМОЛОТ. БРАТИ В ОБМОЛОТ, *ірон.* 1. Упливати на думку, рішення, учинки. *У м'іліц'ііі ўз'алі ў обмолóт, от і прызнаўс'а у тóму, шо й ні робиў* (147), 107; 2. Лаяти, сварити. *Т'óшча йак уз'алá в обмолóт, так ні рад буў тим сто грам* (290), 280.

ОБМОРОК. ПАДАТЬ [падат'] В ОБМОРОК, *мед.* Непритомніти. *Слабá здорóвейам стáла, йак т'ікі шо, так і падаўу в óбморок – стар'іст'* (58); *На косовіц'і, йак сóнце пиче, так йак'і ж'інкі й падали в óбморок – йіх п'ід копіц'у й водóйу одлівáли* (95), 32, у б. пп.

ОБНЯТЬ. ОБНЯТЬ І ПЛАКАТЬ [обн'ят' і плакат'], *ірон.* Немає що сказати. *Ну шо, шо план заваліли, типér т'ікі обн'ят' і плакат'* (114), 334.

ОБРАЗ. В ОБРАЗ, *заст.* В обличчя (лице), безпосередньо. *Хоч не бачила вас у образ, та чула й знаю вас* (СТр – Харьк. у).

ЙОМУ ПРО ОБРАЗІ, А ВІН [в'ін] ПРО ГАРБУЗІ, *ірон.* Про різність інтересів, нерозуміння, непорозуміння. *Кажу, що порá с'ійат', а в'ін своїейі – йóму про образі, а в'ін про гарбузі* (57); *Кажу, шо кўтим корóву, а в'ін – тиліц'у, ти йóму про образі, а в'ін – про гарбузі* (60), 200.

КОМУ ОБРАЗІ, КОМУ ГАРБУЗІ, *ірон.* Про не(по)розуміння, різні інтереси. *Шо ж, йак вони друг дру́га ні пон'іма́йут' – ко́му образі, ко́му гарбузі* (95), 180, 283.

ОБРОТЬКА. ОБРОТЬКУ НАКИДАТЬ [обрóт'ку накида́т'], *підсил.* 1. Мовчати; примушувати замовкнути. *Шо ти кричіш, так йа обрóт'ку накіну – замóўкнеш нав'іки* (317), 96; 2. Приборкувати, присилювати. *Мару́с'ка на тóго гул'áку обрóт'ку накінула – йак шóлковий* (165), 52.

ОБРУЧ. ПОГУБІТЬ ОБРУЧІ [погубі́т' обруч'і], *ірон.* Стати дурнем, телепнем. *Там такé нама́хане бу́ло – обруч'і іще з колі́ски, ма́бут', погубі́ло* (344), 275, 309.

ОБУВ. ОБУВ ТОПТАТЬ [óбуў топта́т'], *ірон.* 1. Жити, існувати. *Хоч і во́с'ім'іс'ат, а іще óбуў топчу́* (340), 31; 2. Залицятися, сподіватися на взаємність. *Здр'á ти óбуў то́пчиш до Мар'ііі – у йейі в арм'ііі жині́х* (60), 1, 227.

ОБУХ. ІТІ ПІД [п'ід] ОБУХ, *ірон.* Ризикувати, наражатися на небезпеку, неприємності, прикрощі. *Попогул'áў два дн'і, тепér додóму п'ід óбух іде – ж'інка йóму устро́йе!* (486), 115.

ТУПІЙ, ЯК [...йак] ОБУХ, *ірон.* Нетямкий, некітливий, розумово обмежений. *Уже ў шóстóму клáс'і, а тупі́й, йак óбух – і за читвэ́ртий ні зна* (263), 155, 173.

ОБУХОМ УДАРЕНИЙ. 1. *Знев.* Несповна розуму, пришелепуватий. *Хоч і óбухом уда́риний, а симир'і́чку зако́нчиў* (431), 121; 2. *Підсил.* Ошелешений,

приголомшений несподіваною звісткою. *Вона́ ж об́у́хом уда́рина – ану́, сказа́ли, що син погі́б* (296), 99.

ОБШЛАГ. ЗАКУ́СЮВАТЬ [заку́с'уват'] ОБШЛАГО́М (РУКАВО́М), *ірон.* Нічим не закушувати. *Хил'ну́ли по кру́з'у'ї, а заку́сили обшлагом́* (154), 83.

ОВЕС. ОВЕС ЗА КОНЬОМ НЕ БІ́ГА [...кон'ом не б'і́га], *жарт.* Про абсурдність порушення природного стану речей. *Не лиж́і, а йди шука́т' робо́ту, бо ове́с за кон'ом не б'і́га* (176), 11.

ОГІРОК. ЯК МАЛОСО́ЛЬНИЙ ОГІРО́К [йак малосол'ний ог'іро́к], *ірон.* Слабкий, немічний. *То у́ мо́лодост'і бу́в бо́дрий, а тепе́р – йак малосол'ний ог'іро́к* (77), 468.

ОГЛАШЕНИЙ. ЯК [йак] ОГЛАШЕНИ́Й, *підсил.* Ненормальний, божевільний, неадекватний. *Б'і́га, кричи́т', йак оглаше́ний* (478), 86.

ОГЛОБЛЯ. ПРИБИРА́ТЬ ОГЛО́БЛІ [прибира́т' огло́бл'і], *ірон.* Забирати руки, відпускати. *Прибири́ огло́бл'і – ві́рвус'а ўсираўно́* (130), 59.

РОЗПУСКА́ТЬ ОГЛО́БЛІ [розпуска́т' огло́бл'і], *несхв.* Давати волю рукам; хапати, мацати. *Ни розпуска́й огло́бл'і – и́че, на́чи, сва́йбу ни з'і́ра́ли* (172), 114.

ОГЛО́БЛЬОЮ ГЛАДИ́ТЬ [огло́бл'о́у глади́т'], *ірон.* Бити, лупцювати. *Мико́ла огло́бл'о́у погла́де по ви́з'іх, так до́ўго по́мнитимут'* (232), 85.

СПА́ТИ В ОГЛО́БЛЯХ [огло́бл'ах], *жарт., зрід.* Пропускати, гавити, бути неуважним. *Ни спаў би в огло́бл'ах – коши́л'о́к би ни ви́т'агли* (95); *Ни спаў би в огло́бл'ах, так і д'і́ку таку́ ни ўтир'а́у би* (345).

ОГЛЯ́ДКА. ЗА <ТРИ> ОГЛЯ́ДКИ КУПУВА́ТЬ [огл'а́дки купува́т'], *ірон.* Красти. *За три огл'а́дки ци́га́ни два ча́вўнчики ў ме́не купи́ли – нимá* (115), 51.

БЕЗ ОГЛЯ́ДКИ [огл'а́дки], *підсил.* 1. Не оглядаючись. *Ишо́у без огл'а́дки, пр'а́мо* (110), 487; 2. Не вагаючись, рішуче. *Усе́ на́да робі́т' без огл'а́дки, не бойáтис'а* (344), 58.

ОГОНЬ. З ОГНЬО́М ГРА́ТЬСЯ [з огн'ом гра́ц'а], *підсил.* Наражатися на небезпеку, ризикувати. *Ти з огн'ом не гра́йс'а – С'і́ра так за́дки ўда́ре, що зуб'і́у не збере́ш* (95), 106.

ОГНЬО́М ДІ́ХАТЬ [огн'ом ді́хат'], *підсил.* Сердитися, виявляти незадоволення. *Вона́ на того́ сус'і́да огн'ом ді́ха – не перева́р'у́є* (22), 432.

<ЖИ́ТЬ,> ЯК ОГО́НЬ З СОЛО́МОЮ [<жит'> йак огон' с:оло́мо́у], *ірон.* Немірно співіснувати. *Ни при́дстаўл'а́йу, йак вони́ живу́т' с'і́мн'о́у! йак ого́н' с:оло́мо́у* (91), 34, 171.

ОГНЬО́М [огн'ом] І́ТІ, *підсил.* Горіти, щезати, пропадати. *Хай тво́єй хаз'а́йство огн'ом іде́, йак йа на йо́му ўгробилас'а* (320), 180.

ОГНЬО́М [огн'ом] ПАЛІ́ЙТИ, *підсил.* Бути розлученим, сердитим. *Йак шос' ни по-йо́му, так огн'ом па́ле* (10), 201.

ОГНЬО́М ПУСКА́ТЬ [огн'ом пуска́т']. Підпалювати, спалювати. *Соло́му, бувáло, огн'ом пуска́ли, а колхо́зникам ни дава́ли* (267), 233.

ОГО́НЬ [огон'] ЙОГО́ ЗНА, *підсил., зрід.* Ніхто не знає, невідомо. *Ого́н' його́ зна, куди́ в'ін поб'і́з* (433), 59.

ШУТКУВА́ТЬ З ОГНЬО́М [шуткува́т' з огн'ом], *несхв.* Чинити необачно, ризикувати. *Ни п'і́дохóд', бо соба́ка зла – ни шутку́й з огн'ом* (159), 47.

ЯК ОГНІЮ ВХОПІТЬ [йак огн'у ўхопіт'], підсил. Поспішити, поквипитися. *Сказаў, йак огн'у ўхопіў, а п'ісл'а ўже одумаўс'а* (119), 97.

З ОГНЯ [з огн'а] ТА В ВОДУ, несхв. З однієї неприємності (біди) потрапляти в іншу. *Йак п'ішло чолов'іков'і на пропаст', так і зна, що із огн'а та в:оду* (27), 5.

ОГРЁБ. ОГРЁБОМ БРАТИ, підсил., заст. Брати багато, загрибати. *Наши титарь так огребом і бере гроші з церкви* (СГр – Волч. у), 95.

ОДВАГА. НА ОДВАГУ, схв. Хоробро, із ризиком, ризикуючи. *Хот' тих заб'йяк і б'іл'ше було, а наші'і на одвагу п'ішли – і побіли* (95), 109.

ОДВІТ. НА (У, УВ) ОДВІТ [одв'іт]. У (як) відповідь; своєю чергою. *Та п'іосвинка ошпарила – в одв'іт сус'ідка йій собаку окал'чила* (263), СКв, 468.

ОДВОД. ОДВОД ДАВАТЬ [дават']. Відмовляти, відхиляти, не схвалювати. *Орішика Іванов'і одвод дала, так що вирнуўс'а до своїейі старойі* (181), 58.

ОДДАВАТЬ. ОДДАЙ, АБО ОДНІМЕ [од:ай, або одн'іме], несхв. Приреченість, безвихідь із критичної ситуації. *Лўч'е йа заплаť у той налог банд'ітам, бо ж кажут' – «од:ай, або одн'іме»* (488), 91.

ОДДИШКА. БЕЗ ОДДІШКИ [б'із од:ішки], підсил. Безперервно, без відпочинку. *Б'із од:ішки туді й назад зган'аў, а це пйат' к'іломитр'іў* (34), 109.

ОДЕЖА. ОДЕЖА ТРИЩІТЬ [тр'ішчіт'], глуз. Про товсту, огрядну людину. *Са́ла тако́го, що оде́жа на йому́ тришчи́т'* (145), 228.

НАВСІДЯ [наўсід'а], **НАВЛІЄЖА** ЗАРОБІЛА ОДЕЖУ, ірон. Про легкий, часом традиційно несхвальний, спосіб заробити. *Ми ни розгінаймос'а на току, а бригад'ірова пол'убоўниц'а наўсід'а, наўлє́жа заробл'а на оде́жу* (85), 6.

ОДЕСА. ПОКАЗАТИ, ПОЧОМ В ОДЕСІ РУБЕРОЇД [... в Одес'і рубиройїд], підсил. Влаштувати прочухана. *Йа тоб'і шчас покажу́, почом в Одес'і рубиройїд* (331), 81.

УЗНАТИ, ПОЧОМ В ОДЕСІ РУБЕРОЇД [... в Одес'і рубиройїд], підсил. Зазнати труднощів; набути досвіду (здеб. негативного). *Ос' віростиш, устроїис'а робіти, жєніс'а, п'ідут' д'іти – ото й узнайїш, почом в Одес'і рубиройїд* (331), 80.

РОЗКАЗУВАТЬ, ПОЧІМ В ОДЕСІ ПОМІДОРІ [розказуват', поч'ім в Одес'і пом'ідорі]. Бити, лупцювати, карати. *За ту шїбку ба́т'ко розказаў, поч'ім в Одес'і пом'ідори* (112), 479.

ОДИН/ОДНЕ/ОДНО. ОДІН П'Є, А П'ЯТЕРО П'ЯНІЄ [одін пїє, а пйати́ро пйан'їє], підсил. Про міцний спиртний напій, зокрема, самогон. *Та Мари́на такий самогон жинє, що одін пїє, а пйати́ро пйан'їє* (483), 183.

З <ЙОГО> ОДНОГО ДВА НЕ БУДЕ, ірон. Про помірні, посередні здібності. *Шо ти з ним нєсис'а – з його одного два не буде, такий, йак і ўс'і* (372), 193, 276.

ОДНІМ ОДІН, підсил. Лише один; цілком самотній. *Вона хорошого роду і й одним одна у батька дуже багатого* (СКв), 480.

БРЕХАТИ В ОДНЁ. Говорити однаково, погоджено. *Ви хоч бриш'іт' в однё, щоб пов'ірили вам* (347), 119.

ОДНЁ ВЕЗЁ, ДРУ́ГЕ – ПОГАНЯ́ [поган'а], ірон. Про нерівність, несправедливість, неоднакову частку в роботі. *Шче од Ада́ма так завє́ждено, що однё везё, дру́ге – поган'а* (305), 13.

ОДНЄ ДРУГОГО СТОЄ [сто́йе], *ірон.* Про двох людей негідної поведінки, вдачі. *Однє друго́го сто́йе – от їх бог і зв'їу, щоб хто шче ни му́чиує'а* (108), 41.

В ОДНО БАЛАКАТИ. Думати й говорити згідно, спільно, попередньо змовившись. *Шо ти з їх пра́уди ви́питати хо́чиш – в одно́ балака́йут'* (234), 11.

ОДНО В ОДНО, підсил. Однаково, точно, схоже; ідентично. *Казáу жи шо дис'а́того при́йдут' – і ўгадáу одно́ ў одно́* (173), 434.

В ОДНО. Безугавно, безперервно, увесь час. *Я її пужалном луцу в одно* (СГр – Щог), 95.

НЕ ОДНО-ДЕСЯТЬ, заст. Не один десяток. *Не одно-десять навчив парубків пісень московських співати* (СКв).

ОДІЯЛО. <СКО́ЧИТЬ> **ЯК ГОЛИЙ ПІД ОДІЯЛО** [<ско́чит'>, йак го́лий п'ід од'ї́яло], *жарт.* Метнутися, шарпнутися. *Йа до його́, а в'ін у бур'я́н – ско́чиу́, йак го́лий п'ід од'ї́яло* (346), 20.

ОДЛИЧНИК. ОДЛІЧНИК КРУ́ГЛИЙ, схв. Цілковитий відмінник. *Вос'ім год'їу́ буу́ кру́глим одлі́чником* (81), 145, у в. пп.

ОДЛУПЛЕНИЙ. **ЯК** [йак] **ОДЛУПЛЕНОГО ЗНА́ТИ,** підсил. *Зна́йу йа того́ Петра́ йак одлу́плиного – банд'їт з банд'їт'їу* (91), 19.

ОДЛЬОТ. ОДЛЬО́Т ЖИЗНІ [одл'о́т жїзн'ї], несхв. Шибайголова, бешкетник, хуліган. *Одл'о́т жїзн'ї так н'їчо́ ни бой'їц'а – і ўкра́де, і подере́ц'а* (89), 189.

НА ОДЛЬО́ТІ [на одл'о́т'ї]. Збоку, скраю, на периферії, у глушині. *Це ви тут у це́нтр'ї, б'їл'а клу́бу, а ми на одл'о́т'ї, на ху́тор'ї* (13), 276.

ОДРИВАТЬ. ОДІРВІ́ І БРОСЬ [од'їрві́ і брос'], несхв. Про невиховану, брутальну людину, шибайголову, хулігана. *Там укра́де, там поб'їе́ц'а, там нап'їе́ц'а – од'їрві́ і брос'* (349), 134.

ОДУРЮВАТЬ. **ЯК** [йак] **НЕ ОДУ́РЕ, ТАК ПРОДА́СТЬ** [прода́ст'], несхв. Про лукаву, нещиру, підступну людину. *Чолов'їк в'ін ненаде́жний – йак ни оду́ре, так прода́ст'* (235), 142.

ОДХО́ЖЕ. НІКОЛИ [н'їколи] **В ОДХО́ЖЕ** <ЗБ'ІГА́ТЬ [зб'їгат']>, підсил. Про крайню зайнятість, ніко́льство. *Йаг заведе́с'а зу́тра шо робі́т', так н'їколи в одхо́же зб'їга́т'* (95), 348.

ОДЧО́Т. ОДЧО́Т ВІДДАВА́ТИ [оч'о́т в'їд:авати]. Звітувати, доповідати. *Хто ти та́кий, шо йа должна́ тоб'ї оч'о́т в'їд:авати?! Нача́льник найшо́ує'а!* (308), СКв, 460.

ОКА́ЦІЯ. ЛІЗТИ ГО́ЛИМ НА ОКА́ЦІЮ [л'їзти ... на ока́ц'їйу], глуз. Чинити дурниці, удаватися до абсурду. *З тобо́йу боро́ц'а, шо л'їзти го́лим на ока́ц'їйу – ти ж он йа́кий амба́л* (518), 308, 297.

ОКЛУ́НОК. ПІДБИРА́ТЬ [п'їдбира́т'] ОКЛУ́НКИ, *жарт.* Забиратися геть. *П'їдбира́й оклу́нки з на́ших та́нц'їу і чухра́й до се́бе на ху́т'їр* (106), 51.

ОКО. **ЯК** [йак] **ОКА БЕРЕГТІ́,** підсил. Старанно доглядати, пильно охороняти. *Йа ж його́ зма́личку йак о́ка бере́гла, щоб і шко́лу зако́нчиу́, і неголо́дний бу́у* (60); *Йа тебе́, доц'а, з д'є́цтва йак о́ка бере́гла, а ти тепе́р мене́ об'їжа́йиш* (54), 83.

ІТИ З О́КА. Щезати, зникати. *Іди́ з о́ка – осточо́рт'їу у́же* (504), 66.

У ЧОТІРІ [читі́р 'і] ОКА СТЕРЕГТІ́, підсил. Пильнувати, доглядати, стерегти. *То така ўнучка шкодлі́ва, шо ййі́ на́да ў читі́ри о́ка стери́гті́* (94), 96.

ХАЗЯ́ЙСЬКЕ [хаз'а́йс'ке] ОКО БА́ЧЕ ГЛИБО́КО, схв. Про лад у господарстві, пильний нагляд. *Ба́чиш, йака́ ў не́йі чистота́ – пра́ўду ка́жут', шо хаз'а́йс'ке о́ко ба́чи глибо́ко* (518), 111, 307.

ВАЖКЕ́ ОКО, несхв. Важкий, зурочливий погляд. *У т'і́йейі́ цига́нки ва́жкє́ бу́ло о́ко – ба́гато хто бойа́ўс'а ййі́́* (69), 74.

ЗІ́ЗЕ ОКО, несхв. Заздрий, недобрий, зурочливий погляд. *Зі́зе ў йейі́ о́ко – йак гл'а́не, так н'ічо́го ни ві́росте* (101); *У не́йі о́ко зі́зе, йак гл'а́не на го́род – н'ічо́ там ни рості́ме* (91), 195.

ТРЕ́ЗВЕ ОКО, схв. Адекватна, розумна, зважена думка (позиція). *Йак тре́звим о́ком гл'а́нут', так уса́д'ба тут плохе́н'ка* (17), 104.

ОКО ЧЕРВІ́ВЕ, несхв. Зурочливий погляд. *Не ве́зе йому́ з пчо́лами, ма́буд', о́ко чирві́ве походи́ло* (174), 16.

ЯК ОКО В ЛО́БІ [йак о́ко ў ло́б'і], зрід. Один, сам, са́мітній. *Оста́лас' одна́, йак о́ко ў ло́б'і* (115), 91.

УВ О́ЦІ [ув о́ц'і]. Навиду, навидноті, перед очима. *Тобі́ добре: ти в бо́ці, а я що́ раз ув о́ці, то мені́ й до́коряє, як що́ не так* (СГр – Волч. у), 47.

З ОЧА́МИ ЛА́ЯТЬСЯ [ла́йац':а], жарт. Про порушення уваги, розлад зору. *Чи йа́ з оча́ми пола́йалас'а, шо пе́ред но́сом ли́жїт' – не ба́чу* (481), 182.

В ОЧА́Х МИГО́ЧЕ, підсил. 1. Зорове відчуття швидкості. *По́їїзд так литі́т', шо ў оча́х миго́че* (350), 93; 2. Стан запаморочення. *В оча́х миго́че – і йа́ т'і́р'а́йу со́знан'':а* (91), 92.

З ОЧЕ́Й ЗСЛИ́ЗАТЬ [с:лизат́], підсил. Зникати, щезати. *З оче́й с:лі́зни, шо́б йа́ тебе́ до́ўго не ба́чила* (351), 16.

УХВАТИ́ТЬ [ухвати́т'] ОЧІ́МА. Помітити. *В'ін зра́зу ййі́́ ухвати́ў очі́ма, понара́вилас'а* (8), 86.

НИЗЬКІ́Й НА ОЧІ́ [низ'кій на о́ч'і]. Короткозорий. *То бу́ў низ'кій на о́ч'і, а п'ід ста́рост' да́леко ба́чит' стаў* (174),

РОБИ́ТЬ ОЧІ́ ПО П'Я́ТЬ КОПІ́ЙОК (ПО РУБЛЮ́) [робі́т' о́ч'і по пйа́т' коп'і́йок (по рубл'у́), ірон. Дивуватися, виявляти здивування. *Ни робі́ о́ч'і по пйа́т' коп'і́йок, на́чи пе́рвий раз чу́йїш* (515), 52, 176.

ОЧІ́ ВИІ́ДАТЬ [о́ч'і ви́йїда́т'], підсил. Дорікати, докоряти, ляяти. *Ск'і́ки ти бу́диш ми́н'і тим хл'і́бом о́ч'і ви́йїда́т'?* (95), 44.

ОЧІ́ ЗАСИРА́ТЬ (ЗАСЦИ́КАТЬ) [о́ч'і заси́ра́т' (засци́ка́т')], згруб. 1. Обманювати, дурити. *Цига́нка о́ч'і засра́ла, а йа́ й пов'і́риў* (186); *Забала́кала, засра́ла о́ч'і, а йа́ й пов'і́рила* (84), 80, 213, у в. пп.; 2. Перебивати опонента, не даючи йому змоги заперечувати. *О́ч'і заси́ра, не дайі́ й ро́та одкрі́т'* (84), 96.

ОЧІ́ І́ЛІ [о́ч'і йі́ли] Б, А ГУБА́ НЕ ХО́ЧЕ, ірон. Про надмірність, надуживання. *Кума́ наўго́шчала́ так, шо о́ч'і йі́ли б, а губа́ не хо́че* (32), 122.

ОЧІ́ [о́ч'і] НА МО́КРОМ МІ́СТІ [м'іст'і́], жарт. Про схильність плакати. *У не́йі о́ч'і на мо́кром м'іст'і́, того́ й ри́да* (353), 261.

О́ЧИ [о́ч'і] РО́ГОМ <ЛІ́ЗУТЬ [л'ізу́т']>, підсил. Про надмірні зусилля, напружену роботу. *Ба́т'ко пне́ц':а ў заго́нц'і, аж о́ч'і ро́гом, а вони́ од:иха́йут' усе́* (489), 20.

О́ЧИ [о́ч'і] РО́ГОМ СТА́ВИТИ, підсил. Пильно вдивлятися, вирячатися. *О́ч'і ро́гом поста́ве і не змигне́ – ві́р'ачи́с'а' (482), 187.*

О́ЧИ РОЗБУВА́ТЬ [о́ч'і розбува́т'], ірон. Переконуватися в очевидному. *Ти ж о́ч'і розбу́й і побáчиш, шо в'ін тоб'і зм'ін'а́* (355), 354.

БА́ЧИЛИ О́ЧИ [о́ч'і], ірон. Натяк на невдалий вибір, змінити який уже не можна. *Шо, погáна okazáлас'а нив'істка? – ба́чили о́ч'і!* (352), 116.

БІ́СТРИЙ НА О́ЧИ [о́ч'і]. Швидкоокий, спритний. *Була у нас жі́нка, – зна́єте, все бі́сики пускала – така собі́ бистра на о́чі* (СГр – Волч. у), 13, 171.

ВИЛУПЛЯ́ТЬ О́ЧИ [вилупл'а́т' о́ч'і], згруб. 1. Широко розкривати очі (від подиву, несподіванки). *Ві́лупи́ў о́ч'і, бо ни́ жда́ў тако́го* (466), СКв, 427; 2. Пильно вдивлятися, безцеремонно розглядати, підглядати. *Ві́лупи́ў о́ч'і в'і́кно́, а йа́ са́ме пери́од'ага́лас'а* (478), 202, 208.

ДВІ́НУТЬ МІ́Ж О́ЧИ [дві́нуть м'і́ж о́ч'і], підсил. Ударити в обличчя. *То така́ ж'інка бойова́, шо могла́ й дві́нуть м'і́ж о́ч'і* (86), 262.

ДЕРБЕЛІ́ЗНУТЬ МІ́Ж О́ЧИ [дербелі́знуть м'і́ж о́ч'і], підсил. Сильно вдарити в обличчя. *Дербелі́знула м'і́ж о́ч'і – кагáнц'і засв'і́тилис'а* (95), 331.

ЗАВО́ДИТЬ О́ЧИ [заво́дить о́ч'і]. Дрімати, засинати. *Ті́ше, он диті́на ў́же заво́де о́ч'і* (95); *Т'і́ки прил'і́г, у́же́ й о́ч'і зав'і́ў* (91), 56.

ЗАПУ́ДРЮВАТИ О́ЧИ [запу́дрювати о́ч'і], ірон. Обманювати, піддурювати, брехати. *Запу́дре о́ч'і брига́д'іру, шо бол'на́, а са́ма змота́йиц':а на ба́зár', хоч у Близни́ц'і* (95), 143.

«КА́К» І «ДА́» О́ЧИ ВИ́ІДА́ [о́ч'і вийі́да], ірон. Про недоречне вживання російськомовних елементів. *Бала́кай, йак ус'і́гда́, бо «как» і «да» о́ч'і вийі́да́* (52), 202.

ПА́ДАТЬ НА О́ЧИ [па́дат' на о́ч'і], несхв. Утрачати зір, сліпнути. *Це шос'молоді́ ста́ли па́дат' на о́ч'і, а йа́ шче ні́тку ў го́лку заши́л'а́йу б'із о́чо́к* (446), 26, 265.

СЦІ́КАТИ В О́ЧИ [о́ч'і], вульг. Виявляти нетерпіння, втручатися. *Ни сці́кай в о́ч'і, а жди́ ждо́ного* (126), 167.

ТІ́КИ О́ЧИ СВІ́ТЯТЬСЯ [т'і́ки о́ч'і св'і́тац':а], підсил. Про виснажену, худу людину. *Прийшо́ў із хро́нту – т'і́ки о́ч'і св'і́тац':а – одгоду́вала* (78), 28.

УТИРА́ТИ О́ЧИ [о́ч'і], несхв. Маскувати, фальшувати, піддурювати. *Утира́йут' о́ч'і комі́с'і́йі, шо ў буга́лте́р'і́йі ў́се хара́шо́* (119), 13.

В О́ЧИ ГОЛКІ́ ВСТРОМЛЯ́ТЬ [в о́чі голкі́ встро́мл'а́т'], згруб. Докоряти, дорікати. *Ск'і́ки шче бу́диш в о́ч'і голкі́ ўстро́мл'а́т' – у́же́ уре́м'я ж пройшо́ло́?* (39), 229.

О́ЧИ, Я́К У ПОТОРО́ЧИ [о́ч'і, йак у поторо́ч'і], глуз. Великі, булькаті очі. *Са́ма крас'і́ва, а о́ч'і, йак у поторо́ч'і* (30); *В Н'і́нки о́ч'і, йак у поторо́ч'і – вона́, ма́т', і но́ч':у ба́чи* (95), 89.

СЦІ́КАТЬ МІ́Ж О́ЧИ [сці́кат' м'і́ж о́ч'і], згруб. Сперечатися, заперечувати, виявляти незгоду. *Шче ма́ла́ зо мно́й спо́рит', ни на́да тут сці́кат' м'і́ж о́ч'і* (68), 263.

ОЧІ ПІДСІНЮВАТИ [о́ч'і п'і́дсін'ува́т'], ірон. Бити в обличчя. *Прийшла на роботу Ва́л'ка-до́йарка, ні́з'ко за́пнута, бо, вида́т', чолов'я́к о́ч'і п'і́дсіню́, параз'і́т* (127), 91.

О́ЧІ – Я́МА <, у жо́пі дна нема́> [о́ч'і – йа́ма <, у жо́п'і дна нима́>], *знев.* Жа́доба, ненасите́ць, ненаже́ра. *Йі́у би й:і́у сус'і́д, бо о́ч'і – йа́ма, а ў жо́п'і дна нима́* (107),

ОКРАЇНА. ЯК НА РА́ЗНИХ ОКРА́ЙНАХ [йак ... окра́йнах], *несхв.* Про нерозу́мння, дистанціюва́ння бли́зьких люде́й. *Так ти ми́не й ни по́йн'а́ў, шо до́бра то́б'і хо́чу – ми йак на ра́зних окра́йнах* (308), 204, 457.

ОКРІП. В ОКРО́ПІ [в окро́п'і] КУ́ПАНІЙ, *підсил.* Запальний, темпераментний. *Ти шо, в окро́п'і купа́ний, шо ни ўси́диши на м'і́ст'і?! (80), 20.*

ОКУНЬ. ОКУНІ́В ЛОВИ́ТЬ [о́кун'і́ў лови́т'], ірон. Дрімати, куняти. *Сид'у́ й о́кун'і́ў ло́ўл'у́, бо ж ни ви́спаўс'а* (89), СКв, 179.

О́КУНЯ ЗАПУСКА́ТЬ [о́кун'а за́пуска́т'], *жарт., евф.* Мати статевий стосунок. *Н'ічо́го б і ни було́, йа́бї вона́ са́ма ни позво́лила о́кун'а за́пусти́т' (213), 327.*

О́КУНЯ (ОКУНЦЯ́, ОКУ́НЧИКА) ПІЙМА́ТИ [о́кун'а (о́кунц'а́) п'і́йма́ти], ірон. Завагітніти, народити позашлюбну дитину. *Шо ж ви, ку́мочко, мо́ўчите́, шо ва́ша Ма́н'а о́кун'а п'і́ймала́?* (500), 113.

О́КУНЯ УМОЧА́ТЬ [о́кун'а ўмоча́т'], *евф., жарт.* Мати статевий стосунок. *Шо, о́кун'а ў́же не раз умоча́ў йак'і́й удов'і́?* (145), 20.

ОЛЕНА. ЗАЖИ́ТЬ, ЯК ОЛÉНА В ХА́РЬКОВІ [зажи́т', йак Оле́на ў Ха́р'ков'і], *схв., зрід.* Зажити щасливо, в достатку. *Ну, вони́ то́д'і по́жини́лис', і зажи́ла вона́ за ним, йак Оле́на ў Ха́р'ков'і* (492), 363.

ОЛІЯ. ОЛІ́ЙОЮ СХО́ДИТЬ [ол'і́йойу сходи́т'], *підсил.* 1. Пітніти. *По́ки той хл'і́б спиче́ш, так ни раз ол'і́йойу сходи́ши бі́л'а пéч'і* (89), 15; 2. Витратити надто багато зусиль, енергії. *Бува́, шо ол'і́йойу з'і́йдиши, по́ки той трудоде́н' зароби́ши* (356), 76.

ОЛІ́Ю ДАВІ́ТЬ [ол'і́йу дави́т'], *несхв.* Гнобити, визискувати, бити. *Га́л'ка з Іва́на ол'і́йу да́ве, шо́б ме́нше пи́ў да слуха́ўс'а* (55); *На жи́вива́х із нас брига́д'і́р ол'і́йу да́виў* (67), 145.

ОМУТ. У ТІХОМУ О́МУТІ ЧОРТІ́ СИДЯ́ТЬ [...о́мут'і...сид'а́т'], ірон. Про потаємну, скритну людину. *Ни жа́дали, шо так ви́бри́кне – у ті́хому о́мут'і чорті́ сид'а́т' (96), 16.*

ОПАСКА. З ОПА́СКОЮ [з опа́ско́йу]. Із побоюванням. *П'і́дход'у з опа́ско́йу до ку́ича́, а мо́же, там хто схова́ўс'а?* (111), 56.

ОПИ́ТИТ. ОПИ́ТИТ ПРИХО́ДЕ З ГАЛУ́ШКА́МИ, *жарт.* Усе має відбуватися послідовно, природним чином. *Шо, ни хо́чиши на д'і́ўча́т і диві́ц'а? – опи́ти́т прихо́де з галу́шка́ми* (230), 264.

ОПОЛОНІК. БА́БСЬКИЙ [ба́бс'кий] ОПОЛО́НИК, *жарт.* 1. Хлопець, який дружить переважно з дівчатами. *Ще ў шко́л'і бу́ў ба́бс'ким ополо́ником* (357), 70; 2. Бабій, зальотник, залицяльник, спокусник. *На ўсе село́ ба́бс'кий ополо́ник – усе́ нав'і́ду́є то́ ту, то́ іншу* (499), 15.

ОПЬОРДИШ. ОПЬОРДИШ ОВСЯНИЙ [оп'ордиш оўс'аний], зрід., нов., лайл. Недоладна, незграбна людина, телепень. *Он'ордиш ти оўс'аний шче, а тóже хóче жиниц'а* (189), 190.

ОРДАНЬ. ЯК НА ОРДАНІ ЗА ВОДОЮ [йак на Ордán'і за водо́йу], підсил. Людно, багатолюдно. *Л'удей збілос'а, йак на Ордán'і за водо́йу* (2), 62.

ВЕСТИ, ЯК СЛІПУ НА ОРДАНЬ [... йак сл'іпу на Ордán'], заст. Супроводжувати, виявляти увагу. *І с'одн'і пов'іу, йак сл'іпу на Ордán', так упада́ ко́ло йейі* (107), 185.

ОРИНА. ОРІНА ГОВОРІЛА, жарт. Про уявану, а то й скандальну популярність, відомість. *Ус'і ўже тебе́ зна́йут', про тебе́ й Ори́на говори́ла* (27); *Про тебе́ й Ори́на говори́ла, а ни т'іки на́ше се́ло* (54), 18.

ОРИШКА. ДО ОРІШКИ ПО ГОРІШКИ [гор'ішки], жарт. До дівчат; на гульки. *С'іна привезіш з лу́гу, а тод'і ўже хот'і до Ори́шки по гор'ішки* (59), 104.

ОРУДІЯ. З ОРУДІЇ ПО ГОРОБЦЯМ [з ору́д'іі по горо́бц'ам], ірон. Про неадекватність, невідповідність розміру зусиль і результату. *Потра́тиў тис'ачу на лотаре́йі, а віграў три рубл'і – це шо з ору́д'іі по горо́бц'ам* (115), 4.

ОСА. ОСИ В ГОЛОВІ [...голов'і], знев. Дурень, недоумок. *Ду́мали, шо ў йóго т'іки о́си ў голо́в'і, а в'ін шче ў шко́лу михан'іза́тор'іу́ посту́пиў* (83), 259.

ОСВАЛТ. ОСВАЛТ ПІДНІМАЄТЬСЯ [осва́л'т п'ідн'іма́йиц'а], ірон. Про непевну ходу, падання у стані сп'яніння. *Хоч осва́л'т п'ідн'іма́йиц'а, а йду на огон'кі* (75), 58.

ОСЕЛ. НА ОСЛАХ ВОДУ ВОЗЯТЬ [вóз'ат'], ірон. Про неефективність, не конструктивність, шкідливість упертості, непослуху. *Упира́йс'а й да́л'і, т'іки зна́й, шо на осла́х во́ду вóз'ат'* (213), 498.

ОСІЛЬОДКА. ЯК ОСІЛЬОДКА [йак ос'іл'óдка], ірон. Худа дівчина, жінка. *Чолов'ік, йак лин чи кара́с' – тоу́стий, а вона́ – йак осі́л'óдка* (503), 114.

ЯК ОСІЛЬОДОК У БОЧКІ [йак ос'іл'óдок у бо́чк'і], підсил. Багато, забагато; тісно. *У той сара́й к'іно́ диви́ц'а л'удей – йак ос'іл'óдок у бо́чк'і* (117), 358.

ОСІНЬ. НА ТУ ОСІНЬ [óс'ін'] <ГОДІВ ЧЕРЕЗ ВОСІМ [год'іу́ че́риз вóс'ім]>, ірон. Ніколи, неможливо. *Сказа́ў, шо же́ниц'а на ту о́с'ін', та й шче́з* (97), 502.

ОСКОЛ. ПОПЛИВТІ ЗА ОСКОЛОМ, підсил., зрід. Давно минути, забутись. *І го́лод, і война́ – усé попли́ўло за Оско́лом* (347), 26.

ОСКОМА. ОСКОМУ ЗБИВАТИ. Мати невеликий попередній досвід у чомусь. *Коліс' пої́здиў на маши́н'і дру́га, оскóму зби́ў – свої́ейі не хóчу* (307); *На систрин'і́ маши́н'і найі́зди́ўс'а, оскóмину зби́ў – свої́ейі ни хóчу заво́дити* (189), 10.

ОСКОМУ ЗГАНЯТЬ [зган'ат'], підсил. Спрямовувати на когось роздратування, зло. *Рос'є́рдили мене́, шо оскóму з'ігна́ла на пер́вому попа́лому* (164), 275.

ОСЛАБ. НА ОСЛАБІ [на осла́б'і]. Послаблено, неміцно, ненатягнуто. *Ланцю́г висить на осла́бі. Як держиши на осла́б чепі́гу, то й виверне́ться плуг* (СГр – Волч. у), 309.

ОСОБЕННОСТЬ. ЖЕНСЬКА ОСОБЕННОСТЬ [жéнс'ка о́собино́ст'], анат. Якийся атрибут жіночої фігури. *Уже́ ж ўзро́сла, а же́нс'ких о́собино́стей так і нема́ – йак г'ілка* (115), 505.

ОСОКІР. НАШОМУ ОСОКО́РУ ТРИЮ́РОДНИЙ Я́СЕН [трийу́родний йáсен], *ірон.* Далекий (сумнівний) родич. *То иче та р'ідн'а – нашому осокору трийу́родний йáсен* (265), 7.

ОСТАНОВКА. БІЗ ОСТАНÓВКИ [б'із остано́ўки], *підсил.* Безперервно, безупинно. *Говóре ўс'áку чорт'іўн'ў б'із остано́ўки хоч ск'іки ўрэ́мн'а* (116), 3.

ОСТАТОК. БЕЗ ОСТА́ТКУ, *підсил.* Усе, до решти, цілком. *Ві́мори́лас'а б'із оста́тку* (501), 128.

ОТАРА. З НАШОЇ (ВАШОЇ) ОТА́РИ (ЧЕРЕДІ) [з нашої (ва́шої) ота́ри (чериді)], *жарт.* Своя людина; відповідних звичок, виховання, рівня розвитку тощо. *Йак сп'і́ва хараи́о – так з на́шої ота́ри* (231), 497.

ОТРЯД. СТРІБІ́ТЛЬНИЙ ОТРЯ́Д [стр'і́б'і́т'і́л'ний отр'а́д], *спец.* Знищувальний загін. *У войну́ і парт'іза́ни бу́ли, і стр'і́б'і́т'і́л'н'і отр'а́ди ў тилу́* (187), 122.

ОТЧЕНАШ ЧИТАТЬ [оч'іна́ш чита́т'], *жарт.* Докоряти, виговорювати. *Прийшо́ў з рибáлки забрі́зканий, гр'а́зний – от же'і́нка й оч'іна́ш чита́* (116), 4.

ОХОТА. ОДКРИВА́ТИ ОХО́ТУ НА КУНИ́ЦЬ [куні́ць], *жарт., етн.* Готуватися засилати сватів. *Пора́ одкрива́ти ў́же охóту на куні́ць, а ти ў́се з мал'и́шн'о́йу гра́йіс'а* (262), 265.

ОЦІНКА. ГОСУДА́РСТВЕНА ОЦІ́НКА [оц'і́нка], *жарг.* Задовільна оцінка; трійка. *На ўс'і́х госуда́рствених оц'і́нках в атиста́т'і зако́нчиў шкóлу* (60), 75.

ОЦУРОК. ЛЕЖА́ТИ, ЯК [йак] ОЦУ́РОК (ЧУРБА́К), *несхв.* Лежати довго, постійно. *Устава́й – ли́жйи́и у́же ті́ждин', йак оцу́рок – уста́ў би хот' прохóдиўс'а* (107), 504.

ОЧЕРЕТ. ОЧЕРÉТ ЛАМА́ТЬ [ламáт'], *несхв.* Чинити дурниці, допускатися помилок. *За жи́зн' очерéту налама́ў буў – і с'і́миўу бро́сиў, і ў т'урм'і поси́диў* (307), 3.

ОЧЕРЕТІНА. СКО́РО ВЖЕ <й> ОЧЕРЕТІ́НОЮ ЗМІ́РЯЮТЬ [очириті́ною зм'і́р'айут'], *ірон.* Про близьку смерть. *Куда́ там до молоди́ць, йак ско́ро ў́же очириті́ною зм'і́р'айут'* (359), 89.

ОЧЕРІДЬ. БЕЗ ОЧЕРЕДІ [б'із очирид'і]. 1. *Несхв.* Поза чергою. *Б'із очирид'і т'і́ки на́гл'і л'і́зут'* (106), 203; 2. Не як звично, прийнято; нетрадиційно. *Б'із очирид'і млáч'а за́м'і́ж ви́йшла, а ста́рша до́ма сиді́т'* (119), 18.

В ОЧЕРІДІ СТО́ЯТЬ [в очирид'і сто́йáт']. 1. Бути (стояти) у звичайній черзі. *В очирид'і за хл'і́бом попостóйали під мага́з'іном* (106), 83; 2. Дуже хотіти, домагатися. *Так до тако́йі д'і́ўки хлóпц'і ў очирид'і сто́йáт'* (141), 200.

О́ЧЕРІДЬ СТО́ІТЬ [очир'ід' сто́йі́т'], *підсил.* Багато хто хоче, бажає, прагне. *Та до т'і́ейі́ прост'і́ту́тки мужик'і́ў очир'ід' сто́йі́т'* (176), 109.

БЕЗ О́ЧЕРІДІ [б'із очирид'і] ДО ПЕТРА́ <ПЕР́ТИСЯ [пéртис'а]>, *ірон.* Учиняти самогубство. *Хто же́ поду́мáт' мог, шо б'із очирид'і до Питра́ захóчи* (84), 177.

О́ЧЕРІДЬ ВІДБУВА́ТЬ [очир'ід' в'ідбува́т'], *несхв.* Працювати, виконувати, ставитися абияк (недбало, халтурно, формально). *То ў колхóз'і хто-не́буд' очир'ід' в'ідбува́, а до́ма на́да робі́т' на со́в'іст'* (104), 143.

ЖИВА́ ОЧИ́РІДЬ [очир'ід']. Черга з особистою присутністю кожного. *Ма́сло одпуска́ли т'і́ки жив'і́й очирид'і* (213), 320, у б. пп.

ЗАБИВА́ТИ О́ЧИРИДЬ [о́чир'ід']. Домовлятися із сусідами у черзі про свою присутність. *Забіла о́чир'ід, і йак од'їду́ – призна́йут'* (213), 177, 191, у в. пп.

ЗАЙМА́ТИ О́ЧИРИДЬ [о́чир'ід']. Домовлятися із сусідами у черзі про своє конкретне місце у ній. *Зайн'ала́ о́чир'ід' за сіно́ю ко́хто́ю* (213), 187, у в. пп.

ЗАНИМА́ТЬ О́ЧЕРИДЬ [зан'іма́т' о́чир'ід'], *Тс, що ЗАЙМА́ТИ О́ЧЕРИДЬ. За хл'їбо́м на́да о́чир'ід' було́ зан'іма́т' зу́тра* (102), 285, у б. пп.

ЗАСТО́ЮВАТИ О́ЧИРИДЬ [засто́йувати о́чир'ід']. Певний час побути в черзі, заручившись підтвердженням про це сусідів. *Йак засто́йау́ о́чир'ід', то мо́жна в'їд'ї́ти* (213), 134, у б. пп.

НА О́ЧИРІДІ [на о́ч'ір'ід'і]. 1. Наступний, черговий. *За по́собо́'ї́ем йа дру́гий на о́ч'ір'ід'і* (190), 27; 2. Те, що незабаром неодмінно має відбутися, настати. *То лило́ б'їзо́бно – тепе́р на о́ч'ір'ід'і засу́ха* (41), 76.

ПА́СТИ О́ЧИРІДЬ [о́ч'ір'ід']. По черзі пасти громадську худобу. *Де Іва́н? Пасе́ о́ч'ір'ід', он', б'їл'а поса́дки* (201), 314.

СТАТЬ В О́ЧИРІДЬ [ста́т' в о́ч'ір'ід'] **ДО АПО́СТОЛА ПЕТРА́**, *ірон.* Померти. *Ста́ра ў́же була́, от і при́йшло ўре́м'я ста́т' в о́ч'ір'ід' до апо́стола Питра́* (3), 100.

У ПЕ́РВУ О́ЧИРІДЬ [о́чир'ід'], *підсил.* Спершу, невідкладно, негайно. *У пе́рву о́чир'ід' д'їте́й на́да спаса́т'* (320), 81.

ОЧКИ. ОЧКІ **ВСТАВЛЯ́ТЬ** [ўстаўл'а́т'], *несхв.* 1. Повчати. *Не на́да м'ін'ї очкі ўстаўл'а́т', йак боршч ва́ріт'* (314), 126; 2. Псувати, ламати. *Уже́ дити́нка заво́дн'ї́ маши́нк'і очкі ўста́вила* (186); *Йа ба́чу, шо ти часа́м уже́ ўста́вила очкі* (193), 126.

ШО МЕРТВОМУ (СЛІПОМУ [сл'іпо́му]) ОЧКІ́, *ірон.* Не треба; зайве; ні до чого. *Шо ме́ртовому очкі́ – так і ти ми́н'ї ну́жин* (186); *Шо сл'іпо́му очкі́, так у с'їмн'ї ста́р'ї тре́ба* (8), 123.

ОЧКУ́РЬ. ШОБ ТОБІ ОЧКУ́РЬ ПОРВА́ВСЯ [шоб тоб'і очку́р' порва́ўс'а], *жарт.* Зичення неприємностей, неталану. *Шоб тоб'і очку́р' порва́ўс'а, йак ти ми́н'ї помо́гті́ ни хо́чиш* (32), 95.

ОШАРА́ШКА. ЯК [йак] ОШАРА́ШКА, знев. Брудний, вимазаний, задрипаний. *Прице́пчиком робіу́, так прихо́диу́ з по́л'а, йак ошара́шка – віва́рку води́ гр'їла йому́* (96), 98, 307.

— п —

ПА́ВА. НІ [н'і] ПА́ВА, НІ [н'і] ГА́ВА, ірон. Про людину непевну, несамостійну, з невиразною позицією. *Йа так і ни по́йн'ау́, чи в'ї́н за брига́д'іра, чи за нас – йакі́йс' та́кий, шо н'ї па́ва, н'ї га́ва* (95), 140, 536.

ПАВЛІ́Н. ПАВЛІ́НОМ ХОДИ́ТЬ [паўл'і́ном ході́т'], *ірон.* Чванитися, бундючитися, пишатися, форсити. *У го́род'і дес' н'ї́дм'іта́йлом ро́бе, а ў се́ло при́їде так та́ким паўл'і́ном хо́де, ва́жничча* (93), 134.

ПАЗУ́ХА. ПОВНА ПА́ЗУХА, жарт. 1. Пишний бюст, великі груди (у жінки, дівчини). *Йак же́ йї́ї ни л'убі́т', йак та́ка по́ўна па́зуха* (162), 319; 2. Багато, велика кількість. *Шча́ст'а – по́ўна па́зуха, шче й оста́йе́ц':а* (86), 8.

ПОВНА ПАЗУХА ЦИЦЬОК [циц'ок], *жарт., ірон.* Великі, повні жіночі (дівочі) груди. *Та плоска, а ў Маішки – поўна пазуха циц'ок* (167); *У мат'ір удалас'а – шче ў шкóлу хóде, а ўже поўна пазуха циц'ок* (4), 84, у б. пп.

ПАЛАСЯ. РОЗУМНА ПАЛАСЯ НА ВСЕ ПРИДАЛАСЯ [...Палас'а на ўсе придалас'а], *схв.* Умілий, розумний, винахідливий. *Шист'ір'онку зн'аў, шпóнку поста́виў – рóбе передáча – от і розу́мна Палас'а на ўсе придалас'а* (194), 95.

ПАЛЕЦЬ. МАЗІННИЙ ПАЛЕЦЬ [мазін:ий пáлиць], *анат.* Мізинець. *По мазін:ому пáл'ц'у молотко́м ужáриў* (309), 64.

ПАЛЕЦЬ ОБМОТА́ТЬ [пáлец' обмотáт']. Мало, недостатньо. *Там т'йй' пр'áж'і - пáлец' обмотáт'* (78), 32, 64.

ПАЛЕЦЬ (ЛА́ПУ) СМОКТА́ТЬ [пáлиц' (...) смокта́т'], *ірон.* Потерпати від нестачі (грошей, харчів). *Ко́нчац'а грóш'і, тод'і ўже́ будем палиц' смокта́т'* (492), 182, 204.

ПАЛЕЦЬ УКАЗА́ТИЛЬНИЙ [пáлиц' указа́т'іл'ний], *анат.* Указівний палець. *Ур'ізала ниўзнача́й указа́т'іл'ний пáлиц'* (152), 27, 32.

ПІДМАЗІННИЙ ПАЛЕЦЬ [п'ідмазін:ий пáлиць], *анат.* Підмізинний палець. *На п'ідмазін:ому пáл'ц'і ж ко́л'ц'а но́с'ат'* (117), 71.

ЯК ПАЛЕЦЬ [йак пáлиць'] **ГО́ЛИЙ, підсил.** Бідний, неімуший. *Та ўто ўдо́ва, йак пáлиць' го́лий – і н'і душ'і ро́дич'іў* (360), 51.

ПА́ЛЬЦЕМ ДЕ́ЛАНІЙ [пáл'цим д'éланий] (**РО́БИНІЙ**), *знев.* Недоумкуватий, невдатний. *Да́же бо́лтик прикрути́т' не мо́же, то́чно пáл'цим д'éланий* (72), 152.

ЯК ДВА ПА́ЛЬЦІ ОБ АСВА́ЛЪТ [йак два пáл'ц'і об асва́л'т], *підсил., жарт.* Легко, просто, невимушено. *Конéшно, йа це зробл'у – йак два пáл'ц'і об асва́л'т* (331), 90, 380.

ШО ДВА ПА́ЛЬЦІ ОБІСЦЯ́ТЬ [...пáл'ц'і об'ісц'áт'], *жарт.* Легко, просто, невимушено. *З'ібра́т' – роз'ібра́т' насóс – шо два пáл'ц'і об'ісц'áт'* (125), 104.

ДВА ПА́ЛЬЦІ ОБ ЗЕ́МЛЮ [два пáл'ц'і об зе́мл'у], *підсил., зрід.* Легко, без напруження, невимушено. *Перистрибну́т' ц'у д'іжку мин'і – два пáл'ц'і об зе́мл'у* (179).

НЕ ПА́ЛЬЦЬОМ [пáл'ц'ом] **РО́БЛЕНИЙ (РО́БЕНИЙ)**, *ірон.* Не гірший за інших; як усі; нормальний. *Зум'ййу сам забóр поста́вить' – ни пáл'ц'ом жи ро́блінний* (155); *І йа зум'ййу на конба́йн'і – ни пáл'ц'ом же ро́биний* (91), 34.

ПА́ЛЬЦЬОМ [пáл'ц'ом] **НЕ ДРІ́ГНУ́ТИ, несхв.** Не втручатися; не брати участі; не докладати зусиль. *Шоб дро́ва завизти́ – і пáл'ц'ом ти не дрі́гнуў* (34), 361.

ПА́ЛЬЦЯ ОБ ПА́ЛЬЦЯ НЕ ТОРКНУ́ТЬСЯ [пáл'ц'а оп:áл'ц'а ни торкн'у́ц'а], *несхв.* Нічого не робити; не докладати жодних зусиль. *У ц'йй хáт'і ти пáл'ц'а оп:áл'ц'а ни торкн'у́с'а, а хочиш, шоб тебе́ в:ажáли* (339), 18.

ПА́ЛЬЦЯ НІ́ЧИМ ОБМОТА́Т' [пáл'ц'а н'ічим обмотáт'], *підсил.* Брак, відсутність одягу, бідність. *Там так'і злі́дн'і – пáл'ц'а н'ічим обмотáт'* (33), 15.

НІ́ГДЕ ПА́ЛЬЦЯ ПРОСУ́НУТЬ [н'ігде пáл'ц'а просунут'], *підсил.* Щільно, тісно, людно. *На тоўку́ц'і л'у́ду – н'ігде пáл'ц'а просунут' – чут' ни зада́вило* (149), 8, у в. пп.

РАЗ ПО ПÁЛЬЦЯХ, ДВА ПО ЇЙЦЯХ [... пál'ц'ах, ... йáйц'ах], *ірон.* 1. Про незугарного працівника, нікчемну роботу. *Биў той гв'іздо́к так – раз по пál'ц'ах, два по йáйц'ах, а загнаў* (275), 134; 2. Про мінливість, зрадливість долі. *Жіст' н'ідво́де – раз по пál'ц'ах, два по йáйц'ах* (27), 190.

ПАЛКА. ПАЛКА-ГІМНОМША́ЛКА [... -г'імном'іша́лка], *згруб., зрід.* Висока худа людина. *З тако́ї ро́боти ни бу́де, бо де ж т'ій сі́л'і ўз'áц'а, таке – пálка-г'імном'іша́лка* (95), 61.

ХАРО́ША ПАЛКА ГІМНО́ МІША́ТЬ [г'імно́ м'іша́т'], *глуз.* Про худу високу людину. *Шо ж про Васи́л'а ска́жиш – харо́ша пálка г'імно́ м'іша́т', мат', б'і́л'ше дво́х ме́тр'іў?* (204), 13.

ПА́ЛКИ ПРОСИ́ТЬ [проси́т'], *ірон.* Провокувати фізичне покарання. *Ки́сне, пхі́ка ц'і́лин ден' – пálки про́се* (120), 23.

ПА́ЛКОЮ (ПАЛЮ́РОЮ, ПАЛЮГО́Ю, ПАЛИМО́НОМ) ГЛА́ДИТЬ [пálкойу (пал'у́ройу, пал'у́гойу, палимо́ном) гла́дит'], *ірон.* Бити, лупцювати. *Палимо́ном чу́жю́ коро́ву погла́диў, шо́б у горо́д не на́ди́лас'а* (106), 85.

ПАЛО́ЧКА. ЗА ПАЛО́ЧКУ РОБІ́ТИ, *несхв.* 1. Заст. Працювати за трудовень. *За трудо́ден' ста́вили ри́ску – от і ка́зали, шо за пáлочку робі́ти* (191), 259; 2. Безоплатно працювати (за відмітку). *Шо йа за пáлочку робі́тиму – гон'і́т' гро́ш'і* (157), 93; 3. Працювати абияк (мало, неякісно). *А за пáлочку так і ро́бл'ат' – у холо́дку* (4), 74.

ПАМНЯ́ТНИЙ. ПАМНЯ́ТНОГО ДАВА́ТЬ [памн'атно́го дава́т'], *ірон.* Бити, карати з «виховною» метою. *Забу́ў, шо хара́шо ўчи́ц'а об'і́шчаў – прі́йдиц'а памн'атно́го да́т'* (362), 125.

ПАМНЯ́ТЬ. БЕЗ ПАМНЯ́ТИ [б'і́з па́мн'ат'і], *підсил.* Надзвичайно сильно, до самозабуття. *Ону́ка д'і́да л'у́бе, про́сто б'і́з па́мн'ат'і од йо́го* (363), 112, у б. пл.

У ПА́МНЯТИ ДЕРЖА́ТЬ [у па́мн'ат'і держа́т']. Пам'ятати. *У па́мн'ат'і держу́, шо ни ну́жно, а шо с'о́го́дн'і йі́ў – забу́ў у́же* (127), 62.

ПА́МНЯТЬ ДІВЧА́ЧА [па́мн'ат' д'і́чча́ча], *ірон.* Нетривка, тенденційна пам'ять. *Па́мн'ат' д'і́чча́ча ў́же ў те́бе, шо то́б'і ниві́годно – забу́вайі́ш* (119), у б. пл.

КУ́РЯЧА ПА́МНЯТЬ [ку́р'ача па́мн'ат'], *ірон.* Слабка, погана пам'ять. *Со́ўс'ім у ме́не ў́же ку́р'ача па́мн'ат' – учо́ра ж ба́чила ў ла́ўц'і, а с'о́дн'а ли́ц'а ни ўзна́йў* (205), 104.

ПАМПУ́Х. ЯК ПАМПУ́Х (ПАМПУ́ШКА) В ОЛІ́І [йак ... ол'і́ї], *схв.* Розкошувати, заможно жити. *Живе, йак пампу́х в ол'і́ї – усе́ йе, шче й сині́ помага́йут'* (92), СЮр,

ПА́Н. ВІ́ДНО ПА́НА ПО ХАЛ'Я́ВІ, *ірон.* Непозитивне уявлення про людину за зовнішнім виглядом. *Наш бра́т – ві́дно па́на по хал'я́в'і, а хал'я́ва ў г'і́вн'і* (133), 74, 377.

ПРО́ШУ ПА́НІВ [пан'і́ў] ДО КОРИ́ТА, *глуз.* Жартівливе запрошення до столу. *Пора́ ў́же йі́сти – про́шу пан'і́ў до кори́та!* (492), 155.

ПА́НОМ ПА́Н, *знев.* Пихатий, зарозумілий, зверхній. *Йак нача́л'ником стаў, так і па́ном пан* (310), 363.

ПА́Н ПА́НОМ, **А** ХАМ ХА́МОМ, *згруб.* Пихатий, зарозумілий, зверхній. *В'ін, йа́сно, бага́тий, а ду́жси ў́же нисе́ц'а – пан па́ном, а хам ха́мом* (494), 7.

ПА́НОМ ДІ́ЛО [...д'іло], схв. Усе гаразд; усе виходить, удається. *Уз'али́с'а забо́р мості́т' – па́ном д'і́ло, за п'і́дн'а́ і зробі́ли* (214), 113.

ПАНАС. ДЕ ПАНА́С ТЕЛ'Я́ТА [тил'áта] ПАС, *ірон.* Далеко, невідомо де. *Куди́ на н'і́ч гл'а́д'а чимчику́йиі?* *Туди́, де Пана́с тил'áта пас* (185), 105.

У ПАНАСА́ ГРА́ТИ, *несхв.* Ухилятися, лукавити, уникати зустрічі. *Шо́ ти зо мно́й у Пана́са гра́йиі?* *Кажі́ открово́н:о – чи помага́тимииш, чи н'і́* (166), 62.

ПАНІ. ПА́НІ У ЖУПА́НІ [па́н'і у жупа́н'і], *ірон.* Пихата, зарозуміла, чванькувата дівчина (жінка). *Чи́ й ни па́н'і у жупа́н'і при́йїхала, так пройшла́ й ни поздорбу́калас'* (104), 59.

ПАНСТВО. ПА́НСТВО РОЗВО́ДИТИ (ЗАВО́ДИТИ), *несхв.* Неробствувати, ледарювати. *Бага́т'і он па́нство розво́д'ат' – сам'і́ ни ро́бл'ат' і д'і́т'ам ни ви́л'ат' (2), 317.*

ПАНЬКО. ЗА <ЦАР'Я> ПАНЬКА́, ЯК ЗЕМЛ'Я́ БУЛА́ ГЛЕВКА́ [за <цар'а> Пан'ка́, йак земл'а́ була́ глеу́ка́], *ірон.* Давно. *Та́ йа жині́у́с'а и́че за Пан'ка́, йак земл'а́ була́ глеу́ка́* (61), 7.

ТИЦЬ ПАНЬКА́ В О́КО [тиц' Пан'ка́ в о́ко], *підсил., зрід.* Несподіванка, несподівано. *Т'і́ки засну́ў, а тут – тиц' Пан'ка́ в о́ко – бу́д'ат', шоб го́лову в'і́з* (151), 95.

ПАН'Я. РОЗ'І́ДАТЬ ПА́НЮ [розійда́т' па́н'у], *ірон.* (здеб. про жінок). 1. Неробствувати, ледарювати. *Розійда́ па́н'у до́ма, бо чолов'і́к рах'і́унико́м ро́бе – йака́ там ла́нка!* (192), 364; 2. Товщати у сідниці, стегнах. *Уже́ й ни об'і́да, а розійла́ па́н'у, шо́ ў пла́т'а ни ўла́зе* (365), 143.

ПА́НЮ РОЗКО́ХУВАТЬ [па́н'у розко́хуват'], *ірон.* Товстіти, гладшати в сідницях від неробства. *Па́н'у до́ма розко́хала, бо́ й за холо́дну во́ду не бере́ц'а* (206), 77.

ПАПА́ХА. ПАПА́ХА МОНОМА́ХА, *ірон.* Завелика шапка. *Йа́ ж у́йї у́тону́ – оце́ так папа́ха Монома́ха* (115), 60.

ПАР. ПАР З ВУХ ІДЕ́, *підсил.* Інтенсивно, виснажливо працювати. *Карто́ху так копа́ – пар з вух іде́* (107), 3.

АЖ ПА́РА ЙДЕ́, *підсил.* Про високий ступінь інтенсивності дії. *А вони́ копа́йут' – аж па́ра йде́* (55), 119.

НА ВСІ́Х [ўс'і́х] ПАРА́Х, *підсил.* Дуже швидко, енергійно. *Л'у́ди на робо́ту, а ц'а́ на база́р' на ўс'і́х пара́х* (285), 188.

ПЕРД'Я́ЧИМ [пирд'áчим] ПА́РОМ, *згруб.* Уручну, докладаючи немало фізичних зусиль. *Йа́кій там кран при́ш'у́т' – усе́ пирд'áчим па́ром при́йдиц'а́ п'і́дн'іма́т'* (176), 42, у б. пп.

ПАРКА́ ПА́РИТЬ (ЗАПА́РЮВАТЬ) [... па́рит' (запа́р'уват')], *підсил., ірон.* Гарячкувати, метушитися, перейматися. *Пе́рид доч:ині́м при́йїздом ма́ти парка́ па́ре – усе́ гото́виц'а́* (91), 181.

ПАРА. ПА́РА СЛІ́В [сл'і́ў]. Коротка розмова, інформація. *Па́ру сл'і́ў сказа́ў, а той усе́ пойн'а́ў* (71), 32.

ДО ПА́РІ [па́р'і]. До пари; однакові, схожі. *Вони́ йак уро́дили́с' до па́р'і, у ўс'о́му п'і́дход'ат'* (290), 320.

ПА́РОЧКА – БАРА́Н І Я́РОЧКА [йáрочка], *жарт*. Двоє дружних, схожих зовнішньо чи вдачею людей. *Йїх ишчє ў школі дражніли – па́рочка – бара́н і йáрочка, а вони по́сл'і так і пожині́лис'а* (114), 366.

ПА́РОЧКА – МА́РТІН (СЕМЕ́Н) ТА ОДА́РОЧКА, *жарт*. Однакові, схожі вдачею, долею. *Так йїх Бог, ма́буд', ізв'їў, па́рочка – Ма́ртін та Ода́рочка* (77), 36.

ПАРАВОЗ. ПО́ПЕРЕД ПАРАВО́ЗА, *ірон*. Найпершим; випереджаючи всіх; попереду всіх. *Т'їки поду́мали стрóйц'а, а сус'їд поперéd параво́за – у́жє й жил'їзом укрі́ў* (504), 123.

СПІШІ́ТЬ [сп'іши́т'] ПОПÉРЕД ПАРАВО́ЗА, *ірон*. Нетерпеливитися, гарячкувати, пориватися. *Шо ти сп'ішиши попéрид параво́за – хай ста́риш'і ска́жут'* (193), 40.

ПАРАД. ПРИ ПАРА́ДІ [при парáд'і], *ірон*. Небуденно, модно, вишукано одягнений. *На св'ідáн'а трéба при парáд'і йти – погláдиц'а, почи́стиц'а, побри́ц'а* (215), 32.

ПАРИК. ПА́РИК ГУБІ́ТИ, *ірон*. Лисіти. *Ба́т'ко ў sóрок стаў па́рік губі́ти* (50), 25.

ПА́РІНЬ. ПÉРВИЙ ПА́РІНЬ <НА СЕЛІ́> [...па́р'ін' <на сил'і>], *схв*. Найкращий, найпоказніший, найпривабливіший хлопець (чоловік). *Пéрвий па́р'ін' коліс' буў – шо потанц'ува́т', шо на сі́лу* (95), 367.

ПАРТИ́ЗАН. ЯК ПАРТИ́ЗА́Н [йак парт'іза́н], *жарт*. 1. Мовчун, неговірка людина. *До йóго озива́йс'а, а той моу́чїт' – йак парт'іза́н* (146), 84; 2. Самітник, одинак. *Живé од'їлно, сам – йак парт'іза́н* (189), 336.

ПАСЕРБИ́ЦЯ. ЯК ПАСЕРБИ́ЦЯ [йак пасирбиц'а], *жарт*. Несміливий, сором'язливий (здеб. про жінку, дівчину). *Шо сто́йиши, йак пасирбиц'а? присува́йс'а до сто́лу – би́риш, шо óч'і ба́чут'* (519), 79.

ПАСИ́НОК. ЯК [йак] КУКУРГУ́ЗНИЙ ПАСИ́НОК, *несхв*. Одинокий, непотрібний, зайвий. *Живé, йак кукургу́зний паси́нок – ліши́їш, н'ї́кóму ў́жє ни́ну́жний* (483), 138.

ПАСКА. ЯК [йак] ПА́СКА, *схв*. Повна, гладка жінка (дівчина). *Така́ пухке́н'ка, глaде́н'ка д'їўчинка, йак па́ска* (96), 117.

ДО ША́ЧОЇ [... иша́чойі] ПА́СКИ, *ірон*. Дуже довго, нескоро, ніколи. *Жда́ли т'ї дошч'ї до иша́чойі Па́ски, так і ни дожда́лис'а* (160), 121.

НА ТАТА́РСЬКУ (ТУРЕ́ЦЬКУ) [тата́рс'ку (туре́ц'ку)] ПА́СКУ, *ірон*. Ніколи. *Од'áст' по́зичине аж на тата́рс'ку па́ску – н'ї́кóли* (119), 207.

ПАСТУ́Х. ДІВЧА́ЧИЙ [д'їўча́чий] ПАСТУ́Х, *ірон*. Хлопець-підліток, який охочіше спілкується з дівчатами. *Йди́ од нас, бо ти д'їўча́чий пасту́х, а ми хло́пц'і* (145); *Семе́н ише ў шко́л'і буў д'їўча́чим пастухо́м – з йї́ми і гу́лаўс'а* (39), 123.

ПАУТИ́ННЯ. ПАУТИ́ННЯМ ЗАРОСТА́ТЬ [паути́н'ам зароста́т'], *несхв*. 1. Вести малорухливий спосіб життя; багато лежати; лінуватися. *Шо Іва́нов'ї? На кровáт'і паути́н'ам зароста́* (82), 115; 2. Старіти, ставати кволим. *Стаў паути́н'ам зароста́т', бо й з ц'ї́нкóм ни п'ї́д'ї́ду* (208), 86.

ПАХНУТЬ. ШОБ І НЕ ПАХЛО, *підсил.* Щоб не було, не нагадувало; цілком позбутися. *Вів'їу, йа крол'їу з хаз'айства, щоб і ни пахло* (80), 194.

ПАЦЮК. ХОЧ ПАЦЮКІВ (ЦУЦЕНЯТ) [пац'ук'їу (цуцин'ят)] БИЙ, *ірон.* Велике, жирне обличчя. *Прийшоў із арм'її, морда – хоч пац'ук'їу бий* (120), 57.

ПАШІТЬ. АЖ ПАШІТЬ [аж пашіт'], *підсил.* Про інтенсивне виконання дії. *Руба дрóва – аж пашіт'* (168), 11.

ПАЯЛОК. ПАЯЛОК ЗАКРИВАТЬ [пайáлок закривáт'], *згруб.* Мовчати, замовкати. *Тибé не спрашу́ють – от і закрій пайáлок* (383), 143.

ПАЯЛЬНИК. ПАЯЛЬНИК ЧІСТИТЬ [пайáл'ник чістит'], *згруб.* Бити, зокрема в обличчя. *Йак нап'їу'а, так пайáл'ник і чіст'ат' одін одному, хоч і родич'і* (341), 3, 372.

ПЕДАЛІ. ПО ПЕДАЛЯХ [по пидáл'ах], *підсил.* Рушати, форсувати рух, утікати. *Ну, хлопц'і, іті́ нам далéко, так шо – по пидáл'ах!* (204), 193, 307, у б. пп.

ПЕКЛО. З ПÉКЛА РО́ДОМ, *згруб.* Недобра, лиха, лайлива людина. *Шо ти од його дóброго сло́ва ждеш, йак в'ін з пéкла ро́дом* (91), 26.

ПЕЛЬКА. ПÉЛЬКУ НА ПЕТÉЛЬКУ [пéл'ку на пите́л'ку], *глуз.* Порада, рекомендація, наказ замовкнути. *Ану́ б́істро пéл'ку на петéл'ку* (331), 83, 120.

ПЕНЯ. ПРИКИДА́ТИ ПЕНЮ́, *заст.* Пускати поговір, неславу; звинувачувати. *Ще скажуть, що я вас отру́їв та прикину́ть пеню́, що й копою не одбудеш* (СКв).

ВІДВО́ДИТИ ПЕНЮ́ [в'ідво́дити пин'у́], *заст.* Убезпечуватися; відводити, уникати нещастя. *Зирно́ найшо́у – ото́ й в'ідв'їу́ пин'у́ од с'їмн'і* (260), СКв, 318.

ПЕНЬ. ЗАЧЕПІ́ВСЯ ЗА ПЕНЬ <– ПРОСТО́ЯВ ЦІ́ЛИЙ ДЕНЬ> [зачипі́ўс'а за пен' <– простóйаў ц'ї́лий ден'>], *несхв.* Про ледарство, неналежне виконання роботи. *Вийі́хаў на по́ле, тра́ктор загло́х – от і зачипі́ўс'а за пен'* (114), 33.

ПЕНЬ ПЕНЬКО́М [пен' пен'ко́м], *знев.* Цілковитий дурень, телепень. *Пен' пен'ко́м, а л'уд'мі́ руково́діт'* (216), 84.

СХО́ДИТЬ НА ПЕНЬ [схóдит' на пен'], *підсил., зрід.* Протівитися, заперечувати. *Ни схот'ї́ла йти з ус'ї́ма – упе́рлас'а, з'їйшлá на пен' – і остáлас' сид'ї́т' до́ма* (522).

ТРЮ́ХЛИЙ ПЕНЬ (ПЕНЬО́К) [тр'у́хлий пен' (пин'о́к)], *ірон.* Стара, немічна людина (здеб. чоловік). *Коли́с' бу́у коза́к, а тупе́р – тр'у́хлий пен'* (148), 10, у б. пп.

ЯК ПЕНЬ [йак пен'], *несхв.* Бідний, неїмущий. *Йака́ ж за його́ за́м'їж п'ї́де, у злі́дн'і, в'ін жи – йак пен'* (168), 176.

ХОТЬ ОБ ПЕНЬ ГОЛОВО́Ю [хот' об пен' голово́йу], *підсил.* Про безвихідь, скруту. *Гро́ший нема́, харч'ї́ у по́гриб'і ко́нчили́с'а – хот' об пен' голово́йу* (213), 176.

ПЕНЬО́К. ЯК ЗА ПЕНЬКО́М ПОСРА́ТЬ [йак за пин'ко́м пострáт'], *згруб.* Мати неприємності; відчувати незручності, дискомфорт. *Прожи́ла жизн', йак за пин'ко́м посра́ла* (245), 89.

ПЕНЬО́К ВІ́ЛЬХОВИ́Й [пин'о́к в'їл'хо́вий] (ДУБО́ВИЙ), *знев.* Дурень, телепень. *Пин'о́к ти в'їл'хо́вий, хоч і де́с'ат' клáс'їу ко́нчи́ў* (341), 50.

ПЕНЬО́К [пин'о́к] З ОЧИ́МА, *знев.* Дурень, телепень. *Вона́ тобо́й кру́те, а ти – пин'о́к з очі́ма – в'їриши́ йї́ї* (368), 78.

ПЕНЬОК-ПЕНЬКОМ [пин'ók-пин'кóm], *знев.* Цілковитий дурень, недоумок, телепень. *Шо ти отó йому про с'івозм'іни розка́зуйиш, йак в'ін пин'ók-пин'кóm* (15), 189.

ПЕНЬОК [пин'ók] **НЕОТЭСАНИЙ**, *глуз.* Дурень, недоумок. *Йак буў дурнім, пин'кóm неотесаним, так і остáўс'а, хот' і виш.и образовáн':а получіў* (232), 136, 309.

ПЕРВІЙ. З ПЕРВОГО МОЛОДУ, *зрід.* Замолоду, у молоді роки. *Старий з першого молоду був кріпкий* (СГр – Харьк), 18.

ПЕРВО-НАПЕРВО, *підсил.* Спочатку, спершу, насамперед. *З войні вирнуўс'а й перво-наперво р'ишіў дом пострóйат'* (104), 375.

ПЕРДУН. ПЕРДУН ІРЖАВИЙ, *лайл.* Старий обридливий чоловік. *Іди од мене, от причипіўс'а, пирдун іржáвий* (347), 162.

СТАРИЙ ПЕРДУН, *знев.* Літній, фізично слабкий чоловік. *Той старій пирдун иче шос' і шкабарчіт' – йогó мину́лос'а ўже* (74), 252, 455, у б. пп.

ЯК ПЕРДУН ПО ЯРМАРКУ <БІГАТЬ> [йак пирдун по йáрмарку <б'ігат'>], *глуз.* Метушитися, безладно рухатися, мотатися. *Остановіс' ўже, а то б'ігайиш, йак пирдун по йáрмарку* (118), 321.

ПЕРД/ПЕРДЯ. НІ [н'і] ПЕРДУ, *знев., зрід.* Жодної користі. *Шо йе мужік у дóm'і, шо нима́, бо з йогó н'і перду* (54), 114.

НОСІТЬСЯ, ЯК ПЕРДЯ [носіц'а, йак перд'а] **ПО ГОРОДУ**, *ірон.* Швидко ходити, бігати без діла. *А вона́ носіц'а, йак перд'а по горóду – ни зна, шо б зробіт'* (186), 209.

ПЕРДЯ-СКУПЕРДЯ [перд'а-скуперд'а], *знев.* Скупий, скупар, жадоба. *Перд'а-скуперд'а, дай пирога́* (316), 87.

ПЕРЕВЕСЛО. ОДНЄ ПЕРЄВЕСЛО НА ДВА СНОПІ, *ірон.* Неможлива, неймовірна річ; нісенітниця. *Шо ти предлага́йиш, то чипуха́ – одне перевесло на два сно́пи* (180), 6.

ПЕРЄВЕСЛА КРУТІТЬ [крутіт'], *несхв.* Підкоряти, пригнічувати, приневолювати. *Ж'інка з т'óшчойу перивесла кру́т'ат' з приймака́* (78), 369.

ПЕРЕДОК. ЛИЗАТИ (СЛІЙНИТИ) ПЕРЕДКІЙ, *знев.* Принижуватися, підлабузнюватися, підлещуватися. *За ка́ждоу чипуху́ тре́ба ў канто́р'і лизáти перидкі́, шоб ві́писали* (78), 95, 522.

СЛАБА́ НА ПЕРЕДО́К, *ірон.* 1. Похитливиця, повійниця, гуляща. *У Хар'коў по́йїхала, а иче ж і слаба́ на передо́к бу́ла, отó й вирну́лас'а з прице́пом* (173); *Йак слабува́та на перидо́к так у пéлин'і мо́же принисті́* (72), 82. 2. Недостатньо сильний фізично. *Слабкува́тий иче на перидо́к зо мно́йу на силкі́ бра́ц'а* (23), 142.

ПЕРЕКАЛОК. ПЕРЄКАЛОК МАЛІЙ, А ОБХО́ДИТИ ДАЛЄ́КО, *ірон., зрід.* Позірно мале й незначне спричиняється до помітних ускладнень. *Ни д́умаў, шо ти так возража́тимиш, типéр при́йдиц'а по-но́во́му робіт' – перекалок ма́лий, а обхо́дити далéко* (164).

ПЕРЕКИДАТЬСЯ. АЖ ПЕРЕКИДА́ТЬСЯ [перекида́ц'а], *підсил.* Виявляти високий ступінь інтенсивності (у русі, у згоді щось виконувати, у хотінні ...). *Аже перекида́йиц'а, так за́м'їж хо́че* (232), 380.

ПЕРЕЛІТ. НА ПЕРЕЛÉТІ (ПЕРЕЧÉПІ) СТОЯТЬ (БУТЬ) [на перелёт'і (перечép'і) стойа́т' (бу́т')], *несхв.* Заважати. *Стойіт' ка́ждий раз на перелёт'і, йак ми во́ду несém* (94), 9.

ПЕРЕМЕТ. СТОЯТЬ (БУТЬ) НА ПЕРЕМÉТІ [стойа́т' (бу́т') на перемёт'і], *несхв.* Заважати, перешкоджати. *Чо стойіш на перимёт'і – обхóд' тебе́!* (119), 27.

ПЕРЕПІЙ. ЯК ПІСЛЯ ТРЬОХ ПЕРЕПÓЙВ [йак п'ісл'а тр'ох перипóйіў], *ірон.* 1. Змарнілий на обличчі, млявий у рухах. *Ну, вид у тебе́, йак п'ісл'а тр'ох перипóйіў* 217 22; 2. Із уповільненим мовленням, неадекватним мисленням. *Со:бража́й скор'і́й, що ти, йак п'ісл'а тр'ох перипóйіў* (371), 370..

ПЕРЕПІЧКА. КОРÓВ'ЯЧА ПЕРÉПІЧКА [корóвйача перép'ічка]. 1. Сухий корóв'ячий послід. *Топіли й сухіми корóвйачими перép'ічками* (143), 67; *Ходіли збира́ли корóвйач'і переп'ічки на то́нку* (195), 95; 2. *Жарт.* Незначна, малоцінна людина. *Ко́му́ йа старі́й і бол'ні́й ну́жин – так, корóвйача перép'ічка* (54).

ПЕРÉПІЧКА – НЕ ПАЛЯНИЦЯ, А ДІВЧИНА – НЕ МОЛОДИЦЯ [перép'ічка – ни пал'ані́ц'а, а д'і́учина – ни молоді́ц'а], *жарт.* Про умовно-ситуативну перевагу. *Мойа́ ўсе зна й усе́ ўм'і́и, а молодé – н'і, тож у нас і ка́жут', що перép'ічка – ни пал'ані́ц'а, а д'і́учина – ни молоді́ц'а* (164), 3, 204.

ПЕРЕРИВ. ОБІДНІЙ ПЕРЕРІВ [об'і́дн'і́й пери́ріў]. Обідня перерва. *У той об'і́дн'і́й пери́ріў шче й дити́ну погодува́т' на́да ўсп'і́т'* (181), 372.

ПЕРЕСТРИБУВАТЬ. ЛÉГШЕ ПЕРЕСТРИБНУ́ТЬ, ЧИМ ОБІ́ЙТИ [лéше перистрибну́т', чим об'і́йти], *ірон.* Про товсту невисоку людину. *В'ін так му́тузува́ў, що тепéр лéше перистрибну́т', чим об'і́йти* (374), 12.

ПЕРЕСТУПАТИ. ПЕРЕСТУПЛЮ́ [периступл'у́] – НЕ ЗАЙМУ́, А ЛУ́ЧЧЕ [лу́ч'и] ВКРА́ДУ, *ірон.* Про лицемірність, облудність, фальш. *То та́кий фал'шівий, що – периступл'у́ – ни займу́, а лу́ч'и ўкра́ду* (145), 34.

ПЕРЕХВАТКА. ПЕРЕХВА́ТКУ РОБИ́ТИ. Підобідувати, підкріплятися. *Три рұ́чки проко́симо й перехва́тку зробі́м* (373), 318.

ПЕРЕЦЬ. ПÉРЕЦЬ СТРЮ́ЧКУВА́ТИЙ [пéриц' стр'учкува́тий], *ірон.* Гостра, дошкульна вдачею людина. *Та з йéйу ж і бала́кат' ни збала́кайі́с'а – прóсто пéриц' стр'учкува́тий* (376), 210.

ДЕ І ПÉРЕЦЬ [... пéриц'] (ЧАСНІ́К) НЕ РОСТÉ, *жарт., зрід.* Дуже далеко; невідомо де. *Бросі́ў нас в:ойну́ й по́йхаў, мат', де і пéриц' ни ростé* (56), 341.

ПЕРЕЧІПА́ТЬСЯ. АЖ ПЕРЕЧІПА́ТЬСЯ [аж переч'іпа́ц'а], *підсил.* Поспішати, квапитися. *Аж переч'іпа́ўс'а, так сп'ішу́ об'і́д зварі́т'* (225), 95.

ПЕРО. УСТАВЛЯ́ТЬ [устаўл'а́т'] ПЕРО́ В ЖÓПУ (СРА́КУ), *згруб.* Проганяти. *Уста́вила приймако́в'і пирó ў жо́пу – хва́те на шійі́ сид'і́т'!* (377), 10.

ПЕС. БІГ [б'і́г] ПЕС ЧЕРЕЗ ОВÉС, *несхв., зрід.* Недбало, абияк. *Це зрóбино так – б'і́г пес чéриз овéс – ход'бу́ соб'і́ постара́лис'а бу́лі* (95), 186, 206.

ЛЮБИ́ТЬ, ЯК ПЕС ДІ́ДА НА ПЕРЕЛАЗІ́ [л'убі́т', йак пес д'і́да на перелáз'і], *ірон.* Не любити, не поважати. *Йа сво́го гул'а́ку л'убл'у́, йак пес д'і́да на перелáз'і* (218), 152.

ПОЖИВІ́ТЬСЯ, ЯК [поживі́ц'а, йак] ПЕС МАКОГО́НОМ, *ірон.* Нічого не одержати, не дістати. *Ду́маў, що ба́гато ўд'і́лат', а воно́ поживі́ўс'а, йак пес мако́гоном* (178), 141.

НЕ ДЛЯ [дл'а] ПСА КОВБАСА́, *ірон.* Про нерівність, невідповідність. *Шоб Гал'ка за Миколу п'їшла? Не дл'а пса коўбаса́* (379), 145.

ПЕТЕЛЬКА. НАБИРА́ТЬСЯ ПО ПЕТЕ́ЛЬКУ [набира́ц'а по петел'ку] (ДУЖКУ), *ірон.* Випивати надто багато спиртного, перепивати. *Набра́ўс'а по петел'ку, так сті́дно, шо на по́хоронах* (378), 123.

ПЕТЛЯ. ЗРОБИ́ТЬ ПЕТЛЮ́ НА <СВОЮ> ШІ́Ю [зробі́т' питл'у́ на <своїу> шійу], *ірон.* Учинити щось непередбачливо, необачно, зі шкодою для себе. *Жині́ўс'а на ц'ї́й х'ї́ўр'і – зробі́ў питл'у́ на свої́у шійу* (95), 92, 235, у б. пп.

ПЕТРІВКА. У ПЕТРІВКУ НА ЛЬОД́У РОЗЧАХНУ́ТИСЯ [у Питр'ї́ку на л'оду́ розчахну́тис'а], *ірон.* Абсурдне пояснення втрати цноти дівчиною. *Ду́мали ўс'і, шо це́лка, а вона́, виходе, ў Питр'ї́ку на л'оду́ розчахну́лас'* (169), 196.

ХОТІ́ТЬ У ПЕТРІВКУ <ГІВНА> МЕРЗЛО́ГО [хот'і́т' у Питр'ї́ку <г'ї́на> ...], *ірон.* Про нереальні, абсурдні до виконання забаганки, примхи. *Де йа на ху́тор'і торта́ ўнучк'і в'і́зм'у – захот'і́ло у Питр'ї́ку г'ї́на ме́рзлого* (152), 68.

ПЕТРО/ПЕТА. У ПЕТРА́ І КАТЕРІ́НИ ЧЕ́РЕЗ ГОД ХРЕСТІ́НИ, *жарт.* Про багатодітних батьків. *Ни ў шу́тку ўз'али́с'а на́ш'і молод'і́, шоб йак у Петра́ і Катирі́ни че́риз год христі́ни* (91), 143, 307.

ДРУЖИ́ТЬ, ЯК ПЕТРО́ (ІВА́Н) ІЗ СРА́КОЮ [дружі́т', йак ... іс'ра́койу], *згруб.* Ворогувати, ставитися неприязно. *Не скла́дуї́ц'а шос' у сус'і́д'ї́, дру́жат', йак Питро́ іс'ра́койу* (95), 117.

БАЛА́КАТЬ, ЯК ПЕ́ТЯ З СРА́КОЮ [балáкат', йак Пёт'а с'ра́койу], *згруб.* Говорити про ніщо, теревенити, пустословити. *Та побала́кали, йак Пёт'а с'ра́койу, шоб т'і́ки з хáти ни ви́лазят' у та́кий моро́з* (514), 176, 515.

ПЕТУХ. ПЕТУ́Х НА Я́ЙЦЯХ [питу́х на йáйц'ах], *жарт.* 1. Неприродно, абсурдно, карикатурно. *Ти ў то́му с'і́дл'і – йак питу́х на йáйц'ах, см'і́шно* (108), 46; 2. Неспокійно, непосидливо, конвульсивно. *Шо ни ўсі́диши на м'і́ст'і, йак питу́х на йáйц'ах?* (34), 29.

ЯК ПЕТУ́Х ЗНЕСЕ́ТЬСЯ [йак питу́х знесéц'а], *ірон.* Ніколи. *Гал'ка спра́виц'а, йак питу́х знесéц'а* (106), 382.

ПЕТУХО́М ХОДИ́ТЬ [ході́т'], *глуз.* Чванитися, бундючитися. *Петухо́м хо́де, бо куті́ў дра́ного «Запоро́з'ц'а»* (380), 22.

ПЕЧЕРИ́ЦЯ. ЖА́Б'ЯЧІ ПЕЧЕРІ́ЦІ [жа́бйач'і печири́ц'і], *мік.* Отруйні гриби (типу блідої поганки). *Назби́рала зду́ру жа́бйачих печири́ц', а тупе́р ві́кинут' подáл'і нису́* (212), 95.

СТАРА́ ПЕЧЕРИ́ЦЯ [печири́ц'а], *ірон.* Стара людина. *Старá печири́ц'а, а до молоді́х с:ов'і́тами л'і́зе* (211), 21.

ЯК ПЕЧЕРІ́ЦЯ [йак печири́ц'а], *несхв.* 1. Про малорухливий спосіб життя, відсутність бажання (змоги) рухатися. *Сид'у́ на одні́м м'і́ст'і, йак пичири́ц'а, бо но́ги бол'áт'* (124), 381; 2. Про брезкле, зморшкувате обличчя. *Ли́це, йак печири́ц'а, а ко́ліс' – йак йáблучко* (131), 83.

ПЕЧІ́НКА. ПЕЧІ́НКА НЕ НА МІ́СТІ [пич'інка не на м'і́ст'і], *підсил.* Про відчуття тривоги, неспокою; очікування лихого, неприємного. *Ой, шос' пич'інка ў ме́не ни на м'і́ст'і – шос' она́ в'і́шчу́є* (115), 47.

СІНІЙ, ЯК ПЕЧІНКА [сін'ій, йак пич'інка], *ірон.* Дуже змерз. *Зайшоў у склад з морозу сін'ій, йак пич'інка* (167), СЮр, 95.

ПЕЧІНКІ ПРОЇДАТЬ [пич'інкі проїдát'], *підсил.* Дошкеляти, обридати. *Пич'інкі м'ін'і ўже проїў свойім «дай»* (149), 324.

ПЕЧІНКІ ХОЛОНУТЬ [пич'інкі холонут'], *підсил.* Про стан хвилювання, страху. *На т'ій рёл'і йак угору гойднё, так і пич'інкі холонут'* (223), 41.

ЗАЛИВАТЬ ПЕЧІНКУ [заливát' пич'інку], *підсил.* Допікати, обридати, діяти. *Залиў пич'інку свойіми гул'ками так, шо та з хáти вигнала – хай попробуйи сам пожít'* (494), 119.

НА ПЕЧІНКУ ЛЕГШЕ [на пич'інку лёше], *ірон.* Про покращання здоров'я, позбавлення від клопоту, мороки. *Слáва бóгу, забрали ц'у дитину – аж на пич'інку лёше* (117), 183.

ПИВО. ДЕ ПІВО (ЧÁРКУ) ЧЎС [чўйи] – ТАМ І НОЧЎС [ночўйи], *несхв.* Про п'яницю, алкоголіка. *С'імйанін в'ін – хот' куді, т'іко де піво чўйи – там і ночўйи – зóўс'ім бёрига пустіўс'* (356), 27, 132.

ПИГИДА. ЯК [йак] ПИГІДА. 1. Глуз. Відлюдний, похмурий. *Сидít', йак пигида – ни говóre н'і з ким* (114); 2. Згруб. Сердитий, злий, набурмосений. *Сидít', йак пигида – шо до нёй й н'ід'ійтї стра́шно* (104), 197.

ПИКА. ПІЙКУ ГЛАДІТИ, згруб. Бити, лупцювати. *Лóўко ўчóра йому́ піку погла́дили – хай ни заробл'áе* (171), 27.

ПИЛІП. ПИЛІП ДО ВАРÉНИК [варéник'іў] ПРИЛІП, *ірон.* Про жадібну людину. *Пиліп до варéник'іў приліп надурн'ák, так ни од'ірвиш* (19), 49.

ПИЛКА. ДВУРЎННЯ [двурўшн'а] ПІЛКА, *тех.* Пилка на двох пильщиків. *Тоўстў деривіну пил'áйут' двурўшн'ойу пількойу, удво́х* (95), 46, 68, 104.

ЛУЧКОВА ПІЛКА, *тех.* Ручна пилка на рамці. *Лучкова́ пїлка на ра́мц'і в'ір'óўкойу нат'ага́йц'а* (14), 7, 42, 106, у в. пп.

ПІЛКА ПОПЕРÉШНЯ [поперéшн'а]. 1. *Тех.* Пилка дворучна. *Пїлкой поперéшн'ой тоўст'і колóди розпїл'у́йут'* (17), 177; 2. *Ірон.* Лайлива, зла жінка (дружина). *Т'іки з кумом остогра́милис'а, йак тут мойá пїлка поперéшн'а ві́рисувалас'а* (99), 115.

ПІЛКА СТАНКОВА́, *тех.* Одноручна пилка, рамкова. *На пїлк'і станков'ій йе така́ ра́мка з в'ір'óўкойу, а йїйі́ крúтиш пáличкой – і полотно́ нат'ага́йц'а* (104), 198.

ПІЛЬ. ПІЛЬ ВИБІВАТЬ [пил' вибивát'], *ірон.* Сварити, карати (здеб. фізично). *Іді, іді додóму ві́тцўиш – там із тебе́ Ва́л'ка пил' ви́бїе* (68), 219.

ПІЛЬ У НОСІ [пил' у нóс'і], *глуз., зрід.* Норовливість, буйність, нервозність. *Та д'ї́ка з пїл'у ў нóс'і – ни зна́йиш, шо ві́кине* (124), 79.

ПОКРИВА́ТЬСЯ ПІЛЛЮ [покривáц'а пил':у]. Задавнюватися, забуватися. *Шо ми пере́жили́, ўже покривáйц'а пїл'у, та й хай* (188), 15.

ПИЛЮКА. ПИЛЮКА В'ЁТЬСЯ (СІПЕТЬСЯ) [пил'ўка в'їйц'а (сіпиц'а)], *ірон.* Про стару, немічну людину. *Пил'ўка ўже в'їйц'а з йóго, а в'ін робóти ни кїдайц'а – сторо́жцўиш* (275), 204, 309.

ПИЛЯВА. ТІКИ ПИЛЯВА (ПИЛЯКА) ЗНІМА́ЄТЬСЯ [т'іки пїл'ава (пил'áка) зн'іма́йц'а], *підсил.* Про швидко зникнення, пересування. *Сказа́ли, шоб сходи́ў*

на ста́нці'їюу – т'іки піл'ава зн'алас' (86); *Мота́йці':а по двору́ – т'іки піл'ава зн'іма́йці':а* (32), 170.

ПИНДИКИ. ПИНДИКИ-МІНДИКИ, *жарт.* Ласощі, солодоші. Пі́ндиками-мі́ндиками дити́ну напхали́, а тоді́ хочут', щоб воно́ борщч'їло (156), 46.

ПИРІГ. ПИРІГ ІЗ НІЧІМКОЮ [пирі́г із н'і́чимкойу] зрі́д., кул. Пампушка. *Нима́ чим начен'ат' – от і бу́дут' пиро́гі з н'і́чимкой* (155), 34.

ПИРОГІ ЗДОРОВ'Ю НЕ ШКОДЯТЬ [...здоровіу ни шко́д'ат'], *жарт.* Про можливість, імовірність одержати щось додаткове. *Насипа́й в'ідро́ з горі́йу, ни б'ї́с'а – пиро́гі здоро́віу ни шко́д'ат'* (384), 12.

<І> ПИРОГО́М І БАТОГО́М (<І> ПИРІЖКО́М І БАТІЖКО́М [<і> пир'і́жко́м і бат'і́жко́м]), *ірон.* По-всякому, використовуючи всі можливості, примусом і ласкою. *Іа́к жи то́го бо́удур'а воспі́туват'?* *їа́ ў́же по-ўс'а́кому – і пиро́го́м, і батого́м – ни д'е́йстви́и* (56), 91, 111.

ПИРІЖОК/ПИРОЖОК. ЧУЖІМИ ПИРІЖКА́МИ РІДНЮ́ ПОМИНА́ТЬ [...пир'і́жками́ р'ідн'у́ поминат''], *несхв.* Бути хитрим, жадібним, лукавим. *То та́кий жа́дн'учи́й, шо примудри́ці':а чу́жїми́ пир'і́жками́ р'ідн'у́ помі́анут'* – і ни скр'і́виці':а (85), 118, 426.

ОТАКІ ПИРІЖКІ́ З КОТ'ЯТАМИ [отак'і́ пир'і́жкі́ з кот'ята́ми], *ірон.* Отак; отаке було; отакої (примовка у кінці розповіді). ... *П'і́сл'а то́го Мико́ла б'і́л'ши́ й ни прихо́ди́ў – отак'і́ пир'і́жкі́ з кот'ята́ми* (12), 81.

МАЗАНИЙ ПИРОЖО́К, *жарт.* Вередливий, балуваний, печений (здеб. дитина). *Та це́й у ба́бу́с'і – ма́заний пиро́жко́к, так і за́гладá, щоб хоч канфе́тину да́лі* (309), 3, 79.

ПИРІЙ. ПИРІЮ́ НАІДА́ТЬСЯ [пир'і́йу найі́даці':а], *глуз.* Божеволіти, ставати неадекватним. *Шо, пир'і́йу найі́с'а, шо ни ў́зна́єи?* (504), 124.

ПИСАРЬ. НЕ ТОЙ ПІСА́РЬ [піса́р'] ПИСА́В, *ірон.* Не так, не той, не такий. *Ба, і́а́к тут з огр'і́хами пос'і́яно, зра́зу ві́дно, шо ни то́й піса́р' писа́ў* (128), 123.

ПИСЬМО́. УСТУ́ПНЕ ПИСЬМО́, *заст.* Запродажний запис (СГр – Харьк).

ПИТЬ. ЯК ПИТЬ ДА́ТЬ [йа́к пит' да́т'], *підсил.* Точно, обов'язково, неодмінно. *У ма́газ'ін п'і́диши – йа́к пит' да́т', шос' і забу́диши купі́т'* (385), 7.

ДЕ П'Ю́ТЬ, ТАМ І Б'Ю́ТЬ [де п'і́ут', там і б'і́ут'], *ірон.* Про можливість бійки при пиятиці. *На де́н' ро́жд'е́н'ї́а Мико́л'і мо́рду розкраси́ли, шо ж – де п'і́ут', там і б'і́ут'* (319), у б. пп.

ПИЩА́ТЬ. АЖ ПИЩІ́ТЬ [аж пи́шчіт'], *підсил.* Крайня потреба, необхідність. *Карто́шку копа́т' у́же а́ж пи́шчіт', бо й ку́шч'ї́ў ско́ро не на́йдемо* (199), 133.

ПІВЕНЬ. ПІВЕНЬ ІНКУБАТОРСЬКИЙ [п'і́вин' інкуба́торс'кий], *ірон.* Худий, виснажений чоловік (хлопець). *Шо од'і́ого д'і́тє́й жа́дат' – в'і́н же п'і́вин' інкуба́торс'кий, а́ж хита́йці':а* (95), 75.

ПІВЕНЬ [п'і́вин'] <НІЖЧЕ ПУПА> КЛЮ́Є [кл'у́йє], *ірон.* Крайня потреба, необхідність. *П'і́вин' ні́жче п'у́па кл'у́йє на́шчо́т грóши́й, а ї́йх не́ма́* (106), 74.

ПІВЕНЬ <ЮЖНІШЕ ПУПА> ДОВБЕ́ [п'і́вин' <йу́жн'і́ше пупа> доўбе́], *ірон.* Крайня потреба, гранична необхідність. *П'і́вин' йу́жн'і́ше п'у́па доўбе́ робі́т' о́бо́рт, а во́ні ме́дл'ат'* (92), 101.

ЯК ПІВЕНЬ ЗНЕСЕ́ТЬСЯ [йак п'івин' знесéц':а], *ірон.* Ніко́ли. *Ма́бут', тод'і ўну́ки прыйі́дут', йак п'івин' знесéц':а* (178), 155.

ЯК КОЛХО́ЗНИЙ ПІВЕНЬ [йак...п'івин'], *ірон.* Про когось малого, худого, виснаженого. *Ус'і однокла́сники ўпи́тан'і, здо́ров'і, а наш – йак колхо́зний п'івин'* (46), 184.

ЯК ПІВЕНЬ [йак п'івин'] ЗАКУДКУДА́ЧЕ (ЗАКВО́КЧЕ), *ірон.* Ніко́ли. *Тод'і вийі́ду за тебе́, йак п'івин' закудкуда́че* (37), 8.

ЯК ПІВЕНЬ ПОДО́ЙТЬСЯ [йак п'івин' подóйіц':а], *ірон.* Ніко́ли, ні за яких умов. *Розбага́т'і́йм, йак п'івин' подóйіц':а* (86), 310.

ЯК <П'ЯНИЙ (ДУРНИЙ)> ПІВЕНЬ ЛА́ПОЮ [йак <п'я́ний (...)> п'івин' ла́пойу], *ірон.* Про нерозбі́рливий, неохайний почерк. *Напи́саў, шо н'хто́ ни ўчи́та – йак п'я́ний п'івин' ла́пойу* (91), 164, 252.

СВІТОВИЙ ПІВЕНЬ, заст. Півень, який подає голос уранці. *Поки світо́ві пі́вні за́співали* (СГр – Мнж).

<ЖА́РЕНИЙ> ПІВЕНЬ [п'івин'] У ЖО́ПУ КЛЮО́ [кл'у́йе], *згруб.* Настає крайня, критична потреба, необхідність. *Йак жа́риний п'івин' у жо́пу кл'у́не, тод'і т'і́ки й заво́рушац':а с'йі́ати* (213), 187.

<КРИЧА́ТЬ,> ЯК ПІВЕНЬ [<...> йак п'івин'] У́ТРОМ, підсил. Голосно. *Ти так, йак п'івин' у́тром – ус'і́х побуди́ў* (226), 296, 426.

ПІВЛІ́ТРА. ПІВЛІ́ТРУ РОЗЛІ́ТЬ, А НАД ГРА́МОЙ ТРУ́СИТЬСЯ [п'і́л'і́тру розлі́т', а над гра́мой тру́сиц':а], *ірон.* Про запі́знілу о́щадли́вість, обере́жність. *То ўс'і грóш'і ці́ндри́ў, а тепе́р на хл'і́бов'і и́коно́ме – п'і́л'і́тру розлі́ў, а над гра́мой тру́сиц':а* (115), 330.

ПІВНИ́К. ПІВНИ́КОМ НАСКА́КУВА́ТЬ [п'і́ўником на́ска́куват'], *ірон.* Поводитися агресивно, провокувати сварку, бійку. *Таке́ мале́, а п'і́ўником на́ска́ку́е, зади́раіі́ц':а* (9), 386.

ПІВОНЯ́. ЯК ПІВОНЯ́ [йак п'іво́н'а], схв. Красивий, молодий (здеб. про дівчину, жінку). *Ві́росла, ста́ла, йак п'іво́н'а – хло́пц'і прохóду не дайі́т'* (387), 4.

ПІВСВІ́ТУ. ПІВСВІ́ТУ [п'і́ўсв'і́ту] СКА́ЧЕ, ПІВСВІ́ТУ [п'і́ўсв'і́ту] ПЛА́ЧЕ. Сентенція про нерівність, багатих (скачуть) і бідних (плачуть). *Так ще́ спотóм в'і́ку повелóс'а, шо п'і́ўсв'і́ту ска́че, п'і́ўсв'і́ту пла́че – це ми* (63), 200.

ПІВСРА́КИ. ПІВСРА́КИ [п'і́ўсраки] ЛУ́ПЛЕНИ́Й, *ірон.* Побитий, фі́зично пока́раний. *От:упе́р і ході́ п'і́ўсраки лу́плиний, шо́б знаў, йак шкóду робі́т', а то у́пра́ви на йóго нима́* (26), 320.

<КРАСІ́ВИЙ,> ЯК ПІВСРА́КИ 3-ЗА КУ́ЩА [<...> йак п'і́ўсра́ки з:а ку́шчá], *згруб., ірон., зрі́д.* Некрасивий, потворний. *Йак т'і́ки в'ін на йі́й жині́ўс'а, вона́ ж така́ краси́ва, йак п'і́ўсра́ки з:а ку́шчá* (46), 31.

ПІВШО́СТОГО. НА ПІВШО́СТОГО [на п'і́ўшо́стого], *жарт.* Про відсу́тність сексуа́льного потя́гу у чолові́ків. *Ста́рий – у́же на п'і́ўшо́стого да́ўно́* (123), 2, у б. пп.

ПІДБО́РИ. СТИРА́ТЬ ПІДБО́РИ [стира́т' п'ідбо́ри], підсил., *ірон.* Далеко, довго (і надаремно) ходити. *Сти́ра п'ідбо́ри – хо́де з Лозові́ у Дома́ху до д'і́уча́т, а там и́ще м'е́сн'і й мо́рду наби́ўт'* (189), 100, 380.

ПІДВІКОННИК. ПІДВІКОННИК [п'ідв'ікон:ик] ГРІЗТИ, *несхв.* Голодувати. *Ма́ти-хво́йда п'і́де гул'а́т', а д'і́т'ім на́да п'і́дв'іко́н:ик грі́зти з го́лоду* (73), 166.

ПІДДЕРЖКА. ДЛЯ ПІДДЕРЖКИ ШТАНІВ [дл'а п'ід:єржки штан'іў], *жарт.* Для підтримки, допомоги. *Дл'а п'ід:єржки штан'іў сі́нов'і со́тин'ку послáў', бо ст'іне́д'і́й нихва́та* (388), 63.

ПІДДУВАЙЛО. ПІДДУВАЙЛО ЗАКРИВА́ТЬ [п'ід:ува́йло закрива́т'], *зруб.* Закривати рота, замовкати. *П'ід:ува́йло закрива́й сво́є, шо́б тебе́ н'і́хто́ й ни чу́ў!* (104); *Закрі́й п'ід:ува́йло, шо́б йа́ й зву́ку ни чу́ў* (175), 19, 68.

ПІДДУВАЙЛО РОЗКРИВА́ТЬ [п'ід:ува́йло розкрива́т'], *зруб.* Говорити, утручатися в розмову. *Хто то́б'і по́зво́лю́ п'ід:ува́йло розкрива́т', йак ста́ри'і бола́кайут'?* (143), 33.

ПІДЖОГА. БЕЗ ПІДЖОГИ І ДРОВА НЕ ГОРЯТЬ, *ірон., заст.* Фразеологізована сентенція про потребу дати хабара. *Бо сказано: без піджоги і дрова не горять. А як десяти́ькому дай, со́цькому дай, писа́рю дай* (СКв).

ПІДЙОМ. ВАЖКИЙ НА ПІДЙОМ [п'ідйо́м], *несхв.* Повільний, нерішучий у рішеннях і діях. *Сус'і́дку на́шу з ха́ти ни ви́жине́ш – ва́жкá на п'ідйо́м* (139); *Сус'і́ц'к'і хло́пц'і ў́же з'ібра́лис'а да́ўно́, а на́ш ва́жкий на п'ідйо́м – т'і́ки ї́мива́йц'а* (114), 38, у б. пп.

ЛЕГКИЙ НА ПІДЙОМ [п'ідйо́м], *схв.* Швидкий, мобільний у діях і рішеннях. *Йак на та́нц'і́, та́к ли́жий на п'ідйо́м* (141), 27, у б. пп.

ПІДМЕТКА. ПІДМЕТКИ НЕ СТО́ЯТЬ [п'ідме́тки не сто́ят'], *знев.* Про сумнівну, нікчемну цінність. *В'ін і́йї́ і п'ідме́тки не сто́їе, а во́на за йо́го де́ржиц'а* (106), 322.

ПІДМЕТКИ ЛИ́ЗАТЬ [п'ідме́тки ли́за́т'], *знев.* Догоджати, підлабузнюватися. *Та в'ін го́лов'і го́товий п'ідме́тки ли́за́т', шо́б т'і́ки по́ста́вили обі́йшчи́ком* (70), 86.

ПІДНОС. УСЕ НА ПІДНО́СІ [п'ідно́с'і], *підсил.* 1. Усе приготовано, чітко виконано, продумано. *Прийде́ з ро́боти, а до́ма ў́се на п'ідно́с'і – во́да нагр'і́та, ве́че́р'а па́ру́їе* (39), 15; 2. Багатство, достаток, забезпеченість. *У йі́х у с'і́мн'і ў́се на п'ідно́с'і – ко́рва, гу́си, ку́р'і, ма́шина – жи́ви – ни хо́чу* (174), 220; 3. Потурання, задоволення забаганок. *Та зма́лку йі́й у́се на п'ідно́с'і – і то́рти, і п'і́че́н'а, і л'а́л'ка на́йлу́ч'а – т'і́ки шо́б ни ка́призува́ла* (389), 47.

ПІДПАЛКА. БЕЗ ПІДПАЛКИ Й ДРОВА НЕ ГОРЯТЬ [б'із п'ідпалки ... ни гор'а́т'], *жарт.* Натяк на могорич, хабар. *Так во́ні й на́чалі копа́т'?! н'і – б'із п'ідпалки й дро́ва ни гор'а́т' – стаў мо́гори́ча* (83), 39.

ПІДОШВА. БИТЬ (СТИРА́ТЬ) ПІДО́ШВИ [би́т' (стира́т') п'ідо́шви]. 1. *Підсил.* Ходити (здеб. довго, далеко). *А ў́ шко́лу на́да бу́ло ш'і́ст' к'іло́митр'іў би́т' п'ідо́шви* (3), 52, 204; 2. *Ірон.* Марно кудись ходити. *До Ва́лк'и б ти ни ходи́ў, бо т'і́ки сти́ра́йши п'ідо́шви – у не́ї́ ж йе́ хло́пц'і* (173), 245, 300.

ПІДО́ШВИ ГОРЯ́ТЬ [п'ідо́шви гор'а́т'], *підсил.* Про швидку тривалу ходу. *П'ідо́шви ў́же гор'а́т', бо три ча́си ў́же йду́ б'із пе́ри́риву* (140), 170.

ПІДО́ШВИ НЕ СТО́ЯТЬ [п'ідо́шви не сто́ят'], *знев.* Мати низьку, нікчемну вартість, цінність. *Ти йі́ї́ й п'ідо́шви не сто́їши, а шче́ й ве́риди́йши* (34); *Шо́ ти з ним во́зис'а? в'ін жи́ тво́їе́й п'ідо́шви не сто́їши* (107), 390.

З-ПІД СТОЯЧОГО ПІДОШВУ ВИПÓРЮВАТЬ [з-п'ід стóйáчoгo п'ідóшвy випóр'уват'], *підсил.* Бути винахідливим, спритним, удатним. *То такий жук, митикóваний, що з-п'ід стóйáчoгo п'ідóшвy вiпорe* (85), 160.

ПІШÓВ БЕЗ ПІДОШÓВ [п'ішóў б'із підoшóў]. 1. *Глуз.* Хтось зазнав невдачі, збитків, ошуканста. *Шо йому казали на свáтан'і – не знайу, а п'ішóў б'із підoшóў* (89), 201; 2. *Жарт.* Піти (пішов) далеко, невідомо куди. *Де чолов'їк? П'ішóў б'із п'ідoшóў – ужé три гóди хóде дес'* (11), 95

ПРИЙШÓВ БЕЗ ПІДОШÓВ [прийшóў б'із підoшóў], *жарт.* Про прихід не дуже бажаної особи. *Прийшóў б'із підoшóў – дужe ми жéдали йогó* (117), 75.

ПІДОШÓВ НИ ЧУТЬ [п'ідoшóў ни чут'], *підсил.* 1. Сильно зморитися від тривалого ходіння. *Йак поштал'йóншoйу робiла, так за ден' нахóдис'а – п'ідoшóў ни чут'* (161), 72; 2. Утікати, швидко бігати. *Йак лéпнуу од стóрожа, що ни чуу і п'ідóшв* (105), 10.

ПІДСРАЧНИК. ДАТЬ ПІДСРАЧНИКА [дат' п'ідсрачника], *несхв.* Ударити по сідниці, копнути. *Надоййу, що вiнудиу дат' п'ідсрачника* (134), 175.

ГОДУВАТЬ ПІДСРАЧНИКАМИ [годуват' п'ідсрачниками], *несхв.* Давати копняків, стусанів. *То ж ни воспитáн':а – годуват' д'ітéй п'ідсрачниками* (95), 112, 182.

РОЗДАВАТЬ ПІДСРАЧНИКИ [роздават' п'ідсрачники], *несхв.* Давати копняків. *Роздау п'ідсрачник'йу тим малім хул'гáнам – на тóму й роз'йшлiс'* (204), 380, у б. пп.

ПІДСТІЛКА. УСІХНІЯ ПІДСТІЛКА [ус'іхн'а п'ідст'ілка], *знев.* Гуляща дівчина; повія. *То ж'інка дл'а свогó чолов'їка, а йе ус'іхн'і п'ідст'ілки – дл'а ўс'іх* (65), 512.

ПІДСТРЕЛЕНИЙ. ЯК ПІДСТРЕЛЕНИЙ [йак п'ідстрéлиний], *ірон.* У неприродно короткому верхньому одязі. *Д'іц'ку шубку од'аглá – хóде, йак п'ідстрéлена* (506), 32.

ПІДТІПАНКА. ПІДТІПАНКОЮ ХОДІТЬ [п'іт':іпанкoйу хóдiт'], *несхв.* Бути неохайною, неакуратною, нечупарною (про жінку). *П'іт':іпанкoйу хóде, а булá ж зámолoду окурáтна й непoгáна собóйу* (510), 179.

ПІЛЮЛЯ. ПІЛЮЛЬ (ПІЛЮЛЕЙ) ДАВАТЬ [п'іл'ул' (п'іл'улий) давáт'], *ірон.* Бити, сильно сварити. *За ту двóйку мáти в'ініком п'іл'ул' далá – пóмнитиму* (391); *Далá п'іл'ул'йу, що вáзу розбiу* (511), 143.

ПІНА. ПІНУ ПУСКАТЬ [п'іну пускáт'], *жарт.* Ображатися, сердитися. *Сус'ідка дрóгу нид'іл'у п'іну пускá, що йа на базáр'йійі ни ўзалá* (513), 153.

ПІНКА. ТРЕТЯ ПІНКА НА ВАРЕННІ [трéт'а п'інка на варéн':і], *ірон.* 1. Щось зайве, неважливе, незначне. *Мин'і твоїй укáзи – трéт'а п'інка на варéн':і* (18), 202; 2. Далека (сумнівна) рідня. *Йа й ни знайу ким в'ін м'ін'і прихóдиц':а – йакáс' трéт'а п'інка на варéн':і, чи шо?* (515), 18.

ПІП. ДУРНІЙ ПІП ХРЕСТІВ [п'іп христiў], *ірон.* Про дурня, недоумка, телепня. *Шо з йогó дóбpoгo жéдат', йак йогó, мат', дурний п'іп христiў?!* (332), 221.

ДУРНИЙ ПП [п'ін], ДУРНÁ Й МОЛІ́ТВА, *ірон.* Про щось взаємозумовлене, очікуване. *Такé глупе т'іки ти мог сказáт' – дурний п'ін, дурна́ й молі́тва* (85), 95, 220, у б. пп.

ПОПÁ <ТІ́КИ [т'іки]> НЕ ХВАТА́, *ірон.* Усього (усіх) задосить. *Попá т'іки не хвата́, а то ўже поўно й перепоўно* (509), 392, у б. пп.

ПОСЛІ́ДНЯ У ПОПÁ ЖІ́НКА [посл'ідн'а ... ж'інка], *ірон.* Про щось далеко не останнє, не остаточнє. *Шо, посл'ідн'ій раз об'ишчáйиш – посл'ідн'а ў попá ж'інка, так йа й пов'іриў* (514); . *Шо, оцé чáрка й додóму? – посл'ідн'а ў попá ж'інка!* (180), 91.

БЕЗ ПОПÁ ЗНАТЬ, ШО В НЕДІ́ЛЮ [... знáт', ... ў нид'іл'у] ПРА́ЗНИК, *ірон.* Бути самодостатнім, не терпіти втручання, повчання. *Ни л'із'те менé ўчит', шо до óсини нáда крі́ишу накрі́т' – б'із попá знáйу, шо ў нид'іл'у прáзник* (75), 27, 62.

ПОПÁ ЗАКА́ЗУВАТЬ [зака́зуват'], *несхв.* Передчувати кінець, смерть. *Мат', порá попá зака́зуват', бо слаба́ т'óтка дужи* (161), 113.

ДВА ПОПІ́ НЕ РОЗБЕРУ́ТЬ [розби́рут'], *підсил.* Складна, заплутана ситуація. *Із мижóйу й два попі́ ни розби́рут' – клі́чте бригад'і́ра* (508), 17.

НУ́ЖЕН, ЯК ПОПÓВІ ГАРМÓНЬ (БА́ЯН) [... , йак попóв'і гармóн' (байáн)], *ірон.* Зовсім непотрібен. *М'ін'і той моб'іл'ник ну́жин, йак попóв'і гармóн', бо йа же ішчé й нидочу́вайу* (3), СЮр, 79.

ПІ́РРЯ. АЖ ПІ́РРЯ ЛЕТИ́ТЬ [аж п'ір'а литі́т'], *підсил.* Про високий ступінь інтенсивності певної дії. *Стругá ту дóску, аж п'ір'а литі́т'* (150), 507..

ПІ́Р'ЯЧКО. УСЯ́КЕНЬКЕ ПІ́Р'ЯЧКО [ус'áкин'ке п'і́р'ячко], *підсил., зрід.* Усе, що можна. *Позби́рала йому́ там ус'áкин'ке п'і́р'ячко – і повезла́ ў бол'ни́ц'у* (202), 78.

ПІ́СНЯ. ДЛІ́ННА ПІ́СНЯ [длін'а п'і́сн'а], *ірон.* Про щось забарне, тривале (часто нудне). *Розка́зуват' про мойу́ жизн' – длін'а п'і́сн'а* (95), 176, 345.

ЯК СОБА́ЧА ПІ́СНЯ [йак ... п'і́сн'а], *підсил.* Довгий, нудний. *Шо ти виду́муйиш – йак соба́ча п'і́сн'а – ни ти́рслухайиш* (159), 73.

ПІ́СНЯК. УДА́РЯТЬ ПІ́СНЯКА́ [удар'áт' п'і́сн'акá], *підсил.* Голосно співати. *П'ід ві́шн'ой по чáрк'і ві́пйимо, хара́шó закúсимо та йак у́дарим п'і́сн'акá* (91); *Йак п'і́сн'акá у́дарили – так усé силó зб'і́гайиц'а* (270), 59, 82.

ПІ́СОШНИ́ЦЯ. З НА́ШОЇ ПІ́СОШНИ́ЦІ [з на́шої п'і́сошниц'і], *жарт.* Свій, схожий, близький (територіально, станом, звичками, схильностями ...). *Зра́зу ві́дно, шо з на́шої п'і́сошниц'і – нали́вай* (238), 67.

НЕ З НА́ШОЇ ПІ́СОШНИ́ЦІ [не з на́шої п'і́сошниц'і], *жарт.* Не свій, не схожий, не такий. *То д'і́жа не з з на́шої п'і́сошниц'і – у нас з ман'і́куром не хóд'ат'* (134), 51.

ПІ́СТО́Н. ПІ́СТО́НА ДАВА́ТЬ [п'і́стóна давáт'], *згруб.* 1. Давати копняка. *Даў йому́ п'і́стóна, шо аж нóсом п.о́раў* (34), 394; 2. Виганяти з дому, сім'ї. *П'і́стóна дала́ Ва́р'ка Пе́тров'і, шоб у с'і́мн'у́ й ни припа́р'уваў* (158), 393.

ПІ́СЬКА. ПІ́СЬКУ ДРО́ЧИТЬ [п'і́с'ку дро́чит'], *жарт.* Сердитися, обурюватися, нарікати. *Ти на брига́д'і́ра п'і́с'ку не дро́чи, а то нар'áди йак закри́йе пага́но* (395), 64.

ПСІЮН. ПСІЮН ВАЗІЛІНОВИЙ [п'іс'у́н ваз'і́л'іновий], *знев., нов.* Недоросток, слабак, недотепа. *П'іс'у́н ти шче ваз'і́л'іновий, шоб самостойа́т'ил'но за тра́ктор с'іда́т' (494), 71.*

ПІСЯТЬ. ПІСЯТЬ ГОРЯКА́ [п'іс'а́т' гор'ака́], *жарт.* Виявляти задоволення, захват. *Йак пе́рву полу́чку ви́дали, так ми п'іс'али гор'ака́ – самостойа́ти́л'і (3), 28.*

ПІСЬМО. ПІСЬМО́ [п'іс'мо́] ДО СРА́КИ, *жарт.* Підтиральний (туалетний) папірець. *П'іс'мо́ до сра́ки ўз'аў, шо б'і́жии́ш, чи лопухо́м? (95), 32.*

ПІТ. ПОТОМ ЗАХЛ'ЮБУВАТЬСЯ [захл'обува́ц'а], *підсил.* Важко, інтенсивно працювати. *Так йа по́том захл'обуваўс'а, по́ки ц'у халу́пу нап'іаў (20), 28.*

ПОТОМ ЗБИВА́ТИ, *підсил.* Отримувати, здобувати важкою працею. *І дом, і ў до́м'і – ў́же з ма́т'і́р'іу по́том збі́ли, сам'і́ (309), 153.*

ПОТУ НЕ ЖАЛІ́ТЬ [жал'і́т'], *підсил.* Широ, самовіддано працювати. *У колхо́з'і по́ту ни жал'і́ли, а полу́ча́ли ни́шк (396), 190.*

ПІТИ. ПІШЛО-ПОІ́ХАЛО [п'ішло-пойі́хало]. Про подальший розвиток (позитивний чи негативний) дії, процесу. *На́да начина́т' стрóйц'а, а там у́же – п'ішло-пойі́хало (189), 46.*

ПІТУХ. ПО́КИ ПІТУ́Х ЖАРЕНИЙ <У ЖО́ПУ> НЕ КЛЮ́НЕ [... п'іту́х ... ни кл'у́не], *ірон.* До останнього (критичного) строку. *Усе́ ни лата́ў крі́шу, по́ки сн'і́г п'ішоў, по́ки п'іту́х жа́риний у жо́пу кл'у́не? (331), 16, 171, 232.*

ПІТУ́Х [п'іту́х] У ЖО́ПУ (СРА́КУ) КЛЮ́НУВ [... кл'у́нуў], *згруб.* Виникла гостра, критична потреба. *Шо жде́ш? по́ки п'іту́х у жо́пу кл'у́не? ско́ро холо́да, а ў ха́т'і протопі́т' н'і́чим – ход'бі́ солóми ві́писаў! (16), 104, 151.*

РОЗСПІВА́ТЬСЯ, ЯК ПІТУ́Х НА СТРІ́СІ [рос:п'іва́ц'а, йак п'іту́х на стр'іс'і], *ірон.* Довго й багато, беззмістовно говорити. *Ти отó рос:п'іва́ўс'а, йак п'іту́х на стр'іс'і – дай дру́гі́м сло́во сказа́т' (204), 309, 344.*

ЯК ПІТУ́Х (ГОРОБЕ́ЦЬ) НА Ю́Г ПОЛЕТІ́ТЬ [йак п'іту́х (горобе́ц') на йуг полети́т'], *ірон.* Ніко́ли. *Прійди́ш свáтац'а, йак п'іту́х на йуг полети́т' – ни ра́нши (36), 398.*

КОЛІ́СЬ І ПІТУХІ́ НЕСЛІ́СЬ [колі́с' і п'ітухі́ нислі́с'], *ірон.* Про начебто краще минуле і гірше теперішнє. *Брос' оц'у́ шарма́нку, шо ко́ліс' і п'ітухі́ нислі́с' – і то́д'і бу́ло по-ўс'а́кому (315), 8.*

ПІТУХО́М ХОДИ́ТЬ [п'ітухо́м ходи́т'], *знев.* Гоноритися, чванитися. *П'ітухо́м по си́лу́ хóде, бо джінси дра́н'і но́се – мо́да! (152), 27.*

ПІ́ЧКА. СРА́ЛА-МА́ЗАЛА, НА ПІ́ЧКУ [... п'і́чку ...] ЛА́ЗИЛА <, ГЛІ́НИ НЕ ХВАТІ́ЛО>, *ірон.* Про кепську, абияк виконану роботу, нікчемного працівника. *Карб'ура́тор і п'і́сл'а римóнту барахлі́т', бо робі́ли сп'і́ціа́лісти, шоб сказа́т' – сра́ла-ма́зала, на п'і́чку ла́зила (182), 129, 193.*

ПІ́Ч. ЯК З ПЕ́ЧІ [йак з пéч'і] <ВИЛІ́ЗА́ТЬ [вил'іза́т']>, *ірон.* Бути брудним, забруднюватися. *Прійшла́ з копн'і́тил'а – йак з пéч'і вил'і́зла (95), 397.*

ЯК У ПЕ́ЧІ́ [йак у пéч'і], *підсил.* Дуже жарко, спекотно. *Надво́р'і так ва́ре, йак у пéч'і́ (544), СЮр, 95.*

ПЕ́ЧІ ДЕРЖА́ТЬСЯ [пéч'і держа́ц'а], *ірон.* Бути, залишатися вдома. *Ус'і́ роз'ійши́с'а по свої́х д'іла́х, а мин'і́ сказа́ли пéч'і держа́ц'а (51), 3, 308.*

ІЗ ПЕЧІ НЕ ЗЛА́ЗИТЬ [із пѣч'і не злázит'], *несхв.* 1. Лінуватися, неробствувати. *Не при́чáтимете дити́ну до трудо́а, от вона́ з пѣч'і ѱ ни злázитиме* (119), 400; 2. Бути немічним, нездужати. *Та ѱа ўже із:а стáрост'і ѱ із пѣч'і не злáz'у* (399), 71.

ТУЛИ́ТЬСЯ (ГОРНУ́ТЬСЯ, ПРИПАДА́ТЬ ...), ЯК СТАРА́ ДО ПЕЧІ [тули́ц':а (горну́ц':а, припада́т' ...)], ѱак ... до пѣч'і], *ірон.* Шукати близькості, співчуття. *У мо́лодост'і обижа́ў мене́ ду́жи, а тупѣр ту́лиц':а, ѱак старá до пѣч'і, та ѱ мене́ дух на ѱого́ ни ди́ши* (522), 176, 275.

ПІЧ У ХА́ТІ [п'іч у хáт'і], *зрід.* Є хтось зайвий, небажаний. *Мовчи, бо піч у хаті* (СГр – ХС).

ПІЧ [п'іч] НА «ВИ» НАЗИВА́ТИ, *ірон.* Бути нерівноправним, пригніченим у сім'ї. *У при́ймах п'іч на «Ви» називáти прихóдиц':а* (158), 91.

ПІЧ СТОРОЖУВА́ТЬ [п'іч сторожувáт']. 1. *Несхв.* Ледарювати, неробствувати. *Шче ж молоді́й і здоро́вий, а до́ма п'іч сторожу́є* (155), 34; 2. *Ірон.* Через хворобу, неміч бути, лишатися вдома. *Ус'á с'і́мн'á на робо́т'і, а ѱа, старá, п'іч сторожу́є* (113), 117.

ШО У ПІЧ ГОЛОВО́Ю, ШО ГОЛОВО́Ю В ПІЧ [шо ѱ п'іч голово́ю, шо голово́ю ѱ п'іч], *ірон.* Однаково, так само. *Од б'іди́ ни д'і́нис'а – шо ѱ п'іч голово́ю, шо голово́ю ѱ п'іч* (191), 46.

ПЛАВ. ПІД [п'ід] ПЛАВ ІТИ, *несхв., заст.* Гинути, помирати. *Хай він під плав піде* (СГр – Мнж).

ПЛАВА́ТЬ. ПО-СОКІ́РЯЧОМУ ПЛА́ВАТЬ [по-сокі́р'ачому пла́ват'], *жарт.* Не вміти плавати. *Пла́ва по-сокі́р'ачому – сокі́ра на дно, а в'ін там да́ўно* (186); *В'ін пла́ват' т'і́л'ки по-сокі́р'ачому ўм'і́є – не ўм'і́є зо́ўс'ім, одра́зу на дно йде* (10), 85, у б. пп.

ПЛАВУ́Н. ПЛАВУ́Н, ЯК [ѱак] КОЛУ́Н, *ірон.* Кепський, нікчемний плавець. *Хот'і́ли нав:і́перидки попла́ват', так із ѱого́ плаву́н, ѱак колу́н* 114 121.

ПЛА́Н. ГОДОВІ́Й ПЛА́Н. Річний план. *Годові́й план колхо́з ви́полниў, а шо оста́лос' зирна́, под'і́лили на трудо́дн'і́* (95), 18, 498, у б. пп.

СТРО́ІТЬ [стро́їт'] ПЛА́НИ. Планувати, намічати, загадувати наперед. *Стро́їиў пла́ни в'ін ви́лі́к'і, та ни ро́шчитáў з гроша́ми* (379), 4, 267.

ПЛА́НЕТА. ПЛА́НЕТА ВИПА́ДА, *зб.* Така доля; так судилося. *Ї́ак планѣта ви́паде, так і повезѣ́, а ѱак н'і – то н'і* (250), СКв, 348.

ПЛА́НКА. ПЛА́НКА ПА́ДА, *несхв.* Про напад злості, дратівливості. *Ї́ак у ѱого́ пла́нка па́да, так л'у́ч':е ни п'і́дохóд' – злий, не́рвиний* (115), 82.

ПЛА́СТІ́ЛН. ЯК ПЛА́СТІ́ЛН [ѱак пласт'і́л'ін], *несхв.* Безвільний, безхарактерний, несамостійний. *Ї́ак п'і́шоў у ту с'і́мн'у́, стаў ѱак пласт'і́л'ін – з ѱого́ л'і́пл'ат', шо хот'áт'* (28), 201.

ПЛА́СТІ́НКА. ПЛА́СТІ́НКУ МІ́НЯ́ТЬ [пласт'і́нку м'ін'áт'], *жарт.* Змінювати тему розмови. *Пласт'і́нку ўже́ м'ін'áй, бо надой́ло ўже́ слухáт', ѱак то́б'і не везѣ́* (23), 329.

ПЛА́ТОК. СВА́ТАНИЙ ПЛА́ТО́К, *заст., етн.* Шматок полотна – подарунок нареченому від нареченої на сватанні. *На про́цанні ви́прохала Мару́ся у Васи́ля сватаний платок, що замі́сть хустки ѱому́ дала* (СКв), 95.

ПЛАЧ. ПЛАЧ ЯРОСЛАВНИ [Йарослаўни], *ірон.* Скиглення, схлипування, голосіння, причитування. *Бросай ти цей плач Йарослаўни, а шос' натурал'но робит' треба* (182), 112.

УДАРЯТЬ [удар'аг'] **НА ПЛАЧ** (СЛЬОЗИ [сл'ози]), *несхв.* Плакати, жалобити. *Удар'а ўнук на плач, щоб у зо:парк повизли* (172), 51, у б. пп.

ТО В ПЛАЧ, ТО В СКАЧ, *ірон.* Про часті зміни настрою, вередування. *У тебе нема нормал'ного настроєн':а – то ў плач, то ў скач* (85), 402.

ПЛЕМІННИК. ДЕСЯТИЇРОДНИЙ ПЛЕМІННИК [дис'атийўродний плим'ін:ик], *ірон.* Далекий (сумнівний) родич. *Прийїхала р'ідн'а – дис'атийўродний плим'ін:ик – стр'ічайте* (401), 79.

ПЛЕЧІ. ЗАКІНУТЬ ЗА ПЛЄЧІ [закінут' за плєч'і], *несхв.* Випити спиртного. *Шче т'іки ўтро, а в'ін ужє закінуў за плєч'і ни одну* (150), 32.

ПЛИТА. У СТАРІЙ ПЛИТІ (ПЕЧІ) ЧОРТІ ТОПЛЯТЬ [у стар'ій плит'і (пич'і) чорті топл'ат'], *ірон.* Про зальоти, женихання літніх, а то й старих чоловіків. *Чўйу – шос' шєпчи, а то й п'ідморгуйі старійї хр'ін удовиц'і – і ў стар'ійї плит'і чорті топл'ат', мабуд'* (27), 289.

СРАТИ, ЛАЗИТИ – ПО ПЛИТІ [плит'і] РОЗМАЗАТИ, *згруб.* Неякісно виконувати роботу. *З нєйї така хаз'айка, в'єчно ў нєйї ўсе срала, лазила – по плит'і розмазала* (469), 154.

ПЛІСНЯВА. ПЛІСНЯВОЮ БРАТИСЯ [пл'існ'авойу братис'а], *ірон.* Старіти, марніти, знесилюватися. *Пл'існ'авойу бируц':а л'ўди, бо стар'ійут' же, слабнут'* (194), 32.

ПЛУГ. РА́ННІЙ [ра́н'ій] ПЛУГ. Весняна оранка. *Пид ра́н'ій плуг ну́стимо полови́ну змил'і* (436), 123.

ЙОГО́ В ПЛУГ, А ВОНО́ В ЛУГ, *несхв.* Неслухнянець, непокорець. *Шо ти йому́ ни кажї, а воно́ по-сво́йому – ти його́ ў плуг, а воно́ ў луг* (490), 134.

ХОЧ У ПЛУ́ГА ЗАПРЯ́ГАЙ [запр'ага́й], *схв.* Про фізично сильну, потужну, витривалу людину. *Прийшоў з арм'іїї красномордий, мо́цний – хоч у плу́га запр'ага́й* (8), 408, у б. пп.

НІ [н'і] **ДО ПЛУ́ГА, НІ** [н'і] **ДО РА́ЛА <– НА МУЗІ́КИ БО́СА ДРА́ЛА>**, *ірон.* Про ледарювання, неробство (пріоритетність розваг над роботою). *Так у мо́лодиж'і ж тупєр йак? – н'і до плу́га, н'і до ра́ла* (12), 50, 116, (143), 403.

ОРА́ТЬ, ЯК ПЛУ́ГОМ ПО ВОДИ́ [ора́т', йак ... по вод'і], *ірон.* Сильно кричати, горлопанити. *Шо ти оре́ш, йак плу́гом по вод'і!? тебе́ й так слўхат' протї́юно* (52), 167, 232.

ПЛЬО́ТКА. ПРОСИ́ТЬ ПЛЬО́ТКИ [просі́т' пл'отки] (БАТО́ГА́, ЛОЗІ́НИ), *згруб.* Викликати, провокувати гнів із можливим побиттям. *Ни просі́ пл'отки, бо ві́просиш – і ўсі́пл'у* (316), 69.

ПЛЮВА́ТЬ. ПЛЮ́НУТЬ І ДУ́НУТЬ [пл'унут' і дунут'], *ірон.* Забути, змиритися, заспокоїтися. *Зм'ині́ла й н'и́шла до друго́го? пл'ун' і дун' – найди́ш лўч':у* (494), 96.

ПЛЮ́НУТЬ НІ́ГДЕ [пл'унут' н'і́где], *підсил.* Людно, тісно. *На платхо́рм'і л'уде́й – пл'унут' н'і́где* (78); *Наро́ду ў дв'ір колхо́зний на́біло́с'а – пл'унут' н'і́де* (100), 23.

ПЛЮ́НУТЬ [пл'у́нут'] І **РОЗТЕ́РТИ**. 1. *Підсил.* Легко, невимушено; без помітних зусиль. *Шо, у по́гр'і́б ил'ектрику н'і́двисті́ – пл'у́нут' і розте́рти* (437), 114; 2. *Несхв.* Нікчема, нищий, слабак. *Х'і́ба то чолов'я́к, то таке́ – пл'у́нут' і розте́рти* (119), 185; 3. *Знев.* Поігнорувати, забути. *Ти за та́кім уха́жо́ром ни го́р'у́й, а пл'ун' і роз'і́три* (132), 404.

<І> **НЕ ПЛЮ́НУТЬ** [пл'у́нут'], *несхв.* 1. Поставитися зверхньо, зарозуміло, чванькувато. *Про́йде ми́мо, так і ни пл'у́не* (114), 34; 2. Не допомогти, не підтримати, не сприяти. *Ба́че, шо йа́ ў куве́т'і ба́бл'а́йус' – і ни пл'у́нуў – н'ішоў ми́мо* (121), 167.

ПЛЮ́ХА. **ДАТЬ ПЛЮ́ХУ** [дат' пл'у́ху] <У ВУ́ХО>, *згруб.* Ударити в обличчя. *Даў би тоб'і́ пл'у́ху в:у́хо, так бой'ус', шо ни ви́диржиши* (344), 37, 189.

ПЛЯ́ШКА. **ПЛЯ́ШКА** [пл'а́шка] – **СВА́ШКА**, *жарт.* Пляшка горілки, самогону. *Пл'а́шка-сва́шка ус'і пробле́ми р'іша́* (293), 438.

ОДІ́Н ІЗ ПЛЯ́ШКОЮ, А СІ́М З ОГІ́РКА́МИ [пл'а́шкою, а с'ім з ог'і́рка́ми] (**СТАКА́НАМИ**), *ірон.* Про охочих випити задурно. *Хтос' на́шкр'і́б на буті́лку, а тут і кумпа́н'і́я – оді́н із пл'а́шкою, а с'ім з ог'і́рка́ми* (176), 491.

ПОБЗДЮ́Х. **БА́БСЬКИЙ ПОБЗДЮ́Х** [ба́бс'кий побзд'у́х], *знев.* Підкаблучник. *От у́же ба́бс'кий побзд'у́х! шо ж'і́нка ска́жи, то й де́лайи – свого́ сло́ва ни́ма* (494), 439.

ПОВІ́СИТЬСЯ. **НІ́ДЕ ПОВІ́СИТЬСЯ** [н'і́де пов'і́сиц'а], *ірон.* Про мале житлове, як правило, приміщення. *Ну й кварти́р'у найн'а́лі, ко́мната – н'і́де пов'і́сиц'а* (151), 148.

ПОВІ́ТКА. **КОМУ́ ПОВІ́ТКА, А МЕНІ́ – Я́К КВІ́ТКА** [кому́ пов'і́тка, а мин'і́ – йак кв'і́тка], *ірон.* Про різні смаки, зокрема щодо жіночих принад. *Шо ка́жут' про то́устува́ту ж'і́нку, а йа – «кому́ пов'і́тка, а мин'і́ – йак кв'і́тка»* (106), 44.

ПОВО́ДИ. **ПОВО́ДИ ПУСКА́ТИ**, *несхв.* Надто багато дозволяти, потурати. *На́ст'а поводи́ мужико́в'і пу́стїла – от в'ін і розврати́ус'а, гу́ла́ти стаў, випива́ти* (16), 492.

ПОВО́РОТ. **ОБ'І́ДЯ́ТЬ НА ПОВО́РОТІ** [обйі́д'ят' на поворо́т'і], *ірон.* Перемагати, перевершувати. *Ск'і́ко́х у́же обйі́жд'а́ на поворо́т'і, а ни ду́рн'іш'і́ ж бу́лі* (37); *В'ін ус'і́х обйі́жд'а́ на поворо́т'і, бо ро́бе – йак зв'і́р'* (310), 4.

ПОГАНКА. **ГНИ́ЛА ПОГАНКА**, *знев.* Зовнішньо і внутрішньо неприваблива (чи й відразлива) людина. *То ж гни́ла пога́нка – то та́ка л'у́ді́на, шо ко́го хоч н'і́дста́ве* (517), 218.

ПОГИБІ́ЛЬ. **Я́К** [йак] **ПЕ́РЕД ПОГІ́БИ́ЛЛЮ** [погі́б'іл':у]. 1. *Несхв.* Як перед крахом, кінцем, катастрофою. *Соба́ка ви́йе, йак пе́ред погі́б'іл':у* (380), 184; 2. *Жарт.* У великій кількості, неймовірно багато (їсти, пити, спати). *Йі́ст', так и́че н'і́ко́ли так ни йі́ў – йак пе́ред погі́б'іл':у* (9), 199.

ПОГЛЯ́ДАТИ. І **НЕ ПОГЛЯ́ДАТИ** [погл'а́дати], *схв.* Бути спокійним, певним, гарантованим. *Мото́р перебра́ў, типе́р мо́жу год йі́здит' і ни погл'а́дати* (179), 405.

ПОГО́ДА. **СІ́ЯТЬ** [с'і́ят'] **У ПОГО́ДУ – БІ́ЛЬШЕ** [б'і́л'ше] **ПЛЮ́ДУ.** Констатація корисності дотримання оптимальних строків виконання певних робіт. *Тре́ба зна́т', ко́лі шо робі́т', бо ж с'і́ят' у пого́ду – б'і́л'ше пло́ду* (290), 96.

СТРОЇТЬ [строї́т'] **ПОГО́ДУ**, *підсил.* Помітно впливати, визначати. *Дити́н'ї дэс'ат' год, а вона ўже строї́ї погóду, щоб усé по ййй́ булó (309), 79, 522.*

ПОГОРІЛЕ. **ПРОСИ́ТЬ НА ПОГОРІ́ЛЕ** [просі́т' на погор'і́ле], *несхв.* Бути бідним, жебракувати. *Оцé при живі́х д'і́т'ах хоч просі́ на погор'і́ле, хоч із голо́ду ўмира́й (95), 180, 453.*

ПОГОРІ́ЛЕЦЬ. **БАГА́ТИЙ, ЯК ПОГОРІ́ЛЕЦЬ** [... йак погор'і́лиць'], *ірон.* Бідний, неі́мущий. *Отó сус'і́ди ў ме́не – куркул'і́, а йа бага́тий, йак погор'і́лиць' (9), 78, у б. пп.*

ПОГРІ́Б. **ЛАЗНІ́Й ПО́ГРІ́Б** [по́гр'і́б], *спец., зрід.* Погрі́б, льох із відносно крутою драбиною. *Стáр'і́ст' у у лазні́й по́гр'і́б ни наб'і́гайі́с'а – кру́то й ва́шко (91), 32.*

НАБІ́ЖНІ́Й ПО́ГРІ́Б [наб'і́жний по́гр'і́б], *спец., зрід.* Погрі́б, льох із східцями й окремих виходом. *Наб'і́жний по́гр'і́б ва́жчи строї́т', так ле́ши по́л'зувац'а (32), 117.*

ХТО КУДІ́, А Я У ПО́ГРІ́Б [йа у по́гр'і́б], *жарт.* Жартівливо про сховок. *Он тво́йá ж'і́нка б'і́жйт' – хто куді́, а йа у по́гр'і́б (48), 319.*

ЯК У ПО́ГРІ́БІ [йа у по́гр'і́б'і], *ірон.* Ізольовано, відокремлено. *З'і́мо́йу на ху́тор'і́, йак у по́гр'і́б'і – і на ў́лиц'і́ н'і́ душ'і́ (95), 406.*

З ПО́ГРІ́БА ВИДНІ́ШЕ [з по́грі́ба видні́ши], *ірон.* Вираження згоди із сумнівною чи й абсурдною думкою. *Шче ж ду́жи ра́но часні́к сади́т', а вона́ наста́йу́йи – кажу́, що тоб'і́ з по́гр'і́ба видні́ши (443), 155.*

ПОГУ́ДКА. **ПО́ГУ́ДКИ ПУСКА́ТИ**, *несхв.* Гудити, неславити, ганьбити. *Дл'а чо ти про харо́щу д'і́ўчину по́гудки пуска́йиш? Ни сті́дно? (470), 47.*

ПОДА́ВНО. **І ПОДА́ВНО** [і пода́ўно], *підсил.* Тим більше; самоочевидно; поготів. *Сестра́ ста́рша, та й та зл'а́ка́лас'а, а йа й пода́ўно (186), 23.*

ПОДЗВОНО́К. **ПОДЗВОНО́К ТЯГТІ́** [т'агті́], *ірон.* Іти, прошкувати. *Подзвоно́к т'а́гниши куді́? С'ад' у т'ін'о́чку, посі́д' (155), 440.*

ПОДУ́ШЕЧКА. **ЯК [йак] ЗА ПОДУ́ШЕЧКА́МИ**, *підсил.* Людно, тісно; багатолюддя, тиснява. *В ун'і́верма́з'і наро́ду – йаг за поду́шечка́ми (307), 15, 184.*
ЯК [йак] ПОДУ́ШЕЧКІ́ РОЗХВА́ТУВАТИ, *підсил.* Швидко, миттєво розкуповувати, розбирати. *Привизла́ з ба́зи спорсме́нки – уже нема́, йак поду́шичкі́ розхвата́ли (269), 145.*

ПОДУ́ШКА. **ПОДУ́ШКИ ТЯГА́ТЬ** [т'ага́т'], *ірон.* Міняти місце ночівлі, бути зальотником. *Мико́ла поду́шки т'а́га́ од Мари́ни до Г'а́л'ки, і наоборо́т (338), 77.*

ПРИСНІ́ТЬСЯ – ПОДУ́ШКОЮ НЕ ОДМАХНУ́ТЬСЯ [присни́ць'а – поду́шкою ни одмахну́ць'а], *підсил.* Страшний, потворний. *Таку́ страи́н'ўчу соба́ку вони́ де́ржут', що присни́ць'а – поду́шкою ни одмахну́ць'а! (109), 79.*

ПОДФА́РНИК. **ПОДФА́РНИК ПОСТА́ВИТЬ** [подфа́рник поста́вит'], *жарт.* Підбити око. *Хто це тоб'і́ подфа́рник поста́виў? Це йак учо́ра бі́лис'? (95), 31.*

ПОЖА́Р. **ГАСІ́ТИ ПОЖА́Р**, *ірон.* Похмелятися. *Тре́ба е́кстрино гасі́ти пожа́р, бо учо́ра перибра́ў, а де гро́ш'і́ найті́?! (152), 54.*

ПОЖА́РНИК. **НА ПОЖА́РНИКА ЗДАВА́ТИ**, *ірон.* Довго й міцно спати. *Мико́ла шче не просипа́ўс'а – на пожа́рника здайе́ (196), 167.*

ПОЖІВА. НА ПОЖІВУ. Для споживання, спожитку, харчування. *Два м'їшкі долг од:али, м'їшók знакóмим позічили, а три пóки соб'ї на пожівеу остáвили* (135), 471.

ПОЗАГОРОДИ. ПОЗАГОРОДИ ХОДИТИ, зрід. Говорити натяками, уникати визначеності, відвертості. *Хвáте тоб'ї позáгороди ходіти – признáйс'а – краў чи ни краў* (344), 95.

ПОЗИЧ. ПОЗИЧ БЕЗ ШТАНІВ [штан'іў] ХОДЕ́, ірон. Про небезпечність, ризик давати у позичку. *Грош'ї лўч':и н'ікóму ни позичáт', бо ише д'ід казáў, шо позіч биз штан'іў хóде* (63), 40.

ПОЗИЧАТЬ. ПОЗИЧАТЬ НАВІКИ [позичáт' нав'іки], ірон. Красти, брати і не повертати. *Сус'ід л'ўбе позичáт' нав'іки – ужé не má вілок, грабл'іў, та й жóрна, мáбут', в'ін уз'áў* (441), 91.

ПОЗІХ. ПОЗІХ-ПОЗІХ, ПЕРЕЙДИ НА ВСІХ [поз'іх-поз'іх, перийді на ўс'іх], етн. Примовка при позиханні. *Поз'іх-поз'іх, перийді на ўс'іх – на кобілу, на корóву, на д'іўчіну чорнобрóву* (13), 330.

ПОЗОР. УВОДИТИ В ПОЗОР, несхв. Ганьбити, неславити, соромити. *Шче ў шкóл'ї х'їбá раз уводіў менé ў позóр, бо бáлуваўс'а* (344), 407.

ПОЗО́РУ НЕ ОБІБРА́ТЬСЯ [об'їбра́ц':а], підсил. Осоромитися, зганьбитися. *Було, йак чийá дочкá на сторон'ї нагул'á – бат'кám позóру не об'їбра́ц':а* (21), 96.

ПОЇЗД. ПОЇЗД УЇХАВ [пóйїзд уй'іхаў], ірон. Минулося, нічого не можна змінити. *Шо тупéр митáц':а, н'їзно – пóйїзд уй'іхаў* (301), 493.

ПЕРВИМ ПОЇЗДОМ [... пóйїздом] <ПОВЕЗТИ>, підсил. Швидко, за першої нагоди, незабаром. *Зав'їр'áла кумá, шо сикрét умрэ з йéйу, а самá пéрвим жи пóйїздом повизлá по силу́* (345), 42.

ПОКАЗУВА́ТЬСЯ. МА́ЛО НЕ ПОКА́ЖЕТЬСЯ [пока́жиц':а], підсил. Багато, надмірно. *Шчас йаг дам – ма́ло не пока́жиц':а* (341), 95.

ПОКОЙ. ОСТАВЛЯ́ТЬ У ПОКО́І [остаўл'áт' у поко́йї]. Не турбувати; облишати; давати спокій. *Остаў минé ў поко́йї – йа й так ни од'їду́* (376), 74.

ПОКО́ЙНИК. ПОКО́ЙНИК У ДО́МІ [дóм'ї] – ВОРО́ТА НЕ ЗАКРИВАЮ́ТЬ [закривáйут'], глуз. Жартівлива репліка на зауваження про незастебнуту матню штанів старого чоловіка. *Ну і шо, шо розтéбнута, йак поко́йник у дóм'ї – воро́та не закривáйут'* (193), 123.

ПОКО́ЙНИКІВ ЛЯКА́ТЬ [поко́йник'іў л'áкáт'], ірон. Про худу, змарнілу людину. *Худá ўже до то́го, шо т'іки поко́йник'іў л'áкáт'* (314), у б. пп.

ЯК ПОКО́ЙНИКУ ГІРЧІШНИК [йак ... г'їрчішник], ірон. Надаремно, марно, неефективно. *Шо отó добáвили дес'áтку до пéнс'їїї - йак поко́йнику г'їрчішник* (442), 168.

ПОКРАСИ́ТЬ. ПОКРА́СИТЬ І ВІБРОСИ́ТЬ [покра́сїт' і вібросит'], ірон. Про щось нікчемне, негодяще. *Купіў старóго «Запорóз'ц'а», а в'ін і ни йїзде – т'іки й остáлос', шо покра́сїт' і вібросит'* (380), 232, у б. пп.

ПОКРИ́ШКА. ПОКРИ́ШКА І КРИ́ШКА, підсил. Кінець, край, крах. *Ужé колхóзу то́му пóкришка і кри́шка – хвáте* (444), 148.

ПОКУ́ТЬ. НА ПО́КУТІ [пóкут'ї] ЗНАДВО́РУ, ірон. Негречно, некомфортно, принизливо. *Посадиў тéшчу на пóкут'ї знадво́ру* (56), 25.

ЯК НА ПОКУТИ [йак на покут'ї], підсил. Гордовито, пихато, зарозуміло. Ціні соб'ї ни зна – сидїт', йак на покут'ї (13), 55.

ПОЛ. ЖЕНСЬКИЙ [жєнс'кий] ПОЛ. 1. Анат. Жіноча статъ. Кроліц'а жєнс'кого полу (344); 2. Жінки, жіноцтво. Жєнс'кий пол же хитр'їший од мужик'їу (380); Жєнс'кий пол хитромудрий – ус'їгда мужик'їу обдуре (331); Жєнс'кий пол усє на соб'ї ви'таг – і воїни, і колхози (231), СКв, 18.

МУЖЕСЬКИЙ [мужис'кий] ПОЛ. 1. Анат. Чоловіча статъ. Жеребєц' і бугай – мужєс'кого полу (14); Мужис'кий пол – це хлопц'ї й чолов'їки (170), 10, 32; 2. Чоловіки, чоловіцтво. Мужис'кий пол на хронт'ї войуваў, а ж'їнкі – ў тилу робїли (265), 21, у б. пп.

ПОЛ МУЗЬКИЙ [муз'кій] Тс, що МУЖЕСЬКИЙ ПОЛ. Пол муз'кій – в'ін сил'н'їший, а бабї – хитр'їш'ї (2), 1, 13, 21.

ПОЛА. ВІДРІЗАТЬ [в'їдр'їзат'] ПОЛИ, підсил. Рішуче позбуватися, поривати. Йак полаїалис', Іван в'їдр'їзаў полі і н'їшоў у прїїми ў другє силó (252), 42.

ПОЛЕ. З ПОЛЯ ВІТЕР [з пол'а в'їтер] <, 3 ЖОПИ – ДИМ>, ірон. 1. Про несерйозну, легковажну людину. То такий з'ат', шо з пол'а в'їтер, жс:опи – дим (26), 89; 2. Несерйозна розмова, балаканина, нісенітниця. Це так, побалакали, шо з пол'а в'їтер, жс:опи – дим (116), 71.

ЯШНЕВЕ [йашневе] ПОЛЕ, спец. Ячмінне поле. Конбаїїн перегнали на йашневе поле (193), 380.

НЕ СІДАТИ [с'їдати] <СРАТИ> НА ОДНОМУ ПОЛІ (ГЕКТАРІ) [пол'ї (гиктар'ї)], згруб. Виявляти презирство, зневажати. В'ін такий двол'їчний, шо йа з ним ни с'їду срати на одному пол'ї – ни то шо дружїти (71), 247.

НА ПОГАНОМУ ПОЛІ [пол'ї] Й ТРАВА НЕ РОСТЄ, ірон. Лисина, лисий. Он у того шевилура, а ў ц'огó – на поганому пол'ї й трава ни ростє (95), 73.

ПОЛИНЬ. ШО ПОЛІНЬ [шо полін'], несхв. Гіркий, бридкий. В'ін мин'ї, шо полін', такий гидкий (504), 21.

ПОЛК. НЕ НАШОГО ПОЛКУ. Не свій, чужий, нерівня. Той високо несєц':а – ни нашого полку, зразу видат' (170), 316.

ПОЛКА. ПОЛКАМИ ТОРГУВАТИ, ірон. Про відсутність товарів у магазині. Йак з району н'їчого ни привизут', хот' полками торгуї (213), 104.

БРАТЬ ІЗ ПОЛКИ ПИРІЖОК [пир'їжók], ірон., зрід. Замовкати, припиняти розмову. Йак такий хлопц'ї начиня хвастат', йа йому кажу – воз'мі з полки пир'їжók – в'ін і заткнец':а (456), 83.

ПОЛКОВНИК. ЧИ ПОЛКОВНИК, ЧИ ПОКОЙНИК, підсил. Про ситуацію критичного вибору, ризику. Шо ж, р'їшайс'а – тоб'ї рискуват' – чи полкоўник, чи покойник (80), 21.

ПОЛОВА. ДЕШЄВШІЙ [дешєўший] ПОЛÓВИ (МАКУХИ), підсил. Дешевий, нічого не вартий, нікчемний. Шо ту картоху на базар' визті, йак дешєўша полóви? (339), 27.

ПОЛОВИНКА. ВОРУШІТИ (ДВІГАТИ) ПОЛОВІНКАМИ, ірон. Швидко йти, квапитися, поспішати. Ану, воруш'їт' половінками, бо опоздаїм – поїїзд ни жеде (85), 409.

ПОЛОЖЕННЯ. У ПОЛОЖЕННІ [у положѣн'і], *мед.* Вагітна (про жінку, дівчину). *Нáчи й ни гул'áла н'і з ким, а ў положѣн'і* (193), 83, 89.

ІНТЕРЕСНЕ ПОЛОЖЕННЯ [интирѣсне положѣн'а], *жарт.* Вагітність. *Йак окáзувалас' в интирѣсному положѣн'і, так у к'інц'і дикрѣт давáли* (83), 162, у б. пп.

ПОЛОСА. БІЛА [б'іла] ПОЛОСА́, *схв.* Певний період успіху, талану. *Чорна полосá пройшлá – тепѣр должнá бут' б'іла* (159), 42.

ПОЛОСА ЗАЩІТНА [зашчїтна]. Захисна смуга, лісосмуга. *На пол'áх пóлоси зашчїтн'і од сухов'їйу, і сн'їг задѣржува́т'* (10), 50.

ЧОРНА ПОЛОСА́, *несхв.* Певний період невдач, неталану. *Отó йак чорна полосá прїйде, хоч н'ічó ни робї – ни вїйде* (198), 84.

ПОЛТАВА. У ПОЛТА́ВІ ДОЩ [у Полта́в'і дошч], А В НАС ТЕЧѢ, *ірон., зрід.* Про неприродну, алогічну залежність. *Стáли обгортáт' ст'їни тóл'у, рубирóйїдом, а то ў Полта́в'і дошч, а ў нас потиклó* (161), 57, 344.

ПОЛУШКА. ДО ПОЛУ́ШКИ <ЩИТА́ТЬ [шчетáт']>, *підсил.* Точно, ретельно, скрупульозно (підраховувати, розраховувати). *До полу́шки п'їдишчетáў, ск'їки на дом ус'огó нáда* (140), 318.

ПОЛЯНА. НАКРИВА́ТЬ ПОЛЯ́НУ [накривáт' пол'áну], *жарг., нов.* Готувати частування і пригощати з приводу якоїсь події, послуги й ін. *Ми їйї сарáй п'їдримонт'їруйм, а вона накрїйї пол'áну харóшу* (136), 70, 146, 206.

ПОМАЗОК. МОТА́ТЬСЯ, ЯК [мотáц'а, йак] ПОМАЗО́К, *жарт.* Метушитися, бігати, снувати. *По кў́хн'і старá мотáйїц'а, йак помазók* (78), 66.

ПОМИДОРІ/ПОМІДОРІ. ЗАВ'Я́ЛИ [зав'я́ли] ПОМИДÓРІ, *жарт.* Припинення стосунків дружби, кохання. *Учóра ростáлис'а, хвáте – зав'я́ли помидóри* (57), 405.

ПО СА́МІ ПОМІДÓРІ [сáм'і пом'ідóри] (КРАША́НКІ), *підсил., жарт.* До крайньої межі, цілком, остаточно. *Ул'убї́ўс'а, дура́к, у ту ўдову́ по сáм'і пом'ідóри, а шче ж молодé* (39), у б. пп.

ПОМІ́Й. ВИЛИВА́ТЬ ПОМІ́Й [виливáт' помї́йї] <НА ГО́ЛОВУ,> *згруб.* Ображати, принижувати, зневажати. *Вї́лит' помї́йї на гóлову дл'а не́йї н'іч'ó ни стóйї, а от харóшого сказáт' – н'ї* (494), 34.

ПОМИ́Н. ПОМІ́НОМ ЗАБЎ́ТИ, *підсил., зрід.* Зовсім забути. *Ми ў́же тогó д'їда Ромáна й помї́ном забў́ли* (95), 101.

ПОМІ́СЬ. ПОМІ́СЬ БУЛ'ДÓГА [пóm'іс' бул'дóга] З НОСОРО́ГОМ, *ірон.* 1. Невизначної, сумнівної породи, сорту, якості. *Айáтже, порóдиста к'їшка – пóm'іс' бул'дóга з носорóгом* (58), 327; 2. Некрасива, потворна людина. *Ну ти ї познако́миўс'а з д'ївахóйу – пóm'іс' бул'дóга з носорóгом, страйкó* (291), 60.

ПОМІ́Ч. НЕ ПОМІ́Ч, А НЕ́МІЧ [ни пóm'іч, а нѣм'іч], *ірон.* Слабка, недостатня, неуміла допомога. *З те́бе, малѣн'кий м'їй синóчку, пóки ни пóm'іч, а нѣм'іч* (344), 176, 380.

ПОМІ́ШАНИЙ. МІ́ЛКО ПОМІ́ШАНИЙ [м'і́лко пом'ішаний], *мед.* З ознаками тихого божевілля. *М'і́лко пом'ішаних нап'ів:óл'но дѣржат'* (140), 62.

ПОМКА. ДАВА́ТЬ [давáт'] ПО́МКИ, *ірон.* Карати (бити) когось (щоб не забував важливого). *Йак гусѣй ни зажину́ воўрумїа, так і дадў́т' пóмки* (297), 7.

ПРИХОДІТЬ [приходить'] ДО ПОМКИ. Опам'ятовуватися, опритомнювати, отямлюватися. *Прийшоў до помки, а не пойму, де йа* (124), 171.

ПОМОГТИ. МОЖЕ НЕ ПОМОЖЕ, *ірон.* Дарма розраховувати, покладатися на щасливу випадковість, талан. *Думайіш, шо само заладіц':а, а йакраз мोजи й ни помोजи – воруйіс'!* (195), 116.

ПОМОЧ. НА ПОМОЧ ПРИХОДИТИ, *схв.* Допомогати, сприяти, підтримувати. *Настойащій друг ус'ігда на помоч прійде* (51), 410.

СКОРА ПОМОЧ. Машина швидкої допомоги (з відповідною бригадою медиків). *Хот' і визивали скору помоч, так х'іба ж у гр'аз' до нас дойіде?* (27), 6.

ПОМОШНИК. ПОМОШНИК У ГРЁЧКУ СРАТИ, *згруб.* Нікчемний помічник. *То буў хароіший п'ідруіний, а це – помоішник у грёчку срати* (318), 148.

ТРЁТІЙ [трёт'ій] ПОМОШНИК МЛАДШОГО ДВОРНИКА, *ірон.* Нікчемна посада (робота). *Тут би буў хароішим михан'ізатором, а ў гóрод'і робітиміш трёт'ім помоішником младишого двóрника* (174); *Піжиц':а, йак д'іре́ктор, а сам – трёт'ій помоішник молодшого двóрника* (59), 60.

ПОМОШНИК, ЯК КОНІО ЗАЄЦЬ [... йак кон'у зайиц'], *ірон.* Нікчемний помічник. *Вид'ілили ў помоч на копнітил' малол'ётку, а з його помоішник, йак кон'у зайиц'* (77), 50, 144.

ПОМОЩ. ПЕРВА ПОМОЩ [помощч], *ірон.* 1. Можливість опохмелитися. *Перву помоішч получиў у ба́би Ва́р'ки – хароіш проду́кт* (303), 75; 2. Сексуальні послуги непутньої жінки. *Йак ж':інко́у полáйіс':а, то перва помоішч у Га́л'ки – та н'іко́му не́дка́зу́е* (411), 189.

СКОРА ПОМОЩ [помощч], *спец.* 1. Перша медична допомога. *Ско́ру помоішч йому́ оказали й отпра́вили ў бол'ни́ц'у* (92), 142; 2. Машина швидкої допомоги. *Ско́ра помоішч на цей куто́к н'і́йа́к про́йіхат' ни змо́же, тре́ба на рука́х нисті́* (63), 32.

З БОЖОЮ ПОМОЩЮ [з Божойу помощч'у], *схв.* Благополучно, успішно. *З Бóжойу помощч'у халу́нку на́пйали́* (95), 112.

ПОНЕДІЛОК. НАРОДИТИСЬ У ПОНЕДІЛОК [народітис' у понид'ілок], *ірон.* Мати неталан; бути нещасливим. *Мат', народі́ўс' ти ў понид'ілок, шо так у вс'óму ни визе́ – н'і на робо́т'і, н'і до́ма* (29), 445.

ЖІЛЯНИЙ (ЖІЛЯВИЙ) ПОНЕДІЛОК [Жіл'аний (Жіл'авий) понид'ілок], *етн.* Перший день Посту. *У Жіл'аний понид'ілок тиклі ко́ржики ж:і́тн'ойі́ му́ки* (161), 158, 460.

КОЛОДОВ'ЯЗНИЙ ПОНЕДІЛОК [колодов'язний понид'ілок], *етн.* Масничний понеділок, у який неодруженим дорослим хлопцям (зрідка й незаміжнім дівчатам) в'яжуть обрядові колодки. *Цей ден' так і назива́йут' колодов'язний понид'ілок, бо ж'і́нкі ка́зали, шо н'ішлі́ коло́дку в'язат'* (274), 63, 262.

ПОНОС. ПОНОС НЕВМИРУ́ЩИЙ [ниўмиру́щчий], *жарт.* Обридлива, відразлива людина. *Оце́ той поно́с ниўмиру́щчий, шо с:ов'і́тами нині́жними л'і́зе* (204), 176, 344.

ЯК [йак] НЕ ПОНО́С, ТАК ЗОЛОТУ́ХА, *ірон.* Про нескінченні біди, проблеми, неприємності. *То ж'і́нка бол'і́ла, а тупе́р и́че й з робо́ти увол'н'а́йут' – йак ни*

понós, так золотуха (315); *То сарáй згор'їу, то клун'а завали́лас' – йак ни понós, так золотуха, а ўсе ни так, йак у дóбрых л'удéй* (47), 241.

ПОНТ. З ПОНТОМ, нов. Із пихою; вичваняючись, хизуючись. *Із гóрода з пóнтом прий́хаў, на такс'і* (123), 306.

ДЛЯ [дл'а] ПОНТУ, нов. 1. Напоказ, демонстративно. *Дл'а пóнту ла́ков'і тўхл'і ўзу́ла* (189), 2; 2. Навмисно, нарочито, неправдиво. *Дл'а пóнту сказаў, шо нудóвого сомá п'ї́ймáў – а й пов'їрили* (118), 84.

ПОНЮШКА. ЗАКУ́СЮВАТЬ ПОНЮШКОЮ [заку́с'уват' пón'ушко́йу], ірон. Нічим не закушувати випите спиртне. *Йак нема́ чим за́йїда́т' – заку́с'уї́мо пón'ушко́йу* (213), 163.

ПОПАДЯ. ЯК ПОПАДЯ [йак по́пад'а], несхв. Недбало, абияк, підряд. *Йак по́пад'а накі́дали маши́ну дро́вами і – хóду* (316); *Не робі́ ц'огó йак по́пад'а, лўч':е не бї́стро, а ка́чествен:о* (167).

ПОПИРОСА. ПОПИРО́СУ ОД ПОПИРО́СИ ПРИКУ́РЮВАТЬ [прику́р'уват'], підсил. Часто курити. *Шо – йа ма́ло ку́ріў – попирóсу од попирóси прику́р'уваў* (95), 150.

ПОПЛ. ДО ПО́ПЛУ [до пóp'їлу], підсил., зрід. Усе; до останку; до дрібниць. *Забраў с:обóйу з дво́ру ўсе – до пón'їлу* (192).

ПОПРІТИ. НЕ ПОПРІ́ЄШ – НЕ ЗУМІ́ЄШ [ни попр'ї́йш – ни зум'ї́йш], підсил. Про потребу працювати, набувати досвіду. *У ка́жному д'їлі ни попр'ї́йш – ни зум'ї́йш, так і з тра́ктором* (177), 189.

ПОРА. ПО СІ [с'і] ПО́РИ. 1. До цієї позначки, мітки. *По с'і по́ри лий – не перебори́чі* (172), 143; 2. До цього часу. *По с'і по́ри не од:аў, хоч браў на нид'їл'у* (14), 312.

ПО́РУ ПЕРЕПО́РЮВАТЬ [перепóр'уват'], підсил. Перевершувати строки, терміни. *Жда́ли вас, жда́ли, а ви ўс'і по́ри перепорі́ли* (23), 114.

ПОРОЖНЯК. ГНАТЬ ПОРОЖНІЯК [гнат' порожн'ák], ірон. 1. Теревенити, базікати. *Бросáй гнат' порожн'ák – у́жé голова́ розкол'у́йїц':а* (470), 193, 296; 2. Брехати, обманювати. *Гнаў порожн'ák, шо купіў маши́ну, а прив'ї́у л'їсапéд* (175); *Хва́те гнат' порожн'ák – тоб'і же даўно́ н'їхто́ ни в'їре* (275), 26, 83.

ПОРОСЯ. ЯК ПОРОСЯ́ НА КАРАСЯ́ [йак порос'á на карас'á] <ПОХО́ЖИЙ>, ірон. Несхожий. *Хоч і браті́, а похóж'і – йак порос'á на карас'á, н'їчо́го бóбшого* (372), 83.

ЯК ПОРОСЯ́ [йак порос'á] В О́РЧКУ, ірон. Брудний, неохайний. *Вївал'алас'а дити́на, йак порос'á в о́рчку типéр* (11), 114.

ПОРОСЯ́ НЕВМІ́ВАНЕ [порос'á нї́мїване], глуз. Брудний, занехаяний (здеб. про дитину). *Порос'á нї́мїване, ану́ марш до ўмивáл'ника* (121), 189.

ЯК ПОРОСЯ́ НА ПА́КОЛІ [йак порос'á на па́кол'і], ірон. Невільний, обмежений у вчинках. *Н'їнка сво́го дéрже, йак порос'á на па́кол'і – тудá ни п'ї́ді, з тим не побала́кай* (175), 309.

ЧІ́СТІЙ, ЯК ПОРОСЯ́ [... йак порос'á], ірон. Брудний. *Іді хоч умі́йс'а, бо з гул'н'ї прийшо́у чї́стий, йак порос'á* (164), СЮр, у б. пп.

ПОРОСЯТА. ЯК ПОРОСЯ́ТА В МІШКУ́ [йак порос'áта ў м'їшкú], ірон. Про поганий спів. *Та так ви сп'ї́вали, йак порос'áта ў м'їшкú* (344), 129.

ПОРОШИНА. [НІДЕ ПОРОШІЙНІ [н'іде порошін'і] ВПАСТИ, підсил. Тісно, людно. *У клуб'і ск'іки л'удей було, що н'іде порошін'і ўпасти* (446), 89.

ПОРОШОК. РОЗВОДИТЬ, ЯК СТИРАЛЬНИЙ [розводить', йак ст'ірал'ний] ПОРОШОК, ірон., нов. Піддурювати, обманювати. *Розвиль тебе д'іучата, йак ст'ірал'ний порошок – одуріли* (447), 115.

ПОРЦІЯ. КОТЯЧА ПОРЦІЯ [кот'ача порц'ія], жарт. Мала, недостатня доза, порція, пайка. *Шо ти мин'і, йаг дитін'і, кот'ачу порц'ію насипайи?* (141), 148.

МЕДВЕЖА ПОРЦІЯ [порц'ія], підсил. Велика порція, доза, зокрема алкогольного напою. *Ус'ім нормал'но наліто, а йому – медвежа порц'ія* (181), 282.

МІШАЧА ПОРЦІЯ [порц'ія], жарт. Мала, недостатня кількість. *Усіпала дв'і ложки каш'і, дл'а мужика – мішача порц'ія* (292), 141.

ПОРШЕНЬ. ПОРШНЯМИ ДВІГАТЬ (ШЕВЕЛІТЬ) [поршн'ами двігат' (шевиліт')], підсил. Швидко йти. *Шоб засв'ітла ўдома бут', трэба поршн'ами двігат'* (494); *Дус'ко, шевелі поршинами, бо скóро й сóнце зайде* (3), 179.

ПОСЛІД. ТОРГУВАТЬ МИШІЙНИМ ПОСЛІДОМ [торгуват'... посл'ідом], ірон. Про відсутність краму, предметів торгівлі. *Йакá тут віручка, йак торгуват' прихóдиц'а мишінім посл'ідом* (213), 88.

ПОСЛІДНЄ. ПОСЛІДНЄ [посл'ідн'є] СПЕКТІЙ, підсил. Зажуритися, засмутитися. *Шо, посл'ідн'є сп'ік, шо такій невиселій?* (118), 138.

ПОСЛІДНІЙ. ЗАПІСУВАТЬСЯ ДО ПОСЛІДНІХ [записувац'а до пос'л'ід'н'іх], несхв. Відставати, програвати, деградувати. *Йак ж'інки ни стáло, так і записаўс'а до пос'л'ід'н'іх, до п'яниці і бомже їў* (61), 472.

ПОСОЛ. НИ ПОСЛА́, НИ ОСЛА́, жарт. Немає ні того, кого чекають, ні того, кого посилали за ним. *Ждимó Микóлу – нимá, п'ішоў за ним Іва́н – і ни посла́, ни ослá* (315), 34.

ПОСОШОК. НА ПОСОШО́К, етн., нов. Остання чарка застілля. *На посошóк, куме, та трéба ўже ййхат'* (298), 67.

ПОСТОЛІ. ЗАБУ́ВСЬ, ШО В ПОСТОЛІ́ ОБУ́ВСЬ [забуўс', ... обуўс'], ірон. Про забудькуватість, неуважність. *Хот'їў занóзу зам'ініт', так забуўс', шо ў постолі́ обуўс'* (91), 37.

ПОСТОРОМКА. РВАТЬ [рват'] ПОСТОРО́МКИ, підсил. Робити щось із високим ступенем інтенсивності. *А в'ін вислўжуїц'а, старáїц'а – рве посторóмки* (146), 63.

ПОСУДА. НЕ ПИТЬ ІЗ МІЛКО́Ї (МАЛО́Ї) [ни пит' із м'ілкоїї (малоїї)] ПОСУ́ДИ, ірон. Про уяваного непитущого. *Так і ка́жут', шо ни пиў, а тод'і добаўл'айут' – із м'ілкоїї посу́ди* (77), 35.

ПОТАПЦІ. ПОТА́ПЦІ ЇСТИ [потáпц'і йісти], ірон. Жити надголодь, голодувати. *Йак ниўрожаїй прикл'учаўс'а, так і прихóдилос'а потáпц'і йісти* (61), 95.

ПОТИЛИЦЯ. У ПОТІЛИЦЮ ЗАГЛЯДА́ТЬ [у потілиц'у загл'адáт']. 1. Підсил. Наближатися, наздоганяти, скорочувати відстань. *Хот' і малій косáр', а ўже ў потілиц'у загл'да́, наган'á* (95), 85; 2. Евф. Карати, «виховувати» із застосуванням фізичної сили. *Пóки у потілиц'у загл'да́йиш,*

пóти й слýха дити́на (304); Ма́ло йому́ ў поти́лицу загл'ада́ли ў д'е́цтва'і (213), 176.

ПОТОЛОК. ПОТОЛКА́ ДОСТАВА́ТИ, підсил. Бути високим на зріст. *Шче нида́ўно б'із штан'іў б'і́гаў, а ў́же потолка́ достайе́ – чуж'і́ ско́ро росту́т' (95), 265, 426.*

ВІСТРІЛИ́ТЬ [вістр'ілит'] ДО ПОТОЛКА́, підсил. Швидко вирости, стати високим. *Нида́ўно п'ід ст'іл п'ішки ходи́ў, а це вістр'іли́ў до потолка́ ўраз (283), 18, 267.*

ВИРОСТА́ТИ ДО ПОТОЛКА́, підсил. Мати високий зріст. *Ві́р'іс до потолка́ ў́же, шо й ни позна́ла (39), 412.*

СТРИБА́ТИ (СІГА́ТИ [с'ігати]) ДО ПОТОЛКА́, підсил. Виявляти задоволення, радість. *Йак тиче́н':а принисе́ш, так ону́ка стриба́ до потлка́ – така́ ра́да (28), 77.*

НЕУДО́БНО СПА́ТИ НА ПОТОЛКУ́, ірон. Про уявані незручності. *Приві́книши і с'удо́йу ходи́ти, бо ни́удобно спа́ти т'іки на потолку́! (50), 495.*

ПОТОЛО́К ЛОБОМ ЧУ́ХАТИ, жарт. Бути високого зросту. *Д'ід тв'і́й молоді́й краси́вий бу́ў, висо́кий – потоло́к лобом чу́хаў (200), 68.*

НАКЛАДА́ТИ ПОТОЛО́К, етн. Гуртова безкоштовна поміч (за могорич) в облаштуванні стелі нового будинку. *Заўтра́ йди́мо до Га́л'ки накла́дати потоло́к на ха́т'і (20), 320.*

ПЛЮВА́ТЬ [пл'уват'] У ПОТОЛО́К, несхв. Ледарювати, неробствувати. *А шо і́йй? ба́т'кі гудо́йу́т', ўд'ага́йу́т', і так гро́ш'і да́йу́т' – от вона́ й плу́йе ў потоло́к – усе́ бага́того жини́ха́ же́де (91), 26, 125.*

ПОТОЛЯ. ДАВА́ТИ ПОТО́ЛЮ, несхв., заст. Потурати, послабляти. *Дай ді́тям пото́лю, сам пі́деш у неволю́ (СГр – Волч. у).*

ПОТРОХ. СОБА́ЧИЙ ПО́ТРОХ (ПО́ТРУХ), лай. Кепська, нікчемна людина. *Той соба́чий по́трох так дол́г і ни од'а́йе́ (230), 103.*

ПОТРЮХ. ПО́ТРЮХ СІПЕ́ТЬСЯ [по́тр'ух сіпи́ц':а], глуз. Про давність, зужитість, старість людей (речей). *По́тр'ух сіпи́ц':а, бо ско́ро ў́же дев'яно́сто (170), 333.*

ПОХОВАТИ. ДЕШЕ́ВШЕ ПОХОВА́ТИ, ЧИМ ПРОГОДУВА́ТИ, ірон. Про ненаїду, ненажеру. *П'і́сл'а гу́л'ок такі́й ап'іт'і́т у йо́го по́йаўл'а́йиц':а, шо ди́ше́ўше по́ховат', чим про́годува́т' (96), 70, 111.*

ПОХОД. І́ТИ В НЕБЕ́СНИЙ ПОХО́Д, жарт. Помирати. *Шо ни ка́жси́, а порá і́ти ў ни́бе́сний по́ход – у́же во́с'і́мдис'ат (197), 4.*

ПОЧИН. ЩАСЛІ́ВИЙ [шчаслі́вий] НА ПОЧІ́Н, схв. Який сприяє успішному початку. *Мушчи́ни ўс'і́гда шчаслі́в'і на почі́н на база́р'і (413), 283.*

ДОБРИ́Й НА ПОЧИН. Із яким найкраще щось починати (продаж, розподіл тощо). *Йе́ л'у́ди до́бр'і на почі́н – з ли́гко́йу руко́йу (180), 199.*

ПОЧІ́НОМ ДІ́ЛО СТАЕ́ [... д'і́ло ста́йе́], зрід. Заохочення до діла, дій. *Усе́й докла́д йе́, почи́ном д'і́ло ста́не – заўтра́ начи́найім стро́йку (85), 299.*

ПОЧОМ. ПОЧО́М ЗДРЯ́ [здр'а́]. 1. Несхв. Безладно, хаотично, абияк. *У ха́т'і усе́ почо́м здр'а́ вал'а́йиц':а (73), 158; 2. Підсил. Без міри, із високою інтенсивністю. *Руба́ т'і дро́ва почо́м здр'а́ – т'іки тр'і́ски розл'і́тайу́ц':а (27),**

57; 3. Підсил. Дарма, безпідставно. Чого́ д'ї́ку об:р'їхуват' почом́ здр'а, брós'те (75), 313.

ПОЧО́М ПОПА́В [попа́ў], підсил. 1. Безрозбірно, підряд. Патро́н'ї́у назар'ажа́ і стр'їл'а́ – почом́ попа́ў (50), 74; 2. Із високим ступенем інтенсивності, несамовито. Приче́пе тр'охко́рпусний плуг до ЧЕТЕЗЕ́ – і ора́ – почом́ попа́ў – т'ї́ки стерн'а́ лити́т' (91), 518.

ПОЧТА. БА́БСЬКА [ба́бс'ка] (ЦИГА́НСЬКА [цига́нс'ка]) ПО́ЧТА, ірон. Чутки, плітки, брехні. Ба́бс'ку по́чту слуха́т', так уже́ марс'ї́ани прилит'ї́ли (68), 130.

ПОШИВ. ОДНОГО́ ПОШИВУ. Схожий, подібний, однаковий. Так в'ї́н жи́ одного́ поши́ву з дру́гом свої́м – обидва банд'ї́ти й хул'ї́гани (113), 81, 372.

ПОЯСОК. МАРУСИН ПОЯСО́К [пойасо́к]. Широкий обідок у склянці на 250 грамів. Налива́й по Мару́син по́ясо́к – ото́ дв'ї́ст'ї́ й бу́де (252), 523.

ПРАВДА. КОЖУША́НА ПРА́ВДА, зрід. Прості, натуральні уявлення про честь, справедливість. На́ша ко́жуша́на пра́ўда ў то́му, шо́ хто ро́бе, той ни́ должи́н голодува́т' (304); На́ша ко́жуша́на пра́ўда ў то́му, шо́б поб'ї́л'ши ро́би́т', а поме́ниши полу́ча́т' (114), 95.

НА́ЧЕ ТРО́ХИ ПРА́ВДА, ТІ́КИ ЗО́ВСІМ БРЕХНЯ́ [...], т'ї́ки зо́ўс'ї́м брихн'а́], ірон. Неправда, неймовірність. Ха́рашо́ ти ро́зка́зуєши́ – на́чи, тро́хи пра́ўда, т'ї́ки зо́ўс'ї́м брихн'а́ (517), 200.

ПРА́ВДА, Я́К ТЕ, ШО́ ВО́ША КА́ШЛЯ́ [...], йа́к ... ка́шл'а́], глуз. Неправда, брехня, нісенітниця. По ра́д'ї́ву, бува́, ка́жут' таку́ пра́ўду, йа́к те, шо́ во́ша ка́шл'а́ (350), СЮр, 56.

ДО ПРА́ВДИ ДОБИРА́ТИСЯ [добира́тис'а], схв. Дошукуватися суті; установлювати істину. Пропа́жа є, а слі́д відведе́но; хто́ його́ до пра́вди добереться́ (СКв), 268.

НЕ ДЕРЖА́ТИ ПРА́ВДИ, несхв. Обманювати; говорити неправду, брехати. Так се́ правда? Де́ ж тво́я божба́, Уля́но? Тя́жко мо́єму серцю́, коли́ вже́ й ти не́ держи́ши пра́вди (СКв), 73, 379.

ВИХО́ДИТЬ НА ПРА́ВДУ [вихо́дит' на пра́ўду], схв. Вираження сподівання на справедливість, чесність. Йа́к ти та́м ни́ крути́, а коли́с' усе́ вийде́ на пра́ўду – то́д'ї́ сти́дно бу́де (116), 83.

ПРАВИ́Й. ВІ́ЙТИ ПРА́ВИМ, схв. Довести правоту; виправдатися. Ти́ мене́ і у канда́ли, і з'ї́сти хоті́в, я́ ж вийшо́в пра́в, а ти́ по́пався... (СКв), 109, у б. пп.

ПРАВО. ПРАВА́ КАЧА́ТИ, підсил. Наполягати на своєму; відстоювати свої позиції, домагатися вигід, пільг. Шо́ ж у Собе́з'ї́ пра́ва кача́ти, йа́к не на́ ўс'ї́ го́да спра́ўки́ йе? (200), 114.

НА ПТІ́ЧИХ (КУ́РЯЧИХ) [ку́р'ачих] ПРАВА́Х, ірон. Безправно, принижено, уполітжено. Прийшо́с' два́ го́да ў знако́мойї́ жит' – на пті́чих пра́вах (49), 95, 341.

ПРА́ВО ПРА́ВИТИ. Домагатися свого; наполягати, відстоювати. Шо́ ти́ йо́му́ не ка́жї, а в'ї́н свої́е пра́во пра́ве – незако́н:о ро́шчита́ли (176), 13.

ПРАДІ́Д. ДО ПРАДІ́ДА ДОСТАВА́ТЬ [до пра́д'ї́да достава́т]? Несхв. Грубо дошкульно лягтися, матюкатися. Йа́к на́пї́єц'а, та́к до пра́дї́да доста́їє, та́к на́ ўсе́ си́ло ла́йи́ц'а (319), 5.

ПРАЗНИК. У ПРАЗНИК І В БУДЕНЬ [ў будин’], підсил. Увесь час, постійно, регулярно. *Гул’анка постійа́н:о – і ў пра́зник, і ў буди́н’* (52), 519.

ТРИНДИ-РИНДИ – ЗАВТРА [заўтра] ПРАЗНИК, ірон. Про абсурдну, беззмстовну розмову, балаканину. *Ці́лин ве́ч’ір бала́кали н’і про шо – трі́нди-ринди – заўтра пра́зник* (142), 521.

ПРАЗНИК СВЯТОГО ЛІНТЯЯ [...св’атого л’інт’айа́], ірон. Ледарювання, неробство, байдикування. *Чого́ ці́лий ден’ на с’ін’і лижі́ш? Так с’огодні́ ж пра́зник св’ато́го л’інт’айа́* (43), 9.

ПРАЗНИК СВЯТОГО ЛОДАРЯ [...св’атого лóдар’а], ірон. Неробство, ледарювання. *Чого́ лижі́тэ? Так пра́зник жи́! Йакі́й? Пра́зник св’ато́го лóдар’а* (41), 192.

ПРАЦЯ. БЕЗ ПРАЦІ НЕМА́ НА СРАЦІ [б’із пра́ці ... сра́ці], згруб. Про потребу трудитися. *Шо з’імо́у од’ага́тимиш? – б’із пра́ці і нема́ на сра́ці* (8), 27.

ПРИБАБАХ. З ПРИБАБАХОМ, підсил., знев. Дивакуватий. *В’ін ус’у́ жи́зн’ ни та́кий, йак ус’і – з прибаба́хом* (315), 115.

ПРИБИЛЬ. ІТІ НА ПРІБИЛЬ [прібил’], схв. Вестися, додаватися, більшати. *Кому́ щасті́т’, тому́ ўсе йде на пріби́л’* (200), 106.

ПРИВЕЗЕНИЙ. ЯК [йак] ПРИВЕЗЕНИЙ, жарт. Несміливий, сором’язливий. *Розд’агні́с’а, пройди́ до гру́би, сто́йш, йак приве́зиний* (175), 25.

ПРИВЕТ. ІЗ ПРИВЕТОМ [із прив’это́м], згруб. Недоумок, телепень. *Його́ й із колодо́к гна́ли, бо зна́ли, шо з прив’это́м* (80), 32.

ПРИВОД. ВІДДАТИ У ПРИВОД, заст. Доставити до суду. *Як же потасова́в він мене за се, так тямитиму, а о́після розсерди́всь та і відда́в у привод* (СКв).

ПРИВ’ЯЗЬ. ЯК НА ПРИВ’ЯЗІ [йак на прів’яз’і], несхв. Несамостійний у діях, учинках. *Живе́ ж’ :інко́у, йак на прів’яз’і – н’і сто гра́м ві́пити, н’і з друз’ :а́ми по́сід’ім’* (1), 75, 195.

ПРИГЛАШАТЬ. ПРИГЛАША́ЛИ – НЕ ПУСКА́ЛИ, РОЗІБРА́ЛИ – НЕ БЕРУ́ТЬ [... роз’ібра́ли – ни бир’ут’], ірон. Про нестандартну, заплутану, нісенітну ситуацію, розмову. *На́чи й придо́ложи́ли робо́ту, а наўр’а́д чи в’і́змут’, вийде́ так, шо при́глаша́ли – ни пуска́ли, роз’ібра́ли – ни бир’ут’* (172), 156, 263.

ПРИГЛАШЕННЯ. ОСОБЕ ПРИГЛАШЕ́ННЯ [приглаше́н’а], ірон. Окремий вияв уваги, пошанування. *Тоб’і шо, о́собе при́глаше́н’а тре́ба – захо́д’ за ст’і́л і йі́ж, шо ўс’і йі́да́т’* (3), 173, 350, у б. пп.

ПРИГОН. У ПРИГОНІ ХОДИТИ, заст., спец. Бути у другій, середній, парі (про волову запряжку у плузі) (СГр – Волч. у).

ПРИДІЛ. ПРИДІЛ ДАВА́ТЬ [приді́л дава́т’], зрід. 1. Давати ладу; приділяти увагу. *Треба ко́жній дити́ні приді́л да́ти: тому́ пи́ти, тому́ ї́сти, те́ спати́ хоче, а те́ спини́ти* (СГр – Волч. у); 2. Визначати, влаштовувати, прилаштовувати. *На́да свої́м д’і́т’а́м приді́л дава́т’, шо́б хара́шо йі́м да́л’ш’ і жи́ло́с’а* (59).

ПРИДУРОК. ПРИДУ́РОК ЖІ́ЗНІ [жі́зн’і], згруб. Недорозвинена; дуркувата людина. *Приду́рок жи́зн’і та́к і про́жве́е по́м’і́ж у́мних* (56); *Це не л’у́дина, а приду́рок жи́зн’і! Шо́ не ў́тне – то ду́рні́ц’а* (120), 516.

ПРИДУ́РОК КРУ́ЧЕНИЙ, *несхв.* Недоумок, телепень. *Тако́го приду́рка кру́чиного т'іки до маши́ни і пусkáт' (79), 184.*

ПРИДУРЬ. ІЗ ПРИДУРРЮ [із при́дур':у], *знев.* Дурень, телепень, недоумок. *Куда́ ж йому́ жини́ц'а – в'ін жи н'ісл'а ова́р'її з при́дур':у (448), 5.*

ПРИЗЬБА. НА ПРИЗЬБИ НАХОДИТЬ [на при́з'б'і нахо́дит'], *жарт.* Евфемізм щодо народження. *На при́з'б'і найшли́ тебе́ ба́т'ко-ма́ти, са́ме н'ід в'ікно́м сид'їу́ (284), 48.*

ПРИКЛАД. ІЗ ПРИКЛА́ДОМ, *жарт.* 1. Із супроводом, не сам. *На сва́йбу прийшо́у не сам, іж':інкоюу – з прикла́дом (74), 141; 2. Із додатком, додачею, доважком. Ві́пиу́ сто грам із прикла́дом – сто н'їїс'а́т (524), 93.*

ПРИКОЛ. СІДА́ТЬ [с'іда́т'] НА ПРИКО́Л, *підсил.* Затримуватися, загальмовуватися, залишатися у попередньому стані, статусі. *Ото́ йак ворож'ін':а ни́удале́ дл'а йако́її, так вона́ с'їла на прико́л і у́ц'ом году́ ни ві́йде (178), 109, 504.*

ПРИКОРНЬ. СТОЯ́ТЬ ПРИ́КОРНЬОМ [стойа́т' при́корн'ом], *підсил.* Опиратися, упиратися, затыватися. *Хоч чим би поступи́с'а, н'і – сто́йїт' при́корн'ом, щоб по-його́ т'іки бу́ло (85), 225, 372.*

З ПРИ́КОРНЯ ЗРИВА́ТЬСЯ [з при́корн'а зрива́ц'а], *несхв.* Знавати несподіваних, неспровокованих нападів гніву, агресії. *То ти́хий і ми́рний, а то йак з при́корн'а з'їрви́ц'а (85), 520.*

ПРИПІНА́ТЬ ДО ПРИ́КОРНЯ [при́пина́т' до при́корн'а], *жарт.* Обмежувати в діях і бажаннях. *Шо, при́пи́ла Га́л'ка до при́корн'а, б'їз розрише́н':а н'і ша́гу? (173), 473.*

ПРИЛАВОК. ПРИЛА́ВОК УГИНА́ЄТЬСЯ (ТРИЩІ́ТЬ) [угина́йц'а (тр'ішчі́т')], *підсил.* Удосталь краму в магазині. *Йак приви́зут' това́ру маши́н дв'і – прила́вок угина́йц'а (213), 34..*

ПРИНДИКИ. ПРИ́НДИКИ-МИ́НДИКИ, *несхв.* Забаганки, капризи, вереди. *Броса́й свої́ при́ндики-ми́ндики та с'іда́й йїсти (79), 414.*

ПРИ́НДИКИ НАПА́ЛИ, *несхв.* Про стан незадоволення, образи, гніву. *На не́йї пр'а́мо с:са́мого у́тра при́ндики напа́ли – хо́де, кричи́т' на усі́х (68); Йак т'іки шос' ни по-йїїї, так і при́ндики напада́йут' (204), 26, 97.*

ПРИНЦ. ПРИНЦ ГОРО́ХОВИЙ, *ірон.* Вередливий, перебірливий, примхливий чоловік. *І те йому́ ни так, і се ни так, найшо́ус'а тут принц горо́ховий (315), 135.*

ПРИПАДОК. ПРИПА́ДОК ОБМОРО́ШНИЙ, *мед.* Непритомність, запаморочення. *Йак ду́же жа́рко, ду́шно, так і припа́док обморошний мо́же бут' (181), 204.*

ПРИПАРЮВА́ТЬ. <БЛІЗЬКО> НЕ ПРИПА́РЮВА́ТЬ [<бліз'ко> не припа́р'ува́т'], *підсил.* Не з'являтися, не наближатися. *Шоб до мого́ до́му й блі́з'ко не припа́р'ува́ (42), 145.*

ПРИПЧОК. ІЗ ПРИПЧКА [при́п'ічка] ВПА́СТИ, *глуз.* Бути (стати) божевільним, недоумком. *Йак в'ін мо́же руково́діт'? В'ін же у́ д'є́тв'і з при́п'ічка ўпа́у! (95), 319.*

ЯК З ПРИПЧКА [йак з при́п'ічка], *несхв.* Несподівано, раптом, зненацька. *То ц'їлу з'їму сид'їла до́ма, а то – йак з при́п'ічка – у чо́му бу́ла ле́пнула у́ го́род (93), 196, 275.*

НА ПРИ́ПЧКУ (ПЕЧІ) ОРА́ТЬ [на при́п'ічку (пич'і) ора́т'], *злуз. Неробствувати, ледарювати. Хтос' спра́ўд'і ў пól'і, а хто на при́п'ічку ора́* (86), 35.

НА ПРИ́ПЧКУ КА́ШУ Ї́СТИ [на при́п'ічку ка́шу й'істи], *ірон. Бути дитячого віку, дитиною. Ти тод'і шче на при́п'ічку ка́шу й'і, так і ни мог пóмнит'* (23), 449.

ПРИ́ПЧОК [при́п'ічок] ГРИЗТИ, *несхв. Голодувати. Весно́йу при́йдиц':а при́п'ічок гризти* – *н'ічо не́ма* (31), 77.

ПРИПОН. ЗНА́ТИ ПРИПÓН, *ірон. Бути обмеженим у діях, учинках. Йак молод'і ни зна́йут' припóну, так і начинáйц':а балоўство́ ус'áке* (175), 474.

ПРИПРЯГ. <БУТИ>У ПРИПРЯ́ЗІ [у припр'áз'і]. Підтримувати; бути разом, заодно. *Ти шо, у припр'áз'і з ним, бо шо в'ін л'áнне, а ти н'ід:éржуйиш?* (186), 63.

ПРИРОДА. ГОВОРИ́ТЬ (ОБЩА́ТЬСЯ) З ПРИРО́ДОЙУ [говорі́т' (обшча́ц':а) з природо́йу], *жарт. Справляти потребу. Пожді́, сход'у́ ў кушч'і поговор'у́ з природо́йу* (7), 32.

ПРИСКОЧКА. ТАНЦЮВА́ТИ [танц'ува́ти] НА ПРИ́СКÓЧКАХ, *зрід., несхв. Бути на побігеньках, виконувати примхи, забаганки. Та в'ін жи пéрид т'óшчойу танц'у́йи на при́скочках* (180); *Ага́, скажі́ шос' прóт'іў придс'ідáтил'у, йак ус'á канто́ра у його́ на при́скочках танц'у́йи* (280), 76.

ПРИСТАВЩИНА. ЯК ПРИСТАВЩИ́НА, *підсил., заст. Блідий, безкровний (з обличчя). Став білий як приста́вщина* (СГр – Харьк. у).

ПРИСТРАШКИ. ПРИ́СТРАШКИ ДАВА́ТИ. Погрожувати, лякати, карати. *Вре́мیا од вре́мин'і при́страшки да́м, так остипи́н'áйц':а фул'іга́н малі́й* (17), 164.

ПРИСТУП. НІ [н'і] ПРИ́СТУПУ, НІ [н'і] ДО́СТУПУ, *підсил. Про недоступність, недосяжність. Так до т'і́йейі ка́си н'і при́ступу, н'і до́ступу* (143), 4.

ПРИТОКА. ІЗ ПРИТО́КОЮ [із прито́койу], *схв., зрід. Зі здібностями, хистом. Ї́урко йáўно з прито́койу до михан'іза́ц'і́йі* (89), 91.

ПРИЦЕП(А). ІЗ ПРИЦЕ́ПОМ. 1. *Підсил. Із доважком, додачею, надвишкою. У вога́л'н'ім бухвéт'і випивáймо по сто п'і́йіс'áт із прице́пом* (114), 51; 2. *Ірон. Із дошлюбною дитиною. Уз'áў за се́бе д'і́жу з прице́пом* (32), 190.

ТРА́ХТОРНА ПРИЦЕ́ПА, заст. Тракторний причіп. Тра́хторну прице́пу с'і́лосу коро́вам у́же трéт'у визу́ (110), 46.

ХОТЬ ПРИЦЕ́ПОЮ ВИВÓЗЬ [хот' прице́пойу вивóз'], *підсил. Дуже багато. Ст'і́ки му́сора назби́рала, хот' прице́пойу вивóз', і то за оді́н раз ни ўм'істиц':а* (193), 226, 426.

ХОЧ У ПРИЦЕ́ПУ ЗАПРЯГÁЙ [запр'ага́й], *схв. Сильний, потужний, витривалий. Он' хло́пц'і, хоч у прице́пу запр'ага́й, а вони́ ўсе б'і́л'а лар'ка́ отира́йц':а* (92), 49.

ПРИЧИ́НА. ЯК [йак] ПЕ́РЕД ПРИЧИ́НОЮ [причи́нойу], *несхв. Як перед лихом, нещастям. Собáка ви́ла ц'і́лий вéч'ір, йак пéред причи́нойу* (81), 106.

ПРИЧО́СКА. ПРИЧО́СКА – НА́ШО <ТА> РО́ЩО́СКА [рошчо́ска], *жарт. Лисина. Дожи́ўс'а ў́же, шо на голо́в'і причо́ска – на́шо та рошчо́ска* (96), 200.

ПРИЧУДА. ПРИЧУ́ДА НЕБЕ́СНА, *ірон.* Дивак, чудак, чудило. Ц'а причу́да небесна примудри́лас' у ба́лц'і заблуди́ц':а (95), 50, 249.

ІЗ ПРИЧУ́ДАМИ, *несхв.* Дивакуватий, не цілком адекватний, із незрозумілими звичками, забаганками. Нив'істка гороц'ка́, із причу́дами – бойи́ц':а пит' св'іже молоко́, т'іки здойіне (415), 117.

ПРИШВА. ПРИШВУ ПРИШИВА́ТИ, *підсил.* 1. Влучно, дошкульно сказати, схарактеризувати. Назва́ў трандал'откой – йак прішву приши́ў на ўс'у жизн' (452), 115; 2. Казати щось остаточне, підсумкове, безапеляційне; рішуче закінчувати розмову. Сказа́ла н'і – так у́жé йак прішву приши́ла (116), 50.

ПРИШИТЬ. НІ ПРИШИ́ТЬ, НІ ПРИПЛІ́ШИТЬ (ПРИСТЬОБА́ТЬ, ПРИТУЛІ́ТЬ, ПРИШТО́ПАТЬ, ПРИЛПІ́ТЬ) [н'і приши́т', н'і припл'і́шит' (прист'оба́т', притулі́т', пришто́пат', прил'і́пит')], *несхв.* Непевний, негодящий, нікчемний. То та́кий сп'іц'іал'іст, шо н'і приши́т', н'і прист'оба́т' (178), 139.

ПРИЩ. ВИЛА́ЗИТЬ (ПОЯВЛЯ́ТЬСЯ), ЯК ПРИЩ НА ЖО́ПІ [вилазит' (пойаўл'ац':а), йак прищ на жо́п'і], *згруб.* Про неочікувану й небажану появу. Ми про йо́го й ду́мат' забу́ли, а тут вилáзе, йак прищ на жо́п'і (129), 30, 347.

КА́ЖДИЙ ПРИЩ ІЗ СЕ́БЕ ВА́ВКУ СТРО́Є [...прищ іс:е́бе ва́ўку стро́йе], *ірон.* Про претензійну поведінку, гонористість. Ка́ждий прищ іс:е́бе ва́ўку стро́йе, так і ти, шо ў інст'іту́ті учис'а (20), 87.

ПРІЛІЙ. І ПРІ́ЛЕ, Й ГОРІ́ЛЕ [і пр'і́ле, й гор'і́ле], *підсил.* Усе; усе підряд, не перебираючи (зокрема їсти). Йа́г голо́дний при́ходиш з робо́ти, так йі́сиш і пр'і́ле, й гор'і́ле (167), 87.

ПРІСНИЙ. ПРІ́СНЕ МІША́ТЬ [пр'і́сне м'іша́т'] ІЗ КІ́СЛИМ, *ірон.* Сплутувати, поєднувати несумісне. То рибáлка, а то охóта – пр'і́сне не м'іша́й із кі́слим (84), 328.

ПРІСЬКА. ГЛУХА́ ПРІСЬКА [Пр'і́с'ка], *жарт., зрід.* Людина без музикального слуху. Ти ж ни глу́ха Пр'і́с'ка – должна знат', йак брат' у́то́ру (164), 522.

ПРІСЬКУ ВОДИ́ТЬ [Пр'і́с'ку воді́т'], *жарт., зрід.* Вештатися по сусідських хатах, часто навідуватися, гостювати. Ду́майте, шо до́ма засі́д'у́йиц':а? Ага́ - ц'і́лий ден' Пр'і́с'ку по си́лу во́де (118).

ПРОБА. ДЕВ'Я́НОСТО ДЕВ'Я́ТА [дев'я́носто дев'я́та] ПРО́БА, *підсил., жарт.* Максимальний вияв позитивної якості. Ку́да ти про́ти не́йі – у т'і́йе́й д'і́ўкі дев'я́носто дев'я́та про́ба (281), 251, у б. пп.

ПРОБКА. <ДУРНИЙ,> ЯК КІРА́СІНОВА [к'і́расі́нова] ПРО́БКА, *знев.* Дурень, телепень, невіглас. Йак в'ін і шкóлу за́кончиў, бо дурний буў, йак к'і́расі́нова про́бка – йа ж з ним учі́лас'а (199), 26, у б. пп.

ЯК [йак] ПРО́БКА, *знев.* Дурень, телепень, дебіл. Шо од йо́го жа́дат' чо́го́с' у́мно́го, в'ін жи йак про́бка! (191), 104, у б. пп.

НА ПРО́БКУ НАСТУПА́ТЬ [наступа́т'], *ірон.* Випивати чогось спиртного, бути п'яним. На пра́зники ў́же с'а́мого у́тра мужи́ки на про́бку наступа́йут' (102), 3.

ПРОБО́ЄЦЬ. БУВ ПРОБО́ЄЦЬ, ТА ЗОГНУ́ВСЯ [буў пробо́йиц', та зогну́ўс'а], *ірон.* Про колишню силу, зокрема чоловічу. Наши́чот ж'іно́к йа ў́же, ста́рий, шу́тку́йу, шо буў пробо́йиц', та зогну́ўс'а (93), 453.

ПРОВІРКА. ПРОВІРКА НА ВОШІВІСТЬ [пров'ірка на вошів'іст'], *ірон.* Випробування на чесність, відданість, порядність. *Йакио пров'ірку на вошів'іст' пройдиш – так в'із'мут' у конто́ру робіт' – бо там ну́жні свої́* (75), 26, 125, 498.

ПРОВУЛОК. І В НАШОМУ ПРОВУЛКУ БУДЕ ПРАЗНИК, *жарт.* Сподівання на краще майбутнє. *І ў на́шому прову́лку бу́де пра́зник, а ни т'і́ки ў бага́тих сус'і́д'і́* (495), 48.

ПРОЖОРЬ. ПРОЖОРЬ [прожор'] НАПАДА, *жарт.* З'являється значний апетит. *Йак про́жор' на його напа́да, так ни ўсп'іва́йу на ст'іл метáт'* (450), 5.

ПРОЇЗД. ЛЬГОТНИЙ ПРОЇЗД [л'готний пройізд], *спец.* Пільговий проїзд. *У го́род'і д́ла старі́х – л'готний проі́їзд, а нам у сил'і́ куди́ йі́хат'?* (18), у б. пп.

ПРОКОСИТЬ. ПРОКОСИТЬ І БРОСИТЬ [прокосіт' і бросит'], *несхв.* Про наругу з дівочої честі. *Походи́ла, постр'і́чалас' із ні́м н'і́угоду, а в'ін проко́сіў і бро́сіў* (27), 10.

ПРОЛЬОТ. У ПРОЛЬОТІ [у прол'от'і] <БУТИ>, *несхв.* Програвати, ошукуватися. *Кум йа́блукá ви́годно прода́ў, а йа – у прол'о́т'і* (426), 73, у б. пп.

ОСТАВАТЬСЯ В ПРОЛЬОТІ [остава́ц':а ў прол'от'і], *несхв., нов.* Програвати, не отримувати бажаного, бути ошуканим. *Хло́пц'і по н'і́соти́ні заробі́ли, а йа опозда́ў – оста́ўс' у прол'о́т'і ў́пйат'* (245), 193, у б. пп.

ПРОМАХ. НЕ ПРОМАХ, *схв.* Удалий, спритний, підприємливий. *І в оби́ч'і́й с'і́мйі ра́ді́ўс'а, а йак по робо́т'і ўго́ру н'і́шоб'у – не про́мах* (64), 95.

ПРОМІНЕЦЬ. ПРОМІНЕЦЬ-БРЕХУНЕЦЬ [пром'іне́ц'-брихуне́ц'], *ірон.* Радіопередача «Промінь», що, крім усього іншого, інформує про погоду. *Йаку́ там пого́ду об'і́шча пром'і́не́ц'- брихуне́ц' на сл'е́душчу нид'і́л'у?* (515), 176, 516.

ПРОПАСТЬ. ДО ПРОПАСТИ, *підсил.* Багато; забагато. *Гарбу́з'і́ў уро́ді́лос'а до про́пасти – і соб'і́ бу́де, і худо́б'і* (238), 265.

ІТІЙ НА ПРОПАСТЬ [про́паст'], *несхв.* Зменшуватися, маліти, щезати; не таланити. *Йак н'і́де ў хаз'а́йств'і на про́паст' – усе́ мо́же пере́висті́с'а* (317), 4.

ЯК У ПРОПАСТЬ [йак у про́паст'], *підсил.* Надто багато (швидко) зникає, важко (неможливо) наставити. *Тим д'і́т'ам ск'і́ки ни дава́й – йак у про́паст'!* (200), 63, у б. пп.

ПРОСИТЬ. ПРОСИТЬ ЇСТИ [просі́т' йі́сти], *жарт.* Про взуття з відірваною спереду підшвою. *Чо́б'і́т да́ўно́ ўже про́се йі́сти – на́да б до сапо́жника* (175), 7.

ПРОХОМ ПРОСИТЬ [просі́т'], *підсил.* Прохати, благати. *У́же про́хом прос'у́ ск'і́ки ўре́мйа сус'і́да ни по́ртит' ми́жу на го́род'і* (47), 136, 309.

БЕЗ ПРОСУ. Не питаючи дозволу; самовільно, самочинно, брутально. *Б'і́з про́су в'і́рва́лис'а ц'і́ букс'і́ри, поби́ли, поперикида́ли ўсе́ – хл'і́б шука́ли* (379), 75, 307, у б. пп.

ПРОСИХАТЬ. НЕ ПРОСИХАТЬ [не просиха́т'], *несхв.* Постійно і побагато споживати спиртове. *Сус'і́ч'і́:ук у ме́не год'і́ў три ў́же не просиха́* (497), 95.

ПРОСО. ОБСИПАТЬ (ОБСИНОВАТЬ) [обсипáт' (обс'і́йуват')] ПРОСОМ, *несхв.* Оббрихувати, неслівати. *Обсипа́ла про́сом па́рубка, а в'ін жи́ перижива́* (85), 252.

ПРОСТИЙ. НЕ З-ПІД [сп'ід] ПРОСТИХ, *ірон.* Неабиякий, непростого походження. *Н'і́в'е́сту ў́з'ау́ не сп'і́д про́стих – горо́ц'ку́* (101), 80.

ПРОСУХА. НА ПРОСУ́СИ, зрід. Як просохне; сухою дорогою. *На просусі приїду, перед великоднем* (СГр – Харьк. г).

ПРОСЬБА. ПРО́СЬБОЙ ПРОСИ́ТЬ [прóз'бой просít'], підсил. Прохати, благати. *Прóз'бой тебе́ прос'у – в'із'мі й мене́ з одні́м хоч оклу́нком на ме́л'ниці'у* (95), 226, 213.

ПРОСУРЕНОК. <КРАСИ́ВИЙ,> ЯК [йак] ПРОСУРЕ́НОК, підсил., зрід. Дуже, надзвичайно красивий. *Аж о́ч'ї ни одвиде́ш – така́ крас'їва, йак просуре́нок* (26), 451.

ПРОСУРЕ́НКИ СНЯ́ТЬСЯ [сн'áц':а], ірон., зрід. Згадується дитинство, отроцтво. *Шо, просуре́нки шче сн'áц':а? хоч і трудне́ було́ ўре́м'а, а при́нятно спо́мнит'* (129), 456.

ПРОТИВНІСТЬ. ІТИ́ НА ПРОТІ́ВНІСТЬ [проті́ўн'іст'], несхв. Суперечити, опиратися, шкодити. *Йак н'іде на проті́ўн'іст', упрéц':а – н'і́йак його́ не ўго́вориш* (271); *Шоб йому́ не сказа́ў, в'ін посто́йáн:о йде на проті́ўн'іст'.* *Йак на зло це рóбе!* (217), 13, 132.

ПРОТОВП. ПРО́ТОВПУ НЕМА́, несхв. 1. Тісно, людно, багатолюдно. *У то́му Хар'ков'і про́тоўпу нема́ й че́рез ўлиц'у перийти́* (417), 143; 2. Перешкоди, брак можливостей. *С'іл'с'к'ї́й дити́н'ї, бу́ло, ў інст'іту́т про́тоўпу нема́, це тепе́р – а́бї грóш'ї* (236), 67.

ПРОЩАЙ. НІ ПРОЩА́Й, НІ ЗДРА́СЬТЕ [н'ї прощáй, н'ї здра́с'т'е], ірон. Байдуже, все одно, без реагування. *Ни л'і́ті́ мин'ї то́го Пі́тра, в'ін мин'ї - ни прощáй, н'ї здра́с'т'е* (82), 475, у б. пп.

ПРЯЖКА. ПО ПРЯ́ЖКУ [... пр'áжку], ірон. Низькорослий, слабкий. *Уже́ і ўзро́слий, а по пр'áжку, ни росте́ б'ї́лиий* (97), 101, 455.

ПРЯМО. ПРЯМО ШО [пр'áмо шо], підсил. Висловлення обурення, заперечення, здивування. *Пр'áмо шо – так йа́ його́ і посл'ухала* (270), 91.

ПРЯНИК. ЯК [йак] ЗДО́БНИЙ ПРЯ́НИК [пр'áник] <ЛАМА́ТЬСЯ [ламáц':а]>, несхв. Вичванятися, гоноритися, величатися. *Ламáйциц':а, йак здо́бний пр'áник, а сама́ шо предста́ў'áйе?* (237), 59.

ЯК ГЛАЗУ́РНИЙ ПРЯ́НИК [йак ... пр'áник], схв., зрід. 1. Дуже, надзвичайно красивий, привабливий. *Йак вона́ прійде на та́нці', йак глазу́рний пр'áник – пр'áмо о́ч'ї ўбира́* (272), 45. 2. Розумний, тямущий. *Усе́ вона́ в агроно́м'ї́ї зна – йак глазу́рний пр'áник* (104), 16.

ПРЯ́НИКОМ [пр'áником] (БУ́БЛИКОМ, КА́НХВЕ́ТОЙ) НЕ ПРИМА́НИТИ, підсил. Нічим не можна привабити, знайти, спокусити. *На робо́ту й пр'áником не примáниш – обл'і́ні́ўс'а зо́ўс'ім* (271), 145.

УКУСИ́ТЬ ПРЯ́НИКА [укуси́ть пр'áника], несхв., зрід. Утратити цноту. *Укуси́ла пр'áника, йаг бу́ло год'ї́ў пйáтніц':ат', бо ни побириглас'а* (416), 107.

ПСЮ́РНЯ. ЯК [йак] НА ПСЮ́РНІ [пс'ўрн'ї], несхв. Холодно, незатишно (у приміщенні). *У ку́хн'ї холо́дно, йак на пс'ўрн'ї* (187), 95.

ПТИ. НА ПТИ, ірон. Для чогось; нащось. *На що се? – На пти: щоб дивувались такі дурні, як ти!* (СГр – Харьк. г), 392, 471.

ПТИ́ЦЯ. БЕЗПА́РНА ПТИ́ЦЯ [пті́ц'а], несхв. Самітник, одинак. *Б'ї́зпа́рна йа́ пті́ц'а – о́собин:о йак ба́би ни ста́ло, н'ї з ким і сло́вом переки́нуц':а* (95), 187.

ВА́ЖНА ПТИ́ЦЯ [пті́ц'а], підсил. Важлива персона, авторитетна людина, високий начальник. *Ва́жна пті́ц'а з райко́му прийі́хала – на́да з комо́р'і бага́жник за́грузи́т' (451), 151.*

ВИСО́КА ПТИ́ЦЯ [пті́ц'а]. 1. Важлива, авторитетна людина, великий начальник. *Йе о́днá висо́ка пті́ц'а й із на́шого се́ла – полко́ўник (419), 106;* 2. Горда, незалежна людина. *То висо́ка пті́ц'а – н'і́кому не кла́н'айи́ц'а, хоч і про́ст'а́к (476), 74.*

ЖЕЛІ́ЗНА ПТИ́ЦЯ [жил'і́зна пті́ц'а], заст. Літак. *Д'ід спо́менаў, йа́к ста́ри'і ни в'і́рили, шо бу́дут' л'іта́т' жи́л'і́зн'і пті́ц'і, а ми же до́жили до само́л'о́т'іу (115), 70.*

ЗНА́ТНА ПТИ́ЦЯ [пті́ц'а]. Важлива персона, високий начальник. *Зна́тна пті́ц'а з райо́ну при́лит'і́ла – тре́ба стр'і́ча́т' (418), 54.*

ПТИ́ЦЯ ПЕРЕЛ'Ю́ТНА [пті́ц'а перел'ю́тна], ірон. 1. Непосида, схильний до зміни місць. *То пті́ц'а перел'ю́тна – ў́же буў і за Ура́лом, і ў Каза́хста́н'і (1), 91;* 2. Ненадійна, нестатечна людина. *Не ви́ход' за йо́го, то пті́ц'а перел'ю́тна, зм'і́нчива (91), 141.*

ПУВИ́ЦЯ. ЗА ВЕ́РХНЮ ПУ́ВИЦЮ ЗАЛИВА́ТЬ [за ве́рхн'у пу́виц'у залива́т'], ірон. Надуживати спирними напоями. *За ве́рхн'у пу́виц'у залива́ крэ́пко – ка́жсин де́н' (103), 10.*

ПРИШИВА́ТЬ ПУ́ВИЦЮ [пришива́т' пу́виц'у...] <ДО ЛО́БА>, ірон., зрід. Говорити дурниці, нісенітниці. *Брос' при́шива́т' пу́виц'у до ло́ба – ус'і́ же зна́йут', йа́ка вона́ харо́ша д'і́учина (112), 62.*

ПУГА́ЛО. ПУ́ГАЛО ГОРО́ДНЕ [горо́дн'е], знев. 1. Некрасива, потворна людина. *В'ідк'і́л'а в'і́н і прив'і́з це пу́гало горо́дн'е? шо краси́вого побачи́ў (494), 18.* 2. Людина, одягнена з несмаком, претензійно. *Йа́к ві́р'ади́ц'а, ну то́чно пу́гало горо́дн'е, хот' на гр'а́дку ста́ў (494), 127.*

ПУД. ПУД ГІМНА́ З'І́СТИ [... г'і́мна зйі́сти], зруб. Перебороти труднощі, негаразди, пройти складні випробування. *Шоб чо́го́с' до́би́ц'а ў́ жи́зн'і, ну́жно пуд г'і́мна з'і́сти (494), 103.*

ЯК СТО ПУДІ́В ДІ́МУ [йа́к сто пуд'і́ў ді́му], підсил. Дуже дурний. *Шо ти з ним сов'і́туйи́с'а, в'і́н же йа́к сто пуд'і́ў ді́му!? (70), 139.*

ПУЖА́ЛНО. ПУ́ЖАЛНО ЦИГА́НСЬКЕ [цига́нс'ке], ірон. Худа людина. *Та – йа́к бо́дн'а, а та – пу́жално ци́га́нс'ке (454), 60.*

ЯК [йа́к] ПУ́ЖАЛНО (ШВА́ЙКА, ШІ́ЛЮ, ШПІ́ЧКА), ірон. Худа й висока людина. *Го́д до́ма ни бу́ло, так при́йи́оў до́до́му – йа́к пу́жално, йа́коно́миў (31), 18.*

ПУ́ЖАЛНОМ <ПО ВОДІ́ [по вод'і́]> ПІ́САНО, ірон. Про непевне, сумнівне. *Чи в'і́з ме за́му́ж, то и́ще пу́жалном по вод'і́ пи́сано (86), 93.*

ПУЖА́РЬ. ПУ́ЖАРЮ ПУСКА́ТЬ [пу́жар'у пуска́т']. Спалювати, запалювати. *Пу́жар'у пу́сти́ли, а во́но ни т'і́ки сти́рн'а зго́р'і́ла, а й поса́дка (464), 463.*

ЯК ПІ́СЛЯ ПУ́ЖАРЮ [йа́к п'і́сл'а пу́жар'у], підсил., несхв. Про безлад, розгардіяш. *У ха́т'і, йа́к п'і́сл'а пу́жар'у – кава́рда́к – н'і́чо ни на́йди́ш (427), 118.*

ПУЗИ́РЬ. МИ́ЛЬНИЙ ПУ́ЗИРЬ [мі́л'ний пу́зір'], ірон. Щось нетривке, ненадійне, нецінне. *Усе́, шо об'і́шча́йут' – то мі́л'ний пу́зір', а в'і́н мо́жи ло́пнут' (309), 344, 345.*

МОЧОВІЙ ПУЗІРЬ [пузір'], анат. Сечовий міхур. *Ни сиди на холодному – мочовій пузір' простудии* (134), 10, у б. пп.

ПУЗИРЬОМ ЗНИМАТЬСЯ [пузир'ом зн'імац':а], мед. Спухати (про шкіру після опіку). *Пузир'ом усé на їйі зн'алóс'а, аж ўрач'і рост'ір'áлис' – так попиклáс'а* (150), 80.

РОЗДАВІТЬ ПУЗИР'Я [роздавіт' пузир'á] (БУТІЛКУ), ірон. Випити пляшку горілки (самогону). *Роздавіли с'óдн'а пузир'á на чест' кўмова дн'а рожд'én':а* (193), 91, 226.

ПУЗО. НА ПУЗІ Й НА ГОЛОВІ ТАНЦЮВАТЬ [на пúз'і й на голов'і танц'увáт'], підсил. Танцювати вигадливо, різноманітно. *Та ў клуб'і ж булó на пúз'і й на голов'і танц'увáли* (140), 421.

ХРЕСТ НА ПУЗІ [пúз'і] <ДВА В КАРМАНІ [... ў кармáн'і]>, жарт. Клятба, запевнення у правдивості. *Хрест на пúз'і, шо йа вáшого молоткá ни браў* (53), 311, 351.

ПУЗО – НЕ ЗЕРКАЛО, ірон. Заохочення їсти, не надто перебираючи стравами. *Пузо не зеркало – їйж, шо дайўт' (84); Їмó ўсе п'ідр'ád, бо пузо – ни зеркало* (95), 189.

ОДКВАСЮВАТИ [одквáс'увати] ПУЗО, несхв. Товстіти, череватіти. *Одквáсиў пузо, у кантóр'і сід'ачи, а с'ічáс на р'адóвў робóту одпráвили* (315), 13.

ІЗ ПУЗОМ. Вагітна; при надії. *На три гóда два з пузом хóде* (420), 99.

ХОТЬ ПУЗОМ УДАРСЯ [хот' пузом удáрс'а], жарт. Безвихідь, крайність, розпач. *Н'ічó на горóд'і ни ростé, хоч пузом удáрс'а* (73); *Ни пон'імайў, хоч пузом удáрс'а!* (114), 257.

ПУК. КАЖЕН ПУК ЗА ГРОШІ [...грóш'і], знев. Про дріб'язковість, скнарість, пожадливість. *Той дáром не потráтиц':а – кáжен пук за грóш'і* (273), 7.

КАЖЕН ПУК ЩИТАТЬ [шчитáт'], знев. Бути жадібним, скупим. *Іді, іді до йóго позичáт', йак в'ін кáжен пук шчитá* (82), 455.

ЯК [йак] ПУК, ТАК І РУБ, знев. Про дріб'язковість, скнарість, жадібність. *Петрó н'ідé не ўтир'á, бо ў йóго йак пúк, так і руб* (326), 162.

ПУКУ МАЛО, ірон., зрид. Слабкий, недорослий. *Одстаў той м'ишóк, бо ни п'ідн'імиш – пúку máло* (331), 442.

ДО ПУКУ, підсил. 1. Із граничними зусиллями, максимальним навантаженням; інтенсивно. *Копáли т'і с'іглосн'і йáми до пúку, з н'іг пáдали* (96), 51; 2. Забагато; над межу, норму. *Йіли й тили до пúку, пóки п'ід собóйў бáчили* (33), 274.

ПУЛЯ. ПУЛЬОЙ ЛЕТІТЬ [пúл'ой лит'іт'], підсил. Швидко рухатися (бігти, їхати). *Унучка бáбу побáче – і пúл'ой литіт'* (108), 319.

ПУНДИК. ПУНДИКИ-МУНДИКИ, жарт. Ласощі, солодощі. *Пундики-мундики так л'ўбе, а йак слўхат' – так н'і* (201), 106.

ПУП. ПУП РОЗ'ЯЗУЄТЬСЯ [пуп розйáзуйец':а], ірон. Наслідок надмірностей (у роботі, споживанні їжі...). *Пуп же розйáжци':а, йак по мак'ітр'і варéник'іў угегél'уват'* (182), 114.

НАСИПАТЬ [нашипáт'] НА ПУП СОЛІ, ірон. Діймати; завдавати прикрощів. *У шкóл'і ўчитил'ám насипáў на пуп солі х'ібá ж так* (422); *Чогó б йа отó сёрдиўс'а, шо йа, на пуп сол'і тоб'і насипáў?* (239), 123.

<СИНІТИ,> ЯК КЎРЯЧИЙ [<син'іти,> йак кўр'ачий] ПУП, ірон. Дуже змерзнути. *Посин'іли ўже, йак кўр'ач'і пупі, а с:коўзалки ни прогбніши* (146), СЮр, у б. пп.

ПУП СТАКАНОМ СТАЄ [стайе], підсил. Про надзвичайні зусилля, навантаження, зокрема фізичні. *На молотарку т'і снопі вєргайіш – пуп стаканом стайе* (143), 94.

БРАТЬ [брат'] НА ПУПА́, підсил. Нести, піднімать важке. *Йак допрáвимо ц'у рєл'ку? В'із'мим на пупа́ та й допримó* (26), 74, 129, у б. пп.

З ПУ́ПКА, підсил. Змалечку, з раннього віку. *Вонó з пупка́, змáлку йак з'інс'ке шчен'а* (117); *Систринá д'іўзў'ла с:áмого пупка́ на Бóга свистіт' – бат'ка-мáтир'і ни слўха* (252), 42, 232.

ПУП'ЯНОК / ПУ́П'ЯШОК. ІЗ ПУ́П'ЯНКА [із пуп'янка], підсил. Змалку; з народження. *Йак вонó з пуп'янка такé, то чи ж ізм'іниц'а, лўч':е стáне?* (145), 38.

ІЗ ПУ́П'ЯШКА [із пуп'яшка], підсил. Змалку; з народження. *Йак вонó з пуп'яшка такé* (334), 238.

ПУРГА. ПУРГУ́ ГНАТЬ [гнат'] (МОЛО́ТЬ [молот']), жарг., нов. Говорити нісенітниці, дурниці; базікати. *Бросáй пургу́ гнат', а кажі, шо почóм?* (45), 18.

ПУРГУ́ НЕСТИ, жарг., нов. Говорити нісенітниці, дурниці. *Бувá, такú пургу́ несé, шо пл'ўнут' хóчиц'а й п'іті* (315), 193.

ПУСКА́ТЬ. ПУСТІ-ВІРВУСЬ [пусті-вірвус'], глуз. Шибайголова, хуліган (часто дівчина). *У гóрод йїхала шче нормáл'на, а вирнўлас' – пусті-вірвус'* (163), 115.

ПУСТЯ́К. ІЗ ПУСТЯ́КА В ПОРОЖН́ЯК [із пуст'акá ў порожн'ак], ірон. Безпредметна балаканина, теревені. *Та чи ж про шо пўтн'е, а то так – із пуст'акá ў порожн'ак* (61), 124.

ПУ́ТО. ПЕРЕРІЗА́ТЬ [перир'ізат'] ПУ́ТА, етн. Символічно допомагати дитині ходити. *Йак диті́на доўго ни ході́ла, то казáли, шо трéба перир'ізат' йій пўта – провисті́ ножсóм м'іж ногáми, щоб швіч':и началá ході́т'* (252), 47, 541.

ПУХ. У ПУХ, підсил. Доценту, остаточно, надзвичайно. *П'ісл'а во́йні зб'ідн'іли ў пух* (113), 78.

НЕ З ЗА́ЯЧОГО [не з:áйачого] ПУ́ХУ, ірон., зрід. Неабиякий, сміливий, справжній. *Йа ж не з:áйачого пўху бу́ла – с'іла на кон'á й пої́хала* (45), 143.

ПУ́ЧКА. СВОЇМИ [свої́ми] ПУ́ЧКАМИ <НАЖИВА́ТЬ [нажива́т']>, підсил. Своєю працею, своїм трудом. *Шо на́добано, то ўсе свої́ми пўчками* (77), 254.

ПУ́ЧКИ ВРІЗА́ТЬ [ўр'ізат'], підсил. Переконувати, запевняти, клястися. *За сво́ю диті́ну готóва пўчки ўр'ізат', шо вона́ нивинувáта* (150), 95.

ПУ́ЧОК. УСЕ́ ПУЧКО́М, жарт. Усе гаразд. *Це ў тебе́ ни лáдиц'а, а ў йóго – усé пучко́м – дово́л'ний усі́м* (85), 193, 429.

ПУ́ШКА. ІЗ ПУ́ШКИ НЕ ДОБУ́ДИТЬСЯ [не добу́диц'а], підсил. Про міцний сон. *Із ночнóйї при́йшоў, так тепéр із пўшки не добу́диц'а* (112), 192.

ПУ́ШКОЮ [пўшко́ю] НЕ РОЗБУ́ДИШ, підсил. Про міцний сон. *Йак Ал'óшка спит', то й пўшко́ю не розбу́диши* (77), 255.

БРАТЬ [брат'] **НА ПУШКУ**, підсил. Залякувати, шокувати, дурити. *Шо сказа́ла, то йа бра́ла на пу́шку, а вона́ й пов'ірила* (34), 33.

ХОТЬ [хот'] **У ПУШКУ ЗАРЯЖАЙ** [зар'ажай]. 1. Несхв. Неслухняний. *Ти його́ хот' у пу́шку зар'ажай, а воно́ ни слу́ха* (88), 4; 2. Підсил. Недозрілий, зелений (плід). *Щче зе́лений – хот' у пу́шку зар'ажай той каву́н* (83), 202.

ПЧОЛА. ПЧОЛА ЗЕМЛЯНА [зимл'ана], ент. Дика бджола, невеликий джміль. *Пчол зимл'ани́х то́жси дра́ли, т'іки ж вони́ то́жси вибира́йут', щоб зе́рху хоч тро́хи соло́ми або́ с'іну́'а бу́ло* (95), 465.

ЛЬОТНА [л'отна] ПЧОЛА, ент. Робоча бджола. *У сезо́н л'отна пчола́ й тійе́н'а ни живе́* (39); *Л'отн'і пчо́ли – це робо́ч'і пчо́ли* (213), 21.

ПЧОЛА РАДА ЦВІТУ, **А ЛЮДИ – ЛІТУ** [... цв'іту, а л'уди – л'іту], схв. Сентенція про працелюбство, потребу дбати, трудитися. *Ка́ждий дба про свої́е, йак погодо́, бо пчо́ла ра́да цв'іту, а л'уди – л'іту – щоб шо́с' ізроби́т'* (81), 242.

СТОРОЖОВА ПЧОЛА, ент. Бджола-охоронець. *Сторожов'і пчо́ли чужі́х у ву́л'ік ни пуска́йут' – так і д'іжу́р'ат' ко́ло л'отка́* (152), 27.

ПШЕНИЦЯ. **ГОЛА ПШЕНИЦЯ** [... пшениц'а], рос. Пшениця безоста. *І вуса́чку с'ійали, й го́лу пшени́ц'у* (106), 423.

ПШЕНИЦЯ ЦВІТЕ ПІД [пшиниц'а цв'іте п'ід] **НОСОМ**, ірон. Молодий, недорослий, недосвідчений. *Ни тоб'і мине́ ўчит', у тебе́ шче пшени́ц'а цв'іте́ п'ід носом – п'ідрости́* (157), 16.

ПШИК. **ВЕЛИКИЙ ПШИК**, ірон. Провал, ганьба, конфуз. *Оркес́тр з райо́ну ни при́йіхаў, так шо з пра́зника ви́йшоў вели́кий пшик* (114), 105, 429.

ЦИГАНСЬКИЙ [циганс'кий] **ПШИК**, глуз. Дурниця, ніщо. *Ві́куваў ци́ганс'кий пшик, бо ни ўм'і́е* (116), 115.

ПЮРЕ. **ПЮРЕ НАПЮРЕЛЮВАТЬ** [п'урé нап'урéл'уват'], підсил., зрід. Робити чогось багато, але безладно, неакуратно. *П'урé нап'урéлиў з хворосто́м, а йак п'ідступі́ц'а й посклада́т'? така́ гора́!* (52), 136.

П'ЯНИЙ. **БУВАЄ**, **ШО П'ЯНИЙ СПІВАЄ** [бува́йе, шо п'я́ний сп'іва́йе], жарт. Усе можливо; хоч що може бути. *Цей раз ри́бки ни ўп'і́ймаў – бува́йе, шо п'я́ний сп'іва́йе* (115), 112.

П'ЯНИЦЯ. **ЛЯКАТЬ П'ЯНИЦЮ** [л'акат' п'я́ниц'у] **ЧАРКОЙ**, ірон. Про смішну, абсурдну погрозу (загрозу). *Так в'ін і п'і́ув'ідра́ ві́тти на спор – л'акай́ п'я́ниц'у ча́ркою* (506), 95.

БЕЗПРОБУДНИЙ П'ЯНИЦЯ [п'я́ниц'а], несхв. Гіркий, непросипущий п'яниця. *Ни повизло́ Наташі́ц'і, чолов'і́к безпробудний п'я́ниц'а* (104), 257.

НЕПРОСИПЕННИЙ П'ЯНИЦЯ [непросипéн:ий п'я́ниц'а], несхв. Гіркий, непросипущий п'яниця. *Бач, батько́ п'я́ниця непросипенний; я свої́ми бублика́ми ті́лки вас і содержу́* (СКв), 74, 79.

НЕ РАДІЙ, **ЯК П'ЯНИЦЯ ЧАРКІ** [..., йак п'я́ниц'а ча́рк'і], ірон. Дуже радий, задоволений. *Ага́, ни ра́да пода́рку, йак п'я́ниц'а ча́рк'і – зра́зу і хва́стац'а поб'і́гла* (95), 207, 232.

П'ЯНЮКА. **П'ЯНЮКА П'ЯНЮКОЮ** [п'ян'у́ка п'ян'у́кою], знев. Алкоголік. *Хоро́ший жи́ хло́пц'у бу́у, а шчас – п'ян'у́ка п'ян'у́кою, і ни ро́бе ж н'іде́* (494), 116.

П'ЯТА/П'ЯТКА. ДО П'ЯТ КРАСНІТЬ [до п'ят красн'іт'], підсил. Про сильне почуття сорому. *Йому́ вигово́р у́йиш, в'ін до п'ят красн'і́є, а одве́рниц'а, те са́ме ро́бе* (275), 240.

П'ЯТАМИ (П'ЯТКАМИ) БЛІСКАТЬ [п'ятами (п'ятками) бліска́т'], глуз. Утікати. *Т'і́ки сто́рож з куку́ргу́зи – а ми ў́же п'я́тками блі́ска́йім* (154), 63.

<АЖ> П'ЯТИ БЛІЮТЬ [п'я́ти б'і́л'і́ют'], підсил. Про швидкий біг, утечу. *Оце́ геро́й, шо аж п'я́ти заб'і́л'і́ли сперел'а́ку* (154), 456.

ПЯТИ ГУБІТЬ [п'я́ти губі́т'], ірон. Швидко бігти, утікати. *Йак сто́рож нашеле́ха, так прихо́диц'а п'я́ти губі́т'х'іба́ ж так!* (325), 4.

П'ЯТИ У СРА́КУ ВЛИПА́ЮТЬ [п'я́ти ... ў́липа́ют'], ірон. Про швидку, ходу, біг, утечу. *Соба́ка га́ўкнула, так в'ін йак захвати́ў – аж п'я́ти ў сра́ку ў́липа́ют'* (82), 258.

П'ЯТИ СТИРА́ТЬ [п'я́ти стира́т'], ірон. 1. Довго жити; мати похилий вік. *Т'у, йа ў́же до́ўго п'я́ти стира́ў – वो́с'ім'іс'ат у́же* (84), 277; 2. Тривалий час навідуватися, учащати. *Так в'ін до Окса́ни ў́же трéт'і́й год п'я́ти стира́* (107), 457.

СВІРКА́ТЬ П'ЯТКАМИ [св'ірка́т' п'я́тками], глуз. Швидко бігти, утікати. *Йак жу́хнуў на йо́го, так т'і́ки св'іркну́ў п'я́тками* (194), 58.

ІЗ П'ЯТКАМИ [із п'я́тками], підсил. Усе, цілком, без останку. *За́м'іж гото́ва, хоч за́раз, хоч із п'я́тками* (133), 4, 10.

П'ЯТКИ В ЖО́ПУ (СРА́КУ) ВЛИПА́ЮТЬ [п'я́тки ... влипа́ют'], ірон. Про швидкий біг, утечу. *Ди́ў'у́с, а там ви́ліка соба́ц'у́ра, так йа дава́й т'і́ка́т', аж п'я́тки в жо́пу ў́липа́ли* (492), 111, 341, у б. пп.

ПІДРІЗА́ТЬ П'ЯТКИ [п'ідр'іза́т' п'я́тки], підсил. 1. Підганяти, наздоганяти, підштовхувати. *В убо́бі ў́же он ме́нший п'ідр'іза́ п'я́тки, а там і пере́жсинé* (252), 275, 309; 2. Обмежувати, перешкоджати, не давати можливості, гальмувати. *Го́ре оте́ й п'ідр'і́зало йому́ п'я́тки – ж'і́нка ўме́рла* (345), 176.

НАЖИМА́ТЬ НА П'ЯТИ (П'ЯТКИ) [нажима́т' на п'я́ти (п'я́тки)], підсил. Прискорювати ходу, бігти, утікати. *Нажима́йте на п'я́тки, бо ў́же дви́жок завилі́ – ско́ро й к'іно́ начне́ц'а* (95), 96, 165.

П'ЯТАК. У П'ЯТАКА́ ДАВА́ТЬ [у п'ятака́ дава́т'], згруб. Бити в обличчя. *У п'ятака́ надава́ли – хай п'я́ний ни л'і́зе* (275), 67.

П'ЯТНИЦЯ. З П'ЯТНИЦІ [п'я́тниц'і] ДО СЕРЕДІ́ ХОЧ НА ПРІЗЬБУ [прі́з'бу] САДІ́, етн. Про звичай справляти весілля тривалий час, нікому не відмовляючи у гостині. *Мо́жна ус'ім прихо́дит', н'іхто́ ни ви́жине, бо з п'я́тниц'і до сери́ди хоч на прі́з'бу сади́* (4), 542.

СІМ П'ЯТНИЦЬ У НЕДІ́ЛЮ [с'ім п'я́тниц' у нид'і́л'у], глуз. Про нечітку, непевну, вередливу людину. *Шо йому́ в'і́рит' – у йо́го с'ім п'я́тниц' у нид'і́л'у* (156); *У йо́го с'ім п'я́тниц' у нид'і́л'у – с'о́дн'і одне́, а за́ўтра – і́нше* (458), 125.

СІМ П'ЯТНИЦЬ НА ДЕНЬ [с'ім п'я́тниц' на ден'], ірон. Ненадійний, непостійний, вередливий, перебірливий. *Йак и́йй дов'і́ра́т' мо́жна, йак у йе́йі с'ім п'я́тниц' на ден'* (153), 85.

П'ЯТЬ. ДАВА́ТЬ П'ЯТЬ [дава́т' п'я́т'], етн. 1. Ручкатися, вітатися. *Дава́й п'ят' – да́ўно не ба́чилис'а* (79), 195; 2. Примирятися, доходити згоди,

потискаючи руки. *Давай п'ят' – і забирай т'олку за п'яц'от* (147); *Давай п'ят' – і кролиц'а за д'ис'ятку твою* (117), 23.

— Р —

РАДВЛАДА. РАДВЛА́ДІ <ТІКИ> ЧОРТІ́ (ЛЮ́ДАРИ) РА́ДІ [радвлад'і <т'іки> ... (ло́дар'і) рад'і], *несхв.* Про негативне ставлення до всього радянського. *Йак т'іки ни аг'іт'ірували за колхóзи, а бо́лишинство думали, шо радвлад'і т'іки чорті рад'і* (81), 6, 33.

РАДІАТОР. ПО <СА́МІЙ> РАДІА́ТОР [рад'іатор], *підсил.* Високий (найвищий) вияв ознаки. *По са́мій рад'іатор дурні́й* (121), 80.

РАДІВО. ЯК П'Я́ННИЙ ДО РА́ДИВА <ПРИСТАВА́ТЬ> [йак п'я́ний до рад'іва <пристава́т'>], *жарт.* Прискіпатися, чіплятися, обридати. *Оч':ипі́с' од мене, шо приста́й, йак п'я́ний до рад'іва?* (11), 54.

РА́ДИВО БА́БСЬКЕ [рад'іво ба́бс'ке], *несхв.* Плітки, чутки, неслава. *Рад'іво ба́бс'ке усє перикру́те, перебрéше, а тод'і ни одмі́йіс'а* (95), 127.

ЯК РА́ДИВО ПРОКОВТНУ́ТЬ [йак рад'іво прокоўтну́т'], *глуз.* Бути базікуватим, говірливим. *Йійі ни перислу́хайиш – йак рад'іво прокоўтну́ла, ни викл'уча́йиц'а* (134), 429.

РА́ДИВО БЕЗ ПРОВОДІ́В [рад'іво б'із провод'і́у] (БАТАРЕ́ЙОК), *жарт.* Плітки, чутки, брехні. *Рад'іво б'із провод'і́у доно́се, шо де случи́лос'а* (428), 320.

СІ́ЛЬСЬКЕ РА́ДИВО [с'і́л'с'ке рад'іво], *жарт.* Плітки, чутки, брехні. *Че́риз с'і́л'с'ке рад'іво ўзна́йімо, шо на то́му кутку́ села́, йак'і но́вост'і* (91), 6.

ШО ПО́ЙСТИ, ШО РА́ДИВО ПОСЛУ́ХАТИ [шо по́йісти, шо рад'іво ...], *ірон.* Недостатньо з'істи, лишитися голодним. *Шо по́йіу, шо рад'іво послу́хау, бо пошті́ н'ічо́го не пригото́вила, та й з н'ічо́го* (122), 27.

ЯК МОСКО́ВСЬКЕ РА́ДИВО [йак моско́ўс'ке рад'іво], *несхв.* Лукавий, неправдивий, брехливий. *Ти його́ слухай, в'ін – йак моско́ўс'ке рад'іво – п'і́дведе́, набре́ше, і квіт* (118), 337.

СЛУ́ХАТЬ, ЯК ГЛУХІ́Й РА́ДИВО [слуха́т', йак глухі́й рад'іво], *ірон.* Не чути, не реагувати, не слухатися. *Кажу́ же, шо ни ба́луйс'а, а в'ін слуха́, йак глухі́й рад'іво* (199), 111, 363.

РАДІВОЛА. РАДІВО́ЛУ ЗАВО́ДИТЬ [рад'іво́лу заво́дит'], *ірон.* Починати плакати, ревіти. *У́же ма́ла рад'іво́лу заво́де – шос' ни так йій* (69), 24.

РАДІСТЬ. РА́ДОСТІ́ [радос'т'і] ПОВ́НА КОВРА́ТОЧКА, *підсил., зрід.* Про відчуття задоволення, щастя, радості. *С'ого́дн'і пу́лу́чку полу́чи́у, так ра́дост'і по́ўна коўра́точка* (307), 193.

РАЗ. БЕЗЩО́ТНО [б'ішчо́тно] РАЗ, *підсил.* Неодноразово, багаторазово. *Гукáли його́ ў кумі́ б'ішчо́тно раз* (23), 13.

ДОГАНЯ́ТЬ І ЩЕ РАЗ ДАВА́ТЬ [доган'а́т' і ще раз дава́т'], *ірон.* Нічого не давати. *Ага, то́й даст' – до́жене́ і ще раз даст'* (44), 7.

НА РАЗ УКУСІ́ТИ, *підсил.* Мало, недостатньо. *Та тут т'і́йе́йі картóшки копа́ти – на раз уку́сіти* (164), 22, 100.

СИМ [с'ім] РАЗ У НЕДІЛЮ [нид'іл'у] ПРАЗНУВАТИ, *несхв.* Неробствувати, ледарювати. *Де же достáток в'із'миц':а, йак с'ім раз у нид'іл'у прáзнуїт' (3), 249.*

РАЗ-ДВА́ – І БУДЬ ЗДОРÓВ [буд' здорóў], *підсил.* Про швидку дію. *Раз-два́– і буд' здорóў – зúба вїт'агли (84), 123.*

РАЗ-ДВА – І В ДА́МКАХ, *підсил.* Про швидкий позитивний результат. *Шо там чїкац':а – там сказаў, там по:б'ишчаў, раз-два́ – і ў да́мках (63), 243.*

РАЗ-ДВА́ – І ВСЯ ЛЮБÓВ [ўс'а л'убóў], *підсил.* Кінець стосункам (любовним, дружнім). *Йа скóра р'ишáт', йак шо не так – раз-два́ – і ўс'а л'убóў (189), 197.*

РАЗ-ДВА́ – І КАПЕ́ЦЬ (КІНЕ́ЦЬ) [...капéц' (к'іне́ц')], *підсил.* Швидке закінчення. *Раз-два́ – і капéц', н'їдемо додóму, хвáте грибтї (196), 459.*

РАЗ РАЗÓМ, *підсил.* Тільки один раз. *За дéс'ат' год'їў раз разóм у гóрод'і т'їки й буў (424), 287.*

НІ [н'і] РАЗУ НЕ ГРА́МОТНИЙ, *ірон.* Неосвічений, недосвідчений. *Шо ти з йóго ждеши, йак в'ін н'і рáзу не гра́мотний (288), 244.*

РАЗНИЦЯ. ЯКА́ РА́ЗНИЦЯ – ДЕ ЖÓПА, ДЕ ЗА́ДНИЦЯ [йакá рáзниц'а – де жóпа, де за́дниц'а], *згруб, ірон.* Байдуже, усе одно. *І там грóш'і ни плáт'ат', і там, отó йакá рáзниц'а – де жóпа, де за́дниц'а (245), 34.*

РАЗНОЩ. РА́ЗНА РА́ЗНОЩ [рáзношч], *зрід.* Усе підряд; багато, але нецінного. *Рáзноїй рáзношч'і набраў, а б'їлого – н'і одногó (313), СГр – Змієв. у, 178.*

РАЙ. РАЙ З ПЕ́КЛОМ, *заст., етн.* Гра (СГр – Ив).

ХОДІТИ В РАЙ, *заст., етн.* Звичай: на другий день хрестин, після обмивання рук породіллі, учасники обряду (крім матері) відвідують шинок за рахунок бабусі немовляти (СГр – ХС).

РАЙКОМ. У РАЙКО́М ЗА ПАЙКО́М, *ірон.* Невідомо куди, непевно за чим. *Кудї йдеш – у райко́м за пайко́м (317), 106.*

РАК. НІ [н'і] РАК, НІ [н'і] ЖА́БА, *несхв.* 1. Непевний, сумнівний, ненадійний. *То такий чолов'їк ниприд'їл'оний – н'і рак, н'і жа́ба (133), 89;* 2. Сильно п'яний. *Прилémзаў з христїн н'їйáкий – н'і рак, н'і жа́ба (460), 32.*

ЯК [йак] РАК <КОПІТОМ> ПЕРЕХРЕ́СТИТЬСЯ [перехрестиц':а], *ірон.* Ніколи. *Тод'і пїти брós'у, йак рак копі́том перехрестиц':а (30), 246.*

РАК <У КУЛА́К> СВИ́ЩЕ (СВИСТІ́ТЬ) [сви́щче (свисті́т')], *ірон.* Про відсутність чогось, порожнечу, брак. *У колхóзн'їй комóр'і рак у кула́к даўно ўже свисті́т' (143), 71.*

ЯК РАК НА ГРЕ́БЛІ [йак ... на гре́бл'ї], *ірон.* Повільний, незграбний. *У робóт'і н'їз':á бут', йак рак на гре́бл'ї, бо харóбий хаз'аїїн ви́жсине й наїме бистр'їшого (27), 108, 317.*

ЯК [йак] РАК У ЛУ́ЗІ [лу́з'і] СВИ́СНЕ, *ірон.* Ніколи. *Вирну́с' до тебе, йак рак у лу́з'і сви́сне (126), 96.*

ЯК РАК У МАТНІ́ (Я́ТИРІ) [йак рак у матн'і́ (йáт'ір'і)], *ірон.* У скруті, безвиході. *Бóрсайус', йак рак у матн'і́ – і там пичé, і тут гар'ачé (114), 4.*

<ХОДІ́ТЬ [ході́т'],> ЯК РАК ПО ДРІ́ЖДІ [йак рак по др'їжд'ї], *ірон.* Довго ходити, затримуватися. *Шо ви йóго ждите? То ўже н'їшоў, йак рак по др'їжд'ї (32), 15.*

РА́КА ЗАГІНА́ТИ, *знев.* Поборовши, поклавши супротивника на спину, задерти йому ноги до голови. *Сі́л'ний страше́н:о – ра́ка загне́ хоч ко́му* (8), 79. **ПОСИЛА́ТИ ПО РА́КИ**, *знев., зрід.* Збивати з ніг, заламувати руки. *Бі́лис'а-бор'ука́лис'а, по́ки Мико́ла посла́ў по ра́ки Мишкá – на зимл'і оказа́ўс'а* (119), 278.

ЗНА́ТИ, ДЕ РА́КИ ДРА́ТИ. Орієнтуватися, де можна вигадати, виграти, заробити. *Шо́б із ви́годо́йу бу́ти, тре́ба зна́ти, де ра́ки дра́ти, а то пропаде́и* (165), 13.

РАКОМ. **ДОГОРІ РАКОМ**, *жарт.* Навпаки, незвично, абсурдно. *Шо ти роби́ши – усé догорі́ ра́ком* (466), 276, у б. пп.

РАКОМ (РА́ЧКИ) ПОВЗА́ТИ. Бути малим, ще не вміти ходити. *Йа́ ўже́ ді́вува́ла, а бра́т шче́ ра́ком по́ўзаў* (183), 112.

РА́ЛО. **ЯК [йак] РА́ЛОМ ДЕР́ТИ**, *підсил.* Завдавати фізичного болю, шкрябати. *Ти оце́ йак ра́лом дере́и по ко́ж'і, йак чуха́йши* (198), 241.

РА́МА. **ЯК ЛІСАПЕ́ДНА [йак л'ісапедна] РА́МА**, *ірон.* Худа, виснажена людина. *Нив'і́стка, йак л'ісапедна ра́ма, – худá й то́шча* (250), 430.

РА́МКА. **ХОЧ У РА́МКУ ВПРАВЛЯ́Й [ўпраўл'а́й]**, *схв.* 1. Надзвичайної краси людина. *Та́ка бу́ла ло́ўке́н'ка, хоч у ра́мку ўпраўл'а́й* (16), 58; 2. Людина зразкової поведінки, ідеальної вихованості. *Там та́кий бизгр'і́шний, хоч у ра́мку ўпраўл'а́й* (89), 461.

РАМСИ. **РАМСІ́ ПЛУ́ТАТЬ [плу́тат']**, *несхв., зрід.* Дезорієнтуватися, плутатися, легковажити. *Ти шо́, рамсі́ поплу́таў – ни бойі́с'а?* (504), 91. □

РА́НА. **ЗАЛІ́ЗУВАТИ РА́НИ**, *ірон.* Відновлюватися, відходити. *Йак Га́л'ка одказа́ла йо́му, так у́же́ дн'і́ў три й на л'у́ди ни пока́зуйи́ц'а – залі́зуйи ра́ни* (91), 16.

ГО́ІТЬ, ЯК [го́йіт', йак] РА́НУ, *схв.* Доглядати, голубити, пестити. *Та во́на ж ту́ дити́нку го́йіла, йак ра́ну* (185); *Зма́лу го́йіли, йак ра́ну, от ві́р'іс ба́луванік* (85), 79, 81.

РА́ТИЦЯ. **ОДКИДА́ТЬ РА́ТИЦІ́ [одкида́т' ра́тиц'і́]** (ЛА́ПИ, ЛА́ПКИ, КОПІ́ТА), *ірон.* Помирати. *Пора́ одкида́т' ра́тиц'і́, бо ў́же́ й одно́го́дки ўс'і́ п'ішли́ ў зе́мл'у* (86), 213.

ШЕВЕЛІ́ТЬ РА́ТИЦЯ́МИ [шевилі́т' ра́тиц'а́ми], *згруб.* Іти, рухатися. *Шеві́л'іт', хло́пц'і, ра́тиц'а́ми – ско́ро до́йди́мо й по:б'і́дайи́мо* (32), 337.

РАША́ВЦІ. **ТЯГТИ РАША́ВЦІ́ [т'агті́ раша́ўц'і́]**, *несхв., зрід.* Жити в злиднях, бідувати. *Ото́ ж сус'і́ц'а с'і́мйá т'агlá раша́ўц'і́ год'і́ў де́с'ат'* (247), 96.

РА́Я. **РА́Я [Ра́йа] З ДРА́НОГО САРА́Я [сарáйа]**, *зрід., ірон.* 1. Небажаний візитер (здеб. жінка). *Сид'і́ли ве́ч'і́ром на ла́ўк'і сво́йі́й – так ту́т йаві́лас' Ра́йа з дра́ного сара́йа* (425), 33; 2. Неохайна, недбало одягнена людина (здеб. жінка). *Умі́йс'а, причиту́ріс' і́ чі́сто-д'агні́с', а то́ ходи́ши, йак Ра́йа з дра́ного сара́йа* (248), 23.

РВА́ТЬ. РВА́ТЬ І МЕТА́ТЬ [рват' і метáт'], *підсил.* Про стан крайнього збудження, роздратування. *Гото́ў рват' і метáт', а шо́ зроби́ши – са́м прои́л'а́пиў* (462), 116.

РЕБРО. РЕБРА ДО СПИНІ ПРІСТАЇЛИ, *ірон.* Про дуже худу людину. *Йак йійі ни годуй, а ў нєйі ребра до спині пристали* (316), 188.

РЕБРА ПЕРЕЩІТУВАТЬ [...перишчітуват'], *ірон.* Бити. *Йак п'ідиши до вирховод'анс'ких д'іучат, так м'єсн'і хлópц'і ребра мójжут' і перишчитат', йак уп 'йімáйт'* (95), 527.

М'ЯТЬ (МНЯТЬ) [м'ят' (мн'ат')] РЕБРА, *ірон.* Бити, лупцювати. *Нам'яў ребра сус'іц'кому хлópнив'і, шоб у садók ни лáзиў* (309), 275, 380.

РЕБРА ЧУХАТИ, *ірон.* Бити, лупцювати. *Сам зарвáўс'а, так йа йомў пáлкоўу ребра й почу́хаў* (426), 85.

ЩИТАТИ [шчетáти] РЕБРА, *ірон.* Бити. *Шчетáли ребра, дáрма, шо вилікий, а подóжували* (194), 531.

РЕБРАМИ ТОРОХТІТЬ [торохт'іт'], *ірон.* Бути надто худим. *Дурнá мóда п'ішлá на д'іучат, шоб так'і худ'і булі – ребрами торохт'іт'* (537), 213.

РЕБРАМИ СВІТИТЬ [св'ітіт'], *ірон.* Бути худим. *Хóде, ребрами св'іте, нáче йісти дóма н'ічогó?* (333), 526.

НА РЕБРАХ МОЖНА ГРАТЬ [грат'], *ірон.* Худий, сухий, щуплий. *Ви чи йійі ни годуйіте, шо ў йійі на ребрах мójжна грат'?* (95), 528.

ТРЁТС [трёт'е] РЕБРО ОД ЗАДУ, *ірон., зрід.* Далекий родич. *Йакій в'ін там рódич – трёт'е рибрó од задóу* (230), 529.

СЬОМЕ [с'óме] РЕБРО ОД СРАКИ, *глуз.* Неблизький (а то й сумнівний) родич. *Агá, так йа й поб'ігла ц'ілувáц':а – в'ін жеи мин'і с'óме рибрó од сра́ки – отакій рódич* (222), 525.

РЕВИ. РЕВИ НАПАДАЮТЬ [напада́йт'], *несхв.* Про стан розпачу, розстройства. *Рєви напада́йт' не прóсто так, а з причінойу* (14), 540.

РЕВТИ. АЖ РЕВЁ, *підсил.* Про високий ступінь інтенсивності дії. *Трóшче той бур'я́н – аж ревё* (153), 536.

РЕВМОМ РЕВТІ [рёмом риўті], *підсил.* Сильно плакати, голосити, побиватися. *Х'ібá мójжна так реўмом реўті, так же заліц':а прóсто?* (538), 4.

РЕДИСКА. СІЯТЬ РЕДІСКУ, А ЗІЙШЛА ГІРЧІЦЯ [с'ійат' ..., а з'ійшлá г'ірчїц'а], *ірон.* Про неумілого господаря, неочікуваний результат роботи. *С'ійала риді́ску, а з'ійшлá г'ірчїц'а – так т'іки ў зачу́ханой хаз'áйки бувá* (372), 113.

РЕДЬКА. ЛЮБІТЬ, ЯК РЕДЬКУ [л'убіт', йак ред'ку] СОБАКА, *ірон.* Не любити; ненавидіти. *Атóж – вонá йогó л'убе, йак ред'ку собáка* (106), 535.

ГІРШЕ ПЕЧЕНОЇ РЕДЬКИ [г'ірше пєчєнойі ред'ки], *підсил, зрід.* Несмачний, неприємного смаку. *Суп той надойіў - г'ірше печєнойі ред'ки* (542), 71.

РЕЗОНТ. ДОВЕСТИ ДО РЕЗОНТУ, *заст.* Виростити, виховати. *Пу́ще усьогó вбивався Скиба об своїй Меласі, думаючи: «Що я з нею буду робити, як я її сам, чоловік, доведу до резонту? Се жіноче діло»* (СКВ).

РЕЛЬКА. НА РЕЛЬКИ СТАВАТЬ [на рел'ки ставáт'], *схв.* Набувати самостійності, самодостатності. *П'ісл'а шкóли трóхи побáлуваўс'а, побайдиковаў-похул'ігáниў, а тод'і на своїй рел'ки стаў* (174), 543.

НА РЕЛЬКИ СТАВИТЬ [на рел'ки стáвит'], *схв.* Напучувати, виховувати, допомагати набувати самостійності, самодостатності. *Наши клáсний кер'іўнік ни*

одно́го розбиша́ку на пра́вил'н'і ре́лки поста́виу – бага́то хто йому́ благода́рний (99), 534.

ІЗ РЕ́ЛЬОК СХО́ДИТЬ [із ре́л'ок сходи́т'], *несхв.* Схиблювати, порушувати традиційні моральні норми. *Йак пенз'іу полۇ́че, так із ре́л'ок схо́де – запевá* (541), 33.

РЕП'ЯХ. ЯК РЕП'ЯХ [йак рипйáх] ДО КОЖУ́ХА, *ірон.* Настійно, набридливо (триматися, чіплятися). *Йак рипйáх до кожۇ́ха, так і мойá ўну́чичка пристáла – в'із'мі й в'із'ми минé с:оббй* (26), 539.

ЯК РЕП'ЯХ НА СОБА́КІ [йак репйáх на собáк'і], *підсил.* Міцно, чіпко. *Держáтиме лáтка, йак репйáх на собáк'і* (532), 54.

РЕП'ЯХИ ПЕРЕЧ'ІПЛЯ́ТЬ [рипйáхй перич'іпл'ат'], *несхв.* Перекладати провину. *Ус'і ж зна́йут', шо вона́ винувáта, так н'і - рипйáхй перич'іпл'á на ко́гос'* (119), 533.

ЯК РЕП'ЯХІВ НА СОБА́КІ [йак рипйáх'іу на собáк'і], *підсил.* Багато, безліч. *У йóго тих л'убо́униц' бу́ло, йак рипйáх'іу на собáк'і* (530), 126.

РЕЧІ. В РЕ́ЧІ ВВІХО́ДИТИ (ЗАХО́ДИТИ), *заст.* Говорити, бесідувати. *Ввійшов із нею в речі* (СГр – Алв).

БОЙКИЙ НА РЕ́ЧІ (ПРИКЛАДКИ), *підсил.* Балакучий, сміливий у розмові. (Пістряк) *вже на рíчах так бойкий, що, як розговоритьсá-розговоритьсá, та усе не попросту, усе з писання* (СКВ).

РЕШЕТО. РЕ́ШЕТОМ У ВОДІ ЗО́РІ [вод'і зóр'і] ЛОВІ́ТИ, *ірон.* Виконувати даремну роботу. *То, шо ти при́длага́йши, ус'о раўно́, шо ре́шитом в:од'і зóр'і лові́ти – глупотá* (127), 73.

З РЕ́ШЕТА В СІ́ТО, *ірон.* Однаково, тотожний результат. *Так хот' при́бивáй, хот' при́кручуй – шо з ре́шета ў сі́то* (115), 79.

РЕ́ШЕТОМ ВО́ДУ СІ́ЯТЬ [с'і́ят'], *ірон.* Виконувати марну, безглузду роботу. *Йому́ пома́гáт' – йак ре́шетом во́ду с'і́ят'* (80), 435.

РИБА. ЯК РІ́БІ ЗО́НТИК <НУ́ЖЕН> [йак рíб'і зóнт'ік <нўжин>], *ірон.* Недоречний, непотрібний, зайвий. *Нў́жин ти м'іні, йак рíб'і зóнт'ік* (32), 294.

ЯК РІ́БІ У МАТНІ (ВО́ЛОЦІ, КУЛІ́, Я́ТІРІ) [йак рíб'і у матн'і (во́лоц'і, кул'і́, йáт'ір'і)], *несхв.* Про скруту, безвихідь. *М'ін'і йак рíб'і ў матн'і – тут чолов'я́к пíе, тут у доўга́х, а чие й ма́ти старá* (62), 341.

РІ́БУ ЛОВІ́ТЬ [лові́т'], *ірон.* Обпісюватися (зокрема вві сні). *Стáриший стаў, так у́жé рíбу не ло́ве у сн'і* (82), 300.

РІ́БИ СХО́ЧЕШ – НО́ГИ ВМО́ЧИШ. Потреба визначає поведінку. *Хóчиши ўнў́к'іу побáчит' – при́йжд'áй – рíби схóчиши – но́ги ўмо́чиши* (190), 27.

РІ́БУ (рі́бку) ВЛОВІ́ТИ, *жарт., евф.* Завагітніти (про жінку, дівчину). *Нидбў́го й стр'і́чалис'а – а рíбку вона́ ўлови́ла* (169), 486.

ЛОВІ́ТИ РІ́БУ – ПІ́ЙМАТИ [п'і́йма́ти] РА́КА, *зрід., ірон.* Мати мізерний або й неочікуваний результат. *Стругáў ло́жку, а ві́стругаў шпíчку – лові́у рíбу – п'і́ймаў ра́ка* (114), 189.

ПОСТА́ВИТЬ РІ́БУ В ПІ́Ч І ПІ́ТІ НА ВСЮ́ НІ́Ч [поста́вить' ... ў п'і́ч і п'і́ті на ўс'у н'іч], *ірон.* Про недбайла, нехлюя, безгосподарника. *То така́ хаз'áйка, шо поста́ве рíбу ў п'і́ч і п'і́шла на ўс'у н'іч – найхуж'і́ша ба́ба ў сил'і* (95), 79.

РИБКА. ПАРШІВА (ДЕШЕВА) РІБКА – ПАГАНА (ПАРШІВА) ЮШКА [... йушка], *ірон.* Із неякісного вихідного матеріалу й виріб нікчемний. *Поклађу паганён'к'і попіречіни на сарай, так в'ін і заваліўс'а – паршіва рібка – пагана йушка* (81), 79.

І РІБКУ ЗДІСТИ, Й НА ШІЮ СІСТИ [і рібку зд'істи, й на шійу с'істи], *ірон.* Про непомірні забаганки, бажання мати надто багато (незаслужено). *І машину хоче купіт', і робіт' ни хоче, одно слово – і рібку зд'істи, й на шійу с'істи, а так ни бувá* (95), 199.

І РІБКУ З'ІСТИ [зйісти], **І ВЕРХИ СІСТИ** [с'істи], *ірон.* Прагнути, хотіти надто багато. *То така велімудра, шо хот'іла б і рібку зйісти, і верхи с'істи* (232), 324.

І РІБКУ З'ІСТИ, І НА ХЕР СІСТИ [і ... зйісти, і ... с'істи], *вульг.* Про великі забаганки, запити, примхи. *Хóчиш, щоб і машина була, і грош'і ц'іл'і – це значі і рібку зйісти, і на хер с'істи* (83), 30, у б. пп.

ЛОВІТИ РІБКУ, ЯК ЛОВИТЬСЯ [... йак лóвиц'а]. Використовувати слухну ситуацію. *Отó й свáтайс'а – лові рібку, йак лóвиц'а, а то ни бóде* (64), 79.

РИГА. **ЇХАТЬ** [йіхат'] **У РІГУ ЧЕРЕЗ ГОРЛОВКУ** [Гóрлоўку], *ірон.* Про вадження через надміру випитого спиртного. *Їак нам'ішáйиш абó переберéш, так і пойдíши у Рíгу чéрез Гóрлоўку* (7), 66.

РИДАТИ. **РІДМОМ РИДАТИ**, *підсил.* Гірко плакати, побиватися. *Рідмом ридá, йак за покóйником* (75), 191.

РИЗЕТКА. **НІ В ЯКУ** [н'і ў йáку] **РИЗÉТКУ** <НЕ ВЛÁЗЕ>, *ірон.* Абсурдний, неймовірний, поза рамками нормального. *Те, шо ти твóриш у с'імí – н'і ў йáку ризéтку* (77), 21.

РИП. **ЗА ОДНІМ РІПОМ**, *жарт.* Разом, сумісно, спільно, за нагоди. *За однім рíпом і йа з тобóй у Лозову на базáр'* (95), 32.

РИС. **ГОТОВИТИ РИС**, *схв., зрід.* Почуватися щасливим, зокрема в сімейному житті. *Сáшка йак вирнóўс'а до нéй, так вона ц'і́лими дн'áми готóве рис* (266).

РИСТЬ. **У СОБАЧУ РИСТЬ** [рист'], *ірон.* Швидко йти, бігти. *За буті́лкоу ў магаз'ін у собáчу рист' шатнóўс'а* (40), 18.

РІВНИЙ. **ПЕРЕЧПÁТЬСЯ НА РІЎНОМУ** [переч'іпáц'а на р'іўному], *ірон.* Ошукуватися, допускатися безглузвих помилок. *Ск'і́ки ж ти перéч'іпáтимес'а на р'іўному – то з пíа́ниц'о́у злигáйис'а, то з лóдар'ом?* (39), 319.

РІГ. **СТАВАТИ НА РОГÁ**, *підсил.* Рішуче заперечувати, опиратися. *Х'і́бá мóжна ў чом'і́гó периўб'ідíти, йак в'ін срáзу стáйе на рогá?!* (78), 224.

НА РО́ГИ ЛІЗТИ [л'ізти], *несхв.* Провокувати лайку, сварку, бійку. *На рóги л'із, пóки по тих рогáх і далі́* (45), 159.

ОББИВАТЬ [об:евáт'] **РО́ГИ**, *підсил.* Бити, карати. *По:б:евáт' рóги ў́же нáда т'і́й шпан'і, бо обнагл'іли зóўс'ім – у горóд'і тирлóўуц'а* (27), 1, 24.

РО́ГИ ВСТРОМЛЯТЬ [ў́стромл'áт'], *несхв.* Утручатися, встрявати. *Де ни нáда, і там рóги ўстрóме свої́ – такé ў́же ўдалóс'а* (104), 100, у б. пп.

НАСТАВЛЯТИ [настаўл'áти] **РО́ГИ**, *несхв.* Зраджувати (про жінку). *Даўно ў́же вона́ свої́́му настаўл'á рóги, чут' ни зрáзу п'і́сл'а свáйби* (384), 9, у б. пп.

ОБЛАМА́ТИ РО́ГИ, *несхв.* Зазнати невдачі; мати негативний досвід. *Раз облама́ў ро́ги ў прі́ймах – удру́ге бу́де умн'і́ший* (167), 79, 309.

РО́ГИ (КОЗУ) МОЧЫ́ТЬ [...мочы́т'], *несхв.* Пиячити. *Читве́ртий ден' ро́ги мо́чи – ни просиха́* (148), 34, 355.

РО́ГИ ЗБИВА́ТИ, *ірон.* Позбавляти пихи, ставити на місце. *Придс'іда́тил'у тро́хи ро́ги збі́ли, так типе́р п'і́де на поні́жсин':а* (309), 43, 301.

СТА́ВИТИ РО́ГИ, *несхв.* Зраджувати чоловіка. *Йак т'і́ки п'ідвихну́с'а моме́нт, так мужико́в'і й ста́ве ро́ги* (48), 192.

РО́ГОМ УПИРА́ТЬСЯ [упера́ц':а], *підсил.* 1. Важко працювати, зокрема фізично. *У колхо́з'і ро́гом упера́ўс'а, а пе́нс'і́йа – двана́ц':ат' рублі́ў* (19), 69; 2. Чинити опір; не погоджуватися; протидіяти. *Ти йо́му до́бра жи́ла́йши, а воно́ ро́гом упера́йці':а, не хо́че* (150), 27.

ЧУ́ХАТЬСЯ [чу́хац':а] **РО́ГОМ, ШО ДОСТА́НЕШ**, *ірон.* Не виходити за межі реальних можливостей. *Мотоци́кол се́йгод ни кúпим, бо на́да чу́хац':а ро́гом, шо доста́ниши – гро́ш і́ў нихва́та* (164), 232, 380.

РІД. НЕМА́ РО́ДА БЕЗ УРО́ДА, *несхв.* Про прикрі винятки розумових і моральних недоречностей у певній спільноті. *Два хло́пц'і норма́л'н'і, а цей – нема́ ро́да без уро́да* (17), 317.

НІ [н'і] **РО́ДУ, НІ** [н'і] **ПЛО́ДУ (ПРИПЛО́ДУ)**, *підсил.* Про самотність, самотність, сирітство. *Нима́, ни оста́лос' у ме́не ў цо́м сил'і н'і ро́ду, н'і приплóду* (222), 10.

У РО́ДУ НЕ БЕЗ ПЕРЕВО́ДУ, *несхв.* Сентенція про те, що у певній групі нормальних людей може трапитися нікчемна. *Клас бу́ў сіл'ним – сам'і читв'о́рки й пйат'о́рки, а дво́йочник оді́н – у ро́ду ни б'із периво́ду* (252), 232.

РІДКИЙ. ДРИСТА́ТЬ РІДКИ́М [дриста́т' р'ідкі́м], *ірон.* Боятися, виявляти страх. *Шо ти пе́ред ним дрі́ишчи́и р'ідкі́м – не та́кий в'ін і сила́ка* (18), 168.

РІЗДВО. ОД РІЗДВА́ ДО КОЛЯ́ДКИ [од Р'іздва́ до кол'адки], *підсил.* Довго, значний проміжок часу. *До то́го, йак ти шче раз при́йди́ши – йак од Р'іздва́ до кол'адки* (13), 28.

РІЗЬБА. ЛЕ́ВА РІЗЬБА́ [л'е́ва р'із'ба́], *ірон.* Дурень, телепень. *Ска́зано, шо л'е́ва р'із'ба́ – н'іч'о ни зна, н'іч'о ни ўм'і́е* (70); *Та в'ін же л'е́ва р'ізба́ зма́лку* (86), 67, 142.

З ЛІВО́Й РІЗЬБО́Й [з л'і́вой р'із'бо́й], *ірон.* Дурень, телепень. *Поприган'а́ли, практ'ікува́ц':а, а вони́ ж ус'і з л'і́вой р'із'бо́й – коро́ви живо́йі не ба́чили* (33), 2.

РІПА. ХОТЬ РІ́ПУ (РІ́ПКУ) СІ́Й [хот' р'і́пу (р'і́пку) с'і́й], *ірон.* Брудний (брудно), із лепом. *На голо́в'і хот' р'і́пу с'і́й – коли́ ми́ў?* (6), 170.

РІ́ПИЦЯ. ЯК БІ́ЛЯ РІ́ПИЦІ́ [йаг б'і́л'а р'і́пиці́], *несхв.* Брудно; із лепом. *За у́ха́ми, йаг б'і́л'а р'і́пиці́ – би́ри ми́ло і дра́й* (35), 94.

ПО <СА́МУ> РІ́ПИЦЮ́ [р'і́пиц'у], *підсил.* Максимально багато; повністю, все. *Обчикри́жиў во́лост'а по са́му р'і́пиц'у* (12), 217.

РОЗВО́ДИТЬ Р'І́ПІЦЮ́ [розво́дит' р'і́пиці́], *несхв.* Бути брудним. *Розв'і́ў р'і́пицу на но́га́х, шо стра́шно гла́нут'* (8), 15.

РІ́СТ. РО́СТУ ДОХО́ДИТИ. Досягти певного віку. *Ро́сту ў́же дохо́де – пора́ й про за́м'і́ж':а ду́мат'* (3), 11.

РІЧ. ГАРНА (ДОБРА) РІЧ ЗА НІЧ [... р'іч за н'іч], *ірон., зрід.* Дешево, задарма, без особливих зусиль. *На сн'ігозатрімк'і й заробіу аж два трудодн'а – гárна р'іч за н'іч* (91), 100.

РІЧКА. РОЗПУСКÁТИ (НАПУСКÁТИ) РІЧКУ [р'ічку], *жарт., дит.* Упісюватися; не тримати сечі. *Л'агай спáти, но р'ічку ни розпуска́й* (230), 126.

РОБИТЬ. РОБІТЬ ЗА ЧІЙНИШО [робіт' за ч'їйнишó], *зрід.* Працювати задарма, безплатно. *Дóбрий чолов'їк буу, шо не попрóсиш – усé зрóбе за ч'їйнишó* (92), 5.

ШВИДКО РОБИТИ – ДÓВГО ПЕРЕРОБЛÁТИ [... периробл'áти], *ірон.* Про зваженість, надійність, неспіх у роботі. *Ни трéба менé п'ідган'ати, йак хóчиш кáчиство, бо швидко робіти – дóўго периробл'áти* (113), 7, 75.

РОБОТА. РОБÓТА ДУРАКІВ ЛЮБЕ [... дурак'їу л'ўбе], *ірон.* Про невдячну, малоефективну роботу. *В'їчно шос' робіт' на́да, а робóта дурак'їу л'ўбе* (331), 14, у б. пп.

РОБÓТА – НЕ БИЙ ЛЕЖАЧОГО, *жарт.* Легка, вигідна робота; синекура. *Харашó стóрожом устрóйїс'а, робóта – ни бий лежáчого* (226), 10.

ОБИДÉННА [обидén:а] РОБÓТА, *зрід.* Щоденна робота. *Бригад'ір або ланковá опред'їл'али обидén:у робóту, а ми ўже йїї виконували* (318), 91, 95.

ХАРÓША РОБÓТА, А ДЕНЬ [ден'] **МАЛІЙ**, *ірон.* Невигідна, важка, некомфортна робота. *Шо, сїлосну йáму чїстит' – ага, харóша робóта, а ден' малій* (114), 199.

СУТОШНА РОБОТА. Цілодобова робота. *Заступáйу на сүтошну робóту, а тод'ї двóйи сүток дóма* (189), 95.

РОБÓТИ – <З ПОНЕДІЛКА [з понид'їлка]> ДО СУБÓТИ, *підсил.* Цілковита зайнятість; багато справ, діла. *Кудá там йїхат' – тут робóти – до субóти* (1), 4.

ДО РОБÓТИ – «МА́МА», А НА ТÁНЦІ [тáнц'ї] – СÁМА, *несхв.* Про ледарювання, неробство, схильність до розваг. *Бригад'ірова дочкá розпадл'ўчилас'а, шо до робóти – «ма́ма», а на та́нц'ї – са́ма* (27), 108, 356.

НІ [н'ї] **РОБÓТИ, НІ** [н'ї] **ЗАБÓТИ.** 1. *Несхв.* Ледарювання, гультьяйство, безвідповідальність. *Ус'у жїзн'у прожїу за ж'їнкой – н'ї робóти, н'ї забóти – усé вона́ дбáла* (135), 63; 2. *Схв.* Відпочинок, дозвілля. *Пéнс'їа йе, дочкá помага́йе – тепér на ста́рост'ї м'їн'ї н'ї робóти, н'ї забóти* (189), 113.

РОДИ. ПРИЙМА́ТИ РОДИ, *мед.* Приймати пологи. *Хто ж ра́нши прийма́у рóди? – ба́ба-пупор'їзка* (505), 87, 199.

РОДИЧ. РО́ДИЧ ГАРБУЗОВИЙ, *ірон.* Далекий, сумнівний родич. *Йак'ї ми з тобо́й ро́дич'ї, х'їба шо гарбузо́в'ї* (113), 341.

РО́ДИЧ ЧÉРЕЗ ТРÉТЕ В ДЕСЯ́ТЕ [трéг'е ў дес'áте], *ірон.* Далекий, сумнівний родич. *Та ми да́же не знако́м'ї, не те шо ро́дич'ї, х'їба чéрез трéт'е ў дес'áте* (81), 104.

ПОЛУКРÓВНИЙ РО́ДИЧ, *жарт.* Неблизький родич. *Йак найі́дут' ро́дич'ї – кро́ун'ї й полукро́ун'ї – так споко́йу нема́* (102), 149.

РО́ДИЧ ЧÉРЕЗ ЛІ́ВЕ КОЛІ́НО [ро́дич чéриз л'ї́ве кол'їно], *ірон., зрід.* Сумнівний родич. *Ви хто одне́ одному? ро́дич'ї чéриз л'ї́ве кол'їно?* (107), 119.

РОЖА. ГО́ЖА, ЯК [йак] РО́ЖА, схв. Красива дівчина, жінка. *Молоде́н'ка, рум'я́нин'ка, по́ун'е́н'ка* – *про та́ких і кау́т', го́жа, йак ро́жа, бо ўс'ім на́ра́виц'а* (75), 16.

ЛИБИТЬСЯ, ЯК МА́ЙСЬКА [лібиц'а, йак ма́йс'ка] РО́ЖА, згруб. Недоречно, безпідставно посміхатися. *Чого́ ли́бис'а, йак ма́йс'ка ро́жа? См'і́шно, шо ба́т'ко пере́чит'и́ўс'а?* (91); *Чого́ ти ли́бис'а, йак ма́йс'ка ро́жа? то́б'і см'і́шно, а ко́м'ус' бо́літ' (95); Шо́ ти ли́бис'а, йак ма́йс'ка ро́жа? шо́с' узнáў, так ка́ж'и* (107), 407.

РОЖКИ. РО́ЖКИ ТА НО́ЖКИ, ірон. (Майже) нічого. *У к'інц'і го́ду на тру́додéн' полу́ча́ли ро́жки та но́жки* (95), 112, у б. пп.

РОЗА. НАСРА́ТЬ І РО́ЗАМИ ЗАСІ́ПАТЬ [насра́т' ... засі́пат'], згруб. 1. Байдуже, усе одно. *На тво́йї нахва́лки ми́н'і насра́т' і ро́зами засі́пат' (155); Те, шо ви ото́ ка́жете, ми́н'і – насра́т' і ро́зами засі́пат' (7), 92. 2. Забути. А на то́го Питра́ хот'і́ла б'я́ насра́т' і ро́зами засі́пат' (65), 73.*

ЗРИВА́ТЬ [зрива́т'] РО́ЗУ (тро́ядну [тро́йáнду]), несхв. Позбавляти цноти. *То та́кий ба́нд'іт і розв́ра́т'нік, шо ни одні́йї д'і́ўц'і з'і́рваў ро́зу* (87), 22.

РОЗБОВТОК. РО́ЗБОВТКИ ВИ́СІДЮВА́ТЬ [ро́збоўтки висі́д'ува́т'], несхв. Займатися марним, безнадійним ділом. *Шо́ ро́збоўтки висі́д'ува́т', шо ў кри́ніц'і ри́бу розво́дит' – одна́кова чо́рт'і́н'а* (106), 54.

РОЗВОД. НА РОЗВО́Д НЕ ОСТАВЛЯ́ТЬ [остаўл'а́т'], підсил. Знищувати, не давати розвиватися, виводити з ужитку. *Йа́ б тих чо́ртових н'і́мц'і́ў по́убе́ваў ус'і́х – і на розво́д не оста́виў* (85), 34.

НА РОЗВО́Д ПОДАВА́ТИ. Подавати заяву на розлучення, розірвання шлюбу. *І го́ду ни по́жи́ли, а же́ пода́ли на розво́д* (155), 50.

РОЗГОВОР. ПРО ШО РОЗГОВО́Р, підсил. Певно, остаточно, безсумнівно. *Про шо́ розго́во́р! – при́йду́, раз ска́заў* (43), 9.

ТІ́КИ [т'і́ки] РОЗГОВО́Р, несхв. Порожня балаканина, нереальні обіцянки. *То т'і́ки розго́во́р, шо за́ўтра зро́бе – так воно́ й сто́йа́тиме* (286), 46.

БЕЗ РОЗГОВО́РУ, підсил. 1. Без додаткових умов; без заперечень. *Зако́нчиши шко́лу і биз розго́во́ру – у те́хн'і́кум* (7), 186; 2. Швидко, негайно, одразу. *Б'із розго́во́ру, по́йі́ли – ві́три ст'і́л* (195), 3.

ТІ́КИ [т'і́ки] Й РОЗГОВО́РУ. 1. Підсил. Предмет жвавого обговорення. *Т'і́ки й розго́во́ру, шо та́кого со́ма хло́пц'і злові́ли* (6), 193; 2. Суть, сутність діла. *Пола́дили за ти́с'ачу – т'і́ки й розго́во́ру* (301), 171.

РОЗГОН. ДАВА́ТИ РОЗГО́НУ, підсил. Лаяти, сварити, вичитувати. *У ха́т'і ни́прі́брано, так ба́т'ко с'о́дн'і дава́ў там розго́ну* (93), 106.

РОЗДА́ЧА. ПІ́Д [п'і́д]РОЗДА́ЧУ ПОПАДА́ТИ, підсил. Зазнавати гніву, покарань. *Хто ў ха́т'і бу́ў, той і полу́чиў – н'і́д розда́чу по́паў* (38); *Са́ме ба́т'ко си́рд'и́тий бу́ў – ото́ йа́ й по́паў н'і́д розда́чу, ули́ло́ й ма́мц'і́ й ми́н'і* (329), 90.

РОЗДОБУ́ЖА. НА РОЗДОБУ́ЖУ (РОЗДОБІ́ТКИ, РОЗДОБІ́ТОК, РОЗДОБІ́ЧУ, РОЗДОБІ́ТКИ) ЙТИ. Іти на заробітки, роздобування, полювання. *В'о́йну́ на роздобу́жу хо́ди́ли – де ві́мін'а́ют', де ку́пл'а́т' шо* (295), 55.

РОЗДУПЛИТИСЯ. ПІЗНО РОЗДУПЛИЇТИСЯ [п'ізно роздупліи́ц'а], *несхв., жарг.* Пізно згадати, несвоєчасно зробити. *Картóшка ўже мин'і ни нўжна – п'ізно ти роздупліўс'а* (69), 129, 372.

РОЗПИТКА. РОЗПІТКА – НЕ ПІТКА, *схв.* Про бажаність, корисність розпитування, узнавання, допитливості. *Пита́й, інтерису́йс'а поб'ілие – розпíтка – не пítтка* (207), 59.

РОЗПОРКИ. ХОДІТИ В РОЗПÓРКАХ, *несхв.* Мати непрезентабельний вигляд. *Не дивис', шо хóд'ат у розпóрках, а л'ўди вони́ харóш'і* (295), 263.

РОЗСИПАТЬСЯ. АЖ РОЗСИПАТЬСЯ [рос:епáц'а], *підсил.* Бути старим, немічним. *Аж рос:епáиц'а, а горóд содиржі́т'* (9), 194.

РОЗТАПША. РОЗТАПШÁ ІВÁНІВНА [Івáн'іўна]. 1. *Знев.* Дурень, неумійко. *Дов'ірили т'іў Розтапи́'і Івáн'іўн'і часі́ римонт'іруват'* (37), 114; 2. *Глуз.* Неуважний, роззявко. *Отá Розтапи́а Івáн'іўна кошил'ók у магаз'ін'і остáвила* (49), 4, у б. пп.

РОЗТОПÍРКА-ДÍРКА [розтоп'ірка-д'ірка] 1. *Несхв.* Роззява. *Розтоп'ірка–д'ірка й у своїóму двор'і заблўде* (115), 96; 2. *Знев.* Повія, проститутка. *Розтоп'ірка-д'ірка заробл'а ни тим, чим ус'і нормáл'н'і* (56), 39.

РОЗУМ. РОЗУМ ДЄТСЬКИЙ [д'єц'кий]. Недостатня інтелектуальна розвиненість. *Хоч ти і ўзрóслий, а рóзум шче д'єц'кий у тебе* (79), 342.

РОЗХОД. У РОСХОД УВОДИТИ, *несхв.* Завдавати збитків, спричиняти витрати. *Чи й не ў рóсхóд увелá, шо попросі́ла купі́т' кўртку?* (113), 484.

КАРМÁННІ [кармáн'і] **РОЗХО́ДИ**. Щоденні витрати. *На кармáн'і рóзхóди трóхи грóш'іў остаў'áйу – йáгже б'із запáсу?* (114); *Кармáн'і рóсхóди ў йейі б'і́ли'і, чим йа пéнз'іўу получáйу* (117), 114, 116.

У **РОЗХО́ДІ** [рóсхóд'і], *несхв.* Перевитратившись, зазнавши збитків. *Опíят' йа ў рóсхóд'і – т'і́ки маши́ну ў Близни́ц'і зган'áў, а пушті́ н'ічóго ни продáў* (95), 36.

РОЗЧЕПÍРЮВАТЬ. РОЗЧЕПÍРЮВАТЬ (РОЗКИДАТЬ, РОЗЧАХУВАТЬ) [рожчип'іруват' (розкида́ть, розча́хуват')] **НОГИ**, *несхв.* Мати велику хіть до статеви́х стосункі́в. *І хлопц'і хочут', і д'іўча́та тепéр готóв'і рóжчип'іруват' нóги пéрид ус'áким* (467), 128.

РОСА. ЯК [йак] **РОСИ́**, *підсил.* Багато; рясно, густо. *Вишéн' на дéрив'і, йак росі́, так йе так'і́, шо вíсоко* (245), 232, 528.

ЗБИВАТИ РОСУ́, *евф.* Позбавляти цноти; мати стате́ві стосунки з дівчиною (жінкою). *Мáст'і́р збивáти росу́ – так ужé мужикі́ й б́или не раз* (231), 95.

РОТ/РОТОК. ДРÁНІЙ РОТ, *ірон.* 1. Базіка, плітка́р (здеб. жінка). *Йóму сикрét'іў н'і́йáких не дов'і́р'áй – то дрáний рот* (107), 29. 2. Неакуратний у їжі. *Йак дрáний рот, так усé й випада́, шо йісі́иш* (28), 485.

РОТ ЗАШТÓПУВАТЬ [заштóпуват']. 1. *Жарт.* Замовкати. *Рот заштóпай і слўхай, шо тоб'і мáт'і́р кáже* (58), 468; 2. *Підсил.* Не розкривати секрети, не розголошувати таємниці. *Це м'іжду́ на́ми – рот заштóпай, шо́б н'іхтó–н'іхтó* (151), 477.

БРАТЬ (ЗАЩÍПАТЬ) РОТ НА КЛЯ́МКУ (ПЛЯ́МКУ) [брат' (защ'іпáт') рот на кл'áмку (пл'áмку)], *ірон.* Замовкати, припиняти розмову, спі́р. *В'і́з'мі́ рот на кл'áмку, шо́б н'ічóго лі́иш'ого ни л'áпнуў* (95), 116, 249.

НА ЧУЖИЙ РОТ ПУВИЦІ НЕ ПРИШІЄШ [п'увиц'і не пришийш], *ірон.* Про можливість чуток, пересудів, пліток. *Йак у с'ім'ї нелад, так усé село зна – на чужий рот п'увиц'і не пришийш* (99), 478.

У РОТ НЕ ВІДЕШ [вйдиш], *ірон., зрід.* Про словоохотливу, балакучу людину. *Йак з ним ти живёиш? Йому ж у рот ни вйдиш – такий балакун* (109), 479.

ЯБІ [йабі] НЕ РОТ ТА ГУЗНО, ТО Й РОБІТЬ [робіт'] НЕ НУЖНО, *ірон.* Про потребу, необхідність працювати. *Можна було б і полóдарничат', так йабі ни рот та гузно, той робіт' ни ну́жно, бо йїсти ж трéба* (260), 119.

ЗАТУЛЯТЬ (ЗАЛПЛЯТЬ) РОТА ГІМНОМ [затул'ят' (зал'пл'ят') ... г'імнóм], *згруб.* Замовкати, мовчати. *Затулі рота г'імнóм і ни пісни мин'і* (95), 89, 329.

РОТА РОЗДІВЛЯТЬ [розд'їл'ят']. 1. *Несхв.* Говорити, теревенити. *Ти рота розд'їл'яй, а м'іру знай* (136), 487; 2. *Підсил.* Дивуватися, захоплюватися. *Так йа у то́му зо:па́рку т'іки рота розд'їл'ала* (154), 320; 3. *Глуз.* Гавити, бути неухажним. *Ми роті порозд'їл'али, а нас і об'їбра́ли* (267), 296.

ІЗ РОТА ВИХВА́ТЮВАТЬ [вихва́т'уват'], *несхв.* Віднімати, відбирати. *Тако́го синка́ воспета́ла, шо гото́вий із рота вихва́т'уват' посл'ідн'е* (488), 181.

У РО́ТІ ЗАВОНІЮЄТЬСЯ [у ро́т'і завон'у́йц'а], *ірон.* Несила стримати секрет. *Йако́ш йа ни скажу́, то ў мене ў ро́т'і завон'а́йц'а* (495), 18, 435, 483.

З ОДНІМ РО́ТОМ НА ДВІ СВА́ЛЬБИ [дв'і свал'би], *ірон.* Про пожадливого, ненажеру. *То такий жа́дний, шо з однім ро́том на дв'і свайби йшоу́ би* (145), 84.

НА РОТО́К НЕ НАКІНЕШ ПЛАТО́К, *ірон.* Про можливість, імовірність пліток, чуток, брехень. *Йак пра́вил'но жи́тимеш, так і не гу́дитимут' л'уди, а так – на ротóк не накінеш платóк* (200), 164.

НА <КА́ЖДИЙ> РОТО́К НЕ НАКІНУТИ ХОМУТО́К, *ірон.* Про можливість чуток, пересудів, пліток. *Йак не скрива́ли, шо стр'іча́йц'а, а ўс'і зна́йут' – на ка́ждий ротóк не накінеш хомутóк* (159), 145.

РОЩОСКА. ЯК РОЩОСКА З ЛИСИНОЮ <СПОРИТЬ> [йак рошчóска з лисино́у <спóрит'>], *жарт.* Сперечатися, протистояти з нікчемної причини. *В'ёчно ў т'їй с'імн'і ба́ба з мужикóм спóр'ат', йак рошчóска з лисино́у* (116), 483.

РОЩОТ. РОЩОТ БРАТЬ (ПОЛУЧА́ТЬ) [рошчóт брат' (получа́т')]. 1. Розраховуватися, звільнятися з роботи. *Рошчóт уз'а́у на стрóйк'і – п'ишо́у у колхóз, б́ліжче до д'іте́й* (262), 17; 2. *Ірон.* Полишати сім'ю, іти від співмешканки. *У Га́л'ки рошчóт полу́чиў – п'їду́ до запасно́їй* (122), 482.

РОЩОТ ДАВА́ТЬ [рошчóт дават']. 1. Звільняти, розраховувати з роботи. *Насі́лу ў колхóз'і рошчóт дали́ – із сканда́лом* (352), 201; 2. *Ірон.* Позбавляти можливості співмешкати; виганяти. *Рошчóт Зо́тив'і далá – пйáниц'а й лóдар', хай іде́, кудá хо́че* (432), 97.

ПІД РОЩО́Т [п'ід рошчóт]. Саме скільки треба, необхідно; без зайвини. *Посла́ла ж'інка ў мага́з'ін, а гро́ш'їў – п'ід рошчóт* (129), 197; *Йак йа тиб'і дам кирпичу́, йак у мене́ п'ід рошчóт на плиту́* (76), 17.

ПІД РОЩО́Т БРАТЬ [п'ід рошчóт брат']. Брати гроші авансом, із подальшим вирахуванням. *Уз'а́у у канто́р'і гро́ш'їў п'ід рошчóт, бо припи́кло* (63), 199.

У РОЩО́Т БРАТЬ [у рошчот брат']. Ураховувати, зважати. *Так на́да ўсе ў рошчот брат' – йакá зимл'а, йакá погóда, йак сóнце св'і́те* (86), 114.

ТРЕ́ЗВИЙ РОЩО́Т [рошчот], схв. Адекватний, зважений, об'єктивний розрахунок. *Тре́звий рошчот ка́жи, шо лу́ч'и нача́т' стрóйиц'а ў бóдушчому году́, бо ў ц'ом ужé ни ўсп'і́йм* (77), 11.

У РОЩО́ТІ [у рошчот'і]. Квити; ніхто нікому не винен; залагоджено. *Той горóд зорáў, той мого́рич поста́виў – у рошчот'і* (121), 96.

РУБ/РУБЕЛЬ. РУБ КУ́ЧКА <– П'ЯТА́К [пйата́к] ШТУ́ЧКА>. Жартівливо про дешевий товар. *На база́р'і он почу́ла, шо руб ку́чка – пйата́к штучка, йат деши́во* (22), 51.

РУБ У ДЕНЬ [ден'] І РА́НО ДОМА́, ірон. Про неклопітну, вигідну роботу. *Устро́йи́с'а кочи́заром – руб у ден' і ра́но до́ма* (492), 79, у б. пп.

ДОВ́ГИЙ РУ́БЕЛЬ [доўгий ру́бил'], ірон. Неважко здобуті неمالі гроші. *Шо, прив'і́з з Москві́ доў́гий ру́бил'?* (63), 88.

НА СТО РУБЛІ́В СТО́Є [рубл'і́ў сто́йи], підсил., ірон. Виразний, промовистий (зокрема погляд). *Обе́рниц'а, гл'а́не, так на сто рубл'і́ў сто́йи* (517), 92, у б. пп.

РУБЛЬО́М НАКА́ЗУВАТЬ [рубл'ом на́казуват']. Карати фінансово (штраф, вирахунок). *Коли́с' пйа́ниц' й ло́дар'іў і рубл'ом на́казували, і стра́мили* (204), 245.

ГАНЯ́ТЬСЯ ЗА ДОВ́ГИМ РУБЛЬО́М [ган'а́ц'а за доў́гим рубл'ом], ірон. За всяку ціну намагатися якомога більше заробляти. *Так в'і́н же ган'а́с'а за доў́гим рубл'ом і ў Т'у́ме́н'і, і на Да́л'н'ом Восто́к'і* (501), 31.

РУБЛЯ́ НАХО́ДИТЬ (ПІДНІМА́ТЬ) [рубл'а́ нахо́дит' (п'і́дн'іма́т')], жарт. Спіткатися й падати (здебільшого про дітей). *Шо, рубл'а́ найшо́ў? Устава́й, хоч отру́с'у́* (85), 60.

ТРЕ́БУВАТЬ ІЗ РУБЛЯ́ ТРО́ЯК ЗДА́ЧИ [тре́буват' із рубл'а́ тро́йак зда́ч'і], глуз. Про забаганки, необґрунтовані претензії, скнарість. *То та́кий скр'а́га, шо тре́буватиме з рубл'а́ тро́йак зда́ч'і* (213), 86.

РУБА́ХА/РУБА́ШКА. СМІРИ́ТЕЛЬНА [сми́ритил'на] РУБА́ХА, мед. Гамівна сорочка. *Ті́ки приви́злі йогó, а с'і́н'іта́ри сми́ритил'ну руба́ху йому́ – і ў ко́рпус* (91), 60.

НА РУБА́ШКУ ЙДЕ́, мед. Місячні. *Йак бу́ло м'і́н'і, ка́йиц'а, пйатна́ц'ат' то́д'і ста́ло на руба́шку йти* (109); *Йак ото́ на руба́шку йде́, н'ічо́го робі́ти ни мо́гла* (213), 61.

РУЖДЬО. ХОЧ ІЗ РУЖДЯ́ СТРИ́ЛЯЙ [ружд'а́ стр'і́л'а́й], жарт. Упертий, настирливий. *Шо заду́маў – зро́бе, хоч із ружд'а́ стр'і́ла́й* (2), 189.

РУКА. СПУСКА́ТИ З РУК, несхв. Позбавлятися, позбуватися, утрачати, губити. *Та́кий Л'о́н'ка мужі́к до́брий бу́ў, а йак за́пиў – спога́ни́с'а в'ес'і, і до́бро сво́є спусти́ў з рук за во́дку* (380), 23.

<ЧА́СТО> ПА́ДАТЬ [па́дат'] ІЗ <МА́ТЕРИНІХ> РУК, глуз. Бути недоумкуватим, недорозвиненим, начебто через травми у дитинстві. *Ти, ма́бут', ча́сто па́даў із рук, шо ни ўру́бу́и́с'а?* (20), 25.

РУК НЕ ХВАТА́, підсил. Про надмір роботи, граничну зайнятість. *Робо́ти т'і́йі на́збира́лос'а – рук ни хвата́ ўпо́рац'а* (26), 83.

З РУК ДИВИТЬСЯ [дивіи́'а], зрід. Залежати, бути несамостійним. *Відділяй мене, батьку! Я сам по собі хочу бути хазяїном. Чого мені з рук дивитись? Я не хочу бути работником на братів* (СКв), 130.

СТУК-ГРЮК [гр'ук], ЛИШ БИ З РУК, *несхв.* Абияк, недбало, несумлінно. *Попросіла л'ісопéд починіт', так стук-гр'ук, ліжби з рук!* (94), 305.

БЛИЖНЯ (БЛИЗЬКА) [бліжн'а (близ'ка)] РУКА. Близько, недалеко. *Х'іба до Циминто́ус кого́ бли́жн'а рука́? к'іло́митр'іу два́ц':т'* (190), 198.

РУКА́ РУКУ ГРІЄ [... гр'ійи]. Про взаємовигідну підтримку. *Так у́же ў св'і́т'і повило́с', що рука́ ру́ку гр'і́и – й обо́м хараи́о* (331), 90.

НЕ ПРОЛАЗЕ РУКА́ В ЧУЖІЙ Я́ТИР [...йа́т'ір], *ірон.* Не вдається, не виходить, не таланить. *Хот'і́ли колхо́зними кавуна́ми п'і́дживи́ц':а, а воно́ – ни прола́зе рука́ ў чужі́й я́т'ір – сто́рож с:оба́коюу приишо́у* (96), 32, 80.

ВДАРИТИ ПО РУКА́М. Домовитися, дійти згоди. *Бої́ться з хати ви́йти, щоб без не́ї (Галочки) Семен Іванович не розказав паноте́ві, а паноте́ць щоб зара́з і не вдарив по рукам об її до́лі* (СКв), 146, 473.

ЧУЖИМ РУКА́М ЖАР ГРЕБСТИ, *несхв.* Використовувати працю інших для своєї вигоди. *Бомжакáм самого́нки поста́виў – во́ни й копа́йут', а соб'і запи́ше – л'у́бе чужі́м рука́м жар грібсти́* (81), 348.

ЧУЖИ́МИ РУКА́МИ ДЕРЖА́ТИ ЖА́РИНУ. Використовувати когось у своїх цілях. *Сам не л'у́бе висува́ц':а, а стара́йиц':а чужі́ми рука́ми держа́т' жарі́ну – от і п'і́дговóр'у́є други́х крича́т'* (142), 183.

ВІДДАТИ РУКАМИ, ТА НЕ ВИХОДИТИ І НОГАМИ, *заст.* Про складність повернути, надолжити загублене, утрачене. *Щоб то́ своє́ віддавати наві́що і прові́що, а далі й ходи за свої́м добро́м. Ска́зано: віддай рука́ми, та не виходи́ш і нога́ми* (СКв), 95.

ОДИ́Н ОРА́С [ора́йе], А СЕ́МЕРО РУКА́МИ МАХА́С [махáйе], *ірон.* Про несправедливо-нерівномірну долю участі в роботі, паразитування. *По́ўна канто́ра шта́ту, а на полі́ ма́ло – оди́н ора́йе, а се́меро рука́ми маха́йе* (115), 95. У ЧУЖІ́Х РУКА́Х КУСО́К ХЛІ́БА ТО́ВЩИЙ [... хл'і́ба то́ўщчий], *ірон.* Про заздрість, пожадливість. *У вас жи́ ў сами́х чире́шн'і́йе – чи ў чужі́х рука́х кусо́к хл'і́ба то́ўщчий ?* (91), 296, у б. пп.

У РУКА́Х КІ́СНЕ, *ірон.* Про мляву, неповоротку, ліниву людину. *За шо́ ни в'і́з'миц':а, усе́ ў рука́х кі́сне, бо до́ўго ро́бе* (91), 44.

У РУКА́Х СВЕРБЛЯ́ЧКА [свербл'а́чка], *підсил.* Про велике бажання щось робити. *У рука́х у́же свербл'а́чка на охóту б'і́гти, так одкрі́т'і́йа шче не бу́ло* (11), 358.

РУ́КИ ІЗ СРА́КИ <ВІ́РОСЛИ>, *ірон.* Про неумійка, вайла, недотепа. *Шо́ ру́ки іс:ра́ки ві́росли – то́ п'і́ўб'і́ди, так ішче́ ж і вчи́ц':а ни заста́виш* (429), 26, 75.

РУКИ-КРІ́ЮКИ [... -кр'у́ки], *ірон.* Неумійко, недбалець. *Пору́чили́ йій́ полі́т' о́горóд, так вона́ – ру́ки-кр'у́ки – ус'у́ во́ду розхл'у́нала* (129), 162, 347.

КРИ́ВІ [крив'і́] РУ́КИ, *несхв.* Неумілець, недбалець (кепська, нікчемна робота). *Че́риз крив'і́ ру́ки й нидостро́йі́на ха́та зава́лиц':а* (520), 90, 435.

РУ́КИ ПООДБИ́ВАТЬ [... по:дбива́т'], *згруб.* Побити, фізично покарати (здеб. за шкоду, кепську роботу). *За те, шо́ забо́р криво́ поста́вили, таки́м маст'і́рам ру́ки тре́ба б по:дбива́т'* (309), 252, у б. пп.

РУ́КИ ЧЕ́ШУТЬСЯ [чэшуц':а], *підсил.* Про велике бажання щось зробити. *Ру́ки чэшуц':а тоб'і по мо́рд'і дат'* (504), 363.

РУ́КИ ДАВАТИ, *заст.* Погоджуватися (у неписьменних) на підпис як поруку за когось. *Усі, усі! ув одно слово кажемо, як присягали! – загула громада. Добре ж, добре! давайте руки та йдіте додому* (СКв).

РУ́КИ ЗАБУ́ЛИ ПРИШІТИ, *ірон.* Про неумійка, невігласа, телепня. *Ни буде з його н'і́якого д'іла, бо ру́ки забу́ли приші́ти* (1), 117.

УТЕ́РТИ РУ́КИ. Закінчити якусь роботу. *Вона́ ўже й ру́ки ўте́рла, а й полови́ни горóду шче ни спо́лино* (492), 86.

РОЗПУСКА́ТИ РУ́КИ, *несхв.* 1. Бити, карати. *Ти на мойі́х д'іте́й не розпуска́й ру́ки, бо вони́ н'і́усі́роти* (213), 363; 2. Лапати, мацать (зокрема за інтимні місця). *Розпуска́ ру́ки та л'і́зе до д'і́чат у на́зухи – хам!* (13), 80.

РУ́КИ ЗАЧІПА́ТЬ [зач'іпа́т']. Знаходити діло, роботу, заняття. *Бувá, шо ц'і́лий ден' ру́ки ни зачэ́пиш н'і за шо – то боли́т' усé, то ни хо́ц':а* (108), 85.

РУ́КИ ТРУДІ́ТИ. Фізично працювати. *Ага́, ото́ вона́ захо́чи н'і́сл'а инст'іту́ту ру́ки ў сил'і́ труді́т'!* (89), 41.

РУ́КИ ШКО́ДЯТЬ [шкóд'ат'], А СРА́КА РОЗПЛА́ЧУЄТЬСЯ [розпла́чу́йц':а], *жарт.* Про неухильність покарання бешкетників, – зокрема дітей. *Ни займа́й ножа́, бо налата́йу – ти ж зна́йиш, шо ру́ки шкóд'ат', а сра́ка розпла́чу́йц':а* (34), 47.

РУ́КИ В БРЮ́КИ [ў бр'у́ки], *несхв.* Стан бездіяльності, ледарювання. *Ус'і горба́ гнут', а в'ін – ру́ки ў ў бр'у́ки, см'і́йц':а* (354), 6.

РУ́КИ ГОРЯ́ТЬ [гор'а́т'], *підсил.* Про велике бажання щось зробити. *Ру́ки гор'а́т' хату́ н'і́дма́зат', так дошч не да́йэ* (187), 104.

РУ́КИ З ЖО́ПИ (З СРА́КИ [с:ра́ки]) ВІ́РОСЛИ, *зруб.* Неуміла, нетямуща людина. *Та й держа́к не т'а́ме ві́стругат', йак ру́ки с:ра́ки ві́росли* (182), 16.

РУ́КИ МАРА́ТИ (ЗАМА́ЗУВАТИ), *несхв.* Виконувати, починати не надто приємне діло. *Намі́лиў би йа тоб'і ші́йу, так не хо́чиц':а ру́ки мара́ти* (16), 119.

РУ́КИ МОЗО́ЛИТИ, *підсил.* Багато, довго, важко працювати. *Із ш'і́здис'а́ті год'і́ў н'і́йіс'а́т пйáт' – ру́ки мозо́лиў, нача́ў з погóни́ча* (96), 351.

РУ́КИ МОСТІ́ТИ. Мати намір, готуватися торкнутися, узяти(ся). *Ти ру́ки б'і́л'а мойé́й на́зухи ни мості́, бо поб'ива́йу* (355), 51.

РУ́КИ НЕ ДЛІ́Я ПИЛЮ́КИ [дл'а пил'у́ки], *ірон.* Про ліниву, зманижену людину. *Лў́ч'е до́ма полé́же, бо ў нё́йі ру́ки не дл'а пил'у́ки* (112), 481.

РУ́КИ НЕ ТУДА́ СТО́ЯТЬ [стойа́т'], *несхв.* Неумілий, невдатний, незугарний. *На тра́ктор'і ру́ки не тудá сто́йа́т' – і́ді на хвё́рму до коро́ў* (480), 32.

РУ́КИ ОББИ́ВАТЬ [об:е́ва́т'], *несхв.* Бити, карати за неумілу роботу (як правило). *За та́кий боршч хаз'а́йц'і ру́ки б об:і́т' – хоч у помі́йниц'у* (20), 489.

РУ́КИ РО́БЛЯТЬ [ро́бл'ат'], А СПИ́НА РОЗПЛА́ЧУЄТЬСЯ [розпла́чу́йц':а], *жарт.* Сентенція про стомлюваність від нелегкої фізичної праці. *Ц'і́лий ден' на́гинц'і на бур'а́ках – усé боли́т' – ру́ки ро́бл'ат', а спи́на розпла́чу́йц':а* (30), 349.

РУКИ РОБЛЯТЬ [р'обл'ат'], А СРАКА РОЗПЛАЧУЄТЬСЯ [розплачуїц':а], *ірон.* Про невміле, незугарне виконання й негативні наслідки його. *Ни граїс'а с цв'ітк'ом, бо р'уки р'обл'ат', а срака розплачуїц':а, йак роз'іб'єш (5), 9.*

РУКИ ТРУСЯТЬСЯ [тр'ус'ац':а]. 1. Про стан хвилювання. *Р'уки тр'ус'ац':а, бо маїти накричала (145), 95; 2. Підсил.* Про бажання щось робити. *Р'уки ўже до маїїни аж тр'ус'ац':а – йаг же, поламана стойїт' (95), 350.*

БРАТИ В РУКИ НОГИ, *жарт.* 1. Іти, пересуватися пішки. *Оўтобуза ни бул'о – прійшл'ос' браїти ў р'уки н'оги – і гайда (110), 59; 2. Утікати, швидко забиратися геть. Мом'єнтом, бири ў р'уки н'оги – і шоб йа тебе б'іл'ш тут н'іколі не бацїц' (93), 77.*

ЧЕРЕЗ ДЕСЯТИ [дис'ат'ї] РУКИ, *підсил.* Непрямо, небезпосередньо, спотворено, викривлено. *Так ц'а н'овост' ч'єриз дис'ат'ї р'уки п'оки до нас дойшл'а – чи праўда? (92), 505.*

ПОПЛЮВАТЬ [попл'уват'] НА (У) РУКУ, *ірон.* Дати хабара. *Шоб достат' йаког'о мат'ірїаду на стр'ойку, нада бул'о хараіш'о ком'ус' попл'уват' на р'уку – тод'ї ўсе буде (8), 112, 198.*

ІТИ НА РУКУ, *схв.* Таланити, щастити. *Виз'учий Іван родїўс'а – ус'є йум'у йде на р'уку – і жинїўс'а ўдаїно, і хаз'айство спраўне (92), 101.*

РУКУ ПІДНІМАТЬ [п'ідн'імат']. Виявляти активність, допомагати. *Заб'ор ста́вили, так м'їй плим'ін:ичок і руки ни п'ідн'аў, шоб помогти (134), 454.*

СКОРИЙ НА РУКУ, *схв.* Управний, умілий, роботящий. *Повезл'о тоб'ї з нив'їсткойу – ск'ора на р'уку (173), 346.*

НА БІСТРУ РУКУ, *підсил.* Квапливо, поспіхом, похапцем. *На бїстру р'уку об'їд зварг'анїла, а сам'а – на п'оле (82), 501.*

НА РУКУ ДАВАТИ, *несхв.* Давати хабара. *Йак на р'уку дасїш, так і віпїшут' болнїшнїй (118), 498.*

РУКАВ. ЗАКА́СУВАТИ РУКАВА́, *підсил.* Рішуче братися до роботи. *Закаса́ли рукава́, так толоко́йу бїстро й ст'їни завал'кува́ли (260), 232.*

ПІДКА́СУВАТЬ [п'ідкасуват'] РУКАВА́, *підсил.* Рішуче заходжуватися коло якогось діла. *П'їсл'а войнї треба бул'о п'ідка́суват' рукава́ й вос:тана́ўл'уват' колх'оз (95), 213.*

РУКАВО́М ЗАКУ́СЮВАТЬ [заку́с'уват'], *ірон.* Нічим не закушувати. *То хоч помид'орї булі, а теп'єр рукаво́м оста́лос'а заку́с'уват' (4), 19.*

РУКАВО́М ЗАНЮ́ХУВАТЬ [зан'ўхуват'], *ірон.* Нічим не закушувати. *Рукаво́м зан'ўхали, бо й шкурїнки хл'їба ўже ни бул'о (503), 86.*

РУКАВИЦЯ. У ЖЕЛІЗНИХ РУКАВІЦЯХ ДЕРЖАТЬ [у жил'їзнїх рукавіц'ах держат'], *підсил.* Жорстко регламентувати, контролювати. *Д'їд'ус' ус'є хаз'айство у жил'їзнїх рукавіц'ах держ'аў (30), 363.*

РУСАЛКА. РУСА́ЛКА ПЛА́ЧЕ, *мет., зрід.* Дрібний дощ (часто при сонці). *То не до́бїчик, а мр'ячка – рус'алка пла́че (213), 84.*

РУЧ. ПІД [п'ід] ВЕСЕ́ЛУ РУЧ, *схв.* У момент радісного збудження, піднесення. *Як от під веселу руч., то й пісень співаємо (СГр, Харьк.), 234, 401.*

ПІД [п'ід] ДО́БРУ РУЧ, *схв.* У слухний час; за сприятливої ситуації. *Як підкотїшїся під добру руч, то й у карт гуляємо з ним (СГр – Харьк. г), 34, 463.*

ТЯГТІ́ [т'агті́] РУЧ, зрід. Підтримувати, приєднуватися. *Чудно, що ма́ти за нив'і́стку т'а́не руч, а ни за ме́не – си́на р'і́дного* (347), 57.

РУ́ЧКА. ПРАВ, ЯК [йак] ЗАВОДНА́ РУЧКА, ірон. *Ото́ шофи́ри йак хо́чут' сказáт', шо хтос' ни́праві́й, то шут'а́ ка́жут' на йо́го, шо той пра́ў, йак заводна́ ручка, щоб ни спо́рит'* (42), 10.

І РУ́ЧКАМИ, І ПУ́ЧКАМИ, підсил. Самовіддано, сумлінно, старанно (здеб. працювати). *Попи́рва́х у ко́лхо́зі ро́били й ручка́ми, й пучка́ми, а тоді́ розди́вилис'а, шо то за до́бро* (52), 4.

РУЧНИ́К. З РУЧНИКА́ ЗНИМА́ТЬСЯ [зн'іма́ц':а], ірон. Починати розуміти; виходити зі стану загальмованості. *Уже́ ж ус'і по́йн'али́, так і тоб'і́ порá з ручника́ зн'іма́ц':а* (27), 20.

З РУЧНИКА́ ЗРИВА́ТЬСЯ [зрива́ц':а], ірон. Утрачати самовладання, несамовитіти. *Ти шо, з ручника́ з'і́рва́ўс'а, шо на ўс'і́х кі́дайіс'а?* (331), 172.

РУШНИ́К. СВАТА́ЛЬНИЙ [сва́тал'ний] РУШНИ́К, етн. Рушник, яким (у разі згоди батьків нареченої) перев'язують старостів нареченого. *Сва́тал'ними рушника́ми й по́вйáзуйут' жини́хових старо́ст'і́ў* (175), 227.

РУШНИКИ ПЛІ́ТТЮ ДАВАТИ, ірон., заст. Бити, лупцювати. *Стану́ть та й патя́кають, а там, що прої́зжаю́чі сто́ять та до́жидаю́ть, поки вони з ті́сного місця́ ви́йдуть, так те ї́м і дарма, хи́ба який дога́дли́вий ско́че від коней та почне ї́м по спи́ні та че́рез спи́ну рушники плі́ттю дава́ти, так тоді́ сха́менуться* (СКв).

МО́КРИМ РУШНИКО́М УТИРА́ТЬСЯ [... ути́ра́ц':а], ірон. Плакати, сумувати. *Си́дїт', ни́щи́ча́сна, й мо́крим рушника́м ути́ра́йці́:а* (160), 168, 225.

РЮ́КЗАК. РЮ́КЗА́К НА ЖИВО́ТІ [р'у́гза́к на живо́т'і́], жарт. 1. Великий живіт, черево. *Куди́ там йо́му н'і́дб'і́гти, йак у йо́го р'у́гза́к на живо́т'і́?* (165), 487; 2. Живіт вагітної. *Одхо́дила́ сво́йе на у́лиц'у – ў́же р'у́гза́к на живо́т'і́* (317), 340.

РЮ́МАК. УДРА́ТИ РЮ́МКА́ [р'умка́], підсил., зрід. Заплакати. *Чи не вде́ре Мико́ла рю́мка* (СГр – Змієв. у), 433.

РЮ́МЗИ. РІО́МЗИ РОЗПУ́СКА́Т' [р'у́мзи розпу́ска́т'], несхв. Плакати, хлипати. *З у́тра до ве́ч'і́ра р'у́мзи розпу́ска́, шо за ди́ті́на?* (115), 323.

РЯ́ДНО. <ЯК> РЯ́ДНО́М [<йак> р'адно́м] ПРИБИ́ТИЙ, глуз. Дурень, телепень. *Шо ти йо́му ска́жиши, шо так н'і́з'а́ ро́бі́т', йак в'і́н р'адно́м при́бі́тий і ни по́н'і́ма́* (47), 136, 347.

РЯ́МЦЯ. ХО́Ч У РЯ́МЦЯ ВПРА́ВЛЯ́Й (ВСТА́ВЛЯ́Й) [...р'а́мц'а ўпраў́л'ай (ўстаў́л'ай)], ірон. 1. Красивий, гожий. *Там така́ красáви́ц'а, шо хоч у р'а́мц'а ўпраў́л'ай* (341), 343; 2. Ідеальної поведінки, згідливий, слухняний. *Там така́ ди́ті́на ті́ха й по́слу́шина – хоч у р'а́мц'а ўстаў́л'ай* (344), 235.

РЯ́СКА. Я́К РЯ́СКИ [йак р'а́ски], підсил. Багато, ясно. *Йа́блук на де́рив'і́, йак р'а́ски* (95), 33, 143.

ВИ́КИДА́ТЬ РЯ́СКУ [викида́т' р'а́ску], спец. Тс, що ВИ́КИДА́ТЬ МЕТЬО́ЛКУ. *На горо́д'і́, ко́лі ку́кура́за ви́кида́е р'а́ску – га́рно* (4), 11, 18.

ТОПТА́ТЬ РЯ́СКУ [топта́т' р'а́ску], схв. Бути, жити. *Ді́дов'і́ ў́же во́с'і́м'і́с'ат, а в'і́н ще́ год'і́ў де́с'ат' зби́ра́йці́:а то́пта́т' р'а́ску* (164), 42, 522.

РЯХА. РЯХУ (РЯШКУ) НАЇДАТЬ [р'áху (р'áшку) найіда́т'], згруб. Бути огрядним, угодованим; мати гладке, одутливате обличчя. *У канто́р'і сид'ачи р'áху найі́х'іба́ ж таку́* (180), 228.

ДАВАТЬ У РЯХУ [дава́т' у р'áху], згруб. Бити, зокрема в обличчя. *Дау́ у р'áху не́ск'іки раз – бу́де зна́т', йак ма́ліх займа́т'* (95), 3, 218.

— с —

САВКА. БІДНОМУ СА́ВЦІ НИ НА ПЕЧІ́, НИ НА ЛА́ВЦІ [б'ідному Са́ўц'і ни на пич'і ни на ла́ўц'і], ірон. Неталан, безвихідь, скрута. *Там рои́чета́ли, там ви́гнали, а там ни при́йн'а́ли – б'ідному Са́ўц'і ни на пич'і ни на ла́ўц'і* (111); *Ни ви́зе Саи́шків'і – шо при́ладна́йіц'а – сократ'а́т', шо у́ при́йми приста́не – ви́жсинут', а ска́зано – б'ідному Са́ўц'і – н'і на пич'і, н'і на ла́ўц'і* (230), 8.

САДОК. ПОРТИТИ ЧУЖИЙ САДО́К, несхв. Позбавляти дівчат цноти, розпутничати. *Йаби́ його́ хто кастр'і́рувау́, так і ни по́ртиу́ би чу́жій садо́к, а то й упрáви ни́ма* (105), 149.

САЖА. ПОМА́ЗАТЬ, ПОСТІРА́ТЬ – ОСТА́ЛОСЬ ТІ́КИ СА́ЖІ ПОТРУСИ́ТЬ [помáзат', пост'іра́т' – оста́лос' т'і́ки са́ж'і потрусі́т'], ірон., зрід. Несумлінно, поспіхом, неакуратно, абияк щось робити. *Ти попри́бира́ла, ти пома́зала, пост'іра́ла – оста́лос' т'і́ки са́ж'і потрусі́т' – так обо́ма ни ро́бл'а́т'* (113), 39.

СА́ЖУ ТРУСИ́ТИ, ірон. Мати стате́ві стосунки. *Та х'іба́ вона́ про́т'і́у, шо́б і́йі са́жу потрусі́ли? Ус' і́гда́ за* (70), 229.

САЖЕ́НЬ. СА́ЖЕНЬ ВІ́ЛЬХУВА́ТСЬКИЙ [са́жин' в'і́л'хува́ц'кий], ірон. Дуже висока людина. *При́йшоу́ са́жин' в'і́л'хува́ц'кий, шо од ус'і́х на́ших найви́и́чи* (12), 54.

САЛИМОН. ЯК [йак] МУ́ДРИЙ САЛИМО́Н, схв., зрід. Розумний, тямущий. *Наш Васи́л', йак му́дрий Салимо́н – усé розі́ясні́т', ус'і́х поми́ре* (30), СЮР.

САЛО. НА БЛО́ШИНОМУ СА́ЛІ [са́л'і], ірон. Пісний, без жиру. *Карто́ху же:а́рили на бло́шїному са́л'і, не́йу т'і́ки да́вис'а* (51), 322.

СА́ЛО ІЗ ЩО́К [шчок] КА́ПА, глуз. Про товсту, жирну людину. *Розі́йіс'а, шо́ у́же са́ло із шчо́к ка́па* (89), 29.

БЕРЕГТІ́ (ЗАКУ́ТУВАТЬ), ЯК [... (заку́туват') йак] КОТО́ВЕ СА́ЛО, ірон., зрід. Берегти, оберігати, дбати. *Ку́таїу́, бе́рижу́ сво́йу дочку́ ма́не́н'ку, йак кото́ве са́ло, шо́б ни простуді́лас'а* (164), 79.

Ї́СТИ [йі́сти] СА́ЛО І КРИЧА́ТИ «МА́ЛО», несхв. Про пожадливість, скнарість. *Ага́, у його́ ви́проси́ш, йак в'і́н сам йі́ст' са́ло і кричи́т' «ма́ло»* (163), 25.

ТОПІ́ТЬ [топі́т'] СА́ЛО. 1. Ірон. Просити, канючити, домагатися. *М'і́с'ац' у́же то́пе са́ло, шо́б у цирк пов'і́з* (95), 267; 2. Несхв. Знущатися. *Йак ви́йшла за його́, так і нача́у в'і́н із йе́йі са́ло топі́т', а то й бі́е* (363), 117.

ШО́Б СА́ЛО ЗАВ'Я́ЗУВАЛО́СЯ [зві́язувало́с'а], жарт. Про потребу відпочити після їжі. *Попойі́у і при́л'і́г, шо́б са́ло зав'я́зувало́с'а* (89), 119.

НА́ШИМ (ВА́ШИМ) СА́ЛОМ ПО НА́ШИМ (ВА́ШИМ) ГУБА́М, ірон. Про небезкорисливу благодійність. *Ага́ подáре в'і́н йі́й маши́ну! Х'іба́ шо за йі́й гро́ш'і – ва́шим са́лом по ва́шим губа́м* (492), 241, у б. пп.

САЛЫЦЕ. САЛЫЦЕ́, М'ЯСЦЕ́, КОВБАСЦЕ́ [сал'це́, м'ясце́, коўбасце́], *жарт.* М'ясні страви. *Шо йому́ та пирло́ўка – йому́ дава́й сал'це́, м'ясце́, коўбасце́ – тод'і робі́тиме* (50), 145.

САМ. САМ-САМИНО́Ю [-самино́йу], *підсил.* Самотній, одинокий. *Р'ідн'і́ бли́зко́ нимá, та й да́леко́ то́жж, а це́ шче́ й ж'інка́ ўме́рла – оста́ўс'а сам-саминóйу на св'і́т'і* (13), 143.

САМ НЕ ГАМ І ДРУГО́МУ НЕ ДАМ, *ірон.* Про людину, що сама не користується чимось й іншим не дає. *Горо́д зароста́, йа́ й кажу́, шо од'а́й част' сус'і́дк'і, так н'і – сам ни́ гам і друго́му ни́ дам* (495), 307, у б. пп.

САМ НЕ СМІ́КНЕШ – ЛЮДЕ́Й [люде́й] **КЛІ́КНЕШ,** *схв.* Про переваги гуртової роботи. *Сам ни́ смі́книш – л'уде́й клі́книш – ота́к і зби́ралис'а на толо́ку* (346), 202.

ХОЧ САМО́МУ ЛЯГА́ТЬ [л'ага́т'], *ірон.* Про крайню потребу, зокрема їжі. *Шо́ йа́ вам дам на ве́чeр'у – хоч сам'йі́ л'ага́й* (95), 167.

САМАРДАК. САМАРДА́К БЄ́ [б'є́], *несхв., зрід.* Хтось нервується, гарячкує, психує. *Самарда́к його́ б'є, бо ни́ по-його́ ро́бл'ат' (104).*

САМЕ. ПО СА́МЕ НІ́КУДИ [н'ікуди], *підсил.* Цілком, до краю, максимально. *Заб'и́ў той па́к і́л по са́ме н'і́куди* (18), 126.

ПО СА́МЕ НЕ ХО́ЧУ, *підсил.* Сильно, до межі. *Засади́ў соки́ру по са́ме ни́ хочу, а тупе́р йак і́йі́ хот' клі́ном освободи́т' (107), 20.*

САМЖЕНА. САМЖЕНО́Ю НАБИРА́ТЬСЯ [самжинóйу набира́ц':а], *жарт.* Напиватися самогону. *Самжинóйу наби́ралис'а н'і́д за́в'язку* (52), 356.

САМОВАР. ПІ́НИТЬСЯ [п'і́ниц':а], НА́ЧЕ САМОВА́Р, *ірон.* Злитися, сердитися, кричати. *Шо́ ти н'і́нис'а, на́чи самова́р? успоко́йс'а й прити́хни* (69), 85, у б. пп.

САМОВА́Р НАЯ́РЮВАТЬ (НАДРА́ЮВАТЬ) [... найа́р'уват' (надра́йуват')], *згруб.* Бити в обличчя. *Самова́р найа́рили, шо́ йу́шка потикла́* (113), 173, 204.

РОЗХО́ДІТЬСЯ, Я́К [розходи́ц':а, йак] **ХОЛО́ДНИЙ САМОВА́Р,** *ірон.* Бешкетувати, хуліганити, сваволити. *Ну, ви́пиў сто грам, так чо́го розходи́ўс'а, йак холо́дний самова́р?* (129), 15.

САМОГОН. САМОГО́НОМ ПА́ХНЕ, *ірон.* Про передчуття, можливість, імовірність частування. *Збера́йус'а йти́ сус'і́дов'і помага́т' – самого́ном па́хне* (84), 263.

САМОГОНКА. САМОГО́НКУ ПИ́ТЬ – САМОГО́НКОЮ ЗАКУ́СЮВА́ТЬ [...пит' – самого́нкою заку́с'уват'], *ірон.* Про надуживання спиртними напоями. *Йак начне́ ква́сит', так самого́нку п'і́є – самого́нкою заку́с'у́є* (16), 504.

ЦУПКА́ САМОГО́НКА, *підсил.* Міцний самогон. *У сус'і́дки, че́риз ха́ту, цупка́ самого́нка – вола́ звале́* (15), 205.

САНИ. ХО́Ч У СА́НИ ЗАПРЯ́ГАЙ [запр'ага́й], *підсил.* Фізично потужна, міцна, витривала людина. *Хоч і немолоди́й уже́, а шче́ такий, шо́ хоч у са́ни запр'ага́й* (91), 357.

ЯКІ [йак'і́] **СА́НИ, ТАКІ́** [так'і́] **Й СА́МИ,** *ірон.* Сентенція про відповідність, адекватність оточення і людини. *Дом і́хн'і́й благе́н'кий, са́м'і́ плохе́н'к'і́, от і – йак'і́ са́ни, так'і́ й са́ми* (359), 86.

САПА. ТІХОЮ САПЮЮ [тіхойу сапюйу], *ірон.*, *зрід.* Приховано, нишком, потаємно, поступово. *Позаоч'і тіхойу сапюйу брэхн'і звод'ат'* (164), 79.

САРАЙ. САРАЙ НЕ ЗАКРИВАЄТЬСЯ (ЗАЧИНЯЄТЬСЯ) [закривайіц':а (зачин'айіц':а)], *жарт.* Дуже багато. *У мене тих уток, курей – сарай не закривайіц':а* (68), 231.

САТАНА. САТАНА – ЗЕЛЕНІ ОЧІ [– зелен'і оч'і], *ірон.* Виявлення захвату кимось. *Та той сатанá – зелен'і оч'і й це зробе, ни побойіц':а* (104), 114.

САЧОК. САЧКА ДАВІТЬ [давіт'], *несхв.* Ледарювати, неробствувати. *Сачка даве – ск'іки йа його й помн'у, а на роботу – н'і* (18), 56.

САЧКА ПРАЗНУВАТИ [празнуват'], *несхв.* Ледарювати, неробствувати. *Сачка празнуват', конешино, луч':е, чим горбатиц':а* (127), 76.

СВАДЬБА. ЯК [йак] НА МЕЛАШКИНУ СВАДЬБУ [свад'бу] <ГОТОВИТИ [готовит']>, *ірон.* Дуже, надто, забагато (готувати). *А пирог'іу, йак на Мелашкину свад'бу – зачирств'ійут', бо ни поіймо* (264), 128.

ЯК НА МАРУСІНУ СВАДЬБУ [йак на Марус'іну свад'бу], *ірон.* Багато, велика кількість, забагато. *Бабушка ўзнала, шо прийїдим, так наготовила ўс'ого, йак на Марус'іну свад'бу* (93), 97.

СВАЙБА. СВАЙБА ЗЛОТА. 50-річчя шлюбу. *Свайбу золоту скоро д'ід і баба одм'ічатимут'* (89), 358.

РОБИТИ [робит'] ІЗ СВАЙБИ ПОХОРОНИ, *несхв.* Неадекватно поводитися, псувати настрій. *Ну т'іки ж з'ібралис'а посід'іт', побалáкат', так найшлác'а свин'á – зробе с:вайби похорон* (497), 96.

СВАЙБА СОРОЧКУ НАЙДЕ, *жарт.* Потреба стимулює винахідливість. *Шо, н'ічого ж'інц'і подаріт', подумай – свайба сорочку найде* (18), 26, 226.

СОБАЧА СВАЙБА. 1. Собака тічка, тічування. *Шче у конц'і з'імі собáч'і свайби збирайіц':а* (125), 177; 2. Глуз. Юрба гультьїв, група гулящих. *У нейі ж у хат'і й збирáлас'а собáча свайба* (502), 116; 3. *Несхв.* Гамір, гвалт, гармидер. *Колі ж кóнчиц':а ў кват'ір'і собáча свайба – голова боліт'?!* (104), 7.

ДО СВАЙБИ ЗАЖИВЕ, *жарт.* Про незначні ушкодження, безпечні для здоров'я. *Шкопиртнула – та на пáл'ц'і нóгот' ізбила, а мáти см'ійейц':а, шо до свайби заживе* (3), 106, у б. пп.

ЯК НА СВАЙБИ [йак на свайб'і], *ірон.* Безлад, гамір, гармидер. *У клáс'і, йак на свайб'і – н'іхтó н'ікóго ни слухá* (162), 190.

СУЧУ СВАЙБУ ВОДИТИ [водит'], *знев.* Вести розпусний спосіб життя (про жінок). *Ц'ілу з'іму двер'і не закреваліс'а – усé сучу свайбу воділа* (93), 319.

СВАЛЬБА. <УБИРАТЬСЯ,> ЯК НА СВАЛЬБУ [<ўбирац':а,> йак на свáл'бу], *ірон.* Гарно, по-святковому одягатися. *Нáчи, шо там – у к'іно сходи́т', а ўбирайіц':а, йак на свáл'бу* (4), 283, 483.

СВАТ. <ВЕСЕЛИЙ,> ЯК СВАТ НА СВАЙБИ [йак ... на свáл'б'і], *ірон.* Дуже веселий, задоволений. *Шос' ти – йак сват на свáл'б'і – прém'йи полу́чій?* (46), 104, 226.

МОТАТЬСЯ, ЯК [мотáц':а, йак] СВАТ <БЕЗ УМА>, *ірон.* Непокоїтися, метушитися. *Йак н'ід'інійé, так по силу́ й мотáйіц':а, йак сват б'із умá* (176), 79, 341.

СВАХА. ПЕРЕЇЖДЯ (ПЕРЕЇЖЖЯ) [перийжд'а (перийж'а)] СВА́ХА, *ірон.* Людина, яка надто часто міняє місця проживання (перебування). *Ти ўже ўс'і па́рти пом'ін'аў у клас'і – перийжд'а сва́ха* (119); *Живу́ то ў сі́на, то до́ма, йак перейіжд'а сва́ха* (17), 5, у б. пп.

СВАШКА. КА́ЖНІЙ СВА́ШЦІ ПО КОВБА́СЦІ [ка́жн'ій сва́с'ц'і по коўба́сц'і], *жарт.* Усім, кожному належне. *Ма́ти йак побáчила, йакій б'із не́йі срач розв'или́, та достáлос' ка́жн'ій сва́с'ц'і по коўба́сц'і* (499), 18.

СВЁКОР. <БУРЧА́ТЬ,> ЯК [<бурча́т'> йак] СВЁКОР (СВЕКРУ́ХА), *несхв.* Бубоніти, виявляти невдоволення. *Усе́ в'і́чно тоб'і́ ни так, в'і́чно бурчи́ш, йак свёко́р* (232), 91, 218.

<ЗБИРА́ТЬСЯ,> ЯК [<збира́н'а:> йак] СВЁКОР КОЛГО́ТКИ (ПОВЗУ́НКИ, РОЗПАШО́НКИ) СТИРА́ТЬ [ст'іра́т'], *ірон.* Довго наважуватися, примірятися, зволікати. *Раз-два скла́ўс'а б і пойі́хали – н'і́т, в'і́н збира́йц'а, йак свёко́р колго́тки ст'іра́т'* (85), 226, 276.

СВЁТА. ПРИГЛАША́ТЬ СВЁТУ [приглаша́т' Св'ёту], *жарт.* Умикати світло (електрику). *Приглаша́й ўже́ Св'ёту, бо надво́р'і потимн'і́ло* (42), 92.

СВИД. У СВИД, *заст.* Недозрілим. *Скосити у свид* (СГр – Мнж).

СВИН. ВОЗЬМІ́ [воз'мі́], СВИ́НЕ, КО́РМ, *жарт.* Про незграбну, невправну, неспритну людину. *Шо́ ни в'і́з'ме – ўпу́сте, ото́ така́ – воз'мі́, сви́не, ко́рм* (3), 10.

СВИНЮ́ШНИК. СВИНЮ́ШНИК РОЗВО́ДИТЬ [свин'у́шник розво́дит'], *знев.* Занедбувати, занехаювати приміщення. *Ма́тир'і не́ма́, так ви свин'у́шник і розв'или́ ў квати́р'і* (23), 203.

ЯК У СВИНЮ́ШНИКУ [йак у свин'у́шнику], *несхв.* Брудно, незатишно. *У ха́т'і, йак у свин'у́шнику – це ж на́да таке́ допу́ст'іт'!* (112), СЮр, 90, 363.

СВИ́НЯ. ЗАХОТІ́ЛОСЬ, ЯК СВИ́НІ (КОБІ́ЛІ) [захот'і́лос', йак свин'і́ (кобі́л'і)] У́КСУСУ, *ірон.* Про несподівані забаганки, витребеньки, химери. *Ото́ ца́риц'і́ захот'і́лос'а, йак свин'і́ ўксу́су, з'імо́йу про́л'іск'і́ў* (91), 3, 295.

<ЛІ́ЧИТЬ (ПІ́ДХОДИ́ТЬ),> ЯК СВИ́НІ [<лі́чит' (п'і́дходи́т')> йак свин'і́] НАРІ́ТНИК, *ірон.* Не личити, не пасувати, не гармоніювати. *Та шл'а́па йі́й лі́чи, йак свин'і́ нарі́тник* (112), 17, 129.

І СВИ́НІ НЕ ЛЮ́БЛЯ́ТЬ [і сві́ні не люб'ла́т'], *підсил.* Про неприємну, відразливу людину. *Шо́ до не́йі́ ни сва́тайц'а, так йі́й'і́ й сві́ні́ ни л'у́б'ла́т – йакáс' неприя́тна* (119), 8.

<НУ́ЖЕН,> ЯК СВИ́НІ ХЛЯ́СТИК [<...> йак свин'і́ хл'а́стик], *ірон.* Зовсім непотрібний, зайвий. *Ну́жин ми́н'і́ той ва́ш Ва́с'ка-ухажо́р, йак свин'і́ хл'а́стик* (93), СЮр, 220, 455.

СВИ́НІ СВИ́НЯ́ЧЕ, А ПОРО́СЯ́ТІ – ПОРО́СЯ́ЧЕ [свин'і́ свин'а́чи, а поро́с'а́т'і – поро́с'а́чи], *ірон.* Кожному своє; усякий живе по-своєму. *Ні́ко́лі́ ни заві́дувала́ й у чу́ж'і́ ха́ті́ ни загла́дала, у ка́ждого́ сво́я́́ жи́зн' – свин'і́ свин'а́чи, а поро́с'а́т'і́ – поро́с'а́чи* (494), 95.

ЯК СВИ́НІ МОБІ́ЛЬНИ́К [йак свин'і́ моб'і́л'ник], *ірон., нов.* Непотрібний, зайвий. *Ми́н'і́ й в'е́л'і́к на ста́рост'і́ ну́жен – йак свин'і́ моб'і́л'ник* (189), 119.

ЗАВ'ЯЗУВАТЬ СВИНІ́ [зав'я́зуват' свин'і́] ВУЗЛО́М ХВО́СТИКА, *схв., зрід.* Удало, гарно закінчити якийсь діло. *Крас'і́во ко́хту поши́ла – ото́ й зав'я́зала свин'і́ ву́злом хво́стика* (134), 362.

ЯК СВИ́НІ ЗАБАЛА́КАЮТЬ [йак свін'і забала́кайут'], *ірон. Ніко́ли. Од:а́ст' до́уж, йак свін'і забала́кайут'* (259), 120.

<НУ́ЖНИЙ> ЯК СВИ́НІ [йак свин'і́] ПРОПЕ́ЛЕР, *ірон. Зовсім непотрі́бний, зайвий. Той Ван'ко́ м'ін'і – йак свин'і́ пропе́лир* (113), 84.

ЯК СВИ́НІ [йак свин'і́] В ЛОПУХА́Х, *ірон. Зручно, комфортно. Так мин'і́ ў трав'і́ лижа́т' ло́ўко – йак свин'і́ ў лопуха́х* (317), 106.

ХОЧ СВИ́НІ ПІД ХВІ́СТ [хоч свин'і́ п'ід хв'і́ст] <ВІ́ЛИЙ>, *знев. Несмачна їжа. Та́кого наварга́ниў, що хоч свин'і́ п'ід хв'і́ст* (85), 157.

СВИ́НІ ПО ПЕТЕ́ЛЬКУ [свин'і́ по пете́л'ку], *глуз. Низького зросту. Свин'і́ по пете́л'ку шче, а поўча́* (205), 204.

СВИ́НІ ПО ПУ́ВИЧКУ (П'ЯТА́К) [свин'і́ по пúвичку (п'ята́к)], *глуз. Про людину низького зросту. У́жé й год'і́у ба́гато, а ві́р'іс свин'і́ по пúвичку* (106), 2.

СВИ́НІ ЧХА́ЮТЬ [свин'і́ чха́йут'], *глуз. Щось несмачне, погане, потворне. Накра́сился́ а, наи́чикату́рился́ а – свін'і́ чха́йут'* (339), 363.

ЯК НА СВИ́НІ [йак на свин'і́] ПЕРЕВЕ́СЛО, *глуз. Не личить, дисонує, не гармоніює. На́д'іла ту шл'а́пу з цв'і́тко́м, а воно́ на йі́й – йак на свин'і́ периве́сло* (59), 361.

ЯК СВИ́НІ В ЯРМІ́ [йак свин'і́ ў йарм'і́], *ірон. Не личить, не пасує; потворно, карикатурно. Йі́й у т'і́й шл'а́п'і, йак свин'і́ ў йарм'і́ – ну н'і́йа́к ни крас'і́во* (7), 15.

ЯК СВИ́НІ [свин'і́] САРАХВА́Н, *глуз. Ніяк, зовсім не личити. То́б'і́ ц'а́ шл'а́па, йак свин'і́ сарахва́н – куди́ диві́лася́, йак виби́рала́* (115), 61.

СВИ́НИМ ХВО́СТІ ПІДКРУ́ТЮВАТЬ [свин'і́м хво́сті п'ідкру́т'уват']. 1. *Ірон. Виконувати непрестижну, примітивну роботу. Пі́диши у со́ухо́з свін'і́м хво́сті́ п'ідкру́т'уват', йак не ўчи́тимис'а* (26), 143; 2. *Несхв. Ледарювати, неробствувати. Ми на по́ле, а ти остава́йс'а до́ма свін'і́м хво́сті́ п'ідкру́т'уват'* (4), 364.

ЯК СВИ́НІЮ́ [йак свин'у́] СОСА́В, *знев. Із брудними губами, ротом. Круго́м ро́та гр'а́зно – йак свин'у́ соса́ў – іди́ ўмі́йс'а* (125), 13.

ДОПАДА́ТЬСЯ, ЯК СВИ́НІЯ́ [допада́ц'а, йак свин'а́] ДО БРА́ГИ, *підсил, несхв.* 1. Прилаштовуватися, чіплятися, звикати. *До колхо́зної ка́си допа́лиса́ а, йак свин'а́ до бра́ги – і н'і́йа́к ни оду́чили* (60), 143. 2. Не знати міри в уживанні їжі, спиртного. *Аби́ де ві́пиўку назна́ў, то ў́же допада́ц'а, йак свин'а́ до бра́ги* (109), 360.

СВИ́НІЯ КАЛЮ́ЖУ [свин'а́ кал'ужу] НАХО́ДЕ, *знев. Про те, що чи́сь приховані негативні звички, природа, сутність усе одно виявляться. Ка́жиши, що бро́сиў пит'?* *ни в'і́р', бо свин'а́ кал'ужу на́йде* (109), 48, 432.

ЗАРІКА́ЛАСЯ СВИ́НІЯ ГІМНА́ Ї́СТИ [зар'іка́лас'а свин'а́ г'імна́ йі́сти], *ірон. Про малоймовірні запевнення, нереальні обіцянки. Шо́, об'і́шча́ў, що пит' бро́се? зар'іка́лас'а свин'а́ г'імна́ йі́сти – так йому́ в'і́р'* (500), 27, 86.

<ПО́КИ> ПРЯ́ЛА ТА ТКА́ЛА – СВИ́НІЯ ДІ́ЖУ́ [<...> пр'а́ла ... –свин'а́ д'і́жу́] ВКРА́ЛА, *ірон. Про недолугу господарку. Йак розка́жи, йака́ вона хаз'а́йка! а сама́ – по́ки пр'а́ла та тка́ла – свин'а́ д'і́жу́ ўкра́ла* (164), 3, 341.

П'ЯНИЙ, ЯК СВИНЯ́ [пйáний, йак свин'á], *знев.* Дуже п'яний. *Шо й казáт', бо ни́ддóбно вийшло, бо молодій бу́ пйáний, йак свин'á – ходжéбї ў такий ден' воздиржа́ўс'а* (80), СЮр, 52.

<ЯК> СВИНЯ́ [< йак> свин'а] НЕСКРÉБЕНА, *знев.* Дуже, надто брудний. *Прийшо́ў з фудбóлу, йак свин'á нискрéбина* (95), СЮр, 195.

РОЗБИРА́ТЬСЯ, ЯК СВИНЯ́ У (ПО) ЗО́РЯХ [розбира́ц'а, йак свин'á у (по) зо́р'ах], *згруб.* Нічого не знати, не розуміти. *Ти ў с'ёл'с'к'ім хоз'áйств'і розбира́йіс'а, йак свин'á у зо́р'ах* (171), СЮр, 90.

ЯК СВИНЯ́ ПІД ЗО́НТИКОМ [йак свин'á п'ід зо́нт'іком], *ірон.* Негарний, некрасивий, потворний (*здеб.* жінка чи дівчина). *У ц'йї шл'áп'і ти – йак свин'á п'ід зо́нт'іком, аж диві́ц'а проти́уно* (341), СЮр, 498.

ЯК СВИНЯ́ [йак свин'á] НЕШКРÉБЕНА, *знев.* Дуже брудний. *Он вага́ні те́плойї води́ нагр'íла – мійс'а, а то – йак свин'á нишкрéбина* (80), СЮр, 457.

ЯК СВИНЯ́ НЕ ПІДСЛҮ́ХА [йак свин'á ни п'ідсл҃́ха], *жарт.* Якщо нічого не зміниться; як усе буде гаразд. *Отó договори́лис'а, так і по́йїдим на базáр', йак свин'á ни п'ідсл҃́ха* (167), 79, 176.

ЯКА́ [йакá] СВИНЯ́ [свин'á], ТАКИЙ СВИН, ЯКИЙ БА́ТЬКО [йакій ба́т'ко], ТАКИЙ СИН, *ірон.* Про схожість, подібність удачі батьків і дітей (*здеб.* несхв.). *Шо той лóдар', шо той – йакá свін'á, такий свин, йакій ба́т'ко, такий син* (95), 191.

ЯК СВИНЯ́ В ГОРО́СІ [йак свин'á ў горóс'і], *ірон.* Зручно, комфортно. *Розл'агáс'у б'іс'éц'і, йак свин'á ў горóс'і – т'іки ни рóхка* (62), 179.

ЯК СВИНЯ́ З БУР'Я́НІВ [йак свин'á з бурйáн'йў], *згруб.* Раптом, несподівано, неочікувано, зненацька. *А тут Іва́н – йак свин'á з бурйáн'йў – кáжи, шо ба́чіўййх удво́х у кушчáх* (36), 112.

ЯК СВИНЯ́ В ПАСЛ҃ЬО́НІ [йак свин'á ў пасл'óн'і], *ірон.* Поводитися зверхньо, нахабно, брутально. *Вичван'áйіц'а, йак свин'á ў пасл'óн'і* (185), 214.

ЯК СВИНЯ́ НА ВІРЬО́ВКІ <КАРЬО́ЖИТЬСЯ> [йак свин'á на в'ір'óўк'і <кар'óжиц'а>], *глуз.* Гоноритися, маніритися, гордувати. *Прийі́де з го́рода ў го́ст'і й кар'óжиц'а, йак свин'á на в'ір'óўк'і* (15), 166.

ЯК СВИНЯ́ НА КОНЯ́ [йак свин'á на кон'á], *ірон.* Несхожість, неподібність, протиставність. *На́че й р'ідн'і, а похóж'і, йак свин'á на кон'á* (151), 74.

ЯК СВИНЯ́ [йак свин'á] НА КОТА́ (КРОТА́), <ТІКИ ШЕРСТЬ [т'іки шерст'] НЕ ТА>, *ірон.* Несхожість, неподібність, протиставність. *Цей при́дс'ідáтил' похóжий до пред'іду́щого – йак свин'á на котá, т'іки шерст' не та* (77), 192.

СВИНЯ́ НА МОПЕ́ДІ [свин'á на мопéд'і], *глуз.* Незграбна, карикатурна людина. *Сиді́т' на колóд'і свин'á на мопéд'і* (77), 33.

ЯК СВИНЯ́ (ПІВЕНЬ, ПЕТУ́Х) НЕДО́РІЗАНА КРИЧА́ТЬ [йак свин'á (п'івин', питу́х) нидор'ізана крича́т'], *глуз.* 1. Репетувати різким, неприємним голосом. *Йак во́з'миц'а Іва́н сво́йў ба́бу («дружину») воспі́туват', так йак свин'á недор'ізана кри́чит'* (32), 3, 40; 2. Немелодійно, какофонічно співати. *Сп'івáт' л'ўбе, т'іки шос' вихóде, йак п'івин' недор'ізаний кри́чит'* (138), 25.

ЯК СВИНЯ́ [йак свин'á] РІ́ЛЛОМ, *ірон.* Недбало, неохайно, нерівно. *По:ра́ў той го́род, йак свин'á рі́лом* (117), 107.

СВИН'Я У САРАХВ'АНІ [свин'а ў сарахв'ан'і], *ірон.* Із несмаком, карикатурно одагнений (здеб. жінка). *І кўр'і см'іўц'а, бо ўд'аглас' – свин'а ў сарахв'ан'і* (33), 11.

КРАСІВА, ЯК СВИН'Я СІВА [красіва, йак свин'а сіва], *глуз.* Негарна, некрасива, потворна. *Пид ст'ар'іст' ст'ала красіва, йак свин'а сіва* (27), 10.

ТЯГ'АТЬ, ЯК СВИН'Я [т'аг'ат', йак свин'а] КУХВАЙКУ, *глуз.* Приділяти надто уваги, фетишизувати. *Купіў моб'іл'ний, так тип'ер т'аг'а, йак свин'а кухвайку* (140), 84.

ЯК ПОП'ОВА СВИН'Я В ДОЩ [йак поп'ова свин'а ў дощ], *ірон.* Потворний, невродливий. *С'бн'ка так'а г'арна, так'а г'арна – йак поп'ова свин'а ў дощ* (91), 6.

ДВОМ СВИН'ЯМ ЇСТИ НЕ ПОДІЛЕ [двом свін'ам їсти ни под'іле], *глуз.* Недолугий, недоумкуватий, нездарний. *Там так'а розум'ака, шо двом свін'ам їсти ни под'іле* (320), 188.

К СВИН'ЯМ [к свін'ам] <СОБАЧИМ>, *лай.* Проганання; Геть! Пріч! *К свин'ам, щоб вас і ни б'ачили* (114), 123.

ЯК СВИН'ЯМ [йак свін'ам] НА ГОЛОВУ, *зрід.* Несподівано. *А тут, йак свін'ам на голову, об'яўл'айут' про зб'ори* (215), 193.

ПЕРЕД СВИН'ЯМИ В ПОРОХ ВІЯТЬСЯ [п'еред свін'ами ў п'орех в'іац'а], *знев.* Принижуватися. *П'оки чог'о доб'ієс'а, п'риход'іц'а і п'ерид свін'ами ў п'орех в'іац'а* (206), 146.

СВИСТІТЬ. НЕ СВИСТІТЬ <Н'ІКУДИ> [ни свистіт' <н'ікуди>], *глуз.* Некрасиво, негодящо, нікчемно. *Зд'ігала прич'оску, а вон'о ж ни свистіт' (145); Ц'а й'упка до ц'ой к'хти ни свистіт' (120), 121.*

СВИТА. ОХРІМОВА [охр'імова] СВИТА, *глуз.* Погано зшитий, кепсько припасований верхній одяг. *Вон'о сидіт' на й'ому, йак охр'імова світа – на'да ж бул'о пид'ігн'ат' (57), 365.*

ТА Ж СВИТА, ТА НЕ ТАК ПОШІТА, *ірон.* Схожий, але не ідентичний; із певними відмінностями. *От'о нов'ий агрон'ом л'уч'ий за бу'ушог'о – та ж світа, а ни так пош'іта* (115), 366.

СВИЩ. СВИЩ У ГОЛОВІ [свищ у голов'і], *глуз.* Недоумок, дурень, телепень. *Шо ти ўмног'о од й'ог'о х'бчиш поч'ут', йак у й'ог'о свищ у голов'і* (189), 378.

СВИЩАТЬ. ХОЧ СВИЩІ [свищчі]. 1. *Несхв.* Безнадійно, безрезультатно, неможливо. *Не помирілис'а – п'іш'оў, теп'ер ни вирну'ти, ни догн'ати, хоч свищчі* (84), 207; 2. *Підсил.* Порожньо, просторо. *Там так'у дом'ару вістр'ойали, к'омнати – хоч свищчі* (194), 383.

СВІЖІСТЬ. НЕ ПЕРВОЇ СВІЖОСТІ [ни п'ервої св'іжост'і]. 1. *Несхв.* Несвіжий, задавнений, зужитий, неновий. *Купіў мотоц'ікол ни п'ервої св'іжост'і* (315), 64; 2. *Ірон.* Немолодий, підстаркуватий. *Прив'із н'ів'єсту ни п'ервої св'іжост'і, чут' ни так'у, йак ма'ти* (512), 114.

СВІЙ. СВОЄ ОДСПІВАТЬ (ОДТАНЦЮВАТЬ) [своє одсп'іват' (от'анц'уват')], *жарт.* Закінчити життєвий шлях; померти. *Своє кум одсп'ів'аў – хай уж'е ў зим'і од'ихн'е* (23), 96.

СВОЄЇ ТОВКТІ [своєїї тоўкті], *підсил.* Настирливо повторювати (наводити) свої аргументи. *Йа йій одн'е, а вон'а ўсе своєїї тоўч'е* (143), 80.

СВІТ. СВІТ [св'іт] БЛИГО́МІЙ, підсил. (Не)близько, (не)далеко. *Блиго́мий св'іт на ста́нц'і́йу п'ішки шма́л'а́т'?* (95); *Чи ж блиго́мий св'іт – за со́рок к'іло́метр'і́йу бе́йкац'а* (34), 203.

БЛІЖНІЙ СВІТ [бліжн'ій св'іт], ірон. Неблизька, далека дорога, відстань. *Айа́гже, блі́жн'і́й св'і́т – з'ібра́ўс'а в'і́н на Ши́луд'к'і́йку* (286), 47.

ЯК [йак] НА ТОЙ СВІТ <ЗБИРА́ТЬСЯ [...св'іт збера́ц'а]>. 1. Підсил. Ґрунтовно, повно, серйозно. *Збера́йц'а йак на той св'і́т – шо́б н'ічо́го не забу́т'* (84), 54; 2. Ірон. Повільно, довго, спроквола, знехотя. *Б'іго́м вихо́д', ск'і́ки мо́жно маши́н'і́ жда́т' – збира́йті́с'а, йак на той св'і́т* (34), 321.

ЧУТЬ СВІТ [чут' св'іт], підсил. Знання, на світанку. *Чут' св'і́т пода́ўс'а з удо́чками* (35); *Уста́ў чут' св'і́т – і на р'і́чку* (124), 160.

ХОЧ З СВІТА ВТІКАЙ [хоч з св'і́та ўт'іка́й], підсил. Кудись діватися, щезати (з нияковості, сорому). *Так люди́ ж тако́го набре́шуть, тако́го наплету́ть, хоч з сві́та вті́кай* (СКв), 96, 177.

НОЧУВА́ТЬ НА ТІМ СВІ́ТІ [ночува́т' на т'ім св'і́ті], жарт. Померти, бути похованим. *Уже́ наші́ д'і́д ночу́йи на т'і́м св'і́ті* (54), 78.

СВІТИ́ТИ. **ХОЧ СВІ́ТІ** [св'і́ті], підсил. Немає нікого, нічого, пуста. *То ў́к'іно́ ўс'і́ ходи́ли, а тупе́р у клуб'і́ – хоч св'і́ті* (87), 143.

СВІТИ́ТЬСЯ. **АЖ СВІ́ТИТЬСЯ** [св'і́тиц'а], ірон. Дуже худий. *Личе́бним голодува́н'ям д'і́ўча́та дово́д'а́т' себе́, шо аж св'і́т а́ц'а* (208), 168.

СВІТОХВО́Р. **ЯК СВІТОХВО́Р** [йак св'і́тохво́р], ірон. Худа людина високого зросту. *Он йак св'і́тохво́р іде́, аж го́лову на́да задира́т', шо́б бала́кат'* (94), 72.

СВІ́ЧКА. **НЕ СВІ́ЧКА** [ни св'і́чка], ірон. Пропозиція не застувати, відійти. *Од'і́йдо́ї од в'і́кна́ – ни св'і́чка* (50), 9..

СВІ́ЧКА [св'і́чка] **ЗГАСЛА.** Хтось помер. *Пожі́ў д'і́д Васи́л' нима́ло, а св'і́чка – та́кі́ зга́сла* (230), 12.

ЯК СВІ́ЧКА [йак св'і́чка], ірон. Висока худа людина (здеб. дівчина, жінка). *Бо́жи, худа́, йак св'і́чка! чи ни́ йі́ст' н'іч'о́, чи бо́л'езн' і́ака?* (494), 67.

СВІ́ЧКИ НЕ СКАЧА́ТЬ [св'і́чки не скача́т'], знев. Неумілий, неспроможний. *Сус'і́ц'к'і́ д'і́ти он і ў́мото́рах пе́трайу́т', а наші́ і сві́чки не скача́* (85), 123.

СВІ́ЧКУ НЕ ДЕРЖА́ТЬ [св'і́чку не держа́т'], ірон. Не бути свідком, присутнім. *Йаќ йа́ мо́жу руча́ц'а – йа́ св'і́чку не держа́ў* (119), 180.

СВОБО́ДА. **ПО СВОБО́ДІ** [по свобо́ді]. У вільний час, на дозвіллі, поза основною роботою. *По свобо́ді́ ко́лі́с' йа́ ту хв'і́ртку на́в'і́с'у* (86), 368.

СВОЄ. **БАЛА́КАТИ НЕ СВОЄ** [сво́йе], несхв., зрід. Говорити дурниці. *Бала́ка та́ке – не своє́* (СГр – Змієв. у), 21.

ПРИЙМА́ТИСЯ ЗА СВОЄ́ [прийма́ті́с'а за сво́йе], підсил. Чинити по-своєму (як і до цього). *На́чи заспо́кої́ц'а, зати́хне, а тоді́ ў́дру́г при́ймци́'а за сво́йе – ри́ўті́* (80), СКв, 157, 434.

СВЯ́ТИЙ. **СВЯ́ТІЙ** [св'а́тій] **ТА БО́ЖИЙ** <– **НА СВИ́НІО́** [свин'у́] (**ЧО́РТА**) **ПОХО́ЖИЙ**>, ірон. Про нещирю, лукаву, підступну людину. *Св'а́тій та́ бо́жий – на свин'у́ похо́жий, а йаќ шче́ сказа́т', йак на л'у́д'ах оди́н, а йаќ сам – та́к чо́рт чо́ртом* (142); *Йак на л'у́д'ах, та́к св'а́те́ і бо́же, а та́к – н'і* (316), 370.

СВЯТВЕЧІР. ГОЛОДНИЙ СВЯТВЕЧІР [...Св'атвеч'ір], *етн.* Вечір 18 січня (у межах різдвяних свят). *Писали на Голодний Св'ятвеч'ір христі ни т'іки ў хат'і, а й на стаўн'ах, у корови на двир'ах* (538), 274, 409.

СЕБЕ. ІЗ СЕБЕ ВИСКА́КУВАТЬ [виска́куват'], *підсил.* 1. Дуже старатися, докладати максимум зусиль. *Іс:ебе віскочи, а д'ітєй обизпéчи* (429), 74, 347; 2. Злитися, нервуватися, нетямитися. *Довили́ до то́го, шо гото́ва с:ебе віскочити, аж т'іпайиц':а* (347), 83, 162.

НАКЛАДА́ТЬ ВІЩЕ СЕБЕ [накладáт' віщє себе], *згруб.* Сильно боятися, лякатися. *Та ти за́йц'а но́ч':у побáчиш, так накладéш віщє себе, а то – воўка́* (141), 22.

ЯК [йак] ЗА СЕБЕ КІДАТИ, *підсил.* Швидко і багато з'їдати. *Віхоркайиц':а, так об'їд йаг за себе кіне* (145), 372.

ПІД СОБО́Ю БА́ЧИТЬ [п'ід собо́ю ба́чит']. 1. *Несхв.* Обмочуватися сечею. *Пилá дитинка багáто р'ідко́го – от і п'ід собо́ю побáчила* (68), 29; 2. *Ірон.* Інтенсивно, бурхливо виявляти почуття. *Йак так см'їйáц':а, то мо́жна і п'ід собо́ю побáчит'* (95), 173; 3. *Глуз.* Надмірно, безконтрольно уживати спиртне, їжу. *То такий, шо п'є, по́ки п'ід собо́ю побáче* (152), 209.

СЕЗОН. ОХО́ТНИЧИЙ СЕЗОН. Мисливський сезон; сезон полювання. *В а́у густі 'й одкривáйиц':а охóтничий сизóн на качóк* (145), 374.

УЗ'Я́ТОШНИЙ [уз'áтошний...] **СЕЗОН.** Удалий для бджолярів сезон, період року. *Отó буў уз'áтошний сезóн, йак тріч'і за л'іто качáли* (218); *Йак ме́ду багáто накачáли, так і ўз'áтошний сезóн* (34), 44, 106.

СЕЛЕЗІ́НКА. СЕЛЕЗІ́НКУ НАХО́ДИТЬ [селиз'інку нахо́дит'], *згруб.* Бити, лупцювати. *Шче раз с'уді́ прійдиш, йа ў тебе селиз'інку найду́ – чи відихайиш!* (119), 189.

СЕЛО. В ОДНО́МУ КРАЮ́ СЕЛА́ ПУ́КНУВ – НА ДРУ́ГОМУ СКАЗÁЛИ, ШО ВСРА́ВСЯ [ўсраўс'а], *ірон.* Про швидке поширення чуток, та ще й з перебільшенням. *З мотоцикла ўпаў і н'іс розбіў, а ўже ка́жут', шо ўбіўс'а, отó й вихо́де, шо в одному́ краю́ силá пукнуў, а на дру́гому сказа́ли, шо ўсраўс'а* (26), 30.

ЛУ́ЧЧЕ У СЕЛІ́ ІВА́Н, ЧИМ У ГО́РОДІ МИТРОХВА́Н [лұч:е у сил'і Іва́н, чим у го́род'і Митрохва́н], *ірон.* Про коректність співвідношення між запитаними і можливостями. *Побу́ў у дочкі ў Хар'ков'і й вирну́ўс'а до́дому – лұч:е у сил'і Іва́н, чим у го́род'і Митрохва́н* (181), 210.

ШО СЕЛЮ́ БЕЗ ЦЕ́РКВИ, *підсил.* Про якийся обов'язковий (бажаний) атрибут, щось загальноприйняте. *Колхóз б'із хоро́шого голо́ві – шо силó б'із це́ркви* (186), 275.

СЕЛЮ́ З ХУ́ТОРОМ, *ірон.* Простак, недосвідчена людина, селяк. *Силó ти з ху́тором, йаки́о про Интирне́т ни зна́йиш* (108), 217.

СЕЛЮ́ НЕАСФА́ЛЬТІ́РУВАНЕ [ниасфал'т'іруване], *ірон.* Простакувата, недосвідчена людина, селяк. *Силó ти ниасфал'т'іруване, йаки́о само́л'отом ішчé ни л'іта́ў* (222), 225.

НІ К СЕЛЮ́, НІ К ГО́РОДУ [н'і к силу́, н'і к го́роду], *несхв.* Негодящо, нікчемно, абсурдно. *Шо ти при́длага́йиш, то н'і к селу, н'і к го́роду – не годи́ц':а* (459);

Помостіу саморобний тротуар, а в'ін такий, шо н'і к силу, н'і к гóроду (129), 347.

УСЬОМУ́ [ус'ому́] СЕЛУ́ КУМА́ (КУМ), *жарт.* Надто контактна, компанійська людина. *Та вона́ ўс'ому́ силу́ кума́ – по́ки ўс'іх ни одв'іда – додóму ни жди* (34), 78.

СЕЛЯНИ. СПОКÓЙНО, СЕЛЯ́НИ, ЗЕМЛЯ́ [сил'áни, зимл'á] БУ́ДЕ ВА́ША. Жартівливо-іронічне заспокоєння, узятє з колишнього лукавого комуністичного лозунга. *Йак тоў́на рош:умі́ц'а, так хто, бувá, скáжи, шо, спокóйно, сил'áни, зимл'á бу́де ва́ша, йак брихáли комун'áки* (371), 195.

СЕМЕН. МНЯТЬ, ЯК СЕМЁН ТЮТЮ́Н [мн'ат', йак ... т'ут'у́н], *жарт.* Повільно, мляво щось робити, поратися. *Кажі́ скор'і́ш, а то мнеш, йак Семён т'ут'у́н* (353), СЮр.

ПРО МЁНЕ СЕМЁНЕ <, БО САМ ІВА́Н>, *жарт.* Байдуже, однаково. *Про мёне Семёне – хай ро́бл'ат', шо хо́чут'* (376), 336.

СЕРЕДА. ДО СЕРЕДІ́ – ХОЧ ПІД [... п'ід] ТІ́НОМ СИДІ́, *етн.* Звичаєва потреба святкувати весілля 3-4 дні (з неділі по середу), незважаючи на витрати (й імовірно загрозу розоритися). *Прийн'ато бу́ло спраў'ат' свáйбу три-читі́р'і дн'і, и́че й насм'і́халис'а, шо до сериді́ – хоч п'і́т:і́ном сиді́* (161), 4, 500.

У ЛІСУ СÉРЕДУ (СУБО́ТУ, П'ЯТНИ́ЦЮ, НЕДІ́ЛЮ [п'я́тниц'у, нид'і́л'у]), *жарт.* Ніко́ли. *По грóш'і, моў, прійди́ш у лісу сéреду* (375), 4.

СЕРЕДИ́НКА. СЕРЕДИ́НКА НА ПОЛОВІ́НКУ, *ірон.* Посередньо; у середньому. *Йаг живемо́? Сериді́нка на полові́нку, бо йе и́че й ху́же* (152), 169.

СЕРЕЖКА. НАВСТÓЯ, НАВЛÉЖКИ [наўсто́йа, наўлэ́жки] ЗАРОБІ́ТИ СЕРÉЖКИ, *глуз.* Про негідний, недостойний шлях заробляння. *Ми ў спéку на пóл'і, а вона́ ў канто́р'і, з бига́д'іром наўсто́йа, наўлэ́жки заробі́ла серéжки* (117), 19.

СЕРП. БУВ СЕРП, ТА ЗАТУПІ́ВСЯ [...затупі́ўс'а], *ірон.* Про колишню силу, потугу, завзяття. *Коли́с' до гóрода на базáр' дéс'ат' к'і́ломитр'іў н'ір'áла, а тепéр – буў серп, та затупі́ўс'а* (104), 41.

СЕРП І МО́ЛОТ – ЗЛІ́ДНІ [злі́дн'і] Й ГО́ЛОД, *несхв.* Про негативне ставлення до всього радянського. *Шче д'ід м'і́й каза́ў, шо серп і мо́лот – злі́дн'і й го́лод, а в'ін крéпкий хаз'áйін буў* (457), 18, 66.

ТЯНУ́ТЬ [т'ану́т'] СЕРПА́ ІЗ СРА́КИ, *згруб.* Робити щось неквапом, повільно, зокрема говорити. *Розка́зуй у́же скор'і́ш, а то т'áниш сирна́ іс:ра́ки* (47), 27.

СЕРПО́М ПО Я́ЙЦЯХ [йáйц'ах], *підсил.* Різко, несподівано, дошкульно. *Йак сказа́ла, шо вий́шла за́м'іж, а м'ін'і – йак серпо́м по йáйц'ах* (21); *Йак начне ў́кор'ат', шо ни ви́у́чиўс'а, так це м'ін'і – сирпо́м по йáйц'ах* (381), 46.

СЕРУ́Н. НАРЯЖА́ТИСЬ, ЯК СЕРУ́Н НА ВЕЛІ́КДЕНЬ [на́ряжа́тис', йак сиру́н на Вилі́гдин'], *ірон.* Недоречно яскраво, без смаку одягатися. *Нар'а́диўс'а, йак сиру́н на Вилі́гдин' – кра́сн'і штани, цв'і́таста сорóчка* (492); *Кирзакі́ й вуша́нку начиті́ў – от і ві́р'ади́ўс'а, йак сиру́н на Вилі́гдин' в і́йу́л'і* (143), 363.

СЕРУ́Н КЛА́НЯВСЯ, А СЕРУ́ХА ПРИВÉ́Т [... кла́н'аўс'а, ... прив'é́т] ПЕРЕДАВА́ЛА, *знев.* Виявлення незадоволення, обурення. *Шо ж ти долг че́риз*

п'їу́го́да од:а́йе́ш – сиру́н то́б'ї́ кла́н'а́ўс'а, а сиру́ха прив'е́т пери́дава́ла (83), 106.

СЕРЦЕ. СЕ́РЦЕ ЗАХО́ДИТЬСЯ (ТІ́ПАЄТЬСЯ, ТІЛПА́ЄТЬСЯ) [...захо́диц'а (т'і́пайиц'а, т'і́л'і́пайиц'а)], *підсил.* Про відчуття страху, переляку, хвилювання. *Ото́ сова́ но́ч'у́ йак кри́кне, а ў ме́не аж се́рце захо́диц'а* (108), 115.

ВІ́РІЗАТИ [ві́р'ізати] СЕ́РЦЕ, *підсил.* Завдати моральних страждань, погубити. *Послухайте мене, бі́дну́ю, поги́би́шю зовсі́м ..., озьмі́те ні́ж, ви́рі́жте мо́єю ру́кою се́рце мо́є, рі́жте мо́ю ду́шу, зако́літ мене!* (СКв), 299.

СЕ́РЦЕ СТАЄ́ [стайе́] УПО́ПЕРЕК, *підсил.* Про хвилювання, переймання, нервування. *Се́рце ста́йе ўпо́перек, йак Ги́рман'ї́у ўспо́мн'у* (425), 114.

СЕ́РЦЕ З ПЕ́РЦЕМ, *підсил.* Людина дошкульної, уділливої, уципливої вдачі. *Ан'у́та йак ма́сло, а ў Га́л'ки се́рце з пе́рцем* (149); *У Ма́рус'ки се́рце з пе́рцем – хот' ко́му пра́ўду ў́р'ї́жи* (171), 197.

ІЗ СЕ́РЦЯ [іс:е́рц'а], *підсил.* Згарячу, спересердя. *Іс:е́рц'а ба́хнуў сокі́роўу о́б зе́мл'у, шо аж держа́к тр'ї́снуў* (131), 117.

УНІМА́ТЬ [ун'іма́т'] СЕ́РЦЕ. Перемагати почуття, боротися з певним станом. *Йак пол'у́биш, а тоді́ чо́го́с' на́да ўн'іма́т' се́рце – це ж бо́л'но* (344), 95.

У СЕ́РЦЕ КОЛЮ́ЧКІ ЗАГАНЯ́ТЬ [...кол'у́чкі заган'а́т'], *підсил.* Дошкуляти, діймати. *Нипо́слухом сво́йїм ти м'ї́н'ї ў се́рце ко́л'у́чкі заган'а́йїш т'ї́ки* (345), 49.

НА ТВОЄ́ (Ї́ї, ЙОГО́) [твойе́ (її́ї, його́)] СЕ́РЦЕ ГІВНА́ [г'ї́ўна́] З ПЕ́РЦЕМ, згруб. Про непотурання чийось примхам, образам. *Мо́жиш ду́ц'а й се́рдцї́'а – на тво́йе се́рци́ г'ї́ўна́ з пе́рци́м* (95), 124.

З СЕ́РЦЯ-ГО́РЯ [с:е́рц'а-го́р'а], *підсил.* Через поганий настрій, згарячу. *С:е́рц'а-го́р'а, бу́ло, і по сра́ц'ї́ на́л'а́пайиш* (104), 34.

ОД СЕ́РЦЯ [сэ́рц'а], *підсил.* 1. Щиро, відверто, безпосередньо. *По́да́ри́ла ї́ому́ ба́т'к'ї́ ку́ст'у́м од се́рц'а* (377), 119; 2. Багато, досхочу. *Найі́лис'а й напи́лис'а ў́же од се́рц'а – да́л'ї́ ке́нд'у́х ни при́йма́ў* (373), 22.

СЕСТРА. БОКОВА́ (БІ́ЧНА́) [б'ї́чна́] СЕСТРА́, ірон. Коханка. *Ка́жи, шо ве́ч'ї́ро́м сис́тра́ при́ходи́ла, у нас та́кіх сис́те́р назива́йут' бо́кова́ сис́тра́* (324), 380.

ДВО́ЮРІ́ДНА СЕСТРА́ КОНЯ́ БУДЬО́ННОГО [дво́йу́р'ї́дна...ко́н'а́ Буд'о́н:ого], глуж. Несправжня рідня. *Вона́ ми́н'ї́ й ни т'о́тка, а дво́йу́р'ї́дна сес́тра́ ко́н'а́ Буд'о́н:ого* (58), 84, 91.

СЕСТРА́ МИЛОСЕ́РДЯ [ми́лосе́рд'а], евф. Повія, гуляща. *То та́ка́ сес́тра́ ми́лосе́рд'а, шо і за п'ї́со́тн'ї́ при́голу́бе, пе́рву по́мошч о́ка́же* (216); *Йе ў си́л'ї́ сво́я́ сис́тра́ ми́лосе́рд'а, шо ўс'ї́х у́блажа́, о́ка́зу́їи по́мошч* (212), 377.

СИ́ДІТЬ. СИ́ДЬМА (СИ́ДЬМОМ, СИ́ДОМ) СИ́ДІТЬ [сї́д'ма (сї́д'мом) сї́д'ї́т'], *підсил.* Нічого не робити, ледарювати. *До́ма сї́д'ма́ сї́ди́т' – і н'ї па́л'ц'ом не во́рухне́* (381), 379.

СИ́ДІ́ЛА МА́ЗАЛА, ПЕРДІ́ЛА РОЗКА́ЗУВА́ЛА [сї́д'ї́ла..., пї́рд'ї́ла...], згруб. Теревені, пустопорожня балаканина. *Т'ї́ки о́дна на ла́ўк'ї́ шо́с' п'у́тн'е́ раска́жи, а то – спл'е́тн'ї́, балака́ни́на, та́ке – сї́д'ї́ла ма́зала, пї́рд'ї́ла ро́ска́зувала* (494), 382.

СИДНЯ. ЗА СИДНЬОЮ, ЛЕЖНЬОЮ – НІКОЛИ [за сидн'ойу, лижн'ойу – н'іколи], *ірон.* Про неробство, ледарство. *За сидн'ойу, лижн'ойу н'іколи й по:б'ідат'* (211), 178.

ЗА СИДНЬОЮ НІКОЛИ Й ПОЛЁЖАТЬ [за сидн'ойу н'іколи й полёжат'], *ірон.* Про ледарювання, неробство. *Отák увес' ден' і му́чимос'а, шо за сидн'ойу н'іколи й полёжат'* (107), 196.

СИЛА. СІЛА СІЛОЮ [сілою], *підсил.* Дуже багато, велика кількість. *По ву́лиц'ам сіла сіло́у л'уде́й пливé* (223), 378.

СІЛА Є [йе] – УМА НЕ НАДА. Іронічна сентенція про уявану перевагу грубої фізичної сили, про необережність. *Уз'а́ус'а очки ви́гнут', а зламáў, отó сіла йе – умá ни на́да* (369), 95, у б. пп.

БУЛА́ СІЛА, ЯК [йак] МА́ТИ НОСИ́ЛА, *ірон.* Про втрату сили, спроможності. *Шо пита́йши про здо́ров'я – була́ сіла, йак ма́ти носи́ла, а це да́ўно* (95), 214.

ВЕЛІ́КА СІЛА, *підсил.* Багато, незліченна кількість. *Пл'е́н:их на́ших, б'ідних, бу́ло ви́лика сіла* (8), СЮр, 318.

СІЛА СИЛÉНСЬКА [силéнс'ка], *підсил.* 1. Велика, надзвичайна фізична сила. *Сіла силéнс'ка ў йóго бу́ла – кон'а́ на плеча́х носи́ў* (11), 141; 2. Надзвичайно багато. *Сіла силéнс'ка наро́ду найі́хало* (32), СЮр, 141.

НЕ В СИЛА́Х, *несхв.* Не сила; неспроможність; не до снаги. *Та йа ў́же не ў си́лах і до ко́лод'із'а до́йти* (104), 46.

НАСІ́ЛУ-СІ́ЛУ. Із великими труднощами, ледве-ледве. *Насі́лу-сі́лу гр'а́дку до́полóла – ва́жко ў́же* (24), 64, 213.

СИН. СУ́КИН СИН, *лай.* Негідний, підлий чоловік (хлопець). *Су́кин ти син, шо инді́ка перийі́хаў* (156), 219.

РОЗТРИ́БІСІВ [розтриб'іс'іў] СИН, *лай.* Бешкетник, шибайголова, шибеник. *Шо ж ти розтриб'іс'іў син, курча́ задави́ў!* (123), 384.

ХАЗЯ́ЯЧИЙ [хаз'айáчий] СИН, *схв.* Статечна, заможна, розважлива людина. *Зра́зу ви́дно, шо хаз'айáчий син – і од'а́гниний, і сурйóзний* (188), 99.

ГА́ДІВ [га́д'іў] СИН, *лай.* Підступна, огидна людина. *Шо ж ти, га́д'іў син, н'іза́нчо кача́ ўби́ў?! (68), 34.*

ПРЕСУ́ЧИЙ СИН, *лай.* Підступна, огидна людина. *Той прису́чий син ус'і гр'а́дки потопта́ў – йакá там риді́ска?! (128), 510.*

СИНІЦЯ. СИНІ́ЦЯ [сині́ц'а] (СОРО́КА) КАЗА́ЛА, *жарт.* Невідоме, вигадане джерело інформації. *Сині́ц'а каза́ла, шо м'ій онучо́к – не́слух, пра́ўда? (508), 17.*

СИНІЙ. АЖ СІ́НІЙ [аж сін'ій], *підсил.* Із інтенсивним виявом ознаки (голодний, злий, змерзлий, зморений..., навіть бідний). *Проголода́ўс'а, аж сін'ій* (530), 81.

СИРОСТЬ. СІРОСТЬ РОЗВÓДИТЬ [сірост' розвóдит'], *ірон.* Плакати, ревіти, ридати. *За ту пага́ну л'а́л'ку ти сі́рост' розвóдиши. Купимо́ лу́ч'у* (101), 200.

СИРОТА. ЯК СИРО́ТІ ТРЯ́СТЯ [йак сирот'і тр'аст'а] <НУ́ЖНО>, *ірон.* Небажане, непотрібне, зайве. *М'ін'і про тво́го прийма́ка знат' ну́жно, йак сирот'і тр'а́ст'а* (184), 86.

СИСЬКИ. СІСЬКАМИ СВІТИТЬ [сис'ка́ми св'і́ті́т'], *ірон.* Одягатися так, щоб видно було відносно невеликої частини оголених грудей (про жінок, дівчат). *На та́нці'ах дис'атикла́сницї'і ў́же х'іба́ ж так сис'ка́ми св'і́т'ам' – куди́ т'і́ки бат'кі́ діу́л'ац':а?* (107), 91, 127.

СИСЬКІ НАПЕРЕВЄС [сис'кі́ наперив'є́с], *ірон.* Про жіночі (дівочі) груди, яким відповідним чином забезпечено привабливість і знадливість. *А ді́уча́та ж шо? сис'кі́ наперив'є́с – і на ді́скот'є́ку* (246), 163.

СИСЬКІ НАСТРОПОЛЯТЬ [сис'кі́ настропол'я́т'], *ірон.* Підладнувати одяг (зокрема бюстгальтер) так, щоб груди виглядали привабливіше (про дівчат, жінок). *Сис'кі́ шче до́ма настропо́лили – і на та́нці'і* (529), 13, 143.

СИТИЙ. СІТИЙ І УКРІТИЙ, *схв.* Забезпечений, задоволений. *Шо́ їйї́ на ста́р'іст' трéба – ді́ти дог'ла́да́ють, усе́ їе – сі́та і укрі́та* (319), 79.

СИТО. ПРОХОДИТИ КРИЗЬ [кр'і́з'] ДВА СІТА І ТРИ РЕШЕТА, *підсил.* Про хитруна, пройду. *Наши́, їа́кшо́ шос' ни́ так, так зра́зу скі́сне, а сус'і́д – той про́йде кр'і́з' два сі́та і три ре́шита* (32), 95.

ПРОХОДИТИ І СІТА́, І РЕШЕ́ТА, *підсил.* Бути досвідченим, бувалим. *За ў́с'у жизн' їа́ проїшо́ў і сита́, ї ре́шета – так шо́ ў́се зна́йу, зв'і́даў* (133), 15.

СИЧ. ДУТИСЯ, ЯК СИЧ НА ГІМНІ [ду́тис'а́, їа́к сич на г'і́мні'], *згруб.* Сердитися, злостивитися. *По́ки ти бу́диши ду́тис'а́, їа́к сич на г'і́мні'і – порá одхо́дит'* (12), 124.

ПІЗИТЬСЯ, ЯК [пі́зиці':а, їа́к] СИЧ НА ПОГО́ДУ, *ірон., зрід.* Супитися, хнюпитися. *Пі́зиці':а увéс' ден', їа́к сич на погóду, а чи́риз шо́?* (58).

СІДАЛО. МОСТІТЬ <СВОЄ> СІДАЛО [мо́стіт' <сво́йє> с'і́дало], *ірон.* Усаджуватися, усідатися, уможуватися. *Мо́сті шви́ч':и сво́йє с'і́дало – ни́ м'іша́й к'іно́ диві́ці':а* (285), 60, 360.

ПОРА́ НА СІДАЛО [с'і́дало], *жарт.* Пізня година; час (іти) спати. *Хва́те гу́л'ат', хло́пці'і – порá на с'і́дало, а то за́ўтра на робо́ту ра́но* (4), 16, у б. пп.

РОЗ'ІСТИ СІДАЛО [розі́їсти с'і́дало], *ірон.* Мати велику, пишну сідницю. *Розі́їла с'і́дало за харóшим чолов'і́ком – шо́ б і робо́ила б'і́з тако́го трудо́аги* (213), 33, 435.

СІДАТЬ. ДЕ СЯДЕШ [с'а́диш], ТАМ І СІДІТИМЕШ [сид'і́тимиш], *несхв.* Про ледаря, неслухняця. *То та́кий трудо́ага, шо́ де с'а́диши, там і сид'і́тимиши – ни́ б'і́л' ше* (95), 86.

СІДАТЬ, ДЕ СТОЯТЬ [с'і́да́т', де сто́йа́т'], *ірон.* Негостинна пропозиція небажаним гостям (відвідувачам). *Їа́к при́йде хто на́докуча́т', ото́ ї ка́жши, шо́ с'і́да́йте, де сто́йі́те* (380), 91, у б. пп.

СІДУШКА. СІДУШКОЮ (СІДАЛОМ) ДУМАТЬ [с'і́душко́ю (с'і́далом) ду́ма́т'], *ірон.* Чинити необдумано, недалекоглядно; помилятися. *Тре́ба ни́ с'і́душко́ю ду́мати бу́ло, а голово́й – с'і́ча́с би́ ї ни́ жа́л'ї́ла* (74), 385.

СІДУШКУ (СІДАЛО) РОЗ'ІДА́ТЬ [с'і́душку́ (с'і́дало) розі́да́т'], *ірон.* 1. Бути товстим, гладким. *С'і́душку́ розі́їла, шо́ ў́ фо́рточку́ ни́ прола́зе* (177), 198; 2. Ледарювати, неробствувати, бути на чіємусь утриманні. *С'і́душку́ розі́їда́йи, бо бат'кі́ ра́д'і шо́ при́ї́хала ў́ о́тпук, і ни́ да́йу́т' н'ічо́го робо́ит'* (155), 7.

СІК. СО́КИ ВИСМÓКЧУВАТИ. Виснажувати, знесилювати. *По́ки д'іти ви́йчу́:а – ус'і со́ки висмо́кчу́ють* (8), 75.

ОД СОКУ ЛЮДИ СЦЯТЬ [л'ўди сц'ат'] ВИСÓКО, *жарт.* Заохочування вживати сік. *Це пол'єзна вешч – од со́ку л'ўди сц'ат' висо́ко!* (9), 506.

СІКОСЬ. СІКОСЬ-НА́КОСЬ [с'ікос'-на́кос'], *ірон.* Криво, недбало, абияк. *Забо́р той поста́вили с'ікос'-на́кос' – ку́р'ам см'ішно* (106), 145.

СІКОСЬ-НА́КОСЬ-ПЕРЕЯ́КОСЬ [с'ікос'-на́кос'-перия́кос'], *ірон.* Абияк, нерівно, недбало. *Шо ото́ ти забо́р поста́виу с'ікос'-на́кос'-перия́кос', а йак догова́р'увалис'?* (155), 46.

СІКТИ. ТУТ СІЧЕ́ [с'ічэ́], ТАМ ПЕЧЕ́, *підсил.* Несприятлива, некомфортна ситуація; безвихідь, сутужність. *Забо́р уна́ў, горо́д заму́лило – тут с'ічэ́, там пече́* (178), 199.

СІЛЬ. НІ СІЛЬ, НІ ГРЕ́ЧКА [н'і с'іл', н'і...], *жарт.* Непевний, сумнівний, невизначений. *Такий дошч чи не дошч – н'і с'іл', н'і гре́чка* (310), 4.

ЗАРОБІТЬ НА СІЛЬ ДО СЕЛЬО́ДКИ [заробіт' на с'іл' до сил'одки], *ірон.*

Нічого не заробити. *Найн'а́ўс'а до шабайі́у – вони́ побіга́то получи́ли, а цей зароби́у на с'іл' до сил'одки* (95), 42, 232.

ПОКАЗА́ТЬ, ЧИ СІЛЬ СОЛЬО́НА [показа́т', чи с'іл' сол'она], *підсил.* Покарати, провчити. *Йа тоб'і покажу́, чи с'іл' сол'она – зна́тимши до са́моїї сме́рт'і* (115), 63.

ХОТЬ СІЛЬ В О́ЧІ [хот' с'іл' в о́ч'і], *підсил., несхв.* Безсоромний, нахабний, без докорів сумління. *Каву́ні покра́дуть на по́л'і, а п'і́йма́йши – хот' с'іл' і́йм в о́ч'і, пери́пу́найут'* (494), 83.

СІЛЬО́ДКА. ЯК СІЛЬО́ДКА (УХНА́ЛЬ) [йак с'іл'одка (ухна́л')], *глуз.* Худа людина. *Ни йі́ст' жи н'ічо́го, от і хо́де, йак с'іл'одка* (124), 386.

СІМНЯ/СІМ'Я. У СІМ'І́ [у с'імйі́] НЕ БЕЗ УРО́ДА, *несхв.* Про прикрі винятки, певний негатив. *Ба́т'ко п'іе т'і́ки ў пра́зники, бра́ті то́жси нича́сто, а цей – ни проси́пайі́ц'а – у с'імйі́ ни б'і́з уро́да* (513), 42, у б. пп.

У КА́ЖДІЙ СІМНІ́ СВІ́Й [у ка́жд'ій с'і́мн'і́ св'і́й] ВІ́РОДОК, *несхв.* Про прикрі винятки розумових і моральних недоречностей у певній спільноті. *У ка́жд'ій с'і́мн'і́ св'і́й ві́родок, так і мо́лоч'а: дочка́ по рука́х п'і́шла* (89), 509.

ЧУЖА́ СІМНЯ́ [с'і́мн'а́]. Чужі люди, незвичне оточення. *Пожи́у йа ў т'і́м сил'і́, н'і – чу́жэ с'і́мн'а́, не йак у нас* (37), 511.

СІМ'Я́ЧКО. ЯКЕ́ СІМ'Я́ЧКО, ТАКЕ́ Й ЗІ́ЛЛЯ́ЧКО [йакé с'і́мйачко, таке й з'і́л':ачко], *ірон.* Про схожість, однаковість удачі батьків і дітей. *Ма́ле та́ке ж ка́посне, йак ба́тько – йакé с'і́мйачко, та́ке й з'і́л':ачко* (87); *Ба́т'ко воро́вти́й бу́у, ото́ж і син – йакé с'і́мн'ачко, та́ке й з'і́л':ачко* (512), 47.

СІНО. СІ́НА ПО КОЛІ́НА [с'і́на по кол'і́на], *підсил., ірон.* Вигадка, брехня, фантазія. *В'ін вам нака́заў, шо с'і́на по кол'і́на, а ви й слуха́йте* (330), 387.

РЕГÓЧЕ, ЯК СІ́НА [...] йак с'і́на] ХÓЧЕ, *жарт.* Про людину, яка часто, голосно сміється, здебільшого безпричинно. *Ота́ Га́л'ка-коби́ла ригóчи, йак с'і́на хо́чи* (331), 207, 380.

СІ́НО ДО КОН'Я́ [с'і́но до кон'а́] <САМО́> НЕ ХÓДЕ, *ірон.* Про неможливість, абсурдність порушення природного стану речей. *С'і́но до кон'а́ не хо́де – са́мі́м на́да обат'* (55), 213.

СІРКО. РОЗГУЛЯТЬСЯ, ЯК СІРКО́ НА ПРИ́В'ЯЗІ [розгул'áц'а, йак С'ірко́ на прів'яз'і], *ірон.* Дозволити собі певний ступінь свободи (поведінки, говоріння, висловлення). *Н'інки нимá, так Іва́н розгул'áўс'а, йак С'ірко́ на прів'яз'і – пат'áка, шо на го́лову ни л'і́зе* (74), 31.

СІРНИК. ХОТЬ СІРНИ́К [хот' с'ірни́к] ЧЕРКА́Й, *підсил.* Збуджений, роздратований, злий. *Вона́ споко́йна, а в'ін – хот' с'ірни́к черка́й – так і горі́т'* (63), 123.

СІСТИ. СІВ, ШОБ НЕ ВИСІ́В [с'іў, щоб ни вис'іў], *жарт.* Сісти після тривалого стояння. *Ти б с'іў, щоб ни вис'іў, бо й за́стуйиш* (123), 67.

СІСЬКА/СІСЯ. НІ СІСЬКИ, НІ ПІСЬКИ [н'і с'іс'ки, н'і п'іс'ки], *ірон.* Худа, нефактурна дівчина (жінка). *Така́ нилáдна д'іўка ўдалáс'а – н'і с'іс'ки, н'і п'іс'ки* (494), 170, у б. пп.

ХОТЬ ДО СІСЬКИ [хот' до с'іс'ки] ПРИКЛАДÁЙ, *ірон.* Спокійна, згідлива, безхарактерна людина. *Ск'і́ки год йому́, а його́ хот' до с'іс'ки прикладáй – сам н'ічо́го ни р'и́а́* (494), 104.

НІ СІСІ, НІ ПІСІ [н'і с'іс'і, н'і п'іс'і] <І ЖО́ПА В КУЛАЧО́К>, *ірон.* Некрасива, нестатурна дівчина (жінка). *Найишо́ўс'а та́кий, шо кл'у́нуў і за́м'іж уз'а́ў, а ў не́й і ж – н'і с'іс'і, н'і п'іс'і і жо́па ў кулачо́к* (347), 162, 186, у б. пп.

П'ЯНИЙ У СІСЮ (СІСЬКУ) [п'я́ний у с'іс'у (с'іс'ку)], *підсил., несхв.* Дуже п'яний. *Хоч ден' прости́й, хоч пра́зник, йім одина́ково – п'я́н'і ў с'іс'у постойа́н:о* (494), 153.

СІПРО. СКАЖЕ́НЕ СІПРО́ [с'іпрó], *жарт.* Шипуче вино, шампанське. *На похм'і́л'а скаже́ного с'і́пра випивáли – о́са́жуйе, ле́ше* (187), 320.

СІЯТЬ. СІЮ-ВІЮ <– ПОВІВА́Ю> [с'і́йу-в'і́йу <– пов'іва́йу>], *глуз.* Про несерйозну, легковажну людину. *Та в'ін же с'і́йу-в'і́йу – ко́му ж ти пов'і́рила?* (161), 26.

СКАЗАТЬ. ЯК СКА́ЖЕ, ТАК І ПРИКА́ЖЕ, *схв.* Дотепний у мовленні, жартах. *Його́ ж і тамадо́йу пригласи́а́ют', бо весéлий – йак ска́же, так і прика́же* (103), 202.

«ДРАСТУ́Й» НЕ СКАЗА́ТИ, *несхв.* Поігнारувати; не обізнатися. *Йак рос:е́рдиц'а, так і «дра́стуй» ни ска́жи, йак перистр'і́ниц'а* (388), 2, у б. пп.

СКА́ЗАНО – ВІПИ́ТО, жарт. Заохочення, заклик випити. *Ти ни т'а́н'і й ни лама́йс'а, ска́зано – ві́пито* (117), 174.

СКВОЗНЯК. СКВОЗНЯ́К ГАНЯ́ТЬ [сквозн'áк ган'áт'], *жарт.* Теревенити, базікати, патакати. *Хва́те сквозн'áк ган'áт' – каж'і́т' д'і́ло* (92), 15.

СКВОЗНЯ́К ГУЛЯ́ (СВИСТІ́ТЬ) <У ГОЛОВІ́> [сквозн'áк гул'á (свисті́т') <у голов'і́>], *глуз.* Дурень, телепень, недоумок. *Сквозн'áк свисті́т' у голов'і́, а ў т'ехн'і́кум при́йн'а́лі* (27), 220.

СКВОЗНЯ́К ГУЛЯ́ (СВИСТІ́ТЬ) <У КАРМА́НІ> [сквозн'áк гул'á (свисті́т') у карма́н'і], *ірон.* Безгрошів'я, бідність. *Сквозн'áк гул'á у карма́н'і, так і ни ду́май жи́ниц'а* (166), 34.

СКВОЗНЯ́К [сквозн'áк] ЗДУВА́, *ірон.* Безсилля, немічність. *Коро́ви з:имо́ўки ви́йшли – сквозн'áк здува́* (179), 507.

СКВОЗНЯК У КОШЕЛЬКУ [сквозн'ак у кошил'ку], *ірон.* Відсутність грошей. *Бат'ков'і б шос' купит' на иминіни, так сквозн'ак у кошил'ку* (65), 33.

СКВОЗНЯК УСТРАЇЮВАТЬ [сквозн'ак устрайуват'], *ірон.* Теревенити, базікати, пятакати. *Сквозн'ак не устрайуй, а кажі, ў чом йа провиніўс'а* (160), 10.

СКИБКА. ХОТЬ [хот'] НА СКІБКУ НАМА́ЗУЙ, *схв.* Лагідний, згідливий, м'якої вдачі. *До свайби буў такий, шо хот' на скібку нама́зуй, а тод'і зм'ініўс'а* (134), 46.

СКИРТА. У СКІРТІ СА́ЛО ЇСТИ [скірт'і сáло йісти], *несхв.* 1. Уникати гурту, компанії. *Ми ўс'і разом на колодках, а в'ін усé ў скірт'і сáло йіст'* (105), 390; 2. Ухилятися від роботи, занять. *Йа гарно зан'імáлас' у шкóл'і, а брат – такé отó – у скірт'і сáло йіў, прогул'уваў* (389), 201.

СКИКИ ВЛІЗЕ [ск'іки ўл'ізе], *підсил.* Багато, досхочу. *У сил'і ў бабўс'і привóл':а – гул'ай – ск'іки ўл'ізе* (391), 221.

СКІПКА. ГІДКО <Й> СКІПКОЮ ВЗЯТИ [ск'іпкою ўз'ати], *знев.* Огидний, відворотний, потворний. *Прийшла бабўся, та ще й така, що гідко скіпками узяти, та й над ним кепкує* (СКВ); *Там така красáвиц'а, шо гідко ск'іпкою ўз'ати* (129), 489.

ЗА СКІПКУ НАЙТИ ЗАЧІПКУ [за ск'іпку ... зач'іпку], *ірон.* Про нікчемні, дріб'язкові приводи для лайки, сварки. *Т'ошча така, шо й за ск'іпку найде зач'іпку – т'іки б менé ўнізит'* (35), 27, 266.

СКЛАД, І НЕ В СКЛАД, І НЕ В ЛАД <← ПОЦІЛУЙ [поц'ілуй] КОБІЛУ В ЗАД>, *згруб.* Про недоречність, недотепність. *Шо ти там мéлиш? Воно́ ж н'ікуди ни л'ітиц':а – і ні ў склад, і ни ў лад – поц'ілуй кобілу ў зад* (51), 17.

У СКЛАД <ОРАТИ>, спец. Усередину; так, щоб валики землі лягали всередину. *Стáрший зага́дуваў, шоб орали ў склад, а не ў розг'ін* (513), 85.

СКЛАДНО. ХОЧ НЕ СКЛА́ДНО, ЗАТЕ ПРИКЛА́ДНО, *схв.* До ладу; годиться. *Частушки свої сп'івáйим – хоч не склáдно, зате приклáдно* (18), 332.

СКОВОРÓДКА. НА СКОВОРÓДЦІ ТАНЦЮВА́ТЬ [на сковорóц'і танц'увáт'], *жарт.* Нетерпеливитися, хвилюватися, нервуватися. *Усé йде харашо́ – чо ти на сковорóц'і танц'уйиш?* (34), 515.

СКОЇТИСЬ. НЕ ТАК СКОЇЛОСЬ, ЯК КРОЇЛОСЬ [скойілос', йак кройілос']. Про неповну (не таку) реалізацію задуманого, запланованого. *Хот'іли ж за Васил'á од:áт', а ни вийшло – ни так скойілос', йак кройілос'* (143), 392.

СКОКОМ. СКО́КОМ-БО́КОМ – НАПРІСЯДКИ [напріс'адки], *жарт.* Усякими способами, засобами; на всякий манір. *Ско́ком-бо́ком –напріс'адки і добраўс'а додóму* (18), 113.

СКОТІНА. СКОТІНА СКОТІНО́Й, *знев.* Кепська, ненадійна, підла людина. *Просиш йак л'удіну, а воно́ – скоті́на скотіно́й* (494), у б. пп.

СКУПІЙ. НЕ ТАК СКУПЕ́, ЯК [йак] ЖА́ДНЕ, *знев.* Про жадобу, корисливця. *І не минé н'ічо́го, і ни даст' н'іко́му – не так скупé, йак жа́дне* (20), 150.

СЛАБИНА. СЛАБИНУ́ ЧУ́ТИ. Відчувати послабку; визначати уразливе, дошкульне місце. *Слабину́ чу́йе, шо ба́ба ўну́ку л'убе, от і вимага́йе* (158), 28.

СЛАВА. ЩЕРБАТА [шчерба́та] СЛА́ВА, *несхв.* Кепська репутація, думка, чутка. *Шчерба́та сла́ва ў ц'і́й д'і́ўкі* (46), 71.

НЕ ВИХОДИТИ З СЛАВИ, *заст.* Бути відомим протягом тривалого часу; прославлятися. *Отже і город став розселяватися, і якого у ньому народу не завелось, а усе ганчарівські дівчата не виходять з слави ..., і теперечки Гончарівка через своїх дівчат у великій моді* (СКв).

СЛАТЬ. МНЯКО СЛАТЬ, А ТВЕРДО ПАДАТЬ [мн'ако слат', а твёрдо па́дат'], *ірон.* Облудність обіцянок, підступність обіцяльників. *Ни́ буду́ н'і́ за ко́го з її́х голосува́т' – мн'а́ко стéл'ат', а твёрдо па́дат'* (73), 514.

СЛИВА. ОБ'ІСТИСЯ [обійстис'а] СЛИВ, *глуз.* Бути у поганому гуморі, супитися, дратуватися. *Мико́ла с'о́дн'і́ йа́кійс' смурний – обі́й'ус'а сли́ў?* (152), 393.

<УПА́СТИ,> ЯК [йак] <СВІ́ЖА [св'і́жа]> СЛІ́ВА В <ТЕ́ПЛЕ> ГІВНО́ [г'і́ўно́], *згруб., зрід.* Неочікувано, зненацька з'явитися. *Сидимо́ випива́ймо, базáримо – тут па́дайи Іва́н, йак св'і́жа сли́ва ў те́пле г'і́ўно́ – хто його́ пригласа́ў?* (37), 83, 93.

<УПА́СТИ,> ЯК [йак] СЛІ́ВА В КА́НПО́Т, *ірон.* Несподівано втрапити в халепу. *Ото́ йак бат'к'і́ў ўраз ни ста́ло, попáла йа́ молодóйу ў жи́зн', йак сли́ва ў ка́нпо́т* (95), 114, 442.

ЛІ́ТИ СЛІ́ВИ, *зрід.* Уживати спиртне. *Йак одве́рнис'а, так у́же ў садку́ л':ут' сли́ви* (134), 202.

ЗАЛІ́ВА́ТИ СЛІ́ВИ, *ірон.* Напиватися п'яним. *Зали́ў сли́ви, тепéр пре́ додо́му* (201), 190.

СЛИ́ЗЬКИЙ. НА СЛИ́ЗЬКЕ́ СТУПА́ТЬ [на слиз'ке́ ступа́т'], *підсил.* Ризикувати. *Зна, шо на слиз'ке́ ступа́, а р'и́ш'і́ўс'а кра́сти* (161), 91.

СЛИ́НЯ. СЛІ́НЬОЮ БРІ́ЗКАТЬ [слін'о́у брі́зкат'], *підсил.* Говорити зі злістю, вороже. *Ти до́ йе́й по-ха́ро́шому, а вона́ тоб'і́ слін'о́у брі́зка* (85), 27.

СЛІ́НЮ (СО́ПЛУ) РОЗВІ́СІЮВА́ТЬ (РОЗПУ́СКА́ТЬ) [слін'у́ (со́пл'і) розв'і́суват' (розпусkáт')], *знев.* Скиглити, плакати, нарікати. *Ти слін'у́ ни розв'і́су́й, а робі́, йак мужи́к!* (8), 395.

СЛІ́НЮ КОВТА́ТЬ [слін'у́ коўта́т'], *підсил.* 1. Сильно хотіти щось скуштувати, спробувати. *Слін'у́ коўта́ймо по́ки йу́шка насто́йц'а* (71), 159; 2. Дуже хотіти щось мати, купити. *Слін'у́ коўта́ймо па́лта нов'і́ купи́т', так купи́ло притупі́ло* (64), 396; 3. Заздрити. *Су́с'іди слін'у́ коўта́йут', шо в'ін хаз'а́йство напра́виў, а ў́йх ни вихо́де* (113), 189.

<АЖ> СЛІ́НЯ <З РО́ТА> КО́ТИТЬСЯ [... слін'а <з ро́та> ко́тиц'а], *підсил.* 1. Про сильне бажання щось випити, з'їсти. *Аж слін'а з ро́та ко́тиц'а, йак торт побáчу де* (78), 395; 2. Про сильне бажання заволодіти чимось; захоплення чимось (кимось). *Йак на Ва́лку гл'áну, так у ме́не й слін'а ко́тиц'а – так нара́виц'а* (117), 394.

ЯК СЛІ́НЯ НА УТЮ́ГУ́ [йак слін'а на ут'угу́], *підсил.* Збуджений, роздратований, сердитий. *Ти с'і́час до́ його́ ни п'і́дхо́д', бо – йак слін'а на ут'угу́, аж ши́п'іт'* (153), 36.

СЛІД. СЛІД ЗАБИРАТЬ [сл'ід забира́т'], зрід. Щезати надовго, назавжди. *Нема́ його́ – і сл'ід забра́ў, чи ве́рниц'а?* (315), 397.

СЛІД ПРОСТІВ [сл'ід прості́ў], підсил. 1. Швидко побігти, зникнути. *Т'іки бу́ў тут, а че́риз мину́ту і сл'ід прості́ў* (91), 119; 2. Минутися, забутися. *Уже́ про мого́ прийма́к і сл'ід прості́ў* (155), 398.

У КАЖЕН СЛІД [сл'ід], підсил. Щоразу, часто, підряд. *Йак шо, так мене́ і поси́ла – у ка́жин сл'ід* (191), 399.

НІ СЛІДІВ, НІ КІНЦІВ [н'і сл'ід'іў, н'і к'інц'іў], підсил. Безслідно, остаточно зникати, щезати. *П'ішо́ў наш прийма́чок на зароб'ітки – н'і сл'ід'іў, н'і к'інц'іў* (3), 158.

СЛІД ПРОМІТАТЬ (ЦІЛУВАТЬ) [сл'ід пром'іта́т' (ц'ілува́т')], ірон. Схилятися, цінувати, обожнювати. *Та в'ін гото́вий за йе́йу сл'ід пром'іта́т', прини́жац'а – т'іки б ни бро́сила* (400), 112.

СЛПАК. СЛПАКІ ЗАЛИВАТЬ [сл'іпакі залива́т'], підсил. Напиватися спиртного. *Зу́тра сл'іпакі зал'е́ і бро́де по віс'ілку* (167), 275, 341.

СЛПІЙ. ЯК СЛПІЙ НА ПЕРЕЛАЗІ [йак сл'іпій на перелаз'і], глуз. Невправний, незграбний. *Чала́паў че́риз кал'у́ж'і, йак сл'іпій на перелаз'і* (399), 51.

СЛПІЙ [сл'іпій] ЛІСОВОГО СТРИЖЕ́, глуз. Дурниця, нісенітниця, абсурд. *Тибе́ йак послуха́т' і робі́т' так, то й вийде́ – сл'іпій лісо́го стри́же, усе́ ни так робі́т' на́да* (519), 90, 446.

СЛІПОМ СЛПІЙ [сл'іпом сл'іпій], несхв., зрід. Зовсім, цілком сліпий. *То хоч тро́хи доба́чў, а тепе́р уже́ сл'іпом сл'іпій* (51), 182.

СЛПОТА. КУРІНА СЛПОТА́ [... сл'іпотá]. 1. Рос. Калюжниця. *Кури́на сл'іпотá он по низи́нах росте́* (75), 150, 316; 2. Мед. Хвороба очей. *Йак кури́на сл'іпотá, так л'ўди при́смирком пага́но ба́чут'* (79), 32, 369.

СЛОВО. БЕЗ ЛІШНЬОГО [б'із лішн'ого] СЛОВА́, підсил. Без зайвини, поділовому, одразу. *Б'із лішн'ого сло́ва – уз'а́ў і одримонт'і́руваў забóр* (44), 150.

СЛОВА НЕ ВТЕРЯТИ [сло́ва ни ўти́р'ати], заст. Уважно вислухати. *От Левко перехрестився і став призна́ватися, а Ї́вга ж то, так і не дихне, щоб ї́ яко́го сло́ва не вте́рати* (СКв),

СЛОВА НЕ ВІМОВИТИ, підсил. Нічого не сказати, не заперечити. *В'ін іде́ з до́му наўс'іда́, а вона́ й сло́ва не ві́мове* (431), СКв, 307, 363.

СЛОВА ДОБРОГО НЕ ПОНІМАТЬ [пон'іма́т'], несхв. Не цінувати доброзичливих слів, прихильного ставлення, порад. *Сло́ва до́брого ни пон'іма́ў, а зна́ў т'іки па́лку* (13), 80.

СЛОВО ПОСЛІДНЄ [посл'ідн'є]. Остаточне рішення, висновок. *У с'і́мйі посл'ідн'є сло́во – за ба́т'ком* (115), 34.

ЛИХЄ СЛОВО. Чаклунство, наслання. *Вже́ ми і воро́жок пита́ли..., так що ж ти проти́в ли́хого сло́ва зроби́ш?* (СКв), 141, 213.

МАТІРНЕ [ма́т'і́рне] СЛОВО́, несхв. Лайка, матюк. *Та в украї́нс'ких с'і́мйах ма́т'і́рних сло́ў і ни бу́ло* (401), 23.

ВИКИДАТИ СЛОВО́, схв., зрід. Казати щось розумне, доречне, дотепне. *Хоч і не ду́же пильно приста́вав до гро́мади і рідко бу́ло і виходи́ть до волости, та*

вже ж коли вийде, послуха, об чім рада, вже й викине слово, та таке, що й десять стариків, сидих, як лунь, і у три годи так не видумують (СКв), 37.

СЛОН. ЯК СЛОН ПІСЛЯ КУПАННЯ <ДОВОЛЬНИЙ> [як слон п'ісл'а купан':а <довол'ний>], ірон. Задоволений, умиротворений. *На собран':і похвалили, так прийшоў додому, йак слон п'ісл'а купан':а* (119), 47.

РОЗДУВАТИ СЛОНА, підсил. Значно перебільшувати. *Роздули слона, шо брдин дадут', а вийшло – шиш* (510), 107

СЛОНІ (ТАРАКАНИ) КАШЛЯЮТЬ, А КОНІ (ВОШІ) ЧХАЮТЬ [... кашл'айут', а кон'і (вош'і) чхайут'], ірон. Про неприємний запах в оселі. *Та ў нэйі ў хат'і так вон'а, шо слоні кашл'айут', а кон'і чхайут'* (139), 95.

СЛУХ. НІ [н'і] СЛУХУ, [н'і] ПОСЛУХУ, підсил. Щезнути, безслідно зникнути, пропасти. *Йак п'ішоў на зароб'ітки – н'і слуху, н'і послуху ўже два го́да* (402), 28.

СЛУЧАЙ. У КРАЙНЬОМУ СЛУЧАЇ [у крайн'ому случайі]. У крайньому разі; у разі потреби; за безвиході. *У крайн'ому случайі прийдиц':а самому туди йіхат' і петат'* (134), 27.

У СЛУЧАЇ [у случай(і)] ЧОГО́. Як що; за потреби. *У случайі чо́го, йа ўс'ігда тебе́ п'ід'єржу, ти ж знайиш* (154), 32.

НА ВСЯК(ИЙ) [на ўс'ак(ий)] <ПОЖАРНИЙ> СЛУЧАЙ. Про всякий випадок; у разі чого; для підстрахування, гарантії. *На ўс'акій случай запиши, а то забудиш* (46); *Воз'му́ й плашч на ўс'акій пожа́рний случай, хоч і не́бо чісте* (193), 168, у б. пп.

ПРО СЛУЧАЙ. Про всяк випадок. *Про случай в'із'мі в'ір'о́уку, мо́же, увіа́зуват' при́йдиц':а* (172), 82.

СЛУЧАЙ ЧОГО́. У разі чого; про всяк випадок. *Случа́й чо́го йа со́тн'у ўз'ала́ на запас* (148), 143.

СЛЬОЗА. ДІТСЬКІ (ЖІНЧИНІ, СІРІТСЬКІ) СЛЬОЗИ [д'іц'к'і (ж'інчини, сир'іц'к'і) сл'ози], несхв. Алкогольні напої. *Ото́ йагбі́ заприти́ли продава́т' д'іц'к'і сл'ози, мо́же, і ле́ше було́ б* (194), 167.

СЛЬОЗИ НА НІТОЧКІ [сл'ози на ніточк'і], ірон. Плаксивий, тонкосльозий, готовий розплакатися. *Стої́т' вона́, дівиц':а на його́, а сл'ози на ніточк'і* (331), 94, 245.

ЗБИРАТИ СЛЬОЗИ В ТРЯПОЧКУ [сл'ози ў тр'апочку], жарт. Стримуватися; утримуватися від сліз, плачу. *Збира́й сл'ози ў тр'апочку – до́ма попла́чиш* (3), 329.

МАРУ́СІНИ (МАРУ́СЬЧІНИ) СЛЬОЗИ [(мару́с'чини) сл'ози], жарт. Алкогольні напої. *Набу́л' кай м'ін'і Мару́синих сл'оз п'і́у́стакана* (8), 289.

СЛЬОЗИ НА ГВІЗДОЧКУ [сл'ози на гв'іздо́чку], ірон. Про схильність до плачу; тонкосльозість; готовність капризувати, плакати. *Така́ ў́же ўдала́с'а, шо сл'ози на гв'іздо́чку* (100), 95.

ОСТАВЛЯ́ТЬ НА СЛЬОЗИ [остаўл'ат' на сл'ози], етн. Лишати трішки спиртного в чарці, склянці. *Ку́ме, ни остаўл'а́йте на сл'ози – доп'и́йте* (23), 408.

СЛЮНА. СЛЮНО́Й ДАВИТИСЯ [сл'уно́й да́вити́с'а], несхв. Заздрити. *Дівиц':а на м'ій го́род та сл'уно́й да́виц':а, шо харо́ший, так йа ж на́гінайу́с'* (331), 3, 81, 175.

СЛЮНІ. СЛЮ́НІ РОЗПУСКА́ТЬ [сл'у́н'і розпуска́т'], *ірон.* Скиглити, нити, рюмсати. *Ти сл'у́н'і не розпуска́й, а буд' мужиком – переживе́ш* (123), 316.

СМАЖЕНИЙ. НІ [н'і] СМА́ЖЕНИЙ, НІ [н'і] ВА́РЕНИЙ, *ірон.* Ніякий, невиразний, безхарактерний (про людину). *Та в'ін йакі́йс' н'і́йакі́й – н'і сма́жиний, н'і ва́рений* (79), 469.

СМАК. СМА́КА, ЯК [йак] ІЗ РА́КА, *ірон.*, зрід. Про малий, недостатній наїдок. *З то́го молодого голубі́яти сма́ка, йак із ра́ка* (91), 182, 245.

СМЕРТЬ. ВИДЮ́ЩА (ВИДЮ́ЧА) СМЕРТЬ [вид'у́щча (вид'у́ча) смерт'], *підсил.* Видима смерть, смертельна загроза. *Вид'у́щча смерт' найстрашн'іша – так при н'і́мц'ах бу́ло* (32), 436.

СМЕРТЬ ПОСРА́ТЬ [смерт' посра́т'] ОДПУ́СТИЛА, *ірон.* Про худу, бліду, немічну людину. *То бу́ла дебе́ла, красноморда, а тепе́р, мат', смерт' посра́т' одпусти́ла* (403), 69.

СМЕРТЬ ТУРІ́СТА [смерт' тур'і́ста], *ірон.* Назва примітивної, несмачної консерви «Сніданок туриста». *На за́кус' купі́ли «Сме́рт' тур'і́ста»* (319), 96.

СМЕРТЬ ХОДЯ́ЧА [смерт' ход'а́ча], *ірон.* Дуже худа, виснажена людина. *Вона́ ў́же йак смерт' ход'а́ча – бо́л'но диві́ц':а* (117); *По бол'і́зн'і йа така́ худа́ бу́ла, ну пр'ам смерт' ход'а́ча* (315), 437.

ДО СМЕ́РТИ, *підсил.* 1. Сильно, міцно, остаточно. *Змори́ўс'а до сме́рти* (91), 95; 2. Надовго, назавжди. *Ба́т' кову нау́ку до сме́рти ни забу́ду* (119), 78.

НІ СМЕ́РТИ, **НІ ПО́ПУСКУ** [н'і сме́рт'і, н'і ...], *несхв.* Про ситуацію непевності, невизначеності (здеб. про стан хворого). *Шо там пита́т' про здо́ров'я – н'і сме́рт'і, н'і по́пуску* (66), 151.

У СМЕ́РТЬ [у смерт'], *підсил.* Сильно, міцно. *Ўл'уби́ўс'а ў смерт'* (199), 18..

ПО СМЕРТЬ ПОСИЛА́ТЬ [по сме́рт' посила́т'], *ірон.* Про неспритника, неквапливця, вайла. *Другі́й би ў́же три́ч'і зб'і́гаў, а тебе́ т'і́ки по смерт' посила́т'* (169), 8.

ДВОМ СМЕРТЯ́М НЕ БУТЬ <, А ОДНО́Й – НЕ МИНУ́ТЬ> [... смирт'а́м ни бут' <, а одно́й – ни мину́т'>], *підсил.* Про наваження на ризик і рішучість. *Харашо́, пол'ізу ў́ гли́нишчи – двом смирт'а́м ни бут' – нарі́йу вам гли́ни* (95), 116, у б. пп.

СМИК. ЯК [йак] СМІК, *ірон.* Худий, високий. *Прийішо́ў з а́рм'і́й, йак смик – йе́л'і одгодува́ли* (106), 176.

ГОП СО СМІ́КОМ, *жарг.* Гамір, безлад, розгардіяш. *У т'і́й заб'і́га́лоўц'і наку́рино, напл'о́вано – гоп со смі́ком* (185), 96.

СМІТИ́НА. СМІТИ́НИ НЕ СТО́ЯТЬ [см'і́тіни не сто́йат'], *підсил.* Нічого не вартувати. *Та ти та́кі́й спи́ціал'і́ст, шо і см'і́тіни ни сто́йіш* (114), 290.

СМІШИ́НА. СМІШІ́НУ ПРОКОВТНУ́ТЬ [см'і́шину прокоўтну́т'], *жарт.* Часто сміятися; бути смішливим. *Д'і́уча́та, мат', см'і́шину прокоўтну́ли, бо зуби ска́л'ат' в'ес' ве́ч'ір* (116), 33, 144.

СМІШКИ. СМІШКИ З ДУРНО́Ї (ДО́ХЛОЇ) КІ́ШКИ [см'і́шки з дурно́йі (дохло́йі) к'і́шки], *ірон.* Безпричинний сміх. *См'і́шки з дурно́йі к'і́шки, а йа ўса́м'ім д'і́л'і зл'ака́ўс'а* (155), 185.

СМІШКИ З БАБИНОЇ (ДОХЛОЇ) КІШКИ [см'ішки з бабинойі (дохлойі) к'ішки], *ірон.* Про недоречний сміх. *Будут' вам см'ішки з бабинойі к'ішки, йак вас то́жи прижу́чат'* (490), 132.

СМОЛА. СМОЛІ НАПИВА́ТИСЯ [напива́тис'а], *лай.* Зичення недоброго. *Шоб ти ўже коли смолі напилас'а, шоб отаку́ непра́дуд каза́ти!* 9790. 438.

ЯК [йак] СМОЛА́ ДО ПОСТОЛА́ <ПРИСТА́ТИ>, *знев.* Обридливо, нав'язливо (чіплятися). *Причиті́лас' та Л'удка, йак смолá до постолá, шоб йа ўза́ла й:йі́* (404), 10.

ЯК У СМОЛІ́ КУПА́ТЬСЯ [йак у смол'і купа́ц'а], *несхв.* Бути брудним, занежаяним. *Прийшо́ў од тра́ктора – йак у смол'і купа́ўс'а* (109), 491.

СМУГА. ТІКИ [т'іки] СМУ́ГА ЛЯГЛА́ [л'агла́], *підсил.* Прудко, швидко побігти. *Ут'ік, зара́за, т'іки сму́га л'агла́* 9950. 34.

СМУШОК. ПОРА́ НА СМУ́ШОК, *ірон.* Час помирати. *Ск'і́ки ж мо́жна, у́же во́с'ім'іс'ат – пора́ на сму́шок* (142), 116.

СНІГ. ВЕРХОВІ́Й СНІГ [сн'іг], *мет.* Сніг, що падає згори, майже вертикально. *Верхово́го сн'і́гу навалі́ло, усе́ засі́пало* (213), 16, 34.

ДВА БІ́ЛІ, А ТРЕ́ТІЙ – ЯК СНІГ [два б'іл'і, а трет'ій – йак сн'іг], *ірон.* Дурниця, нісенітниця. *Тебе́ йак послуха́т', так набáлакайиш, шо два б'іл'і, а трéт'ій – йак сн'і́г* (44), 449.

СНІГ ГОРІ́ТЬ [сн'іг горі́т'], *підсил.* Про високу інтенсивність роботи, працьовитість. *Йак захва́те шос' копа́т' чи поло́т', так у йе́йі прóсто сн'і́г горі́т'* (85), 307.

НЕ БУЛО́ Б СНІ́ГУ [сн'і́гу] НЕ БУЛО́ Б І СЛІ́ДУ [сл'і́ду], *ірон.* Без причини нічого не буває; потаємне виявляється. *Бре́шут', шо Іва́н до не́йі ўчаи́чаў? Ни було́ б сн'і́гу, не було́ б і сл'і́ду* (16), 405.

БО́ЯТЬСЯ, ЯК ПРОШЛО́ГОДІ́ШНЬОГО СНІ́ГУ [бойáц'а, йак прошлогóд'ішн'ого сн'і́гу], *ірон.* Зовсім не боятися, ігнорувати. *Бойу́с'а йа ста́ршої́ систи́, йак прошлогóд'ішн'ого сн'і́гу – сама́ ж така́ була́ ни́даўно* (69), 5, 199.

ТОРІ́ШНЬОГО СНІ́ГУ ДОСТАВА́ТЬ [тор'і́шн'ого сн'і́гу достава́т'], *підсил.* Робити неможливе. *В'ін йі́йі так л'убі́ў, шо йагбі́ загада́ла, так тор'і́шн'ого сн'і́гу доста́ў би дл'а не́йі* (53), 52, 522.

СНІ́ДАННЯ. ДО СНІ́ДАННЯ [сн'і́дан'а] ГОЛОВА́ ЎМНА, А ПІ́СЛЯ СНІ́ДАННЯ [а п'і́с'л'а сн'і́дан'а] ДОРО́ЖЕ, *схв., зрід.* Алегорія про певну вдатність замолоду й ще більшу в зрілому віці. *Недурні́й бу́ў молоді́м, а тупе́р в інст'іту́т'і – до сн'і́дан'а голова́ ўмна, а п'і́сл'а сн'і́дан'а доро́жчи* (95).

СНОРÓВКА. БЕЗ СНОРÓВКИ Й ВО́ШІ НЕ ВБ'Є́Ш [...во́ш'і ни ў́бйеш], *ірон.* Про необхідність досвіду, вправності. *Пра́кт'іку на тра́ктор'і здава́ли, бо б'і́з снорóўки й во́ш'і ни в́бйеш* (293), 135.

СОБАКА. СОБА́К ПЕРЕБРІ́ХУВА́ТЬ [перибр'і́хуват'], *згруб.* Бути надзвичайно злим, лайливим, лютим. *Х'іба́ з не́йу, зговóрис'а, йак вона́ й соба́к перебр'і́хує* (344), 25.

БРЕХА́ТЬ [брехáт'] НА СОБА́К, *згруб.* Бути лайливим, злим, лютим. *Бриши́ на соба́к, а не на ме́не – вони́ тебе́ пойма́т'* (77), 23.

СИМ [с'ім] СОБАК НЕ НАЙДЕ, *підсил.* Ніхто не знайде. *Таво́тниц'а кудас' закотілас' , шо с'ім соба́к не найде* (47), 179.

ЯК СОБА́К НЕРІ́ЗАНИХ [йак соба́к нир'ізаних], *згруб.* Багато, забагато, тісно. *Тепе́р тих п'іуц'іу по т'іл'ів'ізор'і, йак соба́к нир'ізаних* (54); *Нача́л'ства розви́лос' - йак соба́к нир'ізаних, і ўс'ім жи плати́т' на́да* (31), 314.

СОБА́КА БАЗА́РНА, *лай.* Сварливець, лайливець (*здеб.* жінка). *Ота́к соба́ка база́рна ўз'алас'а мене́ чихво́стит' н'і за шо* (95), 167, 290.

<ЯК [йак]> СОБА́КА ПІДЗАБО́РНА [п'ідзабо́рна], *знев.* Беззахисний, безпритульний. *Ви́гнали мене з до́му – от йа і соба́ка п'ідзабо́рна* (56), 152.

ПРА́ВИЛЬНО [пра́вил'но] СОБА́КА СЕ́РЕ, А НЕПРА́ВИЛЬНО [нипра́вил'но] ЛО́ЖЕ, *згруб.* Відповідь на зауваження про начебто неправильну роботу. *Ка́жиш, шо непра́вил'но боршч вар'у́, так пра́вил'но т'іки соба́ка се́ре, а нипра́вил'но ло́жи* (140), 63.

ТІ́ХА СОБА́КА БОЛ'Н'І́ШИЕ [... бол'н'і́ши] КУСА́, *ірон.* Про приховану небезпеку, несподівані підступи. *Була́ така́ низам'ітна ў канто́р'і, а тоді́ йак одкрі́лас' – ус'і а́хнули – ті́ха соба́ка бол'н'і́ши куса́* (95), 296, 310.

НАБИРА́ТЬСЯ, ЯК СОБА́КА БЛІ́Х [набира́ц'а, йак ... бл'іх], *підсил., несхв.* Переймати щось. *Набра́ўс'а ў Ха́р'ков'і мат'ук'іу́, йак соба́ка бл'іх* (52), 79.

ПРОПА́СТИ, ЯК СОБА́КА В Я́РМАРО́К [... йак ... ў йа́рмаро́к], *ірон.* Безслідно зникнути, щезнути. *Пропа́ў м'ій прийма́к, йак соба́ка ў йа́рмаро́к, мат', дру́гу найшо́ў* (453), СЮр, 267.

ХВАТА́ТЬ, ЯК [хвата́т', йак] СОБА́КА СТЕ́РВО, *ірон.* Дуже швидко, жадібно їсти. *Ви́голодалис'а так, шо ўсе нагото́ўлине хвата́ли, йак соба́ка сте́рво* (125), СЮр, 26.

ЧІПЛЯ́ТЬСЯ (ПРИСТАВА́ТЬ), ЯК [ч'іпл'а́ц'а (пристава́т', йак] <СКАЖЕ́НА> СОБА́КА, *згруб.* Сікатися, чіплятися, переслідувати. *Ч'іпл'а́йіц'а, йак скаже́на соба́ка, хот' ти йій м'ізіоч'і пл'у́й – нидста́не* (435), СЮр, 125.

КА́ЖДА СОБА́КА, *підсил.* Усі, будь-хто. *Ка́жеда соба́ка сироту́ мо́же оби́дит'* (443), 13.

КА́ЖДА (КА́ЖНА) СОБА́КА ЗНА, *підсил.* Кожен, усякий знає. *Ка́жеда ж соба́ка ў́же зна, шо ти ба́бник* (186), 40.

ЯК [йак] СОБА́КА НА ПО́СВИСТ <І́ТІ́, БІ́ГТИ [б'і́гти]>, *ірон.* Охоче, слухняно щось робити. *Шо вона́ йу́му прика́жи – б'і́жит', йак соба́ка на по́свист* (196), 55.

ЯК [йак] СОБА́КА НА СВИСТ, *ірон.* Охоче, слухняно. *Васі́л' б'і́жит' до сво́йейі́ Св'і́тла́ни йак соба́ка на свист* (168), 42.

ЯК СОБА́КА НА ХВІ́РТКУ ГА́ВКАТЬ [йак соба́ка на хв'і́ртку га́ўкат'], *згруб.* Роздратовано говорити, лаятися. *Вона́ з бат'ка́ми гово́ре – йак соба́ка на хв'і́ртку га́ўка* (84), 167.

ЯК [йак] СОБА́КА НА ЦЕПУ́, *згруб.* Дуже злий. *Мойа́ сус'і́дка така́ до́бра – йак соба́ка на циту́* (338), 39.

ЯК [йак] СОБА́КА ПАЛИМО́Н ЛЮБИ́ТИ [п'убі́ти], *ірон.* Не любити, ненавидіти. *Йа́ його́ ж л'убл'у́, йак соба́ка палимо́н* (148), 57.

ЯК [йак] СОБА́КА ПЕРЕБИ́ТА, *ірон.* Зморений, слабкий, кволий. *Йе́л'і припо́ўзла́ з по́л'а, – йак соба́ка переби́та* (444), 59.

БРЕХАТЬ, ЯК [брихат', йак] РУДА́ СОБА́КА, *знев.* Говорити неправду, поширювати брехливі чутки. *Бреши по ўс'іх ус'ўдах, йак руда́ соба́ка, на́чи йа у йо́го дін'і покраў* (27), 92.

НЕСТІ́СЯ [нистис'а], МОВ СОБА́КА З ОЖЕРЕ́ДУ, *підсил.* Стрімголов бігти. *Йак почу́йи дес' сто грам, так нисе́ц'а тудá, моў соба́ка з ожире́ду* (319), 140.

СОБА́КАМ СІ́НО КОСИ́ТЬ [... с'іно косіт'], *ірон.* Ледарювати, неробствувати. *І ба́т'ко л'убі́ў соба́кам с'іно косі́т', і син у йо́го – обо́йи ло́дар'і* (159), 3, 45.

СОБА́КАМИ <З ХА́ТИ> НЕ ВІ́ГНАТИ, *підсил., ірон.* Важко (неможливо) позбутися. *Йак зас'а́дун' хло́пц'і в ха́т'і ў ка́рти р'ізатис'а – соба́ками ни ві́жнине́ш* (309), 79, 232.

ЯК [йак] З СОБА́КИ (СВИ́НІ [свин'і]) ВО́ВНИ, *ірон.* Ніякої користі, жодного зиску. *Про́жїў у прі́ймах два го́ди, а шо з йо́го п'ўтн'ого – йак с:оба́ки во́ўни* (18), СЮр, 143.

<АЖ> СОБА́КИ ВІ́ЮТЬ (ТІКА́ЮТЬ) [ві́йут' (т'іка́йут')], *підсил.* Про щось потворне, карикатурне. *Так накрáсилас'а, шо аж соба́ки ві́йут'* (145), 78.

БУЛА́ В СОБА́КИ ХА́ТА, *ірон.* 1. Вираження сумніву у правдивості чиєїсь інформації. *Шо? Буў мото́цикл! – була́ ў соба́ки ха́та* (95), 159; 2. Зауваження про дуже давною подію, реальність. *Ну й шо, шо с'і́мйá була́? – була́ ў соба́ки ха́та* (406), 123.

ЯК [йак] У СОБА́КИ ПІ́Д [п'ід] ХВО́СТОМ, *ірон.* 1. Мало, недостатньо. *Пол'зи от:е́бе, йак у соба́ки п'ід хво́сто́м* (440), 198; 2. Брудно. *Ші́йя ў те́бе чи́ста, йак у соба́ки п'ід хво́сто́м* (409), 301.

СОБА́КИ ТІ́ЖДЕНЬ БРЕ́ШУТЬ [ті́ждин' брэ́шут'], *підсил.* Довго згадується, пам'ятається. *Таке́ з воро́тами ўчу́диў, шо соба́ки ті́ждин' бри́хали* (471), 48.

З ЧЕРВІ́ВОЇ СОБА́КИ ХО́Ч ШЕ́РСТІ ЖМЕ́НЯ [ж чирві́войі... ше́рст'і жме́н'а], *ірон.* Про мінімальну користь, зиск. *Ут'і́к із прі́йм'іў, аж ко́жу́х забу́ў, оста́виў – хай бу́де, шо з чирві́войі соба́ки хоч ше́рст'і жме́н'а* (495), 5.

ЯК ДВІ СОБА́КИ В ОДНІ́Й БУ́ДКІ [йак дв'і ... в одн'і́й бу́дк'і], *ірон.* Немирно, сварячись, конфліктуючи. *Йак б'із л'убо́в'і по́жсині́лис', так і про́жили, йак дв'і соба́ки в одн'і́й бу́дк'і* (85), 83, 105.

ЯК СОБА́КИ [йак соба́к'і] МУ́ХА, *підсил.* 1. Обриднути, надокучити. *Надо́йіла ти ми́н'і – йак соба́к'і му́ха* (470), 439; 2. Мало недостатньо (здеб. про їжу). *Шо то йо́му, три ва́ре́ники – йак соба́к'і му́ха* (442), 493.

ХО́Ч СОБА́КИ [соба́к'і] (КО́ТУ) ПІ́Д ХВІ́СТ [п'ід хв'і́ст] ВІ́ЛИЙ, *згруб.* Несмачна страва (рідка). *Нава́ріла тако́го бо́ричу́, хоч соба́к'і п'ід хв'і́ст ві́лий* (492), 171.

ЯК СОБА́КИ ДРУ́ГИЙ ХВІ́СТ [йак соба́к'і...хв'і́ст], *ірон.* Непотрібний, зайвий. *Ти ми́н'і ну́жін, йак соба́к'і дру́гий хв'і́ст – т'і́ки м'іша́йши жит'* (62), 7.

ЯК СОБА́КИ П'Я́ТА [йак соба́к'і п'я́та] ЛА́ПА, *ірон.* Непотрібний, зайвий. *М'ін'і то́й жині́х, сказа́т' би, йак соба́к'і п'я́та ла́па* (189), 59.

ЯК СОБА́КИ [йак соба́к'і] ЧАСНІ́К, *ірон.* Гидкий, відворотний, осоружний. *Ни спо́минай про́ йо́го, бо в'ін ми́н'і, йак соба́к'і часні́к* (101), 60.

СОБА́КУ ЗДІ́ДАТЬ [зд'і́да́т'], *підсил.* Знатися на чомусь детально, професіонально. *У ўс'а́ких мото́рах в'ін ни одну́ соба́ку зд'і́ў* (303), 148.

СОБА́КУ ЗАРИВА́ТИ, зрід. Замовкати; припиняти розмову. *Ти соба́ку зарі́й і жди, йак роз'ігр'іша́т' сказа́т' (58).*

КА́ЖДУ СОБА́КУ ЗНА́ТИ, ірон. Знати всіх і про всіх. *Йа ж тут зма́лу, то́го і ка́ждоу соба́ку зна́йу ў сил'і (291), 34.*

КУПИ́ТЬ, ЯК СОБА́КУ ОБЛУ́ПИ́ТЬ [купі́т', йак ... облупі́т'], жарт. Шось придбати, як з'являться гроші. *Пал'то́ кúпиш, йак соба́ку облúпиш, а пока́ – н'і (47), 176, 241.*

СОБА́ЦІ НІ́ЧОГО КІ́НУТЬ (ДА́ТЬ) [соба́ц'і н'і́чого кінут' (дат')], глуз. Злидні, бідування, голод. *Дожи́ли́с'а, допи́ли́с'а, шо і соба́ц'і н'і́чого да́т' (116), 124.*

СОБА́ЧКА. ЧПЛЯ́ТЬ УСІ́Х [ч'іпл'а́т' ус'і́х ...] СОБА́ЧО́К, несхв. Робити когось винним; додатково звинувачувати; набріхувати на когось. *Мо́жи, й ни ўсе в'ін сам зроби́у, так нач'іпл'а́ли на йо́го ус'і́х соба́чо́к (282), 32.*

СОБА́ШНИК. ЯК [йак] У СОБА́ШНИ́КУ, несхв. Про холодне, незатишне приміщення. *Тут же, йак у соба́шнику, – хо́лодно, ни́ўїу́тно (142), 297.*

СОВА. СПИ́ТЬ [спит'] СОВА́ Й КУРЕ́Й БА́ЧЕ, ірон. Про хитруна, лукавця. *А вона́ й так усе́ зна, т'і́ки спит' сова́ й ку́реї ба́чи (304), 177.*

ЯК [йак] СОВА́ СО́НЦЕ БА́ЧИТИ, ірон. Кепсько або й зовсім не бачити. *На ста́рост' у́же йак сова́ со́нце ба́чу – н'і́чого ни ба́чу, осо́бин:о ве́ч'іром (75), 101.*

СОВІ́ СВОЇ́ ДІ́ТИ НАЙЛУ́ЧЧІ [сов'і́ свої́ д'і́ти найлу́ч'і́], ірон. Про необ'єктивність, упередженість оцінок, ставлення. *Хва́ле свої́х син'і́у-банди́т'і́у, воно́ й пон'а́тно, бо й сов'і́ свої́ д'і́ти найлу́ч'і́ (63), 29.*

СОВІ́СТЬ. СО́ВІСТЬ [сoв'і́ст'] ЖМЕ, підсил. Хтось страждає від усвідомлення своєї неправоти, провини. *Ни пом'і́г удов'і́ с'і́но копи́чит', бо свої́е тре́ба бу́ло спаса́т', а воно́ со́в'і́ст' жме (185), 174.*

РОДИ́ТЬСЯ, ЯК УЖЕ́ СО́ВІСТЬ [роди́ц'а, йак уже́ со́в'і́ст'] РОЗДА́ЛІ́, несхв. Бути безсовісним, безсоромним. *Шо ж, шо в'ін б'іс:о́в'і́сний – в'ін жи ни винува́т, шо роди́у́с'а, йак уже́ со́в'і́ст' роздали́ – йому́ ни оста́лос'а (426), 180, 346.*

СОВІ́Т. ОТ ТАКО́ГО СОВІ́ТУ ПІ́ДЕШ З ТО́РБОЮ ПО СВІ́ТУ [от:а́кого сов'і́ту п'і́диш з то́рбойу по св'і́ту], ірон. Про погану, некоректну пораду. *Посо́в'і́тувала сус'і́дка кроли́цу поро́сну купи́т' – йа купи́ла, а та здо́хла, от:а́кого сов'і́ту п'і́диш з то́рбойу по св'і́ту (52), 204, 252.*

СОДА. КАВУСТІ́ЧНА СОДА, спец. Їдкий натр, луг. *Ц'і́йейу со́доюу кавусти́чноюу шку́ру на рука́х побі́йда́ло (227), 96, 165.*

СОЗНА́ННЯ. СОЗНА́ННЯ ТИ́РЯТЬ [созна́н'а т'і́р'а́т'], мед. Непритомніти. *У спе́ку ви́аз'і́л'ни́ц'і́ й созна́н'а т'і́р'а́ли бу́ли (145), 151.*

СОК. ЖЕЛУ́ДОШНИЙ СОК, спец. Шлунковий сік. *От:о́й тра́ви ше б'і́л'иш жи́лудо́шого со́ку вид'і́л'а́йиц'а (189), 207.*

ЖОЛУ́ДОЧНИЙ СОК, Шлунковий сік. *Жолу́дочний сок, йак ни вид'і́л'а́йиц'а – так лу́ди́на бол'і́е (216), 4, 198.*

СО́КІ ВИ́СМО́КЧУВАТИ, підсил. Виснажувати, знесилювати. *По́ки д'і́ти ви́у́чуц'а – ус'і́ со́ки висмо́кчу́ют' (217), 413.*

СОКИРА. БУЛА́ СОКІ́РА, ТА ВІЩЕРБИЛИСЯ [...віщчирбилас'а], *ірон.* Про колишню силу, потугу, завзяття. *Коліс' н'їякоїї їу́бки ни мінáю, а шчас – бу́ла сокі́ра, та віщчирбилас'а* (95), 115.

СОЛДАТ. НІ В СОЛДА́ТИ, НІ В ПІДВО́ДНИКИ [н'і ў солда́ти, н'і ў п'і́дводники], *ірон.* НІ на що не здатний, негодящий. *Н'і на їа́ку робо́ту не поста́виш – н'і ў солда́ти, н'і ў п'і́дводники* (2), 195.

СОЛОВЕЙ. СОЛОВЕ́Й БОЛО́ТЯНИЙ [болот'аний], *жарт.* Жаба. *Ос' потипл'ї́е – зра́зу ж у бе́риз'і солові́ї болот'ан'і зат'о́хкаїут'* (58), 51.

ЯК СОЛОВЕ́Й У СПА́СІВКУ ЗАСПІВА́ [їак соловей у спас'ї́ку засп'іва́], *ірон.* Ні́коли, ні за яких умов. *Вїйду за те́бе, їак солові́ї у спáс ї́ку засп'іва́ – жди!* (163), 84.

СОЛО́МА. ДО́МА І СОЛО́МА ЇДО́МА [їйдо́ма], *зрід.* Про задовільність, достатність, оптимальність традиційного домашнього побуту. *До́ма і соло́ма їйдо́ма, а ў гост'ах шанува́ц'а тре́ба* (112), 4.

ГОДУВА́ТЬ (КОРМИ́ТЬ) СОЛО́МОЮ, А ЖДА́ТЬ (ХОТІ́ТЬ), ШОБ СРАВ РУБЛЯ́МИ [годува́т' (корми́т') соломо́ю, а ждат' (хот'і́т'), щоб сраў рубл'а́ми], *згруб., ірон.* Про неналежне ставлення, завищені вимоги (очікування). *Трактор'їст до́лжин бут' сі́лним, а голова́ хочи́ годува́т' соломо́ю, а жеде, щоб сра́ли рубл'а́ми* (395), 195.

СОЛО́МУ (НЕ) ЗІБРА́ТЬ [з'ібра́т'], *ірон.* Про низький урожай зернових. *Шо пос'ї́яли – те ї укосі́ли, і соло́ми не з'ібра́ли* (217), 95, 101, у в. пп.

ТОВКТИ́ СОЛО́МУ, ірон. 1. Базікати, теревенити. *Хва́те тоу́ктїї соло́му – ану́ за в'ї́дра во́ду носит'* (179), 306; 2. Ледарювати, неробствувати. *Тоу́че сино́чок соло́му ц'ї́лий ден' – і н'ї за холо́дну во́ду* (410), 68.

СОН. ЗАНИМА́ТЬСЯ [зан'іма́ц'а] СНОМ ТА ГО́ЛОДОМ, *ірон.* Неробствувати, байдикувати. *Шо ро́биш? Зан'іма́їус' сном та го́лодом по́ки* (200), 60.

КОША́ЧИЙ СОН, *ірон.* Неправда, брехня, вигадка. *Шо ти там мин'ї́ розка́зуїш? чи ж їа пов'ї́р'у – це ж коша́чий сон* (494), 78.

СЬО́МИЙ (ТРЕ́ТІЙ, ДЕСЯ́ТИЙ) СОН БА́ЧИТЬ [с'о́мий (трет'і́й) сон ба́чит'], *підсил.* Пізно; давно вже спати. *Уже́ ж три часá но́ч'і – ус'ї до́си до́лжн'ї с'о́мий сон ба́чит'* (146), 3.

У СОН КЛАДЕ́. Хочеться спати. *Шче ї ни л'ї́г, а ўже ў сон кладе́* (445), 193.

СОНЦЕ. СО́НЦЕ В КАЛЮ́ЖІ [кал'уж'ї], *ірон.* Назва низькоякісного вина «Сонце в бокалі». *Пилі ї оту́ бурду́ – «Со́нце ў кал'уж'ї» – од ї́ого жолу́док п'ї́к* (292), 327.

ДЕ СО́НЦЕ СІДА́ [с'іда́], *підсил.* Дуже далеко. *Ходи́ү туди́, де со́нце с'іда́, так не дої́шоү* (411), 14.

КОЗА́ЦЬКЕ [коза́ц'ке] СО́НЦЕ, *жарт.* Місяць. *Коза́ц'ке со́нце ўже св'і́те норма́лно – мо́жна ї́хат'* (141), 6.

ЦИГАНСЬКЕ [цига́нс'ке] СО́НЦЕ, *жарт.* Місяць. *Цига́нс'ке со́нце їак з'ї́їшлó, то так на шл'аху́ ві́дно ста́ло ка́ждоу соло́мину* (448), 44.

МАХ НА СО́НЦЕ, БУХ НА ЗЕМЛЮ́ [земл'у], *ірон.* Результат, протилежний задумові. *Ду́маю купі́т', прода́т' і розба́гат'їт', а вїйшоу́ пи́шк – мах на со́нце, бух на зе́мл'у* (445), 63.

ПО́КИ СО́НЦЯ СВИ́Т [по́ки со́нц'а св'і́т], підсил. Вічно, безкінечно. *Благодарі́тиму тоб'і, по́ки со́нц'а св'і́т* (138), 34.

СОНЬКА/СОНЬКО. СОНЬКА́ ДАВІ́ТЬ [сон'ка́ даві́т'], ірон. Міцно спати. *Пі́ду́ та сон'ка́ прида́л' у́ на п'ю́дн'а́* (88), 446.

СО́НЬКУ ДАВІ́ТЬ [со́н'ку даві́т'], ірон. Міцно спати. *Со́н'ку в об'і́д да́вл'у́ ми́ну́т сто* (61), 167.

СОПЛИВИЙ. БЕЗ СОПЛІ́ВИХ ОБХО́ДИТЬСЯ [обхо́диц'а], знев. Не потребувати нічиєї допомоги. *Не трéба м'ін'і сов'і́туват' – сам до́думайс'а́ й зробл'у́ – б'із соплі́вих об'і́дус'а́* (312), 95, у б. пп.

СОПЛІ. СОПЛІ́ ВИТИРА́ТЬ [сопл'і́ витира́т'], ірон. 1. Заспокоювати когось. *У́же́ ви́лі́кий, шо́б со́пл'і́ витира́т' йому́ – хай'у́чиц'а́ зда́ч'і дава́т'* (116), 61; 2. Доглядати, ростити когось. *Учи́ла, догл'а́дала, со́пл'і́ до а́рм'і́йі са́мо́й витира́ла* (67), 37.

СОПЛІ́ ЖУВА́ТЬ [сопл'і́ жува́т'], ірон. 1. Мовчати, не втручатися в розмову. *Ти о́то со́пл'і́ жу́й у сто́ро́нц'і́ і́ ни м'и́шайс'а́* (199), 50; 2. Підупадати духом, смутитися, нарікати. *Хва́те со́пл'і́ жува́т' – би́рі́с'а́ за д'і́ло, и́че ви́пливи́мо* (170), 35; 3. Нерозбірливо говорити. *Со́пл'і́ ни жу́й, а ка́жйі, шо́б йа́ розбе́ра́у* (142), 20.

НІ́КОЛИ СОПЛІ́ ВІ́СЯКА́ТЬ [н'і́коли со́пл'і́ ві́с'ака́т'], підсил. Немає часу через надмірну зайнятість, роботу. *Ку́ди́ там на риба́лку? Тут н'і́коли со́пл'і́ ві́с'ака́т', а не од'иха́т'* (77), 141.

СОПЛІ́ ЩЕ́ [сопл'і́ шче́] НЕ ВІ́СОХЛИ́, підсил., знев. Про недорослу, недосвідчену людину. *Со́пл'і́ и́че ни́ ві́сохли, а в'ін ма́тур'і́ кома́нди розда́йе́* (494), 91.

П'Я́НИЙ У СОПЛІ́ [п'я́ний у со́пл'і́], підсил., знев. Надто п'яний. *Йа́к в'ін п'я́ний у со́пл'і́, та́к хо́ч кри́чі́, хо́ч ви́риши́чі – ни́ почу́йи* (494), 85.

ЩЕ́ СОПЛІ́ ВИС'Я́ТЬ [шче́ со́пл'і́ вис'я́т'], ірон. Малий, недорослий, недосвідчений. *Шче́ со́пл'і́ вис'я́т', а в'ін у́же́ д'а́д'к'і́у́ у́че* (50), 118.

СОПЛІ́ РОЗПУСКА́ТЬ [со́пл'і́ розпуска́т'], ірон. Підупадати духом, зневірятися, смутитися. *Ну, ни́ ви́йшло́ раз – дру́гий, ко́ли́с' полóчиц'а – ни́ трéба со́пл'і́ розпуска́т'* (316), 89.

СОПЛІ́ ТЯГА́ТЬ [со́пл'і́ т'ага́т'], несхв. 1. Хворіти на нежить. *Розд'і́та по́надв'і́рю б'і́гала – тупе́р о́ч'і́р'і́д' со́пл'і́ т'ага́т'* (85), 75, 218; 2. Часто й безпричинно плакати, скиглити. *Хва́те со́пл'і́ т'ага́т' – он у́же́ й ма́ма ско́ро при́йде* (95), 3, 267.

СОПЛЯ. СОПЛЮ́Ю (СОПЛЮ́ОМ) УБІ́ТЬ (ПЕРЕБІ́ТЬ) [сопл'ю́у (сопл'ю́ом) убі́т' (перебі́т')] МО́ЖНА, знев. Про фізично слабку, недорослу людину. *Лу́бі́тил' у́ дра́ки лі́зти, а са́мого сопл'ю́у у́бі́ти мо́жна, чо́го́ у́то ч'і́пл'а́т' дру́гіх?!* (494), 315.

СОПЛЮ́ НА ПА́ЛЕЦЬ КРУ́ТІТЬ [сопл'ю́ на па́лиц' кру́тіт'], жарт., зрід. Ображатися, обижатися, дутися. *Брига́д'і́р сопл'ю́ на па́лиц' кру́те, шо́ похми́лиц'а́ ни да́ла* (91), 48.

НА СОПЛЯ́Х [на сопл'а́х], глуз. Непевно, ненадійно, ледве-ледве. *Усе́ це на сопл'а́х, в'і́тир рво́не – й полі́ти́т' крі́ша* (315); *На сопл'а́х ц'а́ ст'і́на де́ржж'і́ц'а – ос'ос' упа́де* (39), 123.

СОПЛЯК. СОПЛЯК [сопл'ак] ЗЕЛЕНИЙ, *ірон.* Недорослий, недосвідчений, слабкий. *Шче сопл'ак зелений, а берец':а руководит'* (78), 164.

ПЕРЕВОДИТЬСЯ НА СОПЛЯК (КІЗЯК) [переводиц':а на сопл'ак (к'із'ак)], *несхв.* 1. Деградувати, ставати нічим, ніким. *Перев'їус'а на к'із'ак, бо пцї багáто* (85), 186; 2. Помітно худнути, утрачати здоров'я... *Коліс' волá п'ідн'імáу, а тепér перив'їус'а на сопл'ак* (32), 148.

СОРОК. СОРОК П'ЯТИЙ [пйáтий] РОЗТОПТАНИЙ, *жарт.* Про дуже великий розмір ноги (взуття). *На м'їй sóрок пйáтий розтоптаний óбуу непрóсто найті* (95), 143, у б. пп.

СОРОКА. ЯК [ЙАК] СОРОК СОРОК <ІЗЛЕТІЛОСЯ [ізли́т'і́лос'а]>, *глуз.* Гамір, галас, крик, буча. *У хáт'і – йак sóрок sóрок – н'ічо́ ни чу́т'* (68), 4.

СОРОКА ВКРАДЕ, *жарт.* Надто чистий, вимитий (про людину). *Хвáте мїц':а, бо соро́ка ўкра́де* (51), 57.

ЗАГЛЯДАТЬ, ЯК [загл'адáт', йак] СОРОКА (СОБАКА) У МАСЛАК, *ірон.* Заздрити. *Ба́бі на м'їй цв'ітні́к загл'ада́йут', йак соро́ка ў маслáк – отако́ї* (95), 26.

СОРОКОВКА. РОЗМІНЮВАТЬ СОРОКОВКУ (ТРИДЦЯТКУ, П'ЯТДЕСЯТКУ...) [розм'ін'уват' сороко́ўку (триц'áтку, пйадис'áтку)]. Досягати віку початку наступного десятка. *Розм'ін'áла сус'ідка сороко́ўку, а са́ма – йак ш'існа́ц':атка* (315), 116.

СОРОЧКА. СОРОЧКА МОКРА, *підсил.* Ознака важкої фізичної праці, її інтенсивного виконання. *Та́к'і робо́ти бу́лі в арт'і́л'і, шо соро́чка мо́кра* (23), 81.

В ОДНІЙ СОРОЧКІ [в одн'їй соро́чк'і], *несхв.* Недостатньо, нетепло зодягнений. *Шо ти віско́чиў в одн'їй соро́чк'і – ни л'і́то ж* (27), 172.

СОРОЧКУ РВАТИ <НА СОБІ [на соб'і]>, *підсил.* Гаряче доводити (свою) правоту. *Соро́чку рве́, та ў́се до́ка́зу́є, шо його́ межа́ прáвил'на* (447), 85.

СОСНА. ЯК [йак] ІЗ СОСНІЙ ЛИСТ УПАДЕ́, *ірон.* Ніко́ли, ніза́що. *Ма́т', то́д'і м'їй жині́х ве́рниц':а, йак із сосні́ лист упаде́* (175), 186, 273.

СОСУЛЬКА. ЯК СОСУЛЬКА <ЗМЕРЗНУТЬ> [йак сосу́л'ка <зме́рзнут'>], *підсил.* Сильно змерзнути. *Зме́рзла, йак сосу́л'ка, хоч і но́га об но́гу бі́ла* (16), 181.

СОТНЯ. НЕ НАШОЇ СОТНІ [ни на́шої со́тн'і]. Не свій, чужий, нерівня. *Прохо́д', прохо́д' – ни на́шої со́тн'і, нам та́кіх ни на́да* (342), 30, 447.

СПАСІБА. ЗА СПАСІБА [за спас'іба]. Без грошей, безоплатно. *Сус'ід'ам стéл'у накла́дали за спас'іба, а́га – шче мого́річ бу́ў* (103), 73.

МАЛЄ СПАСІБИ [спасі́б'і], *жарт.* Мало (недостатньо) користі. *З тако́го чолов'ї́ка питу́шчого малé спасі́б'і д'ла с'ї́мн'і* (150), 494.

СПИНА. БУДЕ СПИНА – НАЙДЕТЬСЯ [на́йдиц':а] ВИНА́, *несхв.* Про несправедливість, безправність. *Припáйáйут' срок, бо бу́де спина́ – на́йдиц':а вина́* (333), 422.

УСИПАТЬ ЮЖНІШЕ [усипáт' йужн'іше] СПІЙНИ, *ірон.* Бити, карати. *Раз-два ўсі́пиши йужн'іше спі́ни, і слуха́ц':а бу́де* (412), 95.

СПІНИ ДИВІТЬСЯ [дивіц'а], *ірон., зрід.* Відставати, не встигати. *Із алгибри ў шкóл'і ўсе спіні дивіўс'а, бо ни пон'імáў* (524).

ПО СПІНІ [спин'і] **ТЕЧЕ**, *підсил.* Ознака важкої фізичної праці, її інтенсивного виконання. *Копáт' у жару вáжко так, шо по спин'і течé* (130), 74.

ПО СПІНІ (СПИНЯЦІ) **ХРЕСТИТЬ** [по спин'і (спин'áц'і) христít'], *ірон.* Бити, лущувати. *По спин'áц'і христ'у, щоб запóмнили, шо ў горóд н'із'á* (77), 75.

ДЯКУЮ – **ПО СПІНІ КОЛЯКОЮ** (ЛОМАКОЮ) [д'áкуйу – по спин'і кол'áкойу (ломáкойу)], *ірон.* Жартівлива відповідь на подяку. *Д'áкуйу – по спин'і кол'áкойу, а мóжна б і сто грам!* (114), 78.

СПІНУ ПОЛОСУВАТИ, *підсил.* Бити по спині чимось гнучким (лозиною, батогом, поясом). *Йак провиніс'а, так мáчуха спіну й полюсу́є лози́ною* (78), 8, 9.

У СПІНУ ХОЛОДУ НАГНАТИ, *ірон.* Налякати, прогнати. *Стóрож на баи́тан'і ў спіну холоду нагнаў - т'іка́ли аж до ба́лки* (28), 56.

СПИНКА. ЗШІТИЙ ІЗ ГАДЮЧИХ [ш'і́тий із гад'у́чих] **СПІНОК**, *згруб.* Злий, недобрий. *Той кладоу́чик, мат', ш:і́тий із гад'у́чих спіно́к – так і шипі́т' на ўс'іх* (268), 52.

СПИТКА. СПИТКА НЕ ПІТКА, *зрід.* Рекомендація, порада спробувати, намагатися щось зробити. *Р'іши́ли шче тудá ўстро́йці'а, спі́тка – ни пі́тка* (331), 129, 114.

СПІДНИЦЯ. ЗА СПІДНИЦЮ ДЕРЖАТЬСЯ [за сп'ідні́ц'у держáц'а], *ірон.* Бути залежним від дружини (про чоловіка). *Приві́к за сп'ідні́ц'у ди́ржа́ц'а – його́ ў с'і́мні'і й ни чу́т'* (522), 13.

ПІД СПІДНИЦЮ ЗАГЛЯДАТЬ [п'ід сп'ідні́ц'у загл'ада́т'], *ірон.* 1. Виявляти інтерес до жінки, дівчини. *Ду́майши, йак то́б'і ш'і́сна́ц'ат', так порá й п'ід сп'ідні́ц'у загл'ада́т'?* (193), 74; 2. Мати статеві стосунки з жінкою, дівчиною. *Ото́ загл'ада́ў п'ід сп'ідні́ц'у, а вона́ й за́берéмин'іла* (43), 519.

ДО СПІДНИЦІ ПРИШТОБАНИЙ [до сп'ідні́ц'і прист'обаний] (ПРИШІ́ТИЙ, ПРИШТО́ПАНИЙ), *ірон.* Несамостійний, залежний від дружини чоловік. *Ду́майши, в'ін шос' ска́жи на́криво? Та в'ін жи́ до сп'ідні́ц'і прист'обаний* (79), 79.

СПІЧКА/СПІЧКА. ЯК [йак] СПІЧКА, *підсил.* Запальний, гарячковитий, дратівливий. *Йа́кшо́ шос' ни по-йому́, так йак спі́чка – аж горі́т'* (25), 313.

ЯК СПІЧКА [йак сп'і́чка], *підсил.* 1. Який моментально, часто неадекватно, дратується (гнівається, сердиться, обурюється). *Йі́й хоч н'ічо́го не ка́жш – йак сп'і́чка* (523), 141; 2. Тонкий, худий. *Оди́н жи́ніх, йак гарбу́з, дру́гий – йак сп'і́чка* (41), 518.

ХОТЬ СПІЧКУ ПІДСТАВЛЯЙ [хот' сп'і́чку п'ідстаў'áй], *підсил., зрід.* Високий, довготелесий. *Ви́махаў Васи́л – хот' сп'і́чку п'ідстаў'áй!* (473), 80.

СПІШКА. СПІШКА-ЗАМІШКА [сп'і́шка-зам'ішка], *несхв.* Поспіх, безлад при збиранні, виряджанні. *Че́риз сп'і́шку-зам'ішку й на по́їзд опозда́йш* (173), 520.

СПОВІДЬ. ПРИСТАВАТЬ, ЯК НА СПОВІДІ [пристава́т', йак на спóв'ід'і], *ірон.* Допитуватися, доскіпатися. *Оч:упі́с', рипі́ах, приста́ў, йак на спóв'ід'і – де бу́ла та де бу́ла?* (74), СЮр, 345.

СПРАВКА. СПРА́ВКІЙ СПРАВЛЯ́ТЬ [спраў'л'ят'], підсил. Дізнаватися, довідуватися. *Вона́ ўже́ чэ́риз дис'ят'і ру́ки спраўкі́ спраў'л'а про́ сі́на* (95), 33, 118.

СПУСТИ. НА ВСІ [ўс'і] СПУ́СТИ, підсил., зрід. Щосили, шодуху; цілком, повністю. *Загул'аў Ма́ксім на ўс'і спўсти* (95), 136.

СРАКА. БОЯТЬСЯ, ЯК СРА́КА ДОЩУ́ [бой'ац':а, йак сра́ка дошч'у́], ірон. Не боятися. *Ага́, бой'ац':а в'ін нача́л'ства, йак сра́ка дошч'у́, бо йак оп'а́здуваў, так і оп'а́зду́йи* (104), 5, 270.

МИКИТА – (ЖОПА) СРА́КА БІТА, ірон., дит. Дитина, покарана за бешкет, непослух. *Іді́ с'іда́й у́же́ за ст'іл, Мики́та – жо́па бі́та, та да́л'і шо́б сл'у́хаў* (170), 81, 390.

НЕ ЗНА́ЛА СРА́КА ВІ́ХТЯ [в'іхт'а], згруб. Мати «додаткові» турботи, клопоти. *Не зна́ла сра́ка в'іхт'а, так теп'е́р шче́ й за п'і́яні́ццйу ўха́жжуй* (181), 4.

НЕ ЗНА́ЛА СРА́КА КЛО́ПОТУ, згруб. Мати «додаткові» турботи, клопоти. *Не зна́ла сра́ка кло́поту, так і йа – заве́ла инді́к'іў, а вони́ ў шко́ду л'і́зут'* (200), 516..

ЗУСТРІ́ЛАСЯ СРА́КА З ВІ́ХТЕМ [зустр'ілас'а ... з в'іхтим], знев. Про двох (пару) нехороших (ледарів, п'яниць, хуліганів) людей. *Познако́милас'а Та́н'ка з би́ўши́м зе́ком, так там і дн'а б'і́з лайки-б'і́йки ни про́хо́де – зустр'і́лас'а сра́ка з в'іхти́м* (344), 204, 309.

НЕ РОЗТА́СТЬСЯ [ни розтай'ац':а] СРА́КА З СТУ́ЛОМ, ірон. Про неробство, ледарювання. *У Грі́ш'і ни розта́ни́ц':а сра́ка с:ту́лом – робі́т' ни хо́чи* (495), 86, 297.

ОДНА́ СРА́КА НА ДВА БАЗА́РІ [... баз'а́р'і], згруб. Про людину, що любить утручатися у чужі справи. *Ти хо́чиш, шо́б вона́ ни м'і́ш'алас'у чуже́ – пага́но ййі́ зна́йиш, це́ ж – одна́ сра́ка на два баз'а́р'і* (380), 3, 252.

ОДНА́ СРА́КА НА ДВА ПРА́ЗНИКИ, згруб. Про людину, що береться за два-три діла. *Ото́ ўчис' – уз'а́ўс'а шос' робі́т' – доробі́, а йак йе, шо́ одна́ сра́ка на два пра́зники, так п'у́т':а ни бу́де* (171), 113, 266.

ПОВНА (ЦІ́ЛА [ц'і́ла]) СРА́КА, згруб., ірон. Нічого; невдача. *Ага́, нати́рили каву́н'іў – поў́ну сра́ку, бо сто́рож при́йшоў* (91), 93, 186.

СРА́КА ПЕ́ЧЕНА, вульг. Нічого, ніщо, пшик. *Попросі́ла нову́ ра́мку пов'і́сит', так сра́ку пе́чину* (95); *Каза́ли, шо́ гри́б'іў поў́но, при́йшли́, а там – сра́ка пе́чина* (452), 115.

СРА́КА, ЯК [йак] У РА́КА, ірон. Про неструнку жінку (дівчину). *О́ч'і, йак у со́ві, сра́ка – йак у ра́ка, ота́ка краса́виц'а ў ме́не жини́ха одбі́ла* (113), 171, 180.

СРА́КА (ЖО́ПА) УМІ́СТО [ўм'і́сто] ГОЛОВІ́, знев. Дурень, недоумок, телепень. *Йак ти його́ на́у́чиш чо́го, йак у його́ сра́ка ўм'і́сто голо́ві* (83), 472.

ХІ́ТРА СРА́КА ПЕРДІ́ТЬ [пирді́т'] ТІ́ХО <А СМЕРДІ́ТЬ [смирді́т'] НА ВСЕ СЕЛО́>, згруб. Про потаємну підступну людину. *То ба́бус'і тїх'і́ звіду, а п'і́сл'а ўс'і́м розпа́т'ака́йут', бо хі́тра сра́ка пирді́т' тї́хо, а сми́рдї́т' на ўсе сіло́* (275), 186, 247.

СКУЧАТЬ, ЯК СРАКА ЗА ВІХТЕМ [скупат', йак ... в'іхтим], згруб., ірон. Забувати, не хотіти згадувати, знати. *Йа за тим придурком скучила, йак срака за в'іхтим – ни хочу й чут' (500), 104.*

ДО СРАКИ, згруб. Байдуже, усе одно. *Шо ти йому кажі – усé до сраки, по-сво́йому зробе (193); Вихо́де, шо бат'ко йім гово́ре – йім до сраки? (167), 222.*

ДО СРАКИ ДВЕРЦЯ [дверц'а], знев. Непотрібне, зайве, байдуже. *Мин'і твоїй сов'іти на́да, йак до сраки дверц'а (184), 283.*

ДО СРАКИ ЗАТИЧКА, згруб. Нікчемна людина, річ, дія. *Шо ж тепер озіму прес'іват' – н'ізно, то ўже до сраки затичка (474), 176.*

ІЗ СРАКИ В РОТ <ЗНАТИ>, знев. Про нерівноправність, обмеження у чомусь. *Ти ото́ моу́чі і знай сво́йе – із сраки ў рот (315), 171.*

ІЗ СРАКИ ПАДА, підсил. Про надмір, надлишок, цілковитий добробут. *Там тако́го надба́ли, ўс'ого – іс:раки на́да (116), 95.*

КОЛО СРАКИ ВСІ [ўс'і] ПРИСМАКИ, згруб., зрід. Жінка (дівчина) зі звабливими принадами. *Ла́дна д'ї́ка, хви́гуриста – ко́ло сраки ўс'і присма́ки (90).*

ОД СРАКИ ДО ШИЯКИ [шийа́ки], згруб. Уся спина. *Од сраки до шийа́ки лозіно́у проїшо́ўс'а (173), 415.*

ЮЖНІШЕ [йужн'іше] СРАКИ ВСИПА́ТИ, ірон. Фізично карати. *Ото́ за географ'і́у йужн'іше сраки і на́да усі́пат на́шому шко́л'нику (17), 173.*

УЗНАВА́ТЬ, ЧИ Є В СРАКІ ЗУ́БИ [узнава́т', чи йе ў сра́к'і зу́би], згруб. Переконуватись у чомусь, набувати досвіду, зокрема негативного; потерпати. *Йак поживе́ш із т'о́шчойу, так і ўзна́йиш, чи йе ў сра́к'і зу́би (457), 189.*

СИДІ́ТЬ НА СРАКІ РІВНО [сиді́т' на сра́к'і р'і́вно], згруб., ірон. Поводитися пасивно, бездіяти, не виявляти інтересу. *Ну й сиди́ на сра́к'і р'і́вно, мо́жи, йакі́й дура́к то́б'і д'іре́ктором придо́лжи?! (85), 80.*

ВАРІ́ СРА́КО, БОРИ́Щ [боршч], згруб. Про несумлінну людину, що ухиляється від певних обов'язків. *П'и́шла до кумі́, а тут – ва́рі, сра́ко, боршч (95), 281.*

З ГО́ЛОЙ СРА́КОЮ ОСТАВА́ТЬСЯ [остава́ц'а], згруб. Зазнавати злиднів, лишатися ні з чим. *Йак комнеза́м'і́ц'і ўсе з дво́ру забра́ли, от і оста́лис'а ми з го́лой сра́кою (304), 120.*

ГО́ЛОЙ СРА́КОЮ ПО ПРІ́ПЧКУ (ЧЕРЕ́НІ) [прі́п'ічку (чере́н'і)], згруб. 1. Абсурдно, небажано, недоречно. *С'і́ят' по сухо́му, шо го́лой сра́кою по прі́п'ічку (192), 158; 2. Абияк, неуміло, несумлінно. Так держа́к зачи́щча́т', шо го́лой сра́кою по чере́н'і (169), 27.*

<ПОІ́ХАТЬ> ГО́ЛОЮ СРА́КОЮ (ЖО́ПОЮ) [<пой́хат'> го́лоу сра́кою (жо́пойу)] ПО НЕСТРУ́ГАНИМ ДО́СКАМ (ПО ПЕЧІ́ [... по пич'і́]), згруб., ірон. Про неможливість, нереальність якоїсь дії (зокрема поїздки). *Шоб у Москву́ пой́хат', на́да гро́ш'і й уре́мйа – так шо пойі́диш ти, сино́чку, го́лоу сра́кою по нистру́ганим до́скам (129), 85, 230.*

СРА́КОЮ (ЖО́ПОЮ) БЛІ́СКАТЬ [сра́кою (жо́пойу) блі́ска́т'], ірон. 1. Бути бідним, не мати пристойного одягу. *Сра́кою́ блі́ска́ў у шко́л'і до читве́ртого кла́су (284), 521; 2. Відступати, утікати. Йак на́ш'і нажа́ли, так н'і́мц'і аж до Дн'іпра́ сра́кою́ блі́снули (5), 93.*

СРА́КОЮ (ЖО́ПОЮ) СВИ́ТИТЬ [сра́койу (жо́пойу) св'і́тіт'], *ірон.* Бути бідними, не мати пристойного одягу. *У колхóз'і йак булі, так і голодува́ли й го́лойу сра́койу св'і́тіли* (253); *Та п'ісл'а во́йні таке́ бу́ло д'е́цтво, шо прихóдилос'а й сра́койу св'і́тіт'* (56), 81.

СРА́КОЮ ЧУ́СТВУВАТЬ [сра́койу чу́ствува́т'], *жарт.* Передчувати недобре. *Сра́койу чу́ствуйу, шо б'і́да бу́де* (253), 190.

БРА́ТИ СРА́КУ В РУ́КУ (ЖМЕ́НІЮ [жме́н'у]), *ірон.* 1. Рішуче, поспішно йти геть. *Сид'і́ли мі́рно бала́кали, ў́друг Васи́л' бере́ сра́ку ў ру́ку – і хóду од нас* (300), 171, 380; 2. Залишати, покидати. *Н'ічо́ ўго́ ни инти́рису́йи – н'і ж'і́нка, н'і д'і́тки, бере́ сра́ку ў жме́н'у – і п'ішо́ў* (56), 81, 100.

І́ТІ У СРА́КУ ПО РА́КИ <НА КРИВІ́Й СОБА́КІ [на крив'і́й соба́к'і]>, *згруб.* Проганяння, недоброзичливе відсилення. *Так ти ми́н'і насточо́рт'і́ў, шо ни п'ішо́ў би ў сра́ку по ра́ки на крив'і́й соба́к'і* (449), 299.

І́ТІ В СРА́КУ (ЖО́ПУ, ГУ́ЗНО, ЗА́ДНИЦЮ [... за́дниц'у]), *згруб.* Щезати, уникати, не приймати (сприймати). *За таку́ ла́ску і́ди ти ў сра́ку* (107), 197.

МОРО́ЧИТИ СРА́КУ (Я́ЙЦЯ [йа́йц'а]), *згруб.* 1. Обридати, діймати, дратувати. *Ни морóч м'і́н'і сра́ку – дай успоко́йиц'а* (279); *Ни морóч ми́н'і сра́ку з тим к'і́ном, бо сказа́ла, шо ни пу́ст'у* (275), 83; 2. Клопотатися, перейматися, морочитися. *Охо́та то́б'і́ морóчити йа́йц'а з т'і́йе́йу гру́шойу, зруба́ў би – і квит – о́днák ни ро́де* (347); *На́да де́н' морóчит' сра́ку, шо́б ві́рубат' ту прокла́дку* (429), 74.

НА СРА́КУ СІ́СТИ [с'і́сти], *підсил., згруб.* 1. Здивуватися, розгубитися, бути шокованим. *Ва́л'а так на та́нц'і́ од'а́глас', шо ўс'і́ на сра́ку с'і́ли* (79), 3, 164; 2. Розоритися, ошукатися. *То ви́соко л'і́та́ў, а то ў́раз на сра́ку с'і́ў, бо прого́р'і́ў на сти́кул'а́ц'і́йи* (167), 42, 345.

КУСА́ТИ ЗА СРА́КУ, *згруб.* Діймати, дошкуляти, завдавати прикросів. *А ти́пе́р хай мо́йá сус'і́дка ме́не ў́ку́се за сра́ку – ни бойу́с'а йі́йи* (155), 167.

СРА́КУ ПЕРЕСІ́ДЮВАТЬ [перисі́д'ува́т'], *ірон.* Сидіти, затримуватися, неробствувати. *За́втра ж і́ди на на́р'а́д, хва́те до́ма сра́ку перисі́д'ува́т'* (118), 89.

У СРА́КУ ПО РА́КИ, *згруб.* Далеко, невідомо куди. *Поши́ли ти ўго́ ў сра́ку по ра́ки, йак та́кий* (251), 106.

СРА́КУ ДРА́ТЬ [драт'], *згруб.* 1. Величатися, чванитися, бундючитися. *Йак учі́л'і́ще зако́нчила, так у́же й сра́ку дра́т'?* (335); *Дере́ сра́ку, шо маши́ну купі́ли, а во́на ж і́ржа́ва й ста́ра* (328), 143; 2. Рішуче, наполегливо, агресивно захищати, вигороджувати, підтримувати. *Дити́на про́сто хул'і́за́н, а ма́ти ў́се сра́ку за н'у́ дере́* (95); *Шо ти сра́ку дере́ш за тих кому́н'і́ст'і́ў – во́ні ж ус'і́ прода́жн'і́* (280), 178.

СРА́КУ ЛИ́ЗАТИ, *знев.* Підлабузнюватися, принижуватися. *Нагру́біт', наха́міт', а то́д'і́ сра́ку лі́же, шо́б про́стіла* (117), 35.

СРА́КУ (ЖО́ПУ, ЗА́ДНИЦЮ [за́дниц'у]) НАЛА́ТУВАТИ, *згруб.* Бити, карати. *За дво́йку си́ну сра́ку на́лата́ў, а ма́ти і́ще й на ку́куру́зу поста́вила* (114); *По́ки сра́ку на́лату́йиш, по́ки й слуха́, а так – н'і́* (7), 17.

СРА́КУ НІ́ЧИМ ПРИКРІ́ТЬ [н'ічим прикрі́т'], *ірон.* Про нестатки, бідність, убогість. *Там такé ў с'іміі ко́йцў: а – сра́ку н'ічим прикрі́т' (34), 116.*

СРА́КУ ПРИКРИВА́ТИ, *ірон.* Одягатися; мати одяг. *За л'іто заробі́ли – бу́де чим сра́ку прикрі́т' (32), 86.*

НА СВОЮ́ [свойу́] СРА́КУ, *зруб.* На свій клопіт, «зайві» турботи. *На сво́йу сра́ку п'і́дписа́лис'а на зайо́м, а іна́чи й не мо́жна бу́ло (32), 139.*

НА СРА́КУ ЛЕ́ГШЕ [лэше], *ірон.* Про звільнення, позбавлення турботи, клопоту; заспокоєння. *Пола́йис'а с:ус'і́дкою – і на сра́ку ле́ше (270), 115.*

НА СРА́КУ НЕ НАЛÁЗЕ, *глуз.* Дурниця, нісенітниця, абсурд. *Та Мар'і́а йак шо скáже, так на сра́ку не налáзе (110), 199.*

ТІ́КИ СРА́КУ ПІ́ДТИРА́ТЬ [т'іки сра́ку п'і́т:ира́т'], *знев.* Про негодую, нікчемну річ. *Так ко́хту поші́ла, шо т'і́ки сра́ку п'і́т:ира́т' (76), 414.*

У СРА́КУ ЗАГЛЯ́ДАТЬ [загл'ада́т'], *ірон.* 1. Догоджати, піклуватися, клопотатися, пестити. *Та по́ки р'і́с, вона́ ж йо́го ба́лувала, пэ́стила – чу́т' у сра́ку не загл'а́дала, а в'ін ота́к од'а́чиў (46), 91;* 2. Підлабузнюватися, принижуватися. *Ус'а канто́ра голо́в'і ў сра́ку загл'а́да́, шо́б ни лиші́ў прэ́міа (92), 63;* 3. Фізично карати (з «виховною метою»). *Йа́бі зма́лку ча́шче ў сра́ку загл'а́даў, так і ни ві́р'іс обо́лтусом (49), 87.*

У СРА́КУ П'Я́НИЙ [п'я́ний] (ЗМО́РЕНИЙ), *підсил.* Про високий ступінь виявлення ознаки. *Ус'і л'у́ди на сва́йб'і ві́пили не́мало, а м'і́й – у сра́ку п'я́ний (335), 3, 5.*

У СРА́КУ ЛІ́ЗТИ [л'і́зти] (БІ́З [б'і́з] МІ́ЛА), *зруб.* Підлабузнюватися, запобігати ласки, принижуватися. *У сра́ку б'і́з мі́ла голо́в'і л'і́зе (109), 453.*

У СРА́КУ ПО РА́КИ, *зруб.* Таємниця; не всі мають знати, куди хтось іде. *Куди́ йду? У сра́ку по ра́ки (191), 93.*

У СРА́КУ ЦІ́ЛУВА́ТЬ [ц'і́лува́т'], *ірон.* 1. Пестити, балувати, панькати. *Та вона́ сво́йу пэ́рву дити́ну ў сра́ку ц'і́лува́ла, шо́б т'і́ко росла́ (96), 54;* 2. Підлабузнюватися, принижуватися, догоджати. *Пэ́рвих трахтор'і́ст'іў так у сра́ку ц'і́лува́ли – так ц'і́ніли, бо ж т'э́хн'і́ка (252), 143.*

СІ́ДАТЬ [с'і́да́т'] НА СРА́КУ, *зруб.* Осоромлюватися, ошукуватися, програвати, поступатися. *Куда́ йому́ з ним т'а́гацў:а – от в'ін че́риз п'і́ўчасá й с'іў на сра́ку (84), 237.*

Я́К [йак] У СРА́КУ МА́КУ, *зруб., зрід.* Непотрібне, нікчемне, зайве. *Ото́ ўсе, шо ти тут ро́биши, то йак у сра́ку ма́ку – шо ві́кин' (298), 320.*

Ї́ХАТЬ – У СРА́ЦІ ВІ́ХОТЬ [і́і́хат' – у сра́ц'і в'і́хот'], *зруб.* Про небажання чи неможливість поїздки. *Йі́хат' – у сра́ц'і в'і́хот' – так і ти ў Москву́ по́йідиши, йак гро́ш'іў нима́ (95); Йі́хат' – у сра́ц'і в'і́хот' – пода́лас' би до сі́на, та нима́ за шо (451), 236.*

<НА́ДА,> Я́К СРА́ЦІ [... йак сра́ц'і] ЗУ́БИ, *зруб.* Зовсім, абсолютно непотрібно. *В'ін то́б'і, то́й т'і́л'і́хво́н, йак сра́ц'і зу́би (492), 125, 363.*

ЩИ́ТАТЬ У СРА́ЦІ ЗУ́БИ [шчита́т' у сра́ц'і...], *зруб.* Виявляти до чогось пильний інтерес. *Шо приди́ўл'а́йс'а – пошчита́й у сра́ц'і зу́би (317), 102.*

ЯК ЄСТЬ, ТО Й СРАЇЦІ ЧЕСТЬ [йак йєст', то й срац'і чест'], *знев.* Про неощадливість, марнотратність. *Ус'ї канхвєти пороздаваў, н'ічо не оста́виў — йак йєст', то й срац'і чест'* (197), 50.

ЯК У СРАЇЦІ ЗОНТИК [йак у срац'і зонт'ік], *зруб., ірон.* Зайвий, непотрібний. *Ти м'ін'ї так н́ужин, йак у срац'і зонт'ік* (271), 101.

СРАТИ. АБІ СРАТИ НЕ ХОТІЛОСЯ [хот'ілос'а], *зруб.* Знічев'я; від нудьги. *Тоб'ї те к'інó трéба, це так — абі́ срати́ ни хот'іло́с'а* (104), 91.

СРАТИ, МАЗАТИ, ЛПІТИ [л'і́пiti], *несхв.* Абияк, недбало, кепсько робити, працювати. *Йак так робі́т' — сра́ла, ма́зала, л'і́піла — так йа́ лу́ч':е сам* (20); *Х'іба́ так карто́шку по́л'ат'? а ти — сра́ла, ма́зала, л'і́піла* (26), 59.

СРАТИ-МАЗАТИ-ВЕРТИТИ [вирт'і́ти], *несхв.* Абияк, неякісно, недбало щось робити. *Ото́ ти пло́у зроби́ла, і рис згор'і́у — це сра́ла-ма́зала-вирт'і́ла* (48), 106.

СРАТИ, МАЗАТИ, В'ЯЗАТИ [вйаза́ти], *несхв.* Про недбайливість, безгосподарність, безлад. *Йа́г за́йдиш у ха́ту до не́йї, а там — сра́ла, ма́зала, вйаза́ла — по́ўний барда́к* (331), 296, 310.

СРАЧ. СРАЧ РОЗВОДИТИ, *несхв.* Занехаювати, занедбувати, засмічувати. *Срач розви́ли ў двор'і́, шо од сус'і́д'і́у сті́дно* (307); *Срачу́ ти, сус'і́дко, розви́ла — на́чи год ни приби́рала* (95), 267.

СРАЧІВ ДАВАТЬ [срач'і́у давáт'], *зруб.* Підганяти легким побиттям. *Ди́ўл'у́с', йак в'ін ро́би й з'і́вайи — трéба срач'і́у да́т', шо́б мото́рн'і́шим бу́у* (67), 145.

СРАЧКА. ТО СРАЧКА, ТО ДРИСТАЧКА, *жарт.* 1. Непевний настрої, капризування, примхи. *Йак йо́му ўго́диш, йак у йо́го то сра́чка, то дриста́чка — ни по́йму* (95), 496; 2. Тривалий неталан; нещастя, невдачі. *То бу́ло ві́р'і́ун'ало́с'а, полу́ч':ало, а то́д'ї́ ў́п'ят' — то сра́чка, то дриста́чка* (107), 450.

ТО СРАЧКА, ТО ПОНО́С, *жарт.* 1. Про зміну настрою, капризування, примхи. *Йо́го ж ни по́ймиш, йак там то сра́чка, то поно́с* (451), 416; 2. Про тривалі невдачі, нещастя; неталан. *Та ў йо́го са́ме нещча́ст'а — то сра́чка, то поно́с* (475), 95.

<ЯК [йак]> НЕ СРАЧКА, ТАК БОЛЯЧКА [бол'а́чка], *жарт.* Неталан, прикросі, негаразди. *Сей́год ну про́сто не везе́ — йак ни сра́чка, так бол'а́чка* (331); *У йо́го посл'і́дн'е ў́р'є́м'я ни сра́чка, так бол'а́чка — ни йак у л'уде́й* (70); *Ці́лін м'і́с'ац' на робо́ту ни хо́де — йак ни сра́чка, так бол'а́чка* (56), 74.

СРОК. СРОК МОТАТИ, *жарг.* Бути у в'язниці; відбувати певний термін покарання. *У свої́е ў́рє́мн'а срок мото́у, а тепе́р на робо́ту н'і́хто бра́ти не хо́че* (476), 517.

НЕДІ́ЛЬНИЙ [нид'і́л'ний] СРОК. Тижневий термін. *Да́лі́ ни́д'і́л'ний срок, шо́б до́роби́у* (77), 32, у в. пп.

СТАВОК. НА СТАВКУ НАХОДИТЬ [на стаўку́ нахо́дит'], *жарт.* Евфемізм щодо народження. *Хо́ди́ли купа́ц':а — тебе́ на стаўку́ найи́шли* (111), 91.

СТАВО́К НАПУСКА́ТИ, *ірон.* Не втримувати сечі уві сні. *Ставо́к напусти́у, аж пи́рі́на мо́кра* (341), 61.

СТАКАН. У СТАКА́Н СПАСІ́БА НЕ НАЛЛЄ́Ш [у стакáн спа́с'і́ба ни нал':є́ш], *ірон.* Натяк на присутнішу віддяку, зокрема могорич. *Шо́ ж, шо по́благодари́ли — а ў стака́н спа́с'і́ба ни нал':є́ш* (150), 118.

СТАНЦІЯ. СТА́НЦІЯ БЕРЕЗА́Й, КОМУ́ НА́ДА - ВИЛІЗА́Й [ста́нц'і́я ... вил'і́зай], *жарт*. Будь-яка транспортна зупинка. *Вод'іт'іл' маршрутки й шу́те, шо ста́нц'і́я Бериза́й – кому́ на́да вил'і́зай!* (187), 418.

СТАНЦІЯ [ста́нц'і́я] ПЕТУШКІ́ – ХОВА́ЙТЕ ТО́РБИ ТА МІШКІ́ [м'і́шкі], *жарт*. Небезпечне місце. *Тут обире́жно йд'іт', бо ста́нц'і́я Питушкі́ – хова́йти то́рби і м'і́шки* (419), 151.

СТАРЕЦЬ. СТА́РЕЦЬ [ста́риц'] БО́ЖИЙ, *несхв.* Жебрак. *Старц'а́м бо́жим мілостину подава́т' на́да, йак йе шо* (115), 417.

ПІДЛАТА́ТЬСЯ (ПОЖИВИ́ТЬСЯ), ЯК СТА́РЕЦЬ ВО́ШОЮ [п'ідлата́ц'а (поживи́ц'а), йак ста́риц' во́шойу], *ірон.* Нічого не одержати, лишитися ні з чим. *Дума́у зароби́т' на р'у́мку, а поживи́у́с'а, йак ста́риц' во́шойу* (252), СЮр, 176.

НЕ ХОТІ́ТЬ, ЯК СТА́РЕЦЬ КОПІ́ЙКИ [ни хот'і́т', йак ста́риц' коп'і́йки], *ірон.* Хотіти, бажати. *Ага, в'ін так ни хо́чи ў бухве́т, йак ста́риц' коп'і́йки* (58), 152.

СТАРЦІ́В ВОДИ́ТЬ [старц'і́у води́т'], *несхв.* 1. Злидарювати, бідувати. *І сі́мн'а непога́на, а че́рез ба́т'ка старц'і́у во́д'ат', бо п'іе* (191); 3 *такі́ми колхо́зними зароб'і́тками ско́ро п'і́дим старц'і́у води́т'* (106), 91. 2. Старцювати, жебракувати. *Старц'і́у во́де на йарма́рка́х, шо дайу́т' – пото́м з'і́му же́ве* (113), 112.

ХОЧ ЗА СТА́РЦЯ [... ста́рц'а], **ЛИШ БИ ДО́МА НЕ ОСТА́ТЬСЯ** [оста́ц'а], *ірон.* Про сильне бажання дівчат будь-що вийти заміж. *До ви́ликóдн'ого по́сту старáлис'а ви́йти за́м'іж – це и́читáлос' хара́шó, а да́л'і – хоч за ста́рц'а, лі́жби до́ма ни оста́ц'а* (492), 47, 136, 363.

ЯК У СТА́РЦЯ ТОРБІ́В (ТОРБ) [йак у ста́рц'а торб'і́у], *ірон.* Багато, забагато. *Д'іте́й у йе́йі – йак у ста́рц'а торб'і́у! а про́годува́т'?* (101), СЮр.

СТАРИ́Й. ГУГУ́П СТАРА́ З ПЕ́ЧІ [пéч'і], *ірон.* Про недоладне зауваження, несподіваний учинок. *Уже́ лу́ч'е б мо́у́чала, а то – гугу́п старá з пéч'і* (33), 456.

НАДÓВГО [надóўго] **СТАРИ́Й ЖЕ́НИТЬСЯ** [же́ниц'а], *ірон.* Ненадовго, непевно, коротко. *Устро́йіу́с'а на робо́ту – надóўго старі́й же́ниц'а?* (145), 73.

НЕ СТАРИ́Й, А ДА́ВНІЙ [да́ўн'і́й], *жарт.* Дуже старий. *Цей про́сто ста́рий, а д'ід Іва́н не ста́рий, а да́ўн'і́й* (70), 423.

ЯК [йак] СТАРИ́Й, схв. По-дорослому; як старий, досвідченіший (здеб. про дітей). *Послу́хат' уо́го – так в'ін йак старі́й рос'ужда́, а ўс'ого́ с'і́м год* (85), 37, 523.

СТАРО́Ї СПІВА́ТЬ [старо́йі сп'і́ват'], *несхв.* Обридливо повертатися до попередньої думки, розмови, дії. *Казáла ж то́б'і, шо ни хо́чу з то́бо́у, а ти ўп'іе́т' старо́йі сп'і́вайіи* (123), 118.

СТАРУ́ХА. І НА СТАРУ́ХУ БУВА́ ПРОРУ́ХА, *ірон.* Від неприємностей, невдач, бід ніхто не гарантований. *Шо ж, шо про́гра́у – ни пере́жива́й – і на стару́ху бува́ прору́ха* (494), 108, 420.

СТЕЖКА. СТЕ́ЖКУ ЖУВА́ТЬ [жува́т'], *ірон.* Лежати п'яним на дорозі. *Са́шкó ўп'іа́т' сте́жку жу́йе – се́рд б'і́лого дн'а ўп'іу́с'а* (315), 16.

СТЕКЛИЙ. ЯК [йак] СТЁКЛИЙ, підсил., несхв. Сказений, навіжений, несамовитий. *Репиту́йи дити́на, йак стёкла* (113); *Чого́ ти репиту́йиш, йак стёклий – ус'ї́ вже почу́ли!* (113), 4, 456.

СТЕЛЬКА. ДО СТЁЛЬКИ ДОПИВА́ТЬСЯ [до стёл'ки допива́ц'а], несхв. Багато випивати, бути п'яним. *Мо́жна ж і пит', т'їки ж ни до стёл'ки допива́ц'а* (257), 51.

СТЕЛЯ. ПО́КИ ІЗ СТЁЛІ [...іс:тёл'ї] НЕ ЗАКА́ПА, пісил. Пізно, до останнього часу. *Шо́ б ни збира́ўс'а робі́т', одклада́, до посл'їдн'ого – по́ки іс:тёл'ї ни зака́па* (23), 194.

СТЁЛЮ ДОСТАВА́ТЬ [стёл'у достава́т'], підсил. Про високу людину. *Неда́ўно на́че ўр'ї́н'ї с:толóм бу́, а тепе́р он стёл'у доста́йеи* (86), 455.

СТЁЛЮ ПРОТИКА́ТЬ [стёл'у протика́т'], підсил. Про людину високого зросту. *Тв'ї́й синóк у те́бе ўда́ўс'а – то́жи стёл'у протика́* (95), 112.

СТЁЛЮ ШКРЯ́БАТЬ [стёл'у шкр'а́бат'], підсил. Про високу людину. *Парубкі́ он високорóсл'ї – у двéр'ї нагина́йуц'а й стёл'у шкр'а́байу́т'* (27), 115.

ПІД СТЁЛЮ (СТРІ́ХУ, СВО́ЛОК) [п'ід стёл'у, стр'їху], підсил. Про людину високого зросту. *Отó так ві́р'їс, пр'ам п'ід стёл'у* (79), 202.

ТІКИ СТЁЛЮ БІЛІ́ТЬ [т'їки стёл'у б'їлі́т'], ірон. Про жінку (дівчину) високого зросту. *Ма́т', ча́сто полива́ли бат'кі́ до́чичку, шо ві́росла – т'їки стёл'у б'їлі́т'* (143), 77.

СТЁЛА ТА ДОЛІ́ВКА [стёл'а та дол'ї́ўка], підсил. Порожнеча, пустака (приміщення). *Перив'і́р'а́ли, йак живу́т', а ў ха́т'ї – стёл'а та дол'ї́ўка* (83), 192.

СТЕРВО. СТЁРВО ГІМНЯ́НЕ [г'їмн'а́не], лай. Нікчема, лайно. *Стёрво г'їмн'а́не, де ж ти до́с'ї волочі́ўс'а?* (88), 427.

СТЁРВО СОБА́ЧЕ (СОБАЧА́ЧЕ), лай. Нікчема, лайно. *Йа́ ж тоб'ї́, стёрво соба́че, каза́ла до́ма сид'ї́т'* (277), 107.

СТЕЦЬКО. ЯК СТЕЦЬКО́ [йак Стиц'ко́], глуз. Неакуратна, неохайна людина (здеб. чоловік). *П'їжма́к ни ві́глажиний, штані́ помн'а́т'ї, тўхл'ї пі́л'н'ї – йак Стиц'ко́!* (494), 150.

СТИЦЬ. СТИЦЬ, ПЕРДІ́ЦЬ – ПО-НА́ШИ «ЗДРА́СЬТІ» [стіц', пирді́ц' – по-на́ши здра́ст'ї], згруб. Мовленнєва реакція на несподіванку. *Тут т'ї́ки розкла́ли заку́ску, нали́ли по ча́рк'ї, а тут нио́жидано ж'ї́нка ў дв'і́р – стиц', пирді́ц' – по-на́ши «здра́ст'ї»* (11), 126.

СТІГ. ЯК СТІГ [йак ст'їг] НА ГО́ЛОВУ, підсил., жарт. Несподівано, зненацька. *Ни жда́ли йо́го на гу́л'а́нц'ї, а тут тоб'ї́ на – йак ст'ї́г на го́лову, обйа́віўс'а* (495), 155, 204.

СТІЙЛО. СТІЙЛО СВОЄ́ ЗНА́ТЬ [ст'ї́йло сво́йе знат'], знев. Знати своє місце. *Ти ст'ї́йло сво́йе зна́й і ни рї́пайс'а, ни м'ї́шайс'а не ў сво́йе* (106); *Сво́йе ст'ї́йло зна́й – і ни баз'ї́кай, йак ни прóс'ат'* (429), 121.

СТІКЛО́. ЛА́НПОВЕ СТІКЛО́ [ст'ї́клó], спец. Спеціальне скло для гасової лампи. *Ла́нпове ст'ї́клó протера́йу́т' од са́ж'ї́, т'ї́ки ж шо́б ни розбі́т'* (95), 27, 33.

ЯК БІТЕ СТІКЛО КОВТАТЬ [йак біте ст'ікло коўта́ть'], *підсил.* Відчувати огиду, відразу. *Мин'ї з тобою балакат', йак біте ст'ікло коўта́ть* (60), 186.

СТІКЛЯНИЙ. НЕ СТИКЛЯНИЙ [... ст'ікл'аний], *ірон.* Рекомендація відійти, не заступати. *Од'їйди од в'ікна – ни ст'ікл'аний* (95), 143, 213.

СТІЛ. ПІД СТИЛ [п'ід ст'іл] РАЧКИ <ХОДИТИ>, *знев.* Бути п'яним. *До того набраўс'а, шо хоч п'ід ст'іл рачки* (79), 63.

ПОХОДЯЩИЙ СТИЛ, *заст.* Пересуваний, переносний стіл (СГр – Змієв. у).

ЛЕЖАТЬ НА СТОЛІ [лижа́т' на стол'і], *несхв.* Помирати, померти. *Ни сп'ишу лижа́т' на стол'і – шче хоч трόхи поживу́, пора́дуїус' на ону́к'іу* (252), 275, 380.

СТІНА. ДОМА Й СТИНИ ЛІЧУТЬ [... ст'іни л'ічут'], *схв.* Про комфортність, позитивний вплив домашнього середовища. *Забир'ім' бол'ну́ додому – дома́ й ст'іни л'ічут'* (495), 218, у б. пп.

СТИНИ ПОРОЖНІ [ст'іни поро́жн'і], *підсил.* Бідна, неумебльована кімната, квартира. *Ст'іни поро́жн'і, а на куро́рт пої́хали* (163), 127.

ЧИТІРИ СТИНІ [читі́р'і ст'іні], *несхв.* Самітність, відлюдність. *Надої́ли читі́р'і ст'іні – н'ї з ким сло́вом переки́нуц'а* (159), 62.

ШО ПО СТИНІ [ст'ін'і], ШО ПО СПИНІ [спин'і], *ірон.* Немає різниці, однаковий результат. *З і́ого н'ічо́го ни до́бїєс'а – шо по ст'ін'і – шо по спин'і* (69), 140.

УСРА́ТЬСЯ Й ПО СТИНІ РОЗМА́ЗАТЬ [усра́ц'а й по ст'ін'і розма́зат'], *ірон.* Упадати в розпач, панікувати, скиглити. *Чи й ни го́ре, шо порос'а мале́ до́хло, так вона́ ўже ўсра́лас' і по ст'ін'і розма́зала* (96), 421.

СОВБ. ЯК ТЕЛЕГРА́ХНИЙ СОВБ [йак т'іл'ігра́хний стоўб], *ірон.* Дуже високий. *У шо́тому шче буў малі́й, а до д'іс'а́того – йак т'іл'ігра́хний стоўб* (252), СЮр.

З КА́ЖДИМ СОВБО́М ЗДРА́СТУВАТЬСЯ [стоўбо́м здра́стувац'а], *ірон.*

1. Про приміський потяг, що надто часто зупиняється. *П'іу́тора́ часі́ до Лозові́ йї́хала, шо ж, йак той по́їїзд із ка́ждим стоўбо́м здра́стуйіц'а* (343), 7; 2. Про непевну і повільну ходу п'яного. *По́ки д'і́йде до́дому, з ка́ждим стоўбо́м здра́стуйіц'а* (99), 139.

СОВПІЙ ЗБИВА́ТИ, *підсил., зрід.* Бути високим, довготелесим. *Оце́ ва́ша Н'інка ві́росла – аж стоўпі́ збива́!* (63), 116.

СОВБУХИ. ДАВА́ТЬ СОВБУ́Х [дава́т' стоўбу́х], *зрід., заст.* Бити, лупцювати. *Така́ бо́йка, шо й хло́пц'ам стоўбу́х дава́ла* (95).

СТОРОНА. НА ЧУЖІЙ СТОРОНІ УСІ ГОРИ СТРИМНІ [на чуж'ій сторон'і ус'і го́ри стр'імн'і], *несхв.* Удома, на батьківщині, найкраще. *Бува́ў йа скр'і́з', а ўси́раўно́, до́ма луч'у́, бо на чуж'ій сторон'і ус'і го́ри стр'імн'і* (400), 409.

ІТИ НА СТО́РОНУ (БІК [б'ік]). Виходити заміж не за односельця. *П'и́шла на сто́рону, на́чи свої́х хло́пц'іу́ ма́ло бу́ло* (141), 454.

СТОРЧ. ДИВІ́ТЬСЯ [диві́ц'а] СТОРЧ, *підсил.* Дивитися неприязно, вороже. *Диві́ц'а сторч, на́чи йа сто́ рубл'іу́ йому́ до́лжна* (164), 91, 196.

СТОЯТИ /СТОЯТЬ. НІ СТИЙ, НІ ПАНЯ́Й [н'ї ст'ій, н'ї пан'ай], *ірон.* Ситуація вагання, непевності, невизначеності, безнадійності. *Стої́у оце́ ме́рзну, а шче ск'і́л'ки – н'ї ст'ій, н'ї пан'ай* (106), 26.

СТОЯТЬ НАПЕРЕЧЕПІ [стойа́т' наперечеп'і], *несхв.* Заважати. *Ни ст'її наперечеп'і, бо сп'їш'у* (114), 119.

СТОЯЧИЙ. ОБХОДИТЬ, ЯК СТОЯЧОГО [обходит', йак стойа́чого], *підсил.* Легко перемагати, долати. *Той пока́ нача́ў коси́т', а С'ір'о́га ў́же об'їйшо́ў його́, йак стойа́чого* (103), 77.

СТРАМА. СТРАМИ НАБИРА́ТЬСЯ [набира́ц':а], *несхв.* Ганьбитися. *Страмі набра́лас'а, по́ки віслухала пра́ўду про си́на* (114); *Страмі набра́ўс'а за си́на, йак на збо́рах у шко́л'і бу́ў* (238), 10.

НІ СТРАМИ, НІ СОВІСТІ [н'і страмі, н'і сов'іст'і], *підсил.* Про безсоромність, нахабність, брутальність. *У митр'і молод'і сид'а́т', а по́жил'і сто́йа́т' – н'і страмі, н'і сов'іст'і* (108), 143.

СТРАХ. СПІТУВАТИ СТРАХ, *несхв.* Боятися, лякатися. *Йак че́риз поса́дку но́ч'у їду, так і спіту́ўу страх, бо воўкі в:ижа́йуц':а* (94), 45.

СТРАХУ НАЇДА́ТЬСЯ [найіда́ц':а], *підсил.* Зазнавати страху. *В:ойну́ од хваши́ст'ї ў страху́ найіли́с'а – хва́те* (1), 162.

СТРАШНИЙ. СТРАШНЕ́, СУМНЕ́ Й НЕЙМОВІ́РНЕ [ниймов'і́рне], *жарт.* Щось надзвичайне, малоймовірне, фантастичне. *Куди́ ни поткне́ц':а, скр'із' з ї́йм случáйиц':а стра́шне, сумне́ й ниймов'і́рне* (58), 182.

СТРЕЛЬ. ЯК СТРЕЛЬ СТРЕ́ЛЬНУВ [йак стрел' стрéл'нуў], *зрид., заст.* Несподівано, швидко, моментально. *Так ішчэ́з, йак стрел' ї́йм стрéл'нуў* (95).

СТРЕЛКА. ПІВЧАСА́, ЯК СТРЕ́ЛКУ ВКРА́ЛИ [п'ї́ўчасá, йак стрéлку ўкра́ли], *жарт.* Про відсутність годинника. *Ск'і́ки вре́м'я? – п'ї́ўчасá йак стрéлку ўкра́ли* (331), 3, 90.

СТРИБАТИ. СТРІ́БОМ СТРИБА́ТИ, *підсил.* Виявляти захват; жваво, активно поводитися. *Йак побáчат' ону́ки д'їдус'á, так стрі́бом стрибáйут'* (188), 33, 515.

СТРИБОК. У ТРИ СТРИБКІ́, *підсил.* Швидко, скоро. *У три стрибкі́ до шко́ли дойшла́* (124), 117.

СТРИНОЖЕНИЙ. ЯК [йак] СТРИНО́ЖЕНИЙ, *ірон.* 1. Який через хворобу, похилий вік погано ходить (повільно, накульгуючи). *То б'і́гаў, йак жеребе́ц' молоді́й, а тепéр он чо́ўгайу́, йак стрино́жиний* (96), 254; 2. Несамостійний, обмежений у діях, учинках. *Попáў до Га́л'ки ў ру́ки, тепéр йак стрино́жиний – і сло́ва бойі́ц':а сказа́т'* (273), 38.

СТРІЛЕЧА. У СТРІ́ЛЕЧУ [стр'і́лэчу] ПОРА́, *глуз.* Про дурня, недоумка, неадекватна (у с. Стрілеча є божевільня). *У Стр'і́лэчу пора́, бо ў́же забу́ва й:ак його́ зват'* (381), 330.

СТРІЛЯТЬ. ХОЧ СТРІ́ЛЯЙ (СТРІ́ЛЬ) [хоч стр'і́л'а́й (стр'і́л)], *підсил.* Упертий, неслухняний. *Ти йому́ хоч стр'і́л'а́й, а воно́ сво́єїй* (326), 78.

СТРІХА. СТРІ́ХА СВО́Я [стр'і́ха сво́я]. Своя домівка, квартира. *Шо ви по кваті́р'ах усé, на́да, шо́б стр'і́ха сво́я бу́ла ў́же* (62), 274.

СТРІ́ХА ПОЇ́ХАЛА [стр'і́ха по́йіхала], *ірон.* Про неадекватне мислення, порушення розумової діяльності. *П'і́сл'а пожа́ру ў ба́би стр'і́ха по́йіхала – н'і́кого ни ўзна́йе* (60), 283, 455, у б.пп.

СТРІХА [стр'іха] ТЕЧЕ́, *ірон.* Про дивакуватість, недоумкуватість. *Шо ж, забува́йу, стр'іха тиче́, бо ско́ро ж див'я́нсто* (129), 30, 241.

ЯК З-ПІД СТРІХИ ВИЛІТА́ТЬ [йак сп'ід стр'іхи вил'іта́т'], *підсил.* З'являтися раптово, несподівано. *Так зл'ака́лас'а, бо Йван йак сп'ід стр'іхи ви́лит'іу* (201), 13.

СТРУМЕНТ. СТРУ́МЕНТ ТУП, МА́СТІР [ма́ст'ір] ГЛУП, *ірон., зрід.* Про невправного господаря. *Зра́зу ві́дно, з йако́го м'іста ру́ки – струме́нт туп, ма́ст'ір глуп* (82), 114.

БЕЗ СТРУМЕНТУ І ВО́ШІ НЕ ВБ'ЄШ [во́ш'і ни вб'єш], *ірон.* Сентенція про потрібність, необхідність приладдя, навичок. *Шо, ба́гато у бо́ндар'а приспособо́б? – та б'із струме́нту й во́ш'і ни вб'єш!* (34), 18.

СТРУНА. СТРУ́НИ ПОРВА́ТИ, *підсил.* 1. Розірвати стосунки, піти геть. *Із Ва́с'коїу ми ўже́ стру́ни порва́ли – хва́те ти́рп'іти* (39), 319; 2. Померти, піти з життя. *На то́му к'інці́ іще́ то́йгод жи́у ровесни́к, так і в'ін у́же́ стру́ни порва́ў* (239), 7.

НАТЯГУВА́ТЬ [нат'агува́т'] СТРУ́НИ, *підсил.* Створювати напруженість, провокувати сварку. *Слу́хай, ни нат'а́гуї струни – лу́ч'е за́ўтра споко́йно поговоро́имо* (225), 31.

СТУДЕНТ. СТУДЭ́НТ ПРОХЛА́ДНОЙ ЖИ́ЗНІ [жизн'і], *ірон.* Ледар, лінтюх, дармоїд. *За о́тпуск лопáти ў ру́ки ни ўз'а́у – студэ́нт прохла́дної жи́зн'і* (422), 33.

СТУКАЛКИ. СТУКА́ЛКИ-ПА́ЛКИ, *етн., виг.* У грі СТУ́КАЛКИ засвідчення «викриття» схованого. *Йак той, хто жму́риц'а, побáче ко́го, то і кричи́т' – «стукáлки-па́лки Ва́н'а!»* (464), 27.

СТУПА. ЯК [йак] СТУПА, *ірон.* Товста, незграбна, неграційна людина. *Поверта́йіс'а, йак сту́па – там заче́пиш, там штурне́ш* (61), 464.

ЯК У СТУ́ПІ [йак у ступ'і], *несхв.* Некомфортно, важко, зазнаючи гніту, ударів. *Жизн' прожилá, йак у ступ'і – і бі́ло, й му́л'ало* (4), 84.

СТУПА́ТЬ. ШО СТУПНÉ, ТО БРЕХНÉ, *ірон.* Брехун, балакун. *Удалáс'а дити́на скве́рна – шо ступне́, то брехне́* (103), 60.

ЯК СТУПНУ́ТЬ, ТАК І БРЕХНУ́ТЬ [йак ступну́т', так і брихну́т'], *ірон.* Брехати, пліткувати. *Шо ж ййй́ слуха́т', йак вона́ йак ступне́, так і брихне́* (107), 122.

СТЬОЖКИ. СТЬОЖКИ У КОМІР ДАВАТИ, *заст.* 1. Несхв. Зраджувати у подружньому житті. *Коли жінка, та від мужика другим сорочки мила ..., та стьожки у комі́р давала ..., так таким вже́ зараз очі́ й пропали* (СКв); 2. Виявляти прихильність, залицятися. *Уже́ певно там бі́да стала́сь від того́, що яка-небу́дь моргу́ха та перестала то́бі голо́ву мити́ або стьожки у комі́р давати* (СКв).

СТЬО́ПА. СТЬО́ПА-ТІЛЬО́ПА [Ст'о́па-т'і́л'о́па], *глуз.* Неохайна, неакуратна людина. *Йаг іде́ Ст'о́па-т'і́л'о́па, так ус'і кал'у́ж'і ві́моча* (81), 275.

СТЬО́ПКА. СТЬО́ПКА-ТІЛЬО́ПКА [Ст'о́пка-т'і́л'о́пка], *глуз.* Неохайна, неакуратна людина. *Ст'о́пка-т'і́л'о́пка з шко́ли припи́лу́ла – ст'і́ни повити́ра́ла, чирви́ки намочи́ла* (106), 157.

СУБОТА. КЛЕЧА́ЛЬНА [клича́л'на] СУБО́ТА, *етн.* Субота перед Трійцею. *У Клича́л'ну субо́ту клича́н'а пидно́ул'а́йт' (13), 456.*

КВІЧА́ЛЬНА [кв'іча́л'на] СУБО́ТА, *етн.* Субота перед Зеленою неділею. *Субо́та назива́лас'а Кв'іча́лно́йу, бо ўс'а́ке кв'іча́ло лама́ли – нислі ў дв'ір, у ха́ту, а пра́знували ў нид'і́л'у (541), 158.*

ДО П'ЯТОЇ [пйáтойі] СУБО́ТИ (НЕДІ́ЛІ [нид'і́л'і]), *ірон.* На тривалий час, надовго, назавжди. *Пози́чиў дис'а́тку, мат', до пйáто́йі субо́ти (446), 240.*

СУВАТЬСЯ. НЕ СУ́ЙСЯ Й НЕ ТУРБУ́ЙСЯ [ни су́йс'а й ни турбу́йс'а], *ірон.* Порада не втручатися. *А ти, Л'і́да, ни су́йс'а й ни турбу́йс'а – сама́ зна́йу, шо робі́т' (95), 154.*

СУД. СУДО́М СУДИ́ТИ, *підсил.* Обговорювати, пліткувати. *Шо Іва́н зроби́ў, усе́ село́ судо́м су́де (513), 95.*

СУДЬБА. СУДЬБО́Ю [суд'бо́йу] ОБІ́ЖЕНИЙ, МУ́ХАМИ ЗАСІ́ЖЕНИЙ, *ірон.* Нещасний, безталанний, упосліджений. *Хоч і ви ни ду́жи и́часли́в'і, ну а йа́ й во́ўс'і суд'бо́йу оби́жени́й, му́хами засі́жени́й (180), 47.*

СУМКА. СУМКІ́ (ТОРБІ́, ВУЗЛІ́, ЧАМАЙДА́НИ) ЗБИРА́ТЬ (РИХТУВА́ТИ), *підсил.* Збирати(ся), готувати(сь) у дорогу. *Побула́ дочка́ на кан'і́кулах – пора́ сумкі́ рихтува́т' (133), 123.*

СУМНИЙ. СУМНО́ГО ПІЙМА́ТЬ [п'ійма́т'], *несхв.* Зажуритися, засумувати. *Шо с то́бой, чи сумно́го п'ійма́ла? (256), 193.*

СУНДУК. СУНДУ́К БОЛУ́ЧИЙ [бол'учи́й], *жарт.* Хвороблива людина. *То бу́ў молоде́ц', коза́к, а с'і́час – сунду́к бол'учи́й (115), 154.*

ДАВА́ТЬ [дава́т'] СУНДУ́К, *етн.* Віддавати віно нареченої. *П'і́сл'а пе́рвого сто́лу ба́т'ки н'і́в'є́сти дава́ли сунду́к – вино́сили (161), 176.*

ПРОДАВА́ТЬ [продава́т'] СУНДУ́К, *етн.* Показувати віно (уміст сундука) нареченої. *Брат молодо́йі сто́йа́ў із кийко́м з рип'я́ха́ми і продава́ў сунду́к, а з його́ ў́се викида́ли й и́чита́ли – ск'і́ки жикéт'і́ў, р'а́дин й ус'ого́ (176), 161.*

СУП. МУЗИКА́ЛЬНИЙ [музика́л'ний] СУП, *жарт., кул.* Гороховий суп. *Музика́л'ним су́пом по:б'і́дали, тепе́р попу́куйт' (252), у б. пп.*

СУП-ДОВГОГРАЙ, *жарт., кул.* Гороховий суп. *Нагодува́ла су́пом-доўгогра́йом – тепе́р тирні́ (125), 82.*

СУП ІЗ СЕМІ́ КРУП, *жарт., кул.* Бідний, нетривний наїдок. *На об'і́д у нас суп і́с:ими́ круп – шо Бог посла́ў (84), 127.*

ПУ́КАЛЬНИЙ (ПЕРДЯ́ЧИЙ, МУЗИКА́ЛЬНИЙ) [пу́кал'ний (пирд'а́чий, музика́л'ний)] СУП, *жарт., кул.* Гороховий суп. *С'о́дн'і на сн'і́дан'а́ бу́де пу́кал'ний суп – горо́х и́че зве́чера замочи́ла (85), 258.*

СУПЕРЕКА. НА СУПЕРЕКІ́ЙТИ, *зрід.* Не погоджуватися, суперечити. *Іде на супе́рки з ба́тьком стари́й син (СГр – Волч. у), 106.*

СУПОНЯ. СУПОНЮ́ ЗАТЯГУВА́ТЬ [супо́н'у зат'а́гуват'], *підсил.* Обмежувати, ужорсточувати. *Йа́к т'і́ки начи́на́є сино́к ба́лувац'а́, йа́ супо́н'у зат'а́гу́у потро́хи (80), 153.*

СУРГУ́Ч. СУРГУ́Ч ВИБИВА́ТИ. Відкорковувати пляшку спиртного. *Скор'і́й сургу́ч виби́ва́й, бо ви́пит' хо́щиц'а́ (44), 242.*

СУРГУЧ У СРА́КІ [сра́к'і], мед. Запор, запертя. *Сургуч у сра́к'і, того́ й ни сход'у́ ї туалéт* (147), 457.

СУРЛО. СУ́РЛО НАЇ́СТИ [...найі́сти], згруб. Бути товстим, мордатим. *За який жи и́чот ти таке́ су́рло найі́у? за наи́!* (508), 23, 26.

СУСЛИЧКИ. СУ́СЛИЧКИ-БУ́БЛИЧКИ, заст., кул. Різновид бубликів (СГр – Мнж).

СУТКИ. ДВО́Є СУ́ТОК ЛІ́СОМ, А ТАМ – РУКО́Й ПОДА́ТЬ [дво́йе су́ток л'і́сом, а там – руко́й пода́т'], жарт. Невизначено далеко. *Це йак до Ха́р'кова – чипуха́, дво́йе су́ток л'і́сом, а там – руко́й пода́т'* (108), 118.

СУХАРЬ. СУХА́РЬ СУХАРЬО́М [суха́р' сухар'о́м], несхв. 1. Перепечений або зачерствілий хліб. *Ск'і́ки ж ца́ скі́бка вал'а́лас'а? – суха́р' сухар'о́м!* (343), 113, 262; 2. Бездушна, черства людина. *Кла́сна кир'і́уни́чка – золо́та л'у́діна, а чолов'я́к у йе́йі – суха́р' сухар'о́м* (15), 249.

СУХИЙ. НА СУХЕ́ ВИСКА́КУВАТИ. 1. Схв. Знаходити розв'язання складної ситуації. *На́че ў́же попа́ўс'а, ў́лип, так н'і – й на цей раз на сухе́ ві́скок* (110); 25; 2. Ірон. Уникати покарання, відповідальності (бувши винним). *Вона́ ви́брихалас' і ві́скочила на сухе́, а нас учи́тил'ша нака́зала, и́че й ба́т'ка ви́звала* (182), 3, 155.

СУЧКА. ДОЖДА́ЛА СУ́ЧКА ПО́МОЧІ [по́моч'і], ірон. Про запізнілу й неефективну допомогу. *Дождо́ла су́чка по́моч'і – хай хоч води́ нанос'а́т', йак п'і́зно при́йі́хали* (32), 196.

ПОПАДА́ТИСЯ, ЙАК [попада́тися, йак] СУ́ЧКА В ДУ́ЧКУ, ірон., зрид. Потрапляти в неприємну ситуацію, у халепу. *Попа́ўс'а йа́ з тим нало́гом, йак су́чка ў́ ду́чку – уси́лу ві́крути́ўс'а* (213), СЮр.

ЙАК [йак] СУ́ЧКА В ТИНУ́, ірон. 1. Голосити, причитувати, лементувати. *Йак п'я́нен'кий лу́пе йі́йі, так ві́йе, йак су́чка ў́ тину́* (199), 134; 2. Кепсько, негармонійно, немелодійно співати. *В о́пир'і он сп'і́ва́ йака́, так йак су́чка ў́ тину́, по т'і́л'ів'і́зир'і* (96), 195.

ЙАК [йак] СУ́ЧКА НА ВІ́ТЕР [в'і́тир], знев. Кричати, пищати високим тонким голосом. *Д'і́ўка ви́шчі́т', йак су́чка на в'і́тир, аж ву́ха закла́да* (99), 63.

СУ́ЧКА ПОДВІ́РНА [подв'і́рна], лай. Жінка, що часто буває в чужих дворах, щось вивідує, поширює плітки. *Ни пуска́й ту су́чку подв'і́рну ў́ ха́ту, бо шос' ві́н'уха й рознесе́ по ў́с'ом си́лу* (199), 91.

ІЗ СУ́ЧКАМИ ДРУЖІ́ТИ, ірон. Брехати. *Йак йі́й мо́жна в'і́рити, йак вона́ із су́чками дру́же* (4), 243.

ЙАК [йак] У СУ́ЧКИ ХВІ́СТ [хв'і́ст], знев. Про язик пліткарки, власне «інтенсивність», «ефективність» її діяльності. *У т'і́йі спл'о́тниця́ і́ йазі́к, йак у су́чки хв'і́ст – доста́не ў́с'іх* (117), 84.

СХІД. НА СХО́ДІ [на схо́ді]. Щось закінчується, вичерпується. *Мука́ ў́же на схо́ді – тре́ба, мат', на ме́л'ницю́ збира́ц'а* (325), 428.

СХОДИ́ТЬ. СХО́ДИТЬ НА НІ́Г [сході́т' на н'і́т], підсил. Маліти, зменшуватися, слабшати. *То була́ при т'і́лі, а то з'і́йшла на н'і́т* (320), 34.

СЦІКА́ТИ. СЦІ́КАТИ В О́ЧІ [о́ч'і], вульг. Виявляти нетерпіння, втручатися. *Ни сці́кай в о́ч'і, а жди́ жда́ного* (156), 6.

СЦИКИ. СЦІКИ-ПЕРДІКИ – ГРАЛИ МУЗІКИ, *знев.* Порожня, нісенітна балаканина, нереальні обіцянки, брехні. *Ти його б'їл'иш слухай, усє, шо кажи, то сціки-пирдіки – грали музики* (172), 171, 263.

СЦЯТИ. СЦЯТИ ГОРЯКА [сц'ати гор'акá], *ірон.* Вихвалитися, пишатися. *Та Вáл'ка й сцит' гор'акá, шо бáт'ко по:б'ишчáў устрóйт' ійї́ ў тэхн'ікум* (3), 244.

СЬОГОДНІ. НЕ НА СЬОГОДНІ [с'огóдн'ї], *ірон.* Можна не поспішати, не квапитися. *Шо ти менє п'ідган'айиш – ни на с'огóдн'ї п'ідр'адїлис'* (95), 54.

СЬОГОДНІШНІЙ. ЯК СЬОГОДНІШНІЙ [йак с'огóдн'ішн'їй], *ірон.* Необізнаний, недосвідчений, наївний. *Шо ти, йак с'огóдн'ішн'їй – ни знáйиш, шо йак ти ни одўриш, так тебе одўр'ат'?* (67); *Г'у, ти йак с'одн'ішн'їй – це ўже ўс'ї знáйут' даўно, крóми тебе* (494), 245.

— Т —

ТАБА́К. ЛЮЛЕШНІЙ [л'улéшн'їй] ТАБА́К, *заст., зрід.* Люльковий тютюн. *Йáкїйс' спїц'їáл'ний л'улéшн'їй табáк д'їдов'ї з Хáр'кова дочкá привóзїла* (60), 190, 281.

ДРУГІЙ ТАБА́К, *ірон.* Щось інше: не те, що було. *Получáт' трїц':áт' рубл'їў у м'їс'ац' – то соўс'їм другїй табáк* (52), 204, 252.

ТАБЛО. ДАВАТЬ [дава́т'] У ТАБЛО <ШОБ АЖ ПОТУ́ХЛО>, *ірон.* Сильно бити в обличчя. *Нахвал'áўс'á да́т' у таблó, та, сла́ва бо́гу, забўў* (533), 185.

ТАБУРЕТКА. ЯК [йак] ТАБУРЕ́ТКА, *глуз.* Тупак, дурень, йолоп. *Йому́ ни дохóде, бо – йак табурéтка* (96), 71.

НОСИ́ТИ <З СОБО́Ю [с:обóйу]> ТАБУРЕ́ТКУ, *глуз.* Бути низькорослим, компенсувати низькорослість. *Ти на св'їда́н':а носі́ с:обóйу табурéтку* (458), 89.

ТАЗ. НАКРІТЬСЯ МІДНИМ [накрї́ц':а м'ї́дним] ТА́ЗОМ, *підсил.* Загинути, пропасти; зазнати краху. *Ус'ї мої́ над'її́ учї́ц':а накрї́лис'á м'ї́дним та́зом, бо ни бу́ло за шо* (281), 299, 310.

ТАК. ЗАКУ́СЮВАТЬ [закў́с'ува́т'] ТА́КОМ, *ірон.* Нічим не закушувати випите спиртне. *Закў́с'ува́т' н'ї́чим? А та́ком?* (223); *Вї́нит' – то йа найду́, а заку́с'ува́т' будим та́ком* (58), 142, 173.

ТАКИЙ. І БУВ [буў] ТАКИЙ. Щез, зник, немає. *Погост'уваў син три дн'ї – і буў такий* (180), 30.

ТАКІ́Х (МИ) БА́ЧИЛИ, *ірон.* Висловлення сумніву, недовіри. *Шо, на рўчки бра́ц':а зо мнóйу – та́кіх ми ба́чили* (7), 223.

ДО ТАКІ́Х ТАКІ́ Й ПРИХО́ДЯТЬ [... так'ї́ й прихóд'ат'], *ірон.* Про однакових чи схожих людей. *Шо, компáн'ї́а пло́хá, так до та́кіх так'ї́ й прихóд'ат'* (206), 89, 93, у б. пп.

ТАМА́РА. МИ З ТАМА́РОЙ ХО́ДИМ ПА́РОЙ, *жарт.* Про товаришів (подруг) нерозлийвода. *Та т'ї хлóпц'ї, мат', і спл'ат' ум'їст'ї, скáзано, шо ми з Тама́рої хóдим па́рої* (347); *Оцє прийшлó двóйи обормóт'їў – ми з Тама́рої хóдим па́рої* (429), 162.

ТАНЕЦЬ. КРИВОГО ТАНЦЯ (КОРОВОДИ) ВОДИТИ, *заст., етн.* Ходити (часто по колу) з піснями, узявшись за руки. *Дівчата там у хрещика грають, кривого танця водють* (СКв); *Набігались у хрещика, виморило усіх, давай короводи водити* (СКв).

ТАНК. ШО В ТАНКІ [шо ў танк'і], *підсил.* 1. Не чути, міцно спати. *Його ж х'іба добудис'а – шо ў танк'і, н'іч'о ни чуїе* (459), 287; 2. Безнадійно, без реагування. *Ус'і спраўкі з'ібраў, од'аў ў соўбёз – і шо ў танк'і* (337), 23.

ТАНКОМ ОТЮЖИТЬ [от'ўжит'], *підсил.* Пригнічувати, примушувати, гнобити. *Дóма прóсто тáнком от'ўжат', щоб у т'ехн'ікум уступáла* (189), 197.

У ТАНКУ СИДІТЬ [... сид'іт'], *ірон.* Не знати загальновідомого. *Ти, мат', у танку сид'іш, шо ўс'і знайут', а ти – н'і* (429), 30, 241.

ТАНЦЮВАТЬ. ЯК ПОПЕРЕДІ ТАНЦЮВАТЬ [йак попéрид'і танц'увáт'], *підсил., зрід.* Охоче, залюбки. *Йій оцé говоріт' на л'уд'ах, йак попéрид'і танц'увáт'* (32).

ТАНЦЮРИСТ. ПАГÁНОМУ ТАНЦЮРІСТУ НÓГИ (ЛЮ́СТРА, ЇЙЦЯ) МІШАЮТЬ [... танц'урісту ... (л'ўстра, йáйц'а) м'іша́йут'], *ірон.* Неумілому усе заважає. *Скосіў у кувéт'і пагáно, кáжи, шо у вас косá тупá – ну, кан'еіно, пагáному танц'урісту нóги м'іша́йут'* (492), 4, 180, у б. пп.

ТАРА. ТÁРУ (ТА́РОЙ) ОБІЗПÉЧУВАТЬ [об'ізнéчувáт'], *ірон.* Віддавати продавцеві порожні бокали, склянки. *Хто тáрою об'ізнéчує, томú й півó наливáйут'* (223), 425.

САМА́ ТÁРА, ірон. Худий. *П'ісл'а хворóби самá тáра остáлас'а* (183), 91.

ТАРАКАН. БОЯТЬСЯ, ЯК [бойáц'а, йак] **ТАРАКА́Н (ПРУСА́К) ХО́ЛОДУ, ірон.** Дуже боятися, страшитися. *Бойáц'а ў канто́р'і рив'і́з'і́йі, йак тарака́ні хо́лоду, бо нагр'іші́ли нимáло* (169), 18, 371.

ТАРАКА́НИ СВА́ЙБУ ГУЛЯ́ЮТЬ [гул'áйут'], *ірон.* Пустка, порожнеча. *У ла́ўц'і тарака́ні сва́йбу гул'áйут', бо ж н'ічо́го не́ма* (223), 541.

ТАРАКА́НИ <У КУЛА́К> СВИСТЯ́ТЬ (ТРУ́БЛЯ́ТЬ) [свист'áт' (тру́бл'ат'), *ірон.* Про пустку, порожнечу. *У с'іл'п'і тарака́ні у кула́к тру́бл'ат', бо по́лки ж поро́жн'і* (223), 246.

СВОЇ ТАРАКА́НИ В ГОЛОВІ [свої́ ... ў голов'і], *ірон.* Про індивідуальні людські особливості, дивацтва. *Отку́да йа зна́йу, чо́го вона́ так – у не́йі свої́ тарака́ні ў голов'і* (331), 182.

ТАРАКА́НИ У ХУДБÓЛА ГУЛЯ́ЮТЬ [гул'áйут'], *ірон.* Пустка, порожнеча. *Чо одкривáт' магаз'ін, йак там т'і́ки тарака́ні ў худбóла гра́йут', а продúкт'і́ не́ма?* (223), 309.

ТАРА́НЬКА. ТАРА́НЬКА [тарáн'ка] (ВÓБЛА) СЎШЕНА, *глуз.* Худа людина (здеб. жінка). *Тарáн'ка сўши́на при́йїхала одгоду́вац'а* (179), 85, 467, у в. пп.

ТАРИ. ТÁРИ-БА́РИ <РОЗТАБА́РИ>, несхв. 1. Теревені, плітки, брехні. *Менé ва́ш'і та́ри-ба́ри ни касáйуц'а* (165), 112. 2. Теревенити, пліткувати. *З'йду́ц'а сус'ідо́чки на ла́ўк'і – і дава́й та́ри-ба́ри розтаба́ри* (198), 95.

ТАРІ́ЛКА. ТАРИ́ЛКІ ВИЛИ́ЗУВА́ТЬ [тар'і́лкі вили́зуват'], *ірон.* 1. Надто ретельно прибирати на кухні, мити посуд. *І йе ў те́бе ўрэ́мїа отáк тар'і́лкі*

вилізуват' (316), 250; 2. Догоджати, принижуватися, підлабузнюватися. *Та вона свикру́с'і тар'ілки вилізує, щоб добр'іша бу́ла* (13), 4, 241.

ПРИХОДИТЬ НА ОБЛІЗУВАННЯ ТАРІЛОК [приходить' на облізуван':а тар'ілок], *ірон.* Запізнюватися, з'являтися після закінчення чогось. *Жда́ли кум'ю́ на імініни, так вони́ й прийшли́ на облізуван':а тар'ілок* (188), 542.

З'ІДАТЬ ТАРІЛКУ, ЗАКУ́СЮВАТЬ ВІЛКОЮ [зйіда́т' тар'ілку, заку́с'уват' вилкою], *жарт., зрід.* Бути голодним. *Б'ідне́н'кий – зод'ю́ тар'ілку, закуси́ю вилкою, йак сто л'ет ни йію́* (58), 420.

ТАСУН. ДАТИ ТАСУНА, *несхв., заст.* Побити, дати прочухана. *Погуляв деньків зо два по селу Денис, поверховодив на вулиці, не одній дівчині тасуна дав з любоци́в, не одній рукав порвав, держучи, щоб не втікала від нього* (СКВ).

ТВОЄ. ТВОЄ НЕ МЄЛЕТЬСЯ – НЕ ПІДСИПА́Й [твойе́ ни мєлиц':а – ни п'ідсипа́й], *ірон.* Про небажаність утручання у чужу розмову, справу. *Ск'іки раз тоб'і ка́зат', шо йак тво́є ни мєлиц':а – ни п'ідсипа́й, а ти ўм'ішу́єс'а* (95), 8.

ТЕ. ТЕ НА ТЕ <ВИХО́ДЕ>. Однаково, те саме. *Лу́ч'є на м'іст'і прода́т', бо за миши́ну запла́ти, ден' пропаде́, а шче йі́сти – те на те вихо́де* (71), 539.

ТЕ, ШО МЕТЕ́ <, А НЕ ТЕ, ШО ВІ́С> [в'і́є]. Щось відоме, однозначне. *Це те, шо мете́, а йак мете́ – зна́йте* (95), 116.

ТЕ НА ТЕ МІНЯ́ТЬ <–ТІ́КИ ВРЕ́МНЯ ТЕРЯ́ТЬ> [...м'ін'ат', <–ті́ки ўре́мн'а т'ір'ат'>], *ірон.* Про сумнівну доцільність обміну, заміни. *Шо, мо́жна й дру́гу ж'і́нку ў́з'ат', так те на те м'ін'ат' – т'і́ки ўре́мн'а т'ір'ат'* (79), 247.

ОБСИРА́ТЬ ТЕ, ЧИМ СЦЯ́ТЬ [обсирáт' те, чим сц'ат'], *згруб.* Про марні потуги, намагання, силкування. *Цей ка́м'ін' н'ідн'ат'?* – *обсе́риш те, чим сци́ш* (119), 95.

ТИМ ЛУ́ЧЧЕ [лу́ч'и], *підсил.* Краще, вигідніше, комфортніше. *Тим лу́ч'и, шо опозда́ю – хоч ві́спл'ус'* (92), 194.

ТЕКТИ. ХОЧ НЕ ТЕЧЕ́, А ПОТРО́ХУ КА́ПА, *схв.* Про достатній прибуток, помірний зиск. *Мо́локо зда́ю госуда́рству – от воно́ ни тиче́, а потро́ху ка́па, йе коп'і́йка* (119), 109.

ТЕЛЕПЕ́НЬ. ТЕЛЕПЕ́НЬ [телепин'] **УХА́ТИЙ,** *глуз.* Дурень, недотепа, недоумок. *Йак з тим теле́пн'ом ухати́м і д'і́ю́ата стр'і́ча́юуц':а – в'ін жи́ нидоробли́ний?* (430), 33.

ТЕЛЕПНЯ́ [те́липп'а] **КУСО́К,** *знев.* Дурень, недоумок. *Шо ни кажі́ йуму́ – ни слуха́ – те́липп'а кусо́к* (431), 23.

ТЕЛИ́ЦЯ. БРА́ТЬ ТЕЛІ́ЦЮ ЗА РІ́ПІ́ЦЮ [бра́т' тили́ц'у за р'і́пи́ц'у], *жарт.* Виявляти рішучість, наполегливість. *Шо ти з йе́йу мо́н'айі́с'а, упрáшу́єш – би́ри тили́ц'у за р'і́пи́ц'у – і ў да́мках* (32), 333.

ТЕЛ'ЬБУ́ХИ. РИ́ТЬСЯ В ТЕЛ'ЬБУ́ХАХ [рі́ц':а ў те́л'бу́хах], *ірон., несхв.* Обговорювати, пліткувати. *Лу́бл'ат' кума́с'і рі́ц':а ў те́л'бу́хах, спл'отни́чат'* (278), 532.

ТЕЛ'Я. ТЕЛ'Я́ НА МОТУ́ЗКІ [тел'а́ на моту́зк'і], *знев.* Несамостійний, безвільний. *Тел'а́ на моту́зк'і, а ни мужі́к, н'ічо́ сам не зна́че* (16), 537.

ОДБИВА́ТЬ ТЕЛ'Я́ [одбива́т' тил'а́], *спец.* Відлучати, відучати теля певного (достатнього) віку від корови-годувальниці. *Йак при́йде пора́, так одбива́́ють'*

тил'а, шоб самостойа́тил'но ў́чілос'а харчува́ц':а, а коро́ва дава́ла мо́локо́ (99), 8.

<ДУРНЕ> ТЕЛЯ́ ХВОСТО́М ВИЛЯ́ [тил'а... вил'а], *глуз*. Довірливість; наївна, довірлива людина. *Шо свикру́ха тоб'і ка́же, а ти й в'іриш – дурне́ тил'а хвостом вил'а* (250), 529.

СВОЄ ТЕЛЯ́ ЛУ́ЧЧЕ [свойе тел'а лúč'е], ЧИМ ЧУ́ЖА КОРО́ВА. Сентенція про раціональність та практичність. *Шо ти ото́ ў чужі́х кра́йах д'і́ўку шука́йш, йак свойе́ тел'а́ лúč'':е, чим чужа́ коро́ва – он свої́х ск'і́ки!* (460), 526.

ТЕЛЯ́ [тел'а] КРУ́ЧЕНЕ, *глуз*. Непосидлива, неслухняна дитина. *Ус'і ў са́д'іку йак д'і́ти, а наш – тел'а́ кру́чене* (528); *А дочка́ ў йіх – кру́чине тил'а – то на кол'і́на, то з кол'і́н, то п'і́д ст'і́л* (530), 11, у б. пп.

ДЕ <ТЕ> ТЕЛЯ́, А ТИ З ДО́ВБНЬОЮ [...тил'а, ... доўбн'ойу], *ірон*. Про невинуватий поспіх. *Куді́ ти сп'і́шис'а? Усп'і́йш – де те тил'а, а ти з доўбн'ойу!* (95), 540.

ТЕЛЯ́ ЩЕ В ГУ́ЗНІ, А ХТОСЬ УЖЕ́ МНЯ́СО ДІ́ЛЕ [тил'а шче ў гу́зн'і, а хтос' у́же мн'асо д'і́ле], *ірон*. Передчасно розраховувати на успіх, позитивний результат. *У канто́р'і ў́же п'і́дшчитали́, ск'і́ки чо́го збиру́т' – тил'а́ шче ў гу́зн'і, а хтос' у́же мн'асо д'і́ле, так це й з урожа́йим* (95), 104, 254.

ДИВИ́ТЬСЯ, ЯК ЛІ́СЕ ТЕЛЯ́ НА НОВІ́ ВОРО́ТА [диві́ц':а, йак лі́се тил'а на нов'і́ воро́та], *глуз*. Дивуватися, не розуміти. *Шо ти ді́вис'а, йак лі́се тил'а на нов'і́ воро́та – то ж мойа́ тро́йу́р'і́дна систра́* (446), 18.

ТЕЛЯ́М ТЕЛЯ́ [тил'ам тил'а], *знев*. Дурень, нетямко. *У мото́рах тил'ам тил'а, а тра́ктор дов'і́риш* (146), СЮр, 442.

ТРЯ́СТИСЬ, ЯК МО́ЛОДЕ́ ТЕЛЯ́ [тр'асті́с', йак ... тил'а], *підсил*. Дуже боятися. *Ото́ йа й ба́чу, шо тр'асе́с'а, йаг мо́лоде́ тил'а – зл'ак'а́ўс'а ко́та?* (206), СЮр, 290.

ТЕЛЯ́ ЩЕ В СРА́ЦІ, А ДІ́Д УЖЕ́ З ДО́ВБНЬОЮ БІ́ГА [тил'а шче ў сра́ц'і, а д'ід у́же з доўбн'ойу б'і́га], *ірон*. Про необачну передчасність намірів. *В инст'іту́т ішче́ ўступі́т' на́да, а тоді́ ў́же ду́мат', де устро́йувац':а, а то тил'а́ шче ў сра́ц'і, а д'ід у́же з доўбн'ойу б'і́га* (525), 347.

<ДРОЧІ́ТЬСЯ,> ЯК ТЕЛЯ́ НА ВИГО́НІ [<дрочи́ц':а,> йак тил'а на вігон'і], *ірон*. Бурхливо виявляти радість. *Йак купі́ли йому́ п'і́стол'е́т, шо про́бками стр'і́ла́, так дро́чіўс'а, йак тил'а́ на вігон'і* (309), 92.

<НУ́ЖЕН,> ЯК ТЕЛЯ́ТІ [<...,> йак тил'а́т'і] ЛОПА́ТА, *ірон*. Зайвий, непотрібний. *Л'іса́не́д йому́ – йак тил'а́т'і лопата́, бо й:і́здит' ни ўм'і́ш* (459), 318.

ТЕ́МНО. ОД ТЕ́МНА́ ДО ТЕ́МНА́, *підсил*. Увесь день; зранку до вечора. *То колхо́з, то св'і́й горо́д – от і ви́хо́де, шо од те́мна́ до те́мна́* (531), 95.

ТЕ́НДІ. НІ ТЕ́НДІ, НІ СЕ́НДІ [н'і те́нд'і, н'і се́нд'і], *зрід*. Незрозуміло, неясно, невизначено. *Ти ни йу́лі, а ка́жш пр'а́мо, а то н'і те́нд'і, н'і се́нд'і* (213).

ТЕ́НЕ́ТКА. ЯК [йак] ТЕ́НЕ́ТКА, *підсил*. Худий виснажений. *П'і́сл'а бол'і́зн'і хо́де – йак те́не́тка – в'і́тро́м хі́ле* (222), 153.

ТЕ́ПЛИЙ. ТІ́КИ <– ТІ́КИ > [т'і́ки <– т'і́ки >] ТЕ́ПЛИЙ, *підсил*. Із невиразними ознаками життя, життєдіяльності. *Приле́мзаў од кумі́ т'і́ки те́плий* (174), 543.

ТЕПЛО. ТЕПЛÓ РОЗКЛАДАТЬ [розкладáт'], зрід. Розпалювати багаття, вогнище. *Хóлодно булó, от.огó й теплó розклáли хоч із паличóк і стружок* (538).

ТЕРНИК. ЯК [йак] ГÓЛИЙ У ТЕРНИКÚ (ДЕРЕЗІ) [дериз'і], ірон. Про стан незручності, некомфортності. *Стойу́ пéрид збóрами, йак гóлий у дериз'і – неўдóбно* (536), 58.

ТЕРНИЦА. ЯК НА ТЕРНИЦЮ [йак на тёрниц'у] ТЕРТИ, підсил. Багато (і швидко) їсти. *Йак ус'і д'ітки за об'їдом збиру́ц'а, так йак на тёрниц'у трут' – т'іки ўсп'івáй подава́т'* (95), 81, 309.

ТЕРПЕЦЬ. ТЕРПЕЦЬ <ЩЕ> [тирпéц' <шчé>] ТЕРПЕ, підсил. Ще є час, можливості. *Терпéц' іичé тёрпе – иче ўсп'і́йш в'їд:áт'* (535), 534.

ТЕРТЕРЯ. ГЛУХА ТЕРТЕРЯ [тертёр'а], зрід., знев. Глушко, глуха людина. *Глухá тертёр'а – кричі́, хот' лóпни, а ни почу́йе* (276), 288.

ТЕТЕРІ ДАВАТЬ [тертёр'і давáт'], підсил. Бити, лупцювати. *І вóд'анс'ким хлопц'ам тетёр'і давали, й успéнс'ким – за д'і́учáт* (95), 106.

ТИ. ТИ ГЛЯ́ [гл'á], підсил. Вигук здивування, незгоди. *Ти гл'á – хóче, шоб йа за ним поб'ігала!* (106); *Ти гл'а, йакé трусен'áтко народі́лос'а* (95), 426, у б. пп. **ХОЧ** ТИ ХНІ́. Байдуже; жодної реакції. *Дошч на нéйі, йат з в'їдрá, а вона – хоч ти хни* (90), у б. пп.

ТИ ЙОМУ́ СТРИЖЕНЕ, ВІН ТОБІ́ [... в'ін тоб'і́] – КОШЕНЕ, ірон. Про незгоду через упертість, непоступливість. *Кажу́, шо лóч'и так іті́, а в'ін – отáк, ти йому́ стрі́жине, в'ін тоб'і́ ко́шине* (95), 346, у б. пп.

ХОТЬ [хот'] ТИ ШО. Нічого не вдієш; немає ради. *Хот' ти шо йому́ – в'ін свої́ейі гне* (90), 143.

ШОБ ТЕБЕ́ ПІДНЯЛÓ [п'ідн'алó] І ГЕ́ПНУЛО <, ДА ТАК ГЕ́ПНУЛО, ШОБ ШЕ РАЗ ПІДНЯЛÓ [п'ідн'алó]>, ірон. Побажання неприємностей. *Казáла перенисті́ дрóва до сарáйу, а ти ж, гад такий, ни зроби́ў, а шоб тибé п'ідн'алó і гéпнуло, да так гéпнуло, шоб ше раз п'ідн'алó* (91), 274, у б. пп.

ШОБ ТЕБЕ́ ПРА́ВЕДНІ ЗДІ́ЛИ [п'равидн'і зд'іли], евф., лай. Прокльон, побажання недоброго. *Ві́пустиў соба́ку гул'áт', а вона́ заб'ігла – шоб тибé п'равидн'і зд'іли* (426), 527.

КУДІ́ ТОБІ́ [тоб'і́], підсил. 1. Неможливо, не сила зробити. *Це жóрно ў́же важкé мин'і – куді́ тоб'і́* (143), 462; 2. Вираження захвату, захоплення. *Йак припусти́ў до́ишчик, йак припусти́ў – куді́ тоб'і́* (24), 197.

НА ТОБІ́ – ДРА́СТЕ [на тоб'і́ – дра́ст'е] (ДРА́СТУЙТЕ), підсил. Несподіваність, неочікуваність. *Ни писáў, ни звоні́ў, припéрс'а – на тоб'і́ –здрáст'е* (301), 70.

ШОБ ТОБІ́ ЗАНІ́МІЛО [шоб тоб'і́ зан'ім'іло], підсил. Побажання замовкнути, припинити теревені. *Йак ти про ме́не брéхн'і розпуска́йиш, так шоб тоб'і́ зан'ім'іло* (104), 18.

НЕ ПЛЮ́Й УВÉРХ, БО НА ТОБІ́ ОКОШІ́ТЬСЯ [ни пл'уй в:ерх, бо на тоб'і́ окоші́ц'а]. Про обережність, виваженість у вчинках, поведінці, зокрема щодо начальства. *Казáла ж, шо ни пл'уй в:ерх, бо на тоб'і́ окоші́ц'а, от голова́ й ві́гнаў з робо́ти* (107), 39.

Я ТОБІ [йа тоб'ї] ДАМ, підсил. Запевнення у справжності, високій якості. *Прийїхала розфуфірина, накрáшина – йа тоб'ї дам!* (27), 294, у б. пп.

ХАЙ ТОБІ [тоб'ї] ПОВИЛÁЗЕ, несхв. Лайливе побажання лиха, нещастя, неприємностей (за дію, прямо чи опосередковано пов'язану з очима, зором, поглядом). *Хай тоб'ї повилáзе, йак бáчила, шо йа чужу́ мórкву крáла* (382), 306, 474.

ШОБ ТОБ'І [тоб'ї] <вонó> ВІЛПЗЛО [вїл'їзло], несхв. Лайливе побажання лиха, нещастя, неприємностей (за дію, прямо чи опосередковано пов'язану з очима, зором, поглядом). *Шоб тоб'ї вонó вил'їзло, йак кáжиши, шо менé ў лар'ку́ бáчуў* (201), СКв, 245.

ТИКАТЬ(СЯ). ТИКАТЬ-МІКАТЬ [тікат'-мікат'], ірон. Говорити плутано, непослідовно. *Тіка-міка, а не по́ймиши, не розберéш, шо хóче сказáт'* (168), 48.

ТИКАТЬСЯ-МІКАТЬСЯ [тікац':а-мікац':а], ірон. Бути у скруті безвиході. *Тікаўс'а-мікаўс'а, дўмаў, шо ві́крут' ус', а прийшлóс'а позичáт'* (149), 37.

ТИКВА. СИДІТЬ, ЯК [сид'їт', йак] ТИКВА, ірон. Довго сидіти на одному місці. *С'áду на прїз'б'ї й сид'ў ц'їлий ден', йак тїква, та и́че ко́лі та́кі ж ба́бі повихóд'ат' – балáкайім* (315), 295.

ТИЛ. З ТІЛУ ВМІЛИ, А ШІЯ ГРЯ́ЗНА [ші́йа гр'áзна], ірон. Про обман, фальсифікацію, облудність. *Так харашо́ начáл'ство об'їшчá, а вонó – з тїлу ўмїли, а шї́йа гр'áзна – так полўчиц':а* (487), 65.

ТИН. НІ [н'ї] ТІНУ, НІ [н'ї] ДВÓРУ, несхв. Бідний, неімущий, безпритульний. *Так тин'áўс'а ц'їлий в'їк – н'ї тїну, н'ї двóру* (93), 92.

НІ В ТИН, НІ В ГОРÓД [н'ї...н'ї], ірон. Негожий, негодящий, нікчемний. *Шо ти диржáк ві́стругаў, так в'ін н'ї ў тин, н'ї ў горóд* (60), 77.

НІ [н'ї] В ТИН, НІ [н'ї] В МЛИН, ірон. Нікчемний, негодящий (хтось або щось). *Насадиў диржáк на грабл'ї, а вонó – н'ї ў тин, н'ї ў млин – корóткий і кривїй* (73), 100.

БРАТЬСЯ, ЯК П'ЯНИЙ [бра́ц'а, йак пїáний] ЗА ТИН, ірон. Виявляти несміливість, нерішучість, нехіть. *Поручїли йому́ тил'áт годувáт', так в'ін бирéц':а за ту робóту, йак пїáний за тин* (108), 33, 249.

ЧПЛЯТЬСЯ, ЯК СЛПІЙ (П'ЯНИЙ) ЗА ТИН [ч'їпл'áц'а, йак сл'їпий (пїáний)...], ірон. Намагатися утримати, удержати щось. *Йа од'їйáло до се́бе т'аңу́, а в'ін учинїўс'а, йак сл'їпий за тин – і ни по́уска* (497), 300.

ДЕРЖАТЬСЯ, ЯК П'ЯНИЙ (СЛПІЙ) ЗА ТИН [диржáц'а, йак пїáний (сл'їпий)...], ірон. Міцно триматися, учепитися. *Зл'акáлас' і дёржциц':а за ме́не, йак пїáний за тин, шо насї́лу оч:ипї́лас'а* (95), 296.

СКАЗА́ТЬ, ЯК ТИН ЗВ'ЯЗА́ТЬ [сказáт', йак тин звї́язáт'], зрід. Сказати рішуче, остаточно. *Брос'у курїт' – і бросїў. Сказáў, йак тин звї́язáў* (207), 42.

ЧÉРЕЗ ТИН ДО ПРИ́СКИ [Пр'їс'ки], жарт. Ходити на вечорниці, парубкувати. *Наш у́же ўзрóслий – порá ўже чéриз тин до Пр'їс'ки* (106), 169.

ХОТЬ КРІЗЬ ТИН ТЯГНІЙ [хот' кр'їз' тин т'агнї], глуз. Дуже худий. *П'їсл'а хворóби стаў та́кий, хот' кр'їз' тин т'агнї* (484), 102.

БЎТИ ТИМ, ШО ПІДРИВА́ [п'їдрива́] ТИН, ірон. Бути кепським, капосним («свинею»). *Ти ж гл'адї – ни п'їдвидї, ни буд' тим, шо п'їдрива́ тин* (35), 17.

СВАТАТЬСЯ ПІД [сватац'а п'ід] ТИНА́МИ, *ірон.* Потаємно (увечері, вночі) зустрічатися, любитися. *Шко́льники он свáтайуц'а п'ід тина́ми, а соба́ки спат'ни дайу́т'* (227), 87.

ПІД [п'ід] ТІНОМ СИДІТЬ [... сид'іт'], *несхв.* Розоритися, зубожіти, жебракувати. *На ўрач'іў ус'і грош'і п'ішлі, йак хто з р'ідн'і ни помóжи – прійдиц'а п'ім:іном сид'іт'* (110), 92, 502.

ТИРЛО. ІТІ НА ПСЯЧЕ [пс'аче] ТІРЛО, *лай.* Зникати, щезати, іти геть. *Іди ти на пс'аче тірло, хто тебе ў дв'ір зваў?* (126), 81.

НА ТІРЛО ГНАТИ, *ірон., зрід.* Швидко тікати, далеко відбігати. *Ба́чу, шо ба́т'ко ўзнаў і злий іде –пора́ ўже на тірло гна́ти* (93), 372.

ТИРСА. ТИРСА В ГОЛОВІ [голов'і], *глуз.* Дурень, телепень, недоумок. *У ко́го ті́рса ў голо́в'і, той у колхо́з'і остайе́ц'а* (285), 75.

ТИРСА СІПЕТЬСЯ [сіпиц'а], *підсил.* 1. Про ознаку старості, кволості, нездоров'я. *Такий у́же ве́тхий, шо ті́рса сі́пиц'а* (302), 191; 2. Про високу інтенсивність виконання дії. *А в'ін копа́, а в'ін копа́ ту крини́ц'у – аж ті́рса сі́пиц'а* (15), 190.

ТІРСИ ДАВА́ТИ, *підсил.* Виконувати якусь дію з високим ступенем інтенсивності (копати, стругати, бити...). *Тако́йі ті́рси дайе́, шо до по́лудн'а горо́д зако́нче копа́ти* (341), 24.

ТИХ. БРЮШНИЙ [бр'ушний] ТИХ, *мед.* Черевний тиф. *Бр'уши́м ті́хом и́че у пе́рву войну́ ба́гато бол'іло* (239), 96, 532.

ТИШИНА. ГРОБОВА́ ТИШИНА́, *підсил.* 1. Відсутність звуків, гамору; цілковита тиша. *Йа одв'іча́ў, а ў кла́с'і – гробова́ тишина́* (196), 340; 2. Відсутність вітру, штиль. *У л'іс'і, за дере́вами, гробова́ тишина́ – н'і в'ітирц'а́* (233), 45.

ТІКИ. ТІКИ [т'іки] ТАК, *підсил.* Дуже, сильно, потужно; з високим ступенем інтенсивності. *Думала, шо ни́ўку́сно, а по́йіли т'і́ки так* (232), 186.

ЯК ТІКИ [йак т'іки] ТАК І ЗРА́ЗУ, *ірон.* Про (не)готовність виконувати. *Так послухали́с'а, так і зроби́ли – йак т'і́ки, так і зра́зу* (193), 159.

ТІЛІХВОН. ТІЛІХВОН БА́БСЬКИЙ [т'іл'іхвон ба́бс'кий], *ірон.* Пліткування, брехні, зведення наклепів. *Т'іл'іхвон ба́бс'кий пере́даў, шо ти до сус'ідки ўча́йца́йши* (69), 435.

СПО́РЧИНІЙ ТІЛІХВОН [т'іл'іхвон]. 1. Гра, у якій кілька учасників почергово нашіптують один одному слово, навмисно змінюючи його, а в кінці порівнюють вихідний і кінцевий варіанти. *У спо́рчи́ному т'іл'іхвон'і пе́рве сло́во мо́же бут' рука́, а посл'ідн'е – коза́* (323), 33; 2. *Несхв.* Викривлення, перебріхування. *Че́рез спо́рчиний т'іл'іхвон узна́ймо но́вост'і на сил'і* (79), 27.

ТІЛО. УСЕ ТІЛО НАВІВО́РИТ [усе т'іло навівор'іт], *знев.* Зарозумілий, гордовитий, чванькуватий. *Йак з Ха́р'кова прійі́хала, то аж усе т'іло навіво́р'іт, бо ж городе́'кої́ жи́зн'і ску́штува́ла!* (266), 18.

БРАТЬ (УЗЯ́ТЬ) ТІЛО [брат' (уз'ят') т'іло], *схв.* Відгодовуватися, поправлятися; відновлювати сили. *(Худі́ коні) отя́гли́с, узя́ли ті́ло, стали́ коні хоч куди* (СГр – Мнж);

ТІМНЯ/ТІМ'Я. ЯК ПО ТІМНЮ [йак по т'імн'у] ОБУ́ХОМ, підсил. Зненацька, несподівано, жорстко. *Йак сказа́ли, що розхо́дац':а так мин'і це – йак по т'імн'у обу́хом* (73), 21.

У ТІМНЯ [т'імн'а] БИТИЙ, несхв. Нерозумний, неумілий, недосвідчений. *Ни ў т'імн'а ж йа бітий – пойму́, зум'і́у* (286); 9.

У ТІМНЯ ЗАБИВА́ТЬ [у т'імн'а забива́т'], підсил. 1. Добре запам'ятовувати; бути свідомим чогось. *Йа з д'є́тва ў т'імн'а тод'і заби́ла, що слуха́ц':а на́да* (27), 324; 2. Примушувати запам'ятовувати; настійливо навчати, повчати. *Ру́с'кий йа́зік у т'імн'а забива́ют' у шко́л'і, а ми по-сво́йому* (79), 32.

ТІМНЯ ЧУ́ХАТЬ [т'імн'а чу́хат'], ірон. Жалкувати, шкодувати. *Прогул'а́у коро́ву, тепе́р т'іки т'імна чу́ха* (18), 7, у б. пп.

ТІМ'Я ЩЕ [т'і́мйа ще] НЕ ЗАРОСЛО, ірон. Про дорослого лисого чоловіка. *У сус'ї́ц'кого д'їда т'і́мйа ще ни заросло́* (79), 252, 309.

ТІМПРАТУРА. КОМНАТНА ТІМПРАТУ́РА [т'і́мп'ірату́ра]. Звичайна, комфортна температура. *Рос'а́ду мо́жна ви́ро́шчува́т' і при ко́мнатн'ій т'і́мп'ірату́р'і, а пото́м зака́'ат'* (46), 64.

ТІНЬ. ЯК ТІНЬ [йак т'ін'], підсил. Худий, немічний. *Воно́ ж, йак т'ін' – куди́ його́ на пол'ї́нку ста́вить?* (48), 196, 340.

ТІПУН. ШОБ ТІПУН НА ЯЗИКУ ВІЛІЗ [шоб т'і́пун на йази́ку ві́л'із], лай. Недобре побажання обмовникові, пліткареві, брехунові. *А шоб то́б'і т'і́пун на йази́ку ві́л'із, йак таку́ чорт'ї́н'у несе́ш!* (495), 116, 453, 483.

ТІПУ́Н НА ЯЗЫ́К [т'і́пун на йа́зік] <ТА НА КА́ЖДУ ГУБУ́>, лай. Недобррозичливе побажання лихого, зокрема за пліткування, балаканину. *Т'і́пун то́б'і на йа́зік та на ка́жду губу́, йак ти мене́ осла́вила на ўсе́ си́ло* (171), 8.

ТОВАР. ЛЕ́ВИЙ [л'е́вий] ТОВА́Р, несхв. Приховані, необліковані речі, товари. *Л'е́вий това́р приви́зут', от вона́ й тургу́є ї́м* (213), 19.

ПРОСРО́ЧЕНИЙ ТОВА́Р, ірон. Незаміжня дівчина – переросток. *Йак до два́ц':ати́ год'ї́у за́м'їж н'їхто́ ни ў́з'ау́ – то ў́же ко́ліс' бу́ло – просро́чений това́р* (97), 83.

ТОВК. ДАВА́ТИ ТОВК, схв. Розумно розпоряджатися, зараджувати. *Настанови́ли до гамазе́їв нача́льних, та усе́ з па́нів, та пи́сьменних, щоб і що́т зна́в і товк да́в* (СКв); *Спирва́ нові́й голо́ва дау́ тоу́ж хаз'а́йству, та нинадо́бу́о* (60), 80, 458.

ЗНА́ТЬ ТОВК [зна́т' тоу́к], схв. Знатися, розумітися (на чомусь). *В охот'і ба́т'ко знау́ тоу́ж, за що́ його́ й уважа́ли мужи́ки* (95), 17.

ТОВКУ́ША. ТОВКУ́ШІ ДАВА́ТЬ [тоу́куш'і дава́т'], підсил., зрид. Бити, лупити. *Тоу́куш'і дау́ сус'ї́д сус'ї́дов'і, бо той цибе́рку приго́луби́у* (119), 34.

ТОЙ. 3-ЗА [З:А] ТО́ГО, незм. Через те; тому. *З:а то́го що́ пола́йалис'а – ни бала́кайт'* (142), 88, у б. пп.

НЕ НА ТО́ГО НАПАДА́ТИ, ірон. Хтось виявився не таким, як здавалося (розумнішим, розсудливішим). *Ти мене́ ду́рїти з'їбра́ўс'а – ни на то́го напа́у* (317), 14, у б. пп.

ЯК ТОЙ КА́ЗАВ [йак той каза́у]. Начебто, належиться, має бути. *А тепе́р, йак той каза́у, н'їде́мо мого́рі́чниц':а* (71), 17, у б. пп.

ТОК. ТОК ЕЛЕКТРИЧНИЙ. Струм електричний. *Ток електричний по дротах б'їжїт' і ланпочку св'їте* (213), 82, у б. пп.

УДАРЕНИЙ ТОКОМ, *глуз.* Несповна розуму. *На дурик'їу і кáжут', шо удáриний то́ком* (10), 222.

ТОКОМ ПРИБІТИЙ, *глуз.* Дурнуватий, пришелепкуватий. *Тогó Вáс'у ўсе силó зна, бо то́ком приб́итий – нинормáл'ний* (6), 11, 15.

ТОЛК. РОЗБИРА́ТИ ТО́ЛКУ. Розуміти, осягати. *Пóки роз'їбра́ў то́лку ў то́му насóс'ї, а ў́же полива́т' на́да* (1), 22.

ТОЛОК. СПАДА́ТИ НА ТО́ЛОК, *зрід.* Спадати на думку. *Йому не спаде на толок* (СГр – Харьк. г).

ТОНА. ДОФІ́ГА І ЩЕ ТРИ ТО́НІ [доф'їга і ще три то́н'ї], *ірон.* Мало, недостатньо, нічого. *Заробл'áли ў колхóз'ї доф'їга́ і и́ще три то́н'ї – ма́ти розка́зувала* (10), 3, 114.

ТОП. НІ [н'ї] ТО́ПУ, НІ [н'ї] ВА́РУ, *несхв., зрід.* Нічого не зроблено (зокрема по господарству). *Вирні́с'а, Н'ї́нко, бо до́ма н'ї то́пу, н'ї ва́ру, а ти ў го́ст'ї з'їбра́лас' у́же* (164), 3, 380.

ТОПАТИ. ЯК [йак] ТО́ПАТИ, ТАК І ЛО́ПАТИ, *ірон.* Сентенція про залежність зусиль і результату. *Л'ї́том, óс'їн':у ли́жáт' н'ї́коли, бо йак то́патимиш, так і ло́патимиш* (189), 205.

ТОРБА. ТОРБА З ГРОШІ́МА, *ірон.* Дивак, чудій, ексцентрик, витівник. *Ц'а то́рба з гроші́ма оп'я́т' примудрі́лас' и́тані розпана́хат'* (77), 25, 123.

ТОРБА БЛІ́Х [бл'їх], *ірон.* Шибеник, бешкетник, пустун. *Он б'їжїт' мо́йá малéнка то́рба бл'їх – с'ї́чáс ба́луватими́ц':а* (4), 226.

ТОРБА З ДІ́МОМ, *ірон.* Дурень, телепень, недоумок. *І в'ї́н, і голо́ва та́ка – то́рба з ді́мом – ду́рачо́к* (165), 16.

ТОРБА З СА́ЛОМ, *ірон.* Товста, жирна людина. *С'ї́ла то́рба с:áлом, хоч соб'ї́ ўстава́й, бо к'ї́сн'áтина* (14), 195.

СТАРА́ ТОРБА, *знев.* Стара чи похилого віку людина (здеб. жінка). *І ц'а ста́ра то́рба ў к'ї́но приди́бала* (75), 1, 34.

НЕ СТО́С ТОРБА СІ́ЧКИ [ни сто́йи ... с'ї́чки], *ірон.* Щось не вартує затрат; не вигідно, нікчемно. *Шо ти пере́жива́йїи, шо ни ви́йшла на св'ї́дан':а – ни сто́йї то́рба с'ї́чки* (173), 111, 309.

З ТО́РБОЮ ПІШО́В [з то́рбойу п'їшо́ў], **ХТО** ДА́РОМ ДАВА́В, *ірон.* Про невинправдану щедрість, марнотратство. *Дай то́му, дай ц'о́му – з то́рбойу п'їшо́ў, хто да́ром дава́ў* (2), 5, 100.

ТОРГ. З ТО́РГУ В ЦЕ́РКВУ, *ірон.* Про різку, контрастну зміну ситуації. *Оце́, йак з то́ргу ў це́ркву – у вас так тї́хо і споко́йно* (38), 84.

ЯК [йак] З ТО́РГУ, *ірон.* Поквапливо, поспішаючись, метушливо. *Шо ви, йак з то́ргу? Поси́т':е, заспоко́йтис'* (95), 42.

ТОРМОЗ. ТОРМОЗ РЕВОЛЮ́ЦІЇ [револ'у́ц'її], *ірон.* Тугодум, неспритник. *Пóки цей то́рмоз ривол'у́ц'її д́ума, йа скажу́* (113), 23.

НОЖНИЙ ТОРМОЗ, *тех.* Ноже гальмо. *Ножни́й же то́рмоз над'о́жн'їши́й, чим ручни́й, сил'н'ї́ший* (199), 50.

РУЧНИЙ ТОРМОЗ, *тех.* Ручне гальмо. *Йак маши́ну останáйл'у́йт' – биру́т' на ручни́й то́рмоз* (129), 319.

СТАВИТИ НА ТОРМОЗ, *ірон.* Припиняти, класти край, утихомирювати. *Ста́у на то́рмоз сво́йу ж'інку, бо н'і́кому ро́та ни да́йе одќрити* (114), 119.

ОДПУСКАТИ ТОРМОЗА, *ірон.* Попускати, давати волю (почуттям, діям); сваволити. *Сто́йи одпусти́ти то́рмоза – уже за́пи́у* (112), 43.

ТОЧ. ТОЧ-У-ТОЧ, *підсил.* 1. Схоже, однаково, ідентично. *Уда́йс'а то́ч-у-то́ч ба́т'ко* (54), 85. 2. Точно, цілко, влучно. *Попáу то́ч-у-то́ч у йáбл'учко* (7), 465.

ТОЧЕНИЙ. ЯК [йак] ТОЧЕНИЙ, *схв.* Стрункий, із виразними рисами обличчя (*здеб.* дівчина). *Та вона́ така́, йак то́чина – зал'убу́йіс'а* (342), 55.

ТОЧИЛО. НАЖДÁЧНЕ ТОЧÍЛО, *ірон.* Лайлива, сварлива жінка. *У йóго ни т'óшча, а нажда́чне то́чи́ло* (76), 6.

ТОЧКА. П'ЯТА [пйáта] ТОЧКА, *жарт.* Сідниці. *Поско́ужну́лас' і при́змлі́лас' на пйáту то́чку – хара́шó, шо н'і́чо ни зламáла* (189), 70, 89.

ТОШНИТИ. ТОШНО ТОШНÍТИ, *несхв.* Набридати, діймати. *Хва́те тут то́шино то́шиніти – б'із те́бе купл'у́й зробл'у́* (494), 3, 9.

ТПРУТІ. ОБСЦИКА́ТЬСЯ (НАМО́ЧУВА́ТЬСЯ) ПО СА́МІ ТПРУ́ТІ, *підсил., зрід.* Лякатися, полохатися. *Гром йак уда́ре, так йа́ й об'ісц'áлас'а по са́м'і тпру́т'і* (39), 4.

ТРАВА. СЛУХАТИ, ЯК [йак] ТРАВА́ РОСТÉ, *ірон.* Лежати п'яним на землі. *Додо́му, бач, ни дойшо́у – он ли́жйт' слуха́, йак тра́ва ростé* (95), 146, 220.

ТРАВА ТРАВО́Ю [травóйу], *несхв.* 1. Недорозвинений, недосвідчений, дурнуватий. *Молоді́й ішче́ – тра́ва травóйу* (17), 53; 2. Несмачна, прісна страва. *Уз'а́ла ло́жку попрóбуват' і ві́пл'у́нула – тра́ва травóйу* (145), 2, у б. пп.

ШО́ВКОВА [шо́ўкова] ТРАВА́, *рос.* Ковила. *Дл'а з'і́л'а: тре́ба шо́ўкову тра́ву, шо́б у ку́тку пов'і́сит'* (175), 63.

ЯК [йак] ТРАВÍ, *підсил.* Багато, безліч. *Йáблук то́го го́ду бу́ло ма́ло, за́те се́йгод – йак тра́ві* (297), 309, у б. пп.

ТРАВИНА. І ТРАВÍНИ НЕ ЗАЧÉПЕ, *схв.* Добра, лагідна, спокійна людина. *У ме́не сус'і́д харóший – і тра́віни ни заче́пи, йак ни́ма йо́го!* (96), 79.

ТРАКТОР. ХОЧ У ТРА́КТОР ЗАПРЯ́ГАЙ [запр'ага́й], *підсил.* Фізично сильна, потужна людина. *Ти ў́се сино́чка жал'і́иш, а йо́го ў́же хоч у тра́ктор за́пр'ага́й* (37), 29, у б. пп.

ХОЧ ТРА́КТОРОМ ОРÍ, *несхв.* Брудний, укритий лепом. *П'і́сл'а худбо́ла прійде додо́му та́кий, шо хоч тра́ктором о́рі – на́да во́ду гр'і́т'* (60), 20.

ТРАЛÍ. ТРАЛÍ-ВА́ЛÍ [тра́л'і-ва́л'і], *несхв.* Порожні балачки, базікання. *Зби́руц'а сус'і́дкі в'е́чир'і на ла́ж'і – і да́вай тра́л'і-ва́л'і* (145), 485.

ТРАМ. ПРОВА́ЛЮВА́ТЬСЯ [провáлувац'а] В ТРАМ-ТАРАРА́М, *підсил.* Щезати, зникати, гинути. *Шо́б ти прова́лі́у́с'а ў́ трам-тара́рам* (91), 198.

ТРАНДА. ТРАНДА́ (ТРИНДА́) ГОРО́ХОВА, *знев.* Базікало, патякало, балакун. *От транда́ горо́хова ми́н'і – ў́же надой́ла свої́ми бала́чками* (275), 91, 435.

ТРАНДА́ ІВА́НОВНА, *знев.* 1. Роззявко, забудько. *Транда́ Іва́ноўна – опі́а́т' забу́ла цв'і́ті по́лі́т'* (36), 57. 2. Пліткар, базікало, брехун. *Попаде́с'а Транд'і*

Іваноўн'і на йазі́к — усё сіло́ знáтíme (249); Слúхай ту Транду́ Іва́ноўну — вона́ нака́жи, шо ставо́к загор'і́ўс'а (95), 25.

ТРАНДА́ СОЛЬО́НА [сол'о́на], *лай.* Нехороша, кепська людина. *Шо ж ти, транда́ сол'о́на, плéиччиш на мéне?! (477), 49.*

ТРАНДИ. БИТИ В ТРА́НДИ, *несхв., зрід.* Вередувати, комизитися, капризувати. *Йак малі́й у́да́ре ў тра́нди, так ни по́йі́демо н'і́ку́ди (95).*

ТРАПОК. НА ТРАПКУ́, *заст.* Де знайдеться, трапиться; хоч де (СГр — Мнж).

УЗЯТИ ТРА́ПОК, *заст.* Узяти слід; вийти на дорогу (СГр — Харьк. г).

ТРЕБУХА. ТРЕБУХА́ В ГОЛОВІ́ [...голов'і́], *знев.* Дурень, недоумок. *Йа́бі́ ни бу́ло трибу́хі ў голо́в'і́, так ни жини́ўс'а так ра́но б (164), 90.*

ТРЕБУХУ́ ВИПУСКА́ТИ, *згруб.* Сильно бити, калічити. *Поба́чу, шо оши́ва́йіс'а б'і́л'а гара́жá — трибу́ху́ ви́пуст'у (343), 115.*

ТРЕМПІ́ЛЬ. ЯК ТРЕ́МПІ́ЛЬ [йак трéмп'і́л'], *глуз.* Худа, виснажена людина. *Пойа́вілас' по́сл'і́ бол'і́зн'і́ — йак трéмп'і́л' (52); У при́ймах ро́ж:ир'і́ў — ста́ў йак трéмпіл' (114), 31.*

ТРЕТЕ́. ЧЕ́РЕЗ ТРЕ́ТЕ НА ДЕСЯ́ТЕ [... трéт'е на дис'áте], *несхв.* Абияк; не підряд; хаотично. *Розка́зуйі́ чéриз трéт'е на дис'áте — хто тут шо по́ймé?! (130), 4.*

ТРИБЛО. ТРІ́БЛО НАБИВА́ТЬ (НАПИ́ХАТИ), *знев.* Непомірно багато їсти, жерти. *Три́бло на́биў, шо з:а сто́лу йéл'і́ ві́л'із (296), 486.*

ТРИВО́ГА. ЯК [йак] ТРИ́ВО́ГА, ТАК ДО БО́ГА, *ірон.* У скруті можливий і «компроміс». *Так ни в'і́рили, а йак триво́га, так до Бо́га! (83), 1, 26.*

ПО ТРИ́ВО́ЗІ — І ДО БО́ЗІ [по триво́з'і — і до Бо́з'і], *ірон.* У скруті можливий і «компроміс». *Йак прип'і́кало, так і Бо́га зга́дували — по триво́з'і — і до Бо́з'і (119), 85.*

ТРИ́ДЦАТЬ. НА <ВСІ> ТРІ́ДЦАТЬ ШІ́СТЬ <СМІ́ЯТЬСЯ> [на <ўс'і> трі́ц':ат' ш'і́ст' <см'і́яц':а>], *ірон.* Сміятися, посміхатися. *На ўс'і́ трі́ц':ат' ш'і́ст' см'і́яц':а, а спитáт' — ж чо́го? (51), 95.*

ТРИ́ДЦАТЬ [трі́ц':ат'] ДВА ВИ́ТИКА́ТИ, *ірон.* Сміятися, реготатися. *Йак почу́ў той ан'і́гдо́т, так трі́ц':ат' два і ві́ткнуў свої́і (26), 56.*

ТРИ́НДИ. ТРІ́НДИ-РІ́НДИ — ЗА́ВТРА [за́ўтра] ПРА́ЗНИК, *жарт.* Про несподіванку, непослідовність, абсурд у розмові, поведінці. *То мо́ўча́ў, шо ско́ро йі́хат', а то — трі́нди-рі́нди — за́ўтра пра́зник, зби́ра́йс'а (341), 468.*

ТРИ́ХИ. ТРІ́ХИ ТА МНІ́ХИ, *несхв.* Зволікання, затримка. *Йа́бі́ ни трі́хи та мні́хи, у́же́ бу́лі б уси́ли́лис'а до мо́ро́з'іў (95), СКВ, 272.*

ТРИ́ХИ-МНІ́ХИ МНІ́АТЬ [...мн'áт'], *глуз.* Нітитися, губитися, ніяковіти. *Хва́те то́б'і́ трі́хи-мні́хи мн'áт' - п'і́дохóд', буд' см'і́лі́ши́й — д'і́учáта ни ку́са́йуц':а (95), 121.*

ТРИ́ЧІ. ТРІ́ЧІ [трі́ч'і́] НЕМА́, *підсил.* Цілковита відсутність. *Гро́шей так трі́ч'і́ нема́, і ни зна́йу, ко́лі́ й по́йа́ўл'ац':а (154), 114.*

ТРИ́ЧІ [трі́ч'і́] НЕ́НУ́ЖНИЙ, *підсил.* Цілком не потрібний, негодящий. *Та́кий при́ма́к у дво́р'і́ трі́ч'і́ ни́ну́жний (110), 77.*

ТРИ́ПАЧО́К. НАГРА́ЖДА́ТЬ ТРИ́ПАЧКО́М [награ́ждáт' тр'і́пачко́м], *ірон., мед.* Заражати гоноресею, трипером. *Та́га́ўс'а з ус'áкими л'áрва́ми ў го́род'і́, по́ки йакáс' награ́ді́ла тр'і́пачко́м (201), 11.*

ТРИСК. ТРІСКУ БОЯТЬСЯ – У ЛІС НЕ ХОДІТЬ [тр'іску бойац'а – ў л'іс не ходіт'], *ірон.* Не досягти чогось, не ризикуючи. *Ход'ім на колхóзний баи́тан по каву́ні, бо сам'і ни прій́дут', а тр'іску бойац'а – ў л'іс ни ході́т'* (347), 8.

ТРОПА. УХОПІТЬ [ухопіт'] ТРОПИ, *заст.* Утяти, збагнути, зрозуміти. *Шо в'ін обйасн'а про конба́йін, а йа н'і́йа́к ни ухопл'у тропі́ - так там багато ўс'огó* (95).

ТРОСТЯНЕЦЬ. ПОЧОМ У ТРОСТЯНЦІ КАВУНЦІ <УЗНАВАТЬ> [...у Трост'анц'і каву́нц'і <узнават'>], *ірон.* Знавати лиха, небезпеки. *От йак вийди́ш за́м'і́ж – узна́йиш, почóм у Трост'анц'і каву́нц'і* (115), 86.

ТРОХ(И). ТРОХОМ ПАХНУТИ, *ірон.* Мало, недостатньо чогось бажаного, привабливого. *Могорі́ч сус'ід поста́виў, так шос' в'ін трóхом па́хне* (180), 51.

ТРОХИМ. ПОДÓХ ТРОХІМ (МАКСІМ) – І ХРЕН З НИМ, *згруб.* Про більші чи менші втрати, збитки. *Курча́ ла́пки одки́нуло - і хай, подóх Трохі́м – і хрен з ним, бо й так ни ви́жило б* (320), 59.

ТРУБА. ЯРИХÓНСЬКА [йарихóнс'ка] ТРУБА́, *ірон.* Гучний голос, людина з таким голосом. *Йак стаска́йиц'а на трибу́ну, так кричи́т', йак йарихóнс'ка труба́* (22), 106.

ТРУ́БИ ГОРЯ́ТЬ [гор'а́т], *підсил.* Про крайню потребу похмелитися. *Уста́ў ра́но – тру́би гор'а́т', а налі́т' н'і́чого* (345), 136.

СИДІ́ТЬ НА ТРУ́БІ [сид'і́т' на труб'і́], *жарг.* Довго займати телефон, говорити. *Ма́ла до у́тра, бува́ло, сиді́т' на тру́б'і́ – з уха́жóрами бала́ка* (246), 55.

ЯК У ТРУ́БІ [йак труб'і́] ДОМОВІ́Й, *ірон.* 1. Вити, заводити, скиглити, голосити. *Йак сус'і́ц'кий хаз'а́йін уме́р, так вона́ за ним причі́тувала, йак у тру́б'і́ домові́й* (200), 115; 2. Невлад, какофонічно співати. *Виво́дили ви з ку́мом, йак у тру́б'і́ домові́й* (96), 317.

СРА́ЛА, МА́ЗАЛА Й У ТРУ́БУ ВИЛА́ЗИЛА, *ірон.* Братися за кілька справ одразу. *Н'і́чого ни ўсп'і́ла, бо сра́ла, ма́зала й у тру́бу вила́зила, а тре́ба б бу́ло шос' одне́* (315), 478.

ТРУД. НА СОБА́ЧІ [соба́ч'і] ТРУДІ́, *ірон.* Відповідь на «некоректне» запитання «куди? куди йдеш?» *Куди́ та куди́ – на соба́ч'і труди́* (117), 344.

ТРУДИТЬСЯ. ТРУДІ́ТЬСЯ ЗА́СПІЛЬ [труді́ц'а за́сп'іл'], *зрід.* Працювати разом, гуртом. *Йак ста́ли труді́ц'а за́сп'іл', так ра́н'ше й освободи́лис'* (109), 97.

ТРУНА. ТРУНА́ ДОЖИДА́. Про смерть, зокрема близьку. *Йакі́й там йа здо́ровий, йак у́же труна́ дожди́а* (95), 115, 457, у б. пп.

ТРУСИ. НАКЛАДАТИ ПÓВНІ ТРУСІ́ (РЕТУ́ЗИ), *глуз.* Боятися, лякатися. *Сова́ за в'і́кно́м йак зү́кнула, так йа й накла́ла по́ўн'і рету́зи* (342), 432.

НАМОЧУВАТИ ТРУСИ, *глуз.* Боятися, лякатися. *Шо, намочи́ў труси́, йак че́риз кла́дку перебира́ўс'а?* (267), 58.

ІЗ ТРУСІ́В ВИСКА́КУВАТЬ [із трус'і́ў виска́куват'], *підсил., ірон.* Про високу інтенсивність дії. *Із трус'і́ў виска́куваў – усе́ стара́ўс'а б'і́л'иш принисти́* (145), 91; 2. Бути враженням несподіваним повідомленням. *Йак переказа́ли, шо ону́ка з дочко́й прій́хали – йа пр'ам із трус'і́ў ви́скочила, так зрад'і́ла* (109), 59.

ІЗ ТРУСІ́В ВИСТРІ́БУВАТЬ [із трус'і́ў вистрі́буват'], *підсил., ірон.* Дуже старатися, докласти максимум зусиль. *Ті́ в'і́д'і́н:и́ц'і́ з трус'і́ў вистрі́бу́ют', шоб учи́тил'и́ і догоди́т'* (52), 47, 204.

ТРУСИТЬСЯ. АЖ ТРУСИТЬСЯ [...труси́ц'а], *підсил.* 1. Потерпати від холоду, гніву, страху. *У порóжн'їй кон'у́ин'ї хóлодно, приб'їг – аж тру́сиц'а* (42), 7; 2. Нетерпеливитися, прагнути щось зробити, виконати. *Уже́ ж стара́, а йак побáче зéмл'у, горóд – аж тру́сиц'а* (10), 488; 3. Берегти, жаліти когось. *Та вони́ там за онучко́м аж тру́с'ац'а* (159), 47.

ТРУСКА. ЯК [йак] ТРУ́СКА <РО́ДЕ>, *жарт.* Про жінку, яка часто народжує. *У йéй д'ітéй уже́ чéтви́ро, і шче зби́ра́йц'а – ро́де, йак тру́ска* (315), 217.

ТРЬОПКА. ДАВА́ТЬ ТРЬО́ПКИ [дава́т' тр'о́пки], *підсил.* 1. Сварити. *Усе́ йому́ вигавáр'у́є, усе́ да́йє тр'о́пки, шоб ви́прави́с'а* (119), 27; 2. Бити, фізично карати. *Зн'ау́ с:т'іні шлéйки – та й дау́ тр'о́пки* (181), 5.

ТРЯПКА. ЯК ТРЯ́ПКА [йак тр'а́пка] СТОРЧ, *ірон.* Слабкий, немічний. *Та в'ін уже́ та́кий сіл'ний – йак тр'а́пка сторч* (228), 20.

ПОРВА́ТЬ, ЯК ТРЯ́ПКУ ТУ́ЗІК [порва́т', йак тр'а́пку Ту́з'ік], *ірон.* Легко упоратися, розправитися, подужати. *То́го слабака́ порву́, йак тр'а́пку Ту́з'ік* (479), 58.

ТРЯПО́ЧКА. СПАСІ́БУВА́ТЬ У ТРЯ́ПО́ЧКУ [спас'і́буват' у тр'а́почку], *ірон.* Дякувати. *Спас'і́бували у тр'а́почку за та́ке «замóжне жит'а́» прав'іт'і́л'ству* (346), 13.

У ТРЯ́ПО́ЧКУ МОВЧА́ТЬ [у тр'а́почку мо́ч'а́т'], *ірон.* Помовчувати, не втручатися в розмову; дотримуватися таємниці. *Шо ба́чила – у тр'а́почку мо́учі* (347), 81.

ТРЯСУ́ЧКА. ТРЯСУ́ЧКА [тр'асу́чка] БЕРЕ́, *несхв.* Хтось боїться, лякається. *Ото́ ж прóт'ї́у сил'н'їших і тр'асу́чка бере?* (34), 112.

ТРЯСЦЯ. ГОДИ́ТЬ, ЯК ТРЯ́СЦІ [годи́т' йак тр'асц'і], *підсил.* Упадати, догоджати. *Йа́ ж то́му́ приймако́в'і годи́ла, йак тр'асц'і – пи́лінки здува́ла* (85), 183.

ТУДИ. І ТУДИ́ ГАРЯЧЕ́, І СЮДИ́ БОЛЯ́ЧЕ́ [і туди́ гар'аче́, і с'уди́ бол'аче́], *ірон.* Про скруту, безвихідь. *Що тут мені на світі робити! Се вже справди по писанію: і туди́ гаряче́, і сюди́ боляче́* (СКв), 227, 370.

ТУ́ЗІК. <ПОРВА́ТЬ> ЯК ТУ́ЗІК ГРЕ́ЛКУ [<Порва́т', > йак Ту́з'ік гр'е́лку], *жарт.* Легко пересилити, упоратися. *Ни л'їз' до йо́го, бо в'ін тибé – йак Ту́з'ік гр'е́лку* (331), 142.

ТУК. ІТІ́ В ТУК, *зрід.* Позитивно позначатися, іти на користь. *Шо ни йіст', усе́ йе́ йому́ ў тук – попраўл'а́йц'а* (80).

ТУМАК. ТУМА́К ТУМАКО́М, *знев.* Дурень, телепень, нерозумійко. *Ти йому́ розка́зу́йш про за́жигáн'а, а в'ін діви́ц'а й ни пон'і́ма н'ічо́ – тумáк тумакóм* (173), 95.

ТУМАН. ТУМА́Н ДВАНА́ДЦЯТИЙ [двана́ц'атий], *несхв.* Дурень, недоумок, телепень. *Шо ж ти кни́жку рвеш – тумáн двана́ц'атий!* (51), 11.

ЯК [йак] ТУМА́Н, *несхв.* 1. Надзвичайно п'яний. *Хот'і́ли з:а сто́лу забра́т' додо́му, а в'ін – йак тумáн* (89), 108; 2. Недорозвинений, несприйнятливий, непонімуний. *Шо ти йому́, йак йому́ обі́ясн'а́т', а в'ін – йак тумáн* (95), 6.

ТУМАНУ́ НАПУСКА́ТИ, *несхв.* Уводити в оману, лукавити. *На до́про́с'і туману́ напуска́у, а ни ви́йшло по-йо́го* (41), 305.

ТУМБА. ТУМБА РЯЗАНСЬКА [р'азáнс'ка], *ірон.* Товста, неспритна, гладка людина (здеб. жінка). *Ця тумба р'азáнс'ка повирта́йці'а, йак м'ідв'ід' за гороби́'ами* (50), 144, 356.

ТУПОЛЯ. ЯК ТУПОЛЯ [йак тупо́л'а], *підсил.* Худа людина високого зросту. *Віросла, йак тупо́л'а, н'ічо́го жéнс'кого так і нема́ – н'і циц'о́к, н'і жо́пки* (134), 16.

ТУРИЦЯ. ЗАВОДИТЬ ТУРИЦЮ [заво́дит' тури́ц'у], *несхв.* Бути брудним. *Зав'іу тури́ц'у за ву́хами, шо й пе́рид л'уд'мі сті́дно* (434), 234.

ТУРНЕ. ДУРНЕ ТУРНЕ, *несхв., нов.* Невдала, безглузда, безцільна поїздка. *Ото́ й дурне турне́ – пої́хали до сват'і́у, а йіх нима́ до́ма* (114), 3, 426.

ТУРОК. ТУРОК АМЕРИКАНСЬКИЙ (ЯПОНСЬКИЙ) [... америка́нс'кий (йапо́нс'кий)], *ірон.* Дурень, телепень, недотепа. *Ту́рок ти америка́нс'кий – шо ж ти ото́ ко́су порва́у* (167), 275, 309.

ТУРОК НЕБЕ́СНИЙ, *ірон.* Недоумок, телепень. *Ту́рок ти небéсний, йак і курча́т ни мо́жеш пошчи́тат'* (350); *Ти ж і ту́рок нибе́сний, шо н'ічо́ опі́ят' ни по́ймиш* (235); *Ту́рок ти небéсний – уже́ й малá дити́на пойн'алá, а ти – н'і* (95), 275, 309.

ТУРОК НИМЕ́ЦЬКИЙ (ЯПО́НСЬКИЙ) [н'іме́ц'кий (йапо́нс'кий)], *ірон.* Недоумок, телепень. *Ві́лупи́с'а, йак ту́рок н'іме́ц'кий, а ви́дно, шо ни пон'і́ма н'ічо́го* (96), 349.

ТУСАН. ТУСА́НІВ [тусан'і́у] ДАВА́ТИ. Бити. *Тусан'і́у хло́пці' надава́ли –чи й ві́живе* (182), 94.

ТЬМА. ТЬМА́-ТЕ́МРЯВА [т'ма́-те́мр'ава], *підсил., заст.* Дуже багато; незліченна кількість. *А люду-люду – тьма-темрява* (СГр – Харьк).

ТЬОПА. ТЬОПА-НЕДОТЬОПА [т'о́па-нидот'о́па], *ірон.* Роззява; неуважна людина; забудько. *Та т'о́па-нидот'о́па в'і́чно шос' забува́ чи гу́бе* (93), 30.

ТЬОТЯ. СПАСІ́БА ВА́ШІЙ ТЬО́ТІ [спас'і́ба ва́ш'і́й т'о́т'і], *ірон.* Вислів незадоволення. *Спас'і́ба ва́ш'і́й т'о́т'і – аж на сто гри́н'іу пéнс'і́уу н'і́дві́шчили!* (265), 213.

ТЬОТЮ ВЕ́КЛУ КЛІ́КАТЬ [т'о́т'у Ве́клу клі́кат'], *ірон.* Ригати, блювати. *Закладі́ два па́л'ці у́ рот і т'о́т'у Ве́клу клич – вона́ при́йде й помо́жеш освободи́ц'а* (261), 480.

ТЬОТЯ МО́ТЯ [т'о́т'а Мо́т'а], *жарт.* Неохайна, простакувата жінка. *Од'аглас', йак т'о́т'а Мо́т'а – там од'і́рване, там стирчи́т'* (348), 104.

ТЬОТЯ ПІ́ХТЯ (ПУ́ХТЯ) [т'о́г'а Пі́хт'а (Пу́хт'а)], *ірон.* Надто пишна, товста жінка. *Ц'а т'о́т'а Пі́хт'а у на́шу хв'і́ртку ни прол'і́зе* (260), 174.

ТЬХУ. ШО ТЬХУ [т'ху], *підсил.* 1. Високої якості, надзвичайної сили, краси. *Там та́кий хло́пці' бра́вий, шо т'ху* (16), 95; 2. Легко, невимушено. *Та в'ін вам ст'і́ну до в'і́кон ві́ложе, шо т'і́ки т'ху!* (351), 116.

ТЮ. ТЮ-ТЮ [т'у-т'у́], *несхв.* 1. Відсутність, зникнення чогось (когось). *Да́уно́ ў́же йо́го – т'у-т'у́* (187), 318; 2. Дурень, недоумок, телепень. *Шо з йі́м бала́кат', йак в'ін т'у-т'у́* (481), 122.

НЕМА́ ТЮ-ТЮ [т'у-т'у́] <– САМЕ́ ГАВ-ГАВ [...гаў-гаў]>, *ірон.* Дурень, недоумок. *Куди́ йому́ ў́ параво́зники, йак в'ін – нема́ т'у-т'у́* (115), 489.

ТЮЛЬКА. ТЮЛЬКУ ТРОВІТЬ [т'ул'ку тровіт'], *несхв.* Теревенити; вести несерйозні розмови. *Збируц':а н'ід хатою на пріз'б'і – і ну т'ул'ку тровіт'* (20), 32.

ТЮРЬМА. ТЮРЬМА́ [т'ур'ма] ПЛА́ЧЕ, *згруб.* Про потенційного хулігана, злодія, крадія. *За тими байстр'уками т'ур'ма даўно пла́че, бо й ба́т'ко та́кий буў* (353), 482.

ТЮТІНЬКА. ТЮТІНЬКА В ТЮТІНЬКУ [т'ут'ін'ка ў т'ут'ін'ку], *підсил.* Точно; саме так; якраз. *Приско́чила на ста́нц'і́ю т'ут'ін'ка ў т'ут'ін'ку – усп'іла* (355), 262.

ТЮТЮКА. ЯК ТЮТЮ́КА [йак т'ут'ю́ка], *глуз., зрід.* Неохайний, нечепурний, неакуратний. *Шо це вона́ ўд'іла на се́бе, йак т'ут'ю́ка* (91), 352.

ТЮТЯ. ТЮТЯ-МАТЮ́ТЯ [т'ут'а-маг'ут'а], *знев.* Тюхтій, роззявко, недбалець. *Тако́го т'ут'у-мат'ут'у, йак ти, і дити́на оду́ре* (189), 54, 206.

СЛПІА́ ТЮ́ТЯ [сл'іпа́ т'ут'а], *ірон.* Людина з поганим зором. *То тепе́р йа сл'іпа́ т'ут'а, а шче недаўно́ й б'із очк'і́ў уси́л'ала* (44), 354.

ТЮ́ТЯ І В А́ФРИКІ ТЮ́ТЯ [т'ут'а і в А́фрик'і т'ут'а], *несхв.* Про несміливця, тюхтія, сором'язливця. *Ни ў колхо́з ни схо́де, ни за робо́ту ни спро́се – т'ут'а і в А́фрик'і т'ут'а* (494), 92.

ТЮ́ХА. ТЮ́ХА-ПА́НТЮ́ХА [Т'уха-Пант'уха], *ірон.* Тюхтій, роззявко, недбалець. *Сус'іди хоч хаз'а́йні́, по́райуц':а, а цей – Т'уха-Пант'уха – н'ічо́ ни робе́* (17), 331.

ТЮ́ХА-ЯВТЮ́ХА [Т'уха-Йаўт'уха], *ірон.* Тюхтій, роззявко, неумійко. *Т'уха-Йаўт'уха ти – і молотка́ ни ўде́ржиши пра́вил'но, хоч сам'і́й усé д'е́лай* (494), 95.

ТЯГ. ТЯГО́М ТЯГТ́І [т'агом т'агті́], *підсил.* 1. Волокти, тягти; переміщати волоком. *Жо́рно те т'а́гом т'аглі́ ўручну́, бо по-друго́му н'і́йак бу́ло* (52), 176, 136; 2. Залучати, примушувати, присилювати. *У колхо́з д'і́да т'а́гом т'аглі́, а в'ін – н'і́йака га́йка* (92), 181, 309.

УБИВАТЬ. СКІ́КИ ВБ'Є́Ш, СКІ́КИ В'І́ДЕШ [ск'і́ки ўб'є́ш, ск'і́ки ўйі́диш], *несхв.* Про ледаря, неслухнянця. *Та з його́ робо́ти – ск'і́ки ўб'є́ши, ск'і́ки ўйі́диши* (191), 307.

УБИВА́ТЬСЯ. УБИВА́ТЬСЯ НАВІ́КИ [убива́ц':а нав'і́ки], *підсил.* 1. Сильно зморюватися, фізично виснажуватися. *Убі́лас'а нав'і́ки на т'і́й ла́нк'і* (48), 7; 2. Дуже перейматися, переживати. *За сі́ном убі́лас'а нав'і́ки, йак про його́ ч'і́тир' і го́да ни чу́т' бу́ло* (483), 86..

УБІ́ТЬСЯ [убі́ц':а] МО́ЖНА, *підсил.* Вираження подиву, обурення. *Убі́ц':а мо́жна, неўже́ Га́л'ка посту́пила ў те́хн'іку́м?* (322), 52.

УБУ́ТОК. БЕЗ УБУ́ТКУ НЕМА́ ПРИБУ́ТКУ. Сентенція про діалектичність, відносність матеріальних цінностей. *Бог з т'і́ейу коро́вою, шо здохла, за́тэ дво́йи тил'а́ток оста́вила – б'із убу́тку ни́ма прибу́тку* (129), 26, 95.

УГОВОР. З УГОВÓРОМ. З умовою (умовленістю). *Позичи́ў гро́ш і з уго́вором од:а́т' у четве́р* (167), 84.

УГОЛ. НИКА́ТИ ПО́ЗА УГЛА́МИ, *несхв.* Тинятися без діла. *Йа́к рои́чита́ли з ро́боти, та́к два го́ди ни́ка по́за угла́ми* (119), 18.

УГЛІ́ ВИТИРА́ТЬ [витира́т'] <У ЧУЖІ́Х ХАТА́Х>, *несхв.* Тинятися селом, без потреби відвідувати чужі домівки. *Угли́ витира́ дес' – чи по́йа́виц':а до́дому се́ред но́ч'і?* (13), 202.

УГЛІ́ МІРЯ́ТЬ [м'і́р'ат'], *підсил.* Непокоїтися, нервуватися (очікуючи). *Йа́ тут углі́ м'і́р'а́йу, пере́жива́йу, а во́на на д'і́скоте́к'і* (8), 126..

ЧУЖІ́ [чуж'і́] УГЛІ́ ОБСЦИ́КАТИ, *глуз.* Залицятися, волочитися, шукати любовних пригод. *Хва́те, ма́т', чу́ж'і углі́ обсци́ка́т' – у те́бе ж сво́я ж'і́нка йе!* (143), 229.

У́ГОЛ ЗДАВА́ТЬ [здава́т']. Надавати житло у найм. *У́гол зда́йе, студе́нткам – ото́ з то́го й же́ве, та́ ще пе́нс'і́йа не́виплі́ка* (145), 356.

У́ГОЛ ЗНІМА́ТЬ [зн'і́ма́т']. Винаймати житло; квартирувати. *У Ха́р'ков'і у́гол зн'і́ма́йут', а ў си́л'і́ жи́т' не хо́чут', хо́т' і не́да́ле́ко* (172), 86.

<ТУПІ́Й,> Я́К У́ГОЛ САРА́Ю [<...,> йа́к ... са́ра́йу], *згруб.* Дурень, недоумок. *Куда́ та́м йо́му ўчи́ц':а? в'і́н жи́ – йа́к у́гол са́ра́йу* (119), СЮр.

УГО́ЛЬ. Я́К УГО́ЛЬ НА ОГНІ́ [йа́к у́гол' на огн'і́], *підсил.* Розпалений, роздратований, знервований. *Во́на, йа́к у́гол' на огн'і́, – шо́ спита́йиш – зра́зу пі́рха* (68), 91.

БІ́ЛИЙ, Я́К У́ГО́ЛЬ [б'і́лий, йа́к у́гол'], *ірон.* Чорний, брудний. *Прихо́де з по́йї́здки – б'і́лий, йа́к у́гол' – ни́ до́мі́йїс'а* (189), 263.

ПЛА́МЕННИЙ У́ГО́ЛЬ [пла́мин:ий у́гол'], *тех.* Вугілля довгополумене. *Ста́ра́лис' на жи́л'і́зн'і́й до́ро́з'і пла́мин:ого угл'а́ ві́писат' – в'і́н ха́рашо́ го́ри́т'* (190), 189, 347.

УДА́Р. МОЗГОВІ́Й УДА́Р, *мед.* Апоплексія, крововилив у мозок. *У йо́го мозго́вий уда́р – ли́жї́т' у бо́лні́ц'і* (48), 9, 75.

УЗДА́. ДЕРЖА́ТЬ В УЗДІ́ [ди́ржа́т' в узд'і́], *підсил.* Тримати в покорі; обмежувати, не давати волі. *Сна́ча́ла ў́з'а́ла́с'а за йо́го стро́го, ди́ржа́ла в узд'і́, а по́то́м по́мн'а́кша́ла – по́пус́ті́ла* (107), 50.

УЗДОВЖ́. УЗДÓВЖ́, УПÓПЕРЕ́К І НА́ВХРЕ́СТ [уздо́ўж...і на́ўхрест], *підсил.* 1. Знати щось (когось) досконало, детально. *То́й о́гронóм зна́ў ко́лхо́зн'і зе́мл'і уздо́ўж, упо́перек і на́ўхрест* (52), 89; 2. Різноманітно; по-всякому; в усякий спосіб. *Йа́, ў́же́ при́м'і́н'а́лас' до́ йо́го по-ўс'а́кому – уздо́ўж, упо́перек і на́ўхрест – не бе́ре* (39), 113.

УЗО́Л. УЗЛО́М ЗАВ'Я́ЗУВА́ТЬСЯ [зав'я́зува́ц':а], *підсил.* Докладати максимальних зусиль; робити все можливе. *Та́ б'і́дна ж'і́нка узло́м зав'я́зува́лас'а, т'і́ки шо́б д'і́ти ві́ўчи́лис'а* (20), 360.

УЗЛО́М ПРИХО́ДИТЬСЯ [прихо́ди́ц':а], *підсил.* Скрута, безвихідь. *Йа́к узло́м прихо́ди́ц':а, та́к на ў́се го́товий, шо́б ві́крути́ц':а* (127), 15.

УЗО́Л РОЗВ'Я́ЗА́ВСЯ [розв'я́за́ўс'а], *жарт.* Народилася дитина. *У Ва́л'ки узóл розв'я́за́ўс'а – си́но́чок найшо́ўс'а* (505), 96.

УЗОР. УЗÓРИ ЗНІМА́ТЬ [зн'іма́т'], *ірон.* Уважно придивлятися. *Шо ти так на мене дівис'а – узóри зн'іма́иш?* (111), 157.

ХОТЬ [хот'] УЗÓРИ ЗНІМА́Й [зн'іма́й], *схв.* Тиха, лагідна, згідлива людина. *В'ін у с'імії такий, шо хот' узóри зн'іма́й – н'і крікне, н'і тупне* (70), 264.

УКСУС. ЯК [йак] У́КСУСУ (ОЦТУ) ЛИЗНУ́ТИ, *несхв.* Невдоволено скривитися. *Почу́ю про себе пра́вду, так йак ўксусу лизну́у* (129), 336.

ЯК У́КСУСУ КОВТНУ́ТЬ [йак ... коўтну́т'], *ірон.* Скривитися, скорчити міну. *Ба́чи, шо ни його́ бирé – замо́ўк і йак ўксусу коўтну́у – так його́ скривіло* (95), 102, 195.

УЛЕЖАТИ. НІ УЛÉЖАТИ, НІ УСІ́ДІТИ [н'і ўлэжати, н'і ўсід'іти], *підсил.* Про стривоженість, стурбованість, розгубленість. *Денис ні улежить, ні усидить і не постоїть на одному місці. Ходить, перебіга з-під одного дерева під друге, руки ломить, сам себе не тямить* (СКв), 3, 189, 364.

УЛИЦЯ. ЯК НА РОЗІ́РВАНІЙ УЛИ́ЦІ [йак на роз'і́рван'ій ўлиц'і], *підсил., несхв.* Шумно, гамірно, галасливо. *На собра́н'і, йак на роз'і́рван'ій ўлиц'і – ус'і крича́т, а н'іхто́ ни слуха* (114), 56.

ЗА́РВАНА У́ЛИЦЯ [ўлиц'а], *знев.* Запустіння, безлад, шарварок. *У двор'і – за́рвана ўлиц'а – н'ічо́ н'іко́ли не найдиш* (116), 492.

УЛІК. БІГА́ТЬ ДО У́ЛІКА [б'ігат' до ўл'іка], *жарт., зрід.* Справляти природні потреби. *Бува́ йак припичé, так з ус'і́ейі́ сіли б'іжиш до ўл'іка* (95).

УЛЯНА. УЛЯ́НА НЕ ВСТА́Є [Ул'ána не ўстайé] РА́НО, *несхв.* Про ледаркувату, непрацелюбну людину. *Ул'ána не ўстайé рано́, бо ўс'і ўже́ й у горóд'і, й на ланк'і – хто де* (188), 503.

СИ́ДІ, УЛЯ́НО [Ул'áno] – ДОДО́МУ РА́НО, *ірон.* Про непрацьовиту людину, похатницю, любительку посиденьок. *Жин'іт' у́же менé, бо й вичéр'у ни вари́ла, а ви ўсе – «сиді, Ул'áno – додóму рано́»* (112), 86, 125.

УМ. БУВ УМ, ТА ВЕСЬ [вес'] ВІЙШОВ, *ірон.* Про погіршення розумової активності (через хворобу, вік, шкідливі звички). *Йа́гбі менше́ пи́у би та робі́у, то бу́у би толк, а так – бу́у ум, та вес' вийшо́у* (494), 264.

УМ ВІСТА́РЮВА́ТЬ [виста́р'уват'], *несхв.* Утрачати пам'ять, чіткість мислення (через похилий вік). *Ум у́же́ вістари́у, бо йак'і ўже́ мойі́ го́ди!* (76), 97.

ДІ́ЦЬКИЙ [д'іц'кий] УМ. Недостатня інтелектуальна розвиненість. *Хоч ти і ўзро́слий, а ум шче́ д'іц'кий* (163); *Д'іц'ким умóм воно́ шче́ ни придóма, шо в о́гон' л'і́зти ни мо́жно* (141), 143.

УМ ЗА РО́ЗУМ ЗАШМО́РГУЄ́ТЬСЯ [зашмо́ргуйиц'а], *глуз.* Несповна розуму, дурень, телепень. *Ум за ро́зум у його́ зашмо́ргуйиц'а, то́го й припа́дки бі́ут'* (148), 117.

УМ ТІРЯ́ТЬ [т'ір'ат'], *несхв.* Утрачати здатність ясно, чітко мислити; не контролювати себе, свої дії. *Та от:о́го чорнобрі́вого ўс'і́ д'і́укі ум т'ір'а́ют'* (230), 16.

НЕ ЙДЕ НА УМ НІ ЇДА́, НІ ВОДА́ <, ЩО ПÉРЕД ОЧІ́МА БІДА́> [... н'і йі́да, н'і ... <щчо ... б'і́да>], *ірон., зрід.* Через горе, здивування, захоплення й ін. не

хочеться нічого. *Уласович наш, як вздрів таку кралю ... — забув, що й пити просив. Не йде на ум ні їда, ні вода, що перед очима біда!* (СКв), 340.

ТРЕЗВИЙ УМ (РОЗСУДОК [рос:удок]), схв. Здатність правильно, реалістично сприймати, оцінювати. *Трезвого ума нада хоч тріхи ім'ят', щоб по такому л'оду ставок периходит'* (391); *Микіла, той ус'їда трезвий ум — паганого ни посов'їта* (84), 91.

УМ У РІСТ ПІШОВ [...р'їст п'їшобў], ірон. Про високу, але дурнувату людину, бевзя. *Ум у р'їст п'їшобў, а ў голов'ї не остало́с'а* (357), 128.

В УМ БРАТИ, схв. Розуміти, запам'ятовувати, зтямлювати. *Йа й в ум н'їйак ни мѡжу ўз'ати, йак це случїлос', шо стоўб п'їд'їгнїў і ўпаў* (179), 7.

НАВОДИТИ НА УМ, схв. Навчати чи змушувати кого-небудь діяти розумно, обдумано, не робити безглузвих учинків. *Ўзро́сл'ї й должн'ї молодїх наводїти на ум, а хто шче?* (164), 109.

НІ УМА́, НІ ФАНТАЗІЇ [н'ї ..., н'ї фанта́з'її], жарт. Про розумово обмежену, недалеку людину. *Прикле́йала фотогра́ф'її на ско́ч — во:пи́є н'ї ума́, н'ї фанта́з'її* (501), 15.

УМА́ — ДВОЄ СРА́ЛО, А ТРО́Є [... дво́и ..., а тро́їи] ТОПТА́ЛО, згруб. Про дурня, недоумка, телепня. *Йак гл'анут', то, ўро́д'ї, й н'їчо́, а йак зна́йш, так ума́ — дво́и сра́ло, а тро́їи топта́ло* (164), 232, 341.

УМА́ ВИВІРЯТЬ [вив'їр'ят']. 1. Випитувати секрети, таємниці. *Усе́ ж'їнка ума́ вив'їр'а́, ск'їки ж'їа то́чно полу́чаїу* (214), 502; 2. Виявляти, визначати рівень здібностей, підготовленості. *Брига́д'їр ума́ вив'їр'а́, шо їа зна́їу по мото́рах* (3), 93.

УМА́ ВСТАВЛЯ́ТЬ [ўстаўл'ят']. 1. Схв. Навчати, напучувати, орієнтувати. *Бат'кі ума́ ўстаўл'а́їут', щоб ни пиў, ни ку́ріў* (265), 358; 2. Ірон. Ламати, псувати. *Буд'їл'нику ума́ ўста́виў — у́же і ни т'їка́є* (177), 499.

УМА́ ДОБАВЛЯ́ТЬ [добаўл'ят'], схв. 1. Навчати, напучувати, виховувати. *І ў шко́л'ї ума́ добаўл'а́їут', і ў с'їмн'ї* (191), 504; 2. Ірон. Карати виховуючи. *На ла́ўку кла́ли і по́йасом ума́ добаўл'а́ли* (104), 497.

З УМА́ ЗВО́ДИТИ. 1. Несхв. Доводити до божевілля, психічних розладів. *Нєслухством свої́м ти мене́ з ума́ зведе́ш* (203), 89; 2. Ірон. Причаровувати, присушувати. *На́ст'а он Васи́л'а́ з ума́ звела́, так він і хо́де, йак чмелє́н:ий* (18), 119.

УМА́ ЛИША́ТЬСЯ [лиша́ц'а], несхв. 1. Божеволіти. *Зачу́ла, шо сїна́ ў а́рм'її ўбі́то, ума́ лишї́лас' — і на Сабу́рку* (222), 134; 2. Потерпати від надмірних психічних, моральних, фізичних навантажень. *З такі́ми д'їточка́ми мо́жна й ума́ лишї́ц'а* (106), 147.

УМА́ МІША́ТЬСЯ [м'їша́ц'а], несхв. 1. Божеволіти. *Йак л'ўди ума́ м'їша́їуц'а — їїх заб'їра́їут' у пс'їху́шку* (194), 216; 2. Зазнавати психічного, морального дискомфорту. *У так'їй с'їмї́ од свикру́хи нив'їсткі́ ума́ м'їша́їуц'а* (84), 359.

ЗО́ЙЖЕНИЙ З УМА́, несхв. Божевільний, недоумкуватий. *Йа ше з ума́ ни зой́жиний, щоб на їїй жи́ни́ц'а* (91), 115.

НЕМА́ УМА́ – ЩИТА́Й КАЛІ́КА [шчитай кал'іка], ірон. Про небажаність недоумкуватості, недолугості. *Шо їй ше сказат', йак вона такé робе – нима́ ума́ – шчитай кал'іка* (319), 198.

ТРО́ГАТИСЯ [трогати́с'а] З УМА́, несхв., зрід. Ставати психічно ненормальним, душевнохворим. *Ми думали, що вона тронулась з ума: одначе – сяк-так то молодиці, то знахарі відволодали її* (СКв), 365, 422.

КРУ́ТИТЬСЯ НА УМІ́ [крути́ць:а на ум'і]. 1. Нечітко, невиразно пригадувати(ся), уявляти(ся). *От кру́тиць:а на ум'і, шо дес' ба́чила, а не ўспомн'у* (16), 51; 2. Постійно згадуватися, надокучати, турбувати, непокоїти. *Кру́тиць:а на ум'і, шо трéба ўже йїхат', а ни хо́циць:а* (86), 27.

НЕ УМО́М, НЕ РО́ЖОЙ, знев. Ніяких позитивів, жодних переваг. *Ни ўдалас'а ни умом, ни рожой – тин'айиць:а по сил'у і робіт'ни хо́чи* (494), 500.

ЧУЖИМ УМО́М ДИХАТИ, зрід. Бути несамостійним; дотримуватися чужих поглядів, думок. *Чужим умом Охрім наш дише: Свого нічого не написав. З чужих повикрадав* (СКв).

МІША́ТИСЯ [м'іша́тис'а] УМО́М, несхв. Божеволіти. *Сіна на войн'і ўбіто, а ма́ти пом'ішалас'а умом* (213), 51, 177.

УМО́М ЗО́ЙДЖЕНИЙ [зо́йд`жиний]. Несповна розуму, божевільний. *Йа шче умом ни зойд`жиний, шоб у такому́ вóзраст'і жини́ць:а* (121), 154.

УМО́М БЛАГІ́Й, несхв. Недоумок, телепень, непонімуший. *Де там йуму́ пон'ат' систéму за́жиган':а, йак в'ін умом́ бла́гий* (8), 190.

УМО́М ІХАТЬ [йїхат'], несхв. 1. Божеволіти. *Од гóр'а л'ўди й умом́ йїхали* (149), 3; 2. Потерпати від надзвичайних психо-фізичних навантажень. *Од т'йїйї́ робóти умом́ прóсто йїдиш* (125), 104.

УМО́М МІША́ТЬСЯ [м'іша́ць:а], несхв. 1. Ставати божевільним. *Чолов'іка на войн'і ўбіто, а ма́ти пом'ішалас'а умом́* (73); *Йак похорóнку на сіна́ получи́ла, так умом́ пом'ішалас'а* (317), 162; 2. Потерпати, перейматися. *Умом́ м'ішайу́с'а, шо робóти ск'і́ки, а ни ўсп'івайу́* (207), 259; 3. Ірон. Захоплюватися, закохуватися до безтями. *Шо в'ін у йїйї́ найшоў, шо йак побáче – умом́ м'ішайи́ць:а?* (120), 34.

УМО́М ТРО́ГАТЬСЯ [тро́гаць:а], несхв. Божеволіти. *От:акóйї жи́зн'і мо́жна умом́ трóнуць:а* (166), 18.

ТІР'Я́ТЬСЯ [т'ір'я́ць:а] УМО́М, несхв. 1. Сильно переживати, потерпати. *Йа т'ір'айу́с'а умом́ ўжé – де вона́ так п'і́зно мо́же бут'?* (215), 106; 2. Божеволіти. *Хто т'ір'айи́ць:а умом́ – то́го ў Сабу́рку пра́ў'лат'* (189); *Од л'убóв'і й умом́ т'ір'айу́ць:а* (13), 119.

УМИРА́ТЬ. УМЕРТИ́ І ДИВИ́ТЬСЯ [диви́ць:а], ірон. Про непоступливість, упертість, затятість. *То така́, шо ўмрэ́ й диві́тимиць:а, а с:во́го не зве́рне* (62); *То така́ проти́ўна зм'йїа́ бу́ла, шо ка́жут' – умрэ́ й диви́ць:а* (59), 104.

УМЕРТИ́ Й НЕ ЖИ́ТЬ [...ни жит'], підсил. Вираження осуду, обурення, подиву. *Ой-ой, Га́л'ка з Іва́ном ста́ли стр'іа́ць:а – ўме́рти й ни жит'* (119), 93.

УМЕРТИ́ Й НЕ ВСТА́ТЬ [ўстат'], жарт. Про щось кумедне, малоюмовірне. *Іва́н у те́хн'ікум усту́пиў – уме́рти й ни ўста́т'!* (85), 112.

УМЕРТИ НІКОЛИ [н'іколи], *підсил.* Про надзвичайну зайнятість, брак часу. *По хаз'айству ск'іки морόки, що й умерти н'іколи* (105), 23.

ХОЧ УМРІ, ХОЧ УСРІСЯ [... усріс'а], *підсил., згруб.* Про примус, доконечну потребу (щось зробити). *Хоч умрі, хоч усріс'а, а йому зробі* (4), 205.

УМИТИСЯ. ТАК (ЯК) УМИТИСЯ [так (йак) умітис'а], *підсил., зрід.* Раптово, несподівано з'явитися. *Юдун покрутив свої пальці, аж так і вмилося на столі печене порося, та аж шкварчить, таке гаряче* (СКв), 284.

УМНИЙ. УМНИЙ І ПІД ВОДОЮ [...п'ід водою] ЖИТИМЕ, *схв.* Удатному, розумному скрізь добре. *Перекінули його ў другий ЕМТЕЕС, так умний і п'ід водою житиме* (125), 95.

УМНИЙ-УМНИЙ, АЖ ДУРНІЙ, *ірон.* Дурень, телепень. *То такий умний-умний, що аж дурний, що про його шче скажиши?* (361), 204.

УМНИЙ, ТІКИ СРАТЬ НЕ ПРОСИТЬСЯ [... т'іки срат' ни просиц'а], *ірон.* Дурень, телепень. *Хто ж кажи, що в'ін глупий? умний, т'іки срат' ни просиц'а* (107), 151.

ЛУЧЧЕ З УМНИМ РОЗСІПАТЬ (РОЗЛІТЬ), ЧИМ З ДУРНИМ ЗІБРАТЬ [л'уч'и ... рос'іпат' (розліт'), ... з'ібрát'], *ірон.* Про переваги спілкування з розумними людьми. *Найшли п'ят' рубл'іў і полáйалис'а, сказано – л'уч'и з умним рос'іпат', чим з дурним з'ібрát'* (285), 95, 329.

УНІМАННЯ. БЕЗ УНІМАННЯ [б'із ун'іман'а]. Байдуже, не надаючи ваги. *Йа б'із ун'іман'іа, чи проїхав уже аўтобуз* (115), 113.

УПАСТИ. <ШЕ> НЕ ВПАСТИ, А СТОГНАТИ, *ірон.* Про боягузтво, лякливість, панікування, перестрашування. *Шо ти нийіш? шо, п'іймáли? ни ўпаў, а ўже стόгниш!* (95), 3, 13.

УПОР. В УПОР НЕ БАЧИТИ (ЗАМІЧАТЬ [зам'ічát']), *ірон.* Не помічати очевидного, ігнорувати. *Йак в'ін отакé м'ін'і зробіў, так йа його п'ісл'а ў упор не бачу* (106), 185.

УРЕМНЯ/УРЕМ'Я. УРЕМНЯ (НЕ) ВІЙШЛО [урéмн'а (ни) вийшло]. Час (не) настав, (не)прийшов. *Урéмн'а ни вийшло шче на ўлиц'у б'ігат'* (2), 362.

УРЕМНЯ [урéмн'а] НЕМА́ НА НЕ́БО ГЛЯ́НУТЬ [гл'áнут'], *підсил.* Немає, бракує часу. *Урéмн'а нема́ на не́бо гл'áнут', ни то шо сходіт' у к'іно* (120), 77.

УРЕМ'Я СВОЄ [урéмйа своїé] БЕРÉ. Часу все підвладне; час неблаганний. *Урéмйа своїé берé – шче недáўно ў кал'ўж'і боўталис'а, а ўже й ону́ки ѓе* (143), 7.

УСЕ. ЯК УСЕ НЕДОЛАДНО, ТО Й ЖИТИ ДОВАДНО, *несхв., заст.* Досадно, гидко, нудно (СГр – Змієв. у).

УСÉ ОДДА́ТЬ [од'át'] – І МА́ЛО, *підсил.* Про надзвичайну цінність (істоту, предмет). *У мене з'ат', так усé од'át' – і ма́ло, пра́ўда, робот'аишчий, смірний* (74), 363.

УСИРАТЬСЯ. УСИРА́ТЬСЯ, А НЕ ПРИЗНАВА́ТЬСЯ [усира́ц'а, а не признава́ц'а], *жарт.* Зберігати таємницю. *Йак хто дов'іриў секрét, так л'уч'е усра́ц'а, а не призна́ц'а* (107), 61.

УСРА́ТИСЯ, А НЕ ЗДА́ТИСЯ (ПІДДА́ТИСЯ) [усра́тис'а, а ни зда́тис'а (п'ід'атис'а)], *згруб.* Про непоступливість, упертість, затятість. *Вонó такé ўпéрте, шо гото́ве ўсра́тис'а, а ни зда́тис'а* (85); *Йій лёше ўсра́ц'а, а ни*

зда́ц'а – йак упрéц'а на свої́ому (500); *Йа тоб'і каза́ла, щоб ни ўд'іваў ту лахманіну, бо жа́рко бу́де, а ти – ўсиру́с'а, а ни покор'ус'а* (492), 36, 162.

УСРА́ТЬСЯ Й НЕ ЖИТЬ [усра́ц'а й ни жит'], згруб. Крайній вияв здивування, обурення, незгоди. *Усра́ц'а й ни жит', йакшо́ ўже й голови́хна ду́ра ўступи́ла в'іт'іна́рний* (186), 275.

УСІ. УСІ РА́ДІ, І Я [ус'і ра́д'і, і йа] ТРО́ШКИ, ірон. Про невдоволення, зокрема з чужого успіху. *Ну й ўступи́ла сус'іч'ина дочка́ ў інст'іту́т, шо – ус'і ра́д'і, і йа тро́шки* (206), 364.

БРЯЗКА́ТЬ (ГРОХА́ТЬСЯ) З УСІ́Х ЧОТИРЬО́Х [бр'азка́т' (гро́хац'а) з ус'іх чотир'о́х], підсил. Падати сильно, боляче. *Бр'азну́ з ус'іх чотир'о́х – усі́лу п'і́дн'а́ус'а* (502); *З ус'іх чотир'о́х йак гро́хнула́с'а на поворо́т'і, шо йе́л'і ўста́ла* (103), 16.

УСРА́НИЙ. ХОДІ́ТЬ, ЯК [ході́т', йак] УСРА́НИЙ, згруб. Повільно, неквапом ходити. *Коли́ ўже то́го д'а́д'ка д'і́ждис'а? Хо́де, йак усра́ний* (192), 15.

УСТРІ́ЧНИЙ. УСТРІ́ЧНИЙ-ПОПЕРІ́ЧНИЙ. Перший-ліпший, будь-хто, будь-який. *Засі́д'ілас' у д'і́ю́ках, так гото́ва за ўстр'і́чного-попир'і́чного ві́скокну́т' (60), 320.*

УСЯ́КИЙ. БЕЗ УСЯ́КОГО [б'із ус'а́кого]. 1. Щиро, просто, звичайно. *Б'із ус'а́кого йду до́дому, а тут в'і́н* (383), 193; 2. Без претензій, заперечень, зволікань. *Шо ба́т'ко сказа́ў, на́да робі́т' б'із ус'а́кого* (365), 33.

УТА́К. ЯК [йак] УТА́К У́МНИЙ <ТІ́КИ НЕ НЕСЕ́ТЬСЯ [т'і́ки не несéц'а]>, ірон. Не надто розумний. *Йак ута́к у́мний, шо предло́жйі́ привива́т' дере́ва л'і́том* (208), 114.

УТКА́. ЯК [йак] ДО У́ТКИ НА ДЕ́СЯТІ [дис'а́т'і] СУ́ТКИ <ДОХО́ДЕ>, жарт. Про тугодума, телепня. *Ус'і́ даўно́ пойн'али́, а до ц'о́го – йак до утки на дис'а́т'і су́тки* (77), 3, 6.

УТРО́. УТРО В КОЛХО́ЗІ [... колхо́з'і], ірон. Гармидер, безлад, шарпанина, лайка. *Начало́с' у́тро ў колхо́з'і – о́пйа́т' стар'і́ ла́йуц'а* (492), 170, 275.

УХНА́ЛЬ. УХНА́ЛІ [ухнал'і] ЗУБА́МИ КУВА́ТИ, жарт. Тремтіти від холоду. *Хва́те тоб'і ухнал'і́ зубами кувати́, ско́ро дойі́димо, а там і з'і́гр'і́ймос'а* (121), 138.

НА УХНА́ЛЬ ІЗСИ́ХА́ТЬСЯ [на ухна́л' іс'еха́ц'а], несхв. Помітно худнути, марніти. *На ухна́л' мужи́к іс'о́хс'а, мат', йа́зва ў йо́го ўже* (146), 50.

УХО́. УХА В'Я́НУТЬ [в'я́нут'], несхв. 1. Про відверту брехню. *Таке́ брэ́ше, аж у́ха в'я́нут'* (363), 160; 2. Про грубу лайку. *Мужи́ки наку́рили, напл'у́вали, а мат'ука́йуц'а – аж у́ха в'я́нут'* (117), 36.

ВІ́Д [в'ід] УХА ТА ДО ВУ́ХА, ірон. Про неприродно великий рот. *Губи то́ненькі, а рі́т ..., так від уха та до вуха, а як заговори́ть та роззя́вить йо́го, так здоро́венна голова́ з ша́пкою зовсі́м улі́зе* (СКв), 122, 320, 395.

В У́ХА ДОСТА́ВЛЯ́ТЬ [доста́ўл'а́т'], несхв. Інформувати, виказувати, доносити. *Приде́іда́тил'у́ ўсе́ ў у́ха доста́ўл'а́йу́т' підха́ліми* (32), 84.

ЗАСТРЯ́ВА́ТЬ [застр'ава́т'] ПО УХА́, підсил. Застрягати, занурюватися; уплутуватися. *Застр'а́ў у т'і́й банд'і́ц'к'і́й канто́р'і по са́м'і у́ха* (115), 91.

ЎХА КРОХМАЉИТЬ [крохмáлит'], *ірон.* 1. Готуватися до певних урочистостей. *Нада нам з ба́боўу ўха крохмáлит', бо нив'істка йіде* (86); *Ўха крохмáл'у, бо син з нив'істкойу прыйідут'* (10), 25. 2. Мати намір підслуховувати. *Т'о́шча ўха накрохмáлила, а ми з ба́т'ком шопотом і ни мiгах* (145), 16.

ЎХА НАЖДАКОМ ЧІСТИТИ <НА́ДА>, *ірон.* Про кепський слух, недочування. *Ўха наждако́м почи́т', тод'і чу́тимеш* (4), 119.

ЎХА ОБ'ІДАТЬ [обйiда́т'], *ірон.* 1. Бути ненайдивим; надто багато їсти. *Йак одпускни́кі прыйідут', так ўха обйiда́йут'* (82), 26; 2. Надокучливо, просити, клянчити. *Уже́ ўну́к ўха обйiу́ – купи́ та купи́ ту маши́нку заводну́* (80), 57.

ЎХА ПОЛОСКАТИ, *ірон.* Брехати, заговорювати, дурити обіцянками. *Хло́пц'і д'іу́ча́там ўха поло́ска́йут', шо л'у́б'ат', шо за́муж в'ізмут', а т'і – в'із'мі та й пов'і́р', а тод'і страда́йут'* (495), 9.

НА УХА ЛАПШУ (МАКАРО́НИ) ВІШАТЬ [в'іша́т'], *ірон.* Говорити неправду, нісенітниці. *Ж'і́нк'і на ўха лапи́у в'іша, шо нача́льник заде́ржаў, а сам у бухве́т'і буу́* (189), 78.

УРОБЛЯТЬСЯ [уробл'а́ц'а] ПО ЎХА, *підсил.* Сильно забруднюватися, закалятися. *По́ки на ви́гон'і гаса́у – уроби́с'а по са́м'і ўха* (95), 84.

УХА́МИ ЛЯПАТЬ [л'а́пат'], *несхв.* Гавити, пропускати; бути неуважним. *Уха́ми л'а́пау, от і пропу́стиў д'іу́чину* (89), 78.

ЎХИ ОПУСКА́ТИ, *ірон.* Утрачати запал, азарт, енергію; зневірятися. *То во́йува́ў на собра́н'іях з конто́рой, а то й ўхи опу́стиў* (114), 118.

ЎШІ НАШОРО́ХУВАТЬ [у́ш'і нашо́рохуват'], *підсил.* Прислухатися, підслуховувати. *На ўро́ц'і ўш'і нашо́роху́е – бойи́ц'а шос' пропу́сти́т'* (15), 72.

ЎШІ НАСТОРО́ШУВАТЬ [у́ш'і насто́рошуват'], *підсил.* Уважно, напружено прислухатися. *Маруся так уші й насто́рошила, щоб чути́ все, що будуть говори́ти* (СКв), 114, 197.

ЎШІ ГОРЯ́ТЬ [у́ш'і гор'а́т'], *підсил.* Стан хвилювання, ніяковості. *Уш'і гор'а́т', бо ж ни́ўдо́бно, шо бреха́т' ну́жно* (143), 189.

ОПУСКА́ТЬ ЎШІ (ХВІ́СТ) [опуска́т' у́ш'і (хв'і́ст)], *ірон.* Утрачати запал; примирятися з невдачею, поразкою. *Ото́ йак бро́сиў чоло́в'ік, так вона́ й хв'і́ст опу́сти́ла, занеха́йалас'а* (321), 54.

УХО́М НЕ ВЕСТІ́, *підсил.* Не зважати, не слухатися, ігнорувати. *Хоч лай́ його́, хоч вичи́туй – в'і́н і ухо́м тоб'і́ ни веде́ – таке́ ўри́дн'у́чи* (145), 40.

— Ф —

ФАНЕРА. ПРОЛІТА́ТЬ, ЯК [прол'іта́т', йак] ФАНЕ́РА НАД ПАРИ́ЖОМ, *ірон.* Зазнавати невдачі; бути ошуканим, обділеним. *Купи́ў бинзопíлку де́шиво, а ника́чиствину – проли́т'іў, йак фане́ра над Пари́жом* (140), 459.

ФАРА. У ФА́РУ ПОЛУЧИ́ТИ [получи́т'], *ірон.* Мати підбите око. *У фа́ру получи́ў – б'і́л'ш ни сі́катимис'а* (180), 33.

ФАСОН. ДЛЯ [дл'а] ФАСО́НУ, *несхв.* Для показного шику, хизування, форсу. *Дл'а фасо́ну бант ви́лікий кра́сний и́че ви́вйазали* (91), 297, 419.

ФЕДОРКА. У КАЖНОЇ [ка́жної] ФЕДО́РКИ СВОЇ [свої́] ОДГОВО́РКИ, *ірон.* Про хитруна, лукавця. *То голова́, то спина́ бо́літ' на робо́ту – у ка́жної Федо́рки свої́ одгово́рки* (168), 366.

У ФЕДО́РКИ НА ВСЕ ОДГОВО́РКИ, *ірон.* Про людину, що виправдовує свою лінькуватість, несумлінність. *Ка́же, що на ла́нку ни п'і́де, бо ко́л'іно бо́літ' – у Федо́рки на ўсе одгово́рки* (367), 11.

ФИГЛІ. ФИГЛІ-МИГЛІ [фі́гл'і-мі́гл'і], *ірон.* 1. Витівки, хитрощі, підступи. *Шо у вас там за фі́гл'і-мі́гл'і про́т'іу ба́т'ка?* (195), 368. 2. Залицяння, женихання, любові. *Хоч і скрива́йут', а ўс'і зна́йут', шо м'іж йі́ми фі́гл'і-мі́гл'і* (370), 87.

ФИГНЯ. ФИГНЬО́Й СТРАДА́ТЬ [ф'і́гн'о́й страда́т'], *несхв., нов.* 1. Лінуватися, ледарювати, неробствувати. *На робо́ту п'ішо́у би, а то ли́жйиш дн'а́ми – ф'і́гн'о́й страда́йиш* (232), 176, 204; 2. Перейматися, непокоїтися через дурниці. *Ти ф'і́гн'о́й че́риз ту ду́ру ни страда́й – йі́х шче ба́гато та́кіх у те́бе бу́де* (79), 79, 267.

ФИЗІОНОМІЯ. ЧІСТИТЬ ФІЗІОНО́МІЮ [чі́стит' ф'і́з'іоно́м'і́ю], *ірон.* Бити, лупцювати. *Соўхо́зц'і начи́стили ф'і́з'іоно́м'і́ю, бо ў йі́хн'і́й поса́ц'і оброко́си рва́у* (95), 209.

ФІЛЯ. ФІЛЯ-ПРОСТОФІ́ЛЯ [Ф'і́л'а-простоф'і́л'а], *ірон.* Телепень, роззявка. *Та Ф'і́л'а-простоф'і́л'а по́ки транва́йом йі́хала, так і коши́л'о́к з:а па́зухи ві́т'агли* (369), 50.

ФІНІШ. ВИХО́ДИТЬ НА ФІ́НІШ [вихо́дит' на ф'і́н'і́ш]. 1. Підсил. Завершувати якесь діло. *З ко́сови́ц'о́ю вихо́дим на ф'і́н'і́ш* (316), 217; 2. Жарт. Наближатися, готуватися до смерті. *Уже́ वो́с'і́м'іс'ат, так шо вихо́д'у на ф'і́н'і́ш, на́жйіс'а* (371), 27.

ФІТІЛЬ. ЯК ФІ́ТІЛЬ [йак ф'і́т'і́л'], *глуз.* Дуже високий, худий. *Йак ф'і́т'і́л' ві́р'іс – от йому́ ў баск'і́дбо́ла б і гра́т'* (119), 372.

ФОКУС. ФО́КУСИ ВИКОМА́РЮВА́ТЬ [викомáр'ува́т'], *підсил.* 1. Утинати, учиняти щось несподіване, незвичайне. *Так'і фо́куси ви́комáр'у́йут', шо че́рез го́лову перекида́йуц':а* (9), 23; 2. Капризувати, вередувати. *Йак не хо́че, шо́б його́ годувáли, так так'і фо́куси ви́комáр'у́йе онучо́к* (96), 374.

ФОНАРЬ. ФОНА́РІ КУПУВА́ТЬ [фона́р'і купува́т'], *ірон.* Бути побитим, зі слідами побиття на обличчі. *Де ж ти с'о́дн'і но́ч'у фона́р'і купува́у?* (210), 94.

З ФОНА́РЯМИ ОБНІМА́ТЬСЯ [з фона́р'а́ми обн'іма́ц':а], *глуз.* Іти п'яним, притримуючись за ліхтарні стовпи. *По́ки до́дому до́лэмза́у, з ус'і́ма фона́р'а́ми по:бн'і́ма́уc'а* (67), 34.

ФОНЕРА. ФОНЕ́РА-ШИФОНЕ́РА, *глуз.* Худа людина, зокрема жінка. *Ві́росла фане́ра-шифоне́ра, шо св'і́тиц':а* (142), 152.

ФОНТАН. НЕ ФОНТА́Н, *нов.* Ненайкращий стан; незадовільна ситуація. *Із схо́ж'і́ст'у озі́мої – не фонта́н, па́гане́н'ка* (181), 12.

ФОТОГРАФІЯ. У ФОТОГРА́ФІЮ ДАВА́ТЬ (ПОЛУЧА́ТЬ) [у фотогра́ф'і́ю дава́т' (получа́т')], *ірон.* Бити (бути битим) в обличчя. *Тому́ наха́лов'і ў фотогра́ф'і́ю да́лі, б'і́л'ше не мат'ука́тимиц':а* (82), 225.

ФРОНТ. ОДИН НА ФРОНТИ, ОДИН НА РЕМОНТИ [...фронт'і, ...ремонт'і], *глуз. Дурнуватий, недоумкуватий. Це з т'ійейі с'імїі, шо одін на фронт'і, одін на ремонт'і* (173), 373.

ФУТБОЛ. ХОТЬ [хот'] У ФУТБОЛА ГРАЙ, *підсил. Дуже просторий (будинок, приміщення). Така комнат'ака – хоч у футболу грай* (152), 145.

— х —

ХАВЕЛО. ЗАКРІТЬ [закріт'] ХАВЕЛО, *згруб. Замовчати, припинити розмову. Закрій хавело й вийди пров'ітрис', мójи, ўспокойіс'а* (123), 95.

ХАВЕЛЬНИК. ХАВЕЛЬНИКА РОЗЗЯВЛЯТЬ [хавел'ника роз'аўл'ат']. 1. *Згруб. Голосно, не до ладу говорити. Хавел'ника свого ни роз'аўл'ай, а то т'іки тибé й чут'* (169), 143. 2. *Несхв. Бути неухажним, роззявкуватим. Хавел'ника роз'авила – і грóш'і на стáнц'їїі вїт'агли* (145), 85.

ХАЗЯЇН. КРÉПКИЙ ХАЗЯЇН [... хаз'айін], *схв. Заможний, самодостатній, сумлінний господар. Ус'їх крéпких хаз'айін'їў сов'єц'ка власт' за Урал вїсилáла – остáл'ис'а букс'їри* (266), 94, 296, у б. пп.

НАХОДИТЬ <ЛУЧЧОГО> ХАЗЯЇНА [нахóдит' <лўч:ого> хаз'айіна], *жарт. Про вкрадену річ. Отв'óртка, мáбут', лўч:ого хаз'айіна найшлá* (117), 104.

БЕЗ ХАЗЯЇНА [б'із хаз'айіна] І ХУДЇБА ПЛÁЧЕ, *несхв. Про потребу ладу, порядку, організованості. Нимá чолов'їка, нимá й ладу, бо б'із хаз'айіна і худóба плáчи* (22), 46.

У ХАРОШОГО ХАЗЯЇНА [... хаз'айіна] І СВІНКА ГОСПОДІНКА, *схв. За дбайливого господаря усім гаразд. Новїй головá ўсе наладїу – колхóз, у передовїкаx тїпér – у харóшого хаз'айіна і свїнка господїнка* (108), 196.

ХАЗЯЙКА. СІМ ХАЗЯЙОК [с'ім хаз'айок] – І ХАТА НЕМÉТЕНА, *їрон. Про неорганізованість, нерозпорядливість, безлад. Їяк багат'ом шос' поручáт', так і бóде тишк – бо с'ім хаз'айок – і хáта немéтина* (495), 86, 297.

ХАЗЯЙСТВО. ЖÉНСЬКЕ ХАЗЯЙСТВО [жéнс'ке хаз'айство], *анат. Жіночі статеві органи. Жéнс'ке хаз'айство ў чистот'і нáда держáт' – і бол'їзн'їй бóде меніше* (141), 10.

МУЗЬКÉ ХАЗЯЙСТВО [муз'кé хаз'айство], *анат. Чоловічі статеві органи. Д'їд придупрїждáў – ни сидїи на холóдному, бирижїи муз'кé хаз'айство* (218), 375.

ОПИТНЕ ХАЗЯЙСТВО [хаз'айство]. Науково-дослідне господарство. *Вонá ж глáўний огронóm у опитн'ім хаз'айств'і* (341), 376.

ХАЙ. ХАЙ ПІДНІМАТЬ [п'їдн'імáт'], *підсил. Знімати галас, крик. Учóра такий булі хай п'їдн'али – ус'á вўлиц'а чўла* (377); *Сказáў, шо до кўма зайду, так мáти ж ж'їнкойу такий хай п'їдн'али, хоч з двóру т'їкаї* (95), 4, 60.

ХАЛАМАНДРИ. ЗАСТАВЛЯТЬ СКАКАТЬ [застаўл'ат' скакáт'] ХАЛАМАНДРИ, *підсил., зрїд. Присилувувати, примушувати, підкоряти. Брїшкaй, брїшкaй, а їа застáўл'у скакáт' халамáндри – н'їкуди ни д'їнис'а* (52), 309.

ХАЛВА. РОЗКАЗУВАТИ, ПОЧОМ ХАЛВА НА ДОМБАСІ [Домбас'ї], ірон. 1. Теревенити, базікати, фантазувати. *Пойїздиу нима́ло – типе́р розка́зуїи, почо́м халва́ на Домба́с'ї* (55), 78; 2. Погроза покарати. *Од'їйдимо у́ сто́рону, йа тоб'ї розкажу́, почо́м халва́ на Домба́с'ї* (211), 106.

ХАЛЯВА. ВІЩЕ ХАЛЯВ [віщче хал'аў], підсил. Забагато, надмірно. *Го́р'а на ме́не прийшло́с'а – ві́щче хал'аў* (68), 29.

ХАЛЯВИ ВИДАЮТЬ [хал'ави видай'ут'] <ПА́НА>, ірон. Виявляється негативна сутність. *Хал'ави видай'ут', йако́го вона́ воспита́н':а* (223), 379.

ХАЛЯВИ (ХАЛЯВКИ) СМАЛИТЬ [хал'ави (хал'аўки) смаліт'], підсил. 1. Бігти, утікати. *Хал'аўки так посма́лиу́, шо́ ўже́ б'ї́ла крини́ц'ї* (41), 4; 2. Залипятися, упадати. *Зв'є́сно, шо́ Петро́ до Н'ї́нки хал'аўки сма́ле* (95), 380.

НА ХАЛЯВУ [на хал'аву], несхв. Безплатно, задурно. *На хал'аву ба́гато хто хот'їу́ би кл'у́кну́т'* (124), 382, у б. пп.

ХАМЛЮГА. ХАМЛЮЗІ ПО ЗАСЛУЗІ [хамл'узі по засл'узі], схв. Про заслужене покарання, адекватну відплату, зокрема за грубість, нетактовність, хамство. *Д'ї́да дражні́у, а йак ут'ї́кау́, так но́гу ві́вхну́у – хамл'узі́ по засл'узі́* (107), 171.

ХАПКОМ. ХАПКОМ-ЛАПКОМ, несхв. Поспіхом, недбало, абияк. *Йак хапко́м-лапко́м робі́т', так лу́ч':и́ й ни прихо́д'* (220), 70, 114.

ХАНУРЬ. ХАНУРЬ ХАНУРЯ БАЧЕ ЗДАЛЯ [хану́р' хану́р'а ... здал'а́], знев., нов. П'яниці, алкоголіки легко гуртуються, об'єднуються. *П'їшоу́ за хл'ї́бом, а з'їїшли́с'а з ку́мом і напїли́с'а – хану́р' хану́р'а ба́чи здал'а́* (130), 129, 241.

ХАПАЙ. ХАПАЙ-ЛАПАЙ, ірон. Недбало, несумлінно, абияк. *На́да робі́т' ни хапа́й-лапа́й, а на со́в'їст'* (378); *Шко́льники бур'а́кі прорива́ли ко́й:ак, хапа́й-лапа́й – шо́б т'ї́ки ско́р'ї́й* (107), 10.

ХАПАНІЙ. І ХАПАНА, І ЛАППАНА, несхв. Нецнотливиця, розпусниця (про дівчину, жінку). *Шо́, д'їу́ча́т пу́тн'їх ни́ було́? злига́у́с'а з тако́йу, шо́ і ха́пана, і ла́пана* (324), 21.

ХАПУН. ХАПУН УХВАТИВ, згруб. Хтось (раптово) помер. *Ту па́дл'у́ку, сла́ва Бо́гу, хапу́н ухва́тиу́ – ни́ бу́де йа́зиком б'ї́з д'ї́ла л'а́ска́т'* (131), 22.

ХАРА́КТІР/ХАРА́ХТІР. ХАРА́КТІР [хара́кт'ір] НЕ САРА́Й – ЙОГО́ НЕ ПЕРЕРО́БИШ. Про складнощі чи й неможливість перевиховання. *Упе́ртого ни́ перивоспита́їиш, бо хара́кт'ір – ни́ сара́й – його́ ни́ периро́биш* (494), 183.

ПІДХО́ДИТЬ ПІД ХАРА́ХТІР [п'ї́дхо́дит' п'ї́д хара́хт'ір]. Пасувати вдачею. *Іва́н ми́н'ї са́ме п'ї́дхо́де п'ї́д хара́хт'ір – споко́йний* (119), 34.

СУ́ЧИЙ ХАРА́ХТІР [хара́хт'ір], несхв. Кепська вдача. *У бо́л'и́шинствá ба́б'їу́ су́чий хара́хт'ір – ото́ б ла́йац':а, спл'о́тнича́т', п'ї́дг'ла́да́т'* (115), 4.

ХАРЧІ. ПЕРЕБИРА́ТИ ХАРЧА́МИ. 1. Несхв. Вередувати, капризувати щодо якості їжі. *Перебира́ горо́цка́ нив'ї́сточка на́шими харча́ми – а шо́ ж, йак она́си́ у́ нас ни́ росту́т'* (212), 95; 2. Глуз. Вередувати, капризувати в усіх стосунках. *У не́її й хло́пця́ посто́ян:ого не́ма – усе́ перебира́ харча́ми, так са́ма ї оста́ни́ц':а* (149), 27.

ХАРЧІ ПОКА́ЗУВАТЬ [харч'ї пока́зува́т'], глуз. Блювати. *Показа́у харч'ї́, шо́ ку́ма гото́вила* (171), 47.

ХАРЧІ <ТІКИ> ПОРТИТЬ [харч'і <т'іки> портит'], *ірон.* Бути худим, хоч і багато їсти. *Харч'і т'іки порте, а ни попраўл'аїиц':а* (363), 91.

ХАРЬКА. ХАРЬКУ НАПИХАТЬ [хάρ'ку напихат'], *знев.* Багато й пожадливо їсти. *Кудá ти ўже ту хár'ку напихáїиш? скóро ў хв'іртку ни ўл'ізиш* (513), 309, 514.

ХАРЬКО. ХАРЬКА ДАВІТЬ [Хар'ка давіт'], *ірон.* Міцно спати. *Шче т'іки с'ім час'іў, а в'ін ужé Хар'ка даве* (193), 146.

ХАРЯ. З'ІЗДИТИ В ХАРЮ [зйіздити ў хár'у], *згруб.* Ударити в обличчя. *Ти допрóсис'а, шо зйізд'у ў хár'у – ўа доўго тирп'іт' ни бўду!* (197), 49.

ХАРЯ МОТУЗ'ЯНА [хár'а мотуз'ана], *згруб.* Безсоромник, негідник. *Хай та хár'а мотуз'ана, брехлó, і на óч'і не показуїиц':а* (95), 381.

ХАТА. І ХАТА ЗГОРІЛА [згор'іла], І ХЕР НЕ СТОІТЬ [стойіт'], *згруб.* Тривалий неталан; тривале нещастя. *Їак д'іла? І хата згор'іла, і хер не стойіт' – кругóм б'іда* (117), 19.

ХАТА НЕ ЗАЧИН'ЯЙТЬСЯ [зачин'аїиц':а], *підсил.* Про часті відвідини, візити. *От:іх Микóлиних товариш'іў хата ни зачин'аїиц':а* (114), 104.

ХАТА З ЧОТИРЬÓХ [читир'óх] ДÓСТОК, *ірон.* Труна, домовина. *Жде менé хата з читир'óх дóсток* (83), 95.

ТРÉТЯ ХАТА ОД КІНДРАТА [трёт'а ... од К'індрáта], *жарт.* Десь, невідомо де (кажуть, якщо приховують адресу). *Усé добивáўс'а, де ўа живу! – трёт'а хата од К'індрáта* (123), 514.

ХАТА, ШО СТРУЖÉ (ЧУХРА) НÁШОГО БРАТА, *несхв.* Райком партії. *Отó ж у цénтр'і та хата, шо стружé нáшого брата* (189), 179.

ХАТИ ДЕРЖАТЬСЯ [держáц':а], *схв.* Дотримуватися традиційних сімейних цінностей. *Їак д'іўка хати держáтимец':а, так і толк бўде* (68), 508.

ДО ХАТИ ДОБИВАТЬСЯ [добивáц':а], *схв.* Повертатися додому, до сім'ї. *Аж із Пóл'ш'і в:ойну до хати добивáўс'а* (99), 392.

КРУГÓМ ХАТИ ГАН'ЯТИ [ган'áти], *несхв.* Бити, сварити, бешкетувати. *Їак полúчку дадóт' – хил'не дóбре – і кругóм хати ган'á* (104), 219.

НЕДАЛÉКО ДО ХАТИ, А ДАЛÉКО МАХАТИ, *ірон.* Змороному усяка відстань немала. *Їак з лánки ухékаний ідéш, так і приказуїиш, шо нидалéко до хати, а далéко махати* (380), 164, 341.

ДВІ ХАТИ В ТРИ РЯДІ [дв'і хат'і ў три р'аді], *ірон.* Невелике село, хутір. *Вáше Шеўчénкове – дв'і хат'і ў три р'аді – хутóрок* (199), 177.

ТАКІ КИРПАТИ В КАЖНІЙ ХАТИ [так'і кирпат'і ў кáжн'ій хат'і], *ірон.* Таких (як хтось) багато. *Чим ти ўдивіў? У нас так'і кирпат'і ў кáжд'ій хат'і* (81), 385.

У КАЖДІЙ ХАТИ ГІВНА ПО ЛОПАТИ [у кáжд'ій хат'і г'іўна по лопáт'і], *згруб.* Сентенція про повсюдні труднощі. *То т'іки звérху ўсé кáжиц':а харашó, а так – у кáжд'ій хат'і г'іўна по лопáт'і, у кáжд'ій с'імн'і шoc' та ўе* (514), 136, 513.

У ЧУЖІЙ ХАТИ Й ТРІСКА Б'Є [у чуж'ій хат'і й тр'іска бйе], *жарт.* Про некомфортність перебування на чужині, у незвичній ситуації. *Виртаїс'а, братае, ў своїў с'іміў, бо ў чуж'ій хат'і й тр'іска бйе* (180), 17.

ЯК ТРИ ХАТІ [йак ... хат'і] І МЛИН, *глуз.* Про надто товсту людину. *Обиз'ана натурал'на, шче й тоўста, йак три хат'і і млин* (42), 204, 275.

У СВОЙІЙ ХАТІ І КИЦЯ ПАНИЦЯ [у своїй хат'і й кіц'а паніц'а], *ірон.* Про переваги, комфортність, бажаність звичного, близького. *Н'ї ў йакий гóрод с:вогó дóму йа ни пойіду - у своїй хат'і і кіц'а паніц'а* (46), 106.

ЯК [йак] У СЕБЕ В ХАТІ [хат'і], *схв.* Упевнено, вільно. *Хоч де, а вона чуствуйи себе, йак у себе ў хат'і* (95), 121, 317, у в. пп.

СРАТЬ У ХАТІ [срат' у хат'і], *згруб.* Боятися. *Бойіс'а на ўлицу вийти – сирі у хат'і* (145), 515.

УСЬОЮ ХАТОЮ [ус'ойу хатойу], *підсил.* Разом, сім'єю; усі. *Вісипали стр'ічат' ус'ойу хатойу* (123), 43.

ХАТУ ХОЛОДИТИ, *несхв.* 1. Про візит небажаних. *Ход'ат' друз'аки, т'іки хату холод'ат'* (34), 156; 2. Про небажання кудись іти. *На роботу ни хóде – бойіц'а, шо т'іки хату холоди́тме, а заробе палічку* (79), 155.

ПІД [п'ід] ДУРНОГО ХАТУ ЙТИ, *глуз.* Іти далеко, в невідомому напрямку. *М'ін'і оцє йак п'ід дурно́го хату йти, так лұч':е б дóма сид'ім'* (86), 384.

ЧЕРЕЗ ХАТУ МОРКВІНУ ВІРВЕ, *підсил., зрід.* Про людину високого зросту. *Х'іба то малій, йак ужє чєрез хату моркви́ну вірве* (124), 319.

ХАТКА. ХАТКА-СЕМИЛАТКА, *ірон.* Погана, стара хата. *Даўно ўже ц'у хатку-симилатку зламат' на́да, так стар'і ни дайўт' – ка́жут', шо тєпла* (74), 386.

ПО ХАТКАХ ХОДИТИ, *несхв.* 1. Часто і подовгу відвідувати знайомих. *Та Їнка отó по хатка́х хóде, а д'іти самі сид'ат'* (128), 198; 2. Поневірятися чужими квартирами. *Шо ж вони по хатка́х хód'ат', а коли́ ж купл'ат' свої́й?* (2), 12.

ХАХИ. ХАХИ Й ХІХИ СПРАВЛЯТЬ [...спраўл'ат'], *ірон.* Сміятися, реготати, пустувати. *Збируц'а молод'і на колодка́х і ўс'у н'іч хіхи й хахи спраўл'айўт'* (124), 387.

ХАХОЛ. ХАХОЛ РЕПАНИЙ. 1. *Жарт.* Українець. *То москал'і, а йа – хахóл репаній, настойа́щий* (155), 95; 2. *Згруб.* Скнара, скупар. *У хахлá репаного коп'ійкойу не роживєс'а* (199), 330.

ХВАЛЬКО. ПОКИ ХВАЛЬКО НАХВАЛИТЬСЯ, БУДЬКО НАБУДЕТЬСЯ [по́ки хвал'ко нахвáлиц'а, буд'ко набúдиц'а]. Про перевагу практичних дій, прагматичності над порожніми балачками, примарними обіцянками. *По́ки ти приц'ін'айс'а, торгува́йс'а, а Васи́л' купиў і йізде – по́ки хвал'ко нахвáлиц'а, буд'ко набúдиц'а* (410), СКв, 122.

ХВАНТАЛ. ХВАНТАЛОМ БИТЬ [бит'], *підсил.* Виявляти надзвичайну активність, дієвість. *В'ін на робо́т'і хванта́лом б́є, так ни там, де ну́жно* (509), 123.

ХВАНТАЛ НАПУСКА́ТЬ [напуска́т'], *жарт.* Обмочуватися сечею (здеб. про дітей). *За н'іч не раз хванта́л напуска́ў, а йа ўстава́ла й м'ін'ала* (133), 213.

ХВАЦЬ. ХВАЦЬ (ХВАТЬ) СХВАТИ́В [хвац' (хват') схватиў], *підсил., зрід.* Про швидке несподіване зникнення, щезання. *Т'іки шо буў тут, тупєр – хвац' схватиў, йак кр'із зéмл'у* (178), 310.

ХВЕСЬКА/ХВЕСЯ. СТОДУМНА ХВЄСЬКА [Хвєс'ка], *ірон.* Непевна, непослідовна людина. *То п'іду за́м'іж, то ни п'іду за́м'іж – от ужє стоду́мна Хвєс'ка* (494), 95.

<МОТА́ТЬСЯ,> ЯК ХВÉСЬКА ПО ЯРМАРКУ [<мота́ц'а,> йак Хвёс'ка по йа́рмарку], *глуз.* Бути швидким, моторним, непосидливим. *С'а́д' хот' од:ихні, а то ц'ілий ден', йак Хвёс'ка по йа́рмарку* (107), 92.

ЯК ХВÉСЬКА НА ЯРМАРКУ [йак Хвёс'ка на йа́рмарку], *глуз.* Вайло, роззявко. *Шо хóдиш, йак Хвёс'ка на йа́рмарку – он ужé й кл'уч на ч'ітірнац'ат' дес' пос'і́ау* (107), 320.

ЯЗИКА́ТА ХВÉСЬКА [йазика́та Хвёс'ка], *ірон.* Ба́зіка, плітка́р(ка). *Хоч зват' Мар'і́йоу, а ми – йазика́та Хвёс'ка, бо не перислу́хайиш* (55), 9.

Я ТЕПÉР НЕ ХВÉСЯ – Я ЖИВУ́ В ОДÉСІ [йа типéр ни Хвёс'а – йа живу́ в Одéс'і], *ірон.* Про зарозумілу, чванькувату людину (*здеб.* жінку, дівчину). *Ни спо́мниш, йак тил'а́т ум'і́ст'і па́сли, так ти, моу́, йа типéр ни Хвёс'а – йа живу́ в Одéс'і* (347), 74, 162.

ХВИДУ́Л. ХВИДУ́Л ГУ́БИ НАДУ́В, *несхв.* Про злу, сердиту людину. *Чого́ ти с'о́дн'і ни ў настро́йен'і – Хвиду́л губи наду́у?* (37), 15.

ХВИНА́РЬ. ХВИНА́РЬ ДАРИ́ТЬ [хвина́р' дарі́т'], *ірон.* Бити, лишаячи синці на обличчі. *Чи ни з'а́т' те́ст'ов'і хвина́р' подарі́у?* (18), 187.

ХВИНА́РЬ КУПУВА́ТЬ [хвина́р' купува́т'], *ірон.* Бути побитим, із синцем під оком. *Де це ти хвина́р' купі́ла? Чи Васи́л' подарі́у?* (184), 75.

ДО ХВИНА́РЯ [до хвина́р'а], *ірон.* Однаково, байдуже. *Те, шо ти йо́му нота́ц'і́у чита́йиш – Іва́нов'і до хвина́р'а* (331), 56, 232, 309.

ХВІСТ. БА́БСЬКИЙ ХВІСТ [ба́бс'кий хв'іст], *глуз.* Дівчачур, бабій. *Його́ й у шко́л'і дражні́ли, см'і́я́лис'а, бо бу́у ба́бс'ким хвостом* (8), 101.

ХВІСТ ДЕРЖА́ТЬ [х'віст держа́т'] КАЛА́ЧИКОМ (ПІСТОЛÉТОМ [п'істолéтом], БУ́БЛИКОМ), *жарт.* Не втрачати надій; не впадати у розпач; бадьоритися. *Х'віст диржі́ кала́чиком, хоч йак г'і́рко, не подава́й віду* (27), 507.

ХВІСТ БІЖИ́ТЬ ПÉРЕД СОБА́КОЮ [хв'іст б'іжі́т' пéрид соба́койу], *ірон.* Про поспішне, передчасне виконання чогось. *Укр'і́ни́т' на́да м'і́сто, а тоді́ ўже й зрéб'лу насі́пат', а так – хв'іст б'іжі́т' пéрид соба́койу* (75), 115.

ХВІСТ НОСИ́ТЬ [хв'іст носі́т'], *глуз.* Чванитися, гордувати. *Так хв'іст но́се, йак і не на на́шому ху́тор'і роді́лас'а* (107), 7.

ДЕРЖА́ТЬ ХВІСТ ТРУБО́Ю (ЙО́ЛОЧКОЮ) [диржа́т' хв'іст трубо́йу (йо́лочкойу)], *ірон.* Триматися впевнено, не занепадати духом; бадьоритися. *Ни жу́рис' – диржі́ хв'іст трубо́йу – пага́не минé* (107), 72.

<ДРОЖА́ТЬ,> ЯК ВО́ВЧИЙ ХВІСТ [<дрожа́т'> йак ... хв'іст], *ірон.* Тремтіти від холоду, переляку. *Шо, йак во́ўчий хв'іст дрожі́иш? ка́зала ж – ша́нку ўд'ага́й* (54), СЮр, 429.

ПО́КІ ХВІСТ [хв'іст] БУ́ДЕ МО́КРИЙ, *підсил.* Максимально, інтенсивно, потужно; до межі. *Робі́тимиш мин'і́ на ла́нц'і, по́ки хв'іст бу́де мо́крий* (63), 200.

ЗАНО́СИТЬ ХВІСТ [заноси́т' хв'іст], *знев.* Підлабузнюватися, догоджати. *Норм'і́роу́щиц'і хв'іст зано́се, щоб на́р'а́ди хара́шó п'і́писала* (86), 4.

НА ЗА́ЯЧИЙ ХВІСТ [на за́йчий хв'іст], *підсил.* Мало, небагато, мізерно, незначно (*здеб.* про час). *Дн'а́ приба́вилос'а на за́йчий хв'іст* (84), 39, 78.

ПАДАТЬ НА ХВИСТ [падат' на хв'іст], жарг. Напрошуватися, нав'язуватися у компанію. *Т'іки на тр'ох со:бразіли, йак ішчє Іван пада на хв'іст* (104), 510.

ПІД ХВИСТ ЗАГЛЯДАТЬ [п'ід хв'іст загл'адат'], глуз. Фізично карати з «виховною метою». *Покі п'ід хв'іст загл'адайиш, покі й слухайиц'а синок* (10), 89.

СОРОЧИЙ ХВИСТ [хв'іст], несхв. 1. Балакун, пліткар, базіка (здеб. жінка). *Сорочий хв'іст прин'іс, шо плим'ін:ик роз'ійшюс'а* (103), 31; 2. Причеп, маруда. *Куді йдеш – і сорочий хв'іст за тобою, не отстає* (160), 67.

ХВИСТ РОЗПУШУВАТИ [хв'іст розпушуват'], несхв. Ставати зарозумілим, пихатим, зухвалим. *Хв'іст розпушуйи, шо бат'ко голова, а йаг зн'імут' – тод'і шо?* (315), 504.

У ПОРОСЯЧИЙ ХВИСТ (ВИСК) [у порос'ачий хв'іст ...], ірон. Запізно. *Картюшку йак ни посадиш до двац':а того апрел'а, толку ни буде – то ўже ў порос'ачий хв'іст* (494), 388.

ХВОСТА ЗАДИРАТЬ [задират'], ірон. Виявляти хіть до хлопців (про дівчат). *Дочичко, хвоста задират' тоб'і шче дужи рано, хлопці і п'ізніиш найдуц'а* (63), 26.

ХВОСТА <ЦІЛИЙ> [... <ц'ілий>] МЕТЕР, глуз. Хвалько, хвастун. *То така д'іука, шо хвоста ц'ілий метир, ни те шо наші тихон'і* (373), 80, 347.

ХВОСТА ПРИШЧІКУВАТИ [прищичкуват'], підсил. 1. Припиняти діяльність; класти край. *Бугалтиров'і хвоста прищичкнули – хвате дурит'* (166), 12; 2. Позбавляти пихи, зрозумілості, гонористості. *Сказав'іи праўду, зразу й ос'іла, бо хвоста прищичкнуў* (220), 141.

З КІНСЬКОГО ХВОСТА РЕП'ЯХІ ВИБИРАТЬ [з к'інс'кого...рип'яхі вибират'], знев. Виконувати примітивну, неprestижну роботу. *От п'ісл'а читир'ох клас'іу і п'ідиш з к'інс'кого хвоста рип'яхі вибират'* (174), 15.

ХВОСТА УКРУЧУВАТИ, підсил. Угамовувати, упокорювати. *Значала хлопчик балуваєс'а й ни слухаєс'а, а тод'і хвоста ўкрутили* (39), 46.

ХВОСТА ЦІЛУВАТИ [ц'ілуват']. Запізнюватися на якийсь транспорт (здеб. потяг, автобус). *Йабі менше трапок у чамайдан збирала, хвоста б ни приишлоєс' ц'ілуват' аўтобузу* (201), 33.

ЯК [йак] ІЗ ПСИНОГО ХВОСТА СІТО, глуз. Нікчемний, неякісний, негодящий. *Зробіў ночови, йак із псиного хвоста сито – вони й на р'іўному ни стоїат'* (47), 83.

ОДРЇБУВАТИ ПРИ ХВОСТІ (РІПИЦІ) [одрубуват' при хвост'і (р'іпиц'і)], підсил. 1. Класти край чийсь діяльності. *Куркул'іу одрубали при хвост'і – і погробили* (34), 389; 2. Примувувати замовчати. *Т'іки рота розкрила, а м'ін'і голова й одрубав'іи при сам'іи р'іпиц'і* (513), 39.

ХВОСТОМ ВИЛЯТИ [вил'ат'], ірон. Загравати перед хлопцями, провокувати, фліртувати. *Шче школу ни закончила, а т'іки й зна, шо хвостом вил'айи, хлопці іу дражне* (141), 47.

ХВОСТОМ КРУТИТИ, несхв. 1. Хитрувати, лукавити. *Йа його ў лоб петайу, а в'ін т'іки хвостом круте – праўди ни каже* (332), 18; 2. Підлещуватися,

підлабузнюватися. *Хвостом круте, дума, що на лєкшу роботу пошл'ут' (11), 34.*

ХВОРС. ХВОРС ДЕРЖАТЬ [хворс держат'], *ірон.* Бадьоритися, гоноритися, чванитися. *Хворс дєрже, хоч і нема за чим (85), 117.*

ДЕРЖАТИ ХВОРСУ. 1. *Несхв.* Чванитися, хизуватися. *На танц'ах дєрже хворсу, що з Близниц'ї прийїхала (32), 202;* 2. *Схв.* Не здаватися, терпіти, триматися. *Ужє й палиц' посин'ї, а в'ін дєрже хворсу – ни заплаче (390), 74.*

ХВОРТОЧКА. ХВОРТОЧКУ ЗАКРИВАТЬ [закриват'], *згруб.* Закривати рота, замовкати. *Хвóрточку закрій, пока тоб'ї позвол'ат' сказат' (151), 79.*

ХЕРНЯ. ХЕРНІЮ ПОРОТЬ [хирн'у порот'], *вульг.* Говорити дурниці, нісенітниці. *Хв́ате хирн'у порот', а нўжно робит' д'їло (425), 56, 132.*

ХЕРСОН. ПОЧОМ У ХЕРСОНІ РУБІРОЇД <УЗНАВАТЬ> [...у Херсón'і руб'іроїйд <узнават'>], *ірон.* Зазнавати лиха, небезпеки. *Шо, нажїу́с'а ў гóрод'і – так почом у Херсón'і руб'іроїйд? (437), 12.*

ХИЖА. ЧОГО В ХИЖУ, ЯК Є В ХАТІ [...йак йє ў хат'і], *ірон.* Про «нелогічність» подружніх зрад. *Гóсподи, чи йому́ ни хватá свої́ейі, шо по чужї́х б'їга – чогó ў хїжу, йак йє ў хат'і (3), 164, 176.*

ХИМА. ХИМА З ЯРУСАЛІМА [Йарусаліма], *жарт.* 1. Нежданий і небажаний візитер (здеб. жінка). *Йавїлас' Хіма з Йарусаліма – чорт їйї їдаў (96), 85;* 2. Неохайна вайлувата жінка. *Ц'а Хіма з Йарусаліма в:ес' прохóд зайн'алá (17), 95.*

ПІШЛÁ [п'ішлá] ХИМА ДО ТРОХИМА, *ірон.* Про людину, що має звичку без діла вештатися, никати, затримуватися. *Де Н'інка? – п'ішлá Хіма до Трохіма, мóжи, нáвич'ір навє́рне додóму (32), 506.*

ВІДНО ХИМУ <АЖ> З ЄРУСАЛІМУ [йїрусаліму], *ірон., зрід.* Висока, товста, неповоротка жінка. *Такá т'от'а, йак горá, абó шче д'ід казáў, шо відно Хіму аж з Йїрусаліму (506), 511.*

ХИМКА. ХИМКА З ПИРОГАМИ, *ірон.* Примітивна, простакувата жінка. *Оцє й не хватáло Хімки з пирогáми, хўтор (65), 175.*

ВИДНО, ЩО ХИМКА ПИРОГИ ПЕКЛА, БО Й ВОРОТА В КІСТІ [...к'іст'і], *ірон.* Про брудну, неохайну людину. *Прийшлá замурзі́хана, у волóсц'і солóма – відно, шо Хімка пирогї́ пеклá, бо й ворóта у к'іст'і (310), 8, 199.*

ХИМОРОДИ. ХИМОРОДИ ВИГАНЯТЬ [...виган'ат'], *підсил.* Припиняти вередування, капризи, примхи. *Йак хто з д'ітєй бáлуваўс'а, так бат'ко поїаскóм хімороди виган'áў (161), 391.*

ХИМОРОДЬ. ХИМОРОДЬ СТРОЇТИ [хімород' стрóйїти], *зрід.* Вередувати, капризувати. Почав вже химородь стрóїти (СГр – Харьк. г); *Йак шо захóчи, а ни даїўт', отó ўже й хімород' стрóйи (105).*

ХІБА. ХІБА [х'ібá] <Ж> ТАК, *підсил.* Неабияк, надзвичайно, сильно. *Х'ібá ж так начїстїли мóрди чужакáм (123), 78.*

ХІВРЯ. ІТІ, ЯК ХІВРЯ ЗА МУКОЮ [іті йак Х'їўр'а за мукóйу], *глуз.* Іти надовго, тривалий час не повертатися. *П'ішóў за стакáном, йак Х'їўр'а за мукóйу – а тут компáн'їя жде (143), 153.*

БЕЗ ХІВРІ Й ХЛІБ НЕ МЕЛЕТЬСЯ [б'із Х'іўр'і й хл'іб ни мелиц'а], *ірон.* Хтось завжди втрутиться, завадить. *Посід'іли мірно, посп'івали, аж ос' і Валька – б'із Х'іўр'і й хл'іб ни мелиц'а* (152), 512.

ХЛІБ. ВАЖНИЙ ХЛІБ, *етн.* Весільний коровай із шишками. *Молода з дружками сидить за столом, похиливши голову, перед важним хлібом, перед короваєм, перед коровайним калачем, і вже чи хоче, чи не хоче, а щоб плакала* (СКв).

ВИХОДИТИ НА СВІЙ ХЛІБ [св'ій хл'іб], *зрід.* Починати господарювати окремо, відділившись від батьків, братів. *Та ще так бува, що і дітські діти усі укупі і пишуться, і живуть, і ніхто й не дума виходити на свій хліб* (СКв), 248, 360.

КАЗЬОННИЙ ХЛІБ ЇСТИ [каз'он:ий хл'іб їсти], *ірон.* Перебувати у в'язниці, під арештом. *Каз'он:ий хл'іб йак поїсиу ї минтоўцї, от:од'ї, möjи, поуmn'ійиш* (117), 150.

ХЛІБ І ВОДА – ПІНСІОНЕРСЬКА ІДА [хл'іб...п'інс'іонерс'ка йіда], *ірон.* Про недостатнє харчування пенсіонерів. *А шо нам жируват', йак хл'іб і вода – п'інс'іонерс'ка йіда* (34), 113.

ХЛІБ МОЛОТИТЬ [хл'іб молотит'], *жарт.* Відповідь на запитання «шо робить?». *Отó йаг достане – «шо робит'?', так бабу́с'а йому́ зразу – «хл'іб молотит'!»* (179), 221.

І ХЛІБ [хл'іб] ПЕКТИ́, Й ПО ТЕЛ'ЯТА [тил'ата] ЙТИ, *підсил., жарт.* Про ніко́льство, зайнятість, заклопотаність. *Шо ж мин'ї, б'ідн'їй на сто робот роз'ірва́ц'а – йак і хл'іб пикті́, й по тил'ата йти, а рук т'іки дв'ї* (95); *Ни зна́йу, за шо бра́ц'а, бо на́да й хл'іб пикті́, й по тил'ата йти, і шче ма́са д'їл* (71), 28.

ШО ДО ЧОГО, А ХЛІБ ДО БОРЩА́ [хл'іб до борщча́]. Про природну співвіднесеність, залежність. *Усе́ на св'їт'ї од ус'ого заві́се, от і т'амл'ам' ус'ї, шо шо до чо́го, а хл'іб до борщча́* (32), 51.

ЯБІ ХЛІБ ТА ОДЕ́ЖА, ТО І ЇЛО́С'А Б ЛЕ́ЖА [йабі хл'іб та оде́жа, то і йїлос'а б ле́жа], *жарт.* Уявлення про достаток, добробут. *Ка́ждий ло́дар' мо́жи сказа́т', шо йабі хл'іб та оде́жа, то і йїлос'а б ле́жа, а воно́ робит' на́да* (91, 134).

ХЛІБ КРИШІ́ТЬ [хл'іб криші́т'], *зрід.* Виявляти невдоволення, спонукати до дій. *Хва́те на ме́не хл'іб криші́т' – п'їді́й сам зроби́* (71), 202.

УЧЕ́НИЙ НА ХЛІ́Б [хл'іб] ПЕЧЕ́НИЙ, *ірон.* Незнайко, неумійко. *Шо ти п'їда́казу́йиш, йак ко́су клепа́т' – уче́ний на хл'іб пиче́ний* (394), 91.

<І> **ХЛІ́БА [хл'їба] НЕ ДАВА́Й**, *підсил.* Про сильну пристрасть, пріоритет. *Ону́ков'ї й хл'їба ни дава́й, т'іки шоб ка́зки розказа́ла* (307), 86, у б. пп.

ПЕРЕБИВА́ТЬСЯ З ХЛІ́БА НА СУХА́РЬ [перибива́ц'а з хл'їба на суха́р'], *несхв.* Бідувати, зазнавати голоду, скрути. *Хоч сам'ї перебива́лис' з хл'їба на суха́р', а шче стара́лис' і б'ідн'їших віру́чит'* (119), 20.

ХЛІ́БИНА. РОБИ́ТЬ – НЕ РОБИ́ТЬ, А ХЛІ́БІНУ ВТЕРЕ́БИ́ТЬ [робі́т' - ни робі́т', а хл'ї́бину ўтири́біт'], *ірон.* Про невігідного працівника. *Ни ду́жи й настра́алис'а, а йїли до́бре – робі́ли – ни робі́ли, а хл'ї́бину ўтири́били!* (112), 158.

ЙОМУ́ ПРО ХЛБІ́НУ, А ВІН [... хл'і́біну, а в'ін] ПРО ПАНПУ́ШКУ, *ірон.* Про нерозуміння, непорозуміння. *Йак мо́жно оди́н одного пон'ат', йак йому́ про хл'і́біну, а в'ін про панпу́шку – по-ра́зному ду́майім* (393), 64.

ХЛБОРІЗКА. ЗАТИКА́ТЬ ХЛБОРІЗКУ [затика́т' хл'і́бор'і́зку], *згруб.* Замоквати. *Заткні́ хл'і́бор'і́зку, по́ки позвол'ат' сказа́т'* (46), 190.

ХЛОРКА. НАДУРНЯ́К І ХЛО́РКА – СА́ХАРЬ [надурн'а́к ... – са́хар'], *ірон.* Дармове, легкодоступне приваблює. *Ход'і́м хоч су́пу ў Питра́ похл'оба́йім – надурн'а́к і хло́рка – са́хар'* (372), 167, 290.

ХЛОСТ. ДАВА́ТИ ХЛО́СТУ, *підсил.* Карати різками. ...*Положивши, да́йте до́бру хлосту, поки́ верне до́ці та роси* (СКв).

ХЛЯСТИК. ЯК ХЛЯСТИК [йак хл'а́стик], *ірон.* Худий, високий. *То хло́пц'і на́то́птуват' і, а на́ш – як хл'а́стик* (82), 395.

ХМАРА. З МАЛО́Ї ХМА́РИ ВЕЛІ́КИЙ ДОЩ [з мало́їй ... дошч], *ірон.* Про несподіванку, відмінність між сподіваним і реальним результатом. *Он і п'ишо́у на́ш низа́м'ітний сус'ід, і ста́ў нача́л'ником у го́род'і – з мало́їй хма́ри вилі́кий дошч бува́* (341), 252, 380.

У ХМА́РУ ЗАХО́ДИТИ, *несхв.* Сердитися, гніватися, похмурніти. *Йак т'і́ки шос' ни по-ййі́, так у хма́ру й захо́де* (123), 32.

ХМІЛЬ. МО́ЖНА ПИТЬ, ЯК ХМІ́ЛЬ СПИ́ТЬ [... пит', йак хм'і́л' спит'], *зрід.* Про помірне, дозоване вживання алкогольних напоїв. *То шче од ба́т'ка по́мн'у, йак в'ін прика́зуваў, шо мо́жна пит', йак хм'і́л' спит', а йак перипи́ваў'а й вал'а́ц'а – тод'і прикраши́а́й* (95), 27.

ХОВРАХ. ВІРУЧА́ТЬ, ЯК [вируча́т', йак] ХОВРА́Х У ГОЛОДО́ВКУ, *ірон.* Допомогати, ставати у пригоді. *Спас'і́ба, кум, ві́ручиў гроши́ма, йак хоўра́х у голодо́ўку* (164), 380.

ХОД. ДАВА́ТИ ЗА́ДНІЙ [за́дн'і́й] ХОД, *ірон.* Відступати, поступатися, капітулювати. *Ни по-чолов'і́чому дава́ти за́дн'і́й ход, йак у́же про ў́се дого́вори́лис'а* (349), 265.

ХОДАК. ЯК [йак] ХОДА́К, *несхв., заст.* Дурень, телепень, недоумок. *Ус'і д'і́ти за́да́чки р'и́ша́йут', а в'ін – йак хода́к – ниспо́собо́ний* (341), 33.

ХОДИТЬ. КРУГО́ЛЯ ХОДИ́ТЬ [кру́гол'а́ ході́т'], *ірон.* Уникати відвертої відповіді, лукавити. *Кру́гол'а́ хо́де, а пр'а́мо ни ка́же, чи со́глас́ний на скла́дчину* (36), 134.

НАВСПІ́НЬКИ ХОДИ́ТЬ [наўспі́н'ки ході́т'], *ірон.* Потурати, догоджати, принижуватися. *Б'і́л'а то́го ўну́ка наўспі́н'ки хо́д'ат' – усе́ год'а́т', усе́ год'а́т'* (161), 3.

ХОДИ́ТЬ НАДВІ́Р [ході́т' на́дв'і́р]. 1. Відвідувати нужник. *Сходи́ў на́дв'і́р, так там две́р'і пага́н'і* (28), 78; 2. Випорожнюватися. *Хай ма́лій он за ко́пичко́й схо́де на́дв'і́р* (396), 8.

ХОДИ́ТЬ НАЛІ́ВО [ході́т' на́л'і́во], *несхв.* Зраджувати у подружньому житті. *Усе́ се́ло зна, шо ййі́ Микбо́ла хо́де на́л'і́во, а вона́ ни в'і́ре* (309), 51.

ХОДИ́ТЬ НАПРІ́СЯДКИ [ході́т' на́пріс'а́дки], *ірон.* 1. Догоджати, потурати. *Хо́де пе́рид з'а́т'ом на́пріс'а́дки – не зна, чим го́дува́т'* (134), 3; 2. Припинюватися, запобігати ласки. *Шо́б полу́чіт' спра́ўку, тре́ба ході́т'*

напріс'адки пєрид кáждим пісар'ом (153), 189; 3. Просити, канючити. *Ход'у напріс'адки, щоб головá сіна ў гóрод одпустіў* (398), 159.

ПІШКИ ХОДІТЬ [п'ішки ходіт'], підсил. Бути у великій кількості, вільно почуватися. *Зразу п'ісл'а війні зайц'і п'ішки ходіли – і ни бойáлис'а* (34), 315.

ХОЛКА. ХОЛКУ НАМІЛЮВАТЬ [наміл'уват'], згруб. Бити, карати. *Йак хólку намілиш, так тіждин' слухйáний, а там ішчє* (100), 397.

ХОЛОДРИГА. ХОЛОДРІГА НАПАДА́, підсил. Холодно, холоднеча. *Холодрига такá напáла, шо і н'іс поб'іл'іў,і шчóки* (191), 155.

ХОМА. ХОМА́ НЕ КУ́ПЕ УМА́, глуз. Про недолугість, розумову недорозвиненість. *Хома́ ни кúпе ума́, так і цей дуракóм помрэ́* (308), 23.

ХОМА́ ХАЄЦЬКИЙ [Хайєц'кий], ірон. Телепень, дурник. *Шо ти з Хоми́ Хайєц'кого хоч – в'ін такім ниўстр'іливим і буў* (154), 182.

ЇХАТЬ [йіхат'] **ДО ХОМІ́, А ПОПÁСТИ ДО КУМІ́**, ірон. Про несподіваний результат, розвиток подій. *Чогó тебе́ до плим'ін:ика на чáрку занесло́ – йіхаў до Хоми́, а попáў до кумі́?* (399), 46.

ЯК ХОМІ́ ПІСЛЯ КВАСО́ЛІ [йак Хом'і п'ісл'а квасóл'і], ірон. Минеться, нічого (кепського) не буде. *Шо ви за йóго переживáйіте? н'ічóго пагáного йóму́ ни бóде, мóжи обйáў'ат' ви́говор, а так – йак Хом'і п'ісл'а квасóл'і* (95), 56, 176.

ПОБІ́ТЬ [побіт'] **ХОМУ́ ЗА ІВА́НОВУ ВИНУ́**, ірон. Про покарання безневинного. *Хтос' укрáў, а на Васи́л'а звирну́ли – це йак побіт' Хому́ за Іва́нову вину́* (95), 33, 192.

ТИ ПРО ХОМУ́, А ВІ́Н [в'ін] – **ПРО КУМУ́**, жарт. Про ситуацію нерозуміння, незгідливості, алогічності. *Залáдиў про свої́є, шо хóче жини́ц':а, а грóш'і де? Ти про Хому́, а в'ін – про куму́* (158); *Йóму – тут зáйка з л'єво́у р'із'бóйу, а в'ін – обі́чна – ти йóму́ про Хому́, а в'ін про куму́* (400), 402.

Я <ЙОМУ́> ПРО ХОМУ́, А ВІ́Н <МЕНІ́> ПРО ЯРЄ́МЕНКА [йа ..., а в'ін <мин'і> про Йарє́минка], жарт. Про нерозуміння і непорозуміння (бо йдеться про якогось Хому Яременка). *Йак нам мóжна обйáснйц':а, йак в'ін ім'йи в:иду́ те са́ме, шо і йа – т'іки називáйімо по-рáзному – йа йóму́ про Хому́, а в'ін – про Йарє́минка* (95), 289.

ХОМУ́Т. У ХОМУ́ТІ ВОДИ́ТЬ [у хомут'і водіт'], ірон. Позбавляти прав, ініціативи; гнобити (здеб. у сім'ї). *Куді́ б там На́д'ка пусти́ла йóго на гу́л'áнку – вона́ ж йóго у хомут'і во́де* (113), 172.

У ХОМУ́ТІ БУ́ТИ [у хомут'і ходіт'], ірон. Бути покірним, несамостійним, залежним. *Йóму́ так прийшлóс' у хомут'і ўсе ўрє́м'а ходіт' – і ж'інка бу́ла стрóга, а тупє́р у при́ймах ни лу́ч':и* (401), 201.

ХОРОВО́Д. ХОРОВО́ДИ ВОДИ́ТЬ [водіт'], схв. Жити дружно, мирно. *Іс:ус'ідами хоровóди воді́ли, пóки в'і́дра ни покрáли, а тод'і – ўс'о!* (329), 408.

ХОТІ́ТЬ. ЧЄ́РЕЗ НЕ ХÓЧУ, підсил. Надсилу; усупереч бажанню. *Ко́лі рóбиш в охóтку, а ко́лі – і чє́риз не хóчу* (469), 100.

ДЕ ХОТЯ́ [хот'á], зрид. Хоч де, скрізь, у будь-якому місці. *У старовину тако́го землі́ було, шо кожний де хотя́ селивсь і кільки хотів, стілько́ й займа́в* (СГр – Харьк. г), 76, 93.

І ХОЧЕТЬСЯ, І КОЛЕТЬСЯ <І МАМА НЕ ВЕЛІТЬ> [і хóчиц'а, і ко́лиц'а <і ма́ма ни ви́літ'>], *ірон.* Про вагання, несміливість, нерішучість. *І хóчиц'а, і ко́лиц'а п'іті з ва́ми по ри́бу, так прійде ж'інка – ла́йатиме* (167), 27.

ХОХОЛ. РЕПАНИЙ ХОХОЛ, *підсил.* Справжній, натуральний, спадкоємний українець (хохол). *Йа на́стойа́ицй, ре́паний хохо́л, а то – каца́пн'а* (132), 194.

ХРАПАТКА. У ХРАПА́ТКУ ДАВА́ТИ, *згруб.* Бити в обличчя. *І в:у́хо при́ц'іди́у, і у́ храпа́тку да́у* (115), 150.

ХРАПОВЕ. У ХРА́ПОВЕ ЇХА́ТЬ [йі́хат'], *жарт.* Спати, часто з хропінням. *Ни ўсп'іу го́лову до поду́шки до́несті, йак у Хра́пове по́йіха́у* (436), 51.

ХРАПОВИЦЬКИЙ. ВИВО́ДИТЬ ХРАПОВИ́ЦЬКОГО [виво́дит' Храпови́ц'кого], *жарт.* Спати хропучи. «*Де ба́т'ко?*» – «*Он у спа́л'н'і виво́де Храпови́ц'кого*» (143), 96.

ГРА́ТЬ ХРАПОВИ́ЦЬКОГО [грат' Храпови́ц'кого], *жарт.* Спати з хропінням. *Йак на́труди́с'а копа́йучи, так і гра́йиш Храпови́ц'кого ско́ро* (403), 32.

ХРЕБЕТ. ХРЕБЕ́Т ТРУДИ́ТИ, *несхв.* 1. Принижуватися. *Н'і пе́рид ким йа хребе́т труди́ти ни приви́к, і ни бу́ду* (114), 437; 2. Важко, виснажливо працювати. *У колхо́зах чи со́ухо́зах хребе́т труди́ти при́ходило́с'а од темна́ до темна́* (119), 78.

ХРЕН. ДОГРА́ВСЯ ХРЕН НА СКРІ́ПКІ [догра́ўс'а ... скрі́пк'і], *ірон.* Про кепський результат якоїсь ризикованої дії. *Забра́ли п'ід ру́чки у́ м'і́л'и́ц'и́у – догра́ўс'а хрен на скрі́пк'і* (494), 58.

ХРЕН З БУГРА́, *лай.* Хтось невідомий, небажаний, огидний. *При́йшо́у йа́кийіс' хрен з бугра́ – і ну на́с учи́т* (8), 316.

ХРЕН З НИМ (МНО́Ю, ТОБО́Ю [мно́йу, тобо́йу]...), *лай.* Дарма; не шкода; бути по тому. *Купи́ла ко́хту ни та́ку – ну й хрен з ним* (504), 176.

ХРЕН ТОБІ (ЙІ, ЇМ ...) [... тоб'і (йі́й, йі́м ...)], *згруб.* Нізащо, ніколи, нічого. *Ду́ма́у оку́н'і́у на́ст'оба́йу – хрен то́б'і* (148), 44, у б. пп.

ХРЕСТ. СКЛАДА́ТИ ХРЕСТ. Хреститися. *Перед до́мом Бо́жим хреста не скла́в, тим його́ й Бог ска́рав* (СГр – Харьк. г).

ХРЕСТИК. ХРЕ́СТИКОМ ШИ́ТЬ [шит'], *ірон.* Готуватися померти; смертельно нездужати. *Уже́ д'іду́с' хре́стиком ши́йе, ма́т', до́ўго ни прот'а́не* (307), 185.

ХРИСТОС. ЯК ХРИСТО́С ПРОЙШО́ВСЯ (ПРОЇ́ХАВ) [йак Христóс пройшо́ўс'а (про́йіха́у)], *жарт.* Про задоволення від чарки спиртного. *Так хара́шо б'іле́н'ка п'і́шлa, ну йак Христóс пройшо́ўс'а* (69), 23.

ХРИСТЯ. У ХРИ́СТІ Й СРА́КА В КІ́СТІ [у Хри́ст'і й сра́ка у́ к'і́ст'і], *жарт.* Про неохайну, невмілу господарку. *Шо, ва́ре́ники л'і́пи́ла? – воно́ й зам'і́тно, шо у Хри́ст'і й сра́ка у́ к'і́ст'і* (145), 34.

ХРИ́СТЯ В НАМІ́СТІ [Хри́ст'а у́ намі́ст'і], *ірон.* Простакувата жінка (в одязі, поведінці). *Ото́ при́йіхала с:е́ла Хри́ст'а у́ намі́ст'і – ро́дичка* (404), 16..

ХРІН. ХРІН БЕЗ СО́ЛІ Ї́СТИ [хр'ін б'і́з со́л'і йі́сти], *згруб.* Бідувати, зокрема, голодувати. *Йа́г ба́т'ка ни бу́де, так хр'ін б'і́с:о́л'і йі́стимете* (159), 155.

ЯК [йак] З ХРО́НУ НАЇ́ДКУ [найі́дку], *ірон.* 1. Про недостатню калорійність йакогось продукту, харчу. *З моркв'а́них котл'е́т – як з хро́ну найі́дку* (69), СГр –

Мнж; 2. Мала чи недостатня користь із когось (чогось). *Пол'зи з такого вит'інара, йак з хро́ну найі́дку* (84), 48.

ХРОПАК. ХРОПАКА́ ДАВА́ТЬ [дава́т'], підсил. Спати. *Хропака́ дау́ ў об'і́д – чут' ни проспáу на маши́ну* (95), 106.

ХРОПАКА́ ДАВИ́ТИ, підсил. Міцно й довго спати. *Сонце ўже на по́лудин', а в'ін шче хропака́ да́ве* (179), 106.

ХРУЩ. <ГОВОРІТЬ,> ЯК ХРУЩ [*<говорі́т'>* йак хрушч], ірон. Гугнявити, говорити глухим, нерозбірливим голосом. *Хто там шо розбирé, йак в'ін, йак хрушч гово́ре* (92), 54, 206.

<СУХІЙ,> ЯК ХРУЩ [*<...>* йак хрушч], ірон. Худий, худорлявий, сухорлявий. *Вісох у́же, йак хрушч – у чо́му там і душі́ дэ́ржиц'а?* (164), СЮр, 3.

ХТО. ВІ́ДА [в'і́да], ХТО ШО ОБІ́ДА [об'і́да], ірон. Знати всі секрети, таємниці. *Та Ма́н'ка ў́се про ў́с 'іх зна – в'і́да, хто шо об'і́да* (47), 23.

ХТО БГÁЄ, ТОЙ І МА́Є [хто бга́йи, той і ма́йи], схв. Про бажаність, позитивність, корисність ошадності й ошадливості. *Ти полу́чиў – і про́пиў, а той скла́да, одкла́да – й у його́ ў́се йе – хто бга́йи, той і ма́йи* (405), 117.

ХТО БРЕ́ШЕ, ТОМУ́ ЛЕ́ГШЕ [лэ́кши (лэ́ши)], ірон. Жартівливе «виправдання» брехні, неправди. *Бач – обману́ў, і нічо́го ни бу́ло, так шо – хто бре́ши, тому́ ле́ши* (91), 438.

<ТИХО>, ЯК ХТО РОДИ́ВСЯ [йак хто роді́ўс'а], підсил. Надзвичайно тихо, спокійно. *Шо це в:ас у ха́т'і, йак хто роді́ўс'а, шо мовчи́те?* (319); *Ц'і́лий ден' така́ споко́йна погóда, йак хто роді́ўс'а* (491), 152.

ХТО ЗДРЯ́ [хто здр'а], підсил. Будь-який, перший-ліпший, випадковий. *Хто здр'а до не́йі ни п'і́дохóд' – одбрі́йе* (168), 79.

ПІЙМА́ЄТЬСЯ, ХТО КУСА́ЄТЬСЯ [п'і́йма́йиц'а, хто куса́йиц'а], ірон. Злодій, порушник, бешкетник має бути покараний. *Он'а́т' комо́р'у об'і́кра́ли, нічо́го – п'і́йма́йиц'а, хто куса́йиц'а* (123), 103.

ЯК ПРІ́ЙДЕТЬСЯ ТОПІ́ТЬСЯ, ТАК НІ ЗА КО́ГО ВХО́ПІТЬСЯ [йак прі́йдиц'а топі́ц'а, так н'і за ко́го ўхо́пиц'а], ірон. Сам, один; немає на кого покластися. *Оце́ дожи́ва́йу самото́йу – йак прі́йдиц'а топі́ц'а, так н'і за ко́го ўхо́пиц'а* (123), 109.

ХУДИЙ. ХУДІ́Й І ПРОЗРА́ЧНИЙ, жарт. Худа, суха, щупла істота. *Йéл'і хо́де, бо худі́й і прозра́чний* (338), 293.

ХУ́К. ХУ́КОМ СТУДІ́ТЬ [...студі́т']. Дути, дмухати, струменем повітря з рота охолоджувати. *Галушкі́, варéники ху́ком студі́ли – ду́ли че́риз губи* (485), 9, 71.

ХУНТ. НЕ ХУНТ ИЗЮ́МУ [из'у́му], підсил. Серйозна річ, ситуація, дія. *Та й закалі́т' жи́л із'а́ку – ни хунт из'у́му, на́да по цв'і́ту тимпирату́ру ўзнава́т'* (13), 40.

ХУРА. ПІД ХУРУ ПОРЯ́ЖАТЬСЯ, заст. Найматися, підряджатися на возіння, возовицю. *Треба́ під хуру поря́дитись* (СГр – Волч. у).

ЯК ПІД ХУ́РОЮ (ПО)БУ́ТЬ [йак п'ід ху́ройу (по)бу́т'], ірон., зрид. Забруднитися, бути брудним, неохайним. *Хо́де ў так'і́й гр'а́зн'ій одéж'і, йак п'ід ху́ройу побу́ла* (494),

ХУРДИ. ХУРДІ-МУРДІ, зрід. Проста, зрозуміла річ. *Це вам ни хурді-мурді, а трáктор* (140), 63.

ХУСТКА. ДАТИ ХУСТКУ, *етн.* Виявити згоду на одруження. *Вже ж, матінко, що хоч роби зо мною: лай, бий, хоч до смерти вбий, а не дам нелюбу хустку* (СКв), 128, 274.

ХУТІР/ХУТОР. СВИН'ЯЧИЙ ХУТІР [свин'ачий хут'ір], *знев.* Віддалена від центру частина села. *На свин'ачий хут'ір б'із д'іла н'іхтó й ни йде, бо йáми й кал'уж'і* (58), 290.

ІТІЙ НА ХУТОР <БАБОЧОК ЛОВІТЬ [ловіт']>, *евф.* Щезати, зникати. *Насточорт'іу ти мин'і – іді на хутор бабочок ловіт'* (186), 95.

ІЗ СОЛОМ'ЯНОГО [іс:олóмйаного] ХУТОРА, *глуз.* Неосвічений, невихований, затурканий. *Уз'ау ж'інку іс:олóмйаного хутора, шо й л'уд'ам показáт' стідно* (269), 135.

ІЗ ТИХ ХУТОРІВ [хутор'іу], **ШО ПЕТУХ ІЗДУРІВ** [іздур'іу], *несхв.* 1. Про недоумка, телепня, дурня. *Ни náда мин'і помóшника із тих хутор'іу, шо питух іздур'іу* (439), 492; 2. 3 іншого, «непрестижного», населеного пункту. *До нас у шкóлу ходіли й зда́лику – із тих хутор'іу, шо питух іздур'іу* (199), 406.

ХУХРІ. ХУХРІ-МУХРІ, *ірон.* Потаємні, секретні розмови, стосунки. *Йа у вáш'і хухрі-мухрі ни ўлáz'у, ни м'ішáйтис'і ви ў мойі* (440), 77.

ХУХРІ-МУХРІ, жарт., нов. Дурниця, неважлива річ. *Руж:ó бат'кове – це тоб'і ни хухрі-мухрі, а ору́ж'іи* (429), 74, 347.

— Ц —

ЦАП. <ПÓЛЬЗИ,> ЯК ІЗ ЦАПА ДІЙВА [<пóл'зи,> йак ... д'ійва], *ірон., зрід.* Ніякої користі. *З д'іда ўже т'іейі пól'зи, йак із ца́па д'ійва* (52), 252.

ЦАРИМОНІЯ. БЕЗ ЦАРИМОНІЙ [б'із царимон'ій]. Без лукавства, умовностей; просто, відверто. *Марі́на он б'із царимон'ій ви́гнала чолов'іка з о́бму* (345); *Б'із ус'áких царимон'ій да́вай до д'іла* (8), 99.

ЦАРЬ. І ЦАРЬ, І ПСАРЬ [і цар', і псар'], *підсил.* Усі; усі підряд, без винятку. *Вóдку пїе і цар', і псар' – ус'і на св'іт'і* (64), 126.

ЦАРЬ-ГОСУДАРЬ [цар'-госудáр'], *ірон.* Начальник, старший посадою. *Йак дис'áтником настановіли, так і ду́ма, шо в'ін цар'-госудáр'* (301), 78.

ЦАРЯ СТАВИТЬ <ІЗ СЕБЕ> [цар'á стáвит' <іс:éбе>], *глуз.* Гоноритися, величатися, вивищуватися. *Цар'á стáве с:éбе, а сам – ко́н'ух* (470), 54.

БЕЗ ЦАРЯ В КУБУШКІ [б'із цар'á ў кубушк'і], *несхв.* Несерйозний, невихований, дурнуватий. *Б'із цар'á ў кубушк'і – мо́же ў клуб'і ві́лайц'а* (31), 10.

ЗА ЦАРЯ КОСАРЯ [за цар'á Косар'á], *ірон.* Дуже давно. *Було́ шче за цар'á Косар'á, бо й л'уди прост'іи'і булі, і правітил'і* (441), 490.

ЗА ЦАРЯ ХМЕЛЯ <, ЯК БУЛА ТОНКА ЗЕМЛЯ> [за цар'á Хмил'á <, йаг була тонка змил'á>], *ірон.* Надзвичайно, неймовірно давно. *Та ко́лі ви д'і́увáли? За цар'á Хмил'á, йаг була́ тонка́ змил'á?!* (162), 270, 332.

ЗА ЦАРЯ [цар'а] **МИТРОХИ** <, **КОЛІ ЛЮДЕЙ** [л'удей] **БУЛО ТРОХИ**>, *жарт.* Дуже давно (або й ніколи). *Колі хл'їбороб жиў хараіш? За цар'а Митрохи, колі л'удей було трохи* (471), 55.

ЗА ЦАРЯ ОПЕНЬКА <, **ЯК ЗЕМЛЯ БУЛА ТОНЕНЬКА**> [за цар'а Опен'ка <, йак зимл'а ... тонен'ка>], *жарт.* Дуже давно (або й ніколи). *Началі л'уди обстаўл'ят' хаті кукурузин':ам, мабут', ше за цар'а Опен'ка* (344), 275, 380.

ЯК ДО ЦАРЯ В ГОСТІ [йак до цар'а ў гост'і], *ірон.* Сильно поспішати, квапитися. *Шо б'іжїш? До цар'а ў гост'і?* (443), 167.

ЦАРЬОК. **НЕМА ЦАРЬКА В ГОЛОВІ** [... цар'ка ў голов'і], *несхв.* Дурень, телепень, неадекватний. *Нимá цар'ка ў голов'і – от і вóдиц':а з шонтрапóйу* (42), 85.

ЦВІРКУН. **ЦВІРКУН НИ ЦВІРКА** [цв'іркун ни цв'ірка], *підсил.* Тихо, тиша, спокій. *Див'іц':а мин'і, шоб тіхо було – шоб цв'іркун ни цв'іркнуў* (133), 106, 372.

ЦВІРКУНІ В ГОЛОВІ [цв'іркуні ў голов'і], *несхв.* Про недоумка, телепня. *Так йому цв'іркуні ў голов'і думат' м'ішайут'* (442), 66.

ЦВІСТИ. **ЦВІСТІ І ПАХНУТЬ** [цв'істі і пахнут'], *схв.* 1. Мати радісний, задоволений вигляд. *Прийшли ўдвох у к'іно – цв'ітут' і пахнут'* (56), 407; 2. Жити у достатку, злагоді. *Ус'і ў с'імїі робот'ащч'і, ус'і хароші і сп'іц'іал'істи – ни нуждáйуц':а н'і ў чом – цв'ітут' і пахнут'* (59); *Тан'ка цв'ітє і пахне – чолов'ік багáтий, йє машїна* (57), 444.

ЦВІТ. **ЦВІТ ДІТСЬКОЇ НЕОЖІДАНОСТІ** [цв'іт д'іц'кой ниожіданост'і], *жарт.* Колір дитячого випорожнення. *Набрáла ж ти на йўбку матєр'їїі цв'іту д'іц'койі ниожіданост'і* (409), 493.

БАЧИТЬ У РОЗОВІМ ЦВІТІ [бáчит' у рóзов'ім цв'іт'і], *ірон.* Прикрашати, ідеалізувати. *Бáче вона жин' у рóзов'ім цв'іт'і, бо шче мáло зна* (198), 314.

ЯК ЦВІТУ В ГОРОДІ [йак цв'іту ў горóд'і], *підсил.* Багато, забагато. *Рóдич'іў, йак цв'іту ў горóд'і, а помогті н'ікому* (25), 449.

ЦВІТОЧОК. **ЦЕ ЦВІТОЧКИ** [це цв'ітóчки], *ірон.* Про щось попереднє, легше, ніж буде після. *Це шче цв'ітóчки, а віросте – вона вам пока́же* (167), 170.

ЦЕБЕРКА. **ІЗ ЦЕБЕРКОЮ ЗА ЙСКРЮ** [із цебєркою за йскрóю], *жарт.* Абсурд, дурниця (кпиння з недосвідченого, новачка (механізатора, помічника). *Послáли новичкá з цебєркою за искрóю до заўсклáду* (180), 150.

ЦЕЛКА. **ЦЕЛКА ПІСЛЯ П'ЯТОГО** [п'ісл'а пйáтого] **ОБОРТУ**, *ірон.* Гуляща, не надто моральна дівчина (жінка); розпусниця. *Кому́ ти пов'іриў, шо вона скрómна, нигул'ащч'а? То цєлка п'ісл'а пйáтого обóрту* (60), 189.

ЦЕЛКА ДЛЯ ВСІХ [дл'а ўс'іх], *ірон.* Неперебірлива у сексуальних стосунках дівчина. *Йє д'іучáта стрóг'і, шану́йуц':а, а йє – наоборóт – цєлки дл'а ўс'іх* (304), 142.

ЦЕЛКА ПІСЛЯ П'ЯТІ АБОРТІВ [цєлка п'ісл'а пйáті обóрт'іў], *ірон.* Гуляща, розпутна жінка (дівчина). *Отó он цєлка п'ісл'а пйáті обóрт'іў – там ус'á улиц'а перибулá* (171), 2.

ЦЕЛКУ ЛАМАТЬ [цєлку ламáт']. 1. *Ірон.* Прикидатися цнотливою, нерозбещеною. *Хвáте цєлку ламáт', йак про тебе ўс'і знáйут'* (169), 124; 2.

Жарт. Відкорковувать пляшку (горілки, вина). *Бистр'їй ужé цéлку ламáй на т'їй чикушк'ї та наливáй* (103), 95.

ЦÉЛКУ КÓРЧИТИ, *ірон.* Прикидатися цнотливим, скромним, наївним (здеб. про жінок). *Цéлку кóрчи с'éбе, а там ужé булó, йак у бóчк'ї ог'ірк'їу* (89), 101.

ЦЕПКА. ЦЕПКА СПАДА́ <В ГОЛОВ'І [ў голов'ї]>, *ірон.* Про імпульсивність, непередбачуваність поведінки. *Йак цéпка спадé ў голов'ї, так і жди од йóго ви́брик'їу* (174), 116.

ЦЕРКВА. СТОЯТЬ ПІД [СТОЙА́Т' П'ІД] ЦЕ́РКВОЙ, *ірон.* Мати багато дрібних грошей. *Стойáу п'ід цéрквой, мат', шо поўн'ї кармáни м'їлоч'ї?* (177), 7.

ЦИБУ́ЛЬКА. ЦИБУ́ЛЬКА ГУ́СЯЧА (СВИНЯ́ЧА) [цибу́л'ка гу́с'ача (свин'áча)], *рос.* Зірочки. *Та цв'ітé та цибу́л'ка гу́с'ача б'їлén'ким, др'їбнén'ким* (148), 75.

ЦИБУ́ЛЬКИ ДАВА́ТЬ [цибу́л'ки дава́т'], *несхв.* Бити, чубити. *Ни слухáтимис'а – цибу́л'ки дам, шоб шанува́ўс'а* (195), 92.

ЦИБУ́ЛЯ. У ЦИБУ́ЛІ НАХО́ДИТЬ [у цибу́л'ї нахо́дит'], *жарт.* Евфемізм щодо народження. *П'їшла цибу́л'ї ви́рват' – і найшла тибé там* (141), 74.

ЦИБУ́ЛЯ КУЩА́СТА [цибу́л'а кушча́ста], *рос.* Цибуля, плід якої складається з кількох цибулин (супліддя). *Посади́ла й обі́чну цибу́л'у, і кушча́сту* (137), 63.

ЦИБУ́ЛЯ СІМЕ́ЙНА [цибу́л'а с'іме́йна], *рос.* Тс, що ЦИБУ́ЛЯ КУЩА́СТА. *С'іме́йна цибу́л'а, бо с'імію́у ростé – штук чити́р'ї, а то й п'ят' ум'їст'ї* (179), 115.

<ЛІЗТИ (ЗАХОДИТЬ),> ЯК ЦИБУ́ЛЯ В О́ЧІ [<л'їзти (захо́дит')>], *йак цибу́л'а ў óч'ї*, *несхв.* Дошкуляти, в'їдатися, діймати. *Такé н'їкчéмне, йак з'їнс'ке шчин'á, а л'їзе – йак цибу́л'а в óч'ї, прохóду ни да́йé* (70), 58, 252.

ЦИГАН. ДОПАДА́ТЬСЯ, ЯК [допада́ц'а, йак] ЦІ́ГАН ДО МЕ́ДУ (СИРОВА́ТКИ, МІЛА), *ірон.* Виявляти велику хіть, пристрасть до чогось (когось). *Допáўс'а до то́го дома́шн'ого вина́, йак ці́ган до ме́ду* (101), 303.

ЗАЛИВА́ТЬСЯ, ЙАК ЦІ́ГАН СИРОВА́ТКОЮ [залива́ц'а, йак ці́ган сирова́ткою], *ірон.* Сміятися, реготатися. *На́че й не́ма з чо́го, а вона́ залива́йц'а, йак ці́ган сирова́ткою* (291), 410.

ЛЮБИ́ТЬ, ЯК ЦІ́ГАН СЛІПУ́ [л'уби́т', йак ... сл'іпу́] КОБИ́ЛУ, *ірон., зрід.* Не любити, не поважати. *Л'убе Іва́н сво́ю те́шчу, йак ці́ган сл'іпу́ коби́лу, так ужé ж ни пом'ін'áйш* (95), 116.

ВІГАДА́ТЬ, ЯК ЦІ́ГАН НА ВО́МНІ [вігада́т', йак ... на во́мн'ї], *ірон.* Нічого не заробити; прогадати, зазнати збитків. *М'ін'áу ші́ло на мі́ло – от і вігада́у, йак ці́ган на во́мн'ї – н'ї ж чим оста́ўс'а* (91), 42, 50.

НЕ ЛЮБИ́ТЬ, ЯК [... л'уби́т', йак] ЦІ́ГАН ВАРÉНИКИ, *ірон.* Любити, полюбляти. *Ага́ – ни л'убе д'ї́чат, йак ці́ган варéники* (95), 94, 390.

ЛЯКА́ТИ [л'ака́ти] ЦИГА́НА ВЕЛІ́КИМ ВАРÉНИКОМ, *ірон.* Про абсурдність, неможливість когось злякати. *Ду́майш, шо внук ізл'ака́ус'а д'їдових нахва́лок, айáгжи – зл'ака́йш ці́гана вели́ким варéником* (75), 95.

ЦИГА́НИ ЗАГУБИ́ЛИ, *жарт.* Евфемічне пояснення народження. *Тебе́ ж ма́ло́го ці́гáни загуби́ли, йак чéриз силó йї́хали* (230), 172.

У ЦИГАНІВ ОДНІМАТЬ [у циган'їу одн'імат'], *жарт*. Евфемізм щодо народження. *У циган'їу одн'алі малого, йак т'і чéриз силó йїхали* (146), 306.

ЦИНГА. МОТАТЬСЯ, ЯК ЦИНГА ПО СЕВІРУ [мота́н'а, йак ... по С'ев'іру], *несхв., жарг., зрид*. Бути непосидливим, вертким; метушитися, непокоїтися. *Шо мотайіс'а, йак цинга по С'ев'іру, с'ад' і посід' – шче ráно пан'ікуват'* (189), 3.

ЦІП. НЕ ЦІП, ТАК КАПІЦЯ [ни ц'іп, так ка́пиц'а], *ірон*. Про неталан, постійні невдачі. *У його́ ўсе ни так, йак у до́брых л'удей – ни ц'іп, так ка́пиц'а* (285), 297, 347.

БУВ ЦІП, ТА РОЗВ'ЯЗАВСЯ [буў ц'іп, та розв'язаўс'а], *ірон*. Про колишню силу, потугу, завзяття. *Коліс' млинове́ жорно перекидаў, а тупе́р - н'ї. Буў ц'іп, та розв'язаўс'а* (84), 29.

ЦІПІЙ В'ЯЗАТЬ [ц'іпи вйа́зат'], *несхв.* Сваритися, сперечатися. *Хва́те вам уже́ з ба́т'ком ц'іпи вйа́зати, ни надойіло?! (230), 141.*

У ТРИ ЦІПІЙ МОЛОТІТЬ [ц'іпі́ молоті́т'], *жарт*. Швидко, запально говорити. *Шо ти стрико́чиш, йак у три ц'іпи́ мо́лотиш – ни по́йму́* (58), 142.

ЛУСЬ <БАТЬКА> ЦІПОМ ПО ЛІСИНІ [лус' <ба́т'ка> ц'і́пом по лі́син'ї], *ірон*. Про щось несподіване, неочікуване. *А ж'інка со:би́ча, шо до́чка бере́мина – от вам і лус' ба́т'ка ц'і́пом по лі́син'ї* (85), 318.

НЕ ЦІПОМ МАХАТЬ [ни ц'і́пом маха́т'], *ірон*. Виконувати легку роботу. *Ни ц'і́пом у шко́лі маха́ють, но робо́та н'е́рвина* (445), 63.

ЦІПОК. З ЦІПКА ЗРИВАТЬСЯ [з ц'і́пка зрива́н'а], *несхв.* Ставати несамовитим, виявляти безпричинну агресію. *То норма́льний, споко́йний, а то йак з ц'і́пка зрива́йц'а – так б'їз причи́ни ж* (411), 60.

ЗАБРАТЬ, ЯК У КУЛЬГАВОГО ЦІПО́К [забра́т', йак у кул'га́вого ц'і́по́к], *несхв.* Позбавити підтримки, опори, можливості. *Повизлі́ ону́ку ў го́род – забра́ли, йак у кул'га́вого ц'і́по́к* (91), 79, 182.

ЦІПОЧКА. ЯК ЦІПОЧКА [йак ц'і́почка], *пест.* Уродлива, ніжна дівчина (дівчинка). *Така́ ми́ла, харо́ша – йак ц'і́почка* (61), 6.

ЦИРК. ЦИРК НА ПРОВОЛКІ [про́волк'ї], *ірон*. Смішне, кумедне, курйозне. *Щчотово́д бре́ше, а ўс'ї слуха́ють – цирк на про́волк'ї* (140); *Цирк на про́волк'ї – Васи́л наза́д у при́йми попросі́ўс'а* (95), 189.

ЦИРКУЛЯРКА. ЯК ЦИРКУЛЯ́РКА [йак цирку́л'арка], *глуз.* Високий неприємний голос. *У тво́йейі, йак скри́пка, у мо́йейі – йак цирку́л'арка, р'ї́жи слух* (59), 18.

ЦИРЛИ. НА ЦІРЛАХ <БЇТИ>, *жарг.* На побігеньках; наготові; догоджаючи. *Та в'ін їйї так дого́д' уваў – на ці́рлах* (62), 327.

ЦИСТЕРНА. СВОЮ́ [сво́йу] ЦИСТЕРНУ ВИПИТИ, *жарт*. Аргументація категоричної відмови від уживання спиртного. *І ни при́глаша́йте, і ни налива́йте – йа сво́йу цисте́рну ви́пиў* (163); *Уже́ гу́л'ки, випиво́н прикрашча́йу – йа за жи́зн' сво́йу цисте́рну ви́пиў* (27), 282.

ЦИХВІРА. ЦИХВІРУ ВИКЛАДАТИ, *заст.* Рахувати, письмово розв'язувати математичні задачі, приклади. *Кость поохотився вчитися і писати, і цихвіру на бума́жці викладати* (СКв).

ЦИЦЬКА. У ЦІЦЬКУ [у ціц'ку], *підсил.* Надто, сильно, до крайньої межі. *Віхоркаўс'а на робѳт'і – у ціц'ку* (32), 112.

ДО ЦИЦЬОК ДІСТАВАТИ [до ціц'ок д'іставати], *глуз.* Про низькорослу людину. *До ціц'ок хоч достан', а тоді ўже на вулиц'у* (143), 51.

ЦИЦЯ. НІ ЦІЦІ, НІ ЗАДНИЦІ [н'і ціц'і, н'і задниц'і], *ірон.* Худа, нефактурна жінка (дівчина). *Пѳки була н'і ціц'і, н'і задниц'і – н'іхтѳ з хлопц'іў у їйї стѳрону й ни погл'адѳў* (297), 34.

ЦОБ. НІ ЦОБ, НІ ЦАБѳ [н'і...н'і], *несхв.* Незнайко, непонімущий, невіглас. *Йа ў тѳму моб'іл'ников'і н'і цѳб, н'і цѳбѳ, а ўн'уки подарїли* (140), 67.

ЦОКА. ЦѳКА-МАЦѳКА, *знев., заст.* Про недорікувату, повільну в мовленні людину. *Як почне телитися, як почне сюркати та пирхати, та плюват'ся... – Та він же мацока... Цѳка-мацока, борїцу не їсти, а каші не дамо* (СГр – Харьк. у).

ЦУРКА. АЖ ЦУРКА ЛЕТИТЬ [литїт'], *підсил.* Надзвичайно сильно, інтенсивно. *П'їдпїлком пил'а, аж цурка литїт'* (68), 4.

ЯК [йак] ЦУРКА, *ірон.* Худий, високий. *Мн'аса на їйї йак і ни булѳ – йак цурка* (118), 14.

ЦУРПАЛЛЯ. АЖ ЦУРПАЛЛЯ ЛЕТИТЬ [аж цурпал':а литїт'], *підсил.* Про високий ступінь інтенсивності процесу, дії. *Кѳпѳ ту канѳву – аж цурпал':а литїт'* (123), 148.

ЦУР'Я. АЖ (ТІКИ) ЦУР'Я СІПЕТЬСЯ [... (т'іки) цур'я сіпиц':а], *підсил.* Інтенсивно, завзято. *Засипѳїймо ту йѳму – аж цур'я сіпиц':а* (515), 42, 74.

ЦУЦЕНЯ. ХОЧ ЦУЦЕНЯТ БІЙ [...цуцин'ат...], *зеруб.* Про м'ясисте, одутле обличчя. *На каз'ѳн:их харчѳх одїїў мѳрду – хоч цуцин'ат бїй* (85), 138.

ЦУЦИК. ЦУЦИКІВ ЛОВІТЬ [цүцик'іў ловїт'], *підсил.* Сильно мерзнути. *Мѳрѳз, в'їтер, а йа цүцик'іў лоўл'у – їйїї нема* (91), 167.

СКІГЛИТИ, МОВ (КРИВІЙ) ЦУЦИК, *ірон.* Нарікати, плакати. *П'їўдн'ѳ скїгле, моў кривїй цүцик, шо йа гул'ат' ни пустила* (347), СЮр, 27.

ЦЮЦЯ. ЦЮЦІ ДО ПАЦІ [ц'үц'і до пѳц'і] ДАЛѳКО, *жарт.* Про несхожість, нерівність, неоднаковість. *Ц'үц'і до пѳц'і далѳко, бо вона ж дочка начѳл'ника вилїкого* (85), 520.

ЦЮЦІ ПІД ХВІСТ [ц'үц'і п'їд хв'їст], *знев.* Зіпсована річ; марна праця. *Усѳ, шо надбѳў, ц'үц'і п'їд хв'їст – н'ікѳму ни нўжно* (184), 75.

НІ ЦЮЦІ, НІ ПАЦІ <, А ПІД ХВІСТ СОБАЦІ> [н'і ц'үц'і, н'і пѳц'і <, а п'їд хв'їст собѳц'і>], *глуз.* Про щось нікчемне, негодяще. *Шѳс' вістругѳў, збиў, а воно н'і ц'үц'і, н'і пѳц'і, а п'їд хв'їст собѳц'і – шѳѳбра, чи шо?* (91), 77.

У ЦЮЦІ-ПАЦІ ГРАТЬ [у ц'үц'і-пѳц'і грат'], *дит.* Тішити, забавляти дитину. *У ц'үц'і-пѳц'і погрѳїймо, пѳки кашка звѳриц':а* (181), 37.

НІ ЦЮЦЯ, НІ ПАЦЯ [н'і ц'үц'а, н'і пѳц'а], *жарт.* Про невиразне, невизначене, непевне, ніяке. *П'їймаў шѳс' на вўдку, а воно н'і ц'үц'а, н'і пѳц'а – кѳжут', шо йакѳс' головѳшка* (320), 141.

ЦЯЦЯ. ЦЯЦЮ РОБІВ, А ГІВНОМ ЗАВЕРШІВ [ц'ѳц'у робїў, а г'їўном завершїў], *ірон.* Про неадекватність старання результатів. *Старѳўс'а, витїл уваў, шл'їхуваў – ц'ѳц'у робїў, а г'їўном завершїў, бо вікинули* (56);

Стара́ўс'а дима́р' вікласти, а в'ін зава́ліўс'а — робіў ц'а́ц'у, а г'імнóм за́вириў (35), 73.

ВЕЛІКА ЦЯЦЯ-ПА́ЦЯ [...ц'а́ц'а-па́ц'а], ірон. Пихата, зарозуміла людина. Ї́ак сержа́нтом м'і́л'і́ц'і́йі стаў, так і вилі́ка ц'а́ц'а-па́ц'а (61), 158.

МА́МИНА ЦЯЦЯ [ц'а́ц'а], жарт. Материн улюбленець, пестун. Шо ц'а ма́мина ц'а́ц'а робі́тиме, ї́ак за́м'і́ж ві́йде — там усе́ сам'і́й (39), 522.

— Ч —

ЧАВУН. ЧАВУ́Н ЩЕРБА́ТИЙ [шчирба́тий], ірон. Підстаркувата, а то й стара людина. Шче́ й той ча́вун шчирба́тий п'і́дтиха́т' бе́ре́ц'а (130), 447.

ЧАД. ОДИ́Н ЧАД НЮ́ХАТЬ [н'у́хат'], ірон. Разом, в однакових умовах рости, виховуватися. По-су́с'і́ц'ки рослі́, оди́н ча́д н'у́хали (446), 77.

НЕМА́ Й ЧА́ДУ, підсил. Відсутність, порожнеча. Мага́з'і́н поро́жн'і́й — нема́ й ча́ду (213), 268.

ЧАЙ. ЧАЙ НЕЖОНА́ТИЙ, заст. Чай без хліба (СГр — Змієв. у).

ЧАЙНИК. ЧА́ЙНИК НЕ КИПІ́ТЬ [кипі́т'], знев. Про дурня, телепня. Ча́йник не кипі́т' у його́ зма́лку (114), 517.

ПІДСКА́КУВАТЬ, Я́К ЧА́ЙНИК НА ПРІ́МУСИ [п'і́дска́куват', ї́ак ... прі́мус'і́], ірон. Непокійтисся, нервуватися. Чого́ п'і́дска́куйіш, ї́ак ча́йник на прі́мус'і́? о́чир'і́д' д'і́йде — спита́йут' (442), СЮр, 81.

<СІЯ́ТЬ,> Я́К МІ́ДНИЙ [<с'і́я́т'> ї́ак м'і́дний] ЧА́ЙНИК, ірон. Мати радісний, щасливий вигляд. Паца́н у його́ наро́діўс'а, так с'і́я́, ї́ак м'і́дний ча́йник (232), 218, 503.

ЧАМАЙДАН. СИ́ДІТЬ [сид'і́т'] НА ЧАМА́ЙДА́НАХ, підсил. Бути готовим до швидкого від'їзду. Сиди́мо на чама́йда́нах, а маши́на шос' заде́ржу́йіц'а (51), 516.

ЧАН. Я́К [ї́ак] ЧАН, підсил. Дуже товстий; товстун. У́же́ сама́, ї́ак ча́н, бо ў сто́лов'і́й ро́бе, мат' (363), СЮр, 175.

ЧАРКА. ЧА́РКУ ДЕРБЕЛІ́ЗНУТЬ (ДЬО́РНУТЬ) [...дербили́знут' (д'о́рнут')], підсил. Випити немало чарку горілки (самогону). З ку́мом по ча́рк'і́ дербили́знули пе́ред дорóгойу, а то́д'і́ й шче́ (52), 68.

ЧАС. ЧАС МИ́НУТА БЕРЕЖЕ́. Про важливість часу, потребу берегти його. Ї́аби́ ка́ждий знаў, шо ча́с мину́та бере́жэ, так ба́гач'е́ й жи́лі́ б (50), 312.

У ЧАС ПО <ЧА́ЙНІЙ [ча́йн'і́й]> ЛО́ЖКІ [лóжк'і́], підсил. Мало, недостатньо, повільно. Та ко́за да́йе́ мо́лока ў ча́с по ло́жк'і́ (189), 88.

У СВИ́НСЬКИЙ [сві́нс'кий] ЧАС, несхв. Несвоєчасно; пізно. І ў сви́нс'кий ча́с прійі́диш, так не прода́дуть' (519), 41.

З ЧА́СУ НА ЧАС, підсил. Незабаром, скоро. Жди́мо́ ж ча́су на ча́с, шо го́ст'і́ прійі́дуть' (199), 472.

ЧАСИ. Я́К [ї́ак] ЧАСІ́, схв. Точно, пунктуально, відлагоджено. Дви́жoк ро́бе́ спра́ўно, ї́ак часі́ (57), 16.

РУЧНІ [ручн'і] **ЧАСІ**. Наручний годинник. *Ручн'і часі подаріли, так тепер знатиму, коли урокам к'інєц'* (185), 61, 388.

ЧАСНИК. **ЖАБЯЧИЙ** (ЗАЯЧИЙ) [жаб'ячий (зайачий)] **ЧАСНІК**, *рос.* Дикий, польовий часник. *Жаб'ячий часнік як пожуйєш, так в'ін тріхи напominа настойащчий* (48), 20.

ЧАСТЬ. **НА ЧАСТІ РОЗРИВАТЬСЯ** [на част'і розрива́ч'а], *підсил.* Намагатися зробити надто багато, максимум устигнути. *Йак п'ішла на нову роботу, так на част'і розрива́йус'а, щоб прийн'али* (316), 44.

ЧАХЛИК. **ЧАХЛИК НЕВМИРУЩИЙ** [ниўмиру́щчий], *ірон.* Худий, фізично слабкий. *Приї́хаў з т'і́й шаба́шки – чахлик ниўмиру́щчий* (27), 50.

ЧВАНЬ. **ЧВАНЬ ПОРОС'ЯЧА** [чван' порос'а́ча], *знев.* Зарозумілець, чванько, хвастун. *Ск'і́ки ж и́ше ц'а чван' порос'а́ча вихвал'а́тимиц'а?* (12), 108, 356.

ЧЕЛЮСТЬ. **ЧЕЛЮСТІ** [чел'уст'і] **ЗВОДЕ**, *підсил.* 1. Про стан хвилювання, злості, страху. *Чел'уст'і звóде, як чéриз поса́дку йти* (298), 193; 2. Про відчуття кислого. *Ск'і́ки ў́ксу́су ў о́г'і́рках, шо чел'уст'і звóде* (495), 4.

ДО ВСТАВНОЇ ЧЕЛЮСТІ [до ўстаўно́й чел'уст'і] <**ДОЖИВАТЬ** [дожива́т']>, *ірон.* До старості, до поважного віку. *До ўстаўно́й чел'уст'і дожи́ў, а на молоді́х удови́ц' погл'а́да* (43), 5.

ЧЕЛЮСТЬ **ОДПАДА** [чел'уст' одпада́], *підсил.* Про здивування, шок, несподіванку. *Йак побáчи́ мене́ з Микóлой, так чел'уст' одпа́ла* (115), 197.

ЛОЖИТЬ ЧЕЛЮСТЬ [ложит' чел'уст'] **НА ПОЛКУ**, *ірон.* Відчувати скруту, потерпати від нестачі. *Конéц' м'і́с'ац'а, грóш' і́ў нимá – ложі́ чел'уст'і на полку* (9), 412.

ЧЕПУХА. **ЧЕПУХА НА ПОСНОМ МАСЛІ** [масл'і], *несхв.* Дурниця, дурня. *Шо ти казáла про чо́рт'і́ў, то ў́се чепухá на по́сном масл'і – ни в'і́р'у́ йа* (5), 25.

ЧЕПУХУ ГОРОДИТЬ (МОЛÓТЬ) [городит' (молóт')], *несхв.* Говорити дурниці, нісенітниці. *Чипуху́ горóде, шо ў́ морфлóт'і́ служі́ў, д'і́ўчата́ й в'і́р'ат'* (521), 79.

ЧЕРВОТÓЧИНА. **ТОЧИТЬ, ЯК** [точит', йак] **ЧЕРВОТÓЧИНА**, *ірон.* Лаяти, сварити, діймати. *Молод'і́ жили́ б соб'і́ потихén'ки, так старá зм'і́йá то́чи нив'і́стку, як чирвотóчина* (91), 182, 266.

ЧЕРВ'ЯК. **ЯК ЧЕРВ'ЯК У ЯБЛУКУ** [йак черв'я́к у йáблукy], *жарт.* Комфортно, затишно, сито. *В'ін – як черв'я́к у йáблукy – н'і́чим ни нуждáйиц'а* (95); *Це йа б'і́ду́йу, а сус'і́д – як чирв'я́к у йáблукy – усé́ йе, усі́м д'і́ти обизне́чили* (372); *За такі́м му́жом – вона́, як чирв'я́к у йáблук'і – нужди́ ни зна* (265), СЮр, 426.

НАВОЗНИЙ ЧЕРВ'ЯК [... чирв'я́к], *нов.* Гнойовий черв'як, гнойовик. *На чирв'яка́, навозно́го, ус'а́ка ри́ба мо́жи лови́ц'а – да́жи ич'у́ка, йаг голо́дна, берé* (95), 114, 533.

ЧЕРВ'ЯКА ДАВИТЬ [черв'яка́ давіт'], *жарт.* Утамовувати голод. *У полудин' черв'яка́ прида́вимо – й о́п'я́т' косі́т'* (62), 13.

ЧЕРЕВИК. **КИРПА́ТИЙ ЧЕРЕВИ́К**, *ірон.* Кирпатий ніс. *Самá манén'ка, а кирпа́тий черви́к усé́ по́рте на лиц'і – н'і́с у ба́т'ка* (494), 422.

ЧЕРЕВО. ЧЕРЕВО НЕ ДЕРЕВО (ПОДАЇТЬСЯ [подасц'а]), *жарт.* Пропозиція їсти ще (більше). *Черево не дерево – і це ще їм їстиц':а* (283), 28.

ЧЕРЕДА. ВИХОДИТЬ ПРОТІВ ЧЕРЕДІ [виходит' прот'їу чериді]. Зустрічати худобу з пасовища, заганяти її у двір. *Веч'іром виходим прот'їу чериді, стр'ічайім і розбирайім кáждий своїу корóву там чи козу* (356), СКв, 174, 348.

ЧЕРЕПОК. ЧЕРЕПКІ КЛІЯТЬ [клéйат'], схв. Миритися. *То булі розбіли горшóк, а тепér з'їйшліс'а черипкі клéят'* (518), 81.

ЧЕРЕПКОМ ПРИТВОРЯТЬСЯ [притвор'áц':а], *глуз.* Прикидатися дурнем, простаком, неумійком. *Черипком притвор'áйц':а, а сам мото́ри зна навíл'от* (176), 333.

ЧЕРЕСОК. СПУСКАТИ ЧЕРЕСО́К, *несхв., зрід.* Тратити гроші. *Зарпláта прийшла, от в'ін зра́зу й спусти́ў черисóк* (164), 345.

ЧЕРЕШНЯ. ВІДВАЛІЙ, МОЯ ЧЕРЕШНЯ [в'ідвалі, мойá чирéшн'а], *жарт.* Прохання не заважати. *В'ідвалі, мойá чирéшн'а, ни м'їшáй думат'* (504), 93.

ЧЕРІНЬ. ЯК ЧЕРІНЬ [йак чир'ін'], *ірон.* 1. Пишнотіла істота, зокрема жінка, або частини її тіла (спина, сідниці). *Іс:ніни Ва́л'ка, йак чир'ін' – хоч качáйс'а* (74), 56; 2. Темпераментна, пристрасна, гаряча жінка. *Га́л'ка ў постéл'і, йак чир'ін' – т'їки дава́й!* (120), 106.

ЧЕРПАК. ЧЕРПА́К ГІВНА́ [г'іўна́], *знев.* 1. Кепська, негідна людина. *То ни Питрó, а чирпáк г'іўна́ – н'ї в'і́рит' йому́, н'ї позичáт' н'із':á* (58), 129; 2. Неприємності, неталан. *Кудá ни повирні́с' – чирпáк г'іўна́ – то син пíе, то дочка зав'їялас'а, то ўнук забол'їў* (329), 74.

ЧЕСТЬ. У ЧЕСТЬ [у чест'], *зрід.* У рахунок, наперед, авансом. *У чест' зарпláти ві́просиў п'ї́йс'áт рубл'їў* (422), 160.

ДІЙ ЙОГО ЧЕСТИ, *заст.* Вигукове словосполучення для вираження здивування, бідкання, нарікання. *Не наї́зжа ж то ніхто до нас у село: усе свої люди, а є меж нами злоді́й! Дій його чести, на кого б то подумати* (СКв).

ЧЕТВЕР. НІ [н'і] ТЕПЕР, НІ [н'і] В ЧЕТВЕР, *підсил.* Немоżliво, ніколи. *Ни п'їду́ за тебе н'ї тепér, ні ў четвéр* (221), 139.

ЧИ. ЧИ ТІО, ЧИ НЕ ТІО [чи т'у́, чи ни т'у́], *ірон.* Вислів здивування, обурення, непевності в чийсь адекватності. *Та ти чи т'у́, чи ни т'у́, шо так, дурна́, за такі́м побивáйіс'а, ридáйіш?!* (315), 504

ЧИЄ. ЧИЄ ЗАСИПА́НЕ, ТОГО Ї МЕЛЕТЬСЯ [чийé ... мéлиц':а], *ірон.* Про певну черговість, адресацію, стосунок. *Чиє, пане, засипане, того ї мелеться* (СГр – Мнж), 220.

ЧИЄ Б І ГАВКАЛО, А ТВОЄ НЕ НЯВКАЛО [чийé б і гаўкало, а тво́йє ни н'áўкало], *ірон.* Настійна рекомендація замовкнути, не втручатися в розмову. *Сама́ ж така́, а обсу́ждайіш – чийé б і гаўкало, а тво́йє ни н'áўкало* (59), 413.

ЧИЄ [чийé] Б ГАРЧА́ЛО (МИЧА́ЛО), А ТВОЄ [тво́йє] Б МОВЧА́ЛО, *ірон.* Про недоречні зауваження людини з небездоганною репутацією. *Шо́ йа ко́мб'іко́рм додо́му нос'у? а ти маши́нноїу во́зиш – чийé б гарча́ло, а тво́йє б моу́ча́ло* (196), 89, 455.

ЧИН. ЧИН ЧИНАРЬО́М [чинар'о́м], *жарг.* Усе гаразд. *Жевé – чин чинар'о́м – хаз'áйство, д'їти, здо́ровіа* (448), 200.

ЧИРВА. ЧІРВУ КІДАТИ, жарг., зрід. Підбурювати, заохочувати, провокувати. *Чірву мин'ї кинуў про могоріч – йа й согласіўс'а йти* (116), 8.

ЧИРК. В ОДИН ЧИРК, підсил. Легко, невимушено, швидко. *Розгрузіт' вóза – та в одін чирк!* (32), 319.

ЧИРЯК. ХОТЬ НА ЧИРЯК КЛАДІЙ [хот'...чир'ак...], ірон. Лагідний, слухняний, мирний. *Йак зна, шо проштрапіўс'а – стайе, хот' на чир'ак кладі* (524), 13.

ЯК ЧИРЯК НА ЖОПІ (СРАЦІ) [йак чир'ак на жоп'ї (срац'ї)], знев. Зайвий, непотрібний, обридлий. *Такий муж мин'ї, йак чир'ак на жоп'ї – старій пйáниц'а* (315), 505.

ЯК ЧИРЯК НА НОСІ [йак чир'ак на нос'ї], ірон. Непотрібний, зайвий. *В'ін м'ін'ї, такий гул'ака, йак чир'ак на нос'ї* (114), СЮр,

ЧИСЛО. УСИПАТИ ПО ПЕРВЕ ЧИСЛЮ, підсил. Суворо покарати. *Шо гу́си ў шкóду ўл'їзли, йа малóму ўсїпл'у по пёрве числó – запóмне надóўго* (495), 245, 296, у б. пп.

ЧИХИРІТЬ. ЧИХИРІТЬ [чихир'їт'] ЛЕЖМА, зрід. Хворіти; бути прикутим до ліжка. *Оце чихир'їў лёжма нид'їл' три й оклігаў–такї* (76), 83.

ЧМАЛЕНИЙ. ЯК [йак] ЧМАЛЕНИЙ, глуз. Навіжений, із непередбачуваною реакцією (поведінкою), неадекватний. *Приб'їгла, розкричалас'а – йак чмалéна* (173), 80.

ЧМІЛЬ. ЧМЕЛІ В ГОЛОВІ <РОЯТЬСЯ> [чмил'ї ў голов'ї <ройáц':а>], несхв. 1. Дурнуватий, розумово обмежений. *Чмил'ї ў голов'ї ройáц':а – л'їчіц':а náда* (25), 284; 2. Про сильний головний біль. *Чмил'ї ў голов'ї ройáц':а, бо перебрáў сїл'но ўчóра* (192), 523.

ЧМІЛІВ СЛУХАТЬ [чм'їл'їў слўхат']. 1. Жарт. Бути у стані зосередження, самозаглиблення, задумливості. *Шо стоїїш – чм'їл'їў слўхайїш, задумаўс'а?* (23), 79; 2. Несхв. Лежати п'яним на землі. *Буў на йминїнах, набрáўс'а, тепёр лижїт' – чм'їл'їў слўха* (313), 164.

ЧМО. ЧМО БОЛОТНЕ (БОЛОТЯНЕ) [болóт'ане]), знев. Кепська, паскудна людина, нікчема. *Чмо болóтне, ти мин'ї ўс'у жїзн' испóртиў* (494), 86.

ЧМО З КАЛЮЖІ [кал'ўж'ї], згруб. Некрасива, потворна людина. *Пёрва ж'їнка ў йóго красїва булá, а це – чмо з кал'ўж'ї* (34), 414.

ЧМО НА ПАЛИЧКІ [...пáличк'ї], знев. 1. Чванько, хвастун, задавака. *Гордіц':а, нóсиц':а – чмо на пáличк'ї* (117), 200; 2. Нікчема, неоковира, незграба. *Ой і сп'їц'ал'їст з йóго – чмо на пáличк'ї* (190), 63, у б. пп.

ЧОБІТ. БЕЗПАРТІЙНИЙ ЧОБІТ [б'їзпарт'їйний чóб'їт], ірон. Звичайна, проста, людина. *То комун'їсти у начáл'ство л'їзут', а йа – б'їзпарт'їйний чóб'їт, хуражїр* (143), 473.

ПОРВАНИЙ ЧОБІТ [чóб'їт], ірон. Стара, немічна людина. *Молодії буў ого-гó, а тепёр он – порваний чóб'їт* (251), 279.

ЯК ПРАВИЙ ЧОБІТ НА ЛІВУ НОГУ [йак прáвий чóб'їт на л'їву нóгу], ірон. Дивовижа, дурниця, нісенітниця, абсурд. *Такé сказонўў, шо Васїл' пїт' брóсиў – йак прáвий чóб'їт на л'їву нóгу* (280), 32.

ДВА ЧОБОТИ НА ОДНУ НОГУ, *підсил.* Двоє внутрішньо чи зовнішньо схожих (аналогічних) людей. *Шо той банд'іт, шо той банд'уган – два чоботи на одну ногу* (17), 7.

ПЕРІСТІ ЧОБОТИ, *заст.* Чоботи з червоними халявами й чорними передками (СГр – Харьк).

У ЧОТИРЬОХ ЧОБОТЯХ ХОДІТЬ [у читир'ох чобот'ах ходіт'], *підсил.* Бути забезпеченим, багатим. *Така с'імн'а, шо кажин у читир'ох чобот'ах хόде – н'ічїм ни нуждаїуц':а* (35), 186.

ЧОЛОВІК. ЖЕЛІЗНИЙ ЧОЛОВІК [жил'ізний чолов'ік], *схв.* Мужня, вольова, морально і фізично загартована людина. *Жил'ізний чолов'ік – н'ічόго ни бойїц':а й з'імόїу ў сам'її сорόчк'і хόде* (281), 89.

СУРІЙОЗНИЙ ЧОЛОВІК [чолов'ік], *схв.* Авторитетна, серйозна, поважна людина; високопосадовець. *З райόну прийїхаў сурїйόзний чолов'ік* (118), 46.

КУЧЕРЯВИЙ ЧОЛОВІК (ХЛОПЕЦЬ) [кучир'авий чолов'ік (хлопиц')], *схв.* Людина (чоловік, хлопець) веселої вдачі, оптиміст. *Кучир'авий чолов'ік – шо б ни случїлос', ни ўнїв'а* (95), 50.

НЕ ПОКАЗУВАТИ ЧОЛОВІКОВІ ВСЮ СРАКУ <, ТІКИ ПОЛОВІНУ> [ни показуват' чолов'іков'і ўс'у ... <, т'їки ...>], *згруб., зрід.* Бути мудрим, обачним; до кінця не розголошувати певні секрети (здеб. про жінок). *Тайком'а позїчила сус'їдк'і грόший, шоб н'їхтό з їїїї ни знаў, а мужик'у призн'алас', так буў сканд'ал – отό ни показуй чолов'іков'і ўс'у сраку, т'їки половїну* (61), 175.

УСІМ ДАВАТЬ – ЧОЛОВІКУ НЕ ОСТАЊЕТЬСЯ [ус'їм дав'ат' – чолов'іку ни ост'анїц':а]. Жартівлива відповідь на прохання – спонукання додати. *Їйак бригад'їр к'ажї, шо иче дав'ат', продόлжит' робόту, їа шут'у, шо ўс'їм дав'ат' – чолов'іку ни ост'анїц':а* (95), 91.

ЧОРНИЙ. ЧОРНИЙ БІЛОМУ [б'їлому] ЗЕЛЕНИЙ, *жарт.* Дурниця, нісенітниця, теревені. *Т'ї кум'ас'ї добал'акалис'а, шо чόрний б'їлому зїл'єний* (32), 415.

ЧОРНОГУЗ. ЧОРНОГУЗ ДОВГОПÓЛІЙ, *жарт.* Дуже висока людина. *Тогό чорногуза доўгопόлого і з очерит'їў вїдно з ўдочкойу* (192), 106.

ЧОРНУШКА. СІЯТЬ ЧОРНУШКУ, А ЗІБРАТЬ [с'їйат' ..., а з'їбр'ат'] ПЕТРУШКУ, *їрон.* Отримувати несподіваний, непрогнозований результат. *Поїїхала ў гόрод учїц':а, а вирн'улас'а з нагул'анойу дитїнкойу – отό ї с'їйат' чорнушку, а з'їбр'ат' пїтрушку* (164), 79, 176.

ЧОРТ. ЧОРТ КОПІЙКУ ШУКАВ [...коп'їйку шукаў], *знев.* 1. Претензійна зачіска, закудлане волосся. *Причόска назив'айїц':а – чорт коп'їйку шукаў* (91), 143; 2. Безлад, розгардіяш у приміщенні. *Оц'є запус'тілї кόмнату – чорт коп'їйку шукаў* (74), 178.

БАГ'АТИЙ, ЯК [баг'атий, їак] ЧОРТ РОГ'АТИЙ, *їрон.* Небагатий, бідний. *То хтос' т'їки слух розпусти ў, а в'їн такий баг'атий, їак чорт рог'атий* (350), 155, 515.

ЧОРТ ЛЕТИТЬ, НОГ'А ВИСІТЬ [... литїт', ... висїт'], *несхв.* Усе не ладиться; щось кепсько зроблено. *Чорт литїт', ног'а висїт' – ни знаїїш, за шо хват'ац':а,*

шо доробл'ят' (315); *Йак так робіт', шо чорт литіт' – ногá висіт', так лұч':и й оўс'і ни на́да* (107), 419.

ЧОРТ СКА́ЧЕ – МО́ДИ НЕ НАСТА́ЧЕ, *ірон.* Про неможливість устигнути за модою, модним, сучасним. *У то́го ўже т'іл'ів'ізор з митро́вим ікра́ном, а ў нас обі́чний – ві́дно й по йому́, бо чорт ска́чи – мо́ди ни наста́чи* (315), 217.

ЧОРТ ПЕРЕКУВЕРКНЕ́ТЬСЯ [... перекувиркне́ц':а], *ірон.* Незрозуміло, заплутано, складно. *Така́ пробле́ма, шо чорт перекувиркне́ц':а, а н'ічо́ ни по́йме* (129), 275, 347.

ЯК ЧОРТ З ПЕРЕПО́Ю [йак чорт з перипо́йу], *ірон.* Злий, дратівливий, незадоволений. *До йо́го с'огодн'і хот' ни обраи́ча́йс'а, бо сирди́тий, йак чорт з перипо́йу* (115), 104.

ЧОРТ КОЗІ́ ДЯДЬКО [...коз'і́ д'а́д'ко], *знев.* Далекий (сумнівний) родич. *То така́ р'ідн'а́ – чорт коз'і́ д'а́д'ко* (116), 474.

ЧОРТ НЕ ВХВА́ТЕ, *підсил.* Нічого не буде, не станеться. *Неха́й йі́де, кудá хо́че – чорт йо́го не ўхва́те* (191), 115.

ЧОРТ НЕ ЗБАЛА́КА, *ірон.* Надто говірлива, експресивна в розмові людина. *Вона́ йак рот'а́ку розд'а́ве – сам чорт не збала́ка* (49), 114.

ЧОРТ ПІДКЎ́СЮЄ [п'ідкў́с'у́є], *підсил.* Про спокусу до поганого вчинку. *Зна́йу, шо нихара́шó, а чорт п'ідкў́с'у́є* (104), 102.

ЧИМ ЧОРТ НЕ ШУТКЎ́Є [...шуткў́є], *ірон.* Усе можливо, усяке буває. *Таки́ п'ішли́ сва́тац':а – чим чорт ни шуткў́є?* (236), 199.

НІ ЧОРТ, НІ ЗОЗУ́ЛЯ [н'і..., н'і зозу́л'а], *ірон.* Непевний, невизначений, сумнівний. *Прийн'али́ ў бри́гаду, а вона́ і за бригад'іра т'а́не, і за нас, на́че, – н'і чорт, н'і зозу́л'а* (110), 92.

МІ́РЯТЬ, ЧИ́Й ЧОРТ ВІ́ШЧИЙ [м'і́р'ат', ... ві́шчий], *ірон.* З'ясовувати стосунки; сперечатися, сваритися. *Пі́ят' год, йак з'і́шли́с', а ў́се м'і́р'айут', чий чорт ві́шчий – і к'і́нц'а́ ни ві́дно* (101), 271.

НАЖИРА́ТЬСЯ, ЯК ЧОРТ НА ОБІ́ДІ [нажира́ц':а, йак чорт на об'і́д'і], *підсил., ірон.* Надміру наїдатися, переїдати. *Нажра́ўс'а тих варéник'і́ў, йак чорт на об'і́д'і – аж ни зді́шус'а* (93), 96.

ЯК ЧОРТ ІЗ ЧЕ́ЛЮСТЕЙ [чéл'устей], *ірон.* 1. Злий. *На ў́сих кі́дайц':а, ла́йц':а – йак чорт із чéл'устей* (106), 237; 2. Несподіваний, раптовий. *Іду́, а в'ін з:аву́лка – йак чорт із чéл'устей* (84), 87; 3. Брудний. *На горі́шч'і зам'і́тала, спусти́лас'а – йак чорт із чéл'устей* (270), 252.

З-ПІ́Д [сп'ід] ЧО́РТА КРА́ШАНКУ ВІ́ЙМЕ, *ірон.* Беручий, спритний, підприємливий, винахідливий. *То буў т'у́ха т'у́хойу, а тепéр сп'ід чо́рта кра́шанку ві́йме* (274), 70.

ЧО́РТА ОСІ́ДЛАТЬ (ПІ́ДКУВА́ТЬ) [...ос'ідла́т' (п'ідкува́т'), *ірон.* Досягти чогось значного, учинити неймовірне. *Та Га́л'ка й чо́рта ос'ідла́, йак захóчи, не те шо* (107), 187.

І ЧО́РТА ЗА́НУЗДА́ТИ, *підсил.* Бути підприємливим, умілим, рішучим, сміливим. *То така́ ба́ба, шо і чо́рта зану́зда* (272), 317.

У ЧО́РТА НА КУ́ЛІЧКАХ, *підсил.* Невідомо де, далеко. *Сестра́ живе́ аж на т'ім кра́йу́ села́ – у чо́рта на ку́лічках* (45), 67.

У ЧОРТА НА РОГÁХ, *зруб.* 1. На значній відстані; дуже далеко. *Наш магаз'ін аж у то́му к'інці́'і – у чо́рта на рога́х* (107), 82; 2. Невідомо де, хтозна-де. *Дес' бу́у у чо́рта на рога́х, на зароб'ітках* (107), 151.

У ЧОРТА НА ХУ́ТОРІ [ху́тор'і], *підсил.* Невідомо де. *Де його́ шукáт'?* У чо́рта на ху́тор'і (476), 417.

<АЖ> ЧОРТА́М ДУ́ШНО, *підсил.* Про високий ступінь інтенсивності, зокрема дії. *За де́с'ат' мину́т поприбира́ли, робі́ли так, шо аж чорта́м ду́шно бу́ло* (505), 107, 144.

СПАРУВА́ТЬ І ЧОРТА́М ОДДА́ТЬ [спарувáт' і ... од:áт'], *несхв.* Про двох (кількох) людей негідної вдачі, поведінки. *Одне́ друго́го сто́йе – спарувáт' і чорта́м од:áт'* (450), 32.

ЧОРТА́М ТО́ШНО, *підсил.* Щосили, щодуху, максимально. *Так напі́у́с'а, шо чорта́м то́шно* (416), 17.

ЧОРТІ́ ЗАБРА́ЛИ, *зруб.* Померла малосимпатична людина. *С'о́дн'а два́ц':ат' во́с'ім год, йак те́шчу чорті́ забра́ли* (504), 217, у б. пп.

ЧОРТІ́ КИ́ДАЮТЬ [кі́дайт'], *несхв.* Про неспокійну, імпульсивну людину. *Вона́ ж не мо́же по-л'у́ц' кому́ говори́т' – йі́йі чорті́ кі́дайт'* (471), 35.

ЧОРТІ́ МОРДУ́ЮТЬ [морду́йт'], *несхв.* Про стан збудженості, нервування, бешкетування. *Йак сус'і́да чорті́ морду́йт', так і че́риз ба́лку чу́т'* (475), 21.

ЧОРТІ́ НА ВІ́ЛАХ НО́СЯТЬ [но́с'ат'], *ірон.* Про швидку, жваву, прудку, непосидливу людину. *То та́кий бі́стрий – чорті́ на ві́лах но́с'ат'* (418), 81.

ЧОРТІ́ НАВКУ́ЛАЧÁ ЩЕ НЕ Б'Ю́ТЬСЯ [...на́у́кулача́ шче ни бі́уц':а], *підсил.* Дуже рано, удосвіта. *Чорті́ на́у́кулача́ шче ни бі́ли́с'а, а ста́рий у́же тоу́че́ц':а* (496), 11.

ЧОРТІ́ ПХА́ЮТЬ [пха́йт'], *ірон.* 1. Про швидке пересування (рух). *Литі́т' у магази́н, йак його́ чорті́ пха́йт'* (335), 141; 2. Про візит небажаної особи. *Он' у́же Га́л'ку йа́зикату́ до нас чорті́ пха́йт'* (328), 91.

ЧОРТІ́ СВА́ЙБУ ГРА́ЮТЬ (ЖЕ́НЯТЬСЯ) [гра́йт' (же́н'ац':а)], *несхв.* Гармидер, лайка, сварка. *Опйáт' у Сидо́ринк'іу́ чорті́ свайбу́ гра́йт' – хоч іс:и́ла т'іка́й, так бі́уц':а й крича́т'* (452), 19.

ПІ́Д [п'ід] ТРИ ЧОРТІ́ ВІ́БРИКОМ <І́ТІ>, *підсил.* Побажання щезнути, зникнути, піти геть. *П'ід три чорті́ ви́бриком і́ді – і ни см'і́й ви́рну́ц':а* (453), 31.

ПІ́Д [п'ід] ТРИ ЧОРТІ́ ВИ́ЛАДЮВА́ТЬ [ві́лад'уват'], *підсил.* Виганяти (з приміщення, роботи). *Іс:тро́йки п'ід три чорті́ ви́ладили* (253), 61.

ЧО́РТІ [чо́рт'і] Й ШО, *знев.* Непотрібна, некорисна, зайва річ (особа). *Там шос' купі́у, таке́ – чо́рт'і й шо* (1), 103.

ЧО́РТІ [чо́рт'і] ШО І ЗБО́КУ БА́НТИ́К [ба́нт'і́к], *знев.* Про щось недоречне, абсурдне (поведінка, одяг, зачіска...). *Над'агла́ йакі́йс' лапсерда́к кра́сний – чо́рт'і шо і збо́ку ба́нт'і́к* (108), 91.

ЧОРТІ́В ДАВА́ТЬ [чорт'і́у дава́т'], *підсил.* Картати, ляяти, бити. *У шчоде́н:ику́ листкі́ ві́рвали, так ма́ти чорт'і́у дава́ла!* (141), 45, у б. пп.

ХО́ТЬ ЧОРТІ́В ГА́НЯЙ [хот'і́у ган'а́й], *підсил.* Дуже холодно (у приміщенні). *У ха́т'і – хот'і́у ган'а́й, так і ни в'іхтика́ соло́ми* (114), 45.

ЧОРТИКИ. ДО ЧОРТИКІВ [до чортик'іў], *підсил.* Надто, багато, надмір. *Набраўс' до чортик'іў і хóде шата́йіц'а, д'іт́ей л'акá* (504), 107, у б. пп.

ЧОРТІВНЯ. ЧОРТІВНІО ПОРОТЬ [чорт'іўн'у́ порот'], *несхв.* 1. Говорити дурниці, нісенітниці. *Чорт'іўн'у́ поре, аж слухат' дурно* (73), 127; 2. Чинити дурниці. *Це треба ж так'у чорт'іўн'у́ порот' – кутуват' ія́лових тили́ц'* (103), 94.

ЧУБ. ЗА ЧУБА БРАТЬ [брат'], *підсил.* Підкоряти, перемагати. *З'ібра́лис'а на́ш'і, за чу́ба во́д'анц'іў уз'али́ – теп́ер і ми ў к'іно́ хóдимо* (70), 143.

ЧУБА РВАТЬ [рват'], *підсил.* Докладати значних зусиль, старатися. *Так в'ін чу́ба рваў, шоб до́стро́йіт' по́гр'іб ра́н'ши сус'іда* (124), 163.

ЧУГУН. ЯК [йак] ЧУГУНОМ НАЛІТИЙ, *підсил.* Важкий, обважнілий. *Оце́ р'у́ки од лопáти йак чу́гуно́м налі́т'і* (238), 420.

ЧУДАСІЯ. ЧУДАСІЯ БЕЗ МУЗИКИ [чудас'і́а б'із...], *ірон.* Диво, дивацтво, дивовижа. *Чудас'і́а б'із му́зика – жині́х при́йіхаў, а мо́лодо́йі не́ма* (254), 77.

ЧУДО. ЧУДО ГОРОХОВЕ, *ірон.* Одоробло, незграба. *Це чу́до горо́хове на ку́хн'і ўс'у посуду по́біў* (273), 113.

ЧУДО В ПІР'І [... ў п'і́рїї], *ірон.* Дивак, неадекват. *Шо́ то за чу́до ў п'і́рїї р'і́шлос'а спо́рит' з на́шою д'і́риктрі́сой* (315), 144, 511.

ЧУДО В ЛАПТЯХ [... ў ла́пт'ах], *ірон.* Дивак. *Це чу́до ў ла́пт'ах зро́ду ц'і́па ни ба́чи́ло* (77), 38, 531.

ЧУЖИЙ. РОЗДЯВЛЯТЬСЯ [розд'аўл'а́ц'а] НА ЧУЖЕ́, *несхв.* Зазіхати не на своє, намагатися вкрати, привласнити чуже. *Розд'аўл'а́ц'а на чу́же – ви́лі́кий гр'і́х* (457), 201.

ЧУЖИЙ ЧУЖИНО́Ю [чужино́йу], *підсил.* Не свій, не такий, сторонній. *При́йі́хала з Рос'і́ї чу́жа́ чу́жино́йу* (107), 429.

НА ЧУЖУ́ ХОДИ́ТИ. Ходити на гуляння не на «свою» вулицю (інші вулиці, кутки, села). *На чу́жу́ ходи́ли, так м'е́сн'і й одлу́ц'у́йут', а то й ми йі́х* (162), 106.

ЧУЙКА. ЧУЙКУ ІМІТЬ [...ім'і́т'], *схв.* Мати вроджену схильність. *Син до ме́хан'ізм'іў ус'і́х чу́йку ім'і́ў* (10), 182.

ЧУЙКУ ЧУ́ТИ. Узнавати новину. *Зу́тра чу́йку ў́же почу́ла й рвону́ла розно́сит'* (189), 18.

ЧУМА. ЧУМА́ ГОРО́ХОВА, *лай.* Дурень, телепень. *Чума́ горо́хова – хто ж сви́н'ам ни́осту́жине да́йе?* (78), 421.

ЧУМА́ ГОРО́ДНА, *лай.* Некрасива, неприємна, огидна людина. *Ц'а чу́ма́ горо́дна опіа́т' припе́рлас' – шо́ йому́ на́да?* (27), 249, 356.

ЧУМА́ ЗАПУ́ЩЕНА [запу́щина], *несхв.* Брудна, неохайна людина. *З по́йі́здки верта́йіц'а, з параво́за, – чу́ма́ запу́щина* (189), 38.

ЧУМА́ СІБІ́РСЬКА [с'і́б'і́рс'ка], *лай.* Зовнішньо і внутрішньо огидна людина. *Чого́ при́перлас'а – чу́ма с'і́б'і́рс'ка, – хто просі́ў?* (91), 326.

ЧУ́РКА. ЗАМІ́ЗЬКАНА [замі́з'кана] ЧУ́РКА, *знев.* Неохайна людина. *Хо́диши замі́з'канойу́ чу́рко́йу – п'і́ді ўмі́йс'а та причи́и́йс'* (112), 62.

ЧУХА́ТИ. НЕ ЧУ́ХАЮ́ТЬ – НЕ ХРІО́КАЙ [ни чу́хайут' – ни хр'у́кай], *ірон.* Рекомендація не втручатися не у своє. *Н'і́чого́ туди́ л'і́зти, тебе́ ни чу́хайут' – ни хр'у́кай* (455), 274.

ЧУХОНЯ. ЯК ЧУХО́НЯ [йак чухо́н'а], *глуз.* Худа людина, зокрема жінка чи дівчина. *Ни д'їучина – йак чухо́н'а – т'їки ре́бра, шче й з'їгну́та* (99), 82.

ЧУЧАЛО. ЧУЧАЛО З БОЛО́ТА, *згруб.* Некрасива, потворна людина. *Йаві́лос'а чу́чало з боло́та меж д'їу́чат'ми молоді́ми* (139), 13.

ЧУШ. ЧУШ (ЮРЕНДУ́ [йуринду́]) ПЛЕСТИ́ (МОЛО́ТЬ, ПОРО́ТЬ [моло́т', поро́т']), *несхв.* Говорити дурниці, нісенітниці. *Шо ти чуш поро́иш – хто тоб'ї пов'їре, шо йа мо́жу ўкра́сти* (115), 150.

ЧУШ СОБА́ЧА, *згруб.* Дурниця, нісенітниця, абсурд. *Те, шо ка́жиш, то чуш соба́ча – так йа й пов'їри́у, шо син мо́же ко́гос' уда́рит'* (123), 454.

ЧХАТЬ. ТУТ ЧХНУВ [чхну́], А ТАМ СКАЗА́ЛИ «БУДЬ ЗДОРО́В» [«буд' здоро́у»], *підсил.* Про швидке розповсюдження чуток. *Усе́ село́ зна ў́же, а йа – т'їл'ки; ото́ й тут чхну́, а там сказа́ли «буд' здоро́у»* (117), 31.

— Ш —

ШАГ. ШАГ ЗА ША́ГОМ. Поступово, обережно, повільно. *Дика́р'а (голу́ба) на́да прируча́т' шаг за ша́гом, поті́ху* (430); *Шаг за ша́гом, пост'їне́:о, в'їн і збира́у мати́рїа́л на ха́ту* (95), 145, у б. пп; 2. Ступнево, одне за другим. *Шаг за ша́гом спо́мни́у се́ у́ жи́зн'у* (33), 112.

НА КА́ЖДІМ [ка́жд'їм] ШАГУ́, *підсил.* Багато, часто, скрізь. *Тепе́р он' маши́ни на ка́жд'їм шагу́, а ра́нше – ўру́чну* (96), 463.

ШАЙБОЧКА. ЗАГУБИ́ТЬ ША́ЙБОЧКУ ОД БО́ЛТІКА [загуби́т'... бо́лт'їка], *ірон.* Бути (стати) дурнуватим. *Загуби́у шай́бочку од бо́лт'їка шче йак ава́р'ї́а з ним случі́лас'* (51), 114.

ШАЙКА. ШАЙКА-ЛІ́ЙКА [л'ї́йка], *несхв.* Тс, що ША́ТІЯ-БРА́ТІЯ. *Шай́ка-л'ї́йка т'їки хо́д'ат', пїу́т', гу́л'а́у́т' – ни ро́бл'ат' же н'їде́* (95), 18.

ШАЛТА́Й. ШАЛТА́Й-БОЛТА́Й, *несхв.* Несерйозна, нестатечна людина. *Йа ду́ма́у, шо йому́ в'їри́т' мо́на, а воно́ та́к – шалта́й-болта́й* (140), 239.

ШАЛЯ́Й. ШАЛЯ́Й-ВАЛЯ́Й [шал'а́й-вал'а́й], *несхв.* 1. Ледар, нероба, нікчема. *Йе хло́пц'ї насто́йа́шч'ї, а йе та́к – шал'а́й-вал'а́й* (34), 255. 2. Легка, без фізичного напруження, робота. *Шо у сто́рожа за робо́та – шал'а́й-вал'а́й – або́ спит', або́ т'їл'їв'ї́зор смо́тре* (33), 334.

ШАПКА. БДЖОЛЯРСЬКА [бд'жол'а́рс'ка ша́пка] ШАПКА, *спец.* Сітка, предмет особливої форми з перехресних ниток, що одягається на голову для захисту обличчя від укусів бджіл. *Шоб му́хи (“бд'жолі”) не куса́ли – йе сп'ї́ц'їа́л'на бд'жол'а́рс'ка ша́пка* (89), 32, 68, 75, 78, у б. пп.

ШАР. ШАР ВОЗДУ́ШНИЙ. Куля повітряна. *Над Печин'ї́гойу ша́рі́ возду́шн'ї л'ї́тали на пра́зник* (179), 319, у б. пп.

ШАР КОВТНУ́ТЬ [коўтну́т'], *жарт.* 1. Бути товстуном, череватьком. *Голово́й ста́у – зра́зу й шар коўтну́у* (7), 232; 2. Бути вагітною. *Хо́де ў́же – шар коўтну́ла* (61), 192.

ХОТЬ [хот'] ША́РОМ ПОКОТІ́, *підсил.* Відсутність, порожнеча, пустка. *І ў по́гриб'ї, і ў кладо́уц'ї хот' шаро́м покоті́ – ни́ма ў́же н'їчо́* (10), 96.

ШАРИК/ША́РИК. ША́РИК БО́БИКА ГАНЯ́ [ган'á], *глуз.* Про людину легковажну, несповна розуму. *У його ша́рик бо́бика ган'а иче з д'єцтва (77), 193.*

ША́РИК ВОЗДУ́ШНИЙ. Кулька повітряна. *Ша́рики возду́шн'і д'іт'ам, разноцв'ітн'і, купіли (456), 256.*

УПРАВЛЯ́ТЬ [упраўл'ат'] ША́РИКИ, *жарт.* Учити, навчати, виховувати. *Йа́рбі нам бат'кі воўрем'я ни ўпраўл'али ша́рики, то не зна́йу, шо б із нас вийшло (118), 39.*

КРУТИ́ТИ ША́РИКИ, *несхв.* Піддурювати, морочити. *Кру́те ша́рики, шо ос'-ос' од:аст' долг, а сама́ й ни ду́ма (202), 422.*

ША́РИК РО́ЛКА ГАНЯ́ [ша́р'ік ро́л'іка ган'á], *глуз.* Дурень, недоумок, телепень. *Куда́ там його́ на отв'іцтвину робо́ту, йак у його́ ша́р'ік ро́л'іка ган'а (91), 89, 106.*

ША́РИКИ ЗА РО́ЛКИ ЗАХО́ДЯТЬ [ша́р'іки за ро́л'іки захо́д'ат'], *глуз.* Дурень, недоумок. *В'ін йак ві́нйе, так у його́ ша́р'іки за ро́л'іки захо́д'ат' (18), 104.*

ША́РИКИ НЕ РО́БЛЯТЬ (НЕ КРУ́ТЯТЬСЯ) [ша́р'іки не ро́бл'ат' (ни кру́т'ац':а)], *глуз.* Дурень, несповна розуму. *Ша́р'іки не кру́т'ац':а, а бригад'іром наставляли (95), 207, у в. пп.*

ШАРМАНКА. ЗАВО́ДИТЬ [заводит'] ШАРМА́НКУ, *ірон.* 1. Обридливо говорить, повторювати те саме. *Зави́ла ўже шарма́нку, йакій лода́р' і хул'іга́н – сто раз уже чуў (56), 52, 363; 2.* Рюсати, плакати, причитувати. *Зави́ла шарма́нку мойа́ ўну́чичка, щоб л'а́лку купіли (182), 176, 363.*

ША́ТІЯ. ША́ТІЯ-БРА́ТІЯ [ша́т'і́а-бра́т'і́а], *несхв.* Непевна компанія, сумнівне товариство. *Та ша́т'і́а-бра́т'і́а до добра́ тебе́ не доведе́ (86), 60.*

ША́ХЕР. ША́ХЕР-МА́ХЕР, *несхв.* Нечесна оборудка, шахрайство. *У конто́р'і – там сплошні́й ша́хир-ма́хир – припи́суйут', кра́дут' (145), 464.*

ША́ХТА. ЯК ІЗ ША́ХТИ <ВІЛПЗТИ> [йак ...<віл'ізти>], *жарт.* Бути брудним. *П'і́р'а́йут' на вігон'і – до́дому́ при́йдут', йак із ша́хти, купа́й (84); Іди́ ўмийс'а, бо йак із ша́хти ві́л'із (230), 510, у б. пп.*

ШАШЛИ́К. НА ШАШЛІ́К, *підсил.* Остаточно, сильно (перемогти, побити, подрібнити). *Іва́н Петро́ он на шашлі́к пото́ўк (84), 88.*

ШВА́БРА. ЯК [йак] ШВА́БРА, *ірон.* Висока худа людина. *Ви́росло, йак шва́бра, а мн'а́са на к'істка́х нема́ (465), 58.*

ЗА ШВА́БРОЮ СХОВА́ЙТЬСЯ [за шва́брою схова́йц':а], *глуз.* Дуже худа, виснажена людина. *Доголодува́лас'а, шо ўже й за шва́брою схова́йц':а (16), 7.*

ШВА́ЙКА. ШВА́ЙКА В ЖО́ПІ [жо́п'і], *глуз.* Про непосиду, вертуна, побігайка. *Друг'і д'іти споко́йно сид'а́т' і йид'а́т', а цей – шва́йка ў жо́п'і – того́ штоўхне́, того́ ску́бне́ (143), 240.*

ЯК [йак] ШВА́ЙКА, *жарт.* 1. Худий, тонкий. *Та ж он опо́листа, широ́ка, а на́ша – йак шва́йка (152), 157; 2.* Меткий, моторний, жвавий. *Наш мали́й – йак шва́йка – т'іки ос' бу́ў тут – і нема́ (257), 275.*

ШВЕ́ЦЬ. І ШВЕ́ЦЬ, І КРАВЕ́ЦЬ <Й НА СОПІ́ЛКУ ГРАВЕ́ЦЬ> [і шве́ц', і краве́ц' <, й на соп'і́лку граве́ц'>], *схв.* Універсальний умійко. *Йак ба́т'ка ни*

ста́ло, так йа ў ш'ішнáц':ат' ужé буў і швец', і кравэ́ц', й на соп'і́лку граве́ц' (11), 4.

ШЕЙМА. ЯК ШЕЙМА В ОПОЛÓНКИ [йак шейма ў ополóнк'і], ірон. Вертлявець, крутько, непосида. *На м'іст'і ни ўсідé – йак шейма ў ополóнк'і* (3), 8.

ШЕЛЕСТИТЬ. АЖ ШЕЛЕСТИТЬ [шелест'іт'], підсил. Про високий ступінь інтенсивності виявлення ознаки, дії. *Морóз на ўлиц'і – аж шелесті́т'* (82), 423.

ШЕЛЕСЬ. НІ ШЕЛЕСЬ [н'і шилéс'], підсил. Тихо, мовчки; без відповіді. *Пита́йу йогó, шо ти розбі́ў? – н'і шилéс'* (79), 427.

ШЕПТАТЬ. ВКУ́СНО ШЕПТА́ТЬ [шипта́т'], ірон. Облудно обіцяти, брехати. *Ти йому́ ни в'ір' – в'ін ка́жд'і́й ўку́сно шéпчи, а йак обду́ре, так наплáчис'а* (300), 426, 483.

ШЕПТУН. ПУСТІ́ТИ ШЕПТУНА́, ірон. Пукнути, випустити вонючі гази з кишківника. *Хто це пу́стіў шипту́на і ни призна́йеў'а?* (492), 363.

ШИВОРОТ. ШІВОРОТ-НАВІВОРОТ, жарт. Навпаки, незвично, нестандартно, неправильно. *Шо ни зрóбе, усé ў йéйі ші́ворот-наві́ворот – чи шит', чи по́лот', чи йі́сти варі́т'* (180), 118.

ШИЛО. ШІЛО В ЖÓПІ [...ў жóп'і], ірон. Про непосидливу, вертляву людину. *Те малé такé кру́чене, пр'áмо ші́ло ў жóп'і* (7), 122.

ШІЛОМ БРІТИЙ, ірон. Віспуватий, вугруватий на обличчі. *Йак ти йогó й ц'ілу́йш – в'ін жи ші́лом брі́тий* (325), 81.

ШИНOK. МОВ У ШИНКУ НА ВЕЛИКДЕНЬ, жарт., заст. Порожньо; немає нікого. *Нема ніко́гісінько, мов у шинку на великде́нь перед вутрене́ю* (СКВ).

ШИПИ. ШІПИ ПУСКА́ТЬ [пуска́т'], підсил. Сердитися, виявляти агресивність. *Ти мин'і́ тут ші́пи ни пуска́й, бо ни са́мий ў́мний* (106), 157.

ШИТЬ. НІ ШИТЬ, НІ БІЛІ́ТЬ [н'і шит', н'і б'ілі́т'], знев. Нічого не вміти, не знати. *Ві́росла до́чичка, допáн'каліс'а – н'і шит', н'і б'ілі́т'* (107), 83.

НІ ШИТЬ, НІ ПОРÓТЬ [н'і шит', ні порóт'], знев. Нічого не вміти, не знати. *То така́ бу́де нив'і́стка, шо н'і шит', ні порóт'* (117), 277.

ШИФЕР. ТИ ЙОМУ́ ПРО ШІФЕР, ВІН ТОБІ [... в'ін тоб'і] ПРО ТА́ПОЧКИ, ірон. Про нерозуміння, незбіг інтересів. *Йа дочк'і́ кажэ́, шо́б вона́ прійшла́ в оді́нац':ат', а вона́ про те, шо ни хо́лодно, ві́ходе, шо йа йі́й про ші́фир, а вона́ тоб'і́ про та́почки* (495), 297.

ШИЯ. НАД ШІЙОЮ СТО́ЯТЬ [над шійойу сто́йáт'], несхв. Обридати, надокучати. *Над ші́йойу сто́йіт' н'і́ўдн'а – дай та дай у к'і́но* (196), 116.

ЗА ШІ́ЙО [ші́йу] НЕ КА́ПА. Про відносну безпечність, забезпеченість, комфортність. *За ші́йу по́ки не ка́па, чо́го перийі́ж':áт'?* (195), 194.

ШКАРАЛУПА. ШКАРАЛУ́ПУ ЗНІМА́ТЬ [зн'іма́т'], ірон. Виявляти справжню сутність, розвінчувати. *Ни ў́знáйш чолов'і́ка, по́ки шка́ралу́пу ни зн'і́миш з йогó* (67), 125.

ШКВА́РКА. ШКВА́РКА У ВУ́ХІ [в:у́х'і], жарт. Глухий, глушко. *Ді́виц':а, кивá, а ў са́мо́го шквáрка в:у́х'і* (118), 242.

БРА́ТИ ЗА ШКВА́РКИ, підсил., несхв., зрід. 1. Розвінчувати, викривати на нехороших учинках, злочині. *По́ки ми на сце́н'і, а в'ін у карма́ні ла́зе – так ми*

ўз'алі тако́го помо́шника за шкварки й ві́гнали (494), 123. 2. Бити, лупцювати. *Йаг уз'аў то́го за шкваркі, так усё лице́ було́ сін'е* (494), 4.

ШКІЛЕТІНА. ШКІЛЕТІНА [шк'ілетіна] ОДНА, ірон. Худий, виснажений. *Прив'із із го́рода н'ів'эсту – худу́, шк'ілетіна одна́* (154), 13.

ЯК ШКІЛЕТІНА [йак шк'ілетіна], ірон. Худий, виснажений. *Із тих парт'іза́н'іу з л'ісу прийшо́ў, йак шк'ілетіна* (127), 91.

ШКОЛА. ПІД ШКОЛОЮ [п'ід шко́лою] НОЧУВА́ТИ, ірон. Не закінчити школу; кепсько вчитися. *Шо, с'ім клас'іу за́ко́нчиў? шос' ни ві́дно – мат', п'ід шко́лою ночува́ў?* (23), 27.

ШКОЛЬНИЦЯ. <НУ́ЖЕН,> **ЯК ШКОЛЬНИЦІ** (ДЕСЯТИКЛАСНИЦІ) ЛЯ́ЛЬКА [<ну́жин,> йак шко́л'ниц'і (дис'атиклас'ниц'і) л'а́л'ка], ірон. Зайвий, непотрібний. *Ну́жна ста́ра бол'на́ ба́ба нив'і́стк'і, йак шко́л'ниц'і л'а́л'ка – т'іки м'іша́* (106), 104, 162.

ШКРЕБЕТКИ. БРА́ТИ ЗА ШКРЕБЕ́ТКИ, підсил. Хапати за груди (у бійці, сварці). *Доспо́рилис'а до то́го, шо бра́ли оді́н одно́го за шкребе́тки* (120), 42, 176.

ШКУРА. ШКУ́РА БАРАБА́ННА [бараба́н'а], знев. Кепська, нікчемна людина. *Х'іба́ йому́, Їва́нов'і, мо́жна в'і́рит' – то шку́ра бараба́н'а* (4), 44.

АЖ ШКУ́РА БОЛІ́ТЬ [...болі́т'], підсил. 1. Про сильне відчуття голоду. *М'ін'і так йі́сти хо́ч'а, аж шку́ра боли́т'* (84), 153; 2. Про сильну втому. *Наробі́лас'а, шо аж шку́ра боли́т'* (245), 249.

АЖ ШКУ́РА ГОРІ́ТЬ [горі́т'], підсил. 1. Про нетерплячку, збудження, бажання. *Аж шку́ра горі́т' стрéл'нут'* (133), 156; 2. Про схильність, готовність до шкоди, бешкету. *Та зма́лку ў іе́йі шку́ра горі́т' шос' розбі́т', порва́т', нагрубі́т'* (244), 85.

ОДНА́ ШКУ́РА Й МАСЛАКІ́, ірон. Про худу людину. *Гуду́йу ж найлу́ч'им, а ў іе́йі одна́ шку́ра й маслакі́* (246), 428.

ІЗ ШКУ́РИ ВО́Н, підсил. 1. Крайня нагальна потреба. *Іш:ку́ри вон, а долé во́ўримйа од:а́т' тре́ба* (459), 84; 2. Докладаючи надзвичайних зусиль. *Іш:ку́ри вон, а сі́на ў т'ехн'ікум'і ви́ўчу* (114), 337.

ІЗ ШКУ́РИ ВИСКА́КУВА́ТЬ [виска́куват'], підсил. Гніватися, сердитися, нервуватися. *Ж'інка дис'а́тку лі́шин'у стра́тила, так в'ін аж іш:ку́ри виска́куваў та ла́йаўс'а* (95), 180, 457.

У ШКУ́РІ НЕ ПОМІ́ЩА́ТЬСЯ [у шку́р'і ни пом'і́шча́йц'а], глуз. Про товсту людину. *У шку́р'і ни пом'і́шча́йц'а – кудá там і́шче́ йі́сти?* (250), 458.

ТРИ ШКУ́РИ ЗНІМА́ТЬ (ЗДИРА́ТЬ, СПУСКА́ТЬ) [три шку́р'і зн'іма́т' (здира́т', спуска́т')], підсил. Бити, карати («виховуючи»). *За дво́йку ба́т'ко три шку́р'і зн'іма́ў* (460), 320.

ЧУ́СТВУВА́ТЬ НА <СВОЇ́Й> ШКУ́РІ [чу́чувват' на <свої́й> шку́р'і], ірон. Відчувати безпосередньо, самому. *Тепéр і в'ін чу́ству́є на свої́й шку́р'і, йак нам, а то бу́ў нача́л'ником* (197), 288.

ШКУ́РУ ЗНІМА́ТЬ [зн'іма́т'], зрід. Бути зовнішньо схожим, ідентичним. *Ва́л'ка з ма́тир'і йак шку́ру зн'а́ла – ни розл'і́чіши* (58), 134.

ШКУ́РУ ОДТЯ́ГАТЬ [от'ага́т'], ірон. Бити, лупцювати. *Ші́бку ў шкóл'і розбі́ў – ба́т'ко шку́ру от'а́гне* (287), 189.

ШКУ́РУ ВЧИ́ТИ, ірон. Бити, фізично карати. *Х'і́ба ўа тебе́ би́ў? ўа прóсто твое́ў шкуру ўчу* (116), 466.

В ОДНУ́ ШКУ́РУ, підсил. Наполегливо, настійливо. *Їак нар'і́пиўс'а ў в одну́ шкуру – купи́ та купи́* (540), 121.

НАШИ́ВАТЬ НОВУ́ ШКУ́РУ, ірон. Бити, фізично карати. *Бабу́с'а, бач, жал'і́ла, а ма́ма ўсе грози́ла наші́т' нову́ шкуру, бо заробл'а́ў, мат'* (224), 95.

ОБНОВЛЯ́ТЬ [обноўл'ат'] ШКУ́РУ, ірон. Бити, фізично карати. *Їак шос' крѣ́пко ни послуха́йус'а, так ба́т'ко ў обноўл'а́ шку́ру по́йасом арм'е́йс'ким* (537), 10.

ШКУРАТ. ЯК ШКУРАТ НА ВОГНІ ДМЕТЬСЯ, А В КАПШУЦІ ПАВУТИНА В'ЄТЬСЯ, ірон., заст. Про гоноровиту, зарозумілу, бундючну, але бідну людину. *Звісно, панське діло: сам у жупані, а гуде в кармані: як шкурат на вогні дметься, а у капшущі павутина в'ється* (СКВ).

ШКУРКА. ШКУ́РКА-ШАБАТУ́РКА, глуз. Дразнилка-обзивачка для худої людини. *Ти йій – шку́рка-шабату́рка, а вона́ се́рдиц'а, хоч і ў са́м'ім д'і́л'і худо́а* (527), 14.

ШЛАНГА. ПРИКИДА́ТЬСЯ ШЛАНГО́Ю [прикида́ц'а шла́нгойу], ірон. Удавати невинуватого, наївного. *Хоч прикида́йс'а шла́нгойу, хоч н'і, а крóме те́бе хто шче ва́зу розбі́ў?* (147), 63.

ШЛЕЙКА. ШЛЕ́ЙКА ПІД ХВІ́СТ [...п'ід хв'і́ст...] <ПОПАДА́>, ірон. Про несподівану, різку зміну настрою, поведінки. *Сид'і́ли на прі́з'б'і бала́кали, ос' ійй шле́йка п'ід хв'і́ст – поб'і́гла на горóд* (278), 23.

ВОДИ́ТЬ НА <КОРО́ТКІЙ> ШЛЕ́ЙКІ (моту́зкі, шво́ркі) [воді́т' на <корóтк'ій> шле́йк'і (моту́зк'і, шво́рк'і)], ірон. Позбавляти самостійності, стримувати, не давати волі. *Уже́ в'ін с'одн'і ни вийде – ж'інка ни ну́сте, бо во́де на корóтк'ій шле́йк'і* (363), 111, 350.

ШЛЬОПАК. ШЛЬОПАКІ́В ДАВА́ТЬ [шл'опа́к'іў дава́т']. Бити, давати ляпасів. *Їак зарóби синóк, так шл'опа́к'іў дайу́* (6), 115.

ШЛЯХ. ПРОХВІ́Л'РÓВУШНИЙ ШЛЯХ [прохв'і́л'іро́вушний шл'ах], спец. Грейдерна дорога. *До прохв'і́л'іро́вушого шл'а́ху тоб'і́ шче йти́ та йти́. А б'і́л'ше маши́ни у нас н'іде́ не хо́д'ат'* (132), 115.

ШМУРДЯК. ШМУРДЯ́К ГНА́ТЬ [шмурд'а́к гнат'], знев., жарг. Брехати, говорити дурниці, нісенітниці. *Н'і́чого мин'і тут шмурд'а́к гнат' – кажі́ пра́ўду, їак воно́ було́* (520), 308, 517.

ШНОБЕЛЬ. ШНО́БЕЛЬ <СВІ́Й> УСТРОМЛЯ́ТЬ [шно́бил' <св'ій> устромл'а́т'], несхв. Утручатись у чуже діло. *Шно́бил' св'ій ни ўстромл'а́й, куди́ ни прóс'ат' – об'ї́димос'а б'із тво́їх сов'і́т'іў* (148), 54.

ШНУРОК. ШНУРКІ́ ГЛА́ДИТИ, глуз. 1. Ледарювати, неробствувати. *Ж'інка ў дочка́ на робо́т'і, а в'ін на похм'і́л'а шнуркі́ гла́де* (278), 235; 2. Бути приниженим, упослідженим. *У прійма́х же і заста́ў'а́йут' шнуркі́ гла́дити же'інц'і́ і т'о́иц'і́* (424), 63.

МОКРИМ ШНУРКОМ 3-ЗА ВУГЛА ПРИБАЦАНИЙ, *знев.* Дурень, недоумок. *Ти шо, мо́крим шну́рком з:а ву́гла приба́цаний, шо приста́йеш?* (112), 95.

ШНУРОК ХОДЯЧИЙ (СТОЯЧИЙ) [ход'áчий (стойáчий)], *глуз.* Худа, виснажена людина. *Шну́рок ход'áчий на́скр'із' св'ітиц':а* (24), 317.

ШО. НІ [н'і] НА ШО ПЕРЕПАГА́НІЮВАТЬСЯ [перепага́н'увац':а], *несхв.* Знічємнюватися, марніти, худнути. *Н'і на шо перепа́ганилас'а Мар'ї́а за тим Іва́ном* (190), 80.

ПРЯМО [пр'áмо] ШО, *ірон.* Незгода, обурєння. *Пр'áмо шо, так йа вас і послу́хайу* (33), 16.

ХОТЬ [ход'] **БИ ШО.** Байдуже; усе одно; без наслідків. *Кажу́, шо коро́ва на горо́д п'ішла, в йому́ ход' би шо* (119), 165.

ЯК [йак] ШО НАХО́ДЕ, *несхв.* Непрогнозований, нервовий, неадекватний. *То в'ін но́рмáл'ний, то йак шо нахо́де – тод'і т'іка́й із ха́ти* (89), 32.

ШО ВЖЕ КАЗА́ТЬ [казáт'], *підсил.* Нємає слів, бракує контраргументів. *Шо ўже й ка́зат' – хло́пиц' іспóрчиний* (96), 32.

ШО Є [йє], **ШО НЕМА́**, *ірон.* Однаково, байдуже. *Шо йє в'ін, шо нема́ – ра́зниц'і н'ї́якої, т'іки б'ізпоко́йство* (71), 69.

НЕМА́ НА ЧОМУ ПОВІСИТИСЯ [...пов'іситис'а], *ірон.* Про убогість, відсутність елементарних речей. *Там така́ б'іднотá – нима́ на чо́му пов'іситис'а* (95), 69, 315.

ШОБ. ШОБ ВАС (ТЕБЕ́, МЕНЕ́), *підсил.* 1. Незадоволення, досада, злість. *Шоб вас, йак ви башта́н мин'і перепо́ганили* (241), 276; 2. Доброзичливість, задоволення. *А шоб тебе́ – отакé зробі́у – ни ўс'ак зум'ї́є* (188), 183.

ШОВ. <АЖ> ШВИ ТРИЩА́ТЬ [... тр'ішча́т'], *підсил.* *несхв.* Товстий, огрядний. *Та́кий гро́мада, шо аж шви тр'ішча́т'* (315), 512, у б. пп.

ШОВК. ШО́ВКОМ СЛА́ТЬСЯ [сла́ц':а], *ірон.* Підлєшуватися, підлабузнюватися. *Хто йому́ помо́гті мо́жи, п'ід то́го шо́уком сла́ц':а гото́у* (217), 79.

ШОЛКОВИЙ. **ЯК** [йак] ШО́ЛКОВИЙ, *ірон.* Упокорений, слухняний. *Петро́ ў Га́л'ки ста́у, йак шо́лковий – забу́у і ча́рку, і с'абр'ї́у* (526), 26.

ШОСЬ. ШОСЬ [шос'] **НЕ БЕЗ ЧОГОСЬ** [чо́гос'], *ірон.* Певна причина, підстава є. *Шос' ни б'із чо́гос', бо л'ўди б ни ка́зали* (126), 15.

ШПАК. ШПАКА́ УДРА́ТИ, *ірон.* Задрімати; ненадовго заснути. *Шпака́ удра́у за сто́лом – на́чи н'ї́хто́ й ни побáчиу́* (127), СГр – Мнж, 69.

ШПАЛА. ШПА́ЛА ДВОХМЕТРОВА́, *ірон.* Висока зростом людина. *Ц'а шпа́ла дво́хметро́ва т'іки со́нце за́стуйє – од'ї́ди* (143), 13.

ШПАРИ. АЖ ШПА́РИ ЗАХО́ДЯТЬ [захо́д'ат'], *підсил.* Про сильне відчуття холоду. *Тут аж шпа́ри од моро́зу захо́д'ат', а йї́й нема́ й нема́* (185), 95.

ШТАНИ. У ШТАНІ ЛОЖИ́ТИ (КЛА́СТИ, НАКЛАДА́ТИ), *несхв.* 1. Випорожнюватися у штани (труси). *Сино́к у шта́ні ложі́у до дво́х год'ї́у* (535), 23; 2. Сильно боятися, лякатися. *Йак про́з кла́дби́шче ході́ла, так у шта́ні й ложі́ла, о́собин:о но́ч':у* (539), 54.

ПОСЛІДНІ [посл'ідн'і] ШТАНІ ПРОДАВА́ТИ (ОДДАВА́ТИ [од:авáти]), підсил. Жертвувати останнім. *Йак ві́пити, так посл'ідн'і штані прода́ст'* (494), 235.

НАКЛАДА́ТИ В ШТАНІ́, *глуз*. Боятися, лякатися. *Отó й накла́у у штані́, бо сказа́ли, шо за ші́бку до дирéктора визива́йут'* (280), 78.

НАКЛАДА́ТИ ПОВ́НІ [по́ун'і] ШТАНІ́, *глуз*. Боятися, лякатися. *Накла́у, набу́т', по́уні штані́, бо сам до́ма оста́ўса, а тут і св'ет ві́кл'учили?!* (113), 103.

НАПО́РЮВАТЬ [напо́р'уват'] У ШТАНІ́, *згруб*. 1. Упісюватися, мочити штани рідкими випорожненнями. *Р'ідко́го напіе́ц':а, а тоді́ напо́р'ує у штані́* (152), 34, 211; 2. *Глуз*. Лякатися, боятися. *Сова́ но́ч':у кугі́кне, а в'ін у́же й напо́р'ує у штані́* (183), 41, 119.

ШТАНІ́ ОБСЦИКА́ТЬ (МОЧИ́ТЬ, ОБПУ́ДЮВАТЬ) [...обсцекáт' (мочи́т', оп:уд'уват')], *несхв*. 1. Обмочувати штани сечею. *Вилі́кий у́же штані́ обсцекáт'— прикрашча́й* (202), 40; 2. Сильно боятися, лякатися. *А йак по йáблукá но́ч':у п'і́мі— штані́ об'іс':а́у?* (115), 22.

У ШТАНІ́ ПУ́ДИТЬ [пу́дит'], *несхв*. 1. Обмочувати штани сечею. *Мала́ у штані́ пуде́ і см'і́єц':а* (44), 165; 2. Сильно боятися, лякатися. *А при́зна́ц':а, шо ші́бку розгати́у— у штані́ напу́диу?* (184), 48.

СРА́ТИ СХО́ЧЕШ— ШТАНІ́ ЗНІ́МЕШ [...зн'імиш], *ірон*. Обставини визначають поведінку, змушують до компромісів. *Н'іку́ди ти ни д'і́нис'а, при́йдиц':а у́ступі́т', бо сра́ти схóчиш— штані́ зн'і́миш* (499), 119.

ЯК БЕРКОВІ́ [йак Бе́рков'і] ШТАНІ́, *глуз*. Дурний, пришелепуватий. *Шо Бе́рков'і штані́, шо на цв'і́ту́ прибі́тий— одна́ково, обі́два дура́чкі* (505), 178.

БЕЗ ШТАНІ́В <ОСТАВА́ТЬСЯ> [б'із штан'і́у <остава́ц':а>], *несхв*. Бути бідним; бідніти. *Те одсуді́ли, те так забра́ли— б'із штан'і́у оста́ўс'а* (144), 83.

БЕЗ ШТАНІ́В ХОДИ́ТЬ [б'із штан'і́у ході́т'], *несхв*. Бідувати, злидарювати. *Дру́гий год б'із штан'і́у ході́у, йак ба́т'ка ни ста́ло— отó й б'іду́йім* (107), 47.

ВИСТРІ́БУВАТЬ ІЗ ШТАНІ́В (ШТАНЬ) [вистрі́буват' іш:тан'і́у (штан')], підсил, *ірон*. Докладати максимум зусиль. *Вистрі́бує іш:тан'і́у— так хо́чи п'і́лабу́зиц':а* (9); *В'ін іш:тан'і́у вистрі́бува́у— усе́ стара́ўс'а заробі́т' б'і́л'ше* (47), 2.

ТРУСІ́ТЬ ШТАНЬМІ́ [трусі́т' штан'мі́], *несхв*. Ледарювати. *Хо́де по двóр'у, т'і́ки тру́се штан'мі́, а н'ічо́ ни ро́бе* (297), 29.

ШТИ́К. ЯК [йак] ШТИ́К, підсил. Точно, обов'язково, неодмінно. *Бу́ду у́ с'ім час'і́у— йак шти́к* (37), 184, уб. пп.

ШТОКА́ТЬ І КАКА́ТЬ [што́кат' і ка́кат'], *ірон*. Говорити по-російському, на російський манір. *Ти гл'а— п'і́ўго́ду у́ го́род'і пожи́ла, а ў́же што́ка й ка́ка— йак каца́пка* (91), 118.

ШТО́СИ. БРА́ТЬ [брат'] У ШТО́СИ, підсил. Сварити, лаяти, виговорювати. *Клас́на кер'і́уні́чка йак в'і́з ме́ у́ што́си, так і сам покáйіс'а* (85), 103.

ШТУ́КИ. ВИКИ́ДАТИ ШТУ́КИ. Пустувати, поводитися несерйозно, легковажно, забавлятися. *На зу́л'ках в'ін т'і́л'ки й вики́да шту́ки,шо аж у́с'і см'і́йу́ц':а* (66), 25.

ШУБА. НЕ ШУБУ В ТРУСИ ЗАПРАВЛЯТЬ [запраўл'ат'], *ірон.*, зрід. Непроста річ. *Домá стрóйат' – це тоб'і ни шу́бу ў труси́ запраўл'ат', а сло́жн'іши* (327), 13.

ШУЛЬПІКА. НАСКА́КУВАТЬ, ЯК ШУЛЬПІКА <НА КУРЯ́ (КУРЧА́)> [наска́куват', йак шул'п'іка <на кур'а>], *підсил.* Хижо, навально, підступно нападати. *Наско́чиў на хло́пця, йак шул'п'іка на кур'а, а воно́ тих кавун'іў і ни бра́ло* (105), СЮр, 196.

ШУМ. ХОЧ У ШУМ <З ГОЛОВО́Ю[з голово́йу]>, *підсил.* Про безвихідь, скруту. *Д'ітки так довилі́, що хоч у шум з голово́йу* (32), 84.

ШУРА. ШУ́РА ВІНИКИ [в'іники] ЛАМА́ЛА, *ірон.* Про безглузду ситуацію, глупство, дурну людину. *Н'ічо́ ни рóбимо, бо маши́ни нимá, а так – Шу́ра в'іники лама́ла* (7), 164.

ШУРИ. ШУ́РИ-МУ́РИ. 1. Потаємні любовці. *На л'уд'ах віду ни подайу́т', а б'із л'уде́й у йіх шу́ри-му́ри х'іба́ ж так'і* (278), 3; 2. Несхв. Підступи, змови, інтриги. *У шко́л'і он то́ж прóти за́вуча шу́ри-му́ри йе* (21), 175.

ШУРКА. ШУ́РКА-ШАБАТУ́РКА, *ірон.* Надто худа людина, зокрема жінка. *Прийшла́ Шу́рка-шабату́рка – тут свої́х хватá – аж св'іт'аця* (35), 106.

ШУРУБ/ШУРУП. ШУРУ́Б (ШІ́ЛО, ШВА́ЙКА, ГО́ЛКА ...) В ЖО́ПІ (СРА́ЦІ, ЗАДНИ́ЦІ) [ў жо́п'і, сра́ц'і, за́дниці ...], *ірон.* Непосида, крутько. *Та посид' хот' мину́ту споко́йно – у тебе́ шо, шуру́б у жо́п'і?!* (506), 512, у б. пп.

ШУРУБ ВІПАВ [віпаў] <З ГОЛОВІ́>, *глуз.* Дурень, телепень, неумійко. *Шо його́ просі́т' наладі́т' с'іпарáтор, йак у його́ шуру́б віпаў з голо́ви?* (37), 167.

ШУРУПИ НЕ ВАРЯТЬ [...ва́р'ат'], *глуз.* Дурень, телепень, недоумок. *Йак шуру́пи не ва́р'ат', то й сва́таця':а ни рíпайс'а* (23), 161.

ШУТКА. ЦЕ <ВАМ> НЕ ШУ́ТКА, *підсил.* Серйозна річ, діло, учинок. *Із грíпом ни гра́йс'а – це ни шу́тка* (3), 85, у б. пп.

ШУТКА СКАЗА́ТЬ [сказа́т'], *підсил.* Важливо, надзвичайно, неймовірно. *Шу́тка сказа́т' – ко́ліс' полу́чаў по трі́ста рубл'іў* (62), 189.

ЧИ ШУ́ТКА, *підсил.* Наголошення на важливості, складності, серйозності чогось. *Чи шу́тка – у такий край за́биця':а, сама́, б'із р'ідн'і* (26), 116.

ШУ́ТКИ ПАГА́НІ [пага́н'і], *підсил.* Схиляння до обережності, обачності, серйозності, зваженості. *Буд' остóрожин, бо з м'і́л'іц'і́йи́йу шу́тки пага́н'і – загри́миши* (34), 198.

ШУ́ТКИ ШУ́ТКАМИ, *підсил.* Поза всім; серйозно, безпосередньо. *Шу́тки шу́тками, а додо́му по́ноч'і йти на́да* (106); *Шу́тки шу́тками, а гру́ша віросла й плоді́ла* (89), 430, у б. пп.

ШУ́ТКИ ТРОВІ́ТИ, *несхв.* Жартувати, перебріхувати, теревенити. *Нисурі́бний в'ін чолов'ік – шу́тки трові́т' ма́ст'ір* (78), 247.

БЕЗ ШУ́ТОК, *підсил.* Цілком серйозно, сильно, явно. *Б'із шу́ток – оста́лис'а д'іти б'із у́зрослих на ці́лу з'і́му* (32), 530.

КРО́МЕ ШУ́ТОК, *підсил.* Цілком серйозно, насправді. *Кро́ме шу́ток – уби́ў за п'і́дн'а ш'і́ст' зайця́ў* (95), 529.

НЕ ДО ШУТОК, *підсил.* Непереливки, серйозне діло, критична ситуація. *Тут кудя д'їнис'а, ни до шуток, йак грóш'ї позича́т', а н'їхто ни д:айе́* (248), 425.

НЕ НА (В) ШУТКУ, *підсил.* Серйозно, по-справжньому, сильно. *Хаз'айінува́т' уз'а́ус'а не на шу́тку* (95), 58.

ШУХЕР. ШУХЕР ЗНИМА́ТЬ [зн'іма́т'], *жарг.* Кричати, лаятися, сваритися. *Ти шу́хир ни зн'іма́й, а дава́й мі́рно побала́кайім* (528), 96.

СТОЯ́ТЬ НА ШУ́ХЕРІ [стойа́т' на шу́хир'і], *жарг.* Бути на сторожі; пильнувати. *Т'ї хло́пц'ї каву́ні кра́дут', а оді́н сто́йїт' на шу́хир'і, і свисті́т', йак сто́рож н'їдохóде* (81), 5, 84.

— щ —

ЩАВЕЛЬ. КІНСЬКИЙ ЩАВЕ́ЛЬ [к'інс'кий щчаве́л'], *рос.* Природний, дикий варіант щавлю. *К'інс'кий щчаве́л' ми й так смокта́ли, а бува́ло, шо молод'ї листóчки й у боршч кла́ли* (541), 333.

ЩАВЛЮ́ НАЇСТИ́СЯ [щчаўл'у́ найі́стис'а], *жарт.* Бурмоситися, супитися, дратуватися. *Чи щчаўл'у́ найі́лас'а, шо й прі́ступу до не́її німа́, ни ўго́диш?* (91), 537.

ЩАС. АЖ ЩАС [щчас], *ірон.* Незгода щось виконувати. *Аж щчас – так йа вам і п'їду́ во́ду носі́т', д'їждитес'* (316), 99.

ЩАСТЯ. ДО ЩА́СТЯ ЩЕ Й ПРИЧА́СТЯ [до щча́ст'а шче й прича́ст'а], *схв.* Цілковите щастя, талан. *Везе́ Йва́нов'і – сам бага́тий, бага́ту ўз'ау́ – до щча́ст'а шче й прича́ст'а!* (532), 153.

ЩА́СТЯ ПО́ВНІ [щча́ст'а поўн'і] ШТА́НІЙ, *ірон.* Удаване задоволення. *Далі́ по де́с'ат' грам на трудо́дén' – щча́ст'а поўн'і шта́ні* (106), 510.

ЛА́ТАНЕ ЩА́СТЯ [щча́ст'а], *ірон.* Несприятлива доля, неуспішний талан. *Кому́с' везе́ – у́жé по́стрóйау́с'а, а ў нас ла́тане щча́ст'а – то л'їсу́ нїхвато́, то цимéнту, то шї́хвиру ни доста́ниш* (164), 114, 341.

ТО ЩА́СТЯ, ТО ТРЯ́СЦЯ [то щча́ст'а, то тр'асц'а], *ірон.* Перемінний успіх, життєва нестабільність. *Н'ї ў ко́го німа́ тако́го, шо́б т'ї́ки харашо́ або́ т'ї́ки пага́но, пу́штї в ус'ї́х іде́ по́бчирїд'і – то щча́ст'а, то тр'а́сц'а* (174), 533.

УРВА́ЛОСЯ ЩА́СТЯ [урва́лос'а щча́ст'а], *несхв.* Про зміни на гірше (після попереднього успішного періоду). *Урва́лос'а щча́ст'а, а бу́ло ж, на́чи, ў́се б'їл'ш-ме́нш харашо́* (538), 213.

УХВА́ТІТЬ ЩА́СТЯ [ухваті́т' щча́ст'а], *етн.* Упіймати в руку кілька зерен обрядової страви (куті). *Вершкї́ з ку́т'ї зн'іма́у́ старі́й д'їд і кїда́у ўго́ру, а д'ї́ти стара́лис' уп'ї́йма́т' у жме́н'у зéрна – це й назива́лос' ухвату́т' щча́ст'а* (161), 176, 262.

ЩЕКО́ЛДА. ІЗ ЩЕКО́ЛДОЮ ЗДОРО́ВКАТЬСЯ [із щчико́лдойу здо́роўкац'а], *жарт.* Не заставати когось удома. *За де́н' у́жé читі́р'ї ра́зи із щчико́лдойу здо́роўка́у́с'а, а дру́га не́ма* (95), 542.

ПРИКИ́ДАТЬСЯ ЩЕКО́ЛДОЮ [прикида́ц'а щчико́лдойу], *ірон.* Удавати невинуватого, наївного. *Не корч і́с:е́бе св'ато́го та бо́жого і не прикида́йс'а щчико́лдойу – це ж ти шї́бку віста́вила* (106), 461.

ЗАКРИВА́ТЬ ЩЕКО́ЛДУ [закрива́т' щечо́лду], *знев.* Замовкати. *Ти там закрій шчечо́лду й ни рíпайс'а шо казáт' (525), 222.*

ЩЕЛЕПА. УПРАВЛЯ́ТИ (ВИПРАВЛЯ́ТИ) ЩЕ́ЛЕПИ [упраўл'áти (випраўл'áти) шчэ́лепи], *ірон.* Бити в обличчя. *Хло́пц'і п'ід'інй'ут' та й ну ўпраўл'áти оді́н одному шчэ́лепи (531), 462.*

ЩЕМЕРЕЦЬ. ДО ЩЕМЕРЦЯ́, *підсил., заст.* Цілком, до решти. *Пови́різував усе до щеме́рця (СГр – Змієв. у).*

ЩЕПКА. ЯК ЩЕ́ПКА [йак шчэ́пка], *ірон.* Худий, тонкий, виснажений. *Нив'і́стка – йак шчэ́пка, – у чо́му там і дух де́ржиц'а? (536), 89.*

ЩЕ́ПКА ЩЕ́ПКОЮ [шчэ́пка шчэ́пкойу], *несхв.* Худий, тонкий, виснажений. *Од грíпу ви́йшоў – шчэ́пка шчэ́пкойу – ко́жа та ко́ст'і (118), 61, 473.*

НА (У) ЩЕ́ПКИ <РОЗБИВА́ТЬ, ЛАМА́ТЬ> [...шчэ́пки <розбива́т', ламáт'>], *підсил.* На дрібні шматки (розбивати, ламати). *Рос:е́рдиўс'а, так табурéтку у шчэ́пки розбіў, розтрошчіў (68), 141, 172.*

ЩЕРБА. <А> ЩЕРБІ́ ТОБІ НА [...шчирбі́ тоб'і́] НА ШПІ́ЧКУ, *ірон., заст.* Жартівливе побажання негараздів. *А шчирбі́ тоб'і́ на шпíчку, йак ти ни поздорóжкaўс'а (543).*

ЩИ. ЩИ – ХОТЬ СРА́КУ ПОЛОЩІ́ [шчи – хот' ... полошчі́], *знев.* Рідке несмачне вариво, зокрема борщ. *Х'іба́ це боршч, це шчи – хот' сра́ку полошчі́ (534), 318.*

ЩИП. НА ОДИ́Н ЩИП [...шчип], *зрід.* 1. *Підсил.* На один пучок, жмут; мало. *Цибу́л'ачого перá остáлос' на оді́н шчип (426), 95; 2. Ірон.* Про худу, субтильну жінку (дівчину). *Та Ва́л'ка – на оді́н шчип, н'ікчэ́мна (34), 115.*

ЩИПАВКА. ЯК ЩІ́ПАВКА [йак шчі́паўка], *ірон.* Дошкульний, уїдливий. *Така́ ж ужé гостройа́зі́ка, йак шчі́паўка (112), 286.*

ЩИРИ́ЦЯ. ОБРОСТА́ТЬ ЩИРІ́ЦЬОЮ [обростáт' шчири́ц'ойу], *ірон.* Ледащіти, розлінюватися. *П'і́сл'а кан'ікул учі́ц'а ни хóчи – обросла́ шчири́ц'ойу (60), 199.*

ХОЧ ЩИРІ́ЦЮ СІЙ [хоч шчири́ц'у с'ій], *ірон.* Брудний, немитий. *З при́ципно́йі робо́ти йак прійде́, так на шійі́ хоч шчири́ц'у с'ій (80), 435.*

ЩО. ЗА ЦО ВЗДРІ́ТИ, *підсил., заст.* Щосили, щодуху. *Проси́шся, проси́шся, на превелику́ силу ви́проси́шся або до куми́, або до свахи́; гляди́ – вже́ й бі́жить (чолові́к), і за́ганяє, і лає́, за що́ вздри́ть (СКв).*

ЩОКА. НАЇДА́ТЬ ЩО́КИ [найіда́т' шчо́ки], *підсил.* Гладшати, товстіти. *Найі́ла шчо́ки за ба́т'ком-ма́т'і́рйу, а тинéр т'і́ки на се́бе над'і́йі (176), 204.*

ЩО́КИ ПІ́ЖИТЬ [шчо́ки пі́жит'], *глуз.* Зазнава́тися, бундю́читися, гордувати. *Хва́те шчо́ки пі́жит' – йа́ ж зна́йу, з йако́го ти гн'і́зда́ (78), 45.*

НАМОТУ́ЗОВУВАТИ ЗА ОБІ́ДВІ ЦО́КІЙ [обі́дв'і шчо́кі], *підсил.* Пожадливо їсти. *Намоту́зовує за обі́дв'і шчо́кі, н'і́чим ни пере́бира́ (213), 48, 88.*

ЩО́КИ НАБУ́РЯЧУВА́ТЬ [шчо́ки набур'áчува́т'], *жарт., зрід.* Червоніти з ніяковості. *В'ін ми́н'і про св'і́дан'а гово́ре, а йа́ моу́чу, т'і́ки шчо́ки набур'áчила́ (83), 275.*

ЩОТ. ГУВІТИ ЩОТ [шчот]. 1. Помилятися в лічбі. *Шчитаў – шчитаў – і шчот ізгубіў* (84), 44; 2. Підсил. Мати чогось дуже багато. *Іа тим бабам і шчот загубіў* (153), 123.

ЩОТ ТІРЯТЬ [шчот т'ір'ат']. 1. Помилятися в лічбі, підрахунках. *Шчот т'ір'аўу тим курча́там, іак шчита́ўу* (116), 99; 2. Підсил. Мати чогось (когось) дуже багато. *Іа ўже тим зўс'ім і шчот т'ір'аўу* (113).

ЛІЧНИЙ ЩОТ [л'ічний шчот]. Особиста претензія. *У мене л'ічний шчот з цим молод'ако́м* (85), 122, у б. пп.

АБІ (ЛІЙЖБИ) **ТОЙ ЩОТ** [шчот], *несхв.* Абияк, халтурно, профанаційно. *Полатаў крі́шу – абі той шчот, хай тиче́!?* (92); *Шчот абі той, шо зерна́ поўно, а там міш'і свист'ат'* (195), 16, у б. пп.

У ДВА ЩОТА [шчота], *підсил.* Легко, без зусиль. *У два шчота об'іграўу* (58), 346.

ЗВОДИТЬ ЩОТИ [зводит' шчоти], *несхв.* Мститися, відплачувати. *Йій хтос' ни так ска́жи, ни так зро́бе – вона́ тод'і й зво́де з ним шчо́ти* (492), 4, 80.

У ТРИ ЩОТИ [...шчоти], *підсил.* Легко, швидко, невимушено. *Іа тут усé у три шчо́ти ўбиро́у* (2), 125.

ЩОТУ [шчоту] **НЕМА**, *підсил.* Багато, незліченна кількість. *Б'іл'а р'ічки жили́, та́к ўто́к держа́ли – шчо́ту нема́* (96), 117.

ЩОТУ ЗБИВАТЬСЯ [шчоту збива́ц'а], *зрід.* Не знати точно (через велику кількість). *Шчо́ту збива́ўс'а, ск'і́ки ў мене за́молоду баб бу́ло* (95).

НА СОБАЧОМУ ЩОТУ <бу́ть> [...шчоту <бу́т'>], *знев.* Бути ніким, нічим, зайвим, непотрібним; зазнавати приниження. *Гро́ш'і од'аў, хаз'а́йство перипи́саў, іак тре́бували – тупе́р іа ў йіх на соба́чому шчоту́, бо нину́жний* (63), 186.

БЕЗ ЩОТУ [б'із шчоту], *підсил.* Без ліку; надзвичайно багато. *Б'із шчо́ту йа́блук бу́ло – свін'ам висипа́ли* (213); *За́йц'іў бу́ло б'із шчо́ту* (27), 56, 59, у в. пп.

ЩОТИ. **НА ЩОТАХ ВИКИДАТЬ** [на шчотах викида́т'], *заст.* Обраховувати на рахівниці. *Отсе ті́лки не видно, що сам бу́де й писати, та, може, й на щотах викида́ти* (СКв), 360, 471.

НА ЩОТИ [шчоти] **КЛА́СТИ.** Зважати, враховувати, запам'ятовувати. *Шо іа чи п'я́нен'кий при́йду́, чи зару́гаўс'а – те́шча на шчо́ти кладе́, а тод'і ко́ліс' ўспо́мне* (70), 213.

ЮБКА. **ДЕРЖАТЬСЯ ЗА МА́МИНУ ЮБКУ** [держа́ц'а...йўбку], *жарт.* Бути недорослим, несамоостійним. *Уже́ ў дес'а́тому клас'і, а де́ржис'а за ма́мину йў́бку до́си* (198), 150.

ЮЛА. **ЮЛА́ В ГОЛОВІ́** [йула́ ў голо́в'і]. 1. *Жарт.* Дурень, телепень, неадекватний. *Шо ти ха́рошого жде́ш од йо́го, ўмно́го, іак у йо́го з пил'ушо́к йула́ ў голо́в'і* (82), 73; 2. Мед. Запаморочення, непритомність. *П'і́сл'а гар'а́чойі ва́н:и ў мене́ случі́лас' йула́ ў голо́в'і* (224), 246.

ЮРИК. ЯК ЮРИК [йак йу́рик], *ірон.* Із викругасами; вивертами; лукавлячи, хитруючи. *Йа його в упор пита́йу, а в'ін, йак йу́рик, і ва́шим, і на́шим* (64), 200.

ЮРИНДА. ЮРИНДУ́ МОРО́ЗИТЬ [йури́нду́ моро́зит'], *несхв.* Говорити нісенітницю, дурню; брехати, пліткувати. *Брос' ти йури́нду про харо́шу д'ї́рку моро́зит' – твоя́ брехн'а до не́й ни приста́не* (52), 91.

ЮХА. ЮХО́Ю ЗАЛИВА́ТЬСЯ [йухо́йу залива́ц'а], *підсил.* Мати до крові розбите обличчя. *Йак прил'іпл'у́, так йухо́йу й зал'єс'а* (24), 317.

ЮХІМ. <ЦЕ> ТОЙ ЮХІМ [... Йухі́м], ШО З ВОДИ́ ВІЙДЕ СУХІ́М, *ірон.* Про винахідливу, підприємливу, завбачливу людину. *Це ти йл'апа́ўс'а й прогор'ї́у, а той Йухі́м, шо з води́ вийде сухі́м, проскочі́у благополу́шино* (200), 14.

ЮШКА. ЮШКУ З ВОДО́Ю Ї́СТИ [йу́шку з водо́йу йі́сти], *ірон.* Нічого не їсти або споживати низькокалорійний харч. *У колхо́з'і нас йу́шкоу з водо́йу годувáли – т'іки шо́б ни здо́хли* (95), 105.

ЮШКУ З-ПІД НІГ ПИ́ТЬ [йу́шку сп'ід н'і́г пит'], *знев.* Принижуватися, упосліджуватися (здеб. чоловік перед дружиною). *А йа тебе́ придуприжа́дї, шо ў прійма́х бу́диш йу́шку сп'ід н'і́г пит'* (337), 46.

— Я —

Я/МЕНЕ. МЕЛІ́, Я ЩЕ ЗАСІ́ПЛЮ [... йа ще засі́пл'у], *ірон.* Про недовіру брехунів, брехні. *Обна́ру́жили чупака́бру? млі́, йа и́ще засі́пл'у!* (341), 275.

ШОБ Я [йа] ЗДОХ, *підсил.* Формула завіряння; божба. *Шо́б йа здо́х – ба́чиў, йак поко́йний завору́їўс'а* (511); *Шо́б йа здо́х – на свої́ глаза́ ба́чиў, йак в'ін стр'і́л'аў* (315), 107, у б.пп.

Я ТОБІ́ [йа тоб'і́] ДАМ, *підсил.* Запевнення у справжності, високій якості... *Прийі́хала розфу́фірина, накра́шина – йа тоб'і́ дам* (344), 467.

ДЕРЖІ́ТЬ [дирж'і́т'] МЕНЕ́ СЕ́МЕРО (ДЕ́СЯТЕ́РО [дєс'ати́ро]), *жарт.* Репліка на виявлення позитивних і негативних емоцій. *Ой, дирж'і́т' мене́ се́миро – в'ін ка́жи, шо побо́ре мене́* (222), 186.

ЖЕНИ́ЛИ МЕНЕ́ БЕЗ МЕНЕ́, *ірон.* Про некоректне втручання в особисте. *Хто р'іши́ў, шо са́ме йа должі́н йі́хат' – жині́ли мене́ без мене́* (296), 341.

ЯБЛУ́КО. ЯБЛУ́КО (ЯБЛУ́ЧКО) З НА́ШОЇ ЯБЛУ́НІ (ЯБЛУ́НЬКИ) [йа́блоко (йа́блучко) з на́шої йа́блун'і (йа́блун'ки)], *жарт.* Схожий, подібний, свій, як ми. *Зра́зу забала́каў по-на́шому – ві́дно, шо йа́блоко з на́шої йа́блун'і* (85), 53.

ЯВЛЯ́ТЬСЯ. ЯВЛЯ́ТЬСЯ – НЕ ЗАПИ́ЛЯТЬСЯ [йаўл'ац'а – ни за́пил'ац'а], *ірон.* Приходити неочікувано, несподівано. *Т'іки ми ў буфе́т, а тут і друзи́й йаві́лис'а – ни за́пи́лилис'а* (347), 275, у б.пп.

ЯГО́ДА. ВО́ВЧА ЯГО́ДА [йа́года], *рос.* Жостір. *Во́ўчо́йу йа́годо́йу отраві́ц'а ж мо́жна* (197), 294.

ВО́ВЧИХ ЯГІ́Д ОБ'І́СТИСЯ [... йа́г'ід об'і́стис'а], *ірон.* Збожеволити, здуріти, нетямитися. *Дура́к, шо ж в'ін наро́біў – чи во́ўчих йа́г'ід об'і́ўс'а?* (315), 144, 506, у б.пп.

ДУРНІХ ЯГОД КУШТУВАТЬ [дурніх йагод куштува́т'], ірон. Божеволіти, дуріти. *Ти шо, дурніх йагод куштува́ў, шо такé кáжиши?* (79), 224.

ПЕРЕСПІЛА ЯГОДА [перисп'іла йагода], ірон. Дівчина, що запізналася з заміжжям. *Перисп'іла йагода, бо даўно́ ўже порá бу́ло за́м'іж і́ті* (27), 324.

ЯЄШНЯ. ЯЄШНЮ РОБИТЬ [йайешн'у робіт']. 1. *Жарт.* Ненароком, через необережність давити, товкти фрукти, ягоди. *Сліви пересп'іл'і, по́ки а́ўтоб́усом до́везла́ – йайешн'у зроби́ла* (79), 341; 2. *Підсил.* Бити, лупцювати. *Йа з тво́йейі мо́рди йайешн'у зроби́ў, йак шче побáчу з Ва́л'кой* (75), 300.

ЯЗВА. ЯЗВА [йáзва] ЖОЛУ́ДКА. 1. *Мед.* Виразка шлунка. *Вір'і́зали йо́му даўно́ йáзву жо́лудка* (77), 159; 2. *Жарт.* Лайлива, зла дружина. *Ш́час т'і́ки до́дóму, там мо́йá йáзва жо́лудка й начне́ пил'áт'* (39), 266.

ЯЗЕЛО. ЯЗЕЛОМ ТРІПА́ТЬСЯ (БОЛТА́ТЬ) [йазéлом тр'іпац'а (болта́т')], згруб. 1. Довго, обридливо говорити. *Ус'і ўже даўно́ пери́балáкали, а вонá шче йазéлом тр'іпа́йц'а* (114), 232, 503; 2. Розголошувати таємниці, секрети. *Йа́бі йазéлом сво́йім тр'іпа́лас'а ме́нши, н'і́хто́ про ко́мб'іко́рм і ни дога́да́ўс'а* (226), 193, 345.

ЯЗИК. БЕДОВИЙ НА ЯЗІ́К [... йази́к], підсил. 1. Балакуча, словоохотна людина. *Бедо́в'і на йази́к кумáс'і мо́мэ́нтом розни́с'ут'* (23), 27; 2. Людина, схильна надто багато говорити (але мало робити). *Ус'і бедо́в'і на йази́к, а на д'і́ло?* (69), 319.

БО́ЙКИЙ НА ЯЗІ́К [йази́к], підсил. Балакучий, сміливий у розмові. *То ба́ба бо́йка на йази́к – з йе́йу ни ў́дру́г зговóрис'а* (106), 21.

ГРА́МОТНИЙ НА ЯЗІ́К [...йази́к], підсил. Людина, схильна надто багато і доладу говорити. *Ус'і гра́мотн'і на йази́к, а тра́ктор'і́ста п'у́тн'ого́ не́ма́* (15), 191.

КО́ЛЬКИЙ НА ЯЗІ́К [ко́л'кий на йази́к], підсил. Дотепна, дошкульна, іронічна, критична у мовленні людина. *О́то й прéм'я ни да́ли, бо ко́л'ка на йази́к* (149), 193.

ЗА ЯЗІ́К ДЬО́РГА [за йази́к д'о́рга], підсил. Про сильне бажання сказати, висловитися. *Ска́зат' ни позво́л'áйут', а ме́не за йази́к д'о́рга* (189), 484.

ЗА ЯЗІ́К ХВАТА́ТЬ [за йази́к хвата́т'], ірон. Ловити на брехні. *Ск'і́ки ўже за йази́к хвата́ли, а спл'о́тн'і й да́л'і же́не* (51), 226.

ЗВЕРТА́ТЬ ЯЗІ́К [зверта́т' йази́к] У СОЛОМІ́НУ, ірон. Замовкати, затихати. *Йак га́ркнула на йо́го, шо зра́зу звирну́ў йази́к у со́ломі́ну – хай зна!* (85), 186.

(НА) ПІ́Д П'Я́НИЙ ЯЗІ́К [п'ід п'я́ний йази́к]. За сп'яніння. *П'ід п'я́ний йази́к в'ін то́б'і шо хоч по:б'і́шча́* (100), 190.

ПРОВО́РНИЙ НА ЯЗІ́К [йази́к], підсил. Балакучий, словоохотний, дотепний. *Йо́го й на сва́йби при́глас'áйут', бо прово́рний на йази́к, го́стри́й* (87), 33.

СЛА́БИЙ НА ЯЗІ́К [йази́к], *жарт.* Балакучий, словоохотний. *Так на́че і ба́ба н'ічо́гéн'ка, т'і́ки сла́ба на йази́к, йази́ка́та* (104), 7.

ТІ́ХИЙ НА ЯЗІ́К [йази́к]. Мовчазний, небагатослівний. *Йак л'уді́на ті́ха на йази́к, так вонá, мо́жи, зна б'і́л'ши, чим крику́ні* (253), 77, 249.

ШОБ <ТОБІ> ЯЗІК [...<тоб'і> йазік] РҰБА (КО́ЛОМ) СТАВ, *несхв.* Побажання лихого брехунові, пліткареві. *Йак ти мойу до́ц'у об:риха́у, так шоб тоб'і йазік руба стау́* (65), 9, 3.

ЯЗИК [йазік] ВЙСОКО ПІДВІШЕНИЙ [...п'ідв'ішиний], *підсил.* Про вміння красиво, дотепно, переконливо говорити. *У депутат'іу йазикі високо п'ідв'ішин'і, так т'іки жит' усе ху́же й ху́же* (43), 102.

ЯЗИК ВІДТЯГУВАТЬ [йазік в'іт':агуват'], *ірон.* Теревенити, базікати, пліткувати. *Де ма́ти? С:ус'ідкою́ за дво́ром йазикі́ в'іт':агу́йт'* (4), 40.

ЯЗИК ЗА ЎШІ ЗАЧПІАЄТЬСЯ [йазік за ўш'і зач'іпайиц':а], *ірон.* Базіка, п'ятякало, пустомолот. *Йазі́к та́кий, шо за ўш'і зач'іпайиц':а – пусто́ме́л'а* (7), 10.

ЯЗИ́К ЗМІ́ННИЙ [йазі́к зм'і́йний], *несхв.* Про злу, підступну людину, наклепника. *Йазі́к у тво́єї т'о́тки зм'і́йний – у́же́ розка́зує й п'ідко́л'ує* (114), 145.

ЯЗИ́К НА ПЛЕ́ЧІ ВИКИДА́ТЬ [йазі́к на пле́ч'і викида́т'], *підсил.* Сильно зморюватися, виснажуватися. *З ла́нки йде́ш – йазі́к на пле́ч'і ві́кинеш* (165), 54.

ЯЗИ́К [йазі́к] – НЕ СРА́КА, ХА́Й БАЛА́КА, *зруб.* Про теревені, порожню балаканину. *Хот' і на́сточорт'іу́ брэ́хн'ами, та шо зро́биш, йазі́к – ни сра́ка, хай бала́ка* (114), 126.

ЯЗИ́К ОДКУ́СЮВАТЬ [йазі́к одку́с'уват'], *підсил.* Мовчати; не розголошувати секретів. *Йазі́к одку́сі й мо́учі, по́ки йа ска́жу́* (60), 171.

ЯЗИ́К ПО КОЛІ́НА [йазі́к по кол'і́на], *ірон.* Про пліткаря, базіку, наклепника (здеб. жінку). *Б'і́л'а ка́жної́ хати́ остана́у́луйиц':а – йазі́к по кол'і́на, ото́ й розка́зує спл'е́тн'і* (315); *Йак і́йи шо мо́жна гово́рит'*, *йак у йе́йи йазі́к по кол'і́на?!* (39), 84.

ЯЗИ́К ПО ПО́ЯС [йазі́к по по́йас], *ірон.* Балакуча, словоохотна людина; пліткар, наклепник. *Йазі́к по по́йас, бо ў́се ўс'ім розти́л'іпа́* (91), 48.

ЯЗИ́К – ПОМЕЛО́ – БРЕХНЬО́Ю ПОВЕЛО́ [йазі́к – ... – брехн'о́йу ...], *несхв.* Про базіку, брехуна. *Каза́ла, шо муж у дочкі́ – гини́ра́л, а в'ін сам і ни зна́у про це. О́т йазі́к – поми́ло – брехн'о́йу пови́ло* (494), 93.

ЯЗИ́К У ЖО́ПІ [йазі́к у жо́п'і], *зруб.* Мовчанка, побоювання висловити свою думку, заперечення. *Шоб хто про́ти голо́ві шо сказа́у, так н'і – йазі́к у жо́п'і* (50), 196, у б. пп.

ЯЗИ́К У ЖО́ПУ (СРА́КУ) ЗАСУ́НУТИ, *знев.* Мовчати. *Ото́ йазі́к у жо́пу засу́н', по́ки ўре́м'я при́йде* (512), 511, у б. пп.

ЯЗИ́К У СРА́КУ (ЖО́ПУ) ЗАТЯ́ГА [йазі́к...зат'а́га], *зруб.* Про побоювання говорити відверто, виявляти незгоду, протиречити. *Йак на збо́рах парто́рг, так ус'ім йазі́к у сра́ку зат'а́га* (107), 169.

ЯЗИ́К, ЯК БИТЕ́ЛЬНЯ [йазі́к йак бител'н'а], *несхв.* Балакун, пліткар. *А то та́ка, шо йазі́к, йак бител'н'а – ни пи́рису́хайиш* (192), 1.

ЯЗИ́К, ЯК У АЛЬО́НКИНОЇ МА́ТЕРІ [йазі́к, йак в Ал'онкиної ма́тир'і], *несхв., зрид.* Ни ўсп'і́йи шос' про́изойти́, йак вона́ ў́се зна і ка́ждому́ розка́жи – йазі́к, йак в Ал'онкиної ма́тир'і (494).

ЯЗІК (ЯЗИКО́М) ВОРО́ЧАТЬ [йазік (йазиком) вороча́т'], згруб. Говорити. *Поїли, попили, повечеряли на усі заставки. Пан голова ледве язиком ворочає* (СКВ), 286, 362.

ЖУВА́ТЬ ЯЗИКА́ <В РО́ТІ> [жува́т' йазика́ <ў рот'і>], ірон. 1. Нечітко, невиразно говорити. *Ни жуї йазика́ ў рот'і, а чо́тко кажї, шо хо́чиш?* (456), 3, 129; 2. Мовчати. *Ти ото́ жуї йазика́ ў рот'і, і шо́б н'їхто́ тебе́ ни чуў* (186), 300, 429.

ЗАСУ́НУТЬ ЯЗИКА́ [засу́нут' йазика́] В ЖО́ПУ, згруб. Замовкнути, боятися про щось говорити, суперечити. *Йак послу́хат', так так'ї ўс'ї ўмн'ї, з усім ни соглáсн'ї, а йак до д'їла, так засу́нут' йазика́ ў жо́пу і сид'ят' н'їд:áкуїут'* (26), 92, 515, у б. пп.

ОД ЯЗИКА́ [йазика́] НЕ ВТЕЧЕ́Ш І БОСЯКА́ [бос'ака́], ірон. Про дошкульність наклепів, пліток. *Од л'удей не сховáїїс'а – од йазика́ не ўтечеш і бос'ака́* (96), 295.

ЯЗИКА́ ВІСОЛОПИ́ТЬ [йазика́ вісолопит'], ірон. Зморитися, знесилитися. *У жару́ таку́ трóхи порóбис'а – й ужé йазика́ вісолопиш* (168), 19.

ЯЗИКА́ ВРІЗА́ТЬ [йазика́ ўр'ізат'], підсил. Примушувати замовкнути. *То паши́кувала́, спл'етни́чала, а чолов'їк уз'аў та йазика́ ур'їзаў* (5), 170.

ЯЗИКА́ ЛАМА́ТЬ [йазика́ ламат'], несхв. Говорити не своєю мовою, неприродно. *У Ха́р'ков'ї пожи́лі – ужé началі йазика́ ламáт' по-ру́с'ки* (4), 28.

ЯЗИКА́ ПРИКУ́СЮВА́ТЬ [йазика́ прику́суват'], підсил. Замовкати; не розголошувати потаємне. *При ста́рших мо́лоч'им лу́ч'е йазика́ прику́суват'* (6), 2, 10.

ЯЗИКА́ ТОЧИ́ТЬ (ГОСТРИ́ТЬ) [йазика́ точи́т' (гостри́т'), ірон. Теревенити, пліткувати. *В:éчир'ї ба́бі й соби́раїуц':а на ла́ўк'ї йазикі́ то́чит'* (241), 30.

ЯЗИКА́МИ СХЛ'Ю́СТУВА́ТЬСЯ [йазика́ми схл'ю́стувац':а], ірон. 1. Лаятися, сваритися. *Ужé сус'їдки за ми́жу йазика́ми схл'осну́лис'а* (129), 11; 2. Довго пліткувати, обмінюватися новинами. *Дв'ї кумі́ йазика́ми схл'осну́лис'а – по́ки ўс'їх ни обсуд'ят', з м'їста н'їку́да* (92), 8.

У ТРИ ЯЗИКІ́ <ОБСУЖДА́ТЬ> [йазикі́ <обсужда́т'>], підсил. Активно, жваво обговорювати, пліткувати. *Йа́бї ж то́ просто́ спо́мнили, а то ў три́ йазикі́, і по ўс'ому́ силу́* (42), 18.

ДЗИГО́ТИТЬ ЯЗИКО́М [д'зигот'їт' йазиком], несхв. Теревенити, брехати. *Йа́бї ме́ни д'зигот'їла́ йазиком, так здоро́в'їша бу́ла б* (56), 100, 363.

ЗА <ЙО́ГО (Ї́ [йї́ї])> ЯЗИКО́М НЕ ВЖЕНЕ́ШСЯ БОСЯКО́М [йазиком не ўжене́с'а бос'акóм], ірон. Про словоохотну, базікувату людину. *Х'їба́ йї́ї пере́бала́каїїш – за йї́ї йазиком не ўжене́с'а бос'акóм* (81), 20.

ТЯГА́ТЬ ЯЗИКО́М [т'ага́т' йазиком] ПО УША́Х, підсил. Теревенити, пащекувати, брехати. *Т'ага́ йазиком по уша́х, шо ўс'ї д'їу́чата́ бу́лі йогó – та хто́ ж їму́ пов'їре?* (92), 129, 309.

ЯЗИКО́М ВИШИВА́ТЬ [йазиком вишива́т'], ірон. Теревенити, базікати, пліткувати. *Йазиком вишива́т' сп'їц'їал'їст'їу́ ба́гато, а ха́ту перикри́т' н'їким* (75), 40.

ЯЗИКОМ ПЛІШИТЬ [йазиком пл'ішіт'], *глуз.* Теревенити, пліткувати. *Йазиком пл'ішіт' здоровий, а сам попробуй зробіт' (222), 13.*

ЯЗИКОМ ПОЛЯ НЕ ЗАСІСШ [йазиком пол'а ни зас'ійш], *глуз.* Сентенція про потребу реально працювати, а не базікати. *Йазиком пол'а ни зас'ійш, а нада ўже брац':а до д'іла даўно (90), 92.*

ЯЗИКОМ ПОЛЯ НЕ ЗОРАЄШ [йазиком пол'а не зорайш], *ірон.* Про потребу, необхідність реальної роботи, участі. *Огроном розкричаўс'а, а йа кажў, шо йазиком пол'а не зорайш, а трэба сол'ари (38), 194.*

ЯЗИКОМ ТІЛПАТЬ [йазиком т'іл'іпат'], *несхв.* Теревенити, пліткувати, розголошувати потаємне. *Йазиком т'іл'іпат' можна, т'іки м'іру знат' (195), 46.*

ЯЗИЧОК. ЯЗИЧКОМ, ЯК [йазичком, йак] СМИЧКОМ, *ірон.* Про нещирість, улесливість, підступність (зокрема у мовленні). *Хлопц'і, покі добиўц':а свого, так йазичком, йак смичком – т'іки посли г'ірко (189), 347, 419.*

ЯЙЦЕ. ЯЙЦЕ ВСНЯТКУ [йайце ўсн'атку]. 1. Некруто зварене яйце. *Зварі йайце ўсн'атку, щоб жоўток р'іден'кий (16), 1; 2. Мн., ірон.* Дурниця, нісенітниця. *Шо ти кажиш, то йайц'а ўсн'атку – хто ў такого сома пов'іре? (3), 119.*

ДАТЬ ЯЙЦЕ, ТА ЩЕ Й ОБЛУПІТЬ [дат' йайце, та шче й облупіт'], *ірон.* Виконати примху, забаганку. *Це йомў, кромі мотоцикла, шче п'іхати, корбву, двох овичок – це дат' йайце, та шче й облупіт' (317), 50, 108.*

ХОЧ ЯЙЦЕ [йайце] КОТІ, підсил. Про рівну площину, зокрема поле. *П'ісл'а коткуван':а поле – хоч йайце коті (70), 14, 87.*

ЯК ЯЙЦЕ ВКРУТУ [йак йайце...], *схв.* Про людину твердої вдачі, наполегливу. *Шо задўма – добйёц':а, йак йайце ўкруту (55), 2.*

ЯК КРУТЕ ЯЙЦЕ [йак...йайце], *ірон.* Хвалько, вихваляка, хвастун. *Вихожя пёрд д'іўчат'ми, йак круте йайце (198), 60.*

ЯЙЦЕ-РАЙЦЕ [йайце-...], *ірон.* Лиса, пліштва голова. *Прикрій своёе йайце-райце, а то ўдар од сонц'а полўчиш (190), 27, 249.*

УМІТЬ [ум'іт'] <ВАРЕНЕ> ЯЙЦЕ [йайце] ПОСТРІГТИ, *ірон.* Бути винахідливим, підприємливим. *Ни ўс'акый ум'ійі варене йайце пострігти, а цей зум'іў, шче й баришў найшобў (164), 129.*

ЯЙЦЕ КЎРИЦЮ [йайце кўриц'у] (НЕ) ЎЧЕ, *ірон.* Старші віком, досвідченіші порад, підказок не потребують. *Йа за свойў жїзн'у сто хат перикріў, а тут пацан'а йакёс' шос' п'ідскаўиш – йайце кўриц'у ўчи (104), 74, 519, у б. пп.*

ЯК ЯЄЦЬ ПАРА [йак йайец'...], підсил. Надзвичайно схожі зовнішністю люди. *Хоч і ни рódич'і, а йак йайец' пара (301), 37.*

БЛИЩАТЬ, ЯК КОТОВІ ЯЙЦЯ [блишчат', йак котов'і йайц'а], *згруб.* Сильно блищати, виблискувати. *Йак побáчи де красіву молодіц'у, так óч'і блишчат', йак котов'і йайц'а (95), 56, 79.*

ЯЙЦЯ [йайц'а] СТАРШЕ КУРЕЙ НЕ БУВАЮТЬ [... бувайут'], *ірон.* Про реальну чи уявану перевагу досвідчених, старших віком. *В'ін мин'і розкаўиш, йак сарáй ставит' – йайц'а старіш курей ни бувайут' (104), 45, 187.*

ЯК З ЯЙЦЯ ШЕРСТІ (ВОВНИ) [йак з йайц'я шерст'і (воўни)], *ірон.* Нічого, ніскільки. *Йак ни ум'ййиш ко́ло пчол ходи́т', то зароби́ш бари́шу, йак з йайц'я шерст'і* (63), 76.

ЯК З ЯЙЦЯ [йак з йайц'я] НАСТРИГУ, *ірон.* Нічого, ніскільки. *З тебе́ по́л'зи, йак з йайц'я настри́гу* (96), 342.

ЯЙЦЯ ДРАТЬ [йайця драт']. Збирати яйця в курятнику. *П'йшла́ йайц'я дра́т', а ку́р'і так н'ічо́ й ни знислі́* (115), 487.

ОДПАДАТЬ, ЯК ЯЙЦЯ [одпадат', йак йайц'я] ОД ПРОДНАЛО́ГА, *ірон.* Відділятися, від'єднуватися, відходити. *А де́ це́ Мико́ла? О́дпаў, йак йайц'я о́д проднало́га* (75), 129, 390.

ЯЙЦЯ ОДРИВАТЬ [йайця одриват'], *вульг.* Нахвалляння жорстоко покарати. *Шче́ раз у гр'адка́х заста́ну – йайця́ од'і́рву́, щоб не ла́зли у́ чуже́* (197), 17.

ЯК. ЯК [йак] ГА, *підсил.*, *зрід.* Швидко, миттєво (за час, потрібний для вимовлення «га!»). *Зл'о́таў б'і́го́м, йак га́* (96), 95.

ЯКА. ПОПАЛАСЯ, ЯКА КУСАЛАСЯ [попалас'а, йакá кусалас'а], *ірон.* Спіймався хтось, що шкодив, діямав, ховався. *Ага́ у́нучи́чко, по́палас'а, йакá кусалас'а, а ти́ ду́мала, що ни́ пирихти́р'у?* (107), 302.

ЯКЕ. ЯКЕ́ [йакé] ЙШЛО, ТАКОГО Й НАЙШЛО́, *ірон.* Про схожих, однакових у чомусь людей. *Шо́ Доце́нко, шо́ Ку́з'о – два́ алкаш'і́ здру́жи́лис'а – йакé́ йшло, тако́го й найшло́* (492), 118, 307.

ЯКЕ́ ЙХАЛО́ [йакé йі́хало] ТАКЕ́ Й ЗДІБАЛО́, *ірон.* Про людей схожих, однакових, рівноцінних, зокрема вдачею, поведінкою. *Ото́ йакé́ йі́хало, такé́ й зді́бало – шо́ до Та́н'ки́ й прийма́к та́кий приста́ў* (227), 285.

ЯКИЙ. ЯКИЙ НА ТЕБЕ́ (МЕНЕ́, ВАС ...) ДИВИТЬСЯ́ [йакій ... дйвиц'а], *жарт.* Який хочеться, який до вподоби. *Бирі́ л'уби́й, йакій на те́бе дйвиц'а – каву́ні у́с'і у́ку́сн'і* (512), у б. пп.

ЯКИЙ [йакій] УШЛИЙ, *підсил.* Хитрий, спритний, пронозуватий. *Йакій ушли́й – і там бу́, і там – і скр'і́з' у ви́граш'і* (114), 113.

ЯКИЙ [йакій] ШО́В, ТАКУ́ Й НАЙШО́В, *жарт.* Дуже схожі, однакові вдачею, учинками люди (зокрема подружжя). *У с'і́мйі́ у́с'іда́ йе́ шос' похóжй, воно́ ж – йакій́ йшóу, таку́ й найшóу* (83), 99.

ЯКИЙ ІДЕ́ [йакій йі́де], ТАКУ́ Й ВЕЗЕ́, *ірон.* Однакові, схожі, під пару. *Йак'і́ ви́ з Семё́ном и́часли́в'і, шо́ й ка́зат' – йакій́ йі́де, таку́ й ве́зе* (109), 57.

ЯКІ. ЯКІ ЙХАЛИ, ТАКІ Й СІЛИ́ [йак'і́ йі́хали, так'і́ й с'і́ли], *ірон.* Про гуртування, об'єднання людей схожих, однакових (удачею, поведінкою). *Шо́ в'ін' л'убе́ ви́пити, шо́ вона́ – йак'і́ йі́хали, так'і́ й с'і́ли* (494), 59.

ЯКОРЬ. ЯКОРЬ КІДАТЬ [йако́р' кй́дат']. 1. Зупинятися на короткий час. *Йако́р' он кй́немо́ н'і́д вирби́чко́у – по́сйди́м, по́бала́кайі́м* (95), 1. 2. Облаштовуватися, обживатися на тривалий термін. *Йако́р' кй́нули́ ў До́брин'ц'і́ – по́живемо́, мо́же, по́нра́виц'а* (192), 86.

ЯЛОВИЙ. ХОЧ ЯЛОВИЙ ТЕЛІ́СЬ [хоч йа́ловий тйлі́с'], *глуз.* Про ситуацію безвиході, примусу. *На об'і́л'і́га́ц'йі́ н'і́дтйсува́ц'а за́стаў'а́ли – хоч йа́ловий тйлі́с'* (347), 175.

ЯМА. ГОРЛАТА ЯМА [йáма], *заст., спец.* Викопана в землі конусоподібна яма для зимового зберігання овочів (здебільшого). *У горла́т'і йáми хова́ли й зерно́ ў кол'ікт'ів'іза́ц'і́ю* (172).

КОНПО́СНА ЯМА [йáма], *спец.* Компостна яма. *Тре́ба п'ідпра́вит' конпо́сну йáму, бо м'іста́ми обва́лилас'а* (159), 45, 69.

ЯМІЙ МІРЯТЬ [йáмі м'ір'ат'], *несхв.* Іти нерівно, заточуючись, спотикаючись. *Шо, по́ки д'і́йшо́у – ус'і йáмі пом'ір'а́у?* (78), 195.

ВИХО́ДИТЬ З ЯМИ [вихо́дит' з йáми], *схв.* Позбуватися неприємностей, скрути; оговтуватися, відновлюватися. *Вийди́мо з йáми, розпо́латимос'а – отод'і́ ўже́ й заживи́мо* (144), СКв, 368.

СКО́РО В ЯМУ [йáму]. Незабáром помирати. *Ста́ра ў́же́ йа – ско́ро ми́н'і́ ў йáму* (230), 457.

У ЯМУ ЗАГЛЯДА́ТЬ [у йáму загл'ада́т']. Бути близьким до смерті. *Ба́ба ў́же́ ў йáму загл'ада́, бо ў́же́ й перипори́ло – во́с'ім'іс'ат* (95), 52.

ЯНГО́ЛІ. ЯНГО́Л [йáнгол] З ЧО́РНИМИ КРІ́ЛАМИ, *ірон.* Лукавець, облудник. *Йа́ ж йо́му пов'іри́ла, шо п'у́тн'і́й, а в'ін йáнгол з чо́рними крі́лами* (130), 49.

ЯНГО́ЛИКИ. ЯНГО́ЛИКИ ЗАЧПІ́АЮТЬ [йáнго́лики зач'іпа́ют'], *зрід.* Про безпідставний сміх, безпричинні веселощі. *Йáнго́лики зач'іпа́ют', от дити́на й см'і́єц':а* (121), 340.

ЯР. ТРЕ́ТІЙ ОД Я́РУ (Я́МИ) [трéт'ій од йáру (йáми)], *ірон.* Далека (сумнівна) рідня. *Та то та́кий ро́дич – трéт'ій од йáру, дис'ати́йуро́дний плім'ін:ик* (172), 99.

ЯРМА́РОК. ПІШКОВІ́Й ЯРМА́РОК, *заст.* Ярмарок, на який сходяться пішки. *Бу́в пішкови́й ярма́рок, а скоти́ни не бу́ло, бо хвороба́ на скотину́ всю́ди бу́ла* (СГр – Волч. у).

ЯРМО́. З ЯРМА́ – В ПЛУ́Г, З ПЛУ́ГА – В ЯРМО́ [з йарма́... ў йармо́], *несхв.* Про скрутну, безвихідну ситуацію. *Пере́вели́ нас із со́ўхо́за ў ко́лхо́з, це́ йак з йарма́ – ў плу́г, з плу́га – ў йармо́* (136), 317.

Я́СЛА. Я́СЛА ДО КО́РОВИ НЕ ХО́ДЯТЬ [йáсла ... не хо́д'ат']. Про певну субординацію у сім'ї, суспільстві. *Кажу́ – «ма, іди́ с'уді́», а вона́ – «та н'і, йди́ ти, йáсла до коро́ви ни хо́д'ат'»* (492), 27, 444.

Я́СЛА ЗА ВОЛО́М НЕ БІ́ГАЮТЬ [йáсла ... б'і́гают'], *ірон.* Про абсурдність порушення природного стану речей. *Хо́чиш, шо́б вона́ пе́рва п'ід'і́йшла́ до тебе́ – йáсла за во́лом ни б'і́гают'* (36), 109.

Я́СЛА СВОЇ́ ЗНАТЬ [йáсла свої́ знат'], *знев.* Знати своє місце; дотримуватися певної субординації. *Ти йáсла свої́ знай, і одв'і́чатимеш, ко́лі спита́ють'* (97), 106.

У Я́СЛЯХ НАХО́ДИТЬ [у йáсл'ах нахо́дит'], *жарт.* Евфемістичне пояснення народження. *У йáсл'ах найшлі́ сино́чка, йа́г ба́т'ко с'і́но кла́у* (110), 232.

Я́СНО ВРО́ДИЛО [йáсно ўро́дило], *підсил., зрід.* Багато, щедро вродило. *Се́йгод йáсно йáблук уро́дило* (145), 431.

Я́ТИР. У Я́ТИРІ НАХО́ДИТЬ [у йа́т'ір'і нахо́дит'], *дит.* Евфемізм щодо народження. *П'ішли́ труси́т' ри́бу й у йа́т'ір'і тебе́ найшли́* (119); *П'ішо́у ри́бу труси́ти й у йа́т'ір'і, у ку́л'і, сино́чка найшо́у* (233), 95.

Я́ЩИК. У Я́ЩИК ЗАГРИ́МІТЬ [у йáщик загри́м'іт'], *згруб.* Померти. *Шче́ л'і́то на со́ничку погр'і́йус', а там і ў йáщик загри́мл'у́ – да́ўно́ порá* (77), 345.

Наукове видання

Сагаровський Анатолій Ананійович

**ФРАЗЕОЛОГІЧНИЙ СЛОВНИК
ЦЕНТРАЛЬНОЇ СЛОБОЖАНЩИНИ
(ХАРКІВЩИНИ)**

Комп'ютерне верстання *О. С. Чистякова*
Макет обкладинки *Н. Є. Пруднік*

Формат 60х84/16. Ум. друк. арк. 26,13. Наклад 200 пр. Зам. № 353/20.

Видавець і виготовлювач
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна,
61022, м. Харків, майдан Свободи, 4.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК №3367 від 13.01.2009

Видавництво ХНУ імені В. Н. Каразіна